સ્ત્રીબોધ.

કહે નેપોલ્યન દેશને, કરવા આબાદાન; સરસ રીતછે એજકે, દો માતાને જ્ઞાન.

પુસતક ૧૫ મું.

જાનેવારીથી ડીસેમબર ૧૮૭૧ સુધી.

મુંબઈના

દફતર આશકારા છાપાખાંનામાં છાપીઉછે.

સને ૧૮૭૧.

સાકંલીઉં સીબોધનાં પુંસતક ૧૫ માનું.

વારતા, કાંહાંની, કીસા ઈતીઆદી.

સફે.
ધીરજનુ ધન અથવા છુપાં શંકરપર છુપી ફતેહ.. ૧, ૨૩, ૪૫, ૬૭, ૮૯, ૧૧૧, ૧૩૪
ભાસો દોસો અથવા ભોલો ભલો, ભુંડાનો ભાઇ.. ૧૫૫, ૧૭૭, ૧૯૯, ૨૨૧, ૨૪૩
શરમનો પદડો અને પદડાની શરમ ૧૭
હોશીઆરી કોઇના બાપનીછે? ૩૫
એક કુંભારની વાત.. .. .. ૫૮
પંજાબમા એક જીવતો દટાયલો ફકીર.. .. .. .. ૧૨૫
એક બઇરીપર તરણનો દાવો ૧૪૯
ચોરી કરવાનુ ઘેલાપણું ૧૫૨
અજાએબ જેવી કસર ૧૬૮
ચંદન રાજાની વાત.. .. .. ૧૯૧
બે માહુ પાપીઓ.. .. .. ૨૯૦
ખરો પેઆર—પાપીને વાજબી સજા ૨૫૧

સંસાર તથા વેહેવાર ઉપયોગી ગ્નાન.

મોજ—(ચીતર સાથે) ૫
ખેતીવાડી—(ચીતર સાથે) ૨૯
મીજલસ—(ચીતર સાથે) ૫૦
અભીઆસ—(ચીતર સાથે) ૭૧
કુવત—(ચીતર સાથે) ૯૫
કવાએદ—(ચીતર સાથે) ૧૧૫
ગરીબાઇ—(ચીતર સાથે) ૧૩૮
ગઊદાન—(ચીતર સાથે) ૧૬૧
ડાનસ—(ચીતર સાથે) ૧૮૨
સવારી—(ચીતર સાથે) ૨૦૬
તીરકામઠા—(ચીતર સાથે) ૨૨૮
હલેસા—(ચીતર સાથે) ૨૪૯
એક ગરીબનું ઝુપડું—(ચીતર સાથે) ૨૬૧

ઘરનો ગવરનર.

ઘર.. .. .. ૧૯
સામાનની ટીપ.. .. .. ૪૨
ફરનીચર.. .. .. ૬૧
બ્યુંનાનો સામાન ૮૫
રાંધણીનો સામાન—ચુલ્હા.. .. .. ૧૦૭
રાંધણીનો સામાન—વાસણ.. .. .. ૧૩૦
રાંધણીનો પરસુટન સામન ૧૫૦
બજાર કરવું ૧૭૨
બજાર—ગોસત.. .. .. ૧૯૬
બજાર—જાનવરી ખોરાક ૨૧૭
બજાર—તરકારી.. .. .. ૨૪૦
બજાર—પરસુટણ.. .. .. ૨૬૩

જનમ ચરીતરો.

ફતરો વચે હીરો—પોકાહોનટાસ—(ચીતર સાથે) ૧૧
જાન લુઇ બરખારડ (ચીતર સાથે) ૭૫
બાહાદુર સ્રી ગરેસ ડારલીંગ—(ચીતર સાથે) ૧૪૮
મી. જાન બરાઇટ—(ચીતર સાથે) ૧૯૩
મી. ગલાડસટન—(ચીતર સાથે) ૨૧૪
મી. એ. એચ. લેઅરડ—(ચીતર સાથે).... .. .. ૨૩૯

સનસાર ચીતરો.

દીનબાઇ ડાકટર ૧૩
દાહયો દીકરો.. .. .. ૩૮
નોસારીનુ એક ચીતર ૫૫
વીકાજીનો વેહેમ ૭૯
સોનાની ચકલી ૧૦૮
ભરથારોનો ફાંટો ૧૨૦
પારસી બાંનુઓ ૧૪૨
બાટીડાની મીજલસમાં બઇરાંઓ ૧૪૩
કોલીફુઇનો કાગલ.. .. .. ૨૧૫

ઉદીઓગોના વરણન.

મધરાજનો ઝટકો.. .. .. ૭૨
બાંગલોરના હજામ અને ફેરી ફરનારાઓ ૯૮
કોડીની કાંહાંની ૧૦૫
મધરાજ ઇલાકામા રેસમની બનાવટ ૧૧૭
લાકડું.. .. .. ૧૨૨
બંહુકીઓ રૂઉ ૧૪૭
બે ઝવાહેરોની કાંહાંની ૧૬૬
ગાસ લાઇટની શોધ ૧૮૩
લોહડાં ઉપર લોહરાં.. .. .. ૨૧૦
લોઢાંની ચટતી કલાની કાંહાંની.. .. .. ૨૩૫

માણશ જાતીનું વરનણ.

લોકો—(ચીતર સાથે) ૮
જુદી જુદી જાતના લોકો—(ચીતરો સાથે) ૩૧
જાતની ભાત અને ભેલાભેલીના લોકો—(ચીતરો સાથે) .. ૫૨
હીંદુ લોકો—(ચીતરો સાથે) ૭૭
બરમીસ લોકો—(ચીતરો સાથે).. .. .. ૯૯
ચીના લોકો—(ચીતરો સાથે) ૧૨૬
જેપાંનીસ લોકો—(ચીતર સાથે) ૧૩૯
ઇરાની લોકો—(ચીતર સાથે) ૧૬૩
અફઘાન લોકો—(ચીતરો સાથે) ૧૮૮
ટારટાર લોકો—(ચીતર સાથે) ૨૧૧
આરબ લોકો—(ચીતરો સાથે) ૨૩૬
ટરક લોકો—(ચીતરો સાથે) ૨૫૭

ભુગોલ વીદીઆ સંબંધી બાબતો.

ઇશફાંન શેહેર—(ચીતર સાથે) ૧૦
લાહોર શેહેર—(ચીતર સાથે) ૩૩
અમરતસીર શેહેર—(ચીતર સાથે) ૫૭
કાનપોર શેહેર—(ચીતર સાથે) ૮૨
અલાહાબાદ શેહેર—(ચીતર સાથે) ૧૦૨
ડમાસકસ શેહેર—(ચીતર સાથે) ૧૨૩
કાલીફોરનીયાના સમેદાંનીરોકાં જાહડો—(ચીતર સાથે) ૧૭૦

લંડન શેહેરના ચીતરો.

દોહોડ કરોરનો મેહલ—(ચીતર સાથે) ૧૮૫
માહરાંણીનો રેહેવાનો એક મેહેલ—(ચીતર સાથે) .. ૨૦૯
લંડનનો એક રસતો—(ચીતર સાથે) ૨૩૩
લંડનની એક ચીતરશાલા—(ચીતર સાથે).. .. .. ૨૫૪

તબીબ વીદીઆ સંબંધી બાબતો.

બદીનો મરજ.. .. .. ૬
ભેજાંનો તાપ.. .. .. ૩૦
સકતાનો રોગ.. .. .. ૫૧
ફેફસાંનો મરજ.... .. .. ૭૩
લકવાનો મરજ ૯૭
દોંગાઇ ૧૧૬

સાંકલીઉં.

લીવર કંપલેંટ.. .. .. ૧૪૧
સોજાનુ દરદ.. .. .. ૧૬૫
જલંદરને‌ા મરજ.. .. .. ૧૮૩
રગતપીતને‌ા રોગ ૨૦૭
કોહેલા દાંત.. .. .. ૨૩૧
તાઇફાઇડ તાવ ૨૫૦

શરીર વીદીઆ સંબંધી બાબતો.

માણસના હાડકાંની ગોઠવણ—(ચીતરો સાથે) ૧૪
બદનના સાંધા—(ચીતરો સાથે) ૩૭
બદનના ગોટલાં—(ચીતરો સાથે) ૫૪
પેટને‌ા પદડો—(ચીતરો સાથે) ૮૩
પેટ—(ચીતરો સાથે) ૧૦૪
હોજરી—(ચીતરો સાથે) ૧૧૯
આંતરડાં—(ચીતર સાથે) ૧૪૬
કલેજું—(ચીતર સાથે) ૧૬૯
તલી, ગુરદા ઇતીઆદી—(ચીતરો સાથે) ૧૯૦
નડી—(ચીતર સાથે) ૨૧૩
ફેફસાં—(ચીતર સાથે) ૨૩૪
દીલ (ચીતર સાથે) ૨૫૫

ખગોલ વીદીઆ સંબંધી બાબતો.

ચંદર વીશે ચરચા.
ચંદરને‌ા ચંદર—(ચીતર સાથે) ૧૬
પરચુરણ અટકલો ૪૨
દુનીઆંની દોડ—(ચીતર સાથે).. .. .. ૬૦
રાત અને રૂત—(ચીતર સાથે) ૧૬૭
ભરતી અને ઓટ—(ચીતરો સાથે) ૧૯૪

જાંનવરી વીદીઆ સંબંધી બાબતો.

ધુંણતું પખરી—(ચીતર સાથે) ૧૮
આલસુ પદેરો—(ચીતર સાથે) ૪૦
વાલરસ, દરીઆઇ હાથી—(ચીતર સાથે) ૬૨
ગાય, બલદ, જંગલી ગોધા—(ચીતરો સાથે) ૮૪
બીવર—(ચીતર સાથે) ૧૦૬
ચપઊરાંગ અઊટાંગ—(ચીતર સાથે) ૧૨૪
જીના જાનવરો—(ચીતર સાથે) ૧૪૬
કાચબો—(ચીતર સાથે) ૧૭૧
લંબુચા પખરીઓ—(ચીતર સાથે) ૨૧૭
ગરીબ બીચારી બીલાડી—(ચીતર સાથે) ૨૩૨

નશીએત અને શીખામણ.

શેક્સપીરીઅન જવાહેરો.
મરનારની યાદ, મોતમાં ધીરજ, મોતની ધાસતી, મોતને શાબાશી, મોતની ખુશાલી, મોતને‌ા અરથ, ઠગાઇ, બેદીલને‌ા બલાપો, કંકાસ. ૨૦
રોગ, દુખ, મોટાઇ, શાક, ખાબ, છાકટપણું. ૬૩
ધરતીકંપ, છાવણી, અદેખાઇ, ગુલ, બુરો શુખન, ઘણું થયું ૮૫
લગન ઉપર નશીએત.
પરણેલી હાલતના ફાયદા, લગનનુ સુખ, લગનના કામમા માથું ઘાલવું, લગન હમેશ રુધીને‌ા એક ગાંઠ, સુખી લગન ૧૪૫
પયાર ઉપર નશીએત.
પયારનુ સુખ, ખરો પયાર, પયારની સુખી હાલત, કબુલેલા પયારનું જોડું, પયારના ગુણ, પયારમા નાસીપાસી, સદ ગુણી પયાર, પયારને માટે પરણવું .. .. ૧૭૦—૧૭૧

ઘરઘતુ નુસકા.

પકવાને‌ા—
ચોખાને‌ા સુરમો. ૨૧
મટનચાપ. ૪૪
ચીકીનપાઇ ૬૫
બાફેલું બટક—પટેટાના લાડવા ૮૭
મરઘીની કરી ૧૭૫
મટનના કટલેટ.. .. .. ૧૯૭
મીઠાઈઓ—
પટેટાનુ પુડીંગ.. .. .. ૨૧
કેબીનેટ પુડીંગ.. .. .. ૪૩
મધના કેક.. .. .. ૪૪
આટાનુ પુડીંગ—બદામના ચીસકેક—વીકટોરીયા કેક.. ૬૫
ફરેંચ પુડીગ—અનીનાસની એક લેઝેઝત ૮૭
કુઇનકેક.. .. .. ૮૮
લવંગના કેક—હેસટી પુડીંગ ૧૧૦
આઇસ કેક—લીંબુંના પફ ૧૭૫
ટરાંસપેરંટ પુડીંગ, નાલીએરના મકરૂન, કણીતીદાર કસટર. ૧૯૭
પીવાના પદાર્થો—
સરદ શેરી કાબલર ૨૧
નવી જાતનુ શરબત ૬૫
સેરનુ સરબત ૮૮
દુધમા આરારૂટ. ૧૧૦
જરદ આલુનુ શીણવાળું શરબત. ૧૯૭
ઠંડીની રૂતમા ગરમી આપનારાં શરબતો. ૨૪૨
પરચુટણ—
ખીલને‌ા એલાજ. ૨૧
છરી સાફ કરવાની રીત. ૪૪
બેદાં પારખવાની રીત ૬૫
લાલ પાલીસ ૧૩૨
લોઢાંને‌ા કાટ ૧૩૨
ગોલાબની ટાંકલી ૨૧
ગાજરની જેલી ૪૪

કવીતાઓ.

પીયારની જુદાઇ—(હોરી—રાગ કાફી.) ૨૨
નશીએત—(પદ—રાગ કલ્યાણ.).. .. .. .. ૪૪
પરભુ પરારથના—(સોરઠ) ૬૬
ભરત ખંડના ભુંડા હાલ—(સવૈઇયા.) ૬૬
પીઆરીના મરણપર સવામીને‌ા વીલાપ—(હોરી, રાગ કાફી.) ૮૮
સુધારા વીશે (પદ—જીંજોટી.) ૧૧૦
શ્રી૰ કરસનદાસ મુલજી—(દોહેરા.) ૧૩૨
એક વીધવા સ્રીને‌ા વીલાપ—(પદ.). ૧૫૪
શ્રી૰ ટી, સી. હોપ—(દોહરા.) ૧૭૬
શ્રી૰ કરસનદાસ મુલજી—(પદ—રાગ વેરાવલ.).. .. ૧૭૬
શેઠ કાવસજી જાંહાંગીરજી રેડીમની (પદ—રાગ સોરઠ.).. ૧૯૮
શાહજાદા વીશે ઇશવર પરારના (કાહારવો.). ૨૨૦
પાંણીની ખોટ વીશે .(રોલાવરૂત.).. .. .. .. ૨૨૦
શંતાશ (દોહરા.)—કરજ (દોહરા.)—ધીરજ (દોહરા.) .. ૨૪૨
ઇરાંનીઓ ઉપરને‌ા ગજબ.
(હરીગીતવરૂત અને દોહરા.) ૨૬૪
ભણવા વીશે (પદ—સોરથ.) ૨૬૪

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૫ મું. ફેબરવારી ૧૮૭૧ આંક ૨ જો.

ધીરજનું ધન

અથવા

છુપાં શંકટપર છુપી ફતેહ.

એક વારતા.

પરકરણ ૪ થું.

આરજુની આરજુ.

બગદાદના હાકમ રાસામે પોતાના નવા નોકર ખોદાદાદને પેહેલ વેહેલું જે કામ સોંપ્યું તે પોતાની માશુક આરજુ પાસ પેગામ લઈ જવાનું હતું.

પેઆરી વાંચનારી બાંનુઓને યાદ હશે કે એ ખોદાદાદ કાંઈ મરદ નહી હતો. તેતો બુશાયરવાલા સોદાગર સલીમની શુંદર બેટી મુરવારીદ હતી, જે પોતાના ભાઈ અકબર સાથે રોજીની શોધમાં નીકલેલી સફર મધેથી હીઆં ધસડાઇ આવેલી હતી અને જેણીએ પોતાના ભાઈ અકબરના લેબાશમાં રાસામના પેઆરને ખાતર તેની નોકરીમાં પોતાનું નામ લખાવ્યું હતું.

બાંનુ આરજુની આરજુમાં રાસામ રાત દીન ગલાપો જતો હતો, પણ તે બાંનુ પોતાના ભાઈના ગમમાં પડેલી હતી અને રાસામને મચક નહી આપતી હતી. તેના સઘલા કાસદોને આરજુ પાછી વાલતી હતી, પણ ખોદાદાદ (મુરવારીદ) જેવા કાસદનેબી શું તે પાછો વાલશે ?

નહી—ખોદાદાદની સુરતજ એટલી મનમોવન હતી કે તેને આખો દાહાડો જોયા કરતાંબી ખુબસુરતીને વખાન કરનારાઓનો જીવ ધરાય નહી. તેનો ચેહેરો એવો નીરદોશ મધુરતાવાલો હતો કે તેને નાઉમેદ કરવાની એક નેઆ એધીશનીબી છાતી ચાલે નહી. તેનો આવાજ એવો નાજુક અને કોમળ હતો કે તેની સાથ વાત કરવાને મુગો પણ ફાંફાં મારવા વના રેહ નહી.

વાસતે રાસામે પોતાના આ નોજવાંન નોકરને પોતાની પાસે એકાંત બોલાવી આરજુ ઉપરનો પોતાનો સઘલો પેઆર તેને જાહેર કીધો અને પછે તેને અરજ કીધી કે "આ મારો પેગામ લઈ તું તે દીલબરને ઘર જા."

આ વખતે મુરવારીદના દીલમા પેદા થતા જુસાનુ બેઆંન કેમ કરી શકાશે ? તે પોતે રાસામને ચાહતી હતી અને તોપણ રાસામનું એક બીજી સ્ત્રીસે કારજ કરવાનું કામ તેને મળયું. અલબતાં પોતાના જોસા ધીરજથી તાબોસ કરવાની તેની ફરજ હતી. માટે તેણે પોતાનાં જાહેર શેક પણ બાતેન દીલદારને એટલોજ સવાલ પુછયો કે "અગરજો તે બાઈ મને પણ જવાબ નહી દેશે તારે કેમ ?"

રાસામે ઓજરખાહીથી અરજ કીધી કે "તે પાછો વાલેતો તું પાછો આવતો નાં. તુંને દાખલ નહી કરે એમતો તું બનવા દેતોજનાં. તેના દરવાજામાં એક થાંભલાની મીશાલે મજબુત ઉભો રેહજે અને કેહેજે કે તુંને આરજુ સાથ મુલાકાત થાય નહી તાંહાંસુધી તારો પગ એક જાહાડની મીશાલે તાંહ ઉગીયા કરશે. જવાબ વગર પાછો ફરે તેના કરતાં ઉભો રહી તોફાંન મચાવજે અને સભીઅતાની સઘલી હદની બાહાર જઈ ધમકી, ધાંધલ ઈઆ ધરપજથી તેની પાસે પોંહોંચી આવજે."

આ હુકમ સીરપર ચહડાવી મુરવારીદ આરજુના મેહેલ તરફ ગઈ.

આ મેહેલમાં ખુશાલી જેવું થોડુંજ હતું. મેહેલની માલેક આરજુ પોતાના ભાઈના શોગમાં એટલી ગરકાવ હતી કે પોતે ખુશ ખુશાલીને તજી બેઠી એટલુંજ નહી પણ મેહેલની અંદરનાં કોઈ પણ માંણસો જાજાં ખુશ ખુશાલ રેહ તે તેને પસંદ નહી હતું.

તોપણ માણસજાતીના સવભાવ અને ખવાસ તરફ નજર કરી આરજુએ પોતાના ઘરનાં માંણસોમાં કાંઇ ઘણી શખ્ત બંદી કીધી નહી હતી. આરજુ જાંણતી હતી કે તેવી કોઈ મનાઈ ઈઆ બંદી પાલે એવાં તેનાં ઘરનાં માંણસો નહી હતાં.

પેહેલાંતો ઉમરાજાદી આરજુના મેહેલમાં બકર નામનો મશખેરો લઉઓ છેક આગલા વખતનો નોકરીએ રહેલો હતો. તેનું કામજ સરવેને ખુશ મશખરીથી હસાવાનું હતું અને રમુજ તથા ગમત ભરેલા ટીકાઓથી દલગીરી તથા બલાપાને હાંકી કાહાડવાનું હતું. તેની બટકબોલી અને લવલવને બંધ પાડવી મુશકેલ હતી.

વળી આરજુની ફરંગ નામની જવાંન દાસી હતી. તે જેટલી જવાંન તેટલી મસતીખોર અને હસમુખી હતી. લઉવા બકર સાથ તેને દોસતી હતી અને હસવા બોલવાનો તેનો સવભાવ હતો.

તે સાથે ઉમરાજાદી આરજુનો બેહેરામ નામનો કાકો હતો. તે મોજીલો ઉદાઉ અને ખાનાર પીનાર હતો. તેમજ તેનો તેમુર નામનો એક દોસત હતો, તે હીચકારો, બેવકુફ અને ચીબાવલો હતો. આ બે દોસતો વચે મીતરાચારીનું નાતું ઘણું મજબુત હતું. તેઓ આરજુના મેહેલમાં આખી આખી રાત સાથે રેહતા હતા અને દારૂ પીને ટોલ ટપા તથા કોઈવારતો મારામારીમા વખત કાહાડતા હતા.

પણ સઉથી હસવા સરખું એ છે કે ઉપલો બેવકુફ અને છાકટો તેમુર શુંદર આરજુના હાથની ઉમેદ રાખતો હતો. આરજુની આરજુ રાસામશાહના દીલમાં હતી તે વાત તેને છુપી નહી હતી, પણ તે છતાં તેહેમુર પણ આરજુસે પરણવાની આરજુ રાખતો હતો.

તેમુર પોતાને રાસામનો હરીફ સમજતો હતો તો જો કે રાસામશાહની અને તેની પદવીમાં તેમજ આબરૂમા અને અકલમાં આસમાન જમીનનો ફેર હતો અને એવા પોતાથી ઉતરતા હરીફની રાસામને કશી દરકાર પણ નહી હતી. રાસામ પોતાના મનમાં હસીને રેહતો હતો કે હરીફ તેને ગણવો કે જે લાએકાતમાં આપણી બરોબરીઓ હોય, પણ જે ઘણી હલકો, છાલકો ઈઆ નઠારો હોય તે પોતાને મોહોડે ગમે એવી પતરાજી કરે તોપણ તે કાંઈ હરીફ ગણાય નહી.

રાસામ જારે પોતાની મોબતમાં ફાવવા માટે પોતાના દાવાની મજબુતી અને પોતાની લાએકાત ઉપર ઈતબાર રાખતો હતો તારે બેવકુફ તેમુર આરજુનો હાથ મેળવવાને પોતાના દોસત બેહેરામ ઉપર આધાર રાખતો હતો. બેહેરામે પોતાની ભતરીજી સાથ પરણાવાની તેમુરને ધીરજ આપી હતી.

પણ રાસામ અને તેહેમુરની મોહોબત વચેબી તફાવત હતો. રાસામની મોહોબત ખરાં દીલની અને જોસ ભરી હતી. તેમુરની મોબત માતર વેહેવારસર અને બાહેરની હતી. રાસામ આવી એક નારીસે દીલ બાંધવામાં જીંદગી સુધીનું ખરૂં સુખ સમજતો હતો તારે તેમુર તેનો હાથ મેળવવા માટે માતર હવશની મોજ સીવાએ વધુ વીચારતો નહી હતો. રાસામ આરજુને રાંણી બનાવા ચાહાતો હતો, તેમુર તેને ગોલામડી અને બાંદી કરવાના ખેઆલમાં હતો. માટે રાસામ પોતાનો દાવો રજુ કરવામા જારે અથાગ અને અચુક હતો, તારે તેમુરને બેહેરામે છાતી પર જે હાથ દેવાડયો હતો તેપર સબુરી પાંમી આજે નહી ને થોડાં વરસ રહીને આરજુસે નેકા કરવાને મલકાતો હતો.

જોકે તે બેવકુફ હતો, તોપણ એટલુંતો સમજતો હતો કે રાસામના કાસદો આરજુને આવી મળવા નહી જોઈએ. એટલા માટે તે કાસદોને મળવા વગર આરજુ પાછા વાળતી તેથી તેમુર ખુશી હતો અને તેમને પાછા વાલવામાં બેહેરામનો થોડોક છુપો હાથ પણ હતો. તેમુર પઈસાદાર હતો અને આરજુની લાલચપર બેહેરામ તેને જેમ નીચવતો તેમ તે નીચવાતો હતો. તે પઈસાની ભેટ સોગાદ આરજુના નોકરો સુધી પોંહોંચી હતી તોપણ સઘલાઓ તેનાથી કમાતા અને તેનેજ હસતા હતા.

એ રીતે આરજુના મેહેલમાં તરેહવાર કીસમના અદમીઓ વસતાં હતાં અને તેઓ વચે જારે આવા જુદા જુદા જુસાઓ અને હવસો અકડા અકડી કરતા તારે મેહેલમાં મસતી, ઢીંગાનું અને ગડબડ ચાલુ રેહ એમા નવાઈ નહી હતી.

આ લોકોની ગડબડથી કોઈવાર ગંભીર આરજુ કંટાલી જતી હતી. તે લોકોને સમજાવા તથા ગડબડ બંધ કરવાનું કામ તેણીએ બાધરખાન નામના પોતાના એક વીસવાસુ કારભારીને સોંપયું હતું. એ બાધરખાંન ગમે એટલો વીસવાસુ તોપણ કાચી સમજનો હતો. વળી તેને પણ આરજુની એક આરજુ હતી. તે પોતાની શેઠાણીનું ઉચું મત અને ચાહા મેળવવાનો ભુખો હતો અને તેથી શેઠાંણીને રાજી રાખવા સારૂં તેણીના હુકમોને ઘણા સહરાવેલા આકારમાં બજાવા જતો હતો. જોકે મેહેલમાં નાચરંગ ઈઆ મસતી તોફાન આરજુને પસંદ નહી હતું, તોપણ અંદાજાસર રમત ગમત ઈઆ મજામ મશખરીનો તેણીએ બંદી કીધેલી નહી હતી. તોપણ બાધરખાંન દાહાયો થવા માટે શેઠાંણીના હુકમોને અમસથા વધારી મેળતો હતો. બાઈના હુકમને બોહાંને જકર લઉવાને તથા ફરંગ દાસીને તથા બેહેરામને અને તેમુર વગેરેને ચુપચાંપ રાખવાને ઘણો ખંતી હતો. જરા ગડબડ થતાં તેઓને ધમકાવી કાહાડતો. જો તેઓ મોડા ઘરમા આવે અથવા મોડો વખત સુધી ઘરમા મસતી કરેતો બાઈની આગળ તેઓની ફરીઆદ લઈ જતો અને તેઓને આરજુની કડવી શીખામણો સાંભળવી પડતી હતી.

એટલા માટે આ સઘલા જણમાં બાધરખાન અકારો થયો હતો. તેઓ તેની સાથ ખાનગી દુશમની ધરાવતા હતા. તેઓ સાથ તે ઘણીવાર તે લડી ચુકયો હતો અને તેઓ હજીબી તેનાં "આંથરાંમાં ફરતા હતા."

પરકરણ ૫ મું.

પ્રતેહનું બીઉં.

હવે જારે શુંદર ખોદાદાદ (સુરવારીદ) રાસામની દીલભરીનો પેલો પેગામ લઈ આરજુના મેહેલ તરફ આવયો તારે આરજુ એવાજ પોતાના ઘરનાં માંણસોનાં કંટાલા ભરેલા સુંથારામાં પડેલી હતી.

મેહેલનો લઉવો જકર તે દીને ઘરમાં મોડો આવયો હતો. તેને પોતાની નજદીક આવતાંનેવાર આરજુએ પોતાનાં માંણસોને હુકમ કીધો કે "આ લઉવાને હુંઈથી બાહાર કાહાડો".

મશખેરો જકર હાજરજવાબીમાં પુરો હતો અને તેનો ધંધોજ બોલવા ચાલવાનો હતો તથા તેને મશખરી કરવાની છુટ હતી માટે તે આદમીઓ તરફ જોઈ બોલી ઉઠયો કે "અપટો હુકમ સાંભળતા નથી ? આ બાઈને હીઆંથી બાહાર કાહાડો."

આરજુ આ મશખરી સાંભળવાના સવભાવમાં નહી હતી. તે બોલી કે "બેવકુફ, હવે તુને મારે નથી રાખવો. તું આસતે આસતે લુખો લઉવો થતો જાયછે અને તારી બેઈમાની વધેછે."

લઉવાએ ઘણો અછો ઉતર વાલયો. "મારા એ બેહુવાંક એવાછે કે જે દારૂ અને રૂડી સલાહથી સુધરશે. હુમા લઉવાને પીવાનું આપો અને પછે તે ભુખો નહી પણ બીણુાયલો રેહશે. બેઈમાંનને ઈમાનદાર થવા કહો અને પછે તે બેઈમાંન નહી રેહશે, પણ સુધરશે. હરએક ચીજને સુધારવી તે તેના ઉપર ઠીંગડું મારવા બરાબર છે. પાપની ઉપર નેકી ફાવેતો તે નેકીનું માતર ઠીંગડું છે, નેકીની ઉપર પાપ ફાવેતો તે પાપનું ઠીંગડું છે. ડાહ્યાં માણસ ગાંડાંને બાહાર કાહાડવા કહીને ગાંડાં બનેછે, ગાંડાં માણસ દાહયાને બાહાર કાહાડવા કહીને દાહયા બનેછે, વાસતે પારો આ બાઈને હીવાંથી કાહાડો."

આરંજુએ લગાર ટણકાથી કહયું કે "મુરખ મેં તુને કાહાડી મેળવા કહયુંછે."

પણ ફરીથી જકરે પોતાને જીભને હીલતી કીધી કે "હું બેવકુફ છઉં તેથી તમે મને કાહાડી મેળોછો, અને તમો પણ વકુફ વગરના છો માટે તમોને હું કાહાડી મેલું છઉં. નેકબાંનુ હું સાબેત કરી આપશ કે તમો બેવકુફ છો."

આરજુ—તારીથી એમ બનશે ?

જકર—ઘણી ચાલાકીથી.

આરજુ—તારે સાબેત કર જોઉં.

જકર—પણ તેની આગમચ એ નેકીની ચેન મારે તમુને સવાલો પુછવા પડશે.

આરજુ—ને હાલ કાંઈ બીજું કામકાજ નથી તેટલાં હું જવાબો આપશ.

જકર—ભલી બાનું, તમે શોક શા માટે કરોછો !

આરજુ—ભલા લઉવા, મારા ભાઈના મોતને માટે.

જકર—તારે હું મારૂં છઉં કે તેનું રવાન દોજખમા ગયું હશે.

આરજુ—હું જાંણું છઉં કે તેનું રવાન બેહેશતમાં ગયુંછે.

જકર—જારે તમારા ભાઈનો જીવ બેહેસતમાં જવા ઉપર તમે શોક કરોછો તારે તમે ખરાં બેવકુફ છો. ચાલો હવે તમે બાહાર જાઓ.

આ મશખરીથી આરજુને કાંઈ ગમત પડી નહી, પણ તેના લઉવાની હીકમત વીશે તે ખુશી થઈ. તેની ચાલચલણ વીશે તેનો કારભારી બાધરખાંન પાસે ઉભેલો હતો તેને પુછયું અને બાધરખાંનેતો બાઈ તરફનો જરા અણસારો થતાંજ એકદમ ફાટી ફુટીને જકરખાન લઉવાની સઘલી રાવ કીધી. તે શેવટે બોલયો કે "બુરાઈ દાહયા લોકોને નરસ કરેછે, પણ બેવકુફોને વધારે સરસ બેવકુફ બનાવેછે."

આ ટીકા જકરે તેનાજ મોહોમા મારયા તે બોલયો કે "ખોદા તારાંમા હજી વધારે બુરાઈ મોકલે કે જેથી તારી મુરખાઈ વધારે સરસ થાય."

બાધરખાનના ઈંતરાટને માટે આ ઘણો શખત તાંણો હતો. તે જકર ઉપર ખફા થયો એટલુંજ નહી પણ પોતાની સેઠાંણી ઉપરબી ખફા થયો કે "તમે આ મુરખની મશખરીઓ ઉપર હસીને તેને બેહેકાવી મેળોછો."

આરજુંએ તેને જે જવાબ દીધો તે આપણમાં ઘણી વાર ઘણી જણને કામ લાગે એવો હતો. તે બોલી કે "બાધર તું તુને પોતાને ચાહાવાના પેઆરના દરદથી માંદો પડેલોછે અને અરધી ભુખે તુને બીજાઓનું કસવાદ લાગેછે. પણ સખી, સુખી અને સવતંતર રેહેવું એટલેજ કે જે તોપના ગોળા જેવું લાગે તેને મંનમા નાહની ગોળી સમજવી. જેનો ધંધોજ કડવું કેહેવાનો હોય તેના કવડા શુખનોમાં નીનદા કાંઈ નથી અને જે સમજુ માણસ હોય તે થપકો આપે તોપણ તેમા મશખરી કાંઈ નથી."

આ પરમાણે આરજુ પોતાંનો વખત ગુજારેછે તેવામાં તેણીનો કાકો બેહેરામ ધુમ છાકટપણાની હાલતમા દાખલ થયો. તે દારૂથી બેહેક બેહેક થતો હતો. તેના ગુડા લથરતા હતા અને બોલવા ચાલવાનો તેનામા સકાર કે સુધ નહી હતી. તેની આ હાલત જોઈ ઉમરાજાદી આરજુને ખેદ થયો, અને બાધરની ચહડતી થઈ, કેમકે મેહેલના આદમીઓ ઉપર શખત રેહેવાનું કેટલું કારણ છે તે બાધર હવે પોતાની બાઈને બતાવી શકયો.

પણ વળી બેહેરામની વાતચીત ઉપરથી માલમ પડયું કે મેહેલના દરવાજા ઉપર તે કાંઈ મસતીમાં ધુમ મચાવી આવયો હતો. તેણે ખબર કીધી કે બસરાના હાકમ રાસામ તરફથી એક છોકરો પેગામ લાવયો હતો, તેને આરજુના આ છાકટા કાકાએ અટકાવી રાખેલો હતો.

જોકે રાસામના હલકારાઓને જોવાને શુંદર આરજુ નાખુશ હતી તોપણ તેઓને અને તેઓની મારફતે રાસામને અપમાન મળેલું જોવાને તે ખુશી નહી હતી. તેને દાખલ કરવા કે નહી કરવાનું બેહેરામનું કામ નહી હતું, તે છતાં દરવાજા ઉપર બેહેરામે ગડબડ કરવાથી આરજુ દલગીર થઈ, પણ તેને ખબર નહી હતી કે રાસામના આ કાસદને આરજુ સામે અટકાવામાં મોજીલા બેહેરામની પોતાના મુરખ દોસત તેમુરની તરફેણની મતલબ હતી.

પેહેલાંતો આરજુએ બેહેરામને થપકાના બે ચાર શબદો કહી તેને તેની જગા ઉપર મોકલયો અને તેની સંભાલને માટે તેની પછવાડે મશખેરા જકરને મોકલયો. જતાં જતાં જકર જે રમુજી શુખનો બોલી ગયો તે નશીહેતથી પુર છે અને તે એછે કે "છાકટો માણસ ડુબેલા જેવો, બેવકુફ જેવો અને ઘેલા જેવો છે. એક કટોરો વધારે અને તે બેવકુફ બનેછે, બીજો કટોરો વધારે અને તે ઘેલો બનેછે તથા તરીજો કટોરો વધારે અને તે ડુબી જાયછે. બેહેરામ ઘેલાના દરજાનો છે અને ઘેલાની સંભાલને માટે તમો મારા જેવા મુરખને મોકલોછો."

તેમજ વળી આરજુએ દરવાજા ઉપર પોતાના કારભારી બાધરખાનને મોકલયો કે "રાસામનો પેગામ કોણ લાવયોછે તેને જઈને મળ. જો તેને અપમાન થયું હોય તો મારી તરફથી દરગુજર માગ. જો તે અંદર આવવા માગે તો મારી તરફથી સમજાવીને તેને ના કેહ. જો તે બોહોસ કરેતો કેહેજે કે હું આજારી છઉં અથવા કેહજે કે હું ઘરમા નથી. ગમે તેમ કહી તેને પાછો વાળ."

શેઠાંણીના હુકમ મુજબ બાધર દરવાજા ઉપર ગયો અને જોયુંતો રાસામના હંમેશના કાસદોથી આ એક જુદોજ કાસદ હતો. આજ સુધી રાસામે બુજરગ, જબાંદરાજ એલચીઓને મોકલયા હતા, પણ આજે કોઈ નાદાન, કોમળ છોકરો પેગામ લાવયો હતો. આજ સુધી કાસદોને પાછા વાલતાં જરા આંનાકાંની કરી તેઓ પાછા જતા હતા.

પણ આ શુંદર કાસદતો હટ લઈને દેવરીની ઉપર બેહો હતો અને ખીસવાને ના પાડતો હતો.

આ છોકરાની ખુબસુરતીથી તેમજ મમતથી વીસમય થતો બાધર પાછો પોતાની બાઈ પાસે ગયો અને બોલવા લાગો કે "બાઈ રાસામનો કાસદ આજેતો કાંઈ ઓર તરેહનો છે. તે સોગંદ ખાયછે કે તમોને મળવા વગર તે પાછો જનાર નથી. મેં કહયું કે બાઈ આજારી છે, તારે તે કેહે જે તેટલુંતો તે જાણેછે અને તેટલા વાસતેજ તે તમોને મળવા માંગેછે. મેં કહયું કે બાઈ ઉંઘાયલાંછે, તારે કેહેજે તે વાત પણ જાંણેછે અને તેટલાજ વાસતે તે મળવા માંગે છે. તેતો એક હટીલા કીલલા જેવો છે."

આ ખબરથી આરજુ લગાર અચરત થઈ. પણ તેણીએ સાફ ફરમાવયું કે "તેને કેહે હું મળનાર નથી."

પણ બાધરને એ હુકમ બેજા લાગો. તે બોલપો કે "એમતો હું તેને કહી ચુકો, પણ તે જતો નથી તેનો કાંઈ રંસતો ! તેતો બાજટના પઈયાની મીશાલે અડપોછે."

રાસામનો આ કાસદ એવો તે કોણછે તે જારે આરજુએ જાણવા માંગયું તારે બાધરે જવાબ દીધો કે "તે માટીડાના જેટલો ઉમરે નથી કે છોકરાના જેટલો નાહાનો નથી. તે ઓરતબી લાગેછે અને મરદબી લાગેછે. તે નાજુકબીછે અને ખડતલબી છે. મનેતો તેની કાંઈ સમજ પડતી નથી."

અંતે આવા એક કાસદને જોવા વગર પાછો વાલવાનું આરજુએ દરૂસત ધારયું નહી. તેણીએ તેને બાધર ખાન પાસે બોલાવી મંગાવયો, પણ પોતાની પડોશમાં પોતાની દાસી ફરંગને બોલાવી રાખી તથા આ અનજાના આદમીથી પોતાનો ચેહેરો છુપાવવા સારૂં તે ઉપર બુરખો નાખયો.

બેહેરામ કાસદને તેડી લાવયો. વાંચનારી બાંનુઓ જાંણેછે કે તેતો આપણી મુરવારીદ મરદના લેબાશમા રાસામના ખોદાદાદ નોકર તરીકે આવી હતી.

રાસામના આ કાસદને આરજુએ પોતાની સામે આવવા દીધો એજ તેની ફતેહનું ગોયા બીઉં હતું.

પરકરણ ૬ ઠું.

પારકાની શેવા કરવામાં પોતાની સેવા થાયછે.

આરજુ મુરવારીદની ગોયા શોખ હતી. રાસામની પરીતની મુરવારીદ ઉમેદવાર હતી, પણ રાસામેતો પોતાનો પેઆર આરજુને આપેલો હતો, માટે એઓને આપણ એકેકની શોખ ગણી શકયું.

એવી એક શોખના ઘરમાં, તેના ઓરડામાં તેની હજુરમા દાખલતો થઈ, પણ હવે ઉપાય શું કરવો ?

શું પોતાના કારજને બદલે પોતાની શોખનુ કારજ કરી આપવું ? જે સુખ પોતે ચાહાતી હતી તે સુખ આ શોખને આપવામાં પોતેજ મદદ કરવી ?

પણ વળી એજ કામ સોંપીને રાસામે તેને મોકલીછે તારે શું તે નહી બજાવવું ? રાસામ જેવા શેઠ અને મુરબીનો શું વીસવાસ તોડવો અને તેના હુકમથી ઉલટી ચાલવું ?

રાસામનું આરજુ સાથ કરી આપવામાં પોતાના જીવ તરફ નીમખહરામી કીધા બરાબર હતું. તે કારજ કરવામાં ફાંચડ મેળવી એ રાસામ તરફ નીમખહરામી હતી.

આ સઘલા સવાલો મુરવારીદના દીલમાં પેહેલેથીજ પેદા થયા હતા, પણ આરજુની હજુરમાં પોંહોંચવા આગમચ તે એ સવાલોનો ફડચો કરી આવી હતી. તેણીએ એક પકો ઠરાવ કરયો હતો અને તેથી હવે તેને ઘબરાટ નહી હતો.

ધીરજ—ધીરજ—ધીરજ—એ તેનો ઠરાવ હતો. આટલોવાર ધીરજ રાખી તો હજી થોડો વધારેવાર રાખવી હતી અને શું થાયછે તે જોવું હતું. જારે મરદનો પોશાકજ લીધો, જારે રાસામનો ચાકરજ થઈ તારેતો તેનું કામ બજાવવું જોઈએ.

માટે રાસામનુ આરજુ સાથનું કારજ તે ગોયા પોતાનું કારજ હોય તેટલી બધી ઉલટથી તે આ કામમા મંડી હતી.

આવાં કારજમાં મુખીઅ જરૂર સહરાગાતની હતી. પણ મુરવારીદ બાગો અને મીઠાસવાલાં ઈરાંન દેશમા જનમેલી હતી એટલે તેની સહરાગાતને પુછવું નહી પડે. તેણીએ ઠરાવ કરયો હતો કે આરજુ પાસે જતાંનેવાર ધુમ ફસાહત અને બલાગાતથી બલબલ કરવી. પોતાનાં કામની તારીફ કરવી, આરજુના ચેહેરાની તારીફ કરવી અને રાસામની ઉમેદની તારીફ કરવી.

ઓરડામાં આરજુ અને તેની દાસી ફરંગ બે જણ હતાં, માટે ખોદાદાદ (મુરવારીદે) આવતાંનેવાર પેહેલો સવાલ એ પુછયો કે "આ મકાંનની માનવંત માલેક આ બેમાંથી કહી છે ?"

આરજુએ ફરમાવયું કે "તે બાઈને જે કાંઈ કેહેવું હોય તે મને કેહ હું તેની તરફથી જવાબ દેવશ."

ખોદાદાદ ભાશણ ચલાવતો હોય તેમ બોલવા માંડયું, "માહપરતાપી, બેમીશાલ અને અતી ઉતકરૂશટ શુંદરી," આટલા બોલોમા વળી તે જરા અટકી ઉભી, ને વચ્ચે બોલી ઉઠી કે "હું અરજ કરૂં છઉં કે આ ઘરનાં ધનીઆંણી એવણજ છે કે કોઈ બીજાં. જો તમે કોઈ બીજાં હોયતો હું જે ભાશણ કરતાર છઉં તે અમસથું ગુમાવી દેવા મને ગમતું નથી, કેમકે એ ભાશણ ચાલાકીથી લખેલું છે, તે યાદ રાખતાં મને ઘણી મેહેનત પડી છે."

આ સઘલી જબાંદરાજીની આરજુને કાંઈ સમજ પડી નહી, અને તેથી તેણીએ એટલુંજ પુછયું કે "ભાઈ તું કાંહથી આવયોછે ?"

ખોદાદાદે જરા તેણીને ટવલાવા ચાહાયું. "હું જેટલું બોલતાં શીખી આવયો છઉં તેથી વધારે બોલવા ચાહાતો નથી, અને હું કાંહાંથી આવયો છઉં તે મેં મોહોડે કરેલા મારા ભાગમાં લખેલું નથી. મને માતર એટલોજ સધીઆરો આપો કે બાંનું આરજુ તમોજછો, અને પછે હું મારૂં ભાશણ આગળ ચલાવશ."

આરજુએ અચરતીથી પુછયું કે "ભાઈ તું તારો ભાગ મોહોડે કરી આવયોછે તારે કોઈ નાટકી છે કે શું, અને કાંઈ આ જગાને નાટકશાળા સમજેછે કે શું ?"

ખોદાદાદે ખાતરીથી ના પાડયું, પણ જારે તે બોલપો કે "હું જેવો દેખાઉં છઉં તેવો ખરેખર નથી".તારે તે બોલેબોલ બરાબર હતું. તે ખરેખરો મરદ નહીં હતો.

આ જવાબની ખરી મતલબ અલબતાં આરજુ સમજી નહીં, તેણીએ અંતે ખોદાદાદની ખાતરી કરી કે "ઘર ધનીઆંણી હુંજ છઉં." એ ઉપરથી ખોદાદાદે એક બીજો નવાઈ જેવો ઉતર વાલયો કે "મારાં ભાષણના બે ભાગ છે—પેહેલો તમારી તારીફનો છે અને બીજો મારી અરજનો છે, માટે હવે હું પેહેલો ભાગ શરૂ કરૂં છઉં."

આરજુએ તરત અટકાવીયો કે "ભાઈ તે ભાશણમાં અગતનું શું છે તે ઉપરજ આવ. હું તારીફનો ભાગ તુને માફ કરૂં છઉં."

ખોદાદાદે સહરાગાત ચલાવા માંગી પણ આરજુએ સાફ જવાબ બાલયો કે "સહરાગાત હંમેશ ખોટી હોયછે વાસતે તું તે બંધ કર. મારા દરવાજા ઉપર તુંએ ઘણી ગડબડ કીધીછે, માટે એવો તું કોણ છે તે જોવા સારૂં મેં તુને હીઆં બોલાવયોછે, તુને સાંભળવા સારૂં બોલાવયો નથી. હવે જો તું દેવાનો નહી હોયતો હીઆંથી રસતો લે, અને જો તારામાં અકલ હોયતો ટુકમા બોલ."

દાસી ફરંગ આ હુકમમા સાંમેલ થઈ. તે બોલી કે "પોરેયા તારો રસતો આણીગમ છે, ચાલો સડ ચહડાવો."

પણ ખોદાદાદેતો હીઆં વધારેવાર લંગડ નાખવા માડયું અને આરજુએ કહયું કે "ભાઈ જારે તારા પેગામનો દીબાચો આટલો લાંબો થયો તારે ખુદ પેગામ કેટલો લાંબો હશે."

ખોદાદાદે માંગી લીધું કે "હું જે પેગામ લાવયો છઉં તે ફક્ત તમારે વાસતે છે. હું કાંઈ લડાઈનો પેગામ લાવયો નથી, હું કાંઇ જાનનો કર લેવા આવયો નથી, મારા હાથમાંતો સુલેહની નીશાણ છે."

આરજુએ તેને યાદ આપી કે "તું સુલેહનો પેગામ લાવયોછે, તારે તેની શરૂઆતમાંજ તું લડતો આવયોછે."

રાસામના કાસદે ખોલાસો કીધો કે "પેહેલાં હું તોફાંની દેખાયો તે જાંણી બુજીને દેખાયો, કેમકે તોફાંન કરવું એ મેં કરેલા પાઠનો એક ભાગ હતો."

હવે આરજુએ વધારે વાત ચલાવી. તેણીએ આ નોજવાન છોકરાને પુછવા ઉપરથી તે બોલયો કે—"હું કોણ છઉં અને શું માંગું છઉં તે મારી છાતીના જેંટલું છુપું છે: તમારા કાનને તે ખોદાઇ છે, પારકા કાંનને તે પાપછે."

અંતે આ બટક બોલ છોકરાથી આરજુનુ દીલ પીગલયું, તેણે પોતાની દાસીને બાહેર મોકલાવી અને પોતે એકલી કાસદનો પેગામ સાંભલવા બેઠી.

ખોદાદાદ હજીતો બોલેછે કે "મનમોવન બાંનુ"—

આરજુ તેટલામાંજ વચે પડી—"એ બીનાતો જાણું છઉં. પણ તારા પેગામનો મુખીઅ ભાગ કાંહાં છે ?"

ખોદાદાદ—રાસામ શાહની છાતીમાં.

આરજુ—છાતીના કીઆ ભાગ ઉપર.

ખોદાદાદ—જીગરના ભાગમાં.

આરજુ—અરે, તે ભાગતો મેં આગમચનો વાંચેલો છે. તારે કાંઈ વધારે કેહેવું છે ?

ખોદાદાદ—નેક બાંનુ મને તારો ચેહેરો જોવા દે.

આરજુ—તારા શેઠે શું મારા ચેહેરા સાથ વાતચીત કરવા તુને ફરમાવયુંછે ? હવે તું વળી જેટલું શીખી આવયોછે તેથી આગળ ચાલેછે.

આટલું કેહેવા ઉપરથી આરજુએ આ શુંદર કાસદને પોતાનો ચેહેરો નહીજ દેખાડયો એમ વાંચનારાઓએ વીચારવું નહી. નહી—આ વાત કેવી અજાએબ જેવી છે કે આરજુએ પોતાના ભાઈના મરણ પછે જે ચેહેરાને કોઈ પણ બેગાના મરદ આગળ ખોલયો નહી હતો તે આ અનજાના છોકરા આગળ પેહેલીજ વાર ખોલલો કીધો !

આ નહી માનવા જેવો બનાંવ શી રીતે બનયો ? કીઓ છુપો વગ આરજુના શખત દીલને તાબે કરી શકયો ? કીઆ બેમાલુમ આતશે આરજુને પીગલાવી તેનો આ કોળ તોડાવયો ?

પણ એ બાબે વીચાર કરવાનો વખત હજી આવેછે.

આરજુએ ચેહેરો ખોલવાથી ખોદાદાદને જાજી નવાઇ લાગી. તે ઘણો અચરત થયો હોય તેમ આ ચેહેરાની શીફત ગાવા બાદ છેલે પોતાના પેગામ ઉપર પાછો આવવા સારૂં બોલયો કે "સઉથી ઘાટકી બાંનું તમો છો, કે આટલી સોભા અને ખુબસુરતીની માણસ જાતમા નકલ મેળવા વગર ઘોરને તે સોભા ભેટ આપવા માંગોછો."

આરજુએ એટલોજ સવાલ કીધો કે "છોકરા, તુંને શું મારી તારીફ કરવા હીંયાં મોકલયોછે ?"

ખોદાદાદે પાછી પોતાની જબાંદરાજી ચલાવી. "તમે કોણછો તે હવે હું પીછાંણી ચુકયો છઉં. તમો અતીશય મગરૂર છો, કેમકે તમો ઘણા ખુબસુરત છો, પણ મારો શેઠ તમોને એટલાં ચાહેછે કે ઘડીભર તમારી બરોબર બીજું કોઈ નહી હોય તોપણ તેવા પેઆરનો બદલો નેકાથી વાલી આપવો જોઇએ."

આ સઘલા શબદોમાં ખોદાદાદ (ગુરવારીદ) રાસામ તરફના પોતાના જુસા ગોયા ભરમમા જણાવતો હતો.

"તમારી બરોબર કોઇ બીજુ નહી હોય" એમ કેહેતાં ગુરવારીદ ગોયા ભરમમાં કેહેછે કે હું કાંઇ તારા કરતાં ઓછી નથી. અને "ખરા પેઆરનો બદલો નેકાથી વાલવો જોઇએ" એ શબદોમાં ગુરવારીદ પોતાને રાસામ તરફથી તે બદલો મળવાની ગોયા આશા જણાવેછે.

પણ પોતાની સઘલી મોબત છતાં પોતાના દીલદારના કાસદ તરીકે તેનાં દીલનો જુસો બીજી આગળ ખરેખરા આકારમાં જાહેર કરવાની ફરજ ઇમાનદારીથી બજાવા ઉપરજ ખોદાદાદ મંડયોહતો. રાસામ કેવી રીતથી દીલરૂબા આરજુને ચાહેછે તેનું સહરાગાત ભરેલું બેઆન તેણે જાહેર કરવામાંડયું. તે બોલયો કે "મારો શેઠ મરી મરી જાઇને, ફલવંત આંજુઓ પાડીને, મોહોબતના ગગડાત ભરેલી બુમો પાડીને અને આતશના જેવાં ગરમ દસકાં ખાઈને તમોને ચાહેછે."

આ સઘલી સહરાગાત ફોક્ટ હતી. "તારો શેઠ" આરજુ બોલી તેમ, "જાંણેછે કે હું તેને મારો પેઆર આપી શકતી નથી. હું જાંણું છઉં કે તે નેક દીલનો, અમીરી ખવાશનો, મોટી દોલતનો અને તાજી તથા દાઘ વગરની જોબનવાલો છે. પણ તોબી હું તેને ચાહી શકતી નથી, એવો જવાબ તે ઘણું આગમચનો મેલવી શકયો હોત."

હજી તેને પીગલાવાની ખોદાદાદે એક કોશેશ કરી જોઇ. "ખુશતરબાનું, મારા શેઠનાં સરીખું મોબતનું બલતું જો મારાં દીલમાં હોત, આવું ભારી દુખ, આવી મોત

સરખી જીંદગી મારાંમાં હોતતો તમારી આ નાંથી હું કાંઈ માંનતે ઈઆ સમજતે નહી."

આરજુના સવાલના જવાબમાં તે બોલયો કે "હું ત મારા દરવાજાપર રડતો કાગડો થઈને બેસતે અને ઘરની અંદરના મારા જીવને હાંક મારયા કરતે અથવા ધીકારેલી મોબતનાં પાદશાહી હુકમનામાઓ કાહાડયા કરતે તથા મધરાતેબી બુલંદ આવાજે બાંગ મારીને તે વાંચતે તથા ટેકડીએ ટેકડી તમારાં નામને ગજવતે અને હવામાં ઉડતી બલતી વાતોમાં આરજુ આરજુ કરી મેળતે. તારે તમને હવા અને ધરતીની વચે મારાં જીગર સીવાએ બીજે કેથે આરામ નહી મળતે અને એ પરમાણે મારા હાલ પર દયા કરવાની તમને હું ફરજ પાડતે."

મરદના લેબાશમાં આવેલા આ ઓરત કાસદની ભારી જબાંદરાજીમાં આરજુ હસતે મુખરે અને અચરતીથી દંગ થયલાં દીલે તેની સોહામની સીકલ નીરખીને જોતી બેઠી રહી. અને હજીબી તેને પાછો રવાંને કરવાની તેણીની ખાએશ થાઈ નહી.

આરજુ ઓર વધારે છુટથી ગોઆ પરોટાઈને વાત કરવા લાગી. હવે તેણીએ આ છોકરાની ઓલખ પુછી કે "તું કોણ છે અને તારા મા બાપ કોણ છે ?" મુરવારીદે જવાબ આપયો કે "જોકે હું એક ચાકર છઉં, તોપણ મારૂં ખાનદાન ઘણું ચહડતુંછે અને હું એક ગરહસથ છઉં."

એમ કરતાં વખત વધારે જવાથી હવે આ નહી ધારેલી મુલાકાત લંબાવી શકાય એમ નહી હતું. આરજુએ ખોદાદાદને પાછો વાલતાં જોકે સાફ કહયું કે "હું તારા શેઠપર દીલ લગાડી શકતી નથી, વાસતે કોઈ હલકારાઓને ફરી મોકલતી ના" તોપણ એ જવાબ સાથ તેણીએ આ નવાઈ જેવો હુકમ હુમેરયો કે—"તારો શેઠ આ મારા જવાબ વીશે શું ધારેછે, તે મને જણાવવા તારે ગમેતો તું પાછો આવજે."

છુટાં પડતી વખતે આરજુએ આ શોહામના છોકરાને થોડુંક નાણું વટીક ભેટ આપયું, પણ મુરવારીદે તે ના પાડયું અને બોલી કે "મને કાંઈ બદલાની જરૂર નથી. બદલો તો મારા શેઠને જોઈએછે."

એમ કહી તે રવાને થયો.

પણ આરજુના દીલમા આ કેવો અચબુચ ફેરફાર થઈ ગયો. રાસામના કોઈબી હલકારા આગળ તેણીએ જાંહાં મોહોડુંબી નહી ઉંઘાડયું હતું, તાંહાં આ છોકરવત જવાન સાથ મોહોડું ઉંઘાડીને વાતો કીધી એટલુંજ નહી પણ વળી છુપી વાતો કીધી, તથા બુરખો ઉંઘાડી તેને પોતાનો ચેહેરો વટીક દેખાડયો. આ શોહામના કાસદને પોતાની આગળથી તેણીને ખસેડવા પણ ગમયો નહી અને જારે તેને જવાનો વખત થયો તારે તેને પાછો જોવાની ખાએશ બતાવી.

આરજુ આ જવાંન ઉપર મોહીત થઈ કે શું ?

તેના એકર્જ વધતાં કામથી એ વાત નકી ઠરી. તેણીએ પોતાના વીસવાસુ કારભારી બેહેરામને એક વીટી આપી મુરવારીદની પુઠે દોડાવયો અને કેહેવાડયું કે "તું તારા શેઠની આ વીટી મેળી ગયોછે, મેં લેવાને ના પાડી તારે તું છુપી રીતે મેળી ગયોછે, પણ તે પાછી લે."

આમ કહી આરજુએ તે કાસદ ઉપર એક વીટી મોકલાવી. હવે મુરવારીદ કાંઈ વીટી મેળી આવી નહી હતી. તે વીટીતો આરજુની પોતાની હતી અને તે ખાતર તેણીએ પોતાની તરફથીજ મોકલાવી હતી. પોતાના નોકર બેહેરામને કાંઈ સઘલી ખરીવાત કેહેવાઈ સકાય નહી, મારે "તે વીટી રાસામની છે અને આ છોકરો હટીલાઈથી મેલી ગયોછે." એમ તેની આગલ જોડી કાહાડયું.

બેહેરામે દોડતો જઈ વલી રાસામના કાસદને રસતામા પકડી કાહાડતાં વાર લગાડયો નહી. તે બોલયો કે "ભાઈ તું મુગો મુગો વીટી પાછી લઈ ગયો હતેતો મને આટલી મેહેનત પડતે નહી, લે યાર, મારાં બાઈ કેહેછે કે તેવણથી એ વીટી રખાતી નથી."

એટલું બોલી તથા વીટી આપીને બેહેરામ ચાલતો થયો. આરજુએ તેને શીખવી મેળયું હતું કે "તું એ છોકરાની કાંઈ વાત સાંભલતો ના અથવા તે વીટી પાછી આપવાનો તેને વખત પણ આપતો ના, પણ તરત તું પાછો નાહાસી આવજે."

હવે મુરવારીદ આ નીશાંણુનો શું અરથ કાહાડે? વીટી શું ને વાત શું ? અલબતાં આ નીશાણુ મોહબતની હતી. મુરવારીદે પોતાના મરદના લેબાશમાં પોતા ઉપર આરજુની મોબતને ઉસકેરી !

આ નાજનીન આરજુનાં દીલને પોતાના શેઠપર ફેરવવા ગઈ અને પોતાપર ફેરવીને આવી !

અલબતાં એમાં તેની કસી નીમખહેરામી કે ઠગાઈ નહી હતી. તેણે તો રાસામનો દાવો રજુ કરવાને પોતાની બનતી કોશેશ કીધી. તેથી આરજુનું દીલ પીગલયું, ખરૂં પણ રાસામને બદલે તેના કાસદપર પીગલયું.

પણ એ કાસદ તો ઓરત હતી અને બીચારી આરજુ મરદને બદલે ઓરતપર મોહીત અને ફીદા થઈ !

પાંરકાની સેવા કરતાં પોતાની શેવા થાયછે એ કેહેવત આ ઠેકાંણે ખરી પડી. ખોદાદાદે પોતાના શેઠની બનતી સેવા બજાવી. પણ તેમાં કુદરતે તેની પોતાની સેવા કીધી. જો તે મરદ હોતતો આરજુસે નેકા તેના બની શકત. પણ તેતો ઓરત હતી એટલે આરજુને પોતાની ઓરત કરવા જેવું તો હતું નહી, તોપણ આરજુનું દીલ તેના પોતાના તરફ બેંચાયું એટલે જેવું જોઈતું તેવુંજ થયું. રાસામને તો આ મરદ રૂપી ઓરત પોતે ખરાં દીલથી ચાહાતી હતી અને જોકે આરજુનો પેઆર તેનાપર લગાડવાને તે બંધાયલી હતી, તોપણ તેમ થાયતો તે ખુશી નહી હતી. માટે રાસામને ચાહાનારી તો તે મુરવારીદજ રહી અને આરજુ તો રાસામને બદલે શુંદર મુરવારીદની મોબતમાં બલવા લાગી !

આ એક નવાઈ જેવો અને હસવા સરખો ગુચવારો થયો !!

ખેતીવાડી.

દુનીયાંનો ઘણો આધાર ખેતીવાડી ઉપર છે. માણસનું પાલણ પોશણ ખેતીવાડી છે. વેપાર વનજ ખેતીવાડીથી છે. આબાદી અને દોલત પણ ખેતીવાંડીથીછે. જાંનવરી દુનીયાંથી ઉતરતી જાહાડ પાંનની દુનીયાં છે, અને જાહાડ પાંણની દુનીયાંનો ઘણો આધાર ખેતીવાડી ઉપર છે. જાંનવરના ખોરાક ઉપર સઘળો ગુજારો કરવો મુશકેલ છે, પણ ઘડીભર તેમ બને તોપણ ખુદ જાંનવરનાં ગુજરાનને માટે પણ જાહાડ પાંણ જરૂરના છે અને તેથીબી ખેતીવાડી જરૂરની થઈ પડેછે. ખેતીવાડીની બોહોલી વીદીયા છે, અને ખેતીવાડીનો ઉમદા હોનર પણ છે. હીંદુ લોકમા ચાલતી કેહેવંત મુજબ "ઉતમ ખેતી, મધમ વેપાર, કનેશટ નોકરી અને અધમ ભીખ" છે. એ રીતે પારસીઓના ધરમમા પણ ખેતીવાડીને સઉથી ચહડતો દરજ્જો આપયોછે તથા ખેતી કરવાનું પવીતર અને માન ભરેલું વીચારવામા આવયુંછે.

માણસને આ દુનીઆમા નાગો અને નાચાર પેદા કીધોછે. પણ દુનીઆંની કુલે જોગવાઈઓને પોતાના ઉપયોગમા લઈ પોતાની હાજતોને પુરી પાડવાનું તેનામાં બળ અને શકતી છે. તે શકતીનો ઉપયોગ કરવાનો સઉથી મુખીઅ રસતો ખેતીવાડી છે. તેના અન પાણીથી પેટ ભરવા માટે જોઈતો અનાજ, કઠોળ, તરકારી અને મેવો સઘળો ખેતીવાડીથીજ ઉગેછે. તેમજ કપડાં લપડાંથી બદન ઢાંકવાના વસતરો પણ ઘણાંખરાં રૂ, સન, વગેરે ખેતીવાડીની પેદાસમાંથી બનેછે. પોતાના હોનરથી સુકી જમીનને લીલોતરી ભરેલી અને ફળવંત કરવી તથા તેમાથી ભાત ભાતની પેદાસ બનાવી આલમની આગળ ધરવી એ જેવું ઉમદા બીજું શું છે ? એટલો બધો ખેતીવાડીનો ઉપયોગ છે, અને એટલા ઉપયોગનો જારે તે ઉદયોગ છે, તારે દુનીઆંમા સરવેથી ચહડતો, સરવેથી પવીતર અને સરવેથી બુલંદ દરજો એ હોનરને આપવામા આવયોછે તે કેટલો ઘટતો તથા દરૂસત છે !

એક ખેદુતનો ધંધો કેવો ઉતમ છે, તે બાબે ઈંગલંડવાળા નામવર લારડ જાન રસલે કેટલાક નાદર વીચારો આપયાછે. તે નામદાર લખેછે કે—"સઘળા વરગના માણસોમા ખેદુતની જીંદગી સઉથી પાક, પવીતર અને અશોઈ ભરેલી છે. પવીતર એટલા માટે કે તે સઉથી તનદરોસતી ભરેલી છે, અને તેને સહેલ લગાડવાને બદીને ફસો વખત મળતો નથી; તથા અશોઈ ભરેલી એટલા માટેછે કે ખોદાઈ ખુદરત પોતે તેની નજર આગળ સદાકાળ રેહેછે અને તેથી કીરતારની અપરમ પાર શકતીના ઘણા બુલંદ ખેઆલો તેના મગજમા ઉતરેછે અને નીતી સંબંધી મોટાઈના ઘણાંજ દીલ લલચાવનારા તથા પરીતી વધારનારા વીચારોને તે શીખેછે. ખેદુત ખુદ ખોદાને તેના કામોમાં જોયછે; મોસમ તથા રૂતની ગોઠવણમાં તે સાહેબની રચનાં સમજે છે. જેબી ચીજપર તેની આંખ પડેછે, તે દરએક ચીજમાં ખુદરતને તે મુબારકબાદી આપેછે; તે ખુદરતની ઘણીક માહાભારત કીરીયાઓને તથા પેદાશ કરવાની શકતીને નજરે જુવેછે; તરેહવાર વસતુઓ જે દરએક પોતાની શકતીથી બનેછે, તેમની બારીક પીછાનથી તેનું દીલ મોટું થાયછે; અને છેલે માણસ જાતના ગડબડીયા રેહેવાસથી જે એકાંત જગામા તે વસેછે તેથી તેની છાતીમા તેના ખુદરતી ખવાશો ટકી રેહછે તથા મંડળીની વધારે મોટી પણ વધારે પાપી હાલતના વેહેવારથી બગડવા વગર રેહછે."

આ કીમતી સુખનો બોલેબોલ ખરા છે, અને એક ખેદુત ઉપર કેવા લાગુ પડેછે, તે તેની હાલત તપાસતાં માલમ પડી આવેછે. ખેદુતો મેહેનતુ, ઉદયોગી અને મંચલ હોયછે. તેઓના બદનના બાંધા મજબુત, તેઓની કાઠી કુવતમંદ, તેઓના કદ કદાવર અને તેઓના આકાર શોહામના તથા બધી બાજુએથી એકસરખાં પરમાણના હોયછે. તેઓ હાથ પગે આખા હોયછે. તેઓ આળશ, દુખ કે માંદગીથી ઘણા વેગલા હોયછે. જોડાની ખરે મારી કે ગાઉના ગાઉ મંજલ કરી આવેછે, કાંઈ કામ નીકલયુંતો હરઘી રાતે નીકલી પડેછે, કેહે બાહાર જવા કહયું હોયતો કમર બાંધેલીજ છે. રસતામા કીચલ નહોતો જોડા હાથમા ધરવા અને કપડાંના કછોટા કરવાની તેમને શરમ નથી. મારગમાં નદી કે નાળું નડયુંતો કપડાં ઉતારીને તરી જવા અથવા ચાલીને નદી પાર કરવાની તેમને બીહીક નથી. હીસટીરીયા કે સનેપાત વગેરે મરજોના નામ પણ તેઓએ સાંભળેલાં નથી. ભુખ લગાડવા માટે તેઓને બરાંડી કે બીર દારૂ જોઈતા નથી. ઉંઘ નહી આવવાની તેઓ કદી ફરીઆદ કરતા નથી. તેઓથી બેઠાં કે ખવાઈ જાયછે અને સુતા કે ઉંઘાઈ જવાયછે.

ખવાશ અને ચાલ ચલનમાં પણ તેઓ સદા અને સવછ છે. તેઓનો ધંધો સવંતતર છે. તેઓ કોઈની ચાકરી કે ગોલામગીરી કરતા નથી. પોતાનું પોતે કમાયછે અને ખાયછે. તેઓ સાચું બોલવાને શકતીવાન છે. જે હોય તે ભોલાં દીલથી મોહપર કહી દીએછે. તેઓ બીજાઓને જેટલા ઠગી શકતા નથી, તેટલા બીજાઓથી જલદી ઠગાયછે. ચેહેરનાં પેંગાટ અને દોલદમામથી અનજાંનાં છે.

નવી નવી ફાશીનો અને મોટા મોટા ખરચોની તેમને દરકાર નથી. ઈનકમ ટાકસ કે જમનો ઉપરના કરના ચુંથારામા તેઓ પડતા નથી. તેઓ નચીંત અને નીરાંત છે. તેઓનું ઘર ભલું, ધંધો ભલો કે સુખ ભલું છે. સહવારના પોહોરથી ખેતરમાં જાયછે. ગાતા ગાતા કાંમ કરે છે, અને રાતના પીડામાં તાડીનું એકેક કોપટું ચહડાવી ઘર આવેછે.

આ ચીતર એકલા ખેડુતનું નથી, પણ તેના આખા કબીલાનું છે. તેની સ્ત્રી અને તેના બચાં પણ તેને મદદ આપવા જાયછે અને તેઓ સરવે જણ એટલાં સુખી અને ખુશી રેહછે. આપણામા ઘણા જણ આ લોકો કરતાં વધારે શંકર ભોગવેછે અને ઘણા કુટુંબો ઉતમ ખેતીનાં સુખ પાંમી શકે એવી હાલતમા છે, તેઓ ગામડાંઓમાં જઈ ખેતીવાડી ઉપર ધેઆન આપેતો કેવું સારૂં. હીંદુસતાનની વસતીનો મુખીઅ ભાગ ખેતીવાડી કરનારાઓનો છે, પણ પારસીઓ તેથી મુદલ બેનસીબ છે. થોડાંક ગામડાંઓ તરફ થોડાક પારસીઓ ખેતી ચલાવેછે, પણ તે ઘણી થોડી અને તેમની શંખ્યા નાહાની છે. હીંદુઓમાં ખેતીવાડી અસલી જમાનાથી જેમ થતી આવીછે તેમ આજે થાયછે. એક હજાર વરસ ઉપર તેઓ જે હથીઆર વાપરતા હતા તેજ હથીઆરો આજે પણ કસા સુધારા વગર વાપરેછે.

ખેતીવાડીની વીદીઆ ઘણી ખીલીછે અને તેના હોનરમા મોટો સુધારો થયોછે. જમીનને સુધારવા તથા ફળવંત કરવાના રસાએણ અને બીજી વીદીઆથી તરેહવાર નવા ઉપાયો શોધી કાહાડવામા આવયાછે. તેમજ ખેતીના કામમા તરેહવાર સાંચાઓની મદદ લેવાયછે. એ સઘલી જોગવાઈઓથી ઉજડ મુલુકો બેહેસત સરીખાં ફળવંત થયાં છે. પણ હીંદુસતાન દેશ કુદરતથી ઘણો રસાલ અને ફળવંત છે, તથા તેમાં જો આ સઘલી સુધરેલી કળાઓ લાગુ પાડવામા આવેતો કેટલી વધારે આબાદીથી ખેતી ચાલે તે વીચારવું મુશકેલ નથી.

ભેજાંની તાપ.

આ ભુંડા અને દરામના દરદની કડવી અજમાએશ લગભગ દરએક કુટુંબે મેળવી હશે. કોઈના બાપ, કોઈના ભાઈ, કોઈનો બેટો ઈઆ કોઈનો બીજો ખેશાવંદ આ બીહામના રોગને કોઈવાર ભોગ થયો હશે. જોકે આ મરજ કાંઈ ખચીતજ જીવલેણ નથી, જોકે પેહેલેથીજ આંપતા ઉપાયો કરવાથી તે દુર થાયછે અને જોકે એ મરજવાલા ઘણા દરદીઓને આરામ થયલોછે, તોપણ એ મરજ તેની ચાલતી હાલતમા એવો દુખદાએક આકાર પકડેછે, દરદીને તેથી એટલી હેરાનગતી થાયછે અને જરા વધવા દીધો હોયતો પછે તે પરાંણની એવી ઘાત કરેછે કે એ મરજ જારે પણ ગલખો કરેછે તારે ઘણી ધાસતી પેદા કરેછે. એવાં એક દરદનાં સાધારણ સબબો અને સાધારણ એલાજોથી વાકેફ થવું એ દરએક કુટુંબની માતાને જરૂરતું છે.

ભેજાંપર જોઈએ તે કરતાં વધારે લોહી ચહડી જવાથી થતાં દરદોમાંનું આ પણ એક દરદ છે. હરએક જગોએ લોહીને જમા થવા પછે જે "ઈનફલેમેશન" ઈઆને આગ બળતું દરદ થાયછે, તેવું દરદ આ "ભેજાંની તાપ" આછે. તેથી ભેજાંમાં અથવા એ નાજુક યંતરની બાહેરના પડોમાં સોજો ચહડેછે અને તે પછે એ દરદના સઘલાં દુખો તથા પીડાકારીને પેદા કરેછે. પણ પરથમતો આ ભેજાંપર લોહી સા સબબથી ચઢી જાયછે કે તેથી સોજો આવેછે, તે સબબ જાંણવા ઘટેછે. ભેજાંપર લોહી ચહવાથી જે દરદો થાયછે તે ઘણુંકરી પતલા તથા લાંબી ડોકીવાળાના કરતાં લોહીઆર, માતેલા, ભારી અંગવાળા અને ટુકી ગરદન વાળા માણસોને વધારે થાયછે, જેઓ આ મરજને આધીન ગણાયછે અને જેઓએ અગત કરીને એ બાબે સંભાલ અને જતન રાખવી ઘટેછે.

એવા લોહીઆર મીજાજવાળાં માણસના બદનમા લાંબો વખત સુધી કોઈ રસતે લોહી જતું હોય, જેમકે હરસના મરજમા થતું હોય અથવા કોઈ રસી વેહયા કરતી હોય જેમ કે આંખના નાસુર ઈઆ બીજા કોઈ મરજમા હોય, અને પછે જો તે લોહી અથવા રસી બંધ થઈ જાયતો મગજ ઉપર આ લોહીનો ધસારો થવાની ધાસતી રેહછે. કોઈ પણ રીત જેથી મગજ ગરમ અને ઉસકેરાયલું રેહતું હોય, તેવું કામ લોહીઆર મીજાજના માણસમા આ મરજ પેદા કરેછે. જેમકે ઘણો દારૂ પીવાથી અથવા ઘણી કેફ કીધાથી અથવા અતીઘણો ગરમ ખોરાક લેવાથી આ મરજ થાયછે. ઘણો ગુસો કરવાથી મગજ તપી આવયું હોય તારે અથવા તડકાંની લુ લાગાથી મગજ ગરમ થયું હોય તારે એ મરજની ધાસતી હોયછે. લોહીઆર આદમીને અતીઘણો અભીઆસ કરી મગજને થાકવી નાખવાથી પણ આ દુખ પેદા થાયછે. અને છેલે કેટલીક હરકતો અને દરદોમાથી આ મરજ પેદા થાયછે, જેમકે કોહી ગયલા કાનના હાડકાંમાં સડો લાગાથી, અથવા પીસાબના મરજોથી, અથવા બચાનાં દાંત ફુટવા ઈઆ કરમના જોરથી ઈઆ માંથાંની ઉપર જોસમા વાગવાથી આ મરજ થાયછે.

ગયા અંકમા જેમ ખહી વીશે કહયું હતું તેમ આ મરજમાં પણ વઈદક શાસ્ત્રે તરણ તબકા કીધાછે. ઈઆને એ મરજ થવા પછે કેટલો વધતો જાયછે તેના વધારા મુજબ તેની હાલત પારખવાને તેની નીશાંણીઓનાં તરણ ભાગ કીધાછે. જારે એ મરજ પેહેલા તબકકાંમા હોયછે તારે માંથામાં અતીશય દુખારો થાયછે, દીલમા જોરાવર તાવ આવેછે, કપાલ આગલ ઘણો ભાર અને ખેંચાવો લાગેછે, માથા ઉપર હાથ મેળયો હોયતો તેપર ધકધકતો તાપ માલમ પડેછે, ચેહેરા ઉપર ઘણો રતાસ ચહડેછે. આંખોમાં લોહીની જાલી જેવું દેખાયછે, દરદીથી ઉજરડું દેખી શકાતું નથી, દરદી ઘડી ઘડી ચોંકી ઉઠેછે, અને તેને વાતચીત કરવા ગમતી નથી. એ પછે જરા દરદ વધયું કે દરદીને મોહોડે બકારો અથવા પટપટારો લાગેછે, તે સવાલના પાધરા જવાબ આપતો નથી, કોઈવાર બીછાના ઉપર મસતી તોફાન કરેછે, સુતેલો હોયતો ઉઠીને નાહાસવા જાયછે, તથા દાહાડે અને રાત બેચેન અને ઉંઘ ઈઆ આસાએસ વના ગુજરેછે. આ મરજ બચાંમાં હોયછે તારે બકબકારી જાગે હો

તો નથી, પણ તે બચું બીહી અને ચીસ પાડી ઉઠેછે તથા તેના નેણુ ચહડેલાં હોયછે. આ પેહેલા તબકામાં દરદીની જીભ લાલ, નાડી ઉતાવલી અને પેટની કબજીઆત હોયછે.

એ પછે જારે દરદ વધીને બીજા તબકાની હાલતમા આવેછે તારે દરદીનું ઉપલું જોસ વધતું નથી, પણ ઓર નરમ પડેછે અને તે દરદના વધારાની નીશાંણુ છે. એ વખતથી દરદી સુસત અને મુરદાલ થતો જાયછે. માથું આગળના જેટલુંજ ગરમ રેહછે, પણ હાથ પગ કોઈવાર ગરમ અને કોઈવાર ઠંડા રેહછે. લવારો બકારો થોડોવાર થાયછે અને થોડોવાર દરદી સુસત પડેછે. મસતી તોફાંન બંધ પડી ધીમો ધીમો બકબકારો ચાલયા કરેછે. દરદી જાણે કેફની જુમમા પડયો હોય તેમ મોટે સાદે હાંક મારવાથી જવાબ આપેછે અને પાછો જુમમા પડેછે. દરદીની આ બીજા તબકકાની હાલત ઘણી ધાસતી ભરેલી ગણાયછે. પણ તાર પછે તરીજા તબકકામાં મુખીઅ નીશાંણુ એકે બે સુધી અતીઘણી વધી પડેછે, તેની ખુદરતી હાજતોની તેને ખબર રેહતી નથી, જીભ સુકાયછે, દાંત અને હોટ ઉપર થરો બંધાયછે અને આ હાલતમાંથી દરદીને કદાચજ આરામ થાયછે.

આ દરદના ઉપાયો ઘણાં અને દરદીની જુદી જુદી હાલત મુજબના હોયછે, પણ તે ઉપાયો કરવાનું કામ ડાકટરનું છે. અતરે સાધારણ સમજને માટે એટલુંજ કહેવું બસ થશે કે આ મરજમાં લોહી કાઢવું, ઠંડક આપવી અને જોલાબ આપવો એ સઉથી પેહેલા અને સઉથી ગુણગારા એલાજો છે. જો દરદની પેહેલીજ શરૂઆત હોયનો માથાં આગળ સંઘરા મેળીને લોહી કાઢવામા આવેછે અથવા જો દરદ ચાર પાંચ દીવસનું જુનું થયું હોયતો જળો મેલવાનો ઉપાયે સાધારણ છે. તેમજ વળી જોલાબ આપવાનો ઉપાય પણ દરદની શરૂઆતમાંજ વાપરવામા આવે છે, જારે દરદી નબલો અથવા બેસુધ હાલતમાં હોતો નથી. પેટ સાફ રાખવાથી આવાં દરદોમાં ઘણું દુખ ઓછું થાય છે. દરદ આગળ પછે લોહીને દરદ ઉપરથી ખેંચી કાટવા સારૂં સંગરાહ ઈઆ જળો મેલાતી નથી, પણ બલીસટર મારીને ચામડી તરફ લોહીને ખેંચી લેવામાં આવેછે.

આ સઘલા ઉપાયો જેટલા અગતના અને ગુણગારા છે, તેટલા બારીક અને જોખમ ભરેલા છે અને તેટલા માટે શીખેલા ડાકટરની સલાહ વગર અનજાના આદમીઓએ તેમા હાથ ઘાલવો નહી જોઈએ.

ઠંડક આપવાનો ઉપાય આ દરદમાં સઉથી અગતનો બલકે અકસીર ઉપાય છે. એ ઉપાય દરદના સઘલા તબકકામા જારી રાખવો પડેછે. એ ઉપાયની મતલબ ભેજાંની ગરમીને ઠંડકથી ઓછી કરવાની છે. એ ઠંડક કાંઈ બદનની અંદરથી નહી, બાહેરથી માંથા ઉપરજ આપવામાં આવેછે. એ ઠંડક આપવા માટે માંથાને આખું બોરાવવું પડેછે, જે પછે ઠંડાં પાંણીમાં અથવા કોલાંનવાટર અને પાંણીમા અથવા ઠંડક આપનારાં લોશનોમાં એક મોટો કકડો ભીંજવીને આખાં માંથાની ઉપર લપેટવો જોઈએછે અને પછે આખો દાહાડો અને આખી રાત તે કટકાને ભીંજેલોને ભીંજેલોજ રાખવો જોઈએ. તે ઉપર બરફ ફેરવયા કરવું જોઈએ તથા કોલાંનવાટર ઈઆ લોશન બરફમાં ઠંડું કરીને નીચવયા કરવું જોઈએ. આ ઉપાયથી દરદીને ઘણો આરામ થાયછે પણ આસપાસનાં માણસોને તેથી ઘણી મેહેનત પડેછે અને તેઓ કોઈવાર કનટાલી જાયછે. આ ઠંડકથી દરદીના બીછાંનામા પાંણી પચેછે, માટે તકીઓ બદલવાની તથા બીજી સંભાલ લીધી હોયતો આ ઉપાય વગર દેહેસતે ચાલુ રાખી શકાયછે.

આ ભુંડો મરજ વધી પડવાનું ઘણીવાર એકજ કારણુ હોયછે અને તે આપણાં બઈરાંનાં વેહેમ અને ભુલથી થાયછે. ભેજાંની તાપના ઉપલા ઉપાયો, જેવા કે બલીસટર, ઠંડક વગેરેને આપણાં ઘણા લોકો સુંઘનાં કેહેછે અને ઘણીવાર પોતે થાકી તથા કંટાલીને એ ઉપાયોને પડતા મેલેછે. રાત દાહાડો દરદીનું માંથું ભીનવયા કીધાથી અથવા વખતે વખત બલીસટર મારવાથી ઘણી બાઈઓને દયા લાગી આવેછે અને કેહેછે કે "બસરે કેટલાં બધાં સુંઘના પાહોછો, જરા હાથ ખાંચો, જરા દરદીને નીરાંતે સુવા દેઓ" ઈતીઆદી. પણ આવો વીચાર આપનારાંઓ દરદીનાં ખરાં દુશમન અને વેરીની મીશાળે છે.

લોકો.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫

જુદી જુદી જાતો.

દુનીયામાં વસનારાં લોકોની વસતીને લગતી થોડીક જાંણુવાજોગ હકીકતો ગયા અંકમાં પરગટ કીધાબાદ ચાલો હવે આપણે દુનીઆના લોકોની મુખીઅ વરણો ઉપર થોડીક તપાસ લઈએ. વાંચનારી બાંનુઓ કેહેશે કે દુનીયાંમાં તરેહવાર જાતના લોકો વસેછે. હીંદુ, પારસી, મુસલમાન, અંગરેજ, અને બીજી કોમના લોકોને સાધારણ રી

તે તેઓ જુદી જુદી જાત કેહેછે. વળી એકજ જાતના લોકો જેવાકે હીંદુઓમાં આપણા લોકો સેંકડો જાત વીચારે છે; જેમકે બંગાલી, મધરાજી, તઈલંગી, વાંણીયા, ભાટીયા, લેઉા, વગેરે; અને વળી એ સેંકડો જાતોની હજારો જાત નાંનો થઈછે, જેમકે વાંણીયાની એકજ જાતમાં હેંસી નાતો છે. પણ આ સઘલી વાંચનારી બાઈઓને મનસે જે જુદી જુદી જાત ગણાતી હશે, તે પરચુટણ જાત વીશે અતરે આપણ તપાસ કરવા બેઠાં નથી. એ જુદી જુદી જાતોતો માતર માંણસોએ પોતપોતામાં કરેલી છે. તેમજ વળી ઈંગરેજ કે મુસલમાન જેવી પણ જુદી જાત આપણ ગણતા થી કેમકે તે તફાવતતો દેશ, આબોહવા અને બીજી હાલ તોથી પડેલોછે.

આપણેતો માંણસની ખુદરતે કરેલી જુદી જુદી જાતોની સમજ લેવા માંગીએ છઈએ. ખોદાની નજરમાં માંણસ સઘલાં એકસરખાં છે ખરાં, તોપણ દુનીયાંના લોકોમા બારીક તપાસ કરતાં તેઓની ખુદરતી બનાવટમાંજ થોડીક મુખીઅ જાત માલમ પડેછે. આ દુનીયાંની ૭૦ કરોર માણસની વસતી એવી મુખીઅ પાંચ જાતમાં પેદા થયલી છે, એવું વીદીઆની શોધે નકી કરયુંછે. એ પાંચ મુખીઅ જાતોમાં આદમીની સુરત, ચેહેરાના કલલા, માંથાંના આકાર તથા નાંક અને આંખ તથા નાકની ગોઠવણમાં એટલો તફાવત ખુદરતે રાખેલો છે, કેં કોઈ પણ સાધારણ જોનાર તે તફાવત જોઈને તરત જ એક જાતથી બીજી જાતને પીછાંણી શકે એમ છે. દુનીયાંના લોકોની એ પાંચ મુખીઅ જાતોની તસવીરો આ બાબતને મથાલે મેળીછે અને તેથી એકેક જાત વચે કેટલો મોટો તફાવત છે તેતો વાંચનારી બાઈઓ તરત પીછાંણી શકશે. ઈંગરેજ, પારસી અને મુસલમાન જુદી જુદી જાત ગણાયછે, પણ તેઓના ચેહેરા મળતા આવેછે અને તેઓ કેટલીકવાર ઓળખાવા મુશકેલ છે. પણ આ ખુદરતે કરેલી મોટી જાત તેજ આદમીની ખરી જાતો છે.

હવે આદમી જાતના જુદા જુદા વરગો કરવાને માણસે તરેહવાર યુકતીઓ કરેલી છે. કેટલીકવાર ધરમ પરમાણે જાત ગણવામા આવેછે; જેમકે જરતોશતનો ધરમ પાલનારાઓની એક જાત, મહુમદના સાગરીદોની બીજી જાત, ઈસુ ખરીસટને માનનારાઓની તરીજી જાત ઈતીઆદી ગણાયછે. પણ માણસની ખુદરતી જાત એ ધરમ પરમાણે ગણવી મુશકેલછે. કોઈ ઈંગરેજ મહુમદીઆન થાય અથવા હીંદુ જરતોશતી થાયતો ઉપલી ગણતરી મુજબ એવા દર એક વખતે જાત બદલાઈ જવી જોઈએ. તેમજ વળી દેશ અને વેશ મુજબ જાતની ગણતરી કરતાં પણ પાલવતું નથી; તેના કારણો આપણે ઉપર તપાસયાંછે. બીજા હાથ ઉપર વળી ચામડીના, બાલના તથા આંખના રંગના તફાવત ઉપરથી લોકોની જાતના વરગો કરવાની કોશેશ થઈછે અને હીઆં ખુદરતી જાત ગણી કાહાડવા સરખી પેહેલવેહેલી નીશાણ માલમ પડેછે.

એ રંગ પરમાણે માણસજાતના તરણ ભાગ કરવામા આવયાછે, જેમા પેહેલો "મીલાંનીક," બીજો "જાનથાઉસ" અને તરીજો ભાગ "આલબાઈનો" ને નામે ઓળખાયછે. પેહેલા ભાગમા સઘળા કાળા બાલના માણસો, બીજા ભાગમા સઘળાં ખોલા અથવા ભુરા, કોલા, વગેરે બાલના માણસો અને તરીજા ભાગમા સઘળા સફેદ બાલના માણસો ગણવામા આવયાંછે. કાળા બાલના માણસોની વસતી સઉથી મોટી માલમ પડેછે અને એ વરગમા ચામડીનો રંગ સુદ સફેદથી ઘારા કાળા રંગ સુધી તરેહવાર હોયછે. કોઈ વખત કાળો અને રાતો રંગ ભેલાયલો હોયછે, જેમકે અમેરીકાના ઈનડીઅનોમાં જોઈએ છઈએ અને કોઈ વખતે પીલો તથા ખોલલો રંગ મળી ગયલો હોયછે, કે જેમ એશીયાખંડના ટારટારોમાં જણાયછે. બીજા વરગના બાલવાળી જાતમાં ઘણુંકરીને ચામડીનો રંગ ખોલલો હોયછે અને સુરજનો તાપ લાગાથી કાળો થતો નથી પણ રતાસ પકડેછે. આ વરગમાં પણ રંગોની ઘણી ભેલશેલ થાયછે અને એક આદમોને કીઆ વરગમાં મેળવો તે પીછાંણવું મુશકેલ પડેછે. તરીજા ઈઆને સફેદ બાલવાલા વરગમાં તે લોકોને મેળવામાં આવયાંછે કે જેઓની જાતમા સઘલાની ચામડી અને બાલ સફેદ રંગનાં છે. આવી જાતો આફરીકાના હબસીઓ વચે મળી આવેછે અને તેમનાં બચાં પણ ચામડી અને બાલમા સફેદ રંગનાહોયછે.

પણ આ રંગ પરમાંણે માણસની ખુદરતી જાતની વેંહેંચણી તથા ગણતરી કરતાં ઘણો ગુચવારો થાયછે અને ભુલાવો ખાવો પડેછે. એટલા માટે બીજી વધારે સારી ગણતરી સોધી કાહાડવામાં આવીછે અને તે આજ સુધી બાહાલ રહીછે. તપાસ કરતાં એવું માલમ પડયુંછે કે દુનીયાનાં ચોકસ ભાગોમાં ચોકસ જાતનાંજ ખુદરતી બાંધાના લોકોની અસલ અને મુખીઅ વસતી હોયછે. યુરોપખંડથી તે એશીયાખંડના પશચીમ ભાગ અને હીંદુસતાંન સુધી જે એક જાતના ચેહેરા, ઘાટ અને સીકલના માંણસો વસેછે તેથી જુદીજ પણ એકસરખી સીકલના માણસો એશીયાખંડના બાકીના મોટા ભાગમાં વસેછે. વળી એશીયાખંડની દખણ તથા પુરવ તરફના ટાપુઓમાં ઓરજ ચેહેરાના લોકોની વસતી છે, જે વસતીથી વળી આફરીકાના હબસીઓની વસતી તદન જુદીજ છે અને અમેરીકાના ઈનડીઅનોનોબી એક નવો અને જુદોજ ખુદરતી ટોળો માલમ પડેછે. આ તપાસ ઉપરથી આ બાબતને મથાલે મેળેલી દુનીયાંના લોકોની પાંચ મુખીઅ અને ખુદરતી જાતોની શોધ થઈછે, જેઓ "કાકેસીઅન," "મોંગોલીઅન," "મલાઈ," "આફરીકન" અને "અમેરીકન" ના નામથી જણાયછે.

ઉપલાં ચીતરોમાંનું પેહેલ વેહેલું કાકેશીઅનની જાતનો ચેહેરો દેખાડેછે. એ જાત ઈરાંનીઅનને નામે પણ ઓળખાય છે અને એ જાતની પેહેલવેહેલી વસતી ઈરાંનવેજમા કાકેસસ પરવત આગળ થયલી માનવામા આવેછે. આ ચીતરમા ઈંગરેજની તસવીર છે, પણ વીદીઆની શોધ પરમાણે ઈંગરેજ અને બીજા યુરોપીઅન આપણીજ મીશાલે અસલ ઈરાંનના વતની હતા, એટલુંજ નહી પણ છેક યુરોપથી તે આરબસતાંન, ઈરાંન અને હીંદુસતાન સુધી જે લોકો વસેછે તે સઘળાં એજ જાતના છે એવું નકી થયું છે. એ જાતને લોકોના બીજા મોટા વીભાગથી પીછાણવાની નીશા

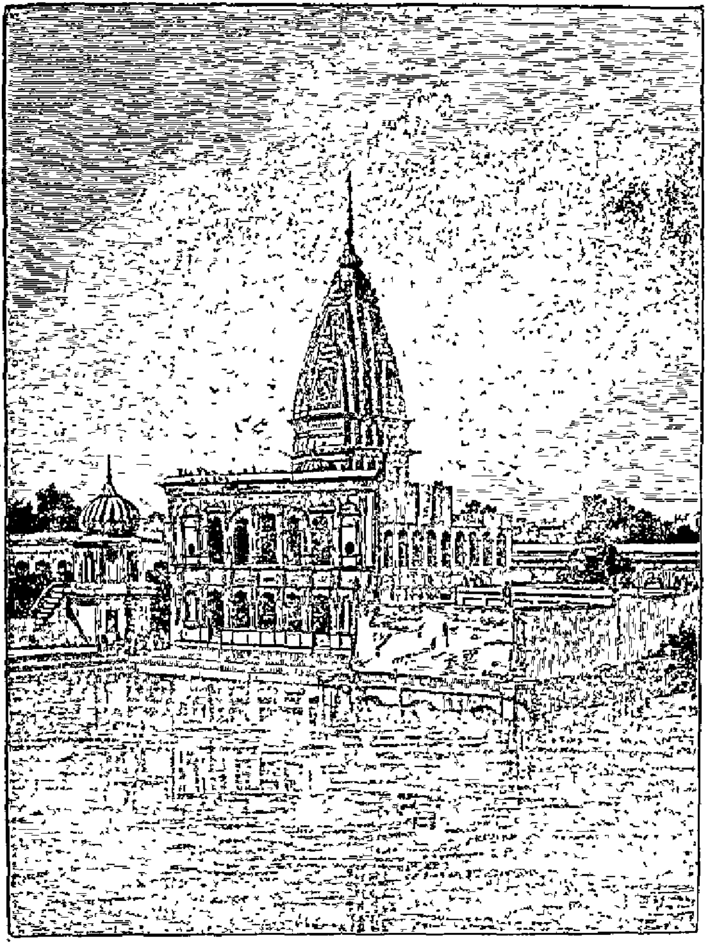

લાહોર શેહેરમાં રણજીતસીંહનું દેહરૂં.

ન એ છે કે માથાંની ખોપરી ગોળ આકારની, ચેહેરો ઈંડાં રેકો, કપાલ મધીઅમ ઉંચાઈનું, બાલ નરમ અને લાંબા પણવળી શકે એવા, ચેહેરો માંથાના કદ કરતાં લગાર નાહનો, ભેજું મોટું, આગલા દાંત સીધા, તથા દાહાડી ભરેલી ગોળ, અને આગળથી બાહાર નીકલી આવેલી છે. આ મોટી જાતમા ચામડીના રંગનો તફાવત કાંઈ ગણતરીમા નથી, કેમકે એજ જાતના કેટલાક લોકો ગોરા હાંઈલાંડર જેવા તો બીજા કાળા હબસી જેવા હોયછે.

બીજું ચીતર તે જાતનું છે કે જે એશીયાખંડના ઉતર અને પુરવ ભાગમાં વસેછે, તથા જેઓની યુરોપની દખણ તરફના ટાપુઓમા તથા અમેરીકામા થોડીક વસતી છે. એ લોકો ચેહેરાથી અને માથાંની ખોપરીથી ઓળખાયછે, કે જે ગોપા આગળથી હાથ મારીને આખી સીકલ ચપટી કરી નાખી હોય તેમ છે. ચપટું નાખ, ચપટું કપાલ, ચપટી દાહાડી, હોટ જરા જાડા, ગાળના હાડકાં બાહાર નીકલી આવેલાં, આંખો વધારે કાલી તથા કલમતરાસ મુકેલી, અને બાલ કાળા, સીધા અને શખત પણ પાતલા છે. એ લોકો કદે જરા બટકા હોયછે. તેઓ "મોંગોલીઅન" અથવા તુરાનીઅન કેહવાએછે, અને બરમીસ, ચીના વગેરે લોકો એ જાતના છે. તરીજી જાતના લોકો આફરીકન છે, જેના ચેહેરાના અણીદાર હાડકાં, વાંદરાને જરા મળતી આવે એવી સીકલ અને ઉનના સરખા બાલ ઉપરથી પીછાંણી લેવો મુશકેલ નથી. ચોથી જાત મલાઈની છે, જેનું ચીતર ઉપલી હારમાં ચોથું છે, અને એ મલાઈ લોકોની અતરે જે વસતી છે, તેજ તેમની પીછાંણને માટે બસ છે, એ લોકોના લાંબા ચેહેરા, મેહેરાબદાર કપાલ વગેરેથી તે તરત પીછાંણી શકાયછે. બાકી વધેલું ચીતર અમેરીકાના ઈનડીઅનનું છે, કે જેની સીકલ વચેનો તફાવત સમજણ પડે એવો છે.

લાહોર શેહેર.

(લખનાર એક પારસી મુસાફર.)

પંજાબ અથવા પાંચ પાંણીનો મુલક પાંચ નદીઓની વચે વેહેચાઈ ગએલું છે. એ પંજાબનું મુખીઅ શેહેર જેમ મુંબઈ ઈલાકામાં મુંબઈ શેહેર, મધરાજ ઈલાકામાં મધરાજ શેહેર, બેંગાલ ઈલાકામાં કલકતા શેહેર અને વાવીઅખુણાનાં પરાંતોમાં આશરે ૧૨) વરશની વાત ઉપર આગરા શેહેર અને હાલ હલાહબાદ શેહેરછે, તેમ પંજાબનું મુખીઅ શેહેર લાહોરછે. લાહોરનું શેહેર તરણ ભાગમાં વેંહેંચાઈ ગયુંછે. પેહેલું મીઆંનમીર જેને બરોબર બોલીએતો મીઆં અમીરછે, બીજું કેમ્પ અને તરીજું શેહેર. મીઆંનમીરમાં લશકરી છાવણી રાખવામાં આવીછે જાંહાં બરાખો તથા લશકરી અમલદારોનાં રેહેવાનાં મકાંનો, કેટલીએક તેઓના ખપને શારૂં ઈંગરેજોની દુકાંનો અને માતરે એકજ પારશીની દુકાંનછે. છાવણીમાં ગાંમખાતાંના અમલદારો, કેટલાએક સટાફ આફીશરો અને વેપારીઓ વશેછે તથા એ જગો ઉપર સઘલી કોરટો અને કચેરીઓછે. ચીફ કોરટમાં પંજાબના શરવે ઈઉરોપીઅન તકશીરવારોની તપાશ થાએછે તથા દેશીઓના ચુકાદાની આપીલો શાંભલવામાં આવેછે. આ જગો ઉપર પારશીઓની ૪) દુકાંનોછે જેને પંજાબનાં લોકો "કોઠી" કરીને કેહેછે. મીઆંનમીર અને સદર બજારની વચે ૬) માઈલનો તફાવતછે.

સદર બજારથી શેહેરમાં જતાં નજદીક ૨) માઈલનો તફાવતછે, શેહેરમાં દાખલ થતાં માલુમ પડેછે કે તેના મોહોલાઓ ઘણા લાંમબા પણ ઘણાજ સાંકરાછે. શેહેરમા લોકોની વશતી ઘણી મોહોટી છે અને મોહોલાના રશતાઓની પોહોલાઈ ૧૦ ફીટની અંદરની હોવાને લીધે શરવે કોઈ પગે ચાલીને અથવા ઘોડા ઉપર સવાર થાઈને આવજાવ કરેછે, ભાગ ચોઘડીએ જો કોઈ બગી અથવા શીગરાંમમાં ગઉતો ઘોડાની ચાલ ઘણીજ આશતે કરવી પડેછે અને સાઈસ ઈઆને ઘોડાવાલાને લોકોને ખીસી જવાને શારૂ આખે રશતે પોકાર કરવો પડેછે. શેહેરની આશપાશ મોહોટી દેવાલ બાંધી લીધેલીછે અને તેમાં દાખેલ થવાને ૧૨ દરવાજા અથવા ભાગલછે. શેહેરની દેવાલની ખોરદુએથી બાહેરની બાજુએ ફરતો બગીચો બનાવેલોછે અને તે બગીચાની અંદર ગારીઓ ફરી શકે હેવા શુંદર રશતાઓ બનાવેલાછે, જાંહાં લોકો શાંહાંજની વેલા ફરવાને જાએછે, આ બગીચાની જગો ઘણી ખુશાનુમા કરવામાં આવીછે, શેહેરની આશપાશ કેટલાએક માઈલ શુધી બગીચામાં ફરવું અને ભાત ભાતનાં ફલ તથા ફુલોની લંપટ લેવી એ કાંઈ થોડું ખુશાલી ભરેલું નથી. શેહેરની અંદર રંજીતશીંગના વખતનો જબરદશત કીલલોછે. એ કીલલાની બાંધણી ઘણી મજબુતછે, હાલ તે કીલલામાં લશકરની એક ટુકડીની બરાખ કરવામાં આવીછે, અને તેની એક બાજુએ કાબુલના હાલના અમીર શેરઅલીખાંનના તરણ ભતરીજાઓને નજર કેદ રાખવામાં આવેઆછે. એ તરણ ભાઈઓ મધેથી વડો આશરે ૩૫ વરશની ઉમરનો, બીજો આશરે ૨૦ વરશની ઉમરનો અને તરીજો આશરે ૧૫ વરશની ઉમરનો એ પરમાંણે જુવાંન સરદારોછે, ખોદા માલુમ શું શબબને લીધે તેઓ ઘણા દુબલા માલુમ પડીઆ હતા, જેઓ તેઓને મળવા જાએછે તેઓની શંગાથે હલી મલીને ફારશી ભાશામાં વાતો કરેછે અને તેઓ વારેવાર પોતાની હાલત વાશે અફશોશ કરેછે.

કીલલાની પડોસમાં મુશલમાંન લોકોની એક મોહોટી મશજીદછે જેનો ઘેરાવો આશરે એક માઈલનો હશે, અને તેની ચારે બાજુએ ૪ ઉનચા મીનારાઓછે અને દરએક મીનારો પથરનો બાંધેલો અને આશરે ૩૦૦ ફુટ ઉનચાઈમાંછે. એ મશજીદની પડોશમાં શીખ લોકોનું એક મોહોટું દેહેરું છે જેમાં એક ઠેકાંણે શંગેમરમરના પથરનાં બે પુતલાં છે જે હીંદુઓની મુરતી જેહેવાંછે. તે દેહેડાંની વચોવચ શંગેમરમરનું એક મોહોટું મકાંન બનાવેલું છે જેમાં એક ઘોર બનાવીને રંજીતશીંગનાં બદનની ખાક રાખવામાં આવીછે. એ ઘોરની ઉપર અને તેની ચારે બાજુએ મથાલે રંગીન બેરંગીન આએનાઓ જડી લેઈને તેનો ગુમબજ બનાવેઓછે. એ જગોની સાંમણે તેનાજ જેહેવી એક બીજી જગો બનાવેલીછે જેમા એક બાજુએ કરકશીંગની ઘોર અને

બીજી બાજુએ નવનેહાલશીંગની ઘોરછે. આ કીલલાની બાહેરની બાજુએ શંગેમરમરના પથરોથી બાંધી લીધેલી રંજીત શીંગના વખતની એક કચેરીછે જાંહાં તે રાજા અને બીજા દરબારીઓ બેશીને ઈનશાફ કરતા હતા. આ સઘળી ઈમારતો વચે ઉપર કહેલું રનજીતસીંહનુ દેહડું જે મધે એ નામીચા સીખ પાદશાહની ખાખ રાખીછે તે ઘણું શુંદર અને રોણકદાર છે. તેમાં બાંધેલા મોટાં અને ઉંડા તલાવની અંદર ગોપા તે ખુહેલું હોય તેમ બાંધયુંછે તથા તમામ સંગેમરમરનું હોવાથી પાંણીની આસપાસ એટલી ઝમક મારેછે કે તે દેખાવ ઘણો રલીઆમનો અને ખુશનુમા લાગેછે. એ દેહેડાંનું ચીતર પડોશના સફા ઉપર આપયુંછે.

લાહોર મધે શરવે મલીને ૨૯ પારસીઓ છે જેમાં ૨) અસતરીઓ અને ૩) છોકરાંછે. એકાદ માસમા તાંહાંના એક બે રેહેવાશીઓની ફેમેલીઓ આવનાર હતી. મીઆં નમીરમા ૩) જરથોશતીઓછે—એ પરમાણે શરવે મલીને ૩૨ જનની શંખીઆછે. એ શરવે દુકાંનદાર તથા તેમના માણશોજ નથી. તેઓ મધેથી એક પારસી ગરહસથને એક સટરા આસીસટંટ કમીશનરનો સરકારી ઓધો મલેઓછે. એક જણ લાહોરની પોસટ આફીસનો ઈનસપેકટરછે, અને એક તરીજો ગરહસથ લાહોરના લા કલાશમા હાજરી આપેછે અને તે જલદીથી પલીડરની પરીખશા આપનારછે. કીલાની બાહેર આસરે તરણ માઈલને છીટે જરથોસતીઓના વપરાશને સારૂં એક બગીચો તથા બંગલો રાખવામા આવેઓછે. એ મકાંન એદલજી એનડ સનસ વાલાઓનું છે અને તે બાગનું નામ "ગુલબાગ" આપેઆમા આવેઉંછે. લાહોરના જરથોશતીઓને અવલમંજલ લેઈ જવાને સારૂં એજ બાગમા જગો કરવામા આવીછે.

લાહોરથી આશરે ૬) માઈલને અંતરે શાદરા નાંમનું એક ગાંમ આવેલુંછે. એ ગાંમ આગલ ઘણું ઉજડ માલમ પડતું હતું પણ હાલ તે તરફ રેલની શડક બાંધવામાં આવેછે તેથી રેલવે ખાતાંના અને કનટરાકટરોના ઈંગરેજો તથા દેશી નોકરો તાંહાં હાલ ઘણા થાઈ ગયાછે. શાદરે જતાં રાવી નદી વચમાં આવેછે જેથી ચોમાશામાં બોટની મારફતે તે નદી પશાર થાઈ શકેછે અને બીજી રૂતુમાં હારેદાર મછવાઓ ગોઠવી અને તેમની ઉપર જાતરાં લાકડાંઓ મેલીને બોટોનો પુલ બનાવેઆમાં આવેછે અને તેની ઉપરથી રાહાદારીઓ, શવારો અને ગાડી વીગેરે પશાર થાઈ જાએછે. એ પુલ પાઆ માઈલથી વધારે લાંમબોછે અને તે ઉપરથી પશાર થાઈ જતાં દીલમાં ધાશતી પેદા થાએછે. એ પુલ આગલ શરકારની તરફથી "તોલ" લીધામાં આવેછે. શાદરા દીલલીના નાંમીચા પાદશાહ જાંગીરશાની કબરને શારૂ વખનાઈ ગએલુંછે. એ કબરની આશપાશ એક મોહોટો બગીચો બનાવેલોછે અને જે જગો ઉપર કબર બાંધવામાં આવીછે તેની આશપાશની જગો શંગેમરમરના પથરોથી ઘેરી લેવામાં આવીછે અને તેની ચારે બાજુ ઘણા નકશીદાર શંગેમરમરથી બનાવેલા ચાર દરવાજાછે, તેની જમીન એજ પથરનીછે અને કબર તથા તેની પગતીઓ એ શરવે શફાઈદાર શંગેમરમરનાછે. એ જગો ઉપર જે ચીજ જોશો તે એજ પથરનુંછે, ઉપરનો ગુમબજબી એજ પથરનોછે જેથી જાણે શંગેમરમરના પાહાડમાંથી એ કબર કોતરી કાહાડવામાં આવી હોએ હેવું નજરે પડેછે. કબરની ઉપર ફારશી અરફે કાંઈ લખેલું જોવામાં આવેછે પણ તે શું છે તે કોઈ શમજાવનાર તાંહાં મલે નહી. દરવાજાની બાહેરથી લાલ મોંહોટા પથરોથી બાંધેલી શીરી જોવામાં આવેછે અને તેને મથાલે એક ચોખુનદ અગાશી બનાવેઆમાં આવીછે, એ અગાશી જમીનથી આશરે ૧૦૦ ફીટ ઉનચીછે. એ અગાશીબી શંગેમરમરના લાલ અને શફેદ પથરોથી બનાવેલીછે. એ અગાશીનો ઘેરાવો હુમો બીહીતાં બીહીતાં કેહીએછે કે તે ૩૦૦) ફીટ લાંમબો અને ૩૦૦) ફીટ પોહોલોછે. એ અગાશીની વચોવચ નીચલી કબરનો ગુમબજ આવેલોછે અને તેબી શફેદ શંગેમરમરનોછે. એ અગાશી ઉપરથી રાવી નદીનાં પાંણી પોતાનો ખુદરતી જહરો ચલાવતી જોવાને અને ભાત ભાતનાં મેવાથી લટકેલાં જાહાડપાંણો પવનની લેહેકીથી હાલતાં અને તેમની ઉપર રંગાન બેરંગીન પખશીઓ મધુર રાગથી બોલતાં જોવાને ઘણું રલીઆંમનું લાગેછે. એ અગાશીની ચાહારે બાજુએ ચાર મીનારાઓ બનાવેઆમાં આવેઆછે જેમની બાંધણીબી શંગેમરમરના પથરનીજછે. દરએક મીનારો પેલી અગાશીથી આશરે ૨૦૦ ફુટ ઉનચા બાંધેલાછે. એ મીનારાઓનાં છેક મથાલાં ઉપર ગઆ પછે ખુદરતનો દેખાવ અતીશે રલીઆંમનો થાઈ પડેછે અને તાંહાં જનારાઓને પાછું નીચે ઉતરવું નાંખુશ જેહેવું લાગેછે. એ મીનારાઓને મથાલેની અગાશી ઉપરબી નકશીદાર શંગેમરમરની બારીઓ બનાવેલીછે. એ બારીઓનું કાંમ જાલીદાર બનાવેલુંછે અને તેજ કાંમ જોતાં આગલા વખતના દેશીઓની કારીગરીની મોહોટાઈ બતલાવી આપેછે. જાંહાંગીરશાહાની આ કબર અને તેની શાથની બાંધણી આજ ૩૦૦ વરશની કેહેવામાં આવેછે પણ તે બાંધણી હજુર એટલીતો સફાઈદાર રહેલીછે કે જાંને પાંચ વરશની એ ઈમારત હોએ. એ મકાંન પછવાડે દીલલીના પાહાદશાને લખો રૂપીઆનો ખરચ થાઓ હશે એમાં કશો શક નથી.

લાહોરથી આશરે ૫) માઈલ દુર શાલેમાર નામનો એક મોહોટો બગીચોછે. એ બાગ દીલલીના પાદશાહા શાંહાજાંને બનાવેઓ હતો. એ બાગની લંબાઈ ૧) માઈલની અને તેની પોહોલાઈ અરધા માઈલની અંદરની અટકલેઆમા આવેછે. એ બાગના તરણ ભાગ કીધાછે અને તે દરએક ૬૦૦) વારની લંબાઈનાછે. પેહેલો ટબકો બીજાથી ૧૦ ફીટ ઉંચોછે, અને બીજો ટબકો તરીજાથી ૧૦ ફીટ ઉંચોછે. દરએક ટબક ઉપર ભાત ભાતના મેવા તથા ફુલોના જાહાડોછે અને તેમની ગોઠવણ વીકટોરીઆ ગારડનની મુઆફેક ઈઆ તેનેથીબી શરશ રીતે કરવામા આવીછે. દરએક તબકમાં વચેથી નેહેર બાંધી લીધામાં આવીછે અને તેમાં પાંચ ફીટને અંતરે ફુવારાઓ બનાવેલાછે. એ ફુવારાઓ ચારે બાજુએછે અને તેમની આશપાશ લાલ ઈટરડીથી બાંધી લીધેલા શફાઈદાર રશતાઓ બનાવેલાછે. જારે એ તરણે તબકો ઉપરના શરવે ફુવારાઓ ઉડેછે તારે તે બાગ ખરેખર ઘણો રલીઆંમનો થાઈ પડેછે. બીજા તબક ઉપર ફુવારાના પાંણીનો એક ચોખુન તલાવ બનાવેઆમા આવેઓછે.

એ તલાવની લંબાઇ ૧૦૦) ફીટ અને પોહોલાઇ ૮૦ ફીટ છે. એ તલાવને મથાલે અને પેહેલા તબકને નાકે એક શુંદર બેઠક બનાવેલીછે. તે બેઠકની શાંમણે અને તલાવની અરોઅર શંગેમરમરના પથરનું એક તખ્ત બનાવેલુંછે. તેની જમીનનો પથર ૮) ફીટ લાંમબો અને ૫) ફીટ પોહોલો એક પથરછે. એ તલાવની આજુબાજુ તથા મધીઅ લીટીમાં ચાલવાની પગતીઓ બનાવેલી અને મધીઅ લીટીની વચે એક બીજી બેઠક કીધેલીછે જે જાંણે પાણીની અંદર તરતી હોઅે હેવી દુરથી દેખાએછે. એ તલાવને ખુણે ખુણે લોકોને આરાંમથી બેશવાનાં મકાંનો બનાવેલાંછે. વલી એ તરફ લોકોના ઉતારાને શારૂ બે બંગલા બનાવેલાછે. પાદશાહી મેહેલ અને પાદશાહી બાગ વીશે આપણુ વાંચીએછે તેની પુરતી શમજન આ શાલેમારનો બાગ બતલાવી આપેછે. જેમ પેહેલા અને બીજા તબકમાં ફુવારાઓછે, તેમ તરીજા તબકમાંબીછે. એ બગીચો ગરમીની રૂતુમાં ઘણો ખીલી નીકલેછે તો પણ બશંત રૂતુમાં તેનો દેખાવ ઘણો રલીઆંમનો થાઇ પડેછે. જાંહાં જુઓ તાંહાં ફુલોના કેઆરા અને ખરેખર બોલીએતો લાલ, લીલાં, પીલાં, શફેદ અને આશમાંની રંગનાં ફુલોના એકશાંત બીછાંનાંઓ બનાવેલાંછે, અને તેમની આશપાશનાં મોહોટાં જાહાડો ઉપર નારંગી, કમલા અને તરેહવાર જાતનાં લીબુઓ તેમના ખુદરતી રંગ શાથે જુલતાં માલુમ પડેછે. લાહોરમાં મેએ તથા જુન મહીનાંમાં ઘણી શખત ગરમી પડેછે અને તેહેવા વખતમાં શાલેમારનો બાગ એક આશાએશની જગો થાઇ પડેછે, જાંહાં દરરોજ શેંહેંકડો લોક એકઠું થાએછે, કોઇ પોતાની શાથે ખાનું લાવીને દોશતોની સાથે મજાહ કરેછે અને કોઇ ગવઇઆઓ તથા રામશાગરોને લાવી તાંહાં નાચ રંગમાં પોતાનો વખત કાહાડેછે. કેહેછે કે આખાં પંજાબ વચે આ શાલેમારના બગીચા જેહેવો ખુશનુમા બગીચો કેથે નથી.

શાલેમારથી લાહોર તરફ આવતાં આશરે ૧॥ માઇલને છીટે આગલ જાંગીરની કંપની અને હાલ જમશેદજી સનસનો એક બગીચો અને તેને લગતો બંગલોછે જેમાં લાહોરના પારશીઓ ઘણીવાર શેહેલ કરવાને જાએછે. એ બાગનું નાંમ હાલ "જમશેદ બાગ" પાડવામાં આવેઉંછે. એ બાગની આબોહવાબી ઘણી શારીછે.

"હોશીયારી કોઈના બાપનીછે?"

એક દોલતમંદ આદમી પોતાની ખુબસુરત અને જવાંન ઓરત સાથ ઘણા સુખથી રેહતો હતો. તેણે પોતાની બાયડીને હીરા મોતી વગેરે ઘરેણાં ભેટ કરી ઘણી ખુશી રાખી હતી, પણ તે એક અછો તીરનદાજ હોવાથી દરરોજ પોતાની બાયડીને એકેક નથ પેહેરાવી તે નથમાંના મોતીને પોતાનાં તીરે કરી વીધી નાંખતો અને તોપણ તે શુંદરીના નાકને કસી ઇજા થતી નહી હતી. એક દાહાડે તે સ્ત્રીનો ભાઇ પોતાની બેહેનને મળવા આવયો, તારે તેણે તે બાઇને ઘણી તવાયલી તથા ઉદાસ જોઇને પુછવાથી તેણીએ ખોલાસો કીધો કે "મારો ભરતાર મારા ઉપર ઘણો પેઆર અને મેહેરબાંની રાખેછે, પણ તોએ દરરોજ મારાં નાકમાના મોતીને તીરે કરી વીંધેછે, તેથી મારો જીવ સદા ધાસતીમાં રેહછે કે કોઇ દાહાડે અકસમાત તીર મારાં નાકમાં વાગશે. હું તેને એ કાંમ કરવાથી અટકાવી શકતી નથી, કેમકે તેમ કીધામાં તે ઘણો ખુશી થાયછે, પણ જો પોતાની મેળે તે એ કાંમને છોડી દીએતો હું ઘણી ખુશી થાઉં." આ ઉપરથી તે સ્ત્રીના ભાઇએ તેણીને સવાલ કીધો કે "દરરોજ મોતી વીધવા પછે તારો વર શું કેહેછે?" સ્ત્રીએ જવાબ દીધો કે "તે મને પુછેછે કે જો મારા કરતાં હોશીયાર બીજો કોઇછે? તારે હું જવાબ દઉં છઉં કે એવો હોશીયાર બીજો કોઇ નથી." આવી રીતનો જવાબ દેવો તે સ્ત્રીના ભાઇને ગમયો નહી, મારે તેણે સલાહ આપી કે ફરીથી જારે તારો ખાવંદ તુને પુછવા આવે તારે તું એમ જવાબ દેજે કે "તમારા કરતાં હોશીયારતો ઘણા પડેલા છે. આમ કેહેવાથી તે દરરોજ તને ધાસતીમાં નાખતો અટકશે."

આ સલાહ મોતીવાલાની બાયડીએ કબુલ રાખી અને બીજે દીને તેના નાકમાં મોતી વીધયા પછે જારે તેનો માટી સરેસતા મુજબ તેને મગરૂરીથી પુછવા આવયો તારે સ્ત્રીએ જવાબ દીધો કે "અરે તમારા જેવાતો દુનીયામાં કંઇએક પહેલા હશે." આ જવાબથી તે મોતીવાલો વીસમય થયો અને ઠરાવ કરયો કે "મારા કરતાં હોશીઆર કોણ છે, તેની શોધ કરવી અને તે મળી આવે તાંહાંસુધી આ ઘરમાં મારે પગ મેળવો નહી." એમ કહી તે ઘરની બાહેર મુસાફરીએ નીકલી પડયો. ચાલયો, ચાલયો, મંજલ દર મંજલ કાપતો એક નદી કીનારે તે આવી પોંહોતો જાંહાં એક મુસાફર બેસીને ખાનું ખાતો હતો. મોતીવાલો તેની પાસે વાતચીત કરવા લાગો, તારે તે મુસાફરે કહયું કે "હું એક જોરાવર મલ છઉં અને ઘણી અછી કુસતીની લડત કરી જાંણું છઉં, પણ મેં એવું સાંભળયુંછે કે એક જણ મારા કરતાં એટલો હોશીયાર છે કે તે પોતાની બાયડીનાં નાકમાં નથ પેહેરાવી તેજ નથનું મોતી નાકને કસી અલવલ લાગવા વનાં વીંધેછે, તે શખસની શોધમાં હું નીકલયો છઉં." "અરે, તારેતો તને વધારે મંજલ કરવાની અગત નથી" આમ કહી તે મોતીવાળાએ પોતાને જાહેર કરયો અને તેઓ બંને જણ એકેકને ભેટયા કાંએકે તે બંને એકેકની શોધમાં નીકલેલા હતા.

એ પછે મોતીવાલાએ કહયું કે "ભાઇ, આપણ બંને સરખા છઇએ અને બંને એકજ મતલબ ધરાવીએ છઇએ, મારે એકેકને ભાઇ સમજીએ, પણ હવે આપણા કરતાંબી કોઇ વધારે હોશીઆર હોયતો તેની શોધ કરવી જોઇએ." આ વાત બાહાલ રાખીને તેઓ સાથે મુસાફરીપર નીકલયા. તેઓ ઘણા દુર ગયા નહી તેવામા એક બીજો અનજાંનો મુસાફર મળી આવયો. તેણે આ બંને જણાઓને તેમની ઓળખાંણ તથા મુસાફરીની મતલબ પુછવાથી તેઓએ તેને સઘલી બીના જાહેર કીધી, જે ઉપરથી આ નવો મુસાફર બોલી ઉઠયો કે "યારો હું તમારીજ શોધમાં નીકલયો છઉં. હું એક પંડીત છઉં અને મારા એલમમા પુરવીણ છઉં, પણ તમો બેહુ જણની હોશીયારીની હકીકત સાંભળી તે ખરી છે કે ખોટી, તે જાંણવા સારૂં હું પણ નીકલયો છઉં." તે હોશીયાર આદમીઓ મળી આ

વવાથી પંડીત ઘણો ખુશી થયો અને બોલયો કે "ચાલો હવે આપણે એકેકને ભાઈ ગણીશું. તમો બંને ભાઈઓના ઘર દુર છે, માટે તરત વેળાતો મારૂં ઘર જે નજદીક છે, તાંહાં ચાલો. તાંહાં આપણ આસાએસ લઈશું અને એકેકની હોશીયારી તપાસી જોશું." આ વાત ઉપલા બંને મુસાફરોએ કબુલ કીધી અને તેઓ પંડીતની સાથે તેને ઘર ગયા.

ખાંનું ખાધા પછે ટાહેલાંમાં વખત નીકલી જવાથી સુવાનો વખત થયો અને પંડીતે પોતાનાં પહરાંણાંઓને માટે પોતાના ઘરના ઓટલા ઉપર ખાટલી તથા બીછાંણાં કાહાડી આપયાં. આ પંડીતના બબરચીખાનાંમાં એક એવી મોટી અને ભારી દેગ હતી કે પચીસ માંણસ મળે તોબી તે ઉંચકાતી નહી હતી. પણ આ તરણ જણાઓમાંનો પેલો મળ જે બદનના કુવતમા સઉથી સરસ હતો તેતો મધરાતનાં સધલુ ચુપચાંપ હતું તેવામાં હલુસે ઉઠીને તે દેગને ઉંચકી લઈ ગયો અને નદીમાં ગરદનપુર પાંણી મધે લઈ જઈ છેક તલીએ દાટી આવયો તથા પછે જાંણે કાંઈ જાંણતો નહી હોય તેમ આવીને મુગો મુગો હોદી પોટીને સુઇ ગયો. તેની સધલી ચોકાસી છતાં જરા જરા ખડબડાટ થવાથી પંડીતની બાયડી જાગી ઉઠી તથા તેણીએ પોતાના માટીને જગાડયો અને કોઈ ચોર આવેલા ધારીને એ માંટી બઇએર દીવા બતી લઈને જોવા નીકલયાં. સધલું જોઇ વળયાં તે બરાબર હતું, પણ માતર રાંધણી માંહેલી મોટી દેગ જેને ચોરાવાની કદી ધાસતી નહી હતી, તેજ માતર ચોરાઇ ગયલી તેઓએ જોઈ.

આ ઉપરથી પંડીતે તપાસ ચલાવી. તેણે બબરચીખાંનાંથી તે નદીના કીનારા સુધી રેતીમાં કોઈ ભાર ઉંચકી જનારાં માંણસનાં પગલાં શોધી કાહાડયાં. વળી આ પગતી એકજ માંણસની હોવાથી પંડીતે અટકલ બાંધી કે આ ચોરી એકજ જણે કીધીછે, તારે તે ઘણો જોરાવર હોવો જોઈએ. તે સાથે ઉપલી પગતીઓ નદીની પેલી બાજુએ દીસતી નહી હતી, તે ઉપરથી પંડીતની ખાતરી થઈ કે દેગને નદીમાંજ દાટીછે. એ પછે પંડીતને શક ગયો કે તેનો પહરાંણો મળ સઉથી જોરાવર છે, માટે તેણે પોતાનું બળ અજમાવા સારૂં આ દેગ નદીમાં દાટી હશે. એ વાંશે પોતાની વધારે ખાતરી કરવા સારૂં પોતાના પહરાંણાઓની ખાતલી આગળ ગયો. મોતીવાલાએ આ ચોરી કીધી હોય એવું તેને લાગું નહી, પણ મળના ખાટલા આગળ જતાંજ તેનો શક મજબુત થયો અને તેની ચામડીને જરા ચાટી જોવા પછે તેણે પોતાની બાયડીને કહયું કે "આજ શખસ ચોર છે. એની ચાંમડીપર ખારો સવાદ મુદલ લાગતો નથી, તે ઉપરથી જણાયછે કે એ હમણાંજ તાજાં પાંણીમાં જઈ આવયોછે. પણ વારૂં કાંઈ નહી સહવારે વાત."

સહવારે પોતાના પહરાંણાઓને ઉઠાડી પંડીતે કહયું કે "ભાઈઓ મારી દેગ ચોરાઇ ગઈછે, માટે ચાલો આજેતો આપણે નદીપર જઈને સનાન કરીએ" એ ઉપરથી દેગ કાંહાં ગઈ હશે તે બાબે અચરતી દેખાડવાની આ પહરાંણાઓની ફરજ હતી. પણ પંડીતે કહયું કે "તે કાંહાં ગઈછે તે જોવું હોયતો ચાલો આવો મારી સાથે." એમ કહીને તે પોતાના પહરોણાંઓને નદી કીનારે લઇ ગયો અને તેના તલીઆમાં દાટેલી દેગ કાહાડી આપી. તે દેગ સંતાડનાર મલ પંડીતની હોશીઆરીથી હેરત રહયો અને જાંણે કાંઈ જાંણતો નહી હોય તેમ પુછવા લાગો, આ દેગ કોણ ચોરી ગયું હશે ? પંડીતે તરતજ જવાબ આપયો કે "તેતો તમારા જીવને પુછો." અંતે મલે દેગ સંતાડી એ વાત પંડીતે કેમ શોધી કાહાડી તે સધલું તેણે કહી સંભળાવયું, અને પેલા મોતીવાલાએ પોતાના મનથી ખાતરી કરી લીધી કે તેના કરતાં આ બે જણ કેટલા વધારે હોશીયાર હતા.

હવે પંડીત પોતાના પહરાણાઓ સાથ ઘર તરફ પાછો ફરયો અને બોલયો કે "આજ રાતે આપણે દાલ ભાટ નહી પણ ઉંચાં પકવાનોની મેજબાની કરીએ." એટલા માટે તેણે મલને હુકમ કીધો કે ખેતરમાં જઈને જે ઢોરો ચરતાં હોય તેમાંથી એક સઉથી ફરબે અને ચરબદાર મેંઢું પકડી લાવવું. આ કાંમ મલથીજ બને એવું હતું માટે તે તરત ઢોરોના ગોવાલાં તરફ રવાને થયો. તે ઠેકાંણે એક ધાટકી અને બીહામનો જીન તરતનો આવેલો હતો, તેણે મનસે વીચાર કરયો કે "જો આ મલ મેંઢાં તરીકે મને પોતાને ઘર લઈ જાયતો પછે તાંહાં જઈને હું તેને અછો સવાદ દેખાડું." એટલા માટે તે જીન પોતાનો આકાર બદલી તરત એક ફરબે મેંઢો બની ગયો અને મલ તેને પકડવા આવયો. આ મેંઢાએ એટલી મસતી કરી મલને લાતો જાહાડી કે તે મલ અચરત થયો, તોપણ આ મેંઢા રૂપી જીનને પકડીને તે પંડીતને ઘર ગયો. તેણે આ મેંઢાને ગરદનમાથી એવો દાબીને પકડયો હતો કે તેની આંખો લગભગ નીકલી પડી હતી અને આતસી તથા બુરી નજરની લાગતી હતી. પંડીતે તરતજ તરક બાંધી કે "આ કાંઈ મેંઢો નથી, પણ કોઈ જીન છે, મગર જો હું બીહીક બતાવશતો મારા ઘરમાં જઈ સરવેને ખાઇ જશે, માટે એની સાથ તાલ કરવી જોઈએ."

એ ઉપરથી તે જીન સાંભળે તેમ પંડીતે મલને કહયું કે "અરે ઘેલા ભાઈ તેં શું કીધુંછે ! મેં તમોને કહયું કે એક જબરદસત જીનને પકડી લાવવો, તારે તું એક કંગાલ અને નાતવાન જીનને લાવયોછે. જારે આવા મુરદાલ જીનોજ તને મળયા તારેતો થોડા વધારે લાવતે, કેમકે મારૂ દરએક બચું દરરોજ એકેક જીન ખાયછે, મારી બાયડી તરણ ખાયછે અને હું દરરોજ બાર ખાઉં છઉં, તે છતાં તું તો માતર એકજ જણને લાવયોછે." આ શબદો સાંભળીને જીન ઘભરાયો, માટે તરત ગુઠણ પર પડી તે પંડીતના કાલાવાલા કરતો બોલયો કે "હું માફ માગીને કહું છઉં કે મને તમો લોકો ખાઇ જતા ના. જો તમો મને જીવતો રાખી જવા દેવોતો હું મારાં ગામમાથી તમારે સારૂ બેહદ ખજાંનો લાવી આપું." પેહલાંતો પંડીતે જરા લપકી આપવા પછે તેને જવા દીધો, પણ ખુબ દમ ભરાવયો કે "જો તું તારી કબુલાત મુજબ ખજાંનો લઈને પાછો નહી આવશેતો દુનીયાના છેક ખુણામાં તું ભરાઈ બેસવા છતાં તુંને પકડી કાહાડી અમે કાચોને કાચો ગલી જશું."

પંડીતના પંજામાથી છુટો તેવો જીન જીવ લેતો કે

દેવો તથા રાખશશોના દેશમા ગયો અને ઘણોક ખજાનો પંડીતને સારૂ એકઠો કરવા લાગો. તેને બીજા બાઈબંધ જીનોએ પુછયું, તારે તેણે પોતા પર વીતેલી હકીકત સઘલી કહી સંભળાવી, જે ઉપરથી તે જીનને તેઓ પોતાના રાજા સોડે લઈ ગયા. રાજો બોલયો કે “એવાં આદમી મેં કોઈ દીઠાં નથી કે જે જીનોને ખાઈ જાય.” તોપણ તેણે પેલા જીનને ખજાના સાથ જવા દીધો અને બીજે દાહાડે તેની વધારે તલાસ કરવા કહયું. જીન ખજાનો લઈ પંડીતને ઘર પાછો ફરયો તારે મોડું કરવા માટે પંડીત તેને ધમકી આપવા લાગો. જીને કહયું કે “હું શું કરૂં ! મારા બાઈબંધ જીનોએ મને અટકાવી રાખયો. મેં તમારા ઈલમ અને શકતીની વાતો કહી તે તેઓએ માંની નહી, પણ જોર હું પાછો જાઉં તેવી તેઓ અમારા રાજા સોડે મારી તપાસ ચલાવાના છે.” એ ઉપરથી પંડીતે જીનોના મુલકમાં જઈ છુપી રીતે રાજાની દરબાર જોવા ચાહાયું, જેથી આ જીન પંડીતને તથા મલને તથા મોતીવાલાને પોતાની પીઠ ઉપર બેસાડી ઉડી ગયો અને જે જંગલમાં જીનોના રાજાની દરબાર ભરવાની હતી, તાંહાં રાજાનાં તખતને મથાલે એક જાહાડની ઉપર તેઓને છુપા બેસાડી તે જીન દરબારમાં આવી બેઠો.

થોડા વખતમાં આખી દરબાર હજારો રાખશશો અને દેવોથી ભરાઈ ગઈ. તેઓ આવીને બેઠા પછે તેઓના રાજાએ હુકમ કીધો કે “જે જીન આદમીજાતને આપણો ખજાનો આપી આવયોછે, તેને ઉભો કરો.” જીને ઉભો થઈ તથા નમશકાર કરી જણાવયું કે “જાંહાંપનાહ, જે આદમીને હું ખજાનો આપી આવયો છઉં, તે જેવો તેવો આદમી નથી. તે પોતે દરરોજ બાર જીનોને ખાયછે, તેની બાયડી તરણને ખાયછે અને તેનું દરએક બચું એકેકને ખાયછે.” રાજાએ જવાબ દીધો કે “તે આદમીઓને જોવા વગર હું એ વાત માનશ નહી.” એવામાં તેના તખતની ઉપરનું જાહાડ ભાગી ગયું અને તે ઉપર બેહેલા તરણે જણાઓ એક પછે એક રાજાના માંથાની ઉપર આવીને પડયા. જીનના રાજાએ જેવા તેમને જોવા માગયા, તેવાજ તેઓ આસમાનપરથી પડયાછે એવું સઘલા જીનો સમજયા. મલે અને મોતીવાલાએ નીચે પડતાંનેવારજ સઘલા જીનોને લાત મુકીઓ મારીને પોકાર તથા ધાંધલથી આખું જંગલ ગજાવી મેળયું, તથા પંડીત બોલવા લાગો કે “પકડો,-પકડો, પેહેલાં આપણ રાજાને ખાઈશું અને પછે બાકીના જીનોને ખાઈશું.”

આવું જાંણીને સઘલા જીનો નાહાસભાગમાં પડયા. તેઓનો રાજા પોતે ગુડણપર પડી કાલાવાલા કરવા લાગો, પણ પંડીતે ધાંધલને તથા મલે મારફારને એક કલાકવેર જારી રાખયો. અંતે પંડીત બોલયો કે “તારો ખજાનો હીઆં જંગલમાં અમોને નકામો છે, પણ જો સઘલો ખજાનો તમો સોકો મારે ઘર પોંહોંચાડી જશો તોજ તમો જીવતા રેહશો, નહીતો અતરઘડી તમોને ખાઈ જશું.” આ વાત સઘલા દેવોએ બાહાલ રાખી. તેઓ મોટા ખજાંના સહીત આ પંડીતને તેના બે સોબતીઓ સાથે તેને ઘર મેલી આવયા. જે પછે તરણે જણે સરખે ભાગે ખજાનો વેહેંચી લીધો તથા મોતીવાલો પોતાને ઘર જઈ પોતાની બાયડીને કેહેવા લાગો કે “તેં કહયું તેમ મારા કરતાં હોશીયાર આદમીઓ દુનીઆંમાં વસેછે, માટે હવે પછે હું તારાં નાકમાં નથનું મોતી વીંધશ નહી.”

(મીસ ફરીઅરની દખણ દેશની વારતાઓ.)

બદનના સાંધા.

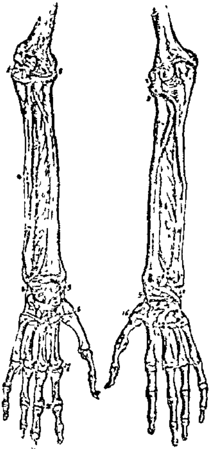

હાડકાંઓનો માંચરો બનાવી માણસની કાઠી ઉભી કીધા પછે તે હાડકાંઓને એકેક સાથ જોડીને હીલચાલ કરતાં તથા ટકાઉ બનાવયાંછે. તે હાડકાંઓની ગોઠવણ આપણ તપાસી ચુકયા છઈએ અને હવે આ સાંધાઓનું થોડુંક સાંમાનીય ગ્યાન મેળવવાની કોશેશ કરીશું. આપણા શરીરના સાંધા તરણ જાતના છે. કેટલાક જેવા કે માંથાની ખોપરીના તથા ચેહેરાના હાડકાંનાં સાંધાઓને મજબુત જડી લીધા છે તે હીલચાલ કરી શકતા નથી. બીજા સાંધા થોડા ઘણા હીલતા અને થોડા ઘણા જડાઈ ગયલાછે. એવા સાંધા બરડાના કાંડાના ગણાયછે. તરીજી જાતના સાંધા સઘલા હીલતા છે.

ખભાં, કુલાં વગેરે ભાગનાં સાંધા ચોમેર ફેરવી શકાયછે, પોંહોંચી, ગુડણ વગેરે ભાગના સાંધા મીજાકરાંની મીશાલે એકજ બાજુ તરફ વલેછે. જે સાંધાઓ તદન જડ થઈ ગયલાછે, તેમાં હાડકાંને એકેક સાથ મજબુત જોડી લીધાંછે. બીજા ઈઆને અડધા હીલતા સાંધામા હાડકાં એકેક સાથ મળી જતાં નથી, પણ તેમની વચે એક કુમલા પદારથનું પડ આવેછે. તરીજી જાતના ઈઆને સઘલા હીલતા સાંધાઓમાં જે બે હાડકાં જોડાયલાં હોયછે, તેમાના એકનો છેડો ગોલ હોયછે અને બીજાનાં છેડામાં તેટલોજ ખાંચો હોયછે. એક હાડકાંનાં ખાંચામાં બીજા હાડકાંનો ગોળ છેડો ભેરવી રાખેલો હોયછે, જેથી તે હાડકું તેમા ફરયા કરેછે. એ પરમાણેની ગોઠવણથી આપણા બદનના હાથ પગ અને બીજા ભાગો સઘલા હીલેછે. એ સાંધાઓ જોકે એકેકમાં રમતા અને ફરતાછે, તોપણ તે એવી બારીકીથી ગોઠવેલાછે કે તેમાથી હાડકાંને ઘડીભર ભાગવાની વધારે આશા પણ સાંધા મધેથી તેમને ખીસી જવાની કવચીતજ ધાસતી હોયછે.

ઘણી વખત આપણાં લોકો હાથ પગ ઉતરી ગયલા વીચારે છે, તેની મતલબ કે તે સાંધામાંથી ઉતરી જાયછે, પણ તપાસ કરતાં હાડકાં ખરેખરાં ઉતરી ગયલાં કદાચજ માલમ પડેછે.

પણ આ સાંધાઓને જોડવાની ઉપલીજ ગોઠવણ બસ નથી. પેદાના કરનાર ખોદાએ સાંધાઓને મજબુતીથી બાંધવા માટે બીજી પણ એક ગોઠવણ કીધીછે. સાંધાઓની વચે તથા આસપાસ એક ચીકણી પદારથનું પડ કરી લીધેલુંછે. તેમાં સાકા ઘણા હોયછે, તે ચીવટ હોયછે તથા રંગની સફેદ હોયછે. એ પદારથ સાંધાની આસપાસ ગોયા કોથલી હોય તેમ લાગેછે તથા હાડકાંને તેની જગામાં બાંધી રાખેછે. બરડાના કાંઠામાં દર બે હાડકાંની વચે નરમ અને ચીકણો પદારથ છે, જેથી બરડાનાં હાડકાં થોડાં હીલવા છતાં તેમને આચકો લાગતો નથી. કેટલાક સાંધાની વચે ઉપલા શાખાથી બનેલાં બંધણ ઉપરાંત કુમલાં હાડકાંની ગાદી આવેછે. કેટલાક સાંધાઓમાં હાડકાં એટલાં લીસાં હોયછે કે તેમના વચે જરા પણ હવા રહી શકે નહી. વળી એ હીલતા સાંધાઓની અંદરનાં બારીક પડમાં તેલ સરખો એક ચીકણી પદારથ રેહેવાથી જેમ સાંચો ચલાવાને તેલ મદદ આપેછે તેમ આ ચીકણી ચીજ સાંધામાંના હાડકાં હીલવવામાં મદદ આપેછે.

આ બાબતને મથાલે મુકેલું ચીતર હાથના કોપરીયાં, કાંડી, પોંહોંચી, હડેલી અને આંગલાંના સાંધાનો બાંધો દેખાડેછે. કોણી અથવા કોપરીયાંનો સાંધો મીજાકરાંની મીશાલે એકજ બાજુએ હીલી શકેછે. પણ કાંડીનાં બે હાડકાંમાંના આગળના હાડકાંની ઉપર એક સાકાનું બંધણ છે, જે પછવાડેના હાડકાં સાથ જોડાયલું છે અને તેની મદદથી આગળનું હાડકું પોતે ગોલ ફરી શકેછે તથા પોંહોંચીના હાડકાંને પણ ફેરવી શકેછે. કાંડીના બે હાડકાંઓની વચે પણ એક ચાંમડી જેવું સાકાનું બંધણછે, તે આ બે હાડકાંઓ વચેના ખાંચાની જગા પુરેછે, પણ ઉપરથી એક ખાંચો રહપોછે જાંહાં બેહુ હાડકાંઓની આસપાસ એક કોઠલીની મીશાલે આ પડ ફરી વલયુંછે. પોંહોંચી તથા હથેલીના સાંધાઓની આસપાસ ફરી વલેલું પડ તથા આંગલાંનાં સાંધાઓને જોડનારૂં નાહાનું પડ સંધું ઉપલાં ચીતર ઉપરથી પેઆરાં વાંચનારાઓના જોવામાં આવશે.

દાહાયો દીકરો.

"મારો દાહાપો દીકરોરે મરૂ; મારો કેવો દાહાપો દીકરો!"

તે ઉપર— ડાંવાળાના ડોસીબાઇ પોતાના દીકરા
જઈ આવયોછે.

સહવારે પોતાના પ ... નો ખુબસુરત છોકરા હતો,
કે "ભાઇઓ મારી દેગ ચોરો ... પલો હતો. તે આ વખ
તો આપણે નદીપર જઈને સનાન ... તેના બીછાંણા પર બે
ગ કાંહાં ગઈ હશે તે બાબે અચરતી ... આગળ તેની ઉપલી
રાંણાઓની ફરજ હતી. પણ પંડીત ક...
ગઇછે તે જોવું હોયતો ચાલો આવો મારી ...ટ ઉપર હીસાબ લખતો હતો તથા ઘડીએ ઘડી પોતાની ઈસકુલના દાહાડા ભાગા માટે અંદેશો કરતો હતો. તે બોલતો કે "અરે, મારી પરીખશા નજદીક આવીછે, વાસતે હવે મારૂં ઇનામ જતું રેહેશે, મને કલાસ ચહડાવશે નહી" ઇતીઆદી.

આવું જોઇને ડોસીબાઇ તેની વધારે તારીફ કરતાં. ભાકુતણી બોલી કે "કાંઇ ફકર ના કર મારા બાપ, અબઈ રહપો કાલે ઉઠીને ઉભો થશે ને ઈસકોલમાં જશેતો એક તડાકામાં તું બધાંની ઉપર ચહડી જશે. માંએ ડોસીબાઈ, તમે એ જીભરાયાને સાંજ સહવારખી ઈસકોલમાંજ મોકલોછ કેની?"

ડોસીબાઇ—હારે, પેટ તાહાડાં.

ભાકુતણી—માંએ મરે મારો નાહાલો સોલુબી આજે સહવારે એનીજ વાત કરતો હતો. આદરજી માસટર મારા ઘરમા જારે આવેછ તારે એ જીભરાયાની તારીફ કરેછ ને 'મારો દોલુ—મારો દોલુ' બોલયા કરેછ. સહવાર સાંજની નીશાળના માસટરે સોલુને કહયું દેખું કે દોલુ કુશમેન આજારી પડયો તે સાંભળીને તે ઘણો દલગીર થયો ને સોલુને કહયુંછ કે તેના રૂડા સમાચાર દરરોજ તેની ઈસકોલમાં પોંહોંચાડે.

ડોસીબાઇ—અરે, મારો દાહાપો દીકરોરે મરૂં, માંએ મારો કેવો દાહાપો દીકરો! સહવારના પોહોરમા હાથ મોહનું ધોઇને ચાહેનો ગોટ પીધો, નહી પીધો કે લાગલો બમનજી માસટરની નીશાળે વધેછ. તાંહાંથી નવ, સાડાનવ વાગતે પાછો આવેછ તેવો ઉતાવલ ઉતાવલમાં એકું ઈંડું ને અરધી રોટલી ખાઇને પાછો ઈસકોલે સીધારેછ. આએ તાંહાંથી છેક સાંજે પાંચ વાગતે છુટો તેવો પાધરો પાછી બમનજીની નીશાળે વધી આવેછ ને સાંજની ચાહેબી તાંહાંજ મોકલીએછ. તાંહાંથી છેક રાતનાં ૭—૮ વાગતે ઘેર વધેછ, તારે સોરાબજી બેસાડીને નુસ વંચાવેછ, તે સાંભળતાં સાંભળતાં તેવણ પોહોરે તારે પછે માએ મરે દોલુની પોહોરવાની વારી આવેછ.

ભાકુતણી—હારે માએ, મને કાંહાં ઓછી ખબરછે. આદરજી માસટર જારે આવેછ તારે બલાપો કરેછ કે બેટી બાપ હુશીયાર ઘણો છે, પણ કુશમેન માંદો ચાલયા કરેછ. પણ દાદાર હોરમજ એને સલામત રાખે.

ડોસીબાઇ—હારે મરૂં, ને તમારા ધણી વેઆરને સાથે. શું કરીએ માએ, હોંજીયાની જતન લેવામા જાન પટકી નાખીએછ તોબી એની દેહ નથી સુધરતી. મારા સોરાબજી રાત દાહાડો ફીકર ને બલાપો કરેછે કે અતીઆરમાંથી કારમખો એટલો કાવલો છે, તો પછવાડેથી શું થશે?

ભાકુતણી—અરે નારે માએ તમે સાવાસતે બીહોછ? વેસે આવશે તારે સહુ સુધરશે ને તમારો દાહાડો એજ વાલી આપશે. પણ માએ ડોસીબાઇ તમે એને સારીપઠે ખાવાનું આપોછ કેની?

ડોસીબાઇ—ખાવાનું કેહશું તો રૂસાઇ જશે. એ શું ખાએ માએ? એની કરોચી કેટલી? બપોરના એક મુઠીલ રીને ચાવલ ખાતો હોયતો ભાએગ, રાતે કોઇ વખત એક પીલાંનો કરચ અથવા કોઇ વખત એક કવાબ ને અરધી રોટલી ખાઇને પાંણી પીએછ. હોંજીયાએ ખાવાનુંજ મુકી

દીધું તે દેહ શું સુધરે? બસ શીખવા ભણવામાં એટલો શું તોછ કે ખાવાનું મુકી બેહોછ.

ભાકુતણી—ઓવાએ એમ તે કાંઈ વળી ચાલે! માંએ તમે એને બેહોસ કરીને બે લુકા ખવાડો તારે. એક તો હોંજીઉ આખો દાહાડો માંથું વાંકું કરીને ભેજું ઘસડવાનું ને તેમાં મજબને સારી તરી નહી કરીએતો શુવું મજબ તે કાંહાંસુધી જવાબ આપે.

ડોસીબાઈ—પણ માએ એની ભુખજ જતી રહીછ તે! ભુખ હોયતો ખાય કે કાંહાંથી ખાય!

ભાકુતણી—જોવો મારૂં કહયું માંનોતો રોજ સહવાર સહવારના એને થોડો બદામપાખ નહીતો ગુંદરપાખ કરીને ખવાડો.

આ ઉપાય તેમજ બીજા જે જે લોકોએ જે જે તરીના ઉપાય ફરમાવયા તે સઘલા અજમાવાને ડોસીબાઈએ ઢીલ કીધી નહી. રોલુની તાપ સાજી થઈ, અને એ દાહાયો દીકરો પાછો શીખવા ભણવાપર મંડયો.

પણ તેની નબલાઈતો વધતીજ ચાલી. તે તવાતો અને લેવાતો ગયો. જેમ ઉમરમાં વધતો ગયો તેમ બરડામાંથી વાંકો વલતો ગયો. તેનો ચેહેરો હસતો અને ખુશાલને બદલે ફીકરમંદ અને ચીંતાતુર થતો ગયો. બાલક વએ તેની અકલ મોટાં માંણસના જેવી થઈ, પણ કુવતમાંતો તે ઘરડાં કરતાંબી નબલો થતો ગયો. તેના માબાપે એટલુંજ વીચારયું કે એટલી બધી ચીંતા તેને શીખવા કાજે છે.

બીજા છોકરાઓ સાથ ભેલાઈને તેને રમવા ગમતું નહી હતું. તે રસતા ઉપર દોડવા અથવા મસતી કરવાને શરમાતો હતો. દાહાયા દોહોરા માટીડાઓની સંગતમાં બેસી રહીને તેને વાતો સાંભળવા ગમતી હતી. તેના માબાપ ધારતાં કે એટલો બધો એ છોકરો દાહાયો છે.

પણ હજી રોલુ તનદરોસતીમા નખાતોજ ગયો. કેટલાંક લોકોએ એવી સલાહ આપી કે એને જલદી પરણાવવો જોઈએ. એ ઉપરથી થોડા મહીનાઓમાં રોલુનાં માંબાપે તેને ધુમસર પરણાવયો. તેઓ પઈસાવાલાં હતાં અને વળી રોલુ દાહાયો દીકરો હતો, એટલે સારી, રૂપાલી વહુ મેળવતાં તેના માબાપને વીલમ લાગો નહી.

આ લગનથીબી કાંઇ અસર થઈ નહી. ગોયા કોઈ છુપી આગ તેને અંદરથી બાલી ભસમ કરતી હોય ઇઆ કોઈ છુપો સડો તેને અંદરખાનેથી ખાતો હોય તેમ રોલુ પીલાતો અને દલાતો ગયો. તેને આગળ જંહાં છ મહીને તાપ આવતો તાંહાં હવે વધારે વેહેલો એ રોગ થવા લાગો.

એટલુંજ નહી પણ વધારે ખરાબ પરીનામ એ નીપજયું કે આસતે આસતે રોલુ બોથડ થવા લાગો. શીખવા ઉપર તેનું ધેઆન જેમનું તેમ હતું, પણ ખુદરત ગોયા તેની સાંમે થઈ અને સઘલાં ધેઆન છતાં તે ઓછું શીખવા લાગો. બીજા છોકરાઓ તેનાથી સરસ થઈ ગયા અને રોલુ ઘણો પાછવાડે પડી ગયો.

અંતે રોલુના માસટર આદરજીએ વચે પડવાનો ઠરાવ કરયો, તેને રોલુ ઉપર દયા લાગી, માટે તેની મંદલાઈ ઓછી કેમ થાયછે તેની ખોલ કરવા માટે તે રોલુને ઘર ગયો.

રોલુના બાપે આદરજી માસટર આગળ ઘણો બબાપો કીધો. "હું એને વાસતે દર રોજ મરથી કપાઉંછ, રોલુનેજ વાસતે હું ડાકટરને મોટું વરસાન આપુંછ, રોલુનેજ ખાતર ઈઆને તેને ઇસકોલમા લઈ જવા લાવવા તથા વાડી વંતરે આવવા જવા મેં ગાડી રાખીછે. માસટર સાહેબ એની જતનમા મારી કસી ખાઆમી નથી અને તોબી ખોદા જાંણે શું છે કે રોલુની દેહ સુધરતી નથી."

આદરજી માસટરે સઘલી હકીકત સાંભલી લીધા પછે કહયું કે "ઠેક, તમે જે કાંઈ હેવાલ કહોછો તેમા તમારી પોતાનીજ ખામી માલમ પડેછે. તમે તમારા બાલકની બનતી જતન લેવા ચાહોછો અને લેઓછો ખરા, પણ મને કેહેવાની રજા આપો કે જે ઘટતી જતન લેવી જોઈએ તેમાં તમો સાહેબ હજી પછાત છો."

સોહરાબજીએ આવા ઠપકાની મુદલ વકી રાખી નહી હતી, માટે તેવણ અચરત થયા. પણ માસટરે પોતાના ટીકા આગળ ચલાવયા. "તમારો બેટો એટલો કામેલી અને દુખી કેમ ચાલેછે, તેનો સઘલો ભેદ હવે મને સમજ પડેછે. જો મને છુટથી બોલવા દેઓ તો હું કહું છઉં કે રોલુને તમો આગળ રહીને દુખી કરોછો તથા તમારા વાંકથી તે બોથડ થતો જાયછે."

સોહરાબજીએ લગાર તીખાસથી કહયું કે "માસટર તમે એ શું બોલોછો! અમે તેને શીખવવા ભણાવા પાછળ જેમ ઘણી સંભાલ લઈએ છઈએ, તેને એકને બદલે બબે નીશાળમાં મોકલીએ છઈએ તેમ તમે વધારે ઠપકો આપોછો."

આદરજી—તમે ઘણી સંભાલ લેઓછો એજ તમારી ભુલ છે અને મારી સલાહ એજ છે કે તમે એને બસ એકજ નીશાળે મોકલો, ખાંનગી નીશાળેથી ઉઠાડી મેલો અને સહુવાર સાંજ નીશાળે શીખવવાનું છોડી દો.

સોહરાબજી—આદરજી, તમે માસટર થઈને એવી શું સલાહ આપોછો?

આદરજી—તમે વીચાર કરયોતો તમુને જણાશે કે મારી સલાહ વાજબી છે. ઘણું ખાવું અથવા બે હાથે ખાવું સલામત નથી, પણ પચતું પચતું મધીઅમ ખાવું જોઈએ. નહી પચે એટલું ખાવાથી ઓર બદહજમી થાપછે, જે થોડું ઘણું ખાઈ શકાતું હતું તેબી સઘલું જાય છે અને ઓર ભુખ મરી જાયછે. શીખવા ભણવામા પણ એજ કાયદો લાગુ પડેછે. માણસનું હોજરૂં જેમ રાખશના જેવું નથી કે અચર કચર સઘલું જરી જાય, તેમજ માણસનું ભેજું કાંઈ દેવનાં જેવું નથી કે જેટલું ભણાવીએ તથા કેળવીએ તેટલું બધું તે એકદમ શીખી જાય. ભેજામાં ઘણું જ્ઞાન ભરવા જવાથી ઓર તેનાથી નહી ખમાય એટલી વધારે મેહેનત પડેછે, જેથી ભેજું થાકી જાયછે અને પછે કામ કરવાને તદન અશકત થાયછે. બદનના દરએક સાંચાને વીસાંમો જોઈએછે. હોજરાં જેવા ભાગમા આખો દાહાડો ખોરાક ભરાઈ શકાતો નથી, પણ ચાર પાંચ કલાકનો ખાંચો નાખીને પછે હોજરૂં ભરીએ છઈએ, તારે ભેજા જેવા નાજુક સાંચાને જરાબી આરામ આપવા વગર સહવારથી રાત સુધી વસમા કીધાથી તે દુખી થાય, જેજાંની શકતીઓ ઓછી થાય અને પછે તે બોથડ થતી જાય, તેમા શી નવાઈ. તમારો રોલુ સહવારના દસથી સાંજના પાંચ વાગતા સુધી જે કેળવણી લેયછે તે તેની કામે

નાત પરમાણે બસ છે, વાસતે મારી સલાહ માંનોતો દોલુ ને સહવાર સાંજની નીશાળેથી ઉઠાડી લેવો.

આ સુલ સલાહ સોહરાબજીના ધેઆનમાં ઉતરી, પણ ડોસીબાઈની હજી ખાતરી થઈ નહી. "ઓ વાએ એ શાં કોતક. બચાંને નીશાળેથી ઉઠાડી મેલીએ કે તે હાર માર થાય. હજી નીશાળે રેહછતો મોહોડાં પર જરા લોહી પાંણી આવેછ."

આદરજી—નહી માએ બચાંના ભેજાંને ઘણી મેહેનત આપવાથી લોહી પાંણી ચહડવાને બદલે સાંકુ ઉતરેછે. તમોજ કહોછો કે તે બચારો હમેશનો કાએલી ચાલેછે.

ડોસીબાઈ—પણ બા તેમા નીશાળનો શું વાંક કાહાડીએ ? એતો જેના માબાપ સુખી તેના બચાં સુખી. બીચારા દોલુના માબાપ દુશમન હમેશના કાએલી તારે બીચારાં બચાંનો શું વાંક ?

આદરજી—તમારાજ કેહેવા પરમાણે જે બચાં માબાપને લીધે દુખ ભોગવે તેમનીતો વધારે જતન લેવી જોઈએ છે. જેમ ઘણા પઈસાનો લોભ કરી એકદમ માતબર થવા જતાં ફરી પડી ઓર ગરીબ થઈએ છઈએ તેમજ ઘણી વીદીઆનો લોભ કરી એકદમ દાહાપા થવા જતાં ઓર બોથડ થવું પડેછે અને તમારા દીકરામાં તમે એવોજ બનાવ જોતાં જાઓછો.

ડોસીબાઈ—ને નીશાળેથી ઉઠાડી મેલશું તારે ઘરમા રહી રમતીઆલ થઈ જશે ને મસતી તોફાંન કરી વધારે બોથડ થશે.

આદરજી—મસતી કરવા દેવો, રમતીઆલ થવા દેવો, ગાડી કાહાડી નાખો, તેને જરા વીહીલો મેળો, તેને પડવા ખડવા દેવો, ને તારેજ એ બાલક હોશીઆર થશે. દોલુ રમતીઆલ અને મસતીખોર થાય એટલા વાસતેજ હું તેને ખાનગી નીશાળેથી ઉઠાડવા કહું છઉં. એક માદા તાત અને સુકાપલાં બચાં કરતાં ચપરખંદુ, રમતીઆલ, મસતીખોર બચું વધારે સુખી અને વધારે હોશીઆર હોયછે. હમેશાં શીખવા પર ધેઆન લગાડવાથી એકના એક ધેઆનને લીધે મગજ સુસત થઈ જાયછે, પણ બચાંને રમવાનો થોડો વખત આપવાથી તે જારે શીખવા જાયછે તારે તેનું મગજ તાજું હોયછે અને વધારે શીખેછે.

અંતે દોલુને ખાનગી નીશાળેથી ઉઠાડવાને તેના માબાપ કબુલ થયાં તારે આદરજી માસટરે એક બીજી સુચના કીધી કે—"દોલુને તમે દરરોજ સાંજના અતરેના મેદાનમા કાહાડેલી કસરતશાળા મધે તાલીમ ખેલવા મોકલો."

આ વાત સાંભળીનેતો ડોસીબાઈ એકદમ છછની પડી. "ઓ વાએ માસટર, તમે ઘેલાં શું કાહાડોછ ? હમુને કાંઈ પોસાગીર ખોસાગીર સમજોછ કે શું ! આબરૂદાર માણસને કસરત શું ને તાલીમ શું ! અને શું અમારાં બચાંને તાલીમબાજ બનાવીએ કે ?"

આદરજી—બચાંને પોસાગીર તાલીમબાજ બનાવાની વાત નથી, પણ સુખી કરવાની વાત છે. બદનને તનદરોસત કરવા માટે સારીપઠે કસવું જોઈએ અને કસરતશાળામાં મોટા મોટા આબરૂદાર ગરહસથોની નજર હેઠલ બચાંના બદનને ઘટતી કસરતથી કસવા સીવાએ તાંહાં બીજું કાંઈ નથી.

ડોસીબાઈ—નારે બા, એ કાંઈ બને નહી. જટ દઈને કેથું અવર કવર વાગી બેઠુંતો ઓતજા.

આ સઘલી તકરારથી ડોસીબાઈની સુધ ઠેકાણે નહી આવી. પણ જેમ દાહાપો દોલુ મોટો થતો ગયો તેમ વધારે નબલો થતો ગયો, તે હીઆં સુધી કે તેની બઈરી મોટી થઈ તથા પોતાને વેસે આવી તોપણ દોલુ કુમલો બમાં જેવો રહી ગયો. તેને સંસારમા નાખવાની સઘલાં જણ ભલામણ કરવા લાગાં, તથા ડોસીબાઈની ઉમેદ બપાઈ થવાની હતી. તારે હવે તેવણની સુધ ઠેકાંણે આવી અને દોલુને જેમ તેમ માટીડો બનાવા સારૂં હવે તેને કસરતશાળામા મોકલવાને તેની માએ ના પાડયું નહી. હજીબી મોડું થયું નહી હતું અને ડોસીબાઈની ખાતરી થઈ કે કસરતથી તેનો દાહાપો દીકરો કાઠીએ મજબુત, કદાવર અને કુવતમંદ થશે તથા વધારે હોશીઆર, હીમતવાન અને ખબરદાર થશે.

આલસુ પદેરો.

ઈંગરેજીમા જે જાનવરને "સલોઠ" કેહેછે અને જેના ઉપરથી આલસુનો ઈંગરેજી બોલ નીકલયોછે, તે જાંનવરનું ચીતર પાસે આપયુંછે. આલસુ પાડો એ બોલ આપણામા સાધારણ છે, અને પાંણીની અંદર પડીને ગોલાંટીયાં ખાતા તથા ધીમી ચાલના પાડાને આપણ આલસુ કહીએ છઈએ. પણ આ "સલોથ" જાંનવર વીશે જે જે ગપાટાઓ ચાલેછે, તે જો ખરા હોયતો એ પરાંણી આલસુ પાડાનો પાડો છે. તેને વીશે કેહેછે કે તે પેટે ફસડાઈને ચાલે છે અને એક દાહાડામા ૧૦૦ વારથી તે ચાલી શકતો નથી. વળી એવું પણ કેહેવાય છે કે એક જાહાડ ઉપર ચહડતાં અને ઉતરતાં તેને બે દાહાડા લાગેછે. આ સઘળી વાત પેહેલાં વધારે માનવામા આવતી હતી, પણ હમણા તેમા ઘણી સહરાગાત જણાયછે અને જોકે તે સસળાં ઈઆ હરણ જેવું ઉતાવલી ચાલતું પરાંણી નથી, તો પણ તેને વીશે કેહેછે કે લોકો તેને જેટલું ધારેછે તેટલું તે આલસુ નથી.

બરડાના કાંડા ઉપરથી જાંનવરી વીદીઆએ જાંનવરોનો જે મોટો ભાગ કરયોછે, તેમાં જડબાંનો અંદરના આગળા બે કાપનારા દાંતોની ગેરહાજરી ઉપરથી જે વીભાગ છે તે વરગમા આ "સલોથ" જાંનવરોને લખયાં છે. એ જાંનવરનો ચેહેરો અને સીકલ વાંદરા સરીખાં છે, પણ વાંદરથી એ તદન જુદું પરાંણી છે. તે સુબીઆ કરીને અમેરીકાખંડનો વતની છે, જાંહાં મેકસીકો અને બ

રેજીલ દેશોની વચેના જંગલ મધે તે મળી આવેછે. એ જાંનવરનું કદ જારે મોટામા મોટું હોયછે તારે કોહોલાંથી મોટું તે કદાચજ હોયછે. તે ભાજીપાલા ઉપર ગુજરાન ચલાવેછે, અને જાહાડોની ઉપરજ વસેછે, જાંહાંથી જબરદસતીથી કાહાડવા વના, તે પોતાનું જાહાડી રેહેઠાંણ છોડી જતું નથી.

આ જાંનવરની અજાએબ જેવી ખુબી એછે કે તે જાહાડની દાહાલ ઉપર હંમેશ લટકી રેહછે. હાથ અને પગ બંનેથી દાહાલીને ધરીને ટીંગાઈ રેહેવું એ તેની જીવવાની સાધારણ રીતછે. એ હાલતમા તે આસાએસ લેયછે, ઉંધાયછે અને એક જાહાડ ઉપરથી બીજા જાહાડ ઉપરની મુસાફરી પણ તે એજ હાલતમા કરેછે. આ પરમાણેની જીંદગીને મળતોજ બદનનો બાંધો ખોદાતાલાએ તેને બખશયોછે. ઉપલાં ચીતરમા વાંચનારી બાંનુઓ જોશે કે આ પરાંણીના પગ કરતાં હાથ બમના લાંબા છે, માટે જારે તેને ચારે પગે ચાલવું પડેછે તારે સરખું ચાલવું એટલું મુશકેલ પડેછે અને ઉંચા હાથને લીધે તેનું દોકું એટલું ઉંચું જાયછે કે તેમ ચાલતી વખતે હાથ વાળી નાખીને હાથના ગુઠણ ઉપર તેને ફસડાવું પડેછે. તેનું પીકુ ઘણું પોહોલું તથા કુહુલાં એટલાં પાછલ કાહાડેલાંછે કે તેનાથી પોતાના ગુઠણ પાસે લવાતાં નથી, માટે હંમેશ તે પોતાના પગ પોહોલા રાખેછે.

આ વરગના જાંનવરનો દસત અસલી જમાનામા ઘણો જબરો હશે એવું માલમ પડેછે. અમેરીકા ખાતેથી જમીનના પડની અંદરથી આ જાતના જાંનવરના ખોખાં હાથ લાગાંછે, જેમનું કદ એકેક હાથીના જેવું છે. તેઓના દાંતની બાંધણી ઉપરથી એવી શોધ થઈછે કે તેઓ પાતરાં ખાનારાં જાનવર હતાં, પણ તેઓની ગરદન એટલી ટુકીછે, કે ઉંચી દાહાળો સુધી તેમનું માથું પોંહોંચી શકે એમ લાગતું નથી. તેઓ ખોરાક કેમ લેતા હશે તે બાબે વીદવાંનો તરેહવાર અટકલ કરેછે. પરોફેસર ઓવન એવી અટકલ કરેછે કે તેઓએ પેહેલાં પોતાના પંજાએ કરીને જાહાડોના મુલીયાં આગળથી મટોડી ખની કાહાડવા બાદ પોતાના પગ ઉપર બેસીને તથા આગળા પગે દાહાલીઓને પકડીને તે જાહાડને ખુબ હીલવવું જોઈએ અને એ રીતે હીલવી હીલવીને તેને તોડી પાડવા બાદ તેઓ ખાતાં હશે એમ તે માંનેછે.

ચંદર વીશે ચરચા.

પરચુટણ અટકલો.

ચંદરની સપાટીનો અજાએબ જેવો હેવાલ વાંચનારી બાનુઓને માટે અમે પરગટ કરી ચુકયા છઈએ. તે હેવાલ જેઓને યાદ હશે તેઓ કેહેશે કે હજારો ફીટની ઉંચાઈના પાહાડો ઉપરાંત હજારો ફીટની ઉંડાઈના ખોહો એ રૂપેરી ગોળાની સોભાને એબ લગાડેછે તથા તેની દેખીતી સુમારી સપાટીને, ખબરાપલી બનાવેછે. એ ઉંડા ખોહો ધરતી ઉપરના દરીયાવનાં તલીયાં જેવાછે, જમીનની અંદર દરીઆનાં પાંણી ભરી રાખવાનાં મસમોટા ઉંડા ખાડા જેવા છે. પણ ધરતાંના એ ખોહમાં જારે પાંણી ભરેલુંછે, તારે ચંદરના ખોહ ખાલી અને વેરાન પડેલા છે. ચંદરમાં પાંણીની ઈઆ બીજી કોઈ પણ પાંણી જેવી પદારથની હસતી ધારવામાં આવતી નથી. તાંહાં પાંણી ટકી શકે એ માનવાજોગ નથી, કેમકે તે ગોળાની આસપાસ આપણી પરૂથવીના જેવી હવા નથી, પણ અગરજો આપણી ધરતી ઉપરથી હવાના દબાનને કાહાડી લેવામાં આવેતો સઘળું પાંણી સુરજની ગરમીથી ઉડી જવું જોઈએ, તો ચંદરમાં હવાના દબાંણની તદન ગેરહાજરીમા અને વળી ૧૫ દીવસ સુધી સુરજની વધારે આગળ રેહેવાથી એકઠી થયલી વધારે ગરમોમાં તાંહાં પાંણી ટકી શકે નહી એ દેખીતું છે.

ચંદરની આસપાસ આપણાં સરખી હવા હોય એમ માનવાને વીદવાંનો એકમતથી ના પાડેછે. તેઓ કેહેછે કે જો ચંદરના ગોળાને હવાનાં પડમાં લપેટેલો હોતતો તેની સપાટી હાલની મીશાલે હંમેશ અને એકસરખી જલકાટ ભરેલી દીસત નહી. વળી જારે કોઈ નજદીકનો ગરેહ અથવા સીતારો ચંદરના ઓથામાં આવેછે, તારે ચંદરની ઉપર ઈઆ તે ઓથામાં આવેલા સીતારા ઉપર અજવાલામાં કાંઈ વધઘટ માલમ પડતી નથી, તે ઉપરથી પણ એવું લાગેછે કે ચંદરને ફરતી હવા નથી; જો હોતતો આ પરમાંણે જરાબી વધઘટ થવા વનાં રેહેત નહી. આ પાછલી બાબત ઉપર પરોફેસર નીકલ અને બીજા કોઈક વીદવાનો શક બતાવેછે. પેહેલાના જણાવવા મુજબ એકવાર જારે સુરજ અને ચંદરની કીનારી એકેકના ઓથામા આવી હતી તારે સુરજનું અજવાલું જનખલાં જેવું થયું હતું.

પણ આ શોધ જો બાહાલ રાખવામાં આવે તોબી તે એટલુંજ શાબેત કરશે કે ચંદરની આસપાસ જો કાંઈબી હવા હોયતો તે ઘણીજ પતલી અને થોડી હોવી જોઈએ. નામાકીત લાપલેસે કરેલા મુકાબલા મુજબ તે એક હવાઈ બમબામાંથી ખાલી કરેલી હવાના સરખી હોવી જોઈએ તથા શકરોટર નામના જોતીશની ગણતરી મુજબ ચંદર ઉપરની તે હવા એક માઈલથી વધારે ઉંચી નહી હોય. એ મીશાળે જારે તાંહાં હવા અને પાંણીની તાંણ છે, તારે એ બે વસતુઓથી બનતા સઘલા બનાવોથી પણ ચંદર બેનસીબ હોવો જોઈએ. દરીયાવના ઉછલતા મોજા, ઈઆ આકાશને ગજાવનારા ગગડાટ, તોફાંનના સુસવાટા ઈઆ પવણની ઠંડી લેહેકી, વાદલ, વરસાદ, બરફ ઈઆ કરાં એવું કસું ચંદરની સપાટી ઉપર-બની શકે નહી.

ચંદરની આવી હાલતમાં તાંહાં આપણાં સરખાં કોઈ ઈનસાનની વસતી હોય એતો અશકીય વાત છે. આસમાન ઉપર ચલકતા સઘલા ગરેહઓ કાંઈ પણ વસતીને વસવા માટે બનાવયાછે, એતો લગભગ ચોકસ દીસેછે. પણ તે ગરેહઓ ઉપર કરેલી જોગવાઈઓથી વટીક ચંદરને બેનસીબ રાખયોછે. ચંદરની ચાલ, જેથી એક પખવાડયું તે સુરજની નજદીક અને બીજું પખવાડયું દુર જાયછે, તેમ જોતાં તેની સપાટી ઉપર ૧૫ દીવસ શખત શીઆલો તથા બીજા ૧૫ દીવસ શખત ઉનાલો અટકલવામાં આવેછે. તાંહાં ૧૫ દાહાડા સુધી દીસ અને ૧૫ દાહાડા સુધી રાત રેહછે, અને તેથી તાંહાંની હવા આફરીકાની તપતી ગરમી

ઉપરથી બદલાઇને આઇસલાંડની કકડતી ઠંડી ઉપર અવારનવાર આવતી રેહછે.

પણ વળી જો ચંદર ઉપર વસતી હોય અને તે વસતીને સુરજનાં ઉંફ આપનારા કીરણોનો સદા આસરો લેવો હોયતો દર કલાકે દસ માઇલની મુસાફરી કીધાથી તેઓ ચંદરમા સુરજથી રોશન થયલા ભાગ ઉપર આવી શકે. આ ધરતીનાં કરતાં ચંદર ઉપર અકરશણ અથવા ખેંચાણ શકતી એટલી ઓછી છે કે જે ચીજ હીઆં છ રતલનાં વજનની છે, તેનો વજન ચંદરની સપાટી ઉપર એક રતલનો ધારવામાં આવેછે. તેમ જોનાં જે દુનીઆંનો એક રેહેવાસી ચંદરમાં જાયતો તેના શીહા ભાગ ઉપરથી રોશન ભાગ ઉપર જવાની મુસાફરી તાંહાં વધારે સેહેલ થઇ પડે! પણ ચંદરનો ઉપલો બાંધો તાંહાં વસતી હોવાની સાંમે છે. જેમ એકવાર આ ધરતી ઉપર હતું તેમ કદાચ એ રૂપેરી ગોળો હવે પછીની કોઇ વસતીને લાએક બનતો જતો હોયતો ખોદા માલુમ.

પરૂથવીની આસપાસ પશચીમથી પુરવ દસાએ ફરતાં દરરોજ ચંદર ૧૩ ડીગરી આગળ વધેછે, (અને એ મુસાફરી પુરી કરતાં તેને ૨૯ દાહાડા લાગેછે) તેથી કરીને ચંદર દરરોજ ૫૦ મીનીટ મોડો ઉગેછે. પણ યુરોપની પશચીમ તરફ તાંહાંની નજરની હદના તફાવતને લીધે ચોકસ રાસીઓમા આવતાં ચંદર છ દીવસ સુધી દરરોજ માતર ૨૦ મીનીટ મોડો ઉગેછે, જેને "હારવેસટ મુન" કેહેવામાં આવેછે. એ વખત ઉપર ઇંગલંડની ચંદરની હીઆંની માણકધારી પુણમની ચીશાળે અતીશય પરકાશેછે. પણ ગમે એટલા પરકાશ છતાં ચંદરના અને સુરજના પરકાશ વચે આસમાન અને જમીન જેટલો તફાવત છે. આખું આકાશ અગર પુણમના ચાંનથી ભરાઈ જાય તોપણ સુરજની રોશનીની બરાબર તે નહી આવે. ચંદરની રોશની સુરજના અજવાલાંનો ૩ લાખમો ભાગ છે. પારીસના બે નામીચા વીદવાંનોએ તરણ ફીટની પોહોલાઇના એક આએનાંમાં ચંદરના કીરણો એકઠાં કીધાં, જેથી ૩૦૦ પુણમના ચાંન જેટલો પરકાશ થયો અને તોપણ ગરમી માંપવાની સીસી ઉપર તેથી કાંઈ પણ અસર થઈ નહી.

ચંદર વીશે એક જાંણુવાજોગ ગણતરી જણાવવાની રહીછે. ચંદર ધરતીની આસપાસ જે જહડપથી ફરેછે તેમાં દર શાલ થોડો વધારો થતો જાયછે. ચંદરની દોડ વીશે આગલા જમાનામા કરેલી ગણતરીઓને પાછળની ગણતરી સાથ સરખાવી જોતાં તેમાં ઘણો વધારો દીઠામાં આવે છે. એનું કારણ નવાઈ જેવું છે અને તે એછે કે ધરતીને સુરજની આસપાસ ફરવાનું કુંડાળું તદન ગોલ નથી પણ ઈંડારીકું છે, મગર ગરેહઓના ખેંચાણને લીધે તે ઈંડારીકો આકાર ઓછો થતો જાયછે અને વધારે ગોલ થતો જાયછે. એ રીતે ધરતીના મારગમાં દર વરસે ૪૧ માઇલનો તફાવત પડતો જાયછે અને તેથી તેની આસપાસ ફરનારા ચંદરની ગતી વધતી જાયછે. એવી ગણતરી કરવામાં આવીછે કે પરૂથવીના વારશીક ચકરાવામાં જો આ ૪૧ માઇલનો ઘટાડો ચાલુ રેહેશે (અને તે અટકે એવું કાંઈ કારણ નથી) તો ૩૭૫૦૨ વરસે પરૂથવીનો મારગ તદન ગોલ થઈ જશે. પણ તારપછે વળી ખેંચાણ શકતીનો કાયદો જારી થવાથી ગરેહઓનું ખેંચાણ પરૂથવીના મારગને બીજી બાજુએ એજ પરમાંણે ઇંડારીકા આકારમાં ઘસડશે.

ચંદર વીશેની જાંણુવાજોગ તથા અજાએબ જેવી ચરચાનો આ ટુંક સાર હવે બંધ કરતાં ટુંકમાં એટલું જણાવવુ જોઇએછેકે ચંદર પરૂથવીથી ૨ લાખ, ૩૭ હજાર માઇલ દુરછે પણ એ તફાવત સુરજ અને પરૂથવી વચેના તફાવતનો મતર ૪૦૦ મો ભાગછે. ચંદરની પોહોલાઈ માતર ૨૧૬૦ માઇલની છે, જેથી આપણી પરૂથવી ચંદર કરતાં ૪૯ ઘણી મોટી છે અને સુરજતો ચંદર કરતાં ૭૦૦૦૦૦૦૦ શાત કરોર ઘણો મોટો છે!

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૨ જો.

સામાનની ટીપ.

ઘર માંડવા સારૂં ઘર પસંદ કીધા પછે તેમાં સામાન પુરો પાડવો એ ઘરના ગવરનરનું બીજું કામ છે. આપણા લોકોમાં ઘર ધનીઆંણી પોતે પોતાના બાપને ઘરથી રીતના થોહોક સામાન લાવેછે. પણ વાસણો અને એકાદ બે ફરનીચરની ચીજ પુરી પાડવા સીવાએ ઘર માંડવા સારૂં બીજો ઘણો સામાન જોઇએછે.

પેહેલાં સઘલા જોઇતા સામાનની ટીપ કરવી જોઇએ. હીઆં પેહેલી વાત એ ધેઆનમા રાખવાની છે કે દરએક ઘર ધનીઆંણીએ પોતાના ધણીના ગજાં તથા શકતી ઉપર નજર રાખીને આ ટીપ બનાવવી તથા જેટલો ખરેખર ખપ તથા જરૂરનો હોય તેટલાજ સામાનની ટીપ બનાવવી.

ફલાંનો દાગીનો સસતો છે, અથવા ફલાંનો હવે પછે કામ લાગશે એવા ખેઆલોથી નહી જોઇતી ચીજો લેવાની આદત ઘણી ખોટી અને ખામી ભરેલી છે. કહયો અથવા કેટલી કીમતનો સામાન જરૂરનો છે તે દરએક ઘર ધણીની હાલત ઉપર આધાર રાખેછે. તવંગરના ઓરડાંમા ચોકસ દાગીનાની જરૂર હોયછે, પણ ગરીબના ઘરમા તેની ખામખા જરૂર પડતી નથી.

સામાન બે જાતનો હોયછે—એક સોબાનો અને બીજો ઉપયોગનો. ઉપયોગનો સામાન પેહેલાં લેવો જોઇએછે, પણ સોબાને તદન ભુલી જવી જોઇતી નથી. પણ તે કરતાં વળી જે સામાનથી એ બેહુ મતલબ સચવાતી હોય તે વધારે સરસ જાંણુવો અને જો બની શકેતો તેવોજ સામાન લેવો જોઇએ.

આપણી ઘણી ઘરધનીઆંણીઓની એવી હાલત હોય છે કે જેથી તેઓ જરૂરના સામાન ઉપરાંત સણગારનો સામાન પણ ઘરમાં રાખી શકે. મગર પેહેલાંતો એવા સણગારના સામાનની અગત આપણી બાંનુઓ બરાબર સમજતી નથી અને બીજુંતો કેવા સામાનથી સણગાર મળે તથા કેમ ગોઠવવાથી સણગાર મળે તેની તેમને બરાબર ખબર નથી.

આપણી જીંદગીમા સુખ, ચેન, આરામ, મોજ સઉને વાહાલું છે, અને સોભાઈતી ચીજો તેમાં ઘણો વધારો કરેછે; દરએક ઓરડામા તેને બરનો સામાન રાખવાથી ઘણી સગવડ થઈ પડેછે. બેસવા ઉઠવાના ઓરડામાં એક ભાગેલી ખુરસી, એક ઈસટાંડ, એક પાટલા અથવા એક પાટીના ઢોલીયાને બદલે વચમાં એક ટેબલ, તેની આસપાસ ગાદીના કોચો, ગુન, હાંડી, આરસી ઈતીઆદી જીવને વધારે આનંદ આપેછે.

એવા સામાનની પોતાની સોભાથી જેટલો ઓરડાને સણગાર મળતો નથી, તેટલો તેને ગોઠવવા તથા પસંદ કરવાની સારી સમજથી મળેછે. ઘર સણગારના સામાનથી જો જીવને ખુશી કરવો હોય, આંખને તાહાડક આપવી હોય, વધતી સગવડ સાચવવી હોયતો ઈંગરેજીમાં જેને "હારમની" કેહેછે ઇઆને રંગો ઈતીઆદીના હમસાજ મેલાપના કાયદા પરમાણેનો તે સામાન હોવો જોઈએ.

એક ચીકણ ઇઆ ચીતાર સોભેછે, તે એ "હારમની" થીજ સોભેછે અને તેના કાયદાથી આપણી બાંનુઓ કેવલ અનજાની નથી. જો એક ચીકણ ભરવા બેઠાં હોયતો ફુલાંની ભાંએપર ફલાંનો રંગ સારો લાગશે એવું તેઓ આગમચથી અટકલેછે અને તેને મળતા રંગોના ઉન ઇઆ રેસમ વાપરેછે. જો એકેકથી ઉલટા અને કઢંગા રંગો ભેલી નાખ્યાં હોયતો તે ચીકણ ઇઆ ચીતર બેદોલ લાગેછે. એવી જાતની સમજથી કરવું તે "હારમની" છે.

એજ ધોરણે ઓરડાના કદ પરમાણે અથવા તેના રંગ પરમાણે અથવા તેની દેવાલના કાગળો પરમાણે અથવા તેના ગાલીચાની તરાહ પરમાણે તે ઓરડાને બરનો સામાન લેવો જોઈએ. તેમજ વળી ઓરડાના આકાર મુજબ તેમાં ગીચ નહી થાય અથવા વળી સઘળું ખાલી ઢંઢાર નહી દીસે તેમ કાંહાં કાંહાં કીઓ સામાન ગોઠવવો તેની આગમચથી તરક બાંધવી જોઈએ.

એ પરમાણે સઘલો આગળ પાછળનો વીચાર, દુરઅંદેશી અને નેગાહ પોંહોંચાડવા પછે દરએક ઘર ધનીઆંણીએ પોતાને જોઈતા સામાનની ટીપ બનાવવી જોઈએ. એ ટીપ બનાવવા આગમચ ધેઆનમા રાખવાના થોડાક અગત જોગ કાયદા ઉપર આપયાછે અને ઘર લીધા પછે જો એ કાયદા ગોખીને સામાનની ટીપ બનાવામા આવશેતો પછવાડેથી થોડીજ ભુલ માલમ પડશે.

આ ઠેકાંણે એકજ સુચના જરૂરની છે. જેઓ પોતાના ઓરડાને સણગારવા માંગતાં હોય, અને વળી સોભાના ઉપલા નીઅમો પરમાણે સણગારવા માગતાં હોય, તેઓએ આટલી વાત ધેઆનમા રાખવી કે રંગ ઇઆ ગોઠવણ ઉપર ઠરાવ કરતાં જે જરૂરની ચીજ નવાઈ જેવી અથવા મોંઘી હોય તે પેહેલાં પસંદ કરવી, કે પછે તેને મળતો બીજો સામાન મેળવતાં મેહેનત પડશે નહી.

સાધારણ સામાન લીધા પછે તેને બરનો ઉંચો દાગીનો નહી મળેતો ફોકુ થઇ પડે, માટે તેના કરતાં પેહેલાં જે ઉનચો દાગીનો જરૂરનો હોય તે લઇને પછે તેને બરનો સાધારણ સામાન લેવાનો નીઅમ વધારે સગવડ ભરેલોછે. જેમકે ગાલીચાના રંગની "હારમની" માં "વાલપેપર" તથા "ફરનીચર" નો રંગ જોઈએ, તો પેહેલાં ગલીચાનો રંગ નકી કરવો જોઈએ, કેમકે ગાલીચાઓ જેવા જોઈએ તેવા રંગના હમેશ મળતા નથી.

એ રીતે તપાસીને સામાનની ટીપ કીધા બાદ હવે પછે આપણે સામાનની ખરીદી પર નીકલીશું.

પરચુટણ બાબતો.

શાહમુરગના પીછ—આ પાદશાહી પંખીના પીછનો વેપાર દખણીણ આફરીકામા ઘણો વધપોછે અને તેના દર રતલે ૨૫૦ રૂપીઆનો ભાવ ઉપજેછે. ખેડુતો એ મોટાં જાંનવરને ધુમ પાલવા લાગાછે. ૩૫ શાહમુરગને ચરવા માટે ૩૦૦ એકર જમીન જોઈએછે. ૭ ૭ મહીને તેમના પીછાં તોડવામા આવેછે, અને દરએક મુરગ ૧૦૦ થી ૧૨૫ રૂપીયાની કીમતનાં પીછાં આપેછે. એ દરએક પરાંણીની પેહેલી કીમત રૂ૫૦ નીછે.

વાજલીની રોશની—શાહજાદાની પધરામણીની વેળા આ સઉથી સરશ રોશની ઘણી વાંચનારી બાઈઓના દીઠામા આવી હશે. એ રોંશનીને વાંહાંણવાળાઓના ઉપયોગમા લાવવા સારૂં ફરાનસ ખાતે કેટલાક કીમતી અખતરા કરવામા આવયાછે. વાવટાઓ ઉપરની નીશાણ એ રોશનીની મદદથી ૩૦૦ થી ૫૦૦ વારને તફાવતે વાંચવામા આવીછે, તથા પાંણીની અંદર બુડકી મારનારાઓ એ રોનાથી એક માપ ઉપરની નીશાંણે વાંચી શકેછે.

રેલવેના ફાયદા—બાફનો સાંચો શોધી કાહાડવા પછે સને ૧૮૧૫ માં ૪૦ વરશ થયાં. તારબાદ સને ૧૮૫૬ માં બીજાં ૪૦ વરસ ગુજરયાં. પેહેલાં ૪૦ વરસમાં ફતર, ધાતુ ઈતીઆદીની ખાંણોની પેદાસ વરસ દાહાડે ૧॥ કરોર રૂપીઆની હતી, પણ છેલાં ૪૦ વરસમાં ૧૮ કરોરની ઉપર ગઇ હતી ઇઆને ૧૨૦૦ ટકાનો વધારો થયો હતો. દોલતનો આ મોટો વધારો રેલવેથી થયો હતો. સટેશનો અને બીજી મીલકત સુધાં વીલાત ખાતે ૨ લાખ એકર જમીન રેલવેએ રોકીછે, અને ખેતીવાડીએ ૪ કરોર એકર જગા રોકીછે, તોપણ આએપતનો જેટલો કર વીલાતના સઘલા ખેડુતો ભરેછે તેટલીજ ઉપજ રેલવેથી પણ સરકારને એ કરમા મળેછે.

ઘરઘતુ નુસકાઓ.

કેબીનેટ પુડીંગ—મોટી સુકી દરાખ નંગ ૨૪, દુધ ૦॥। પેંટ, ઇંદાં નંગ ૪. પાંઊના પોપરાનો ભુકો ૧ પેઆલુ ભરીને, ખાંડ ૨ ચમચા ભરીને, બદામ ૬.

પેહેલાં દરાખના ઠરીયા કાહાડી નાખવા. તાર પછે એક લગાર ઊંડાં વાસણની અંદર ચરતું માંખણનું પડ કરી તેમાં દરાખોને ઘુટી ઘુટી વળગાવવી. પછે દુધ, ઇંદાં, પાંઊં, ખાંડ તથા બદામ સાથની મેળવણીનું કસટર બનાવી ઊપલાં વાસનમાં રેડવું તથા ઉપે

૨॥ કલાક સુધી ઊકાળવું. વાસણમાંથી પુડીંગને કાહાડતી વેળા તેને ઊંધું વાળવું કે જેથી તલીએની દરાખ ઊપર આવે.

મધના કેક—મેદો ૧॥ રતલ, મધ ०॥ રતલ, ખાંડ ०॥ રતલ, સંતરા ०। રતલ, લીંબુની છાલ ०॥ આંઊંસ, આદુ ०॥ આંઊંસ, તજ ०॥ આંઊંસ.

મેદાને સુકવીને ચાળવો. ખાંડ લોફશુગરની લઇ તેની બારીક ભુકી કરવી, લીંબુની છાલની નાહાની કાતરીઓ કરવી. એ પછે ખાંડને મધમાં કાલવીને પીગલાવવી તથા પછે તેમા બાકીના વસાનાં નાખીને મેળવવાં. એ રીતે જે એકરસ ખમીર થાય તેને મસલીને પછે તેમાથી નાહાના નાહાંના કેક બનાવવાં અને મધીઅમ ગરમીની ભઠીમાં ભુંજવાં.

મદનચાપ—મટનની લટાંગરીમાંથી ०॥ થી ०॥। ઈંચની જાડાઈના ચાપ કાપી કાહાડવા. એ પછે ગલેલને ઓજા તથા તેજી આતશ ઊપર મેળીને ગરમ કરવી અને તે ગરમ થવા બાદ તેના ઊપર ચાપ મેળવા, તે ચાપ ભુંજાય તેટલાં તેમને ફેરવયા કરવા પણ તેમાં કાંટો ખોસવો નહી. ૮ કે ૧૦ મીનીટમાં માંશ સખત થાય તથા ચરબી ઝલકતી થાય તારે જાણવું કે ચાપ ભુંજાઇ રહયાછે અને પછે તેમને ગરમ રકાબી ખાવા.

ગાજરની જેલી—ગાજરનો ગર ૧ રતલ, ખાંડ ०॥।. રતલ, લીંબુ ૨, લવંગનો તેજાબ (એસેનસ આફ કલવ) ०॥ ચમચો.

થોડાંક ગાજર તદન નરમ ખાવા જેવાં થાય તાંહાં સુધી ઊકાલવાં અને પછે એક ચાલણીમાં ગાલી કાહાડવાં. તે દર રતલ ખાવાએ ०॥ રતલ લોફશુગર ભુમેરીને પછે તેની નરમ જેલી થાય તાંહાંવેર ઊકાલવું. ઠંડું થવા પછે લીંબુની ખમણેલી છાલ તથા લવંગનો તેજાબ નાખવો.

છરી સાફ કરવાની રીત સઊથી સરસ એછેકે ચામડાંથી કવર કરેલાં એક પોહોલાં પાટીયાં ઊપર તેમને ઘસડવી. ગરમ પાંણીમાં છરીને કદી બોરવી નહી, કેમકે તેથી હાથા ઘીલા થાયછે અને છરીનું પાંણી ઊતરી જાયછે. સેજ સાફ કરવી હોયતો છરીને પોહોલાં ભીના અને પછે સુકાં કપડાંવેરે ભુછવી.

—ooooo—

રમુજે ફુરસત.

દોહોરા.

૧. આંખ ઊપયોગી જે વડે, તેને કરે પસાર;
નાક નીરંતર ન્હાર જે, રાખે તેને બાહાર.

૨. વસ્ત્ર અલગ અંગથિ કપા, ગેલી નહી ગણાય;
ગોળ પણ સોગઠી નહી, બોલો જો બોલાય.

૩. કરે બક પણ બાલક નહિ, ગોલ પણ નહિ મેજ;
વીના જમાડે હોય શબ,* પણ નહિ પ્રાંણીછેજ.
ઊચાર બકબક ઓચરે, અટકલમા પરવીંણ;
ગુરૂ† તેનો પરવીણ પણ, તે અટકલમાં હીણ.

કા० મે० કછી.

૪. પવણ નાખું પણ પંખો નહી,
લઇ જાઊં પણ નહી ગાડી,
હીલવું હાથ કે પગ વના,
ગતી મારી છે આડી.
હીણુ જો કે હું જડેલો,
બોલું વીનાએ છલ કે મુખ,
સુવો તમે જો કે ન હું ખાટલો.
દેઊંફ તમને આરામને સુખ.

* મુડદું. † આન્ગુર માણસ જાણવો.

૫. હું તરણ અખ્યરનો બોલ છઊં. હું શવલો વંચાઊં છઊં અને અવલોબી વંચાઊં છઊં. સવલો હોઊં તારે કપડાં રાખું છઊં, અવલો હોઊં તારે મખવાશ રાખું છઊં. હું સવલો હોઊં તારે તેમા અવલો સમાઊં છઊં, પણ સવલો લાકડાનો છઊં, મગર અવલો સુના રૂપાંનો છઊં. મારાં માંથાંને પુછડો બદલે મેજો તથા મારાં પેટને માંથાંની આગળ મેજોતો હું તમારૂં માંશું દુખવી નાખું છઊં.

૬. એક બાઇએ પોતાની પડોસણનાં સવાલનાં જવાબમાં કહયું કે "મારી છ છોકરીઓછે અને દરએક છોકરીનો એકેક બાઇ છે." તારે તેને બધાં મળીને કેટલાં છોકરાં હતાં?

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧—ચોપડી
૨—બંદુક.
૩—મરચું.
૪—ઊલટાવેલા શબ્દો

મછલીપટાંમ.	મેહમુદઆબાદ.
સીરીંગાપટામ.	બલરામપોર.
અમદાવાદ.	ગોવાલીઅર.

૫—શાહી.

પદ.

રાગ—કલ્યાણ.

શ્રીજી સાર સરવનો છે છે છે,
શ્રીજી શ્રીભૂપ્રભાનનંદની એક વસ્તુ છે નથી બે બ બ. શ્રીજી० ટેક.
પ્રાપ્તિ અનન્ય ભક્તિથકી તેહેની, તે શ્રીગુરૂ જારે દે દે દે,
દીનભાવથી દાસપણું ગ્રહી, એક આશ્રિત થૈ રે રે રે. શ્રીજી०
દુષ્ટ સંગથી દુર પળાવું અહિંસ જપો લહી ભે ભે ભે,
તે સહુ મૂળ દયા સદજનની, શ્રીગુરૂ પદરજ શિર લે લે લે. શ્રી०

પોંહોંચ.

દક્ષીણ હીંદુસતાનની મુસાફરી—ગુજરાત મીતરના આગલા અધીપતી ભાઈ દીનશાહ અરદેશર તાલેયારખાંએ દખણ હીંદુસતાંનમા મધરાજથી પોંડીચરી સુધી કરેલી પોતાની મુસાફરીના જંણવાજોગ હેવાલનું આ એક મોટું અને સુંદર પુસતક બનાવયું છે. જે વાંચનારી બાનુઓ ફુરસતની વેળા ગમત અને જ્ઞાન સાથ ગુજરવા ચાહતી હોય તેમને આ પુસતક ખરીદીને વાંચવાની અમે ભલામણ કરીએ છઇએ. દખશીણ હીંદુસતાનના શેહેરો, દેખાવો, જગાઓ, લોકો અને તેમની દંત કથા તથા રીત ભાંતો જેમ રમુજી તેમજ ગંભીર અને વાંચવા લાએક બાશામાં આ ગરંથ મધે વરનવીયાં છે અને એ પુસતકની ખુબી તેને વાંચવાથીજ નજરે પડેછે.

"ફરામરોજે" પોતાના છેલા ઊભીઆણાનાં જવાબો આગમચથી મોકલવાની તસદી લેવી.

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરામજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુછે. ઠા० કોટ:—બેહરામજી હોરમજજી સ્ત્રીટ, ના० ૬ તથા ૧૬.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૫ મું. માર્ચ ૧૮૭૧ આંક ૩ જો.

ધીરજનું ધન

અથવા

છુપાં શંકટપર છુપી ફતેહ.

એક વારતા.

પ્રકરણ ૭ મું.

મુરવારીદની મુરાદ.

ખોદાદાદ (મુરવારીદ) બસરાના સુબા રાસામનો મરદરૂપી કાસદ પણ ઓરતરૂપી આશક શેહેરની ઉમરાજાદી આરજુને પોતાનો પેગામ પોંહોંચાડી પાછી ફરી તારે તેના દીલમાં તરેહવાર જુસાઓએ ઘર કરેલું હતું.

પેહેલાંતો રાસામની મોહોબતે તેના જીગરમાં સલગાવેલી આગ હતી. બીજુંતો દરીઆઇ સફરમાં પોતાના ભાઈ અકબરની પમલી જુદાઈનો ગમ હતો. તરીજુંતો પોતે એક સોદાગરની બેટીને કરવી પડતી આ જંજાલ અને હેજગારીનું દુખ હતું. ચોથુંતો પોતાના દીલદારનું દીલ બીજીની ઉપર લગાડવાનું અણગમતું કાંમ પોતાનેજ માંથે લેવા બાબેની ધાસતી હતી. પાંચમુંતો તેની તે શોખનું દીલ રાસામને બદલે મુરવારીદ જેવી એક ઓરતના બાહેરના મરદરૂપી દેખાવ ઉપર લાગું તે બાબે ધબરાટ હતો અને છેલે વળી આ અમણુચ બનાવમા તેને ખુશાલી પણ ઉપજી હતી કેમકે આરજુનું દીલ રાસામ ઉપર નહી બેસે એવું તે માંગતીજ હતી, તોપણ એ પરીનાંમ તેના પોતાના કસા વાંક વના આવી બનયું હતું.

જોકે આરજુના દીલને રાસામના દીલપર લગાડવા સારૂં મુરવારીદ ગઇ હતી, પણ આરજુનાં દીલને રાસામ ઉપરથી વધારે ઉતારીને તે પાછી ફરી, એટલુંજ નહી પણ તે શાંનુંની કાચી મોખતની જડ અણદીઠ અને અનજાણપણે પોતાનીજ ઉપર બેસાડી આવી, એટલે હવે મુરવારીદની મુરાદને ટેકો ધયો. રાસામશાહને ચાહનારી તે એકલીને એકલીજ રહી અને તેમાં આરજુને નુકસાંન કાંઇ નહી હતું કેમકે તે રાસામને પેહેલેથીજ ચાહાતી નહી હતી.

પાદશાહી મેહેલ તરફ પાછી ફરતાં આ નવા ગુચવાડા બાબે મુરવારીદ વીચારમાં પડી. તે કાંઇ રાસામ તરફથી આરજુને મારે વીંટી લઇ ગઇ નહી હતી, તોપણ તેણીએ તે પાછી મોકલવાને બાંહાંને તેને વીંટી અપાવી તેથી તે આરજુની મોહોબત તરત પાંમી ગઈ. તે પોતાના મનથી બોલી કે "અગરજો હું મરદ હોઉં, તો હુંજ તે મરદ છઉં અને અગરજો મનેજ આરજુ ચાહાતી હોયતો તે બીચારી સવપના ઉપર પોતાનું જીગર જલાવે તે સરખુંજ છે. ખરેખરાં બોટારાંને મીન સરીખાં ઓરતના દીલમા પોતાની મરજી મુજબ આકાર આપવાનું કેવું સેહેલ છે! ખરેખર એમાં આપણ ઓરતોનો પોતાનો નહી પણ આપણાં બાંધાનો વાંક છે, કેમકે જેવાં ખોદાએ આપણને બનાવયાંછે તેવાં આપણ બનયાં છઈએ. હવે આ ગુચવાડો કેમ ટલશે? મારો શેઠ શકુ જુસાથી આરજુને ચાહેછે, હું કમબખત મારા શેઠને ચાહુ છઉં, અને આરજુ બીચારી ભુલથી મને ચાહેછે!"

આ સઘલા અંદેશામાં મુરવારીદને મેહેલમાં પોંહોંચવાનો વખત થઇ ગયો. એકતો આરજુને તાંહાં તે વધારે વખત રોકાઈ અને રસતામાં આ વીચારોની રોકાંણ મોટી હતી. જોકે રાસામશાહે સોંપેલું કાંમ બજાવામાં તે નીશફળ થઈ, તોપણ વખતસર મેહેલમાં જવા વનાં તેને બીજો છુટકો નહી હતો. તે મેહેલના પાદશાહી માલેકનો જીવ આરજુનો જવાબ સાંભળવાને મુરવારીદમા ભરાયલો હતો અને મુરવારીદનો જીવ મેહેલના માલેકમાં ભરાયલો હતો. મારે હવે વધારે ઉતાવલાં પગલાં ભરી જવાની તેને અગતજ હતી.

તેને મળવાની રાસામની આતુરતાનું કોણ બેઆન કરી શકશે! મેહેલની ધુમધામ, મોજ મજહા, ખાંના પીના, નાચરંગ સઉ તેની આગળ અકારત હતું. સોનેરી તખત અને સાટીનનું છતર છોડીને તે પોતાના બાગના દરવાજાની ફતરની બેઠક ઉપર એક આંબાના છતર હેઠલ બેબાનપણે અને બેકરારીથી બેઠો હતો. દુરથી આવતા દરએક આદમીને તે પોતાનો ખુબસુરત હલકારો ખોદાદાદ વીચારતો અને દરએક જણમા તે નીશફળ થતો હતો.

અંતે ઘણી બેકરારી અને નાસીપાસી પછે ખોદાદાદે પોતાના રસાલા સાથ દેખાવ દીધો અને રાસામે મોટી ઉલટથી તેની મુલાકાત લીધી. ખોદાદાદ બીજો કસો હેવાલ કેહે તેની આગમચ રાસામે એકદમ પોતાનો સવાલ પુછયો

અને હા કે નાનો જવાબ માંગયો. રાસાંમે બીજી કસી વાત ખોદાદાદને કરવા દીધી નહી, પણ મોબતના આ એલચીની મકસદે મંજલ કેટલી પાર પડી તેજ માતર જાંણુવા ચાહાયું.

અલબતાં જવાબતો નાંનોજ હતો અને મુરવારીદને મોહડે તે જવાબ સાંભળતાંજ રાસામનું મગજ ચકબમ થઈ ગયું. તે નાઉમેદીથી હાય મારવા પડયો અને ઘણોક વખત ગુજરી ગયો તાંહાંસુધી તેને બોલવાનો દમ મારવાની તેની ભરાઈ આવેલી છાતીએ તેને રજા આપી નહી.

હવે પોતાના જવાન કાસદને મોહોડે વધારે હકીકત સાંભળવાની તેને પોતાની મેળે ખાએશ થઇ. ખોદાદાદ અમરત થવાજોગ લાંબો વખત આરજુના મેહેલમાં કાહાડી આવયો અને તોપણ આવો નીશફળતાથી પુર જવાબ લાવયો તે બાબે રાસામે પોતાના એ વીસવાસુ ખીદમતગારથી ખોલાસો ચાહાયો.

દરવાજા ઉપરથી પોતાના આ સોબીતા કાસદનાં ખભાં ઉપર હાથ નાખતો જારે રાસામ પોતાનાં એવાનમાં પાછો ફરયો, તારે મુરવારીદે પોતાના પેગામની સઘલી હકીકત માંડીને કહી જણાવી. આરજુના મેહેલના દરવાજા ઉપરંજ નડેલી હરકતથી શેવટે એ બાંનુ સાથ થયલી મુલાકાત અને તેના ઉપર ચલાવેલી કુસલવણીનું તુલોતવીલ બેઆન ખોદાદાદને મોહોડેથી રાસામે ઘણી ઈનતેજારી સાથે સાંભળી લીધું અને ઘણો વધારે નાસીપાસ થયો.

અલબતાં આરજુના દીલમાં આ જવાંન કાસદ વીશે સલગેલા નવા મોબતના સોલાથી તેણે પોતાના શેઠને વાકેફ કરયો નહી, તેમજ પેલી છુપી વીટીની વાત પણ રાસામના કાનમાં રેડવાને તેણે ચાહાયું નહી, તોપણ એક બીના જે રાસામ અને ખોદાદાદ બંનેના લાભની હતી તે તેણે જાહેર કીધી અને તે એકે "આ મારી મુલાકાતની શેવટે બીબી આરજુએ મને ફરી બોલાવયોછે ખરો. તેણીએ કહયું કે તમો તરફ તે દીલ લગાડી શકતી નથી, માટે તમારાં દુખ ઉપર તેણીને દયા લાગીછે અને તે દુખની વધુ હકીકતો જણાવવી હોયતો મને તેણીએ પાછો આવવા કહયુંછે."

રાસામની ગમે એવી નાસીપાસી છતાં આ સઘલા હેવાલમાં ઘણી વાત ધીરજ આપનારી અને દીલાસા ભરેલી હતી. રાસામના કોઈબી કાસદ જાંહાં આગળ આરજુના મેહેલમાં પગ મેળવા પાંમતા નહી હતા, તાંહાં આ જવાન ખોદાદાદ તેણીની મુલાકાત લઈ આવયો અને તેણીને એટલી પીગલાવી કે બીજીવાર તેણીએ આ કાસદને બોલાવયો, એટલે રાસામે ધારયું કે છેક આશા મેળવાનું કારણ નથી. તેણે પોતાના ખીદમતગાર ખોદાદાદના મનપર એકવાર ફરી પોતાની માશુક બાબેના પોતાના ખરા પેઆરની ખાતરી કરવા માંડી.

તે બોલયો કે "છોકરા ખોદાદાદ, અગરજો કદીબી તું કોઈપર મોબત રાખેતો, મોબતના મીઠા દંખો વચે તું મને યાદ કરજે, કેમકે જેવો હું છઉં, તેવાજ સઘલા ખરા દીલદારો છે. જે જીવમાં જીવ ભરેલો હોય તેની હમેશની મુરતી સીવાએ બીજી બધી ચીજ તરફ એક ખરો આશક બેવફા અને બેભાંન રેહછે. ખોદાદાદ આ મારી આગ તુંને કેવી લાગેછે ?"

ખોદાદાદ (મુરવારીદ) ને આ ઠેકાંણે પોતાના દીલના ભેદ ઉપર ભરમમા થોડુંક અજવાલું નાખવાની સારી તક હતી. તે બોલી કે "જાંહાંપનાહ તમો જે આગ બતાવોછો તે બરાબર જાંહાં મારા દીલમા મોબત છુપાયલીછે તાંહાંજ આગના સોલા સલગાવેછે."

મુરવારીદનાં દીલની આ વાત ખરી હતી, પણ અલબતાં રાસામ સમજયો નહી. તે બોલયો કે "છોકરા, તું આટલો નાહાનો છે, તોપણ તારી નજર કોઈ એવાંપર ગઈછે કે જેને તું ચાહેછે."

ખોદાદાદે આ વાત કબુલ કીધાથી રાસામે પુછયું કે "તારી માશુક કેવી છે ?"

ખોદાદાદ—તમો નામવરના જેવીજ છે.

રાસામ—તારેતો તે તને લાએકની નહી હોય. તેની ઉમર કેટલી છે ?

ખોદાદાદ—તમો નેકનામનીજ ઉમરની બરાબર છે.

રાસામ—તારેતો ખોદાદાદ તે તને ઘણી મોટી પડશે. તારી તે દીલબરને પોતા કરતાં મોટી વએનો જવાન પસંદ કરવા દે, કેમકે ઓરતે પોતાના ભરતારના દીલમા સમાઈ જવાતું છે. તું તારા કરતાં નાહાની માશુક પસંદ કર કે મકે ઓરતો ગોલાબની મીશાલે છે, જેઓ બાહારમાં આવી ખીલવા પછે થોડા વખતમા કરમાઇ જાયછે.

આ ગોફતેગોમા લાંબો વખત વહી ગયો અને રાજપાટની ખટપટ તથા ઈનસાફ દરબારના કામો કરતાં આ વાતચીતમા દુખીઆરા રાસામશાહને વધારે સોહવાઇ પણ ગયું. જે કામ ઇશ્કા બાબતમાં ચીત લાગેલું હોય તેને લગતી વાતચીત હમેશ વાહાલી લાગેછે. દીલદારોની દીલભરી વચે મોબતની વાતો મીઠી હોયછે.

પણ વળી જેમ ખાણું ખાતી વેળા ખોરાકને લગતી વાતો કીધાથી ખાવાની ઈરસા વધેછે, તેમ મોબતની વાતો કરવાથી રાસામની મોબતનો આતસ વધારે તપી આવયો અને જેમ રાત પડવા આવી તેમ તેણે પોતાના આ માનીતા કાસદને અરજ કીધી કે સહવારના પોહોરમાં એકવાર ફરી આરજુની મુલાકાતે જઇ તેની આગળ પોતાની જબાનનો હોનર અજમાવવો.

પોતાના આ ખુશનોમા કાસદની અદા, નખરાં અને ચાળા ઉપરથી રાસામનો તેના તરફ પેઆર વધતો હતો. આ કાસદ ખરેખર એક ઓરત હતી અને ઓરત મગજને બેમાલુમ રીતે વધારે જીતી શકેછે એ વાતના અનજાનપણામાં રાસામ ઘણીવાર અચરત થતો કે જેમ એક ભાઈનું બેહેન ઉપર ખુદરતીજ લોહી દોડે તેમ આ કાસદ ઉપર તેની માયા વધતી કેમ હશે. એ વધતા પેઆરને લીધેજ રાસામ પોતાના કાસદ સાથ વધતી છુટથી વાત કરી શકતો હતો અને ખોદાદાદને પોતાને પણ વધારે છુટથી બોલવાની હીમત આવતી હતી.

જારે તેને કાલાવાલા કરતો આરજુ પાસ બીજીવાર જવાની રાસામે અરજ કીધી તારે મુરવારીદ પોતાના મનમાતો ખુશી થઇ, પણ પોતાના શેઠ આગળ પોતાના દીલ

ના ઉભરા ભરમમા કાહાડવાને હજી તે હતી નહી. તે બોલી કે "સાહેબ, તમો મને તે ઉમરાજાદી પાસે મોકલોછો તો ખરા, પણ તે બાનું તમોને કબુલજ નથી કરતી તેનું કેમ?"

રાસામે એટલીજ હઠ લીધી કે "એવો જવાબ હું સાંભળવાનોજ નહી."

મુરવારીદે આછી તલાવટથી ઉતર વાલયો કે—"પણ સાંભળવો જોઈએ. એમ વીચારો જંહાંપનાહ, કે જેવા જોસાથી તમો આરજુ બીબીને ચાહોછો તેવાજ જુસાથી એક ઓરત તમોને ચાહેછે તથા તે ઓરતની મોબત જો તમો એજ પરમાણે ના પાડો તારે તે ઓરતબી એમજ કેહે કે મને એ જવાબ નથી જોઈતો તો તમો શું કરો?"

આ તકરારનો રાસામે માતર બચાં સહી જવાબ આપયો. "એવી કોઈ ઓરતની છાતી નથી કે જે મારા જેટલો જુસો ખમી શકે. એવું કોઈ ઓરતનું દીલ નથી કે જે મારા જેટલી મોબતને સમાવી શકે. ઓરતોના દીલમા ટકાઉપણું નથી. તેઓની મોબત ફકત ભુખના જેવી છે, તેઓ પેટને ખાતર નહી પણ ફકત સવાદને ખાતર ખાયછે. પણ હું તો દરીઆવના જેટલો ભુખો છઉં. વાસતે આરજુ બાબેની મારી મોબતને કોઈ ઓરતની મોબત સાથ તું ના સરખાવ."

પણ આ સરખામની કરવામાતો મુરવારીદની મતલબ હતી. તે બોલી કે—"એમ ના વીચાર ઓ નામવર સુબા! ઓરતો મરદો પર કેવો જોસા ભરયો પેઆર ધરાવી શકેછે, તેની મને આજમાશ છે. મારા બાપને પેટે એક બેટી હતી તે એક બેગાના મરદને એવા પેઆરથી ચાહાતી હતી કે જેવા પેઆરથી હું જો ઓરત હોઉંતો તમોને ચાહાવા વના રહું નહી."

રાસામે પોતાના કાસદના "બાપની તે બેટી" નો હેવાલ જાંણવા ચાહાયો અને મુરવારીદે આછી હીકમતથી જવાબ દીધો. "તે બીચારાની તવારાખં કાંઈજ નથી, માતર ખાલી સરો છે. તેણીએ પોતાનો પેઆર કોઈને કહયો નહી, પણ છુપા ભેદને એક કીડાની મીશાળે તેના ગાળ ઉપરના લાલાને છુપી રીતે ખાવા દીધા. તે વીચારમાને વીચારમા ગલાઈને દુબલી થઈ ગઈ, તારે એ શું ખરી મોહોબત નહી કેહેવો? મરદો બોલશે ઘણું, સોગંદ ઘણા ખાશે, પણ ખુશાના કરતાં દેખાવે વધારે મારી ખાશે. ઓરત મા સાહેબ તેમ નથી."

હવે રાસામે એકજ સવાલ પુછયો કે જેથી મુરવારીદનું વધારે બોલતાં મોહોડું અટકી ગયું. તેણે પુછયું કે 'તારી તે બેહેન મોહોબતમાંજ મરી ગઈ કે જીવતી છે?"

મુરવારીદ ભરમમા બોલી કે "સાહેબ, મારા બાપના હઈઆત બચાંમાં દીકરો હું છઉં ને દીકરીબી હુંજ છઉં." પણ હીઆં તે વાત કરતી અચકી પડી અને સહવારના આરજુ પાસ જવાની કબુલાત આપી રાસામશાહાથી છુટી પડી.

પરકરણ ૮ મું.

એક વણું.

સમીસાંજનો સીતલ પોહોરછે. આફતાબ પોતાની દીવસની મંજલનો રાહા કાપીને આથમણુ તરફના ઉંચા પાહાડોની પછવાડે પોતાના નુરજમો મોહ છુપાવાની તઈઆરીમાં છે, એ ખુશનુદ કેબલાએ પોતાની સફરની સમાપતી વેળા વાદળાંને સોનેરી ઢોર આપયોછે અને પવણુની ઠંડી લેહેરી વચે કીનારા ઉપરના ખડકો સાથ અફડીને નાચતાં તથા ખલખલતાં દરીયાવના પાંણી મધે કીનારાથી તે દરસટીની મરીઆદાની સીમ સુધી એક સોનેરી પરકાસવાળો લાંબો ખુશનોમાં ઓળો પાડયોછે.

આ તલેસમાત સરીખા ખુદરતી દેખાવની વચે બસરાના બંદર આગળ કીનારા તરફ રાસામશાહના એક રસાલદારનું જવું થયુંછે. તે બંદરના પુસતા ઉપર પગ ટેકવીને ઉભો ઉભો બારાંમાં પડેલાં દેગેદેશના સોદાગરી કાફલાઓ ઉપર નીરખીને ધોર કરેછે તથા દુનીયાનાં વેપારની દોડધાંમ તથા ઉદીયોગી ધબરાટ ઉપર પોતાના મગજના ખેઆલો દોડાવેછે.

તેવામાં તે જુવેછે તો બંદરની અંદર થપલા બગલા, બતેલા ઈતીઆદી બારકસોના મોહોલાની વચેથી એક હોડકું કીનારા તરફ આવેછે, જેમાં ખલાસીઓ ઉપરાંત બે આબરૂદાર દેખાવના ઉતારૂઓ નજરે પડેછે. થોડાવારમાં તે મછવો પવણુપર પોતાના સડ ફુલાવીને સમુદરના ઉછલતાં પાંણી કાપતો કીનારે લાગેછે અને તેમાના ઉતારૂઓ ધકા ઉપર ઉતરેછે તેવોજ તેમાના એક જણનેતો રાસામના રસાલામાંના આ ખીદમતગાર તરત ઓળખેછે.

તે અચરતીથી પોતાના મન સાથ બોલેછે કે "આતો રાશામશાહની નોકરીમાં નવો રહેલો જવાન ખોદાદાદ છે અને આ બીજોતો કોઈ વાંહાંણના નાખોદા જેવો લાગેછે. ખોદાદાદ હાકમની નોકરીમાં રેહેતાંવારજ તેનો માનીતો થયોછે તથા અમો સરવે નોકર નફરોની ઉપર એ બાએગથાલી જવાનને ચહડાવયોછે તથા એકદમ શાહે તેને પોતાની દીલકસ દીલદારને પેગામો પોંહોંચાડનાર એલચી તરીકે રાખયોછે. હજીતો આજે બપોરના તે રાસામશાહ તરફનો પેગામ લઈને તે ઉમરાજાદી આરજુના મેહેલ તરફ ગયો, મેં તેને નજરોનજર જોયો અને તારપછે વળી તે હીઆં બંદરમાં કાહાંથી આવી લાગો? રાશામસાહે તેને આરજુ સોહેથી પાછો બોલાવીને હીઆં બંદરમાં કાંઈ કાંમે મોકલયો કે શું, ઈઆ બારાંમાંની કોઈ મામુકે આરજુને વીસરાવી કે શું, અથવા કોઈ તલેસમથી એ નાજનીનનો મેહેલ બંદરમાં બંધાયો કે શું?"

આ સઘલા સવાલો મજકુર રસાલેદારના મનમાં ઉભા થયા પણ તેને કસો ખોલાસો મળી શકયો નહી. મેહેલમાં ખોદાદાદનો દરજો એટલો વધયો હતો કે નોકર નફરો તેની સાથ વાતચીતનો વેહેવાર રાખી શકતા નહી હતા. માટે આ રસાલદારે તે જવાન પાસ જઈ ખોલાસો પુછવાને બદલે વીચારના વમલમાં ગોતાં ખાવા પછે, જારે મોડું થયું તારે "હશે, એમા આપણને શું?" એવા ખેઆલથી નાખતી કરીને ચાલી ગયો.

વાંચનારી બાંનુઓ પણ આ હકીકતથી એમજ ગુચ વાતાં હશે. કીસતીમાથી કીનારે જેઓ ઉતરયાં તેઓમાં એ કતો કોઇ વાંહાંણનો નાખોદા હતો, કે જે ઉમરે જઇફ, કા ઠીએ ખરતલ અને અજમાશથી પાકેલા બાલવાળો હતો. અને બીજો જે જવાંન હતો તેને જો જોયો હોયતો પેઆરાં વાંચનારાંઓ પણ એમજ કેહ કે તે કોઇજ નહી પણ ખોદા દાદ અથવા આપણી નાજુક, હીમતવાંન અને ધીરજવાલી મુરવારીદજ મરદના લેબાશમાં હતી. તેજ મુરવારીદનો ચે હેરો હતો, તેજ મુરવારીદનું કદ હતું, તેજ મુરવારીદના નાજ અને નખરાં હતાં, તથા મરદ તરીકે તેજ મુરવારીદે લીધેલો પોશાક હતો.

પણ તારે શુંદર મુરવારીદ હીઆં કેમ આવી લાગી? શું તે કોઇ વાંહાંણમાં નાહાસતી કેદ પકડાઇ! આ સવા લોનો ખોલાસો મેળવવા સારૂં જરા તેઓની વાતચીત ત રફ કાંન ધરીએ.

બંદર ઉપર પગ મેલતાંજ આ બે જન ઘણા પેઆર થી એકેક સાથ ભેટયાં અને એકેકને બોસો વટીક લીધો. નાખોદાએ આંજુ ભરી આંખે તે જવાનને પોતાની છાતી સાથ દાબયો અને જાંણે કે કાંઇ જુદાઇ થતી હોય અને તેનો જખમ ખમાતો નહી હોય તેમ આ બંને જણ એકે ક તરફ પેઆર બતાવા લાગાં.

અંતે નાખોદાએ વાત શરૂ કીધી. તે બોલયો કે "પે આરા અકબર, આટલી મંજલ સુધી દીલ લગાડવા પછે હ વે તું મને એકદમ છોડી દેવા માંગેછે તો તે કેમ તાંમોસ થાય? નથી તું મને પોતા સાથ રાખતો કે નથી તું પોતે મારી સાથ રેહેતો."

ચતુર વાંચનાર હવે ચેતી જવાને વાંલમ લગાડશે ન હી કે આ જવાન ખરેખર ખોદાદાદ નહી પણ બીબી મુર વારીદનો પેલો જોડયો ભાઇ અકબર હતો. વાંચનારી બા નુઓ જાંણેછે કે મુરવારીદ અને તેનો આ ભાઇ અકબર બંને જણ બુશેર ખાતે એકજ વખતે જનમયાં હતાં અને તેઓ એટલાંતો એકસરખાં ચેહેરા તથા કદનાં હતાં કે તેઓ માતર પોતાની જાત અને પોશાકથીજ ઓળખાતાં હતાં. આ બંને ભાઇ બેહેન અબુશેહેરથી સાથેજ મુસાફરીએ ની કલયાં હતાં, જાંહાં મારગમાં તોફાન લાગાથી તેઓ દરીયા વમાં પડયાં અને તારથી છુટાં પડયાં હતાં. મુરવારીદ તે બતેલાના નાખોદાની મેહેરબાનીથી બસરાને કીનારે પેહેલી પોહોતી અને પોતાના ભાઇ અકબરને મુવેલો સમજી તથા પોતાનું ગુજરાન ચલાવા સારૂ પોતાના ભાઇનાજ જેવા મ રદના પોશાકમા રાસામની ચાકરીએ અને આ પોશાક બદ લવા પછેતો મુરવારીદના અને અકબરના દેખાવ વચ્ચે તો કસોજ તફાવત રહયો નહી.

હવે જવાંન અકબર મુરવારીદે માહેતમ કીધા પરમાંણે દરીયાવમાં ડુબો નહી હતો, પણ તેનેબી તેની જો બનવંતી બેહેનની મીશાલે નસીબે યારી આપી હતી. તે દરીયાવ માં તરફડતો હતો તેવામાં એક કીસતી તેની મદદે આવી પોંહાંચી, જેના નાખોદાએ તેને તરતજ ઉંચકી લઇ ઘટતી જતનથી બચાવયો. તે કીસતી બંદરો કરતી બસરા તરફ આવી જાંહાં કીનારે ઉતરી રાસામશાહની નોકરીમા જવા નો અકબરે કસદ કીધો.

જેમ મુરવારીદ ઉપર બગલાના નાખોદાની ઘણી મેહે રબાંની હતી તેમ અકબરનું દળદર આ નાખોદાની બખ શેશથી ટલયું. એ નાખોદો બબર નામનો અને ઘણો બા હોશ હતો. તેને રાસામશાહની દરબારમાં આગળ ઘણો વગ હતો, તથા તાંહાંનો રાહાગાટ સઘલો જાંણતો હતો, પણ પાછળથી તેને એ દરબારમાં દુશમની થઇ હતી. તે જવાન અકબરની ખુબસુરતી ઉપર એટલો ખુરબાન હતો કે તેને પોતાના બચ્ચાં સમાન ચાહાતો હતો અને તેણેજ અ કબરને રાસામ પાસ જવાની ભલામણ કીધી હતી.

તેને એ મુરાદમા મદદ કરવા માટે નાખોદો બાબર પોતાના મછવામાં અકબરને કીનારે લાવયો હતો અને ઉપ ર મુજબના પેઆર ભરયા સુખનો તેના મોહોમાંથી નીકલ યા હતા તે અકબરની જુદાઇથી કરીને હતા. જેમ મુરવા રીદ અકબરને મુવેલો સમજતી હતી, તેમ અકબર મુરવારી દને મુવેલી જાંણતો હતો અને પોતાની એ મનમોવન બે હેનની યાદ તેના જીગરમાથી જરા પણ ખીસી નહી હતી. માટે નાખોદા બાબરની સઘલી તજવીજ અને જતન છતાં અકબર દુખી અને ગમખાર હતો અને તેટલાજ માટે બા બરની વધારે પહરોણાગત તેને મનસે અકારત હતી.

તેણે કહયું કે "મેહેરબાન બાબર, ચાહાવું ખોદાનું હતું તો મારી બેહેન અને હું એકજ વખતે જનમયાં અ ને જો ચાહાવું તે યજદાનનું હતેતો એકજ વખતે અમો મ રણ પણ પાંમતે. મગર તું નામવરં વચ્ચે પડી એ ખુદરતી પરી નામને અટકાવયું. ઓ! તે મારી માનીતી બેહેન ડુબી મુઇ અને હું જીવતો રહયો. જોકે ખારાં પાંણીમાં મેં તેને ડુબાડીછે તોપણ હજી તે ખારાં પાંણીમાં મારા આંજુથી વ ધારો થાયછે. વાહાલા બાબરં તું બોજોરગનું હેશાન મારા પર કમ નથી અને તેની હું થોડી કદર જાંણતો નથી, પણ એ હેશાનથી છાતી ફાટી જાયછે, માટેજ વધુ હેશાન તેમાં ભરી નહી શકવાથી હું તુને છોડી જાઉં છઉં."

બાબરે માંગી લીધું કે "મારા પેઆરને ખાતર જો તું મને મારી નાખવા નહી ચાહાતો હોયતો મને તારો ગો લામ થઇ રેહવા દે."

પણ અકબરે ના પાડયું. "મારા તારનાર બાબર, અગરજો તું મને જીવતો કરી પાછો મારી નાખવા નહી ચાહાતો હોયતો મને છુટો પડવા દે. ઓ મુરબી આ છે લી સલામ. હવેતો રાસામશાહના મેહેલમાં નસીબની બા જી અજમાવા જાઉં છઉં."

આટલી રકજીક થવા પછે તેને તેની મરજી પરમાંણે છુટો જવા દેવાની બાબરને ફરજ પડી, પણ છુટો પડતાંબી તે બોલયો કે "તારાં નેક દીદા જોવાને હું એટલો ખાએશ મંદ છઉં કે અગર જોકે રાસામશાહની દરબારમા મારા દુ શમનો વસેછે, તાપણ હું તારી મુલાકાતે આવવાને ભુલ શ નહી."

ગરીબ બીચારાઓને મુદલ ખબર નહી હતી કે તેઓ જેને મુવેલી ધારતા હતા તે મુરવારીદ પણ રાસામનાજ મે હેલમાં હતી. તે તાંહાં મોબતના ગુચવાડામા પડી હતી અને અકબરનું તાંહાં જવું તે ગુંચવાડાની ગુંચ વધારવા, આ કાંહાંનીની સાંકલમા એક વળું હુમેરવા સરીખું હતુ.

પરકરણ ૯ મું.

જારે અકબર રાસામના મેહેલ તરફ રવાંને થયો તારે
ની બેહેન ગુરવારીદ ખોદાદાદ તરીકે બીબી આરજુના મે
લમા ગયલી હતી.

આરજુનો મેહેલ હજી કોઇવાર મછી બજારની હાલ
મા ગાજી રેહતો હતો. એ પરીચેહેર બીબીના પેલો કાકો
હેરામ તથા તેનો તાલેવંત પણ મુરખ દોસત તેમુર જેને
આરજુ સાથ પરણાવાની લાલચ. તથા આશા આપી બેહેરામ
જેમ બને તેમ લુટતો હતો, તે બે જણાઓનું દારૂનું તોફાંન
અને મોજની મસતી હજી જારી હતી. મોડી રાત સુધી સ
જાગરૂં રેહી તથા જેમ બને તેમ દારૂ ઢીચીને છાકટપણાના
બાહારમાં ઠઠા મશખરી, ગાળગલોચી અને છેલે ગડબડ અ
ને ધબરાટથી તેઓએ મેહેલને એક પીઠાંનું રૂપ આપયું હ
તું અને આરજુ તેથી થોડી ખફા નહી હતી.

આરજુનો લઉંવો જફર જેવોને તેવોજ ચબરાક અ
ને હસમુખો હતો અને આરજુની દાસી ફરંગ પણ ધી
મે ધીમે વધારે ગમતમા ભાગ લેવા લાગી હતી. પણ તે
મુખીઅ કરીને આરજુના પેલા અપટ કારભારી બાધરખાનને
લીધે હતું. તે મુરખ દાહાડે દાહાડે વધારે ઈતર અને અભે
માંની થતો ગયો. પોતે વડાઈ લેવા માટે મેહેલ મધેના ઉપ
લાં સરવે માણસો ઉપર તેણે ઘણીક સાહેબી ચલાવાનું દોળ
ાલવાથી તેની બોહોસ ઉપર અને તેનેબી ખીજવવા માટે
ફર તથા ફરંગે પોતાની રમત ગમત અને ગડબડને વધા
ી હતી.

પણ વાંચનારી બાંનુઓ જાંણેછે કે આ સરવે માણસો
એકઠાં મળીને એકસંપીથી બાધરખાનના આંથરાંમા ફરતાં હ
તાં. એ બેવકુફ કારસાલારની ઠાલી તેહેકરાઈ અને ફુકરા
ઈથી તથા મુખીઅકરીને શોગમાં પહેલી આરજુના હુકમો
ને વગર સમજે સહરાવેલા આકારમા અમલમા લાવવા જ
ાથી બેહેરામ, તેમુર, જફર, ફરંગ, સરવે જણનું પાકી ર
કેલું હતું અને તેનો ઘાટ ઘડવાના એક વીચારમાં એ સ
ઘે જણ એકઠાં થયાં હતાં.

માટે ખોદાદાદ (ગુરવારીદ) ને મેહેલમા આરજુની
સાથ ફરી મુલાકાત કરતાં જોવાને જરા વાર છે તેટલાં મેહેલ
ાહેલા આ તોફાંની બારકસોની મસલત અને ગુનસુન તર
નજર પોહોંચાડીએ.

એ સઘળા એકસંપમા આગેવાન દાસી ફરંગ હતી. એ
ચબરાક ઓરત ચેન ચાલા કરવામા અને મજાખ મશખરીના
ફટા ઉભા કરવામા ઘણી હોશીઆર હતી. તે માણસોના
મીજાશ સેજમાં પાંમી જતી હતી અને તેથી તેણીને સમજ
તાં વીલમ લાગો નહી હતો કે બાધરખાન જે આટલો બધો
ધંધો કરેછે તે પોતાની શેઠાંણી આરજુની મેહેરબાનગી અને
પીઆર પોતા તરફ ખેંચવા માટે અકરેછે તથા સરફરાજી
ચાહેછે.

એ ઉપરથી તેના એ ખેઆલમા તે વધારે હલકાય અ
ને એવાં બેવકુફી ભરેલાં કામ કરે કે જેમાં તે જાંણે કે બીબી
આરજુ ખુશી થશે, પણ ખરેખર તેણીને ખીજવાટ લાગે,
તેવી રીતે તેને ઉસકેરી મેળવો એ ફરંગને મનસે બાધરખા
ન ઉપર વેર લેવા સારૂં તેને બેવકુફ અને ગધેડો બનાવાનો
સઉથી સરસ ઉપાય હતો.

માટે તેમુર અને બેહેરામની મસતાંની મંડળીમા બાધર
આવીને થોડીક સટાક મારી જવા પછે તથા તેઓની ફરી
આદ શેઠાંણી આરજુ આગળ લઈ જવાની ધમકી આપી જ
વા પછે તેમુર અને બેહેરામ એવું ધારતા હતા કે "એકલા બા
ધરને મેહેલની પાસેના મેદાનમાં કુસતી રમવા સારૂં બો
લાવવો, અને તેને તાંહાં એકલો જવા દેવો તથા આપણે જ
વું નહી કે તેથી તે ધકેલા ખાઈને પાછો આવવાથી ગધેડા
મા ખપે."

આ ઉપાય ફરંગને ગમયો નહી. તેણીએ પોતાની ઉપર
કહેલી ધારણા બતાવી અને બેહેરામને ગધેડો બનાવાને એક
બીજોજ ઉપાય સુચવયો. તે બોલી કે "બેહેરામ પોતેજ પો
તાને ખુશી કરનારો છે. તે પોતાના મનસે અદરાયછે અને
મનસે પરણેછે. તે માતર વખત જોઈને વાત કરેછે. તે
પોતામા એટલી ખુબીઓને ઠીસોઠીસ સીંચેલી વીચારેછે કે
જેઓ તેને જોયછે તેઓ જોતાંનેવાર તેમને તે ગમેછે એવું
તે પોતાના મનથી સમજેછે. એ તેની એબ ઉપર મારી મ
જાખનો મેહેલ ઉઠાઉં અને જો એને મુરખમા ના ખપાઉં તો
મારામાં સીધી ઉભી રેહેવાનીબી શકતી નથી એમ તમો સ
મજજો."

આ સમજાવટથી સઘળાઓને ઈનતેજારી પેદા થઈ અ
ને તેઓ ફરંગને પુછવા લાગા કે તે શું ઉપાય કરવા ધારે
છે. તેણીએ પોતાની છુપી મસલત આગળ ચલાવી. "જાં
હાંથી ફરવા હરવાનો બેહેરામનો રાબેતા વધારે છે, તાંહાં તે
ના મારગમા હું એક ચીઠી નાખશ. તે જાંણે કોઈ છુપી
માશુક છુપી મોહોબતની આગથી બળતી હોય એવી રીતે
ચીઠી નાખશ, તેમા લખનારનું કે જેના ઉપર લખીછે તેનું
નામ નહી નાખશ, પણ એકેકની પીછાણ એવી લખશ કે
તરતજ આ કાગજ પોતાની ઉપર લખેલું સમજશે અને એક
ચોકસ બાંનુ તેને ચાહેછે એવા ખેઆલમા તે ભમાયા કરશે."

ફરંગે એ આ ચોકટું તો સજડ બેસાડયું, પણ હજી એક
વધારે સરસ તાલ તેણીના ધેઆનમા આવા. બેહેરામના મા
રગમા મોબતનો કાગળ નાખવો તે જાંણે કે બીબી આર
જુનો પોતાનો લખેલો હોય એમ સમજાવનારો નાખવો.
ફરંગ બોલી કે "મને આરજુના અખશર બરાબર લ
ખતાં આવડેછે અને તેવા અખશરની તથા બીજી નીશાં
ણો જારે બેહેરામ જોશે તારે તે બાનું આરજુને પોતા ઉપ
ર આશક થયલી સમજશે અને તેથી તે ફુલીફાલીને કેવો
ગધેડો બનેછે તે જોવાની આપણને મજાહ પડશે."

ફરંગની આ સુચના સઘલાઓએ બાહાલ રાખી અ
ને તેથી એ ચપલ દાસીને તેની ધારણામા ફતેહ ઈછી તેઓ
છુટા પડયા.

છુટા પડતી વખતે આટલી બધી ખુશાલી વચે
તેહેમુરના જીવને વળી અચબુબ બેકરારી લાગી આવી.
આરજુની મોહોબતની વાત સાંભળી તેમુરને એ બાનું સં
બંધી પોતાની ખાએશ સઘલી યાદ આવી. તે તેણીના
આ ઠગારા કાકા બેહેરામ આગળ બોલયો કે "પીઆરા દો
સત મેં સાંભળયુંછે કે તારી ગુલરૂખશાર ભતરીજીએ ગ
ઇકાલ રાસામશાહના પેલા જવાન કાસદ સાથ લાંબો વ

ખત સુધી વાત કીધી હતી અને તે વાત કરીને જવા પછે એ શુંદરીની બેકરારી વધીછે, તે ઉપરથી મને તરેહવાર શક જાયછે." પણ બેહરામે તેને વળી એકવાર ઠંડો પાડયો, બાનું આરજુને તેમુર સાથ પરણાવાની તેણે ફરી કબુલાત આપી, પણ તેમજ તેની હેલીને ખોલલી રાખવાની સલાહ આપતાં તે ભુલી ગયો નહીં.

મીજલશ.

માંણસને મંડળીની જરૂર છે. ખોદાતાલાએ તેને એકલો અને નાગો બનાવયોછે તથા તેને પોતાની હાજતો પોતાની મેળેજ પુરી પાડવાને શકતીવાન કીધોછે, પણ તે સઘલું કાંમ તેનાથી એકલાથી બને એ નહીં બને એવું છે. એકથી જે કામ બનેછે તે બજાવાને બીજા અશકત છે અને બીજાનું કાંમ પેહેલાથી બનતું નથી. માટે તે બેહુને અરસપરસ મદદ લેવી પડેછે જે વનાં જીંદગી ગુજારવાને માણસ કેવલ અશકત છે, અને એવી અરસ પરસની મદદ ઉપરથી દોસતી, પેઆર અને ભાઈબંધીનો સંબંધ તથા તે સંબંધ જાલવનારા નીતીના સઘલા કાયદા નીકલયાછે. ભાઈબંધી અને દોસતીથી મંડળી બનેછે અને મંડળીનો સનેહ તથા ભાઈચારો વધારવાનો મુખીઅ ઉપાય મીજલશ છે.

મીજલશ ગોયા દરએક અકલમંદ પરાંણીની એક ખુદરતી રસમ છે. જંગલીમા જંગલી દેશોમા મીજલશ મળે છે. સઉથી સુધરેલાં લોકો પણ મીજલશો ભરેછે. પરીઓ અને દેવોની મીજલશો વીશે આપણ વારતાઓમાં વાંચીએ છઈએ. ફરેસતાઓની મીજલશો ધરમ પુસતકોમા વરનવીછે. જાંનવરોની પણ મીજલશ કોઈવાર મળેલી આપણ જાંણીએ છઈએ, જેનો દાખળો છાપરાં કુદાવનારા ચંચલ કાગડામા આપણ વખતે વખત જોઈએ છઈએ. મીજલશ કોઈ ઘણી કરેછે અને કોઈ થોડી કરેછે. મીજલશ નાહાની હોયછે અને મોટી હોયછે, ખુશાલીની હોયછે અને ગમગીનીની હોયછે, સાદીની હોયછે અને મોતની હોયછે.

પણ એ સઘલી મીજલશની મતલબ એકજ હોયછે અને તે એ કે અરસપરસ મોબત, એખલાસ અને ભાઈચારો વધારવો. સગાં સંબંધીઓનું એકઠાં મળવું તથા ખુશાલી હોયતો તે ખુશાલીમાં અથવા ગમી હોયતો તે ગમીમાં ભાગ લઈ ગમત મેળવવી ઈઆ દીલાસો મેળવવો એ મીજલશની મતલબ છે અને તેનું પરીનામ દોસતીનો તથ પેઆરનો વધારો છે. પણ એ પરીનામ સઘલી મીજલશમ એકસરખી રીતે હાંસલ થતું નથી. મીજલશોના દરજજ થઈ શકેછે અને તેમજ તેના પરીનામના પણ દરજજા હોય છે. કોઈ મીજલશમાં મોજ અને ગમત હોયછે. કોઈ મીજલશમા છુટ અને એખલાશ હોયછે. કોઈ મીજલશમા પેઆર અને સંપ હોયછે. પણ કોઈ મીજલશમા કચવાટ અને ખભરાંટ પણ હોયછે. કોઈ મીજલશમા ખુશાલી અને ઉલટ કસી પણ ખામી વગર હોયછે અને કોઈ મીજલશમા બાહારની ખુશાલી વચે અંદરખાંને બલાપો, હસદ અથવા દુશમની હોયછે.

મીજલશના ઉપલા સઘલા ફાયદા વધતા કે ઓછા હાંસલ થવાનો સઘલો આધાર મીજલશ બોલાવનાર ઉપર—તેની ચાલચલણ, ખવાશ અને સવભાવ ઉપર—તેની હાલત, દરજજા અને આબરૂ ઉપર તથા મીજલશ બોલાવાની રીત, જગા તથા શંખયા ઉપર આધાર રાખેછે. અરધાં જંગલી લોકો એક ખેતરની અંદર જાહાડના છાંયા તલે એકઠાં મળેછે અને તાડી પીએછે તે મીજલશ છે, જેમાં સંવટે છાકટા થઇ ગાલાગાલી કરીને તેઓ છુટા પડેછે. અડધા વેહેમીઓ મોહોલામા નાત જમાડેછે તેબી મીજલશ છે, જેમાં માતર હોજરૂં ભરીને ધકામુકીમા જમવા પછે ઘર જવાનું હોયછે. સુધરેલા પારસીઓ સાદી શંમસનીના જમન કરેછે, જેમા આબરૂ દરકારથી ખાઈ પીને તથા અરસપરસ થોડીક મુલાકાત કરીને છુટા પડવાનુંછે. વધારે સુધરેલા ઈંગરેજો "ડીનર પારટી" ની મીજલશ બોલાવેછે, તેમાં મીઠાસ ભરી વાતચીત, સલુકાઈ ભરેલો વેહેવાર, ફાયદા ભરેલી ગમત, ચાનાક ભરેલી રમુજ અને તરફદ ભરેલું ખાંનું પીણું મોહોબત વધારવાને સઉથી સરસ સાંધન થઈ પડેછે.

આ દરએક વરગની મીજલશમાં સુખ અને ફાયદાનું પરમાણ વધતું આવેછે અને સઉથી મહડતું પરમાણ છેલાઈઆને સુધરેલા ઈંગરેજ તથા યુરોપીઅનોમાં છે. એ ઉપરથી મીજલશના સુખ હાંસલ કરવા માટે કેટલાક સાદા કાયદાનો આપણને બોધ મળેછે અને જે પેઆરી બાંનુઓ મીજલશ બોલાવી મીતરાઈ વધારવા ચાહાતાં હોય તેઓને એ કાયદા ઉપર ધેઆન આપવાની ભલામણ કરીએ છઈએ. પેહેલ વેહેલી વાતતો એ છે કે મીજલશ ફતેહમંદીથી પાર પાડવા માટે મીજલશ બોલાવનારને માથે મેહેમાનદારીની ઘણીક ફરજો આવી પડેછે. પોતાના મેહેમાંનોને બનતું સુખ તથા મોજ આપવાની ગોઠવણ કરવી, તેઓ જે માંગે તે બનતી રીતે હાજર કરવું, તેઓના સવાદ તથા સોખને ખુશી કરવો, તેઓના આરામ તથા રાહાતનો બંદોબસત કરવો, તેઓની ગમત તથા રમુજની ગોઠવણો કરવી, તેઓ સરવે વચે ભેલાઈને પેઆર ભરી મુલાકાત લેવી, સઘલા મેહેમાનોને અકસરખી નજરે જોવા અને તેઓ વચે તફાવત ગણવો નહી, એ સઘલી ફરજો મીજલશની પરીતી વધારવા માટે મીજલશ બોલાવનારને બજાવવી પડેછે.

એ ઉપરથી પેહેલોજ કાયદો દીસતો છે કે મીજલશ

બોલાવાની જેનામા શક્તી હોય તેણેજ અને એવી શકતી હોય તેવીજ મીજલસ બોલાવવી જોઇએ. વગર શક્તીએ મીજલશ બોલાવતાં મીજલશીઓના સુખ તથા મોજની સઘલી ગોઠવણો બનવી મુશકેલ છે. નાંણાં સંબંધી શકતીની સાથે મીજલશ બોલાવનારના સવભાવની શક્તી પણ સારી જોઇએ. જે મીલનસાર, રમુજી અથવા રંગીલો હોય તેને તાંહાં મીજલશ વધારે ખુલેછે અને વધારે ખુશી રેહેછે. તરીજો કાયદો એ છે કે મીજલશ જેમ બને તેમ નાહાની જોઇએ. મીજલશ બોલાવનારથી નાહાની મીજલશમાં સારીપઠે પોંહોંચી વળાયછે અને તારેજ મેહેમાંનોના સુખ અને સગવડ ઉપર પુરતું ધેઆન આપી શકાયછે. પાસે ગમે એટલા પઇસા હોય પણ મીજલશ બોલાવનારતો જારે એકજ જણ હોય અને જારે મેહેમાનોની શંખયા ઘણી વધતી હોય તારે પઇસાથી કરીને તે મીજલશ બોલાવનાર સઘલાઓમાં પોંહોંચી વળે એટલો કદાવર, કે જોરાવર, કે એટલો મોટો થઇ શકતો નથી.

મીજલશ બોલાવનારે ભાડુતી માણસોથી નહી પણ પોતાના તનથી સઘલા મેહેમાનોની મેતીજ કરવી જોઇએ, પણ તેમ નાહાની મીજલશ હોયતોજ બની શકે. મીજલશની અંદર ગમતના સાંધન નીતી ભરેલાં અને માતર હવશને ગમત આપનારાં નહી પણ મગજને ખુશાલી તથા ગમત આપનારાં જોઇએ. એટલા માટે ગાએણ, સારાં સારાં ચીતરો, રમુજી અખતરાઓ, રમુજી દાવો તથા બાજીઓ, હસવાના ટોચકા, ઉખીઆંણા અને સવાલો તથા એવીજ બીજી ગમત મીજલશોમા જથાબંધ પુરી પાડવી જોઇએ. જો ગાવાની ગમત કરવી હોયતો મુખીઅ આગેવાંને પેહેલાં ગાવું જોઇએ અથવા જો રમુજી સવાલોની ગમત હોય તો મેજબાંને પોતે તેનુ મંડાંણ કરવું જોઇએ. આવીજ મીજલશમાં સઉથી સરસ મોજ, સઉથી વધતી ખુશાલી અને સરેશટ પરીતી તથા માયા વધેછે.

આવી એક ખરી સુખદાએક મીજલશનું ચીતર અમે ઉપર આપયું છે. કેવી નાહાની તે મીજલશ છે, અને તો પણ દરએક જણ ગમતમા કેવાં મશગુલ થઇ ગયાં છે. કેવી છુટથી અને એખલાશથી કોઇ ગાયછે, કોઇ વાજું વગાડેછે, કોઇ ચીતર જોયછે કોઇ મજાખ મશખરીની વાતો કરેછે ! કેવી એ મીજલશની રચના અને સોભાછે ! પણ એ સોભા મુખીઅ કરીને ઓરત જાતની હાજરીથી છે. અબલા જાતી મંડળીનો ગોપા અજુશણ અને સણગાર છે. ઓરત જાતીની હાજરીથી મંડળીની નીતી સુધરેછે, મરદો વધારે સલુકાઇ પકડેછે અને મંડળીના સુખમા વધારો થાય છે, માટે ઉપલી મીજલશમા સુખ વધારે છે તેનુ એક કારણ એ છે કે તે મીજલશમાં બાંનુઓ દાખલ થઇછે.

"સકતા" નો રોગ.

ઈંગરેજીમા જેને "આપોપલેકસી" કેહેછે તેને મોગલાઇ હકીમોમાં "સકતો" કરી કેહેછે. ભેજાંના દરદોમાં પેહેલું ઇઆને ભેજાંના તાપનું દરદ ગયા અંકમા સમજવ્યા પછે એજ ઇઆને ભેજાંના દરદોના વરગમાં બીજું આ દરદનું થોડુંક ગનાન મેળવવું ઘટેછે. મગજે લોહીનાં જોસથી ભેજાંનાં જે દરદો થાયછે, તેમા આ "આપોપલાકસી" નો મરજ ઘણો ભયંકાર અને નાશકારક છે. એ મરજ પોતાના શેકારનો ભોગ કરેછે અને એ બુરા રોગમાંથી દરદીને આરામ થયલો આપણ કદાચજ સાંભળીએ છઇએ. ભેજાંનાં તાપનો મરજ પેહેલાં જેટલો ધાસતી ભરેલો લાગેછે તેટલો ખરેખર ખરાબ તે નથી. પણ આ "સકતો" જીવલેન અને જાલમ છે એ વાતને ખોટી પાડવાને વઇદક શાસ્ત્ર અશક્ત છે.

ભેજું પોતાનું કાંમ કરતું અટકી પડેછે તારે આ દરદ થાયછે. એ રીતે ભેજાંનું બંધ પડવું બે સબબોથી બનેછે. માંથાની અંદરની લોહીની એક રગ ફાટીને તેમાથી નીકલતું લોહી ભેજાં ઉપર દબાણ કરેછે; અથવા કોઇવાર રગોની અંદર લોહી ઘણું જમા થવાથી, તેમાંથી એક પરવાહી પદારથ રગોની બાહેર નીકલી ભેજાંમાં એકઠી થાયછે, તારે ભેજું કામ કરવાને અશક્ત થઇ પડેછે અને એકદમ તથા અચબુચ બેભાંની અથવા બેસુધી પેદા કરેછે. હવે એ રીતે ભેજાંની ઉપર લોહીનો જોસ વધી જવાના કારણો ગયા અંકમા ભેજાના તાપ વીશે જે કાંઇ બતાવયાં તેજ કારણો છે. ઠીંગણું, માતેલું અને ભારી અંગ, મોટું માથું, લાલ ચેહેરો, ટુંકી અને જાડી ગરદન તથા લોહીઆર મીજાજનું આદમી નબલા પોચાના કરતાં એ દરદને વધારે યોગીય થાયછે. નબલાં માણસો ઉપર એ રોગ હોમલો કરેછે ખરો, પણ ઉપર કહેલાં લોહીઆર આદમીપર તેનો ગલબો વધારે જલદી આવેછે.

આ રોગ કેટલીકવાર મા બાપ તરફથી બચાંને હોથે ઉતરેછે, પણ ઘણીખરી વાર તે દરદીના પોતાના વાંક ઇઆ ગફલતથી થાયછે. દારૂ અને બીજી કેફના માહાવેરાથી, આખા દાહાડાની આલસાઇથી, ઉંચો ખોરાક ઘણો ખાવાથી, ઘણા તડકાં ઇઆ ઘણી ઠંડીથી, ગુસાથી ઇઆ બીજા સબબથી, મગજ તપી આવવાથી અને એવાજ બીજા કારણો જેથી ભેજાં ઉપર લોહીનું જોસ ચઢે તેથી આ મગજના લોહીવીકારનો રોગ જનમ પામેછે. તે સાથે વળી ચોકસ દરદના હીગામમા પણ આ ભેજાંનો રોગ જોર પકડી નીકલે છે. જેમકે દીલના દરદોમા, ગુરદાના રોગથી થતા જલનદરમા, તથા ઘરડાં માણસોની નેસો બીગડવાથી પણ "સકતો" પેદા થાયછે. આ રોગ માણસની સઘળી ઉમરમા પોતાનો દેખાવ દેયછે, પણ વઇદક શાસ્ત્રીનો આ કાયદો છે કે બચપણ અથવા જવાનીને બદલે ઘડપણમાં તે વધારે થાયછે અને ઓરત કરતાં મરદને વધારે થાયછે.

આ મરજની નીશાણીઓ જુદા જુદા વરગના આદમીમા જુદી જુદી હોયછે. લોહીઆર અને તનદરોસત માણસમા એ મરજની જે નીશાંણો જણાયછે તેથી જુદીજ નીશાણ નબલા બાંધાના માણસમાં માલમ પડેછે. પેહેલો આ મરજનો હોમલો થતાંજ એકદમ જમીન ઉપર બેસુધ થઇ પડેછે, તેનો દમ જોરમા ચાલેછે અને ઉંઘમા તે ઘોરતો હોય તેમ લાગેછે, ચેહેરો ફુલી આવેછે અને લાલ થાયછે, માથાંની તથા ગલાની બળુ નેસો તણાઇ આવેછે, માંથું અસીસ ગરમ થાયછે, આંખ લાલ અને આંડીયણી બંધ હો

પછે, નાડી ભરેલી, શખ્ત તથા ઉતાવલી ચાલેછે અને દીલ અતીશય ગરમ રેહછે. નબલાં માણસમાં આ મરજને સમે એથી ઉલટીજ નીશાણો દેખાયછે. પેહેલાં માંથું દુખવીને પછે એ મરજ આવેછે, ચેહેરો લાલને બદલે ફીકો તથા હોટ સફેદ થાયછે. નાડી જોરાવરને બદલે નાહાની અને પોચી લાગેછે. અંગ ઠંડું થતું જાયછે અને બેસુધી ધીમે ધીમે વધતી જાયછે.

એ રીતે બેસુધી વધવા પછે દરદીની ખાવા પીવાની શકતી જતી રેહછે અને તેમજ જાહાડા પીશાબની શકતી પણ બેઅખ્તીઆર થાયછે. આવી હાલતમાં જારે ઘરંટલાની મીશાળે દમ ચાલેછે તારે દરદીનું જીવવું દાહાડા નહી પણ કલાકોનું ગણાયછે, પણ તેવામાં જો વળી કાંઈ ખોદાની મેહેરથી તે બચેછે તો કોઈવાર દરદી તદન હોશીયાર થઈ જાયછે અને કોઈવાર તેના હાથ, પગ, જબાંન, ઈઆ કાનમાં કાંઈ ખોર રહી જાયછે. આ સઘળી વેળા એ મરજ અચબુચો આવતો નથી, પણ કોઈવાર માથાંના દરદથી, ફેર ચકર અથવા ઘુમરીથી, આંખે એકાએક અંધારૂં આવવાથી, કાન એકાએક બેહેરો થઈ જવાથી, જીભ એકાએક લથરવાથી, આંખે એકાએક બેવડું દેખાવાથી, યાદદાસત એકાએક કમી થવાથી અથવા હાથ પગ એકાએક ઢીલા થવાથી થોડો વખત આગમચથી એ દરદની ચેતવણી મળેછે. ઈંદરીઓને ભેજા સાથનો સંબંધ આપણે આગળ તપાસયોછે, માટે આ મરજથી જેવી ભેજાંપર અસર ચાલી કે ઈંદરીઓ ઉપરનો તેનો કાબુ તરત ઓછો થવાથી આ નીશાનો પરસીધ થાયછે.

આ કેવો દરામનો મરજ છે, તે જોતાં દરએક તનદરોસત આદમી તેના ઉપર સમજાવેલાં કારણોથી સાહુચેત રેહે એવી તેની ફરજ છે. તેમજ વળી દરદ થવા પછે આ કારણોને દુર કરવાં એ સઉથી પેહેલો ઉપાયછે. એ દરદની જરા પણ ચેતવણી મળતાં ઘણો અને ભારી ખોરાક ખાવાથી પરહેજ રેહવું તથા દારૂ અને બીજી કેફને તદન છોડી દેવી. "એપાપલેકસી" ને આધીન થાય એવાં માણસને દારૂ જોહેરની મીશાળેછે. વળી ઘણું જોરમા દોડવું નહી પણ બદનને ઘટતી કસરત મળે તેમ ચાલહાલ કરવી, ઘણું કાંસવું નહી, વાંકા વળીને ઘણીવાર કામ કરવું નહી, પીત પાડવો નહી, જાહાડો સાફ લાવવો, ગરદન આગળ તાંણીને કસ ઈઆ બીજા બંધ બાંધવા નહી, ઘણો ગુસો કરવો નહી, મોટે બોલવા અથવા ગાવાનું બંધ કરવું, એ અને બીજા જેસાવાલા સબબોથી આ દરદને આધીન આદમીએ પરહેજ રેહવું એ સઉથી અકસીર જતન છે, બીજા ઉપાયોમાં દરદીની હાલત પરમાંણે સંગરાથી, જલોથી અથવા બીજી રીતે માથામાંથી લોહી કાહાડવું અને જોલાબથી લોહીનો જોસ નરમ પાડવો તથા માંથાંને ઠંડું રાખવું એ અગતના ઉપાયો છે, પણ એ ઉપાયો કરવાનું ડાકટરનું કાંમ છે, માટે આપણું કાંમ હીઆં પુરૂં થાયછે અને તેથી આ પણ હીઆંજ અટકીએ છઈએ.

લો કો .

જાતની ભાંત અને ભેલાભેલી.

આપણે ગયા અંકમા તપાસયુંછે કે દુનીયાના લોકોની પાંચ ખુદરતી મોટી જાત થયલીછે, જેઓ દુનીયાના ચોકસ ભાગોમાં વસેછે અને જેઓમાં ચામડીના રંગ રૂપમાં ગમે એટલો તફાવત હોવા છતાં ચેહેરાની સીકલ અથવા બાંધણીનું દીસું એકસરખું આવેછે. તે પાંચ જાત થયલીછે, જેમા ૧ લી કાકેશીઅન નામની હીંદુસતાંનથી એશીયાખંડના પશચીમ ભાગ અને યુરોપમાં વસેછે અને જે ઈંગરેજ તથા આપણા પોતાના ચેહેરાવાલી જાત છે. બીજી જાત મોગોલીઅનની ચીના જેવા ચેહેરાની છે, તે એશીયાખંડના પુરવ દેશોમા તથા અમેરીકાખંડની ઉતરે વસેછે. તરીજી જાત હબસીની છે, જેનું મુખીઅ ઠેકાંણું આફરીકાખંડ છે. ચોથી જાત મલાઈની છે અને પાંચમા અમેરીકાના અસલ ઈનડીઅન રેહેવાસીની જાત છે. પણ દુનીયામા જનમ લીધા પછે આ પાંચે જાતો જેમનીતેમ રહી નથી. એકેક સાથ ભેળાવાથી તથા સગાઈ કરવાથી તથા પોતપોતાના ઠેકાણાઓ છોડી પરમુલકોમાં જવાથી એ જાતોની જુદી જુદી ભાંત થઈ છે અને અરસ પરસના લોહીના મેલાપ અને સગાઈથી ઘણી ભેળાભેળી થઈછે. તે ઉપરથી દુનીયામાં લોકોની એ જાતોએ સથાપેલાં મોટાં સંનસથાંનો અને ચલાવેલા વગ તથા દખાંણનો આપણને હેવાલ મળી આવેછે, તે ઘણો જાંણવાજોગ છે.

પરથમ આપણી પોતાની કાકેશીઅન અથવા ઈરાંનીઅન જાત લઈએ. એ જાતમાં પારસી, ઘણાખરા હીંદુ, કાબુલી, ઈરાંની, આરબ, જરમન, ઈટાલીઅન, ફરેંચ, ઈંગરેજ, થોડાઘણા રૂશીઆન વગેરે લોકો આવેલાછે. એ સઘલાં લોકોના ચેહેરા ઉપરથી તેમની એક જાત માલમ પડેછે એટલુંજ નહી પણ તેમની ભાશાઓના મુળ પણ એકજ માલમ પડયાંછે. સંસકરીત, જંદ, પેહેલવી, ગરીક, લાટીન વગેરે એ લોકોની અસલી ભાશાઓ તથા મરાઠી, ગુજરાતી, ઉરદુ, ફારસી, અરબી, ઈટાલીઅન, જરમન, ફરેંચ, ઈંગરેજી વગેરે હાલની ભાશાઓમાં ઘણા બોલો એકજ સરખાછે. તેઓમાં ચાલતા કાંહાંની કોસાઓ એકસરખા છે. વળી એ સરવે જાતોની રૂઢી તથા ગુણ લખશણો એકસરખાં છે, રાહરસમ, માન અકરામના મુળ નીઅમો સઉ એકસરખાં છે. વળી એ સઘલી જાતોના ઘણાખરા શોખ એકસરખા છે, જેમકે વાંચવા, લખવા, કવીતા, ગાએણ વગેરેના તેઓ ઘણા શોકીન છે. એ સઘલાંથી વીદવાંનોએ નકી કીધુંછે કે શું પારસી, કે શું ઈંગરેજ સઉ એકજ જાતના છે, તે સઘલા ઈરાનવેજમાં એકજ માબાપના જનમેલાછે.

એ કાકેશીઅન જાત દુનીયામાં સરવેથી પેહેલા દરજાની છે. તેઓ સરવેથી અકલમંદ, કુવતમંદ અને ખબરદાર છે, જેથી દુનીયામા જે માહાભારત કટમો થયાંછે તે સઘલાં એ જાતના કરેલાંછે. વીદવાંનોએ એ જાતની

સાત મોટી ભાંત અથવા કુટુંબ કીધાંછે, જેમા ૧ લું સુધ
કાકેશીઅન કુટુંબ, ૨ જું જરમાંનીક કુટુંબ, ૩ જું કેલટી
ક કુટુંબ, ૪ થું આરબીક કુટુંબ, ૫ મું નીલોટીક કુટુંબ,
૬ ઠું લીબીઅન કુટુંબ અને ૭ મું હીંદી કુટુંબ છે.

સુધ કાકેશીઅન ઓલાદ આજે કાળા અને કાસપી
અન સમુદરની વચે કાકેશીઅનના પાહાડી મુલુકમાં મળી
આવેછે. તે મુલુક માણસજાતની જનમભુમી ગણાયછે અ
ને પંદીદાદમાં લખેલા ઈરાનવેજના મુલકને મળતી આવે
છે. સરકાસીઅન અને જારજીઅન લોકો બાંધા, ચેહેરા
અને ઘાટ ઘટમમાં ઘણી સમપુરણ રીતે બનેલાછે, અને
તેઓ ઘણે દરજે અસલી યુનાનીઓને મળતા આવેછે. એ
યુનાનીઓ પણ કાકેશીઅન અથવા ઈરાંનીઅન જાતનાજ
હતા, જેઓએ ઉપલાં મુલુક તરફથી ગરીસ તથા ઈટલી દે
શોમાં જઈને યુનાન તથા રોમની મોટી શાનશાહાતો સથા
પી હતી. આજે ઈરાંનના ઘણાખરા રેહેવાસીઓ સુધ કા
કેશીઅન ઓલાદનાં છે, અને બાકીના મોંગોલીઅન જાત
ના ટારટારો છે. ઈરાંનીઓ ઘણા અછા બાંધાના અને ખુ
બસુરત છે તથા સુધ કાકેશીઅનોની મીશાળે કવીતા, ગાએ
ણ અને શરાબના ઘણા શોકીન છે. આફગાંનીસતાંન અ
ને કુરદીસતાનના લોકો થોડાઘણા આ જાતને મળતા આ
વેછે. ઈરાંણીઅન ઓલાદના સુધ કાકેશીઅન કુટુંબમાં એ
ટલાં લોકો ગણાયછે.

એશીયાખંડ તરફજ નજર ફેરવતાં બીજું મોટું ઈરા
નીઅન કુટુંબ હીંદી છે. એ લોકો મોટાં પુરાતનપણાનો
દાવો કરેછે, તેઓ ઉતર દસાને ઘણું માન આપેછે તથા અ
સલી ઈજીપશીઅન લોકો સાથ મળતા છે, તે ઉપરથી એ
કુટુંબ ઉપલાંજ મુલુક તરફથી નીકલી આવીને હીંદુસતાંન
માં વસેલું ધારવામાં આવેછે. હીંદી કુટુંબ તે આપણા પો
તાના દેશના જુદી જુદી વરણના કાકેશીઅન લોકોને કેહે
છે, અને આપણા એ કુટુંબની અસલ મોટાઈ, જાહોજલા
લી અને સુધરાઈ—અસલી હીંદુઓની વીદીયા, ભાશા, ક
ળાકઉસળ તથા હોનરો એ સરવે કાકેશીઅન અથવા ઈરાં
નીઅન લોકોની જાતી ચપલાઈની અછી સાબેતી છે.

જેમ ઈરાનવેજથી આ કોમનો એક મોજો હીંદ
તરફ નીકલયો તેમજ બીજો એક માણસોનો મોજો ઉ
તર અને મધીઅમ યુરોપમાં થઈને જરમની સુધી ગ
યો. તે મોજાને કાકેશીઅન ઓલાદનું જરમન કુટુંબ
કેહેછે. રૂશીયા અને પોલાંડમાં તેઓ તુરાંની અને ટા
રટાર લોક સાથે ભેલાવાથી સકલાવાનીક નામનો નવો ટો
ળો પેદા થયો. રોમનું શાનશાહાત પડી ભાગા પછે જરમ
ન કુટુંબ યુરોપની ઉતરના પોતાના રેહેકાંણમાંથી બાહાર ની
કલયું અને જુદાં જુદાં દેશોમાં પગભર થયું. ઈંગલંડ,
હાલંડ, દેનમારક અને સુવીડન દેશોની ભાશા તેઓએ સ
થાપી. જરમન કુટુંબ કદાવર બદન, ભોલા રંગના બાલ,
બલુ આંખ, લાલ ચેહેરો, અને પોહોલાં કપાલથી ઓળખા
યલું છે, તથા અતીશય ઉદીઓગ, અતીઘણી બાહોશી અ
ને કાયદા કાનુનો ઘડવા તથા નવી શોધો કરવાની ચપલાઈ
એ તેઓના મગજના ગુણો છે. પણ ૧૨ મી સદીમાં ટા
રટાર ઓલાદના જંગીસખાને રૂશીયા દેશ ફતેહ કીધાથી તે
તરફનું જરમન લોહી ટારટાર લોહી સાથ મળી જવાથી
જરમન કુટુંબનો તે ભાગ ચામડીએ લગાર વધારે કાળો થ
યોછે તથા મનશકતીમા પણ ઉતરતો થયોછે.

"કેલટીક" કુટુંબ કાકેશીઅન અથવા ઈરાંનીઅન ઓ
લાદનો તરીજો મોટો મોજો છે, જે યુરોપખંડના પશચીમ
ભાગમાં જઈ વસયો હતો. આખું ઈટલી, સપેન, ઈંગલં
ડ અને ફરાનસ એ લોકોથી વસેલું હતું. ફરાંનસનું અ
સલ નામ "ગાલીયા" કરીને હતું તે એ "કેલટીક" લો
કો ઉપરથી નીકલયું હતું. પણ પાછળથી જરમન, રોમન
અને યુનાનીઓ સાથ ભેલાવાથી અસલી હાલતના કેલટો
હવે માતર ઉપલાં મુલુકોની છેક બાહેરની દસા તરફ મળી
આવેછે, જેમકે ઈંગલંડ તરફ સકાટલંડ અને આયરલાંડ
ના પાહાડો ઉપર, ફરાંનસમાં બરીટની આગળ, સપેનમાં
બીસકે આગળ એ કેલટીક લોકો મળી આવેછે. તેઓ
ખીલેલા પણ પતલાછે, તેઓનું કપાલ સાંકડું અને માંથું
લંબુચુંછે; તેઓ તીખા અને આકલા પણ સખી અને બા
હાદુર છે. તથા મગજે ઘણાજ ચંચલ હોવા છતાં જરમન
કુટુંબ જેટલા ઉંડા વીચારના અને સાવધ નથી. એ ફરા
નસ તથા ઈંગલંડના ઈરાનીઅન ઓલાદના અસલી કેલ
ટીક બાપદાદાઓનું બેઆન થયું, પણ પાછળથી તેઓ
માં ભેલાભેલી થઈછે.

જરમન કુટુંબના ફરાંક નામની જાતના લોકો ધસી
આવવાથી અસલી ગાલીયા અથવા કેલટીકા દેશને ફરાંન
સનું નામ મળયુંછે, તોપણ ફરાનસના લોકોમાં ઉપલા કે
લટીક ખવાશ ઘણા રહી ગયાછે ઈઆને હજી તેઓ આક
લા, ઉતાવલા, સખી અને મોજીલા તથા બાહેરના દેખાવો
પરજ રાજી રેહેનારા છે. ઈંગલંડમા એથી ઉલટો બનાવ
બનયોછે. તેઓમાંથી કેલટીક તતવ ઘણુંખરૂં નીકલી ગ
યુંછે. કેહેછે કે રોમનોએ ઈંગલંડને ફતેહ કીધું તેનીબી
આગમચ એ દેશમા જરમન કુટુંબ પગપેશારો કરી ચુ
કયું હતું. સકાટલંડનાં પીકટ લોકો જરમન કુટુંબના ધા
રવામા આવેછે, પણ વળી નારમન, દેન, સાકસન વગેરે
જરમનોએ બરીટન દેશમાં પોતાના લોહીને એટલું બધું
દાખલ કરયુંછે કે હાલના ઈંગરેજો લગભગ જરમન થયાછે.
ફરેંચોએ ઉપર કેહેવા મુજબ પોતાના કેલટીક લોહીને જાલ
વી રાખવાથી તેઓ જરમનોના ખુદરતી દુશમન જેવા ર
હયાછે, પણ ઈંગરેજોમાં કેલટીક લોહી સાથ જરમન લોહી
સારીપઠે ભેલાવાથી કેલટીક લોકોના અસલી ખવાશ તે
મજ જરમનોના ભલા ખવાશ તેઓમાં જલવાઈ રહયાછે અ
ને ફરેંચો કરતાં ઈંગરેજો વધારે સાવધ તથા ઉદીઓગીછે,
તેનું કારણ એજ માનવામા આવેછે.

ઈરાંનીઅન ઓલાદ દુનીઆંને સુધારનારીછે પણ તેમાં
જરમન કુટુંબે ઘણું મોટું માન મેળવયુંછે. ઓરત જાતને
મરદથી ઉતરતી નહી પણ મરદની બરોબરી ગણવા તથા તે
ણીનો મરતબો વધારી ગોલામગીરી અને તાબેદારીની હાલ
તમાથી તેણીને છોડવવાનું પેહેલ વેહેલું માંન છેક જુની
તવારીખમાં જરમનોને આપેલુંછે. આ કેવો મોટો સુધા
રો છે તેની એક સાબેતી એ છે કે દુનીયામાં મોંગોલ અને
બીજી જાતોમાં ઓરત જેટલી પડતી હાલતમાં છે, તેટલી
પડતી હાલત તે લોકોની પોતાની છે. રાજદુવારી સવતંત
રપણું, પરજાના મતથી ચુંટી કાહાડેલી રાજમંડળીઓ અ

ને જુરીથી ઇનસાફ કરવાનો કાયદો જરમન કુટુંબથી નીકલયોછે. છાપવાનો હોનર, હોકાયંતર, બાફનો સાંચો, દુરબીન, અને દારૂગોળો તથા વખત માંપવાના યંતરો પણ જરમન કુટુંબે આપણને આપયાંછે. એલમ, કવીતા, શીણગાર, નાટક વગેરે સાંધણોમાં સુધ કાકેશીઅન, હીંદી વગેરે ચહડતા હોય, તોપણ ઉદીઓગ અને સુધારાના આ સાંધનો જરમનોએ આપવાથી દુનીઆં ઉપર તેઓનો થોડો ઉપકાર થયો નથી.

હજી કાકેશીઅન અથવા ઈરાંનીઅન ઓલાદનાં એક કુટુંબની ખબર લેવાની રહીછે. તે અરેબીઅન કુટુંબ છે. પાતલું પણ તેજી અંગ, ઘેરા રંગની ચામડી, ઉંચું કપાળ, મોટી ને કાલી આંખ, ઈડારીકો ચેહેરો, તથા નાહાનું અને પાતલા હોટનું મોહોડું એ આરબ કુટુંબને પીછાણવાની નીશાણ છે. તેઓ પુરાતન જમાનાથી આરબ સતાંનમાં રેહેતા આવયાછે અને લરવાડ તથા વનજારના રખડતા ધંધા તેઓમાં ખુદરતી થઇ પડયાછે. બીડેઉન આરબો પોતાને છેક ઇશમાએલથી ઉતરેલા સમજેછે અને તેઓ યાહુડીઓને મળતા આવેછે. બાબીલોનીયાના મુલુકમાં વસેલા આરબો ઉપરથી ખાલડીઅન ટોળો નીકલયો તે માથી યાહુદીઓ નીકલેલા ગણાછે. આરબોએ યુરોપમાં છેક સપેન દેશ સુધી એકવાર પોતાનો દસત ચલાવયો હતો જેની નીશાંણો હજી સુધી તાંહાં જલવાઈ રહીછે. આફરીકામાં પણ તેઓએ પોતાની મોટી વસતી કીધીછે, જેઓ લાઈબીઅન કુટુંબને નામે ઓળખાયછે અથવા તેઓને બરબરી આરબ પણ કેહેછે. તેઓનું ઘણુંખરૂં રેહેઠાંણ આફરીકાની ઉતરે ભુમધીઅ સમુદરનાં કોસટો ઉપર છે. અને છેક મોરોકો સુધી મુર, ફેલાહ ઇત્યા બીજાં ગમે તે નામે તેઓને બોલાવામાં આવે, પણ તે આરબની જાતના છે.

કાકેશીઅન અથવા ઈરાંનીઅન જાતનો હેવાલ પુરો કરતાં એક બીના જાણાવાની રહીછે અને તે એકે એ જાત આખી દુનીયામાં જેટલી ફરી વળીછે અને તેણે જેટલો દસત બેસાડયોછે, તેટલી બીજી બાકીની ચાર જાતોમાંથી કોઈએ કરેલું નથી. અમેરીકામાં જે ઇનડીઅન જાતના અને

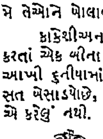

તેના જુદાં જુદાં કુટુંબના લોકો વસતાં હતાં તાંહાં એજ કાકેશીઅન જાત ફરી વળી છે અને તાંહાં મોટાં રાજપાટ વસાવી મોટા ભાગ ઉપરથી અસલી રેહેવાશીઓને ગોયા નાબુદ કરયાછે. તાંહાં વળી આફરીકાનાં હબસીઓ વરે ગોળાઅનો વેપાર ચલાવી એ જાતના લોકોની મોટી વસતી કીધીછે અને હબસીની જાત તાંહાંની બીજી જાતોમાં ભેળાવાથી હબસીના એક નહી પણ અનેક અને તેબી વળી સુધરેલા ટોળા ઉભા કરયાછે. એ અમેરીકાના હબસીઓ પોતાના આફરીકાનાં ભાઈબંધો કરતાં વધારે વીવેક અને વધારે ગ્નાન ધરાવેછે તથા ઘણીવાર પોશાકની અને બીજી સુધરાઇની નકલ કરવા જતાં વાંદરની મીશાળે તરેહવાર રકાસ કરાવેછે.

આસટરેલીયા તથા નીઉઝીલાંડ ખંડમાં જે કીસમના લોકો મળી આવેછે તાંહાં પણ યુરોપીઅન ઇરાનીઅનો દાખલ થઈ તાંહાંનાં અસલી રેહેવાશીઓને નાબુદ કરવા બેઠાછે તથા આફરીકામાં એજ ઇરાંનીઅન ઓલાદનાં બચાં આરબોએ દાખલ થવા માંડી હબસીઓને નહસાડવાનું સરૂ કીધુંછે. આરબોની પાછળ વળી યુરોપીઅનો પણ આફરીકામાં પેવસ થયાછે, અને તાંહાં ઘણાંક યુરોપીઅન સઉંસથાંનો વસાવયાંછે. એ રીતે આપણી કાકેશીઅન અથવા ઇરાંનીઅન ઓલાદ સરવેમા ચહડતી અને કીરતીવાન છે.

બદનના ગોટલાં.

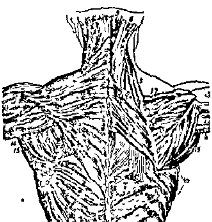

બદનના હાડકાં કેમ ગોઠવેલાંછે કે જેથી તેઓ હીલી શકે છે તે આપણે તપાસયું. તે હાડકાંઓના સાંધા કેવાછે, કે જેથી તેઓ એકેક સાથ જોડાઈ રહયાછે, તે પણ આપણે તપાસયું. પણ હવે એ હાડકાંઓની હીલચાલ સાથી થાયછે તે તપાસવાનું રહયુંછે. આપણા હાડકાંની સાથે ખોદાતાલાએ આપણને માસ આપેલુંછે. એ માસ હાડકાના ખાલી ખોખાં ઉપર ભરેલો અને માણસાઈ આકાર આપેછે, પણ એ માસ કાંઈ માતર એટલાંજ કામનું નથી. આપણા બદનની હીલચાલ એ માસથી કરીને બની શકેછે અથવા બરાબર બોલીએતો જેને માસના લોચા અથવા ગોટલાં કેહેછે તેથી કરીને એ સઘળી હીલચાલ થાયછે. માણસના બદનના સાંચામા એ ગોટલાં ઘણો મોટો અને અગતનો ભાગ બજાવેછે અને તેમની બનાવટ, ગોઠવણ તથા હીકમત તે સાહેબ દાદારના અપાર દાહાપણ અને કરામત વીશે આપણને અચરતીમા નાખેછે.

બદનના ગોટલાંનો દરએક વાંચનારી બાંનુને થોડો ઘણો ખેઆલ હોવો જોઈએ. હાથ વાલતી વખતે બાજુની ઉપર એક ગોળો ચહડી આવતો દેખાયછે અથવા પગના ટેટાંની અંદર પણ એજ પરમાણે મોટો જથો માલમ પડે છે, તે આપણા ગોટલાં અથવા માસના લોચા છે. પણ એ

વા લોચા કાંઈ માતર હાથ ઈઆ પગમાંજ નથી. બદનના દરએક ભાગ, દરએક સાંધા, દરએક પંતર સાથ એ લોચા જોડાયલાછે, તે હીઆં સુધી કે આંખ, નાંક, કાંન, જડબાં, દાંત, બોચી, માથાં વગેરે સરવે ભાગો જે હીલેછે તે એવાં ગોટલાં થીજ હીલેછે, એટલુંજ નહી પણ પેટની અંદરના ભાગોમાં દમ ચાલેછે, મારો કામ કરેછે, અને બીજી જે કીરીયા થાયછે તે સઘળું એ માસના લોચાથીજ છે. આંતરડાં, ફુકા, તલલી, તે છેક ગરભસતાન સુધીના દરએક અવીઅપને તેના ગોટલાં આપેલાંછે.

આ લોચા બે જાતના હોયછે. બદનના હાથ, પગ, વગેરે બાહેરના ભાગોને હીલવનારાં ગોટલાં આપણી મરજીને તાબે છે અને આપણુ ચાહીએ તારે તેઓ હીલેછે તથા પોતાનું કામ બજાવેછે, એ એક જાતના થયાં. બીજી જાતના ગોટલાં બદનની અંદરના સાંચાને લગતાં છે, જે ગોટલાં આપણી નહી પણ ખોદાની મરજીને તાબે છે. દમ લેવા, ખાંનુ પચવા અને એવાંજ બીજાં કાંમો આપણે ચાહીએ તોજ થાય એવું કાંઈ નથી. જાંહાંસુધી જીવીએ તાંહાં સુધી તે થવાંજ જોઈએ અને તેથી આપણે ચાહીએ કે નહી ચાહીએ તો પણ એ ગોટલાંએ બેમાલુમ રીતે પોતાનું કામ બજાવયા જવું જોઈએ. હવે પેહેલાંતો આજ વાત અજાએબ જેવી છે કે આપણા આટલાં સરખાં બદનમા ઉપલી પેહેલીજ જાતના ગોટલાં સઘળાં મલીને ૫૩૦ છે, અને છાતી તથા પેટની અંદરના અને બીજા ભાગોને લગતાં બીજી જાતના ગોટલાંતો બેસુમાર છે. તેમની આ મોટી સંખયા છતાં દરએકના કામ કસા ગુચવાડા વગર આશાંનીથી બનયાં જાયછે.

એ ગોટલાં જુદાં જુદાં કદ અને આકારના છે. હાથ, પગ, ખભાં વગેરેના લોચા મોટા, પણ નાહાના અવીઅપોના લોચા છેક નાહના હોયછે. બાજુ, કાંમરી, પગ, જાંગ, ઈતીઆદી ભાગોના ગોટલાં લાંબાં, જાડાં અને ગોલ છે, અને હાડકાંઓની આસપાસ ગોલ ફરી વલેલાં છે, પણ-પીઠ, પેટ અને છાતીના ગોટલાં પોહોલાં છે અને કોઈનો આકાર તરણ ખુણાનો તથા કોઈનો ચાર ખુણાનો છે. આ ગોટલાંઓમાં એકેકની ઉપર પડ કરેલાં લાગેછે, જેવાં કે પીથના લોચામાંતો એ પરમાણે પાંચ પડ માલમ પડેછે. હીઆં આપણ એ ગોટલાંઓની બાંધણી ઉપર આવીએ છઈએ. એ ગોટલાંઓ કાંઈજ નહી પણ માસના નાહાના મોટા, લાંબા ટુકા, ગોળ ચપટા, કટકાઓ છે. આપણા બદનમા માસ કાંઈ આખું નથી, પણ તેના તરેહવાર જુદા જુદા કકડાઓ તરેહવાર ટપમા જુદા જુદા ભાગોને લાગુ પડતી રીતે ગોઠવેળાછે, એ કકડાઓ તે ગોટલાં અથવા લોચા છે.

આ દરએક ગોટલું માસની દોરી અથવા સાકાઓથી બનેલું છે. એ સાકા પતલા રેસા જેવા દરએક ગોટલાંમા સીંચેલા છે અને એ ગોટલાં કાંઈજ નહી પણ ગોથા તેવા સાકાઓનો સંગરહ છે. કોઈ ગોટલાંમા એ સાકા એટલા લાંબાછે કે બે ફુટ જેવડા થાયછે અને કોઈ લોચામા તે બે તરણ ચોખાપુર લંબાઈનાબી થતા નથી. એ સાકા કોઈ લોચામા ઉભા, કોઈમા આડા, કોઈમા અરધા ઉભા ને અરધા આડા, કોઈમા ગોળ અને બીજી તરેહવાર રીતે ગોઠવેલાંછે. કોઈમા તે અડોઅડ પાસે ગોઠવેલાછે અને કોઈમા સાકાના જુદા જુદા જથા કરીને ગોઠવેલાછે. એ સાકા લાલ રંગના છે. દરએક લોચા વચે ચરબી આવેછે જેથી તેઓ એકબીજા સાથ જોડાયલાછે. તેઓ ઘણીખરી વખત બેહુ છેડેથી હાડકાં સાથ જોડાયલાછે અને કમાંનની ખાશીએ તેઓ લાંબા ટુકા થવાની ખાશીએત ધરાવેછે, જેથી તેઓ જે હાડકાં સાથ જોડાયલા હોય તે હાડકાંને હીલવી શકેછે. દરએક માસના ગોટલાંને બેહુ છેડે સફેદ ચીકણા સાકા હોયછે જેથી તે હાડકાંને વલગેલા રેહછે.

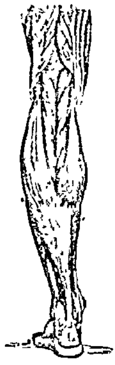

બદનના ઘણાક ગોટલાંઓ કેવાં છે, અને કેમ ગોઠવેલાંછે તેનો ખેઆલ મથાલે મેલેલાં ચીતર ઉપરથી વાંચનારાંઓના ધેઆનમા ઉતરશે. એજ પરમાણે પાસેનું ચીતર પગને લગતાં ગોટલાંઓનો ખેઆલ આપવા માટે બસ થશે.

નોસારીનું એક ચીતર.

વીલરબાઈ—માએ હોસીબાઈ, જીવણુબાઈ, ધનાબાઈ, મરૂં પાસેનાં બચાઆઈ, માપો મરી જાઉં રે મરૂં, જરા જો જો રે પેટ તાહારાં, વારામાં કોઈ મરઘી ચરતી હોયતો એટલી હોંકી* મુકજોરે મરૂં.

બચીઆઈ—નહી રે મરૂં—હોયતો તમે જોઈ લેઓ. મારે પાશલે બારતો એક કારૂં ચલચુંબી ચરતું નથીજી.

વીલરબાઈ—માય, પેટ તાહારાં પરોશીઓ, મારી માય મમાઈ કરૂં, કોઈને પાશલે બાર હોયતો કેહેજોરે જી લરૂં—કોઈ મુઆં ઓંજીઆંનાં-જણેયાંએ તે દાહારેતો મારી કોહોરાં જેવી બે મરઘીને રમતી ફરતી પકરી લીધી, ને તેની ચરબીથી ઓજરો ભરયો; તે કોઈ પેટબરીએ આજેબી તેવુંજ કીધુંચ—કોઈ પકરાયતો તેનો એમનોએમ ટોટોજ પીશું. કરમખાઈઓને પેર જાંણે કંઈ ખાવાનુંજ નહી હોય ને જાણે કરમફુટીઓ ભુખેજ મરતી હોય કેની તેમ પોતાની આઈ બાઈઓનો સેહેતો જીવ સજી સાંહાંજે ટટલાવીને તરશુજ જેવી રેહેંસી ખાયચ. હું નહી જાણું જો—જે નાપાકે એવું કામ કીધું હોશે તેને આવરા આવરા ફુટી નીકરશે, ને મારી મરઘીને જેવી ચોંરા ઉતી તેવું તેનું મોહોનું થાશે!

---

* નવસારીનાં બઈરાંઓને "આં" ને બદલે "ઓં" બોલવાની ઘણી ટેવછે; તેમજ "છ" અથવા "ઝ" ને બદલે તેઓ "ચ" ઘણો વાપરેછે, માટે જો તે લોકોના ચાલા કરીને વાંચવું હોયતો જાંહાં જાંહાં આં છે તાંહાં તાંહાં ઓં, અને છ તથા ઝ ને ઠેકાણે ચ વાંચવા. બીજી તેમની બોલવાની રીતતો જેવીછે તેવીજ લખીછે.

ધનાબાઈ—મરેરે વીલરબાઈ, એ સાંજીવેરા આવી ફુટી નીકરે તેવી ગાર કોણને દેઓચ ? કંઈ માલમ પરે ? જેણે ખાધી હોય તેને કેહોની; અમથાં બીજાંની શું અલાબલા લેવા નીકરયાંચ ?

વીલરબાઈ—તે લેની તું જ, મારી ને આખાં ગામની ! મારી કોહોરાં જેવી ખાધીઓ તારે હું કેહુંચ કેની ? બકી શું અવેરૂં લાગુંચ કે મુઈ ખાનારીઓ ખાઈ બેઠી તેણાનું ગરૂં તોરૂં ? મુઈરે એ કોકટો, કોઈનીલી શરમ આબરૂ મલે નહી; રસતે ચાલતાંઓને જેતે જતે બોલે એવીતો બેંહેંકી ગયલીઓ ! માંથે કોઈ નહી તારેંજ કેની ? નહી મલે પેટ બરીઓને માએ બાપનો ધાસો કે ધમકી, કે નહી મલે ધણી ખાઈઓને સાસુનો ચમટો. રાંડો દીવેલાંની પખે વધી ગઈચ તેજતો.

જીવણબાઈ—માય વીલરબાઈ, તમે એટલી બધી ગાર કોણને દેઓચ ? અમથાં ભરમમાં તમે સઉને ખરમેતશોતો પછી તમારાલી છેરા છોરી આપવા વારૂં કોઈ હોશેજો.

વીલરબાઈ—અરે બેસરે મસકલી, તું વરી મોટી શેઠાણી નીકરી આવીચ, મરધી ખાધાથી ચરબ વધયુંચ તેથી એવી કાતર જેવી જબાં થાઈચ કે ? તારાં સાસુની શરમથી મુગી રહી તારે કે, નહીતો હઉરે સંધો ધુટારો ધુંટી આપશતો શો લોકમાં નાંખ કપાઈ જશે. પણ જો એ સારૂ નંહી હો.

ધનાબાઈ—કેહેરે જીવ ખાઈ, શું ખરાબ ચાલ અમારી સાતે કરીને જીવણબાઈએ ચલાવી ? શું તારૂં પેટ બારયું ? કે તારા માંટીને ધેરથી તુંને કાહાડી મેળાવી ?

વીલરબાઈ—અરે મરેરે તમે, રાંડ ફલાંટો ! એ આટતલી નીકરીભી કાંહાંથી આવીપો, રાંડો જાણે શેતાનનું લશકરજ તો !—પોતાના વરોતો કેઠા ગમતા નથી; તે કેજેજે અમેતો શુનાને કરશ જાઈને નાતરાં કરી ! પેલી શકાની શુનાઈતો કેજે—મરે, એવા વરોને શું કરે ? એવાતે કંઈ વરો હોશે ? અમનેતો બુટ ઈશટાકીન વારા વર જોઈએ ! —તારે વરી ગેઆરાના ગુલબાઈ કેજેજે—ઓ બરયારે એવા વરો ! એવા વરોનેતો ગજબાંમા મેલીને કેઠે વેચી આવીએ ! મરેરે, એવાં એવાં કોટક તે કેમ ખમાય ? જાણે મુંબઈનીજ શેઠાણી હોય કેની તેમ રાંડોને "સું ને સાં" ઘણું બોલવા ગમતું દેખું; ને ખરશેદજી ને નવરોજજી જેવા ધણીઓને બદલે શાવકશાહ ને ધનજીશાહ ગમતા દેખું ! રાંડોના કોઈ ભાવલી નથી પુછતુંજો, ને અમથીઓ મેરી મરી ફીરેચ !—રાંડોને વીશે તરેહ તરેહનું છપાઈ આવેચ તોભી કંઈ શુધ આવેચ કે ? ધેરમા માય બાપજ ધીલી દોરી મેલે તે પછી એ દુશ્તીઓનેભી શું કેહુ ? ઝાડ તેવાં ફલ, રાંડો લોકોની તારી મારી કરતાં પરવારે. તારે સુધરે કે !

આવા મટકાના શબદો બોલી મરધું ખોહી બેહેલાં વીલરબાઈ વેહેલાંજ કે ધેરમાં ભરાઈ ગયાં, કાંએકે જેવાં તેઓ છેલા બોલો બોલયાં તેજ વખતે શકાના શુનાઈ અને ગેપારાના ગુલબાઈ પોતાના ઘરમાંથી નીકલી આવયાં, જેમની સામે પોતાથી ટકી શકાવાનું નથી એમ સમજી વીલરબાઈએ ચાલતી પકડી. શુનાબાઈ અને ગુલબાઈનો આખા મોહોલામાં શાખો હતો; તે બંધે જણીઓ સાથ કજીયો કરવાના ફલ આખા મોહોલાએ જોઈ લીધાં હતાં, અને તેમની ખરાબ ચાલો એટલીતો નરસ હતી કે તેથી આખા મોહોલાને એબ લાગતી હતી, તોભી કોઈનીભી મકદુર નહી કે એકબી તુકારો તેમની સામે બોલી શકે ! તેમના માબાપ યા સાસુ સસરાનો ખરેખર તેમને કસો ડર હતો નહી, અને તેથી શુનાબાઈનું ઘર જાંહાં તેણીની સઘલી સહીઓ એકઠી મલતી હતી તેને તેઓએ White friars, Alsatia જેવું દેવીઓનું ભુતખાંનું બનાવી દીધું હતું.

હવે જારે વીલરબાઈ પોતાના ઘરમાં ગઈ તારે તેણીની આગલી બંધે મરઘીઓ જે શુનાબાઈ તથા તેની સહીઓએ કપાવી ખાધી હતી, તથા વલી બીજી મરઘીબી તેજ કારણને માટે તેઓએ રોપલા તલે છુપાવી રાખા હતી તે વીશે થું થું હસવા પછી શુનાબાઈ, ગુલબાઈ, અંબાઈ, ધનાબાઈ, જીવણબાઈ પેહેલીનાં ધેરમાં બેઠી, એવામાં એક માહારાજ આવયો.

ગુલબાઈ—માહુરાજ, ઓ બરાંહમણ, આવો હંઈ આવો.

બરાહમણ—પરમેશર મેહેરબાંની રાખે, બાઈઓને બહુ શુખ આપે.

સુનાબાઈ—આવો માહુરાજ બેસો, બેસો. તમને કંઈ છોકરાંછે ?

બરાહમણ—હા બાઈ, પરમેશરના આપેલા એક શોકરો શોકરીછે—બાઈનું નોંમ શું ?

ગુલબાઈ—ગુલબાઈ.

બરાહમણ (તીપણું કાઢી ધંતરમંતર ભણીને)—કુંભ, કનયા, વરશચક, મીથુન, તોલા ને શીંગ—આ ગુલબાઈ તમારી દશાતો બહુ શારીછે. માબાપનું ને ભાઈ બેહેનનું બહુ શુખછે. ગુલબાઈ તમે લોભીઆંતો બહું છેઓ. સાત મેલવોતો અરધી નહી ખરચો. ધણી શાતે પણ બહુ શારૂં છે; તમે એક માંગો તો તે દશ આપીને ઉભો રેહે. પણ એક કામ બહુ નરશુંછે, માથે બેઠા શનીશચરછે તે માહેમાહે ફાંચડ મારે—બાકી ગુલબાઈને કેહુંની કે તમારા ગેરેહતો બહુ શારાછે.

• અંબાઈ—વારૂં તારે માહારાજ એ શનીશર કેમ ફીટે ?

બરાહમણ—શનીશચરતો પટવારમાં જાય, પણ એક કામ તમારે કરવું જોઈએ. શનીવારનો જોગ તમારે પાળવો જોઈએ, એ દીવશે તમારે કોઈને પઈશો ઉછીણો આલવો નહી, નાહાવું ધોવું નહી, વશતર ધોવા આલવાં નહી, ને કોઈ શાતે ઠઠા મશકરીની વાતો પણ કરવી નહી.

ગુલબાઈ—ઓ મરેરે, બધું પાલીએ પણ મુવું હશવા બોલવા વગર કેમ ચાલે ?

બરાહમણ—બાઈ પરમેશર તને બહુ આલશે, કંઈ બરાહમણને—

શુનાબાઈ—હા હા માહુરાજ, તમને પઈશો આપીએ, પણ મારો હાથ જોવ—બધું શારૂં શારૂં કેહેજો હું. મારૂં નામ શુનાબાઈછે, માહરાજ જોવની મને છોકરાંનું સુખ કે આરે ને કેટલુંછે ?

બરાહમણ (ગણીને)—શુનાબાઈ બેહેન તમારી રાશી પાતરીતો બહુ શારીછે. પતીની પરીતી પણ શારીછે. કુંભ, તોલા, ને મીઠુન—આવતો માશ વીતા પછી શુનાં બેહેનને

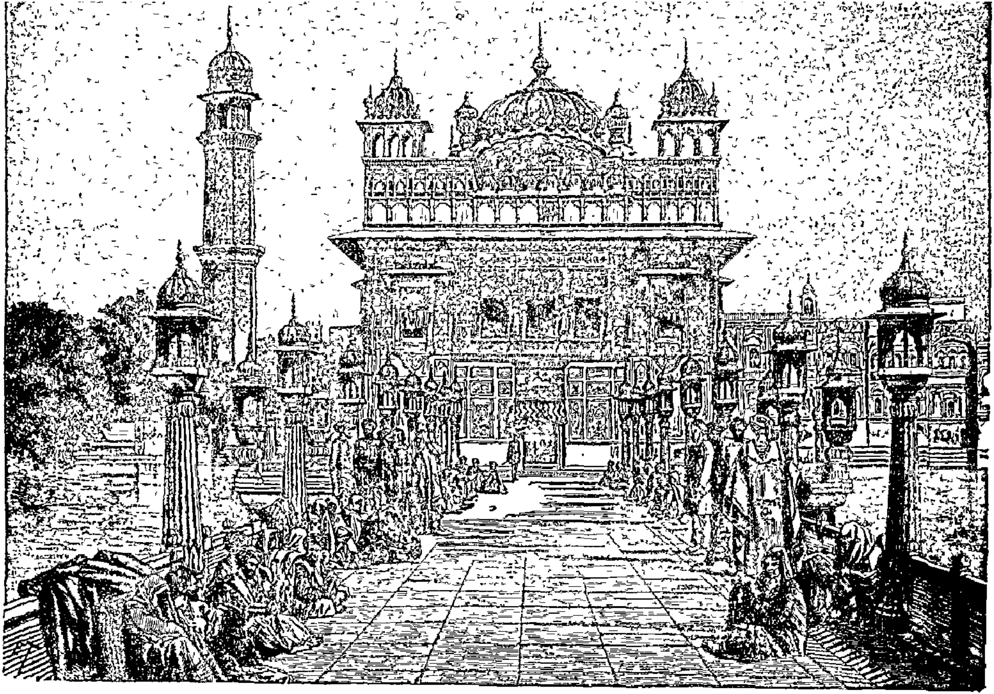

અમરતસીરનું દેહરૂં.

કહું કે તને ફરજંદનો લાભછે; ચંદરના ઘરનો બેશનારો તે પુતરછે માટે મુખ તેનું અંદર જેવું દીપતું આવશે!

શુનાબાઈ—હું ઘરશરે તારાં મોહોનાંપરથી! જેઆરે મારે ઘેર છોકરો આવે ને ઘોલ તાસા વાગે તારે પેહેલો શેશ સાથનો રૂપીઓ તુંને જો મરૂં!

બરાહમણ—બાઈ તે. દીવશ લગીણ શું હમે બેશી રેહેવાના છીએ? એવી શું વાત બોલોછ? હમણાતો બરોંમણને કંઈ દખશણા આલો, ને રાજી થઈને પછી પણ આલજો! ઈશવર કલાણ કરે.

અંબા—અરે જારે જા મુવા, એતો તુંને ચેરવેચ. એને ઘેરતો તારા કરતાં મોટા મોટા બે દીકરાછે. જા મુવા, કંઈ કામ હોયતો કામ કર. સમીસાંજે શું આપે તુંને? આવરો મોટો થયો પણ હજી મુવા હેણુને થોરીજ જો! (બરાહમણ બીચારો માથું દુખવીને ગયો).

ધનબાઈ—મેરેરે, એનેભીતો કાહારયો! હજી મુવો કોઈ બાકીછે કે?

જીવણબાઈ—મરેરે, છોકરાં, તમેતો કેઆરનાં અમયું માથું દુખવોચ—પણ હુંઈ જોયું! પાસેનાં જીઆઈજીની ખરશેદબાઈ કેવા તાહેકા કાહારેચ!

ગુલબાઈ—ઓ મરેરે, હા; જોયું કે એતો મુઆ મંબઈવારાઓને આપરે મોએના રાણી ને કાહાનુજી ને વણમાલીના ગરબા ગાઈએચકેની તે પસન નથી પરતા તે મુવાઓએ નવા નવા ગરબા જોરેઆમ, તે એતો ગાતી હોશે. જાણે પોતેભી સુધારાવારાની છોકરી હોએ કેની તેમ—અરે ફીટ!

એટલાંમાં પાસેનાં ઘરમાંથી એક ઓરત જે ઉપલાં સઘલાં કોટક જોતી હતી અને ગરબા ગાતી હતી તે નીકલી આવી, અને બોલી—

ખરશેદબાઈ—એ શું, ગુલબાઈ, શુનાબાઈ, એ શું? એ કેવો ધંધો લઈ બેઠાંછ! આપણે મોટે ઘરનાં બઈરાંઓને એવું છાજે વારૂં? કંઈતો સમજો; લોકો ટુપી ખાયછ તેનીતો દરકાર રાખો. કેહેછે કે મોટે——ને ઘેરનાં બઈરાં એવાં, તો પછી બીજાં હોય તેનું શું?—તમે પેલા કાપડીયાનો એક અરધીનો સાંમાન ખરીદયો નહી ને તેને ગાલ દેઈ કાહાડયો, વલી પેલી ગરીબ બોરવાલીનાં બોર વેરી નાખયાં. હમણાજ વલી કોઈ બુટા બરાહમણને હાથ દેખાડી તેને એકબી દોહોરીયું આપયા વગર ગાલ દેઈને હાંકી કાહાડયો; તારે વલી હમણા હું જે ગરબા ગાતી હતી તેની તમે મશકેરી કરવા લાગાં!

ગુલબાઈ—પણ શું, મરેરે અમેતો જરા હસતાંતાં.

શુનાબાઈ—તમે સમજયાં નહી, ગુલબાઈ. એતો એ નાના મુંબઈ રેહેવાવારાં કેની, ને એનાના અસતી બોધ ને કસતી બોધ સઉ વાંચે કેની તે આપુને શીખામણ દેવા આયાંચ—પણ બેહેન જાણતાં નહીંજો જે અમશેભી આંજ હોતેતો કેહેવાં થાતે!

ખરશેદબાઈ—હું મારાં માય બાપનો ઉપકાર માનુંછ કે તેઓએ મને તમારાં જંગલી શેહેરમાંજ નથી રાખી મુકી—બાકી હુંબી તમારા જેવીજ ફલાંટ અને બેશરમ થઈ જતે—તમે ભલાકાજ મને સ્ત્રીબોધની યાદ દેવાડી. જુઓ, તેમાં તમારે વીશે કેવું કેવું છપાઈ આવયુંછ? તમારાં નામ તેમાં બરોબરછે, ને જે જે બેશરમીના જુહુંડા તમે ઉડાવોછ તે સંધુ તેમાં લખેલુંછે. વલી તેમાં તમારી બોલી કેવી ખરાબછે તેનોબી આછો નમુનો આપયોછ. એ સંધુ જોઈ લખનારને તમેતો ગાલ દેશો, પણ ખરૂં જોતાં તમારે તેનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. હું હમણા તમારી આગલ તે લાવુંછ, જે વાંચયાથી ખચીત તમારા કાન ખુલશે, અને એવાં કામ ફરીથી કરતાં અટકશો, તમે ગરબાંની મારી મશકેરી કરોછ, પણ તમે નથી જાણતાં કે તમે જે જે અનીતીના એબીયલ ગરબા તમારા બાપ, ભાઈ અને સસરાની હજુર લગન વખતે કે હરેક ખુશીને વખતે ગેરીયાની પખે, લોહી પડે તેમ કુદકા મારીને ગાઓછ તે કરતાંતો એક લાખ ઘણે નીતીવાન એ ગરબા છે. તેબી જો તમોને વાંચવા ગમતા હોયતો તેના બંધે આંક હું તમારી આગલ લાઉં.

ગુલબાઈ—મરેરે લાવો ખરશેદબાઈ જોઈએતો ખરાં, મુઆઓએ શું શું છાપયુંચ—વરી એ શું થયું, મરે, હવેતો બેહેન સાચેમાચ પશતાવો લાગેચ. હું મરૂંતો હવે એવી ચાલ નહી ચલાઉં.

અંબાઈ—બેહેન ખસલી, જો તું અમુને જરાક જરાક સારી સારી વાત સમજાવે તો તારી મોટી મેહેરબાંની થાય.

ખરશેદબાઈ—જો તમો તમારી આગલી ચાલને મારે આવી રીતે ખુલલું છપાયાથી ખરેખર પસતાતાંજ હોયતો હું બેલાસક દરરોજ તમોને સારી સારી ચોપડીમાંથી ને સ્ત્રીબોધમાંથી વાતો વાંચી સંભલાવશ. પણ તે સાંભલીને તમારી ચાલ સુધારો તારે જો, નહીતો પછી પથરપર પાણી હોય તેમ નહી જોઈએ. ચાલો હું ચોપાનયાં લાવુંછ.

અમરતશીર શેહેર.

પંજાબની આ જુની અને નામાચી રાજધાંની જલનદરથી ૪૯ માઈલ અને લાહોરથી ૩૨ માઈલ ઉગમણ દસાએ આવેલીછે. પંજાબનાં મોટાં શેહેરોમાં અમરતસીર મુખીઅ પદવી ધરાવેછે અને વેપાર તથા ઉદીઓગમાં આખાં પંજાબ ખાતે તે સઉથી નામીચું અને દોલતમંદ ગણાયછે. પંજાબમાં ગુરૂ નાનક અને બીજાઓથી જે સીખ ધરમ સથાપવામાં આવયોછે અને જેમાં હીંદુઓના બીજા ધરમો કરતાં વધારે ખુબીઓ જોવામાં આવેછે, તે ધરમનું મુખીઅ મથક આ અમરતસીર શેહેર છે. સીખો મુરતી પુંજાનો ચોકસ દરજે તીરસકાર કરેછે અને તેઓનો પંથ બીજા કેટલાક સુધારાને માંનેછે. અમરતસીર તે લોકોનું પવીતરમાં પવીતર શેહેર છે અને તેનો થોડોક હેવાલ હેઠલ ઉતારીએ છઈએ.

અમરતસીર અગાઉ "ચાક" ના નામથી ઓળખાતું હતું, પણ ૧૬ મી સદીમાં સીખોના ગુરૂ રામદાસે એ શેહેરમાં અમરતસીર ઈઆને "અમરૂતના પાણીનો તલાવ" બંધાવયો તે વખતથી એ શેહેર આ નામથી ઓળખાવા લાગું છે. એ તલાવ શેહેરની વચોવચમાં ઘણું જોવા લાએક છે અને તે જોવા જવાની મુસાફરોને ખચીત ભલામણ કરવામાં આવેછે. એ તલાવ કદે નાહાનો છે, સુમારે ૧૩૫ ચોરસ કદમનો છે. તે સઘલો ઈતરડીનો બાંધેલોછે અને તેના

પાંણીમાં નાહાવાથી સવરગમાં જવાયછે એવું સીખ લોકો સમજેછે.

આ તલાવ વધારે વખણાયલો તેની અંદરના મંદીર થી કરીને છે. એ મંદીર સીખ લોકોના ગુરૂ નાનકજી યાદગારીને માટે બાંધવામાં આવયુંછે અને અમરતશીરની સઉથી નામીચી અને સોભાયમાન ઈમારત એ મંદીરછે. તેના બાંધકામમાં ઘણી કળા અને કારીગરી વાપરીછે તથા હીંદુસતાંનની જે નાદર ઈમારતો યુરોપીઅનોનું ધેઆંન ખેંચેછે તેમાં આ મંદીરને પણ ગણવું જોઈએ. આ દેહડું મોટું અને સોનાનું લાગેછે, પણ તે ઉપર સોનાનો ઘોર ચડાવેલો જણાવવામાં આવેછે અને તેનો ચકચકાટ એટલો દીપેછે કે બપોરને વખતે તેનાં તરફ નજર ફેરવીને જોતાં આંખ દીપી આવેછે.

આ મંદીરમાં દાખલ થવા પેહેલાં મોટો ઓટલો અથવા ચોક બાંધેલોછે, જેની આસપાસ ફરતી દેવાલ ઉપર નાહના નાહના મીનારાઓની હાર કરેલીછે. એજ પરમાંણે તલાવની અંદર મંદીરને ફરતી ગાલેરી બાંધેલીછે અને તેની આસપાસ પણ મીનારાઓ ઉભા કીધાછે. દેહડાંને લગતો એક મીનારો બીજા મીનારાઓ કરતાં મોરો છે, પણ તે જાજો ઉંચો નથી. ખુદ દેહડાંની દેવાલ ઉપર અતીશય બારીક નકસી કોતરવામાં આવીછે અને દેહેડાંના મથાલાંને ઘુમબજે તથા કળસોથી ઘણું સુસોભીત કીધુંછે. જેમ બાહેરથી તેમજ મંદીરની અંદરથી સીણગાર અને નકસીકામ ઉપર ઘણું ધેઆન આપવામાં આવયુંછે.

આ દેહેડાં આગળ દરરોજ સીખ લોકોની મોટી શંખયા જમા થાયછે, પણ તેઓ તાંહાં મુરતી પુંજા કરવા જતા નથી. કેહેછે કે એ દેહડામાં કસી મુરતીઓ રાખીજ નથી. તેમાં ગુરૂ ગોવીંદસીંહને હાથનાં લખેલા શાસ્રના ગરંથો એકઠા કરીને રાખયાછે અને દરરોજ સહવારના ભેગા થતા હજારો સીખ મરદો અને ઓરતોની હજુર દેહડાંના મોટા દીવાનખાનામાં તેમના ધરમગુરૂઓ એ ગરંથોને વાંચી સંભલાવેછે. આ દેહડાંમાં આવનારા પુંજારીઓથી દેહેડાંનાં ફંડમા ઘણી સારી પેદાસ થાયછે અને તેથી મંદીરની સેવા કરનારા આસરે ૫૦૦ સેવકો અથવા ધરમગુરૂઓનું તે ફંડમાંથી ગુજરાન ચાલેછે. અમરતસીર ખાતેના સીખ લોકોના આ મોટાં મંદીરનું એક ચીતર પહોસના સફા ઉપર આપયુંછે.

આ દેહડાં ઉપરાંત અમરતસીર ખાતે રામબાગ નામની જગા વખનાંયલી અને જેવા લાએક છે. એ રલીઆમને ઠેકાંણે એક પુસતકખાનું, એક સંગરહસથાન અને ઈંગરેજી અદાલત વગેરેની જગા કીધીછે. તેહેવારના અથવા બીજા ખુશાલીના હીગામમાં આ ઠેકાંણું ઘણું હલમલી તથા સોભી રેહેછે. અમરતસીરમા બીજી એક જેવા લાએક જગા "રનજીતઘર" નામની છે. એ પંજાબના નામાંકીત પાદશાહ રનજીતસીંહનો બંધાવેલો મોટો અને મજબુત કીલલો છે. એ કીલો સને ૧૮૦૯ માં બાંધયો હતો. ગઈ સદીની આખરી સુધી સીખ રાજનું પાએતખત શેહેર લાહોર હતું, પણ તારપછે રનજીતસીંહ પોતાના વડાં મથકને અમરતસીર લાવયો, અને તારબાદ તેણે એ શેહેરના બાંધકામો ઉપર જે ધેઆન આપયું તેમાં આ તેના નામનો યાદગારી ભરેલો કીલલો છે.

અમરતસીર શેહેર આઠ માઈલનાં ફરતા ઘેરાવાના કોટની વચે બાંધેલુંછે, પણ તેની ખુબીઅ એબ એ છે કે તેમાના મોહોલા તથા રસતા અતીઘણા સાંકડા તથા ગલીચ છે. અમરતસીરના ઘરો મોટાં, પાકી બાંધણીના તથા સારાં દેખાવના છે, અને તે ઘણાખરાં બાલેલી ઈંટરડીના બાંધેલાંછે. અમરતસીરના બજારો મોટાં અને સઘલી કીસમના અસબાબથી ભરેલાંછે અને તેનું કારણ એકે એ શેહેર પંજાબમા પોતાના વેપારને માટે ઘણું વીખીઆત છે. રૂ, રેસમ તથા શીઆલના કારખાના અમરતસીરમા ઘણા છે, અને એક હાથ ઉપર કાબુલ, ટારટારી વગેરે દેશો સાથ તથા બીજા હાથ ઉપર હીંદુસતાંનનાં મુલકો સાથ એ શેહેર ઘણા માલની આપ લે કરેછે. અમરતસીરમાં રેલવે ચાલેછે તથા તેની વસતી ૯૦૦૦૦ માંણુસની છે.

એક કુંભારની વાત.

એક દાહાડે એક જોરાવર તોફાંનને લીધે એક વાઘ એક બુઢીયા ઓરતના જુફડાંની અડોઅડ પાસે દેવાલનો આસરો લેવા ઉભો. તે ઓરત ઘણી ગરીબ હતી અને જુપડું ભાગું ભસતાં જેવું હતું જેથી તેમાં ચોમેરથી વરસાદ ગલવાને લીધે આ ઓરત પોતાનો સાંમાંન ખસેડતી ખસેડતી કંટાલી ગઈ અને બડબડવા લાગી કે "એક વાઘ ઈઆ હાથી મારા ઘરમાં ઘુસેતો તેથી હું જેટલી બીહું નહી તે કરતાં વધારે બીહીક મને આ મારમારના નેવ પડવાથી લાગેછે." બાહાર ઉભેલો વાઘ આ શબદોથી વીચારમાં પડયો કે "આ ઓરત કેવી હીમતવાંન હશે કે વાઘ ઈઆ હાથીથી બીહીની નથી, પણ કેહેછે કે મારમારના નેવથી બીહેછે તારે એ મારમારના નેવ શું હશે અને કેવા ભયંકાર હશે." એ પછે તરતજ તે ઓરતે પોતાનો સામાન ઘસડવાનો આવાજ સાંભળયો તારે તે વાઘ વધારે બીધો અને પોતાના મન સાથ બોલયો કે "હા ! કેવો ભયંકર આવાજ આવેછે ! મારમારનો નેવ તે એજ હશે." આ વીચારથી વાઘ જુફડાંમાં વસનારી ઓરતથી અને મારમારના નેવથી ઘણોજ બીહીવા લાગો.

આ અરસામા એક કુંભાર તે જુફડાં આગળ પોતાના ખોહોવાઈ ગયલા ગધેડાની શોધ કરતો આવી લાગો. રાત અંધારી હતી, અને તેણે તાડી ગળેલી હતી તથા વળી પેલો વાઘ પોતાની મસતી ભુલી જઈ પલેપલ બીહીતો પડેલો હતો, માટે વીજલીના ચમકારથી કુંભારની નજર આ પરાંણી ઉપર પડતાંજ તે તેને પોતાનો ગધેડો સમજયો અને તેની આગળ જઈ તેને લાકડીવરે ખુબ ગુંદવા લાગો, કેમકે આ કુંભાર પોતાના ગધેડાની ચાલથી ઘણો ગુસામા આવેલો હતો. 'આ વખતે શું કરવું તે વાઘને કશું સુજ પડયું નહી. તે અતીઘણો ઘભરાવા લાગો અને જારે મારના કુંદાં પડયાં તારે તેણે વીચારયું કે પેલી "બુઢીયા ઓરત કેહેતી હતી તે મારમારના નેવ આ હશે." આ ધાસતીથી

વાઘ કુંભારને પુરતો તાબે થયો. અરધાં છાકટપણાંમાં અને શીહા અંધારાંમાં કુંભારે વાઘને ઉઠાડયો અને તેના ઉપર ચહડી બેસી તેને મારતો મારતો પોતાના ઘર તરફ લઈ ગયો તથા રાતના બારણાં આગળ તેને બાંધીને ઘરમા સુવા ગયો.

સહવારના પોહોરમાં વાઘની ઉપર પેહેલી નજર કુંભારની બાયડીની પડી, તેણે પોતાના ભરતારને ઉઠાડીને આ વાઘ દેખાડયો તથા ગધેડાને બદલે તે વાઘ લાવયો એવું જાંણીને તે ઘણો અચરત થયો. થોડા વખતમા આસપાસ ખબર ફેલાઈ કે ગામનો કુંભાર એક વાઘને જોર કરી લાવયોછે, જે ઉપરથી લોકો કુંભારની તારીફ કરવા લાગા અને તેની હીમત તથા બાહાદુરી વીશે એટલો પોકારો ઉઠી રહયો કે જારે રાજાના કાનપર એ વાતની ખબર ગઈ તારે પોતે જઈને તે કુંભારની ભેટ લેવાનો તેણે ઠરાવ કીધો અને પોતાના ઉમરાવો તથા દરબારીઓ સાથે ભપકાદાર સવારી કાહાડીને કુંભારને ઘર આવયો. તેણે જોયું કે કુંભાર જે વાઘને લાવયો હતો તે વાઘ ઘણો જોરેમંદ અને મસતાંનો હતો અને લાંબી મુદત સુધી આખાં ગામને તોબા પડાવતો હતો. તેવો વાઘ આ કુંભારને તાબે જોઈ રાજા ઘણો ખુશ થયો અને કુંભારને એક કુવો ભરાય એટલો ખજાંનો આપયો, તેને પોતાની દરબારનો એક ઉમરાવ બનાવયો અને પોતાના દસ હજાર સવારોનો તેને સરદાર બનાવયો.

આ રાજાને પોતાના પડોસના એક રાજા સાથ લાંબી મુદતનો કજીઓ હતો, તે ઉપલા અરસામા ઘણો વધી પડયો અને તે પડોશનો દુશમન મોટાં લશકર સાથ રાજાના રાજમા ધસી આવયો. આ બનાવથી રાજા ઘણો ઘભરાયો અને શું કરવું તે તેને કે તેના દરબારીઓને કશું સુજયું નહી. તેઓ બોલયા કે "આપણો દેશ લડાઈને માટે તઈઆર નથી અને આપણને જીતવાની આશા નથી," માટે આ લડાઈનું બીડું જડફવાને સઘળાઓ ના પાડી બેઠા. તેવામા એક જણે રાજાને સલાહા આપી કે "તમે જે બાહાદુર કુંભારને દસ હજાર સવારોનો સરદાર બનાવયોછે તેને આ કામ સોંપો." રાજાએ કુંભારને તેડાવી મંગાવયો અને તેને કહયું કે "હું તુને મારો ખાશ સેનાધીપતી બનાઉં છઉં, માટે તું મારૂં લશકર લઈ દુશમન સાંમે જા અને તેને નહસાડી આવ." કુંભારે આ વાત કબુલ કીધી પણ પેહલાં પોતે એકલો દુશમનની છાવણી તરફ જઈ તાંહાંનો રાહધાટ જોવા માટે રજા માંગી.

રાજાએ આ રજા આપવાથી કુંભાર અકલાતો ઘભરાતો પોતાને ઘર ગયો અને પોતાની બાયડીને કેહેવા લાગો કે "રાજાએ મને સેનાપતી બનાવયોછે, તેથી મારેતો સઘલાં લશકરની આગળ ઘોડેસવાર થઈ ચાલવું પડશે, પણ તું જાંણેછે કે હું મારી જીંદગીમાં કદી ઘોડા ઉપર બેઠો નથી, તારે હવે કેમ થશે ?" તેની બાયડીએ તેને ધીરજ આપી તથા એવું કહયું કે કુંભારે જે મેહેતલ મેળવીછે તેટલાં તરત વેળાતો એક નાહના અને ગરીબ ટટુ ઉપર બેસીને તેણે છાવણી તરફ જવું. આ વાત કુંભારને પસંદ પડી, પણ તેની બાયડી ટટુ લેવા જાયછે તેવામાં રાજાએ પોતાના આ સરદારને માટે એક ઘણો તેજી અને તીખો ઘોડો મોકલયો. આ ઘોડાને જોઈને કુંભાર વધારે ઘભરાવા લાગો, પણ રાજાની આ બખશેશ કંઈ પાછી વલાય નહી માટે કુંભારજીએ ઘોડાને ખાહાલ રાખયો અને હવે કરવું કેમ તે વીશે પોતાની બાયડીની મસલત પુછવા લાગો.

કુંભારડીએ સલાહ આપી કે "હું તમને ઘોડા ઉપર બાંધશ કે તમે પડી જશો નહી માટે પેહેલાં તમે ઘોડા ઉપર ચહડીને બેસો." બેસતાં કોઈવાર ઘોડાના પુછડાંગમ કુંભારનું મોહોડું થઇ જતું, તો કોઈવાર ખોટે પગે ચહડવા જતાં કુંભારથી ચહડી શકાતું નહી, અથવા કોઈવાર પાવરામાં દાવો પગ મેળવા પછે જમના પગનું શું કરવું તે કુંભારને આવડતું નહી હતું. ઘણાંક ફાંફાં મારવા પછે અંતે કુંભાર ઘોડાપર બેઠો, પણ બેઠા પછે પોતાની બાયડી આગળ બુમ મારવા લાગો કે "મને બાંધ, જલદી બાંધ નહી તો હું પડી જવશ." બાયડીએ મજબુત દોરડાં લાવી તેને ઘોડાનાં પુછડાં, દોકાં વગેરે સાથ ઘણાક આંટા આપીને અછી તરેહથી બાંધી લીધો. પણ હજીતો કુંભારના હાથ બાંધવાના હતા, તેવામાં ઘોડાએ વીચારયું કે "આ મારા ઉપર કોણ નવો સવાર નીકલી આવેછે કે મને સીકડી લીએ છે!" એવા વીચારથી તે લાતો અફાડવા લાગો તપા એક દમ પોતાપર બાંધેલા કુંભારને લઈ નાહાસવા લાગો. કુંભારને મજબુત બાંધેલો હતો, પણ તેના હાથ માતર છુટા હતા, જેથી તે "મારા હાથ, મારા હાથ" એવી બુમ મારવા લાગો.

બાયડીએ બુમ મારીને સુચના કીધી કે "તારા છુટા હાથવરે ઘોડાની યાલ પકડ." કુંભારે તેમ કીધું અને પછે ઘોડો દેવાલો, જાહાડીઓ તથા ટેકડીઓ કુદાવતો નાહાસવા લાગો અને અંતે દુશમનોની છાવણી તરફજ જઈ લાગો. હવે કુંભારથી થોભી શકાયું નહી. તેણે જોયું કે "આવી હાલતમા જો હું દુશમનને હાથ જવશતો મને તેઓ મારી નાખશે." એટલા માટે કોઈબી રીતે ઘોડા ઉપરથી છુટવા સારૂં જેવો ઘોડો નાહાસતો હતો તેવામા કુંભાર એક જાહાડને વલગયો, પણ તે ઘોડાપર એટલો મજબુત સીકડાયલો હતો તથા તે જગાની માટી એટલી પોચી હતી કે કુંભાર ઝાડને વલગવાને બદલે ઝાડ છેક મુલમાંથી ઉખડીને કુંભારના હાથમાં આવયું અને હવે આખું ઝાડ હાથમાં રાખીને કુંભાર નાહાસવા લાગો. જેવો તે દુશમનની છાવણી તરફ દેખાયો કે સેના ચોકીદારો અચરત થવા લાગા. તેઓ દુશમનના એક સવારને આખાં જાહાડ સાથ આવતો જોઈ ઘભરાયા કે "જો બધા સવારો એવા કુવતમંદ હશેતો આપણું કાંઈ વલશે નહી."

આ ઘભરાટ થોડા વખતમો વધી ગયો અને દુશમનો જાહાડો સુધાં આવયાછે એવો સહરાવેલો બુમાટો ફેલાયો. આ ઘભરાટથી લશકર નાહાસવા લાગું અને જે રાજો આ લશકરને લઈ આવયો તેણે જારે પોતાને આવી લાચાર હાલતમા જોયો તારે તે પણ સુલેહના પેગામનું એક કાગળ મેલીને નાહાસી ગયો. કુંભાર જારે છાવણી તરફ આવી પુગો તારે ઘોડો થાકથી ઉભો રહી ગયો અને કુંભારના બંધ તુટી જવાથી તે જમીન પર પડયો. તોબી પોતાનો ટેક રાખવા સારૂં તે ઉઠીને ઉભો થયો અને પછે સઘળો અસબા

બ મેળીને દુશમનો નાહાઠેલા જોઈ તે અમરત થયો, પણ પછે રાજાના તંબુમા મળી આવેલાં ઉપલાં નામા ઉપરથી તેને ખોલાસો થયો. પોતાના ફરતાં નશીબ ઉપર ખુશી થતો તે પોતાને ઘર ગયો, પણ પેલા ઘોડા પર બેસવાની તેને હીમત થઈ નહી, માટે તેને ચલાવીને ઘર લઈ ગયો. ઘર જતાં તેને ઘણો વીલમ લાગો નહી, કેમકે ઘોડો ઘણે આડે રસતે તેને લઈ ગયો હતો, પણ હવે કુંભારે સીધો રસતો પકડયો હતો.

પોતાના ધણીને આટલો વેહલે પાછો મળેલો જોઈ આ કુંભારની ઓરત મોટા હરખ સાથ તેને મળવા આવી. કુંભારે તેણીને ફરમાવયું કે "આ નામાને અતરઘડી પાદશાહપર મોકલ અને કેહેવાડ કે આવતી કાલે હું દરબારમાં રાજાને મળવા જવશ. રાજાના નામા સાથે આ ઘોડાને પણ મોકલાવી દે, કે ઘોડાને થાકેલો જોઈ રાજા વીચારશે કે મને ઘણી મેહેનત પડી હશે અને વળી ઘોડાને હમણાજ મોકલાવી દેવાથી આવતી કાલે હું ચાલતો જઈ શકશ, બાકી જો ઘોડાને રાખશું તો કાલે મને તેના ઉપર બેસીને જવું પડશે અને વળી મારાથી કેમ બેસાશે?" આ વાત કુંભારની બાયડીનાં મનમાં ઉતરી માટે છાવણીમાથી લાવેલું નામું તથા રાજાનો ઘોડો તરતજ દરબારમાં મોકલાવયો. બીજે દાહાડે કુંભાર ચાલતો દરબારમાં ગયો તારે ઘોડાપર બેસવાની બીહીકથી તે ચાલતો આવયોછે એમ કોઈએ વીચારયું નહીં, પણ સઘલાઓ તેને શાબાસી આપવા લાગા કે "જોકે તે આવી મોટી ફતેહ પાંમી આવયોછે, તોપણ એના મનમાં કસો હેંકાર નથી, કેમકે જુવો એ પગે ચાલતો દરબારમાં આવેછે." રાજાએ આ કુંભારની મોટાં આદરમાનથી મુલાકાત લીધી તથા પેહેલીજ મુલાકાતમાં તે દુશમનને નહસાડી આવયો માટે રાજાએ તેને મોટી શાબાસી અને નજરાંના આપયાં. પછે તે કુંભાર પોતાની બાયડી સાથ ઘણા સુખથી રહયો અને ખાધું, પીધું ને મોજ કીધી.

(મીસ ફરીઅરની વારતાઓ.)

દુનીયાંની દોડ.

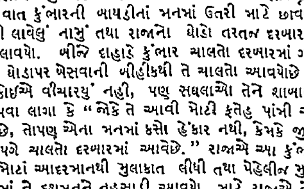

આપણ જે ધરતી ઉપર વસીએ છઈએ તે થંભ નથી પણ હીલતી અને ફરતી છે અને સુરજ જે દુનીઆંની આસપાસ ફરતો દેખાયછે તે થંભ છે એ બીના સુરીય મંડળ અને તેમાના ગરેહઓની તપાસ કરતી વેળા વાંચનારી બાનુઓની આગળ અમે રજુ કીધી હતી. હવે એ ધરતીની દોડ ઉપર તથા તેથી દુનીયામાં શું ફેરફાર થાયછે અને પરીનામ નીપજેછે તે ઉપર થોડીક તપાસ કરવા માંગીએ છઈએ. પરથમતો શક જાયછે કે ધરતી દોડેછે એજ વાત કેટલીક બાઈઓના ધેઆનમાં ઉતરવી મુશકેલ છે. તેઓના ખોલાસાને માટે કેહેવું ઘટેછે કે આગની ગાડીમાં જારે આપણ મુસાફરી કરતા હોઈએ તારે કોઈવાર આપણને એવું લાગેછે કે જાંણે ગાડી થંભ હોય અને આસપાસના ખેતરો તથા જાહાડો દોડતાં હોય. એવું જે સબબથી દેખાયછે તેજ સબબથી ધરતી ફરવા છતાં થંભ લાગેછે.

સુરજ અને બીજા ગરેહઓ કરતાં ધરતી કેટલી નાહાના કદની છે, તે જે શીઆંની બાંનુઓને યાદ હશે તેઓ તરત કબુલ કરશે કે એક નાહાની ચીજની સેવામાં મોટી ચીજ ફરે તેના કરતાં મોટી ચીજની સેવામાં નાહાની ચીજ ફરે એ અકલને વધારે પેશ પડતું છે. ધરતી કરતાં ચંદર નાહાનો છે અને ધરતીની આસપાસ ફરી શકેછે. પણ ધરતી કરતાં ૧૪ લાખ ઘણો મોટો સુરજ ધરતીની આસપાસ કેમ ફરી શકે? અગરજો એક મોટું લીંબુ હોય અને એક રેતીનો દાંણો હોય અને તે બેમાંથી એકને ફેરવવું હોયતો લીંબુની આસપાસ રેતીનો દાંણો ફેરવીશું કે દાંણાની આસપાસ મોટાં લીંબુને ફેરવીશું? આ દલીલ ઉપરથી પણ ધરતીની આસપાસ સુરજને ફરવાનો ખેઆલ જમીનદોસત થાયછે.

હવે જારે ધરતી ફરેછે તારે તેની ચાલ અથવા દોડને લગતી સઘલી બીના અજાએબ જેવી અને જાણવાજોગ થઈ પડેછે. ધરતી ગોળાકાર છે એટલે સઘલી તરફથી એક સરખી ગોલ નથી ઇઆને તેના મધીઅમ બીંડાથી તેની સપાટી સઘલી જગોએ એકસરખા તફાવતે નથી. ધરતી મધીઅ રેસા આગળ જેટલી ઉપસેલી છે, તે કરતાં દરૂઓ તરફનો તેનો ઉપસાત થોડો ઓછો છે. નામાકીત નયુટને એવી ગણતરી કરી હતી કે ધરતી પોતાની ધરી ઉપર ફરે છે, તે ફરવાના જોસને લીધે વચલા ભાગમા તે વધારે ઉપસવી જોઈએ અને દરૂઓ તરફથી તેમાં ખાડો પડવો જોઈએ. આ અટકલ ગણતરી કરતાં ખરી પડેછે. પરૂથવીના ગોળાની પશચીમથી પુરવ સુધીની પોહોલાઈ ૭૯૨૫ માઈલની છે, પણ ઉતરથી દખણ દરૂ વચેનો તફાવત ૭૮૯૯ માઈલનો છે, ઇઆને બે દરૂઓ તરફ મળીને પરૂથવીના ગોળાકારમા ૨૬ માઈલનો ખાડો છે.

હવે ધરતીની દોડ બે જાતની છે. એકતો એકે તે પોતાની ધરી ઉપર ફરેછે. તે ધરી ઉપરથી દખણ સુધીના દરૂ વચે છે. આ બાબદને મથાલે મેળેલાં ચીતરમાં ચાર ઠેકાંણે ધરતીના ગોળા ચીતારયાછે તેમાં ઉતરથી દખણ સુધી એ ગોળામા ગોપા લાકડી ખોસી હોય તેમ ચીતારી બતાવયુંછે, તે પરૂથવીની ધરી છે. પણ ઉપલાં ચીતર ઉપરથી જણાશે કે સુરજની આસપાસના પોતાના મારગમાં એ ગોળાને ખોદાતાલાએ સીધો અથવા ઉભો મેળયો નથી, પણ જરા ઢલતો અથવા આડો મેળયોછે અને સુરજની ચારે દસાએ એ ગોળો તેવાજ ઢેલાવમાં ફરેછે. ઉપલાં ચીતરમાં જણાશે કે A આગળ જારે પરૂથવીનો ગોળો આવેછે, તારે

તેની ધરીનો ઉપલો છેહો સુરજની આસપાસના ચકરાવાની બાહાર જાયછે તથા નીચલો છેહો અંદર આવેછે. તેમજ C આગળ ઉલટું બનેછે ઇઆને ધરીનો ઉપલો છેહો માર ગની અંદર આવેછે અને નીચલો છેહો બાહેર જાયછે.

એ રીતે પોતાની ધરીની આસપાસ પરૂથવીનો ગોળો દર ૨૪ કલાકે ફરી રેહેછે. એ આખો ચકરાવો પુરો કરતાં દુનીયાના સઘલા ભાગોને એકસરખો વખત લાગે નહી. જેમ જેમ દરૂઓ તરફ જઇએ તેમ ધરતી સાંકડી આવતી જાય અને તેથી તાંહાં ૨૪ કલાકમાં ફરી રેહેવા સારૂં ગતી ઓછી થાયછે, પણ જેમ જેમ ધરતીના વધારે ગોળ તથા ઉપસેલા મધીઅ ભાગ તરફ આવીએ તેમ તે ભાગને ૨૪ કલાકમાં ફરી રેહેવા સારૂં વધારે જહડપ કરવી પડેછે. નકી ગણતરી ઉપરથી માલમ પડયુંછે કે ધરી ઉપર ફરતાં દુનીયાંની ગતી મધીઅ રેસા આગળ દર મીનીટે ૧૬ માઈલ અથવા દર કલાકે ૧૦૦૦ માઈલની છે. આપણો દેશ મધીઅ રેસાથી ૨૦ દીગરી ઉપર છે, માટે આપણી ગતી દર કલાકે આસરે ૯૦૦ માઈલનીછે. ૩૦ દીગરી ઉપર ઈઆને યુરોપની દખણે એ ગતી દર કલાકે ૮૦૦ માઈલની છે, તેથીબી ઉપર ઈંગલંડ તરફ એ ગતી ૬૦૦ માઈલની છે.

દુનીયાંની બીજી દોડ સુરજની આસપાસ ફરતી છે. એ દોડનો ચકરાવો ગોલ નથી પણ ઉપલાં ચીતરમાં બતાવયા મુજબ ઇડાંરેકો છે. એ ચકરાવો ૩૬૫ દાહાડે ધરતી પુરો કરી રેહછે. સુરજથી ૯૫૦૦૦૦૦૦ માઈલને તફાવતે ૬૦૦૦૦૦૦૦૦ માઈલનો ચકરાવો દુનીઆને વરસોવરસ પુરો કરવો પડેછે, જે પુરો કરવા માટે તે દર કલાકે ૬૮૦૦૦ માઈલ દોડેછે. જે શકતીથી સુરજની આસપાસ એ પરમાંણે દુનીયાં ફરેછે તે શકતી જો નીકલી જાયતો ૬૪।। દાહાડામાં પરૂથવીનો ગોળો સુરજ ઉપર જઈને અડકે અને જેમ એક દરીયાવમાં કુતર ડુબી જાય તેમ સુરજની આસપાસની બલતી હવામા આ પરૂથવીનો ગોળો ગરક જાય !

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૩ જો.

ફરનીચર.

સામાનની ટીપ કીધા પછે તે ટીપ પરમાણે સામાન મેળવવા ઉપર ધેઆન આપવું એ ઘરના ગવરનર (ઘરધનીઆંણી) ની ૩ જી ફરજ છે. ઘરનો સામાન મંગાવતાં મુખીઅ નેમ સસતાને બદલે સારો માલ મેળવવા ઉપર રાખવી કેમકે સસતો માલ ઘણોખરો ખરાબ નીકલેછે અને મોંઘો માલ વધારે વખત ચાલેછે. તેમજ વળી સોભીતા અને દેખાવના સામાન કરતાં મજબુત અને ઉપયોગી સામન મેળવવાની નેમ વધારે રાખવી.

ટેબલ, ખુરસી અને બીજાં લાકડકામનો હુકમ આપતાં તે સામાન બનતાં સુધી સંગીન લેવો અને તેમાં અંદરથી ખરાબ લાકડું તથા ઉપર બાહેરથી સારાં લાકડાંની પોપરી નહી હોય તેની સંભાલ લેવી. ખુરસી, કોચ વગેરે લેતી વેળા તેની પીથ; ગાદી તથા હાથા મજબુત છે કે નહી તે ચોકીને તપાસી જોવા. સોફા કોચનો હુકમ આપતી વેળા કમાનની ગાદીમાં પીતલની કમાન તથા બાલ ભરવાની બોલી કરવી, કેમકે બોલી નહી કીધાથી ઉન અને એવાજ બીજા કચરાથી ગાદીઓ ભરવામા આવેછે.

ફરનીચરમા પેહેલાં "સોફા" આવેછે. પીથવાળા કોચને "સોફા" કેહછે. આ જાતના કોચ માતર સોભાજ નહી પણ સુખ આપેછે. અદકચરી તનદરોસતીમા જારે બીછાના ઉપર સુવા જેટલી બીમારી નહી હોય અથવા ખુરસીપર બેસવા જેટલી તનંદરોસતી નહી હોય તારે "સોફા" થી આરામ મળેછે. તેમજ વળી કોચ ઉપર એકજ છેડે લેટાયછે તારે "સોફા" ઉપર બેહુ છેડે લેટવાનું મળેછે.

પીથ વગરના અથવા એકજ છેડેની પીથ વાલાં "કાઉચ" છે, જેને આપણ કોચ કહીએ છઇએ. નાહાના સોફા કરતાં એવા કોચ વધારે સગવડ ભરેલા થઇ પડેછે, કેમકે તે હલકા તથા થોડી જગા રોકનારા હોયછે. આજારી માણસને માટે તકીઓ તથા પગ ચહડ ઉતર થઇ શકે એવી ગોઠવણના કોચો બનાવેલાછે તથા વાંહાંણોને માટે હીચ ખાતા કોચો પણ બનાવામા આવેછે.

પલંગ સુવાના ઓરડામા રાખવા જોઇએ. એ પલંગ તરેહવાર જાતના હોયછે, પણ મોટા અને ભારી પલંગો મોટી મછરદાંની સાથે ઓરડામા હવાને ઘણી અટકાવેછે. "ચાર પગ" ના છતરીના પલંગ મોટા ઓરડામાંજ ચાલી શકે, પણ નાહના ઓરડાઓને માટે "ફરેંચ" પલંગ બનાવયાછે જેમાં મથાલે એકજ સલીયા ઉપરથી કુરતની સુનારના માંથાં તથા પગને ટાંકેછે. કેટલાક પલંગ દીસના ખુરસી જેવા અને રાતના પલંગ જેવા હોયછે અને મુસાફરીને માટે તરેહવાર જાતના ઘડી વલતા પલંગો બનાવામા આવયાછે. લાકડાંના કરતાં લોટાં અને પીતલનો પલંગોનો ખપ હમણા થયોછે. એ પલંગોમા હવા વધારે આવેછે તથા માંકર ઓછા થાયછે.

ખુરસોની ખરીદીમા સુખ, સગવડ અને સોભા તરણે તપાસવાં જોઇએ. બેસવા ઉઠવા તથા જમવાની ખુરસીઓ મજબુત જોઇએ, દીવાનખાનામાંની ખુરસીઓ લગાર સોભીતી અને હલકી જોઇએ, તથા સુવાના ઓરડાની ખુરસીઓ સાદી તથા સોજી જોઇએ. હઢેલવાની ખુરસીઓથી ઘણો આરામ મળેછે અને તેમાં અઢેલવાની દોલતી ખુરસીઓ જેપર હીચ ખવાયછે તેની નબલા મગજનાં માણસોને વધારે ભલામણ કરવામાં આવેછે.

એ હીચ ખાવાની ખુરસીઓ પેહેલી અમેરીકામાં બની હતી. બચાંઓને માટે નાહાની ખુરસીઓ તરેહવાર બનેછે, તેમાં એક જાતની હીઆં જણાવવી જોઇએછે. તે ઉંચી હોયછે અને તેની હેઠે કમાન આવેછે, જેથી બચાંને તે ઉપર બેસતાંવાર તેના વજનથી તે ખુરસી હલવે હલવે ઉપર નીચે થયા કરેછે અને બચાંને હાથે ઉછાલવાની ગરજ ટલી જાયછે. બચાંને હીચ ખવાડવા માટે લોહોડાંના સલી

યા ઉપર લટકતી ખુરસીઓ આવેછે તે પણ ઘણી ફાયદા ભરેલીછે.

એજ પરમાંણે ટેબલો પણ તરેહવાર જાતની આવેછે. જમવા માટે નાહાની જગામાં સમાઈ શકે એવી ટેબલો આવેછે, પણ જારે તેમને મોટી કરવી હોય તારે તેમ થાય એટલા માટે તેનાં ખાનાઓ આવેછે જે ખાનાઓ બાહાર કાહાડવાથી ૯ ફીટ લાંબી ટેબલ થાયછે. આવી ટેબલથી બેસનારાઓની વચે નડતા પઈઆઓની અગવડ ટળી જાયછે. એ ઉપરાંત ટેબલને લાંબી ટુકી કરવાના બીજાં ઘણાં સાંધનો હોયછે. લખવાની, સીવવાની વગેરે તરેહવાર ટેબલોથી વાંચનારી બાંનુઓ વાકેફ છે.

ઘરઘતુ ઉપયોગના મુખીઅ ફરનીચરની વીગત ઉપર આપીછે. તે સીવાએ "સાઈડ બોરડ," ઈઆને દેવાલ આગળ ગોઠવવાની ટેબલો, "ચીફોનીઅરસ" ઈઆને સોભીતી કબરો, "ઓટોમન" ઈઆને ગોલ બેઠકના તખતો અને એ વીનાએ બીજું ઘણું ફરનીચર વપરાયછે પણ તે વાપરવું એ દરએક ઘરના ગવરનરની શકતી તથા હાલત ઉપર આધાર રાખેછે.

—///—

"વાલરસ"—દરીઆઈ હાથી.

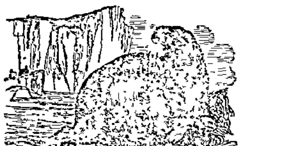

દરીયાવમાં વસનારૂ એક જાંનવર જે પોતાનાં કદ પરમાંણે દરીઆઈ સીંહ, દરીઆઈ વાઘ, દરીઆઈ હાથી, દરીઆઈ ગાય, દરીઆઈ ઘોડો વગેરે નામોથી ઓલખાયછે, તે જાંનવરનું એક ચીતર ઉપર આપયુંછે. તેને ઈંગરેજીમાં "વાલરસ" કેહેછે અને "સીલ" ના નામથી જે દરીઆઈ પરાંણીઓ જણાયલાંછે તેઓમા આ જાનવર આવેલુંછે. "દરીઆઈ ઘોડા" નામના જે પરાંણીની સમજ અમારા ૧૮૭૦ ના ડીસેમબર માસના અંકમાં આપી હતી તેથી આ જીદુંજ પરાંણી છે. તે પરાંણીતો માછલીના વરગનું હતું, પણ આ જાંનવર મગરમછની મીશાલે જોકે દરીઆમા વસેછે તોપણ તે માછલીમાં ગણાતું નથી. તે બરડાના હાડકાંવાલાં પરાંણીઓની જાતમાં બચાંને ધવાડનારાં જાંનવરોના વરગમાં છે. એ જાંનવરનાં બે મોટા દાંત બાહેર નીકલી આવેલા છે અને તેનું કદ પણ મોટું હોયછે તે ઉપરથી આપણી પોતાની સમજને માટે તેને દરીઆઈ હાથીનું નામ હમે આપયુંછે.

"સીલ" જાંનવરની ૧૯ જુદી જુદી જાતો જણાયલીછે. આ જાતના જાનવરોનું માંથું મોટું હોયછે પણ ગરદન ઘણી ટુકી હોયછે અથવા મુદલ નથી હોતી. તેઓની આંખ જીણી હોયછે અને માંથાંમા લગાર પછવાડે પડેલીછે. તેઓનું પુછડું ઉભું નહી પણ આડુ હોયછે અને પાંણીમાં તરવા માટે તેઓને પંજા આપેલાછે. તેઓની માદાને આપણી ઓરતજાતનાં જેવાં થાંન હોયછે, જે વટે તેઓ પોતાનાં બચાંને ધવાડેછે. તેઓ જેમ પાંણીમા તેમજ જમીન ઉપર પણ જીવી શકેછે, માટે તેઓના પંજા એવા બનાવેલાછે કે તેથી જેમ તેઓ પાંણીમાં તરેછે તેમ વળી ખડક ઉપર ચહડી શકેછે. તેઓની ચાંમડી ઉપર બારીક રૂઆંટી આપેલી છે. તેઓ ઘણોખરો વખત પાંણીમાં ગુજારેછે, પણ તડકાંમાં પોતાનાં આંગને ગરમી આપવી હોય તારે અથવા પોતાનાં બચાંને ધવાડવાં હોય તારે તેઓ પાંણીની બાહેર નીકલેછે.. એ જાતના બીજાં પરાંણીઓ માછલી ઉપર ગુજારો કરેછે, પણ "વાલરસ" અથવા દરીઆઈ હાથી દરીઆઈ પાલો ઘણો ખાયછે, જે ઉંચકી લેવા તથા પકડી રાખવા તેના મોટા દાંતો તેને ઘણા કામ લાગેછે.

ઉપલાં ચીતર ઉપર નજર કરતાં વાંચનારી બાંનુઓને જણાશે કે આ પરાંણીનો ચેહેરો ઘણે દરજે કુતરાને મળતો આવેછે અને જે નરમાસ, પરીતી તથા માયાની ઈધાંણી તેના ચેહેરા ઉપરથી મળી આવેછે તેવીજ કીસમનો બેશરાઉ અને કાંકવાલો ચેહેરો આ પરાંણી ધરાવેછે અને જેવું તે ચેહેરા ઉપરથી દેખાયછે તેવુંજ ખરેખર એ પરાંણી ગુણવંત છે. વાંદર વીશે એવું કેહેવાયછે કે જાંનવરોમાં માણસને તે સઉથી મળતો છે, પણ આ "સીલ" જાંતના દરીઆઈ જીવજંતો વીશે વીદવાનો કેહેછે કે આદમીજાત સાથના મુકાબલામાં તેઓ વાંદર કરતાં પણ ચહડેછે. તેઓ ઘણા ચબરાક, ચંચલ અને સેહેલથી પલાય એવાં હોયછે તથા પોતાને પાલનાર તરફ તેઓ ઘણી વફાદારી અને પેઆર બતાવેછે. તેઓ ૯ ફીટ સુધી લંબાઈમાં હોયછે.

આ પરાંણીઓ માણસજાતની મીશાલે ટોળાં થઈને રેહછે. અગત કરીને તેમની માદા પોતાનાં બચાંની માવજતમાં ઘણું ધેઆંન આપેછે અને તેમની કેટલીક જાતમાંતો એક નરની એકજ માદા હોયછે તથા બીજી માદાઓ સાથ તે નર કવચીત વેહેવાર રાખતો નથી. પણ વળી કેટલીક જાતના એ જાંનવરો એકથી વધારે માદાની સોબત રાખેછે, મગર તેમાંબી તેઓ કાયદો અને એક ધોરન બતાવેછે. માદાઓ નરના તાબામાં રેહછે તથા નર ગોયા તેમનાપર રાજ ચલાવેછે. તેઓ એકેકનો બચાવ કરવામાં ઘણી હીમત બતાવેછે અને પોતાની જાતમાંનો જો એકુ જણ પકડાઈ જાય તો સઘલાઓ તેના છુટકારાને માટે લડવા આવેછે. કેટલાં કોતો એકેકને પેઆરથી બોસા લેતાં માલમ પડયાંછે અને કોઈવાર પોતાના સગાંના મરણ ઉપર એટલો ગમ પકડેછે કે તેમની પાછળ પોતે પણ મરણ પાંમેછે. ટુકમાં એવું કેહેછે કે દરીઆવમાં આ જાંનવર અરધું ઈનસાનીએત બતાવેછે અને તોપણ માંણસજાત તેમના કરતાં વધારે જંગલી બની આ શીઆનાં જાંનવરોના દાંત તથા તેમની ચરબીમાંથી નીકલતાં તેલને માટે તેમનો શેકાર કરેછે.

આ જાંનવરો દરૂઓ તરફના દરીયાવમાં ઘણા મળી આવેછે, પણ જેમ જેમ ગરમ મુલક તરફ આવીએ તેમ તે

મ તે ઓછાં થતાં જાયછે. દરૂના ઠંડા દરીઆવોમાં બરફ ના ટેકડાઓની વચે અને બંધાઇ ગયલા સમુદરોની ઉપર તેઓ આશાંતીથી આરામ કરી મોજ મારેછે. તેઓનાં એ વા એક ટોળાંની વસતી સાથ બરફની વચે કેવો દેખાવ થા પછે તેનું એક ચીતર આપી આ બીના સમાપત કરીએ છઈએ.

શેકસપીરીઅન જવાહેરો.

રોગ.

"એક જોરેમંદ રોગ સાજો થવા આગમચ, બલકે દેહની મરામત તથા સુખાકારી પાછી મળવાના પલમાં તે રોગનો ઉભરો સઉથી મજબુત હોયછે. જે દુખો આપણી રજા લીએછે, તે જતી વેળા સઉથી મોટું દુખ આપી જાયછે."

દુખ.

"જાંહાં વધારે મોટું દુખ મજબુત જડ ઘાલી બેઠું હોય, તાંહાં નાહાનું દુખ માલમ્ભી પડતું નથી. જારે મગજ છુટું હોયછે તારે બદન નાજુક બનેછે. મારાં મગજ માહેલું તોફાન મારી ઈંદરીઓમાંથી બીજું સઘળું છીણાવી લીએછે, સીવાએ તેજ કે જે મારાં મનમા વાગેછે."

મોટાઈ.

"એક પોહોલો અને મજબુત પંખો જે સઘળાંઓ પર ફુંકેછે, તેની મદદથી મોટાઇ સઘળી હલકી ચીજોને જાટકી નાખેછે."

શક.

"શક ઠગારો છે, અને જે લાભ આપણ ઘણીવાર જીતી શકીએ તે મેળવવાની કોશેશ બાબે ધાસતી ઉપજાવી તેવા લાભને આપણા હાથમાથી જતો મેળેછે."

"મધીઅમ શકને દાહાપાંની નીશાણ કેહેછે, તે બુરાઈના છેક તલીઆં સુધી ફરી વળેછે."

ખાબ.

"તારી જાંખી ઉંઘમાં લોહાંની લડાઈની વારતાઓનો બકારો મેં તુંને બોલતાં તપાસપોછે તથા સાંભળયોછે. તારા ઉડતા ઘોડાને રેકાબમા રાખવાના શુખનો મેં તારે મોહોડે સાંભળયાછે, "હીમત" અને "મેદાન પડો" એવા પોકારો મારતાં મેં તુંને સાંભળયોછે. તુંએ આગળ ધસારો લઈ જવાની અને પાછળ હટી આવવાની વાતો મારી આગળ કીધીછે; ખાહીઓ તથા ચરો, તંબુઓ અને દેહરાઓ, તોપો અને દારૂગોળો, બંદીવાનોનો છુટકારો અને સીપાહીઓનું મારયું જવું અને એક જેસલરી લડાઈના એ સીવાએ બીજા સઘળા પરવાહા મેં તુંથી સાંભળયાછે."

"ખાબ કાંઈજ નહી પણ આલસુ ભેજાંના બચાં છે, અને કાંઈજ નહી પણ ઠાલી કલપનાથી ઉભા થાયછે, કે જે કદમા હવાના જેટલી પાતલી છે, અને પવણની મીશાળે સદાની ફરતી છે.

છાકટપણું.

"અફસોસ ! કે લોકો પોતાના ભેજાંને ચોરી લઈ જવા સારૂં મોહોડાં વાટે એક દુશમનને પોતાના દીલના ઘરમા દાખલ કરેછે. અફસોસ ! કે ખુશાલી, રંગ, મોજ અને શાબાસી છતાં આપણ પોતાને ઢોરોનો અવતાર આપીએ છઈએ."

"એક છાકટો માણસ ડુબેલા જેવો, બેવકુફ જેવો અને દેવાના જેવો છે. એક ટકોરો વધારે લીધેતો તે બેવકુફ થાયછે, બીજો ટકોરો વધારે તેને ઘેલો કરેછે તથા તરીજો ટકોરો વધારે તેને ડુબાડી દીએછે."

પરચુટણ બાબતો.

વાંદરાઓ વીશે એક કથા—કોલાપોરના એક વીદીઆરથીને નામના એક રસાલા ઉપરથી એક ઈંગરેજી ચોપાં

જોકે ઘું આટલી ઊપીઓગી તમાંમ,
તો પણ પડતું નથી મારૂં જરા પણ દાંમ.
ન હું ઊપીઓગી માણશનેજ માતર,
પણ હયાતીછે મારી, કુલ જીવજનતને ખાતર.
પશુ ને પરાંની ને જીવડા તમાંમ,
ગરીબ ને તવંગર ને બાદશાહી દમાંમ,
ઝાડો ને પાંનો ને ફુલો બેહુધ,
શરવેને શરખીછે મારી અગત.
નથી મારૂં મોત—કે નથી મારો નાશ,
કે નથી મને કશાંનો ઠાલી તરાશ.
બાપ મારો ખોદા, જગત મારી મા,
તમે છવો શાંનથાં મારાં બચયાં.
તમોનેજ જીવારવાનુંછે મારૂં પરમાણ,
બોલો બેહેનો હવે ઘણું કહ્યું લંબાંન.

"ફરામરોજ."

૫. એક ગરહસથ એક કેદખાંનામા દાખલ થવા માગતો હતો, તેને પુછવામા આવયું કે "કેદી તમારો શું સગો થાયછે." તેણે જવાબ દીધો કે "મારા ભાઇ નથી કે બેહેન નથી, પણ કેદીનો બાપ મારા બાપનો દીકરો થાયછે." કહો કે આ ગરહસથ કેદીનો શું સગો થાય ?

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧—શાંણુસ રોશનીને પસાર કરેછે અને હવાને અંદર આવતાં અટકાવેછે.
૨—સોપારી.
૩—ઘડીયાલ.
૪—હીંદોલો.
૫—કબટ—ટબક—બટક.
૬—૭ છોકરાં.

પ્રભુ પ્રારથના.

સોરઠા.

આર્યખંડના હાલ, શૃજક તુજ આગલ શું કહું;
ભૂંડી સ્થીતી ભાળ, બાળ હમે રીબાઇયે. ૧
કુટીલ કેવો કાળ, માળ નથી કોઈ પુરૂષમાં;
પંડીતનો દૂકાલ, દૂકાલ દીઠો વીરનો. ૨
સરસ્વતી રીસાઈ, લક્ષ્મી પણ રૂઠી ગઈ;
ગયો સંપ ખીજાઈ, સુબુદ્ધિને સાથે લઈ. ૩
વ્હેમ જવન નામાર, હારો વારંવારની;
કરીયે બહુ પોકાર, કૃપાનીધી કષ્ટ કાપનૂં. ૪
જેમ શીશુ પર સ્નેહ, બતાવે માબાપ બહું;
તેમ પ્રથમ ઇશ તેહેં ટ, પાળ્યા કર શીર થાપીને. ૫
પણ આ ગધણું સુખ, સ્વાના તુલ્યે વહી ગયું;
દીઠું દોહલું દુઃખ, પ્રભુ "ત્રુઠયો" ના "રૂઠયા" થયા. ૬
કીધા કોટી અન્યાય, જો તુજ દરબારે હમેં;
કરો ક્ષમા જગરાય, અરે હવેતો બહુ થઈ. ૭
દેખી બાળ કુચાલ, પિતા કદી કરે ક્રોધ પણ;
કદી નહીં બેતાલ, કરે સ્થીતીનીજ બાળની. ૮
નડયાં કરેલાં કર્મ, લેખ વીધાતાના નડયા;
ભુલવાથી નીજધર્મ, રીબાયા ત્રણ તાપથી. ૯
એમ ધરી શંતોષ, આશાથી તુજ વીનવીયે;
ભુલી હમારા દોષ, રોષ ઉતારી નાંખઇશ. ૧૦
વીનવે લક્ષ્મીરામ, રામ અર્જ ઉરમાં ધરો;
ટાળી દુઃખ તમામ, કર થાપો હમ શીરપર. ૧૧

ભરતખંડના ભુંડા હાલ.

સવૈયા.

શૂર ગયું સરસતી ગઈ ને સંપ ગયો સૂખનો કરનાર,
લાછ ગઈ ને લાજ ગઈ બહુ દૂખીયો દેખુંછું સંસાર;
ગૌ જેવા જોઉંછું નીરબળ શેર સમા તુજ શુત મસતાન,
દુઃખ દાવાનળથી કયમ ઉગરે માતા મ્હારી હીંદુસ્થાંન. ૧
સતયુગના સતવાદી રાજો પ્રજાહીતમાં હતા નરેશ,
ગયા અને જે નવા થયા તે દેશ દાઝ નહિં ધરતા લેશ;
એક શૂરા નીતીમાં પૂરા બીજા રાગ રંગે ગુલતાન,
દુઃખ દાવાનળથી કયમ ઉગરે માતા મ્હારી હીંદુસ્થાંન. ૨
રાજયો રૂડાં પ્રલય પામ્યાં જુલમી રાજયે લીધી જડ,
શત્રુ વ્હેમના દુષ્ટ મારથી શૂરવીર સીંહ ખાતાખડ;
કરણ દૂર્યોધનના જેવા શૂર નથી કે પકડે કાંન,
દુઃખ દાવાનળથી કયમ ઉગરે માતા મ્હારી હીંદુસ્થાંન. ૩
પાંચ પાંડવો નથી હાલમાં કારવ સોનો થયો સંહાર,
નથી ચાર શાખાના રજપુત મરેહાઓયે ખાધો માર;
નથી કાઠીને જદનાં ટોળાં ભીલ લોક ભુલ્યાછે ભાંન,
દુઃખ દાવાનળથી કયમ ઉગરે માતા મ્હારી હીંદુસ્થાંન. ૪
બાંણ મંત્રે બ્રાહ્મણો ભુલ્યા વયુહ રચના જાંણેછે કોણ,
રણ સંગ્રામ તજી ક્ષત્રીયો કાયર થઈ બેઠાછે ઓણ;
શીવાજી પણ મુવો સપાતર દેશ તણું ધરતો અભીમાન,
દુઃખ દાવાનળથી કયમ ઉગરે માતા મ્હારી હીંદુસ્થાંન. ૫
દક્ષિણમાં સત બીદુ સીમા ઉત્તર હદમાં કેદારનાથ,
પશ્ચિમમાં જે બેટ દ્વારિકા પૂરવમાં શ્રી જગનનાથ;
રૈયતને રીબી મારીને વહેમ જવને વાલ્યો ઘાંન,
દુઃખ દાવાનળથી કયમ ઉગરે માતા મ્હારી હીંદુસ્થાંન. ૬
શૃજક શકતી ને સ્મર તું માતા સાંભળશે તે ત્હારી અર્જ,
તનૂજ ત્હારાંને આશીષ દઈ શીખવશે જે ભુલીયા ફર્જ;
લક્ષ્મીરામ દીલમાં બહુ દાઝે ઇશ્વર આશીષનું દે દાન,
દુઃખ દાવાનળથી પ્રભુ છોડવ માતા મ્હારી હીંદુસ્થાંન. ૭

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરાંમજી ફરદુનજી કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. કો૦ કોટ—બેહરામ હોરમજજી સ્ટ્રીટ, ના૦ ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૫ મું. એપરેલ ૧૮૭૧ આંક ૪ થો.

ધીરજનું ધન

અથવા

છુપાં શંકટપર છુપી ફતેહ.

એક વારતા.

પરકરણ ૧૦ મું.

મોહોબતના દરદી.

"થઈ ચુકું, થઈ ચુકું, હવે હું હીઆં નથી થોભવાનો, હવે હીઆં મારૂં શું કામછે ! બસ હવે થઈ ચુકું."

"પણ પેઆરા દોસત તેનુ કાંઈ કારણ !"

"કારણ એજકે મારૂં જીગર જખમી થયું, મારૂં દીલ દરદી થયું, મારી આશા ભંગ થઈ."

"પણ તારે તેનું કારણ શું ! તું એમ નાદાંન બચાંની મીશાલે ચેડાં ના કાહાડ ને બેખ્આલી ના થઈ જા. ધીરજથી મને સમજ પાડ કે તુને જખમી કરનારો તીર કહાંથી પોહોંચે છે, તેણે તુને કેમ જખમી કીધો અને હવે તેનો રસતો શું !"

"રસતોબસતો કાંઈ રહયો નથી., બસ મારે આ ઘેર, આ ગામ, આ શેહેર, છોડવું એ રસતો. મરે દેશ તજવું, દુનીયાં તજવી, ભવ તજવો, જીંદગી તજવી એ મારો રસતો. તારી ભતરીજી આરજુ આ શેહેરનાં હાકમ રાસામ તરફથી આવતા પેલા નોજવાંન કાસદને ઘણું કોહું આપેછે, તે તેને ચાહેછે, અને હું તો આરજુની આરજુ અને ઉમેદમાં રહીજ ગયો. એ આફત મારીથી ખમાતી નથી વાસતે હું તો હવે જવાનો."

આ વાતચીત કરનાર કોણ છે, તે પેઆરી વાંચનારી બાનુઓ ચેતી ગઈ હશે. આ મોબતના જખમને માટે ફરીઆદ કરનારો દરદી પેલો બેવકુફ તેહમુર તે આરજુના કાકા બેહેરામનો દોસત હતો. તેના પઈસા ઉપર બેહેરામ માતતો હતો, તે પોતે બેહેરામના વાએદાઓ તથા ભરૂસાઓ ઉપર તવાતો જતો હતો.

આરજુના મેહેલમાં લાંબા દીવસ ગાલી કાહાડવા છતાં, બને એટલા ભપકા અને થાઠમાઠથી આરજુનુ ધેઆંન પોતા ઉપર ખેંચવાની કોશેશ કરવા છતાં, પેગામોથી, ભેટસોગાદોથી અને નજરાંનાંથી તે દીલકસ દીલદારની સનમ પોહોંચવાના ફાંફાં મારવા છતાં આરજુએ તેમુરને કસી મચક આપી નહીં, પણ ઓર પોતાના મોજીલા કાકાના વધારે મોજીલા, મુરખ અને ઉડાઉ દોસત તરીકે તે તેહેમુરને સમજવા લાગી, એ સઘલા ખેઆલ પુરતા વજનથી તેહેમુરના મગજ ઉપર દબાંન કરતા હતા.

પણ પોતાને હલકો પડવાની વધારે પકી ખાતરી તેને તારેજ આવી કે જારે આરજુને રાસામશાહના જવાન કાસેદ સાથ પરીત ભરી ગોફતેગોમાં તેણે મશગુલ જોઈ. તે જોવા પછેજ તેનું દીલ તુટી ગયું અને ઉપલી વાતચીત કરીને તેણે આરજુનો મેહેલ છોડી જવા માગયું.

પણ તેણે એટલું બધું તે શું જોયું હતું !

વાંચનારાંઓને યાદ હશે કે રાસામે પોતાના ખુબસુરત કાસદ ખોદાદાદને પોતાની મોહોબતનાં પેગામબર તરીકે પોતાના દીલની દીલદાર આરજુ પાસ બીજી મરતબે મોકલયો હતો. એ મરદ રૂપી કાસદ—કેમકે તે ખરેખરતો ઓરત બીબી ગુરવારીદ હતી—ને જોઈને આરજુનું દીલ તેને મોકલનાર રાસામ ઉપર નહી પણ તેના આ ખીલતા ગોટાની મીશાલે બાહાર મારતા જવાન કાસદ ઉપર મોહીત થયું હતું. તેણીએ એ કાસદ સાથની પેહેલી વાતચીતમા તેને બીજીવાર બોલાવયો હતો અને તેણે બીજીવાર જવું એ જેમ એક હાથ ઉપર આરજુની મતલબને પેશ પડતું હતું, તેમજ બીજા હાથ ઉપર રાસામશાહને પણ તે બીના ઉપર ઈતબાર હતો અને તરીજી ગમથી ગુરવારીદની પોતાની પણ તેમા મતલબ સરતી હતી અને તે એકે આરજુની મોહોબતને પોતા તરફ ભડકાવી મેળવાથી, પોતાની રાસામ ઉપર લગાડેલી મોહોબતને વધારે આધાર મળતો હતો.

અને તેહેમુર છાકટા બેહેરામ આગળ આ જવાન કાસદની જે મુલાકાત બાબે ફરીઆદ કરતો હતો તે આ બીજીવારની મુલાકાત હતી. તીતરના સરખાં હલકાં પગલાંની અને મોરની મીશાલે બાહાર આપતી ગુરવારીદ ગોલાબની લપટવાલી આરજુની હજુર તેના બાગમાં આવી પુગી તે વેળા બેહેરામ અને તેહેમુર હાજર હતા, પણ આ કાસદની સંગત બીબી આરજુને ગોયા એટલી પસંદ હોય તેમ તેણીએ પોતાના ખેસીને અને તેના દોસતને તાંહાંથી જવા ફરમાવયું અને આ જવાન કાસદ સાથ ખુશ ગોફતેગોમાં ફરવા લાગી.

આરજુએ પોતાના દીલના ઉભરા એકદમ બાહેર કા

હાડયા નહી. ગમે તેવી મોબત હોય, તોપણ જેના ઉપર તેની મોબત લાગેલી તેને તે ખાતર એક ખીદમતગાર સમજતી હતી અને આરજુમાં પોતામાં દરએક સુલખણી ઓરતનો ખુદરતી અંદાજો તથા મહલાજે હતો. માટે તેણીએ પેહેલાંતો ખોદાદાદને જાંણે પીછાણતી નહી હોય તેમ એકવાર ફરી તેનું નામ પુછ્યું.

"હું તારા ગોલામનું નામ ખોદાદાદછે, નામવર બાનુ."

"મારો ગોલામ. જારથી પોતાને હલકા પાડવાના ઢોંગમાં સાંમાં ધણીને માન આપવાનું ગણાયછે તારથી દુનીયાં બગડી ગઇછે. ભાઈ તું કાંઈ મારો નોકર નથી, પણ રાસામશાહનો નોકરછે."

"પણ રાસામશાહ તમારો નોકર છે, અને તેથી જે તેનું હોય તે તમોને પોંહોંચેછે, તારે તમારા નોકરનો જે નોકર તે તમારો પણ નોકર છે."

રાસામનું નામ સાંભળી આરજુ ચરકીપડી. "હું તેનો વીચાર કરતી નથી, અને તેના મગજમાં પણ હું ભરાંઉ તેના કરતાં તે મગજ ખાલી રેહ એ હું ચાહું છઉં."

"બાંનુ તેના મગજને તમારી તરફ ખાલી કરવા સારૂં હું આવયો છઉં."

પણ આરજુ હઠીલી હતી. તેણીએ ભવાં ચહડાવીને કહયું કે "રાસામનું કામ મારી આગળ નહી સાંભળવાને મેં તુને હુકમ કરેલોછે, પણ જો તું કાંઈ બીજું કામ લઈ મારી પાસે આવેતો આસમાની ગાએબનાં શરીદો કરતાં તે કામ તારે મોહોડે સાંભળવાને હું ખુશી થવશ."

"નેક ઉમરાજાદી"—

"તું ખોદાને ખાતર મારૂં સાંભળી લે." અને હવે આરજુએ છુટથી બોલવાની હીમત પકડી "તું તારી જાદુઈ જુબાનની અસર હીંઆં છેલીવાર ચલાવી ગયો, તારપછે તારા શેકારી તરીકે એક વીટીને મેં તારી પુઠે મોકલાવી. હું કબુલ કરૂં છઉં કે તેમાં મેં પોતાને ઠગીછે, મારા નોકરોને ઠગયાછે ને તું જવાંનને પણ ઠગયોછે અને હવે જે ચીજ તું જાંણેછે કે તારી નથી તે ચીજ શરમ ભરેલી હીકમતથી તારા ઉપર જબરીથી ફેંકવા માટે તું કડણ દીલથી જે સજા ફરમાવે તે ખમવાને હું તઈઆર છઉં."

આ જોસ ભરયા શબદોનો ભેદ અલબતાં ગુરવારીદ સમજી ગઈ. તેના જવાબો હમેશાં બે અરથ ધરાવનારા હતા. એકતો તેમનો ખરો અરથ અને બીજો પોતાની છુપાવેલી હાલત ઉપરથી નીકલતો અરથ. જારે તેણીએ આ રજુને મોહોડે આ મોબતનાં જોસ ભરયા શુખનો સાંભળયા તારે તેણીએ એટલોજ જવાબ દીધો કે—"મને તમારી હાલત ઉપર દયા લાગેછે."

આ શબદોનો માતર બાહારનોજ અરથ આરજુ સમજી અને તે બોલી કે "દીલદાર પર દયા કરવી એ તેને ચાહાવાનો એક તબકો છે."

"નાં તેમ નથી. ઘણીવાર આપણા દુશમન ઉપર પણ દયા કરીએ છઈએ."

"પણ તારે દુશમનનેબી ખુશી થવાનું છે. અરે દુનીયાં! ગરીબોને કેવી ગરૂરી હોયછે! અગરજો એક ગરીબ શેકાર થાયતો વરૂનાં કરતાં સીંહની આગળ પડવું કેટલું બેહેતર છે."

આવી ગોફતેગોમા ઘણો વખત ગુજરી ગયો અને હવે છુટાં પડવાનો વખત થયો. આરજુએ હજી સઘલો ભેદ ખોલીને કહયું નહી. ઓર સેવટે તે એવું બોલી કે "જવાન ખોદાદાદ હું આટલી છુટથી વાત કરૂં છઉં તેથી ભરતાર તરીકે હું તુંનેજ ગલે પડશ એમ વીચાર ના. હવે વખત ઘણો થયોછે માટે તું રૂખસત લે."

પણ હજી ગુરવારીદના મનમોવન મુખડાને વીહીલો મેળવા તેણીને ગમીઓ નહી. તે બોલી કે "જરા ઉભો રેહ. તું મને ખરેખરૂં કેહ કે મારે વીશે તું શું વીચારેછે."

"તમે એવું વીચારોછો કે જેવાં તમેછો તેવાં ખરેખરે નથી."

"જો હું મારે વીશે તેમ વીચારૂં તો તારે વીશેબી હું તેમજ વીચારશ."

"ને તેમા તમે ખરૂંજ વીચારોછો. હું જેવો છઉં તેવો નથી."

"હું ચાહુંછું કે જેવો હું તુંને ચાહુંછું તેવો તું હતે."

"તેમ કોપાથી હું જેવો છેઉં તેથી બેહેતર થતે તો હું પણ તેમ ચાહાતે."

પણ હવેતો ઘણું થયું. આરજુના દીલનો દગદગો અને શરમ હવે નીકલી ગયાં. તેણીએ પોતાનું દીલ સઘલું ખોલલું કીધું અને મોટાં જોસથી તે બોલી કે "અએ શુંદર જવાંન, વસંતનાં મોઘરાં અને બાહારના ગોલાબના મને કસમ છે, મારી કુમારી હાલતના મને કસમ છે, મારાં માનના, સચાઈના અને દરએક ચીજના મને કસમ છે, જો મારૂં દીલ તું સીવાએ કોઈ બીજાના ઉપર મેં લગાડયું હોય. આ મારા એકરાર સાંમે તારાં કારણોને તાંણી તોડીને ના રજુ કર, કેમકે હું તુંને ચાહું છઉં તેમાં તને બોલવાને કાંઈ પણ કારણ નથી. કારણતો મને છે અને તે કારણોને તારાં કારણસે બાંધ, કારણ કે મોબત માંગવી એ સારી છે, પણ વગર માંગવે આપવી તેનાથી બેહેતર છે."

ગુરવારીદને આ ગુચવાડો થોડો નહી હતો. તે જો ખરેખર મરદ હતેતો આ લલચાવનારા સુખનો તેને ઝીહી તતે પણ તેતો ઓરત હતી અને તેથી તે વળી પાછા બેહુ અરથ બતાવનારા બોલોમાં બોલી કે "અસરાફ અમીરજાદી, હું મારાં નીરદોશપણાના અને મારી જવાંનીના સોગંદ ખાઉં છઉં કે મારૂં દીલ એક, છાતી એક, અને રાસતી એક છે, કે જે કોઈ ઓરત પાસ નથી ઇચ્યા નહી હું સીવાએ કોઈબી તેની હવે પછે ધનીઆંણી થઈ શકશે. વાસતે સલામ બીબી સાહેબ. હું જાંઉં છઉં અને મારા ધણીના આંસુથી તમારી આગળ રડવા સારૂં હું ફરીથી આવશ નહી."

હવે તેને જવા દેવોજ જોઈએ પણ તોબી આરજુએ આરજુ બતાવી કે "તું ફરીથી આવજે કેમકે જે દીલ પોતાનાં ચાહાનારને ધીકારેછે તેને ચાહાતાં શીખાડવાને તારાથી બની શકશે."

પરકરણ ૧૧ મું.

મુરખાઈના મરચાં.

રાસામશાહનો કાસદતો બીબી આરજુથી છુટો પડયો અને બાગમાંથી ગયો મગર તેહેમુર તે કેમ દેખી શકે!

તેણે મજકુર સઘલો તમાસો જોયો હતો. આ મુલાકાતને દરમેઆન આરજુએ તેને બાહાર જવા ફરમાવયું હતું, પણ તેહેમુર ખાતર દુર જઈને તમાસો જોવા ઉભો હતો.

અને છેલાં પરકરણની શરૂઆતમાં પોતાના દોસત બેહેરામ આગળ કરેલી તેની જે ફરીઆદ આપીછે, તે ફરીઆદનું કારણ એજ હતું.

તે બોલયો કે "સઘલા ચાલા મેં આમ્એ ખુનથી વેહેી નજરેનજર જોયાછે. ઘડીમાં તેઓ બગલગીરી કરતાં, ા ઘડીમાં ખાંધ ઉપર હાથ નાખતાં ગોલાબ અને ચંપેલીાં કેઆરાઓ વચે ફરતાં હતાં. હવે બેહેરામ તારી જાતછનું દીલ બાહાર ગુંથાવાની વધારે સાબેતી શું જોઈએ!"

બેહરામે જોયું કે વાત બેહકીતો ખરી. આરજુનોાપ તેહેમુરને મળે કે નહી મળે તેની બેહેરામને થોાજ દરકાર હતી. પણ આ મેહેલનો આસરો અને બેહેરામની સંગત છોડી જવાને તે મુરખને કાંઈ પણ બાહા મળે તેનો બેહેરામને ઘણી ધાસતી હતી. તેહેમુરને જવાવો એટલે સઘલા એશઆરામને જવા દેવો અને મોજમોને છેલી સલામ કરવા બરાબર હતું, માટે આ મુરખનોઈ પણ રીતે ફુસલાવીને પાછો રાખવા સારૂં બેહરામે એવાર ફરી હીકમત અજમાવી.

તે બોલયો કે "વારૂં તેહુમુર હું પુછું તેનો જવાબશે! જે વખતે તે જવાન કાસદ્દ મારી ભતરીજી સાથ પેયાર ભરી મસલત કરતો હતો તે વખતે તેણીએ તુંને જોા હતો?"

"જેમ હું તુંને જોઉં છઉં તેટલી ખોલલી રીતે તોને જોતી હતી અને તોપણ મારાં દેખતાં, મારી નજરોનજ એ નીમખહરામ નાર પેલા નાપેકાર હલકારા સાથ ગુસાસ કરતી હતી."

બેહેરામને આ વાતમાંતો પાયો પાયો. તે હસીનોલયો કે "અરે પેલા તેણીએ તુંને જોયો તારે હવે સાંનોેટલો બધો ઘભરાયછે. તારા દેખતાં તેણીએ બીજા સાથ યાર કરયો એ કાંઈ તારી તરફ તેની બેવફાઈ નહી પણ તા પેઆરની ઈધાંણી છે."

"જો બેહેરામ તું મને ગધેરો સમજેછે કે શું આવીને ઉલથાપ આપવા આવયોછે."

"નહી હું ખરૂં કહું છઉં કે તારાં દેખતાં તેણીએ ારકા જવાન ઉપર પેઆર બતાવયો તે ખુશ મીજાજથી તું ખીજવવા સારૂં, તારી સુતેલી ઉલટને જગાડવા સારૂં, ારી સુસત થયલી હીમતને ઉસકેરવા સારૂં, તારાં દીલમાં આતસ સલગાવા સારૂં અને તારાં કલેજામાં લોહી રેડવા ારૂં તેમ કીધું."

તેહેમુર વીચારમાં થંભ થઈ ગયો, અને બેહેરામે ાત આગળ ચલાવી—"દેવાના દોસત તુંએ તારો પેઆર બતાવાની અછી તક જતી મેળી, તારૂં જોસ સાબેત કરવાની બાજી ખોહી. તે પારકા ધણી ઉપર ખોટો પેઆર કરતી હતી, તેજ વખતે તુંએ તેની આગળ જવું હતું અને તારાં મોહોડાંની ટંકસાલમાંથી ગરમાંગરમ હકા મરાખરીના સીકકા બાહાર કાહાડી તુંએ તે ચાપલુસીખોર જવાંનને મુગોમંતર કરી નાંખવો હતો. તારી માશુક તારીથી એવી વકી રાખતી હતી, અને તેજ વકીમાં તેં તેણીને નીશફળ કીધી અને હવે તું તેણીના મગજના ખાહાસાગરમા તદન ઉલટી દસાએ હંકડાઈ ગયા, કે જંહાં એક ફુરીયાંનની દાહાડી ઉપરનાં દવની મીશાળે તું લટકી રેહેશે; નહી તો તેમાંથી છુટકારો પાંમવો હોયતો કાંઈ હીમત અને મરદાંનગીના ઉપાયો કસવામાં કંમર તંગ કર."

તેહેમુરની મુરખાઈપર આ મરચું ભભરાવેલું બસ હતું. તેહેમુર સમજીઓ કે બેહેરામે સમજાવયું તેજ ખરેખર તેણે આરજુના મન ઉપર અસર કરવાની તક ખોહી અને તેથી હવે તેણીની ખોહેલી મેહેરબાનગી પાછી મેલવવાના કાંઈ ઉપાય કરવા સારૂં તે પોતાના દોસતની સલાહ માંગવા લાગો.

બેહરાંમે વધારે આટો બાફીઓ. તેણે સલાહ આપી કે જો ઓરતના મન ઉપર પેઆર બેસાડવો હોયતો બાહાદુરી બતાવવી એ સઉથી સરસ રસતો છે, માટે રાસામશાહ તરફથી આવતા હરીફ સાથ કુસતી રમવાની તેમુરને સલાહ મળી. બેહેરામે તેને ઉસકેરયો કે "તે જવાન હલકારા ઉપર તું એક કાગળ લખ અને તેમાં તેની સાથ કુસતી રમવાની માંગણી કર. તે કાગળમાં તું જેમ બને તેમ તારી સરફરાજી સહરાગાત ભરેલા શબદોથી બતાવ, તારે ગમે એટલાં તેનાપર તોહોમતો મેળ, તારે ગમે એટલું જુઠું લખ, તારે ગમે એટલી વડાઈથી દફાંસ માર. એ રીતે તેને ઘભરાવીને પછે એક ઠરાવેલી જગા ઉપર કુસતી રમવા બોલાવ. તે એક લોંખડી છોકરોછે. માટે તારાં પીલતન જેવાં બદનથી તું તેને લેહેજામાં જમીનદોસત કરશે અને તેના ઉપર ફાવી જશે એટલે પછે મારી ભતરીજી તારી બાહાદુરી અને હીમત ઉપર ખુશ થશે અને તુને પોતાનો મરદ કરવા ચાહાશે."

આ વાત તેહેમુરના ધેઆંનમાં એકદમ ઉતરી ગઈ અને લાગલો તે કાગળ લખવા ગયો.

પણ બસરા શેહેરમાં એકલો તેહેમુરજ મુરખ નહી હતો. બીબી આરજુનો કારભારી બાધરખાંન મુરખોનો મુરખ હતો અને ફકત દાહાયો થવા માટે તથા પોતાની શેઠાણીની મેહેરબાનગી મેળવવા માટે ઘરમાના માંણસો ઉપર તેણે ઘણીક લાહેરી ચલાવવાથી તેઓએ તેનો ઘાટ ઘડી રાખેલો હતો.

આરજુનો લઉવો નકર તથા સાએલી ફરંગ, આરજુનો કાકો બેહેરામ અને તેનો દોસત તેહેમુર અને તે વીનાએ બીજાં સરવેને બાધરખાન ઉપર જે ખબડાટ હતો તેનું વેર લેવા માટે તેને ફસાવા તથા તેને ગધેડો બનાવા સારૂં આ સરવે જણ તેના આંધરાંમા ફરતાં હતાં અને તેને દેવાનામા ખપાવા સારૂં હસમુખી ફરંગે એક હીકમત બતાવી હતી તે વાંચનારાંઓ ભુલી ગયાં નહી હશે.

તે હીકમત અમલમા લાવવાનો હવે વખત હતો.

સાંજ પડેલી હતી. ખુશનુમા પરકાશથી આકાશ ઉપર સોનેરી ઢોર ચહડાવતો આફતાબ પોતાની દીવસની સવારી પુરી કરી તે દીવસના મોતના શોકમા શીહા વાદલનું કાણું કફન હોઢવાની તઇઆરીમા હતો.

પેલી હીકમત ચલાવાની એજ જગા પણ હતી. બાગમાં ઠંડી જેફીરની લેહેકી દીલરૂબા માશુકોના રૂખશારા ઉપરના મધ ચુમતી હતી, જાહાડોની લીલોતરીના તાહાડક આપનારા રંગ સાથ રંગબેરંગી ફુલોનો રંગ મળી જઇ તે બાગ ખુશતર બની રહયો હતો અને સુગંધી ફુલોની લપટે બેહેક બેહેક થઈ તે આરાસતે જગાને ખુશ ઠઠા મશખરીને લાએકની બનાવી હતી.

મારે એક તરફથી મુરખ તેહમુર મુરખાઈના મરચાં ભભરાવાથી તીખો થઇ રાસામંશાહાના જવાન કાસદસે કુસતી માંગવાનું નામું લખવા ગયો, કે બીજી તરફથી હસમુખી સાએલી ફરંગ, મશખરો લહુવો જકર અને બીજાઓ બાધરને બેહેકાવાની હીકમત અજમાવા સારૂં એકઠા થયા અને તે મુરખથી જે મજાહ મલવાની આશા હતી તેથી ખુબ રંગીલા છબીલા બની ગયા હતા.

ફરંગે સઘળાઓને ભલામણ કીધી કે "તમોએ જાહાડની પછવાડે સંતાઇ જવું અને હું હીઆં કેઆરામાં બાધરને નામનું એક બીડેલું કાગળ નાખી જાઉં છઉં. અડધો કલાક સુધી પોતાની એસકાઈને મારે પોતાના ઓળા સાથ ચેડાં કાહાડવા પછે એ અડધો ઘેલો આ તરફ આવેછે, મારે આ તેને ખરે નામનું પણ બાઈ આરજુના ખોટા હરફોનું કાગળ હીઆં નાખવાથી તે ઉંચકી લેશે અને પછે તેમાંની સહરાગાતથી છાપરે ચહડીને કેવાં ખેણ કોતક કરશે તે જોવાની મજાહા છે." પણ ફરંગે સઘલાઓને ખુબ ચેતવણી આપી કે આ હીકમતને દરમેઆન કોઇએ ચું કે ચાં બોલવું નહી, નહીતો સઘળો ધાંણ બગડી જશે.

ચના જેવી ફરંગની આ ચેતવણી ધેઆનમા રાખી સઘળાઓ જાહાડ હેઠલ સંતાઇને એવા ઉભા કે એક પાત રૂંબી ખખડે નહી. ફરંગે પેલું કાગળ બાગના રસતાની વચોવચ નાખયું અને પછે ફરંગ તાંહાંથી ખીસી ગઈ.

થોડીક ઘડી ગઇ નહી તેવામાં બાધરખાંન ભપકો કરીને વા સાથ વહડતો હોય તેમ પોતાના મન સાથ બોલતો આવયો. આ વખતે તેનો મીજાજ ખુશ હતો અને પોતાની શેઠાંણીના પેઆર વીશેજ મલકાતો હતો. તે બોલતો કે "નસીબની વાત છે, બાઇ બધી નસીબની વાત છે. પેલી કવચ ફરંગે મને એકવાર કહયું હતું કે બાઈ આરજુ મને ચાહેછે ખરી, અને એક વખતતો એ બાનું મારા પેઆરની એટલી નજદીક આવી હતી કે તેણીએ મને કહયું કે જો તેણીના ભવીશના ભરતાર વીશે તે ખેઆલ કરેતો તેની સુરત મારા ચેહેરાનેજ મળતી આવશે."

હીઆં છુપાઈ રહેલા લઉવા જકરથી હસવાનું ખમાયું નહી, પણ જો બેહેરાંમે તેને દાબયો નહી હતેતો તે ખચીત મોટે હસી પડતે.

પણ બાધર આગળ વીચારવા લાગો. તે બોલીઓ કે "વારૂં જાંણે આરજુ સાથ પરણયો, તો પછે હું શેહેરનો હાકમ થવશ, તારે પરણવા પછે તરણ મહીનાતો હું મારી મેહબુબ સાથ એકાંત મોજમા ગુજારશ અને તરણ મહીના પછે સોનેરી તખત ઉપર બેસીને પેહેલાંતો મારાં નેણ ચહડાવીને મારી આસપાસનાઓને હું ધમકાવી કાહાડશ કે મારૂં કામ હું સારીપઠે સમજું છઉં અને તેઓએ મને હંમેશ પગે પડવું જોઈએ. એ રીતે સઘળાઓની ધુલ કાહાડી નાખવા પછે હું મારી ઓરતના પેલા નાપેકાર બેશી બેહરામને તેડાવશ. દસ, બાર ઉમરાવો તતકાલ દોડીને તેને બોલાવા જશે અને તે આવે તેટલો વખત બધાંને થથરાવા સારૂં હું જરા દોળા ધુરકસ અને પછે જરા રમતીઆલ થઇને ઘડીઆલને ચાવી આપશ અથવા મારી આંગલીપરના કોઈ આબદાર ઝહવેર સાથ રમત કરશ. તેટલાંમા પેલો અંડાલ બેહેરામ આવી પુગશે, મારી આગળ ગુઠણપર પડી મારો નમસકાર કરશે. હું મારો હાથ જરા લાંબો કરશ અને જાંણે ઓળખતો હોઉં તેમ જરા હસી દેખાડશ, તોપણ તું મારા હુકમ તલેછે એવો હું ચેહેરો બતાવશ. પછે હું ભપકામા કેહેવશ કે "ભાઈ બેહેરામ મારાં નસીબને તારી કમબખતી કે તારી ભતરીજી મારે હવાલે થઇછે, વાસતે તુને હુકમ કરવાનો મારો હકછે કે તું તારાં છાકટપણાને સુધાર અને એક મુરખ દોસત સાથે મળી જઇ તેના પઇસા ગુમાવેછે, જેનું નામ તેહેમુર છે, તેને તારા સંબંધમાથી હાંકી કાહાડ."

બાધરના આ સેકચલી સહી ખેઆલો હતા. પેલા જે ચોટાઓ જાહાડની હેઠલ સંતાઇને તેનો તમાસો જોતા હતા, તેઓ પેહેલાંતો બાધરની ઉપલી મુરખાઈઓ ઉપર હસવા લાગા, પણ જેમ જેમ બાધર પોતાના ખેઆલમા ફુલી જઇને વધારે બેહેકવા લાગો તેમ તેમ તેના આ છુપા સંભાળનારાઓ ખીજવાતા ગયા અને જારે બેહેરામપર બાધરને મોહોડે ગાલો પડવા લાગી તારેતો તે ચમાર મરતબે ગુસાથી લાલને પીલો થયો અને બાહેર નીકલી આવી બાધરને એકદમ ગરદાપેચ કરવા ટાંપેઓ, પણ તેના સોબતીઓએ તેને વારેવાર અટકાવી તથા મોહોડું દાબી ધરી તેને બોલી ઉઠતાં વારયો. જકર લહુવાએ તેને સમજાવયો કે "યાર॰ ઘડીભર ચુપકીદીને આપણા મોહોમાંથી બાંધીને ગાડી કરી ઘસડી લઇ જવામા આવે, તોપણ હાલ તરતતો ચુપ રેહ."

એ રીતે સેકચલી મીશાલે "હવામા કીલલા" બાંધતાં બાંધતાં અંતે બાધરની નજર પેલા ઠગાઇથી નાખેલાં કાગળ ઉપર પડી, જે તેણે અચરતીથી તરત ઉંચકી લીધું અને તેને વધારે અચરતી એમ ઉપજી કે "અરે, આ સરનામા ઉપરના અખશરતો મારી શેઠાંણી આરજુના છે, હા એજ તેના કાના માતર ને વલાયાની વલાંણ."

પકી ફરંગ! તે કપાતરે આ કાગળની ઉપર અને અંદર આરજુના હરફની ઘણીજ નાદર હીકમતથી નકલ કીધી હતી. બાધરની મુરખાઇ પર આ મરચું ભભરાવાને તેણે કસી કળા બકાત રાખી નહી હતી. કાગળ ઉપર સરનામું આ પરમાણે કરેલું હતું—

"મારા અનજાંના વાહાલાને મારી દુવા સાથે આ કાગળ પોંહોંચે."

આ અખશર આરજુના હતા, આ પરબીડું અને

કાગળ આરજુનું હતું, આ મોહોર કરેલી લાખ આરજુની હતી; એટલુંજ નહી પણ આ સરનામું કરવાની ઢપ પણ આરજુની હતી.

હવે બેહેરામ વીચાર કરવા લાગો કે "બાઇનો આ 'અનજાનો વાહાલો' કોણ હશે ?" તેનાથી વધારેવાર થોભાયું નહી, મારે કાગળ ઉખેડીને વાંચવા લાગો. તેમાં તો પેહેલે આ બેત હતી—

"જીભ નહી ચાલતી તાંહાં ચાલે જીગર—
કોણ પર એ પેઆર ? ન કેહેતી મગર."

"કોણપર પેઆર ચાલેછે તે કહી શકતી નથી ! એમ મારે વીશે કેહેતો કેવું સારૂં" આવા ખેઆલમા બાધર મલકાવા લાગો. પણ વળી એક બીજી કવીતા પર તેની નજર પડી—

"હું તેનેજ ચાહુછ જેપર ચલાઉંછ હુકમ,
પણ હુકમ મોહોબતનામા બંધ પડયુંછ સુખ;
કારી છે છુપી છુરીના જખમ,
બબાને કાનાથીજ મળે મને સુખ."

બાધર આ લીટીઓ ઉપર અચકયો અને ફરીથી વાંચવા લાગો. "હું તેનેજ ચાહુંછ કે જે પર હુકમ ચલાઉંછ" પણ આરજુતો બાધર પર હુકમ ચલાવેછે, અને જે પર હુકમ ચલાવેછે તેનેજ ચાહેછે, તારે આરજુ બાધરને ચાહેછે એ સાર તેણે બોલસો કાહાડયો. વળી જેના પર હુકમ ચાલેછે તેને ચાહાવા છતાં "મોહોબતનો હુકમ કાહાડવાને મુખ બંધ છે" એથીબી બાધરનાજ અનુમાનને ટેકો મળેછે, કેમકે તેણે વીચારયું તેમ શેઠાંણી અને ચાકર વચે તફાવત હોવાથી પોતાની મોહોબત જાહેર કરવાને તેને આનાકાંની થાયછે. પણ છેલી લીટીતો સઘલું ખોલું કરી આપેછે. તેમાં લખેછે કે "બબાને કાનાથીજ મળે મને સુખ" એટલેકે બ ને કાનો બા અખશરથી સરૂ થતું નામજ સુખ આપે અને તે નામ બાધરનું છે ! •

એથી વધારે ખાતરી હવે શું કામ જોઇએ ! બસ બાધરે માનયું કે "મારી શેકાંણી મજ પર ફીદા છે." પણ વળી કાગળ મધે ફેલખોરી ફરંગે એટલાંમાજ પતાવીઉં નહી હતું. બાધરખાનને ગધેડો બનાવાને બીજું ઘણું લખીઉં હતું અને તે આ પરમાંણે—

"જો આ કાગળ તારા હાથમાં આવેતો એકદમ ફરી જા. મારો સેતારો તારા કરતાં બુલંદ છે, પણ મારી મોટાઇ જોઇ બીહીતો ના. કોઇ જનમથી મોટા હોયછે, કોઇ મોટાઇ હાંસલ કરેછે અને કોઇપર મોટાઇ હંડસેલવામા આવેછે. તારૂં નસીબ પોતાના હાથ ઊંધાડેછે, વાસતે તારાં બદનને તેની સાથ કોટી કરવા દે અને વેરે પછે તું કેવો થયે તે વીશેની તુંને આદત પાડવા સારૂં તારો હલકો અવતાર તજી દે અને તાજો દેખા. એક સગોછે તેની સાથ લડજે; ચાકરો સાથ ચીરડાજે; તારી જીભ ઊપર રાજપાટના બોલોને લટકાવજે; મોટાં માણસોની મીચાલે જરા ઘેલોગાંડો થજે; એવી સલાહ, જે માણસ તારે માટે રાત દીસ બળેછે તેજ તુંને આપેછે. તારાં પીલાં મોજાં કોણને પસંદ પડેછે અને કાબરચીતરૂ પેહેરણ કોણ જોવા ચાહેછે તે ધ્યાનમા રાખજે, હું કહુંછું-કે ધ્યાનમા રાખજે. જો તું વધવા માગેતો હું ચાહુંછું તેવો થા, નહીતોકે સેવટ સુધી નોકર તરીકે નોકરોનોજ સોબતી અને દોલતની આગળ આવવાને નાલાએક તુંને ગણુશ.

લા૦ તે કે જે તારી સાથ હોદો અદલ
બદલ કરવા ચાહેછે
તારી ભાગ્યેગસાલી દુખીઆરી."

બસ—હવે બાધરની ખાતરી થઇ. આરજુના પેઆરને ખાતર તેણે ઘેલો ગાંડો થવાનો ઠરાવ કીધો, તેણે કાબરચીતરો પોશાક પેહેરવાનો ઠરાવ કીધો, તેણે પીલાં મોજાં પેહેરવાનો ઠરાવ કીધો અને ફરેબબાજ ફરંગના ફેલ મુજબ તેને જેવો ગધેડો બનાવા માગયો હતો તેવો તે ખરેખર બનયો. તે બાગ છોડી જવા પછે, જાહાડ હેઠલ ભરાયલાઓ બાહેર નીકલયા અને હવે પછે જે ગમત પડશે તેના ખેઆલમા ખુશ થવા લાગા.

અભીઆસ.

સુનાબાઇનો નાહાનો સોલુ ટેબલપર ચોપડી મેળીને પરપર વાંચેછે અથવા પોતાનો પાઠ કરેછે તો માએ મલકાયછે કે મારો દીકરો ઘણો હોશીઆર છે, જારે માસટર વીદીઆ અભેઆસ વીશે વાતો કરેછે તારે નવલસાગોરી પોતાના દીકરાને મોટો અભીઆસી ગણેછે, કેમકે તે સહવાર સાંજ સારીપઠે બેસીને વાંચેછે. પણ વીદીઆના એક અભીઆસીનું ચીતર અમે આ બાબતને મથાલે આપયુંછે. આ વીદીઆરથી પોતાના પુસતકખાંનામા બેઠોછે, ચોપડી વાંચેછે અને તેની પાસે બીજી ચોપડીઓ પડેલીછે. દેવાલ આગળ નકસો ટાંગેલોછે, ટેબલ ઉપર પરૂથવીનો ગોળો મેળેલોછે અને પહોસમાજ આકાસનું અવલોકન કરવાને એક દુરબીન તેના સટાંડ ઉપર જડેલીછે. અભીઆસી પોતાની ચોપડીમા ખુબ ગુંતાયલો છે. તે એકલો અને એકાંત ખુણે બેઠેલોછે, તેનું મન ખસેડનારી બીજી કોઇ હરકત નથી અને તેવે ખુણે તે અભીઆસમાં સઘળો ગોપા ગરક ગીઓછે.

આ ચીતર ઉપરથી વીદીઆ અભીઆસ શું તેનો કાંઇ ખરો ખેઆલ આપણને આવેછે. અમસથું વાંચવામા અથવા પાઠ મોહોડે કરવામાં અભીઆસ પુરો થતો નથી. ગમતને મારે નાટકો વાંચવા અથવા શોખને મારે વારતાઓ ઇઆ કાંહાંની કીસસા વાંચવા તે કાંઇ અભીઆસ નથી. અભીઆસ માતર ચોપડીથીજ થતો નથી. એક ચીજનો અભેઆસ કરવો એટલે કે ઉમંગથી તેની પુઠે લાગીને ઉલટથી તેને લગતું સઘળું ગ્નાન મેળવવું એવો અરથ થાયછે. તેને મારે એકજ ચોપડી વાંચીને બેસવું નહી, પણ તેને મારે જેમ બને તેમ વધતી ચોપડીમાંથી વધતું વાંચવાનું મળે તે વાંચવું; માતર વાંચવુંજ નહી, પણ ગોખવું, નોંધ કરવી, યાદદાસતો લખી લેવી, મગજમા ઉતારવું. માતર વાંચવુંજ નહી પણ તેને વીશે તપાસ કરવી, પરપુછ કરવી, ખોલ અને જોસતેજો કરવી. એવી રીતે ગો

યા ખીટીને તથા એકટગરે મંડીને જે ગ્નાન હાંસલ કરવું તેનું નામ અભીઆસ છે, પછે તે અભીઆસ વીદીઆનો હોય, કે હોનરનો હોય ઈઆ રાજદુવારી સવાલોનો હોય ઈઆ સંનસારી વેહેવારી વીશયો ઉપર હોય.

એક પરજાની ચહડતી ઘણે દરજે આવા અભીઆસ ઉપર આધાર રાખેછે. ગ્નાનનો ફેલાવો અને વીદીઆ હોનરોનો વધારો આવા અભીઆસથીજ વધેછે. પારકી ભાશાઓની મારફતે અથવા પારકાઓએ કરેલી શોધ ખોલની મદદથી ગ્નાન મળેછે તે ઘણુંકરીને ઉપરટપેનું હોયછે અને જે પરજા સુધારામા બાલાવસથા ભોગવતું હોય તે પરજા પેહેલાં એવાં ઉપરટપેના ગ્નાન પાછળ કોશેશ કરેછે. પણ એવાં ઉપરટપેના ગ્નાનથી ગમે એવો ફાયદો થાય, તોપણ વીદીઆ હોનરોનો ખરો વધારો તેમા નથી. જેમજેમ અભીઆસનો માહાવેરો વધતો જાયછે તેમતેમ તે અભીઆસ કરનારાઓ પોતે વીદવાન થાયછે અને ખરી વીદીઆને આગળ વધારેછે. ઈંગરેજોમા વાંચવા લખવાનો શોખજ નહી પણ અભીઆસની ટેવ ઘણી વધી ગઈછે. પોતપોતાના કામોને લગતો તેઓ અભીઆસ કરેછે એટલુંજ નહી પણ પોતાના કામો ઉપરાંત સાધારણ વીદીઆઓનો પણ તેઓ અભીઆસ રાખેછે. વેપારી વેપાર ઉપરાંત રાજ વીદીઆનો અભીઆસ કરેછે જેવા કે કાબડન. રાજઅધીકારી રાજવીદીઆ ઉપરાંત ભાશા અને એલમ શીખેછે, જેવા કે ડરબી અને ડીસરાએલી. નેઆએ શાસ્ત્રી નેઆએ ઉપરાંત તવારીખ વગેરે વીદીઆઓનો અભીઆસ કરેછે, જેવા કે મેકાલી અને બરોહામ.

આપણા લોકોમા અભીઆસની ટેવ ઘણી કમ છે, લોકોતો રહયાં પણ ખુદ વીદીઆરથીઓમા પણ અભીઆસ જાજો જણાતો નથી. તેથી બનેછે એમ કે તેઓના વીદીઆ પરકરણના કામકાજ ઘણીવાર નજીવાં, હલકાં, અધુરાં તથા ઉપરટપેના લાગેછે અને વીદીઆ તથા અનુભવ વાળાં સંગીન લખાંણની ઘણી ખુટ ચાલેછે. પરોફેસર દાદાભાઈ રાજદુવારી બાબત ઉપર રસાલો લખેછેતો તરેહવાર દાખલા દલીલો અને શાહાદતો ટાંકી બતાવેછે તે ખરા અભીઆસનું પરીનામ છે. મી૦ ખ. રૂ. કાંમાજી ધરમને લગતું એક ભાશણ આપેછે તો નામીચા ઉસતાદોની તથા આગળી અને હાલના વખતના લખનારાઓ તથા ભાશાઓના મુકાબલા વગેરેની મદદ લીએછે તે અભીઆસનું પરીનામ છે. પણ એવા ખરા અભીઆસીઓ આપણામા ઘણા થોડા છે અને તે ઘણું કરીને ઉંચી કીસમની કેળવણીમાં પરીખશા આપવાનાં ઉમેદવાર વીદીઆરથીઓ છે. તેઓ અરધી ઈઆ આખી રાત સુધી ઉજાગરો કરીને અભીઆસ કરેછે. તેઓ કાફી પીતા જાયછે, ચોપડીઓ ઉથલાવતા જાયછે અને એકનું બીજીમાં તથા બીજીનું તરીજીમાં તપાસતા જાયછે.

પણ આપણા તેવા વીદીઆરથીઓ વટીક તેવી પરીખશા પસાર કરવા પછે અભીઆસ ઉપર પાંણી ફેરવેછે. થોડાક ડાકટરો પસાર થવા બાદ વઈદક શાસ્રને લગતો અભીઆસ જારી રાખેછે, પણ તે સીવાએ બીજા વીદીઆરથીઓ વીશે તેવું આપણ જાજું જાણતા નથી. જો આપણામાં ચોપડીઓ છપાયછે તો ઘણીખરી સાધારણ તરજુમાઓ અને ટાહેલાંઓની નીકલેછે. જો વરતમાન પતરો ચાલેછે તો ઘણાખરા અભીઆસ અને ખોળ વગરની બાબતો માતર સાધારણ વાચારોથી ભરેલી લખાયછે. જો સભાઓ થાયછે તો કોઈવાર જીવ વગરનાં ભાશણો સાંભળી આવીએ છઈએ. એ રીતે આપણા લોકોમાંથી અભીઆસ કોતા થતો ગયોછે. થતો ગયોછે એમ આપણ કહીએ છઈએ તે એટલા માટે કે આગળ આપણા લોકો અભીઆસી હતા. જારે ઈંગરેજો અને બીજી સુધરેલી કોમો જંગલી હતી તારે આપણા લોકોએ ધરમ, નીતી અને વીદીઆના નામીચાં ગરંથો લખયાં હતાં. આપણા નામીચા જોતીશ અને વરતારા હતા. આપણા લોકો ગણીત અને બીજી વીદીઆમાં પુરવીન હતા. આપણા નેઆએ શાસ્રીઓએ મંડળીના બંધાણના કાયદા બાંધયા હતા. ઈમારત, નકસીકામ, હથીઆરો વગેરે હોનરો આપણા લોકોથી નીકલયા હતા.

તેવા લોકોની આપણ ઓલાદ અભીઆસને તજી બેસીએ એ કેવું દલગીરી ભરેલું છે. અભીઆસની અગત માતર વીદાઆરથીઓનેજ નથી. અભીઆસમા ખરી મોજ અને ગમત છે. એક બાબતની પુઠે લાગી તે ઉપર સરદારી અને ફતેહ મેળવવી એમાં મોટો શંતોશ અને દીલાસો છે. અભીઆસ કરવા લાએક બાબતો એટલી બધી અને એટલી બોહોલી છે કે તેમાંથી જેવી ગમે એવી બાબત પસંદ કરી શકાયછે અને તોપણ જુદા જુદા માણસો પોતપોતાના શોખની બાબતો પસંદ કરવા છતાંબી કદી ખુટે નહી એટલું મોટું મેદાન અભીઆસીઓને માટે પડેલુંછે. કારનવાલની શીખામણ મુજબ "દાહાપાં માણસોનાં ઉંદા દાહાપણમાં આપણાં જવાંન ભેજાંને બોરી રાખતાં" ઈઆને અભીઆસ કરતી વેળા કોઈ પણ બાબતથી અટકવાની અગત નથી. કેમકે નામાકીત કવી પોપનું આ લખાણ રાસત છે કે "કોઈ પણ અભીઆસ એવો નથી કે જેમા એકવાર. પડવા પછે તે આપણને ખુશી નહી કરે." બેકન જેવા ફીલસુફનું આ મત છે કે "અભીઆશ ખુશાલી, સીણગાર અને શકતીની સેવા બજાવેછે" અને આડીસન મીશાલ આપેછે કે "જેમ તંબાકુ, તપકીર ઈઆ દારૂની આદત પાડવા પછે તેના વગર ચાલતું નથી, તે ગુણ અભીઆસમાં તે કરતાંબી વધારે છે. જેમ અભીઆસની વધતી પુઠ પકડીએ તેમ તે વધતો અને સુધરતો જાયછે તથા તે પેહેલાં જે કસરત હતી તે હવે ગમત થઈ પડેછે."

મધરાજનો ઝટકો.

મધરાજની અંદરખાંનેની, જુની અવસતા બતલાવનારી એક જુદીજ ચીજ છે. વેલાતમાં 'ફલાઈ' છે; મુંબઈમાં 'બગી' છે; મધરાજમાં 'ઝટકો' છે. આકારમાં શીગરામને કંઈ મળતો; લંબાઈ પોહોળાઈમાં તેનો પોણો હીસસો, બે ઉંચા ચાકપર મેલાયલો; ઘણાં નબળાં પાટીઆંનો એ ઝટકો બનેલો છે; ઘણી હાલહવાલ રીતે, તે જોડાયલો હોકાયલો છે. તેમાં સીકડાઈને ચાર જણા બેસે એટલી ન

ગા કરીછે; બાહાર અડધો નાગો હાંકનાર બેસેછે, જેના શરીરની ખુશબોઇ ગાડીમાં પઝરેલીજ રેહેછે. ખરૂં કે આ ગાડી સાથે જોડેલો તે ઘોડોછે. પણ તે કંજર જેટલો ઉંચો છે; એક આચકો કે લાતમાં ટુટી પડે તેવોછે. પચીસ ઠીંગલાનું, દોરડી સુતરીથી ઝકડેલું, રફુચકર હારનીસ છે, કે જે આ હાડકાંનાં પાંજરાંથી નથી બદતર કે નથી સરસ. આવા ગાડી ઘોડાના રોખડાની ચાલ નહીં ચાલ જેવી, ગઢેડમાંની ગાડી જેવીબી હોત તો તે બને એવું હતું. પણ ખરેખર તેમ નથી. જાણે ઝટકો તે ઝટકોજ. ગમે એટલી દુર તે એક ઝટકામાં લઈ જશે. કડકડાટ ખડખડાટ; ઉછળટી પટકાતી ધપનતી; ચરચર ચરચર ચરચર થતી; સવારીની ગાડીને મારી જશે—એ ઘોડાની ગાડીને પાછળ મેલશે. ઘણીવાર ઉતારૂઓના જીવમાં જીવ રેહેતા નથી. જાણે તેઓ એક ઉડતાં, ધપકતાં, ખડખડીઆંમાં સવારી કરેછે, કે જેના મીનીટ પાંચ મીનીટે સાંધે સાંધા, પાટીએ પાટીઆં ઉખડી ચારે તરફ વેરાઈ જવાનાં હોય. સોમાં નેવું જણ આ ફીકર રાખેછે, તે છતાં ઝટકા સહી સલામત તેઓને ઠામે પોંહોંચાડેછે. પણ જયાર તયાર એ ઝટકા પોતાની નોબતેબી પોહોચેછે. મરડાઈ મચડાઈ કે ખડીઆ ખડખડ થઈ ઝીંકાઈ પડેછે; અંદર ઘોંચાયલા જાડા કાળા તીલંગા અકેકમાં વીટલાઈ ઢગલો બની જાયછે—હાંફતા, બખાડતા, એકએકથી છુટા પડી બાહાર નીકળવાનો રસતો હુંડતા. ટટુબી હોકરાઈ જઈ, ટુટી પડી, હરનીસમાં ગુંચવાઈ જઈ, ચતોપાટ પડેછે. પગો આકાશ તરફ લટકતા તફડતા થઈ પડેછે. આવા દાખલા થોડા બનેછે, પણ બનેછે તયારે ઘણી રમુજ, ઘણી દયા ઉપજાવેછે. ઝટકાની ધાસતી ઘણી રેહેછે; પણ તેની ધાસતી અને ખામીની તીલંગાઓને પરવા નથી. તે એટલુંજ જુએછે કે આંના બે આંનામાં માઈલ બે માઈલ એક ઝટકામાં પોહોચી શકાયછે. અને ઝટકાવાલો જોસથી હાંકવામાં નહી ટટુ કે નહી ગાડીનો વીચાર કરનો. જાણે જે બેઠું તેનીજ એક સવારીને સારૂ ઝટકો કે ઘોડું હોય,.તેવી હાંકનારની ટપ રેહેછે. બરાડા મારી નીચે ઉતરી ટટુને ઝરી શેડાવેછે; ઘણીવાર ચાર પગે નહસાડેછે. સવાસો રૂપીઆની આ એક ગાડી છે; તરીશ ચાલીસ કે પચાસ રૂપીઆનું આ ટટુ છે; છ સાત રૂપીઆનો દરમાયાવાળો આ હાંકનારછે. આખા રોજમાં બે કે હડી રૂપીઆ તે કુટી કાઢેછે. બે વરશમાં આ ગાડી ઘોડું મુફદ પડેછે; તરણ ચાર વરસમાં તે રદ થઈ પડેછે. ઝટકાઓની સંખયા દીનપરદીન વધતી ચાલેછે. તરીશ વરશપર સોની હતી; વીસ વરસપર પાંચસેંની હતી; આજે બે હજારની સંખયા થઈછે. તરીશ વરશપર એક માઈલ જવાને છ આંના, આઠ આંના આપતાં એક ઝટકો મળતો નહી; આજે ચાર જણા બે આંના આપી એટલી મુસાફરી કરેછે. એ મુજબ ઝટકાના માલેકોની કમાઈ ખુટી ગઈછે, પણ લોકને ઘણી કીફાયત, ઘણી સગવડ થઈછે. સુરતમાં ઘણા બુટા અને વીધવાઓ દારૂ વેચવાની બેકકનો હક મેળવી ગુજરાન કરેછે; હીંઆ એવાઓનો આ ઝટકાથી ગુજરો ચાલેછે. મધરાજની જાતખરીની,.મધરાજના દમ અને ધમકની અને તેના ઘણા ખરા લોકની અવસથાની આ ઝટકો મહોટી ગવાહી છે, એટલે આ ઝટકો તે મધરાજના મહોટા ભાગની અવસથા જેવો છે. મધરાજનો એ ઘણો જુનો અતલગનો શાગીરદ છે; એ શાગીરદ બદલાવો યા ગુમ થવો સેહેલ નથી. પોતાની મેળે બદલાતાં, કે પોતાની મેળે ગુમ થતાં, કંઈ થોડી મુદત જોઈશે નહી; પછી સતાની જાસતીથી જો કંઈ ફેરફાર કરવા બેશે તો થોડો વીલંબ લાગવાનો. જયારે એ ઝટકાની આખરી આવશે તયારે મધરાજની એક ઘણી જુની ચીજ મરી ગયલી કેહેવાશે. પણ જયારે આવું સવભાવીક રીતે નીપજશે તયારે મધરાજ હાલનાં કરતાં ઓછું સુસત, વધારે કેળવણી પામેલું, અને વધારે ઝાતબરીવાળું થયલું સમજવું. (દખશીણ હીંદુસતાનની મુસાફરી.)

ફેફરાંનો મરજ.

જે ભયંકાર મરજમાં અચણુચ ખેંચતાંણ થઈ આવીને દરદી જમીન ઉપર ચીબડાંની મીશાલે જીખાયછે તે બીહામનો અને દુખ ભરેલો મરજ-ફેફરૂંછે. એ પરમાણે જમીન ઉપર અફડાવાનું દુખતો હીસટીરીયામા થાયછે તથા મગજે લોહી મહડી જવાના મરજમાં પણ થાયછે, મગર એ પાછલા મરજોમા દરદીનું પડવું અને ફેફરામાં પડવું ઘણો તફાવત ધરાવેછે. હીસટીરીયાથી બેશુધ થઈ પડનારા દરદીની આંખમાં આંજુ આવી જાયછે અથવા તે દસકાં ખાયછે ઈઆ હસવા પડેછે, એવી રીતની કસી નીશાંણ ફેફરાંનાં મરજમા થતી નથી; તેમજ વલી ફેફરાંના દરદીના ગલામાં એક માસનો દડો અથવા ગોલો થાયછે તે હીસટીરીયામા થતો નથી. મગજે લોહી ચઢવાની બેભાંનીમાથી ફેફરાંની પીછાણ એમ થાયછે કે ફેફરાંમાં દમ ઘણો ખેંખસો અને ઘભરાયલો ચાલેછે તથા આંખના ડોલા ફરી જાયછે. કોઈવાર ફેફરાંના મરજનો દરદી પડી જતો નથી, પણ બેઠાં બેઠાં તેના મગજે ફેર આવયા કરેછે, તે થંબ પુતલાંની મીશાલ બેસી રેહછે, ટગર ટગર એ કગમ જોયા કરેછે અને તેની શુધી થોડી ઘણી જતી રેહછે. પણ આમ કદાચજ બનેછે, જમીનપર પડી જવાની નીશાણ ફેફરામા સાધારણ છે. અને ઘણીખરી વાંચનારી બાનુઓના જોવામાં તે આવયું હશે.

ફેફરાંના કારણો તરેહવાર છે. તેમા પેહલુંતો એકે એ મરજ હોવે ઉતરેછે. માબાપને જો એ મરજ હોયતો બચાંને થાયછે અને એ રીતે આ બીહામના દરદીના બચાં ગોયા સદાના કમનસીબ છે. ભેજું વધારે નરમ થવાથી અથવા તેમાં તથા તેની સાથ સંધેસો ચલાવનારી બરડાની ગુડની હાલતમાં ફેરફાર થવાથી પણ ફેફરાંનો મરજ થાયછે. મગજ ઉપર શખત મુકી અથવા ફટકા મારવાથી પણ એ મરજ પેદા થાયછે. બચાંઓમા ઘણીવાર કરમથી અથવા પેટ બરાબર નહી આવવાથી ફેફરાંનું બી રોપાયછે. એજ પરમાણે વલી અતીશય દારૂ પીવાથી અથવા કેફી વસતુઓ વાપરવાથી, છંદ અને ભુંડા હવસોની ઘણી આદત પાડવાથી, શરીર તથા ભેજું નબલું થાયછે તારે ફેફરાંનો મરજ થઈ આવેછે. પીસાબમાં પથરી અથવા રેતી પસાર થવાના દરદમા અથવા ગરભસતાનના દરદો

માં અથવા બચાંને જેમ કરમમાં તેમજ દાંત ફુટતી વેલા ફેફરાંને કારણ મલેછે. એ મરજ ઘડપણ કરતાં જવાંની અને બચપણમા વધારે થાયછે, અને પતલાં, કાવલાં તથા નબલા બાંધાના માણસો ઉપર તે વધારે સેતાબીથી ગલબો કરેછે.

ફેફરૂં થવાની આગમચ કોઈવાર દરદીને ચેતવણી મલેછે અને કોઈવાર નથી મલતી. વધારે વખતતો એ મરજ અચબુચ થઈ આવેછે અને દરદી એકદમ જમીન ઉપર પડેછે, પણ જારે એ મરજ થવા આગમચ ચેતવણી મળેછે તારે તે આ પરમાણેની હોયછે. માથાંમા ભાર લાગે, સુસતી લાગે અને થાક લાગે. દરદીનો ચેહેરો જરા ફેરવાયલો દીસે, અને ભુખ ઓછી થાય. ઈંદરીઓ ઉપર ખોટી અસરો થાય જેમ કે બદબો નહી હોવા છતાં બદબોનો વાસ આવે, ખોટા આવાજો સંભળાય, ખેઆલી અને ખોટા આકારો દેખાય, અને અગતકરીને હાથ ઉપર જાંણે કાંઈ ચાલતું હોય તેમ સવર સવર થયા કરે. કેહેછે કે જારે એ સવરાટ થાય તારે ફેફરાના મરજની તે ચોકસજ નીશાણ ગણાયછે. આ સવરાટ પેહેલાં અંગોઠામા શરૂ થાયછે અને પછે પાણીનો રેલો ચાલતો હોય અથવા કાંઈ જાનવર ચાલતું હોય તેમ હાથની બાજુ સુધી તેની ગીલી વધતી જાય. એ મુખીઅ નીશાંણીઓ ફેફરાંની અગમચેતી આપેછે ખરી, પણ ડાકટરો સાફ કેહછે કે એવી અગમચેતી હુંમેશ માલમ પડતી નથી, પણ થોડીજવાર માલમ પડેછે.

એ પછે જારે ખુદ મરજ હોમલો કરેછે તારે દરદીનો દેખાવ ભયંકાર થઈ પડેછે. તે કોઈવાર મુગોજ અને કોઈવાર જોસથી બુમ અથવા ચીસ પાડીને જમીન ઉપર પડેછે અને બેસુધ થઈ જાયછે. બદનના ગોટલાંઓમા હદથી જીઆદે અને પોતાની મેલે તાંણ છુટવાથી આ મરજ શરૂ થાયછે, જે વેળા બદન આગળ ઈઆ પાછળ મરડાયછે, આંખો જોસથી અને જહડપથી ફરેછે, હોટ ખેંચાઈ જાયછે, અને ઘોડાના ફીણની મીશાલે હોટ તથા દાંત ઉપર ફીણ નીકલી આવેછે. જીભ જોસથીં બાહેર નીકલી આવેછે અને કોઈવાર દાંત બંધ થઈ જવાથી તેની અંદર જીભ ભયભરેલી રીતે કચડાઈ જાયછે. નાડી ઉતાવલી અને બેકાયદે ચાલેછે, દમ ભારી અને ગુચવાતો ચાલેછે, તથા હાથ, પગ અને બદનનું ખેંચાંણ એટલું ચાલેછે કે કોઈવાર દરદી ઓરત હોય તોપણ તેને પકડવા માટે છ માણસની અગત પડેછે. થોડોવાર સુધી અને એ થોડોવાર દસ મીનીટથી અરધા કલાક સુધીનો હોયછે—આ જોરાવર બેસુધી ચાલુ રેહેવા પછે ખુદરત જાંણે થાકી જાયછે, અને દરદી જાંણે ઉંઘમા પડતો હોય તેમ લાગેછે, જેમાંથી એકુ બે કલાકમા તે પાછો પોતાની મેળે હોશીયાર થાયછે. તેને દરદ કસું યાદ આવતું નથી, પણ તે થાકેલો, નબલો અને સુસત રેહછે.

કોઈવાર જોરથી ફેફરૂં આવવા પછે દરદીને આરામ થતો નથી, પણ પેહેલાજ હોમલામાં તેનો જાન કબજ થાયછે. આવો માઠો બનાવ કદાચજ બનેછે, પણ ઘણીખરી વખત દરદી થોડાવારમા હોશીયાર થાયછે અને પછે પાછો સારી હાલતમા ફરતો હરતો થાયછે. એ મરજ પાછો મુકરરં વખતે હોમલો કરતો નથી, પણ કોઈવાર જલદી થાયછે અને કોઈવાર લાંબો ગાલો નાખેછે. બે ચાર વખત તેના ફરી ફરીથીના હોમલા થવા બાદ તેઓ વચેનો અંતર ઓછો થાયછે અને થોડા થોડા દીવસના અંતરે તે પાછો થવા માંડેછે. એ પરમાણે ઘણા હોમલા થવાથી દરદીની અકલ અને હોશીઆરી કમતર થતી જાયછે અને બાજે વખતે તેનું મગજ પણ ફરી જાયછે, મગર તેથી કાંઈ જાંનની ખુવારી થતી નથી.

ફેફરાંના મરજમો ઉપલો હેવાલ વાંચવાથી એ મરજ ગમે એવો દરામનો લાગેછે તોપણ આ વાતથી દરએકજણને ધીરજ આંવવી જોઈએ કે તેને અટકાવાનું અથવા તેં નહી થાય એવું કરવાનું ઘણે દરજે આપણા હાથમાં છે. એ મરજનાં જે કારણો ઉપર વરનવીયાંછે, તે એકવાર ધેઆનથી વાંચી જોશું તો માલમ પડશે કે એ મરજના કારણો માણસની પોતાની તકસીરછે અને જો ખાવા પીવામા તથા બીજી ચાલચલણમા અંદાજો રાખયો હોયતો પછે એ મરજ હોમલો કરવાની કદાચજ તાકાત ધરાવેછે, અગરજો એ મરજને દુર કરવો હોયતો તેના કારણને દુર કરવાં એમ સઉથી સરસ ઉપાય છે. જેમકે દારૂ વગેરે કેફી ચીજોથી તે થતો હોય તો તેવી ચીજો બંધ કરવી. ખરાબ હવસોથી મરજ થતો હોયતો તેવા હવસોને છોડી દેવા. ગુસો, ગમી વગેરે મનને ઉસકેરનારાં કારણોને દુર કરવાં. ખુદરતી દરદોથી આ મરજ થતો હોયતો તેવાં દરદોનો તરત ઉપાય કરવો. આ મરજ વાલા દરદીને મગજ સાંત અને ઠંડું રાખવાની ઘણી જરૂર છે. તેને હવા તથા જગા ફેરફાર કરવાની જરૂરછે. તેને ફરવા હરવાની તથા બીજી સેહેલ કસરતોની જરૂર છે. તેના મગજ ઉપર ઠંડાં પાંણીની જરૂર છે તથા જો બને અને માફક આવેતો જાહારીની અંદરથી નાહાવાની જરૂર છે.

આવા ઉપાયો ફેફરાંને અટકાવા સારૂં જોઈએછે, બાકી દવા દારૂથી ખુદ એ મરજનો ઉપાય થતો નથી. દવા માતર કઉતી આપવા, પેટ સાફ લાવવા તથા જે દરદથી આ મરજ થતો હોય તે દરદને મટાડવાની હોયછે, બાકી ખુદ મરેજના ઉપાયતો ઉપર કહુયા તે છે. તોપણ જારે મરજ થઈ આવે તારે તરતજ શું ઉપાય કરવા તે ટુકમા અતરે જણાવવા સીવાએ આ વીશય બંધ કરી શકાતો નથી. ફેફરાંમાં દવા દારૂ સંધું દરદી હોશીઆર થવા પછેનુ છે, પણ તેના ઉપર મરજ હોમલો કરતી વેલા જરૂરનું એછે કે જેવો આ મરજની પેહેલી ચેતવણી થાય અથવા મરજ શરૂ થાય કે તરત દરદીને સુંઘવાની જલદ પદારથો જેવી કે " સમેલીંગ સાલટ, " ટપકીર, નાંમ છીકણી, વગેરે સુંઘાડવી અથવા મોહોડાં ઉપર ઠંડાં પાંણીના જોસથી ફટકા મારવા કે જેથી બેશુધીનો અટકાવ થાય. અગર જો મરજ થવા આગમચ હાથમા સવર સવર થાયતો તે જગા ઉપર જોરથી પાટો બાંધી લેવો કે મરજનું જોર આગલ વધતું અટકે, જારે દરદી હાથ પગ ઘણા પછાડે તારે તેને વાગે નહી અથવા ઈજા થાય નહી તે બાબે સંભાલ લેવો. જો તે ખાટલાપર પડેલો હોયતો જમીન ઉપર બીસતરો કરી તેને સુવાડવો, નહીતો કે તાંણમાને તાણમા કદાચ ખાટલા ઉપરથી પડી જાય. ગરદનની આસપાસ કાંઈબી ટંગ બાંધેલું હોય અથવા કપડાં ઈઆ તેમના કસ તંગ હો

ય તે સઘલું છોડી નાખી મોકલાસ કરવી કે લોહીને ફરવાની છુટ મલે. દરદીના દાંતના બેહુ જડબાં વચે બુચના કકડા અથવા ડુચા દેવા કે તેમની વચે ઉલ કરડાઈ જાય નહી. દરદીના પગ ઠંડા હોયતો બંને ટેટાં ઉપર રાઈ મારવી તથા માથું ગરમ હોયતો પાંણી. અને કોલાંગવાટર સારીપઠે મેલવું.

જાંન લુઈસ બરખારડટ.

જોકે આ તસવીર મહમદીઆનની લાગેછે, પણ એ સુધ યુરોપીઅનછે. જાન બરખારડટ અથવા બરાબર બોલીએતો હાજી બરખારડટ મુસાફરીના શોખને લીધે મકાની હજ કરી આવયો હતો, તેની હાજીના પોશાકમા આ તસવીર ઉતારીછે અને તેની હજનો હેવાલ અતીશય જાંણુવા જોગ છે. આ નામાંકીત મુસાફર સુવીટજરલાંડ દેશમા સને ૧૭૮૫ મા જનમયો હતો. ફરાનસના મોટા બલવાના વખતમા ફરેંચોએ સુવીટજરલાંડમા જે જુલમાત ગુજારયો હતો, તેનું વેર ફરેંચો પર લેવાના બરખારડટે સપત લીધા હતા. પણ નેપોલીઅન બોનાપારટની ચહડતીથી બરખારડટની ઉમેદ બર આવી નહી અને લીપજીક તથા ગાટીનગનની નામીચી મદરેસામા તાલીમ લેવા પુછે ૧૮૦૬ મા તે લંડન ગયો. હીઆં તે વખતે આફરીકા મધે મુસાફરીને ટેકો આપવા સારૂં એક સભા ઉભી થયલી હતી, તે સભાની તરફથી મુસાફરી કરવાને બરખારડટે ઘણી ઉલટ બતાવી અને તાર પછે છેક બે વરસે તેને મુસાફરીએ મોકલવાને સભાએ કબુલ કીધું.

આફરીકા અને આરબસતાનમા જંગલીઓ વચે મુસાફરી કરવી એ કાંઈ ખાવાનું કામ નથી. માટે એ દીકટ કામ પાર ઉતારવાને લાએક થવા સારૂં બરખારડટે તઈઆરીઓ કરવા માંડી. પણ તે તઈઆરીઓ શું હતી? ખોરાકી પોશાકી અથવા મોજ કરવાનો મોટો અસબાબ એકઠો કરવામા તે રોકાયો નહી, પણ અરબી ભાશાના ઉંડા અભીઆસમા પડયો તથા મોટી મુસાફરીમા જરૂરની વીદીઆઓ શીખવા લાગો. બીજી તેણે તઈઆરી એ કીધી કે પોતાની દાહાડી ઉગાડી, તથા મહમદીઆન લેબાસ એખતીઆર કીધો તથા પગે લાંબી મંજલો કરવા લાગો તથા તાપની અંદર ઉંઘાડે માથે ફરવાની પોતાને તબેહ પાડવા લાગો, તથા જમીન ઉપર ઉંઘાવા અને માતર તરકારી તથા પાંણી ઉપરજ પોતાનો ગુજારો કરવાની આદત પાડવા લાગો.

એ રીતે પોતાના બદનને થાક, ભુખ તથા બીજી શખતીઓને માટે કસવા પછે તે ૧૮૦૯ ના જાનેવારી મહીનામાં ઈંગલંડથી નીકલયો અને ચાર મહીને માલટાના ટાપુ ખાતે જઈ પુગો.

ધારેલી મુસાફરીપર નીકલવા આગમચ મુસલમાનોની ભાશા, રીતભાંત અને ધરમ પુસતકોથી પુરતો વાકેફગાર થવા માટે બરખારડટ માલટાથી સીરીયા દેશ ગયો. તાંહાં જતાંજ તેને સફરમા દેશી નાખોદાઓથી ઘણી હરકતો ખમવી પડી હતી. એ વખતે તેણે ટરકીશ લેબાશ પેહરેલો હતો, તથા પોતાનું નામ ઈબરાઈમ એબન અબદલા કરી રાખયું હતું તથા વેપાર કરવા માટે સીરીઆથી બગદાદ થઈ હીંદુસતાન જવાનું દેલ ઘાલયું હતું. ૧૮૦૯ ના સપટેમબર મહીનામાં તે અલેપો ખાતે જઈ પુગો, જાંહાંનાં ઈંગરેજી કાનસલ આગળ તેણે પોતાની ખરી ઓળખાંન આપી, પણ બાકીનાં સરવે લોકોથી પોતાને મહમદીઆન તરીકેજ છુપાવયો અને કોરાન તથા બીજાં મહમદીઆન પુસતકોના પુર અભીઆસમાં પડયો. એ રીતે સીરીયામા તેણે હડી વરસ ગુજારયાં, જે અરસામાં પાલમાઈરા, દેમાંસકસ અને બીજાં આસપાસના પરગણાઓમાં ઘણીક મુસાફરી કરી બીદોઈન આરબોથી તે પુરતો વાકેફગાર થયો. ૧૮૧૨ ના ફેબરવારી મહીનામા અલેપોથી તે પાછો નીકલયો અને ટરકીના મુલુકોમાં સાત મહીના સુધી મુસાફરી કીધા બાદ એરોનની કબર વાલા પીટરા નામના નામીચાં પણ દટાઈ ગયલાં શેહેરની પેહેલવેહેલી શોધ કીધા બાદ સપટેમબર મહીનામા મીસર દેશના પાએતખત કેરો ખાતે બરખારડટ આવી પુગો. સુરીઆની મુલક માહેલી આ સઘલી મુસાફરીના હેવાલનું એક પુસતક તેની તેજી કલમથી બાહેર પડયુંછે.

કેરો ખાતે જવા પછે આ હીમતવાન મુસાફરે ઈજીપશીઅન તથા આફરીકન ભાશાઓની તાલીમ લીધી. મીસરના વખનાયલા મહમદઅલી પાશાના બેટા ઈબરાઈમ પાશાની પરવાનગીથી મજબુતી મેળવવા પછે તે પેહેલવેહેલાં મીસરથી ઉપર એસની શેહેરમાં ગયો, જાંહાંથી નીલ નદી તરફના મુલુકોમાં ફરીને નીયુબીયાની ઉતર સરહદ ઉપર પાછો આવયો. એસનીથી કોઈ વંજાર જવાની રાહ જોતાં તેને એક વરસ નીકળી ગયું, જે પછે ૧૮૧૪ ના મારચ મહીનામા દારાઉ ખાતેથી એક વંજાર મળી આવવાથી તેની સાથે બરખારડટ એક મુફલેસ મહમદીઆન વેપારી તરીકે નીકલયો. આ વખતે તે ઘણી ગરીબી હાલતમા હતો. એસની ખાતે લાંબી ઢીલ થવાથી તેની ખરચી ખુટી જવાથી, તેને પોતાનો ઉંટ વેચી નાખવો પડયો અને માતર એક ગધેડા ઉપર સવાર થઈને તે વંજાર સાથ ચાલવા લાગો. આ મુસાફરીએ નીકલતાં તેની પાસે માતર ૫૦ ડાલરની પુંજી હતી અને બે કીમતી સીકકા તેણે પોતાની પોહોંચીની આસપાસ એક ચામડું લપેટી તેમા સીવી લીધા હતા. તેનાં કંગાલ પોશાક ઉપરથી તથા તેના અસબાબ ઈજ્મા નોકરો કાંઈ નહી હોવાથી મુસાફરીના તેના સોબતીઓ તેને હીનવા તથા ધીકારવા લાગા; કેમકે પેહેલાંતો ટુરકીનો જે લેબાશ તેણે લીધો હતો તે શેકને તેઓ ધીકારતા હતા અને બીજુંતો પોતાના ધંધામા આ નવાં માણસને તે

એક હાડકું સમજતા હતા. બરખારડટે કબુલ કીધું કે હું તુરકો છઉં, પણ બાહાનું કાહાડયું કે મારો ભાઈ આજ ઘણું થયું મોટી દોલત લઈને દારફોર અને સેનાઆર શેહેરો વચે વેપાર કરવા જતાં ગુમ થયોછે તેની શોધમા હું નીકલયો છઉં. આ બનાવટથી જરા તેઓને મેહેર આવી, તોપણ તેઓ તેને એક હલકા ભીખારી તરીકે ગણવા લાગા તથા તેની સાથ વેહેવાર રાખવાને પોતાના ચાકરોને પણ અટકાવા લાગા, એટલુંજ નહી પણ નજીવે બાંહાંને તેના ઉપર હાથ ચલાવા તથા તેનો માલમતા લુટવા લાગા.

આવી તંગદસતીમા આ હીમતવાન મુસાફરના મુખીઅ સોબતી વંજારના આરબ ભોમીઆ હતા, જેઓને વંજાર માહેલા ઈજીપશીઅનો સાથ બનતું નો હતું અને તેથી તેમના હાંકી કાહાડેલા આ ટરકને તેઓએ પોતાની સંગતમા રાખયો હતો, પણ તેબી બરખારડટે તેઓને ઘટતી મજુરી ઉપરાંત ઘણીક લાલચ આપી તારે. દારાઉ કે જાંહાંથી વંજાર નીકલી હતી તાંહાંથી તે શીગરે સુધી ૧૪ દીવસની મંજલના નીયુબીઆના જંગલમા લુટારાઓની ધાસતી, સુરજનો તાપ અને પાંણીની તાંણ મુખીઅ શંકટો છે. તાંહાં પાંણી મળેછે ખરૂં પણ પખાલો ફાટી જાયછે અથવા તે મધે પાંણી ગરમીથી વાસ મારી આવેછે. જારે વંજાર કોઈ ઠેકાંણે ઉતારો કરવાની હોય તારે સરવે જણ જાહાડના છાંયા તલે ઉતારો લેવાને વેહેલા દોડેછે, તેઓની સાથ આપણો મુસાફર પણ દોડતો, મગર બીજા લોકો પછવાડે આવવા છતાં તેને તડકામાં હાંકી કાહાડી તેની જગા પોતે લેતાં. બીચારો બરખારડટ પોતાના ગધેડાને થાક આપવા સારૂ દાહાડામા ચાર પાંચ કલાક પગે ચાલીને મુસાફરી કરતો અને તેના પગમા છાગરા ઉઠવા છતાં, જારે ઉતારાની જગા આવે તારે જંગલમા લાકડાં લેવા તેનેજ જવું પડતું, જે લાકડાં કાપી લાવીને પોતે આતસ સલગાવતો, પોતાને હાથેજ ખાનું પકાવતો, ગધેડાને ચરાવતો અને વળી સાંજને છેટે કાફી કરીને પોતાના સોબતીઓને પાતો જેથી તેઓ જરાબી રાજી રેહતા. શીગરે શેહેર છોડવા પછેની મુસાફરી બલતાં રેતીના જંગલમા કીધી હતી, તાંહાં પાંણીની તંગી વીશે બરખારડટ ઘણો અસરકારક હેવાલ આપેછે.

આ મુસાફરી તમામ કીધા બાદ વંજાર બરબર અને શેંડીના કસબાઓ ખાતે જઈ પુગી. આ મુલકના લોકો થોડાંજ કપડાં પેહેરેછે, જવાન છોકરીઓ માતર લંગોટ બાંધીને ફરેછે, લોકો બદન ઉપર માખણ ઘણું ચોપડેછે, અને વરસ દાહાડે પાંચ હજાર ગોલાંમોનો વેપાર ચાલેછે. આ બીસીનીયાના કોસટા ઉપર મસોવાના બંદરમાંથી અરેબીઆ જવા સારૂં બરખારડટ એક નવી વનજાર સાથ શેંડીથી નીકલયો. આ વખતે તેની પાસે માતર ચાર ડાલર બાકી રહયા હતા અને ભીખ માંગીને મુસાફરી પુરી કરવાનો તેણે ઠરાવ કરેલો હતો. વંજાર ધારેલે ઠેકાંણે જવાને બદલે વેંહેંચાઈ જવાથી બરખારડટ નીસફળ થયો અને મસોવાનો ખેઆલ માંડીવાળી સુઆકીનના બંદર ઉપર ગયો, જાંહાંના આગાએ પેહેલાંતો તેને મારી નાખવા કાહાડયો પણ ઈબરાહીમ પાશાની ભલામણ વાંચવા પછે, જોકે બરખારડટ ચીડડે હવાલ હતો તોપણ આંગાએ તેને પોતાના મકાનમા ઉતારો આપયો તથા સારીપડે નવાજીને પછે એક બગલાનું તુર આપી તેને આરબસતાન મોકલયો. આરબસતાનમા મુસલમાનોના મકા અને મદીનાના પવીતર શેહેર જોવાનો બરખારડટે ઠરાવ કીધો એટલુંજ નહી, પણ પોતે હજની કીરીઆ કરી સઘળો જાતી અનુભવ મેળવવા ચાહાયું. આ ઠરાવ તેણે મોટી ફતેહમંદીથી પાર ઉતારયો. ૧૮૧૪ ની તા૦ ૧૮ મી જુલાઈને દીને આ થાવકો મુસાફર હાડજીદા ખાતે આવી પુગો. હજનો મહીનો નજદીક આવેલો હતો અને સરેસતા મુજબ સીરીયા તથા મીસર દેશથી પચીસથી તીસ હજાર માણસોની મોટી વંજાર તાંહાંના રાજાઓ સુધાં હજ કરવા આવી હતી. દજીદા ખાતે બરખારડટને એક વેપારીએ હુંડી સીકારવા ના પાડવાથી તેના પર ભારી શંકટ પડયું, પણ તેવામા ઈબરાઈમ પાશાના હકીમે તેને ૧૦૦૦ રૂપીઆ ધીરીને મદદ કીધી.

સઘળા હજ કરનારાઓને "વાડી મોહોરામ" નામની જગા ઉપર "ઈહરામ" નામની કીરીયા કરવી પડેછે, જેમાં બદન ઉપર સફેદ સુતરાઉ કપડાંના બે કકડા લપેટવા પડેછે, જે સીવાએ બીજું કસું કપડું પેહેરાતું નથી, અને માથું વટીક ઉંઘાડું રાખવું પડેછે. એથી હાજીઓને અગત કરીને શીઆલામા વધારે કપડાં વગર ઘણું દુખ ખમવું પડેછે અને તોપણ આપણા મુસાફર બરખારડટે એ સઘળી કીરીયા કીધી. તાર બાદ ગધેડે સવાર થઈ તા૦ ૯ મી સપટેમબરને દીને તે મકામા દાખલ થયો અને પાધરો મસજીદમાં જઈ કાઆબાના ફતરને બોસો લેવા, તેની આસપાસ આંટા ખાવાની, "જેમજેમ" ના કુવામાંથી પાંણી પીવાની અને એ સીવાએ બીજી સઘળી કીરીયા તેણે બજાવી. મસજીદમા કીરીયા પુરી કીધા પછે હજના ધારા પરમાણે બરખારડટ સજાફાની ટેકડી પરના મેહેરાબોમા તથા મીરોઉઆના તખતા ઉપર નીમાજ કરી આવયો, એ પછે માથું બોરાવીને મકાથી ૧॥ કલાકની મંજલ ઉપર ઓમરા નામની જગાની નીમાજે ગયો, જે પછે "ઈહરામ" નો પોશાક કાહાડવાની તેને છુટ મળી, પણ હજી બરખારડટે પોતાનો એ પોશાક બદલયો નહી. આ સઘળી કીરીયાઓમા ઘણીક મંજલ કરવી પડેછે અને અતીઘણી થાક ચહડે છે, તોપણ બરખારડટે સઘળી કીરીયા કીધી. એ પછે ૮૦૦૦૦ માણસોના મોટાં સરઘસ સાથ તે આરેરતના પાહાડ ઉપર થતી મોટી નીમાજમા સાંમેલ થઈ આવયો, જાંહાંથી પાછા ફરતાં તેના ઉંટ ખોહોવાઈ ગયાં અને કકડતી ઠંડી વચે પગે ચાલતાં અને ખોલી જમીન ઉપર સુતાં તેને ઘણી હેરાનગતી થઈ. તાંહાંથી "વાડીમુના" ના થામલા આગળ એબલીસની ઉપર ફતર ફેંકવાની કીરીયામા તે સામેલ થયો, જે મધે દરએક હાજીને દરએક થામલા ઉપર સાત ફતર ફેંકવા પડેછે. છેલે ભોગ આપવાની કીરીયા પણ બરખારડટે કીધી, જેમાં હજને વખતે આગળ ૪૦૦૦૦ ઉંટ અને ગાય તથા ૫૦૦૦૦ મેંઢાંનો ભોગ થતો હતો અને આજેબી ૬-થી ૮ હજાર જાંનવરોનો ભોગ લેવાયછે.

આ સઘળી કીરીયાઓ જોવા પછે આપણો મુસાફર મદીના શેહેરમા ગયો. પણ અફસોસ કે તાંહાં તેને શેહેરમા ચાલતી મરકીનો રોગ લાગો જેથી તાંહાંથી જલદી નીકલી પડીને મુસાફરી કરતો કરતો ૧૮૧૫ ના જુન મહીનામા બરખાર

ડર કેરો ખાતે પાછો આવી પુગો. બીજી વધારે મોટી મંજલને માટે વાતજોતો અને પોતાની મુસાફરીના હેવાલો લખતો તે કેરોમા મશગુલ હતો. તે મકાથી ફેજાંનને મારગે પાછી ફરતી એક વંજારને માટે ટાંપી રહેલો હતો કેમકે તે વંજાર સાથ જઈને એક મોટી શોધ કરવાની તેને પુર આશા હતી. એટલા માટે પોતાના સઘળાં પુસતકો તઈઆર કરીને તેણે ઈંગલંડ મોકલાવી દીધાં અને વંજારને આવી પોંહોંચવાનો વખતબી નજદીક આવયો, પણ અફસોસ કે પોતાની આ ઉમેદ પાર પાડી નહી શકયો. આગળી મંજલની થાકથી તે અંતે માંદો પડયો અને તા૦ ૧૫ મી અકટોબર ૧૮૧૭ ને દીને કેરો જેવાં પારકાં ઈસલામી શેહેર માંજ તે મરણ પામયો. તેને પોતાને વતન પાછો ફરવાની ઘણી હોંશ હતી અને કેરોના ઈંગરેજો તેની માવજત કરવા આવયા તેમની આગળ મરતી વખત તેણે પોતાની માને યાદ કીધી હતી. બરખારડટ ખરો હીમતવાન અને હોશીઆર હતો. છેક ૨૫ વરશની ઉમરનો થયો તારે તે ઈંગરેજી શીખયો હતો અને તોપણ તે અછો ઈંગરેજી લખનાર ગણાતો હતો.

લો કો.

હીંદુ લોકો.

"આખા યુરોપખંડમાં જેટલી તરાહનાં લોકો વસેછે તે કરતાં વધારે પરકારના લોકો હીંદુસતાનમા વસેછે." એક નામીચા લખનારનું આ કેહેણ વાજબી છે અને તોપણ એ સઘળા લોકો હીંદુને નામે ઓળખાયછે. હીંદુઓનો મુખીઅ ભાગ કાકેશીઅન અથવા ઈરાંનીઅન ઓલાદનો છે. તેઓ છેક અસલ જમાનામાં ઈરાંનવેજ અને બીજાં ઉતરના મુલુકોમાથી હીંદુસતાન ખાતે આવયા હતા અને જારે સીકંદરે હીંદુસતાન ઉપર હોમલો કીધો તારે તેણે પંજાબમાં તેઓને તેમની અસલ જાહોજલાલીમાં વસેલા જોયા તથા તેમના ઉપર ફતેહ મેળવતાં તેને ભારી મુશકેલી લાગી હતી. એ ઉતર મુલકમાંથી તેઓ ઉતર હીંદુસતાંનમા, વાવીઅ પુરાંના પરાંતોમાં, મધીઅ હીંદુસતાંનમા તથા દખણ અને પશમીમ હીંદુસતાનમાં ફરી વલયા અને જાંહાં ગયાં તાહના અસલ જંગલી રેહવાસીઓને તાબે કરતા અથવા બીજાં જંગલોમા અને ખીણોમા હાંકી કાહાડતા ગયા. હીંદુસતાનના એવા અસલ રેહવાસીઓમાં કોંડ, ભીલ, સનથાલ, મેર, કોલ, બેંગી, દોમ, ભાટ વગેરે લોકો ગણાયછે, જેઓ આજેબી જંગલી અને પાહાડી મુલુકોમા રેહછે.

હીંદુસતાનમાં ઓછામાં ઓછી ૩૦ પરજાઓ વસેછે અને તેઓ આસરે એટલીજ જુદી જુદી ભાશાઓ બોલેછે, જે ભાશાઓમાથી વળી શેહેરે શેહેર અને ગામે ગામ નવા નવા પરકારની તરેહવાર જુબાંનો ઉભી થયલીછે. આ ઘણી ખરી ભાશાઓની માતા એકજ ઇઆને સંસકરીત છે, તથા આ ઘણાખરા લોકોની માતા પણ એકજ હીંદની સરજમીન છે. તાલકની બાંધણીમા, ચેહરાના ઘટમમા અને હાથપગના કદમાં હીંદુઓ યુરોપીઅન પરજાઓને ઈરાણીઓ કરતાં વધારે મળીતા આવેછે, પણ હીંદુઓના બદનની બીજી ખાશીએતો યુરોપીઅનોથી દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં જુદી જુદી રીતનો તફાવત ધરાવેછે. રજપુતો અને ઉતર તરફના પાહાડી હીંદુઓ ઉંચા અને કદાવર છે, પણ સપાટ મુલુકોમા રેહેનારાઓ હારે જરા ઠીંગણા અને કદે વધારે પતલા હોયછે. સઘલા ભાગો ખાતે હીંદુનો ચેહેરો સોહામણો અને સારા ઘાટનો છે તથા બદન ઘણી થાક અને મેહેનત ખમવાને શકતીવાન છે. ચામડીનો રંગ સુધ સફેદીથી તે હબસીના જેવા કાળાસ સુધી હીંદુઓમાં મળી આવે છે. અગત કરીને પશચીમ હીંદુસતાનના હીંદુઓ વધારે સફેદ અથવા ઘહુની વરણના છે. મધરાજ બંગાલ વગેરે મુલુકોમાં તેઓ કાળા વધારે છે.

હીંદુ લોકોની રાહા રસમોમાં તમાંમ વેહેમ જોવામાં આવેછે. તેઓની આખી જીંદગી વેહેમમાં ને વેહેમમાં કંટાલા ભરેલી કીરીઆ મારગોમાં પુરી થાયછે. સોમાં નેવું હીંદુઓ બરહમ ધરમ માનેછે, જે ધરમમાં ઈશવરને જુદા જુદા અવતારોમા આ ધરતી ઉપર આવેલો માનવામા આવેછે અને તે જુદા જુદા અવતારની જુદા જુદા હીંદુઓ પુંજા કરેછે. તેઓમાં વીશનુ અને સીવની પુંજા મુખય છે. તેનો આઠમો અને સઉથી છેલો અવતાર કરીશન ગણાયછે, આ તરફના માહારાજોનો ધરમ તે ઉપરથી ઉભો થયોછે તેમજ બંગાલમા અને દેશના બીજા મોટા ભાગ ઉપર બારે ભાવથી કરશણની પુજા થાયછે. વીશનુનો સાતમો અવતાર રામચંદરજી માનવામા આવેછે, જે લંકાના રાજા રાવનને શીખસ્ત કરવા આ દુનીયામાં આવેલો ગણાયછે અને જેના ઉપરથી રામાએણનું નાદર આખીઆન ઉભું થયુંછે. જેટલા ભાવથી વીશનુની પુંજા થાયછે તેટલાજ ભાવથી શીવની પણ પુંજા થાયછે, જેથી હીંદુ લોકો વચે તડ પડીછે અને વીશનુ મારગી તથા સીવ મારગી નામો નીકલયાંછે, જેઓ પોતપોતાનાં દેવને એકેકથી સરસ માનેછે. વીશનુ મારગમાં કરીશનની સ્ત્રી લંપટાઈની અનીતી આવેછે. સીવ મારગમાં માહાદેવ જે સીવનુ એક નામ છે, તેના લીંગની અનીતી આવેછે, જે મધે લીંગ અથવા જનમ આપનારી ઈંદરીના આકારની મુરતીની માનતા થાયછે. આ બે મુખીઅ ધરમોના સેંકડો જુદા જુદા પરકાર થયલાછે, અને તે ઉપરાંત સુરીયા અથવા સુરજને માનનરા, ગણપતીયા અથવા ગણેશને માનનારા, શકતીઆ અથવા સીવની ઓરત ભવાંનીને મા

નનારા અને બીજા ઘણાક ધરમો હીંદુ લોકોમા જામેલ છે.

સીવ ગોધા ઉપર સવાર થતો હતો, જે ઘોડાનું નામ નનડી હતું. તે ગોધાની પણ હીંદુ લોકોના મંદીરમાં મુરતી હોયછે અને તેની પુંજા થાયછે. ગાયને હીંદુ લોકો ઘણુ માન આપેછે અને તેને ઘણી પવીતર સમજેછે. હીંદુઓ મુરતી પુંજક થઈ પડયાછે અને કેહેછે કે તેઓ ૩૩ કરોર ખોદા અથવા દેવને માનેછે. બરહમ પરથમ પરમેશવર, વીશનુ સરવેને બચાવતાર અને શીવ સરવેનો નાશ કરનાર છે. "કાળ" તરીકે શીવ નાશ કરેછે, તેની પુંજાને માટે "કાલી દેવી" થઈછે જેની પુંજા બંગાલમાં ઘણી થાયછે અને તે ઉપરથીજ "કાલી ઘટા" પરથી "કલકતા" નામ નીકલયુંછે. કાલી દેવી, તેજ ભવાંની, પારવતી, દુરગા વગેરે છે, જે સઘલાં સીવની સ્રીના નામો છે. આ સઘલી મુરતીપુંજા હીંદુઓમા પાછલા જમાનાથી દાખલ થઈછે, કેમકે વેદ જે હીંદુઓના અસલ ધરમ શાસ છે તેમાં એકજ ખોદાની સઘલી માનતા ફરમાવીછે. ગાયની માનતા સાથ ગાયના છેર, મુતર વગેરે પવીતર ગણાયછે અને પરાયશચીત અથવા ગુનાહની તોબામાં ગાયનું છાન, તરો, દુધ, ઘી, દહી વગેરેની ગોળી ખવારેછે જેને "પંચ ગવીય" અથવા ગાયની પાંચ પેદાસ કેહેછે. કમલનું ફુલ પણ હીંદુઓમાં પવીતરછે, ગંગાના પાંણી પવીતર ગણાયછે, અને હોમસલી પણ કીરીયા મારગમા વપરાયછે. હીંદુઓની કીરીયાઓ ગંગા નદી સંબંધી પુશકલ હોયછે. હજારો હીંદુઓ એ નદીમા નાહાવા સારૂં સેંકડો કોસની મંજલે જાયછે અને બીજા હજારો જેઓની શકતી નહી હોય તેઓ બીજી નદીઓ તથા તલાવોમાંના પાણીને ગંગાનું સમજી તેમા નાહાવાથી શંતોશ મેળવેછે. એ ઉપરાંત તેહેવારો અને જમનવાહોમાં હીંદુ લોકોનો ઘણો વખત ગુજરેછે. દરએક તેહેવારની કાંઇને કાંઇ તવારીખ નીકલેછે અને તેની કીરીઆ જુદી હોયછે.

હીંદુઓમાં જાતી ભેદ એક બીજી નોંધી લેવાજોગ બીના છે અસલ વખતમાં હીંદુઓની માતર ચાર જાતો હતી, જેમા ૧ લી બરામણની, ૨ જી ક્ષતરી અથવા લડાએકોની, ૩ જી વેશીયા અથવા વેપારીઓની અને ૪ થી સુદર અથવા હલીઓગી લોકોની હતી. આ ચાર નાતો

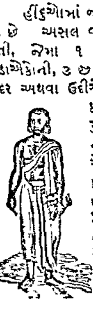

કરવાની મતલબ માતર મંડળીના તથા મુખીઅ ધંધાઓના ચોકસ વરગો કરવાની હતી અને ખોદાના પેદા કરેલાં માણસો વચે હાલનો મીશાલે એકેક વીશે ધીકાર પેદા કરવાની મતલબ નહી હતી. પણ જમાનાના દોર આગળ જાતી ભેદનો એ અરથ નીકલી ગયોછે અને તેને બદલે હજારો જુદી જુદી નાતો થઈછે. એકલા વાંણીયાઓમાં ૮૦ જુદી જુદી નાત છે. તેમજ વળી ધંધાઓ પણ નાતને વલગી રહયા નથી. માતર ધરમગુરૂના ધંધા સીવાએ જે ગમે તે ધંધો દરએક નાત વાલો કરેછે. એટલુંજ નહી પણ મી૦ કોલબરૂકની ગણતરી પરમાણે બરામણ જાતમા માતર બંગાલ મધે ૧૬૮ જુદી જુદી નાતો છે. આબી ડુબોઈસના કેહેવા પરમાણે દખણ હીંદુસતાનમાં ઘણાક સીવમારગી ધરમગુરૂઓ બરામણ નથી પણ સુદર જાતના છે. વળી બરામણો સઘલા ધંધામા પડયાછે તથા ખાતખર સુદર લોકને તાંહાં બબરચીનું કામ વટીક બરામણો કરેછે. ઈંગરેજ સરકારના લશકરમા બરામણોને મોટો ભાગ છે. સરકારી ચાકરીમાં પણ તેઓ ઘણા ગુંતાયલાછે. બરામણો ચાલાક, પકા અને સાવધ છે. તેઓએ શાસ્ત્ર તથા વીદીઆ અભીઆસને એક હાથ કરી રાખી હીંદુઓની દુર દસા આંણીછે તથા એ લોકો જે વેહેમમા ડુબેલાછે, તે મુખીઅ કરીને આપ મતલબીઆ બરામણોને લેધે છે. ઘણીખરી કીરીયાની મતલબ બરામણોને જમાડવા તથા દખશણા આપવાની કરી મેળીછે, પણ ઈંગરેજી કેળવણીથી એક હાથ ઉપર બરામણોનો અને બીજા હાથ ઉપર નાતનો દોર ઘણો તુટોછે. એક નાતવાળા બીજા સાથ જમતા નથી એટલુંજ નહી પણ વધારે મુરખાઈ ભરેલું એ છે કે પોતપોતાની નાતમા પણ તફાવત ગણેછે. જે વાંણીયાઓ એકેક સાથ જમેછે તેમને છોકરા છોકરી આપી શકતા નથી. ઘણાખરા સંસારી સુધારાઓમાં નાત આડી આવેછે. જે નાતીલાઓ દારૂ પીએ, રંડીબાજી કરે ઈઆ તરકટ કરે તેમને નાતબાહાર મેળવામા આવતા નથી, પણ પુનરવીહીવા કરે અથવા બીજી નાત સાથ જમે તેને નાતબાહાર મેળેછે ! જે સીંકાપોર, એડન અથવા જંગબાર જઈ આવે તેને નાતબાહાર થવાની ધાસતી નથી, પણ જે વીલાત જઈ આવે તે નાતબાહાર થાયછે ! આવો પાપી અને ઘાટકી દોર કદી નીભી શકે નહી.

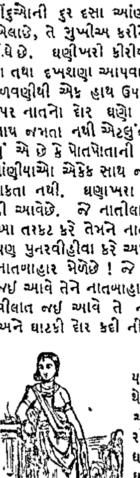

હીંદુ લોકોના પોશાક થોડોજ હોયછે. ગરમ દેશમાં રેહેવાથી તેઓ થોડાંજ કપડાં પેહેરે એ ખુદરતી છે. ચહડતા વરગો સીવાએ બાકીના સરવે હીંદુઓ ઉંઘાડે પગે ફરેછે અને ઘરમાતો સઘલા વરગના હીંદુઓ ઉંઘાડા પગીયા રેહેછે, તેમજ બદનના ઉપલા ઈઆને કમર સુધી ભાગને પણ સરવે મરદો ઘરમાં ઉંઘાડો રાખે છે અને માતર ચહડતા વરગના હીંદુઓજ બાહાર નીકલેછે તારે બદન ધાંકેછે. ધોતીઉં હીંદુ લોકોનો સઉથી સાધારણ પોશાક છે. હીંદુસતાંનના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી તેને કમરની આસપાસ લપેટવામાં આવેછે, પણ તે લપેટવાની રીત તરેહવાર હોયછે. રજપુત, ભઈઆ વગેરે મેહેનતુ લોકોના ધોતીઆં ટંગ અને મજબુત બાંધેલાં હોયછે. વાંણીયા ભાટીયાના ધોતીયાં સેજમાં છુટી જાયછે ! હીંદુ ઓરતોનો પોશાક વધારે સોભીતો અને સારો છે. તેમાં સારી અને ચોલી મુખીઅ છે. સારી જારે બદન ઉપર કરચલી વલતી જુહુલાઈ પહેછે તારે ઘણીજ સોભા આપેછે. ચોલી તરેહવાર આકારની આવે છે, પણ સરવેમાં બાંહે બાજુ સુધીનીજ હોયછે અને પારસી

સ્ત્રીઓના પોલકા તથા બદીઆંનો વીષે ગમે તે કહો પણ એક હીંદવાંનીની તંગ ચોલીની સોભા નેહારીજછે. હીંદુ સ્ત્રીઓના પગ ઉંઘાડા હોયછે અને તેવી હાલતમાં પગમાં ઘરેણું હોયછે તો સારૂં લાગેછે. પણ કેટલાક હીંદુઓમાં સ્ત્રીને પગે ઘણા ભારી વજનના ઘરેણા ઘાલવામા આવેછે. હીંદુ સ્ત્રીઓ બાલની અછી જતન લીએછે અને તેમાં ફુલો તથા ઘરેણાનો સીણગાર કરેછે. એ સઘલો સીણગાર અને સુખ હીંદુ સ્ત્રીઓ સોહાવાસણપણામાં ભોગવેછે, પણ ભરતારના મરણ પછે તેણીઓને બીજો ભરતાર કરવાની છુટ નહી હોવાથી તેઓ ઘણી કંગાલ હાલતમાં જીંદગી ગુજારેછે. તેઓને કેસ મુંડાવા પડેછે, સારો પોસાક અને ઘરેણાં તજવાં પડેછે અને

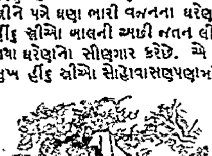

આખો ભવ એક કુતરાંને અવતારે ગુજારવો એ હીંદુ વીધવાની હાલ સરજત છે.

જારે યુરોપીઅનો જંગલી અવસથામા હતા તારે હીંદુ લોકો સુધરેલા, આબાદ અને જાહોજલાલી ભરેલા હતા. ગણીત શાસ્ત્ર, વઇદક શાસ્ત્ર, અને જોતીશ શાસ્ત્રના એલમો તેઓમા મુખીઅ કરીને ફેલાયલા હતા. નાટકો તેઓથી પેહેલ વેહેલા જનમ પામયા હતા. ઈમારતો બાંધવાના હોનરમાં તથા કોતરકામ અને નકસીકામમા તેઓ પુરવીણ હતા. ખેતીવાડીમાં તેઓ ઘણા આગળ વધેલા હતા. કવીતા અને ગાએણના ઘણા શોખી હતા, જેમાં તેઓએ ઘણો સુધારો કરયો હતો. કાપડ વણવાનો હોનર તેઓમાં ઘણો વધયો હતો. શાલ, મલમલ અને બીજું બારીક કાપડ એવી નાદર કારીગરીનું બનતું હતું કે આખી દુનીઆમાં હીંદુઓ વખણાયલા હતા. છેક યુનાની અને રૂમીઓની જાહોજલાલીના વખતથી તે વલંદાઓનાં દોરસુધી હીંદુસતાનનું ઉંચું કાપડ સોનાને તોલે વેચાતું હતું. તે સઘલી જાહોજલાલી અને સુધરાઈ હીંદુ લોકોએ ખોહીછે. તેઓની મનશકતી જેવીને તેવી ચંચલ છે અને ખીલવવાથી અછી રીતે ખીલેછે, પણ તે ખીલવવામા આવતી નથી. વળી ઉપલા હોનરોમાં જેમ જેમ બીજાં દેશો નવી કલાઓની મદદ લઈ આગળ વધતાં ગયાં તેમ હીંદુસતાનમાં બનયું નહી અને તેથીબી હીંદુ લોકો પછાત પડી ગયાછે.

—०००—

વીકાજીનો વેહેમ.

વીકાજી અને ભીખાજી નામના બે સારી ઉમરે પોંહોંચેલા જવાનો મુંબઈની એક મદરેસામા સાથે કેળવણી લેતા હતા. પેહેલો જવાન સુરતના વેહેવારીઆ નામના ખાનદાનનો હતો તથા બીજો નોસારીના દસતુરના ખાનદાનનો હતો. ભીખાજીએ જંદ અવસતાની તથા બીજી ધરમં સંબંધી તાલીમ પણ લેવા માડી હતી અને વીકાજી ઈનજનેરની કેળવણી લેતો હતો. કોટમાં પીકાવાળા મોહોલામાં એક ઘરમા ચોથે માલે તેઓ સારી હવામા રેહતા હતા અને અરસપરસ તેઓ વચે ઘણો પેઆર અને દોસતી બાજી હતી.

એક દાહાડે વીકાજી પાલવાના વજંતર સથલ ઉપર ફરી આવયો તારે તેનો દોસત ભીખાજી ઘરમા મળયો નહી, પણ તેને હાથની એક ચીઠી મળી આવી, જેમા આ પરમાણે લખેલું હતું—

વાહાલા વીકા—આજ રાતોરાત મને મારાં વતન તરફ નીકળી જવું પડેછે. રાતની ટ્રેનનો વખત થયોછે અને તેથી તારાં છેલાં દરશણ લેવા વગર મને જવું પડયુંછે, પણ એ રીતે અચાનચ તુને છોડી જવાની મને કેવળ જરૂરજ થઇછે તે ઉપર દલગીરી જણાવા સારૂં આ રૂકો લખું છઊં.

લા॰ તારો સદાનો વાહાલો,
ભીખાજી.

આનો શું અરથ ! વીકાજી કાંઈ સમજી શકયો નહી. તેના જે દોસતે તેનાથી કાંઈ પણ છુપી વાત છુપાવી નહી હતી, તે આજે અચાનચ અને કારણ જણાવા વગર નીકલી કેમ ગયો તે બાબે, જારે વીકાજીનો ચાકર ખાણું લાવયો અને તે એકલો નવાલા ખાવા બેઠો તારે તેના મનમા તરેહવાર વીચારો પેદા થયા.

પણ આ વીચારોને વીકાજી જલદી ભુલી ગયો. જો કોઈ બીજી વખત ભીખાજી તેનાથી છુટો પડયો હતેતો વીકાજીને તે ઘણું લાગતે, પણ આ વખતે વીકાજીના મગજમાથી દોસતની જુદાઈના વીચારો જલદીથી નીકલી ગયા તેનું કારણ એકે વીકાજીના મગજમા એક બીજા વધારે અગતના વીચારે ઘર કરેલું હતું.

તે વીચાર લગન સંબંધી હતો.

આ બે દોસતો જાંહાં રેહતા હતા તેની પડોશમાજ નાહાનાભાઈ નાણાવટી નામનો એક કબીલદાર ગરહસથ રેહતો હતો. તેના ઘરમા જવાને વીકાજીવાળાં ઘરમાથી બારણું હતું અને વળી વીકાજી સાથ તેને સુરતની ઓળખાણ પણ હતી. નાહાનાભાઈ નાણાવટી વીકાજી અને ભીખાજી એ બંને જવાનોને ચાહાતો હતો અને તેઓ અગત કરીને સેતરંજ રમવા સારૂં નાહાનાભાઈને ઘર જતાં જતાં તેના કબીલા સાથ પરોટાઈ ગયા હતા.

નાહાનાભાઈની ધણીઆંણી ફરેસતા ખસલતની હતી. તે આ બંને જવાનોને ઘણી સારી આબરૂ આપતી હતી, તે મજવળા નાહાનાભાઈની જરી નામની દીકરી ખુબસુરતીમાં જેમ ગોયા પુરીમાં સુંદર હતો તેમજ ઉદીઓગ અને કામકાજમા ગોયા ચકો હતી. બારવાગામાતો સઘળું રાંધી સીંધીને પરવારી જતી અને ચાંદી સરખા પગથી એવી ચાલ હાલ કરતી કે જાણે ધરતીપર પગજ નહી ઠરતો હતો.

આ સોહામની શુંદરીપર વીકાજીનું દીલ છુપી મોહોબત રાખતું હતું. ભીખાજીનું ધેઆન પણ એજ રવેશેજરીનો હાથ લગનમા મેળવવા ઉપર રોકાયું હતું અને ભીખાજીને અચાનચ જતા રેહેવાનું જે કારણ વીકાજી સમજી શકયો નહી તે એજ જરી તરફની મોહોબત હતી.

જે દાહાડે ભીખાજી જતો રહયો તેજ દાહાડે છેકસાંજના ૬ કલાકે જરી અને ભીખાજી પેહેલીવાર એકલાં મ

ળયાં હતાં. માટીડાઓ આગળ મલાહેજો અને કાયદો શું તે જરી સમજતી હતા અને આજ સુધી તે આ જવાંનો સાથ કસા સંબંધમા આવી નહી હતી, સીવાએ કે મા બાપના હુકમ મુજબ તેઓની કેટલીક ખીદમત બજાવતી હતી. પણ એકલાં વાત કરવાની ભીખાજી અને જરીને આજેજ જોગવાઇ મળી અને જે ખરો પેઆર પોતાની છાતીમા બળતો હતો તે સંભાલથી અને મરીઆદાથી આજેજ ભીખાજીએ જાહેર કીધો.

તેણે કહયું કે "બાઈ જરી, મારાં મનની એક વાત આજસુધી મારાં મનમાજ રહીછે, પણ તે હું આજે તમને જાહેર કરવા માગું છઉં કે જો તમારો ખાએશ હોયતો તમારાં મા બાપને તે વીશે અરજ કરીએ."

મોહોબતને ખામખા બોલવું પડતું નથી. ભીખાજીના મનની વાત જરી તેના ચેહેરા ઉપરથીજ પાંમી ગઈ અને તેથી જરીના ચેહેરા ઉપર લાજનું લોહી ચઠી આવયું. તેને શું જવાબ દેવો તે બાબે તે ફગલાઈને શરમાવા લાગી અને તેને એવું પણ લાગું કે આ વખતે કોઈ આવી જાય અથવા તે ઉઠીને ચાલી જાયતો જવાબ આપવાની ફરજમાંથી છુટે. પણ આ નીરદોશ જવાનને તેથી અપમાન થાય, મારે શરમમાંને શરમમા પોતાની સોર નીચી તાંણી પોતાના હાથમાના ચીકણમા મશગુલ રેહવાને તેણે પોતાની મુંદી નીચી કીધી.

ભીખાજીએ પોતાની ખુરશીને જરા વધારે આગળ તાંણીને વાત ચલાવી. તે બોલીઓ કે "બાઈ જરબાઈ, મારી હંમેશની ઉમેદ છે કે હવે હું જલદી ઘર કરૂં અને મારાં ઘરની રાંણી તમને બનાઉં. તમારી મરજી હોયતો તમારા બાપ ઉપર હું મારૂં માંગુ મોકલું."

જરી શું જવાબ દીએ? પણ ભીખાજી જેમ વધારે આજીજી કરે તેમ જરીને વધારે શરમાવાનું થાય, વાસતે એક વખત હીમત કરીને તથા પોતાના ચીકણ માજ દેકું રાખીને જરી અચકતાં અચકતાં બોલી કે "ભાઈ ભીખાજી—એ વીશે વધારે—વાત કરવી નહી. હું તમોને—એટલોજ—જવાબ દેઉંછ—કે ગઈ કાલેજ મારૂં કારજ નકી થઇ ચુકયુંછ. હું—અદરાઈ ચુકીછ—અને બીજા ખાવંદની હું ધનીઆંણી છઉં."

આ શબદો ભીખાજીના દીલમાં વીજલીના ઝટકાની મીશાલે લાગા. તેણે ઘબરાટ અને નાઉમેદીથી પુછ્યું કે "નેક બખત જરી એવો તમારો બાએગશાલી ધણી કોણ છે?"

"વી—વી—વીકાજી—" એ નામ જરીએ અચકી અચકીને કહયું.

ભીખાજીને પછે બોલાસો મલયો કે જરીનું માંગવું તેના દોસત વીકાજીએ પેહેલેથી મોકલેલું હતું અને નાહનાભાઈ નાંણાવટીએ પોતાની બેટી જરીની મરજી પુછીને તે કબુલ રાખ્યું હતું.

વાસતે હવે ભીખાજીનો કાંઇ ઉપાય નહી હતો. તેનુ દીલ ખાટું થયું, તોપણ વગર સમજે જરી આગલ જે વાત છેડી તેને માટે લજવાઇને જરી સોડે માફ માગી અને પછે તાંહાંથી જતો રહયો.

તે જતો રહયો તો તદનજ ગયો અને નામુરાદ દીલે પોતાને વતનજ ગયો.

ઉપલી વાતને હવે તરણ વરશ નીકલી ગયાંછે અને આપણ વલસાડ ગામમા આવીએ છઈએ.

જરી વીકાજીની ધનીઆંણી દાખલ નવી જુની થઇ ગઇછે. વીકાજીનો બાપ સુરતમા મરણ પાંમયોછે અને તેની ટુક દોલત વીકાજીને મલીછે, જે મધે વલસાડમા એક ઘર અને થોડીક જમીન છે. વીકાજીને સરકારી સરવઇને લગતું કામ મલેલું છે અને તેથી પોતાની બાયડી સાથ તે વલસાડના પોતાના ઘરમા રહેલો છે.

પરણયા પછે તરતના દાહાડાપર પોતાના ધણી સાથની વાતચીતમા એકવાર લાહાટપર આવીને જરીએ ભીખાજીને લગતી ઉપલી વાત પોતાના ભોલાં દીલથી વીકાજીને કહી પણ દીધીછે, કેમકે હવે તે વાત જુની થઇછે, તે ગોયા બચપણના એક ચેડાં જેવી લાગેછે અને તે છુપાવાની અગત રહી નથી. તારેજ વીકાજીને બોલાસો થયો કે ભીખાજી જેવો દોસત તેને છોડી ગયો તેનુ કારણ જરી ઉપરનો તેનો પેઆર હતો.

પણ એ વાતનો તેઓએ કસો વધારે વીચાર કીધો નહી. તેઓ વલસાડમાં આવી રહયાં. તેઓનુ ઘર વલસાડમાં ગામની પાદર ઉપર મછી બજારની પછવાડે હતું તાંહાં અગાસીની ઉપર દરાઆવની હવા ઘણી સરસ આવતી હતી અને રેહેવાનુ સુખ સારૂં હતું.

આટલું છતાં જરી દુખી હતી. ભરતારનું સુખ તેને જાજું નહી હતું. તે જોતી કે લગનની પેહેલી બારીમા વીકાજી તેને ઘણી સુખી રાખતો હતો, પણ પાછલથી વીકાજીમા ફેરફાર થયો હતો. એકતો આ લગનથી કશું ફરજંદ નહી થવાથી વીકાજી દલગીર હતો. તારબાદ વલી વીકાજી અને જરીનો સવભાવ મલતો નહી હતો અને કોઈ કોઈવાર તેઓ વચે બોલચાલ અને ટપાટપી થતી હતી. વીકાજીનો એક તો ધંધોજ અને બીજુતો સવભાવ એવો હતો કે તે ઘણોખરો ઘરની બાહેર રેહતો અને વલી એકલો રેહતો. તે ઘોડેસવાર થઇને લાંબી સરવઇપર જતો, તારે સહવારનો ગયલો છેક સાંજે પાછો આવતો અને કોઈવાર બીઠડાં ફાડતો હતો.

આ સઘલા સબબોથી જરી કંટાલતી હતી. તેને વખતે વખત વીચાર આવતો કે "હું મોટી થઈને પરણી ખરી પણ એકેકને સારીપઠે પીછાંણીને પરણી નથી, મગર મા બાપની ખુશીથી પરણી છઉં." તોપણ તે ધીરજ લેતી કે "બીજીઓના ભરતાર સાથ સરખાવતાં મારો ભરતાર ભલો છે. બીજા ભરતારો તો જુલમ પાડેછે, પણ મારો ભરતાર તો મને ચાહેછે." એ વાત ખરી હતી અને તેથી જરી વીકાજી ઉપર રાજી હતી.

જારે વીકાજી ચાકરીને માટે અને શેકારના શોખને માટે આખો દાહાડો બાહાર ફરતો, તારે જરી પોતાનો વખત સોહવાઈ જવા સારૂં પોતાના ગરીબ પહોશીઓના ઘરમા જતી તથા દર દુરવંદોની માવજત કરતી. આ જારી ગરીબ ગુરબાંઓની દવાદારૂ કરતી તથા એ વીના એ બીજી મદદ તેમના જુપડાંમાં જઇને આપતી હતી.

એક દાહાડે જાંનેવારી મહીનાની કકડતી ઠંડીમા વીકાજી સરવાઈથી પાછો ફરી ઘર તરફ આવતો હતો તેવામાં તેને જોયુ કે તેના ઘરના રસતા ઉપરથો એક આદમી તેની તરફ આવતો હતો, પણ વીકાજીને જોઈને તે બીજે રસતે ફરી ગયો. તે શખસે ઠંડીને લીધે મોટી શાલ હોઢેલું હતું અને તેથી ઘણોખરો ઢંકાયલો હતો. વીકાજીએ તેને ઓલખ્યો નહી, પણ તેના મનમા એવો વેહેમ આવયો કે જાંણે તે શખસને આગળ જોયલો હતો. તે જારે વીકાજીને યાદ આવયો નહી તારે તેનો ખેઆલ તેણે છોડી દીધો અને સરેસતા પરમાણે ઘર જઈ જરી સાથ ખાઈને વાતચીત કરવા લાગો.

બીજે દાહાડે સાંજના સરવઈ ઉપરથી પાછો ફરતાં વળી પાછો વીકાજીને તેજ શખસ તેજ હાલતમા ઘર તરફથી આવતાં મળયો અને તેજ પરમાણે તે વીકાજીને જોઈને બીજે રસતે જાહાડીમાથી જતો રહયો. આ વખતે તે વધારે નજદીક હતો અને વીકાજીએ વધારે ધેઆન રાખીને જોયુંતો તેનો આગલો દોસત ભીખાજી જણાયો. વીકાજી હાંક મારવા જાય તેટલાંમાંતો તે જાહાડીમા કાંહાંથી કાંહાં જતો રહયો અને વીકાજી વેહેમમાને વેહેમમા ઘર તરફ જવા લાગો. તે વીચારી નહી શકયો કે ભીખાજી હીઆં સાવાસતે આવે ? અને જો આવવાનો હોયતો ખબર આપવા વગર શાવાસતે આવે ? તથા એ પરમાણે વીકાજીને જોઈને દુર શાવાસતે જાય ?

આ વીચારોથી વીકાજીતું મન અરધુ ફરી ગયું કે એ ભીખાજી નહી હશે, પણ ભીખાજી જેવો કોઈ બીજો હશે. પણ વળી જારે વીકાજી ઘર ગયો અને જરી આગળ વાત કીધી તથા જરીએ જવાબ દીધો કે "હું આજે આખો દાહાડો ઘરમા છઉં, પણ હીઆંતો કોઈ આવયું નથી," તારે એ વીશે વીકાજીની વધારે પતીજ થઈ. જોકે તે રાતના ખાતરીથી ઉંઘાયો, પણ બીજી સહવારે ઉઠીને તેણે જોયું કે તેનો વેહેમ હજી તેના મનમા ભમતો હતો અને લગાર શંકાસીલ દીલે તે પોતાનું ઘર છોડીને ચાકરી પર ગયો.

આ વખતે વીકાજીને લાંબી મંજલે જવું હતું, માટે કદાચ મોડો આવશ એમ ઘરમા કહી ગયો હતો, પણ તે દાહાડોજ ખરાબ હતો. બે કલાકની મંજલ કીધા પછે અચ બુચ વાદલ ભેરાઈને જોરથી વરસાદ પડયો તથા પવણના સોસવાટા સાથે મોટું તોફાંન થઈ આવયું અને કબુતરના ઈંડાં જેવડાં મોટાં કરાં પડવા લાગાં. આવું થવાથી પોતાનો ઘોડો ફેરવીને ઘર તરફ પાછો ફરવાની વીકાજીને ફરજ પડી. ઘર જતાંનેવાર ભાંએતલીએ ખરકીમાંથીજ વીકાજીએ ચાકર પાસે બરાંડી પાંણીનો એક કટોરો મંગાવી પોતાના દીલને ગરમી આપી અને હમાલ તેના પગમાંથી ભીંજાયલાં બુટ કાહાડતો હતો, તેવામા જરીને ઘરમા નહી જોઈને વીકાજીએ પુછવાથી ચાકરે જવાબ દીધો કે "સાહેબ, બાઈતો બાહાર ગએલાંછે તે હજી પાછાં ફરયાં નથી."

વીકાજીને ખબર મલી કે જેવો એક ગમથી તે બાહાર ગયો તેવીજ બીજી ગમથી તેની ઓરત બાહાર ગઈ. તેણે વીચારયું કે "હું લાંબે જવાનો હતો તેથી સરેસતા મુજબ પોતાનો વખત સોહોવાવા સારૂં તે બાહાર ગઈ હશે." પછે વલી વીચારયું કે તોફાન હોવાથી કોઈના ઘરમાં થોભી હશે, પણ તોફાન નરમ પડયું તોબી જરી પાછી ફરી નહી. સાંજ પડી, રાત પડી, જમવાનો વખત થયો પણ જરી મલે નહી.

હવે વીકાજી વેહેમ અને વીચારમા પડયો. તે દાહાડે લાંબે જવાની વાત પોતાની બાયડી આગલ કરવા માટે પસતાવા લાગો. જાંણીતાં ઠેકાંણાંઓ ઉપર પોતાની ઓરતની શોધમાં માંણસો મોકલયાં અને પોતે પણ શોધ કરવા ગયો, પણ જરીની કસી નીશાંણ હાથ લાગી નહી. શેવટે કુવા તલાવોમાં શોધ કરાવી, જાહાડ ઝાંખરાંઓમાં શોધ કીધી, આખી રાત નીકલી ગઈ પણ નહી, જરી કેયે જતી રહેલી હતી.

હવે વીકાજીને ભીખાજીની જરી તરફની આગલી મોહોબત યાદ આવી. ભીખાજીને આગલા બે દાહાડા ઓ ઉપર પોતાના ઘર તરફ જોવાનો સઘલો વેહેમ અને શક વીકાજીના મનમા તાજો થયો. તેની ખાતરી થઈ કે ભીખાજી કેયો જરીને ફુસલાવી લઈ જવા સારૂંજ આ બે દાહાડા શુધી ઘર આગલ ધકેલા ખાતો હતો. તેની ખાતરી થઈ કે તેનાં આ દોસતે તેનુ ઘર મારયું.

વીકાજીના દીલના જુસસા, જહનુન અને આફ્રીએત જેવા ગુસસાનુ દુખદાએક બેઆન થવું મુશકેલ છે. તેના દીલમા તાપ ભરાઈ આવી, તેની આંખમા ખુન ચહડયું, તેની છાતીમાં કીનો સલગયો અને તેણે સપત લીધા કે ભીખાજી અને જરીને સુખથી રેહવા દેવાં નહી, પણ તેમને પકડવાં, ફજેત કરવાં અને સજા કરવી.

આ વાતને બીજાં દસ વરસ નીકલી ગયાં. વીકાજીનું જહનુન અને કીનો ઘણો નરમ પડયો, પણ તેના દીલમા ખાર અને દાઘ રહી ગયો.

આ દસ વરસમા ઘણાંબી ફેરફારો થયા. વીકાજીની બે તરણ દેસાવરો ખાતે બદલી થઈ અને આ દસ વરસ પછે તે ખેડા ખાતે રહેલો હતો.

તેણે ભીખાજી ઈઆ જરી તરફથી કસું સાંભલયું નહી હતું, પણ તેના દીલમા વારેઘડીએ જરીની બદફેલી અને ભીખાજીના પાપનો ઘા તાજો થતો હતો.

એક દાહાડે વીકાજી ખેડા ખાતે પોતાની આફીસમાં બેઠેલો હતો, તેવામાં સુરતથી તેને એક તાર મલયો, જેમા તેના કાકાના ગુજરવાની ખબર લખેલી હતી. વીકાજી એ ખબર વાંચતાંવારજ એકદમ નીકલી પડયો અને ઉઠમણાને દાહાડે સુરત આવી પુગો.

ઉઠમણાની મીજલશમા આવનારા લોકોને સલામ કરવા સારૂં તે નાકાપરજ બેઠેલો હતો. થોડાવારમા પંચકીએ અસારત કીધી કે "દસતુરજી આવેછે." એ ઉપરથી વીકાજી વેહેલો વેહેલો ઉભો થઈ વાંકો વળી સલામ કીધી અને દસતુરે પણ લગાર પીછાણીઅતથી વીકાજીની સલામ પાછી વાલી.

પણ આફ્રત ! આ દસતુરતો ભીખાજી પોતેજ હતો. એ બીનાથી ધરતી ફાટે તેમ વીકાજીની છાતી ફાટ ફાટ થવા લાગી. તે વાંકો વલીને કોણુને નમયો ! જેને પોતાના ઘર ભાંજનાર, સુખ તોડનાર, બાયડીને લુટી લેનાર પાપી ગણતો

હતો, જેના વેરને માટે તે તવાતો તથા જેના ખુનને માટે તે તાંપેલો હતો, તેનેજ આ ભર મીજલશમા તેણે સલામ કીધી!

ઉપલી લાંબી મુદતના અરસામા વીકાજી જેમ સરકારી ચાકરીમા વધયો હતો તેમ નોસારીના દસતુર ખાનદાનનો ભીખાજી મોબેદીના ધંધામા વધયો હતો અને આજ દસ વરસ થયાં સુરતનો દસતુર થયો હતો. વીકાજીએ જોયું કે તેના આ જુના દોસતે દસતુર દાખલ પોતાની લાએકી અને પાકીજગીથી મોટો મરતબો અને માન મેળવ્યું હતું, પણ વીકાજીને મનસે તે એક ઠગારો હતો.

તેને જોઇને વીકાજીના પેટમાં આડાં ઉભાં આવવાં લાગાં પણ તેણે એ વીશે કોઈ આગળ એક હરફ કાહાડયો નહી. તેને એટલી ધીરજ આવી કે અંતે તેની દગલબાજ જરીનો પરો હાથ લાગો. તેને એટલું જહનુન ચઢયું કે ભરમીજલશમા આ દસતુરને ફજીએત કરવા ધાર્યું. પણ તેની છાતી ચાલી નહી, તારે વળી જે વખતે દસતુરે આફરીનગાન માડયું તે વખતે વીકાજીએ તેને રૂસવા કરવા ધાર્યો, પણ તારેબી મીજલશ વચે ખલલ કરવાની તેની હીમત થઈ નહી.

અંતે તેણે ઠરાવ કીધો કે આવતી કાલે સહવારના તેને ઘર જઈ તેની પાસેથી તેની ચાલને માટે ખાનગી ખોલાસો મેળવવો અને પછે તેને તથા તેણે કરી લીધેલી ઓરતને આલમમા રૂસવા કરવી.

પણ માણસ ધારેછે શું ને ખોદા કરેછે શું !

સહવારના પોહોરમા વીકાજીને ઘર ખબર આવી કે ભીખાજી દસતુર રાતનો અચણુચ આજારી પડીને થોડા કલાકમા મરણ પામયા. શેહેરમા તેથી ઘણી ઉદાસી ફેલાઈ, લોકોએ હડતાલ પાડી અને બપોરના પાએદસનની વખતે મોટી ભીડ થવાની વકી હતી.

હજીતો આ ખબરનો ઓચંબો નરમ પડયો નથી, હજીતો ભીખાજીના મોહોત ઉપરથી વીકાજીને લાગેલી નાસીપાસી નરમ પડી નથી, હજીતો જરીની હાલત ઉપર વીચાર કરવાને વીકાજીને વખત વટીક મળયો નથી, તેટલાં એક મોબેદનો છોકરો વીકાજીને નામનું બીડેલું કાગજ લઈ આવ્યો. તે કાગજ ભીખાજીને હાથનું હતું, જેમા વીકાજીએ પોતાના જુના સોબતીના અખશરની અસલ વલાંણ પીછાંણી તે કાગળમાં લખેલું હતું કે—

"વાહાલા અને અસલી દોસત વીકા—આજ ૧૫ વરશ થયાં હું તારાથી જુદો પડયો અને તેટલા વખતમાં મેં તારા ઊપર એક હરફ પણ લખયો નહી, માટે મને માફ કરજે. આજે અચખુચ હું મરવા સુતો છું, અને આજેજ મેં ઘણે વરસે ઊઠમણાની મીજલશમાં તારાં દીદા જોયાંછે, માટે શેવટની ઘડીએ હું તુને અરજ કરૂંછું કે આજ સુધી મેં તુને શા માટે યાદ કીધો નથી તેનો હેવાલ જે આ ચીઠી સાથ બીડું છઊ તે વાંચીને ખાતરી કરજે તથા મારી ગફલત મને માફ કરજે. ખોદા તુને અને તારી નેકબખત જરીને સલામત રાખે એવી માગેછે દુવા

તારો મરવા સુતેલો દોસત,

ભીખાજી."

વીકાજીનો વેહેમનો વંટોલીયો પેદા કરવાને આ કાગળ-બસ હતું, પણ અલબતાં તેણે ધરકતી છાતીએ એ કાગળ સાથ આવેલો ખોલાસો વાંચયો. તેમાં પેહેલાંતો ભીખાજીએ મુંબઈથી જરીના પેઆરને ખાતર છુટો પડવાનો એકરાર લખેલો હતો તથા ખોલાસો કીધો હતો કે જરીના પેઆરનેજ ખાતર તેણે ફરીથી વીકાજીનું મોહોડું ઈઆ ઘેર જોવા ચાહાયું નહી. તે ઘણીવાર વીકાજીને મળવા આવવ નાકલયો, પણ જરી તાંહાં છે, તથા જરીને જોવાથી દુખ ચતે બલાપો થશે અને વળી કદાચ વીકાજી અને જરીના સુખમાં ખલલ થશે, એવા વીચારથી તેણે મલવાનો વીચાર માંડી વાલયો. પણ દસ વરસ ઉપર જારે ભીખાજીને સુરતના દસતુરની ગાદી મળી તારે શેવટનો સુરત જવા આગમચ ભીખાજીએ એકવાર પોતાના દોસતની અને જરીની મુલાકાત લેવા ધારી અને તેટલા સારૂં તે વલસાડ આવયો તથા બે દીવસ સુધી લાગટાગ વીકાજીના ઘર સુધી ગયો, પણ ઉપલાજ સબબોને લીધે ઘરની અંદર જવાની તેને હીમત થઈ નહી અને છેક દરવાજા આગળથી તે પાછો ફરયો. તારપછે તે સુરત આવયો, જાંહાં નોસારીની એક સ્ત્રી સાથ તે પરણયો અને તેને ચાર ફરજંદની બખશેશ થઈ. એ રીતે ખોલાસો લખવા પછે ભીખાજીએ પોતાના દોસતને શેવટની અરજ ચાહી કે "મારા કબીલાની બરદાસત લેજે અને તેના બદલામા ખોદા તારા કબીલાને સલામત રાખશે. તુને અને તારી જરને છેલી સલામ."

હવે વીકાજીને સઘલો ભેદ માલમ પડયો અને જેમ જેમ ઉપલા ખોલાસાની એકેક લીટી વાંચતો ગયો તેમ તેમ તે દીબો ભરીને રડતો ગયો.

કેવો તે કમબખત કે ભીખાજી ઉપર આટલા વરસ ખોટો વેહેમ રાખીઓ અને પોતાની ઓરત ઉપર તદન નાપાએદાર શક લઈ ગયો !

તે પસતાવાથી ભરેલી છાતી લઈ ભીખાજીને ઘર ગયો તથા આંજુભરી આંખે તેના બાલકોને જોસથી પોતાની છાતી સાથે દાબવા બાદ ભીખાજીની વીધવાને દીલાસો આપી આવયો.

પાએદસતેથી ફરતાં તેને વળી એક તાર મળયો, જે વલસાડથી આવેલો હતો અને જેમાં લખેલું હતું કે વલસાડમા એક ઇમારતને માટે પાયો ખોદતાં વીકાજીની ધનીઆંણી જરીની અડધી ખાખ થયલી લાસ મળી આવીછે.

જે દાહાડે જરી ભુલી પડી તે દાહાડે તોફાન જોરાવર હતું, માટે મારગ ચુકી જતાં જરી એક ખાડામાં પડી, જે પછે પવનના જોરથી તેના ઉપર મટોડું પુરાયું અને તે દટાઈ ગયલી આજે મળી આવી.

વીકાજીના ગંજાવર દુખનું હવે શું બેઆંન થઇ શકે! તેણે ખોટા વેહેમથી બે નીરદોશ જાનને ગેરઇનસાફી કીધી, પણ તેનો પસતાવો ખાલી કરવાને હવે તે જીવ રહયા નહી, પણ તેને આ ધરતીપર હડસેલામાં નાખી પેલી જીહાન જઈ રહયા. (ઈંગરેજી ઉપરથી લાગુ પાડેલું.)

કાનપોર શેહેર.

કાનપોર એજ નામના પરગણાંનું મુખીઅ શેહેર છે. કાનપોર પરગણું ઉતર હીંદુસતાનમાં નીપાલની દખણંના

કાનપોર શેહેરમાં નદીની ઉપરનો દેખાવ.

આઉદ પરાંતમા આવેલુંછે, જે પરાંત હંમેશ તાંહાના ક દાવર બાંધાના, હીમતવાન અને નીમખહલાલ હીંદુસતા ની બઈઆ રેહેવાસીઓને માટે વખનાયલું છે. તેમાં કા નપોર પરગણું દોઆબના જીલામા આવેલું છે. "દો આ બ" નો અરથ બે પાંણી કરીને થાયછે અને ગંગા તથા જમનાની બે પવીતર નદીઓની વચેના મુલકને "દોઆબ" કેહેછે. કાનપોર પરગણું ગંગા નદીને કીનારે પાંચ માઈ લ સુધી આવેલુંછે તથા જમના નદી તેને કાલપી આગલ મલેછે અને આખા દોઆબ વચે એ પરગણાનો વીસતાર આવેલોછે. એ બે નદીઓ પોતાના દાહાલ પાંખરાં સાથ કાનપોર પરગણાને આબાદ કરેછે, તે ઉપરાંત ગંગા નદી ની નેહેર તેમાં ૬૦ માઈલ સુધી ફરી વલેછે તથા તેની ફલ વંત માંટીમાં દરાખથી તે કાલી ગલી જે જંગલી હાલતમાં ઉગેછે, તેને સીંપણી કરેછે.

કાનપોર શેહેર ગંગા નદીના જમના કીનારા ઉપર અ લાહાબાદથી ૧૪૦ માઈલ દુર આવેલું છે. કાનપોર પરગ ણાની વસતી દસ લાખ માણસની ગણાયછે, જેમાના એ ક લાખ શેહેર મધે વસેછે. એ મધે ૫૦ હજાર ખુદ શેહેર ના રેહેવાસી છે. અને બીજા તેટલાજ રેહેવાસીઓ "કાંપ" અથવા સરકારી નવાં શેહેર મધે વસેછે. કાનપોરની જમી ન રેતાલ હોવાથી તથા તેવાં રેતીના મેદાનમાં શેહેર બાંધ વાથી હુનાલામાં તાંહાં અતીશય તાપ પડેછે, અને ધુલના વાદલનાં વાદલ ઉડેછે. ઘરો ઘણાખરાં કાચી માટીનાં બાંધેલાંછે. મોહોલાઓ સાંકડા તથા ગીચ છે અને લોકોની ચાલચલણથી ગલીચી અને નજીસાત થાયછે. પણ કા નપોર શેહેર ઉદીઓગી અને વેપારી છે. તેમાં ઘોડાના ખોગીર, જીન, અને એવીજ બીજી ચાંમડાંનો સા માન સરસ બનેછે, મોજાં બનેછે તથા ધાતુ અને જહવેર કામના કારીગરો પણ કાનપોરના ઘણા વખનાયછે.

કાનપોર શેહેર ઈસલામી રાજપોના દોરમા જાહોજલા લી ભોગવતું હતું. તેની એ આગલી મોટાઈની ઈધાં ણી દાખલ તાંહાંની કેટલીક નામીચી અને શુંદર મુસજી દો ઉભેલીછે. એ શેહેરની અસલી ઈમારતો રફતે રફતે નાશ પામતી જાયછે અથવા તો જે જાહેર મતલબને માટે ઉ પયોગ કરવા ધારયો હોય તેને બદલે તેઓ બીજા સરકારી ઉપયોગમા આવતી જાયછે. કાનપોર શેહેરમાં ગંગા નદી હોવાથી પુંજા પાતરીના કામને માંટે હીંદુઓ પોતાની એ પવીતર નદી ઉપર શંખીયાબંધ જાયછે, જેને લગતી કી રીયા મારગોને માટે એ નદી ઉપર હારેહાર દેહેડાંઓ બાંધી લીધેલાંછે, જેમનો ચંદની રાતે નદીમાં પડછાંયો પડતી વે લા ઘણો સારો દેખાવ દીસેછે. આ મંદીરોમાથી નદી મધે ઉતરવાની પગતીઓ છેક ઉંડાંણવેર બાંધેલીછે, જે પ ગતીઓ ઉપર ઉભાં રહી લોકો નાહેછે.

કાનપોર શેહેરનો વધારે સારો ભાગ "કાંપ" ને લગતો છે. એ સઘલો ભાગ ઈંગરેજોનો બાંધેલો છે, અને આજને કાલતો કાનપોર શેહેર ગોયા ઈંગરેજી શેહેર થયું છે. સરકારી અમલદારોના બંગલાઓ મોટા અને કુસાદે છે, તથા તે વલી સારી ટપથી સણગારેલાછે અને દરએક બં ગલાની આસપાસ શુંદર બાગો છે. "કાંપ" માં રોમન ટપની બાંધણીની એક નાટકશાળા છે, તથા "અસેમબલી રૂમ," લશકરી ઈસપીટાલ, જેલ, કસટમહાઉસ તથા દેવ લો છે. એક ધરમ ખાતાંની મોટી નીશાલ તાંહાં સને ૧૮૨૩ થી સથાપેલીછે. કાંપમાં કેટલીક મોટી દુકાનો છે, જેમાની કેટલીકો સાહાસીક અને ઉલટમંદ પારસીઓની સથાપેલીછે અને તેમધે દરએક કીસમનો વેલાતી સામાન પુરો પાડવામાં આવેછે. લોકોને ફરવા હરવા માટે જાહા ડો રોપીને એક બાગ કરી લીધેલોછે, તાંહાંથી શરતના રસતા ઉપર જવાયછે, જાંહાં શીયાલામાં લશકર છાવણી નાખેછે.

પેટનો પડદો.

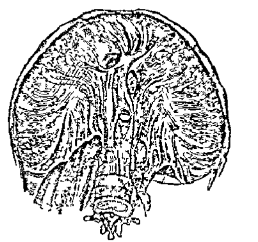

માણસના બદન માહેલાં ગોટલાંઓની જે સમજ ગ યા અંકમાં આપીછે, તેમધે એક મોટાં ગોટલાં અથવા મા સના લોચા વીશે લખયું નહી હતું, તેની અતરે ખાશ સ મજ આપવા માગીએ છઈએ. એ છાતી અને પેટની વ ચેનો પડદો છે, જેને ઈંગરેજીમાં "ડાએફરામ" કેહેછે અ ને જેનું ચીતર ઉપર આપયુંછે, એ પેટ અને છાતીના ખાડાઓને છુટા રાખનારો તેમની વચે આવેલો પડદો છે, જે એક પોહલા માસના લોચાનો બનેલો છે. એ પડદો ગોલ છે અને એક છતરી અથવા ગુમબજના આકારમાં છે. તેની વચમા જે કાંઠો દેખાયછે તેની સાથે ગણી એતો આ પડદો છતરીને મલતો વધારે દેખાયછે. એ પ ડદાના સઘલા સાખાની વલાંણ એકજ તરફ અથવા પડદા ના મધીમ ભાગ તરફ છે અને બદનના અવીઅપોમાં એ એક અગતનો અને ઉપયોગી ભાગ છે.

ઉપલાં ચીતરમાં 1. 2. નીશાંણ જેપર કરીછે, તે એ પડદાને બાંધનારાં બંધણ અથવા સાંધા છે. 3. 4. નીશા ણવાલા ભાગો પીઠની અંદરનાં માસના ગોટલાં છે. 5. 6. 7. પડદાની વચમાનો ભાગ સમજવો. 9. અને 10. નીશાણવાલી જગા આગલથી એ પડદો બરડાના કાંધાને વલગેલો છે. 13. નીશાણવાલો ભાગ છેક છેલી પાંસલીની ફરતી કોર છે, જાંહાંથી પેટનો પડદો પાંસલીને વલગેલો છે. 8. 11. અને 12. એ આ પડદામાં મોટાં આંખરાં અથ વા છીદરો છે. એ છીદરો છાતીમાંથી પેટમાં ઉતરતી નલી ઓને માટે રાખેલાછે, જેમાનું પેહેલું છીદર મોટી બલુ ને

સ જવાનું છે અને છાતીમાથી પેટમાં લોહી ઉતારવાનો મો ટો નલ એ છીદર વાટે જાયછે. બીજું ૧૧ વાલું છીદર એજ પરમાંણે મોટી ઘોલી નેસ ઉતારવાનું છે. તથા ૧૨ મા આંકવાલું છીદર તે છે કે જેમાંથી ખોરાક જવાનો નલ પેટમાં ઉતારેલો છે, જે નલનો એક છેડો ગલામાં અને બીજો છેડો હોજરાંમા છે. આ ચીતર ઉપરથી બરડાનો કાંડો પડદાની વચોવચ સમજવો નહી, પણ તે પછવાડે પડદા સાથ જોડાયલોછે.

આ પડદાની ઉપલી બાજુએ જમણી અને દાવી તરફ ફેફસાં તથા વચમાં દીલનો પડદો આવેલો છે. છાતીમાના એ તરણ પંતરોની હેઠે આ પડદો આવેલો છે, અને એ પડદાની અંદરના ખાડામાં જમની તરફ કલેજું, વચમા હોજરી, તથા દાવી તરફ તલલી અને દાવી બાજુનો ગુરદો આવેલો છે. એ રીતે જોકે આ પડદો પેટમાના પંતરોને છાતીમાનાં પંતરોથી જુદાં પાડેછે, તોપણ એ પડદો બેહું બાગોને કામ લાગેછે અને બેહુના પંતરોની શેવા બજાવેછે. દમ ચાલવામાં આ પડદો મદદ એમ આપેછે કે દમમા હવા લેતી વખતે એ પડદો જરા હેઠલ ઉતરેછે અને તેથી ફેફસાંને ઉપસવાની જગા કરી આપેછે તથા જારે ફેફશું દબાઈને તેમાંની હવા બાહાર નીકલેછે તારે એ પડદો પાછો ઉપર ચઢેછે. એ પરમાંણે રાત અને દાહાડો આખી જીંદગી શુધી દરએક દમેદમ પેટનો આ પડદો ચઢઉતર કરયા કરેછે. વલી કાંસતી વેલા આ પડદાથી પેટમાના આંતરડાં, ફુકા વગરે પંતરો દબાયછે અને તેથી આંતરડાંમાનો ગદલો બાગ તેમજ પીસાબ બાહેર નીકલી શકેછે. એજ પરમાંણે ખાંસી, છીક, ઓકારી વગરે સઘલાં કાંમોમાં એ ઉંચકાતા તથા પડતા પડદાથી મદદ મલેછે, અને એ ઉપરથી તે પેદાના કરનારનું અપાર દાહાપણ આપણ જોઈએ છઈએ, કેમકે એક માસનો કકડો આટલું બધું કામ બજાવેછે.

ગાય, બલદ—જંગલી ગોધા.

ગાય, બલદ, ભેસ વગેરે પરાંણી ઘણું ઠંડું, ગરીબ અને તાબેદાર છે, પણ તે તેની પાલેલી હાલતમા છે. જંગલી હાલતમા તે તોફાંની, ઘાટકી અને બળવંત રેહછે અને તેનો ખેઆલ આંણવા માટે એ ઉપયોગી જાંનવરોના વરગના એક જંગલી ટોલાનું ચીતર ઉપર આપયું છે. માણસની વસતી વચે ગાય, બલદના વરગવાલાં જાંનવરે પોતાનું જંગલીપણું ઘણું છોડી દીધું છે અને તેમની સઘળી ઓલાદ સુધરી ગઈછે, પણ જંગલી હાલતમા એ જાતનું જાનવર કેવું હોયછે તે આ ચીતર ઉપરથી જણાશે. માણસની તાબેદારી કરનારાં સઘળાં જાંનવરોમા, બલદ, ગાય વગેરે પરાંણી ઉપર માણસનો સઉથી વધારે આધાર છે. એ પરાંણીઓનો એટલી તરેહનો ઉપયોગ થાયછે, અને તે તેની હઈઆતીમાજ નહી પણ તેના મુવા પછેબી એટલો બધો ઉપયોગ છે કે માણસના ઉપયોગમા એની બરોબર બીજું કોઈ જાંનવર આવતું નથી.

ગાય માણસના ખોરાકમા કેટલે દરજે કામ લાગેછે. દુધ, ઘી, માખણ, દહી વગેરે પેદાસ તેનાથી છે, પણ વળી એ પરાંણી પોતે પણ માણસનો ખોરાક થઇ પડેલું છે. વળી ભાર ખેંચવા માટે ખેતીવાડીમા અને બીજા દરએક ઉદયોગમા બલદ કામનો છે. તેના ચામડાં અને સીંગડાં વટીક માંણસ આગળ રદ જતાં નથી. આવાં જાંનવરનો ઉપયોગ માણસ જાતે સઉથી પેહેલાં શોધી કાહાડયો એ ખુદરતી છે. જાંનવરોને ખપમા લેતાં પેહેલાં મેંઢાં, બકરાં આવયાં અને તાર પછે ગાય, બલદ માણસનું ધેઆન ખેંચયું. અસલી લખાંણો ઉપરથી માલમ પડેછે કે ઘોડા અને કુતરાનીબી આગમચ ગાય, બલદ કામ આવયાં હતાં.

ગાય, બલદ જોકે અસલ એકજ મુળનાછે, તો પણ જુદાં જુદાં દેશોમા તેમની જુદી જુદી પણ ઘણીક ઓલાદો થઇછે. તેઓ બાંધામા, કદમાં તથા બીજી બાબતોમા એકેએક વચે ઘણો તફાવત ધરાવેછે. વેલાત ખાતે બલદોની ૯ જાત જણાયલીછે. ગરમ દેશોમા એ જાંનવરોના ખભાં આગળ ચરબીની મોટી ખુંધ અથવા ઢલો રેહછે તથા જેમ તેઓનો ખોરાક વધારે હોય તેમ એ ખુંધમાની ચરબી વધતી જાયછે. હીંદુસતાનના ગાય, બલદને "બરામણનો ગોધો" કરી કેહેવામા આવેછે, તેની એ ખુંધ ઘણી મોટી હોયછે. તે પવીતર ગણાવાથી તેને ઘણો ખોરાક મળેછે અને તે આલસુ રેહછે, પણ જારે એ જાંનવરને તેનું પોતાનું ગુજરાંન કુતી કાહાડવા દીધું હોય, તારે તેની ચરબી ઓસરેછે તથા તે વધારે મેહેનતું બનેછે. કેટલાંક ગરમ દેશોમા બલદ એક ડુકરથી વધારે મોટા નથી. ફરાંનસની અંદર બલદોને સીંગડાંથી જોતરવામા આવેછે.

જંગલી બલદ નામના જાંનવરની આગળ મોટી વસતી હતી, પણ તે હાલ કમતર થઇ ગઈ છે. અસલી હેવાલોમા એ જાનવરને ઘણું કદાવર અને જોરાવર કહેલુંછે તથા તેના સીંગડાં ઘણા મોટાં જણાવવામા આવયાંછે. એ જાંનવર સફેદ રંગનું હોયછે અને તેના ચેહેરા ઉપર કાળું ધાબું આવેછે. ઈંગલંડમા કોઈજ ઠેકાંણે નવાઈ તરીકે તેને રાખયુંછે. પણ જમીનના પડોની અંદરથી તેઓના ખોખાં ઘણા મળી આવેછે. હીંદુસતાનમા કેટલીક જંગલી ભેંસો વસેછે જેના સીંગડાં એટલાં મોટાં હોયછે કે તેઓ એકેકથી દસ ફીટ વેગલાં રેહછે. "કેપની ભેંસ" નામના જં

ગલી પાડાઓ કાફરીયાના જંગલમા રેહેછે, તે પણ ઘણુા જહનુતી છે. ઉતર અમેરીકામા "કસતુરીયા બલદ" ના મનો જંગલી ગોધો વસેછે. તેના પગ ટુકા હોયછે, પણ તેના બાલ છેક જમીનને લાગેછે અને તેના દીલમાથી કસ તુરીનો વાસ નીકલેછે. યુરોપમા બાઇસન નામના જંગલી ગોધાની આગળ ઘણી વસતી હતી પણ હમણા તે લીથુ આનીયા તથા કાકેશીઅન મુલકોમાજ મળી આવેછે.

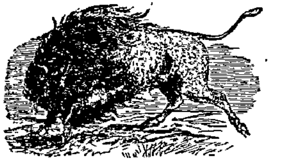

હીઆં ચીતારેલું "બાઇસન" અમેરીકા ખંડનો રેહે વાસી છે, જે ઉતર અમેરીકાના સઘળાં મધીઅમ હવાના દેશો મધે મળી આવેછે, અને અગતકરીને "રાકી માઉનટન" ના દેશમા તેની વસતી ઘણી છે. તેને "ભેંસ" કરી કેહે વામા આવેછે, પણ એ જાંનવર ભેંસથી જુદું જ છે. તેનું કદ મોટું છે, બદન જાડું છે અને પગ મજબુત હોયછે. તે ના સીંગડાં ટુંકાં અને કાળા રંગનાં હોયછે તથા તેને સીંહ ની મીશાળે યાલ હોયછે. તેના બદન ઉપર હુનાલામા પ તલા અને શીયાલામા જાડા બાલ ઉગેછે. કેટલાંક જંગલ લોમા તેઓનાં મોટાં ટોલાંને ટોલાં ભટકેછે. મીસીસીપી ન દી ઉપર કોઈવાર ૧૦ હજાર એવાં મસતીખોર જાંનવરોનું ગોવાલું જોવામા આવેછે, જે અતીઘણું તોફાન કરેછે અ ને જેને જેર કરવાને માણસ અશકત છે. આ બાબતને મથાલે મેળેળું ચીતર એવાંજ એક ટોલાંનું છે.

શેકસપીરીઅન જવાહેરો.

ધરતીકંપ.

"રોગીસટ ખુદરતનો રોગ કોઈવાર અજાએબ જેવા ફાટફુલલાથી ધરતીની બાહેર કુટી નીકલેછે, અને વસતી થી ઉભાતી પરૂથવીના પેટમાં તાબે નહી થાય એવા પવણો કેદ પડવાથી ધરતીને એક જાતની મોરચી થવાના ચમટા તુટેછે તથા ફંટાલો ઉપજેછે. તેના પેટમાના પવણ બાહા ર નીકલવાને કોશેશ કરતાં બુઢી ધરતીમાતાને ધુજાવેછે, અને મોટા બુરૂજો તથા લીલ ચઢેલા મીનારાઓને જમીન દોસત કરેછે."

છાવણી.

"રાતના શીહા પેટમાં છાવણીથી છાવણી શુધી બેહુ લશકરો તોપ્ખાંનાનો ઘુંગવાટો અવાજ કરેછે; ઠરાવેલા સં તરીઓ એક બીજાના છુપા ઠરાવેલા શબદો એકેકના કાન મા કેહેછે; આતસ આતસને જવાબ દેછે અને તેના ફીકાં બલતાંમાં એક લડાઈ બીજી લડાઈની કોલસાસમ સીકલ જુવેછે; ઘોડો ઘોડાને બુલંદ અને મગરૂર ખંખારથી ઘમ કાવતાં તે ખંખારને રાતનાં સુહુના કાંનમાં ભોકી દીએછે. સાંભલ, પેલા તંબુઓમાં બખતર બાંધનારાઓ પેહેલવાંનો ને બખ્તર બાંધી રહીને હવે છેલી ચુકોની ઉપર હથોડી મારતા લડાઈની તઈઆરોની ભયંકાર ઈધાંણી આપેછે અ ને બીજાઓ ભોગ અપાતાં જાંનવરની મીશાલે પોતાની ફી રીયાના આતસ આગલ ધીરજથી બેસીને સહવારના ચાંક ટ ઉપર અંદેશો કરેછે."

અદેખાઈ.

"તમે લોકો કેઈ ખબરાયલી માટીના બનેલા છે, તે હવે હું સમજુ છઉં. મારી હીનપસતીથી જાંણે કે તમારૂ પેટ ભરાતું હોય તેમ કેવી આતુરતાથી મારી પડતી પાછ લ તમે દોડોછો! મારો નાશ થાય એવી દરએક ચીજમા ત મે કેવા ખંતી, ઉતાવલા અને મુકરર છો! ઓ કપટી આ દમીઓ તમારા અદેખા રસતાપરજ ચાલજો, તમોને પુર છુટ છે અને બેશક આઈનદેહ તમે તેનુ ઈનામ મેલવશો."

ભુલ.

"ઓ ધીકાર ભરેલી ભુલ! ઓ દલગીરીના ફરજંદ! જે નહી હોય તેજ તું માણસોના લાએક વીચારોને કાંએ દેખાડેછે વારૂં? ઓ ભુલ! તારી માતાના ગરભમા આક લાપણે તારૂં બીઉં પડયું અને કદીબી તું સારા સગને જ નમી નથી, પણ જારે જનમેછે તારે તને જનમ આપનાર માતાને તું મારી નાખેછે."

બુરા શુખન.

"બુરા શુખન બુરાં કામને બમના બનાવેછે."

ઘણું થવું.

"ચોખાં સોનાને ઢોર ચહાવવો, કમલના ફુંલને રંગ આપવો, મોથ્રાંપર ખુશબો છાંટવી, બરફને સુમારૂં કરવું, વરસાદની કમાનમાં બીજો રંગ હુમેરવો અથવા મસાલ હા થમા ધરીને આસમાનની ખુશનુમાં આંખને જહલક આ પવા જવી એ ઉડાઉ અને હસવા સરખું ઘણું થાયછે."

"એકબી બીન જરૂર જાંમ શરાપ છે અને તેમા ની વસતુ સેતાન છે."

ઘરના ગવરનર.

અંક ૪ થો.

ખાંનાનો સાંમાણ.

ઘર માંડતાં ફરનીચર પેહેલાં ધેઆન ખેંચેછે. તે આ પણે ખરીદ કીધુંછે અને જુદાં જુદાં ફરનીચરમા માણસની કળાએ કેટલી સગવડ કરી આપીછે તથા કેટલી તરેહના કોચો, ખુરસીઓ, ટેબલો વગેરે બનાવામા આવેછે, તે આ પણે જોયુંછે. ફરનીચર લીધા પછે હવે બબરચીખાંનાના

વાસણ ઉપર ધેઆન જાયછે, પણ તેની આગમચ દરએક ઘ રના ગવરનરે જમવા કરવાનો પરચુટણ સામાન ખપ જે ગો લઇ રાખવો જોઇએછે.

સુધરેલી રીતે સગવડ અને સુખથી ઘર ચલાવવાનું છે, માટે જેમ ફરનીચર ઘટતા ખરચથી લીધુંછે તેમજ ખા વા પીવાનો તથા બીજો સાંમાન પણ તેજ ધોરણ ઉપર લેવા નોછે. એમાં છરી, કાંટા, પેઆલાં, રકાબી, ગલાસ, ટંબલર, ખાંનાની રકાબીઓ, દારૂની ડીકાનટરો, મસાલાના સટાંડો, ટેબલ કલાહો, તથા બતીના વાલશેડો એટલો સામાનતો દર એક ઘરમા જરૂરનો છે.

આવા સામાનમા ખરચની અડચણ હોવી જોઇએ નહી. એ સામાન કેટલો લેવો તથા કેવી જાતનો લેવો, સારો લેવો કે ઘણો સોલીતો લેવો, એવા સવાલોની વખતે ખરચ તપાસવો જોઇએ. તેમજ વળી કેટલી વીગતથી સાં માન લેવો, જેમ કે ચાહેનો સટ લેવો હોયતો અમસથો "ટીસટ" લેવો કે "કાફી સટ" બી લેવો, અમસથો "ડી નર સટ" લેવો કે "બરેકફાસટ સટ" બી લેવો, અમસથાં "વાઇન ગલાસ" લેવાં કે "લીકર ગલાસ", "ચમપીન ગલાસ" ઈતીઆદી સંધાં લેવાં, એ તપાસવાનું દરએક ઘર માડનારની હાલત અને શકતી ઉપર આધાર રાખેછે.

પણ ઉપલા જુદા જુદા સામાનમાથી થોડો થોડો લેવા નીતો દરએક ઘરની હાજત છે, અને તેથી જે સુખ તથા સ ગવડ થાયછે તે તરફ જોતાં આ સાંમાન શકતી સુજબ ખરી દવામા વાંધુ નહી જોઇએ. આ અગતજેગ સાંમાણ જેમ બને તેમ દજણના સટને હીસાબે ખરીદ કરવો અને એવો સટ ખરીદ કરવો કે જેમાંથી કોઇ વાસણ ખોહોવાય ઈઆ ભાગેતો બીજું તેવુંજ મળી આવે. એવા સાધારણ સટો ખરીદ કરવામા એકતો કીફાએત થાયછે અને બીજુંતો સટ ખોરવાતો અટકેછે.

અગરજો રૂપાં કામના ચમચા કાંટા ઈઆ બીજો સા માન ખરીદ કરવો હોયતો અમસથા ઢોર ચહડાવેલા સામાન કરતાં ખુદ રૂપાંનો સાંમાન શેવટે સસતો પડેછે. ઢોર નીક ળી જવા પછે તે સામાનની કીમત જતી રેહછે, પણ ખરી ધાતુ સોના ઉપરાંત વળી જારે તેને વેચવા જઇએ તારે પા છી કીમત ઉપજેછે. રૂપાંકામનો સામાન લેવો અને કીફા એત કરવી, એ બેહુ મતલબ જો રાખવી હોયતો "જરમન સીલવર" જે "નીકલ" નામની ધાતું છે, પણ જે રૂપાં ને મળતી આવેછે અને જેનો ઈંગલંડમાં સઘલી પરકારનો સામાન બનેછે, તે ખરીદ કરવાથી બેહુ મતલબ સચવાયછે.

કોરીનો સામાન એટલી જાતનો આવેછે કે તેતો દ રએક ઘરધનીઆંણીની મરજી, શોખ અને શકતીનેજ સાં પડું જોઇએછે. આટલું ધેઆનમાં રાખવું કે કોરીનો ભા રી સામાંન પડતાં ભાગે નહી એવો જે વીચાર છે તેમા લ ગાર ભુલ દીસેછે. ભારી ને હલકો બેહુ સામાન ભાગેછે. જો સટજ લેવા બેસીએતો આખોજ લેવો જોઇએ, એટલે કે ચાવલ, પકવાંન, ફરૂટ, મીઠાઈ વગેરેને બરની જુદી જુદી રકાબી તથા વાસણો લેવાં એ વધારે સગવડ ભરેલું છે. "હાટવાટર ડીસ" જેમાં રકાબીની તલીએ ગરમ પાંણી રાખવાથી ખાંનું ગરમાગરમ રેહછે, તેમનો ઉપયોગ આપ ણા લોકોમાં વધવો જોઇએછે.

બીસીર કામ મોઘું હોયછે અને તે કીફાએતથીજ લે વું પડેછે. "કરૂએટ ઈસટાંડ" જેમા મસાલાની નાહા ની બાટલીઓ ટેબલપર રેહછે, તેથી ખાનારને ઘણી સગવ ડ થાયછે અને સરકો રાઈ વગેરે અગતજેગ મસાલો વે રવીખર થતો અટકેછે. ડીકાનટરોના સંબંધમાં "એલી ઉટરીએટર" નામના એક અગતનાં સાંમાની શોધ થઈછે તે હીઆં જણાવીએ છઇએ. વાઇનની બાટલીમાં હંમે સ તલીએ ઘરો હોયછે અને બાટલી ઉંધાડતાં તથા ડીકા નટરમાં નાખતાં બાટલી હીલવાથી વાઇન ઘરા સાથ મોહો કે ઘણો ડોહોવાયછે. ઉપલું યંતર કે જે ટેબલ ઉપર મે લવામાં આવેછે, તેમાં બાટલી એવી રીતે ગોઠવાયછે કે પછે ડીકાનટરમાં ઈઆ ગલાસમા નાખતી વખતે બાટલી જરા હીલતી નથી અને તેથી છેક છેલાં ટીપાં સુધી બાટલી ખા લી કરતાંબી ઘરો ભેલાતો નથી.

બતીના વાલશોડો બાબે પણ એજ પરમાંણે કેટલીક ન વી કલા બનાવામા આવીછે. જેવી જગા તેવો તેને બર ની સમેદાનીઓતો હોયછે, પણ ઘણીવાર મીનબતીઓ તે માં પાતલી પડેછે અને તેથી કાગલ લપેટીને ખોસવામા આવેછે, જેમ થતાં મીનબતી ખપવા આવેછે તારે કાગ લ સલગેછે જેથી બાકીની બતી વધારે જલદી ખપેછે તથા સમેદાંની બગડેછે. એટલા માટે હમણાં મીનબતી ખોસ વાના ખાડામાં એક બીજું વલું મુકવામા આવેછે, જેની તલે કમાંન હોયછે, તેથી ગમે એવી પાતલી ઈઆ જાડી બ તી હોય તોપણ તે કમાન દબાવાથી ખોસી શકાયછે.

બીજી એક કલા એવી કરેલી આવેછે કે મીનબ તીનાજ જેવી ગોલ પણ નાહાની કોરીની બતી બનાવેલી આવેછે. તેને મથાલે કાકરાને બદલે એક ખીલી આવેછે, તે ખીલી મીનબતીના તલીઆમા ભોકીને પછે તે કોરીની બતી વાલશેડમા ખોસેછે, જેથી મીનબતી ઉપર રેહછે, અને છેક છેલી ઘડી સુધી વાલશેડને ખરાબ કરવા વના તે બલ યા કરેછે. આ કલાનું નામ ઈંગરેજીમા "સેવ આલ" કાનેછે. એ કલા ઘણી સાદી છે, પણ ઘણી ઉપયોગી છે.

પરચુટણ બાબતો.

સાદો જવાબ—એક બચાંને સહવારનાં વેહેલો ઉઠ વાની લાલચ આપવા સારૂ તેનો બાપ બોલયો કે—"મેં, ફલાંનો શખસ ગઈ કાલે સહવારના સકારે ઉઠયો તારે તેને પઇસાની એક કોથલી જડી." બાલકે જવાબ દીધો કે— "તેને કોથલી જડી ખરી, પણ જે ઘણીની થલી ખોહોવાઈ હશે તે તેથીબી સકારો ઉઠયો હશે, અને તેથીજ તેણે થે લી ખોહી હશે."

નેપોલીઅન બોનાપાર વીશે કેહેવતો—"એક ફુકી નનરનું ગરૂદપખશી."

"પરજાસતાક ફરાનસનો દગલબાજ બેટો, જેણે પે તાની માની મીલકત સવાધીન લેવા માટે તેનું ખુન કીધું હતું."

"યુરોપની ધોર ખોદનાર."

"એક મસતીખોર છોકરો, જેણે દુનીયાના દડા સા રમવા માગયું માટે તેને ખુણે બેસાડવામાં આવયો."

ઘાસ—એક ખેતરમા ઉગતાં જુદાં જુદાં ઘાસનો અનીઆંસ ઘણો ફાયદાભરેલો છે. જમીનની માટીને રસાએણ શાસ્ત્રથી તપાસવા કરતાંબી તે માટીની હાલત વીશે તેપરનું ઘાસ વધારે સારી ખાતરી કરેછે. જેમ તે જમીન સુધરેછે, તેમ સારૂં ઘાસ વધેછે અને ઉતરતી જાતના ઘાસને હાંકી કાહાડેછે. સઘળું મલીને આસરે ૧૫૦ જાતનું ઘાસ આવેછે, અને એકજ મેદાંનમા તેના આશારે ૩૫ મા ભાગ જેટલી જાતોનું ઘાસ એકજ વખતે મળી આવેછે.

શું પાંણી ઉકલેછે? દીનબાઈ ચુહુલાપર પાંણીની દેગ પહડાવેછે અને થોડા વખતમાં પાંણીમાં કકરા આવીને તે ઉકલેછે. પણ શું ખરેખર એ પાંણી ઉકલેછે? નહી. અગરજો પાંણીમાંની સઘલી હવા ભુમખા વાટે કાહાડી નાખવામાં આવેતો પછે તે પાંણીને ગમે એટલી ગરમી લાગા છતાં તે ઉકલતું નથી. એ ઉપરથી જણાયછે કે દેગમાનું પાંણી ઉકલતું નથી, પણ પાંણી માહેલી હવા આતશની ગરમીથી બાહેર નીકલેછે અને તે હવાના કકરા પડેછે.

સીકંદર અને ચાંચીઓ—એક પરખેઆત ચાંચીઆ લુટારાને સીકંદર આગલ પકડી લાવયા તારે સીકંદરે તેને પુછયું કે "ચંડાલ, મારા દરીઆવોમાં લુટ ચલાવાની તેં કેમ તાકાત ચલાવી?" ચાંચીઆએ જવાબ દીધો કે "જેમ તમે તમારા નફાને વાસતે લુટ ચલાવોછો તેમજ હુંબી ચલાઉં છઉં. તફાવત એટલોજ કે લુટવા સારૂં મારા પાસે એકજ વાંહાંણ છે તેથી લોકો મને લુટારો કેહેછે, અને તમારી પાસે મોટો કાફલો છે તેથી તમોને શાનશાહા કેહેછે." આ જવાબથી સીકંદર એટલો ખુશી થયો કે તે લુટારાને તેણે છોડી મેલયો.

ચીનાઈ કેહેવતો—તરશ લાગે, કુવો ખોદે—વાખા પડે, વાવવા દોડે.

મીઠા બોલ મધુર ખરા, પણ માહે રાખે વીશ—કડવા બોલ કડણ ખરા, પણ આપેછે આસીશ.

ભરેલાં પેટને કાંઈ ભુખીયાની કદર નહી.

ઈંડું બંધ ખરૂં, પણ શેવટે બચું નીકલી આવેછે.

એક હોય જો ગાય, તેના બે ચામડાં કયાંથી થાય?

(જીંદગી જોગવવાની જુગતી.)

વરતમાન પતરો અને ચોપાંનીયાં—વીલાત ખાતે હાલ આસરે ૧૩૦૦ વરતમાન પતરો ચાલેછે. તેમાં નજદીક ૯૫૦ ઈંગલંડ મધે, ૪૧ વેલસમાં, ૧૫૦ સકાટલંડમાં, ૧૩૫ આયરલાંડમાં તથા ૧૪ બરીટીશ આઈલમાં છપાયછે. એમાના આસરે ૧૦૦ રોજીંદાં પતરો છે. એ ઉપરાંત આસરે ૫૬૦ ચોપાંનીયાં ઈંગલંડ ખાતે છપાયછે, પણ તેમાં અરધોઅરધ ભાગ ધરમ સંબંધી ચોપાંનીયાઓનો છે.

મેહેમાંનો—સાપુરજી શેઠને તાંહાં રાતને વખત એક દોસત મલવા ગયો. એટલા ઉપર તેના ચાકરે કહયું કે થોડાક મેહેમાનો ઘરમા આવેલાછે તેની સાથ-સેઠ વાતે બેઠાછે. દોસતે વીચારયું કે જારે ઘરમાં મેહેમાનો છે તારે જવું ઠીક લાગશે નહી. બીજે દાહાડે તે દોસત પેહેલાને મલયો તારે પુછયું કે તમારે તાંહાં મેહેમાનો કોણ આવેલાછે? શાપુરજી શેઠે કહયું કે કોઈ આવેલા નથી. દોસતે ફરીથી પુછયું કે રાતે કોઈ પહરોણાઓ આવેલા હતા? તારેબી પેહેલાએ ના પાડયું. એ ઉપરથી દોસતનો મીજાજ જતો રહયો અને શાપુરજી શેઠના ચાકરની પાસે દોડી જઈ તેના કોઠાંમા મુકીઓ જાહાડવા લાગો. ચાકર હજીબી કેહેવા લાગો કે હા રાતના મેહેમાનો આવેલા હતા. તેઓ લડતા લડતા શાપુરજી પાશે પાછા આવયા. ચાકરે પુછયું કે "સાહેબ રાતના કાદર, કરીમ, ને કાસમ મેહેમાનો તમારે તાંહાં નહી આવેલા હતા." શાપુરજી શેઠે અલબતાં હા કહી અને દોસત પસતાવા લાગો કે મેહેમાનની વાતને તે પહરોણા સમજીઓ.

ઘરઘતુ નુસકાઓ.

બાફેલું બતક—એક ખીર બનાવવી જેમા દર ૧ રતલ મેદાએ ાા રતલ માખણ લેવું બતકના પીછ સરેસતા મુજબ કાહાડવા પછે તેના પાંખ અને પગ તેનાં બદનમા ખોસવાં કે નીકલી આવે નહી. તેના સીનામાં થોડાંક મરી અને નીમખ તથા કાંદાની બારીક કાતરીઓ ભરવી. એ પછે થોડીક જેલી સાથની ગરેવી અને ઊપલી ખીરમાં બતકને ખોરવું. તારબાદ તેને કપડાંમા લપેટીને બાફવું તથા તેનાપર બીજી ગરેવી નામીને ખાવું.

પટેટાના લાડવા—થોડાક પટેટા છાલીને એક પાંણીના વાસણમા તેમને ખમણવા. તેનો જે માવો થાય તે આસરે બે કલાક સુધી પાંણીમા રેહવા દેયો. તારપછે પાંણી કાહાડી નાખીને પટેટાનો ગર તોલમા જેટલો થાય, તેથી અરધા વજણભર મેદો ઉમેરવો. તારપછે મરી, નીમખ, લાલકરેલા કાંદાની કાતરી અને મીઠી બાજી ઉમેરવી. અગરજો આ સઘલો માવો બરાબર ભીંજેલો નહી હોયતો જરા પાંણી પણ ઉમેરવું. એ સઘળું એકરસ કીધા પછે તેના લાડવા બનાવવા, તેમના ઊપર સારીપઠે મેદો ભભરાવવો અને પછે તેમને ઊકલતાં પાંણીમાં નાખવા. જારે તે પાંણીની સપાટી ઊપર તરે તારે તેમને કાહાડીને ખાવામા લેવા.

અનીનાસની એક લેહેજત—એક અનીનાસને લગાર એવું વધારે છોલવું કે જેથી તેપર તેના આંકના કાલા દાઘ રેહે નહી અને તેની ૦। ઈંચ જાડી ગોલ કાતરીઓ કરવી. એ પછે ાા રતલ ખાંડનો સીરો બનાવી તેમા ઊપલી કાતરીઓ મુકીને ૧૦ મીનીટ સુધી ઊકાલવી તારપછે આંધરાંવાલી ચમચે કરીને તે કાતરીઓને બાહાર કાહાડવી, પણ અમસથા સીરાને વધારે ઊકાલવો અને તે ઘાટો થયા પછે કાતરીઓ ઊપર રેડવો. સીરો ઠંડો પડયા પછે ખાવામાં ઘણી લેહેજત મલેછે.

ફરેંચ પુડીંગ—ાા રતલ મેદો, ાા રતલ ચરબી સારીરીતે કાપેલી, ાા રતલ કરંટ દરાખ, ।ા રતલ કાકવી, અને ાા પોટ દુધ એ સરવેને સારીપઠે એકરસ કરીને તરણથી ચાર કલાક સુધી ઊકાલવું.

કુઈન કેક—માખણ ૧ રતલ, ખાંડ ૧ રતલ, મેદો ૧ રતલ, કરંટ ાા રતલ, ઇંડાં ૮, કડવી બદાંમ ૨ આંઊંસ, જાયફલ ઘટે એટલું, બરાંડી ૧ વાઇન ગલાસભર, આરંજ ફલાવર વાટર, જોઇએ એટલું.

પેહેલાં માખણને આરંજ ફલાવરવાટરમાં ધોવું, ખાંડની બારીક ભુકી કરવી, આટો સારીપઠે ચાલવો, ઇંડાંને શારીપઠે કાલવવાં, જાયફલને ખમણવાં તથા બદામની ભુકી કરવી. "આરંજ ફલાવરવાટર" માં ધોયલાં માખણને લાકડાના ચમચા વરે કાલવીને મલાઇ જેવું બનાવવું, તેમાં પેહેલાં ખાંડ ડુમેરવી, પછે કાલવતાં જવું અને ઇંડાં નાખતા જવું, તારપછે મેંદો અને ઊપલાં બીજાં વસાનાં નાખવાં, અને છેલે તેમાં બરાંડી નાખવો. એ આખી મેલવણીને ૧ કલાક શુધી કાલવવા પછે માખણ ચોપડેલાં નાહાનાં ટીનોમાં એક તેજ ભઠી ઊપર ભુંજવાં.

સેફનું શરબત—ાા દજણ આપલ અથવા સેફલને છાલવા વગર ભુંજીને એક કુંજામાં નાખવા તથા તે ગરમ હોય તેટલામાજ તે ઊપર ાા ગેઆલન ઊકલતું પાંણી નાખવું, જે પછે તે ઠંડું થાય તાંહાંશુધી ઢાંકી રાખવું અને તારબાદ ખાંડ અથવા મધ નાખીને પીવામા લેવું.

રમુજે ફુરસત.

દોહો રા.

ઘુમટ પણ તંબુ નહી, નહી દેવલ નહિ દ્વાર,
જંગમ તંબુ જો વદો, તોપણ થાય પસાર

નારી પ્રસવે તનથી, રૂડો આપ તું સુજ,
સાકરવે રવીવા કરી, ભાવે જમે મંજુંજ.

કા૦ મે૦ કછી.

એનો અકશર મારો પેહેલો છે, આશકની માંએ,
મંન વાદલ મધે કદી, તે ન દેખાએ.
બઇરી માં નહી—પણ ઓરતમાં ખાશ,
અકશાર મારો બીજો, આપેછે પરકાશ.
શરમમાં ખરો—પણ—લાજમાં— નહી,
અકશાર મારો તરીજો, છે એટલું શહી.
અકશાર મારો ચોથો, નથી દશતુરની પાશ,
તોપણ ઓમેદના પેટમાં, રેહેછે તે ખાશ.
અકશાર મારા પાંચમાંથી છે આલશુઓ અનજાંન,
તોપન હરાંમખોરનેછે, તેશે શારીકાની પીછાંન.
નહી જાદુમાં, નહી કોતલમાં કે નહી કશા કેહેવામાં,
છે મારો છેરો માતર, તલેશંમના છેરામા.
આખું વાંચો એહેનો, મારૂં જો—નાંમ,
તો પારશીઓનું થશે, એક પાકીજે મુકાંમ.

ફરામરોજ.

પ્યારી પત્નીના મરણ પર શ્વામીનો વીલાપ.

હોરી—રાગ કાફી.

કામીની કૂર કાળે રીબાવ્યો,
કે ફુલ મનહર ચુંટી ચાલ્યો—કામીની કૂર કાળે રીબાવ્યો. ટેક.
ખીલી કળી ગુલ ફુલ બની જવ,
જમડા એ જુલમ જણાવ્યો,
વૃક્ષથી વેળી ને નાંખી વીદારી,
અમૃત મ્હારૂં પીવા આવ્યો;
હળાહળ ઝેરજ લાવ્યો—કામીની કૂર૦ ૧.
તુતી ભણાવી તૈયાર કરી મેં,
લીધો નથી પુરો લ્હાવો,
મુજ પીંડ પંજર પડ્યું પૃથ્વી પર;
પખી ઝડપી પારી ચાલ્યો,
મુકી પાંજરૂં ક્યાં એ મ્હાલ્યો—કામીની કૂર૦ ૨.
લોચન લુટી અપંગ અંગ કીધું,
રેહેમ તજીને રડાવ્યો,
કુમળી કાયા પર કેહેરજ કીધો,
જુલમીએ જીવડા જલાવ્યો,
બહુ બ્હાવરોજ બનાવ્યો—કામીની કૂર૦ ૩.
બાળપણે શુભ સંબંધ થયો પણ
તરૂણ વયે સ્નેહ વાધ્યો,
પ્રેમ પરસ્પર જામ્યોછે જ્યારે,
જખમ જાલીમનો લાગ્યો,
વજર તીર છાતીમા વાગ્યો—કામીની કૂર૦ ૪.
પ્યારી નથી તને કંઇ સુખ આપ્યું,
નથી પોશાક પ્હેરાવ્યો,
નથી તુજ ઇચ્છા મેં એક સંતોખી,
નથી રૂડો ઘાટ ઘડાવ્યો,
નથી રે રૂડો અવસર આવ્યો—કામીની કૂર૦ ૫.
દુખમાં જે તું દીલાશા સુખ દેતી,
અધરોથી કળીયોજ ખરીયો,
અમૃત કેરાં ટીપાં જાંણે ઝરતાં,
સ્મૃતી † કોવચની કળીયો,
વીખની જાંણે નદીયોજ ઝરીયો—કામીની કૂર૦ ૬.
સંસાર સાગર વીકટ વીશે બહુ,
સારો સુકાંની હતો ગળીયો,
જોડ રૂડી કરતારે કરી પણ
છાજી ન પ્યારી પરી હો,
હવે ક્યાં મળું રે ફરી હો—કામીની કૂર૦ ૭.
વૈદ જોશી તમે યુકતી કરો કાંઇ,
હૈયાનો જખમ રૂઝાવો,
પ્યારી મ્હારીને સજીવન કરોતો,
દઉં રતન લાખ સવાયો,
જાંણે પ્રાણ મ્હારો ઉગાર્યો—કામીની કૂર૦ ૮.
આશાના મેરૂની ટોચ ચઢાવી,
પ્રભુ કયમ ઢાળી તેં પાડયો,
કરવું આવું તો પ્રથમ પરણાવી,
સુખસ્વાદ શાને ચખાડયો,
પછી વીખ વાડકો પાયો—કામીની કૂર૦ ૯.
આખર વીનંતી હરી કરૂં ત્હારી,
દીલનો ઉભરો મેં દબાવ્યો,
કોટી જનમ ધરી એ પ્યારી પામું,
દે વરદાન તું માંગ્યો,
લક્ષ્મીરામ હેતથી જાચ્યો—કામીની કૂર કાળે રીબાવ્યો;
કે ફુલ મનહર ચુંટી ચાલ્યો. ૧

† તે યાદ ત્યારે આવેછે.

મુંબઇ; દફતર આશકારા પરેસમાં બેહેરાંમજી ફરદુનજી કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠા૦ કોટ;—બેહેરામજી હોરમજજી સ્ત્રીટ, ના૦ ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૫ મું. મેએ ૧૮૭૧ આંક ૫ મો.

ધીરજનું ધન

અથવા

છુપાં શંકટપર છુપી પ્રતેહ.

એક વારતા.

પરકરણ ૧૨ મું.

વળાંનો વળ.

શુંદર મુરવારીદનો જોડીયો ભાઇ અકબર જેને એ મનમોવન બીબી મુવેલો ગણતી હતી તે પણ બસરા શેહેર ખાતે આવી ચુકયો હતો, એ વાત વાંચનારી બાનુઓ જાણે છે, પણ તેના આવયા પછે તેનું શું થયું તે હજી સુધી આપણા જાંણુવામા આવયું નથી.

તેની બેહેન મુરવારીદતો ખોદાદાદ તરીકેના પોતાના લેબાશમાં શાસામશાહની માંનીતી થઇ પડી હતી અને રાસામશાહના કાસદ તરીકેની ફરજ બજાવતાં એ હાકમની માશુક આરજુની પણ માનીતી થઇ પડી હતી, તે 'હીઆં સુધી કે આરજુએ પોતાની મોહોબતનો મેહેલ આ નાજુક નાજનીનના નબલા પાએઆ ઉપર ઉઠાવીઓ હતો, જેથી આરજુના છુપા પેઆરથી જલતો મુરખ તેહેમુરનો ક્રોધ વટીક તેનાપર ઉસકેરાયો હતો અને આ જવાન કાસદ સાથ કુસતી માગવાની તેણે પોતાના દોસત બેહેરામની ફુસલવણીથી તઇઆરી કીધી હતી.

એટલી હદ સુધી મુરવારીદને વધી ગએલી આપણે જોઇછે, પણ તેના ભાઇ અકબરનું કાંઇ હેકાંણું માલમ પડે ? તેની બેહેનને બસરા શેહેરે જેવો આસરો આપયો તેવો આસરો આપવાને શું અકબરને એ શેહેર ના પાહેછે ? દરીયામાથી બચેલી મુરવારીદ રાસામના મેહેલ મધે જેમ મોહોબતના દરીયાવમા ડુબીછે, તેમ અકબરબી શું કોઇની મોબતની જાલમા ફસપોછે ? બસરાનું બંદર આજ સુધીતો મુરવારીદને ફલયુંછે અને જો કે એ પરીચેહેર નાજનીનની, પોતાના શેક રાસામનો હાથ ખાવીંદ તરીકે મેળવવાની ઉમેદ ફલી નથી, તો પણ તેણીની ધીરજ આગળ સઘળો મામલો તે ધન તેને હાથ લાગે એવો થતો આવયોછે, તેમ શું જવાન અકબરને એ શેહેર કોઇ રીતે ફલયું નથી ?

હજી તેમ લાગતુંતો નથી. અલબતાં અકબરને બંદરને કીનારે ઉતરવાને હજીતો એક દાહાડો ગયો નથી. જો કે તે અરસામા આપણે કામ ઘણું જોયુંછે, તોપણ એ સઘળું એકજ દાહાડાનું કામ છે, મગર એ એક દાહાડામાબી મુરવારીદની હાલત જેટલી સુધરીછે તેટલી અકબરની સુધરી નથી.

ગઇ કાલે તેને આપણે બસરાના એક એકાંત રસતા ઉપર ફરતો જોયો હતો અને આજેબી તેને તાંહાંજ આપણ મળીએ છઇએ. તેનો સોબતી માતર એકજ હતો અને તે તેને દરીયાવમાથી બચાવનાર બાબર નાખોદા હતો. આજેબી તેજ સોબતી એની સાથે છે. ગઇ કાલે તેણે બસરાના એક મુસાફરખાંનામા ઉતારો લીધો હતો અને હજી તેના ઉતારાની જગા તેજ છે. તેણે એકવાર રાસામશાહના આસરા તલે નોકરી મેળવવાની ખાએશ કીધી હતી, પણ તે હજી પાર પાડવાને બનયું નથી.

તેની હાલત સુધારવાને, તેનું નસીબ ફેરવવાને, તેનો ભેદ ખોલવાને માતર થોડાક રસતા, થોડાક મોહોલા અને થોડીક દેવાલોનો અંતર આડે હતો. જો તે પોતાના પેહેલા ઠરાવ મુજબ રાસામશાહના મેહેલમાં તરતજ ગયો હોત તો પોતાની વાહાલી બેહેન તેને મળીત અથવા બેહેનની ગેરહાજરીમાં તે મુરવારીદ તરીકેજ ઓળખાત અને એકસરખા ચેહેરાને લીધે એટલો ગુચવાડો થાત કે મુરવારીદની હાજરીજ તેનો ખોલાસો કરત.

પણ હજી અકબર પાદશાહી મેહેલથી દુર ફરેછે, એટલુંજ નહી પણ વસતીવાલા ભાગોથી, બસરાનાં મોટાં બાજારોથી, આરાસતે બાગ બગીચાઓથી, જાહેર હમામોથી પણ દુર ફરેછે. તેનો સાચો સાથી બાબર નાખોદા, જેણે અકબરને દરીયાવમાં ડુબતો ખેંચી કાહાડી જીવતદાંન બખશયુંછે, અને જેની તરફના હેશાનને ખાતર તે નાખોદાની સંગત છોડી જવાને નારાજી છે, તે સબબથી અકબર આ પરમાંણે શેહેરથી હેલાએદા રહયોછે.

બાબર નાખોદાને શેહેરમાં પોતાનું મોહોડું દેખાડવાનો ઘણો દર છે. એક દરીઆઇ જંગમાં આ નાખોદા રાસામશાહની સાંમી બાજુએથી લડનારો એક દુશમન હતો. તેના શેહેરીઓએ રાસામના કાફલામાંથી લુટ મેળવી

હતી. પાછળથી તેઓએ સુલેહ કરી તે લુટ પાછી આપી હતી, પણ બાબર એવી સુલેહની સામે હતો અને હજી રાસામશાહનો દુશમન ગણાતો હતો. તેને પકડી લાવવા માટે મોટું ઇનામ પરસીધ કરેલું હતું. એટલા માટે બાબર પરસીધ રીતે શેહેરમાં ફરી શકતો નહી હતો.

પણ આ પરમાંણે જવાન અકબર શેહેરથી દુર કાંહાં સુધી ગોંથાઈ રેહ ? બાબરે પોતે તેને અરજ કીધી કે તેણે શેહેરમાં એકલો ફરવા જવું, એટલુંજ નહી પણ બસરાના બાજારોમાં અકબરને કાંઈ ખરીદ કરવાજોગ જીણસ મળી આવેતો પઈસાની તંગીથી તે ખરીદ કરવાથી પાછો નહી હઠે, એટલા માટે આ માયાલુ નાખોદાએ અકબરને પોતાના નાણાની ઠેલી વટીક આપી. અકબરે આ સઘલો ઉપકાર ના પાડયો તથા બાબરની સાથેજ રેહવા માગયું, પણ બાબરને પોતાને ખાતર એક ગબરૂ જવાનને મોજ અને ગમત વગર રોકી રાખવા ગમયું નહી. તેણે ઘણી બોહોસ કરી અકબરને પોતાની ઠેલી રાખવા આપી તથા બોહોશ કરીને શેહેરમાં મોકલયો.

આગલાં પરકરણમાં અકબરને આપણી વારતાની સાંકલના એક વલાં લેખે ગણયોછે. મુરવારીદ મરદનો લેબાશ એખતીઆર કરવા પછેથી તેણીને મળતો ચેહેરોજ નહી પણ સઘલો આકાર, કદ અને લેબાશ ગુચવારો નીપજાવે એવો હતો. પણ તારપછે વળી બાબર નાખોદાએ અકબરને ઠેલી રાખવા આપી તથા તેને શેહેરમાં ફરવા મોકલયો એ તે વલાંને એક વળ ખવાડવા બરાબર થયુંછે અને ફીકર લાગેછે કે એથી રખે આ વારતાની સાંકલમાં વધારે ગુચવાહો થાય.

પરકરણ ૧૩ મું.

દાહાયાને ઘેલો કેમ બનાવેછે ?

અકબરને બસરાના વાંકાટીકા મોહોલાઓમાં મન રીજવતો મેળીને હવે આપણ જરા આગલાં મકાંનો તરફ પાછી નજર ફેરવીએ. છેલા આપણ બીબી આરજુના મેહેલમાં ગયા હતા, જાંહાંના ખાનસામાન બાધરને ઠગવા અને ઘેલામા ખપાવા સારૂં પેલી કારસતાંની ભરેલી દાસી ફરંગે આરજુના કાકા તથા બીજાં માણસો સાથ મળીને કેવી અછી હીકમત લગાવી, તે આપણે જોયું હતું.

ઉમરાજાદી આરજુ ગોયા આ બેવકુફ બાધર ઉપર પેઆર રાખતી હોય તેવી મતલબનો કાગળ તેણીના અખશરમા લખીને તથા તે બાનુની ખોટી સહી કરીને ફરંગે બાધરખાનના મારગમાં નાખયું હતું અને તે સેકમલીએ તે કાગળ વાંચીને તેમાંની સઘલી બીના ખરી માની હતી તથા તે ઉપરથી સેકચલી સહી હવાઈ કીલા ઉઠાવયા હતા. આરજુના પેઆરને ખાતર કાબરચીતરો પોશાક પેહેરવાનું તે કાગળમા તેને ફરમાવયું હતું અને તેમ કરવાને બાધરે ઠરાવ કરેલો હતો. તે કાગળ આપણે વાંચયુંછે અને હવે તે હીકમતથી બાધર ઉપર કેવી અસર થઈ તે જોવાનું રહયુંછે.

ઉપલો કાગજ પોતાને હાથ આવવા પછે થોડાજવારમા આરજુને બાધરનું કામ પડયું અને તેને તેણીએ બોલાવા મોકલયો. આ વખતે આરજુ ઘણી ગમખાર હાલતમા હતી. રાસામશાહનો મોહામણો કાસદ પોતાના શેઠનો પેઆરતો નહી પોતાનો પેઆર તે માહાતાબી મેહેબુબના દીલમાં ઉસકેરી ગયો હતો અને તે વખતથી જે બાંનુએ માતર એક દીવસ અગાઉ કોઈ પણ મરદની સીકલ નહી જોવાને સપત લીધા હતા, તેજ ઓરત હવે ખોદાદદની મોહોબતમા દેવાંની બની હતી તથા તેની યાદમાં દુખી થતી હતી. તેણીએ પોતાની પરીતી ખોદાદાદને જાહેર કરવા છતાં તે જવાંને તેણીને મચક આપયો નહી અને તે જવાંને પોતાના શેઠનો પેગામ લાવવા ફરી આવવા કહયું હતું, પણ હજી આવયો નહી, માટે આરજુની ધીરજ ઉઠી ગઈ હતી.

આવી હાલતમા કાંઈ કામ સારૂં આરજુએ બાધરને બોલાવી મંગાવયો, પણ તે આવવા આગમચ પેલી સાએલી ફરંગે જરાજરા સતફન પાડવા માંડયું. તે કપાતરે પોતેજ હીકમતથી બાધરને બેવકુફ બનાવયો અને પોતેજ આરજુ આગળ બોલી કે "બાઈ સાહેબ બાધર હમણા આવેછે ખરો, પણ તમે સંભાલજો હો. મનેતો એવું લાગેછે કે તેના દીલમા આવેલુંછે."

આરજુએ આ હકીકતથી ઘણી અચરત થઈને પુછયું કે "ફરંગ એ તું શું બોલેછે અને એમ બોલવાના તારાં કારણ સું છે ?"

ફરંગે વધારે મરચાં બબરાવયાં. "અરે બાઈ બાધર કાંઈ બાધર નથી પણ મારા ધારવા પરમાણેતો બદલાઈને ભુત થયોછે. કાંઈ કાબરચીતરો પોશાક પેહેરીને ફરેછે અને આખો વખત બડબડ કરયા કરેછે તથા હસયા કરેછે. એના હસવા પર તમે ભુલશોનાં હો ! એતો ભુતમામા કોઈના દીલમા ભરાય તારે હસાવીનેજ પછે ફસાવે."

આરજુને આ વાતની કાંઈ સમજ પડી નહી, પણ તેની આરજુમા લાંબો વખતબી ગયો નહી. થોડા વખતમાં બાધરે પોતાનો દેખાવ દીધો અને આરજુની ખાતરી થઈ કે ફરંગે જે કાંઈ ખબર આપી હતી તે સઘલી ખરી હતી.

બાધરના નવા લેબાસ તથા દેખાવમાં તેની સીકલજ ગોયા ફરી ગઈ હતી અને તે વાંદરા જેવો લાગતો હતો. આરજુ ખુશી થશે એવું ધારીને તેણે કાનીયાની ટોપી પેહેરેલી હતી, તથા ચેહેરા ઉપર ઘણોક પાઉડર ચોપડયો હતો અને હોટ તથા ગાલ ઉપરના ખુદરતી રતાસ કરતાં વધારે રાતો રંગ લગાડયો હતો. વળી બાધરે પોતાના હાથની હથેલી ઉપર સારીપઠે મેંદી લગાડી રંગારા જેવા હાથ કરી મેળયા હતા. તેનો પોશાક વીચીતર રંગોથી વાઘના ચામડાંને મળતો હતો, પણ સઉથી રમુજી તેના પગ હતા જે પગમાં તેણે પીળાં મોજાં પેહેરી તે ઉપર લાલ ગાટર બાંધયાં હતાં. છેલે બાધરે પોતાના હોટ ફાટેલાને ફાટેલાજ રાખયા હતા અને તેમાં પોતે સદા હસતો દેખાવાનું કરયું હતું.

આ સઘલું પેલાં કાગળમાં બેહેકાવા ઉપરથી તેણે કીધું હતું અને વળી તેમાં તેણે વાતચીતબી તેવાંજ ઘેલાં ચેડાંની ચલાવી. આરજુએ પુછયું કે "કેમ બાધર શું છે !" તારે બાધર ખરખર ખોટું હસવા લાગો. આરજુએ તેને

અટકાવ્યા કે "[illegible] હસવાનો નથી" તારે તે વધારે ફાટું ફાટું બકવા લાગો. "હું હસતે નહી, પણ આ પીલાં મોજાંને લાલ ગારટર જોયા? તે મેં પેહેરયાં અને કોણને ખાતર પેહરયાં તેનો જારે વીચાર કરૂંછું તારે હું જેમ એ હસવા સરખા દેખાવ ઉપર હસુંછું તેમજ એમાં હું કોણને ખુશી કરૂંછું તેના ખેઆલમાં પણ ખુશી થાઉંછું. એ બધું તેનેજ ખાતર છે કે જે 'જાંહાં હુકમ ચલાવેછે તાંહાં ચાહેછે'."

એ પરમાંણે બાધર લુચી ફરંગનાં પેલાં ખોટાં કાગળમાના ફકરાઓ મોહોડે કરેલા બોલવા લાગો, તે એવા વીચારથી કે આરજુ તે ફકરાઓને ઓલખી કાહાડશે અને જાણશે કે તે કાગળ તેના હાથમાં ગયોછે! પણ જેમ બાધર આ બકબકારો કરતો, તેમ આરજુ વધારે ગુચવાતી અને તેને એક બોલની સમજ પડતી નહી હતી. આરજુએ પુછ્યું કે "શું છે બાધર? તારાં મોહોડાંમાં એ શું બગાડ થયોછે?"

બાધરનો જવાબ હસવા સરખો હતો. "મારા પગ જેટલા પીલા છે તેટલું મારૂં મોહોડું કાલું નથી."

આરજુએ દયા ખાઇ પુછ્યું કે "બાધર, તું જઇને જરા બીછાનાપર આરામ કરશે."

બાધર એનો અરથ ઉલટોજ સમજયો અને બોલયો કે "આવશે—તેબી વખત આવશે. હા તારે હું કેવો સુખી થવશ!"

હીઆં વળી ફરંગ દાહી થઇને પુછવા લાગી કે "અરે બેવકુફ, આજે તું બાઈ સાહેબ આગલ એવો ઘેલો ગાંડો બનીને કેમ આવયોછે?"

બાધરે પોતે જવાબ આપવાને બદલે પેલાં કાગળમાંનો વળી એક ફકરો બોલયો. "મારી મોટાઇ જોઇ તું બીહીનાં." આરજુએ તેનો ખોલાસો પુછયો તારે વળી તે બીજો ફકરો બોલયો કે "કોઇ જનમે મોટા હોયછે, કોઇ મોટાઇ હાંસલ કરેછે અને કોઇપર તે હડસેલવામાં આવેછે."

આરજુ આ કાંઇ સમજી નહી, માટે પુછ્યું કે "આ સઘલું તું કોણને વાસતે કેહેછે?"

બાધરે બીજા ફકરાઓજ બોલવાનું જારી રાખયું. તે બોલયો કે "તારૂં નસીબ પોતાના હાથ ઉંઘાડેછે, વાસતે તારાં બદનને કોટી કરાવ અને તારો દેખાવ સુધારવા સારૂં હલકો અવતાર તજી દે અને વધારે તાજગી દેખાડ."

હવે આરજુની પકી ખાતરી થઈ કે બાધર દેવાંનો થયોછે. બાધરતો પેલાં કાગળમાં પોતાને કહેલા વાકીયઓ બોલતો ગયો પણ આરજુ એવું સમજી કે "બાધર એ સઘળું મને કેહછે." બાધરની હાલત ઉપર એ દયાલુ-શેઠાંણીને ઘણુંજ દુખ લાગું.

પણ આ બાબતના તે વીચારમા હતી તેવામા તેણીને ખબર મળી કે રાસામશાહનો કાસદ ખોદાદાદ પાછો મળવા આવયોછે. હવે આરજુ હીઆં વધારેવાર રહી નહી. તે માતર પોતાની સાએલી ફરંગને ફરમાવી ગઇ કે "આ દેવાનાની બરદાસત લેજે. ગમેતો મારા કાકા ઇઆ બીજા કોઇના ખાશ હવાલામા એને સોંપજે અને કેહેજે કે એ બીચારાને ઘણી માવજતથી રાખે."

એટલું કહી આરજુ પોતાના જવાન દીલદારની તરીજીવારની મુલાકાતે પધારી. તે મુલાકાત અલબતાં મરીઆદાસર હતી. તે દીલદાર બાહેરથી મરદ હતો, પણ અંદરથી ઓરત હતી અને આરજુ સાથ મોબતની જાલમા ગુંચવાતાં તેને દર હતો. મુરવારીદ પોતાના મરદના પોશાકમાં દુરથીજ વાત કરતી હતી. તે શું વાત હતી તેની આપણ હવે પરવા કરીશું નહી. આ બે દીલદારોની વાત આપણે ઘણી સાંભળીછે અને દીલદારો દીવાના અથવા બચાં સહી બની જાયછે, તેમજ આરજુને પણ પોતાની મોબતની આરજુ વીશે બકબકારો કરતી પડતી મેલી તેના કરતાં વધારે દેવાના દેખાવના પણ માતર ચેરવીને દાહાયાને ઘેલો કરેલા બાધર તરફજ હાલ નજર રાખીએ.

ફરંગ પોતાની શેઠાંણીના હુકમ મુજબ તેણીના કાકા બેહરામને તથા બીજા નોકરોને તેડી લાવી. તેણીએ ખુશાલીથી કુદી કુદી બાધરના ફેસતાની તેઓ આગળ વાત કીધી, પણ તેઓને ઉસકેરી રાખયા કે "બાધરના દીલમાં સેતાન ભરાયોછે એમજ સમજવાનું આપણે દોલ ઘાલવું તથા જાંણે કે બાધરની દયા ખાતાં હોઇએ તેમ એવા દેખાવ કરવા કે જોકે તે ઘેલો નથી તો પણ તેના પોતાના મનમાંબી શક આવે કે હું ખરેખર ઘેલો છેઉં કે શું?"

બેહેરામ, જફર અને બીજાઓ આ ઉસકેરણી પરમાણેજ ચાલયા. ફરંગ જાંણે કે બાધરના દીલમા ભરાયલા દેવથી બીહીતી હોય તેવા ઢોંગ કરવા લાગી, તારે બેહેરામ હીમત બતાવા અને બોલવા લાગો કે "શું થયું? બીહેછે શાંની? ઘડીભર આખા દોજખના દેવો એના દીલમાં ભરાતા હોય તો પણ હું એની સાથ વાત કરવાની હીમત ધરાંઉં છઉં."

અલબતાં બાધર સમજયો કે આ બધા મારી મશખરી કરેછે, પણ વળી તે પોતાનો દરજો એટલો વધેલો સમજતો હતો કે આ લોકોની મશખરીને ધીકારી કાહાડી ને તે બોલયો કે "ઓ મુજીઓ, તમો કોણ થાઓછો? હું તમોને કાંઇ ઓળખતો નથી. કાલુ કરો મારી આગળથી."

ફરંગ વધારે મકર કરવા લાગી. તે બોલી કે "ઓ ખોદા, બીચારા બાધર જેવાં સારાં માણસના દીલમાં સાવાસતે દેવ મોકલયો. જોયું કે કેવા ખુન પર આવીને બોલેછ. મેં તમુને કહયું નહી કે એના દીલમાં દેવ ભરાયોછે? અરે ખીસો ખીસો નહીતો મારી નાખશે."

બેહેરામના ઢોંગ વળી જુદાજ હતા—"જો ફરંગ, તું હીઆંથી નાહાસી જા. તુંને જોઇને એના દીલમાનો દેવ જાગેછે. તુંને કેહુંછું કે તું જા—ઉભી કેમ રેહછે?"

ફરંગ જરા રડવાના ઢોંગ કરીને બોલી "પણ એકલી જવાને મનેતો બીહીક લાગેછે. જોવો જોવો, દેવ કેવા દોળા ઘુરકેછ."

એવામાં વળી તેઓનો એક બીજો દોસત નામે જફર ઢોંગ કરવા દાહાંપો થઈ નીકલયો. તે બોલયો કે "અરે પારો એમ કાંઇ દેવ જવાનો છે? એની સાથેતો આસતેથી સમજાવીને વાત કરવી જોઇએ. કેમ બીરાદર બાધર શું છે? તેં તારાં દીલમાં દેવને કાંએ આવવા દીધો. તે નાપાક ગનાગીનોને દુર કર."

હવે વળી ફરંગના ઢોંગ જુવો—"અરે તમે લોકો તે દેવમામાને એમ ના બોલો. તેને સેસ, સેસ. તેવણુને ત

મે માન આપો ને માનતા ચહડાવો. આજે રાતે એના દીલ ઉપરથી ઉતાર ઓવારીને દરીયામા મુકી આંવશ."

બેહેરાંમે બીજો ઉપાય બતાવયો કે "નહીં એનેતો સાત વખત ખાસડાં મારશો એટલે એના દીલમાથી દેવ નાહાસી જશે."

આ સઘલો વખત બાધરને થોડીઘણી રમુજ મળી અને થોડોઘણો ધીકાર ઉપજયો. તે કરોધ અને ફીટકારથી સઘલા ચાળા જોતો ઉભો રહયો. તેના આ ઢોંગી દુશમનોએ તેને જરા બોલવા પણ નહી દીધો. અંતે જારે તેણે જોયું કે તેઓ હદથી બાહેર જવા લાગા અને તેને ખાસડાંની પણ ધમકી આપવા લાગા તારે બાધર ગડબડ કરતો તાંહાંથી જતો રહયો.

પણ હજી તેને છોડવાનું આ લોકોનું મન થયું નહી. તેઓએ એકમતથી વીચારયું કે આ વાતને હીઆં પડતી મેળવી નહી. આરજુ એને ખરેખર દેવાનો સમજેછે, તારે બેહેતર કે એ બેવકુફને એક અંધારી કોઠડીમાં નખાવવો અને થોડા દાહાડા એને ફકત મીઠાંની કાંજીપર રાખવો. એને એ પરમાણે સવાદ દેખાડવાથીજ બાધરનો મરડાટ નરમ પડવાની તેઓ આશા રાખતા હતા.

આ વીચારમાં તેઓ મશગુલ હતા, એટલામા બેહેરામનો પેલો મુરખ દોસત તેહમુર આવી લાગો. આ સઘલા ઢોંગમાં તેણે કસો ભાગ લીધો નહી હતો. તેનું ધેઆન સઘલું આરજુમા ચકચુર હતું અને આરજુ કરતાં પણ વધારે ધયાન રાસામશાહના શુંદર કાસદ ખોદાદાદ ઉપર હતું. તેહેમુર પોતાના મનમાને મનમાં શુંદર ખોદાદાદ (મુરવારીદ) ઉપર ખીટેલો હતો. આરજુ તરફના પોતાના પેઆરમાં આ જવાનને તેહેમુર એક હાડકું સમજતો હતો અને તેને દુર કરવા સારૂં બેહેરામની ફુસલવણી મુજબ ખોદાદાદ સાથ કુસતી માંગવા સારૂં તેણે એક કાગજ લખી કાહાડયો હતો, તે બેહેરામને વંચાવા સારૂં આ ઠેકાંણે આવયો.

જેવો તેહેમુર અપટ હતો તેવું અપટાઇ ભરેલું આ નામું હતું. પણ તેહેમુરને છાપરે ચહડાવા સારૂં બેહેરાંમે એ નામાને ઘણુંજ પસંદ કીધું તથા જવાન ખોદાદાદ એ નામાંથી મુંજવા પડશે અને આ મેહેલમા આવતો હવે પછે પોતાની મેળે અટકશે એવો તેને સધીઆરો આપયો.

બાધરની એક રમુજમાંથી હજીતો મોકલા થયા નથી, તેટલાં વળી આ બીજી રમુજ માંથે આવી, તેથી બેહેરામ, જફર અને તેના કસરેવદી સાથીઓ સઘલા ખુશી થયા અને બેહેરામે ઠરાવ કીધો કે કોઈબી રીતે મુરખ તેહેમુર તથા પેલા જવાન કાસદ વચ્ચે અઠડાઅઠડી કરી તેઓને કુસતીમા ઉતારવા.

લુચી ફરંગે ખબર કીધી કે તે જવાંન "હમણાજ શેઠાંણીને મળવા સારૂં આવેલોછે." એ ઉપરથી તે મુલાકાત પુરી થાય અને ખોદાદાદ બાહાર નીકલે એટલે તેહેમુરનો પેગામ તેને પોંહોંચાડવાનું બેહરામે માંથે લીધું.

ગરીબ બીચારો ખોદાદાદ! ગરજનેસર ઓરતનો મરદ બનયોછે, તે આ દુશટ અને તોફાંની મરદો આગળ કુસતીમાં કેમ ઉતરશે?

પરકરણ ૧૪ મું.

એક નવો હીમાએતી.

પોતાની આ બુરી ધારણા બજા લાવવાને બેહેરામ અને તેના સાથીઓને કાંઈ વીલમ લાગો નહી.

લુચી ફરંગને બેવકુફ બાધરની ઉપર નજર રાખવા સારૂં બેહેરામે તેના ઓરડામા મોકલી. મુરખ તેહેમુરને તરત વેલા દુર રાખવા સારૂં અંદર મોકલાવયો અને બેહેરામ પોતાના સોબતી જફરની સાથે મુરવારીદને માટે મેહેલની સીહીડી આગળ ઉભો રહયો.

મુરવારીદની આરજુ સાથની આ વખતની મુલાકાંત જાહાજી લંબાણ નહી હતી. આ તરીજી મુલાકાતમા આરજુએ પોતાના પેઆરના એકરારમા લગાર વધારે હીમત કીધી હતી. હવેતો તેણીએ આ ખુશનોમા કાસદ સાથ પરણવાની દરખાસત વટીક કરી હતી, પણ તે જખમી ઉમરાજાદી અતીશય દુખી થઈ કે આ નોજવાન છોકરો પેહેલી મુલાકાતને દીને જેટલો હટીલો હતો, તેટલો હટીલો તે આજ સુધી રહયો, આરજુ જેવી ઓરતનો હાથ હજી તેણે ના પાડયો અને તેણીની સઘળી શુખનદરાજી છતાં પોતાના શેઠ રાસામના પેગામનીજ વાતો કરતો રહયો.

આવી હાલતમા આરજુ અને મુરવારીદ વાત કરતાં મેહેલની દેવરીએ આવયાં. આરજુ અફસોસ કરવા લાગી કે "મેં ફતરના દીલને ઘણુંબી કહયું પણ મારી આબરૂને જોખમમા નાખવા સીવાએ બીજું કાંઇ ફળ નીપયું નથી. મારાં દીલમા કાંઇ એવું છે કે જે મારી આ ખોડને ઠપકો આપેછે, પણ એ ખોડજ એટલી મજબુત અને હુંજતી છે કે તે ઠપકાનીબી મશખરી કરેછે."

આ સઘલું મુગે મોહોડે સાંભળીને પછે ઠંડે પેટે મુરવારીદે જે જવાબ વાલયો તે એટલોજ કે "જેટલી તમારી આગ બલેછે તેટલીજ બલતી આગ મારા શેઠની છે."

"પણ જે હું તુજને આપું છઉં તે તારા શેઠને કેમ આપું?"

"મારે તે નથી જોઈતું એને તે બીજાંને આપવાની હું તમને છુટ મેળું છઉં."

"તેનો વીચાર આવતી કાલે, જારે હું તુને પાછો આવવાની અરજ કરૂં છઉં"

આટલી ગોફતેગો બાદ તેઓ છુટાં પડયાં. આરજુ નીરાસ દીલે પોતાના મેહેલમાં ગઈ, પણ મુરવારીદ વધારે ખુશાલ દીલે પોતાના મારગ તરફ નીકલી. આરજુ મરદને બદલે ઓરતપર મોહીત થવાનો ગુચવાડો વધયો, પણ તેમા રાસામ ઉપર આરજુની મોહોબતની આશા તદન મરી ગઈ અને તેથી આજે જેની શેઠ તરીકે સેવા બજાવેછે, તેને કોઈ દાહાડે ભરતાર તરીકે માન આપવું પડે એવી રીતે પોતાની ધીરજનો બદલો પાંમવાની મેહેનતુ મુરવારીદની આશા પુરમજબુત થઈ.

આ ખુશ ખેઆલમાં મુરવારીદ ઝડપમાં ચાલવા જાયછે, તેવામાં બેહેરામ અને જફરે વચ્ચે આવીને તેણીને અટકાવી. સલામ અકરામ કરીને તેણે એકદમ પેલી કુસતીની વાત કાહાડી. તે બોલયો કે "અમ્મે જવાંમરદ તુને એ

તું શું ઉંઘું સુજ પડયું કે તારી પાછળ આવો જબરદસત દુશમન તુંએ ઉભો કરયોછે ? તુંને સખે ફરવા શું ગમતું જ નથી, કે આવી તારી ખુબસુરતી, આવી તારી અદબ અદા છતાં તેં એક સોસવાટ જેવા આકલા આદમીને અપમાન કીધું ? હવે તું શું કરશે ? તેતો તારો જમ અને સુદઈ થઈ લાગોછે અને તારી સાથ કુસતી રમવા સારૂ દરવાજા બાહેરના મોટાં વડ તલે ઉભોછે."

આ લમબાંણુ ભાશણ મુરવારીદ કસું સમજી શકી નહી. બેહેરામને એકાદ બેવાર આરજુના મેહેલમા જોવા સીવાએ તે બીજી કસી રીતે ઓળખતી નહી હતી. તે અનજાંનો આદમી એકાએક તેણીને અટકાવીને એવી વાત કેહેછે કે જે વીશે તેણીને કસી ખબરજ નહી.

પેહેલાંતો મુરવારીદે બેહેરામને દેવાંનો વીચારયો. જારે તે વધારે બોલવા લાગો તારે મુરવારીદે ધારયું કે તે મશખરી કરેછે, પણ વળી બેહેરામના સોબતી જફરે તેને ટેકો આપયો કે "હા, બાઈ, એ વાત ખરીછે અને તમારો તે શતરૂ ઉભો રહી રાહા જુવેછે," તારે એ ઉપર ગંભીરાઈથી વીચાર કરવાની તેને ફરજ થઈ.

પણ તે શું વીચાર કરે ? તેણીએ પોતાના મરદના પોશાકમાં વટીક કોઇને અપમાન કરેલું નહી હતું, અને તેનો દુશમન પણ એક નહી હતો. તેણીએ જવાબ દીધો કે "યારો તમે ભુલતા હશો અને કોઈ બીજાને બદલે મને સમજતા હશો."

નહી. બેહેરામેતો ખાતરી કીધી કે "તુંજ બાઈ તુંજ. અમે તને કાંહાં નથી ઓલખતા ? રાસામશાહનો કાસદ ખોદાદાદ તુંજ કેની ?"

"હા હુંજ, પણ મેં મારી જીંદગીમાં કોઇને અપમાન કીધું નથી, કોઇને એક વાંકો શુખન પણ કહયો નથી, અને મારો દુશમનબી કોઈ નથી."

"અરે ભલાં માણસ તું ભુલેછે ? તારો દુશમન છે, એટલુંજ નહી પણ કટતો વેરી છે. તે દરવાજા પર ઉભો રહી તારો જીવ લેવાંના સોગંદ ઉપર સોગંદ ખાયછે."

"પણ તારે તે મને વગર વાંકે સતાવનારો હોવો જોઇએ."

"અરે નહી. તે તારી એવી ફરીઆદ કરેછે કે જે ખરી હોવીજ જોઇએ અને જો ખરી હોયતો તારો મોટો વાંક હોવો જોઇએ, પણ તારી ઉપર અમોને દયા લાગેછે અને તેથીજ અમે તને ચેતવણી આપવા આવયા છઈએ, કે તારી ઉપર તે અચબુચ હોમલો કરે અને તું નાહેક મારયો જતાં અટકે. બાઈ અમે તુને ખબર આપીએ છઈએ કે જો તારો જીવ તુને વાહાલો હોય, તો તું તઈઆર થા અને તારૂં કુવત એકઠું કર, કાંએકે તારો દુશમન કાંઇ જેવો તેવો નથી. કુવતમા તે એક રાખસશ છે."

ગરીબ બીચારી મુરવારીદના દીલમા આ વાત સાંભલી અંદરખાનેથી કેટલો ધબરાટ ઉપનજયો હશે ! મરદતો તે માતર બાહારના દેખાવમા હતી, પણ તે એક નાજુક અબલા આ લોકોના કેહેવા પરમાણે એક જબરદસત પેહેલવાન સાથ શી રીતે કુસતી લડી શકે ! તે પોતાના મનમાં ખોદાની બંદગી કરવા લાગી કે આ આફતમાથી છુટવાને કાંઈ રસતો મળી આવે.

તો પણ બાહેરથી તેણે એકદમ હીમત મુકી દીધી નહી. પોતાના આ હમનબરદ વીશે તેણીએ વધારે ઓળખ પુછી, તારે બેહેરામે મોટી સહરાગાત કરવા માંડી, "અરે તે તોખમે એક ઉમરાવ છે, અને તેની બાજુ ફેલાદના સરખી છે. દીવાનખાંનામા તે અમીર થઈને બેસેછે, પણ ખાનગી ટંટામા તે દઈત છે. તેણે બાર ખુન કરેલાં છે, અને તેથી બેવડા જણુના હાડકાં ભાંજેલાંછે."

હવે મુરવારીદ વધારે ધબરાઈ. તે બોલી કે હું એકદમ મેહેલની અંદર જાઉં અને આ વાતની ખબર બાનુ આરજુને કહું. હું કાંઈ રસતે રસતે મારામારી કરનારામાંનો આદમી નથી."

તેને અંદર જતાં બેહેરામે અટકાવયો અને બોલયો કે "નહી, તારા દુશમનની ફરીઆદ મોટી છે, અને તું મરદ છે, એટલે તારે લડવા ઉતરવું જોઇએ. હું તુંને જવા દેનાર નથી, પણ જો તું લડવાને ના પાડેતો કબુલ કર કે તું હીચકારો છે."

મુરવારીદને મનસે હવે કાંઈ બીજો ઉપાય રહયો નહી. તોપણ છુટી જવાની છેલી એક આશાથી તેણે બેહેરામને અરજ કીધી કે "સાહેબ, તમે મારાપર આટલી મેહેરબાની કરોછો તારેતો પુરીજ કરો અને મારા તે દુશમનને પુછી આવો કે મારો એવો તે શું વાંક પડયોછે અને મેં તેનું એવું શું ખરાબ કીધુંછે ?"

બેહેરામે એ વાત તરત કબુલ કીધી. "હા—એ કામ મારૂં છે. હું હમણા તેને પુછીને પાછો આઉં છઉં." એમ બોલીને તે ગયો, પણ ખોદાદાદ હાથમાથી છટકી નહી જાય એટલા માટે તેની ચોકીમાં જફરને રાખી ગયો તથા કહી ગયો કે "દોસત, હું આંઉ તેટલાં તું આ જવાનને સંભાલજે અને તેને કેથે જવા દેતો ના."

બેહેરામની ગેરહાજરીમાં બીચારી મુરવારીદને બીહીવાડવાનું જે કાંઈ બાકી હતું તે જફરે પુરૂં કીધું અને તો પણ વળી દાહાયો થવા સારૂં બોલયો કે "તમો લોકોને સુલેહ થાયતો ઘણું સારૂં, અને તે સુલેહ કરાવાને હું પુર ખુશીથી બનતી મેહેનત કરશ."

પેલી તરફથી બેહેરામને પણ તાંહાંથી જતો રેહેવાનીજ જરૂર હતી. જેમ ખોદાદાદને ઉસકેરી મેળયો, તેમજ મુરખ તેહમુરને પણ જોસપર ચઢાવાની અગત હતી, માટે જેવો ગયો તેવો તેહમુર આગલ આપણી મુરવારીદ વીશે સહરાગાતો અને સરફરાજી મલાવા લાગો.

તે બોલયો કે "મારા રફીક તેહમુર, તારો હમનબરદ તો આદમીની સુરતે કોઈ દેવજાદો છે. તે દેખાવમાં તો એક લોંખડી પોરેઆ જેવો લાગેછે, આવાજમા વટીક કોમલ ઓરત જેવો છે, પણ ખોદાતાલાએ તેની એ સઘલી ખોડનો ખંગ તેની બાહાદુરીમા વાલી આપયોછે. મેં તારી માતર જરા તારીફ કીધી, તેટલામાં તેનો પીતો ઉછલી આવવાથી મને એક આચકો જે મારયો કે હુંતો ગોલાંતીઉં ખાઇને જમીનની ખાક ચુમતો પડયો. તુને ખબર કે ? તેની બાહાદુરીને લીધે લોકોમાં તેહેમતન કરીને તેનુ નામ પડી ગયુંછે."

તેહમુર આ વાત સાંભલીને ધબરાયો, તે બોલયો કે

" તારેતો હું મુવો. જા બાપુ જા—મારે તેની સાથ કુસ
તી નથી રમવી. "

બેહેરામે ફરેબ લગાવયા. "તેહેમુર એમ નહી ચાલ
શે. તેતો બસ લડવા તઈઆર થયોછે અને હવે સમજ
શે નહી. તે ધરતાં ધરાતો નથી અને લાગલો તારી તરફ દો
ડી આવતોતો, પણ જફરે મુશકેલીથી તેને ધરી રાખયોછે."

" અરે જાહાનમમાં ગીઆ તે અને જફર સાથે. મ
રવા દેની. તું શું કામ એટલી પંચાતી કરેછે ? " એ રી
તે તેહેમુર નાખતી કરવા માગતો હતો.

" મારે શું ગરજછે ! " બેહેરામ કાનપર હાથ મેલીને
બોલયો. "હંઈ કોણને ? પછે તું મરવા પડે તારે મને ના
કેહેતો. હંઈ હુંતો તારાં સારાંને વાસતે એટલી મેહેનત
કરૂં છઉં. તુને આવો બોહીકનો જોઈને તે વધારે તાંણુ
કરશે. જો તું તેના હાથમાથી છટકી જવાનો હોયતો
ઓર તું વધારે તાંણ કર. ઘેલા, હજી તુને એટલી સમજ
નથી."

આ વાત તેહમુરના ધેઆનમા ઉતરી ખરી અને બે
હેરામ તેને મુરવારીદ આગલ લઈ આવયો. તેહેમુરને
એક ખુણામા ઉભો રાખી તે પાછો મુરવારીદ આગળ આ
વીને કેહેવા લાગો કે " ભાઈ હવે કાંઈ ઉપાય નથી. તારો
દુશમનતો કેહેછેકે તારી સાથ લડવાના તેણે કસમ ખાધા
છે વાસતે તે લડશે, પણ તેને મેં સારી સલાહા આપીછે, જે
થી તે તમોને ઈજા દેશે નહી. એટલી કબુલાતબી ઘણી છે,
વાસતે તમે હવે વેહેલા થાઓ."

હીઆંથી વળી બેહેરામ પાધરો તેહેમુર પાસ ગયો અ
ને બોલયો કે "ચાલ તેહેમુર ઉતાવલ કર. પેલો પોરેઆ
થોબતો નથી. તે કેહેછે કે તું તારા સોગંદને ખાતર લડ
શે તારે તે પોતાની આબરૂને ખાતર લડવા વગર રેહશે ન
હી, પણ એક ગરહસથ તરીકે તે કબુલાત આપેછે કે તુંને
જાજું દુખ દેશે નહી."

અંતે બેહુ જણ લડવા તઈઆર થયા, પણ બેહુની
છાતી ધાસતીથી ધરકતી હતી. મુરવારીદ વીચારતી કે ક
દાચ એકુ કદમમાંજ હું ઓરત દાખલ ઉંઘાડી પડશ; તેહેમુર
બીહીતો હતો કે એક ચાચકામાં મારી પાંસલી ભાગી જશે.

બેહુ જણ નાખુશી છતાં લડવા ઉતરયાં, અને બા
જી ઠોકવા સારૂં બાંહે ચહડાવા લાગાં.

પણ તેઓ બાજુ ઠોકવા જાયછે, તેવામા દુરથી આ
વાજ સંભળાયો કે " ખબરદાર ! ખબરદાર ! આ ખુબસુ
રત જવાનને કોઈ હાથ નહી લગાડે, અને જેબી ઘણી હા
થ લગાડશે તે પોતાનો જાન ખોહોશે."

આ કેવી નહી ધારેલી મદદ ! કેવો અચબુચ છુટકારો !

સધળા જણ ઉલટમાને ઉલટમા અટકી ગયા અને
જુવેછેતો એક મરદ દોડતો આવી લાગીને આ કુસતી અ
ટકાવા સારૂં વચે પડયો.

મુરવારીદનો આ નવો હીમાએતી કોણ હતો ?

મુરવારીદ તેને ઓલખતી નહી હતી પણ તે મુરવા
રીદને અછી તરેહથી ઓલખતો હોય તેમ આવયો હતો.

તેહેમુરે પણ તેને ઓલખયો નહી. બેહેરામ અને
બીજાઓને પણ તે અનજાનો હતો.

એ મરદ પેલો નાખોદા બાબર હતો. મુરવારીદન
ભાઈ અકબરને બચાવનાર અને તેનો મદદગાર બાબર
તો. અકબર શેહેરમાં ફરવા ગયો, તાંહાંથી પાછો નહી
રવાથી તેની શોધમાં તે નીકલયો હતો અને મુરવારીદને અ
કબરના પોશાકમાં જોઈ તેનેજ તે અકબર સમજયો તથા
ના બચાવમાં નીકલયો.

તે આવતાંને વાર બોલયો કે " આ જવાંને જો કાં
બી વાંક કરયો હોયતો તેનો જોખમ મારે સર છે. વાસ
જો તમારે લડવું હોયતો આવો મારી સાથ લડો."

આમ કહી તે પોતાની બાજુ ઠોકવા લાગો.

આ પરભાડા બેગાનાને વચે આવેલો જોઈ બેહેરામને
મીજાજ ગયો. તે બોલયો કે " કેમ ભાઈ ? તું શું કેહેછે
તું કોણ થાયછે ? "

બાબરે હીમતથી જવાબ દીધો. " હું તેજ છઉં કે જ
ણે પેઆરને ખાતર જેટલું હમણા બોલી બતાવયું છે તે
રતાં વધારે કરી બતાવાને તઈઆર છે."

"ઘડીભર તું જલાદ કાંએ નહી હોય, તોપણ તાર
થી હું બીહીવાનો નથી." આમ કહી બેહેરામ એકદમ લ
ડવા ઉતરયો.

પણ આ લડાઈ ચાલી શકી નહી. આમન સામ
થોડી ઝપાઝપી થઈ, તેવામાં તો સરકારના સીપાઈઓ આવ
લાગા. તેઓ આ લડાઈની વચે પડયા એટલુંજ નહી પ
ણ તેઓએ બાબર નાખોદાને કેદ પકડયો.

બાબર બસરાની સરકારનો દુશમન હતો અને તેને
પકડવા માટે ઈનામ કાહાડેલું હતું, તે આગળ જણાવયું છે
તેને પકડવાનો હુકમ આજે પાર પડયો અને ચોકીબાને
એ તેને ઘસડવા માડયું.

બાબરે જોયું કે હવે કસો બચાવ રહયો નહી હતો
પોતાના દોસતને છોડવવા જતાં પોતે પકડાયો હતો. તે
પણ તેણે પોતાના આ દોસત સાથ જરા વાત કરવાનું મ
ગી લીધું.

મુરવારીદ, તેના દોસતીના દાવા ઉપર અચરતીથી દ
ગ થઈ. તે વીચારવા લાગી કે આ શખસને મેં કોઈ દ
હાડે દીઠો નથી ને તે એટલી બધી મીતરાચારી બતાવેછે
મારી હીમાએતે લડયોછે અને કેદ વટીક થયોછે.

બાબર એકદમ મુરવારીદને ગલે વલગયો. તે બોલયે
કે "પીઆરા દોસત, આપણા મુસાફરખાંનામા તારી
કેટલી રાહા જોઈ અને તું પાછો નહી ફરયો, તારે અંતે ત
રી શોધમા નીકલવાની મને ફરજ પડી ? તું કાંહાં ગયો હ
તો અને આ લોકો સાથ તને હાથદરાજીમા કેમ ઉતરવુ
પડયું ? "

આ સવાલોનો મુરવારીદ કસો જવાબ આપી શકે
નહી. તે વીચારમા ઉભી રહી, તે જોઈને એક હાથ ઉપર
બાબર, જેને પોતાનો દોસત વીચારેલો તેની આ ચુપકીદીથી
અચરત થયો અને સરકારના માણસો તેને ખોટા ઢોંગ ક
રતો સમજી પકડી લઈ જવાની ઉતાવલ કરવા લાગા.

જરાવાર થોભીને બાબર પાછું બોલયો. " દોસત, હું
ધારૂં છઉં કે મારી આ હાલતથી તારી છાતી ભરાઈ આ
વીછે, પણ તું ફકર ના કર. હું પોતાના કેદ પડવાથી

ટલો દુખી છઉં તે કરતાં વધારે દુખી તારાથી છુટો પડવા માટે છઉં. હવે હું એટલીજ અરજ કરૂં છઉં કે મેં તુને જે ડેલી આપીછે, તેની મને હવે અગત પડશે, વાસતે મેહેરબાની કરી મને તે પાછી આપ."

હવે સુરવારીદને જવાબ દેવાની ફરજ પડી કે "સાહેબ, તમોએ મારા તરફ જે મેહેરબાંનગી બતાવીછે, અને મારો બચાવ કરયોછે તેને માટે તમારો ઉપકાર માનું છઉં. પણ હું ધારૂં છઉં કે તમો મારે વીશે ભુલ કરોછો. હું તમોને મુદલ પીછાંણતો નથી."

અકબર જેવો દોસત નામુકેર જાય એ વાત બાબરે માની નહી માટે પેહેલાંતો તે મશખરી સમજ્યો અને બોલયો કે "જાંની બીરાદર, હાલ મશખરી કરવાનો વખત નથી. તારે ગમેતો તારા ખરચને વાસતે તું થોડું નાણું રાખ, અને થોડું મને આપ."

સુરવારીદે મોટી સલુકાઈથી જવાબ દીધો કે "તમોએ મને જે મદદ આપીછે તેના બદલામા હું મારા પોતાના નાણામાથી તમોને અરધો હીસો આપવાને ખુશી છઉં, પણ તમારી ડેલી વીશે હું કસું જાણતો નથી. મેં તમોને કોઈ દાહાડે દીઠા નથી તો ડેલી કાંહાંથી રાખું !"

બાબરે અચરતીથી પુછયું કે "દોસત, શું તું ડેલી નામુકર જાયછે ? મેં તારી જે જે બરદાસત,કીધી તેનો મારી કંગાલ હાલતને વખત તું આ બદલો આપેછે ?"

સુરવારીદે સાફ ના પાડયું કે "તમારી બરદાસત હું કાંઈ જાણતો નથી. તમારી સીકલ, આવાજ કે ડેલી કસાંની મને ખબર નથી. અગર જો મને આ મારામારીમા મદદ આપવા માટે તમોને નાણાં જોઈતાં હોયતો માંગી લેવો, પણ એ રીતે મારા સરખા એક નીરદોશ જવાનને ગલે નો પડો."

સરકારી માણસોએ હવે વધારે ધીરજ ધરી નહી. તેઓ બાબરને ઘસડી લઈ ગયા, જે જતાં જતાં લોકોની આગળ બોલયો કે "જુવો સાહેબો, આ બેમરવત પોરેઆએ મને દગો દીધોછે. મેં એને દરીઆઈ ફબરના દાંતમાંથી છોડવયો, હું તેને આ શેહેરમા લાવયો અને તેની સુરતમાં સઘળી લાએકીજ છે એવું વીચારી મેં ગોયા એની પુંજા કીધી. પણ તેનો બદલો એણે દગાથી વાલયોછે. એની ખીજમતમા મેં મારી ડેલી એને હવાલે કીધી, પણ તે લઈને નાહાસી ગયો અને મારી આગલ પાછો ફટકયોજ નહી અને હવે જારે મેં એને શોધી કાહાડયો તારે તે નામુકેર જાયછે. ઓ પોરેઆ અકબર ! તારી સીકલપર લેઆનત છે. તું તારી ખુબસુરતીને એબ લગાડેછે. તું તારાં અકબરના નામને એબ લગાડેછે."

આટલું બોલતાંમા તેનો દીબો ભરાઈ આવયો અને સીપાઈઓ તેને દેવાંનો સમજી ઘસડી ગયા.

પણ છેલું અકબરનુ નામ સુરવારીદના કાન ઉપર રહી ગયું અને તેની છાતી આશાથી ખીલી નીકલી. તેણીએ વીચારયું કે "અકબર તો મારો ભાઈ હતો અને મને મળતોજ હતો, અને અકબરના પોશાકનેજ લીધે આ મરદ મને અકબર સમજ્યો છે. તે કેહેછે કે અકબરને તેણે દરીયામાથી બચાવયો અને આ શેહેરમા તે લાવયોછે. ઓ ખોદા તારેતો મારો ભાઈ જેને આજસુધી હું મુવેલો સમજી છઉં તે જીવતો છે અને મને પાછો મળવાની આશા છે !"

આ વીચારમાં એકવાર ફરી ખુશી થતી સુરવારીદ રાસામના મેહેલ તરફ ચાલી.

પણ પેલા લુચા બેહરામ અને બીજાઓએ તેનો પીછો છોડયો નહી. તેઓએ પોતપોતામા વીચાર કીધો કે આ પોરેઓ માતર હીચકારોજ નથી, પણ બેમરવત અને દગાખોરખી છે, અને વલી બીજી આરજી ઉપર લાગુ પડયો છે; વાસતે એને જતો મેલવો નહી પણ સારીપઠે સવાદ દેખાડવો.

આમ વીચારીને તેઓ સઘલા સુરવારીદની પછવાડે તેને પકડવા ગયા.

કુવત.

કુવત શું ચીજછે, કેવી ચીજછે અને શા કામની ચીજછે, તે એકજ વખતે દેખાડવાને આ કલપીત ચીતર બસ થશે. તેમાં એક જવાંમરદ શુસાભર થઈ છ માંથાંના એક દેવ સાથ લહેછે અને તે દેવનો નાશ કરવા મંડયોછે. આ દેવનું આખું બદન કાંટાદારછે અને અનીદાર ભીંગરાંથી ભરેલુંછે. તે દેવે પોતાનાં પુછડાંને ઉંચું અને શખત કરી વલ આપયોછે, પોતાના બદનને ઉંચું કરયુંછે, પોતાના છએ જબરદસત મોહોડાં વકાસયાંછે, તેનાં છએ મોહાડાંમાંથી જીભ બાહાર નીકલી આવી છે તથા પોતાના હરીફને ગાયા હમણા કરડી ખાય એવી રીતે તેના બીહાંમના દાંતો દેખાતા કીધાછે. પણ જે બાહાદુર મરદ આ દરામના દઈત સાથ લહેછે તેની આગળ ઉપલો સઘલો બીહાંમનો બનાવ કાંઈ બીસાદમા નથી. તેનો ચેહેરો ગુસાથી બીહામનો

બનયોછે, તેની આંખો ખુનથી તરસી થઇ હોય તેમ તેનાં દોળા ચઢીયાછે, તેના બદનના ગોટલે ગોટલાં તંગ થઇને દેખાઇ આવેછે. તે ભારી અને મજબુત કદમે, જરા હોલે નહી તેવી રીતે, એક દેવાલની મોશાલે ઉભોછે. દઇતનાં પુછડાંને તેણે પગ તલે દાબયુંછે અને દઇતના પંજા છેક તેની જાંગવેર આવયાછે અને તેઓ તેને નખરયાં દેયછે, તોપણ હીમતથી પગ ઠેરવીને તથા હાથ ધુંમાવી તે એક એવો ઝટકો લગાવેછે અને તેટલા સારૂં એવાં જોસથી તેણે હાથ ઉંમકયોછે કે તે જોઇને જ પેલો દેવ ધભરાટથી ગોયા અડધો મરી ગયોછે.

એ તે ખરૂં કુવત છે અને ખરાં કુવતની અસર પણુ એવીજ હોયછે. પેહેલાંતો આપણુ જોઇએ છઇએ કે આ પેહેલવાન કોઇ માણુમ સાથ નહી પણ એક ખેઆલી દેવ સાથ લડેછે. તેમ લડવા મારે કુવતજ જરૂરતું છે. નબલું માંણુસ બીજાં માંણુસથી વટીક દરેછે અને નાહાનાં પરાંણીઓને જોઇને બીહેછે. પણ કુવતમંદ માંણુસ દઇતો તથા રાખશસો સાંમે લડવા જેટલું બળ ધરાવેછે. બીજું આપણે જોઇએ છઇએ કે આ મરદ એકલે હાથે લડેછે એ પણ કુવતનીજ ખુબી છે. કુવતમંદ આદમીને પારકા આધારની જરૂર નથી. તે પોતાનો આધાર પોતા ઉપરજ રાખેછે અને પોતાંની બાજુના બળથી તે નીરભએ રેહછે. તરીજું આપણે જોઇએ છઇએ કે આવા ભયાંણક દુશમનને જેર કરવા સારૂં આ મરદ માતર એક સોટોજ બસ વીચારેછે. તે દઇતનાં પાંખ અને પંજા, દાંત અને દાચાં, નખ અને સીંગડાં, સરવેને ભચડી નાખવા સારૂં એક લાકડાંના કકડાથીજ આ પેહેલવાનની ગરજ સરીછે. તે ખુદ હથીઆર ઉપર આધાર રાખતો નથી, પણ જે જોસથી હથીઆર વાપરવું જોઇએ તે જોસ ઉપર તેણે સઘલો આધાર બાંધયોછે. ચોથું આપણે જોઇએ છઇએ કે આવા જબરદસત દુશમન પર ફાવવાની પુર ખાતરી આ પેહેલવાંનના ચેહેરા ઉપર ચીતારી છે. એબી કુવતનુંજ પરીનામ છે. ફતેહની ખાતરીથી એક કામ કીધું હોયતો તે બજાવાની બમની ઉલટ થાયછે, પણ કુવત હોય તોજ ફતેહની ખાતરી રેહછે.

પાંચમું આપણુ જોઇએ છઇએ કે આ પેહેલવાને બખતર પેહેરયું નથી એટલુંજ નહી પણ પોતાના પોશાક વીશેબી બેપરવા છે. એનો અરથ એ છે કે તે તક સાંધીને લડેછે. જો બરાબર તક સાંધીને જે વખતે જોઇએ તેજ વખતે ફટકો લગાવયો હોયતો બદનને ઇજા પોંહોંચવાનીબી ધાસતી નથી. એવી રીતે તક અથવા જોગવાઇને તપાસવી એ એક લડવઇઆનું મુખીઅ કામ છે, અને તેને માટે પણ કુવતજ જરૂરતું છે. છઠું આપણુ જોઇએ છઇએ કે આ પેહેલવાન માતર લડવાને ખાતરજ લડતો નથી, પણ અગતસર, ફરજનો મારયો લડેછે. કોઇબી આદમી ફકત શોખને ખાતર આવા દરામના દેવ સાથ લડવા અને પોતાનાં ગમે એવાં કુવત છતાં પોતાના જીવને જોખમમાં નાખવા નીકલે એ માનવાજોગ નથી. એક ખરો પેહેલવાન પોતાનું કુવત ઘડીએ ઘડી દેખાડવા નીકલતો નથી, પણ અગતના વખતને મારે એકઠું કરી રાખેછે. આ ચીતરમાં ચીતારેલા પેહેલવાનની મોશાલે તે ઇઆતો પોતાના બચાવને મારે લડેછે અથવા દુનીયામાંથી આવી ખરાબી નાબુદ કરી પોતાના ભાઇબંધોને તેમાંથી બચાવા મારે લડેછે

હવે આ સઘલાં ચીતરનો સાર શું છે ? કુવત બદનના ખીલવવા ઉપર આધાર રાખેછે. નબલો, દુબલો મકટ જેવો, કરાકરી જેવો, દીવાસલી જેવો માણુસ અગતને વખતે લડવા નીકલે એ બનવા જોગજ નથી. તેનો હ દુબી જતો હોય, તેનો માલમતા લુટાતો હોય, તેની ઇજ્જ આબરૂને દાઘ લાગતો હોય, તેનાં બાયડી છોકરાંની લાજ લુટાતી હોય, તોપણુ જે માંણુસમાં કુવત નહી, તે આવે વખતે શું કરી શકે ? તે મુગો મુગો બેસીને જોયા કરે; દુશમનને પોતા પર ફાવવા દીએ; લુટારાને જાસતી ચલાવવા દીએ; બદ્દાને બદી કરવા દીએ. એ મુગો મુગો માર ખમયા કરે, પોતાની ઉપર બીજાને આવવા દીએ અને પછે બીજાંની તાબેદારી અને ગોલામગીરીને તાબે થવું પડે, એવા નબલા માંણુસનાં હાલ હોયછે. જોરાવર માંણુસ એથી ઉલટુંજ સુખ ભોગવેછે. તે પોતાનોજ નહી, પણુ જાન માલનો, કુટુંબ પરીવારનો, માંણુસ જાતનો, ભાઇબંધોનો, દેશનો, રાજનો અને વાવટાનો બચાવ કરી શકેછે. એ રીતે કુવતથી ખુદ લાભજ થઇને રેહતો નથી, પણ જીગરને સંતોશ, મગરૂરી, ખુશાલી, સધીઆરો તથા સલામતી બાબે પુર ઇતબાર અને ખાતરી રેહછે તે વળી કુંવતના ઓર લાભ છે અને એ લાભનું વરણુન કરવાને લખનારની કલમ અશક્તછે. એવા શંતોશ તથા ખુશાલીને પુરતી રીતે સમજનારો તો તે કુવતમંદ આદમીજ હોયછે.

કુવતથી બદનને તનદરોસતી અને સુખાકારી મળેછે. કુવતથી દુખ દરદો નાહાસેછે અથવા લાગુ પડી શકતાં નથી. કુવતથી આવતી ઓલાદ વટીક સુધરેછે. કુવતમંદ મા બાપના બચાં કુવતમંદ થાયછે, પણ નબલાં માંણુસની પેહેડી થોડાં વરશમાં ખતમ થાયછે. કુવતથી હીમત વધેછે, કુવતથી સુર છુટેછે અને કુવતથી આપએખતીઆરી તથા છુટાપણું મળેછે. નબલાં માંણુસમા કુવત નહી, એટલે પોતાના બચાવ તથા સલામતીને મારે તરેહવાર ખુસામત તથા તાબેદારીના રસતા પકડેછે. કુવતથી દીલગુરદો વધેછે, મગજ ખોલલું થાયછે અને મન મોટું થાયછે. નબલાં માંણુસ પાસ કુવત નહી એટલે પોતાની પાસ પઇસા ટકા ઇઆ બીજું જે કાંઇ હોય તે પોતાના બચાવને મારે ચીસાપણાથી જાલવી રાખવાની તેને ફરજ પડેછે. કુવતથી શખાવત વધેછે, કુવતથી ધરમ જલવાયછે, અને કુવતથી રાસતી સુજ પડેછે. નબલાં માંણુસમાં કુવત નહી, એટલે પછે પોતાના બચાવને મારે તેને તરેહવાર જુઠું બોલવું પડેછે અને ખરૂં બોલતાં રખે કોઇને દુખ લાગે, તેથી તેને બીહીવું પડેછે. એ સઘલા કુવતના ફાયદા છે અને તે જોવા પછે એટલુંજ કેહવું ઘટેછે કે જેનામાં કુવત નહી તેનું જીવતરજ બલયું.

આપણા લોકોમાં અસલ પેહેલવાનગીરી અને બાહાદુરી ઘણી હતી, પણ હવે કુવતના કરતાં નબલાઇ વધારેછે. મોજમજાહાથી, શોખજોખથી, બાલ લગનથી અને બીજી રાહા રસમોથી આપણા લોકોનું કુવત ઘણું ઘટી ગયુંછે.

પણ એક માંણસમાં જો કુવત નહી હોયતો આપણ અફસોસ કરીએ, તારે એક આખી પરજામા કુવત નહી હોયતો તે કેવું અફસોસ કરવાજોગ હોવું જોઇએ ! એટલોજ દાખલો બસ થશે કે જાંહાંસુધી આપણામા કુવત હતું, તાંહાંસુધી આપણું રાજપાટ હતું, આપણ સુધરેલા હતા અને ઘણી જાહોજલાલીમા હતા; પણ આપણું કુવત ગયું એટલે સાથે રાજપાટ ગયુંછે, સુખચેન ગયુંછે અને આપણે પારકે આધારે પડયા છઇએ..

લકવાનો મરજ.

બદનના એક અથવા એકથી વધારે ભાગ હીલવવા ચલાવાની શકતી બંધ પડે એ લકવો છે. ભેજાંને થતાં જે દરદોની આપણે આગલા અંકોમા થોડી થોડી તપાસ લીધીછે, તેઓમા સરવેથી સાધારણ અને હેરાનગતી ભરેલો મરજ લકવો છે. જારે ભેજાંની બાંધણી વીશે આપણે તપાસ કીધી હતી, તારે આપણે જોયું હતું કે શરીરની સઘળી હીલચાલનો સરદાર ભેજું છે, જે પોતાની અગણીત નેસો અને બરડાની ગુડને મારગે ઇંદરીઓ તથા ભાગોની ઉપર હુકમ ચલાવેછે, પણ લકવાના મરજમાં ભેજાંની અથવા આ ગુડની અથવા તેની ગતી તંતુઓની શકતી થોડી કે ઘણી ઓછી થાયછે, તેનો હુકમ કોઇ ભાગમા રદ જાયછે અને તેને આપણ લકવો કહીંએ છઇએ.

લકવો ઘણી જાતનો થાયછે. કોઇવાર તે હાથ પગના આંગલાં અથવા પોંહોંચા જેવા નાહાના ભાગમા થાયછે. કોઇવાર અડધું અંગ એ મરજને આધીન થાયછે, જારે દાવી અથવા જમની બાજુનું અડધું શરીર રહી જાયછે, અને તેટલા ભાગમાં માથાંથી તે પગ શુધી તેની અસર લાગેછે. કોઇવાર કમરથી તે બેહુ પગનાં આંગલાં શુધીના અડધાં શરીરમાં લકવો થાયછે. કોઇવાર હાથ પગ અને બીજા ભાગો તનદરોશત રેહેછે, .પણ ચેહેરામા લકવો થાયછે અને તેથી અડધો ચેહેરો તદન ફરી જાયછે. કોઇવાર હાથ પગમાં અથવા દોકાંમા ધ્રુજરી થાયછે અને જો કે દરદીની હીલવા ચાલવાની શકતી હોયછે, તોપણ ઉપલા ભાગો સઘલી વખત ધ્રુજયા કરેછે. એ સઘલાં લકવાના જુદાં જુદાં રૂપ છે, અને એ સઘલા આકારમા લકવાનોજ મરજ માતર જુદાં જુદાં નામોથી ઓલખાયછે.

આ જુદી જુદી જાતના લકવાના થોડાંક ખાશ કારણો ઉપરાંત કેટલાંક સાધારણ કારણો એ સઘલા મરજો ઉપર લાગુ પડેછે અને તે પેહેલાં જણાવવાં ઘટેછે. ઘણો દારૂ પીવાનો શોખ અથવા ઘણો સી ભોગ કરવાની તબેહ અથવા એવીજ બીજી હવસોને લગતી માઠી ટેવ જેથી નબલાઇ વધેછે, તે સઘલી જાતનો લકવો પેદા કરેછે. એ ઉપરાંત ચોકસ ભાગમા વાગવું અથવા તે ભાગનું જોસથી દબાવું, સરદીની અસર તથા એવાં એવાં બીજાં સાધારણ કારણો પણ લકવાને જનમ આપેછે. લકવાના દરદીઓની તબેહ તથા ખાએશો તથા ચાલચલણ તપાસતાં ઘણું કરીને આજ કારણો સાધારણ નીકલી આવશે, કે જે કારણો તનદરોસત હાલતમાં દુર થઇ શકે એવાં છે, પણ લોભ લાલચમાં ફસેલો આદમ એ કારણોને વસ થઇ પછે આ બુરા મરજનો ભોગ થાયછે.

હવે આપણ ખાશ કારણો ઉપર આવીએ છઇએ. બદનના ચોકસ નાહાના ભાગ અથવા આખાં અંગનો અડધો ભાગ જે રહી જાયછે, તેના ખાશ કારણમાં મગજની અતી ઘણી મેહેનત એક કારણ છે. ઘણો અછો અને પુશતીકારક ખાંનું ખાઇ આલસાઇમાં વખત ગુજારવાથી પણ આ જાતનો લકવો થાયછે. પડી જવાથી અથવા વાગવાથી માંથાંની ખોપરીને જખમ થયો હોય અથવા ભેજાંને આચકો લાગો હોય, તારેબી આ જાતનો લકવો તેનું પરીનામ થાયછે. આ મરજનું એક બીજું ખાશ કારણ સીસું તથા સોમલ છે. એ પદારથોના કારખાનામાં કામ કરનારાઓના દમમાં એ વસતુ જાજી જવાથી તેઓ લકવાને આધીન થાયછે એવું વઇદક શાસ્ત્રે શોધી કાહાડયુંછે. ઘણો ગુસો, ઘણો તડકો અને બીજાં કારણો જેથી મગજે લોહીં ચહડી જાયછે, તેવાં કારણો પણ વકવો પેદા કરનારાં છે.

• કમરની હેઠલથી પગો રહી જવાના લકવાના ખાશ કારણમાં કમર ઉપર મારનું પડવું, અથવા તેમાં જોસથી વાગવું, અથવા કમરના કાંઠાના હાડકાંનું ભાંજવું, અથવા બરડાના કાંથામાં સડાનુ લાગુ પડવું અથવા બરડાની ગુડમાં ગાંઠ બંધાઇને તેના ઉપર દબાન થવું, અથવા બરડાની ગુડમાં સોજો પેદા થવો; એ કમરની હેઠલના લકવાના ખાશ કારણ લેખે જણાવવામાં આવયાંછે. તેમજ વળી ફુકા, ગુરદા, ગરભસતાંન અને એ વીનાએ બીજાં કમર આગળ આવેલાં યંતરોના રેગોથી પણ આ જાતનો લકવો થતો કોઇવાર માલમ પડયોછે. ધ્રુજરીના લકવાના ખાશ કારણમાં ઘડપણના વખંતની નબલાઇ મુખ્ખીઅ કારણ છે. તેમજ ચેહેરાનાં લકવાના ખાશ કારણ પણ કાંઇ જાજાં નથી. - એવું કેહેવામાં આવેછે કે ભેજાંના કોઇ ભાગમાં રેગ થવાથી આ મરજ નીપજતો નથી, પણ ચેહેરાને લગતી ગ્નાન અને ગતી તંતુઓને નુકસાન થવાથી એ જાતનો લકવો ઉતપન થાયછે. ચેહેરાના ગોટલાંઓ સાથ લાગેલી એ નેસોને નુકસાન કોઇવાર કાન આગળ વાગવા અથવા જખ્મ થવાથી, કોઇવાર કાનના દરદથી, કોઇવાર દાંતના દરદથી, કોઇવાર ગરદનમાના ગાંડના દરદથી અથવા કોઇવાર ચેહરાની બાજુને ઘણો પવણ લાગાથી થાયછે.

હવે આ કોઇ પણ આકારમાં લકવો કેવો પીડાકારી મરજ છે, તે જાંણુવા માટે એ મરજોની થોડી થોડી નીશાણોનું બેઆન બસ થશે. અરધાં બદનનો મોટો અને મુખીઅ લકવો કોઇવાર મગજે લોહી ચદવાની બેસુધીમાંથી હોશીયાર થવા પછે દરદીને લાગુ પડેલો માલમ પડેછે. એ રીતે ઘણી વખતે એ મરજ એકદમ બીજા રોગમાથી થઇ આવેછે, પણ વળી બીજી ઘણી વખ્ત તે રફતે રફતે થતો જાયછે. તે પેહેલાં આંગલાં અથવા એવાજ બીજા નાહાના ભાગો રહી જવાથી શરૂ થાયછે અને પછે બીજા ભાગો રહી જવા માંડેછે. એ "રહી જવા" બોલથી સંધીવાની મીશાલે ભાગો અકડી ગયલા સમજવા નહી, પ

ણ તે ઢીલા અને મુવેલા જેવા થાયછે અથવા આપણા લોકો કેહેછે તેમ "જુઠા થાયછે." તે ભાગો સુસત પડી રેહછે, અને તેમને હાલવવાને દરદી ઘણી ખ્વાએશ કરે પણ હીલતા નથી. તેવા હાથ પગને બીજું માંણુસ ઉંચકેતો ફતરની મીશાળે ઉંચકાયછે અને પછે પાછા પડી જાયછે. કોઈવાર એ ભાગોમાં લાગવાની ઈંદરી રેહછે, પણ કોઇવાર એ શકતી થોડીઘણી ઇચ્છા તદન મરી જાયછે અને તે વેળા તે ભાગ એટલો સુહુન મારી જાયછે કે અણીદાર ચીજ જોરથી ભોકવા છતાં દરદીને લાગતી નથી.

આ મરજ જારે ઘણો વધી પડે તારે અરધું માંથું, અરધો ચેહેરો, તેજ બાજુનુ બદન, એક હાથ તથા એક પગમાં એ મરજની અસર લાગુ પડેછે. ચેહેરો ફેરવાઈ જાયછે, તે એમકે જે બાજુએ તનદરોસતી હોય, તે બાજુ તરફ મોહોડું ખેંચાઇ જાયછે. દરદી બાજુનો ગાલ જુહુલાઈ પડેછે તથા હીલવી શકાતો નથી. તેજ બાજુએથી મોહોડું કામ કરી શકતું નથી, ખોરાક બરાબર ચવાતો નથી અને તાંહાંથી બાહાર નીકલી પડેછે. જીભ સીધી બાહાર નીકલતી નથી પણ આડી નીકલેછે. દરદીથી બરોબર બોલાતું નથી, પણ તોતરૂં બોબરૂં અને નહી સમજણ પડે એવું બોલેછે. તે બાજુની આંખ પણ બરાબર ઉઘાડ ઘાંક થઈ શકતી નથી. કોઈવાર અકલ અને સમજણ સારી હાલતમાં રેહછે અને કોઈવાર તે તદન બગડી જાયછે, તેમાં ફેરફાર થાયછે તથા સવભાવ પણ બગડી જાયછે. આ રોગમા વળી કોઈવાર તાવ તથા માંથાંનાં દરદો થાયછે, અને કોઈવાર બદન ઠંડું રેહછે અથવા દરદી ભાગ સાજા ભાગ કરતાં ઠંડા લાગેછે. આ મરજ કોઈવાર થવા પછે થોડા કલાકમાંતો કોઈવાર એકુ બે દાહાડામાં દરદીની જીંદગીનો અંત આણેછે. કોઈવાર આઠ દાહાડામાં ભેજાંનું દરદ થઈ આવેછે. કોઈવાર દરદી તદન સાજો થાયછે, કોઈવાર થોડો ઘણો સાજો થાયછે, પણ ઘણીવાર સાજો થવા પછે થોડી કસર રહી જાયછે.

કમરથી હેઠલના લકવામાં બે જાતની નીશાંણો માલમ પડેછે. જારે બરડાની ગુડમાં સોજો આવવાથી એ મરજ થાયછે તારે કમરનો કાંહો ઘણો દુખેછે, તથા દાબવાથી વધારે દુખેછે. કમરની હેઠલનું સઘલું શરીર રહી જાયછે. જાહાડા ઉપર દરદીને એખતીઆર રેહતો નથી, તેમજ પીસાબ બંધ થઈ જાય તથા પછે પોતાનીમેલે જરા જરા ટપકીયા કરે. કોઈવાર દરદી ભાગમાં ખેંચતાંણ થાયછે, તથા આંકડાં આવેછે અને કોઈવાર તે ભાગ ઉદીઆ કરેછે, કોઈવાર અગન બલેછે અને કોઈવાર દોરડીથી સીકડી લીધું હોય તેમ ખેચાંણ માલમ પડેછે. દરદીથી હીલાય ચલાય નહી, કોર વલાય નહી. તેને ચતો શુઈ રેહવું પડેછે અને તેથી હાડકાંને સડો વટીક લાગેછે. એજ મરજ જારે બરડાના કાંઠામા નહી પણ કોઈ બીજા ભાગના દરદથી થાયછે, તારે લકવાની અસર માતર જાંગની હેઠલથી માલમ પડેછે, અને ઉપરના જેટલી હેરાનગતી થતી નથી.

આ ભયંકાર મરજનો એલાજ તબીબને હાથ તથા ખુદરતને હાથ છે. પણ સઉથી પેહેલો ઈલાજ એ છે કે એ દરદ સાથી થયું હોય, તે ખરેખરૂં કારણ શોધી કાહાડી તે કારણને દુર કરવું. આ દરદી જો લોહીવાર અને તનદરોસત હોયતો તેને લોહી કાહાડવામા આવેછે અને જોલાબ આપવામા આવેછે, તથા હલકા ખોરાક ઉપર રાખવામાં આવેછે, પણ જો તે નબલો હોયતો ઉપલા ઈલાજો પડતા મેલવામા આવેછે અને કુવતનો તથા જરપત થાય એવો ખોરાક આપવામા આવેછે.

બાંગલોરના હજામો અને ફેરી ફરનારાઓ.

કનટોનમેંટ અને દેશી લોકોનું અસલ રેહેઠાંણ તે પેંટ જોવાને તમો તમારા બંગલામાંથી બાહેર નીકળતા નહી એટલામાં એ જગાની તરેહવજેનો કંઈ ખયાલ આવે છે—મુસાફરને ઘણું ગ્યાન, હેરત, રમુજ હાંસલ થાયછે. હજામોની હાર અસતરાની હાથપર લપાટ મારતા, કે પીમળીતા સાણુમાં કુંચો મારતા, તમારી આગળ ઈંતેઝાર દીલથી આવેછે. તેઓ સોજજા પોશાકના છે; એકબી ભાંગી તુટી ઈંગરેજી જાણ્યા વગરનો નથી. એમાંનો એક હજામ બીજા બધાઓથી કંઈ રીતે જુદો પડેછે. સુરતમાં "ટામ" નામનો એક જાણીતો હજામ છે તેને મળતો આ છે; અને વધારે અજબ એ કે તે ટામનાંજ નામથી હીંઆંબી ઓળખાયછે. ખરા સુનેરી કસબની ઝાલરવાળો બનાતનો ડગલો તેણે લટકાવયોછે. તેની ખાંધપર સોજજી ગોલાબી પીછોડી નાખેલીછે. પોતાના બધા દેખાવમાં તે હજામના કરતાં એક મોહોટું માણસ વધારે લાગેછે. તેના દેખાવ મુજબ, તેનાં ટાહેલાં મુજબ, તેની ભટાઈ, તેની બડાઈ મુજબ, તેનું કામ નથી. તે જે કામનો કેહેવાયછે તે કામ બરાબર કરી આપવાને તે આવયો નથી. પોતાના મોહોડાંના ફડાકાથી, પોતાના લેબાસથી, પોતાના ભપકાદાર દેખાવથી, તે પઈસો મેળવવાને આવયો છે. અસતરાના થોડાક ઝડપના સપાટા ફેરવી કંઈ મોહોટું હેસાન કરી ઉભો રેહેછે તે જોયું જોઈયે. એક અનાડી હજામની બુઠાં લોહોડાંની હજામતની બરાબર, અને આટલો કે ફાર્ડીઆંની આશા રાખે! તેનો એક ભાઈબંધ હજામ, કે જેને દાહાડી ફરી સોંપયા વગર છુટકો રેહેતો નથી તે, તમને ઘેડ ઈંગરેજીમાં વાકેફ કરછે કે સાહેબ એનું નસીબજ ફકત મોહોટું છે; બાકી કામમાં તો ઘણો અનઘડ છે, પણ જબરો હીમતવાન અને મશકેરો હોવાને લીધે સાહેબ લોકો એને ઘણો ચાહેછે, અને એને પઈસાથી ભરી નાખ્યોછે. ગમે તેવા સાહેબનીબી તે મશકરી કરયા વગર રેહેતો નથી. કરનલ પોતાની મેમની સાથે સુતો હોય તે ઓરડામાંબી ઘુસીને જો તે ઉઠયાં નહી હોય તો તેઓને ઉઠાડેછે. ગંમત મેળવવાનો આવો હવસ થોડે ઘણે દરજજે સહુથી સુધરેલા લોકોથી તે સહુથી જંગલી લોકોમાંબી પરવેશ છે. વડોદરાનો રાજા તે માહારાજા ગાયકુવાડને તાંહાં કેટલાક ભાંડો અને ભાંડણીઓ હોયછે કે જેઓને આ હઈઆસી રાજાની મશકરી કરવાને, તેને ભાત ભાતની ગાળો ભાંડવાને, તેના બદન સાથે અનેક પરકારની છુટ લેવાને, તેના પર ધપાબાજી ચલાવવાને ખાતર રાખેલા છે. એજ કારણસર તેઓની પછવાડે દરમાયા અને બક્ષીસો જારીછે; અને એમાં એ માહારાજા ઘણો વખત ગાળી કાઢેછે, મોહોટી મઝા મેળવેછે. મોહોટા ધંધાવાળા

બા, જથાબંધ અને ખલરાયલા છે, પણ તેઓને દાહાડી ઘણી નાહાની ઉગેછે. તેઓની ભાશા પણ ચીનાઈ ભાશાને મળતી આવેછે, ઇઆને એકેક અખશર એકેક બોલને માટે હોયછે. બરમીસ ભાશા પેગુ, આવા અને આરેકાનમા બોલાયછે, પણ તે ઉપરાંત પેગુમાં "મોન" નામની એક ખાશ અને અસલ ભાશા ચાલેછે. બરમાની ધરમ સંબંધી ભાશા "પાલી" નામની છે; પણ વળી બરમીસોએ પોતાની ભાશામાં સંસકરીત હરફોનેબી લીધાછે, એટલુંજ નહી પણ હીંદુઓના નામીચા મનુ શાસ્ત્રીનાં ગરંથોની પણ તેઓ સમજ ધરાવેછે અને એ રીતે હીંદુસતાન તથા ચીનની વચે આવવાથી એ બેહુ દેશોનાં થોડા થોડા ખવાશો લીધેલા તેઓ બતાવી આપેછે.

બરમીનીસ લોકો સુધરાઈમાં હીંદુઓની બરોબર નથી એટલુંજ નહી પણ પડોશનું સીઆમ દેશ, જાંહાં યુરોપીઅન કેળવણી એટલે દરજે ફેલાવો પાંમીછે કે તાંહાંના રાજાએ યુરોપની હાલની તથા આગલી ભાશાઓનો અભીઆસ કરવા ઉપરાંત ઈંગરેજીમાં ચોપડીઓ વટીક લખી હતી, અને જાંહાં નેહેરો ખોદાયછે, મોટાં વાંહાંણો બંધાયછે તથા છાપાખાનું અને કલાકઉસલો ચાલેછે—તાંહાંના જેટલી સુધરાઈ પણ બરમા દેશમા રહી નથી. મુસાફરો કેહેછે કે જારે જાતી ભેદ અને એવાજ બીજા અટકાવો છતાં હીંદુઓ ઝડપથી સુધરતા ચાલયાછે તારે બરમીસો છેક પછાત પડતા ચાલયાછે. હીંદુઓ પોતાના બાપદાદાની અસલી રીતીઓની ભુલ જોતા જાયછે, તારે બરમીસો પોતાના અસલી રાહા રસમોને વધારે વળગતા જાયછે. ૧૪૦૦ વરસની જુની કેતાબોમાંથી તેઓ હાલ દાહાપણ લેવા માગેછે અને બાપદાદાઓના કીસા કાહાનીઓને ખરા સમજી તેપર અમરત થાયછે. બરમીસો હીંદુઓની મીશાલે સુતરાઉ કપડાં વણી જાણતા નથી, જેપાંનીસની મીસાલે કોડીકામ જાણતા નથી ઇઆ ચીનાઓની મીસાલે રેસમી કામ જાણતા નથી. આટલું છતાં પણ તેઓ નકસીકામમાં, કોતરકાંમમાં અને ઢોર મહડાવાનાં કાંમમાં ઘણા ખબરદાર છે. સીપ અને એક જાતના રોગાંણના પાસાઓને ગોઠવીને કારીગરી બનાવા તથા જુના થીતે રાખશી કદની મુરતીઓ કોતરવામાં તથા સુના રૂપાના ચોકસ દાગીના ઘડવાનો હોનર તેઓ અછી રીતે જાંણેછે.

ખેતીવાડી બરમીસોની એકજ જાતને હાથ છે, જેઓ મુખીઅ કરીને ચોખા, મખાઇબુટા, ઘઉં, કચોલ, સેરડી, તંબાકુ, રૂ, અને નાલીએરી ઉગાડેછે. તેઓ વૈદીઆ હોનરથી અનજાંના છે. જોતીશ શાસ્ત્ર થોડું ઘણું સમજેછે, પણ તેઓનું એ જ્ઞાન ઘણું હલકી કીસમતું છે. તેઓના જોતીશો ઘણી અસલી રીત મુજબ સુરજ અને ચંદરની ચાલ તથા ઘરણો વરતેછે અને ખગોલ વૈદીઆ કરતાં ભવીશ કેહેવાની તેઓ વધારે મતલબ રાખેછે. પણ ખેતીવાડીમાં, જાહાડપાંનના જ્ઞાનમાં, રોપાઓની જાતી તથા વરણ પીછાંણવામાં તેઓ ઘણી માહેતગારી ધરાવેછે. મગજને ઘણી મેહેનત પડે એવાં કામ બરમીસ લોકોને પસંદ નથી. તેઓની કવીતામા કવીતા આગલી લડાઈઓને લગતા થોડાક સલોકો અને રેખતાઓ છે. તેઓ ગાએણ ઘણું થોડું સમજેછે; રસાએણ શાસ્ત્ર મુદલ જાણતા નથી, પણ કીમીઉં ઘણું માનેછે અને કીમીઉ કરવામાં ખુવાર થાયછે. તેઓનું ચોકસ વણતકામ એટલું વખણાયછે કે ઈંગલંડમા તેની નકલ કરવાને ઘણાં ફાંફાં મારવામાં આવયાંછે, તોપણ બરમીશ લોકોના નમુણા બરાબર તેઓ કરી શકયા નથી.

રાજપાટની રીતભાંતો બરમીસોમાં અજાએબ જેવી રમુજી અને જાંણવાજોગછે. બરમીસ રાજ ઘણું આપખુદ અને જુલમાત ભરેલુંછે. પાદશાહનું નામ દેવાની રાએતમાં કોઈને સતા નથી, અને જે ધણી રાજાનું નામ બોલે તેને મોતની સજા ફરમાવેલીછે. એ નામ બોલવાની સતા માતર થોડાજ દરબારીઓને આપેલીછે. ધરમગુરૂએ અને સરકારી અમલદારો સીવાએ, બીજા ૨૦ વરસની ઉપરના દરએક આદમીને દર તરણ વરસે સરકારની નોકરીમાં ઇઆતો સીપાહગીરી અથવા મજુરી કરવાની ફરજ પાડવામાં આવેછે. એટલા માટે ધંધાનેસર પરદેશ જવાનો બરમીસોપર મોટો અટકાવ નાખેલોછે અને મુસાફરી સરકારી મતા ચોરવા બરાબરનો ગુનાહ ગણાયછે. રાજની તરફથી રઈએતના માલમતાની સારી સંભાલ લેવાયછે તથા એશીયાખંડના બીજા દેશો કરતાં હીઆં ઇનસાફ પણ સારો થાયછે. રાજાને માટે થોડીક જમીનો રાખીને બાકીની જમીનો સરકારી નોકરોને જાગીર તરીકે આપી દેવાથી જમીનની ઉપજ બરમાં દેશમાં કાંઇ નથી. એ પરમાંણે જાગીરો આપવાનો સબબ એ છે કે બરમીસ સરકાર પોતાના નોકરોને કસા પગાર આપતી નથી, પણ જે નોકરો પાસે જાગીર નહી હોય તેઓ પોતાની મરજી માફક કર નાખી લોકો પાસેથી નાણા ઉઘડાવેછે. રાજા પોતે પણ પોતાના ખજાણામાથી જાજાં નાણા ઉપાડતો નથી. જારે એલચીને પરદેશ મોકલવા હોય, અથવા કાંઈ લડાઈ ચલાવવી હોય તારે લોકો ઉપર કર નાખીને રકમ ઉભી કરેછે. આગળની માહોમાહેની લડાઈઓથી બરમીસ લોકો ઘણા ખુવાર થયાછે અને તેઓ સુધરવાને બદલે તેઓ એક ભવીશના વખતની રાહા જોતા બેઠાછે કે જે વખતે તેઓ ઘણી આબાદી ભોગવશે એવું તેઓની પોઢીઓમાં લખેલુંછે !

સંસારી રીતભાંતમા પણ આ લોકો મધે ઘણું જોવા જોગ અને રમુજી છે. પેહેલાંતો વડા લોકોને માન આપવાનો રવઈઓ હીઆં અજાએબ જેવાં જહનુંનથી ચાલવેછે. ઘણીવાર ચહડતા દરજેના માણસ આગલ તેનાથી ઉતરતો માણસ ઉભો રહી શકે નહી. નાહાનાભાઈઓ વટીક વડા ભાઈ સાથ વાત કરતી વેલા ગુઠણભરીએ પડેછે અને રાજાની પાસે જવું હોયતો ચોપગાં જાંનવરોની મીશાલે હાથ અને પગે કરીને ફસડાતું જવું પડેછે. બરમાની દરબારમા ઈંગરેજી એલચીઓ પાશેથી એવીજ રીતે માન માગવામા આવતું હતું અને ઈંગલંડ તથા ફરાનસની દરબારોમાં એ લોકોના એલચીઓ પણ એમ મીશાલે ગયા હતા. બરમીસ લોકોમાં હીંદુઓની મીશાલે કાંઈ નાત જાતનો તફાવત નથી, માટે તેઓ બીજી જાતો સાથ સઘલી તરેહનો વેહવાર રાખી શકેછે અને સંસારી છુટાપણું ઘણું ભોગવેછે.

બરમીસ લોકો પોતાની આંખડીને નહી ફીટે એવા એક રંગથી રંગેછે. બીજો એક રવઈઓ જે સઘલા મરદમોમા જોવામા આવેછે તે એ છે કે તેઓ કાંનમા એક

મોટું અને બીહામનું છીદર પાડેછે, અને તેમા એક સુતાનો ઈઆ રૂપાંનો દાગીનો ખોસેછે અથવા તેમ નહી તો એક લાકડાંનો કકડો ખોસેછે ઈઆ કાગજ વાલી તથા વીટાલીને ખોસેછે. આ રવઈઓ બરમીસ ઓરતોમાજ નથી, પણ મરદોમાંબી છે. બરમીસ લોકોમાં સોપારીનો મોટો ખપ છે, આખો દાહાડો અને રાત સોપારીના ડુચાને ડુચા ચાવે છે, એ તબેહ ઓરત મરદો બંનેને છે; પણ એથીબી વધારે લખ બરમીસ લોકોમાં તંબાકુ તથા અફીમની બીડી પીવાનો છે. શું મરદ, ઓરત કે બાલક સઘલી હાલતમાં અને સઘલી ઉમરમા બીડી પીએછે. એજ પરમાંણે જુગાર રમવાનો લખ બરમીસોમા વધી ગયલોછે.

બરમીસ લોકો કેટલીક જાતના હીંદુઓ કરતાં વધારે સારી રીતે બદન ઢાંકેછે, તોપણ બદનનો કેટલોક ભાગ તેઓ નાગો રાખેછે. તેઓનો પોશાક મજબુત છે, પણ સફાઈદાર નથી, તે સાદો છે. બરમીસ ઓરતો બુરખા વાલી નથી અથવા તેઓને ઘરમાં ગોંધી રાખતા નથી. તેઓને ફરવા હરવાની છુટ છે તથા સઘલું કામ તેણીઓને જ સોંપેલું છે તે હીઆં સુધી કે ઘરનુંજ નહી, પણ ધંધા ધાપાનું કામબી બરમીસ લોકની ઓરતોજ બજાવેછે. તેઓ બજારોમા જાયછે, પેહેડીઓ પર જાયછે, લેખાંપોતાં ફેરમાવેછે, માલની ખરીદી તથા વેચાંણ કરેછે, સોદાના સાટાં અને કબાલા કરેછે ! એટલી બધી છુટ બરમીસ ઓરતો ધરાવેછે, તે ઉપરથી કાંઈ એમ નહી સમજવું કે ઓરતજાતને છુટાપણું આપવાના હકની અગત સમજીને એ લોકો તેમ કરતા હોય. ના—તેમ નથી. બરમીસ લોકોના વીચાર એવા છે કે ઓરતજાત મરદનો ગોલામ છે અને મરદે ઘરમા રેહવું જોઈએ તથા સઘલી મેહેનત મજુરી ઓરતે કરવી જોઈએ. એટલા માટે બરમીસ મરદો બાયલાની મીશાલે ઘરમા ભરાઈ બેસેછે !!

બરમીસ લોકો બુધનો ધરમ પાલેછે. આ ધરમના ગુરૂઓને બરમીસ લોકો મોટું માન આપેછે. તે ગુરૂઓ ઉઘાડે માંથે ફરેછે, એટલુંજ નહી પણ તેઓને આખું માંથું બોડાવવું પડેછે અને માતર ઢાંકણ તરીકે માંથાં પર પાતરાં મેળેછે. એ ગોરોનો પોશાક પીલા રંગનો હોયછે, કે જે રંગનો પોશાક બીજા કોઈને પણ પેહેરવાની મના કરેલીછે. એ પીલા રંગના પોશાક વીશે પણ બરમીસ લોકો એટલું માન ધરાવેછે કે જો તે કપડાં કેથે ધોવાતાં હોય અથવા સુકાવા મેળયાં હોયતો લોકો તે ખાલી કપડાંને પગે પડેછે ! એ ધરમગુરૂને "ફુંગીહાઈ" અથવા "રાહન" કરી કેહછે. તેઓને બીજા કસા ધંધાપર ધેઆન આપવાની મના કરેલીછે અને તેઓને પરણવાની પણ શખત બંદી કરેલીછે. તેઓને મજુરી કરવા પડતી નથી, કેમકે લોકો આશોદાદથી તેઓને સારીપઠે પાલેછે. એ ગોરોની શંખયા ઘણી છે, તેમજ "ઠીલાસુ" નામનો જોગણોનો વરગ જુદો છે. એ વરગમાં મુખીઅ ઘરડી ઓરતો છે, અને જવાન જોગણો ઘણીખરી પરણી જાયછે. ઉપલા ધરમગુરૂઓ પાઠશાળાઓમા શીખસાગુરૂનું પણ કામ બજાવેછે. જેટલા વધતા નીશાળીયા ભણવા આવે તેટલું વધારે તેઓ કમાયછે, એટલા માટે બ્ચાંને નીશાળે મોકલવાની તેઓ ઘણી બલામણ કરેછે. એ સબબ ઉપરથી વાંચવા લખવાની કેળવણી બરમા દેશમા બધે ફેલાયલીછે અને વાંચી, લખી નહી જાણે એવો દસમાં એક જણબી મળવો મુશકેલછે.

બરમીસ લોકોના દેહડાં ઠારેઠાર બાંધેલાં મળી આવેછે. તે ઘણાંખરાં કામરાં, લાકડાં અને મટોડાંના બાંધેલાં હોયછે, પણ બાહેરથી રંગવા તથા રોગાણ મારવાથી તે ઘણાં ઝલકતાં, ભપકાદાર અને શોભીતાં હોયછે. વલી તેના છાપરાંઓમાં તથા બારી બારણાંઓમાં નાદર કારીગરીની નકસી કોતરવાથી તેમની સોભામા ઘણો વધારો થાયછે. એ ઘણાંખરાં દેહડાં નાહાના કદનાં હોયછે. તેઓમાં બુધની મુરતી બેસાડેલી હોયછે અને હજારો લોકો તાંહાં પુજા કરવા તથા ખુશબો બાલવા સારૂં જાયછે. તેવાં એક દેહડાંનું ચીતર હેઠલ આપીએ છઈએ.

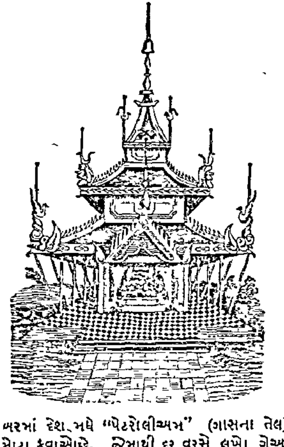

બરમાં દેશ મધે "પેટરોલીઅમ" (ગાસના તેલ)ના મોટા મોટા કુવાઓછે, જેમાથી દર વરસે લખો ગેઆલન એ તેલ નીકલેછે અને બરમીસ લોકો પોતાના દીવાઓમાં એજ તેલ બાલેછે. બરમીસ લોકો ગાયને ઘણું માન આપેછે અને તેથી ગાયમાંથી પેદા થતી જીણસો તેઓ ખાતા નથી અથવા વપરાસમા લેતા નથી, પણ એ ઉપરાંત તેઓ બીજું સઘલું ખાયછે. તાંહાંની નદીઓમાં સોસવાટ ઉભાઈ જાયછે, જેને મારીને તેઓ ખાયછે. તેમજ સરપ, ઘલોડી અને એવાં બીજાં જનાવરોને પણ તેઓ ખાધામા વાપરેછે. પણ સઉથી રમુજી બીના એ છે કે સફેદ રંગના પરાંણીને બરમીસ લોકો અજાએબ જેવું માન આપેછે. સફેદ ખબુતર, સફેદ ગાય વગેરે જે જાનવરોમાં સફેદ રંગ નવાઈનોછે, તે જાનવરો વીશે તેઓ એવું ઉંચું મત ધરવેછે કે જો રસતામા ચાલતાં એકુ સફેદ મરઘો ઈઆ સફે

વાંદરો નજરે પડયો તો એ લોકો તરત ઉભા રહી તેનો નમશકાર કરેછે !

એજ સબબને લીધે બરમાં દેશમાં "સફેદ હાથી" ને લગતો રવઈઓ પડી ગયોછે. એકેક મોટા સફેદ હાથીને રાજને ખરચે મોટા દબદબાથી પાલવાંમા આવેછે. તેને "મોટા નામદાર સફેદ હાથી સાહેબ" એવું નામ આપેલું હોયછે. તેના પગમા, કાનમાં, સુહુનમાં તથા ગલામાં કીમતી ઘરેણા પેહેરાવામા આવેછે. તેને રાખવા માટે એક મેહેલ બાંધેલો હોયછે તથા તેની એક નાહાની જેવી દરબાર સથાપેલીછે, જેમા "હાથી સાહેબ" ના વજીર અથવા ગુરૂ તથા ખીદમતગારોનો રસાલો રાખેલોછે. તે હાથીને ઉંચામા ઉંચો પોશાક પેહેરાવામા આવેછે તથા ઉંચાં પકવાંનો ખવાડવામાં આવેછે. લોકો તેને નમીને સલામ કરેછે. મોટા તેહેવારો તથા બીજા દીવસો ઉપર તેને ફેરવવા કાહાડેછે તથા મોટાં સરઘશોમાં રાજા અને શાહાજાદાઓની પછવાડેજ, વજીરો અને સરદારોની આગમચ તેને ચાલવાનો હક સમજવામા આવેછે. બરમા દેશના સફેદ હાથીનાં એવાં એક સરઘસનું ચીતર આ બાબતને મથાલે આપયુંછે.

—॥॥—

અલાહાબાદ શેહેર.

હીંદુસતાનમાં ઉતર તરફ ગંગા અને જમણા નામની પવીતર નદીઓ જાંહાં એકઠી મલીછે, તાંહાં સમાગમની ઉપરજ અલાહાબાદનુ જુનુ અને નામીચું શેહેર આવેલુછે. સમાગમ ઉપર નદી ળ॥ માઈલ પોહોલીછે. ગંગાનું તલીઉં ૧॥ માઈલ પોહોલુછે. હીઆં જમણાના પાંણી નીરમલ અને આસમાની રંગનાંછે, પણ ગંગાના પાંણી હંમેશાં ગદલાં રેહેછે, તથા ચોમાસાંમા જમણા પણ લગાર ગદલી થાયછે. જમણાના કીનારા ઉપર શેહેર બાંધેલુંછે અને સમાગમ આગલ મોટી જાતરા તથા મેલો ભરાયછે. જમણાના કીનારા ઉપર બાંધવાથી આ શેહેરની જગા ઘણી સારી ચુંટી કાહાડવામા આવીછે, પણ તેની બાંધણી ઉપર કાંઈ ધેઆન આપેલું દીસતું નથી.

બીશપ હીબરના કેહેવા મુજબ એ શેહેર "નાહાનું ગરીબડાં ઘરોનું તથા સાંકડા મોહોલાઓનું છે." યુનાની અને રૂમી ભુગોલ વીદીઆમા "પાલી બુધરા" નામનુ જે શેહેર જણાવેલુંછે, અને જે એક વીદવાનના કેહેવા મુજબ "પટાલી પુરા" છે તથા જે "પટાલી" નામની દેવી ઉપરથી નીકલયુંછે, તેજ શેહેર અલાહાબાદ છે, એવું કેટલાકો માનેછે. પણ વલી બીજાઓ એ શેહેરને અસલ પટના ગણેછે. હીંદુઓમાં એ શેહેર "પરયાગ" ને નામે ઓલખાતું હતું, પણ અકબર બાદશાહે તેની જાહોજલાલી ઘણી વધારી તથા તેનુ નામ અલાહાબાદ રાખયું.

દીલીની શાનશાહાત પડી ભાગા પછે સને ૧૭૫૩ મા આ શેહેરને આઉદના વજીર સફદરજંગે જીહીતી લીધું હતું, જેની તરણું વરશ આગમચ ફરકાબાદના પઠાણો તેને લુટી ગયા હતા. ૧૭૬૫ માં એ શેહેર ઈંગરેજોને તાબે થયું, જેઓએ તેને દીલીના નામના પાદશાહ શાહા આલમના રેહેઠાંણ તરીકે રાખયું. ૧૭૭૧ મા એ શાહા અલાહાબાદને છોડી જવા પછે ઈંગરેજોએ તેને આઉદ ૧૭૭૩ નાં કોલકરારો મુજબ આઉદના નવાબને સવાધીન કીધું, જે પછે ૧૮૦૧ માં નવાબે ઈસટ ઈનડીયા કંપનીને તે પાછું હવાલે કીધું. આ સઘલા રાજદુવારી ફેરફારોથી અલાહાબાદ એટલુંતો માઠી અવસથામા આવયું કે ૧૭૮૨ માં હાડજીસ નામનો લખનાર ગયો હતો, તે લખેછે કે એ શેહેરમા થોડાંક જાવલીના જુહુપડાંઓ સીવા એ બીજી કોઈ ઈમારત શેહેરમાં નજર પડી નહી હતી, અને તેમા ફકીરી હાલત એટલી બધી હતી કે અલાહાબાદને ફકીરાબાદનુ નામ આપયું હતું.

અલાહાબાદ શેહેરે પોતાની જાહોજલાલી ઘણી ખોહી દીધીછે, તોપણ ઈંગરેજી રાજની ખુબીથી તે ધીમે ધીમે પાછું ચહડતું જાયછે. અલાહાબાદ શેહેરમાં ૧૮૦૩ માં માતર ૨૦ હજાર માણસની વસતી હતી, પણ ૧૮૩૪ માં તે વસતી વધીને ૪૫ હજાર શુધી થઈ હતી. તારપછે હજી વસતી વધીછે અને આસરે ૮ હજાર ઘર ધારવામાં આવેછે. ઉપલી ગણતરીમા લશકરને લીધું નથી. અલાહાબાદને લશકરનુ એક મુખીઅ મથક બનાવયુંછે, તેથી તથા વલી વાવીઅખુણાના પરાંતોની આબાદીથી તથા ગંગા નદીમા બારકસો ચાલું કરવાથી તથા છેલે હવે અલાહાબાદમા રેલવે થવાથી એ શેહેરનો દાહાડો ફરી જતાં વાર લાગશે નહી. અલાહાબાદની કાંપમાં શુંદર બગીચાઓ સાથના મોટા બંગલાઓ, અને ફરતાં જાહાડો રોપેલા રસતાઓ બંધાયાછે. સને ૧૮૩૯ માં તાંહાં પેહેલવેહેલું દેવલ બંધાયું હતું. ટુંકમા એ શેહેરના છાવણી તરફના દેખાવની ઘણી તારીફ થાયછે.

પાસેના સફા ઉપર અલાહાબાદના કીલલા માહેલા મેહેલનો ચીતાર આપયોછે. એ કીલલો અલાહાબાદની જુની ઈમારતોમા સઉથી અગતની ઈમારત છે, તથા તેની આગલી જાહોજલાલીની સઉથી સરસ નીશાણી છે. એ કીલલો, પાદશાહ અકબરનો બંધાવેલો છે. ગંગા અને જમણાના સમાગમની બરાબર ઉપર કીનારેથીજ તેને બાંધેલોછે. તેનો ઘેરાવો આસરે ૨૫૦૦ વારનો છે, તે શાતા ફેતરનો બાંધેલો છે અને ઘણો મજબુત ગણાયછે. હીબરના લખવા મુજબ એ કીલલો ઘણો ઉમદા છે, અને "બાહેરના દેખાવથી તે જેટલો જમાનાને તાબે થયોછે, તેટલોજ અંદરની મરામતથી તે મજબુત થયોછે." તેનો દરવાજો ઘણો બુલંદ મેહેરાબદારછે, જેની ઉપર મોટો ઘુંમજ અને અંદર દીવાનખાનુ તથા ગાલેરીઓ કરેલીછે, તથા તે મધે ચીતારો ચીતારેલાંછે અને બીશપ હીબર કેહેછે કે "એક કીલલાનો આવો દરવાજો મેં મારી મુસાફરીમા કેથે જોયો નથી." એ કીલાના હથીઆરખાનામાં ૩૦ હજાર માણસને પુરાં પડે એટલાં હથીઆર તથા ૩૦ તોપો છે. તેમા મોટી બરાખો લશકરને માટે બાંધેલીછે. એ કીલલાને બાંધવાનો ખરચ ૧॥ કરોર રૂપીઆનો ગણાયછે.

પડોશમા ચીતારેલો શુંદર મેહેલ એ કીલલા મધે બાંધેલોછે. તે ઉપરથી બે નદીનો ઘણો શુંદર દેખાવ નજરે પડે એટલી ઉંચાઈએ તેને બાંધેલોછે. એ મેહેલના મજલાઓને ફરતી અગાસીઓ બાંધેલી છે. તેવા બે મજલા છે

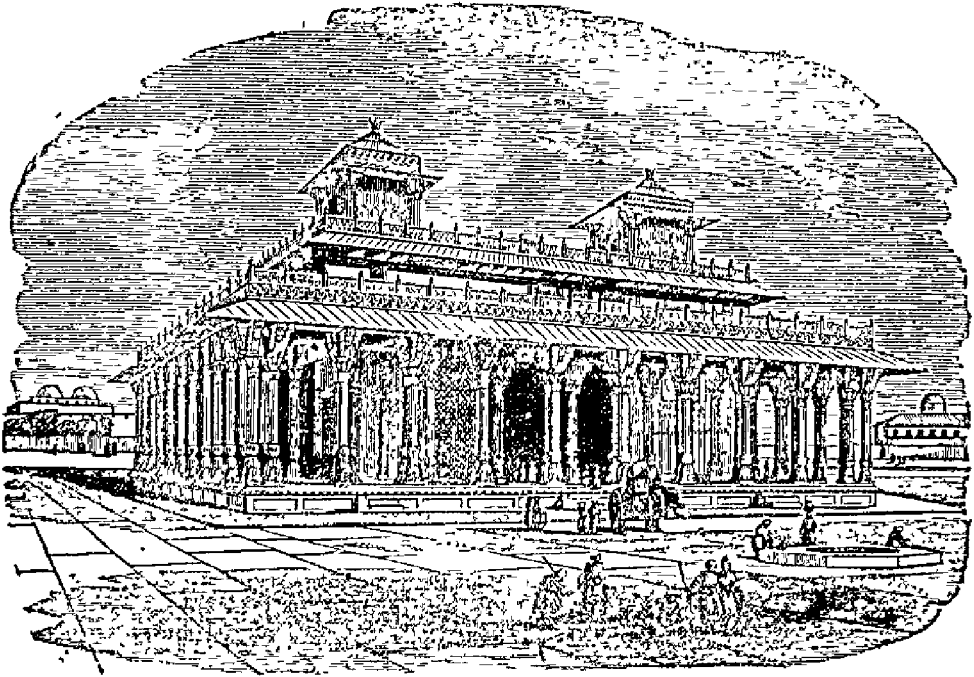

અલાહાબાદના કીલ્લા મધેનો મેહેલ.

અને બીજાં મજલાપર શુંદર બંગલીઓ બાંધેલીછે. આ મેહેલની અગાસી ઉપર તથા બંગલી ઉપર ઘણી રોણકદાર અને બારીક નકસી કરેલી છે, બલકે આખો મેહેલ નકસીદાર છે, અને જાંહાં જોઈએ તાંહાં નકસી છેક પાયાથી છાપરાં શુધી જોવામા આવેછે. એ મેહેલનો ફરતો ઓટલો અને તે ઉપર હીંદુ ઢપમા બાંધેલા નકસીદાર થામલાઓની હાર તેની શોભામા ઘણો વધારો કરેછે. એ મેહેલની આસપાસ સઘલી ફરસબંદી કરેલીછે અને તેની સામે એક મોટો કુવો બાંધેલો છે. એ મેહેલમાં દીલીના પાહાદશાહો મોજને ખાતર આવતા હતા, પણ તેમા હાલ ઈંગરેજના લશકરી અમલદારો મજાહા કરેછે.

આ કીલલાની પડોશમાં એક મોટું મેદાન બાંધેલું છે, જે પસાર કરવા પછે જુમા મસજીદની ઈમારત આવે છે. એ મસજીદ સાદી બાંધણીની પણ બુલંદ અને ભપકાદાર છે. એ પણ જમણાના કીનારા ઉપર આવેલી છે. ઈસટ ઈનડીયા કંપનીના હાથમા અલાહાબાદ શેહેર આવયા પછે આ મસજીદમાં શેહેરનો જેનરલ વસતો હતો, જે પછે ઈંગરેજોના ખાનાપીના તથા નાચ તેમા થતા હતા, પણ પાછલથી એ મસજીદ મુસલમાંનોના ધરમને માટે પાછી આપવા છતાં, મુસલમાનો તેને અપવીતર વીચારેછે અને જાજી ચાહાતા નથી. જાંહાંગીરશાહાના બેટા ખુશરોની કબરવાલી ઈમારત પણ અલાહાબાદ શેહેરમાં ઘણી નામીચી છે. તે શુંદર અને ચોખુંદ છે તથા તેને ફરતી કંગુરા સાથની દેવાલ છે. તેની અંદર મુસાફરોને માટે ઉતારા બાંધયાછે; એક મનમોવન બાગ બનાવેલોછે તથા તરણ ઘણી શુંદર બાંધણીની કબરોની ઈમારતો બાંધેલીછે.

અલાહાબાદ શેહેર જોકે હીંદુઓની પવીતર નદીઓના સમાગમપર છે તથા જોકે હીંદુઓની જાતરાનાં મથક દાખલ અસલથી ગણાયછે, તોપણ એ શેહરમા હીંદુ બાંધકામો જાજાં નથી. કીલલાની અંદર એક મીનારો છે કે જે ભીમસેણની યાદગારાને માટે બાંધેલો કેહેવાયછે. તે ૪૩ ફીટ ઉંચો છે, તથા આકારમાં ગોલ છે. સને ૧૭૯૮મા કીલા મધે ફેરફાર કરતી વેલા એ મીનારો તોડી પાડયો હતો, પણ તારપછે તેને પાછો બાંધયો છે. તેના ઉપર કાંઈ અસલી સંસકરીત ભાશામા પુશકલ લેખો છે, પણ તે ઉપરથી એ મીનારાનો સને માલમ પડતો નથી. અલાહાબાદના કીલાની નીચે, જમીનની અંદર એક દેહડું કોરેલું છે. એક લાંબા ઢેલાવને રસતે તેમા દાખલ થવાયછે. તે ચોખુંદ છે, તથા થામલાઓની ઉપર તેનુ છાપરૂં ટેકવેલું છે. એ દેહડાંની વચોવચમાં એક લીંગની મુરતી છે, તથા એક મરી ગયલાં જાહાડ ઉપર પુંજારીઓ પાંણી સીપયા કરેછે. જમીનની તલે હોવાથી તેમાં પાંણી ટપકયા કરેછે અને વેહેમીઓ એવું વીચારેછે કે સરસવતી નદી તાંહાંથી ૪૦૦ માઈલ દુર સરહીંદ ખાતે થાણેસર આગલ રેતીમા બેમાલમ થઈ ગઈછે, તે પાછી હીંઆં ફુટી નીકલે છે! એજ દેહેડાંની બાહેર કીલલાની અડોઅડ નદીઓ મલેછે, તાંહાં હજારો હીંદુઓ નાહાવા જાયછે. આગલ તો આ ઠેકાંણે તેઓ ડુબી જઈને પોતાનો જીવ આપતા હતા, પણ હાલ તેનો ઘણો અટકાવ થયોછે.

"સોનાની ચલ્લી."

માહાલખશમી, ખંબાલા, વાલકેશવર, પરેલ, મજગાંમ વગેરે લતાઓ ઉપર ઘણીક ચલ્લી બાઈઓ વસેછે. કોટ, બાહારકોટ, ધોબીતલાવ, ચરનીવાડી ઈઆ ખેતવાડીમાં ચલ્લી બાઈઓની વસતી નથી, એમ સમજવું નહી. પણએ પાછલાં ઠેકાંણાની ચલ્લીઓ જારે પોતાના ખુદરતી પીછાંમાં ખીલેછે, તારે ઉપલા વધારે સારા ભાગોની ચલ્લી બાઈઓ સોના રૂપાં, હીરા મોતી વગેરે હોનર કામથી વધારે દીપેછે. બીજા બોલોમા બોલીએતો કોટ અને બાહારકોટના કરતાં મજગાંમ ઈઆ માહાલખશમીની ચલ્લી બાઈઓ આદમી જાતની સાધારણ નજરમાં વધારે ચહડતા વરગની છે. તેઓ ગોયા "સોનાની ચલ્લીઓ" છે.

તેઓ રૂપાલી, સોભીતી, અને ખુબસુરત છે. તેઓનો ઘાટ ઘટમ સોહામનો છે, તેઓનુ કદ દેખામણું છે. તેઓનો બાંધો નાજુક છે. તેઓ ચાલેછે તારે હાંસની મીશાલે દોકું કરેછે, મોરની મીશાલે પગલાં ભરેછે અને તીતરની મીશાલે થમક થમક કુદીને તથા લેહેકો કરીને કદમ મેલેછે. તેઓની આંખો ચલકે છે, નાક અનીઆરૂં રેહછે, મુખરો હસેછે, અને ગરદન મરોરદાર પેચ ખાયછે.

આ "સોનાની ચલ્લી" ઓનો સણગાર પણ અછો છે. કાચોકો અને સુંદરીઓ ઘરમા પેહેરે છે, તથા સાટીન અને મખમલમા બાહેર લપેટાય છે. તાસ અને તનછોઈની કાંચલીઓ છે, તે પર કસબ અને જરીની કોર છે. સુસના ગાલાની ઈજારો છે અને બંગાલી નેટના સદરાઓ છે. કાંન ચોકરાં, લવંગ અને એરીંગથી ભરેલા છે, નાકમાં નથના મોતી અને સુજની જીહુલાઈ પડે છે, છાતી પર મોતીની માલા અને હીરાના હાર વલ ખાય છે, હાથમાં બાંગડીઓ દીપે છે, બાજુ પર ઘુંઘરીઓ ખણખણે છે, અને આંગલે આંગલે વીટીઓ છે.

આ ચલ્લી બાઈઓ ઘણુ કરીને વાડીઓમાં વસેછે. તેઓ બાગ બગીચાઓમાં ઉડયા કરેછે. તેઓને રેહવાના પીંજરાં સોનેરી છે. તેઓને ખાવાના વાસણ રૂપેરીછે. તેઓને લેટવાના પલંગ સીસમી છે. તેઓને આવવા જવાના બારકસો પાદશાહી દબદબાના છે. તેઓની જીંદગાંની આરામ અને નચીંતથી ગુજરે છે. તેઓને ચરવાનું ખાનપાંણ સઉથી સરસ જાતનું મળે છે. ખાધું કે આરાંમ લીધો અને આરામ લીધો કે ખાધું એજ તેઓના જનમારાનું ગોયા કામ છે.

આવી ચલ્લી બાઈઓ મજગામ, પરેલ, માહાલખશમી, વાલકેશવર વગેરે લતાઓ ઉપર નજરે પડેછે. તેઓને જોવાની અનજાંના લોકો હાંસ રાખે છે, પણ તેઓને અછી રીતે ખુબ ચોંપથી પાલેલી હોય છે, કે તેઓ જાજી નજરે પડતી નથી. તેઓ બાગ બગીચામા ફરતી હોય, પણ અનજાનાને જોઈને પીંજરામાં જાયછે. તેઓ બંધ ગાડીમા જતી હોય, પણ અનજાનાઓને જોઈને પડદા નીચે તાંણે છે. તેઓ લગન વેહામા જાયછે, પણ લોકોની આગલ સોડ ઘણી નીચે તાંણેછે.

આવી ચલ્લીઓના ચલ્લાઓ ઘણું છુટાપણું ભોગવે છે. તેઓ બાહાર ઉડતા ફરેછે. તેઓ પોતાના વર

ગના ચલ્લાઓ વચે સઘલો વખત ગુજારેછે, એટલુંજ નહી પણ ઘણા ઉતરતા વરગોના અને ખરાબ આબરૂના ચલ્લાઓ સાથ ખરાબ બાજીમાં ભેલાયછે, અને તો પણ તેઓ પોતાની ચલ્લીઓ ઉપર ઘણો અટકાવ અને આંકોશ રાખેછે. જો કે તે ચલ્લીઓની પાંખ નથી અથવા તેમને ઉડવાની શકતી નથી, તો પણ તેઓને ઉડી જવાની તે ચલ્લાઓ ઘણી ધાસતી રાખતા હોય તેમ તેણીઓ ચાકરો નફરોના ગોથા ચોકી પેહેરા તલે રાખેછે.

આ ચલ્લીઓને પોતાના બાલ દેખીતા રાખવાનો હુકમ નથી; પોલકા અથવા બદીઆંનો પેહેરવાનો હુકમ નથી; મોજાં બુટ પેહેરવાનો હુકમ નથી. આ સોનાની ચલ્લીઓને ઈંગરેજી શીખવાનો હુકમ નથી; જાજું વાંચવા લખવાનો હુકમ નથી; પોતાની સહી મીતી પર ચીઠી લખવાનો હુકમ નથી. આ ચલ્લીઓને બાહેર બરવાસ જવાનો હુકમ નથી; ઉંઘાડી ગાડીએ ફરવાનો હુકમ નથી; નાટકશાળા તથા ગાએણુશાળામા જવાનો હુકમ નથી; મીટીંગોમા ઈઆ મીજલશોમા જવાનો હુકમ નથી.

આવા હુકમોથી આ ચલ્લી બાઈઓ સઘલાં સુખ છતાં ઘેરાયલીને ઘેરાયલી રેહુ છે. તેઓ ગોંધાઈ રેહેવાથી દુનીયાંદારી તેઓ થોડીજ સમજે છે. બંધ થઈ રેહવાથા છુટાં થવાની ખાએશ બીજી છુટી ચલ્લીઓ કરતાં તેઓની ખાએશ વધારે છે અને જે ચલ્લીને ઘટતી તાલીમ આપવા પછે છુટી મેલી હોય તેના કરતાં તેવી બંધ રાખેલી ચલ્લીને જારે તક મલે તારે ઉખડી જવા અથવા ઉડી જવાની વધારે ધાસતી રેહ છે. તેઓ શેહેરમાં કોઈ વાર બીજી બેહેનીઓને પોતાના ભરતારો અથવા ભાઈઓ સાથ ફરતી જોય છે, કોઈ વાર તેમના સાથ મોરીનાસની દુકાનમાં મોજ મારતી જોય છે, કોઈ વાર નાટકશાલાઓમા તમાસાથી દીલખુશ કરતી જોયછે અને તારે આ "સોનાંની ચલ્લી" ઓ પોતાનું સઘલું સોનુ રૂપું ભુલી જાય છે, પોતાના સુખ અને એશઆરામને ભુલી જાય છે, પોતાની આ બેહેનીઓની અદેખાઈ કરેછે અને પોતાના મનમા બલાપાથી બલે છે.

એક "સોનાની ચલ્લી" વીચાર કરે છે કે "મારા સઘલાં સુખ અને દમામ છતાં શેહેરની ખુદરતી ચલ્લીઓ વધારે સુખી છે, વધારે તનદરોસત છે અને વધારે કુવતમંદ છે. મારા હીરા મોતીથી મઢેલા ચેહેરા કરતાં તેનો ખાલેશ ખુદરતી ચેહેરો વધારે ખુલેછે. તે ચેહેરા પર ખાસ વધારે ચહડેલુંછે, ગાલ વધારે ગોલાબી છે, હોટ વધારે લાલ છે, બાલ વધારે સોભીતા છે. મારા મરઘી ગોસતના ઉંચા ખોરાક છતાં આ શેહેરી ચલ્લીઓ કદે વધારે કદાવર, કાઠીએ વધારે કુવતવાલી અને બચાંએ વધારે સુખી છે. તેને કાંઈ નાક કાનમાં આંધરાં પાડવા પડતાં નથી; તેને કાંઈ હાથ પગમાં દાગીના ઘાલવા પડતા નથી; તેને કોઈ 'માંથાંનો દુખારો,' 'હીસટીરીઆ' કે બીજો રોગ નથી."

એવી આપણી ઘણીક સોનાની ચલ્લીઓની હાલત છે. શેહેરી ચલ્લીઓ "સોનાની ચલ્લી" વીશે તરેહવાર ઉંચાં મત બાંધે છે; તેમની હાલત પસંદ કરે છે તથા તેમના જેવી થવા માંગેછે. પણ "સોનાની ચલ્લી" ઓ પોતાની હાલત પર નાસબર છે, અને "શેહેરી ચલ્લી" થવાને પસંદ કરેછે. "સોનાની ચલ્લી" ઓને ખરેખર સોનાના મુલની કરવાનુ ચલ્લાઓના હાથમા છે. પણ તેઓ વધારે એકલપેટાપણાથી પોતાનું વધારે તાહાડું કરેછે અને બીચારી ચલ્લીઓને પડતી નાખેછે. શેહેરી ચલ્લાઓને જોઈને તેઓ જરા જરા સુધરે છે અને પોતાની ચલ્લીઓને હમણા હમણા વધારે છુટ આપતાં શીખયાછે. પણ તેઓ આવાં સુધારાની નકલ કરનારા નહી પણ પેહેલ કાહાડનારા હોવા જોઈએ, પાછલ ચાલનારા નહી પણ આગલ ચાલનારા હોવા જોઈએ.

પે ૮.

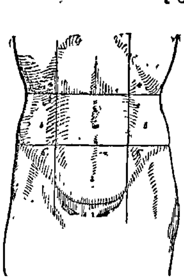

આપણા બદનના સાંચાનો એક મુખીઅ અને અગતનો ભાગ આપણા પેટમાં ગોઠવેલોછે. માથાંમાં ભેજું ગોઠવેલુંછે, જે માણસની સમજણ ઉપર સતા ચલાવેછે. દોકાંમાં ઈંદરીઓ રાખ્યાછે, જેથી બાહેરની વસતુઓની પીછાંણ કરીએ છઈએ. છાતીમાં દમ લેવાના તથા લોહી ફેરવવાના યંતરો ગોઠવેલાંછે, અને પેટમાં ખોરાક પચાવવાના તથા તેના ગલીચ ભાગને બાહેર કાહાડી નાખવાનાં યંત્રરો આવેલાંછે. એ ઉપરથી માલમ પડેછે કે પેટમાંના અવીઅપો માણસની જીંદગીમા માહાભારત અગત ધરાવે છે. માણસના જીવતરનો સઘલો આધાર ખોરાક ઉપર છે. ખોરાકથી પુશતી મળેછે, તનદરોસતી મળેછે અને જીવાયછે, પણ તેટલા માટે ખોરાક સારી પઠે પચવો જોઈએ છે અને નહી પચતી ચીજ બાહેક નીકલી જવી જોઈએછે, જો એ કામ બરાબર નહી થાયતો તેથી તરેહવાર દરદો નીકલેછે અને માણસ જાતને થતાં દુખોમાં પોણાંથી વધારે ભાગ એ કારણથી ઉતપન થાયછે.

એટલા માટે પેટમાના આ અગતના યંતરોનું થોડુંક ગ્નાન મેળવવાનો, બદનના બીજા ભાગોની તપાસ કરી રેહવા પછે હવે વખત આવયોછે. પેટમાં ગોઠવેલાં એકેક યંતરની તપાસ હવે પછેના અંકોમાં લઈશું, પણ તેટલાં યંતરોને રાખવાના આ મોટા પેટારા પેટ વીશે થોડીક માહેતગારી મેળવવાની પેહેલે અગત છે. પેટની અંદરના ભાગો કાંહાં કાંહાં ગોઠવેલાછે, તે માતર બાહેરથીજ આપણ જાણી શકીશું, પણ એ બાબે આપણા લોકોમા ઘણું અનજાનપણું જોવામા આવેછે. જો પુછીઉં હોય કે કલેજું કાંહાં છે? તો કોઈ વાંચનારી બાનું પેટની વચોવચમાં દેખાડશે અથવા કોઈ પેટની ડાવી બાજુએ દેખાડશે, પણ કલેજું વચમાબી નથી અને ડાવી ગમ પ

ણુ નથી. તેતો પેટમાં જમની બાજુએ આવેલુંછે. એજ પરમાણે બીજા અવીઅયો વીશે પણ ઓછી સમજ હોય, તે પેહેલાં સુધારવી ઘટેછે.

પરથમ સવાલતો એછે કે જેને આપણ પેટ કહીએ છઈએ તે કાંહાંથી કાંહાંવેરનું છે? છેલી પાંસલીથી તે પીઠુ સુધી પેટની હદ છે. પેટનો પદડો જેની સમજ ગયા અંકમા આપીછે, તે પેટનો ઉપરનો છેડો છે, અને પીઠુ તથા ફુલાંનાં હાડકાં પેટનો નીચલો છેડો છે. પેટની આગળનો ભાગ પોચોછે, તે નરમ માસના લોચા અને ચામડાંનો બનેલોછે તથા પેટની પાછળનો ભાગ કઠણ છે, તેમાં સુખીઅ કરી કમરના કાંઠાનું હાડકું આવેલુંછે. પેટ બધી ફરતો બાજુએથી ગોલ છે. કમર આગળથી બેહુ બાજુએ તેમાં વાંક આવેછે અને તે વાંકની હેઠલથી થાપા તરફનો ભાગ ઉપસેલોછે. એ ગોલ વાંક તથા ઉપસાટ બદનને ઘણી ખુબસુરતી આપેછે અને અગત કરીને ઓરત જાતમાં તેની શોભા ઘણી વધારે છે.

આ પેટની અંદર હોજરી, આંતરડાં, કલેજું, પીતો, તલલી, ગુરદા, બુકા અને ફુકકાનો એક ભાગ એટલાં અવીઅયો આવેછે. ફુકકો પીસાબથી ભરેલો હોયછે તારે તેનો ભાગ પેટના નીચલા ભાગમા જાયછે, તેમજ ગરભસતાંનમાં ગરભ હોયછે તારે ગરભનું પણ બનેછે. પેટના બાહેરના દેખાવનું ચીતર ઉપર આપયુંછે, પણ વધારે સમજને માટે આાડી તથા ઉભી લીટીઓ દોરીને પેટના ૯ ભાગ બતાવયાછે. એમાનો 1 નીશાંણવાલો પેહેલો ભાગ જે પેટની વચોવચમાં આવેલોછે, તેને પીપડીનો ભાગ કેહછે, તે મધે હોજરીનો વચલો ભાગ અને જમણો છેડો તથા કલેજાંનો દાવો ભાગ મુકેલોછે. તેની નીચેના બીજા (2) કુતીવાલા ભાગ મધે મોટાં આંતરડાંનો ઉપલો ભાગ તથા નાહાનાં આંતરડાંનો પણ ઉપલો ભાગ આવેલોછે. તેની હેઠલના ૩ જા (3) અથવા પીઠુવાળા ભાગમા નાહાના આંતરડાંના નીચલાં ગુચડાં તથા હુકા અને ગરભસતાનનો એક ભાગ આવેછે.

વચલાં પેટની જમની બાજુએ 4, 6 અને 8 નીશાનવાળા ભાગો આપેલાછે. એમાના પેહેલા જમની પાંસલી આગળના ભાગ મધે કલેજાંનો જમનો ભાગ, પીતો, નાહાના આંતરડાંનો એક ભાગ, મોટાં આંતરડાંની જમની વલન, જમના બુકાનો ઉપલો ભાગ તથા તેનું પડ આવેલુંછે. જમની બાજુએ તેની હેઠલનાં જમની કમર તરફના (6) ભાગમા મોટાં આંતરડાંનો ઉપર ચહતો ભાગ, જમના બુકાનો હેઠલો ભાગ, તથા નાહાના આંતરડાંનો થોડો ભાગ આવેલોછે. એથીબી નીચે જમની જાંગ તરફના ભાગમા નાહાના આંતરડાંનો છેડો તથા મોટાં આંતરડાંના ઉપર ચહડતા ભાગનું મોહોંડું અને પીસાબ લઈ જનારી જમની નલી આવેલીછે.

હવે પેટની દાવી ચોરદુના તરણ ભાગની તપાસ રહી છે. એના છેક ઉપલા દાવી પાંસલીના (5) ભાગમાં હોજરીનો દાવો છેડો, તલ્લી, મોટાં ઉતરતાં આંતરડાંની વલાંણ, દાવા બુકાનો ઉપલો ભાગ, તથા તેનું પડ આવેલુંછે. તેની હેઠલ કમરના દાવી ગમના ભાગ (7) માં મોટાં આંતરડાંનો હેઠલ ઉતરતો ભાગ, દાવા બુકાનો નીચલો ભાગ, અને નાહાના આંતરડાંનો એક ભાગ આવેછે. છેક હેઠે (9) દાવી જાંગ આગળના ભાગમાં મોટાં આંતરડાંનો છેલો વાંકવાળો ભાગ, તથા પીસાબ લઈ જનારી દાવી નલી આવેલીછે.

એ ઉપરથી જણાશે કે હોજરીનો મુખીઅ ભાગ પેટની વચોવચમાંછે, કલેજાંનો મુખીઅ ભાગ જમની બાજુએ છે, પીતો જમણી બાજુએ છે અને તલ્લી દાવી બાજુએ છે. બુકા જમના અને દાવા બે છે તથા તે જમની અને દાવી પાંસલીની હેઠલ છે. આંતરડાં મોટાં અને નાહાના બે છે. મોટાં આંતરડાંનો છેડો જમણી બાજુએ છેક જાંગ આગળ આવેલોછે, જાંહાંથી એ મોટો નળ ઉપર કમરના જમણા ભાગ સુધી આાડી વળાંણ લીએછે, અને કમરના દાવા ભાગ આગળ બીજી વળાંણ લઈ નીચે ઉતરેછે, તે દાવી જાંગ આગળ પુરો થાયછે. એ મોટા નળની વચે નાહાના આંતરડાંછે જેનો થોડો થોડો પેટના લગભગ સઘળા ભાગોમાં પોંહાંચી વળયોછે.

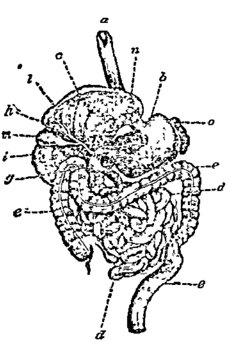

એ રીતે માણસનું પેટ બનેલું છે. તે માહેલા સાંચાની વધારે સમજને માટે હીઆં એક બીજું ચીતર આપીએ છઈએ, જેમા પેટ મધેના આખા સાંચાને તેની ખુદરતી હાલતમાં ચીતારયોછે. એમા ખોરાક પેટમા લવવાનો નળ (a) છેક ઉપર આવેલોછે, તે નળ (b) હોજરીમા જાયછે. (c) તે હોજરીનું જમણી બાજુનું મોહો છે, જે નાહાના આંતરડાં (d d) ને લાગેલું છે. એ નાહાના આંતરડાં સઘળાં વળખાઈને પડેલાંછે, પણ પેટની જમની બાજુએ હેઠેથી તેનો એક છેડો મોટાં આંતરડાં (e e) ને વલગેલોછે. એ આંતરડાં ઉપર ચહી, હોજરીની તલે વાંક લઈ દાવી દાવી બાજુએથી પાછાં હેઠલ આવેછે. પીત લઈ જનારી નળી (i) હોજરીના જમણા મોહોડાંની પાસેજ છે, જેની ઉપર કલેજું (l) છે તથા તેનીજ પાસે પીતો (m) છે. દાવી બોરદુ ઉપર હોજરીની પાસે (o) તલ્લી આવેલી છે.

કોરીની કાંહાંની.

કોરીકામ અથવા ચીનીકામનો સામાણ માણસ જાતની સગવડ અને સણગારનું એક મુળ છે. કોરીના પેઆલાં રકાબીથી તે કોરીની મોટી બરનીઓ, ફુલના કુંડાંઓ અને દીવાનખાંનામા મેળવાના "વાસ" સુધી તરેહ

વાર કદ, તરેહવાર આકાર, તરેહવાર રંગ અને તરેહવાર
ચીતરો તથા નકસીના વાસણો બનાવામા આવેછે. એક
કોરીનું વાસણ ભાગેછે એટલે રદ થાયછે, અને તેવાં કરોડો
વાસણને દુનીયાના કરોડો આદમીઓ દરરોજ વાપરેછે તથા
ભાંજેછે, પણ એ એક વાસણ બનાવા પર કેટલી મેહેનત
લાગેછે અને કેટલો ખરચ લાગેછે, તે કેવું સુભારૂં બનાવયું
છે અને ગોયા કાગળ હોય તેમ તે પર કેવા આબેહુબ ચી
તાર પાડયાછે, અને છેલે એ હોનર કેટલો સુધરયોછે તથા
વધયોછે તેનો વીચાર કરવો તે ગોયા દુનીયાંના સુધારાની
આખી તવારીખ વાંચી જવા બરાબરછે.

એ કોરીની જીંદગી કથા અને કાંહાંની ભરેલી છે. કો
રીનો હોનર હાલ સુધરાઈના નુકતા ઉપર આવયોછે, પણ તેની
બનાવટ તથા હાલની હસતી સાથ થોડી મેહેનત અને થોડી જ
હેમત જોડાઈ નથી. એ હોનરની આખી તવારીખ આતરે પરગ
ટ કરવાની ધારણા નથી, પણ તેની તવારીખમાની એકજ કાંહાં
ની ઉપર હીઆં વીચાર કરીએ છઈએ. તે એ હોનરને ઈં
ગલંડમા દાખલ કરતી વેળાની કાંહાંની છે. જોકે કોરીકા
મનો હોનર છેક જુનામા જુના જમાંનાથી જણાયલો જણા
વવામા આવેછે, તો પણ યુરોપખંડ કે જાંહાં હાલ તેં સઉ
થી સરસ સણગાર આપેછે અને જાંહાંના એ હોનરના
નમુના ઉપર આપણ ઘણીવાર અચરતીથી આફરીન કરીએ
છઈએ તાંહાં એ હોનર કાંઈ તેટલો જુનો નથી. તાંહાંતો
તે છેક પાછળથી દાખલ થયલોછે.

જે વખતે દુનીયામા બેહેસત હતું તે વખતથી અથ
વા આદમ અને ઈવના જમાનાથી માણસ મટોડીમાથી વા
સણ બનાવતાં શીખયો હતો, એમ કેહેવાયછે. તેના પેહેલા
હોનરોમા માટીકામનો હોનર ગણાયછે. સેમોસના કુંભા
રો અને કોરીકામ બનાવનારાઓ છેક યુનાન દેશના હો
મરના વખતમા વખણાયલા હતા. ચીન દેશમા હાલ જે
વી કોડીની બાટલીઓ બનાવામા આવેછે, તેવી બાટલી પુ
રાતન મીસર તરફના ફારોઆની કબરોમાથી મળી આવી
છે. ફીડીયાસ અને માઈરો જેવા પુરાતન મુરતીકારો પો
તાના પુતલાં બનાવાના હોનરમા તે વખતના કુંભારો વગેરે
ના જોડીયા હતા.

પાછલાં ચીનીકામના વાસણ યુરોપ મધે દાખલ કરવા
નું માન સને ૧૫૧૮ મા પોરટુગીસ લોકોએ મેળવયું હતું.
ઉગમણ તરફના દેશો કેવાં નાદર વાસણો બનાવી શકેછે તે
જોવાની તથા વખાણવાની માતર તાલેવંતોનેજ શકતી હતી,
પણ તે કેમ બનતાં તેનો તેઓને ખેઆલ પણ નહી હતો.
વાસણો દાખલ કરવા પછે છેક ૨૦૦ વરસે એ હોનર યુરો
પ ખાતે બનવા લાગો અને સને ૧૭૦૬ મા જરમની દેશ
મધે સાક્સની ખાતે પેહેલવેહેલાં ચીનીકામના વાસણો બ
નવા લાગાં. ઈંગલંડમા જરમનીની મીશાલે પેહેલાં એ હો
નર ઘણો છુપો હતો. રખે બીજાઓ શીખે એવા વેહેમથી
જેમ આપણામાથી ઘણો હોનર મરી ગયોછે, તેમજ આ
ચીનીકામના હોનર વીશે એકવાર બનવાની ધાસતી હતી.

પેહેલી બારીમા એ હોનરને એટલો છુપો રાખયો હ
તો કે તેમા મજુરીના કામ ઉપર માતર "ઈડીઅટો" ને
ઇઆને જનમથી મુરખ માંણસોને રાખયાં હતાં. આવું
હોવાથી આસટબરી નામનો નામીઓ કારીગર આ હોનર
શીખવા મોટે જાણીજોઈને ઢોંગથી મુરખ બનયો હતો અને
મુરખ જેવા દેખાવથી કારખાંનામા દાખલ થયો હતો તથ
ઘણાક વરસો તેણે તે કારખાંનામા કાહાડયાં તાંહાં સુધી તે
વા મુરખનોંજ અવતાર રાખયો હતો. તેણે છુપી રીતે સ
ઘળી નોંધો કરી લીધી હતી તથા નમુનાઓ કાગળ ઉપર
ઉતારી લીધા હતા. એ રીતે શીખીને બાહેર પડવા પછે તે
ણે એ હોનર દુનીયાંને જાહેર કીધો હતો.

એલડરસ નામના કારીગર ભાઈઓ આ હોનર શી
ખવા સારૂં જરમની ખાતે છુપા ગયા હતા. ચીની કામ
બનાવાના સઘળા નુસકા તેઓ લખી લાવયા, પણ તેમા તે
ઓ પકડાયા અને તે નુસકા મેળીને તેઓને નાહાસવું પ
ડયું. સારાં ભાએગે તેઓ લંડન પુગા જાંહાં આસરે સવા
સો વરસ ઉપર તેઓએ ચેલસીયા ખાતે મોટું કારખાંનું સ
થાપયું. તાર પછે એ હોનર કેટલો વધયોછે તેનો એક દા
ખલો આ છે કે ૧૭૩૮ મા થોડાંક ગરીબ ગામડાંઓમા
૩૦૦૦ આ કામના કુંભારો હતા, પણ ૧૦૦ વરસ પછે
૧૮૩૮ મા તેઓની શંખયા ૪૫૦૦૦ ની થઈ. તે ગરીબ
કુંભારો આજે લખશાપતી થયાછે. મીનટન, કોપલાંડ અને
ડાવનપોરંટ જેવા નામીચા કોરીકામ બનાવનારા દરએક
જણ પોતાના કારખાંનામા ૧૦૦૦ થી ૫૦૦૦ કારીગરો રા
ખેછે તથા દર માસે ૫૦ હજારથી ૧ લાખ રૂપીઆના પગા
ર આપેછે.

અગરજો એક પલેટને બોલતી કીધી હોયતો તે એટ
લાજ ઉદીઓગની વાત કેહશે નહી. એક રકાબી દેશેદેશનો
રોજગાર વધારેછે. ડેવન અથવા કારનવાલથી મટોડી આ
વેછે; તેને સફેદ કરવા સારૂં કેંટ ખાતેથી ગાર આવેછે; અ
ને તેને સુમારી કરવા સારૂં નારવે અથવા સાક્સનીથી તંક
નખાર આવેછે. એક રકાબી છ તબકાના કામમાથી પસાર
થાયછે. પેહેલાં તેને મટોડીમાથી બનાવેછે; પછે તેને આ
ગમા લુંજેછે; તાર પછે તેને છાપેછે; તે પછે તેને પાલીસ
કરેછે; તાર બાદ તે પર ઢોંર ચહડાવેછે; અને સેંકડો માઈ
લની મંજલે બેજારમા વેચાવા જાયછે અને તો પણ એક પ
લેટ એક બે આંનાની કીમતે મળી આવેછે.

બીવર.

જે નાહાનાં ચોપગાં જાંનવરોમાં કોતરી કોતરીને ખા
વાનાં દાંત આપેલાછે, તેઓને જાનવરી વીદીઆમાં "રોડે
નશીઆ" કરીને કેહછે. એ જાંનવરોનો 'આંકાર ઉંદરને
મળતો આવેછે. એ જાતમાં નાહાનામા નાહાની લેરીખ

છે, અને મોટાંમાં મોટું સસલુ છે. ઉંદર અને સોસોલી ઉંએન જાતનુંછે અને આ બાબતને મથાલેનું બીવર જાંનવર પણ એજ વરગમાં આવેછે, એ જાંનવરોના કોતરવાનાં દાંત બે હોયછે અને ઘણા પાસે પાસેછે, એ દાંત સદા એકેક સાથ ઘસાયછે અને ખરી જાયછે, પણ જારે એક ખરી જાયછે અને તેની સાંમેના બીજા દાંતને ઘસવાનું કાંઈ નહીં હોતું, તારે તે બાકી રહેલો દાંત ઉગીને ઘણો મોટો થાયછે. આ જાંનવરોનું બદન આગલાના કરતાં પાછલા ભાગમાં વધારે જાડું અને ભારી હોયછે, જેથી કરીને તે ઘણું કરીને કુદકા મારતું દોડેછે.

બીવરનો આકાર ઉંદરના આકારને ઘણો મળતો આવેછે. પણ તેનું પુછડું સદા ચપટું અને લાંબુ પણ ઇડાં રોકું હોયછે, તથા તેના ઉપર એક જાતનાં ભીંગરાં મઢેલાં હોયછે. તેના પાછલા પગ એવી રીતે બનાવેલા હોયછે કે જેથી પુછડાંની મદદ સાથે એ પરાંણી પાંણીમા અછી રીતે તરી શકેછે. તેઓ નદી કીનારા ઉપર રેહછે તથા જાહાડોની છાલ ઉપર જીવેછે અને તે દાંખલીઓને પોતાના ઘર બનાવવામાં કાંમે લગાડેછે.

પોતાના ઘર બાંધવામાં અને પોતાને માટે ખોરાક એકઠો કરવામા બીવર એટલું દાહાપણ અને દુરઅંદેશી વાપરેછે કે જેથી જાંનવરી દુનીયાનાં દાહયાં પરાંણીઓમા એ પણ ગણાયછે અને તેની અકલ ઉપર માણુશજાત અચરત થઈ આફરીન કરેછે. મથાલે આપેલાં ચીતરમાં જે ગોલ ઘુંમજ જેવાં ચીતારયાંછે, તે બીવરને રેહવાના ઘર છે, અને કોઇ પણ વાંચનારી બાનું સવાલ કરશે કે આટલાં નાહાના પરાંણી આવા મોટા ઘુંમજ સી રીતે બાંધી શકેછે. બીવરના આ કામનો હેવાલ ઘણો અજાએબ જેવો છે, અને તે ટુંકમાંજ હેઠલ ઉતારીએ છઇએ.

ખોદાતાલાએ બીવરને એવી શકતી આપીછે કે જેથી તેઓ એકઠાં મલીને અને કોરી કોરીને મોટાં કદના જાહાડોને જમીનદોસત કરી શકેછે. તે જાહાડોની છાલ ખાઇને ડુલીઆં તથા દાંખલીથી પોતાના ઘર બાંધેછે. તેઓના ૧૫ કે ૨૦ કુટંબો સાથે મળીને પોતાનું ગામ વસાવેછે. પેહેલાં તો નદીને કીનારે એક જગા પસંદ કરી પાંણીને અટકાવા માટે એક દેવાલ અથવા બંદ બાંધી લીએછે. એ દેવાલ અલબતાં જાહાડના થડ, દાંખલી વગેરેની બનાવેછે, પણ વધારે અજાએબ જેવું એ છે કે ગોયા ઇજનેરપણું જાંણતાં હોય તેમ તે દેવાલમાંથી પાંણીને નીકલી જવાના મારગો વટીક તેઓ બાંધેછે, અને પાંણીમા ધસી નહીં જાય એટલી મજબુત દેવાવ બાંધેછે, તથા નદીના તલીઆંમાં તરણ ફીટ ઉંડા ખુંટા દાટેછે !

દેવાલ બાંધયા પછે આ શીઆનું જનાવર પોતાના ઘર બાંધવા પર લખશ લગાડેછે. તે ઘરને માટે પેહેલાં સારી પઠે મેહેનત કરીને દાંખલીઓ એકઠી કરેછે અને પછે તેમને બરાબર ગોઠવીને એક માચરો ઉભો કરેછે. તાર બાદ નદીમાથી કાદવ લાવી તે તેને આ માચરામાં ખરચી ચુનાને બદલે કામે લગાડેછે. આ બાંધકામ કરતાં એ મુગાં જાંનવરને કરીઆનો થાપી જોઇએ, પણ તેના લાબાં, ચપટાં પુછડાંને થાપી તરીકે કામ લગાડેછે. આ પરમાણે પોતાને માટે બાંધેલાં ઘર ઘણા મજબુત અને સંગીન બનાવેછે. એવાં ૧૫ કે ૨૦ ઘર સાથે બાંધીને પછે શીઆલામાં તે ઘર મયેજ સઘલું વસવું કરેછે.

ઘર બાંધવા ઉપરાંત બીવરો શીયાલાને માટે ખોરાક એકઠો કરવા મંડેછે. જાહાડોની છાલ અને ડુલીયાં પોતાનેજ માટે નહી પણ પોતાનાં આખાં ગામને પુરાં પડે એટલાં તેઓ એકઠાં કરેછે. પારીસના જાનવરોના સંગરહસથાનમા એક બીવરને એક શખત શીઆલાની રૂતમાં થોડાંક આપલ ફળ તથા જાહાડની દાંખલીઓ આપવામાં આવી. તેણે એ દાંખલીઓને કાપીને એકસરખાં કદની કીધી અને તેમને એકેકમાં ભેલવીને એક ટોપલી બનાવી જેની અંદર તે પોતે ભરાયો અને ટોપલીના ખાંચાઓમાં પોતાના આપલ ખોસીયાં. એ રીતે શીયાલાના દીવસો ઉપર એ જાનવર પોતાના ટોપલીરોકાં ઘરમાં બંધ રેહછે અને મુદલ બાહાર સસરતાં નથી.

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૫ મો.

રાંધણીનો સામાન—ચુહુલા.

ઘર માડવા સારૂં ખાનાનો સામાન આપણુ ખરીદી ચુકાં. હવે રાંધણીનો સામાન લેવા જવું જોઇએ. રાંધણી અથવા બબરચીખાનામા ઘણી તરેહના સામાનની જરૂર પડેછે, અને આપણી રાંધણીઓમા તેમાનો ઘણો સામાન વપરાયછે. પણ તે બાબે સુધરેલાં દેશોની કલાએ કેટલી વધારે સગવડ કરી આપીછે, તે આપણે જાંણવું જોઇએછે અને તેટલા માટે આગલા અંકોની મીશાલે આ અંકમાં પણ તેવી કલાઓની આપણુ થોડી થોડી તપાસ લઇશું.

પરથમ રાંધણીમા ચુહુલા જરૂરના છે. આપણી રાંધણીઓમા ચુહુલા આગમચથી બાંધેલા હોયછે, પણ થોડાજ ઘરોમાં તે જોઇતી સગવડ તથા સફાઈવાલા હોયછે. ચુહુલા એવા જોઇએ કે તેની ઉપર કામ કરતી વેલા ધુમાડાથી આંખને હરકત પોહોંચે નહી, ઇઆ કપડાંને દાધો લાગે નહી. વલી ચુહુલા એવા જોઇએ કે તે ઉપર થોડા વખતમા ઘણું કામ થઈ શકે, એકજ વખતે ઘણી ચીજ બની શકે. તે સાથે એવાબી ચુહુલા હોય કે થોડીજ જગા રોકે અને ગમે તાંહાં મંડાઇ શકે તો તેથી પણ સગવડમા વધારો થાયછે.

આપણી રાંધણીઓમાંના સાધારણ ચુહુલા એવી કીસમના નથી. મોટાં ખાના કરવાની વાડીઓમાં હારેદાર ચુહુલાઓ બાંધેલા હોયછે, અને તેથી કેટલી બધી જગા રોકાયછે. ઘરોમા મોટું ખાંનુ કરવું હોય તારે ટકોડી જગાએ ફતરાઓ ગોઠવીને તેમા ચુહુલા માડવા પડેછે. કોઈ વખત ખડકીમાં, કોઇવાર ચોકમા, કોઇવાર ઓટલાપર, કોઇવાર રસતામા ચુહુલા માડવા પડેછે અને ઘણી ગલીચી, અકલાટ તથા ધુમાધાર/થાયછે.

આ સઘલી અગવડ વેલાતી ચુહુલાઓથી ટલેછે. એ વેલાતી ચુહુલા તરેહવાર કદના, તરેહવાર બાંધણીના અને નાના પરકારના આવેછે તથા તેથી તરેહવાર કામ થાયછે. રાંધવાનુ કાંમ એકજ રીતનુ નથી. કેટલીક ખોરાકી બાફવી પડેછે, કેટલીક રોસટ કરવી પડેછે, કેટલીક લુંજવી પડેછે અને કેટલીક "પકાવવી" પડેછે. એ સઘલાં જુદાં જુદાં કામોને માટે તરેહવાર સગવડો કરી આપવામા આવીછે અને તેથી વેલાતી ખાંનાનુ ગોયા રૂપજ કાંઇ બદલાઈ ગયુંછે.

વેલાતી ચુહુલા ઘણાખરા એક ટેબલના જેવા આવેછે. અગત કરીને વચમાં ખાંચો અને આસપાસ એકથી વધારે ખાંનાંઓ વાલી જે ટેબલો આવેછે, તેને બરાબર મલતા આ ચુહુલા હોયછે. તેને ઈંગરેજીમાં "કીચન રેનજ" કેહેછે. તેઓને ઘણાખરાં ઘરોમાં દેવાલ મધે તેમને લાએક ખાંચ બનાવીને જડી લેવામા આવેછે. બીજા ચુહુલાઓ એક મોટાં ગોલ પણ બંધ કરેલાં બધાંણા જેવા હોયછે, જે મુસાફરીમાં કામ લાગેછે અથવા નાહના ઓરડાઓમા ગોઠવી શકાયછે.

આ ચુહુલા લોઢાંના બનેછે અને ઘણા મજબુત તથા ટકાઉ હોયછે. ખુદ આતશથી કામ કરવાને બદલે આતશની ગરમીથી કામ કરવાના નીઅમ ઉપર તે બાંધેલા હોયછે. તેમાના આતશની ગરમી જુદા જુદા ભાગો ઉપર પોંહોંચેછે. સાધારણ જોનારને જે એક ટેબલ, અથવા એક નાહાનુ પીપ અથવા એક પેટી જેવું લાગેછે, પણ આતશબી તેમાજ થાયછે અને પકવાનો પણ તે પરજ થાયછે. એકથી વધારે પકવાંનો તે ઉપર એકજ વખતે સાંમટાં પકેછે. એવા જે કબીલદારોને ઘરના મોટા ચુહુલા હોયછે તેમા એક ગમ લુંજવા, બીજી ગમ બાફવા, તરીજી ગમ ઉકાલવા વગરે કામ ચાલેછે.

"કીચન રેનજ" મા ઘણું કરીને આતશ વચલા ખાંચામાં લોઢાંના સલીયાઓની વચે રેહેછે. કોઈ ચુહુલામાં વચમાની એ સગડીનુ મથાલું લોખંડની પલેટથી ઢાંકી લીધેલું હોયછે અને કોઈ ચુહુલામા તે મથાલું ખોલલું હોયછે. ઢાંકેલી સગડીમા બલતણ ઓછું બલેછે. આ ચુહુલામાં લોઢાંના પદડાઓ કરેલા હોયછે, જેમને કમાનથી ઉપર હેઠે સેરવી શકાયછે અને તે મુજબ આતસને જેટલો જોઇએ એટલો તેજી ઇઆ નરમ કરી શકાયછે. તેમજ ચુહુલાને મથાલેના ફરકાં પણ એજ કારણશર ઘડીવાલીને ઉંચાંનીચાં કરી શકાયછે.

આતશની સગડીને મથાલે કીટલી ઇઆ એવીજ ઉકલતી વાંણી મુકવા સારૂ એક નાહની પલેટ મુકેલીછે, જે આતશ ઉપર ગોલ ફરતી રેહેછે. તેની આસપાસ ચુહુલાની આખી સપાટીપર બીજાં વાસણોને માટે પણ ખાંચા કરેલા હોયછે. સગડીના સલીઆની હેઠલ એક ખાંણું કરેલુંછે, જેને બાહેર ખેંચી કાહાડવાથી જે પકવાંનો ગરમાંગરમ રાખી મેલવાં હોય તેના વાસણો તે પર આતશની નજદીક રેહેછે. સગડીના સલીઆની એક બાજુએ હુકોની ઉપર લોઢાંની સીકો ગોઠવેલી છે, તથા તે આતશ પર ચઢાવા ઉતારવાની સોકલ વગેરેથી એકજ વખતે ઘણી સીકોપર "રોસટ" થઇ શકેછે.

આ ચુહુલાની એક બાજુએ રોટી, કેક, પુડીંગ વગેરે લુંજવાની ભઠી (તનદુર) હોયછે અને તે ભઠીમાં વસતુએ મુકવાની પલેટો એકની ઉપર એક ગોઠવેલી હોયછે. આ ભઠીઓ એવી બનાવેલી હોયછે કે જેની સઘલી બાજુએ એકસરખી ગરમી પોંહોંચી શકે. એટલા માટે ભઠીની આસપાસ ગરમ હવા પોંહોંચાડવાની નલીઓ ચુહુલાની અંદર કરેલી હોયછે. પણ કેટલાક ચુહુલામા નલીને બદલે સગડીની અંદરથી લોખંડના સલીઆઓને મારફે ગરમી પોંહોંચાડવાની ગોઠવણ કરેલી હોયછે. ચુહુલાની બીજી બાજુએ "બાઈલર" હોયછે જેની અંદર પાંણી ઉકલેછે જે પાંણી વપરાસમા આવેછે, એટલુંજ નહી પણ તે બાઈલરમાંનો બાફ બાફવાના પકવાનોને માટે ચુહુલાના બીજા ભાગો ઉપર કામ લાગેછે. તે બાફ નીકલી નહીંજાય એટલા માટે આ બાઈલરમા અછી યુકતીઓ કરેલીછે.

આવા સગવડ ભરેલા ચુહુલાઓની આપણા ઘરોમા જરૂર છે. પણ વલી એટલાજ ચુહુલા બનતા નથી. ચોકસ નાહના કામોને માટે નાહના ચુહુલા બનાવામા આવેછે અને તેમા પણ અછી કલા કરેલી હોયછે.

જેમકે એક જાતનો ચુહુલો જેને "કનજુરર" કેહેછે, તેમાં માતર પાંચ કે સાત મીનીટ સુધી ફકત કાગલ બાલવાથી ગરમાગરમ કટલેસ બની શકેછે. આ માતર એક નાહાની સગડી છે, જેમા બે પડછે. હેઠેના પડમા કાગલ સલગાવીને નાખેછે, તથા ઉપલાં પડમાં જરા માખણ ચોપડી તે પર કટલેસો મુકેછે અને માતર સાત આઠ મીનીટ તેમને ફેરવયા કીધાથી તે લુંજાઈને તઈઆર થાયછે. આ ચુહુલાપર પાંણી પણ માતર કાગલની ગરમીથી જરાવારમા ગરમ થાયછે. મુસાફરો કરતાં આ ચુહુલાથી ગાડીમાને ગાડીમાં કટલેસ થાયછે, તેમજ બીજી અગવડની વખત પણ તે ઝટ કામ લાગેછે.

"એટના" નામની એક બીજી નાહની સગડી પાંણી ઉકાલવા સારૂ બનાવેલી હોયછે. તેમા એક પતરાંનું વાસણછે, જે મધે "સપીરીટ આફ વાઇન" અને નખતેલ રેહેછે, પછે એક કીટલી જેવાં બીજાં વાસણમા પાંણી ભરી તે પેહેલાં વાસણમા મુકેછે. તલેના વાસણને તલીએથી ઇસપીરીટ તથા નખતેલને સલગાવામા આવેછે, જેના બલતાં પાંણીના વાસણની આસપાસ ફરી વલેછે અને ચાર પાંચ મીનીટમા પાંણી તઈઆર ગરમ થાયછે. બીજી એક નાહાની સગડી જામ અથવા જેલી બનાવા ફરેંચ લોકોએ બનાવીછે. તેમાં તલીએ આતશ રેહેછે તથા આતશને વધતો ઓછો કરવાની અને ધુમાડાને અટકાવાની ગોઠવણ કરેલીછે.

"અમેરીકન ઓવન" નામનું એક તનદુર પેટીના આકારનું આવેછે તેમા અછી તરેહથી "રોસટ" થઇ શકેછે. એક સગડી જેને "રીવાલવીંગ ઓવન" અથવા મકરની મીશાલે "ફરતી તનદુર" કેહેછે, તે કાંઇજ નહી પણ એક વાસણના આકારની છે, અને તેની અંદર રોટી, કેક, પઇ, વગેરે પકવાનો લુંજી શકાયછે. એ ભઠીને આતશની ઉપર ટાંગીને લટકતી રાખેછે, તથા તે ફરીઆ કરેછે અને સાધારણ આતશ ઉપર તે મધે ૧૧ કલાકમાં ચાર ૨ તલી પાંઉ બનેછે. એ ઉપરાંત "રોસટ" કરવા માટે ઈ

ગરેજી બાવરચી ખાનાઓમાં ખાશ ભઠીઓ બાંધેલી હોય છે, જેની અંદર "રોસટ" ના વાસણો મેલવાની-અભરાઈઓ કરેલી હોયછે અને જેની તલેના આતશની ગરમી ભઠીની ચારે બાજુએ પોહોંચાડવાના મારગો કરેલા હોયછે.

પરચુટણ બાબતો.

વેહેમ—"અગનાનપણાના ઝંઝીરનો વડો ધરમગુરૂ"

"મંડળીએ પોતાના પાલણામા પોતાની આસપાસ લપેટેલી સુજની."

"અકલના તાજ ઉપરથી પદભ્રશટ થયલો ઠગારો."

"અધુરા ધરમોની ગોલી ગલવાથી રાતનાં બીહામના ખોઆબ."

એક નીમખહલાલ ચાકર—ઈંગલંડના રાજા ૮ મા હેનરીના વખતમાં ઉલસી નામનો જે જાહોજલાલો ભરેલો પરધાન ખરાબેહાલ થયો હતો, તેની નોકરીમાં વીલીઅમ ફીટજવીલીઅમ ચાકર હતો. ઉલસીએ તેને એક લતાનો કોટવાલ બનાવયો અને વીલીઅમ પોતાની જીંદગીમાં તવંગર થયો. જારે રાજાએ ઉલસીને ખુવાર કીધો તારે આ એકીનદાર નોકરે તેની પડતી હાલતમા તેને મોટી જીઆફત આપી. એ ઉપરથી રાજો ખફા થયો અને તેના એક દુશમનને મેજબાની કેમ આપી તે પુછવા સારૂં રાજાની હજુર તેને ઉભો કીધો. તેણે કહયું કે રાજા તરફ ધીકાર બતાવા સારૂં નહી પણ મારા આગલા શેઠ તરફ વફાદારી બતાવા સારૂં મેં એ જીઆફત કીધી. આ સુખનોથી રાજા હેનરીનું દીલ પીગલી ગયું. તે બોલયો કે મારા પોતાના થોડાજ નોકરો એવા નીમખહલાલ હશે. તેણે તેજ વખતે વીલીઅમને નાઈટનો ખેતાબ બખ્શીઓ તથા તેને પરીવી કાઉનસીલર બનાવયો. સર વીલીઅમ ઘણો પઈસાવાલો થઇને મરણ પામયો. મરતી વખતે તેણે મોટી શખાવત કીધી તથા જેઓ પાસેથી નાણું માંગતો હતો તેઓના કરજ માફ કીધાં.

વીસ વરસનું નોતરૂં—કોઈ નોતરૂં દેવું હોય તો ૭ મહીના ઘણામા ઘણા આગમચથી હોયછે. પણ જોતીશ વીદીઆમા એક અગતનો બનાવ બનવાનો છે, તેને માટે ઈંગલંડના જોતીશોને સાંમેલ થવાને વીસ વરસ આગમચથી નોતરૂં દેવામાં આવયુંછે. તે બનાવ તા૦ ૬ ઠી ડીસેમબર ૧૮૮૨ ને દીને બનવાનોછે, તેનું નોતરૂં ૧૮૬૪ ના શાલથી આપવામાં આવયુંછે અને હવે જેમ તે વખત આગળ આવેછે, તો જોકે તેને હજી ૧૧ વરસ બાકીછે, તોપણ જોતીશો હમણાંથી તઇઆરીઓ કરેછે. તે બનાવ એ છે કે આપણી ધરતી અને સુરજની વચ્ચે સુકરનો ગરેહ એવી રીતે આવશે કે જેથી તે દીસના એક ધાબાંની મીશાલે માલમ પડશે. તે બનાવ જોવા માટે અમેરીકાના એક ચોકસ ભાગમાં વીદવાંનોનો મોટો કાફલો રવાને કરવાની તઈઆરી થાયછે, તેને માટે અમેરીકાના તેટલા ભાગની સરવેઈ મલાવાં ધારીછે અને હથીઆરો તથા ઓજારો વગેરેની શોધો થાયછે. આ તપાસથી સુરજને લગતી શોધોમાં જે કેટલોક શક રહયોછે તે નીકલી જઈ ઘણું મોટું અજવાલું પડવાની આશા રાખવામાં આવેછે.

કાંન—બેહેરા કાન અગવડ ભરેલા છે, પણ કાચા કાંન રાખવા ખરાબી ભરેલાછે.

આંખ—આંધલી આંખનો અંધાપો આંધલાને દુખ ભરેલો છે, પણ દેખતી આંખનો અંધાપો દુનીઆને દુખ ભરેલોછે.

નાંક—બંધ થયલું નસકોરૂં માતર સુંઘવાને અશકત હોયછે પણ બીજાજથી ચહડાવેલું નસકોરૂં આલમના નાકમાં ગંધ મારેછે.

જીભ—કડવી વાંણીઓને જીભ ધીકારેછે, પણ કડવા સુખનોને જીભ વધારે ધીકારવા ધરેછે.

ચીના લોકોના "વીજીટીંગ કારડ"—"વીજીટ" અથવા મુલાકાતે જતો વખતે પોતાના નામનો કારડ લઈ જવા તથા જેની મુલાકાતે ગયા હોય, તે જો નહી મળેતો કારડ મેલી આવવાનો જે રેવાજ આપણામા ઈંગરેજો ઉપરથી વધયોછે, તે રેવાજ ચીનમાં ૧૦૦૦ વરસનો જુનો છે અને ચીનાઓ ઉપરથી યુરોપીઅનોએ તે રેવાજ લીધોછે. તફાવત એ છે કે આપણા કારડો નાહાના કદના છે, પણ ચીનાઈ કારડોનું કદ મુલાકાતની અગત પરમાંણે તથા મુલાકાત લેનાર તથા આપનારના દરજા પરમાંણે નાહાના મોટા હોયછે. એ ચીનાઈ કારડો કાગજના એકેકા આખા તાવના હોયછે, જેની વચમાં નામ, ધંધો, પદવી વગેરે લખેલું હોયછે. કેટલાક "કારડો" એક ઈંગરેજી બાઈબંધના જોવામાં આવયાછે, જેમા એટલા રંગોની મેળવણી કરેલી છે તથા તેમના કદ એટલાં મોટાં છે, કે તેવા થોડાક કારડો એક ઓરડાની દેવાલ ઉપર અછાં "વાલપેપર" થઈ શકે!

સંઘાં એક બાપના—એક દાહાયો થવા ચાહાનારા પાદરી સાહેબે એક ભીખારીના છોકરાને ફુગાઈ ગયલી એક રોટી આપવા પછે તેને ખોદાની બંદગી શીખાડવા માંડી. "બેટા બોલ કે 'ઓ અમારા બાપ'!" ભીખારી. 'ઓ અમારા બાપ.' પણ પાદરી સાહેબ મારા અને તમારો બેહુનો બાપ એકજકે ? પાદરી—અલબતાં. ભીખારી—તારે આપણ બેહુ ભાઈ કે ? પાદરી—બેસક. ભીખારી—તારે તમે કેવા ગુનેહગારછો કે તમારા ભાઈને ફુગાયલી રોટી આપી!

ચીનાઈ કેહેવતો—સરોવર ભરવો સેહેલછે; માંણસની મરજી ભરવી બહુ બંકટ છે,

જે માતબર થવા જાય ઝટ—તેને અડકે બહુ શંકટ.
જે બહુ નરમાસ રાખે, તેને કોઈ ના ગાંઠે.
ભુલ કીધા બાદ, નચીંએત કરીએ યાદ.
અગનીથી સોનાને નડર—પાંણીથી પીગલે ન પથર.
અગનાન વઈદ કાંઈ, ખુની કરતાં બેહેતર નહી.

(જીંદગી જોગવવાની જુગતી.)

ચીતરો સાથી બગડેછે? આઈલપેનટીંગ (તેલવાલા રંગથી ચીતારેલાં) ચીતરો જાંખ્યાં થાયછે, તેનું કારણ એવું શોધી કાહાડવામાં આવયુંછે કે તે માહેલા રંગો જે એમાલુમ બારીક કરચોથી બનેલાછે, તે કરચો વચેનું ખેંચાંણુ ઓછું થવાથી રંગની કરચો છુટી પડેછે અને તેથી ચીતર જાંખું મારેછે. આ ખેંચાંણ પાછું વધારવા માટે અરકના બાફથી ભરેલી હવાના ઓરડામા તે ચીતરો રાખવાની ભલામણ કરવામા આવેછે.

લાકડાંના કાગલ—આ મથાલું વાંચનારાઓના મનમા નવાઈ પેદા કરશે. પણ તેમાં એટલી નવાઈ નથી. લાકડાંની અંદરથી બનાવેલાં કાગલના નમુણા ઈંગલંડ, ફરાનસ અને અમેરીકા ખાતે લોકોએ જોયલાછે અને જલવાઇ રહેલાછે.

ઘરઘતુ નુસકાઓ.

"હેસટી (આફલું) પુડીંગ"—એક સેર અથવા બે પેંટભર દુધમાં ০ા રતલ મેદો જરા ઘાટો થાય તાંહાંસુધી ઊકાલવો, તાર પછે જરા માખણ તથા જુકા કરેલાં જાયફલ અને ગમે એટલી ખાંડ સાથે તે મેદાને એક વાસણમા કાહાડવો, ઠંડા પડવા પછે સારીપઠે કાલવેલાં છ ઇડાં રેડવાં; છેલે એક ડીશમાં પફનાં માનગુ પર કરી તેમાં મુરબ્બા પાંથરવો અને તેની ઊપર ઊપલું પુડીંગ રેડવું, અને પછે ધીમી ભઠીમાં ০ાા કલાક સુધી તેને ભુંજવા મેળવું.

લવંગના કેક—ઇડાં, ૬; ગોલાબ, ૩ ચમચીભર; લવંગ, ০ાા આંઊંસ; ખાંડ, ০ા રતલ; મેદો, ૧ રતલ.

ગોલાબની અંદર ઇડાં, લવંગ, ખાંડ, તથા મેદો કાલવીને તેનું માન બનાવવું તથા પછે તેના કેકના ચોસલાં કરી સફેદ કાગળમાં તેમને લપેટીને ભુંજવાં.

દુધમાં આરારૂટ—તરણ મોટા ચમચા ભરીને આરારૂટને થોડાંક પાંણીમા સારીપઠે કાલવીને પછે તેને ০ા કલાક ઠરવા દેવી; ০ા કલાક પછે તેની ઊપરનું પાંણી ઘોલી નાખી આરારૂટમાં ઘટે એટલી ખાંડ નાખવી, તે પછે એક પેંટ દુધને ઊકાલીને તે આરારૂટપર નાખતા જવું તથા તેને કાલવતા જવું.

રમુજે ફુરસત.

દોહોરા.

૧. ભવીષ અટકલ ઓચરે, નહી પંડીત નહી દેવ;
વર્ષ એક ગુજર્યા પછી, ગુજરે તે તતખેવ.

૨. વસે જલે જલચર નહી, પવન વડેછે પ્રાંણ;
તોપણ તે પ્રાણી નથી, સંભજો તમે-સુજાણ.
કા. મે. કછી.

૩. મારો પેહેલોછે આકાશમાં, પણ પૃથ્વીમાં નહી
બીજો છે લડાઇમા, પણ સલાહમા નહી.
તરીજો છે જમાવમાં, પણ સંગ્રહમા નહી.
છેલો છે એશીયામા, પણ યુરોપમાં નહી.
શોધવાનુ મને ! થશે જરે કામ.
જાંણશો કે હું છું, એક દાહી બાઇનુ નામ.
M.

૪. નીચલાં વાકીયોમાથી માછલીના નામ શોધી કાહાડો.
૧. યાદ રાખ દારાં મસતી કરવામાં ફાયદો નથી.
૨. પેલું જબરદસત રીંછ મનાઇ કરવા છતાં ઝાડપર ચહી ગયું.
૩. જો તોડું મારો કોલ, ભીતર મને ના બોલ.
૪. ભીમજી કાકા લુટ મારવામા શું વલયું ?
૫. બાજીરાવનો ગરબો ઇડાંવાલાની જાઇ ગવાડેછે.
૬. એવી તમારી ચાલે સદા હારો તેમા શી નવાઇ ?
૭. બજારમા જઇને રૂપીઆ કાલે વટાવી લાવજો.
૮. માછલીના ભીંગરાં તેમનો પોશાકછે.
૯. પાધરે રસતે જા નહીતો કે તું મરી જતો રેહશે.
૧૦. પેટ ભરી ખાધા પછે કશુ મલાહી ખાશોના.
દારાં.

૫. ઊલટાવેલા શબદો.
૧. માજ સીરા આહાધી.
૨. હમરા લાવરા.
૩. ગરખા સીંજાં.
૪. લાટ મેં પાર.
૫. દીનુ નુ છલ.
૬. સલીપ ફુકે.
શીરીન.

ખોલાસો ગઇ વેલાનો.

૧—છતર.
૨—બદામ (બદામના બીજડાં સાકરે ભેલાં ખવાયછે.)
૩—આતશબેહેરામ.

સુધારા વિષે

૫૬.

"પીની પીની પ્રેમાનંદ પ્યાલો"—એ રાગ.

ઓદો ઓદો સુધારાનિ ખાણો,
જડે સુખ કનક ખુબ માનો રે. ઓદો૦ ટેક ૧.

ખણવા એ ઉંડી સર્વદા ખાણો,
ખરાં શસ્ત્ર હિંમત રુપ જાણો રે. ઓદો૦ ૨.
ખણનાં નડે જે વ્હેમ પાષાણો, *
(તેનો) કહાડો સ્હાસ સુરગે † ઘાણો ‡ રે ઓદો૦ ૩.

વિદિયા ભણીને સહુ ઇનસાનો,
તમો સાર અસાર પિછાનો રે. ઓદો૦ ૪.
પરદેશ જાઈ સુરીતી નાણો, ¶
પછી તેવી અહીંવાં આણો રે. ઓદો૦ ૫.
પાયો ખણી § દો ઘરકુધારાનો,
ટળે દેશ થકી દુખ હાનો રે. ઓદો૦ ૬.
રાખોછો જાૂેા હઠ રે શાનો,
કહે અર્દેશીર નમાનો રે. ઓદો૦ ૭.

---

* પથ્થર (વેહેમરૂપી.) † (સાહસરૂપી દારૂથી ભરેલી સુરંગ ફોડીને.) ‡ ચુરેચુરા. ¶ અનુભવથી તપાસવું. § બાંજી નાખવું.

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરામજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠો૦ કોટ:—બેહરામજી હોરમજજી સ્ટ્રીટ, નાં૦ ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૫ મું. જુન ૧૮૭૧ આંક ૬ ઠો.

ધીરજનું ધન

અથવા

છુપાં શંકટપર છુપી ફ્તેહ.

એક વારતા.

પરકરણ ૧૫ મું.

બીજી મારામારીનો ઊલટો સવાદ.

છાકટો બેહેરામ, મુરખ તેહેમુર અને તેઓનો મતલબીઓ સોબતી જફર જેવા પેહેલી મારામારીથી છુટા થયા તેવાજ રાસામશાહના પેલા જવાન કાસદ ખોદાદાદ (બીબી મુરવારીદ) ની શોધમાં, બીજી મારામારી કરવા સારૂ નીકલયા.

આ છોકરવન અને નોજવાન હલકારા વીશે તેઓને ઘણા હલકા વીચાર ઉપજયા. તેઓએ જોયું કે આ છોકરો દેખાવમાં બદને ભરેલો છે, છાતીએ ખીસેલો છે, અને બોલવે ઘણો જબાંદરાજ છે, પણ એટલીજ શકતી તેનામા છે. મરદાનગી ભરેલો લડાઈમાં તે ઓરતની મીશાલે ધ્રુજે છે અને નાતવાની તથા હીચકારાપણું બતાવેછે.

તેઓને કસી ખબર નથી કે ખોદાદાદ ખરેખર ઓરતજ છે અને પોતાના છુપાં શંકટ સારૂં મરદાની દેખાવ તેણે માતર બાહારથી એખતીઆર કરેલોછે.

વળી તેઓએ જોયું કે આ છોકરો દગાખોરછે, કેમકે જારે તેઓ વચે એ છોકરા સાથ લડાલડી ચાલતી હતી તારે બાબર નાખોદાએ આવીને તેનો બચાવ કીધો તથા તેની તરફ ઘણી મોહોબત દેખાડી અને તોપણ જારે બાબર સરકારી અમલદારોના હાથ તલે કેદ પડયો તારે તે નાખોદાએ આપેલી દેલી એ છોકરો નામુકેર ગયો અને તેના તરફ એટલું નગુણાપણું બતાવયું.

પણ આ લોકોને કસી ખબર નહી હતી કે એમા પણ મુરવારીદનો કસો વાંક નહી હતો; બાબરને તે ખરેખરેન ઓળખતી નહી હતી અને એકજ ચેહેરા, રંગ, રૂપ તથા કદના મુરવારીદના ભાઈ અકબર તે મુરવારીદને સમજી બાબરે પોતેજ ભુલાવો ખાધો હતો.

અને તોપણ જારે આ લોકોની નજરમાં વાંક નીકલયો તારે બીચારી મુરવારીદનોજ. ખરેખર દુનીયામાં આવું આંધલે બેહેરૂં ઘણીવાર કુટાયછે. કોણની ખુબી હોય અને તેનો લાહાવો કોણ ખાયછે! કોણનો વાંક હોય અને તેની બદનામી કોણને મળેછે!

નબલાની ઉપર સઉ કોઈ તાંણ કરેછે. મુરવારીદ સાથ પેહેલાં લડવાને તેહેમુર બીહીતો હતો અને તેથી તેને ઉસકેરવા તથા મારામારીના અંત ઉપર લાવવા તેના મકરબાજ મીતર બેહેરામને ઘણી મેહેનત પડી હતી. પણ એકવાર જવાન ખોદાદાદને નબલો તથા પોચો જોયો, એટલે હવે તેહેમુરને હીમત આવી અને મોટી છાતી કાટીને તેઓએ એ જવાન છોકરાને એકવાર ફરી રસતામા રોકવા ચાહાયું.

આ કીના ભરેલી ધારણા બર આવવાને તેઓને જાજો વખત થયો નહી.

એક બીજી ગલીમાં વલાંણ લેતાંવાર તેઓનો ચોકાર તેઓને હાથ લાગો. એ ઉપર તેઓને લગાર અચરતી ઉપજી ખરી કે એ પોરેઓ આપણી પાસેથી ઘણોવાર થયો ગયો અને તોપણ હીઆંને હીઆં તે શું કરયા કીધું?

સુથારનું મન બાવરીઆમા હોય. તેહેમુરને તુરત લાગું કે એ પોરેઓ ઉમરાજાદી આરજુનો પીછો છોડતો નથી, અને તેણીને ફુસલાવાની કાંઈ મતલબના ઉંડાં પાણીમાં ફરતો હશે.

ગમે તેમ હોય, પણ તેહેમુરે તો આ છોકરાને મળતાંવારજ તેનાં કોકાંમાં એક મુકી લગાવી.

પણ આ વખતે તે છોકરામા જાણે અચબુથી કાંઈ હીમત આવી હોય, તેમ પોતાને મુકી લાગતાંવાર તે ગુસાથી લાલ તાતો થયો અને તેહેમુરના કોકાંમાં એકને બદલે બે મુકી એવી લગાવી કે તેહેમુર વેહેલો વેહેલો પોતાનું દાચું દાબવા પડી ગયો.

એટલુંજ નહી પણ આ છોકરોતો હજી વધારે લગાવા જતો હતો, પણ તેવામાં બેહરામ વચે પડયો, તેણે આ નોજવાનને થોબાવયો.

પણ એ જવાન થોબયો નહી. તેણે તેહેમુરને આડાઅવલા હાથ લગાવી થોલ, થબરાક અને લાતથી દોદરો કરી મેળયો અને બેહેરામ વચમાં મુકાવા આવયો તારે તેને પણ ચોખડાંમાં બે ચાર મુકી એવી લગાવી કે જનમ સુધી યાદ રહી જાય.

બાધર બોલતો કે—"સઈએદ મને તું દેવાનો નો વીચાર. મને આ લોકોએ ભયંકાર અંધારામાં નાખયોછે."

જકર તમામ ઠગાઈ અને ઠઠાથી પુર હતો. "છટ—છટ—નીમખહરામ જુઠા સેતાન. આ ઘરની બારીઓ દેવાલના જેવી આરપાર છે, અને ઈસાનકોના તરફના ફતર અકીકના જેવા ઝલેહદારછે ! અને તોબી તુંને સઘલું અંધારૂં દેખાયછે ? લટ પડજો તારી જીંદગાંની ઉપર. અગનાનપણા જેવું બીજું અંધકાર કાંઈજ નથી, અને તેમાજ મીસર દેશના ધુમસ કરતાં તું વધારે ગુંગલાયછે."

"અગનાનપણું દોજખના જેટલું અંધકાર હોય, પણ મારી આ ઓરડી તેથીબી અંધકાર છે. અરે સઈએદ સાહેબ મારાપર જેટલી જફા ગુજરેછે, તેટલી કોઈ આદમીએ ખમી નહી હશે. હું દેવાનો નથી અને મને તમારે ગમે તેમ કસી જુવો."

એ ઉપરથી બાધરની અકલ તપાસી જોવાના ઢોંગને ખાતર જકરે સઈએદ તરીકે એક સવાલ પુછયો અને જોકે બાધરે જે જવાબ આપયો તે સવાલના કરતાં વધારે બેવકુફી ભરેલો નહી હતો, તોપણ જકરે ઠરાવયું કે બાધર ખરેખર ઘેલોછે. "ચાલો, સાહેબજી. હજી તમે અંધારાંમાં જ પડી રહો. હું મારા ઉપાય કરશ તારેજ તારી અકલ ઠેકાંણે આવશે, સાહેબજી."

આમ બોલીને જાંણે સઈએદ જતો રહયો હોય, તેમ જકર ચાલી ગયો. બીજાઓએ "સાહેબજી, સાહેબજી" કીધું અને બાધર વીચારમા ને વીચારમાં થંભ થઈ ગયો.

તરતજ જકર છુપાં કદમે પાછો આવયો અને હવે શું તાલ કરવી તે બાબે આ સઘલા જણ વીચાર કરવા લાગાં. તે મસલતનું શેવટ એ આવયું કે જકર એકલો તે જાગાપર રહયો અને હવે બાધરનો મરડાટ ભાગો છે કે નહી તથા તેનો મીજાજ નરમ પડયોછે કે નહી તે તપાસવાનું કમીશન તેઓએ તેને સોંપયું.

સઘલાઓ જવા પછે જકર જાંણે કાંઈ જાણતો નહી હોય તેમ પોતાના ખુદરતી અવાજમા ગીત ગાવા લાગો. બાધરે બે તરણ હાંક મારયા તાંહાંસુધીતો જકર અખાડા કરી ગયો, પણ પછે તેને જવાબ આપયો કે "કેમ પીઆરા બાધર કાંઈ મને કેહેતો તો ?"

"હા, મશખેરા દોસત. જો તું મારા ઉપર કોઈ દાહાડેબી ઉપકાર કરવાનો હોયતો આજે કર, મારી આગળ એક બતી તથા ખરીઓ, કલમ અને કાગળ લાવ."

"બાધર—ભાઈ બાધરખાન."

"કેમ લઉવા ?"

"તું જરા મને સમજ પાડ કે તું દાહાયો હતો તેનો ઘેલો કેમ થયો ?"

"લઉવા, જેટલો તું દાહાયોછે, તેટલોજ હુંબી છઉં."

"પણ એક લઉવોતો ઘેલામા ખપેછે અને મારા જેટલોજ દાહાયો તું હોયતો તુંબી ઘેલોછે."

"મને હીઆં કેદ કીધોછે અને પેલા ગધા સઈએદને મારી પાસે મોકલેછે."

"અરર—બાધર એ તું શું બોલયો. અરે સઈએદ સાહેબતો હંઈ ઉભેલાછે."

તેને વધારે ગભરાવા સારૂં લઉવો સઈએદના અવાજમા પાછો બોલયો—"કમનસીબ બાધર, તું મને ગધો કેહેછે તેમા તારો વાંક નથી. ખોદા તુને સલામત રાખે—આંમીન !" પછે પોતાના આવાજમા બોલયો—"સાહેબજી સઈએદ—કાલે વેહેલા આવજો."

બાધર એકવાર ફરી ઠગાયો. હવે તે ખચીત સમજીઓ કે સઈએદ ગયોછે. તેણે ફરીથી લઉવા સોડે કાગળ કલમ માંગી. પણ લઉવાએ તેને હજી બીહીવાડયો. "દોસત હું પુછું તે તું ખરૂં કેહેશે ?"

"હા, લઉવા—પુછ."

"તું ખરેખર ઘેલો થયોછે કે ઘેલાપણાના ઢોંગ કરેછે!"

"જકર હું નથી ઢોંગ કરતો કે નથી ખરેખર ઘેલો બનયો."

"તારે હું માનતો નથી. ઘેલા માણસનું ભેજું જેઉં નહી, તાંહાંસુધી તે દાહાયોછે એમ હું માનું નહી."

અંતે તેને ટવલાવીને પછે કાગજ, કલમ લાવવાનું કબુલ કરી લઉવો તાંહાંથી રવાને થયો.

આ ચીજો મંગાવાની બાધરની મતલબ એ હતી કે પોતાની શેઠાણી આરજુ ઉપર એક પતર લખી પોતા ઉપર પડતા જુલમાતની ફરીઆદ કરવી.

આરજુને બાધરની જફા વીશે કશી ખબર નહી હતી, એટલુંજ નહી પણ બાધરની હાલત વીશે ખબર પુછવાનું પણ આરજુને યાદ નહી હતું. એ પરીજાદનું સઘલું ધેઆન રાસામશાહના ખુબસુરત કાસદ ખોદાદાદ સાથ પરણવામાં મશગુલ હતું. તેની સાથ જેમ બને તેમ જલદી નેકા કરી રાસામશાહથી મળતો કંટાલો દુર કરવો અને પોતાને મન ભાવતી તનની તથા મનની લાએકાત વાલો ધણી મેળવવો એ આરજુના મગજને રાત અને દીન રોકનારી તથા આરજુની ઉંઘ, ભુખ અને આસાએસ લુટનારી બાબત હતી.

એટલા માટે રાસામશાહના નોજવાન કાસદ સાથ લગન કરવાની ઉતાવલમા સુરવારીદના ભાઈ અકબરને તે કાસદ સમજી પોતાને ઘર લઈ ગઈ તે આપણે ઉપર જોયુંછે.

પોતાના મેહેલમા આરજુએ પોતાના વાહાલા દોલદારને માટે સઘલું આરાસતે કરી રાખેલું હતું, પણ તે સરવે સુખનો કાંઈ પણ ઉપયોગ કરવા આગમચ છુપી રીતે લગનનો ગાંઠ બાંધવાને તે વધારે ખંતી હતી. અગરજો પોતાની ધારણા પેહેલેથી જાહેર કરે તો મેહેલ માહેલો તેહેમુર કદાચ કાંઈ હરકત કરે અથવા કદાચ રાસામશાહ પોતે વચે પડી પોતાનો હક પોતાના નોકરને ખાઈ જતાં જાસતીથી અટકાવે.

એટલા માટે પોતાના દીલકસ દીલદારને પોતાની સાથ લઈ જતાં વાર તેને પોતાના મેવા તથા ફળોથી જુહુલાતાં દરખતો વાલા બગીચામાં લઈ ગઈ અને તાંહાં એકાંત જગામા બેસાડીને પછે પોતે મેહેલમા ગઈ.

આ વખતની આરજુની હોંશ અને ખુશાલીનું બેઆન કરવું એતો તદન નહી બને એવું છે. ભરતારનું સુખ અને મોબતનો સવાદ ચાખવાનો તેનો વખત નજદીક હતો અને તેથી વલી દુનીયાં વરતનો એક દીલદાર જે

નો પેહેલો દેખાવજ દીલને મોહીત કરનારો હતો, તેવા દીલદારનો હાથ મેલવવાની આરજુની આરજુ હવે પાકપર ચહડી હતી. પણ વધારે મઘન તે એમ થઈ કે રાસાઅ શાહનો કાસદ આજશુધી હઠીલો થઈ તેની આગણી ના પાડતો હતો, તે આજે એકાએક, ઠેકાંણે આવયો અને તેને જેમ ચલાવયો તેમ ચાલવા લાગો. જાંહાં લઈ ગઈ તાંહાં તે ગયો તથા જાંહાં બેસાડયો તાંહાં તે બેઠો.

ગરીબ બીચારી આરજુને હજી ખબર નહી હતી કે જે સોહાંમના મરદે તેના દીલને પેહેલાં ખેંચયું તે મરદ નહી પણ ઓરત હતી, અને જે મરદને તે આજે ઘર બોલાવી લાવી તે તેનો પેહેલો દીલદાર નહી પણ બેગાનોજ હતો!

પણ બેગાના અકબરની અચરતી ઉપર આપણુ કેટલા અચરત થઈશું! તેતો પોતાને ઉંઘાપસો સમજતો હતો અને જીવતો તથા જાગતો હોય એવું તેના માનવામા જ નહી હતું. એક તદન અંનજાના શેહેરમાં શાહાજાદા ઓને લાએકની એક બાનું એકદમ પેહેલાં જોતાંનેવારજ તેને પોતાને ઘર તેડી જાય અને પાદશાહોને જેટલું સુખ નથી તેવું સુખ પાદશાહી દબદબાના મેહેલ તથા બાગમા દેખાડે એ કાંઇ સવપના સરખુંજ હતુ.

"ઇઆતો હું" તે બોલતો કે "દેવાનો છઉં અથવા તો આ ઓરત દેવાની છે. પણ તે દેવાની હોયતો આટલી દાહી વાતો કરે, આટલો દરજો તથા મહલાજો રાખે, આટલું માન અને ઇજત ભોગવે એ કેમ બને?"

આ સઘલી અચરતી ઉપર ગોર કરવાને અકબરને જાજો વખત મલયો નહી. તરતજ આરજુ એક કાજીને લઈને હાજર થઈ. તેણે અકબરને અરજ કીધી કે તેઓની સાથે કાજીને ઘર જવું તથા તાંહાં લગનનો કોલ આપવો.

ભલા કામમા ઢીલ કેવી! અકબરે તુરત કબુલ કીધું અને એક બેગાની પણ ગમે એટલી ઓલખાણ છતાં હાથ નહી લાગે એવી મેહેબુબ સાથ પરણવા સારૂં તે કાજીને ઘર ગયો.

કવાએદ.

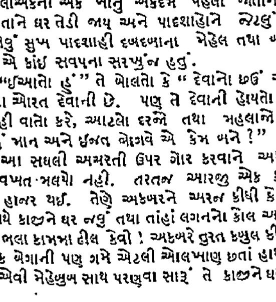

કુવત વીશે ગયા અંકમા આપણે તપાસ કીધી. પણ કવાએદ કુવતનો જોડીયોછે અને જે વાંચનારી બાનુઓએ કુવત વીશે વીચાર કીધો હશે તેઓને જણાયું હશે કે કુવત અને કવાએદ બંને એકેકની સાથે ચાલેછે. કવાએદ વગર કુવત ઘણું રદ જાયછે અને કુવત વગર ખાલી કવાએદ પણ ફોકટ છે. માટે કવાએદ ઉપર આજે આપણે થોડુંક ધેઆન મોહોંચાડીએ. ઉપર કવાએદનું એક ચીતર મેળવ્યુંછે. તેમાં ચીતારેલી કવાએદ લશકરી છે. તોપણ કવાએદનો અરથ અને ખુબી સમજવાને એ ચીતર પુરતુંછે. ઉપલાં ચીતરમા એક કવાએદ પામેલું લશકર કુચ કરેછે. જોકે તે લશકર હાલેછે તોપણ સઘલાના સરખા પગ, સરખા હાથ, સરખા હથીઆર અને સરખો પોશાક જોઇએ છઇએ. છોડી આવેલી જગાપર આ સીપાહ બચાઓ જેવા દીસતા હતા, તેવાજ નવી જગાપર દીસેછે અને તે વીજ રીતે તે જગાપરથી કુચ કરેછે. આડી ટીડી ચાલ, લાંબા ટુકાં પગલાં, એવી કાંઈ પણ ખરબચડી ખોડ ઇઆ ખાંમી કવાએદથી આ લોકોમાં દુર થઈછે અને સઘલું એકસાં તથા સમાધાણ માલમ પડેછે.

હવે તારે કવાએદમાં શું છે? કવાએદમાં કાયદો હોય છે. દુનીયાના દરએક કાંમકાજમા કાંઈ કાયદો રાખવો જરૂરનો છે. જેટલો કાયદો તેટલો ફાયદો. કાએદો તે બંધાણ છે અને બંધાણ વગર સઘલો સંસાર છુટી અને તુટી જાય છે. કવાએદ હમેશાં કાયદાને માન આપતાં શીખાડેછે અને ચોકસ નેમી આપેલી હદમા કાંમકાજ કરાવેછે, જે કવાએદનો એક મોટો ફાયદો છે. વળી કવાએદમાં એકસરખાંપણું હોયછે. એકસરખાપણું મન ઉપર હમેશ સારી અસર કરેછે. જીંદગીમાં એકસરખાપણું તે છે કે જેમાં હમેશાં એકની એક તરેહથી અથવા એકને એક રસતે અથવા એકની એક જાતનું કામ ચાલુ રાખવું પડે. એવાં એકસરખાપણાથી માણસ ઘડાયછે, કહરેલ થાયછે, અને કઠણ થાયછે. કવાએદમાં વળી શખતી અને મેહેનત હોય છે. તન ઇઆ મનને ચોકસ કામમાથી ચોકસ કાયદા પરમાંણે તેરવી લઈ જવાથી તન તથા મનને ચોકસ જેહેમત ખેંચવી પડેછે અને તેથી નાજુકી, નબલાઈ, સુસતી ઇઆ આલસ જેવી ફરીઆદ કવાએદ વાલી કાહીથી કરી શકાતી નથી.

બીજા બોલોમાં બોલીએતો કવાએદ તે કેળવણી છે. દુનીયાદારીના કામકાજો તથા ફરજો બજાવાને લાએક બનાવા સારૂં તન અથવા મનને જે ચોકસ કીરીયામાંથી પસાર કરવું પડેછે તે કીરીયા તે કવાએદ છે. એ રીતે જોતાં કવાએદ દરએક આદમીને કેવલ જરૂરની છે, તો જોકે જુદા જુદા ધંધામાં જુદા જુદા પરકારની કવાએદ ઘટતી હોય. વડાને માન આપવું, નબલાને શાહાએ થવું, જાન માલ અને દેશનો બચાવ કરવો, એ સઘલું કવાએદથીજ શીખાય છે. સચાઈ, શખાવત, ધરમ, માયા, મોહોબત સરવે ગુણોને ખીલવવા તથા તેમના મારગસર રાખવા સારૂ મગજનીજ નહી પણ બદનની કવાએદ પણ ઘણીજ કામ લાગેછે. વધારે ખોલાસાથી બોલીએતો કવાએદ દુનીઆદારીની ફરજોને વધારે સેહેલ કરી આપેછે. તે ફરજો બજાવાને કવાએદ શાહાનુભાઈ કરેછે, એટલુંજ નહી પણ તે ફરજ વગર કવાએદે જેટલા વખતમા બને તેથી અરધા વખતમાં કવાએદથી બની આવેછે. તે કામકાજ બજાવાનો વધારે સુતરો રસતો, વધારે નવી કળા, એવું સઘલું કવાએદ બતાવેછે.

હવે કવાએદને કુવત સાથ કેટલો સંબંધ છે તે આપણે તપાસીયું. કુવત તે ગોયા ખુદરતી બળછે અને કવાએદ તે ગોયા ઇનસાનીએત શકતી છે. કુવત ગોયા એક

ખાનમાથી ખોધી કાહાડેલાં સોનાનો લાથો છે, અને કવા એદ તે સોનાને ઘડનારો સોની છે. કુવતને આકાર તથા ઘાટ બખશનાર કારીગર કવાએદ છે. કુવતને કાંહાં વાપરવુ અને કાંહાં નહી તેની સંભાલ લેનાર ચોકીબાન કવાએદ છે. કુવત પોતે એકલું ગોયા જંગલવાસી છે, પણ કવાએદ જાણે કે શેહેરનો રેહેનાર છે. કવાએદ વગર કુવત ગોયા જંગલી છે, પણ કવાએદ તેને સુધરેલું બનાવેછે. કવાએદ વગરનો માણસ કુવતને સંભાલી શકતો નથી. અરલંગની ગ્રીશાલે તે જાંહાં તાંહાં પોતાનું બળ બતાવા નીકલેછે, પણ કવાએદ વાલો આદમી વખત, જગા, હાલત ઇતી આદીની તપાસ કરીને પછે કુવતને વાપરવા નીકલેછે. પેહેલો કુવતને ઘણી વખત ફોકટ ગુમાવેછે, બીજો કુવત ખરચીને પાછું વધારી શકેછે. પેહેલો લાગો તો ટીકો નહીતો માર ખાઈને આવેછે—બીજો ફતેહજ મેળવીને આવેછે. ટુકમા કહીએતો કવાએદ માણસને સારી આદત પાહેછે અને "આદત તે બીજી ખુદરત છે" જેથી ડાકટર આમરસ બતાવેછે તેમ આદતે આદતે માણસ તેજ રસતા ઉપર જાયછે અને બીજા લોભ, લાલચ તથા બદીની સામે લડી શકેછે.

દાંગાઈ.

માણુસ જાતને લાગુ પડતાં દરદોમાના દાંગાઈ અથવા બદનના ઘણા માતવા તથા ફરબે થવાના દરદની આ અંકમાં ટુક તપાસ કરવા માગીએ છઈએ. વાંચનારી બાનુઓ કદાચ વીચાર કરવા પડશે કે બદનના છેક ફરબે બનવાને અમે દરદ કેમ વીચારીએ છઈએ. આપણી ઘણી બાઈઓ બદને માતેલી હોયછે, પણ તેઓના બોહીવાં જેવાં પેટ અને હાથીના બચાં જેવાં બદનની જાડાઈ છતાં, તે દરદને લીધે છે એવું તેઓએ કવચીતજ વીચારયું હશે. તેવાં જાડાં આંગને દરદ લેખી અમે તેવાં મોટાં માઓને બીહીવાડવા માગતા નથી, કેમકે દાંગાઈનું દરદ બીજાં દરદો જેવું જોખમ ભરેલું ઇઆ ધાસતી ભરેલું નથી. તોપણ ઘણું માતેલું બદન એક દરદ છે એ વાતતો વઈદો એકમતથી કબુલ કરેછે અને તેથી એ બાબત તપાસ કરવા જોગ થઈ પડેછે.

બદનનુ માતવું ચરબીથી થાયછે. ચરબી થોડી હદ શુધી ખોરાક સાથ જરૂરની છે, તેમજ બદનમા પણ ચરબી મધીઅમ હદ શુધી જરૂરની છે. ચામડીને જે ઘાટ ઘટમ અને સોભા મલેછે, તથા ચેહેરાને જે ખુબસુરતી મલેછે તે ચરબીથી મલેછે. એટલા માટે ચામડીની હેઠલ ખુદરતે ચરબીનું પડ કરેલું છે. બદનના જુદા જુદા ભાગો ભરેલા અને કમાનદાર ગોલ દેખાવાથી સોભા મલેછે. ચામડીને તેવો આકાર આપવામા ચરબી કામ લાગેછે. જારે તે ચરબી તવાઈ જાયછે તારે શુકાયલો સોહરાયલો આકાર બનેછે, તે ઉપરથીજ બદનમા ચરબીની અગત માલમ પડેછે. પણ ચરબીનું તવાઈ જવું એ જેમ દરદી અને નબલી હાલતમા બનેછે, તેમજ ઘણી ચરબીનુ એકઠું થવું એ પણ એક જાતની દરદી હાલતનુ પરીનામ છે.

તનદરોસત બદન ફરબેતો હોવું જોઈએ, પણ છેક માતેલું નહી જોઈએ. ચેહેરો અને ગાલ ભરેલા, ગરદન થોડીક જાડી, છાતીની ઉપર થોડુંક માસ, ગોટલાં ખીલેલાં, હાથ પગ ગોલ અને ભરેલા એટલી દાંગાઈ સોભા ભરેલી છે. પણ ગરદન ચરબીમા છેક બેસી જાય, છાતીની ઉપર ચરબી જુહુલાઈ પડે, પેટ ઉપસી નીકલે, પીઠ અને બરપર વાટા વલે, હાથ અને પગ ઉંચકાય નહીં તેવા ભારી અને જાડા થઈ પડે એ કાંઈ તનદરોસતી ભરેલી ફરબેહી નથી. એવી દાંગાઈથી બદનને સોભા મલતી નથી પણ એબ લાગેછે. બદન બેદોલ અને બીહામનુ થાયછે એવા ફરબે માણુસ બેસેછે અથવા શુવેછે તો ટેકડા જેવે ઉપસાટ થઈ રેહેછે અને ઘણીવાર રમુજી લોકોની મશખરીને આધીન થવું પડેછે.

આ દાંગા આંગનો સબબ ઉપર કેહેવા મુજબ ચરબીનો વધારો છે. ઘણી બાનુઓ એ પરમાણે બદનનુ ફુલવું પવણથી વીચારેછે, પણ તે ભુલ છે. ખોરાક જે તતવોનો બનેલોછે, તેમાથી "આકસીજન" નામનુ હવાઈ તતવ છુટું પડવાથી પરાંણીઓના બદનમા ચરબી બનેછે. કોઈવાર ખોરાક માહેલી "ફાઈબરીન" અને "આલબયુમન" નામની જીણસોના પરચકરણ થવાથી અથવા કોઈવાર સાકર, ગુંદ વગેરે સાંધણો છુટાં પડવાથી ઉપલું હવાઈ તતવ ખોરાકથી વેગલું જાયછે તારેજ ચરબી બનેછે. તે ચરબીનો થરો ચામડી તલે વધતો જવાથી ચામડીને ફુલવેછે. એની સાબેતી જોવી હોયતો જુદી જુદી જાડાઈના, માણસોના પેટ ઉપરની ચાંમડીને મુઠીમાં પકડવાની કોશેશ કરવી. જેમ દાંગુ માણસ હશે તેમ તેની ચામડી મુઠીમા વધારે આવશે અને તેમા વધારે દલ તથા જાડાઈ માલમ પડશે. જો પવણ અથવા પાંણીથી આંગ ફુલેલું હોયતો આ પરમાણે ચામડી હાથમા રેહ નહી.

એ પરમાંણે ઘણી ચરબી વધી જવાના દરદની નીશાણીઓ સાધારણ છે, અને સરવે લોકોને જણાયલી છે. દાંગુ માણસ કુવતમંદ નહી પણ નબલું હોયછે. તે આલશુ, શુસત અને મુરદાલ થઈ પડેછે. તેને બેસી રેહવા અથવા સુઈ રેહવાનુ વધારે ગમેછે. તેને વધારે ખાવાનુ ભાવેછે, પણ વધારે કામ ભાવતું નથી. તેનાથી ઘણું ચલાતું નથી અથવા ઝડપથી ચલાતું નથી. તેનાથી ધસીને દોડાતું નથી ઇઆ ધસીને કામ થતું નથી. તેને પોતાની ઉપર ગોયા કાંઈ ભાર આવી પડયો હોય અને બદન ઉપર બોજો ઉંચકવા માટે મેહેનત કરવી પડતી હોય તેમ લાગેછે. એ રીતે ચરબીનો સઉથી વધારે જમાવ પેટ તરફ થાયછે અને વધારે ભાર પણ તાંહાંજ લાગેછે. આ હાલતથી એક દાંગુ માણસ આજારી માણસના જેવું હોયછે. તેને ઘણી અગવડ અને કંટાલો ખમવો પડેછે. પણ ખબરદાર બદનને એટલુંજ દુખ નથી. ઘણી ચરબીથી બદનના ભાગો ધાસતીમાં આવી પડેછે. કેટલાક અવીઅવો ઉપર ચરબી ફરી વલવાથી તેનો સાંચો ચાલતાં હરકત થાયછે અને ચરબીથીજ કરીને નાશકારક મરજ પેદા થાયછે. "દીલ" ની ઉપર, કલેજાંની ઉપર તથા બીજા ભાગોપર ચરબીથી બુરા મરજો લાગુ પડેછે. વલી ઘણા દાંગાં માણસમાં ફરજંદ પેદા કરવાની સકતી પણ ઓછી થાયછે.

આ દરદના સંબધો સેહેલ અને સાધારણ છે. જો એ કજ બોલમા બોલીએતો "પાલીઆપણું" આવી દરદી રોંગાઈનું સઉથી મુખીઅ કારણ છે. કેટલાકોના શરીરને રોંગું થવાની ખુદરતી વલાંણ હોયછે તથા કેટલાકો ગોયા ખાનદાંનેજ રોંગા હોયછે, તે ઉપરાંત બાકીના લોકો જે રોંગા થાયછે તે એવા ખુલીઆપણાથી થાયછે. ખોરાક જયામા અથવા જાતમાં ઘણો સરખો ઈઆ ઘણો સરસ લેવો, અને મેહેનત કરવી નહી એ ચરબીનું દરદ વધારવાનો ઉપાય છે. ઘી, માખણ, તેલ, ચરબી, તેમજ સાકર, ખાંડ અને બીજી મીઠી વસતુઓ ઘણી ખાવાથી પણ ચરબી વધેછે. ચાવલ, દાલ, ચના, કઠોલ, તેમજ કંદ, પટેટા, સીંગો, વગેરે મીઠી તરકારી પણ ઘણી ખાધામા લેવાથી ચરબી વધેછે. આલસાઈમા વખત કાહાડવાથી, ઘણી ઉંઘથી, બેસીને કામ કરવાથી તથા કસરત અને મેહેનતને પડતી મેલવાથી બદનને આ દરદ લાગુ પડેછે. પાતલાં માણસોને ચરબી વધારતાં વખત ઘણો લાગેછે, પણ એકવાર જો ચરબી વધવાની વલાંણ આવી ગઈ તો પછે તે વલાંણ તુટવી ઘણી મુશકેલ પડેછે. વધારે અજાએબ જેવું એ છે કે જે કામોથી ચરબી વધેછે, તેજ કાંમોનો શોખ પણ જેમ ચરબી વધે તેમ વધતો જાયછે. રોંગાં માણસ ધાનખાઉ વધારે હોયછે. ચરબી, ચીકાસ તથા મીઠાસનો પણ તેઓને ભારી શોખ હોયછે.

ઉપલા હેવાલ ઉપરથી આ દરદનો ઈલાજ શોધી કાહાડવો મુશકેલ નથી. રોંગાઈના દરદને માટે જાજી દવાની જરૂર નથી. જારે રોંગાઈથી નબલાઈ વધી પડે, જારે જરા વારમા દરદી હાંફી જાય, જારે તેનો કોઠો કબજ ચાલયા કરે, તારે ડાકટરની સલાહ તથા દવાની મદદ જરૂરની થઈ પડેછે. પણ બાકીની સઘલી વખતે આ દરદનો ઉપાયમાં ઉપાય એજ છે કે જે કારણોથી ચરબી વધેછે તે કારણોથી દુર રેહવું. ઘણી બાઈઓ પોતાની ચરબી તાવવાને ખાએશમંદ હોયછે, પણ તેના ઉપાય ગમે એટલા કરવા છતાં કાંઈ વલતું નથી. તેવાં રોંગાં માણસોને માટે થોડાક સાધારણ પણ ખરા અકસીર ઉપાયો હેઠલ આપીએ છઈએ. એ ઉપાયો એવા છે કે તેથી બદન પતલું થવા વીના રેહેશે નહી, પણ શરત એટલીજ કે તે ઉપાયો ખતીને તથા પુઠે લાગીને ઓછામાં ઓછા છ મહીના સુધી જારી રાખવા અને વચમાં ખાંચો પડવા દેવો નહી. એ ઉપાયો કાંઈ કડવા નથી, પણ તેમા માતર ધેઆન અને સંભાલ રાખવાનીજ જરૂર છે અને અમારી ખાતરી છે કે જે કોઈ દરદી આ ઈલાજો અજમાવશે તેને ફાયદો થવા વીના રેહેશે નહી.

પેહેલો ઉપાયતો કસરત છે. તેને માટે નીચલા કાયદા મુજબ સંભાલથી અમલ કરવો.

૧—ખુલલી હવામાં કસરત કરવી.

૨—બદનને ગરમી આવે તથા દીલમાંથી પરસેવો છુટે તાંહાંવેર કસરત કરવી.

૩—ઘણી થાક ચહડે એટલે કસરત બંધ કરવી.

૪—દરરોજ ઠરાવેલે વખતેજ કસરત કરવી.

૫—રોંગાં માણસોને સઉથી ગુણગારી કશરત ચાલવાની તથા સવારીની છે.

૬—ચાલવાની કસરત કાંઈ માતર દરીએ ફીનારે ધીમે ધીમે ફરવામા નથી, પણ પેહેલાં બે તરણ અને પછે ધીમે ધીમે વધારે માઈલ સુધી જહડપથી અને ઉલટથી ચાલવાની ટેવ પાડવી.

૭—સવારીની કસરત આપણી બાનુઓને ઘણીજ જરૂરની છે અને તેને લગતી છીટ કાહાડી નાખી, જેઓની જવસર હોય તેઓએ ખચીત ઘોડે બેસીને ફરવા નીકલવું.

૮—ઘરમા પણ સઘલો વખત કામમા ગુજારવો અને બનતાં સુધી વધારે કામ કરવું, તેમાં હાંડા વટીક ઘસડવા.

૯—દરરોજ સહવારના સકારે ઉઠવું અને બપોરના ખાધા પછે ઉંઘાવાની ટેવ દુર કરવી.

૧૦—દરરોજ ૭ અથવા ૮ કલાકથી વધારે ઉંઘાવું નહી.

બીજો ઉપાય ખાવા પીવાનો અંદાજો છે. તેને લગતા નીચલા કાયદા ઘણાજ ફાયદાકારક માલમ પડશે.

૧—ઘણું ખાવું નહીં તથા ઘણું પીવું નહી.

૨—ખોરાકનો વજન ધીમે ધીમે કમતી કરતા જવું તથા તેમજ ઘણું પાણી, દારૂ, ચાહ વગેરે પીવાની આદત પણ ઓછી કરવી.

૩—માખણ, તેલ, ઘી, અને બીજી સઘલી ચીકાસવાલી વસતુઓ બંધ કરવી.

૪—ખાંડ, સાકર, બતાસા, ગોલ અને બીજી મીઠાસવાલી વસતુઓ બંધ કરવી.

૫—મીઠાઈ, મીઠા પકવાન તથા મીઠાં મેવા બંધ કરવા.

૬—સઘલી જાતના ચોખા અને આટાના સત વાલી વસતુઓ બંધ કરવી.

૭—પટેટા, કંદ, સલગમ, સીંગો તથા બીજી મીઠી તરકારીઓ બંધ કરવી.

૮—બીર, પોરટર, શમપેન, તાડી વગેરે ફીણ વાલા પરવાહીથી પરહેજ રેહવું.

૯—ગોસત (ચરબી વગર) મરઘી, માછલી તથા બીજો જાનવરી ખોરાક વગર ધાસતીએ લેવો.

૧૦—તરકારીમાં ભાજી, કોબીજ, રોધી, એવી જાતની ખોરાકી લેવી.

૧૧—ચોખાના કરતાં ઘઉંની રોટી, પાંઉ, બીસકીટ અથવા જુવારની રોટી ખાવામાં લેવી.

૧૨—દુધ, ચાહ અંદાજસર લેવું તથા દારૂની જરૂરજ હોયતો શેરી વાઈન અંદાજસર લેવો.

મધરાજ ઈલાકામાં રેસમની બનાવટ.

આ સરવે (બાંગલોરના) ગામોમાં, એ સરવે લતા તરફ, ઘણા લોકો રેશમ બનાવનારાઓછે. આસરે પંચયાસી વરશની વાતપર, ટીપુસુલતાન પુર મહીમામાં હતો તયારે રેશમ કેમ પેદા થાયછે તેની તેને ખબર પડવાથી ચીન, જપાન વીગરે મુલકોમાંથી તેણે રેશમના કીડા મંગાવી પોતાની રઈયત લોકમાં વેહેંચયા, તેઓને રેશમ પેદા કરવાનું કામ શીખવયું અને તેઓને આ લાભકારી વેપારમાં બનતું ઉતેજન આ,

પયું. ઘણા વરશ સુધી એ અજમાએશ ઘણું કરીને ફતેહમં
દ ભરેલી ગુજરીછે, ઘણાઓ નયાહાલ થતા ચાલયાછે. પ
ણ બે વરશ થયાં પોકાર ઉઠી રહયોછે કે એ રેશમના કીડા
ઓમાં કંઇ એવો રોગ દાખલ થયોછે કે તે જીવતા નથી;
અને નાંફા બાંધવા જેટલા મોહોટા થાય શું કે તેની અગા
ઉ તે મરણ પામેછે; તેની અગાઉ ઝાબની ઝાબ ભરીને તે
નાખી દેવા પડેછે. એથી હજારો લોકોની રોજી કમી થઈ
છે; હજારો લોકોની રોજી નાશ થવાની ધાસતી ચાલેછે.
કીડાનો આવો નાશ અટકાવવાનો ઈલાજ કોઇને સુઝતો
નથી. પણ એક નવી અજમાયશ ચાલુ કરવામાં આવી
છે. ચીતલનાં કે ચાખુનાં પાંના આપણે જોયાંછે, તેમ આ
કીડાનાં ઈંડાના પાંના ચીન વીગરે જગાથી લાવવામાં આવ
યાંછે. લાકડું સાફ કરવાના રંદાના કાગળપર કાચની લુ
ટી છાંટેલી હોયછે તેમ જાડા કાગળનાં પાનાંપર એ ઈંડાં
ચોંટાડેલાં જોવામાં આવેછે. એટલુંજ કે પેહેલી રજકણો
સુફેદ અને બારીક; આ રજકણો કંઇ મોહોટી અને કાળી.
આ પાનામાંથી છ માસે કીડા ફુટવા જોઇએ. એ કીડા
કેમ ફુટેછે અને જીવેછે, અને જોઇએ એવા ઉપયોગમાં આ
વેછે કે કેમ, તેની અજમાયશ ઠેકાણે ઠેકાણે ચાલુ છે. જ્યાં
લોક રેશમ બનાવેછે ત્યાં તેઓને શેંતુરનાં ઝાડોના બાગ
રાખવા પડેછે, તેના પાતરાં આ કીડાઓનો ખોરાકછે. એ
વા એક બાગની પાસેનાં જીહુપડામાં ગયા તો બાજુએ એક
લાકડાંનો માચડો ઉભો કરેલો જોવામાં આવેછે. તેનાં એક
એકની ઉપર આવેલાં ખાનામાં બાંસુની ઝાબો, એક એક
પછી એક, જરા જરા જગાની અંતરે, મુકેલી હોયછે. તે
માં બારીક પંચરસીઆ રંગનો ભુકો દીઠામાં આવેછે.
વાસી પાણીના પેહેલા દાહાડાનાં પોઇઆં જેવા આ કીડા
પોતાની બચગીમાં જણાયછે—બાલ જેવી બારીક શેંતુરના
પાતરાંની ઘણી ઝીણી ભુકીઓ કરી તેમાં નાખવામાં આવે
છે તેની સાથે એ સઘલા કીડા લપટાઇ જઇ પંચરસીઓ
ભુકો સળવળતો નજર આવે છે. એ પાતરાંનો રસ પી એ
કીડા મોહોટા થાય છે. રેશમ બનાવનારના બોલમાં કહી
એ કે જે ચાળીસ દાહાડા આ હાલતમાં તેઓને રાખયામાં
આવેછે તે દરમયાન ચારેક વાર તેઓને "તપ" આવેછે;
તે દાહાડાઓપર તેઓ બીલકુલ ખાતા નથી. પણ આ
મુદત પછી તો તેઓ રસ પીવાનું મુદલ મુકી દીએછે, અને
આપણી છેલી આંગળીની અડધી લંબાઇ અને પોણી જા
ડાઇના હીસસા જેટલા એ કીડા મોહોટા બની જાયછે. એ
મુજબ તઇયાર થયા કે "નાંફા" બનાવવાને સારૂ તેઓને
બાહેર કાટવામાં આવે છે. જે ઝાબોમાંથી તેઓ નીકળયા
તેના કરતાં ઘણી મોહોટી ઝાબો દેવાલ યા કંઇ તેવી ચીજ
નો આશરો આપી ટાળ પડતી મેલવામાં આવેછે. એ આ
ખી ઝાબમાં આસપાસ ફરી વળેળા ગોળ, એક એકની પા
સે, ખુલાં ખાંના કરી લીધેલાંછે, જેમાં આ તઇયાર થયલા
કીડાઓને છોડી દેવામાં આવેછે તેવાજ તેઓ નાંફા બના
વા મંડી જાયછે, એક દીવસમાં એ નાંફા પુરા કરી મેલેછે.
એ નાંફા ચલ્લીનાં ઈંડાં કરતાં બેવડા રેહેછે; રંગે બદખનાં
તુરતનાં સેવનમાંથી નીકળેલાં બચ્ચાંના રંગની સાથે મળતા
હોયછે. જેમ હજારો મધમાખો પોતાનું કામ કરવામાં ગું
થાઇ જાયછે તેમ આ કીડાઓબી કરેછે. ફરક એટલોજ
કે હજારો મધમાખો એક ઘટ નાહાના જીહુમખામાં કામ
કરેછે, અને આ કીડાઓ વેરાઇ જઈ પોતપોતાનું જુદું ઘ
ર બાંધતા જણાય છે. મોહોડામાંથી કેવો રસ કાઢેછે, તે ર
સ ઝીણા તારના જેવો કેવો એક એકમાં આડો અવળો
ચોતરફ લપેટી દેછે, અને સરવે તારો જમા કરી કેવું ઘટ
પણ નરમ કોટલું બનાવતાં કીડો અંદર ગુપત થઇ જાયછે,
એ તેની કારીગીરી બારીકીથી તપાસતાં મોહોટી ગમત ઉપ
જયા વગર રેહેતી નથી—હેરત અને તારીફમાં પડયા વીના
રેહેવાતું નથી. આ રીતે બનેલાં ઘરોને 'નાંફાના નામથી
ઓળખવામાં આવે છે. એક અઠવાડીયાં પછી એ નાંફો
કતરીને કીડો પાછો બાહેર પડે છે. એ દરમયાન તેને પાં
ખો આવેછે; તે પાંખો નાંફો બાંધતી વેળાએ આવેલી નહી.
એ મુજબ કીડાઓ પોતપોતાનાં ઘરોમાંથી પાંખો ફફડાવતા
પુર મસતીમાં બાહેર પડયા કે નર હોય તે માદા શોધે છે;
માદા હોય તે નર શોધેછે. એ પછી એ જોડ થયલા કીડા
ઓ એક એકથી છુટા પાડવામાં આવે છે. નરો નાખી દે
વામાં આવેછે, યા તે મરઘાં બતકાંનો ખોરાક થઇ પડેછે.
તે પછી માદા ઈંડાં મેળેછે તે જાણે ખસખસના દાણા એક
એકની સાથે વળગેલા ઝીણી સાંકળી જેવા હોયછે, એમાંથી
પેલાં બાલ જેવાં બચ્ચાં પેદા થાયછે. જો રેશમ કાટવું હો
યછે તો પાંખ સાથના કીડા પાછા ફુટી બાહેર નીકળે તેની
અગાઉ નાંફાને ઉપયોગમાં લઇ લેવામાં આવેછે. એ નાંફો
તેજ રેશમનું ગુંછળું છે. અંગારની ભઠીપર મેલેલાં ઉક
ળતાં પાણીની કઢામાં એ નાંફા નાખવામાં આવેછે કે અં
દર કીડાઓ બલી જાયછે, સઘળા નાંફાઓ એક એકની સા
થે વળગી જાયછે જેમાંથી રેશમના તાર ખેંચવામાં આવે
છે. કઢાની ઉપર આવેલાં લોહોડાંના બે પાના જે જમીન
માં ગડાયલી લાકડીઓના આધારપર રહેલાંછે તે પાનાના છે
ડાના નાંફામાંથી રેશમનો તાર પાસેના લાકડાંના ફરતા રેહેં
ટીઆપર લપેટાયો જાયછે. એ તાર દસ બાર સાથે મળેલા
હોય તોએ આ વેહેમાંથી પસાર થતાં તે ઘણો પાતળો થઈ
પેલું ચકર જે એક માણસ ફેરવેછે તેપર લપેટાયો જાયછે.

રાતનાં અઇનગુડી, અચીગીરલ્લી, કલોસપેટ, વલેરં
ડી, મઇગાંનઅલી છોડી સહવારમાં બીરડી આવી પોહોંચી
યે છીયે. બે તરણ હજાર ઘરોનું આણી ગામ છે. ગામને
છેડે એક ઈંગરેજનું સંચાની મારફતે બનતાં રેશમનું, ના
હાની શોભઇતી બાંધણી વાળું એક કારખાનુંછે. શીરૂઆ
તમાં શેંતુરના બાગનો બે તરફનો લાંબો પટ મેલી અંદર
જઇયે છીયે કે સંચાનાં અને માનેજરનાં રેહેવાનાં શોભાય
માન મકાનોની સામે ફુલના બાગના સુંદર કીતાઓ આ
રાસતે કરેલા જોઇયે છીયે. માનેજરનો બંગલો તો જાણે
ફુલના વેલાઓમાં ડુબી ગયોછે. જ્યાં ફરીયે ત્યાં, યા તો
નાહાના નાહાના તરેહવાર આકારોના કકડાપર, કે કુંડ
ઓમાં જાત જાતનાં ફુલોનાં ઝાડો અછી રચનામાં આપણી
નજરને ભેટેછે. માનેજરની મેહેરબાનીથી આ કારખાનું
અંદરથી અમારા જોવામાં આવયું હતું. તેમાં એક ઓ
રડામાં બે બાજુએ હારેદાર આસરે પોણીસો નાજુક સફા
ઈ ભરેલા સંચા ગોઠવેલા છે, કે જેની મારફતે દર અઠવા
ડીયે ૩૦૦ રતલ રેશમ ઉતરેછે. એ સંચાનું બયાન આ
વી કંઈ રીતે થઈ શકે. એક લોહોડાનાં સટાંડપર તેની વ

ચંમાં લોહોડાંની ઉંડી લંગરી મેલેલી છે તેમાં બાફ આવવાની, થંડુ પાણી રેડાવાની, ગલીચી ઘસડાઈ જવાની જુદી જુદી નળીઓ તળીએથી ગોઠવેલીછે, જેનો સંબંધ આવા સઘળા પાસે પાસે ગોઠવેલા હારેદાર સંચા સાથે લાગુછે. અકેકી આવી હારની પછવાડે રેશમ વીંટલાવાનાં લાકડાંના ચકરોછે, તે ચકરો પેલી લંગરીઓમાંથી રેશમ ખેંચયાં જાય એવી ગોઠવણ કરેલી છે. નાંફાઓમાંથી રેશમ કાહડવાની અગાઉ તેમાંના કીડાને મારી નાખવા પડેછે તેથી તેઓને લોહોડાંની એક મોહોટી પેટીમાં બંધ કરી આસપાસથી ગરમ બાફ લગાડવામાં આવેછે, જેથી થોડા દેરમાં ખાંડી બંધ કીડાઓ નાંફામાં નાશ પામેછે. આ કારખાના વાળાઓ નાંફા પોતાને તયાં બનાવેછે, પણ ઘણો જથો વેચાતોબી લેયછે, અને પુરતા નાંફા મળયા તો વરશમાં દોઢ લાખ રૂપીઆ સુધીનું રેશમ તેઓ ઉતારી શકેછે.

(દખસીણ હીંદુસતાંનની મુસાફરી.)

હોજંરી.

આણસના પેટમાના સાંચાઓની એક સામટી સરવઈ કીધા પછે હવે તેમાના એકેક યંતરની છુટી તપાસ ટુકમા કરીએ. પેહેલે હોજરીથી શરૂ કરીએ, જે અગતના અવીઅયનુ એક ચીતર ઉપર આપીઉંછે. ખોરાક ગલવા પછે પેહેલ વેહેલો હોજરીમા જાયછે. તે તાંહાં એકઠો થાયછે અને ખોરાક પચવા અથવા હજમ થવાનુ કામ હીઆંથી શરૂ થાયછે. એટલા માટે હોજરી બાહેરના દેખાવમાં કાંઈજ નહી પણ એક કોઠલી જેવી લાગેછે. તેનો આકાર એક મસક અથવા પખાલને વધારે મલતો આવેછે, અને જોકે સઘલો ખોરાક તેમા હજમ થઈ રેહતો નથી, તોપણ ખોરાક ઉપર એ કોઠલીમા એટલી બધી કીરીઆ થાયછે કે દરએક તપાસ કરનાર તેમા વાપરેલી કલા ઉપર આફરીન કરવા વના રેહશે નહી.

ગયા અંકમા આપેલા હેવાલ ઉપરથી વાંચનારી બાનુઓને યાદ રહયું હશે કે હોજરી પેટની પીપડી આગલ દાબી પાસલીની હેઠે મુકેલીછે. તેનુ હેઠલનું તલીઉં એક કોહલીની મીશાલે ગોલ છે, તેની જમની બાજુપર હેઠેથી ખાંચોછે તથા દાવી બાજુએ ઉપરથી ખાંચોછે. તેમાથી એક નલી ઉપર જાયછે અને બીજી નલી હેઠલ જાયછે. ઉપલો ચીતરમાં 1 નીશાણવાલી નલી ખોરાકને હોજરીમા દાખલ કરેછે, 2 આંકવાલી નલી ખોરાકને હોજરીમાથી બાહેર લઈ જાયછે. હોજરીમાથી ખોરાક આંતરડાંમાં જાયછે જે આંતરડાંનો છેડો હોજરીને 3 આગલ લાગેલો છે.

હોજરી સઘલી માસની બનેલીછે. તે એક માસની હેલીજ છે. તેમાં તમામ માસના સાકા ગુંહેલાછે. જારે તે ખોરાકથી ભરેલી હોયછે તારે તે એક છેડાથી બીજા છેડા વેર ૧૦ ઈંચથી ૧ ફુટ સુધી લાંબી થાયછે તથા તેની વધતામા વધતી પોહોલાઈ ૪ ઈંચની રેહછે. પણ જારે તે ખાલી થાયછે તારે ચીમરાઈ જાયછે, અને તે વખતે તેનુ કદ ઘણું નાહનું થઈ જાયછે. હોજરી વજનમા ૧૧ તોલા છે, પણ તેમા ૪ થી ૫ રતલ પાંણી સમાઈ શકેછે. તેની ઉપરના ભાગમા પેટનો પદડો આવેલોછે તથા કલેજાંની નીચલી બાજુછે. હોજરીના આગલાં બારે પેટની ચામડીછે, જેથી પેટના ખાડામા ચામડીની હેઠલ પેહેલ વેહેલીજ હોજરી આવેછે.

વાંચનારી બાનુઓ પુછશે કે આ એક માસની કોઠલીમાં કલા શુંછે અને સાંચો કેવો હોય ! એ કલા ઘણી અજાએબ જેવી છે. ગલાંમાના નલને રસતે હોજરીમાં જે ખોરાક દાખલ થાયછે, તે પેહેલાં જેટલો કઠણ હોય તેટલો દાંતે ચવાઈને તથા લબ સાથ મલી જઈને ઘણી નરમ અને પોચી હાલતમા હોજરી મધે દાખલ થાયછે. ખોરાક દાખલ થવા પછે હોજરીની બનાવટ માહેલા સાકાઓ સંકોચાવા માડેછે, જેથી ખોરાક ઉપર ઘણું દબાણ થાયછે અને તે દબાંણથી હોજરીની અંદર ખોરાક આંણીગમથી પેલીગમ ઢકેલાતો અથવા દોડતો ફરેછે. એ ખોરાક બરાબર એકસરખો ફરેછે. તે પેહેલાં હોજરીની જમણી બાજુપરથી દાવી બાજુપર જાયછે, અને પછે દાવીથી જમણી બાજુએ આવેછે. એ પરમાણે તરણ ચાર કલાક શુધી ખોરાક હોજંરીમા હીલવાયા અથવા દોહોવાયા કરેછે.

આટલીજ કીરીયા હોજરીમા થતી નથી. હોજરીની અંદરના માસના પડની કરચલી વલી ગયલીછે તથા તેમા નાહાના નાહાના ખાડાઓ હોયછે. એ પડમાંથી " ગાસટરીક જુસ " નામનો એક રસ નીકલેછે. ખોરાક હોજરીમા દાખલ થવા માડે એટલે હોજરીના માહેલાં પડમાથી એ રસ પણ ઝરફવા માડેછે, બલકે કેટલીક વારતો ખોરાક દાખલ થવા આગમચ તે રસ ઝરફેછે. ખાવાનો બરાબર વખત થતાં એ રસ બનેછે. કોઈવાર ખાંનાની ખુશબો અથવા મસાલેદાર પકવાનનો દેખાવ જોતાંજ એ રસ વેહેવા માડેછે અને જેને આપણુ પેટમાં ભુખ લાગી કહીએ છઈએ તથા જેને ખાવાની રૂચી કહીએ તે આ રસના પેદા થવાથી થાયછે. એ રસને ગુજરાતીમા " જથરસ " અથવા " હજમ કરનારો રસ " કેહેછે.

તે એક જલદ તેજાબ જેવો છે, તેનો રંગ લગાર સફેદાઈપરછે, તથા તેમા " પેપસીન " નામની વસતુ, કેટલાક ખાર, એક જાતનો તેજાબ તથા પાંણી એટલી ચીજનો એ રસ બનેલો છે. હોજરીમાનો આ રસ દાહાડામાં ૪ થી ૫ રતલને સુમારે પેદા થાયછે. તેમાં " પેપસીન " નામની જે વસતુ છે તે ખોરાકને પ્રીગલાવા માટે અકસીર છે. જે લોકોની હોજરી નબલી હોયછે, તેમાના જથરસ મધે આ " પેપસીન " ઓછું થાયછે અને તેથી ખોરાક પચવો મુશકેલ પડેછે. તેવાં માણસોને દવા તરીકે " પેપસીન " આપવામા આવેછે. તે "પેપસીન" ની દવા ખુદ્દ પરાંણીઓની હોજરી માહેલું " પેપસીન" કાહાડીને બનાવેલી હોયછે. એ દવા તરેહવાર આકારમા બનેછે, જેમાનો એક સવાદદાર અને મનપસંદ આકાર " પેપસીન વાઈન " છે. જેઓની હોજરીમા " પેપસીન" ઘટી ગયું હોય તેઓના તે પેપસીનમા આવી દવા ઘણો વધારો કરેછે.

હવે જારે ઉપર કહયું તેમ હોજરીમાં ખોરાક ગોલ
આંટા ખાયછે તારે આ જથરસમાં તેને સારીપઠે કાલવ
વામા આવેછે. તે રસ સઘલો ખોરાક સાથ મલી જઇ તે
ને દોહોવેછે તથા પીગલાવેછે અને ખોરાક સાથ સઘલો એક
રસ થઇ જાયછે. એ રસ ખોરાકની દરએક વસતુ સાથ
ભેલાઈ જાયછે અને ગોસત, એદાં, રોટી, અનાજ, તરકારી
એવી જરપત ખોરાકીની આ રસની મેળવણીથી બારીક
કગરસો બનેછે તથા તેમા બીજો રસાએણી ફેરફાર થાયછે.
એ સઘલી મેળવણી પાતલી પરવાહી થાયછે તેને ઈંગરે
જીમાં "કાઈમ" કરીને કેહેછે, જેનો અરથ "ખોરાકનો ર
સ" એવો થાયછે. "ખોરાક હજમ થયો" એમ જારે
આપણે કહીએ તારે તેનો અરથ એ કે લોહી સાથ મલી
ગયો. લોહી સાથ મલી જવા વગર ખોરાક પચેલો કેહેવા
ય નહી.

હવે હોજરીમા ખોરાક ઉપર જે મજકુર કીરીઆ થાય
છે તે સઘલી તેને લોહી સાથ મલી જાય એવો બનાવા માં
ટે થાયછે. પંણ હોજરીમાથી સઘલો ખોરાક કાંઈ પચતો
નથી યાને લોહી સાથ મલી જતો નથી. ખોરાકના તતવ
ઓ તરેહવાર આવેછે. તેમા "સટારચ" અથવા આટા
ના જેવું તતવ "અલબયુમન" અથવા ઈંડાંની સફેદીના
જેવું તતવ, "જીલેટીન" અથવા જેલીના જેવું તતવ,
"શુગર" અથવા મીઠાસતું તતવ વગેરે હોયછે. એમાના
ઈડાંની સફેદી જેવા તથા મીઠાં તતવો ઉપર હોજરીમાથીજ
પુરતી અસર થાયછે અને તેથી તે હોજરીમાંથીજ લોહી સા
થ મલી જવાને તઈઆર બની રેહછે. તે તઈઆર થવા
પછે હોજરીની જીણી નેસો તેને ચુસી લીએછે અને તાંહાંથી
લોહી સાથ મલી જઈ તે લોહી શરીરના ભાગોને પોશણ
આપેછે. એ પરમાણે ખોરાકના ઉપલાં બેજ મીઠાં અને
સફેતી જેવાં તતવો હોજરીમાંથી પચેછે. બાકીના તતવો
ઉપલી કીરીઆથી હજી હજમ થવાને લાએક બનતાં નથી.
તે બાકીનો ખોરાક "કાઈમ" થવા પછે આંતરડાંમાં જાયછે
અને તાંહાં તે પચવા આગમચ તેના ઉપર વધારે કીરીઆ
થાયછે, પણ હવે હોજરીનું કામ સમાપત થયુંછે, માટે આ
વતા અંકમાં આંતરડા વીશે તપાસ કરીશું તારે એ બાકી
ના કામ ઉપર આપણ આવીશું.

ભરથારોનો ફાંટો.

જયારે એક વણકરનું યંતર ચાલતું નથી તયારે તે
પોતાના યંતરના સઘળા ભાગ એક પછી એક તપાશી જુવે
છે, અથવા કોઈ બાઇની રેશમની લતમાં ગુંચ આવેછે તયા
રે તે અતી સાવચેતીથી દરએક દોરો ખોલીને જોયછે અ
ને આખરે એક નાહાનો જેવો ગાંઠ અથવા ગુચ માલમ
પડેછે જે બરાબર કીધા પછે તેણીનું રેશમ આશાનીથી કા
ટલાં ઉપર વીટલાયછે. એજ પરમાણે આપણા ઘર સંસા
રમા કાંઈ ખલલ પડેલી માલમ પડે તયારે પયારી બેહની
ઓ નકી જાણવું કે તમારા ઘર સંસારના યંતરમાં કાંઈબી
ભાગ ખરાબ થયોછે અથવા તમારી પેર સંસારરૂપી આંટી
મા કાંઈબી નાહાની ગુંચ ભરાઈછે. રેશમની ગુંચ કાહાડ
વા જેટલી તમો સાવચેતી રાખોછે તેથી અરધી માતર ઘર
ની ગેરસમજુતી કાહાડી નાખવા માટે કાલજી બતાવો અ
ને બેશક તમારા કુટુંબમા સહલા સંપજ પોતાનું રૂડું રૂપ
બતાવશે. તમારા ભરથારોનો સવભાવ તમો એકબારગી
સમારી સકશો નહી પણ તદબીરથી તેઓના સવભાવને ત
મારો સવભાવ એકમલતો કરવો એ કાંઈ ઘણું મુશકેલ ન
થી. ભરથાર તથા બાયડી વચેના વીચાર ફેરને કેમ સમા
ધાન ઉતારવા તે વીશે નીચલી વારતા સારી સમજ આપશે
એવી આશાછે.

બેહરામ અને કાઉશ નામના જોડીઆ ભાઈઓ મુંબ
ઈ શેહેરમા આજ આસરે પાંચ વરસ અગાઉ વસતા હતા.
જોકે જોડીઆ ભાઈઓ હોવા છતાં તેઓની પેસાની એક
બીજાથી કેવલ જુદી હતી પણ તેઓના સવભાવ અજબ
રીતના એકમલતા હતા; તેઓની આદત, અભીઆશ અને
વીચાર તથા દોલત ચીંતા પણ એક સરખાંજ હતાં. પુરતી
ઉમરે આવયા પછે બેહુ ભાઈઓએ પરણવાનો ઠરાવ કરી
બેહરામે શીરીન નામની એક કુલવંત ઓરત સાથે નેકા ક
રયા અને તેજ પરમાણે કાઉશે પીરોજ નામની એક આસ
રે અઢાર વરસની સ્ત્રી સાથે લગન કરીઆં. બેહુ ભરથારો
પોતાની દીલદારો ઉપર ઘણી પરીત રાખતા હતા તથા કો
ઈ પણ બાહારના જોનારને તેઓનું કુંટુંબ ઘણુ સલાહસં
પજ વાલું તરત માલમ પડતું હતું. બેહુ ભાઈઓ એક
કથી થોડેજ છેટે રેહતા હતા અને વારેઘડીએ એકકને તાં
હાં આવજાવ કરતા હતા. વરસ દાહાડે એક પછે બેહરામ
ને તાંહાં એક બેટીનો તથા કાઉશને તાંહાં એક બેટાનો
જનમ થયો. બેહુ બેહનપણીઓ અકેકને પોતાના બાલકો
ની માવજતોમાં ખુબ મદદ કરતી. બેહરામ અને કાઉશ
પોતાની ઓહરદારોની ખુબીઓ સારીપઠે સમજતા હતા
અને તેઓનું કુટુંબ એક તનદરોશત રોપાની મીશાલ ખી
લવા લાગું, આટલી સમાધાણી છતાં તેઓના કુટુબમાં નીચ
લી બીના કેમ બની તેનો કોણ ખોલાશો કરશે! બેહુ બા
ળકોની નવજોતને બીજે દાહાડે શીરીન, પીરોજને મલવા
ગઈ અને હંમેશના ખુશાલ ચેહરાને બદલે તેણીને ગમગી
ન અને આંશું ભરેલી આંખો શાથે દીઠી.

પીરોજે એ બાબે પોતાની તરફનો ખોલાશો કહી થં
ભલાવયો. "બેહન શીરીન, આજે માહારો દીવશ ગમગી
નછે, કાઉશ આજે ઘણાજ ખરાબ મીજાજ શાથે બાહાર
ગયોછે, એમ કરવાનો એને શું શબબ પડયો હશે તે હું સ
મજી સકતી નથી! પયારી બેહન શીરીન તું સારીપઠે જા
ણેછે કે માહારી આખી જીંદગી માહારા ભરથારને રાજી રા
ખવાની તદબીરો સોધવામા જાયછે. ગઈ કાલને માટે રૂ
શતમ શારૂ નવો પોલકો શીવવામાં માહારો આખો પરમ
દાહાડો ચાલી ગયો અને માહારા આંગલાને એક ઘડીની
ફુરશુદ નહી મલી અને મેં એક મધમાખીની પઠે મેહનત
કીધી કે વારૂ કાઉશતો ખુશી થશે. જો! તે પોલકાએ રૂ
શતમ કેહવો મજાનો લાગતો હતો. કાઉશ બાહારથી આયો
તે વેલા મહને સીવતાં જોઈ કાંઈ બોલીઓ નહી. થોડોક વ
ખત રહીને તે બે તરણ વાર માલ ઉપરથી હેઠે આવી ઘડી
ઘડી દોકાં કાહાડી જોઈને પાછો ઉપર ગયો. એકવાર મેં પો
લકો ઉંચકી હશીને બતાવીઓ—પણ ખુશી થવાને બદલે

ઉલટુ મોહડું કુમલાવીને બોલયો કે 'હજુ કાંહાં શુધી નીચે બેશી રેહશે' મેં અજાએબીથી જવાબ દીધો કે 'વલી કાંહાં શુધી ! રાતના નવ વાગા શુધી, ને તેટલાંમાંબી પોલકો કોણ જાણે પુરો થશે કે નહી.' પયારી શીરીન જો તું માને, કાઉશ જોરથી બારણું ધાંકીને જતો રહયો. હું તરતજ ઉઠી અને તેહની આગલ દોડી ગઈ, અને હજુ શું શું કરવાનું બાકી હતું તે સઘલું વીશતારીને કહયું. કાઉશે જરા હશીને માહારા મોહડાં ઉપર હાથ મુકયો અને બોલયો કે 'પયારી પીરોજ એ સઘલી નકામી ખટપટ છોડી દે અને માહારી આગલ બેશીને વાત કર.' મેં કહયું .કે 'તમેબી બરા કામના છેઓ, અને કેટલું કરવાનું છે ને હું તમારી શાથે હમના વાત કરવા બેશુ' એમ કહી હું મારે પાછી સીવવા દોડી ગઈ—આજે સવારે મેં પુછયું 'કે ગઈ કાલે નવજોત વખતે તમો એટલા ગમગીન કાંએ હતા. સઘલાઓએ જોયું તે કેવું ખરાબ લાગું' તે કેહજે 'તાહરી નાદાનીની વાત મહને યાદ ના દેવારતી' મેં પુછયું શું નાદાની, નાદાની તો તમે કરોછો, હું તો કાલે ખુશાલ હતી, તયારે કાઉશ બોલયો જે 'પીરોજ તું મારી મતલબ શમજેતો કેવું શારૂં પણ હવે બસ' એમ કહી ચાલી ગયો. હવે બેહન શીરીન એની મતલબ સમજવાતો જાદુ વાપડવું જોઈએ તે કાંહાંથી લાઉં ?"

શીરીને ધીરજથી જવાબ વાલયો કે "પયારી શીરીન હેમાં જાદુની કાંઈ અગત નથી,. તું વખતે સાંભલીને અજાયબ થશે કે તારીજ માફક હું પણ પરમ દાહાડે જરને માટે તોપી ગુઠવામા રોકાયલી હતી અને માહારે તાંહાં પણ એમજ બનયું. પણ ભરથાર ભરથારોમાં ફેર હોયછે કોઈને એક ચીજ ગમે તો બીજાને નહી ગમે, પણ ખરીજ, પયારી મોહરદારોની ફરજછે કે પોતાના ભરથારોને જે પસંદ પડે તે કરવાની કોશેશ કરવી યાને તેહના સવભાવનો અબીઆશ કરવો. હું તોપી ગુંઠતી હતી હેવામા બાહારથી બેહરામ થાકેલો આવયો, મેં તરત જોયું કે તે હમેશ ના ખુશ મીજાજમાં નથી, હેવો વખતે પતાવવું, હશાવવું, એજ સરવેથી સારો ઉપાયછે. મેં તરત માહારૂં કામ પડતું મેલયું અને ધારયું કે બેહરામ બીજે દાહાડે ગમગીન, ફરે તે કરતાં જરને બીજી વેચાતી લીધેલી તોપી પેહડાવશું તો વધારે બેહતર. બેહરામની હેવી ટેવછે કે જાયારે પોતાની તબીએત નાદરૂશત હોએ તે વેલાએ જો હું સીવવા બેશુ તો કનટાલેછે. મેંતો તરત ભરવાનું મુકી દીધું અને તેની પાશે જઈને બેઠી, તયારે મહને ધીરેથી પુછેચ કે 'પયારી તાહારૂં કામ છોડી દેવા તુને કોને કહયું.' હું બોલીજે 'કોઈએ નહી પણ મહને તમારી સાથે વાતચીત કરવા ગમેછે અને કામની કાંઈ ઘણી ઉતાવલ નથી.' બેહરામ બોલયો જે—'બાપારે હવેતો હોયને ટાંકા મારવા પડશે. તે દાહાડે હું બોલયો જે—તું ઘડી ઘડી સીવવા સાનુ બેશેચ, તેં પરથી આજે હાથમોનું મુકી દીધુ કે ! વારૂ તારી મરજી.' આપરે તો કાંઈ જવાબ આપયો નહી.

પીરોજે પોતાના ખવાશ મુજબ વચમાં ટાહુકો મેલયો કે "હું હોતે તારે ઠેકાણે તો મજાનો જવાબ આપતે, તે દાહાડે બેહરામે, તુને સીખામણ દીધી તે મહને બરાબર યાદછે, કે—શીરીન જો આએ એક વખત કહુંછું તે હમેશ યાદ રાખજે, કે કોઈ દાહાડેબી ભરથારને ચીથરાંનાં ડુચા, શોય દોરો અથવા હેવી બીજી ચીજોથી કંટાલો આપતીના, તેની નજર આગલથી હેવી ચીજો હમેશાં દુર રાખજે અને જાયારે તે કામથી કંટાલેલો આવે તયારે તરત તેહને મીઠી વાતોથી રીજવજે."

શીરીને લગાર અધીરાઈથી અરજ કીધી "પણ મહને સાંભલતો ખરી ! હવે બેહરામને કેટલીક બાબદો વીશે વાત કરવા ઘણું ગમેછે ને જયારે એ બેચેન હોય તે વેલા હું તેવી બાબદો વાશે વાત કરૂં તો સઘલી બેચેની ખચીત નાહાશી જાયછે. પરમ દાહાડેબી તેમજ મેં આશતે આશતે હેને પસંદ પડતી વાત છેડી. તેહનો મીજાજ આશતે આશતે ઉતરીઓ, તેહની તકરાર હું સાંભલતી, તે ઉપર ટીકા કરતી અને માહારા વીચારો કેહતી અને એમ કરતાં બેહરામ પાછો હશયો—માહારી વાત છેડવાની મતલબ તે સમજી ગયો અને ખરા પરીતથી મહને બોસા લઈ માહારો ઉપકાર માનયો. મેં તોપીની ઉતાવલ નહી કીધી તેહનો મહને પુરતો બદલો મલયો. હમારી આખી સાંજ ખુશાલ ગઈ અને પયારી તેંબી જોયું હશે કે કાલે તે કેવો રમુજી હતો."

પીરોજ—તયારે તોપીતો રહીજ ગઈ કે ?

શીરીન—પીરોજ, બેહરામની ખુશાલી શાથે સરખાવતાં તોપી સું ચીજછે તોએપણ મેં તજવીજથી થોડીક મીનીટ સાચવી લઈ, તોપી પુરી કરી નાખી—પણ એટલુંતો માનજે બેહન કે કદાચ તોપી પુરી નહીબી થતે અને જરને બીજી તોપી પેહડાવવી પડતેતો તેહની કાંઈ મહને દલગીરી નહી લાગતે.

પીરોજ—બેહન તારૂં એવું ભાયગ કે તું તાહારા મીજાજને કાબુમાં રાખી શકેછે. મારાથીતો હેવી ગુલામગીરી નહી થાય, જાહારથી હું પરણી તાહરથીજ હું આશા રાખતી હતી કે માહારી ખુશીનેબી કાંઈ વજન આપવામાં આવશે. માહારા બાપના ઘરમાં માહારી કોઈએ મરજી તોડી નથી અને હજુબી હું કોઈને તોડવા દઈશ નહી. શું સઘલા ભરથારો પોતાની બાયડીઓનું કહયું કરતા નથી ?

શીરીન—બેહન આકલી કાંએ થાએચ—જરા થંડી પડ. તું વીચાર કર કે બેહરામ અને કાઉશે આપણા શેહરની કનયાઓમાંથી આપણને પસંદ કરી નેકા કીધા તેથી વધારે આબરૂ આપનારૂં બીજું શું હોએ ! જાહારીતો ભલામણ એજછે કે જેમ બને તેમ આપણા ભરથારોની એણી ગમ પેલી ગમ નાહાની નાહાની ખોડ ખાપણ જોવા તથા સોધવાને બદલે તેઓની માન ભરેલી બીજી ખુબીઓ જે પરકાશે તે ઉપર વધારે ધીઆન આપવું જોઈએછે. માહારી આ શીખામણ બેહની ધયાનમાં રાખજે કે જેમ બને તેમ ભરથારના શવભાવને આપણો શવભાવ એકમલતો કરવાની તજવીજ કરવી, તેને જે બાબદો પસંદ પડતી હોએ તે ઉપર આપણું દીલ લગાડવું.

પીરોજ—વાતતો ખાસી !! વાહા શું શુંદર ગુલામડી તું બની સકે.

શીરીન—તેવું કાંઈ છેજ નહી ! જે વાતમાં તું પોતાને મજબુત શમજે તેમાં તાબે થવાને હું ભલામણ કદીબી કરૂં નહી. ખરો લગનનો મજબુત ગાંઠતો એજ કે જેમાં બે જુદી જુદી જાતનો શવભાવ એકએક સાથ મલી

અથવા ભેલાઈ જઈ એક નવોજ સવભાવ પેદા થાય. શરવે ચીજમાં દોકુ હીલવવાથી મુરખમાં ઠડીએ, શરવે ચીજમાં શાંભે થવાથી હકીલાં ઠડીએ પણ દરએક ચીજમાં ખરો વીચાર જણાવીઆથી તથા તે ઉપર દાખલા દલીલ સાથ તકરાર કરીઆથી આપણું ગ્નાન તથા આંબરૂ વધે.

આ શધલું શાંભલીઆથી પીરોજના મન ઉપર અશર થઈ! બેહુ કુટું બે સલાહ શંપજનો જહરો પાછો વેહવા લાગયો અને તેની શાબેતીમાં બેહુ ભરથારોની નીચલી વાતચીત ઉતારીએ છઈએ:—

કાઉશ—પીરોજ અને હું હાલ ઘણાજ ઠીક ચાલીએ છઈએ, હમો પેહલાં પરણીઆ પછી થોડીઘણી ગેરસમજુતી થતી હતી, પણ થોડાક દીવશ થયાતો જાણે એક કુંભાર મતોડી ગમે તે આકારમાં ઘડે તેમ પીરોજે મહને ઘડી લીધોછે. લુચી ! થોડાક દાહાડા થયા હેવી પતામણી થઈછે કે, અતીઆર શુધી તેણીની અરધી કીમત હું પીછાણતો નહી હતો.

બેહરામ—આપણો બેહુનો મીજાજ કોઈવાર ચકાસી થાયછે પણ તું કેહેછે તેમ આપણી બેહુની મોહરદારો આપણી ઉપર રાજ ચલાવેછે. શીરીનતો મને મીજાજ ખોવા દેતીજ નથી. તે હેવું કરેછે કે માહારેથીતો હસાઈ જવાએછે.

કાઉશ—ભાઈ યાદછે આપણે નાહાના હતા તારે કેવી મારામારી કરતા હતા ?

બેહરામ—હા ! કારણ કે તું કેહતો કે હું શેઠ અને હું જાણતો કે હું શેઠ, પણ હવેતો હું શેઠ ને શીરીન શેઠાણી એટલે લડવાનું કારણ જતું રહયું.

કાઉશ—ભાઈ બેહરામ તું માનશેબી નહી ! તેણીને શમજાવવા હું એક નકશ પાડતો હતો, તે તેણીએ જોઈને મહને એટલીતો મદદ કીધી કે માહારૂં કામ અરધું શેહલું થઈ ગયું. હું બાહારથી આવું કે, સઘલો શામાણ તઈઆર ! આ બાબદતો નજીવી લાગશે, પણ હું ધારૂં છું કે ઘરશંસારનું મોહટું શુખ આવી દેખાઈતી નજીવી બાબદો ઉપર ધીઆન આપીઆથી વધેછે.

બેહરામ—હા ભાઈ કજીઆને માટે બે જણ ઓછાંમાં ઓછાં જોઈએ, પણ જારે બે માહેનું એક જણ કજીઓ કરવા નાજ પાડે તારે આ કજીઓ થાએજ કેમ ! મહને વારેઘડીએ નામીચા કવી દલપતની કવીતા યાદ આવેછે પણ તે પરમાણે દરએક બાપડી ચાલે તારે વલી દુનીઆમાં ફરી આદ તે સાની હોય ?

ઘરમાં કુસંપ ન રાખીએ રે,
હશી હશી પતીને રીજાવોરે સુઘડ નાર.
ઘરમાં કુસંપ—ઇતીઆદી.

લા ક ડું .

માણશ જાતના ઉપયોગમાં આવતી વસતુંઓમાં લાકડું સરસાઈ ભોગવેછે. જેમ વખત બદલાતો જાયછે તેમ ચોકસ કામોમાં લાકડાંને બદલે લોહડુ અથવા લોહડાંને બદલે લાકડું એ પરમાણે ફેરફાર જોવામાં આવેછે. અને એ બે અતીઉપયોગી વસતુઓ વચચે હમેશાની સરસાઈ વીશે ચાલુ લડાઈ ચાલેછે હેવું કહીએતો કાંઈ ખોટુ કેહેવાશે નહી, પણ કોઈ પણ ચીજની પુરતી ખુબીઓ સોધી કાહાડવાને આ સઉથી સરસ ઉપાયછે. લાકડાનો ઉપયોગ કાંઈ જેવો તેવો નથો. દરએક દેશ પોતાના લાકડાંના ટકાઉપણા ઉપર મગરૂરી રાખેછે. ઈંગલાંડ દેશને મોહોટાઈ અને નાથલાં દેશો ઉપર સરદારી આપવામાં તયાંના એક ઝાહાડની મોહટી ખુબીછે. હજારો મનવારો અને આગબોટો દુશમનના ગોલાની ધાસતી વગર સમુદરની સપાતી ઉપર બેધડક ફરેછે. હાલમાં વાહાણના કામમાં થોડો ભાગ લોહડાંએ લેવા માંડયોછે પણ તોએ લાકડાં વગર ફકત લોહડાંથીજ તેહનું પેટ ભરાતું નથી.

આપણા રેહવાના ઘરોમાં અને ઘરસંશારના સામાણમાં સગવડ અને સોભાને અરથે તરેહવાર યુકતીઓ લગાડવામાં આવેછે. ટેબલ, ખુરશી કબટ અને પેટીઓને માટે આજ સો વરસ અગાઉ જે જાતનું લાકડું વાપડતા હતા તે કરતાં પચીસ ઘણુ વધારે જાતનું લાકડું હાલ વાપડવામા આવેછે આજ સો વરસ ઉપર કોણ માણતે કે આખાં માલવાલાં ઘરો સદનતર લાંકડાનાંજ બનાવીઆમાં આવશે ! ઘરોજ નહી પણ તેહને લગતી વખારો તબેલાઓ બખરચીખાણા ઇતીઆદી અને હેવાં ઘરો મુંબઈમાં તો થોડાંજ પણ ઈંગલાંડ તથા ફરાનસમાં પુસકલ જોવામાં આવેછે અને ઈંતનાં બાંધેલાં ઘરો કરતાં તેમની કીમતમાં નજદીક વીસ ઘણો ફેર પડેછે વીલાતમાં ૧૮૫૧ માં થએલો મોહટાં પરદરશનમાં વીએના શેહરથી એક હેવું ઘર દેખાડવા માટે મેલયું હતું તે માહે એક જમવાનો ઓરડો અને તે શાથે ચાલીસ માણસ બેશી શકે એવડી ટેબલ તથા ખાણ મુકવા મેલવા માટે આસપાસ કબટો ખુરશીઓ એકસો માણસો બેસો સકે એવડી લાઈબરેરી તે સાથે સોભાયમાણ 'બુકકેસ' એક દરાઈંગ રૂમ એટલે મુલાકાત લેવાનો ઓરડો એક સુવાનો ઓરડો તે શાથે માહેલો પલંગ, સોફા, કપડાં મુકવાની પેટીઓ અને એક બાજુનો ઓરડો, અને લાકડાંની સુવાલી ભોય અને એ સઘલું ઉંચી કીસમનાં લાકડાંનું અને તેબી વલી ,અતી સસતી કીમતનું હતું.

લાકડાંને કાંટીઆથી અગણીત નાહાની મોહટી કામની વસતુઓ બનેછે. જેમકે સથંભો કટેરાઓ, પઈઆઓ, કાંઈ પણ ચીજના હાથા. સેતરંજનાં મોહરાં, દડાઓ, રમકડાંઓ, લાકડીઓ, કાંટલાં, મગદલો, જોહારી, પાલણા અને એ વગરે બીજી હજારો ચીજો. કાંટતી વખતે લાકડાંને ગોલ ફેરવવું પડેછે અને કંટારીનું ધયાન બે ગમ પેંચાયાથી તેહના પગમાં ફેરવવાનું જોર રેહતું નથી માટે વેલાતમાં એ કામ ઉપર આંધલાં માણસોને રાખવામાં આવેછે. ઈંગલાંડના ઘરડા રાજા તરીજા જીઆરજને એ સાંચો ફેરવવાનો બહુ સોખ હતો અને પોતે પોતાના મેહલમાં એવા એક યંતરથી રમુજ લેતો હતો. હમારા વાંચનારાઓએ આજ સુધીમાં કેટલી પેનસીલો ઘડીને વાપડી નાખી હશે, પણ એકકી પેનસીલ બનાવાને કેટલો ખરચ તથા યંતરની અગત પડેછે તેનો કોઈવાર વીચાર કીધો હશે.

બતી સલગાવવાની લુસીફર માચીસ (વેલાતી દીવાસલી) બનાવવામાં લખો રૂપીઆનું લાકડું દર વરસ ખપેછે એમ લખપેતો હમારાં કેટલાંક વાંચનારાઓને હશાદું.

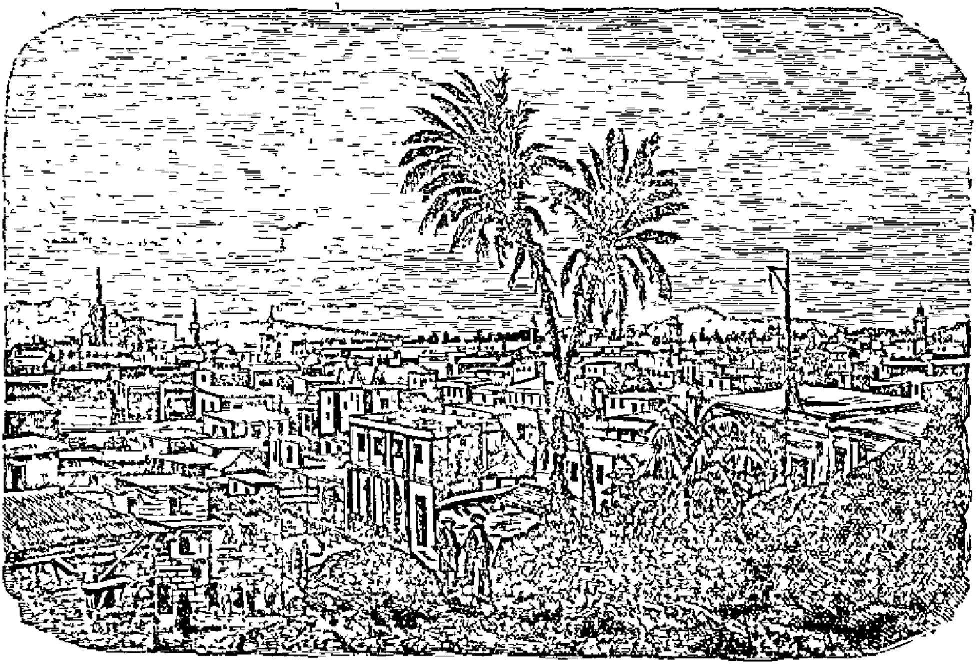

દમાસ્કસ શેહેર.

આવશે, પણ એ વાત ખરીછે. વેલાતના ફક્ત એકજ જાત્તીતાં કારખાનાવાલાને માટે સલીઓ કાપવા દર વરસ ૪૦૦ મોહટાં ઝાડો કાપવામાં આવેછે, અને એ દેખાઈતી નજીવી ચીજ બનાવવાને માટે કરોડો રૂપીઆનું સાંચાકામ વપડાયછે, હેવા દરએક સાંચામાં ૩૦૦૦૦ સલીઓ એક મીનીટમાં કપાયછે અને એ સલીઓના કાંઈ નાંધલાં પડીકાં વેચવામાં આવતાં નથી પણ સઘલો પીપો સાથેજ હશાબ રાખવામાં આવેછે. લંડનના એક સલી બનાવનારે, બરીસટલના એક વેપારી ઉપર ૩૦ હાગજેડ મોકલીઆં હતાં તે દરએક હાગજેડમાં ૫૦૦ પડીકાં, દરએક પડીકાંમાં ૭૨ દાબલી અને દરએક દાબલીમાં ૫૦ સલીઓ. હવે સઘલીઓ કેટલી થઈ તેહનો હશાબ વાંચનારાઓનેજ સોંપીએ છઈએ. એ સલીઓ મુકવાની દાબલીઓ સરવે કોઈએ જોઈ હશે. જરમની માંહેલું એક કારખાનું એ દાબલીઓ એક આનાની ૧૦૦ ને હશાબે પુરી પાડેછે અને ગંધક વનાની સલીઓ એક પઈની ૭૦૦ ને હશાબે વેચેછે !! મીઅર નામના એક જરમને એક સાંચો દેખાડયોછે, જેમાં એક વખત હાથ હીલવીઆથી ૩૦૦ સલીઓ બનેછે અને ચાર કલાકમાં ૧૦૦૦૦૦૦ સલીઓ બનાવેછે. બીજનર નામનો એક મુસીફર માચ બનાવનાર એક પઈની ૧૧૨૫ સલીઓ આપેછે, અને ફુરથ નામનો એક બનાવનાર એક પઈની ૧૯૨૫ સલીઓ વેચવાની ખબર આપેછે.

જરમનીમાં રમકડાંઓ લાકડાંના બનાવેછે અને લખો રૂપીઆના રમકડાં દર વરસ વેલાત આવેછે. જરમનીના ખેડુતો પોતાના ફરશુદના વખતમાં તે બનાવી વેપારીઓને વેચેછે અને તેની કીમત ઉતરતી ઉતરતી છેક એક આણાના એક દજન બાકસ સુધી આવીછે. જરમનીમાં સોનબરગ કરી એક શેહરછે અને તે માંહે ૪૦૦૦ માણસની વસતીછે અને મુખ્ય કરી સઘલા વસનારાઓ માતર રમકડાંજ બનાવવા ઉપર રોકાયછે અને દર વરસ તે શેહરમાંથી એક લાખ મણ વજણનું રમકડું બાહેર દેશાવર ખાતે જાયછે અને તેહની બનાવટમાં લાકડું અને લાહી સીવાય બીજું કાંઈ આવતું નથી, કોતરકામમાં લાકડું પુશકલ ખપેછે. સ્ત્રીબોધ મધે દર માશે એકકું ચીતર વાંચનારી બાઈઓના જોવામાં આવતું હશે. એ ચીતરબી લાકડાંપરજ કોરેલું હોયછે અને કેટલું બારીક કોતરકામ લાકડાં ઉપર થાઈ સકેછે તેહનો એ એક અછો નમુનોછે.

ડમાસકસ શેહેર.

પાસે જે ચીતર આપીઉંછે, તે ડમાસકસ નામના શેહેરનુંછે. આ શેહેર તુરકસતાનના સીરીઆ નામના પરાંતમાં એક ખુશનુમા અને મોહોલાં મેદાનની ઉપર આવેલુંછે. એ શેહેરને આરબ લોકો અલીશામને નામે બોલખેછે. જે મેદાન ઉપર એ શેહેર આવેલુંછે, તે મેદાનની તરણ બાજુએ ડુંગરાઓ આવવાથી તેઓ ઉપરનું પાણી તેના ઉપર આવેછે, અને તેથી તીઆં નાહનાં નાહનાં સરોવરો ઘણાં થઈ રહેલાંછે, તેથી કરીને તે ઘણું રલીઆમણું દેખાયછે. એઓનાં સરોવરોને બાહાર અલમારજી કરી કહેછે. તેનો અરથ એવો થાયછે કે, મેદાનનાં સરોવરો. આ મેદાનમાં આવો પાણીનો સુકાલ હોવાથી તેમાં જાહાડપાન પણ પુશકલ થાયછે. આવાં રલીઆંમણા મેદાનનો પશચીમ ભાગ જે બધા કરતાં રલીઆંમણોછે, તેમાં ઉપલું શેહેર આવેલુંછે.

આ શેહેર ઘણું મોટુંછે, અને તેનો ઘેરાવો તીસ માઈલ વેરનો ગણાયછે. એ શેહેરમાની ઈમારતો ઈંટની બાંધેલીછે. ઈમારતો ઘણી મોટી બાંધેલી હોયછે, પણ તેમનો બાહારનો દેખાવ સારો હોતો નથી; કેમકે તીઆંના લોકો સઘલો શીનગાર ઘરની અંદરના ભાગને આપેછે, અને બાહારનાને જેવો તેવો રેહવા દેછે. આથી કરીને મોહોલાઓનો અને શેહેરનો દેખાવ જાહજે રલીઆમણો દેખાતો નથી. મોહોલાઓ એવા અડોઅડ હોયછે કે સાંકડી ગલીઓના જેવા લાગેછે. કેટલાક મોહોલાઓમાંથીતો પાણીનાં નાલાંઓ પસાર થાયછે. આ નાલાંઓમાનું પાણી તીઆંના રહેવાસીઓ હમામખાનાઓમાં વાપરેછે. વાંચનારી બાઈઓને ખબર હશે કે એવા દેશોમાં હમામખાંનાઓ ઘણાં હોયછે, અને તેને મુસલમાનો એક આશીરવાદ સરખાં સમજેછે. તેવાં હમામખાંનાઓને માટે આ નાલાંઘણાંજ ઉપયોગી ગણાયછે.

આ શેહેરમાં કેટલીક સુંદર ઈમારતોછે, તેમાં સરવેથી સરસ તીઆંની મસજીદછે. આ મસજીદ અસલ ખરીસટીઓનું એક દેવલ હતું. આ દેવલ મુસલમાનોના હાથમાં જવા પછે તેને મસજીદ બનાવી મેલીછે, એટલુંજ નહી, પણ તેને તેઓ પોતાનું એટલુંતો પવીતર મકાન ગણેછે કે, તેમાં કોઈબી ખરીસટીને દાખલ થવા દેતા નથી. એનાથી ઉતરતી શોભીતી ઈમારત બાન નામનીછે. આ ઈમારત ઘણી ઉંચીછે, અને તેનું છાપરૂં ઘણાક ગરેનીટ જાતના લાલ રંગના સંગેમરમરના થાંભલાની ઉપર રાખવામાં આવેલુંછે. એ ઈમારતની વચે એક ઘણો મોટો અને ઉંચો ઘુમબજ કરવામાં આવેછે. એ શેહેરમાં બાગબગીચા પણ ઘણાછે. એ બાગોની અંદર ફલ ફલાદીનાં ઝાડો પુશકલ થાયછે. એ બાગોમાં પાણી પોંહોંચતું કરવાને નેહેરો બાંધેલી હોયછે, જેમાં બારાડો નામની નદીમાંથી પાણી લેવામાં આવેછે.

એ શેહેરમાં એક લાખ માણસની વસતીછે. આ શેહેરના રેહેવાસીઓ પુરવ તરફના લોકોની વચે સારૂ માન ધરાવતા નથી. તેઓને સાબશોની કરીને કહેછે, જેનો અરથ એવો થાયછે કે, નરસી ચાલના ડમાસકન. એઓની માઠી ચાલ ઉપર કહેવતો ચાલેલીછે. પરથમ એ લોક ઘણા ઝનુની હતા, પણ જીઆરથી તેઓ ઈજીપશીઅન અથવા મીસરનાં રાજના તાબામાં આવીઆછે, તીઆરથી, પાધરી ચાલે કેમ ચાલવું, તે તેઓ શીખીઆછે. આ શેહેરમાં કેટલાક યુરોપીઅન વેપારીઓ જઈને વસેલાછે, અને તેઓ તીઆં વેપાર ચલાવેછે. તીઆં બરીટીશ રાજની તરફનો એક એલચી છે, જેના મકાનપર બરીટીશ વાવટો ઉડેછે. આ પરાંતને માથે થઈ ગયલા કેટલાક પાદશાહાઓએ તેની ખેતીવાડી વગેરેનો ઘણો સુધારો કરવાથી, તથા આ શેહેરને રોનક, રમણ વગેરેથી વધારવાથી, આ આખાં પરાંતમાં એ શેહેર ઘણું વખણાયલુંછે.

આગલા વખતમાં એ શેહેર તલવાર બનાવવાનાં કારખાંનાંઓને માટે ઘણું વખણાતું હતું, પણ હાલના વખતમાં તેણે તે હુનર અને તે વખાણ એ બધું ખોહી દીધુંછે. જોકે આ તલવાર બનાવવાના હુનરમાં તેઓ પાછલ પડીઆછે, પણ તેમ બીજા હાથ ઉપર સુતરાઉ તથા રેશમી કાપડ બનાવવાના કામમાં કાબેલીઅત ધરાવેછે. ઉપર જણાવીઉંછે કે, એ શેહેર એક પાણીથી ભરપુર અને ફલવંત મેદાન ઉપર આવેલુંછે. આ મેદાન ઉપર તેઓ ફલ ફલાદીના મોટા બાગ અથવા ઝરા કરેછે, અને તેમાનાં ફલ એકઠાં કરી, તેમના મુરબા વગેરે બનાવી, આખાં તુરકસતાનમાં તેઓ તેનો મોટો વેપાર ચલાવેછે.

આ શેહેર ઘણું અસલનાવારાનું વસેલુંછે. એશીઆ ખંડની પુરવથી તથા ઉતરથી, અરબસતાન માહેલી મુસલમાનોની પવીતર જગાઓ તરફ હજ કરવા જનારાં લોકોના કાફલાઓને આ શેહેરમાં એકઠા મલવાનું મકાંન હતું. આ બધા હાજીઓના કાફલા તીઆંના પાછાના અ.સરા તલે સલામતીથી પોતાની મુસાફરી કરતા હતા. આ ઉપરથી આ શેહેરનું નામ "કાબાનો દરવાજો," એટલે કાબા તરફ જવાના રસતાપર દાખલ થવાની જગા એવું આપવામાં આવેલું હતું. આ શેહેરમાં આ પરમાંણે પુશકલ હાજીઓના આવજાવ હોવાથી તીઆં વેપાર પણ ઘણો ધીકતો હતો, કેમકે, તેવા હાજીઓ જે પવીતર મતલબથી સાથે વેપાર પણ કરતા મુસાફરીએ ચાલતા જાયતો તેમાં તેમને તેમના કુરાનમાં કશી મના નથી. ઉપર લખવા પરમાંણે એ શેહેરની આસપાસનાં મેદાન ઉપર પાણીનો જમાવ ઘણો હોવાથી ઉનાલામાં ઘણાક ખબોચીઆઓ સુકાવા માંડેછે, અને તેમ થતાં તેમાંથી ઝેહેરી હવા પેદા થઈ પવનની લેહેકીની સાથે શેહેરમાં આવેછે, અને તેથી કરીને તીઆં તાવ વગેરેનાં દરદો હમેશાં પંથરાયલાં રેહેછે.

અઉરાંગઉટાંગ.

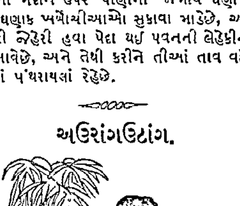

અઉરાંગઉટાંગ એ વાંદરાની જાતનું એક પરાણીછે, પણ માણસને ઘણુંજ મલતું આવેછે. વાંચનારી બાઈઓને ખબર હશે કે, વાંદરાઓ ઘણાખરા માણસને મલતા આવેછે. સઘલી જાતનાં જાનવરોમાં માતરે એજ જાનવરો માણસના આકારને અથવા ડોલને મલતા આવેછે. તેઓના હાથપગને આકાર, મોહોડાંનો ચેહેરો, અને એ વગેરે કેટલાક શરીરના અવયવો માણસના જેવાં હોયછે. હાલમાં એક યુરોપીઅન વીદવાંન એવું કહેછે કે, માણસો અસલ વાંદરાજ હતા, પણ જેમ જેમ જમાનો વધતો આગલ ચાલતો ગયોછે, તેમ તેમ તેમના ઘાટ ઘટમમાં ફેર અથવા સુધારો થતો ગયોછે, અને સેવટે માણસ હાલના આકારપર આવીઉંછે. આ વાતની સાબેતીમાં તે આજ કેટલાંક વરસો થયાં સેંકડો તકરારો લાવેછે, અને હજી પણ પોતાની તકરાર ચલાવીઓ જાયછે. પણ હજી આ વાત લોકોના અને બીજા વીદવાનોના ધીઆનમાં ઉતરી નથી, અને તે ખરીછે એમ મનાતી નથી. કેમકે એમ માનવાની આગમમ સેંકડો જાતના વાંધા ઉઠેછે, જેનો નીવેડો હજી આવીઓ નથી.

આ પરમાણે માણસને મલતાં આવતાં જાનવરો અથવા વાંદરાઓમાં અઉરાંગઉટાંગતો નરદમ માણસના જેવુંજ દેખાયછે; એટલુંજ નહી પણ માણસની માફક બે પગે તે ચાલેછે, અને માણસના સરખું કામકાજ કરેછે. આ માણસરૂપી વાંદરા આફરીકામાં, હીંદુસતાનના કોઈ કોઈ ભાગમાં અને બોરનીઓના ટાપુમાં ઘણા થાયછે. આ વાંદરાઓ વધતાંમાં વધતા સાત ફુટ વેર ઉંચા થાયછે. પણ તેઓનું સાધારણ કદ માણસનાં કદ કરતાં જરા નાહનું હોયછે. એ જાનવર ચાલવાની, દોડવાની અને કુદકા મારવાની ઝડપ ઘણી રાખેછે. એનું જોરતો માણસના કરતાં ઘણુંછે. તે હાથની એક ઠાપટ મારેછેતો માણસનું હાડકું ભાંજી નાખેછે. મોટાં માણસને એક બચાંની માફક બગલમાં મારીને

દોડી જાયછે. એ વાંદરાઓ જંગલમાં જીઆરે બે પગે ચાલેછે તીઆરે જરા ઘડપણપર આવેલા માણસો ચાલતા હોય તેવા દેખાયછે. તેઓ વખતે હાથમાં લાંબી લાકડી રાખેછે, જેથી જાણે ખરાજ બુઢા બાવા હોય તેવા દેખાયછે. પણ એ બુઢા બાવા ઉપર લખવા પરમાણે એવા મજબુત, જોરાવર હોયછે કે તેને જોનારા જુવાન કાકાને ઉંચકીને દડાની માફક ફેંકી દીએછે.

અઉરાંગઉટાંગને ડાકટરોએ ચીરીને તપાસતાં તેમનાં શરીરની અંદરના પણ સઘલા અવયવો માણસને મલતાજ જણાયછે, ફેર માતરે પાસલીમાંજ જણાયેછે, માણસને બાર પાસલી હોયછે અને તેને તેર હોયછે. તે સીવાય બીજો કોઈ ફેર જણાયોનથી. એની જીભ તપાસતાં તેનો બધો બાંધો માણસની જીભના સરખોજ જણાયોછે, જેથી આટલી વાતની અજાયબી પેદા થઈછે કે, તીઆરે તેમનાથી માણસની માફક બોલાતું કેમ નથી. તેમજ એ વાંદરાનું ભેજું તપાસતાં તે પણ માણસના ભેજાં સરખુંજ જણાયુંછે, તોપણ તેમાં વીચાર શકતી નથી. ઉપર લખીઉંછે કે અઉરાંગઉટાંગ માણસની માફક કામકાજ કરેછે, તેના કેટલાક દાખલાઓ જેવામાં આવેલાછે. ડાકટર ટાઈસન નામનો એક વીદવાન આફરીકાના આંગોલા દેશ તરફથી એવો એક વાંદરો લાવીઓ હતો. તેને માટે જણાવેછે કે, તે ઘણો નરમ

સંવેભાવનો, ગલતાવરો અને કોઇને હેરાન નહી કરે એવો હતો. ઈંગલંડ આવતી વખતે વાહાણમાં સેલરો સાથે તે ઘણો મલી ગયો. તેમની સાથે તે રમતો હતો અને તેમને વારે વાર કોટી કરતો હતો. આ વાંદરાને ઈંગલંડમાં લાવવા પછે તેને કપડાં પેહેરવાની ટેવ પાડવામાં આવી હતી. આ ટેવ તેને ઘણી જલદીથી પડી ગઈ હતી, અને પછે સારાં સારાં કપડાં પેહેરવાની હોંસ ઘણી વધી ગઈ હતી. તે બીછાનાની ઉપર સુતો હતો, અને માથાં તલે તકીઓ લેતો હતો. તેને ઠંડી લાગે તીઆરે ધાબલી પોતાને હાથે લઇને હોદીને સુતો હતો.

બફુન નામનો નામીચો વીદવાન એન-અઉરાં ગઉટાંગની એથી વધારે નવાઈ જેવી વાત કહેછે. તે જણાવેછે કે, એક હેકાંણે એક જણના ઘરમાં તેણે એ વાંદરાને જોયો હતો. તે તેના ધણીના ઘરમાં જીઆરે મીતરો જમવા આવવાના હોય, તીઆરે તેમને લેવાને બારણા આગલ આવીને ઉભો રહેતો, અને જે આવે તેને દીવાનખાનાંમાં લાવતો. લેડીઓને બગલમાં લઇને લાવતો. આ વાંદરાને જીઆરે ટેબલપર ખાવાને બેસાડતા હતા, તીઆરે તે બીજા મેજબાંનોની માફક બધું કરતો હતો. તે છરી અને કાંટાએ ખાતો હતો. ગલાસમાં દારૂ નામતો હતો, સલામતીને વખતે તેના હાથમાં ધરીને તે સાંભલતો હતો, અને બીજાઓનાં ગલાસની સાથે પોતાનું ગલાસ અઠડાવીને પી જતો હતો.

ટેબલપરના રૂમાલની તે ઘડી ઉખેડતો હતો, અને દારૂ પી રહીને તે વટે તે પોતાના હોઠ લુછતો હતો. પીઆલાં રકાબી લાવીને બધાંની ચાહ કરતો હતો. પીઆલાંમાં ખાંડ નાખતો, તેમાં ચાહ નામતો અને ચમચાએ ડોહોવીને તથા દુધ નામીને તે તઈઆર કરીને આપતો. તે બધી જાતનો ખોરાક ખાતો હતો. તેને દુધ અને ચાહ ઘણી પીવા ગમતી હતી. મીઠો દારૂ હોય તે તે ખુબ ટીચતો હતો. આ વાંદરો પારીસમાં તરણ ચાર મહીના રેહવા બાદ મરણ પામીઓ હતો. શીએરાલીઅન નામની જગાએ આ જાતના વાંદરાઓ જીઆરે બચાં હોયછે તીઆરથીજ પકડીને તેમને પાલેછે, અને મોટાં થયા પછે તેમને ઘરમાં કામ કરવા રાખેછે. તેઓ માણસના સરખું કામ કરેછે, પાણી ભરેછે, વાસણ ઉજારેછે, સાફસુફ કરેછે, અને એ વીગરે કેટલીક જાતનું કામકાજ કરેછે. તે મોટું વાસણ લઇને છેક નદી વેરથી પાણી લાવેછે. પાણીનું વાસણ તે માથાંપર મેલીને લાવેછે, પણ તેને તે ઉતારતાં આવડતું નથી, તેથી જો કોઈ માણસ ઉતારે નહીતો તેને જમીનપર નાખી દેછે અને તે વાસણના ભાગીને કકડા થયલા જોઇને ગભરાઇને ચીચીઆરી મેલેછે. આ વાંદરાને બીજા વાંદરાની માફક પુછડી હોતી નથી.

પંજાબમાં એક જીવતો દટાયલો ફકીર.

ઈસવી સને ૧૮૩૭ ના શાલમાં, એક ફકીરને જીવતો દાટયો તેની ખબર સર કલોદવેદ કહેછે કે "જેવી કપતાન ઓસબરને મને કીધી તેવોજ તે બનાવ જોવાને મેં ઠરાવ કીધો; પણ ભોગજોગે તેણે દાટયા પછી થોડા કલાકે હું તયાં જઈ લાગો, તેથી તે દેખાવ મારા જોવામાં આવયો નહીં; તોપણ રનજીતસીંગની સાહેદી તથા દરબારમાંના ઘણા માનવા લાયક ગરહસથો, જેઓની હજુર ફકીરને દાટયો હતો, તેઓની શાખશી આ વાતની સચાઈ બતાવી આપેછે, એટલુંજ નહી પણ જયારે તેને ઘોરમાંથી ૬) અથવાડીઆં પછી બાહાર કાઢયો અને તેને ધાસતી ભરેલી હાલતમાંથી પાછો તંદરોશત કીધો, તે વખતે હું પોતે (સર કલોદવેદ) તયાં હાજર હતો; અને મારી તે ઉપરથી ખાતરીછે કે એવી અજબ જેવી બીના બજાવવામાં કંઇ પણ દગો તથા જરાબી કાવતરૂં ન હતાં અને નીચે જણાવેલા હેવાલ ઉપરથી વાંચનારની તે વીસે ખાતરી થશે એવું હું ધારૂંછું.

"ફકીરને દફનાવયા પછી ૬) અઠવાડીએ તથા ઠેરવેલા વખતે રનજીતસીંગ સાથ હું તે હેકાંણે ગયો. લાહોર શેહેરના મેહેલની નજદીકના બાગોમાંના એક બાગની હધવચમાં એક ચોરસ ઈમારત જેને "બારાદરા" કહેછે અને જેની આસપાસ ફરતો ઓટલો તથા વચોવચમાં એક બંધ ઓરડોછે તયાં હમો આવયા, પછી રનજીતસીંગ પોતાની દરબારમાંના સઘલા માણસો સાથ હાથીપરથી ઉતરી જે ઇમારત પોતે બંધ કરી આવયો હતો તેમજછે કે નહી તેની તપાસ કરવા લાગો. ઓરડાની ચારો બાજુએ બારણા હતાં જેમાંના તરણ બારણા ઈટરડી તથા કરચી ચુનાથી બરાબર પુરી લીધાં હતાં અને ચોથાપર ફકીરને અંદર દાટયા પછી રનજીતસીંગે પોતાની હજુર બારણું બંધ કરાવી તેના તાલાંપર પોતાનું સીલ કરાવયું હતું. ખરેખર ઓરડામાં જવાને કસો રસતો ન હતો કે જેમાંથી ફકીરને જરા પણ ખાવાનું અપાઈ શકાએ તથા તે ઓરડામાં જરાબી સુરાખ ન હતું કે જેમાંથી હવા પણ જઈ શકે.

નીસ અને દીન, જેમ બને તેમ દગલબાજી પકડી કાઢવાને રનજીતસીંગે પોતાની સાથે રહેનારી સીપાઈની ટોલીઓમાંની બે ટોલી તયાં રાખી અને તેમાંના ચચાર પેહેરેગીરો બબે કલાકે બદલાતા હતા; અને તેજ વખતે તેણે પોતાની દરબારના વડા અમલદારને પણ તયાં ચોકી કરવા તથા સવાર અને સાંહાંજ તયાંનો હેવાલ મોકલવા ફરમાવયું; તેમજ જયાંસુધી બારણું બંધ રાખવું હતું તયાંસુધી રનજીતસીંગે પોતાનું શીલ પોતાની પાસ રાખયું.

"સઘલું બરાબર તપાસીઆ પછી હમે ઓટલાપર બેઠા અને એક અમલદારે તાલાંપરનું સીલ ઉખેડયું. બારણું ઉઘાડતાંજ એક અંધારો ઓરડો દેખાયો કે જેમાં હું રનજીતસીંગ તથા ફકીરના ચાકરો દાખલ થયા. તે ઓરડામાં ૩ ફીટ નીચું એક ભોંયરૂં હતું તેમાં હમો બતીની મદદથી દાખલ થયા. પછી મેં તયાં એક લાકડાંની ૪) ફીટ લાંબી તથા ૩) ફીટ પોહોલી પેટી જેમાં ફકીરને સુવાડયો હતો અને જેના ઢાકણાના તાલાંપર પણ બાહારના જેવુંજ સીલ કીધેલું હતું તે દીઠી. પેટીનું ઢાકણું ઉઘાડતાં

જ મેં સનના કોથરામાં નાખેલું એક મુરદું માથાંપરથી દોરીએ બાંધેલું જોયું.

"મુરદું જોવાને લોકો જથાબંધ ભેગા થયા હતા અને તેઓએ પોતાની તાજુબી પુરી પાડયા પછી ફકીરના ચાકરોએ પોતાના હાથ પેટીમા લંબાવયા અને મુરદું બાહાર કાઢી પેટીનું ઢાકણું પાછું બંધ કીધા પછી તે મુરદાંને તે પેટી સાથ હમેલાવી હીંદુઓની મુરતી ઓશાલ મેલયું અને તે મુરદું બાહાર કાઢતી વખતે એક તોપ ફોડી હતી અને તયાર પછી રનજીતસીંગ તથા હું મુરદાં પાસ ભોયપર બેઠા.

"ચાકરે તે પર ગરમ પાણી રેડવાને શરૂં કીધું, પણ દગલબાજી ભરેલી યુકતી સોધી કાઢવાને મારી ખાએસ થયાથી તેને સજીવન કરવાને કસો પણ ઇલાજ તેઓ લાગુ પાડે તે આગમચ કોથરામાંથી તેને બાહાર કાઢવાને તથા શરીરનો ખરેખરો દેખાવ જોવાને મેં રંજીતસીંગને દરખાસ્ત કીધી, તેમ તેઓએ કીધું. મુરદાંના હાથ પગ કરચલી વલી ગયા હતા, ચેહેરો જીદી ગયો હતો તથા માથું ખાંધ પર પડેલું હતું; તયાર પછી મારા વઇદે તે મુરદાંને તપાસીયું, પણ તેને પેટ તથા હાથની નસો હાથ લાગી નહી અને આખા શરીર સીવાએ ફક્ત તે મુરદાંના કપાલ પર તેણે થોડી ગરમી માલમ પડી. તયાર પછી તેના ચાકરોએ ઘઉંની એક ગરમ રોટી એક ઈંચના આસરે જાડી તેના કપાલપર મેલી અને તેમ બે અથવા તરણ વખત કીધા પછી તેના કાન અને નસકોરામાંથી મીણ અને રૂઉ જેથી તેનાં આંધરાં બંધ રાખ્યાં હતાં તે કાઢી નાખીઆં અને ઘણી મેહેનતે તેના દાંત વચે છરી મેલી તેનું મોહોડું ઉઘાડી એક હાથે તેની જીભ બાહાર ખેંચી કાઢી.

"તરીજી વખતે પેલી રોટી કપાલપર મુકીઆ પછે તે મુરદું જોરથી કાંપીયું તથા તેનાં નસકોરાં ફુકવા માંડીઆં અને સાંધા ખુદરતી રીતે હીલવા લાગીઆ પણ નસો હજુ સુધી ધીમી ચાલતી હતી. જીભ બાહાર ખેંચી કાઢયા પછી તે પર થોડું ઘીઈ મેલી તેની પાસે તે ગરાવયું. થોડા વખતમાં ફકીરની આંખના ડોલા ફરવા લાગા અને તેમાં ખુદરતી રંગ આવીઓ.

ફકીર પોતા પાસ રનજીતસીંગને બેઠેલો જોઈ કદાચજ સંભલાએ એવું ધીમે બોલયો—"શું હવે તમે મારી પર આકીન લાવયા?"

"રનજીતસીંગે હા કહયું અને મોહોટી ખેલાત આપી તેને નેહાલ કીધો. ખેલાતમાં મોતીની એક કંઠમાલા તથા હેમની પોંહોંચીની એક ઉમદા જોર તથા રેશમી અને મલમલના તાકા અને સાલો હતી. પેટી ઉઘાડી તથા સાથ સંભળાયો તેટલામાં ભાગ્યેજે હરધો કલાક થયો હશે અને બીજા હરધા કલાકમાંતો ફકીરે મારી સાથે તેમજ પોતાની આસપાસના ગરહસથો સાથ ખુલી રીતે તોપણ માંદા માણસ માફક વાત કીધી અને તયાર પછી કસો દગો તથા કાવતરૂ ન હતું એવી ખાતરી સાથ હમો સઘલા પાછા ફરીઆ."

લો કો.

ચીના લોકો.

આપણા હીંદુસતાન દેશના ઈસાન ખુણામાં ચીન
શ આવેલોછે. આ દેશ ઘણા અસલના વારાથી દુનીઆ
જાણીતો થયલોછે, અને સુધારામાં મશહુર થયલોછે. ચં
લોકો મંગોલીઅન ટોલામાંથી નીકલેલાછે, એવું વીદવા
એ શોધી કાહાડીઉંછે. એ લોકોના માથાં ઘણાંખરાં મ
ટા ઘાટના હોયછે. તેઓનાં નાંખ પોહોલાં હોયછે, અ
આંખો જીણી હોયછે. તેઓની ચામડીનો રંગ સફેદ હ
છે, પણ સાથે જરા પીલાશપર હોયછે. પણ વલી તેઓ
એવા ઘાટમાં પણ જુદા જુદા ભાગના રેહવાસીઓમાં
લોક ફેરછે. ઉપર મથાલે જે ચીતર આપીઉંછે તે એક મ
ડતી પદવીના ચીનાનુંછે, જેને માંદરીન કેહેછે અને
ઘણા ઉંચા રેશમી પોશાક પેહરેછે તથા બાગ બગીચાઓ
રેહછે. એ લોકોમાં ઢોંગાં માણસનો મરતબો પાતલાં મ
સ કરતાં ચઢતો ગણવામાં આવેછે. પાતલાં માણસોને
ટે તેઓ એમ માનેછે કે, તેનામાં જાહજી અકલ નહી
ય. ચીના લોકો પોતાના માથાંપર ચોટલા એટલા લાંબા
ખેછે કે, તેનો છેડો પગની પાટલી સુધી આવે. પોતા
બાલની અંદર ખોટા બાલ અથવા બીજા દોરા મેલીને
લા લાંબા ચોટલા કરેછે. તેઓ નખ એટલા વધારેછે કે,
ણે આંગલાંપર બીજાં આંગલાં હોય. ચીના લોકો કદ
ઘણાખરા મધીઅમ હોયછે. લાંબા કદના ચીનાઓ થો
જ જોવામાં આવેછે. તેમાં ઘણા ઠીંગણા અથવા એવી
રીતના ખોડવાલાતો જવલે દીઠામાં આવેછે.

ચીના લોકો ચાલચલણમાં સુલેહ ભરેલા, મેહેનતુ
ને એક ઢડાથી કામ કરનારાછે. એ લોકો પોતાનાં સ
વાહલાં ઉપર ઘણો પીઆર રાખેછે. ઘરડા માણસોની
રદાસત લેવી એ તેઓ મોટી ફરજ સમજેછે, અને તે ફ
જ અદા કરવામાં તેઓ ઘણા તતપર રહેછે. પણ જેટલ
તેઓ સગાંવાહલાંઓ સાથે મલીને ચાલેછે, તેટલા તેઓ
રકાંઓ સાથે જુદાઈથી ચાલેછે. જે પોતાના સગો નહી
ય તથા જે પોતાનો જાતવાલો નહી હોય, તે તેમની આં
આગલ ટવલીને મરી જાય તોપણ તેને જરાએ મદદ આ
તા નથી. પારકાઓ સાથની જુદાઈ તેઓ એટલે વેર રાં
છે કે, પોતાના પડોસીઓ વટીકની પણ તેઓ દરકાર કરત
નથી. ચીના લોકો નાહની ઉમરમાંથી પરણેછે, અને
ઓને ઘણાં છોકરાં થાયછે, તેથી તેમની વસતીનો વધારો

ટસો બધો થઈ જાયછે કે, તેમને દેશ સઘલી પરકારે ફલવંત હોવા છતાં, ઘણાઓ પોતાનું પેટ બરાબર ભરી શકતા નથી. ચીના લોકોને ચીનમાંથી બાહાર જવાને શકત મના હોયછે; પણ તે છતાં ઘણા ચીનાઓ ચોરી છુપાઈથી નીકળી આવેછે, અને પરદેશોમાં જઈ વસેછે. આવી બંધી છતાં ચીનાઓ આપણા દેશમાં, અને તેવાજ બીજા નજીકના દેશમાં આવીને વસીઆછે એટલુંજ નહી, પણ છેક અમેરીકા સુધી પણ જઈ રહીઆછે.

ચીના લોકોના ચાર ભાગ અથવા વરગ કરવામાં આવેલાછે. તેમાના પેહેલા વરગમાં શીખેલા ભણેલાઓને મેલવામાં આવેલાછે. બીજા વરગમાં ખેડુતો ગણાયછે. તરીજા વરગમાં કારીગરો ગણાયછે, અને ચોથા વરગમાં અથવા સવેથી ઉતરતા વરગમાં વેપારીઓ ગણાયછે. જો કે આ પરમાણે ચાર વરગ કરવામાં આવેલાછે ખરા, તોપણ દુનીઆના રવઈઆ પરમાણે, જેના પાસે ઘણા પઈસા હોયછે તે ચઢતો ગણાયછે. વેપારીઓ જો કે છેલા અથવા સરવેથી ઉતરતા વરગના ગણાયછે, તે છતાં તેમની પાસે પઈસા ઘણા હોવાથી તેઓ પોતાથી ચહડતા વરગનાઓને પોતાની આકીમાં રાખી શકેછે. આટલું છતાં શીખેલાઓએ પોતાનો ટેક ખોયો નથી. તેઓનો દરજ્જો હમેશ ચઢતોજ ગણાયછે, અને તેવા શીખેલાઓનેજ સરકારી ઓધાઓ આપવામાં આવેછે. રાજ વંશના જેઓ હોયછે, તેઓ પોતાની પદવી વંશ પરમપરા રાખતા આવેછે ખરા, પણ રાજદવારી કામમાં તેઓથી કશો ભાગ લેવાતો નથી. એવા હમેશ પોતાની કમરે પીલા રંગનો પટો રાખેછે, અને તે ઉપરથી તેઓ ઓલખાયછે. એઓ સીવાય એક બીજા વરગના રાજવંશીઓ હોયછે, જેઓ રાજાઓના, ભાઈના, મામાના, કાકાના વગેરેના છોકરાઓ હોયછે, જેઓ લાલ જભા ઉપરથી ઓલખાયછે. આ બધાઓને થોડી થોડી જાગીરો આપેલી હોયછે, તેના ઉપર તેઓ આલસુપણે પડી રહીને ગુજરાણ કરેછે. આવાં આલસુપણાને લીધે તેઓ ઘણા અભણ, બેપરવાહ અને બગડી ગયલા હોયછે. ચીનાઓને એકજ બઈરી પરણવાનો હોકમછે, પણ તેવી પરણેલી બઈરી સીવાય, બીજા ગમે એટલી ઓરતોને તેઓ વેચાતી લઈ શકેછે.

ચીન દેશની ઓરતો, આપણા વીચાર પરમાણે નાખ અને આંખની બાબતમાં ખામી ભરેલીઓ હોવા છતાં ખુબશુરત હોયછે. તેઓ રંગે સફેદ, ગરદન લાંબી અને સરખાં કદની હોયછે. તેઓ ભપકાદાર પોશાક પેહેરેછે, અને તેમાં પોતાનું આખું બદન ઢાંકેછે. એવી એક ચીનીનું ચીતર અતરે આપીઉંછે. એક ચીનીની આંખ જેમ નાહની, હોઠ, જેમ લાંબા, બાળ કાળા અને પગ નાહના હોયછે, તેમ તે ઘણી ખુબસુરત ગણાયછે. આવી એક ચીની પોતાને ઘણી ખુબસુરત સમજી ઘણી મગરૂબ રહેછે. સરવેમાં મોટી ખુબસુરતી અને મોટાઈ નાહના પગમાં ગણવામો આવેછે. તેઓના પગની પાટલી અજાયબ સરખી નાહની રાખવામાં આવેછે. મોટી બઈરીની પાટલી ના

હનાં બચાંનાં જેટલી હોયછે, અને તેમાં નાહના બચાંનાં જેટલાંજ બુટ પેહેરેછે. ચહડતા વરગની ઓરતો કદી બાહાર ફરતી નથી, તેમજ તેઓ પારકા મરદોને મોહોડું દેખાડતીઓ નથી. ચીનાઓ ઓરતોનો દરજ્જો મરદોના કરતાં ઉતરતો ગણેછે. એક ઓરત તેના ધણીની ગુલામ દાખલ ગણાયછે. તે તેની બધી સેવા કરવાને બંધાયલી હોયછે, પણ તેના ધણીની જાણે તેના તરફ કશી તેવી ફરજ નહી હોય એમ તેઓ સમજેછે. એક ધણી પોતાની ઓરતને ગમે એવી હેરાન કરે કે માર મારેતો તેને માટે તેને પુછાતું નથી. જે ચીનો પોતાની બઈરીને ઘણો મારતો હોય તથા ઘણી ધાકમાં રાખતો હોય, તે ઘણો ડાહેઆ ગણાયછે. ઓરત જાતને આવા હલકા દરજાપરથી કાહાડીને ઉંચા દરજાપર લાવવાનું, અથવા ઓરતને ઉંચો દરજ્જો આપવાનું કામ ચીનાઓ પાપ ભરેલું ગણેછે.

ચીના લોકો બુધનો ધરમ પાલેછે, અને તેઓ મુરતીપુંજા કરેછે. કોનફુશીઅશ નામનો એક ઘણો ડાહેઆ પુરૂશ આગળા વખતમાં તેમનામાં થઇ ગયોછે, તે તેમને નીતીની બાબતમાં ઘણો ઉતમ બોધ આપી ગયોછે. તેના બોધને અથવા શીખામણોને ચીનાઓ ઘણું માન આપીને ચાલેછે. જેમ બીજા મુરતી પુજકોનો હાલછે, તેમજ આ ચીનાઓનો પણ છે; તે એકે એક ખરા ખોદાની પકી સમજની ગેરહાજરીમાં તેઓ હજારો જાતના ખોદાઓને માનેછે, અને લાખો જાતના વેહેમોને પાલેછે. ચીનાઓમાં બધી વસતુઓના ખોદા હોયછે. આકાશનો ખોદા, જમીનનો ખોદા, પાણીનો ખોદા, આતશનો ખોદા, પાહાડનો ખોદા એટલુંજ નહી, પણ ગામનો ખોદા, ઘરનો ખોદા, કુટુંબનો ખોદા, દુકાનનો ખોદા, બબરચીખાંનાનો ખોદા પણ માનેછે. વળી તેઓ લાકડાંનો ખોદા, અનાજનો ખોદા, જનમનો ખોદા, મોતનો ખોદા અને સીતળાનો ખોદા પણ ગણેછે. ટુંકમાં બોલીએતો ચીનાઓ દરેક વસતુના ખોદાઓ સમજેછે, અને માનેછે. વળી તે સીવાય તેઓમાં ભુત જીનના વેહેમ પણ પુશકલ છે. તેઓ એવું માનેછે કે, પાહાડોમાં, નદીઓમાં, સરોવરોમાં, દરીઆમાં, માછલીઓમાં, પકશીઓમાં અને ચોપગાં જાનવરોમાં પણ ભુતો અને જીનો વસેછે. ઘનતર મંતર અને જાદુ તોણા પણ તેઓ ઘણા માનેછે. દરેક માણસ પાસે કંઈ નહી ને કંઈ જાદુ કરવાના બોલો હોયછે. જેમ તેઓના ખોદાઓ પુશકલછે, તેમ તેઓનાં મંદીરો પણ અથાગછે. એ સઘળાં મંદીરોમાં મુરતીઓ બેસાડેલી હોયછે. આવી મુરતીઓના આકાર ઘણા બીહામનાં હોય

છે, એવાં એક મંદીરની અંદરની સુરતીનું ચીતાર પાસે આપી
ઉંછે. એમાની સુરતી જોતાં માલમ પડશે કે, તેનો દેખાવ
કેવો બીહામણોછે. આવી બીહામણી અને બદસુરત સુર
તીની સામે ચીનાઓ ઘુટણભડીએ બેસીને કે જમીન પર પ
ડીને તેની પુંજા કરેછે. આવી સુરતીઓ ચીનાઓ પોતાનાં
ઘરોમાં પણ રાખેછે. તેઓમાં ધરમ ગુરૂઓની સંખીઆ
પણ અથાગ હોયછે. ચીનાઓમાં તેહેવારના દાહાડા જાહુજા
હોતા નથી. તેઓ દર અઠવાડીએ કે દર મહીને એકુ દા
હાડો તેહેવારનો ગણી પોતાનું કામ બંધ કરતા નથી. મા
તરે વરસનો છેલો દાહાડો, અને નવાં વરસનો પેહેલો દા
હાડો, એ બે દાહાડાને ઘણા પવીતર અને મોટા તેહેવારના
ગણી તે દાહાડાઓ પર કામ ધંધો બંધ કરેછે. વરસનો
છેલો દાહાડો પોતાના વડાવાઓની ઈઆદમાં ગુજારેછે, અ
ને નવાં વરસનો પેહેલો દાહાડો સગાં વાહાલાંઓની ભેટ
લેવામાં કાહાડેછે. દર પુનમની રાતને તેઓ તેહેવારની રા
ત ગણેછે, અને આખી રાત મસતી તોફાન કરીને કાહાડે
છે. નવું વરસ બેસવા પછેની પુનમનો અને તેનો બીજો
દાહાડો એ બે દીવસોને તેઓ તેહેવારના દાહાડા ગણેછે.
આ તેહેવારને ફાનસના તેહેવારને નામે ઓળખેછે. આ
બે દાહાડા દરેક મોહોલામાં, દરેક ઘરમાં અને દરેક જગાએ
તથા દરીઆમાંના દરેક વાહાણ અને મછવાઓ પર ફાનસો
ટાંગેછે. આ ફાનસો રંગબેરંગી કાગલોના બનાવેલાં હો
વાથી આખાં શેહેરનો દેખાવ અતી રલીઆમણો લાગેછે.

ચીના લોકોના વીચાર બીજી બાબતમાં ગમે એવા
હોય, તોપણ કેળવણીની બાબતમાં તેઓ એશીઆખંડના
બધા દેશના લોકો કરતાં સારાં મતના છે. કેળવણીની ક
દર તેઓ ઘણીજ જાણેછે, અને તેને ઘણી કીમતી જાણેછે.
રાજદવારી ઓધાઓ મેળવવાને માટેનો એકજ રસતો તેમ
ની પાસેછે, અને તે માતરે કેળવણીછે. ચોકસ દરજજેની
કેળવણી લઈ પરીકશા આપીઆ વગર કોઈબી ચીનાથી સ
રકારી ચાકરીમાં દાખલ થવાતું નથી, અને મોટે ઓધે અ
થવા મોટે દરજજે પોંહોંચાતું નથી. તેઓ એવું માનેછે
કે દુનીઆંમાં જે મોટા દરજજાના અને માનવંતા થવું હો
યતો પુરતી કેળવણી લેવી જોઈએછે. કેળવણીની કીમત
તેમની નજરમાં એવી હોવાથી, કેળવણી લેનારાઓ તથા
કેળવણી પામેલાઓ ઘણા નીકલેછે. તેમજ શેહેરોમાં, કશ
બામાં અને ગામડાંઓમાં નીશાળો અને પાઠશાળાઓ પણ
ઠારેઠાર હોયછે. વળી તે સાથે એવી નીશાળો અને પાઠ
શાળાઓમાં જે કેળવણી મળેછે, તે એવી કીફાયતે મલેછે
કે, ઘણાઓ તેનો લાભ લાઈ શકે. દરેક ગામનો માજીસ
ટરેટ તીઆંની નીશાળોપર દેખરેખ રાખેછે, અને વરસમાં
બે વાર તેમાના છોકરાઓની પરીકશા લેછે. આ પરીકશા
માં જે છોકરાઓ ઘણી ચંચલાઈ બતાવે તેમને ઈનામો આ
પેછે. પીકીન શેહેર, જે ચીન દેશની રાજધાણીછે, તીઆં
એક મોટી પાઠશાળાછે. આ પાઠશાળામાં ઘણે ઉંચે દર
જજેની કેળવણી આપવામાં આવેછે, અને તેનો ખરચ સ
રકાર આપેછે. પણ આ પાઠશાળામાં જે કેળવણી મલેછે,
તે તેમના વડાવાઓથી ઉતરતાં આવેલાં મતનીજ મળેછે.
જે વાત તેમના બપાવાના બપાવા યાને તેના બપાવા કહી
ગયલા તથા માની ગયલા તેજ વાત તેમને પણ કહેવામે
અને મનાવવામાં આવેછે. તેથી કરીને ચીના લોકોમાં કેળવ
ણીનો આગલ વધારો થતો નથી, તથા તેમના વીચાર આ
ચારમાં જમાનાના આગલ વધવા પરમાણે સુધારો થતો ન
થી. જે વાત તેમના વડાવાઓથી ઉતરતી આવેલીછે, તે
વાતમાં અને તે વીચારમાં જરા પણ ફેરફાર કરવાની કો
ઈની તાકાત હોતી નથી. ચીના લોકો વરતમાન પતરો
પણ કાહાડે છે. જે વખતે આપણને વરતમાન પતરનો
વીચારબી નહી હતો, તથા જે વખતે અંગરેજો સરખા
ઓને પણ વરતમાન પતરનો વીચાર નહી હતો, તે વખ
તનાં ચીન દેશમાં વરતમાન પતરો નીકલેછે. આ વર
તમાન પતરોને પુરતું છુટાપણુ આપવામા આવેલુંછે. તે
માં તેના લખનારાઓ ગમે તે લખે તેના ઉપર અટકાવ રા
ખવામાં આવતો નથી, પણ દરેક બાબત તેમાં પરગટ થ
યા પછે જો તે ખરાબ, અનીતી ભરેલી અથવા ઉશકેરણી
ભરેલી હોયતો તેના લખનારને ભારે શજા થાયછે. ચી
ના લોકોમાં છાપેલાં પુસતકો અથાગ છે. તેઓમાં બધી
જાતના પુસતકો અને બધી જાતનાં લખાણોછે. બધી જા
તનાં વીદીઆ હુનરનાં, તવારીખનાં, કવીતાઓના, વારતા
ઓનાં, નાટકો અને કથા કાહાણીઓનાં પુસતકો તથા લ
ખાણો છે. આ ચોપડીઓ તેઓ રેશમી કાગલ ઉપર છા
પેછે. આ કાગલને તેઓ એકજ બાજુએથી છાપેછે, અ
ને પછે તેમની મજાની ચોપડીઓ બાંધેછે. આ ચોપડી
ઓ તેઓમાં ઘણી સસતી વેચાયછે. ચીના લોકોમાં પુસ
તકો અને લખાણો આટલાં બધાં છે, તે છતાં તેમની લીવી,
એટલે લખવાની તથા વાંચવાની ગોઠવણ ઘણી અગવડીછે.
તેઓ આપણી માફક મુલાઅકશરોની મારફતે શબદો કર
તા નથી, પણ દરેક શબદને માટે ભેલાયલા અકસરના જે
વો અકેકો આકાર હોયછે. આવા આકારની સંખીઆ
કેટલાક લખનારાઓ હેંસી લાખના અને કેટલાક લખના
રાઓ ચાલીશ લાખની જણાવેછે. અલબતે એક માણસ
ને એટલી બધી એકમેકથી જુદી નીશાનીઓને શીખવા
ને અને ઈઆદ રાખવાને ઘણુ મુશકેલ લાગેછે, પણ તે
છતાં તેમાં એક સગવડછે. મુલ નીશાનીઓની સંખીઆ
૨૧૪ નીછે. તેમના જુદી જુદી રીતના ભેલભાલથી જુ
દી જુદી નીશાનીઓ કરવામાં આવેછે, તથા ઓલખી કા
હાડવામાં આવેછે. આ નીશાનીઓની ભાશાને લખવા
ની ભાશા કહેછે. બોલવાની ભાશા દરેક પરગણાની જુ
દી જુદી હોયછે, પણ આ લખવાની ભાશા બધાની એક
જ હોયછે. આ લખેલી ભાશામાં આખા ચીનમાં બધી
બોલી બોલનારાઓ સમજી શકેછે. તથી કરીને દરેક વાત
લખીને જણાવવાથી આખા દેશમાં તેને સમજાવી શકાયછે.

ચીના લોકો જેવા વીદીઆમા કાબેલછે, તેવાજ તે
ઓ હુનરમાં અને કારીગીરીમાં પણ કાબેલછે. તેઓનું
વણતકામ, ભરતકામ, ચીતરકામ અને કોતરકામ કેવાં
સરસ છે, તેના નમુના આપણે જોઈએછે, અને તેની વસ
તુઓ આપણે વાપરીએછે. ચીનાઓ કશરત કરવામાં પ
ણ ઘણા હુશીયારછે. તેઓ કેટલીક કશરતો એવી કરેછે કે,
જોનારાઓને હેરતઉપજાયેછે. તેઓનીએક નવાઈ સરખી

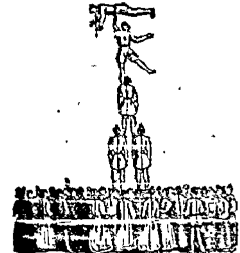

કશરતનું ચીતર અહી આપીઉંછે. તેમાં પરથમ બે માણસો જમીનપર ઉભા છે. તેમાના એક એકની ખાંધપર એક માણસ ઉભોછે. તે બંનેની ખાનપર એક માણસ ઉભોછે. તેની ખાનપર એક બીજો માણસ એક પગે ઉભોછે, અને તેમ ઉભો રહીને એક હાથે એક માણસને અધર પકડીઉંછે, આ કશરત ઘણી બીકટછે. એમાં એક તરફથી ભાર ખમવાનો છે, અને બીજી તરફથી ટટાર ઉભુ રહેવાનું છે. વલી એમ કશરત કરનારાઓની કંમર, પગ અને બાજુનું જોર ઘણું વાપરવું પડેછે. આ કશરતને ચીનાઓ ઘણી ઉલટથી જોયછે.

ચીન દેશ ફલવંત ઘણોછે. તેમાં તેની ચાહ તો આખી દુનીઆંની ઉપર ફરી વળીછે. ચાહ જે છે તે એક જાતના રોપાનાં પાતરાંછે, જે સુકાઈને ઘડી વલી જાયછે, અને જે આકારમાં આપણે જોઈએછે તથા વાપરીએછે તે આકારમાં આવેછે. આ ચાહનો ઉપયોગ ચીનાઓ ઘણો કરેછે. તેઓના ઘરમાં કોઈ મલવાને આવે કે, પેહેલાં તેની આગલ ચાહ લાવીને મેલેછે. ચીનાઓ પોતે એટલી ચાહ પીએછે કે, આખો દાહાડો તેને પાણીની માફક વાપરતા.

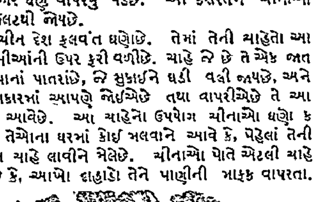

તેઓ ચાહમાં આપણી પેઠે દુધ કે કશું નાખતા નથી, પણ એમજ પીએછે. ચાહ બે જાતની થાયછે. કાલી અને ગરીન, તેમાં ગરીન ચાહ ચીનાઓ જવલેજ વાપરેછે. તેઓ ઘણોખરો ઉપયોગ કાળી ચાહનોજ કરેછે. કેટલાંક વરસની અગાઉ આ ચાહની ખબર યુરોપમાં ન હતી. પરથમ તેને કોઈક વેપારીએ તીઆં દાખલ કીધી. પેહેલાં તેને કેમ બનાવવી તેની પણ તીઆંના લોકોને ખબર ન હતી. તેઓ હાલમાં જેમ આપણે કરીએછે તેમ કરતા ન હતા, પણ તેને ઉકાલીને તેનો કાવો બનાવીને પીતા હતા. પણ છલથી તે ભુલ ભાગી, અને હાલની રીત પરમાંણે કરવા લાગા. આજકાલ આ ચાહ યુરોપ અને અમેરીકામાં એટલી તો ફેલાઈ ગઈછે કે, તીઆં એકબી માણસ એવો નહી હશે કે જેણે ચાહ નહી પીધી હોય. આ જીનસ દરરોજના ખોરાકના સરખી અગતની થઈ પડીછે, અને તેનો વખત થયો કે તે નાનાં બચાંથી તે ઘરડાં ડોસાં સુધીને જોઈએછે. એશીઆખંડના પણ મોટા ભાગમાં ચાહ વપરાયછે. આપણા દેશમાં અને આપણા લોકમાં પણ ચાહનો ખપ ઘણો વધીઓછે, અને દરેક માણસને તે પીવાની ટેવ પડીછે. ચાહને બરાબર રીતે અને બધીઅમસર વાપરી હોયતો તે કશી રીતનો અવગુણ ન કરતાં સામણો ગુણ કરેછે, માટે એનો આવો બેહોલો વેપાર જોઈને કોઈ રીતની દલગીરી લાગતી નથી. ચાહનો પાક ચીનમાં ઘણા મોટા પાયાપર કરવામાં આવેછે. જાહાડપરથી ચાહનાં પાતરાં ખંખેરી કાહાડવાને વાંદરાઓ ઘણા ઉપયોગી થાઈ પડેછે. તેઓને એ કામને માટે પાલેલા હોયછે. તેઓ એના જાહાડોપર ચહડી જાયછે, અને ચાહને ખંખેરી કાહાડેછે. આ વાંદરાઓની મેહેનત ઘણી કામની અને ઘણી સસતી તથા સગવડ ભરેલી થઈ પડેછે. આ વાંદરાઓ ચાહ કેમ પાડેછે, તેનું એક ચીતર ઉપર આપીઉંછે.

ઉપર લખીઉંછે કે, ચીન દેશ ઘણો ફલવંત છતાં, તીઆંના લોકોને બરોબર પેટ ભરવાને મલતું નથી. તેનો સબબ એટલોજછે કે, ચીન દેશના વીસતારના પરમાણમાં તેમાં વસતી ઘણી થઈ ગયલીછે. આ એક દેશમાં આખી

દુનીઆંનો તરીજો હીસો વસતી ગણવામાં આવેછે. આટલી બધી વસતી નાસબબથી ચીનાઓને રેહવાને જમીન બસ થતી નથી, તેથી હજારો અનેલાખો ચીનાઓ દરીઆની અંદર મછવાઓમાં તથા તરતાં ઘરોમાં રહેછે. જીઆરે વસવાની જમીન ફાલતું નહી મલે, તીઆરે ખેતીવાડીની જમીન કીઆંથી મલે. આ સબબથી તેઓને પુરતો અનાજ મલતો નથી. તેથી તેઓને બધી જાતનાં જાનવરો ખાવાની ટેવ પડેલીછે. તેઓ નહી કે ગાય બકરાં સરખાંજ જાનવરો ખાયછે, પણ ઉંદર અને તેવાંજ બીજાં નજીસ જાનવરો વટીક ખાયછે. ચીનમાં ઉંદર ખાવાના ઘણા સાધારણ હોયછે. આ ઉદરો બારણે બારણે વેચવાને ચીનાઓ લાવેછે. તેવા એક ઉંદર વેચનાર ચીનાનું ચીતર અહી આપીઉંછે. ચીનાઓ ઉંદરનો સુરબો પણ કરેછે. વાંચનારી બાઈઓ કદાચ કમવાશે કે, એ લોક કેવા નજીસ હોશે કે, ઉંદરબી ખાતા હશે. પણ તે બાઈઓએ જાણીઉં હશે કે, ફરેંચ લોકો, અને તીઆની સુંદર અબલાઓ, જેઓ તરેહવાર જાતનાં પકવાનો ખાતાં હતાં, તેઓ

એ પણ હાલની લડાઈના હીગામમાં ઉંદરો ખાધાછે. રોસ કીધેલો ઉંદર ઘણો સવાદ લાગેછે, માટે જોઇએ તો કોઈ પારસણ બાઈએ તપાસી જોવું !!

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૬ ઠો.

રાંધણીનો સામન—વાસણ.

રાંધણીના સામનમાં ચુહુલાતો આપણે ખરીદી ચુકા. હવે આપણે વાસણો ખરીદવા જઈએ. વાસણો ખરીદવામાં તથા પસંદ કરવામાં ઘણી સાવચેતી જોઈએ. વાસણો એવાં જોઈએ કે, જેમાં ખાવાનું પકાવવાની તથા ગરમ વગેરે રાખવાની ઘણી સગવડ હોય. તેમજ વાસણ એવાં જોઈએ કે ઘણીવાર એકમાં બે તરણ કે વખતે ચાર કામ થાય. એમાં વાસણોથી બે જાતના ફાયદા થાયછે. એકતો એકે, ઘણાને બદલે થોડાં વાસણ લેવાં પડેછે, અને તેથી ઘર માડતી વખતના ખરચમાં કેટલોક ઉગાહો થાયછે. બીજો એકે, રોજ સાફસુફ કરવાની મેહેનત ઓછી થાયછે. વળી તરીજો ફાયદો ગણીએ તો એછે કે, રાધણીમાં વગ થોડો રોકેછે, અને તેથી તેનો દેખાવ સારો લાગેછે. એવાં વાસણો વેળાતી ઘણા આવેછે. દેશી વાસણોમાં એવી સગવડ હોતી નથી. પરથમ આપણે ચાહેની કીટલી જોઇએ. સાધારણ કીટલીતો વાંચનારી બાઈઓએ જોઈછે, પણ એક જાતની વેળાતી કીટલી આવેછે, જે આપણી સાધારણ કીટલી કરતાં જુદી હોયછે. આ કીટલીમાં ચુહુલો પણ સાથેજ હોયછે. આ ચુહુલો તેના નીચેના પડમાં કરવામાં આવેલો હોયછે. આમાં બાળવાનાં લાકડાંની ચોકસ રીતે બનાવેલી લાકડાંની નાહની નાહની જુડીઓ આવેછે. એ કીટલીના ઉપલા ભાગમાં પાણી નામીને, નીચલા ભાગમાં પેલી એક જુડી મેલીને પજરાવેછે કે, થોડી મીનીટમાં પાણી ગરમ થઇ આવેછે. આ કીટલી માદગીના વખતમાં ઘણી કામ લાગેછે. ઓરડામાં મેલી રાખીઆથી રાતને વખતે થોડાવારમાં જોઈતું ગરમ પાણી મલી આવેછે. તેમ થતાં કશો ધુંમાડો કે અગવડ થતી નથી. વળી મુસાફરીને વખતે પણ ઘણી કામ લાગેછે. આ કીટલીને "બેમલરસ કેટલ" ઇઆને વગર બઈરીનાને મારેની એટલે એખલા મરદોને મારેની કીટલી.

બબરચીખાંનામાંના વાસણમાં બીજું ઉપયોગી વાસણ, બાઈલર નામનુંછે. આ બાઈલર કાંઈ મોટાં સટીમ એનજીનના બાઈલરના જેવું હોતું નથી. તે એક નાહના વાસણ જેવું હોયછે. એમાં ખુબી એ છે કે, તેમાં પાણી જલદી ઠંડું પડતું નથી. વળી એ સીવાય બીજી બધી સગવડ એમાંછે. એમાં હાથે કરીને પાણી નામવું પડતું નથી. જેઓ એને વાપરેછે તેઓ બબરચીખાંનામાં પાણીની એક નાહની ટાંકી રાખેછે. તે ટાંકીની અંદરથી નળી મેલી તેમાં બાઈલર વાસણને લગાડેલી હોયછે. તેમાં એવી યુકતી કરવામાં આવેલી હોયછે કે, તેમાં જીઆંરેબી પાણી ઘટે તીઆરે તે પોતાનીજ મેળે ભરાય. એ વાસણમાં એવી ગોઠવણ કરેલીછે કે, તેમાના પાણીનો બાફ બાહાર નીકળી જતો નથી. તેથી તે આખો દાહાડો ગરમ રહેછે, અને જીઆરે જોઇએ તીઆરે તેમાંથી ગરમ પાણી મલી આવે. મોટા અરાબાના ઘરમાં આવાં બાઈલરને ઘીરાઃ ઈંગ્રાર એક ચુહુલા ઉપર મેલી રાખવામાં આવેછે, અને નાહના અરાબામાં રંધાતા ચુહુલાની આગળ મેલી રાખેછે.

બબરચી ખાંનામાના તરીજું ઉપયોગી વાસણ મરીમસાલો રાખવાનુંછે. આપણા બઈરાંઓ એક બરણીમાં નીમક ભરીને ચુલાવટી પર મેલેછે, એક ચંપુમાં મરી ભરીને ગોખલા પર મેલેછે, એક દાબડામાં હલદ ભરીને ચોખાની બરણી આગળ મેલેછે. રાંધતી વખતે મીઠું પાયછે તો હલદ નહી, અને હલદ પાયછે તીઆરે મરો શોધવા જાયછે. જલદી નથી પાતું તો એક ગમ ચુલાપરનું ચરતું ઉઘાડું પડેછે, બીજીગમ રાંધનારી બાઈનો મીજાજ જાયછે, અને તરીજી ગમથી જેનાથી તે એવી રીતે મેલાયું હોય તેના પર ધાડ આવેછે, અને તેને લીધે થોડોવાર કોકો, કોકો ચાલેછે. આવી અગવડ મટાડવાને સેહેલી યુકતી કરવાંમાં આવેલી હોય છે. એક બાકસ બનાવવામાં આવેલો હોયછે, જેમાં કેટલાક દાબડાઓ ગોઠવવામાં આવેછે. આ દાબડાઓના ટાંકણાઓપર મસાળાનાં નામ લખવામાં આવેછે, અને તે નામ પરમાણે તેમાં જુદો જુદો મસાલો ભરેછે. આણી રીતે ઉપર લખેલી સઘળી અગવડ ટલી જાયછે. રાંધતી વખતે તે આખો બાકસ આગળ લીધો, કે એકબી નોંધ મેલીઆ વગર તથા એકબી ડગલું તીઆંથી ચાલીઆ વગર કે ઘડી ઘડી ઉઠ બેસ કરીઆ વગર જે જોઈએ તે મસાળો મલી આવેછે. કામ પુરૂં થયું કે, તેને બંધ કરીને પાછો મેલે છે, જેથી રાધણીમાંની અગતની વાત જે સફાઈ તે બરાબર જળવાયછે.

પાંઉ, અથવા હર કોઇ જાતનું ગોશટ ભુંજવાને આપણે ગલેલ વાપરીએછે. આ ગલેલને માતરે થોડાક ઉભા સલીઆ હોયછે, તેને ચારં પઈઆપર જડી રાખેલા હોયછે. આ ગલેલ ઘણુંકરીને નીરઉપયોગીછે તે તાતી ગયા પછે જલદી બાહાર કહડાતી નથી. પોતાં વગેરેની મદદ લેતાં કે વખતે પોતાંને શોધતાં વાર લાગેછે તેટલે તેના પર મેલેલું બલી જાયછે. એના કરતાં બીજી મોટી અડચણ એ છે કે, તેનાપર ભુંજવા મેલેલી વસતુમાંથી ઘી કે ચરબી નીચે આતશપર ટીપાયછે અને તેથી તે બુજાઈ જાયછે. એને બદલે વેળાતી ગલેલ ઘણી સગવડ ભરેલીછે. તેને ઉંચકવાને એવો હાથો કરેલો હોયછે કે, તેથી તે ગમે તેવી તાતી ગઈ હોય તોબી પોતાં વગર હાથને જરા પણ ગરમી લાગા સીવાય ઉતારી શકાયછે. તેના ઉપરથી ટીપાટાં ઘીને આતશપર પડતું અટકાવવાને ઘણી સરસ યુકતી કરવામાં આવેલી હોયછે. તેના દરેક સળીઆમાં નીકોરીની માફક કરેલું હોયછે, અને તે બધા સળીઆને એક પોહોલા નીકોલી જેવા સળીઆની સાથે જોહેલા હોયછે. તે સળીઆને બે છેડે, બે પીઆળાં જેવાં વાસણ જડેલાં હોયછે. તેમાં પેલું 'બધું' ઘી ઉતરી જઇને એકઠું થાયછે, તેથી બે ફાયદા થાયછે. આતશ હોલવાતો નથી, અને સાથે પેલું ઘી રદ જતું બચેછે.

પરચુટણ બાબતો.

ભરથારોને શીખામણ—સહવારના ઉઠતાંવાર ઠરાવ કરજો કે આખો દાહાડો હસીને ખુશીમા કાહાડવો. તમારા કપડાં બરાબર તઈઆર ન હોય અથવા કાંઈ તુટી ફાટી ગયું હોયતો તે જોઈ ખુબ હસજો. છોકરાંઓએ તમારૂં કાંઈ મુકેલુ મેલેલું ચુંથયું હોયતો મનમા હસીને સમજજો કે "આખરે બચ્ચાં તે બચ્ચાંજ" કાંઈ દલગીરીનું અથવા દરદનું કારણ આવી પડે કે લાગલા કાંઈ ખુશનુમા ગીત ગાવા પડી જવું. જે ખાવાનુ તઈઆર ન હોયતો ઉતાવલ કરી તથા બુમો પાડી સામાને ઘભરાવશો નહી પણ છોકરાંઓ સાથ રમત કરવામા વખત કાહાડજો અને તમારે કામે ખુશી ભરીઆં દીલે જજો.

"**હવડાં**"—હવડાં એ નાહાનો શબ્દ હરઘડીએ દર ઘડીઆલની ટકોરી સાથ આપણા મન ઉપર આવેછે. "હવડાં" એ શબ્દ ડાહાપણવાળાઓનો પયારોછે. "હવડાં" એ શબ્દ સમજુઓને જુનડોછે. આ નાહાના શબ્દ ધયાનમા રોખજો અને જયારેબી કાંઈ કામ આવી પડે તયારે યાદ રાખવું કે તે કરવાનો વખત "હવડાં" જછે. "જોઈ લઈશું", "થઈ રેહશે", "ઉતાવલ શુંછે" હેવા વીચારોથી આ પુરૂથવીમા કદીબી આગળ વધાવાનું નથી, જે થાય તે "હવડાં", "પછી" કાંઈ થનાર નથી.

બચાંઓમા તાબેદારી—પેહલાંથી બચાંમાં તાબેદારી શીખાડીઆથી આગલ ચાલતાં કેટલાં દુખ અને ઘાટકીપણાનો બચાવ થાયછે. જે હોકમ વડાં કરે તે તુરત માનવો જોઈએ અને "શા માટે" અથવા "કાંએ" હેવા સવાલ બચાંને પુછવા દેવા નહી. કુમલી ડાંખલી તુરત વલેછે પણ કડણ થયા પછી જો તેને વાલવાનું જોર કીધુંતો તે ભાગી જાયછે યાને જુલમથી બચું નાશ પામેછે યાતો તે ખમાયાથી સામે થાયછે. તમો બચાંને તાબેદારી શીખવો તયારે યાદ રાખજો કે તેને તમો ખોટા અને બેહુંદા હુકમો આપી ચીડવશો નહી અને જયારે તમો શીખશા કરો તયારે તપાસજો કે તેને ઘણી ઈજા ન થાય અને માર મારવો તે ફરજ દાખલ મારવો પણ ગુસસે થઈ મારવું નહી.

શોનાના શીકા—આજ નજદીક ૧૪૦૦ વરશ ઉપર ફરાંસમા તેમજ સપેનમા નીકલયા હતા, જયાં તેઓને ત્રાએંતીસ કેહતા હતા. પછી ઈંગલંડમા ૧૨૫૭ ના સાલમા આસરે ૧૨ આંનાની કીંમતના હાલની પેનીને આકારના કાઢવામા આવયા હતા, તેના માતર બેજ નમુના હાલ હઈયાતછે. પછી ૩ રૂપીયાની કીમતના **ફલોરીન** ૧૩૪૪ મા, અને તયાર બાદ **નોબલ** અને ૧૪૬૫ મા **એનજલ** ૩ રૂપીયા ૬ આનાની કીમતવાળા, અને તયાર પછી બીજે વરસે ૫ રૂપીયાના મુલયના **રોયલ** ચાલવા લાગયા. પછી ૧૦ રૂપીયાની કીમતનો **સાવરેન** ૧૪૮૯ મા અને ૧૫૨૭ મા ૫ રૂપીયાની કીમતનો **કરાંઉન** નીકલયા. તયાર પછી ૨૦ વરસે ૧૦॥ રૂપીયાના મુલયની ગીની કાઢી, અને તેનું નામ ગીની દેશના સુનાની તે બનાવામા આવી હતી તેઉપરથી પાડયું હતું. આ છેલા શીવાય બધા સોનેરી શીકાઓ ૧૭૩૩ મા ફરતા બંધ થયા. હમણાનો વેલાતનો **પાંઉડ** ૧૮૧૭ મા પેહલો પાડયો હતો.

રંગવાનો હુનર—રંગવાનો હુનર પેહલ વેહલો ટાયરના લોકોને માલમ હતો અને સરતથી જુનો જાણીતો રંગ ટાયરનો જાંબુલો રંગ કેહવાતો હતો. મધય જમાનામાં યાહુદીઓ રંગવાનું કામ ચલાવતા હતા અને તેઓએજ તે હુનર યુરોપમાં અને મુખય કરી ઈટાલીમાં દાખલ કીધો હતો. ઈંગલાંડમાં રંગવાનો હુનર કોઈને ખબર ન હતો પણ કપડાંને એક જાતના રંગીન દારૂમા બોલી કાહાડતા હતા, પણ રસાયણ સાસતરથી તે રંગને મજબુત બેસાડવાની તજવીજ કોઈના ખયાલમાંબી ન હતી. ઈંગરેજી વણતનો મોહોટો ભાગ સફેદજ હાલંડ મોકલવામાં આવતો હતો અને તયાંથી રંગવાને તે પાછો ઈંગલાંડ આવતો હતો.

તારના ચેડાં—ઘણાક દાહાડાવેર તારના સમાચાર એક હાફીસમાં હમેશની ઝડફથી, પણ મુશકલ ગુંચવાયલા મલતા હતા. તેઓમાથી અરથ ઉઘાડવાના સઘલાં ફાંફાં રદ ગયાં, અને અંતે કંટાલીને એ બનાવનો ભેદ શોધવા પાછલ ઘણાકોનું ધયાન લાગયું. ઘણીક ખોલ કીધાથી માલમ પડયું કે એક એલાયધી જગા ઉપર જુદી જુદી હાફીસના તારો એક એક પાસ ઓલવેલા હતા તે સાથ કેટલાક છોકરાઓએ હીચ ખાવાને માટે હીંચોરો બાંધયો હતો અને એ રીતે તારો એક એક સાથ અથડયાથી જુદા જુદા તારોના સમાચારો બધાંમાં ફરી વલીને આ ગુંચવણ પેદા કરતા હતા.

"**ચલલી જેટલું ખાનાર**"—ટેરેરી નામે ફરાંસનાં લીઓં શેહરમા જનમેલો એક સીપાઈ પેરીસમા આવીને એક મીતરને ખરચે પેહલાં તો એક ટોપલી ભરી સફરચંન ખાઈ ગયો. ઘણીકવાર બુચ અને બીજી હજમ ન થાય એવી ચીજો તે ખાઈ જતો હતો. એક દાહાડે એક મોહટી બીલાડીને પકડી, તેનુ લોહી ચુસી લઈને થોડા વારમા તેના સાફ ચુસેલાં હાડકા સીવાય બીજું કાંઈ રાખ્યું નહી. તે વારંવાર સવાદ લઈને આખાને આખા સાફ ગલી જતો. એક વેલા દુધ વગેરે ચીજોનો ૧૫ શખસોને માટે બીછાવેલો ખોરાક તે થોડી મીનીટમા ખાઈ ગયો. કેટલાક અમલદારોની નજર બાહર તેણે બેઠાં બેઠાં ૩૦ રતલ કલેજાં ફેફસાં ખાધાં, અને એક ૧૪ મહીનાનું છોકરૂં ખાઈ જવાનો શક પણ તેના ઉપર આવયો હતો. મોહત પછી તેનું પેટ ચીરતાં તેનું ઓજરૂં ઘણી ખરાબ હાલતમા માલમ પડયું.

ખુદરતની અજાયબી—માણસને માટે કેહવામા આવેછે કે આખી દુનીયા બનાવયા પછી સઘળી ચીજથી સરસ તેને બનાવામા આવયુંછે. જો આ વાત સાધારણ રીતે સાચી હોયતો તેના બદનના બાંધામાતો નથીજ. કાંકે જયારે તેનામા ૩૭૦ માસની દોરીઓછે, તયારે એક કામડીયામા ૪૦૦૦ છે. સાધારણ માખને ૮૦૦૦ આંખોછે, અને કેટલીક જાતના પટંગયાંને ૨૫૦૦૦ વેર હોયછે. એક પલમા માખ ૨ વાર અથવા ૬ ફીટ લાંબો રસતો કાપેછે,

અને એટલા માટે તે તેટલા વખતમા ૫૦૦ થી ૬૦૦ વેળા પોતાની પાંખ ફફરાવેછે, પણ ઝડપથી ઉડતાં તેની પાંખ ૩,૬૦૦ વાર અને તેથીબી વધારે વખત હીલતી માલમ પડીછે.

ઘરઘતુ નુસકાઓ.

૧) લાલ પાલીસ—એક વાસણમાં ચાર આઊંસ મીન ઓગાળી નાખી, તે પીઘલી લાહી જેવું થાય તેટલો ઊપરથી "સપીરીટ ઓફ ટરપેનટાઇન" નાખવો; પછી તેમા પા આઊંસ રાજન વાટીને નાખવો. એ સઘલું બરોબર પીઘલી રહે ને આંહે થોડોક ગેરૂ નાખવો, પછી ખુબ મેલવીને જે પર લગાડવું હોય તે પર લગાડવું.

૨) લોહોડાંનો કાટ—ગમે એવાં કીટાયલાં લોહોડાં ઊપર એક રતલ ડુકરની ચરબીમાં અરધો આઊંસ કપુર નાખી તેમને ઈંગારપર નાખી તાહાડું પાડી ચોપડી મેલવું હોય અને પછે બે દાહાડા રાખી લુછીયે હોયતો તે શાફ ચલક નીકલશે. ટી.ટી.ન.

રમુજે ફુરસત.

દોહરા.

૧. અહાર થકી પણ લેખવું, અધીક પ્રાણ ધાર;
વહાન જે આવાનનો, ઊચરો કરી વીચાર.

૨. થલપર જલપર ને વળી, નભે કરવા પ્રવાસ;
કેને કેને પાવ કે, બક્ષ્યો જીવ પ્રકાસ.

૩. કાગલના વાસણ મધે, વસે કરેથી દેવ;
આગ્ના વિના પ્રગટે નહી, નાશક તેની ટેવ.

કા૦ મે૦ કછી.

૪. ચાર નીચે પ્રમાણેના બોલોને, એક ચોરસ કરો કે જે ઊભો ઇઆ આડો વાંચીએ તોપણ એકજ બોલ આવે.

૧ લો—એક બાઇનું નામ.
૨ જો—એક ખંડ.
૩ જો—વીઆજે પઇસા આપનારા.
૪ થો—એક ઈંગરેજી મહીનો. M.

૫. હું જીની પણ કામની ચીજ છું અને એવાં કાંમની કે મારા વગર તમારી જીંદગી નકામીછે. મારી જીભ નથી તોપણ હું બોલુંછું તે મોહોડેથી નહી પણ બીજી રીતે અને મારી બાશા સારી તથા સાચીછે. હું દલગીરી, ખુશી, ક્રોધ, વગેરે બતાઊં છઊં. મારા પગ નથી તોપણ હું દોડતી ફરૂંછું, પાંખ નથી તોપણ હું તરૂંછું, અને જોકે મને જડેલીછે તોપણ હું ભટકુંછું. કોઇ કેહેછે કે હું બારી છું, કોઇ કેહેજે હું બારણું છું અને કોઇ મને ગોળો, આરસી, સાંકલીઊં અથવા અવીઅય કેહેછે. કોઇ મને સ્તર કેહેછે, કાઈ હીરો કેહેછે, કોઇ રતન કેહેછે. હું કાલી, ધોલી, બલુ અને બીજા રંગની છું. હું ગોલ, વાંકી, નીચી, ચપટી ઇઆ પોહોલી હોઊંછું. હું નાજુક છું તોપણ મજબુત છું. હું ભમની છું અને દાબી છું. હું ભીની છું અને સુકી છું. હું કાલી છું પણ ઝલકતી છું. હું નાગી છું તોપણ ઢંકાયલી છું. હું અંધારાંમાં છું તોપણ અજવાળું આપુંછું. ટીરીન.

૬. નીચલા વાકીઆમાંથી મેવાનાં નામો શોધી કાહાડો.
૧. મારા વાંહાલાં બચાં સદા રમતાં અને હસતાં રેહેજો.
૨. વખત ન ખોતાં ટુંકી કે લાંબી જેવી તેવી વાત કરો.
૩. પારીસની ખરાબી અને નાસ તેની રયેતથીજ થાઇછે.
૪. ગરીબ બીચારો મીરજાં, ખુરા લખમાં પડીઓ.
૫. મારા ઊપર ગુસો કે રીસ કરીને શું ફાએદો જોયો.
૬. આપણો પડોસી વનમાલી ખુટ પેહેરવા લાગોછે.
૭. લંડન શેહેરનાં રંગીન ચીતારો માણસની અકલને હેરાન કરેછે.
૮. આવતી મોશમ બીજા ખેલાડીઓ લાવવા પડશે.
૯. છુપો હસદ રાખવો એ બુરા માણસનું કાંમછે.
૧૦. દવાઇ માતર ખુબ સારી રાખવાથી સોજો રેહેછે.
૧૧. બસુતરોને પરણાવવાનું એટક મલાહરાવને હતું.
૧૨. આખો દાહાડો હાથ પગ પાણીમાં બોરવા નહી.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧. પંચાંગ.
૨. વાંહાણ.
૩. આઇમાએ.

૪.	૧ રામસ.	૬ દાહાડો.
	૨ છમના.	૭ લેવટા.
	૩ કાલબી.	૮ બીગ.
	૪ કાણુ.	૯ તુમરી.
	૫ બોઇ.	૧૦ ખુમલા.
૫.	૧ માહારાજા સીધીઆ.	૪ પારલામેંટ.
	૨ મહલારરાવ.	૫ દીલખુશનું.
	૩ ખાજાસીંગર.	૬ ફુલીશકેપ.

મી૦ કરશનદાસ મૂળજી વિષે.

દોહરા.

રે શાણા સરદાર તું, ગયો પ્રભુની પાસ;
પણ નિશ્ચળ અહિં નામના, કીધી કરશનદાસ. ૧
પદવી ઉત્તમ પામિઓ, કરિ ઉત્તમ અભ્યાસ;
સુધરેલો સઉથી સરસ, કહિયે કરશનદાસ. ૨
મોટો અનુભવ મેળવ્યો, કરિ પરદેશ પ્રવાસ;
વડિ વિખ્યાતી વિશ્વમાં, કીધી કરશનદાસ. ૩
સુખ દુખ સાંપડવાતણો, તેં નહિ રાખ્યો ત્રાસ;
સ્વદેશની શુભ વાંછના, કીધી કરશનદાસ. ૪
ખાધું રીત ખરાબથી, ઘણા જનોએ *ઘાસ;
અંતે જગમાં જીત તેં, કીધી કરશનદાસ. ૫
થોડા દિન થિરતા કરી, વશ્યો વિશ્વમાં વાસ;
કામ ભલાં આ ઠામ તેં, કીધાં કરશનદાસ. ૬
વળી કાઠિયાવાડમાં, કીર્તી કરી પ્રકાશ;
કુળ અજવાળણ-કર્મ તેં, કીધું કરશનદાસ. ૭
બાંકો બહાદુર બહુ ભલો, સઉમાં કર્યો સમાસ;
લાએક જશ લઈ ગયો, કપોળ કરશનદાસ. ૮
કોઈ તારા કામમાં, કશિએ નહીં કચાશ;
વખાણુ તારાં વિશ્વ સઉ, કરશે કરશનદાસ. ૯
કીર્તી વધિને કદકની, વળતી થાય વિનાશ;
પાયા તેં પાતાળમાં, કીધા કરશનદાસ. ૧૦
કપોળ કુળના કોહિનુર, તુજ જયતણો ઉજાસ;
ગણી અમુલ્ય ગવર્નરે, દાખ્યો કરશનદાસ. ૧૧
વીરા તારા વચનની, મહાઅમુલ્ય મિઠાશ;
રહિ ગઈ દલપતરામના, દિલમાં કરશનદાસ. ૧૨
* નિંદા કરી.

મુંબંઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહેરામજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠા૦ કોટ:—બેહેરામજી હોરમજજી સ્ટ્રીટ, નાં૦ ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૧૫ મું. જુલાઈ ૧૮૭૧ આંક ૭ મો.

ધીરજનું ધન

અથવા

છુપાં શંકટપર છુપી ફતેહ.

એક વારતા.

પરકરણ ૧૭ મું અને છેલું.

ધીરજનો બદલો ખોદા આપેછે.

રાસામશાહના જવાન કાસદ ખોદાદાદ (બીબી ગુરવારીદ) ઉપર આરજુના ફેસાદખોર માંણસોએ એકજ વાર હોમલો કીધેલો, પણ તેઓને મનસે તેઓ બે વાર તેની સાથ લડેલા હતા.

બીજી વારનો તેઓનો હોમલો સુંદર ગુરવારીદ પર નહી પણ તેના ભાઈ અકબર પર હતો; જેને તેઓ ગુરવારીદ (ખોદાદાદ) સમજીઆ હતા.

પેહેલી મારામારીમાં બાબર નાખોદાએ બીચારી ગુરવારીદને ફજેતીમાથી બચાવી, પણ તે વેલા તે ગુરવારીદને અકબર સમજેલો અને તેથી તેની સોહેથી પોતાની આપેલી હેલી પાછી માગેલી અને ગુરવારીદ પાસેથી તે અલખતાં નહી હોવાથી સરકારના માણસોને હાથ કેદ થતી વેળા તે અકબર વીશે ઘણો હલકો વીચાર લઈ ગીએલો હતો.

બીજી મારામારીમાં અકબરનો બચાવ બાનુ આરજુના આવી પુગવાથી થયો, પણ તે વેલા તે અકબરને ખોદાદાદ (ગુરવારીદ) સમજેલી અને તેથી એકદમ તેની સાથ પરણવાની માગણી કરેલી હતી, અકબરે અચરતી તોપણ ખુશહાલી સાથ તે કબુલ રાખેલી અને તેઓ પરણી ચુકેલાં હતાં.

પણ પેહલી મારામારીમાજ મામલો એટલા અંત ઉપર ગયો હતો કે ગુરવારીદથી પોતાના છુપા લેબાશમાં એ ધુંટાલા મધ્યે વધારેવાર માથું મારી શકાય નહી. તેણીએ પોતાના આ છુપાં શંકટોનો, છુપા જુસાઓનો, છુપાં કામકાજેનો કાંઈ પણ અંત લાવી આ ગુચવણ ભરેલા મામલામાથી છુટી જાવું જોઈએ.

સઘલો મામલો પણ પોતાના એવા અંત ઉપર આવેલો હતો કે હવે વધારે આગલ તે વધી શકેજ નહી. આરજુની મમતથી તેના પેઆરથી બલતો રાસામશાહ હવે છેક થાકી ગયો હતો. તેનો આ ખુશનમા ચેહેરેનો કાસદ જેની જમાંદરાજી આગલ હજાર મોહડાંનો રાવન પણ રદ હતોં અને જેના પટામણાં તથા મીઠાં નખરાં અને નાજ કસાઈની છાતોને પણ નરમ કરી નાખે એવાં હતાં, તેને આરજુનું દીલ જીતવા ઉપર કામે લગાડવા છતાં જારે તે બાનુએ રાસામશાહના પેઆરના પેગામોનો કસો ઉતર નહી વાલયો તારે હવે કાંઈ પણ બીજોજ અને વધારે જબ્બુત ઉપાય કરવો જોઈએ એવો વખત આવેલો હતો.

એટલા માટે આરજુના મેહેલમાથી આવતાં મારગમાં તે બીબીના છાકટા કાકા તેહેમુરે તથા તેના બેવકુફ દોસત બેહરાંમે ગુરવારીદને ઘેરીને જે સતાવણી કરી હતી, તે એ હીમતવાન માશુકે પાછી ફરતાંવાર રાસામશાહ આગલ જાહેર કીધી.

અગરજો મારની ધાસતીનું વરણન એક મરદને મોહડે સાંભલતાં આપણને દયા લાગેછે તો આ દુખ કહેનાર કાસદ માતર નામનો મરદ અને ખરેખર ઓરત હતી તેના ગુલરોખશાર ચેહેરા ઉપર ધાસતી અને દુખ જોઈ રાસામશાહ કેટલો વધારે પીગલયો હશે. ગુરવારીદે પોતાની પતલી ગરદનમાથી કુમલા શરોદે પોતાની દેહેસત વરનવી એટલે હવે કાંઇ પણ શેવટના ઉપાયની રાસામશાહને ફરજ પાડવા મારે તે બસ હતું.

હવે તેને માટે એકજ ઉપાય રહયો અને તે એકે પોતાની શુંદર પણ કરૂર દીલદાર આરજુને ઘર પોતે જવું.

તેના આ નોજવાન કાસદને સતાવાને આરજુના આદમીઓએ જે કોશેશ કરી હતી તેથી એ પાદશાહી હાકમને આરજુ પાસે પોતે જાતે જવાને બાહાનુ મલયું હતું.

અને પોતાનો આ ઠરાવ અમલમા લાવવાને રાસામે વીલમ લગાડયો નહી. તે કાંઇ આરજુને મકાન સુલતાન તરફની પોતાની સતાને લીધે જતો નહી હતો, પણ એક ખાનગી રેહવાસી દાખલ જતો હતો, મારે એ સાદાં દીલનો સરદાર કસી સવારીના ભપકા ઇઆ ઠાઠમાઠથી ગયો નહી હતો. એવા ભપકાને કસી બીસાદમાં નહી ગણકાવે એટલી દોલત આરજુ પાસે હતી, મારે રાસામશાહએ સાદુંજ જવાનુ પસંદ કીધું.

તેનો એકલો સોબતી તેનો જવાન કાસદ ખોદાદાદ હતો.

અને જારે તેની મરોરદાર ગરદન ઉપર હાથ નાંખી આ હાકમ પોતાની ગાડીમા બેઠો તારે એ બંધેના દીલમાં કેવા જુસાએએ ઘર કીધું હતું?

રાસામશાહનું દીલ સઘલું આરજુપર અને ખોદાદાદ (મુરવારીદ) નું દીલ સઘલું રાસામશાહ પર હતું. આ રજુ અકબર સાથ પરણી ચુકા બાબે મુરવારીદ જો કે રાસામશાહના એટલીજ અનજાની હતી, તો પણ તેણીની ઉમેદોનો બાગ તેણીની છાતીમાં અતારથીજ ખીલી રહયો હતો. તે વીચારતી હતી કે "આરજુનું દીલ રાસામ પર જુદી તવા જવાથી તેનુ દીલ મારા પર મારા કસા વાંક વગર હું જુતી આવી છઉં, એટલે તે રાસામને કોઇ કાલેબી કબુલ કરવાની નથી."

આવા વીચારમાં અને વાતમાં તેઓ આરજુના મેહેલ તરફ આવી લાગાં.

મેહેલમાં જુવેછે તો કાંઇ ગડબડ, કાંઇ ધામધુમ, કાંઈ ખુશાલી નજરે પડી. મુરવારીદ અને રાસામ એકેકના મોહડાં જોવા લાગાં. જાંણે કાંઇ મોટાં લગન થયાં હોય એવી આ ગડબડ અને દોડાદોડીનો કાંઇ શબબ જણાયો નહી. રાસામે પોતાના માનીતા ખોદાદાદને પુછયું પણ તે કસો ખોલાસો કરી શકયો નહી. તેણે કહયુ કે "નામદાર સાહેબ હું કશું જાણતો નથી."

તેઓ પુર ઈંતેજારી ભરેલાં દીલે આરજુના દરવાજામા દાખલ થતાં હતાં, તેવામાં સાંમેથી કેટલાક સીપાઈઓ નાખોદા બાબરને કેદી દાખલ પકડી લાવયા.

આ બનાવને લીધે તેઓથી મેહેલમા જવાયું નહી, પણ મેહેલની બાહેરજ થોભવું પડયું.

નાખોદો બાબર શુલતાનની સરકારનો અગતનો રાજદ્વારી કેદી હતો. તેનો જે હેવાલ આપણે આગલ આપયો હતો તે ઉપરથી વાંચનારી બાનુઓને યાદ હશે કે બાબર નાખોદાને પકડવા માટે મોટું ઈનામ જાહેર થયલું હતું. સરકારનો આવો દુશમન જારે બસરાના મોહલામાથી અચણુચ હાથ લાગો, તારે તેને એકદમ રાસામની આગલ લઈ જઈ તેને શું કરવું તે બાબે હુકમ મેલવવાની જરૂર હતી અને તેથી તેને હીઆં આરજુના મેહેલ આગલ લાવવામા આવયો હતો.

મુરવારીદે રાસામશાહના કાનમા કહયું કે આરજુના બેશીઓના હોમલાને વખતે મારી મદદે દોડી આવી મારો બચાવ કરનાર એજ હતો.

રાસામશાહે પોતાના એક જુના દુશમન તરીકે તેને તરત ઓલખ્યો. તે બોલયો કે "જારે મેં એને છેલો જોયો તારે લડાઇના ધુંવાથી એનો ચેહેરો શીહા રાતની મીશાલે કાલો થયલો હતો. તે એક છાલકાં અને હલકાં વાંહાંણનો નાખોદા હતો અને આપણા બલવંત કાફલા ઉપર તેણે એવો જબરદસત ધસારો કીધો હતો કે અરેખાઈ અને ખુવારીની જુબાંને પોતેબી તેને મારે વાખ્વાખી અને માનના પોકાર ઉઠાવયા."

સીપાહીઓએ તેને રજુ કરતાં કહયું કે "સાહેબ, મોહલાની અંદર શરમને એક કોરે મેળીને ખાંનગી કજીયામાં લડાઇ કરતો અમે એને પકડયોછે."

ખોદાદાદ (મુરવારીદ) નાખોદો સાંભળે તેમ બોલી ઉઠયો કે "નામવર હાકમ, આ સીપાહીઓ જે મારામારી વીશે કેહછે તે મારા બચાવની મારામારી હતી. નાખોદાએ પર મેહેરબાનગી કરી મારી તરફથી સમશેહેર ખેંચી હતી, પણ શેવટે તે મને કાંઇ એવો ગળે પડયો કે જે તેના દેવાના પણાં સીવાએ બીજું કશું હું ધારતો નથી."

રાસામે તેને સવાલ કીધો કે કેમ "લુટારા સરદાર, ખારાં પાણીના ચોર! જેઓને તુંએ તારી બોધી અને લોહીલુવાન માગણીઓથી દુશમન કરેલા તેઓનીજ દયા ઉપર આવી પડવાની એવી શું બેવકુફી ભરેલી બાહાદુરી તું એ કીધી!"

નાખોદા બાબરે હવે પોતાના દીલના ઉભરા કાહાડી પોતાની છાતી ખોલલી કીધી. "અએ બસરાઈ હાકમ હું કબુલ કરૂં છઉં કે હું તારો દુશમન હતો, પણ હું કાંઈ ચોર ઈઆ લુટારો નહી હતો. હું હીઆં આવયો છઉં તે માતર કાંઇ અજાએબ કઉતકનું, કાંઇ જાદુઈનું પરીનામ છે. તારી પાસે ઉભેલો આ બદગુમાન અને નગુણો છોકરો (મુરવારીદ તરફ આંગલી કરીને બતાવેછે કે જેને હજી એ નાખોદો અકબર સમજેછે) એ છોકરાને મેં બેઅદબ દરીઆવનાં જોસદાર અને ફીણદાર મોહમાથી છોડવયો. દરીઆવમાં તે એક આશાની તદન બાહાર પડેલું બાગુ વાંહાંણ જેવો હતો. મેં તેને જીવ બખશયો અને તેમાં વળી મેં હદ અને અંત વગરની મોહોબત હુમેરી. એને ખાતર મેં આ દુશમનના દેશમાં પોતાને ઉઘાડો પાડયો, જારે તે ફસી પડેલો હતો તારે એને વાસતે મેં સમશેહેરને મેઆનથી બાહાર કાહાડી, પણ તેમાં જારે હું પકડાયો તારે એની જીભ વીદીઆએ એને શીખાડયું કે મારી સઘલી પીછાંણ નામુકેર જવી. એક આંખના પલકારા જેટલા વખતની તાજી દોસતીને વીસ વરસની જુદાઈ જેટલું એણે રૂપ આપયું, અને અડધા કલાક અગાઉ મેં આ પેલી હેલી વીશે તે કાનપર હાથ મેળવા લાગો."

મુરવારીદે હજીબી કાનપરજ હાથ મેળયા.

પણ રાસામશાહે એકજ સવાલ નાખોદા બાબરને પુછયો કે જેનો જવાબ નીરદોશ મુરવારીદ ઉપરનો સઘલો શક દુર કરવાને બસ હતો.

રાસામના જવાબમાં બાબર બોલયો કે "આજેજ હું એ છોકરાને આ શેહેરમાં લઇ આવયો અને આજ તરણ મહીના થયા હું એની સાથેના સાથે હતો."

તે કેમ બને? મુરવારીદતો આજ ઘણું થયું રાસામશાહાના મેહેલમાં નોકરીએ હતી.

રાસામની હવે ખાતરી થઇ કે બાબબ આ છોકરાને જુઠો ગલે પડતો હતો.

એ બાબે રાસામશાહ બાબરને ખોટો પાડવા જતો હતો, પણ એક અચીંતા બનાવથી તે અટકી ગયો.

પોતાના દરવાજા આગળ આ ગડબડ જોઇ રાસામની દીલરૂબા માશુક આરજુ પોતે દરવાજા બાહેર આવી.

મેહેલમાની ધામધુમ વીશે રાસામશાહ તથા મુરવારીદ પોતાના વેહેમને ઉપલી ગડબડને લીધે ભુલી ગયાં હતાં, પણ આરજુને જોઇ તે વેહેમ પાછા વધારે જનુંનીથી ઉભા થયા.

આજસુધી આરજુએ પોતાના મરનાર ભાઇના શોકમાં પોતાના બદન ઉપર કાલું કફન નાખેલું હતું પણ આજે તે સોલે સણગાર સજીને આવી હતી. આજ સુધી તે વીધવાની હાલતમાં ફરતી હતી, પણ આજે તે સુંદર સોવાસન થઈને આવી હતી. તેણીના શીહા જુલફાંની લટે લટ મોતી પોઅેલાં હતાં. તેના કપાલ ઉપર સોનેરી તાજ રોશન જલેહ મારતું હતું. તેની પેચ ખાતી ગરદન ઉપર હીરાના હાર વલ ખાતા હતા, જેની દીપકમાં તેણીના સોનેરી અને કસબી પોશાકનો ગોયા પડછાંયો હતો. આરજુના ચેહેરા ઉપર આજ સુધીનો ગમ ઉડી જઈ તેને બદલે ગોલાબી સુરખી ફુટી નીકલી હતી અને મેદી, કસતુરી તથા સુખડની સુગંધી લપટ તેના ગોલાબી ગાલ તથા અતર સરખી ચામડીમાંથી નીકલી હતી.

આ સઘલો અચબુમ ફેરફાર રાસામશાહના જીગરને કારી જખ્મ કરનારો હતો. એક હાથ ઉપર મનમોવન આરજુ ઉપર તેનું દીલ વધારે દોડે એવો આ દેખાવ હતો અને બીજા હાથ ઉપર તે દીલ મેળવવાની ઉમેદ વધારે નીસફળ જાય એવો પણ તે દેખાવ હતો.

રાસામે જોઈ લીધું કે તેની દીલબર ઇઆતો પરણી ચુકીછે અથવાતો પરણવાની તઈઆરીમાં છે.

અને એવો તે કોણ ભાગ્યેગશાલી અને જાદુઈ હીકમતનો નર હશે કે જેને આરજુએ પાદશાહી દરજેના આ હાકમ કરતાં પણ વધારે પસંદ કીધો. તે નર તરફ જેમ તારીફ તેમજ અદેખાઈએ રાસામના જીગરમાં ઘર કીધું.

પણ આ ખોલાસો મેળવતાં કાંઈ વીલમ લાગો નહી.

આરજુ આવતાંનેવાર રાસામશાહને બદલે તેના જવાન કાસદ ખોદાદાદને ભેટી, એટલુંજ નહી પણ તેને જે સુખનો કહયા તે વધારે અચંબા ભરેલા હતા. તે બોલી કે "મારાં જીગર, તારી પાસે નહી એવું તું શું ચાહેછે કે જેમાં હું તુને કામની થાઉં. તું તારી કબુલાત રાખતો નથી. તું શું ચાહેછે, મારા મેહેરબાન ધણી."

ખોદાદાદે (સુરવારીદે) વીચારયું કે આતો ગલેજ પડે છે, માટે બોલીઓ કે "મારો મેહેરબાન ધણી નામદાર રાસામશાહ કાંઈ ચાહેછે."

આરજુએ ટણકાથી જવાબ દીધો કે "અગરજો આગલોજ રાગ પાછો કાહાડવાનો હોયતો, સાહેબ, તે ગાએણ ગાવા પછે ભોંસવાના જેટલું કથોર મારા કાનને લાગશે."

રાસામશાહે ફંગલાઈને પુછયું કે "હજી એ બાંનું તું શું એટલી કફણ દીલની છે!"

"હું કઠણ દીલની નથી, જાંહાંપનાહ, પણ હજી હું એટલી મક્કમ છઉં."

"મકમ શા ઉપર! ડજાત ઉપર. એ સંગદેલ આરજુ તારા લુનહરામ અને અપસગની ધુપદાંન ઉપર સઉથી વફાદારી ભરેલી ધુપ મેં નજર કીધી, પણ તે સઉ ફોકટ. હવે કેહ હું શું કરૂં.!"

આરજુ ખોદાદાદ તરફ આંગલી કરીને બોલી "જે મારા સાહેબને વાજબી લાગે તે કરો નામવર હાકમ."

હવે રાસામની છાતીમા ગોયા તીર લાગો. તેણે વીચારયું તથા માનયું કે આ છોકરાને હું મારે વાસતે આ [illegible] પર મો[illegible] તો પણ તે [illegible]ને વાસતે [illegible] આવયો. એ ઉપરથી અરધી નાસીપાસી અને અરધાં જહુનુન સાથે રાસામ બોલયો કે—"અગરજો મારૂં દીલ ચાલતું હતેતો મીસર દેશના ચોરોની મીશાલે, જે ચીજને હું ચાહું છઉં તેજ ચીજને મોતની અણી પર મારી નાખતે. જંગલીકીનો કોઈવાર અમીરી કામ બજાવેછે. પણ સાંભળ એ ઘાટકી ઓરત—જારે મારા એતેકાદને તુંએ તુછકાર પર નાખયોછે, અને તારી મેહેરબાંનગીમાં મને મારી ઘટતી જગા ઉપરથી કીઉં હથીઆર મને ખેંચી કાહાડેછે તે જારે હું સમજું છઉં તારે તો હવે તું ફતરની છાતીના જુલમગાર પેરે હજી જીવયા કરજે. પણ આ તારો હઈડાંનો હાર, જેને તું ચાહેછે અને જેને હું પણ કસમ ખાઈ કહું છઉં કે હું ચાહું છઉં તે પોરેઆને હું તારી ઘાતકી નજર આગળથી ઉખેડી કાહાડશ, કે જે નજરમાં પોતાનાં શેકથી ઉપરવારો થઇ એ તાજવર થયોછે. ચાલ છોકરા મારી સાથ ચાલ. મારા વીચારો ખરાબી કરવા પર ખીટયાછે. કબુતરની અંદર જે ફાડી ખાનારૂં દીલ છુપાયલું છે, તે ઉપર વેર લેવા સારૂં હું જે બકલીઆંને ચાહું છઉં તેનો ભોગ આપશ."

આ ભય ભરેલી ધમકી દઈને નાસીપાસ થયલા રાસામે દુખી દીલથી ચાલવા માડયું.

ખોદાદાદે (સુરવારીદે) પણ પોતાનું નીરદોશપણું તેની સાથ ચાલી જવાથી બતાવયું જેમ કરતાં તે બોલી કે—"હું તારો હસમુખો, ચપલ દાસ તુંને સુખ આપવા માટે એક હજાર મોહતે મરવાને ખુશી થવશ."

જારે આરજુએ જોયું કે તેનો વાહાલો ધણી મુકીને ચાલી જવા માગેછે તારે તે ઘણી અચરત રહી. અકબરને ખોદાદાદ સમજી તે તેની સાથ પરણી ગઈ, હવે સુરવારીદને અકબર સમજી તેને પોતાના ભરતાર તરીકે રાખવા લાગી. તેણે તેણીને પુછયું કે "વાહાલા ખોદાદાદ તું મારી દાદ લેવા વના કાંહાં જાયછે?"

સુરવારીદે ઘણો બંધબેસતો ઉતર વાલયો કે "હું તેની પાછલ જાઉં છઉં કે જેને હું ચાહું છઉં, અને તેબી જેને તારી ચશમો કરતાં વધારે ચાહું છઉં, મારા જીવ કરતાં વધારે ચાહું છઉં, હું એક ઓરતને કદીબી ચાહું તે સઘલા વધારેના કરતાં વધારે ચાહું છઉં."

આરજુએ અચરત થઈ પુછયું કે "સારે તું શું મને દગો દેશે!"

સુરવારીદે પુછયું, "બાનું પાક જાદ કોણ તને દગો દીએછે! હું સા વાસતે દગો દેઉં!"

આરજુએ મોટાં દુખ સાથ કાજીને બોલાવા મોકલયો કે આ જવાન સાથ તેણીએ કરેલાં લગનની તે ગવાહી પુરે.

રાસામ જતો જતો પાછો ઉભો રહયો. તેના ગુસાનો તો પાર નહી રહયો. તેણે પુછયું કે "એ ચશમચોર છોકરા તુંએ મારી મોબતને ચોરી લીધી તથા મેહબુબને ચોરી લીધી, તેની સાથ નેકા પણ કરયા.?"

સુરવારીદે હીમતથી ના કહયું.

બીચારી ભુલાવો ખાતી આરજુના દુખનું હવે કોણ બેઆન કરશે? પરણવાને હજીતો અરધો કલાક થયો નથી, લગનની ધામધુમ હજીતો પુરી થઈ નથી, [illegible]લાવારમાં

આરજુએ જારે જોયું કે તેના ભરતાર સાદીનો પવીતર કોલ નામુકેર જાયછે તારે તેણીના નાતવાન મગજમાં પેહેલ વેહેલો જે વીચાર આવયો તે એજ કે એ વાહાલો જવાન માતર રાસામની બીહીકને લીધે ના પાડેછે.

એટલા માટે તે બોલીકે "અરે, એતો તારી ધાસતીનું નીચાપણું છે કે જે તારી સચાઇને ગુંગલાવી મારેછે. પણ ખોદાદાદ તું નો બીહ. તારાં નસીબને તાબે થા, તુ જેવો પોતાને માનેછે તેવો થા અને પછે તું જેનાથી બીહેછે તેના જેવો મોટો પોતાને જોશે."

એટલામા ખીદમતગારો કાજીને લઇ આવયા અને આરજુએ તેને સવાલ કીધો કે "અશો પીર મરદ, તારી અશોઇના કસમ આપી હું અરજ કરૂં છઉં કે આ જવાન અને હું વચે હમણાજ જે કાંઇ બનયુંછે, અને જે થોડો વખત રાસામથી છુપું રાખવાના આપણા ઠરાવ છતાં જાહેર કરવાની હાલ વખત સંજોગે જરૂર થઇછે, તે જેમ ખરેખરૂં તું જાણતો હોય તેમ જાહેર કર."

અલબતાં કાજી પણ મુરવારીદને અકબર સમજીઓ અને તેથી તે બે વચેની પોતાને હાથે કરેલી કદખોદાઇનો સઘળો હેવાલ તેણે રાસામશાહને કહી સંભળાવયો.

પોતાના જવાન કાસદ ખોદાદાદની બદ દેઆનતનો એથી વધારે પુરાવો શું મળી આવશે! રાસામની ખાતરી થઇ કે તેના આ પાલેલા કુતરાએ પગ કરડયો અને તેનો ધાંન સમારવાને બાંહાંને બગાડયો, માટે તે મોટી બરાર મારી બોલયો કે "ઓ દગલબાજ કુતરા, જારે વખત તારાં ખાલી ખોખાં ઉપર ઘાસ ઉગાડશે તારે તું શું ફેજે પોંહોંચશે? અથવા તારી દગલબાજી પોતેજ શું એટલી નહી ઉગી નીકલશે કે તારી પોતાની હીકમત તારો નાશ કરશે? હવે તુંને છેલી સલામ. તુંએ જે મેળવયુંછે, તે તારી પાસે રાખ, પણ જાંહાં તારો ને મારો મેલાપ કદી બીજીવાર થનાર નથી, તાંહાં હવે ચાલ"

ગરીબ બીચારી મુરવારીદ પોતાની છુપી મોહબતને માટે કેટલું છુપું શંકટ સેહવેછે! પોતાના શેઠ અને મુરબીના પેઆરને માટે પોતાના મરદના લેબાશમા તેણીએ પોતાને માથે કેટલી બધી જંજાલની બલા ખેંચી લીધીછે! પણ હજી તેને ધીરજ છે કેમકે ધીરજ તેને તેનું ચાહેલું ધન આપશે.

ઉપલા સઘલા હપકાના જવાબમાં મુરવારીદ રાસામ આગળ થોડોક ખોલાસો કરવા જતી હતી, પણ તેવામા વળી એક બીજું વાદળ આવયું.

આરજુના છાકટા કાકા તેહેમુરનો દોસત બેહેરામ લોહીનું ગગરતું મોહ લઇને આવયો તથા બુમ મારવા લાગો કે—"મોકલો, એક હકીમને તેડાવીને જલદી તમારા મેહેલમા મોકલો. ભાઇ, તમારા કાકા તેહમુરનું માંથું ભાગી ગયું છે. રાસામશાહના કોઇ ખોદાદાદ નામના કાસદે અમો બંને સાથ વળી નવી છેડતી શોધીને લડાઇ કીધી છે, તેમાં મને લોહીનો ગગરતો કીધોછે અને તમારા કાકાના હાડકાં દોદરાં કીધાંછે."

બેહેરામે ઉતાવલમાં ખોદાદાદને આ જગા પર જોયો નહી હતો, પણ જારે રાસામશાહે મુરવારીદને મોટે સાદે પુછયું કે "ખોદાદાદ તું શું કરતો ફરેછે! આ લોકો સાથ મારામારી કાંએ કીધી!" તારે બેહેરામની પણ નજર તેના ઉપર પડી.

તે લાગલો બીબી મુરવારીદ પાસ ગયો અને તેને પુછવા લાગો કે "ભાઇ નકામી કાંએ તું અમો લોકોની દુશમની લઇ બેઠોછે? તેં મારા દાંત નકામાં તોડી પાડયાછે. મેં જે કાંઇ કીધું તે સઘલું તેહેમુરના શીખવીઆથી કીધું હતું. શાબાસરે ભાઇ, હું તો તને ઘણો હીચકારો સમજતો હતો, પણ તું તો બાહાદુરી પોતેજ છે."

મુરવારીદ જવાબ આપેછે કે "ભાઇ તું નકામો મને ગલે પડેછે" તેટલામાજ વળી તેહમુર રડતો, લંગડાતો અને લથડતો આવી પુગો અને બેહરામની ફરીઆદને ટેકો આપવા લાગો.

તેહમુર છાકટો ધુમ બનયો હતો અને લઉવો જકર તેને ટેકો આપી ચલાવતો તારે તે ચાલી શકતો હતો.

તેની આ હાલત જોઇ રાસામશાહ પોતાના જવાન કાસદ ઉપર હજી વધારે ખફા થયો. તે બોલયો કે "ઓ નીમખહરામ પોરેઆ મેં તારાં આટલાં મકર અને ફેલ નહી જાંણયાંતાં."

નીરદોશ મુરવારીદે પોતાનો તદન ખાતરી ભરેલો બચાવ કીધો. તે બોલી કે "મારા સરદાર, મારા ઉપર આ સઘલું શંકટ સામટું આવી પડયુંછે, પણ મારી કસી તકસીર નથી. પેલો નાખોદો બાબર મને ગલે પડેછે, પણ તેણે મને આજેજ આ શેહેરમાં આવેલો જણાવયો તારે તુ નામવરની ખાતરી થઇ. આ લોકો મારા ઉપર મારામારી ગલે પડેછે, પણ કેટલો બધો વખત થયોતો તું નામવર સાથે હું છઉં તારે તેઓ સાથ મને આ તાજી મારામારી કેમ થઇ હોય? આ ઓરત મારી સાથ લગનનો દાવો કરેછે અને આ કાજી તેને ટેકો આપેછે, પણ હું કસમ ખાઇને કહું છઉં કે એ સઘલી બનાવટ છે."

આ ખોલાસો અલબતાં રાસામને મનપતીજ નહી લાગો, પણ ખરેખરો મનપતીજ ખોલાસો તો એજ વખતે અચણુચ અકબરના આવી લાગવાથી થયો.

તે જવાન ઉતાવલે આવીને પાધરો આરજુ સાથ વાત કરવા લાગો. તે બોલયો કે "વાહાલી બાનુ, હું માફ માગું છઉં કે તું નામવરના ખેશી ઉપર મેં હાથ ઉંચકયોછે, પણ મારો સગો ભાઇ હતે તોબી હું તેમ કરવા વના રેહતે નહી. તું દીલબરના પેઆર અને મેહેરબાનગીથી એ લોકો મારી અદેખાઇ કરતા હતા, વાસતેજ મેં તેઓને સજા કીધીછે અને હમણાજ આપણે સાદીના કોલ લીધાછે તે કોલની ખુબીથી હું માગી લઉં છઉં કે મને માફ કરજે."

અકબરને જોઇ એકેએક જણ અચરતીથી દંગ થઇ ગયું. રાસામશાહના જવાન કાસદના જેવાજ ચેહરા, સીકલ, આકાર, કદ અને પોશાકનો આ બીજો જવાન જોઇ સઘલા વીચારમા પડયા.

અકબર આરજુની ગોડમાથી છુટો તેવો પેલા કેદ પડેલા નાખોદા બાબર, જેને હજી કેદી હાલતમા જંજીરે જકડેલો તાંહાંજ રાખયો, તેના ઉપર નજર પડવાથી તેની પાસે ગયો. તેને પોતાના ખેરખાહ દોસત તરીકે હાંક મારવા લાગો, તથા તેને કેદ પડવાનું કારણ પુછી બોલયો કે

તારાથી છુટો પડવા પછે એટલા બધા બનાવ બનયા કે તેના હેવાલનું મોટું દાસતાન થયુંછે."

નાખોદો બાબર અચરતીથી બોલયો કે "પીઆરા અકબર તું કે ? તારે આ સાંમો ઉભેલો જવાન કોણ? અગરજો એક ફુલના બે સરખા તુકડા કીધા હોય, તો તેબી તમો બે જણના જેટલા મળતા આવે નહી. - અકબર રાસામશાહનો આ જવાન કાસદ ખોદાદાદ શું તારો ભાઈ થાય ?"

અકબરે મુરવારીદ પર નજર કરીને કહયું કે "મારો ભાઈતો એક નહી હતો અને મારી સુરતી પણ સઘલી જગોએ ઉભી થાય એવી નથી. મારીતો એક બેહન હતી, કે જેને તોફાની દરીઆવના મોજા ગલી ગયાછે." આટલું છતાં પણ અકબરે મુરવારીદ આગળ આવીને પુછયું કે "જવાંન, તું મારો શું સગો થાયછે ? તું કોણ છે ? કાહાનો રેહવાસી છે ? અને શું નામ ધરાવેછે."

મુરવારીદે તુરત પોતાના ભાઈ અકબરને પોતાના મનસે પીછાંણયો અને બોલી કે "હું અબુશેહેરમાં રેહું છઉં. મારો બાપ સોદાગર સલીમ હતો, મારો ભાઈ અકબર નામનો હતો, અને આજ પોશાકમાં તે દરીઆઈ કબર મધે દટાયો હતો. અગરજો તેનું રૂહ પોશાક અને આકાર લઈ શકે તો તે તુંજ છે."

હીઆં સઘલો ભેદ ખોલલો થયો. મુરવારીદ પોતાના ભાઈને જોસથી ગલે વલગી અને અકબરે પોતાની બેહન મુરવારીદને મોટા હરખ અને પેઆરથી પીછાંણી.

જવાન ખોદાદાદતો ઓરત હતી એ ખેઆલથી સઘલાઓ હેરત રહયા.

પણ મુરવારીદે આ શબદોથી સરવેની અચરતી દુર કીધી. "હું મુરવારીદ છઉં તેની સાબેતી જોઈતી હોયતો હું તમને એક નાખોદા સોડે લઈ જવશ, કે જેની મદદથી હું દરીઆવમાથી બચી છઉં અને જેના ઘરમાં મેં મારો ઓરતનો પોશાક ઉતારી મરદનો અને તેબી મારા જીગરના જોત જેવા ભાઈનો પોશાક મેં પેહરયોછે."

હવે સરવેને ખોલાસો થયો.

આરજુએ જોયું કે જેના ઉપર તેનું હેત પેહેલી બારીમા દોરેલું તેથી જુદાજ ધણી સાથ તે પરણી હતી.

તેહમુર અને બેહેરામે જોયું કે પેહેલી મારામારી જેની સાથ કીધેલી, તેથીજ જુદાજ ધણી સાથ બીજીવારની મારામારીઓ થઈ હતી.

નાખોદા બાબરે જોયું કે જે ધણીને તેણે પેહલાં ઠેલી રાખવા આપેલી તેથી જુદાજ ધણી પાસે તે ઠેલી માગવા ગયો હતો.

રાસામશાહે જોયું કે આરજુના દીલને પોતા તરફ ભડકાવી મેળવામા ખોદાદાદનો વાંક નહી હતો, કેમકે તેણીની સાથ પરણવાનીતો તેને કદી વકીબી નહી હોય.

હવે આરજુતો રાસામના હાથમાંથી ગઈ, પણ આ ખોલાસો થવા પછે તેને કાંઈ પસતાવો લાગો નહી તે હસીને પોતાની મેહબુબ આરજુને કહયું કે "વાહાલી બાનું, જો આ મરદ ખોદાદાદ સાથ તું પરણી હતેતો તારાં લગન ઓરત સાથ થયલાં ગણાતે, પણ તે ઓરતને બદલે તેનીજ સીકલનો અને તેનીજ સાંનનો મરદ તારે હાથ લાગોછે."

એ પછે મુરવારીદને પોતાની ગોદમા દાબીને રાસામ બોલયો કે "છોકરા, તારા શબદો હવે મને યાદ આવેછે, તું મને કેહતો હતો કે તું મને જેટલો ચાહેછે તેટલો કોઈ ઓરતને ચાહાશે નહી."

મુરવારીદે જવાબ દીધો કે "તે સઘલા મારા શબદો પર હું આજે સપત લેવશ અને તે સઘલા સપતોને હું જીવ સાથ જાલવી રાખશ."

રાસામ પોતાનો સઘલો કોફ ભુલી જઈ સાંમો પરસન થયો. તેણે મુરવારીદને કોટી કરી કહયું કે "છોકરા તુંએ તારી જાતીની વીરૂધ જઈ, તારી તોખમ તથા બુનીઆદને વીસારી તારા શેઠની નીમખહલાલીથી નોકરી કીધી તેના અવેજમા આજથી તું તારા શેઠની શેઠાંણી થઈ રેહશે."

હવે પેલા નાખોદાનીજ ખોટી હતી કે જે નાખોદાએ મુરવારીદને તોફાનમાથી બચાવી મરદનો લેબાશ આપયોહતો.

તે નાખોદાનું નામ મુરવારીદે દેતાંજ માલમ પડયું કે તે નાખોદા ઉપરતો આરજુના પેલા મુરખ કારભારી બાધરનું લેહેણું નીકલવાથી બાધરે તે નાખોદાને કેદ નખાવયો હતો.

પણ બાધર પોતેબી અંધારી કોઠડીમા કેદ પડેલો હતો. તેહેમુર, બેહેરામ વગેરેએ મળીને તેને પેલામાં ઠરાવી કેદ નખાવયો હતો.

માટ પેહલું કામ બાધરને બોલાવી મંગાવાનું હતું. તેણે આવીને પોતા ઉપર પડેલાં દુખની ફરીઆદ કીધી તથા આરજુના હાથમાં પેલું કાગળ મેળયું કે જેમાં બાધરને એવાં પેલાં કાહાડવાનું આરજુના નામ તથા આરજુના અખશરે ફરમાવેલું હતું. આરજુએ તરત પીછાંણયું કે તે કાગળ તેના ખંધા દાસી ફરંગે લખેલું હતું અને તેણીએ તેમજ તેને પેલાં કહડાવનારાઓએ કબુલ કીધું કે મજાખને ખાતર બીચારા બાધરને બનાવયો હતો.

બાધર છુટો થવા પછે તેણે માંગણાં લેહણા ઉપરથી કેદ કરાવેલા નાખોદાને પણ રાસામશાહના હુકમથી તુરત છુટો કરવામા આવયો. તેણે આવીને મુરવારીદને ઓલખી તથા હરખથી તેની ભેટ લીધી, તેમજ બાબર નાખોદાએ અકબરની કરેલી બેહદ માવજતના બદલામા તથા ખુશાલીમા રાસામશાહે તેને પણ છુટો કીધો.

તે દીનથી મુરવારીદે પાછો પોતાનો ઓરતનો લેબાશ એખતીઆર કીધો. તેજ વખતે તેજ ઠેકાણે આરજુના મેહેલમા રાસામશાહે ઉતારો કીધો અને આરજુના તરતનાં થયલાં લગનની ખુશાલીમાં મુરવારીદ સાથ તરત લગન કરી રાસામશાહે નવી ખુશહાલીને વધારી.

કેટલાક દાહાડા આરજુના મેહેલમાં ધામધુમથી મોજ કીધા પછે રાસામશાહ પાછો પોતાના મેહેલમા રવાને થયો અને જે ઠેકાંણેથી મુરવારીદને ચાકર દાખલ લઈ ગયો હતો, તે ઠેકાંણે તેને પોતાની મોહોરદાર તરીકે લઈ આવયો.

તે દીનથી રાસામશાહ અને અકબર ભાઈ તરીકે રહયા તથા મુરવારીદ અને આરજુ વચે બેહનપણીનું નાતું બંધાયું. મુરવારીદે પોતાની ધીરજનું ધન મેળવયું અને તેની છુપી મોબતના છુપાં શંકટ ઉપર છુપી રીતે થયલી ફતેહ ફલદરૂપ થઈ.

ગરીબાઈ.

દુનીઆમાં ખરી ગરીબાઇ અને ખરૂ સંકટ થોડાંજ માણસની નજરે પડતું હશે અને તેનાં ખરા ભોગ થઈ પડનારા પણ ઘણુંજ થોડા હશે. તોપણ આપણે ઘણાં માણસોને વારેઘડીએ પોતાના દુખો વીશે અતી ઘણાં કંટાલેલાં અને બેહદ ફરીઆદ કરતાં જોઈએછે. કેટલાકતો સાફ એવુજ કેહેવા માગેછે કે બસ હમારા જેવા દુખી, હમારા જેવા કમબખત બીજાં કોઇ મલી આવનાર નથી. વળી કેટલાક લોકો પોતાનાં જુજ સંકટને પાહાડ જેવો આકાર આપેછે અને હાથેં કરી હેરાન થાયછે. ખરૂં છે કે આતો માણસ જાતનો એક ખવાસજ છે કે વધુ દુખ ખમવાને શકતીવાન ન થવું. બીજાનું દેખીતુ બાહારનુ અને ઘડીભરનુ શુખ જોઇ પોતાનાં બારીક દુખમાં વધારો કરવો. બીજાઓ તરફ અદેખાઇથી જોતાં પોતાનાં જુજ સંકટમાં વધારે લપટાતા જવુ અને જરા જરાની ફરીઆદ ઉડાવવી. પણ ખરા સંકટમાં ખરી બાહાદુરી અને પુરો સંતોષ દેખાડનારાં ઘણુંજ થોડાં મલી આવશે. બીજે વખત જેઓ ખરી ગરીબાઈ અને ખરા સંકટની હદથી જીઆદા ફરીઆદ કરેછે તેનુ કારણ એકે દુખ, સંકટ અને કમતાલે કેટલે દરજ્જે વધી શકેછે તે તેઓ જોઈ શકતા નથી. મોટામાં મોટું દુખ કેવુ થાએ, તેના ઘાહા કેવા બુરા લાગે તેની તેઓને મુદલ અજમાએશ નથી અને તે ઉપરથી પોતાના વારેઘડીએ નજીવા દુખને ખલા જેવા વધારી મુકેછે. તેમાં પોતે મોટો ભાગ લેછે અને તેવુ બીજાઓ પાસ મનાવાને બનતી તજવીજ કરેછે.

વળી બીજી ખામી માણસોમાં એ છે કે પોતાનુ દુખ, પોતાનું સંકટ, પોતા ઉપર પડતી આફત બીજાનાં દુખો સાથ સરખાવવાની ટેવ નથી. જો એ આદત તેઓમાં હોયતો તેઓનુ ગમે એવુ ભારી દુખ હોયતો તે તરત નીકલી જાએ અને ન્હાનુ દુખતો જરાવારમાં નાબુદ થાએ, એવી સરખાવવાની ટેવનો મોટો ફાએદો એ છે કે બીજા માણસનુ દુખ પોતા કરતાં કેટલું ચહડેછે તે તારે જોઇ શકેછે અને જારે પોતાના જાતભાઇને એક દુખી એક ખરો ગરીબ માણુસ વધારે ગરીબ અને દુખો જોયછે તારે તેને એક જાતનો સંતોષ ઉપજેછે. તેનો જીવ ખોલસો થાએછે. તે એવુ સમજેછે કે મારા દુખમાં જાને બીજા ભાગ લેછે માટે હવે વધારે બડબડ નહી કરવી જોઇએ. તે છતાંબી જો હું ફરીઆદ ઉઠાવશતો ખોદાની નજરમાં પાપી ઠડશ કે જે હાલતમાં તુને મુકેલોછે તેનાં કરતાં વધારે ન બેહેતર હાલતમાં બીજાઓછે અને તેઓની ફરીઆદ હજુર તારી ફરીઆદ કુચ નથી.

એવી ફરીઆદ કરવાની અને જીવને કંટાલવાની અને જીંદગી રદ કરવાની માઠી ટેવ મરદો કરતાં ઓરતોમાં વધારે હોયછે અને તેનુ કારણછે કે મરદ કરતાં ઓરતો ઘણી બાબતમાં નાજુક હોયછે, તેઓને ખમવાની સકતી થોડી હોયછે, અને તેવું છતાં તેઓ પોતાનું દુખ બીજાનાં સંકટો સાથ સરખાવતાં નથી અને તેમ કરવાનુબી કારણછે. તેઓ ઘરથી બાહર વધારે ફરતાં નથી અને ઘણાં લોકોનાં સંકટો જોઈ શકતાં નથી. પણ તે જોવાડવાને તે ઉપર વારેઘડીએ બોધ આપવાને તે ઓરતોને લગતા વલગતા મરદોની ફરજછે કે પોતાની બેહનો અને મોહોરદારો પોતાના દુખો સહન કરવાને ઇઆ ધીરજથી દુર કરવાને શકતીવાંન થાએ એવી યુકતી કરવી. વળી જેમ આફતનો બોજો વધારે હોયછે, દુખનુ દરદ ભારી હોયછે તેમ તે બાજે વખતે ઘણુ મીઠાસ ભરેલુ પણ લાગેછે. મોટામાં મોટાં સંકટમાં સંતોષ ઉપજાવનારો, દીલ બેહેલવનારો એકબી નાહાનો બનાવ બનેછે તો પેલુ પાહાડ જેવુ સંકટ થોડો વખત આપણી નજરમાં સપાટ જમીન જેવુ થઈ જાયછે.

હમારી નેક વાંચનાર બાનુને ખરૂ સંકટ તે કેવુ પાએ તે જણાવવા સારૂ આ ઠેકાણે એક દેખીતો દાખલો ટાંકી બતાવીએ છીએ. પાસે આપેલાં ચીતર તરફ ભલી બાનુ નજર કરો અને તમોને જણાશે કે ખરી ગરીબાઈ અને ખરૂ દુખ તે એકબારગી એને કહી શકીએ. એ ચીતરમાં એક મોટી જઈફ ઉમરે પુગેલો એક માણુસછે. દુનીઆના હાદેસાથી ગડાએલો, લાંબી વયથી બેજાર થએલો, સરવે દુખોથી ધરાઈ ગએલો એક બુઢો આદમછે. માટે એક માણુસનુ બધુ સુખ બાતલ કરીએ અને માતર તેનો ભારી બુઢાપોજ જો ધીઆનમાં લઈએ અને તે બુઢાપાની અડચણો અને બેચેની ઉપર વીચાર કરીએ તો તે એક દુખ થઈ પડે. માટે પેહેલુ દુખતો આ માણુસમાં તેનો બુઢાપોછે. એથી ચહડતું અને આવો જઈફીની હાલતમાં વધારે લાગે અને બેહેદ બેજાર કરે એવું દુખ જે અતીઅંત ગરીબાઈ તે આ પાશે આપેલાં બુઢાં માણુસમાંછે. એ ખરેખર એ બુઢાનું બીજુ મોટું દુખ અને તીજુ તથા કોઈથીબી નહી ખમાઈ શકાએ, જે દુખથી આખી માણસની જીંદગી રદ, જે વીના દુનીઆની હસતીનો ચીતાર અંધારો, જે વીના તમામ સુખ અકારૂ. તે દુખ જે માણુસનો અંધાપો, માણુસનાં આખનાં રતનની ખામી, તે માહદરદી દુખ એ બીચારા ગરીબ બુઢામાંછે.

હવે જીઆરે આવા તરણ મોટાંમાં મોટાં દુખો સાથે એકઠાં થઈ એ માણુસને ઘરબાર, કુટુંબ, પરીવાર વીનાં આ જગતમાં એખલો હાદેસામાં રજલતો નાખીઓછે તારે એના દુખનો ચીતાર કેવો ભયભરેલો હોવો જોઈએ. વાંચનાર બાનુ એ માણુસ તે ખરો દુખી માણુસ. એના જેવી હાલતમાં જારે ઘણા માણુસો આવે તારે તેઓ ખરૂ દુખ શું છે તે સમજે. તારે તેઓ પોતાના નજીવા દુખોની ફરીઆદ કરતાં હડે. તારે નાંજુક, કંટાલેલી અને નાસબર બાનુઓ સમજે કે જે દુખોની હમો ફરીઆદ કરી

એછે, જે દુખો વાસતે હમો ઘડી ઘડીમા આપઘાત કરવા તઈઆર થઈએછે, જે દુખો મોટા સમજી હમારામાંની ઘણીક બેઅકલ અને પાપી બાનુઓ મીઠા જીવનો નાશ કરેછે, તે દુખો આ બુઢાનાં દુખ આગલ શું બીસાદ ધરાવે છે વારૂં ?

આપણે આગલ કહીયુછે કે ગમે એવુ ભારી દુખ હોય અને તેમાં જો એકબી નાહાનો જેવો સંતોષકારક બનાવ બનેતો તે દુખ વીસરી જવામાં આવે. તેવો બનાવ સારાં ભાગ્યેગે આ કંગાલ બુઢાનાં બાબમાંછે. એ બુઢો એક ભીખારીછે. દુનીઆને તે અકારોછે પણ એકજ જીવને એ બુઢો પીઆરોછે. એકજ જીવ ઉપર સબુરી પામી એ બુઢો બેઠોછે. એકજ જીવથી એ કોઈ કોઈ વખતે દીલાસો લેછે અને ખુસી થાએછે. એકજ જીવ એ બુઢાનો આ દુનીઆમાં રાહબરછે. એકજ જીવ એનો ખરો દોસતછે અને એની અતીઘણી ગરીબાઈમાં એકજ જીવની ખરી વફાઈછે. એ જીવ કીઓ વારૂ ! એ ચીતરમાં ઉપલા બુઢાની પાસે બેઠેલો તેનો નીમખહલાલ કુતરો. જુઓ કેવો ઈનતેજારીથી, મમતાથી અને ખરા પીઆરથી એ હેવાન, ખુબી ભરેલી ખસલતનું હેવાન પોતાના ખરા ચીતર તરફ તાકી તાકી જોએછે, અને પેલો બુઢો કેવો પોતાનો ધુજતો હાથ એના તરફ દેખાડી જાંણે દુનીઆને જણાવેછે કે બેકદર, બેઈમાન અને બેવફા દુનીઆ, તારી બેવફાઈમાં ખરી વફાઈનો ખરો નમુનો હઈઆં જો તે મારી હજુરછે, અને આ જગતમાં મારી કંગાલ જીંદગીને તકાવી રાખનાર જે એકજ જીવ તે આ કુતરોછે.

પેઆરી વાંચનારી બાનુઓ એ કુતરો આ વખતે આપણી નજરમાં કેવો ચહડેછે. એકબારગી માણસ કરતાંબી વધારે અને મોટો દરજજે આપણે આ વખતે અને આ બનાવમા એને આપવા આપણે ઉશકેરાઈએ છીએ. આપણે ખાતરીથી કહી શકશું કે કોઈબી આદમજાત આ બુઢાને તેની આવી હાલતમાં, આવી એકીનદારીથી અને આવા ભલા પીઆરથી વલગી નહી રેહેશે. હવે છેલલી સરવે બાનુઓને ભલામણ એછે કે તમો ઉપર ગમે એવું ભારી શંકટ આવી પડે, તમો દુનીઆમાં સરવેથી એકબારગી પોતાને દુખોમાં દુખી ગણો, તોબી આ બુઢા માણસનો દાખલો મનમાં જરૂર કરી ઈઆદ રાખજો અને તેથી તમારૂ દુખ અરધુ ઓછુ થશે અને તેથી તમો વખત જવે, તમો પોતાને તથા બીજાને પણ સારૂં કરી શકશે. વળી તે સાથ એટલુંબી ઈઆદ રાખજો કે આવા ભારી શંકટમાં આ બુઢાનો તબીબ જેમ આ કુતરોછે તેમ તમારા મોટા દુખમાં કોઈ એક એવો બનાવ બનશે કે જે જરાવારમાં બધુ દુખ વીસરાવી નાખશે, અને એવા દુખ પાછલ જે સુખ આવશે તે ઘણુ મીઠુ લાગશે, અને વળી તમારી ઈઆ કોઈનીબી ખરી ગરીબાઈમાં ખરી વફાઈ કેમ કરવી, તે આ કુતરાનાં દાખલા ઉપરથી તમો મોટો ધડો લેશો.

લોકો.

જેપાનીસ લોકો.

ગયા અંકમાં ચીનાં લોકોનો થોડો હેવાલ આપયા પછે હવે ચીનની પડોશનું જેપાન દેશ આપણું ધેઆન ખેંચેછે. આ પાસેનું ચીતર જેપાનીસ લોકોનુંછે, જેપાન ઘણાંએક ટાપુઓ મળી એક દેશ થયોછે, એ ચીન દેશની પુરવ દીશા તરફ આવેલોછે. જેપાંનીસ લોકોની વસતી બે કરોડ, પચાસ લાખ માણુસની ગણવામાં આવેછે. જેપાનની આસપાસનો દરીઓ સદા તોફાની રહેછે. એ દેશનાં ધારા એવાછે કે પારકા લોકોને વધુવાર પોતાની સાથ ભેલાવા દેતા નથી, જો કોઈ પારકાં લોકો વેપાર વનજને મારે જેપાન જાયછે તો તેઓને પેહલાંતો ઘણા દાહાડા સુધી દરીઆમાંજ પડી રેહેવું પડેછે. તારબાદ સરકારથી રજા મલવા પછી તેઓને દેશમાં દાખલ કરેછે અને એક ચોકસ જગીઆ તેઓને આપેછે, જેપાન વીશે જેબી કંઈ લંખાણથી આપણે જાંણીએ છીએ તે વલંદા લોકોથીછે. એ લોકો એ દેશ સાથે વેપારને લીધે વેહેવારમાં આવેલાછે. જેપાનનાં લોકો માખણ ઈઆ ચરબી વાપરતાં નથી તેથી ઘણીક જાતના રોપા વાવેછે અને તેમાંથી તેલ કાહાડેછે. એ તેલ તેઓ પોતાનાં ખોરાકમાં અને બાળવામાં વાપડેછે. જેપાનમાં ઘોડાઓનાં કદ મધીઅમ હોયછે પણ તેઓ જોરાવર બાંધાના હોયછે, એ ઘોડાઓ બધાં લોકો વાપરતાં નથી, માતર શાહાજાદાઓ અને તવંગરોજ તેનો ઉપયોગ કરેછે, ગાય ઢોરને તેઓનાં માસ ઈઆ દુધને મારે જેપાનીસ લોકો રાખતા નથી, પણ તેઓને ગાડાં ખેંચવા તથા જે ખેતરોની નજદીક પાણી મળી આવતું હોય તે ખેતરો ખેડવા કામે લગાડેછે. નાગાસાકી નામનાં ભાગ ઉપર ડુકરોની વસતી છે જે ચીનાઓ તાંહાં લાવેલા જણાયછે. એ ડુકરોનો ભખશ જેપાનીસ લોકો કરતા નથી. મરઘાં, બટક અને હાંસ કંઈક જહાબંધ હોયછે. એનાં ઈંડાનાં જેપાનીસ લોકો ઘણાં શોખીલાં હોયછે તેથી એ જાનવરોની મોટી કીમત થાયછે. જેપાનીસ લોકો યુરોપનાં લોકોનાં જેવા મજબુત નથી, પણ તેઓનાં બાંધા સખતછે અને તેઓનો ઘટમ અને ઘાટ સારોછે. તેઓ મોનગોલ વંસનાં છે અને જે કાંઈબી સુધારો તેઓનાં દેશમાં દાખલ થયોછે તે ચીનાઓથી છે. તહરેવાર ચીજો બનાવવામાં તથા વીદીઆ હુનરમાં જેપાનનાં લોકો ચીનાઓની બરોબરી કરેછે અને વળી કેટલીક બાબતોમાં ચીનાઓ કરતાં ચહડેછે. ધાતુઓનાં, રે

સમ, રૂ, કાચ, કાગજ અને કોતરકામનાં કારખાનાંઓ ઘણાં મોટાંછે અને તેમાં તેઓની ઘણી વખાણ થાયછે. તેઓ સરવેથી સરસ ઘડીઆલો, દુરબીનો અને ગરમી માપવાનાં યંતરો બનાવેછે.

મોનગોલનો ટોલો જે હાલ તારતાર દેશમાં રાજ ચલાવેછે તેની ઓલાદનાં એ જેપાનીસોછે. પણ તેઓ ચીનાઈ વંસનાં કેહેવાવાને અપમાન ભરેલું સમજેછે, પણ તેઓ આશમાનપરથી ઉતરી આવેલાછે એવું જણાવવાને તેઓ મગરૂર રહેછે. એઓ ચીનાઓને મળતા આવવા કરતાં યુરોપનાં લોકોને ઘણા મળતા આવેછે. એઓનો ધરમ અને ચીનાઓનો ધરમ તદન જુદોછે.- સીનતો જે સુરજનો છોકરો અને જેપાનનું પેહેલું અને પુરાનુ બાદશાહી ખાનદાન ઉભું કરનાર તેના નામથી ધરમ આશકારછે. આજ નજદીક હડી હજાર વરસની તેઓ પોતાની પેદાએસ સમજેછે. તેઓ હીમતવાન, ભોલા દીલનાં, ઉતાવલા, સખી હોયછે. એઓ પોતાનું ગ્યાન વધારવા અને હલકા વરગોમાં ગ્યાન ફેલાવા ઘણા ખંતીલા હોયછે. આલસાઈ તથા ગરીબાઈ પોતાના દેશમાં આવવા દેતાજ નથી. મોટો ભાગ સીનતોનો ધરમ પાલેછે, તોબી કેટલાક બુતપરસતછે, કેટલાક કોનકુસીઅસ નામનાં ચીનાઈ પેગમબરનો ધરમ પાલેછે. સતરમી સદીમાં ફીરંગી લોકોએ ઈસુ ખરીસટનો ધરમ ફેલાવીઓ હતો પણ પાછલથી તે લોકોએ રદ કીધોછે.

જેપાન અને ચીન વચે ૧૩ મી સદી સુધી વેહેવાર હતો નહી, પણ પાછલથી ચલાવવામાં આવીઓછે તોબી માતર જેપાનનાં એકજ ભાગ ઉપર ચીનાઓને જવાની છુટછે. જેપાનીસ લોકો પોતાનું વંસ અજબ રીતે ઉભું કરેછે. તેઓ જણાવેછે કે જારે સુરજ અથવા સેતારા અથવા ઘરેહો હતા નહી તારે ખોદા પોતે પેદા થયો તેણે ૮૦૦૦૦૦૦ દેવો પેદા કીધા, જેઓ ઉપર સુરીઅ નામની પોતાની બેટીને રાજ સોપીઉં, જેણીએ હડી લાખ વરસ રાજ ચલાવીઉં. તેણીની પછવાડે ચાર બીજા ખોદાઓએ વીસ લાખ વરસ સુધી રાજ કીધું, જે ચાર ખોદામાંનો છેલો દુનીઆમાં માણસનાં આકારમાં આવીઓ અને એક કુંવારી ઓરત સાથ પરણીઓ અને તેની જે ઓલાદ થઈ તે જેપાનીસ વંઉસ કેહેવાયું.

જેપાનીસો પોતાના શાહને ખોદાના જેવું માન આપેછે. તેઓનો શાહ મીકાડોને નામે ઓળખાયછે. શાહને તેઓ ઈશવરની માફક પુંજેછે, તેને સદા મેહેલમાં ગોંધી રાખેછે, તેને જમીન ઉપર ચાલવા દેતા નથી પણ ચાલવું પડેછેતો માણસનાં ખભાં ઉપર તેને બેસાડી લઈ જવામાં આવેછે. તેના શરીરનાં દરએક ભાગ વધવા દેછે જેવા કે બાલ, નખ, ઈતીઆદી. તેઓ તેના સરીરને તે ઉંઘાયલો હોયછે તારે સાફ કરેછે કે તે વખતે તેનું સરીર અપવીતર થયલું ન કેહેવાય. તેને આગલા વખતમાં સહવારથી સાંહાંજ સુધી તખત ઉપર બેસાડતા, તે વેળા તેને જરાબી હીલવા ચાલવાની અડચણ પડતી. જો તે પુતલાની માફક બેસી રહીઓતો ઠીક, નહીતો જો જરાબી તે હીલીઓતો લોકો એવું ધારતા હતા કે કંઈ મોટી આફત આવી પડશે. એવી રીતે શાહનું માન ધરાવી બીચારાને પુતલાંનો અવતાર ભોગવવો પડતો હતો, પણ હાલ તેને બદલે તખત ઉપર સુનેરી તાજ મુકેછે કે તે કદી હીલે પણ નહી અને લોકોમાં ભય પેદા થાએ નહી. પાદશાહપર પડતાં દુખોને માટે ઘણા રાજાઓ પોતાનું રાજ છોડી દેતા હતા, એ ખોદાઈ દરજજો ૧૨ મી સદીમાં ટુટો તેથી દેશની હાકમી બે ભાગમાં વેંહુંચાઈ ગઈ, તેમાં એક ભાગ ઉપર રાજા રાજ ચલાવેછે અને બીજા ભાગ ઉપર ધરમનો વડો ઉપાધીઓ રાજ ચલાવેછે. ધારાનાં સપાટામાં શું અદના કે આલા સરવે એકસરખાછે, શાહ પોતે પણ સજાને લાયકછે. દરએક કુટુંબનો વડો પોતાનાં કબીલાનો, ચાકર નંફરોનો અને પરોણાનો જવાબદારછે.

જેપાનીસોમાં આઠ વરગછે. દરએક વરગનો માણસ જાંહાંસુધી કોઈ ઘણુંજ મોટું કામ બજાવે નહી તાંહાંસુધી તેમજ રહેછે, તેઓ એક બીજા તરફ હલકી નજરે જુએછે. પેહેલા વરગમાં શાહજાદાઓ, બીજામાં ઉમરાવો, તીજામાં ધરમનાં ઉપાધીઆઓ, ચોથામાં લશકરી લોકો, પાચમામાં વઈદો, સરકારી કામદારો અને ધંધાદારીઓછે. છઠામાં મોટા દુકાંનદારો અને વેપારીઓછે. સાતમામા ફેરીઆઓ, છુટક વેચનારા અને હલકા ધંધાદારીઓછે. આઠમામાં ખેડુતો અને મજુરો. પેહેલા ચાર વરગો મોટા ગણાયછે, તેઓ બે તરવાર બાંધી શકેછે અને એક જાતનો લીલો દગલો પેહેરેછે જે બીજા વરગોથી પેહેડાતો નથી.

જેપાની લોકોનાં ધારા ઘણા સખત હોયછે. દરએક વાંકને માટે મોતની સજાછે. રાજની સામે જરાબી બેઅદબીને માટે જલાદને હાથે દોકુ ઉડી જાયછે. લગનનો ધારો પણ શખત અને અદલછે. દરએક માણસ પોતાને માટે એક બઈરી કરી શકેછે અને તેને પેટનાંજ છોકરાં હકદાર ગણાયછે, પણ સારા ભાયગે જેપાનની ઓરતને યુરોપની ઓરતોનાં જેવુંજ છુટાપણુ ભોગવવાનું મલેછે. તેઓને, હીંદુ ચીનાઈ ઈઆ મુસલમીન ઓરતોની માફક સંતાડી રાખવામાં નથી આવતી, પણ રમત ગમતમાં, મંડલીઓ અને જાહેર મેળાવરામાં તેઓ પોતાના ધણીઓ, ભાઈઓ તથા બેટાઓ સાથે છુટથી ભાગલેછે. બાઈડીઓ સદા વફાદાર અને પરેજગાર રહેછે. જો તેથી ઉલટું તેમાં માલુમ પડીઉં તો મોત શીવાએ તેણીઓને માટે બીજી સજા નથી. દરએક ઘરની વડી ઓરત સરવ કબીલા ઉપર હાકમઈ ચલાવેછે. જુવાન નાજુક છોડીઓ પોતાનો ફરસુદનો વખત નીરદોશ રમતમાં તથા નાના બાકસો, કાગજનાં ફુલો તથા પક્ષીઓ, ભરેલી કોઠલીઓ, ચમરીઓ અને પંખાઓ બનાવવાના કામમાં ગુતાયછે. વંસતરૂતીની વખતે તેઓ ટોળાબંધ મછવામાં બેસી નદીઓ ઉપર લેહેર મારેછે. રાતની ચાંદનીમાં ખુશ વજનતરોથી મીઠા હલકો સાથ ગાયન ગાયછે. આગસટ મહીનાંની આખેરીએ એક જાતનો તેહેવાર આવેછે જે તેહેવાર તરણ દાહડા ચાલુ રહેછે. એ તેહેવારની વખતે લોકો એવું સમજેછે કે તેઓનાં મુએલાં સગાં વાહલાં ઘેર આવેછે તેથી તેઓ તેઓને માન આપી ઘરમાં લેવા ભારી રોસની કરેછે અને તરણ દાહડા પુરા થાયછે એટલે એક મોટું ઘાસનું વાહાણ બનાવી તેમાં રોશની કરી વાજતે ગાજતે તે નદી કીનારે લઈ જાયછે, તેમાં તે હોમાવેછે જેથી તે યાતો ડુબી જાયછે યાતો આગ સલગાવાથી બળી જાયછે.

રાતની વેલાએ સઘળી ઓરતો સાથે મલી ચાહ પીતી જાયછે અને ગામ ગપાટા ચલાવેછે. મોટી મેંજબાનીમાં સરવે સામાન ઘણોજ ઉનચો અને નાદર જોવામાં આવેછે. કોઈ ધણી ઘર આગલ સહવારનાં મળવા આવીઓ તો તેને ચાહ તથા હુકો આપવોજ જોઈએ. જતી વખતે એક રંગીન કાગજમાં તેને મીઠાઈ બાંધી આપેછે તે લઈ ઘેર પાછું જવુંજ જોઈએ. જો તે લેવા પેલો ના પાડેતો આપનારને મોટું અપમાન થાયછે. જેટલું ખવાએ તેટલું ખાઇ બાકીનું ગજવામાં મુકી ઘેર લઈ જવું જોઈએ. મોટાં ખાંનાંમાં લોકો બે તરણ ચાકરો સાથે લાવેછે કે ખાતાં બાકી રેહે તે ચાકરો પાસે ઘેર મોકલાવામાં આવે. મોટાં ખાંનાંઓપર મરદોની માફક ઓરતો પણ હુકો પીએછે. મોટાં મોટાં ખાનાં ઉનચા દરજાવાળા માણસો સીવાએ બીજાથી અપાએજ નહી. જોકે વેપારીઓ ગમે એવા તવંગર હોયછે તોપણ તેઓથી એમ બનતું નથી તેથી લાંચરૂસવતથી સરકારી અમલદારોનાં મોહોડાં દાબી તેઓ મોટાં જમન કરેછે. જેપાનીઓ દારૂનાં ઘણાંજ શોકીનછે.

આટલા બધા સારા ગુણો છતાં તેઓમાં એક માઠો ગુણ એછે કે તેઓ જરા જરામાં આપઘાટ કરવા નીકલેછે, તેઓની આબરૂ ઉપર જરાબી ડાઘ પડીઓ કે તેઓ મરવા શીવાએ બીજો છુટકો સમજતાજ નથી, જરા કોઈનું સાંખી શકતા નથી, જરા જરામાં જીવ લેવા તથા જીવ આપવા તઈઆર થાયછે.

સફાઇથી રેહેવામાં, આંગ સાફ રાખવામાં, ઘરબાર શુંદર રાખવામાં, સાફ કપડાં પેંહેરવામાં જેપાની લોકો ઘણાં ખંતીછે. કેલવણી ઘણેક દરજજે સરવે ભાગોપર પંથરાયલીછે. દરએક કુટુંબ પોતાનાં બચાંઓને કેલવણી આપવા વીના રહેતુજ નથી, સ્ત્રીઓ પણ કેલવાયલીછે. કેટલીક ગરંથ કરતા અને કવીમાં નામ ખપાવેછે. સરવે જાતનું લખાણ તેઓમાં મોજુદછે, તેઓની ભાશા ઘણી કડણ નથી. બીજી રીત વીદીઆમાં પણ તેઓ ચહડેછે. વઇદક, જોતીસ અને ગણીત શાસતરમાં તેઓ પુરવીનછે. ચીતર વીદીઆમાં તેઓ ઘણા હુશીઆરછે, પણ કેટલાક વેહેમોને લીધે તેઓ માણસોનો ચેહેરો પાડતા નથી, પણ ફુલ ફળો અને પક્ષીઓનાં આકાર ઘણા તાજુબી ભરેલા ચીતારેછે. દોસતીનો દાવો કરવામાં તેઓ કદી પછાત રેહેતા નથી. દોસતને ખાતર જાન આપે એ જેપાનીઓની ખાસીઅતછે.

લીવર કમપલેનટ.

આજ ૨૦ વરસની વાત ઉપર લીવરકમપલેનટ તે શુંછે તે કોઈ જાણતું નહી હતું. જારથી ગરાંટ કાલેજમાહેથી ગરાડીયુએટો બાહેર પડીયા તારથી એ નામ આપણા લોકોના મોહોમાં સાધારણ થઇ પડીયુંછે. પણ હજુર સુધી કેટલાંએક તેને નેવરને નામે ઓલખેછે, અને તેનું નામ સાંભળતાંજ ફીકરમાં પડેછે અને તેનું કારણ દેખઇતુંછે. એ દરદ કલેજાંનુંછે, અને કલેજું બદનનો એક ઘણો અગતનો અને નાજુક ભાગછે. જો તે કામ કરતાં અટકેછે તો જાન ધાસતીમાં આવી પડેછે.

જો કે એદરદ વીશે લોકો બોલેછે તોય પણ એ ભાગ બદનમાં કેઈ બાજુ તરફછે તે વીશે ઘણું અજાણપણું હોયછે. કલેજું જમણી બાજુની પાસલીની અંદર ગોઠવેલુંછે અને જારે તેમા દરદ થાયેછે તારે તે મોટું થઈને પેટના પરડામાહેથી હાથ લગાડતાં માલમ પડી આવેછે. કલેજાંનાં દરદ તરેહવાર થાયેછે, પણ ઘણું સાધારણ દરદ તેનો વરમછે; એટલે તે તરફ લોહીનો જોસો થઈને તે સુઝી આવીને કદમાં મોટું થાયેછે, તેમાં દમ લેતાં, છીકતાં અથવા દાબતાં અથવા સુતાં ઉઠતાં દરદ થઇ આવેછે, તે દરદ છેક જમણાં ખભાં લગી લાગેછે; તે સાથે તાપ થઈ આવેછે. જેમ ચામડી ઉપર ઘડ અથવા ફુલો થતી આગમજ ચામડી પેહેલાં લાલ થઈ તે સુઝી આવેછે અને દરદ કરેછે, તે પછી સોજો વધીને થોડા દાહાડામાં નરમ પડીને સઘલું બેમાલમ થઈ જાયેછે અથવા તે પાક ઉપર આવેછે અને પછી પરૂ બાહેર નીકલીને સોજો નરમ પડીને ચામડી દરૂસત થઈ જાયેછે, તેજ મીસાલે પેહેલાં કલેજાંની હાલત થઇ આવેછે, તે સુઝીને મોટું થાયેછે.

જો બરાબર ઉપાયે લાગાતો તે સોજો નરમ પડીને તનદરોસત હાલત થાયેછે, અથવાતો જો દરદનું જોર વધુ હોયેછેતો તે આસતે આસતે પાક ઉપર આવેછે અને ફુટી જાયેછે. ચામડી ઉપર એક ઘડ પાકીને ફુટેછે તો તેની કાંઇ ધાસતી નથી, કાંયેકે પરૂ બાહેર નીકલી જાયેછે અને તરત સઘલું સમાધાન થઈ જાયેછે: પણ જારે કલેજાંમાં પરૂ બંધાયેછે અને તે બાહેર મારગ કરેછે તારે તે પરૂ અગતના ભાગોમાં જઈને તેઓના કામમાં ખલલ કરેછે અને તેથી તે વધારે ધાસતી ભરેલું ગણાયેછે. ચામડી આખા બદન ઉપર પંથરાયેલીછે અને જો તેનું એક ગુચરૂં કરવામાં આવેતો કલેજાંના કદનો પા ભાગ પણ નહી થાયે. જારે થોડી ચામડી ઉપર ઘડ થાયેછે તારે દરદ અને તાપ અંને અકરસાટ થઈ આવીને બેચેની કરેછે, તારે એટલીજ નાહાની ફુલી કલેજાં જેવા નાજુક ભાગ ઉપર થાયે તારે કેટલી બેચેની કરે તેનો ખેયાલ થઈ શકશે. કેટલી વેલા ચામડીના મોટા ભાગ ઉપર સોજા થઈ આવેછે, તે લાલ થઈને પુશકલ દરદ કરેછે, તે સાથે તાપ આવેછે અને પાક ઉપર ચહડીને જાનને ધાસતીમાં લાવી મેલેછે, તેજ મીસાલે કલેજાંનું દરદ ધાસતી ભરેલુંછે, અને વધારે ધાસતી એટલા માટે થાયેછે કે જેમ ઉપર જણાવીયું તેમ જે પરૂ બંધાયેછે તે અગતના ભાગમાં જઈને તાંહાં ઉપદરવ કરેછે.

જેમ થોડી અથવા વધતી ચામડી ઉપર વરમ થાયેછે તેજ મીસાલે કલેજાંનો વધતા અથવા ઓછા ભાગ ઉપર વરમ થાયેછે અને જેમ વધતો ભાગ તેમ વધારે ધાસતી રેહેછે. કોઈ વેલા કલેજાંના વચોવચ ભાગમાં વરમ થઈ આવેછે તેને પાક ઉપર આવતાં ઘણો વખત લાગેછે, અને જોકે એવી વખતે સોજો અથવાં દરદ સેહેજ હોયેછે તોયપણ દરદી પીલાતો જાયેછે, ખાવા પીવાનું છોડી દેછે, સાંજે દરરોજ તાપ આવેછે. એવી હાલતમાં ડાકટર વતીક ભુલાવો ખાયેછે, તેઓને કલેજાંના દરદની કાંઈ પણ નીશાણી માલમ પડતી નથી, તાપનું કારણ જણાતું નથી અને છેલે એકદમ સોજો આવીને અથવા સોજો આવીયા વગર ઘડ આસતે આસતે બાહેર રસતો કરીને ફુટી જાયે

છે, અથવા ઘણીવેલા તે પરૂ સુસાઈ લેવારેછે અને તનદરોસત હાલત થાયેછે. જારે કલેજુ પાક ઉપર આવેછે તારે તે વારેઘડીએ તરણ રસતા પકડેછે; ઘણું કરીને તે બાહેર પેટની ચામડી તરફ રસતો કરેછે, કેટલી વેલા તે ફેફસાંમાં અથવા આતરડાંમાં ફુટેછે. એ ઘડ ફુટે તેની આગમજ દરદી એવીતો હાલતમાં આવી જાયેછે કે તે જીવી શકતો નથી અને જો ફુટેછે તો થોડા વખતમા તેનો અંત આવેછે. જો દરદીનો આગલ બાંધો ઘણો મજબુત હોય છે તો તે એટલો વખત લગી પણ જીવી શકેછે, પણ દરરોજ પરૂ જતાં તે એટલો તો સોહોરાઇ જાયેછે કે તે ઘણું લગી ટકી શકતો નથી. વારેઘડીએ પરૂ જારે ચામડી તરફ રસતો કરેછે તે વખતે તે પેટનાં એક નાજુક પરડામાં ફુટી જાયેછે અને તે પછી જીવવાની આશા રેહેતી નથી. જો ફેફસાં તરફ રસતો કરેછે તો ફેફસાંના પરડામાં ફુટીને તરત દમ બંધ કરી નાખેછે. જો બાયેગે બાહેર ચામડી ઉપર રસતો કરેછે અને જો કુવત તકી રેહેછે તો ઘણે મહીને સારો થાયેછે, પણ તેવું કોઈ કદાઅજ લાગેછે. જો ફેફસાંમાં ફુટેછે અને કુવત સારૂં હોયેછે તો સઘલું પરૂં ફેફસાંને રસતે ઠાંસો થઈને બાહેર પડેછે અને ઘણે મહીને તનદરોસતી આવેછે. જો આંતરડાંમાં ફુટેછે તો જાહાડાને રસતે પરૂ નીકલી જાયછે અને જો આંતરડાંને ઇજા પોંહોંચતી નથી તો તનદરોસતી ઘણે મહીને આવેછે.

એ ઉપરથી સમજ પડશે કે કલેજાંનું આ દરદ કેવું ધાસતી ભરેલું અને જાનને નુકસાનકારકછે અને તેને પાક ઉપર નહી આવે તેના પેહેલાંથીજ ઉપાયે લેવાની જરૂરછે.

એ દરદ થવાનું કારણ ખોલી હવામાં અને થારમાં ખોલું બદન રાખીને સુતાથી અથવા ખોલાં બદન ઉપર જારે પસીનો પડીયો હોય તારે અથવા ખોલી હવામાં નાહાતી વેલા પવન ફુકવા દીધાથી પેદા થાયેછે. એ કારણ દરદ એકદમ જોસથી થઈ આવેછે પણ બરાબર ઉપાયો તરત કીધાથી સારૂં પણ થઈ શકેછે. એ દરદ થવાનું બીજું કારણ ઘણો દારૂ પીવામાંછે. ઘણો દારૂ પીધાથી કલેજાંને આસતે આસતે કામ કરવામાં ખલલ પડેછે અને તે એવી હાલત ઉપર આવી જાયેછે, કે જરા પણ કારણથી તેમાં દરદ થઈ આવેછે. એવી હાલતમાં તરત ચાંપતા ઉપાયો કીધાથી પણ દરદ સારૂં થવામો ઘણો ભરૂશો આવતો નથી.

જો દમ લેતાં અથવા છીંકતાં જમણી પાંસલી હેઠલ દરદ થાયે, તે દરદ છેક ખભાં લગી લાગે, તે સાથે તાહાડ વાગીને તાપ આવેતો સમજવું કે કલેજાંનું દરદ શરૂં થયું છે. તરત રાઈના પલાસતરની એક મોટી પોટીસ કરીને તે ભાગ ઉપર મુકવી અને જો પેટ કબજ હોયેતો તરત સુનામકી, અને વેલાતી મીઠાંનો અથવા જાલાપનો જોલાબ લેવો, અને બદન ઉપર પવન લાગે નહી તેમ બીછાનામાં સુઈ રેહેવું. જો તેથી દરદ નરમ નહી પડેતો તરત ડાકટરની સલાહ લેવી. જો ડાકટર મલી આવે નહી અને જો અંગમાં તાપ હોયે, જો બદનમાં આગલ સારૂં કુવત હોયેતો જલો લગાડવાને કદી ચુકવું નહી. દોહોડ, બે, અથવા તરણ ડજન જલો લગાડી દેવી અને પછી તે ઉપર ગરમ પાંણી અને ફલાનેલથી સેક કરવા. તરત વેલા કાંજી ઉપર રેહેવું, સોડાવાટર, આઇસ લીધામાં કાંઈ અડચણ નથી. કદી પણ કાંઈ જાતનો દારૂ લેવો નહી. એક બાટલી પાણીમાં થોડો સુરોખાર નાખીને તે વારેઘડીએ પીયા કરવું. એ પછી દવા દારૂ ડાકટરના હોકમ મુજબ કરવી.

જારે કલેજું પાક ઉપર આવે તારે કદી પણ નાશીપાસ થવું નહી; કાંયેકે તે ઘણી વેલા બરાબર માવજત કીધાથી નરમ પડી જાયેછે. ફીકર ચીંતાથી ઘણા જણને કલેજાંનાં દરદ થયાંછે અને સેહેજ દરદ માહેથી જાન બરબાદ ગયાછે, એટલા માટે ફીકર ચીંતા રાખવી નહી, પણ ડાકટરની કાબેલીયત અને પોતાની માવજત ઉપર સબુરી રાખીને થોભવું, એ વેલા પુશકલ અને કુવતમંદ ખોરાક લેવાની જરૂર પડેછે, જે લોકો એ વીશેની માવજત રાખેછે તેઓને જલદીથી ફરક પડવા માંડેછે; પણ ઘણા લોકો કુવતમંદ ખોરાક ઉપર ભરૂશો લાવતાં નથી તેઓ એમ સમજેછે કે શું તેથી એવું દરદ ભાગી શકશે કે, પણ એવી વેળાએ ખરી દવા કુવતમંદ ખોરાક સીવાએ બીજું કાંઈ નથી અને એથીજ ઘણા જાંન બંચી ગયેલાછે, કુવતમંદ ખોરાક લેવાની મતલબજ એટલી કે દરદને બદનના કુવત ઉપર ગલબો કરવા દેવાની તક આપવી નહી. જો બદનનું કુવત રેહેતો તે દરદ ઉપર ફાવી શકેછે અને છેલે આશાની થાયેછે.

પારસી બાનુઓ વીશે થોડાક વીચારો.

૧.

જેમ વખત જાયછે તેમ અમારી પારસી બાનુઓ 'હીંદુસથાનના જનાનાનાં જાન, ધમક, હોરમતની બાબતમાં વગર કશા ભરોસાના સાવજ' ઓછાં બનતાં જાયછે. એમાં આપણને ખુશાલ ને સંતોશ રેહેવાનુંછે, કેમકે જે રસતે આપણને ખુદરત લાવી મેલેછે, એટલે દેખઈતો શારો ને જરૂરનો, તે રસતામાં વધારે સેહેલાઇ લાવવા સારૂ આપણને કોશેશ કરવાનીછે, પણ પાછલની હાલતનો મુકાબલો કરીને કંઈ પસતાવો દાનાઈથી થઇ શકતો નથી; કેમકે આકેબત આપણે માણસ કરતાં કંઈ ચડતા પરાણી થઈશું, કંઈ વધારે નેક અને અશો થઈશું, કંઈ ફરેશતા બની સદીઓની જીંદગી હાથ કરી શકીશું, એમતો કશું બનનાર નથી. તેઆરે વખતે વખત જે ભલું માલમ પડે અને તે વખતને છાજતું જણાએ, તેની આપણે હીમાએત કરીએ અને તેને આપણે આગલ વધારીએ. પારસી બાનુઓના સુધારાના જેઓ કટતા વેરીઓ છે તેઓ આટલી સાદી સમજ રાખેતો તેઓનું જેહેર ઘણું ઓછું થાએ.

તેઆરે તેઓબી આપણી સાથે ખુશી થાશે કે પારસનો દેખાવની ખુબી, નાજુકાઇ, કે મનની મોહોટાઈ, સાવધ યા મજબુતપણાના બાબમાં કંઈ આગલ વધતાં જણાએ છે. એની નીશાનો ઘરમાંબી અને ઘર બાહારબી આપણે જોઇએ છીએ. જે જે ઘરમાં મનનું, સાદી સમજનું, મરીઆદાનું, કે બીજી ખુબીઓનું ખીલવું થયુંછે તાંહાં પારસનોએ મલાજવાલાં અને શોહામના થવાને દેખઈતા ઇલાજે કામે લગાડીઆછે. એવાં ઘરોમાંથી પારસનોની કેટલીક કંટાલા ભરેલી એબો ગુમ થઈછે. એવા ઘરમાં માછનોના

કહ્લા ને મરાવો દુર થયાંછે. એવે ઘેરે "મુઆ ભસતે ગીઆ", "કાળા છીનાલ, ઢોટલાં ભાગી", "તારો જનતો દોજખમાં જાય", "મારા પાપમાં ગઇ, મુઆંની તેહેલી" એવા એવા ફુલની ખુશબોઇ અને નાજુકાઇના શરપાવોના નામ દેતાંજ પારસી બાનુઓના રૂએ રૂઆં ઉભાં થશે. એવે ઘરે કામકાજે આવેલા બાહેરના માટીડાઓથી પારસી બાનુઓ મોહોડું ફેરવી મેલશે નહી, પણ સલુકાઇના સવાલ જવાબ કરશે અને કામકાજની બનતી મદદગારી કરશે. એવા ઘરમાં, ખડકીમાં, કે ઓટલાપર જારની જાતના 'મેલાગાર' જેવા સદરા સાથે, પેટી કે વાસકુત વગર, સુરેલના જેવા બાલ વીખરાએલા સાથે, પારસનો આપણી નજરે પડવાની નથી. પણ અડકાયલી ઢોલકીપર હશે તાંહાંબી જુદાં રાખેલાં સોજાં અને પુરાં કપડાં સાથે તેને તમો જોશો. એવે ઘર તે વરના "હાલ"માં તરકારીનું ક્હોટીયું લઈ સમારવા ફુસડાઇ પડી નહી હશે. એવે ઘરે બેસવા ઉઠવાની, ગીઆં આઆંને મલવાની જગાપર, બુચો બુચીના પીશાબના ઠારાં કે બીજી નજીસાત તમો જોશો નહી; કે ભાંએપર 'ધાનદાર'ના ખુમચા ને કાંસીઆ લઇ બુક થેરતાં ને ઉછાળતાં માલમ પડશે નહી. જાંહાં શારા ફેરફાર થયાછે તાંહાં ઘરના ચાકરડાંઓ સાથ ભાઇબંધીની પઠે વાતચીત અને મજાખ મશકરી કરે, અને આબરૂદાર શાનવાલા માટીડાઓને ઓરેબી નહી જાય, એવાં પારસનો દીકામાં આવશે નહી. કે માટી બઇએરને જીવે જાન થયું હોએતો સાસુ નરણ તેની ખંણખોડ કે અદેખાઇ હનેસાઇ કરવામાં મશગુલ થશે નહી, એવાં ઘરો સઘલી પાંતીના સુઘડ, રીતભાત ને રાહાધાટવાલાં, એક બીજાંની ખામી તપાસી લેનાર, હસદ કે આકલા સવભાવના રપેદરે કરનારા, મીઠાં સહીઆરાં ભરેલાંછે. એવે ઠેકાણે કંઇ અનબનાવ કે કલેશ થવા પામીઓ તો તે વાત ઓસરીની બાહાર જશે નહી, અને બને તેમ જલદીથી સમાધાન થઇ જશે. એવા કુટંબમાં ઘરનું કામ સરવે ખુશી અને એકસંપીથી જેનાથી જે થયું તે કરશે. એકએકના સુખની કે કંઇ શારી ચીજની દ્કોર થશે નહી. પેહેરવાસનર બાબમાંબી જોઇશુંતો કપડાંના રંગ કે ભાતમાં પેહેરનારી બાનુને છાજતાંજ જણાશે. સારીનો કુમાસ કે રંગ તેની કોર સાથે, પોલકાના રંગ સાથે, ઇઆ પેહેરનારીના રંગ સાથે બીહામનો લાગતો નથી. એ સરવેનો કુદરતી દીલપસંદ મેલાપ છે. ચીતલનો રંગ મઆલ નાજુક હાથની ચામડી સાથે આમેજ થઇ ગયલો જણાએછે; અને એવી પારસી બાનુની સહુથી ચટતી અને પરીતી ખેંચનાર કળા એ છે કે ખાવે પીવે, પેહેરવે ઓઢવે, વાતચીતે, ચાલચલણે—સાસરે મહીરેની, સાસુ સસરાંની, કે દેર દેરાંનીની,—એ બધી વાતોમાં કંઇબી ખામી વગરની ને ખુબી ભરેલી સુંદરી થવાને તે હમેશ તદબીર અને કોશેશમાં રેહેછે. પણ તેના ચેહેરાપરથી, તેની વાનીપરથી, કે તેની કોઇબી હીલચાલ પરથી તમે એમ નહી કેહેશો કે એ તદબીરો અને કોશેશો તે સામા માણસને બતલાવા થકી કરેછે, યા એ તદબીરો અને કોશેશોથી તે પોતે જાણીતીબીછે એ વટીક આપણે કહી શકીશું નહી.

અમે જે બાબત લઇ બેઠા છઇએ તે પારસી બાનુઓની જીંદગીના આજના વખતના પરકાશ અને વધારા વીશેનીછે તો તેમાં જે મોહોટી ખોડો માલમ પડેછે તે અમે આવતામાં કહીશું.

માટીડાની મીજલશમાં બઈરાંઓ.

શીરીનબાઈ—કેમ સુનામાએ શું કરોચ, બારીએ બેઠાંચકે ? ઓહો રતનબાઇ, કુંવરબાઇ, તમે સઘાં આજે કાંહાંથી આવી લાગાં ? તમારી ખરકી સુની પડતી હોશેની ? માણેકબાઈ તમેબી આએઆંચ કે ? ઓહો, આજેતો અહીં ઠીક મંડલી મલીમ.

સુનામાએ—આવ શીરીનબાઈ, આવ; કાંહાંથી આવી ? તું ઘણે દાહાડે કાંહાંથી દેખાઈ ? મરેરે, ઘેરમાની ઘેરમાં રેહે ને જાણે ગામથી આવી હોએ તેવું લાગેચ. આવ, બેસ ખુરસીપર.

માણકબાઈ—અરે માએ એવણુતો સુધરેલાં, ને બુટ ઈસટાકીનવાલાં તે કંઈ આપરી આગલ બેસે ને વાત કરે ! એવણુતો માએ મોટી મંડલીમાં બેસનારાં ને સુધરેલી વાતો કરનારાં. આપરી વાતતો એવણુને કુડલા કાંહાંણીની લાગે, અને તેથીતો દરીઆમાં આગ લાગે.

રતનબાઈ—મરેરે માણુકબાઇ, તમે વેચાતું લેવા માગોચ કે ?

કુંવરબાઈ—રતનબાઈ, વરી તમેબી કોતક ના ગારોરે, એમાં વરી વેચાતું લેવાનું શાનુ થઈઉં ?

શી૦—નહીરે રતનબાઈ, તમે કંઇ ગભરાતાંનાં. એવણુનેતો એવીજ રેવ છે. મને જોઇને એવણના બારજ વાગી જાયછે.

મા૦—હા માએ કાંએકે તમે બુટ ઇસટાકીનવારાં પરીઆં કેની, તેથી.

શી૦—તે મારાં બુટ ઈસટાકીન જોઇનેજ તમારા પેટમાં ચહરેચ ઉતરેચતો; પણ તમેબી કાંએ નહી પેહેરતાં, તમુને કોણ અટકાવેચ ?

સુ૦—જા, એના વરના પગમાં સાજે. જોરો નહી મલે, તે એને બુટ પેહેરાવશે !

મા૦—અરે જાઓરે સુનામાએ, આજે બુટની શું નવાઇ પરીચ; પેહેરવા માગુંતો આજે પેહેરૂં, પણ બરેઆ સુના જેવા પગને એબલગામણા કોણ કરે ?

શી૦—અરે તમુને પેહેરવાતો ઘણાબી ગમે, પણ આજે તમુને પેહેરવાજ કોણ દે તેની વાત કરોની, અમથાં દમ શું કરોચ ?

મા૦—અરે જાઓરે બેસી રેહો.

શી૦—બેઠાં નથી તો ઉભેલાં કાંહાંછે, તમારી ટીકરી એ જાહારતું નહી કે ?

મા૦—નહી બાકીજે તમેજ પેહેરતાં હોશો.

કું૦—મરેરે આ બે જાણુ વેહેંચી લેશે કે શું, ચાલની બાપા હું અહીંથી ઉઠી જાઉં.

સુ૦—નહી રે કુંવરબાઈ, અમથાં તમે શાનાં બીહો મનો. એ બે જનતો જાહારે મળે તાહારે એમજ વાત કરે. એ બેઉનેતો બારમા ચંદરમાંછે તે બનેજ નહી. પણ

તેથી કંઈ કજીઓ થાએ એમ નો સમજતાં, એતો હસવા નું કરેછે.

શી૦—કુંવરબાઈ તમે કાંએ બોહોય, એવણુતો એ વાંજછે. મેં કહીઉતી, કે મને જોઈને તો એવણના બાર જ વાગી જાયછે.

મા૦—માએ, હમારાતો બાર નથી વાગતા પણ ત મારાતો બાર વાગી ગીઆંચ. બધી બુટેવારીઓને શેઠા વારીઓ બધીઓ કાંહાં ગેઈઓ, હવે તો કંઈ સાહારાતનંજ દેખાયા કરેચ? બુટ ઈસટાકીન પેહરીને, પોલકાંઓ ઓર વીને, અરધે માથે માથાંબાંનાં કરીને, માટીડાની માફક છુટે હાથે ચાલીને બધીઓ ફરવા આવતી હતીઓ તેઓનું શું થયું. હવે તો કોઈ તેવી દેખાતી નહી?

સુ૦—અરેરે ખરાર શીરીનબાઈ, એવણ કેહેચ તે બ રોબરછે. હવે શું થઈઉ, એ બધી શુધરેલીઓ કાંહાં ગેઈ ઓ, હવે તો કેથે દેખાતીઓ નહી. અગાઉતો મીટીનોમાં, ફેનસી બજારમાં ને બધેબધ દેખાતીઓ હતી; ને હવેતો જા ણે કોઈ મલે નહી. એ શું થઈઉ?

શી૦—નહીરે સુનામાએ થાય શું? હમણા કંઈ તે વી તકો આવતી નથી, તેથી કરીને કોઈ બાહાર આવતું જણાતું નથી.

સુ૦—નહી, નહી, એમ કંઈ માનવામાં આવતું ન હી. શું કંઈ તક આવતીજ નથી? હમણા છોકરીઓની પરીકશા ગેઈ, તેમાં દર વખતે બધીઓ આવતી હતી, ને આ વરસેતો કેહેચ કે કોઈ આવીતીઓ નહી. તે કેમ?

શી૦—તેતો સુનામાએ, કોઈ તેરે તાંહાં જઈએકેની? આ વરસે કોઈએ તેરેઆંજ નહી તાહારે કોઈ ગીઉંજ નહી.

સુ૦—કાંએ એમ કાંએ, એમ લોકોએ એમ કાંએ કી ધું હોશે?

ર૦—વરી સુનામાએ, એ મજેતું કીધું, વરી જાંહાં બધા માટીડાઓ આવે તાંહાં બઈરાંઓ શાનાં જાએ, હાંજી ઉં નકારૂં નહી લાગે?

સુ૦—તે માટીડાઓ હોએ તાહારે અગત હોએ તી હારેબી બઈરાંઓ નહી જાએ કે? એમતો તેવી અગતના વખતે આપરા માટીડા બઈરાં એકઠાં ભેરાતાં નહી કે?

કું૦—સુનામાએ, આપરે કાહારે માટીડાઓ હોએચ તાહારે જઈએચ?

સુ૦—કાંએ, લગનમાં અને એવેજ વખતે માટીડાઓ ની વચે આપરે નથી જતાં, અને આણીગમ માટીડા ને પે લીગમ બઈરાં નથી બેસતાં?

ર૦—પણ તેતો જાણે લગન વેહાછે. આ છોકરીઓ ની પરીકશાબી લગન વેહાછે કે?

મા૦—અરેરે સુનામાએ, આજે તમુને શીરીનબાઈ નો વા કાંહાંથી વાગો? તમેબી આજેતો કંઈ ઘણાં સુધરે લાં થઈ ગેલાં લાગોચ? તમે આવાં ઘરડાં થયાં ને તમારા આજે એવા વીચાર કેમ થઈ ગીઆ, શીરીનબાઈએ કંઈ ડોહોવીને પાયું કે?

સુ૦—માએ જો, છોકરીઓની પરીકશા કંઈ લગન વે હા નથી એતો ખરી વાતછે, પણ લગન વેહામાં બઈરાં ન હી જાયતો ચાલે. પણ આવે વખતેતો જવું જોઈએ. જાં હાં આપરી દીકરીઓ જાએ તાંહાં આપરે કાંએ નહી જઈ એ. જો એવે વખતે આપરૂં જવાનું બેમલાહજ ભરેલું હોય, તો પછી આપરી જીબરૂ માથાં ઉપરવારી દીકરાઓ જાએ તે બેમલાજા ભરેલું નહી ગણાએ?

ર૦—હા અરે ખરી વાતછે, સુનામાએ તમે કેહોચ તેબી ખરૂં છે. જોવોની મારી અખઈ રહી પીરોજબાઈને ત રમું વરસ ચાલેચ; ને તેબી તે દારે પરીકશામાં ગેઈતી; પ રેખર જાંહાં અખઈ રહી આવી મોટી છોકરીઓ જાએ તાંહાં આપરે કાંએ નહી જઈએ.

કુ૦—હા માએ, હુંબી કેહુંચકે તાહારેતો જવું જ જોઈએ.

મા૦—અરેરે મનેતો તાંહારનો કંઈ વીચારજ નહી ઉતો! જીબરૂ મારી બેનની છોકરીબી બાર તેર વરસની ઈસકોલમાં જાએચ. ખરેખર જાંહાં તેવી છોકરીઓ જાએ તાંહાં આપરે કાંએ નહી જઈએ. પણ સુનામાએ, આપરે તાં જઈને કરીએ શું?

સુ૦—કાંએ, આપરી છોકરીઓ કેવું શીખેલીઓછે, પરીકશામાં કેવા જવાબ દેછે, ઈનામો કેમ મલેછે તે બધું જોઈએતો આપરી આંખમાં તાહારક નહી વરે? ને બચાં ને બે વરસ વધારે શીખવા મોકલવાનું મન નહી થાએ?

મા૦—અરેરે ચાલો સુનામાએ, તાહારેતો બીજી વખ ત પરીકશા થાએ તાહારે આપરેબી જઈએ. માટીડા હોશે તો તેને શું છે, માટીડા માટીડાને મલાજે બેસશે ને આપ રે આપરે મલાજે બેસશું.

શી૦—ઓ હો માણુકબાઈ, એ શું થયું? એ અત ચીતા તમારા વીચાર કેમ બદલાઈ ગીઆ. તમારૂં તો કી ટાઈને ખપ થઈ ગયલું અગાજ તે એકાએક ચલકતું કેમ થઈ ગીઉં? એ શું થયું? તમે હમણાતો સુનામાએની મ શકરી કરતાં હતાં, કે ઘરડાં થઈને એકદમ સુધરી કેમ ગી આં? તમેતો બોલેઆં કે શીરીનબાઈએ કંઈ ડોહોવીને પા યું કે શું? તે હવે તમુને કોણે ડોહોવીને પાયું?

મા૦—અરેરે, તે હું શું જાણું કે તાંહાં હાવી હાવી મોટી છોકરીઓ આવેચ. એમ જાણતેતો હું એમ બોલતે જ નહી. એતો વરી બરોબરજછે. હું તો ખચીત હવે જવશ.

શી૦—પણ તમે કાંહાંથી જશો, તમોને કોઈ તેરશે તાહારે જશો કે, એમજ સોરીઓ વારીને જઈને બેસશો?

મા૦—કાંએ નહી કાંએ તેરે? અલબત તેરે. જાંહાં આપરી અખઈ રહી માથાં ઉપરવારી છોકરીઓને લઈ જા એ, તાંહાં આપણને કાંએ નહી તેરે? લે જો; એ તે વરી કંઈ વાત હોય કે?

શી૦—તેતો ખરી વાતછે, પણ તે લોકોની ખુશી ન હી હોય ને નહી તેરે તાહારે આપરે શું કરીએ.

મા૦—પણ નહી કાંએ તેરે? હરવાયા બધા માટીડા ઓને તેરે ને આપણને કાંએ નહી તેરે? આપણને નહી તેરે તો પછી આપરી છોકરીઓને કેમ તાંહાં લઈ જાય?

ર૦—તાં માટીડાઓ આવેચ તે કોણ કોણ આવેચ?

શી૦—માએ તેતો જાહેર સભા થાએ તે ગમે તે આ વે ને ગમે તેટલા આવે.

ર૦—શું જેને ગમે તે તાંહાં આવીને બેસે?

શી૦—હા; થોડાક સારા માણસોને ચીઠીઓ મોકલે લી હોય તેઓ આવે, ને બાકીના જેને ગમે તે આવે.

મા૦—ઓ માએ, અરેરે, જેને ગમે તે માટીડા આવે ? અરેરે તાંહાં આપરી અખ્ખઇ રહી મોટી મોટી છોકરીઓ જાએ ને તાંહાં બઇરાંઓ નહી હોએ ? બલા જાણે તાહારે, કાલે મારી બેનને ઘેર જાઉંતો તેને કેહું કે ખબરદાર છોકરીને પરીકશા બરીકશામાં મોકલે નહી.

ર૦—અરેરે તાહારેતો હું મારી પીરોજબાઇનેબી નહી મોકલું.

શી૦—હવે છેક એવું કારણ નથી કે, આપરે નહી હોઇએતો તાંહાં આપરી છોકરીઓને નહી મોકલાય. તાંહાં કોઇ લુચા, હોંગા લોકો આવતા નથી.

મા૦—ગમે તે પણ બધા માટીડાતો આવેચકેની.

શી૦—હા, તેતો ખરી વાતછે, પણ તેમાં કંઇ તમે ધારોચ તેટલી બધી અડચણ નથી.

મા૦—તારે શું તમે એમ કેહોચ કે તાંહાં બઇરાંઓને નહી તેરવાં ?

શી૦—માણુકબાઇ તમેતો કંઇ એટલાં બધાં સુધરી ગીઆં, કે શાંમબા મનેજ સવાલ કરોચ, હું કાંહાં કેહુંચ કે નહી તેરવાં જોઇએ ?

મા૦—તારે તમે એમ કાએ બોલોચ ? એમ પાધરૂં બોલો.

કું૦—પણ શીરીનબાઇ, પરીકશામાં માટીડાઓને નહી બોલાવે ને બઇરાંઓનેજ બોલાવેતો કેવું સારૂં.

શી૦—કુવરબાઇ, એમતો ચાલેજ નહી. પણ માટીડાઓની સાથે બઇરાંઓને અથવા છોકરીઓની માએ બેનોનેબી તેરાવવામાં આવેતો સારૂ.

ર૦—તારે આવતી પરીકશામાં તેરાં આવશે કેની ?

શી૦—કોણ જાણે તેતો.

(બધાં જણ એકઠા આવાજે) જો તેરાં આવેતો આપરે બધાં જશું.

લગન ઉપર નશીઅેત.

(અંગરેજી લખનારાઓ ઉપરથી.)

પરણેલી હાલતના ફાયદા—પરણેલી હાલતમાં કુમારી હાલત થાને ઓછી ખુબસુરતી, પણ વધારે સલામતી હોયછે. તેમાં વધારે કરાર હોતો નથી, પણ ઓછી ધાસતી હોયછે. એ હાલત વધારે આનંદીને વધારે ગમગીન હોયછે. દુ:ખોથી તેમજ વલી સુખોથી તે વધારે ભરપુર હોયછે. એ હાલત ઉપર વધારે બોજો હોયછે, પણ પીઆર તથા પુણનાં સઘલાં જોરનો તેને ટેકો મલેલો હોયછે, અને તેથી એ બોજાઓ ખુશનુમાં લાગેછે.

લગનનું સુખ—ઓરતના પીઆરમાં બંધ કીધેલું મરદનું સુખ જેટલું કીંમતી હોયછે, તેટલાં કીંમતી સમુદરમાના રતનોબી નથી રેહતાં.

લગનનાં કામમાં માથું ઘાલવું—માણસનાં બધાં કામની અંદર જે કામમાં બીજાંઓને સઉથી થોરૂં લાગે વલગેછે તે કામ લગનનું છે, તોપણ પારકાં લોકો બધાં કામ થાને એ કામમાં સઉથી વધારે માથું ખોસેછે.

લગન હમેશ સુધીનો એક ગાંઠ—સદાની દોસતીનો સઉથી મજબુત ગાંઠ તે લગનછે, ને કંઇ પણ દોસતી વીસવાસ વગર થતી નથી, ને પ્રમાણીકપણાં વગર વીસવાસ કદી આવતો નથી જે ધ્યાન સદગુણ તથા પાકીજગી ઉપર આપવું જોઇએ તે જેઓ દોલત અથવા ખુબસુરતી ઉપર આપેછે તેઓએ ખચીત દુખી થવાની આશા રાખવી.

સુખી લગન—ખુબસુરતી અથવા પઇસાની બાબદ ઉપર મુખ્ય ધીઆન નહી આપતાં, જાહાં બેજણાં મલાએક મેકને **પોતાની મરજીથી પસંદ** કરેછ, તાંહાં લગન સુખી નીપજેછે. એ રીતે બંધાએલું જોડું ગરીબાઇ અથવા આજારીપણાં ઉપરાંત એકમેકને ચાહેછે; પણ બંને બાજુના પઇસા અથવા મીલકતની ગણતરી કરી, જે ગોઠવણ માએ બાપ અથવા બીજાં વચે આવનારાંઓ ઠીક ધારેછે તેવી ગોઠવણ ઉપર, એકમેકને વાસતે ભુખી અથવા હોંસ વગરનાં બે જણ જાંહાં સાથે મલેછે, તાંહાં પરણેલાંઓની જીંદગી રસ વગરની થાયછે.

ઉપલા વીચારોમાંનો છેલો વીચાર નામીઆ ગરંથ કરતા સીલનોછે. એ વીચાર પરમાણે હમારી વાંચનારી બાઇઓમાંની કેટલીનાં લગન થતી વખતે ચાલવામાં આવીયુંછે, અથવા આવશે ? હમો ધારીએ છઇએ કે એક બે દાખલાવાલી લાએગેજ મલે. લગનની વખતે હાલ ઘણુ કરી છોકરાઓનીતો મરજી પુછવામાં આવેછે, પણ છોકરીએ વીશે એટલું કેહવાની હમારી હીંમત નથી. તેઓની મરજી પરમાણે તેઓના લગન કરવાનો વખત હજુ પારસીઓમાં આવીઓ નથી. ગરીબ બીચારી છોકરીઓ ! શું એ દલગીરી ભરેલી વાત નથી કે લગન જેવો એક મોટો કરાર થતાં, કરાર કરનારની પોતાની મરજી ઘણી નજીવી ગણાએ ? ને અલફાતુ લોકો—માએ બાપ અથવા બીજાં ખેશાવંદો—જેઓને તે કરાર પરમાણે ચાલીઆના ફાએદા અથવા તેથી ઉલટું ચાલીઆના ગેરફાયદા થોડાજ ચાખવા પડેછે, તેઓ તેમાં મુખ્ય ભાગ લીએ ? લગનનું કામ તદન મરજીનુંજ રાખવું જોઇએ, ને તેમાં દબાન બીલકુલ થવુંજ નહી જોઇએ; એટલું છતાં એ અલફાતુ લોકો પઇસા અથવા એવી બીજી નજીવી ચીજોનું મોહું જોઇ, ઘણી વાર પરણનારની મરજીથી ઉલટાં ચાલેછે અને આગલ ચાલતાં એવાં કફોડી રીતે બંધાએલાં જોડાંને કેટલું દુખ સોસવું પડેછે, તેનો વીચાર કરતાં નથી. વાંચનારી બાઇઓ ! તમોમાંની કોઇને તમારી બેટીનાં લગન કરવાં હોયતો તમે જેને જમાઇ કરવા ધારતાં હોવો તેના પઇસા અથવા ખાનદાન અથવા એવી બીજી થોડી અગતની બાબદ ઉપર જાંની ધીઆન રાખતાં નાં, પણ તેની ચાલચલન, હુશીઆરી તથા બીજા એવા સદગુણો જોજો, કે જેથી તમારી બેટીને ખરેખરૂં સુખ મલે, ને એ બધાં ઉપરાંત તમારી છોકરીની પોતાની મરજી જોજો. M.

આંતરડાં.

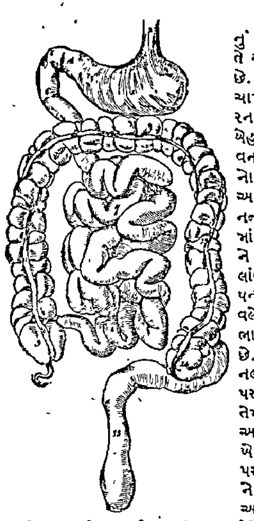

હોજરીમાં ખોરાકનું પાચન થયા પછી તે આંતરડાંમાં ઉતરે છે. પેટ માહેલા સાંચામા પાક પેદાના કરનારની કરામત વીશે બેહદ અચરતી ઉપજાવનારો સાંચો છે. તેનો પેહલો દાખલોતો આ જાછે કે આંતરડાં નજદીક આખા પેટમાં ગોઠવાયેલાંછે, અને નજદીક ૨૫ ફીટ લાંબાંછે, પણ ગોલ સાંપની મીસાળે કરચલી વલેલાં હોવાથી થોડા ભાગમાં સમાઇ શકે છે. આંતરડાં પોકલ નલી જેવાંછે; એનો પરદો નરમછે અને તેમાં વાસનુ એક પડ આવીયાથી તેમાં જે ખોરાક આવેછે તે ઉપર દબાન કરીને તેને આગલ કાહાડેછે. આપણો ખોરાક હોજરીમાં પચીયા પછી તેનું શુ થાયેછે તે આંતરડાંની બનાવટ ઉપરથી સમજ પડી શકેછે. જેવો હોજરી માહેથી ખોરાક આંતરડાંમાં દાખલ થયો એટલે તે બીજી જાતના રસ સાથે મલી જાયેછે; તેમાં મુખ્યીપ રસ કલેજાંનું પીતછે. એ પીત અને બીજા રસથી ખોરાકના બે ભાગ થઈ જાયેછે. ઉપરના ભાગમા દુધના જેવું પર બંધાયેછે, અને હેઠલ કુછો અને કચરો પડેછે. એ પછી તે આગલ ચાલેછે અને આંતરડાંના અંદરના પરડામાં બારીક ગાંઠો આવેછે તે દુધ જેવો વસતુને ચુસી લેછે. એ પરમાણે આંતરડાંની આખી લંબાઈ લગી ચાલેછે, સઘલો દુધ જેવો ભાગ ચુસાયેછે અને છુછો એકઠો થઈને આગલ વધેછે. એ સઘલું કામ નજદીક ૨૦ ફીટ લંબાઈના આંતરડાંના કટકામાં બનેછે જેને નાહાના આતરડાં કેહેછે, એ પછી એક ટાંકણ આવેછે જે માહેથી ખોરાક આંતરડાંના બીજા ભાગમાં ઈઆને મોટાં આંતરડાંમાં જાયેછે. એ આંતરડું નજદીક પાંચ ફીટ લંબાઈનુંછે. તેનો વીસતાર મોટોછે અને પેહેલાં આંતરડાંની મીસાલે પેટમાં એણીગમ પેલીગમ ફરી શકતું નથી પણ એક જગા ઉપર બંધાઈ રહેલુંછે. એ ભાગમાં છુછા માહેથી કાંઇ પણ લેવા લાએક ચીજ હોયેછે તે ચુસાયેછે. ઘણું કરીને પાણી અને ખારનો ભાગ એ ભાગમાં ચુસાયેછે અને છુછો ઘટ થતો જાયેછે, જે છેલે સફરાને વાટે બાહેર નીકલેછે. ઉપલાં ચીતરમાં નાના અને મોટાં આંતરડાંની ગોઠવણ માલમ પડશે. એ આંતરડાંની ઉપર એક બારીક કોડલીના જેવું પર ફરી વલેલું હોયેછે અને તેમાં નેસ, રગ, અને બીજા ગાંઠો હોયેછે, જે આંતરડાં માહેથી ચુસાયેલો ખોરાક લોહીમાં દાખલ કરેછે. આંતરડાં પેટના જેવી નરમ પેટીમાં રાખીયાંછે તેનું કારણ એ છે કે તે સઘલી તરફ ફરી શકે અને જરૂર પડેતાં તે ઉપર પેટના માસનું દબાન પણ થઈ શકે. સફરા આગલ એક માસની વીંટીછે જે ખેંચાયાથી જાહાડાને અંદર રાખી શકેછે અને ખોલું થયાથી બાહેર પસાર થવા દેછે.

જીણાં જાનવરો.

તે ખાવીંદની અપાર અને અજબજેવી કરામતથી દુનીઆની સપાટી ઉપર હેવી હેરત ભરી ચીજોછે કે જે જારે આપણી જાણમાં આવેછે તારે આપણે ખરાજ અજબ થયા વીના રહેતા નથી. તે સરવે શકતીવાન કીરતારે પોતાની તમામ પેદાએસો, પછી શું જીણી કે મોટી એ બધાંની બનાવટમાં હમેશાં બેહદ ડાહપણ, અપારશકતી અને સભાલ બતાવેલોછે. તેની ઉતમ કરામતોમાંની એક અજબ જેવી કરામત આ પાસેના ચીતરમાં જાહેર થઇછે. એ ચીતરમાં જે જાનવરોનો આકાર પાડેલોછે તે ખોલલી આંખે એટલાં મોટાં દેખાતાં નથી. એઓનાં આકાર અતીઘણો નહનો હોયછે પણ શુક્ષમદરશક જેવા બે કીમતી યંતરની મદદથી એઓનો આવો મોટો આકાર જાણમાં આવેછે પાણીમાં, પનીર જેવી ખાવાની પદારથમાં અને બીજી પવાઈ પદારથોમાં એટલાં જીણા જાનવરો હોયછે કે તેઓ આપણી ખોલલી આંખે મુતલક નજર પડતાં નથી. પણ જારે નાહની અને બેમાલંમ ચીજોને મોટી કરી દેખાડનાર આ યંતરની મદદથી જોઇએ છઈએ તારે પાંણીના એક ટીપામા તરેહવાર કદરબીહામણા કદ અને આકારના લખે અને કરોડો જાંનવરો નજરે પડેછે. બલકે આ પરાંણીએની તે સરવ-સકતીવાન કીરતારે એક બીજી દુનીઆં બનવીછે. આપણે આ દુનીઆંનો વીચાર કરીએ છઈએ તારે આપણને અચરતી ઉપજેછે, પણ એતો દેખીતી દુનીઅછે, ખોદાતાલાએ બીજી બેમાલુમ દુનીઆંઓ આસમાનમ જેમ મોટી બનાવીછે અને જેની દુરબીને શોધો કરીછે, મજ બેમાલુમ જાંનવરોની એક બીજી દુનીઆં ઉપલ યંતરે ઉંઘાડી આપીછે. જો એવાં પરાણીઓની ઉલાં યંતરથી તપાસ કરી હોયતો તેઓ ખરીજ અજએબી પેદા કરેછે. એવી રીતે તપાસ કરતાં માલુમ ડેછે કે એવા પરાણીઓને આંખ, મોડું, ટંગડી તરોગે તેઓનુ સરીર આરપાર જોવાઇ શકાએ એવું હોયછે એવા પરાણીઓનાં સરીર ઉપર બાજે વખને લાંબા નીમાલ ઉગેલા જણાયછે. આ પાશેના ચીતરમાંનાં પરાણીઓ ણાખરાં કીડાઓનાં વરગમાં મેલાઈ શકાયછે ઈઆ પાણીમાં તેઓ મલી આવેછે. તેઓનું માંથું તેઓના સરીરથી તદન જુદુ હોયછે. તેઓમાં બે આંખો દીશેછે, મોહોડું મસવાલુ હોયછે અને વધારે ઈઆ ઓછું લાંબુ ઈઆ ટુંકું થઈ શકેછે. પણ તે મોહોડામાં દાંત દીશતા નથી. માથ

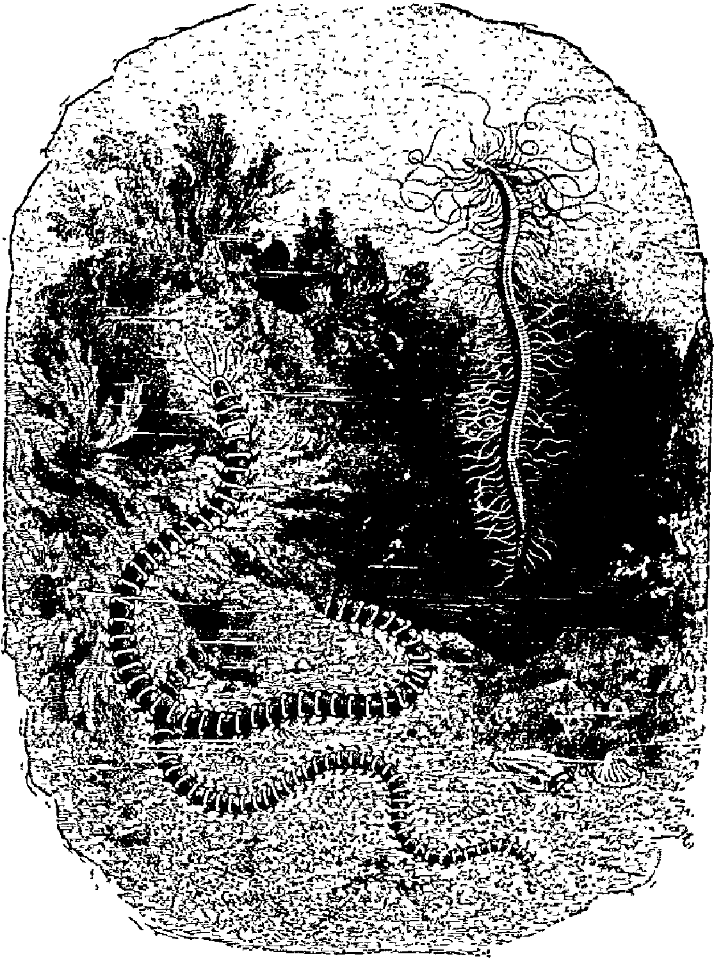

ઝીણાં જાનવરો.

ના પાછલા ભાગમાં સુઈ હોતી નથી અને જેમ સરીર ઉપર રેશમી વાલ હોયછે તેમ માથાં ઉપર હોતા નથી. આ ચીતરમાં જે આલસોઆનાં આકારનુ નાહાનું પરાણીછે તેને પરાણી વીદીઆમાં પુનીસ કરી કહેછે. એ જાનવરને ગુંચછીદાર સુંઇ હોયછે અને ધર આગલ શીગડાંદાર જડબાં હોયછે. એના દરએક પગ સાથ બાલનાં જુંનખા લાગેલા હોયછે. માથાં ઉપર બે ઇંદરી હોયછે અને બે ગરદન ઉપર હોયછે. એ જાતનાં જાનવરં એકથી ચાર ફીટ લાંબાં હોયછે, પેલાં સરપ જેવાં લાંબા જનાવરને સીરેતુલ કરી કહેછે અને એ બંનેનો તફાવત પાછેનાં ચીતર ઉપરથી માલુમ પડી આવેછે. એનાં માથાં આગલ ઇઆ આખાં શરીર ઉપર જુદે જુદે ઠેકાણે ઈંદરીઓ હોયછે કે જે વાતે એ પરાણી દમ લઇ શકેછે, એ ઈંદરીનાં આકાર વીચીતર હોયછે અને બાજે વખતે તેઓ રંગબેરંગી દીશેછે, એ જાતનાં જાનવરો દરીઆ કીનારાની રેતીમાં ઘણા મલી આવેછે પણ આપણી ખોલલી આંખે તેઓ દેખાતાં નથી. આ કેવી તાજુબી ઉપજાવનારી અને ધાસતી પેદા કરનારી બાબતછે કે જે પાણી આપણે પીવામાં લાવીએ છીએ તેમાં ઉપલી કીસમનાં તહરેવાર પરાણીઓનો જમાવછે અને તેઓ પાણી સાથ આપણાં પેટમાં જાયછે પણ કસી રીતની ઈજા કરી શકતાં નથી. ખરેખર એમાં ખોદાવંદનું મોટું દાહાપણછે અને તેની અપાર શકતીની ખરી પારખ થાયછે. તે ખાવીંદના ડાહાપણને અને તેની બેમુલ પેદાએસને જાહેરમાં ધરવા માણસનાં જેવા અખરાઇ મગજે એવાં હથીઆરો અને યંતરો સોધી કાહાડીઆંછે કે જેની મદદથી બારીકમાં બારીક ચીજ પણ મોટા આકારમાં આપણી નજરે પડેછે અને આપણને રમુજ સાથ ચાનાક આપેછે.

બંદુકીઓ રૂઉ.

આપણા પેહેરવાના કપડાંમા આપણ પોતા સાથ હમેશ એક એવી વસતુ લઈ ફરીએ છઈએ કે જે નાશનું મોટું હથીઆર છે. વાંચનારી બાનુઓ અચરત થશે કે તેઓના નેટના તથા આગાખાનુના સદરા અને મલમલના ઝાંપાંખાંનામાં તેઓ એવી વસતુ લઈ ફરેછે કે, જો મુંબઈમા રૂશીઆન ઇઆ પરૂસીઆન ચઢી આવેતો ફકત તેટલીજ વસતુથી દુશમનનો નાશ તથા દેશનો બચાવ કરવાને આપણી શકતી ઘણી વધી જાય. તે વસતુ રૂઉ છે. જે રૂ આપણે કપડાંમા પેહેરીએ છઈએ, જે રૂઉ આપણે દીવામા બાલીએ છઈએ, જે રૂઉનો નવો ઉપયોગ એ માલમ પડેઓ છે કે બંદુક, તોપ ઇઆ સુરંગ ફોડવામા દારૂગોલાની માફકજ એ રૂઉ કામ લાગી શકેછે, અને શું કોઈ દાહાડો એવો નહી આવે કે જેમ પુરાતન કારથેજની ઓરતોએ પોતાના બાલની તીર કમાન બનાવી હતી, તેમ આપણી બાનુઓ દુશમનના વાહાણો અથવા કીલાઓ ઉરાડી મેળવા સારૂં પોતાનો પોશાક અરપણ કરે !

આ અની ઉપયોગી જીણસ રૂ બંદુક વગેરે ફોડવામા બારૂતની જગા લેવાનો કેમ દાવો કરી શકેછે, તે ટુકમા હીઆં સમજવા માગીએ છઈએ. સને ૧૮૬૪ મા શોનબેન નામના એક જરમને એવી શોધ કીધી કે રૂઉને જો રશાયણ શાસ્ત્રની મદદથી ચોકસ રીતે પાકવયો હોયતો તે બારૂતની મીશાલે ફાટવાની શકતી ધરાવેછે. આ ગુણ માતર રૂઉમાજ નથી, પણ સણ, કાથો વગેરે સરવેમા છે, મગર રૂઉ એ કામને ઘણોજ લાએક માલમ પડેછે. એ રવેસે જે જીણસ બનાવામા આવી તેને "ગનકાટન" નું નામ આપીઉંછે અને તેને આપણ અતરે સગવડને ખાતર "બંદુકીઓ રૂઉ" એવું નામ આપીએ છઈએ. એ રૂઉના બનાવનારે એવી આશા રાખીછે કે એ જીણસ કોઈ દીને આજ ૫૦૦ વરસ થયાં વપરાતા આવેલા બારૂત ઇઆને બંદુકીઆ દારૂની જગા લેશે. એ આશા ખરી પડશે કે નહી તે આપણ કહી શકતા નથી, પણ આટલું ખરૂં છે કે ૫૦૦ વરસે બંદુકના દારૂમા જેટલો સુધારો થયોછે તે કરતાં છેલાં ૨૦ વરસમા બંદુકીઆ રૂઉની બનાવટમા ઘણો વધારે સુધારો માલમ પડેછે. ઇંગલંડમા એ જીણશ ઉપર ઘણો શક બતાવાથી તથા પેહેલી બારીમા બનેલા કેટલાક અકસમાતોથી તેના રોજગાર ઉપર જાજું ધીઆન અપાયું નથી, પણ આસટરીયાની સરકારેતો એ જીણશને તોપખાતાંના લશકરમા દાખલ કીધીછે અને બારનલયુક નામના એક આશટરીઅનેજ તેમા ઘણો સુધારો પણ કરયોછે.

એ નાશકારક રૂઉ આ પરમાણે બનાવવામા આવેછે. જે રૂઉને પાકવવો હોય, તે રૂઉ પેહેલાં ઘણી સારી જાતનો, કપાસીઆથી તદન સાફ અને છુટો, તથા ચીકાસ વગરનો લેવામા આવેછે. તાર બાદ તેને વણીને વજણમા આસરે ૮ અંઉસના તેના પોહોરીઆં બનાવામા આવેછે. એ પોહોરીઆંને સાફ કરવા માટે થોડો વખત "કારબોનેટ આફ પોટાસા" નામના ખાર સાથ ઉકાલવામા આવેછે, જે પછે તેને એક ફરતા સાંચામા નાખીને ફેરવવામા આવેછે. આ સાંચો એક મીનીટમા ૫૦૦ થી ૬૦૦ આંટા ખાયછે, જેથી રૂઉ સઘળો સુકો થાયછે તથા ખારનું તમામ તતવ તેનાથી છુટું પડેછે. આટલું છતાંબી પાંણીના ચાલતા જહરામા તે રૂઉને ફરીથી ધોયછે, તથા પેહેલાં એજ સાંચામાં અને છેલે તડકામા તે રૂઉને પુરતો સુકવવામા આવેછે. તાર બાદ "નાઇટરીક" અને "સલફયુરીક આસીદ" નામના તેજાબોમા રૂઉને બોરી કાહાડેછે. એ તેજાબોમાથી નીકલતો ધુંવો ઘણો ધાસતી ભરેલો હોયછે, પણ તેમા કામ કરનારાં માણસો પવણની બાજુએ ઉભાં રેહવાથી અથવા તેજાબના પીપો અને તે માણસો વચ્ચે આડાં પાટીયાં રાખવાથી સઘળી ધાસતી મટી જાયછે. તાર બાદ તેજાબ સાથ પુરતી રીતે મળી જવા સારૂં તે રૂઉને તેવીજ હાલતમા ૪૮ કલાક સુધી બરનીઓમા ભરી રાખેછે, પણ તે તેજાબ ઘણી ગરમીથી સલગી નહી ઉઠે એટલા માટે ઉનાલામા તે બરણીઓને પાંણીમા રાખેછે. ૪૮ કલાક પછે રૂઉને પાછો પેલા ફરતા સાંચામા નાખેછે, જે પછે લાકડાંની ચારણીઓમા મેલી તેને દોડતાં પાંણીમા તરણ અઠવાડીયાં સુધી રાખી મેલેછે અને એ રીતે ગનકાટન તઇઆર થાયછે.

આ હેવાલ ઉપરથી બંદુકના દારૂની બનાવટ કરતાં આ રૂઉની બનાવટ વધારે સુતરી માલમ પડેછે. તેની બનાવટમા કાંઇબી કામનો ભાગ ધાસતી ભરેલો હોય તારે રૂઉને પાણીમા રાખવાથી સઘળી ધાસતી દુર થઈ શકેછે, પણ બંદુકનો દારૂ

ભીણાસ ખમી શકતા નથી, તેને સુકોજ રાખવો પડેછે. ભારી સાંચા તથા મોટા રોલરોથી તેને બનાવતાં તેમા જરા ધુલ ઇઆ તેવી બીજી વસતુ દાખલ થતાં તે દારૂ ફાટેછે. ઈંગલંડમા પેહેલી બારીમા બંદુકીઓ રૂઉ બનાવાનું એક કારખાંનું ઉડી ગયું હતું, જેથી તેના માલેકોએ કારખાંનું બંધ કરી સઘળો રૂઉ ૧૮૪૭ ના જુલાઈ મહીનામા જમીન મધે દાટયો હતો. તે રૂઉને પાછળથી પાછો ખોધી કાહાડતાં તે એટલો ટકાઉ માલમ પડયો કે દાટવાથી પણ તે રૂઉ જાજો બગડયો નહી હતો. જેમ દાટવાથી એ રૂઉ બગડતો નથી, તેમજ ભીણાસથી પણ તે બગડતો નથી. બારૂત કરતાં એ રૂઉ બમનો ભીણાસ ચુસયા પછે બારૂત જારે વધારે ભીણાસ ચુસીને લાહી અથવા ખીર જેવો નકામો થાયછે તારે આ રૂઉ વધારે ભીણાસ નહી ચુસીને જેમનો તેમ રેહછે. ફોડવાના રૂઉની બીજી ખુબી એ છે કે તે રદ જતો નથી. તેને જેટલો સલગાવયો હોય તેટલો સઘળો હવાઈ ધુમાડાનો આકાર પકડેછે, પણ બંદુકનો દારૂ સઘળો એમ ધુમાડો થતો નથી, તેનો ઘણો ભાગ મટોડાં અને રાખના આકારમા બાકી રહી જાયછે. કેહછે કે ૧૦૦ રતલ બારૂતે ૫૦ થી ૬૦ રતલ રદ જાયછે ઇઆને ગોલાને ફેંકવામા માતર અરધો દારૂ ધુમાડો થઈને કામ લાગેછે અને તેથી જેટલો જોઈએ તે કરતાં બમનો દારૂ ભરવો પડેછે, પણ આ રૂઉ સઘળો હવાઈ આકાર પકડી ગોલો ફેંકવામા કામ લાગેછે. હજી એક વધારે ખુબી "ગનકાટન" ની જણાવવાની રહીછે. તે એછે કે જેમ થોડી જગામા તેને દાબયો હોય તેમ વધારે જોસથી તે ફાટેછે. એક વખતે પેટીમા બંધ કરેલા ૨૫ રતલ રૂઉથી એક મજબુત બાંધકામ ઉડી ગયું હતું, પણ તે કરતાં તરણ ઘણા વધારે રૂઉને છુટો સલગાવયાથી કસું થયું નહી હતું.

આ સઘળી ખુબીઓથી બંદુકીઓ રૂઉ બારૂતના કરતાં વધારે ફાયદા કરી આપેછે. પેહેલુંતો એકે તેથી કીફાએત થાયછે. ખપ જોગોજ રૂઉ વાપરી શકાયછે તથા રદ જવાના બદલામા વધારે રૂઉ મેળવો પડતો નથી. કેહેછે કે જેટલું કામ બારૂતથી બનેછે તેટલુંજ કામ તેના તરીજા ઇઆ ચોથા ભાગ જેટલા રૂઉથી બનેછે. બીજું એકે એ રૂઉ થોડી જગા રોકી શકેછે. ગજની અને દીલીહી શેહેરો ઉપરના ઘેરાની વખતે કીલામા રસતો કરવા સારૂં ભાગળ ઉરાડી મેળવાની જરૂર પડી, જેથી દુશમનના જબરદસત મારા વચે ઘણાક બાહાદુર સીપાહને ભાગળ આગળ દારૂ લઈ જઈને સલગાવવો પડયો હતો અને તેટલામા કીલલા મધે ભરાયલાઓથી તેઓને ઘણું ખમવું પડયું હતું. કેહેછે કે આ વખતે જો દારૂને બદલે રૂઉ વાપરયો હોતતો એક ઇઆ બે આદમી નહી જણાય તેમ જઈને કામ કરી આવયા હોત. વળી સલગાવા પછે રાખ ઇઆ કચરો આ રૂઉથી થતો નથી, તેથી ફોડવાના હથીઆરોને ફાયદો થાયછે. બારૂતથી તેઓ મેળાં થાયછે અને બગડેછે પણ આ રૂઉથી ૧૦૦ વખત ફોડવા છતાં તે બગડતો નથી. ઘણો ધુંમાડો નહી રેહવાથી ફોડતી વેળા ધુમાધાર અને ગોંદલ થતું પણ તેથી બચેછે. પાંણીમા નહી બગડવાથી જો ઘડીભર એક એ રૂઉથી લાધેલાં બારકસમા આગ લાગેતો આખાં બારકસને પાંણીએ ધોતાંબી રૂઉ ખરાબ થવાની ધાસતી રેહતી નથી.

આ સઘળી ખુબીઓ વચે બંદુકીઆ રૂઉની ખામીઓ બે છે. એકતો એ કે તે ખટાસ પકડેછે અને કોઈવાર પોતે સલગી ઉડવાની ધાસતી રેહછે, અને બીજું એકે ફુટેછે તારે તેને કેટલાં જોસથી ફોડવો તે મુકરર કરી શકાતું નથી, પણ યુરોપીઅન વીદીઆની આગળ એ બે ખામીઓ સેહેજમા દુર થશે અને આપણ આશા રાખીશું કે હાલ "રૂઉ રાજા" માતર વેપારમા રાજાને નામે ઓળખાયછે, પણ એક દાહાડે તે ખરેખરાં રાજપાટનો રાજા તથા મોટામાં મોટાં લશકરોનો રાજા થઈ પડશે.

બાહદૂર સ્ત્રી ગરેસ ડાર્લિંગ.

(દોહરા.)

ડાહી બ્હેનો સૂણજો, દરસાવૂં હૂં સાર;
એક તમારી બ્હેનિના, વિર રસનો ચીતાર. ૧.
(તે) કેવાં પરઉપકાર ને, હિંમતના કરિ કાજ;
અંજાણી થઇ જાણિતી, અંગ્રેજી જયાં રાજ. ૨.
અઢાર સો અડત્રીસના, નવમે માસે જાણ;
"હલ્લ"* થઇ "ડંડી" જતું, "ફોર્ફાર્થીયર"† વ્હાણ. ૩.
"નોર્થમબરલેંડ" આવતાં, સિહા રાતને વજ્ર;
કૂકયો એકાએક ત્હાં, પવન વુફાંની સજ્ર. ૪.
મોજાં લાગા ઉછળવા, જેમ જમિનના પ્હાડ;
ખલાસિ ને ઉતારુના, દેખી ધ્રૂજ્યાં હાડ. ૫.
વળિ વાદળ ગગડાટ ને, વીજતણો નહિં થાગ;
એવાં સંકટ ભારિમાં, બચવાનો શું લાગ ? ૬.

---

* "હલ" તથા "ડંડી" એ બંધે બંદરોના નામછે.
† વાહાણનું નામ.

કલજુગનો આરંભ થયોછે કે નહી ? તારે તેને હાથ જોડીને કહીયું, માહારાજ કલીકાલ ચાલુ થએલોછે, કેમકે સંસારમા જુઠાંણુ વધીયુંછે અને સત ઘટીયુંછે. લોકો મોહાં ઉપર મીઠી મીઠી વાતો કરેછે અને પેટમાં કપટ રાખેછે. ધરમ જાતો રહયો અને પાપ વધીઉં. પરથવી ફલ કંમ દેવા લાગી, રાજા જુલંમ કરવા લાગા, બરાંહમણ લાલચુ થયા, સ્રીઓએ લાજ છોડી દીધી. છોકરો બાપની આગના નથી માનતો, ભાઇ ભાઇનો એતબાર નથી કરતો, મીતરોથી મીતરાઇ જાતી રહી, ખાવંદોમાંથી વફાઇ ઉઠી ગઇ, સેવકોએ સેવા છોડી દીધી અને જેટલી નાલાએક વાતો હતી તે સરવે નજર પડેછે.

જારે રાજાને એ સરવે કહી સંભલાવીયું તારે રાજા ઉઠી મેહુલમાં ગયો અને હરીદાસ પોતાના મુકામ ઉપર આવી બેઠો, તેવામા એક બરાહમણ તેની પાસ આવી કેહવા લાગો કે હું તારી પાસે કાંઇ માંગવા આવીયોછું. હરીદાસે કહીયું માંગ શું માંગેછે ? તેને કહીયું તારી બેટી મને આપ. હરીદાસે કહીયું કે જેનામા સંઘલા ગુણો હશે તેને આપશ. બરામણ બોલીઓ કે હું સરવે વીદીયા જાણુછું. તારે તેને કહીયું કાંઇબી તારી વીદીયા મને દેખલાવ કે હું જાંણુ કે તુને વીદીયા આવડેછે. તારે તે બરામણે કહીયું કે મેં એક ગાડી બનાવીછે તેમા એવી કરામતછે કે જાહાં જાવાનો ઇરાદો કરીએ તાંહાં તે એક પલકારામા લઇ જઇ પોહોચાડે. હરીદાસે કહીયું કે તે ગાડીને સવારના મારી પાસ લઇ આવજો.

બીજે દીને સવારમા ગાડી લઇને બરામણ આવીઓ પછી બંધો જણા ગાડીપર સવાર થાઇ ઉજજેન નગરીમાં આવી પોહોતા. પણ હુંઇઆંતો તેઓને આવીઆ અગાઉં એવું બનીઉં કે કોઇ બીજા બરામણના છોકરાએ હરીદાસના વડા છોકરાને આવી કહીયું હતું કે તું તારી બેહેન મને આપ અને તેનેબી એમજ જવાબ દીધો હતો કે જે કોઇ સરવે વીદીયા જાણતો હશે તેને આપશ. અને તે બરામણના છોકરાએબી કહીયું હતું કે હું સરવે ગનાન વીદીયા જાંણુછું. એ સાંભલવાથી તેને કહીયું હતું કે તારે એ ઓરત તુને મલશે. વલી એક તીજા બરામણના પુતરે પેલી છોકરીની માને કહું હતું કે તું તારી બેટી મને આપ. તેનેબી એવોજ જવાબ દીધો હતો કે જે કોઇ સઘલી વીદયા જાંણતો હશે તેને મારી દીકરી આપશ. તે બરામણના છોકરાએબી કહીયુ હતું કે હું સંમપુરણ શાસ્ત્ર વીદયા જાંણુછું અને શાધ ઉપર તીર મારૂંછું. એ શાંભલી તેનેબી કબુલત આપી હતી કે છોકરી તને આપશ.

એવી રીતે તરણે વરો આવીને એકઠા થાયા. હરીદાસ પોતાના મનમા ચીનતા કરવા લાગો કે એક બાપડી અને તરણ વર તો એમાથી કોણને આપું અને કોણને નહી. એવામા રાતના એક રાખશ આવીને પેલી છોકરીને ઉડાવી વીંનીઆચલ પરવત ઉપર લઇ ગયો. કેવાત છે કે ભાઇબી ચીજનું જાદાપણું સારૂ નથી. સીતા સુંદરી અતી રૂપાલી હતી તો રાવણ તેને ચોરી ગયો. રાજા બલીએ અતીસ દાન દીધુ તો દલદરી થયો. રાવણે અતીસે ગરવ કીધાથી પોતાના કુલનો ભોગ કીધો.

જારે સવાર પડી અને ઘરમાના સરવે લોકોએ છોકરીને નહી જોઇ તારે તરેહવાર ચીનતા કરવા લાગા. એ વાત પેલા તરણડે વરોએ સાંભલીને તાંહાં આવીઆ, ઓમાં એક જે ગનીઆની હતો તેને હરીદાસે પુછીયું કે તુ બતાવ કે કનીઆ કાંહાં ગઇ ? તેને વીચાર કરીને કહીઉં કે તમારી છોકરીને રાખશે પરવતમાં લઇ જાઇને રખીછે. તેવામા બીજો બોલીઓ કે રાખશને મારીને હું તેને લઇ આવશ. પછી તરીજો બોલીઓ મારી ગાડીપર સવાર થઇ જાઓ અને તેને લઇ આવો. એ સાંભલતાંજ તે જટ તેની ગાડીપર સવાર થઇ તાંહાં પોહોચી પેલા દેવને મારી તરત છોકરીને લઇ પાછો આવીઓ. હવે તરણે જંણા પોતપોતામા લડવા લાગા અને દરએક તેનો દાવો કરવા લાગો તારે તેના બાપે મનમા ચીનતા કરીને કહીઉં કે સઘલાઓએ એહસાંનતો એકસરખું કીધુંછે. હવે એ છોકરી કોણને આપું ને કોણને નહી.

આટલી વાત રાજા વીકરમજીતને કહીને વેતાલ બોલીઓ કે અએ રાજા વીકરમ, એ તરણડોમાંથી તે છોકરી કોણની સ્રી થઇ ? રાજા બોલીઓ તે ઓરત તેની થઇ કે જે રાખશને મારી લઇ આવીઓ. વેતાલ બોલીઓ સઘલાઓનો તો ગુણ બરાબરછે, તારે કેવી રીતે તે એની ઓરત થઇ. રાજાએ કહીઉં કે એ બંધોએ એહસાન કીધું તેના બદલામા તેઓને સવાબ થયો અને જે લડીને તેને લાવીઓછે તેનેજ તે ઓરત ઘટેછે.

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૭ મો.

રાંધણીનો પરચુટણ સામાણ.

બાટલીઓંમા કેટલીકવાર ભરેલો પદારથ બાહાર ખોલાઇને બાટલી ખરાબ કરેછે, અને-તે બાટલી ધરતાં હાથ ખરાબ થાયછે, તેમજ વલી કોઇવાર બાટલાને હાથ લાગાથી તેમા ભરેલો પદારથ હાથની ગરમીથી ગરમ થઇ આવેછે, તેટલા માટે એક કલા કરવામાં આવેલીછે, કે જેથી બાટલીઓને હાથ લગાડવો પડતો નથી. એક નાહાનું વલું કરવામા આવેછે, જે બાટલીનાં દોકાંની આસપાશ ખોસી શકાયછે અને તે વલાંને દુધના વાસણ ઇઆ કીટલીના જેવો ગોલ હાથો કરેલોછે, તે હાથો હાથમા જાલવાથી બાટલી વલાંમા ખોસાઇ રેહછે અને પછે તેમાંનો પદારથ કીટલીની મીશાલે નામવામાં આવેછે.

ગોસતના નાહના ટુકડાઓ "રોસટ" કરવા માટે "બાટલજાક" નામનું વાસણ નહી પણ હથીઆર બનાવેલું હોયછે, તે ઘણું હીકમતી અને સગવડ ભરલુંછે. વજન તોલવાના કમાનના જે વેલાતી લાંબાં તરાજવાં આવેછે, અને જેને ઉપરના હુકે ધરી ઇઆ લટકાવી નીચેના હુક સાથ તોલવાનો વજણ બાંધવામા આવેછે તેને મલતો આકાર એ "બાટલજાક" નો હોયછે. તેમાં એક ગોલનલાની અંદર કમાન હોયછે, તે કમાન સાથ નીચે હુક ન

ડેલો હોયછે અને તે હુકમાં ગોસતને ભેરવીને એ આખાં હથીઆરને ભઠીની ઉપર લટકતું રાખેછે, જેમ ગોસત રોંધાયછે તેમ તેના વધતા ઓછા વજન મુજબ તે કમાંધે નીચે ઉતરતું જાયછે. આ હથીઆરને ભાગ ઉંલાલીને ઉંચું રાખવું જોઈએ તથા તેને થોડા દીઅંતરે તેલ ચોપડવું જોઈએ.

રોટીને ખમણીને તેના સઘલા પોપરા છોલી કાહાડવાની પુંડીંગ તથા બીજાં કેટલાંક પકવાનોમા જરૂર પડેછે. એ કામ સવલ કરવા માટે "બરેડ ગરેટર" ઇઆને રોટીની ખમણી જુદી બનાવેલી હોયછે. એ એક વાસણના આકારનીછે. તે વાસણ પીંજરાં જેવું લાંબુ ને ઉંચું હોયછે તથા તેની આસપાસ પોપરા ઝીહીલવાની કુંડીઓ કરેલી હોયછે. એ વાસણની બાહેરની સપાટી ઘણી ખબરાયલી હોયછે, તથા તેમાં આંધરાં પાડેલાં હોયછે જે ઉપર રોટીને ઘસડવાથી તેના સઘલા પોપરા ખરી પડીને કુંડીમા એકઠા થાયછે.

ઘરોની અંદર જાહાડુ અને બુતારા ઘણો હલકો તથા સાધારણ સામાન ગણાયછે, પણ તેમાબી સુધરેલા દેશોએ ઘણો સુધારો કીધેલોછે. જેવી જગાપર જાહાડુ ફરવાની હોય તેને બરની વસતુની તે બનાવામા આવેછે. જેમકે ગાલીચાની જાહાડુ એક જાતના સફેદ ઘાસની બનાવેલી હોયછે; નાહના ઓરડા સાફ કરવાની જાહાડુ ડુકરના બાલના પીસતાંઓની બનાવામાં આવેછે; આરસીઓ, ચીતરો વગેરે નાજુક ચીજો ઉપર ફરતી જાહાડુ પીછની બનાવામાં આવેછે. કેટલેક ઠેકાંણે સફાઇને માટે ઘડીએ ઘડી જાહાડુ ફેરવવી પડેછે અને તેથી તે જાહડુને તાંહાં રાખી મેલવી પડેછે. તેમ કરતાં જો તે જગાપર લોકોની આવજાવ હોય તો તે ખરાબ દીસેછે. એ ઉપરથી એક જાહાડુ એવી બનાવામાં આવીછે કે જેનો લાકડાંનો દાંડો દુરબીનની મીશાલે એકમા બીજો સેરવી શકાયછે અને જાહાડુનાં પીસતાં પણ જે દાબડાને જડેલાં હોય તે દાંબડામાં ખેંચાઇ રેહછે, જે પછે તે જાહાડુનો આકારજ તદન બદલાઇ જાયછે.

"ચીસટોસટર" નામનું વાસણ પનીર ભુંજવા માટે બનાવેલુંછે, કે જે અતીઘણી સગવડ કરી આપેછે. વેલાતી પનીરની ઘણી અછી "ટોસટ" વગર વખત ખોહોવે તરત અને સુતરી એ વાસણમાં થઇ શકેછે. એ એક પાતવા દાબડા જેવું લોહડાંનું વાસણછે, જેના ઉપર ઘાંકણ કરેલું હોયછે તથા તેની પાછલી બાજુએથી તેને ધરવાનો હાથો હોયછે, આ વાસણમાં પનીર મુકીને આતસપર થોડો વાર ધરી રાખવાથી પનીર "ટોસટ" થઇ રેહછે.

એજ પરમાણે "કાફી રોસટર" પણ કાફી ભુંજવા માટે એક ઘણું અગતનું ઓજાર છે. એ સાંચો લોટાંનો બનેલોછે, અને એક પેટી તથા તેની ઉપર ગોલ નલા જેવો લાગેછે. એ સાંચાની તલેની પેટીમાં કોલસો નાખીને આગ સલગાવેછે તથા ઉપરના નલાનું ઘાંકણું ઉંઘાડતાં તેમાં એક બીજો નલો મુકેલો દેખાયછે. તે અંદરનો નલો અડઘો કાફીથી ભરેછે, અને એક હાથાની મારફતે તલેના આતસ ઉપર તે નલાને ફેરવવામાં આવેછે. જારે કાફી ગરમ થઇ રેહછે તથા તેમાથી મખવાસ નીકલવા માંડેછે તારે તે નલાને વધારે જોસથી ફેરવવામાં આવેછે. આ સાંચામા કાફી ભુંજવાથી તેનો ખવાશ ઘણો સારો જલવાઇ રેહછે.

"કાફી પાટ" માં "ટીપાટ" ની મીશાલે ઘણો સુધારો કરવામાં આવયોછે. "પરકોલેટર" અને "કેફેટીઅર" નામના વાસણો કાફી કરવા માટે બનાવયાંછે, તે પાંણી ગાલવાના જે ફીલટરો આવેછે તેના સરખાં બનાવેલાં હોયછે. તેમા એક ઉપર અને બીજું હેઠે એમ બે વાસણો હોયછે. ઉપરનાં વાસણમાં તેના કદ પરમાંણે કાફી એકસરખી સપાટી ઉપર નાખીને તેને દાબેછે, તથા પછે તેને નીચવતાં ઘાંકણાથી ઘાંકી તેની આસપાસ ઉકલતું પાંણી રેડવામાં આવેછે. એમ કરતાં કરતાં કાફી ગલાઇને બીજાં વાસણમાં તઇઆર બનેલી એકઠી થાયછે. , આ વાસણમા કાફી, પાંણી સઉ ચોકસ માપ પરમાણેજ લેવાં પડેછે."

"હાટ કલોસેટ" નામનું એક ઉપયોગી વાસણ ખાનાને ગરમાગરમ રાખવામાં ઘણુંજ કામ લાગેછે. તે ઘણું કરીને લોહડાંનું બનાવેલું હોયછે. તેનો આકાર કબટના જેવોછે, અને તેની અંદર ખાનાની રકાબીઓ મેળવા માટે ફરકાંઓ કરેલાં હોયછે. એ કબટની અંદર રાખેલું ખાંનું વાપરવામા લેય તાંહાંવેર ગરમ રેહછે. તે ગરમીને માટે કબટની આસપાસ બે પડ હોયછે, જે પડની વચે નલીની મારફતે બાફ પોંહોંચાડવામા આવેછે, તથા તે બાફ કરતાં થંડો પડીને તેનું જે પાંણી બને, તેને કાહાડી નાખવા માટે કબટની નીચે કાક કરેલો હોયછે. આ કબટ કોઇવાર વેલાતી ચુહુલાઓપર રાખી મેળેછે અને કોઇવાર બાઇલરનો બાફ પોંહોંચાડવાની નલી સાથ જોડીને તેને જુદી પણ રાખેછે.

એજ પરમાંણે રકાબીઓને ગરમ રાખવા માટે એક બીજી કબટ બનાવેલી હોયછે, જેને "પલેટ વારમર" કેહછે. તે કબટ ઘણું કરીને લાકડાંની હોયછે તથા અંદર પતરાંનું અસતર કરેલું હોયછે. તે કબટને ચાર પઇઆ ઉપર રાખેછે તથા તેને ચુહુલા આગલ મેલવાથી તે મધે મેળેલી રકાબીઓ ગરમને ગરમ રેહછે.

તરકારી, મેવો, ભાજી પાલો વગેરે ખોરાકીને પકાવા અગાઉ ધોઇ કાહાડવા માટે "વેજીટેબલ વાશર" નામની એક અછી કલા કરવામાં આવીછે. ચાર પઇઆની ઉપર એક લાકડું ઉભું કરવામાં આવેછે, જેના મથાલાંમાંથી એક આડું લાકડું બાહાર કાહાડવામાં આવેછે. તે લાકડાંને બીજે છેડે દોરી વડે એક તોપલી બાંધેછે તથા તે તોપલી જમીન ઉપર એક પાંણીના ટબમા બોરેલી હોયછે. જે ચીજને ધોવી હોય તે ચીજને પેલી ટોપલીમા મેળેછે અને પછે થાંભલાને બીજે છેડે જાંહાં લાકડી ખોસીછે તાંહાંથી એક બીજી દોરી ખેંચેછે, તારે તે આડી લાકડી ઉપર નીચે થાયછે અને તેથી કરીને તેની સાથ બાંધેલી ટોપલી પણ પાંણીના ટબમાં ઉંચકાયછે તથા પડેછે અને તે ટોપલીમા મેળેલી ભાજી તરકારી અછી રીતે ધોવાઇ રેહછે. કેહછે કે ભાજી પાલા સાથ જે કચરો અને જીનાં જનાવરો હોયછે તે ધોઇ કાહાડવાનો સઉથી સરસ ઉપાય એજછે.

ચોરી કરવાનું ઘેલાપણું.

ડાકટર ગોલ એવું કેહેછે કે તેણે બંદીખાનામાં એક બંધવાને જોયો હતો કે જેને વારંવાર માર વખત પોતાના ઘરને આગ લગાડી હતી અને તે આગ લગાડીઆ પછી બુજવી નાખવાની કોશેસ પોતેજ કરતો હતો. એજ ડાકટર એવું કેહેછે કે, સવીડનના પેહેલા રાજાને નજીવી ચીજ ચોરી કરવાની ટેવ હતી. એક જરમન વીસે એવુ કેહેછે કે તે વારંવાર નાહાની ચોરી કરતો હતો. અને એક બીજાને વાસતેતો એવું કેહેછે કે તેને ચોરી કરવાની ખાએશ થયા કરતી હતી તેથી તો રીજમીટમાં પોતાનું નામ નોધાવીઉં કે તાંહાંની શખ્ત શીક્ષાની ધાસતીથી ચોરી કરવા ગમે નહી પણ તાંહાંબી પોતાની આગલી ચાલનો ભોગ થયો અને એક વખ્ત ફાંસી જતો જતો બચી ગયો. તારપછી તે ભગત થયો અને મઠમા જઈને રહયો કે તાંહાં ચોરી કરવાનું મલે નહી, પણ તાંહાંબી તેને આગલીજ ખાએશ થઈ અને પોતાથી લઈ જવાએ એવી દરએક ચીજ પોતાના ભોઅેરામાં લઈ ગયો. એજ ડાકટર, વાએનાના એક રેહેવાસી વીસે એવું જણાવે છે કે તેને ચોરી કરવાની ટેવ હતી તેથી તેને એક ઘેર ભાડે લીધું હતું, તેમા પોતે ચોરેલી દરએક ચીજ મેલતો હતો અને જાહારે તે ઘર ભરાતું હતું તારે વેચી નાખતો હતો. તે ઘર સંનસારની ચાજેનીજ ચોરી કરતો હતો. લીડનના એક જાણીતા ડાકટરની બઈરી વીસે એવું કેહેછે કે કાંઈ પણ ચીજ ચોરી નહી કરવાની મતલબ વગર કોઈબી દુકાનમાં ખરીદ કરવા જતી ન હતી, અને ફરાનકફોરટમાં રેહેનારી એક કાઉનટેસની પણ એવીજ ચાલ હતી. એક બીજી લેડી, કે જેને ઉધારવામાં અને શીખવવામાં કાંઈ પણ કસુર કરવામાં આવી ન હતી અને તેની પાસે સારા પઈસા હતા તોપણ તેને નાહાની ચોરી કરવાની ટેવ હતી. એક ડાકટર વીસે સાંભલીયું હસે કે તેની ઓરતને દર સાંહજે તેનાં ગજવાં તપાસવાં પડતાં હતાં કે કોઈ ઘરાકને તાંહાંથી કાંઈ ચોરીયું હોય તો તેને ઘર પાછું મોકલી આપે. તે પોતાની ફીની સાથે કાંઈનું કાંઈ લાવતો હતો. મેરીટન એવું કેહેછે કે એક બંધવો, જેને ડોડા વખ્તમાં ફાંસી દેવામાં આવનાર હતો, તેને પોતાના પાદરીની તપકીરની એક દાબડી ચોરી હતી. ડાકટર બરનર, જે બેવેરીઆના રાજાનો એક વઈદ હતો તે એક માનસ વીસે એવું કેહેછે કે તેના બાપે તેને સારી કેળવની આપી હતી તથા પઈસા ટકા પણ આપીઆ હતા તોપણ તે ચોરી કરતો હતો. તેના બાપે તેને રીજમીટમાં મોકલીઓ કે જાંહાં ચોરી કરવાના વાંકસર તેને ફાંસી દેવામાં આવયો હતો. એક વીદવાન અને વખણાએલા માણસનો છોકરો, કે જે પોતે પણ હુસીઆર અને શારી મંડલીમાં ફરતો હતો તેને પણ આવી બુરી ટેવ હતી, અને આ વતરોગે ઘણાએક માણસોના હું દાખલા આપી શકું કે જેવો આવા ઘેલાપણાથીજ આવું નીચ કામ કરતા હતા. તેઓની મતલબ ચોરી કરવાની નહી હતી, પણ આંધલી ખાએશને આધીન થઈ તેઓ આવું કામ કરતા હતા. (ડાકટર ઈલીઅટસન.)

પરચુટણ બાબતો.

પોતે સરસ—બીજાં નરસ—જેમ છાકટા માનસ પોતે સાવધ છે એવું સમજેછે, તેજ પરમાણે જુવાનીઆઓ પોતે ડાહાયાછે એમ સમજેછે.

બચું—એક બચાં વીસે બોલતાં, હાલ તે કેવું છે વીસે આપણે બોલતા નથી પણ આગળ ચાલતાં આપણે ના વીસે કેવી આશા રાખીએછે તે વીસે બોલીએછે.

હાજર જવાબી—એક વખતે વરસાદ ઘણો આવતો હતો તે વખતે એક છોકરો નીશાળમાં મોડો ગયો, થી તેના માસતરે પુછયું "કેમ છોકરા આજે તું મોડો આયો" છોકરાએ જવાબ દીધો "સાહેબ હું શું કરૂં, રસતો એટલો કાદવથી ભરેલો અને ચીકણોછે કે એક ડગળું આગલ ચાલું કે બે ડગલાં પછવાડે સરી જાઉં" માસતર બોલ્યા "તારે તું હંઆં કેમ આવી શકયો" છોકરો ઘભરાયો કે જવાબ શું દેઉ, પણ પછી હીમત ધરી બોલીયો "વોની સાહેબ હું ફરી જઈને પાછલે પગે ચાલી હીઆં આયો."

મરદ વીસે એક ઓરતના વીચાર—એક ઓરતને પુછીયું કે "વીસ વરસની ઉમરના મરદ વીસે તમા શું વીચારછે?" તેણીએ જવાબ આપીયો કે "તે ચંમેલના ફુલનો એક તોરોછે."

"અને તરીસ વરસના વીસે?"
"તે પાકેલો અને સવાદદાર મેવોછે."
"અને ચાલીસ વરસના વીસે?"
"તે છોકરા અને છોકરીઓનો બાપછે."
"અને પચાસ વરસના વીસે?"
"તે એક વાહેજ કરનારછે."
"અને સાહાઠ વરસના વીસે?"
"તે કંઈ નહી પણ રડેવા અને હોંસવાને લાએકછે."

સોનાંને મુલની કેહેવતો—જેમ લાકડું કઠણ, તેમ તેનાપર પાલીસ વધારે જોઈએ.

એક માણસ કુવો જોઈને રહેછે અને બીજો આસપાસ રહી વીચાર કરી તેમાં ભુસકો મુકેછે.

બંદગી અને ખોરાક કોઈ પણ માણસની મુસાફરીમાં હરકત નાખતો નથી.

અનજમાએશ અને ચતુરાઈ સરવેથી સરસ ભવીશ કેહેનારછે.

ખોટી કીરતી એક ફુલછે કે જેની ઉપર કદી પણ મોવો આવતો નથી.

તમારા દોસતો જે તમને કહી શકતા નથી તે તમારી આરસી તમને કહી શકશે.

દરરોજ થતી બેવકુફાઈ—ગરીબાઈનું બાહાનું કાહાડી નાણા ઉછીના લેવાં. એક દારૂવાળાને પુછવું કે કીઓ દારૂ સારોછે. જુગારમા નાણા ગુંમાવવા અને પછી જીજાન ખોઈ દેવો. છાકટા થવું અને પછી બીજે દાહાડે

માથુ દુખવાની ફરીઆદ કરવી. જારે થાક ચડી હોય અને ઉંઘ આવતી હોય તારે શુવા નહી જવું, કારણ કે તે સુવાનો વખત નથી. એક પસંદ પડતી ચીજ સસતી ધારવી કારણ કે તેની કીમત આપણને હમેસાં સસતી લાગેછે.

એક કીમતી "લેનસ"—ઇંગલંડના નામીઆ "આપટીશીઅન" ઇઆને રોશની એકઠી કરવાના કાચ બનાવનારાઓએ ૨૦૦૦ રૂપીઆની કીમતનો એક "લેનસ" ઇઆને તસવીર પાડવાનો કાચ બનાવયોછે જેથી માણસના આખા કદ જેવડી તસવીર માતર સેજ વખતમાં લેવાયછે. ૧૦×૧૨ ઈંચનાં ફોટોગરાફ ૧૦ સેકંડમા લેવાયછે તથા ૧૫ થી ૨૦ આદમીનું "ગરૂપ," દરએકનો ચેહેરો ૦॥ રૂપીઆ જેવડો લેતાંબી તથા આખા ફોટોગરાફનું કદ ૨૪×૨૪ ઈંચ રાખતાંબી તે "ગરૂપ" ૧૦ સેકંડમાં લેવાયછે.

સેરનો સવાસેર—બે ખલાસીઓ પોતાની મુસાફરીમાં જે અજાએબ બનાવો બનીઆ તેની વાતો કરતા હતા. તેમાંથી એક જણ બોલીઓ કે "હું તો એવી ગરમી વાલા દેશમાં ગયો છું કે જાંહાં અમારી ચાહેનું પાણી મુકવાને આતશની ગરજ પડતી હતી નહીં અને સરવે ચીજ ધુતક ઉપર જે તડકું પડતું હતુ તેની ગરમીમાં રાંધતા હતા." બીજો બોલયો, "આવી ગરમી વાલા દેશમાં હું તો ગયો નથી પણ ઠંડી વાળા દેશમાં ગયોછું કે જાંહાં અમારા મોહોડાંમાંથી નીકલતા શબદો બંનધાઈ જતા હતા અને તેથી સામો ધણી શું બોલેછે તે સમજી શકતા ન હતા. પણ જારે જરા ગરમી વાળા દેશ તરફ આયા તારે શું વાત કેઉં, અમારા શબદો જે બનધાઈ ગયા હતા તેઓએ પીગલી જઈ એક મોહોટા ગગડાટની મીસાલે શોહોર કરી નાખીયો અને તે શબદો એક બીજા સાથે એવાતો ગુચવાઇ ગઆ કે અમુનેતો શમજબી નહી પડી."

બરેજીલના સરપો—બરેજીલ દેશમાં એક જાતનો જેહેરી સરપ મળી આવેછે, જેને વીસે એવું કેહેવાયછે કે તે આતશને પોતાનો મોટો દુશમન ગણેછે. જંગલો સાફ કરવા માટે જારે જંગલમાં આગ લગાડવામાં આવેછે તારે આ સઘલા સરપો નીકલી આવી તે આતસમાં ધસી જાયછે તથા પોતે અડધા ભુંજાવા છતાં પોતાની પુછડી વટે સઘલા આતશને વીખરીને બુજવી નાખેછે. જો કોઇ માણસ રાતને વખતે મસાલ લઈ ચાલેછે તો આ સરપો તેની આસપાસ ફરતા ફરેછે અને તે હાથમાંથી મશાલ નાખી નહી દીએ તાંહાંસુધી તેને પુછડી વટે જપેટાઓ લગાવેછે. મસાલ હાથમાંથી મુકી દેતાંજ સરપ તે મસાલની આસપાસ વીટલાઈ જાયછે તથા તેને બુજવી નાખેછે.

માછલી પકડનારાં ચીનાઈ પખશીઓ—ચીનાઇ સમુદરોમા માછલી પકડવાના કાંમ ઉપર પખશીઓ રાખવામાં આવેછે. તે પખશીઓને એ કાંમ સારૂં કેળવેલાં હોયછે. તે પખશીઓ મોટાં અને ખાધરાં હોયછે. દરએક માછી તેમાનાં ચાર પાંચને પોતાની સાથે રાખેછે, જેઓ કોઈવાર પોતાના કદ કરતાં અડધાં કદની માછલીને ઉપર ખેંચી લાવેછે. ખેંચી લાવતાં વાર માછલી ગલી જવાની તેઓની ધારણા હોયછે, પણ તેમનાં ધણી તેમને ફાવવા દેતા નથી. તે પખશીઓની ગરદનને દોરી બાંધીને ચીપટાવી મેળવામાં આવેછે, કે જેથી તેઓ પોતાના શેકારને ગલી શકે નહી.

શીખવામાં મોડું હોયજ નહી—જારેબી શીખવા બેઠા હોય, ગમે તે ઉમર હોય, તોપણ એ કામ એવુંછે કે કોઈ ઠપકો આપીને એમ નહી કહી શકે કે તમે મોડા બેઠા છો. સાકરેટસ જેવો ફીલસુફ છેક ઘડપણમાં વાજીંતરો વગાડતાં શીખયો હતો. વખનાયલો કેટો ૮૦ વરસની ઉમરે ઇઉનાની ભાશા શીખવા બેઠો હતો. પલુટાંરકે જારે લાટીન શીખવા માંડી તારે તેની ઉમર ૭૦ અને ૮૦ વરશની વચે હતી. સર હેનરી સપેલમેન મોટો વીદવાન થઈ ગયોછે, પણ ૫૦ વરશની ઉમર પછે તેને એલમોનો શોખ થયો હતો. નામાકીત ડાકટર જાંનસન પોતાના મોહોતની થોડાંજ વરશ અગાઉ ડચ લોકોની ભાશા શીખવા લાગો તથા ફરાંકલીન ૫૦ વરશનો થયો તાંહાંસુધી ફીલસુફીનાં અભીઆસમા પડયો નહી હતો.

ગોલાબના ફુલ—ગુલે ગોલાબ કોણને નાપસંદ હશે? ઇરાંનીઓ અને બીજા એશીયાટીકો ગોલાબના ઘણા શોકીન કેહેવાયછે, પણ હેડલ ટાંકેલા બેઆન વીશે શું ધારશો! આગલા વખતમા યુરોપમા ખાનાની ટેબલ ઉપર ખુશબોને માટે ગોલાબનાં ફુલોને હીલવયા કરતા હતા. એક હીકમતથી ખાંનું ખાતી વખતે ફુલો ઉપરથી પહરોણાઓપર પડતાં હતાં. રોમના એક શાનશાહે પોતાના પહરોણાપર એરવેસે એટલાં બધાં ફુલનો અથાગ વરસાદ વરશાવયો હતો કે કેટલાક પહરોણાઓ તેમા દટાઇને ગુંગલાઈ ગયા હતા. કલેઓપાટરા રાંણીએ જીઆફત આપી તે વેળાએ ભારી ખરચ કરીને તેણીએ ગાડે ગાડે ગોલાબ મંગાવયો તથા દીવાનખાંનાંઓની જમીન ઉપર તે ગોલાબનું બે ફુટ જાડું પડ કરી તે ઉપર સુમારી સાદરી બીછાવી કે પહરાણાઓને ચાલતી વખતે નરમ આચકા લાગે.

કાફી—યુરોપમા કાફી પેહેલ વેહલી આ પરમાંણે દાખલ થઈ. ૧૭૧૦ માં વલંદા (ડચ) લોકોએ હીંદુસતાન તરફના પોતાના મુલકમાંથી કાફીનું એક જાહાડ મોકલયું જે હાલંડ દેશમાં આમસટરડામ ખાતે રોપવામાં આવયું, તાંહાંથી એક કલમ કાપીને પારીસમાં ૧૪ માં લુઈપર મોકલવાને સરકારી બાગમાં રોપવામાં આવી. આ જાહાડ ઘણું અછું ઉગયું, પણ તેમાંથી બીજી કલમો અમેરીકામાં મારટીનાક તરફ મોકલતાં મરી ગઈ. ૧૭૨૦ માં પારીસથી તરણ બીજાં રોપા લઈ જતાં બે મરણ પામયા. જે વાંહાંણ મધે તે રોપા લઈ જવામા આવયા તે વાંહાંણની ખોરાકી ઘટી ગઈ અને પાંણીનો માતર થોડોજ જયો દરરોજ આપવામાં આવયો, તોબી કપટાંને જેમ આદમીઓને કરકસરથી પાંણી વેંહેંચી આપયું તે મધે આ છોડવાનો દાવો તે ભુલયો નહી. એ રીતે મોટી મેહેનતથી તે છોડવાને માર

ટીજાક લઈ જવામાં આવપો, અને અમેરીકામાં હાલ જે હ જારો કાફીના ખેતરો બનયાં તે આ એક જાહાડની જણેલી ઓલાદછે.

જેલી—જેલીનો ખોરાક સવાદદારછે, પણ પોશણદાર નથી. "જીલેટીન" નામની જે પોશણ આપનારૂં તતવ હોયછે તેનો માતર ૧ ચમચો જેલીના ૧૦૦ ચમચામાથી મળી આવેછે. ઘણી જેલી ખાવાથી પેટનો મરજ થવાની ધાસતી રેહછે.

રમુજે ફુરસત.

ગુપ્તોતર સમસ્યા.

મનહરછંદ.

૧. જગ મધે શામ રીતે, અંકનો મંડાણ મુલ,
ચાલ્યો અમ બને તણા, વિભાગ હિશાબથી;
તથા ચીજ એવી અમપાશેથી પશાર થાય,
કીરતી જે થકી ઊંચી, ચડે મહાતાબથી;
વલી શબી અંક તેની, આરખાય અમથકી,
શબી તેવી નહી કરી, પડો આફતાબથી;
અમતણા ગુણપર, વિચાર પુરણ કરી,
જવાબ ઊચાર કર, શરમની દાબથી; કા० મે० કછી.

૨. હું મરદમાં છઊં, પણ ઓરતમાં નહી; વાદલમાં છઊં, પણ વીજલીમાં નહીં; દરીઆમાં છઊં, પણ જમીનમાં નહી; કદમી ઓમાં છઊં, પણ સેહેનશાહીમાં નહી; દસતુરમાં છઊં, પણ મુલલાં માં નહી; સદરામાં છઊં, પણ કુસતીમાં નહી; બલદમાં છઊં, પણ ગોધામાં નહીં; મદરાસમાં છઊં, પણ મુંબઈમાં નહીં; દલગીરીમાં છ ઊં, પણ ખુશીમાં નહીં; વાચનાર! એવો હુ કોણ છઊં? M.

૩. હું એક ચોપગું જાનવર છઊં, અને જો મને ઊલ ટાવી નાખોતો એક જાતની રમત થાઊ છઊં, તથા હુંજ કોઈવાર મોટી તકરારનો છેડો લાઊં છઊં. જો મારા પેહેલા હરફને છેલો મેલોતો આજારી, ઘરડાં ને બચાંગોના ઓરડામાં હુ જરૂરની છઊં, અને જો મારો બીજો તથા તરીજો હરફ લેઓ તો હું દરએક ફલ મા જરૂરનો છઊ અને મારા વગર ફલ નકામાછે. Lucy.

૪. ચાર અખશરે હું એક પખશી છઊં, પણ પેહલાને છ લાએ બે અખશરે હું એક ચોપગું જાનવર છઊં, બીજા અને ચો થા અખશરે તમે તમારા પગ મારાંમાં મુકોછો અને તરીજાને ચોથા અખશરે તમારો માલ ખજાંનો તથા વેપાર સઊ મારા આધારપર ચાલેછે.

૫. પેહલો છે કુવામાં પણ તલાવમાં નહી.
બીજો છે નવરાશમાં પણ ફુરસદમાં નહી.
ત્રીજો છે નેતરમાં પણ લાકડીમા નહી.
ચોથો છે જબાંનમાં પણ બોલીમાં નહી.
છેલ્લો છે ઇનામમાં પણ બખશેસમાં નહી.

સાથે મેલવીઆથી સંધા, થાઊછું હું એક નામ.
જેનું પારસી ને હીંદુ સીમાં છે સદા મુકાંમ.

A.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧. વાંહાણ.
૨. આગબોટ.
૩. ફાયર બાકસ (દીવાસલીની પેટી.)
૪. આ ઇ મા એ.
ઇ ઊ ર પ.
મા ર વા રી.
એ પ રી લ.
૫. આંખ.
૬. મેવાના નામો.

૧ દારમ.	૭ નારંગી.
૨ કેલાં.	૮ મોસમબી.
૩ અનેનાસ.	૯ દરાખ.
૪ જાંબુર.	૧૦ તરબુચ.
૫ કેરી.	૧૧ કમલા.
૬ લીંબુ.	૧૨ બોર.

એક વીધવા સ્ત્રીનો વીલાપ.

પદ.

બાળાપણતો રમતા વીત્યું, ઉપજ્યું જોબન અંગ;
મન મારૂં કબજામાં ન રહે, શરિર થયું નૂવરંગ.
સરખી વયની મારી સૈરો, કરે કંથની વાતો;
તે સાંભળતાં વિરહ વધે તે, જિભે કહ્યો નથિ જાતો.
સંસારી લોકોનાં સુખડાં, જેમ જેમ જોતી જાઊં;
તેમ તેમ તન પરિતાપ વધે નેં, અંતરમાં અકળાઊં.
કોઇ પતિ સાથે પ્રીતે બોલે, તેના જોઇ તમાસા;
એકાંતે જઇ આંસુ પાડું, નાંખું બહૂ નિસાસા.
રોઇ રોઇ ને આંખો થઇ રાતી, પછિ કોઈ કારણ પૂછે;
તો ઉત્તર એવો આપું જે, દૃષ્ટી દરદ થયું છે.
ફેલી થાઉ ગભરાટ થકી, ઉત્તર દેઉ તૂતે તૂત;
ભોળાં લોકો એમ ભણે જે, એને વળગ્યું ભૂત.
અંતરની ગત ઇશ્વર જાણે, બાકિ ન જાણે બીજું;
કોઇનું બોલ્યું ગમે નહિ મને, બોલાવે તો ખીજું.
દિલના દુખની વાત કહેતાં, જીભ ન ઉપડે મારી;
કહેવાથી કંઇ કષ્ટ મટે નહિ, એમ હું જોઉ વિચારી.
કંકુ કેસર કે કસ્તુરી, જોતાં ઉપજે ઝાળ;
ભર્યું શેહરતે સુજને ભાસે, વન ઉજડ વિકરાળ.
ચંદ્ર ઉગેતો ચિતમાં જાણું, ઉગ્યો આગનો ભડકો;
શુડલા બોલે તે શુણતાં મને, પડે પેટમાં ફડકો.
જો પર દેશે હોય પતિ તો, કદિ સંદેશો કહાવે;
આશાએ આવરદા નિકળે, ધીરજ ચિત ધરાવે.
આતો એક ઘડીજાતાં, જુગ તુલ્ય જણાય જરૂર;
કઈ રીતે દહાડા કાડું મારૂં, જોબન જાય ભરપૂર.

બિનચરીતરમાર

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરામજી ફરદુનજી કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠો० કોટ:—બેહરામ હોરમજજી સ્ટ્રીટ, ના० ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૧૫ મું. આગસટ ૧૮૭૧ આંક ૮ મો.

ભોલો દોલો

અથવા

ભોલો ભલો—ભુંડાનો ભાઈ.

એક વારતા.*

પ્રકરણ ૧ લું.

કામને ઉંધું મારવું, સુલટાંનું ઉલટું કરવું, આરનું દોહોડ કરવું એ ભોલા દોલાનું કામ હતું. કામમા કામ વધારવા અને વધતાં કામને બંધ પાડવા, ગુંચવણને ઘુંટાલો નહી જોઈએ તાંહાં કરવા અને હોય તાંહાં મટાડવા, નહી કેહેવા છતાં કામ કરવા અને કેહેવા છતાં નહી કરવા, નહી સમજે તેમાં માંથું મારવા અને સમજે તેમાં વધારે સમજનું હોલ ઘાલવા વગેરેમાં ભોલા દોલાની બરોબરીઓ કોઈ મળનાર નથી.

આ ચાલને ખોડ કહો કે ખુબી કહો, પણ ભોલા દોલામાં ગોપા તે ખુદરતીજ હતી. દરએક કામમાં વચે પડવા અને જેની વચે પડે તેને ઉલટાવાની ગોપા તેના નસીબની સરજતજ હતી. એક કામ ઉકાવવું તો નહીં ધારેલો તેનો અંત લાવવા માટેજ ગોપા તે આ બે પલની દુનીઆંમાં જનમયો હતો.

દુનીઆંમાં દોલાની જીંદગી સઘલાં આદમીની જીંદગી મીસાલે બે પલની ગણાશે, પણ તેણે કીધેલાં કામો બે પલમાં ભુલી જવાશે નહી. તેણે કીધેલાં કાંમો માઠાં થયાંછે, તેમજ સારાં પણ થયાંછે. તેણે ઘાંન બગાડયોછે તેમજ ઘાંન સમારયો પણ છે. તેને હાથે ભાગુંછે તેમ આખું પણ થયુંછે, તુટુંછે તેમ સંધાયું પણ છે.

અને તેના પરીનામ જોશું તો જેમ નજીવાં નીપજયાં છે તેમ માહાભારત પણ નીપજીઆંછે. ભોલા દોલાના એક કામથી મોટા તંટા, ફીસાદ બલકે હુલડ થયાંછે, તેમજ તેની એક ભુલથી લડાઈઓ બંધ પણ પડેલીછે. ઘભરાટ, અફવા, નાહસા નાહાસ એવું પણ ભોલો દોલો બજાવી શકયોછે અને સમાધાની ભરેલી સભાઓ, મસલતો, સુલાહતો પણ દોલાના એકજ કામથી નીપજયાંછે.

અલબતાં આ સારૂં તેમજ માઠું દોલાના અનજાનપણાથી નીપજીઉંછે. તેની ધારણા સઘલી સુભ હતી, તે જારેખી કરવા જતો તારે કાંઈ કામજ કરવા જતો હતો, અને તે સારૂંજ કરવા જતો હતો, પણ તે કામ માઠું થઈ જશે એ તે જેટલું જાણતો નહી હતો, તેટલુંજ તે કામ સારૂં થઈ જાય તે પણ સમજતો નહી હતો.

એવો ભોલો દોલો થઈ ગયોછે, જેના કાંમોની નોંધ આ સફાઓમાં આપણ લઈશું.

દોલાનો ખુદ જનમજ આવા ગડબડાટ અને ઘભરાટ વચે થયો હતો. સુરતની પડોશમા ભાઠાં ગામમા તે જનમયો હતો અને તેના જનમની વખતે તેની મા વીલર લગભગ મરણ પામી હતી, પણ ઘણી મેહેનતે તેનો જાન બચયો, તે પાછળથી દોલાને ખોલામા લઈને રમાડતી વેલા તેના નખરીઆં તથા ખવરીઆંથી ગોપા હેરાન થવા માટેજ બચી હતી. પોતાની માના બાલને મુઠીમાં લઈને પડોસી દોડી આવે એટલી તે બીચારીને બુમ પડાવા સારૂં ચોટલાનું ગુંછડું વાલવા વગર નાહનો દોલુ માતાના થાનને મોહમાં લેતો નહી હતો, અને બીજા હાથે માના હાથમાંથી લોહી નીકલે તાંહાંસુધી તેને નખરીઆં દેવા વગર રેહતો નહી હતો.

પણ બચાં દુખ દીએ તે માતાને પેઆરૂં હોયછે. દોલુની મા પોતાના દોલુને ઘણા હેતથી ચાહાતી હતી અને પોતાના પડોસી તરવરીઆઓ તાડી છેડીને ઘર પાછા ફરતી વેળા વીલર કેહતી કે આખાં ભાઠાં ગામમા દોલુના જેવો બીજો એક દીકરો નહી હતો.

એ રીતે ગામડાંમા થઈ શકે એવા લાડથી અને પેઆરથી દોલો ઉછરીને મોટો થયો હતો. તેની મોટામા મોટી ખુબીજ એ હતી કે તે ઘણો ભોલો હતો. તેનું દીલ ખોલણું અને સાફ હતું. તેના મનમા કપટભાવ કાંઈ નહી હતો. તે મોટાં દીલનો અને સખી જીવનો હતો. સઘલાંનું સારૂં કરવા અને સાચું બોલવાનો તેનો જીવ હતો.

ટુંકમાં તે ભોલો હતો તેટલો ભલો હતો, પણ ભોલામા ભલાઈ તે કોઈવાર ભુંડાઈમા ખપેછે અને સાદાં દીલના દોલાની ભલાઈ પણ તેવીજ કીસમની હતી.

ભાઠાં ગામમાં બજો બોગો દોલાની પડોસમા રેહતો હ

---

* આ વારતા એક અતીઅંત રમુજી ઈંગરેજી વારતા ઉપરથી લાગુ પાડીને સ્ત્રીબોધનાં વાંચનારાંઓને માટે ખાશ રીતે લીધીછે.

"સાહેબ, પીપતો એક ફાલતું નથી." ધનજીશાહએ કંટાળીને જવાબ દીધો કે "મને પીપ નથી જોઈતું, હમણા તું જે પાણી લઈ ગયો તેજ લાવ." દોલો તુરત દોડયો અને પેલો હાંડો પાછો લાવયો તથા પુછવા લાગો કે "એ પાંણી સામા નાખું ?" ધનજીશાહએ રૂપાંનો એક શુંદર કાંસાઓ બતાવયો, કે જેમાં મેલું પાણી હતું, અને કહયુ કે "પેહેલાં આ નાખીદે." દોલો સમજીઓ કે શેઠે કાંસીઓ નાખી દેવા ફરમાવયુંછે, માટે આખોને આખો કાંસીઓ બારીવાટેથી ફેંકી દીધો. હવે ધનજીશાહનો ખીજાજ રહયો નહી, તેણે દોલાને એક લપડાક જાહાડીને પોતાની આગળથી કાહાડી મેળયો, પણ તેના એ ગુસાનું કારણ દોલો સમજી શકયો નહી, માટે એટલુંજ વીચારીને પોતાના ઓરડામા ગયો કે આ પારસી મારા ઉપર અમસથો જુલમ કરેછે.

તે દીનથી ધનજીશાહએ દોલાને ઘરની અંદર નહી પણ ઘરની બાહેરનું કામ સોંપયું, પણ તેવામા ધનજીશાહને તાંહાં મુંબઈથી એક મોટા શેઠ પહરાંણાં દાખલ આવયા અને તેની ખુશાલીમા ધનજીશાહએ એક મોટી મેજબાંની આપી, જે વખતે ઘરનાં કે બાહારના કામ ઉપરના સઘલા નોકરોને ખાંનાની ટેબલ ઉપર ખીજમત બજાવા સારૂં એકઠા કીધા.

ઈંગરેજી ઢપ પરમાણે ચાકરો જારે ટેબલ ઉપર ટેબલ કલાઠ પાંથરવા લાગા, તારે તે ખાંનાની ટેબલ હોય એમ દોલાના માનવામા આવયું નહી. તેણે ધારયું કે એ તો સુવાનો બાંક છે ને તેપર ચાદર પાંથરીછે. પણ વળી ટેબલની ઉપર નાહાની નાહની રકાબીઓ મુકવામા આવી તારે તેણે ખાંનાની વાત માની મગર થાલી ભરીને ભોજન જમનારા દોલાએ વીચારયું કે "શેઠ ઘણાં કંજુસછે, આટલી નાહની વાટકીની અંદર પહરાંણાઓના ભોણાં કેમ કરી આપશે અને તેઓનું પેટ કેમ ભરાશે ?" જારે ટેબલ ઉપર વચમાં ફુલો ભરેલાં શુંદર "વાસ" ગોઠવવામા આવયાં તારેતો દોલાની અચરતીનો પારજ નહી રહયો, તે મનસે હસવા લાગો કે "શેહેરના લોકો ફુલબી ખાવા સારૂં ખાના પર મેળતા દેખું."

ટેબલપરની વસતુઓ સંબંધી દોલાની અચરતી નરમ પડી તારે પહરાંણાઓની વાતચીત, હુકમો વગેરેથી તેને અચરતી ઉપજી. કોઈ પહરાંણાએ માંગેલી ચીજ લેવા જતાં બીજા બે પહરાંણા ફરતા શરાબના બાહારમાં કાંઈ વાતો કરતા તો દોલો તે સાંભળવા ઉભો રેહતો અને પેલા પહરાંણાંનો હુકમ તદન ભુલીજ જતો. પણ વળી મેહેમાનોના હુકમ નહી સમજવાથી ભોલા દોલાની થતી ભુલ વધારે રમુજી હતી. જેમકે એક પહરોણાએ થોડા વાલ માંગયા તારે દોલાએ બાલ લાવી આપયા, કેમકે બાલને ગામડાંમા તથા સુધ ગુજરાતીમા વાલ કેહેછે. એક ગરહસથે રાંધેલા ખડીયાની રકાબી માગી તારે દોલાએ લખવાનો ખડીયો લાવી આપયો. એક બીજા ગરહસથે મુડી માંગી તારે ઘરનો કારભારી જેને મોદી કેહેતા હતા, તેને દોલો તેડી લાવયો. એકજણે "આઈસ" માગયું, તે દોલો પેહેલાંતો સમજીઓ નહી. તેણે ફરીથી પુછયું કે "સાહેબ શું માગોછો ?" અને જારે જોયું કે તેગરહસથ કંટાલાથી ચીરડાઈ ગયોછે, તારે જાંણે સમજયો હોય તેમ "લાપો સાહેબ" એવો જવાબ આપી મુગો મુગો તાંહાંથી ગયો. તોપણ પુછી ગયો કે "સાહેબ ગરમ લાઉં કે ઠંડું ?" જતાંનેવાર વડા કારભારીને તે ચીજની પીછાણ પુછવા ઉભો, પણ કારભારી એટલો કામમાં હતો કે તેણે જવાબ આપયો નહી. દોલાએ જરાવાર થોભીને વળી પાછું પુછયું કે "ભાઈ—તાંહાં એક ગરહસથ"—

"અરે ભલા આદમી જોતા નથી ? હું કાંમમાં છઉં ને મને કંટાલો ના આપ"

"પણ સાંભળતો ખરો"—

"જો મારા કામમા વચ્ચે આવશેતો માર ખાશે, નહીતો મારગે ચાલયો જા."

"પણ પેલો ગરહસથ કાંઈ ચીજ માગેછે."

"માગેછે તે આપતો કાંએ નહી, મને સાવાસતે કેહેછે ?"

"પણ તેવણ શું માગેછે તે હું જાણતો નથી."

"તારે જઈને પુછી આવ."

ભોલો દોલો બીહતો બીહતો વળી પાછો તે ગરહસથ આગળ ગયો અને બીહતાં બીહતાં પુછયું કે "સાહેબ, મે અદબી માફછે, જરા ફરીથી કેહેશો, તમોને શું જોઈએછે" ?

મેહેમાન કંટાલી ગયો ને બુમ પાડી બોલયો—"આઈસ—આઈસ—આઈસ."

જોકે દોલો હજી સમજીઓ નહી તોપણ તે વસતુનુ નામ ભુલી નહી જાય એટલા માટે "આઈસ, આઈસ, આઈસ" એ પરમાંણે બોલતો બોલતો દોડયો. જમવાના એટલાથી તે છેડા તલક પોંહોંચતાં દોલાના મોહોમા "આઈસ, આઈસ, આઈસ" બોલ ઝડપથી બોલતાં બોલતાં "આઈ—સાઈ—સાઈ"—થઈ ગયું, અને હવે દોલાને સમજણ પડી ખરી. તેજ ઘરમાં ધનજીશાહ શેઠના બુઢાં બપાઈ બબરચીખાનામાં કારભાર કરતાં તેવણ આગલ જઈ દોલો બોલવા લાગો કે "આઈ, સાઈ, સાઈ, આપો."

"હરવાયો ઘેલો બકેછે શું ?"

"અરે મારાં મમાઈ એક શેઠ ટેબલપર બેસીને ફરમાવેછે કે 'આઈ, સાઈ, સાઈ' વાસતે હું અરજ કરૂંછઉં કે મારાં આઈ, સાઈ, સાઈ, આપો."

"તો ગરંધેઆ ઘેલા સાહી, સાહી જોઈતી હોય તારે પેલા લખવાના ઓરડામા સાહીનો બાટલોછે તેમાથી ગમે એટલી લઈ જતો કાંએ નહી ?"

હવે દોલો ખુશી થયો કેમકે તેને જોઈતી ચીજ અંતે મલી આવી. ખાંનાની ટેબલપર સાહી લઈ જવી તે ખાંનાની રીતેજ લઈ જવી, વાસતે તે સાહીનો બાટલો તેણે રકાબીમાં ઉંધો વાલી ખાલી કીધો, તેની અંદર ચમચો મેલયો અને તેની ઉપર રકાબી ઘાંકીને આઈસ માંગનારા ગરહસથની પાસે લઈ ગયો.

તે ગરહસથ વાતમાં મશગુલ હતો માટે તે રકાબી ટાંકેલીને ઢાંકેલી થોડોવાર પડી રહી. તે ગરહસથને આઈસ લેવાની અગત પડી તારેબી તકરારમા એટલો મકસુર હતો કે રકાબી તરફ જોવા વગર ચમચો ભરીને પોતાના ગલાસમાં નાખી દીધો. આ બનયુ ને તે ગરહસથની નજરબી પડી. તે અચરતી અને ગુસાથી લીલો ને પીલો થવા લાગો અને દોલો પાસેથી પસાર થતો હતો તેને એક દમ ધમકાવી કાહાડયો. દોલાએ ખોલાસો કીધો કે "શેઠ

તમે આઈ, સાઈ, સાઈ માગી તારે હું આઈની પાસેથી સાઈ લાવયો." આ પાક બેહાઈના શબદો શાંભળી પેલા ગરહસથને ઘણોજ ક્રોધ ઉપજયો અને જોકે સાહીની રકાબી છુટી મારવાની તેની ધારણા નહી હતી, તોપણ અમસથી ધમકી આપવા સારૂં તેણે રકાબી ઉંચકી. દોલો સમજીઓ કે ખરેખર રકાબી છુટી મારેછે, માટે પોતાના બચાવને સારૂં તાંહાંથી ખીસતો જવાને બદલે તેણે પોતાનો હાથ આડો કીધો. તેના આંચકાથી ગરહસથના હાથમા અલગી ધરેલી રકાબી છુટી ગઇ અને ટેબલપર પડી, જેથી ખાંનાની ઘણી રકાબીઓમા સાહી ધોલાઇ, ટેબલ ઉપર સાહીના રેલા ચાલવા લાગા, આસપાસ બેઠેલા ગેરહસથોના દીલપર તે રેલા ઉતરી ગયા અને બીજા ગરહસથો છંટાઈ ગયા.

હવે ટેબલ ઉપર મોટો ધબરાટ થઈ ગયો. જે મેહમાને આઇસ માંગીઉં હતું તેનીતો પાઘડી, ચેહરો, કપડાં, સરવે સાહી, સાહી થઇ ગયાં. ધનજીશાહ પોતાના ખાશ મેહેમાન આગળ બેઠેલા હતા તાંહાંથી. દોડી આવયા અને પેહલી ખબર દોલાએ કહી કે "સાહેબ બધું તમારૂં ખાંનું ખરાબ થઈ ગીઉં." ખાંનાની વસતુઓ ખરાબ થઇ તેથી દોલોતો ખરાં દીલથી બોલયો, પણ "તમારૂં ખાંનું ખરાબ થયું" એમા ધનજીશાહ શેઠ ગાલ સમજીઆ અને દોલાને એક થબડાક મારીને પોતાની આગળથી દુર કીધો તથા તે ગરહસથ જોડે અને બીજાઓ આગળ હજારો હજાર માફ માગવા લાગો.

હજી દોલો પોતાનો વાંક જોઇ શકયો નહી. શેઠની થબડાકથી તેની આંખમા આંજુ આવી ગયાં અને બબડતો બડબડતો ચાલી ગયો. તેની આ હાલત જોઇ એક તેના ભાઈબંધ ચાકરને દયા આવી. તે ચાકર પાંણીની એક તરાભરીમા નાખવા સારૂં થોડું આઈસ લઈ જતો હતો, તેણે દોલાને ઉભો રાખીને તે આઈસ દેખાડયું તથા બોલયો કે "જો ભલાં માણસ, આઈસ તે આ ચીજને કેહછે."

દોલાએ અચરત થઇને પેહેલાંતો માનીઉં નહી, અને બોલયો કે "ભાઈ તું મશખરી ના કર. આ કાચના ગાંગડાઓને કોણ ખાતું હશે?"

"અરે ગધેડા જરા હાથમા લઈને તપાસી જો કે એ શું છે!"

દોલાએ એક ગાંગડો હાથમા લેતાંવારજ, તેના હાથને એટલી ઠંડી લાગી કે તે કકડો નાખી દીધો, હવે ચાકર બોલયો "પાણીમા ઠંડું કરવા સારૂં હું એ ચીજ નાખશ. તુંબી જરા દોડ ને પાસેના ગોડાઉનના ઓરડામા એક રકાબી ભરીને બીજું આઈસ છે, તે થોડું થોડું પાણીના કલશીઆઓમા ભર."

હવે દોલાની ખાતરી થઈ કે "આઈસ એબી કાંઈ ચીજ છે," પણ તે એવું સમજીઓ કે "એ ચીજ કાચની બનાવેછે."

તે જમવાના ઓટલાની બે બાજુએ બે ઓરડા હતા. ચાકરે દોલાને જે ગોડાઉન વાળા ઓરડામા જવા ફરમાવીઉં, તેને બદલે દોલો બીજા ઓરડામા ગયો. તેમાં ભાગેલો તુટેલો સામન એકઠો કરેલો હતો. તાંહાં એક ટોપલીની અંદર જુમરના બીલોરના ગોલ તથા ચપટાં લુલખો એકઠાં કરેલાં હતાં. દોલાએ તેને આઈસના ગાંગડા ધારી રકાબીમા નાખયા. તેને વીચાર આવયો ખરો કે "એ ઠંડા કેમ નથી?" પણ વલી તેણે પોતાના મનથીજ એ સવાલનો ચુકાદો કીધો કે "પાંણીમાં નાખવાથી તે ઠંડા થશે. ચાકરે કહેલું છે કે ઠંડું થવા સારૂં તેને પાંણીમાં નાખવું." એ ઉપરથી થોડાક કલશીયામા પાણી ભરી તે મધે થોડાં થોડાં કાચના લુલખો નાખયાં અને પછે તે કલશીયા પેલા ચાકર આગલ લઈ ગયો. તેણે પુછયું કે "કેમ હવે તો આઈસ નાખયું કે?" દોલાએ કલશીયામાં નાખેલાં લુલખ ખખડાવયાં અને ચાકરે માનયું કે આઈસ નાખેલુછે ખરૂં. હીઆંથી દોલાને ધનજીશાહ શેઠે પાછો હાંક મારયો તાંહાં તે ગયો, પણ પેલો ચાકર કલશીયા ઠંડા થવાની રાહા જોતો બેસી રહયો. ઘણોવાર છતાં જારે પાંણી ઠંડું નહી થયું તારે તેણે તે પાંણી તપાસી જોયું તો તેમાંથી આઇસને બદલે કાચના લુલખ નીકલયાં.

પ્રકરણ ૨ જું.

ભોલો દોલો ખરેખર આ મેજબાનીની મીજલશને બીલકુલ લાએક નોકર નહી હતો. માટે જારે તેને તાંહાંથીજ બીજું બાહારનું કામ સોંપવામાં આવયું તારે તેનો શેઠ અને દોલો બંને જણ ખુશી થયા.

તેને આ બીજું કામ સોંપનાર ધનજીશાહ શેઠ હતા. દોલાની અમકચારીથી તેવણને ઉપજેલો ગુસો થોડા વખતમા નરમ પડયો હતો, જે નરમ પાડવામાં અલબતાં નાચરંગની ખુશાલી, ખાંનું પીનું, વગેરેએ મોટો ભાગ લીધો હતો. ધનજીશાહનો મીજાજ જેમ નરમ પડયો, તેમ બીચારા ભોલા દોલાપર તેના અનજાનપણે થયલી ભુલને માટે હાથ ઉંચકવા માટે ધનજીશાહને ઘણો પસતાવો ઉપજયો. શરાબખાજીની મસતીથી તેવણ ખુશીના લાહાટમા ઉતરેલા હતા તથા પોતાના એક દોસત સાથ કાંઈ ઘણી અગતની વાત તરતના કરી રહેલા હતા, તેવામા તેવણની નજર દોલાપર પડી અને તેને પોતાની પાસે બોલાવી કહયું કે "દોલા, જો બા ફરીથી આજના જેવી કાંઈ ભુલ ના કરતો, હં! જે કાંમ નહી સમજીએ તે કોઇને પુછીને પછે કરીએ. ચાલ હમણાં તું શું કરેછે!"

"સાહેબ કલશીઆઓમાં આઈસ નાખીઉંછે તે ઠંડું કરૂ છઉં."

"વારૂં તારે એ તારૂં કામ નથી, વાસતે રેહવાદે. હમણાતો તું જા ને જલદી સુઇજા કેમકે સહવારના પોહરમા મારે તુને ઉઠાડવું પડશે."

"સાહેબ, કાંઈ હુકમ?"

"હા, હમણા મારા એક દોસત સાથ અગતની વાત થયલીછે, તે ઉપરથી હું ધારૂં છઉં કે સહવારના ટપાલમાં મારે વાસતે એક અગતનો કાગલ આવશે, તે તુને બામદાદમા ઉઠીને લેવા સારૂં શેહેરમા જવું પડશે."

"વારૂં સાહેબ!" દોલો ચાલતો થયો.

"પણ તું સમજીઓ કે! કાંહાં જશે!"

"શેહેરમા જવશ, સાહેબ."

"પણ શેહેરમાં ક્રાંહાં?"

"તમે કેહેશો તાંહાં, સાહેબ."

"તો બેવકુફ, ચાલી ગયો તારે પુછીએ કેની કે ક્રાંહાં જવાનું. જો શેહેરમા ટપાલ ખાતું છે કેની તાંહાં જજે. ક્રાંહાં? ટપાલ ખાતું સમજેછે કે શું?"

"હા સાહેબ સમજુ છઉં. જાંહાં દારૂ વેચેછે તાંહાં."

"દારૂ? દારૂ સાંનો?"

"આ પીઠાંમા એકેક દોહડીયાંનો ટંપાલ થોકીએ છઇએ તાંહાં જવશ."

"અરે ઓ મુરખ, દારૂની ટંપાલ નહી. ટપાલ ખાતું, એટલે કે જાંહાં દાકના કાગળો આવેછે તાંહાં."

"હાં, હાં, હું સમજીઓ સાહેબ. તાંહાં જઇને શું કરવાનું સાહેબ?"

"તાંહાં જઇને દાક માસટરને મારો સલામ કેહજે ને મારે નામના કોઇ કાગળો આવયાં હોય તે માગી લાવજે."

બીજીવાર "વારૂં સાહેબ" કરીને દોલો ચાલતો થયો તે બરાબર સમજીને ચાલતો થયો.

ધનજીશાહ શેઠ બીજે દાહાડે સહવારના ટપાલમાથી કાગળ મેળવવાને ઘણા ખંતી હતા. તેવણને સરકાર તરફથી ખાન બાહાદુરનો ખેતાબ મેળવવાની મોટી ઉમેદ હતી. તેવણે સરકારની કેટલીક નોકરી બજાવી હતી અને તે આવી ઉમેદને ખાતરજ બજાવી. ધનજીશાહ શેઠ માન અકરામના ઘણા ભુખ્યા હતા અને મોહડે માંગીને માન લેતા હતા. તેમજ ખાન બાહાદુર થવાને તેવણ ખંતી હતા.

પેઆરાં વાંચનારાંઓ કેહશે કે ખાન બાહાદુરના ખેતાબમા દમ શું? એ ખેતાબતો પોલીસના દફેદારો અને જમાદારોને વટીક મળેછે, પણ જાંણવું જોઇએછ કે આગલા વખતમાં એ ખેતાબ વધારે મોભાદાર ગણાતો હતો.

પણ આ માન લેવાને ઉમેદવાર તેવણ એકલાજ નહી હતા. સુરતમા બેહેરામશાહ કરીને એક બીજો શેઠીયો હતો અને જેમ ધનજીશાહ શેઠ એક છેડે સીગનપોરમા રેહતા તેમ બેહરામશાહ શેઠ બીજે છેડે અથવા ઉમરાના પરાંમા તેવાજ દમામ અને દોલથી રેહતા હતા. તેવણ પણ ખાન બાહાદુર થવાને ખાએશમંદ હતા અને તેથી પોતાનો બનતો વગ લગાડતા હતા.

આ માન મેળવવાના કામમા પોતાના આડતીઆ લેખે ધનજીશાહ શેઠે પુણેમચંદ નામના એક વકીલને વચમા નાખયો હતો. પુણેમચંદ ઇનસાફ દરબારના ધારા સારી રીતે સમજતો હતો તથા સતાવાળાઓમા તેને વગ પણ ઘણો સારો હતો. જે વખતની વાત આપણ લખીએ છઇએ તે વખતે સુરતના વડા સતાવાળાઓ હજીરે હવા ખાવા જઇ રહેલા હતા અને પુણેમચંદ પણ તાંહાંજ હતો, જેથી ધનજીશાહ શેઠે તેની ઘણી મારફત અને ભલામણ લગાડી હતી. ધનજીશાહને તાંહાંની રાતની મેજબાનીમા એક દોસત પુણેમચંદને તરતનોજ મળીને આવેલો હતો, જેની સાથે છુપી વાત તથા મસલતમા મશગુલ થવા ઉપરથી ધનજીશાહને માલમ પડયું કે પુણેમચંદ તરફથી કાગળ આવવો જોઇએ. તે અગતનો કાગળ લેવા તેવણે દોલાને ટપાલ આફીસમા મોકલીઓ.

વીસવાસુ દોલો સહવારના પોહોરમા ઉઠીને તથા જોડાની ખડે ચહડાવીને ઝડપથી સીગનપોરથી નીકલી પડયો અને સીગનપોરના ખજુરાંના મોટા વનમા તરતની ઉતારેલી તાડીના મીઠા પમરાટે તથા ગરમ ગરમ ઘહુંના પોંકે તેને ઘણોખી લલચાવયો, તોપણ પોતાના શેઠની નોકરી તથા પોતાની ફરજને ખાતર આ સઘળી લાલચની ઉપરવારો થઇને તે ટપાલ ખાતાંમા જઇ પોંહોંચયો તાંહાં સુધી રસતામા કેથે થોભયો નહી.

ટપાલ ખાતાંમાં જઇને દોલો જુવેછે તો ડાક માસટર તરંતનીજ આફીસ ઉંઘાડીને બેઠેલો હતો. દોલો લાગલો તેની પાસે ગયો અને બોલયો "સાહેબ, મને કાગુલ જોઇએછે."

પોસટ માસટરે સવાલ કીધો કે "અલેઆ તને સેનુ કાગલ જોઇએછે?" આ પોસટ માસટર એક અમદાવાદી વાંણીઓ હતો.

દોલાને આ સવાલ પસંદ આવયો નહી. પોસટ માસટરનુ કામજ હતુ કે જે કાગલ લેવા આવે તેને આપવું તારે તે પુછવા સાંનો નીકલયો "કે સાનુ કાગલ જોઇએછે?" એ સવાલ દોલાને ખાનગી લાગો, માટે પોસટ માસટર તરફ ધીકાર બતાવા સારૂં દોલાએ કસો બોલાશો કીધો નહી, પણ પાછી અરજ કીધી કે "સાહેબ મને કાગલ જોઇએછે."

"પણ સેનું કાગલ જોઇએછે?"

"તેનુ તમારે શું? તમે તમારે મને કાગલ આપો."

"પણ ઘેલા ભાઇ જાણવા વગર હું ચેમ આલું? મને કેહે તને કહયું કાગલ જોઇએછે?"

"વલી લખેલું કાગલ બીજું કીઉં? કોઇ કોરૂં કાગલ તો નથી માગતું."

"લખેલું તો ખરૂં, પણ કોને વાસતે જોઇએછે?

"જેનુ હોંય તેને વાસતે એ સવાલ તમોને કેવો પુછવાનો?"

"અલેઆ, એ સવાલ પુછયા સીવા મારેથી કાગલ અલાશે નહી."

"પણ એ સવાલ ખાંનગી છે. હુંતો ફરમાવેલો બંદો છઉં ને હુકમ પરમાણે ચાલું છઉં."

"તને શું હુકમ થીઓછે?"

"બસ એટલોજ કે કાગલ લઇ જવું, કોણુને વાસતે તે કાંઇ તમોને કેહવાને મને ફરમાવેલું નથી."

"પણ એ હુકમ તને કોણે કરયોછે?"

"મારા શેઠે."

"અને તારો શેઠ કોણ છે?"

"તેનું તમારે શું?"

"પણ મેર અલયા ઢોંડફોડા, જો તું નામ નહી કેહશે તો તને કાગલ નહી મલશે."

"કાગલ આપવું હોયતો આપો. વધારે પટપટ નહી જોઇએ. હું જાંણું છઉં કે મને ભોલો ધારીને તમે ખાનગી સવાલો પુછી લોછો."

"હીઆંથી નીકલ, ઓ મારા ઉધ જેવો તું સુરખો છે, તેવોજ તુને મોકલનાર શેઠભી ઉંધરો હશે."

"શું ! સીગનપોરવાલા ધનજીશાહ શેઠને તું ઉંધરો કેહછે. !"

"તારે ધનજીશાહ તારો શેઠ થીઓછે કે ? તો આમ બાંધી મરને."

"હા, ધનજીશાહ મારો શેઠ. તમે કાંઇ તેની પાસે માગો છો ?"

પોસટ માસટરે આ સવાલનો જવાબ કાંઈ આપયો નહી, કેમકે તેવામા એક બીજો ધરાક કાગલ લેવા આવયો જે પોસટેજનો એક આંણો આપીને કાગલ લઈ ગયો.

આ ધરાક જવા પછે ટપાલ માસટરે ધનજીશાહ શેઠ નુ કાગલ કાહાડયું અને બોલયો—"લે આ તારા શેઠને નામનું કાગલ છે, પણ પેહેલાં ચાર આણા લાએવ.

"ચાર આંણા સા વાસતે ?"

"પોસટેજના. સરકારનો ધારો છે."

"શું ધારો છે કે મારે ચાર આણા આપવા ?"

"હા—ચાલ વેહલો થા."

"તે ધારામા મારૂં નામ લખેલુંછે કે મારી પાસેથી પારેખ તમે ચાર આણા માગોછો ?"

"ચાલ, પંચાત છોડ, ને લાએવ પઈશા લાએવ."

"પણ કાંએ ? હજાણા આ ધરાક આવી ગયો તેને તમે એક આણે કાગળ વેચાતું આપયું ને તેબી વળી કેવડું મોટું કાગળ હતું, ને આ નાહના પરબીડાંને માટે મારી પાસેથી ચાર આણા માગોછો ? હું નથી આપવાનો. તમે શું મને કોઈ ગધો સમજોછે ?"

"હા, મારીતો તેમજ ખાતરી છે."

"વારૂં જેમ તારે ગમે તેમ, પણ બીજાની પાસેથી એક આંણો ને મારી પાસેથી ચાર આણા માગોછો તે હુંતો નથી આપવાનો."

"ચાલ નહીતો રસતો પકડ" આમ કહીને પોસટ માસટર બીજાં ધરાકોને કાગળ આપવા લાગો.

આ અરસામા દોલો એક કલાક સુધી ખોટી રહયો અને જારે કોઈ ધરાક કાગળ લઈને જાય કે દોલો પોસટ માસટર આગળ જઈને "મને કાગળ આપેછે કે નહી ?" એમ દાવો કરે, તેમા ઘણો વખત ગયો. અંતે દોલો સમજીઓ કે "આ પોસટ માસટર લુચો છે. તે એક આણો સરકારમા ભરશે ને તરણ આંણા પોતે ચોરી ખાશે, પણ મારા શેઠની ચોરી શા માટે થવા દઉં ! બેહેતર કે હું જઈને તેને ખબર કરૂં, કે પછે તેવણ સરકારપર લખી મોકલે."

આ વીચારથી દોલો દોડ મારતોકે પોતાના શેઠ પાસ ખાલી હાથે પાછો ગયો.

ધનજીશાહ શેઠ કાગળની વાટ મોટી ઈનતેજારીથી જોતા હતા, પણ દોલાને કાગળ વગર આવતો જોઈને તેવણ નાસીપાસ થયા તથા પુછયું કે "કેમ કાગળ નથી ?"

"છે—સાહેબ, કાગળ છે."

"લાવ તારે મને આપ."

"સાહેબ, તે મારી પાસે નથી."

"એટલે ?"

"મને તે કાગળ આપતો નથી."

"કોણ નથી આપતો ?"

"પેલો પોતીઆંદાસ પોસટ માસટર. કાગળપર ચો મણો ભાવ માગેછે."

"તેણે ભાવ માગયો તે આપયો કાંએ નહી ? કાગળ એવડું હશે."

"અરે શું સાહેબ ! બમનું કોણનું ! એક ધરાક એક આંણે કાગળ લઈ ગયો તેના કરતાંતો કદમા અડધું બી નથી."

"જા, જા, અને જે માંગે તે આપીને કાગળ લાવ."

"પણ સાહેબ તમોને તે ઠગેછે. કાગળ રેહવા દેવો, ને તમે સરકારમા ફરીઆદ લખો."

દોલાની ભલી મતલબે જો ધનજીશાહમા મેહેર નહી ઉતારી હતે, તો આ વખત ધનજીશાહને હાથે દોલો પાછો માર ખાધા વગર રેહતે નહી, પણ ધનજીશાહએ તેને ધમકાવીનેજ પાછો પોસટ આફીસમા મોકલયો.

દોલો બીજીવાર પોસટ આફીસમા ગયો, તારે ઘણાક લોકો કાગળો લેવા આવેલાં હતાં, માટે પોસટ માસટરે દોલને ગણકાવયો નહી તથા તરત કાગળ આપયું નહી. એ ઉપરથી પોસટ માસટર રોકાયલો હતો તેવામા દોલાએ કાગળોના ટગલાની અંદરથી ઉપરના બે કાગળો હરૂસેથી ઉંચકી લઈને ગજવામા મેળયાં અને પછે પોસટ માસટરે ધનજીશાહ શેઠને નામનું કાગળ આપયું તેબી લીધું તથા ચાર આંણા આપી ધર તરફ ખુશી થતો ફરયો કે જોકે ખરચ ચાર આંણાનો થયોછે તેમ શેઠને એકને બદલે ચાર કાગળોનો ફાયદો કીધોછે.

ગઉદાન.

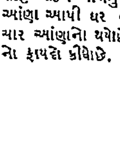

"ગઉદાનનો બીજો બોલ જનવરો ઉપર પેઆર એવો આપણ સમજીશું. ગઉદાંન બોલના અરથને જો વધારે છુટથી લંબાવીએ તથા તેની મતલબનો જો વધારે છુટથી વીચાર કરીએતો એ બોલની ધાતુ બતાવેછે તેમ ફકત ગાય ઉપર ધરમ કરવો એટલીજ તેની મતલબ નથી, પણ પરાંણી માતર ઉપર ધરમ કરવાની મતલબ તેમાથી ઉઠેછે. આપણા હીંદુસતાનના દેશીઓ ગાયને ધરમના જેટલું માન આપેછે. એ બાબતની બે તરેહથી તપાસ થઈ શકે. તેને લગતા વેહમો તરફ નજર કરીશું તથા તેને લગતી કીરીઆઓને ધેઆનમા લઈશુંતો તેમા ઘણું દાહાપણ જેવું જણાશે નહી, પણ તેને લગતી ફીલસુફીની તપાસ કરીશુંતો બેહદ દાહાપણ અને અકલ ખરચેલી માલમ પડશે. ગાયને માન આપવાના સઘળા ધરમના હુકમોની ફીલસુફી આપણ એટલીજ સમજીશું કે પરાંણી માતરપર દયા કરવી. પશુ

ઢોરોમા ગાય જેમ ઉપયોગ સંબંધી, તેમજ ગરીબાઈ અને રાંકપણામા એક નમુનો છે. તે નમુણાને દાખલા તરીકે આગળ ધરીને ધરમ રાત દીવસ આપણને યાદ આપેછે કે આ જાનવરનેજ નહી પણ જાનવરના આખા વરગ તરફ ઈનસાને ધરમ કરવો જોઈએ.

આ પરમાણે જારે સમજ ઉઠાડીએ છઈએ, તારે આપણને માલમ પડેછે કે ગઉદાન કાંઈ એક ધરમની ઈઆ એક કોમનીજ ખુબી હોય નહી. ગઉદાનનું ફરમાન માતર હીંદુ ધરમમાંજ હોય, અથવા ગઉદાનની ફરજ એકલા પારસીઓનેજ હોય, એવું કાંઈ નથી. પારસી કહો, હીંદુ કહો, ખરીસટી કહો ઈઆ બીજો ગમે તે ધરમ કહો, પણ જો તે ધરમનું નામ ધારણ કરતો હોય અને જેબી ખોદાતાલા તરફથી માણશને નીતી શીખાડવાનો દાવો કરતો હોય તે દરએક ધરમમા ગઉદાન અથવા પરાંણીદાન ફરમાવેલું હોવુંજ જોઈએ અને તે દરએક ધરમ પાલનાર ઈઆને દરએક કોમને માથે નીતીની એ મોટી ફરજ ખોદાતાલા તરફથી ઉતરવીજ જોઈએ. જોનસ આફ નેએલાંડ નામની એક ખરીસટી સાહાદત આ પરમાણે છે "જાનવરો ઉપર જુલમાત ગુજારવો એ ખોદાવંદના દાહાપણ અને દબદબાને એક મોટાં અપમાન તરીકે ધરમના પાડેછે તથા ધીકારેછે." આ શાહાદત ખરીસટી મજહબનીછે અને તે ઉપરથી આપણે સમજીએ છઈએ કે ગઉદાન કાંઈ એક નહી પણ સઘલા ધરમોની નીતી છે.

આ બાબતને મથાલે ગઉદાનનુ એક ચીતર આપયું છે. તેમાં એક પેઆસી ગાયને કેટલાંક બાલકો પાંણી પાયછે. એ બાલકો નથી પારસોના કે નથી હીંદુના પણ ઈંગરેજ બાલકો છે અને તોપણ તેઓ જે ધરમ કરેછે તે હીંદુ મજહબનો ફરમાવેલો ગઉદાનનો ધરમ છે અને તે સીવાએ બીજું કાંઈ નથી. આ ચીતરમા ચીતારેલી ગાય જેટલી નીરદોશ છે, તેટલાંજ તેની બરદાસત લેનારાં બાલકો પણ નીરદોશ છે, અને એ બંનેમાં ખુદરતે તે જે જીવ મેલેલો છે તેના ભલા ખવાશો ગોયા એકેક તરફ ખેંચાઈને આ ખુશ દેખાવ નીપજાવે છે. આ બાલકોના ચેહરા ઉપર મીઠો પેઆર નજરે પડેછે અને આ ગાયના ચેહરા ઉપર ઉપકાર અથવા હેશાનની ગોયા નીશાણ નજરે પડેછે. આ ગરીબ પસુની પેઆસ મટાડવા એકજ બાલક બસ છે, તોપણ આ બીજું બાલક પોતાના ખુદરતી ખવાશથીજ આ કામ તરફ ખેંચાયછે અને જાંણે કે તેનુ કામ નહી છતાં માતર પોતાની હાજરીથી આ કાંમને ટેકો આપેછે. આ ચીતરનો મોટો ધડોજ એ છે કે ગઉદાન કરવું એ આદમી માતરમાં ખુદરતી છે.

પરાંણીઓ તરફ પેઆર કરવાની આ ફરજ જેટલી મોટી છે, તેટલી વીચાર કરતાં ખોલલી પણ માલમ પડેછે. માણશને તો વાચા આપેલી છે અને પોતાની હાજત તથા જુસાઓને જાહેર કરી શકેછે. તે છતાંબી નબલાં માણશ પર દયા કરવા, તેને મદદ કરવા, તેનો બચાવ કરવાની આપણી ફરજ છે, તો તેથીબી વધારે નબલાં જાંનવરો જેમની વાચા નથી અને જેઓ માણશને તાબે તથા માણસને આધારે છે, તેમના ઉપર માણશે દયા કરવી કેટલી વધારે ઘટમાન છે! વળી આ પસુ જાંનવરો ખોદાના પેદા કરેલાં છે અને જો તેઓ કોઈને પણ જવાબદાર હોયતો પેદાના કરનાર ખોદાનેજ જવાબદાર હોવાં જોઈએ; માણશ પણ ખોદાતાલાનેજ જવાબદાર છે અને જો માણસની બુધી તથા બલને બાદ કરીએ તો ખોદાવંદની પેદાસ તરીકે તેઓ જાંનવરો સાથ એકસરખી પદવીએ છે અને તેથી ખોદાની એક પેદાસ બીજી પેદાસપર જબરી ચલાવે તે [illegible]દી વાજબી ગણાય નહી.

આપણી તકરારને હજી આગળ ચલાવીએતો આ પશુ જાંનવરોને જીવ આપેલોછે અને તે જીવ તેમને પેઆરે છે. પોતાની ઉપર જુલમાતને જેટલો માણસ ધીકારેછે તેટલો એ બીચારાં ઢોરો ધીકારેછે. જીવ બચાવાને જેમ માણસ નાહાસેછે તેમજ એ ઢોરો નાહાસેછે અને તે છતાં માણસ જે પોતે દુખ ખમવાને અશકત છે, તે જાંનવરો પર દુખ પાડે એ પણ નાલાએક છે. છેલી એક તકરાર એ છે કે આ મુગાં જાંનવરો માણસના ઉપયોગને માટે આપેલાં છે. ઉપયોગની ચીજને સંભાલી રાખવી એ ફરજ માણસને ખુ[illegible]રતી છે, પણ નજીવી ચીજોને સંભાલી રાખવા બાદ આ જીવદાર ચીજપર જુલમાત ગુજારવો એ માણસે પોતે પોતાને નુકસાન કીધા બરાબરછે. દુનીઆંમા કોઈબી ચીજ ઉપયોગ વગરની નથી. જીનામા જીના કીડાનેબી ખોદાતાલાએ ઉપયોગને વાસતે પેદા કીધા છે. ઉંદર જેવું ગંધીલું પરાંણી પણ ગલીચી સાફ કરવાને ઉપયોગી છે. માટે પરાંણીઓ ઉપર બીન જરૂર જુલમાત ગુજારવો તે ખોદાતાલાને અપમાન સરીખું છે.

જાંનવરોથી ઈજા થતી હોય તેમને માણસે મારવાં નહી અથવા દુર કરવાં નહી એવી ઉપલું કેહેવાની મતલબ નથી. જાંનવરો ઉપર નકામો જુલમાત ઈઆ જફા ઘાટકપણે ગુજારવાની સાંમેજ ઉપલી તકરાર ઉભી રહી શકશે. તેમજ વળી જે માણસો પોતાથી ઉતરતાં પરાંણીઓ ઉપર, તેઓ ઉતરતાંછે એટલા વાસતેજ, પોતાના શોખ ઈઆ ગમત ઈઆ એવાંજ કારણસર નકામી અને બીનજરૂર હેરાનગતી ગુજારેછે તેઓનીજ સાંમે આ તકરારને તાકીછે. એવાં ઘાટકી માણસો, એક લખનારના બોલોમાં, "હલકામા હલકા તથા નીચમા નીચ છે." તે માણસ "બાહેરથી દોલત, દબદબા ઈઆ દરજાથી પોતાની એબને ગમે એટલી ઢાંકવા માગે, પણ તે બાહેરના સઘળાં ઢાંકણ છતાં તે નીચપણું ઢંકાવાનું નથી." તેવા દરએક માણસે પોતાની છાતીમા આ શબદો કોરી રાખવા જોઈએ કે જે ધણી નીચમા નીચ કીડાને નકામુ દુખ દીએ તે ધણી તે કીડા કરતાંબી નીચ હોવો જોઈએ.

કવી કાઉપર કેહેછે કે "જે ધણી વગર કારણે એક કીડાપર પગ મેળે તેને હું મારા દોસતની ટીપમા લખશ નહી. જે ગોકલગાય સાંજને વખતે રસતા ઉપર ફસડીયાં ભરેછે, તે ભુલમા મુકેલાં એક પગલાંથી કચડાઈ જાયછે, પણ જેનામા ઈનસાનીએત પેહલેથી ઉતરેલી છે તે જરા બાજુએથી ચાલશે અને તે પસુને જીવવા દેશે." આ વીચાર ઈનસાનીએત ભરેલા છે, અને એ નશીએત દરએક ઈનસાનનેજ માટે આપેલી છે. ઈનસાન જો પોતાથી ચહડતા સોક

દયા ચાહાતો હોયતો પોતાથી ઉતરતાપર તેણે દયા કરવીજ જોઈએ કેમકે આતો દુનીઆનો કાયદો છે કે ઘાતકી માણસ પર કોઈકાલે દયા થનાર નથી, પણ દયા તેનેજ થશે કે જે દયા કરતો હોય અને તેથી દયાની ખુબી સમજતો હોય.

લોકો.

ઈરાંની લોકો.

આપણા હીંદુસતાન દેશની પુરવ તરફના લોકોની મુલાકાત લીધા પછે હવે પશ્ચીમ તરફના દેશોમા નજર કરી એતો ઈરાન દેશના રેહેવાસીઓ આપણું ધેઆન પેહલાં ખેંચેછે—ઈરાંનનો, પારસીઓનો પોતાનો અને પેઆરો મુલક, ઈરાની ઈઆને ફારસી ભાશામા "નીશફે જીહાન" એટલે કે અરધી દુનીઆંના નામથી ઓલખાતો મુલક, કાહની ટીસાઓ વાળા બુલંદ અલબરોજ પાહાડવાળો અને ખીણો તથા કુદરતી આતશખાંનાઓવાળો મુલક, અંજીર અને ખરબુચાં તથા ગુલેગોલાબના બાગોવાળો મુલક, ઈસતખરની અને બીજી નામીચી પણ નાશ પામેલી ઈમારતોનો મુલક, જરતોશતી મજહબને જનમ આપનારો મુલક, યુનાનીઓ અને રૂમીઓ જેવી પરજાઓને હફાવનારો મુલક, શીકંદર અને સીજર જેવા નામચીન શાનશાહાંઓસે લડનારો મુલક. એ દેશના હાલના રેહેવાશીઓને આપણ મોગલને નામે ઓળખીએ છઈએ, પણ પુસતકોમા તેઓ ઈરાંની દાખલજ લખાયછે અને બરોબર તપાસોશું તો હાલના ઈરાંની લોકો તેઓજ છે.

ઈરાંન નામ અસલી આરીઅન ઉપરથી નીકલેલું લાગેછે, અને આરીઅ ભુમી તે થઈ ગઈ છે, કે જાંહાં પારસીઓ, હીંદુઓ, આરબો અને યુરોપીઅનોના વડવાઓ સાથે રેહતા હતા અને જાંહાંથી તેઓ છુટા પડયા હતા. એ રવેસે ઈરાંન દેશનું નામજ તેના પુરાતનપણાની ગવાહી આપે છે. યુરોપીઅન ભાશામા તેને "પરશીઆ' કેહેછે જે તાંહાંનાં ફારસ નામનાં પરગણા ઉપરથી નામ નીકલેલું લાગે છે, ફારસ ઉપરથી પારસ, પરસીસ, પારસી અને પરશીયા થયુંછે. કેખુશરો અને સાઈરસના વખતથી તે સાસાનીઅન પાદશાહઓના વખત સુધી ઈરાંનીઓએ છેક ટાઈગરી સથી ઈનદસ નદીઓવેર વખતે વખત પાદશાહાત ચલાવી હતી. ૧૬ મી સદીમા શાહ અબાસના વખતમા ઈરાંનીઓએ ઘણી જાહોજલાલી પાછી મેળવી હતી. તેની દરબારે સર આનટની અને સર રાબરટ શરલી નામના બે ઈંગરેજ ભાઈઓ ભટકતા જઈ લાગા, તેઓને શાહ અબાસે મોટાં માનથી રાખયા, તેઓએ ઈરાંનીઓને યુરોપીઅન કાયદે લશકરી કવાએદ શીખાડી, તથા તોપ અને દારૂગોલો ઈરાંનમા દાખલ કીધો અને ઈરાંનીઓ જે પેહેલાં માતર સમશેહરથીજ તરકીઓ સાથ જબર લડાઈ ચલાવતા હતા તેઓ હવે તોપથી લડતાં શીખયા. ઉપલા ઈંગરેજોની મદદથી ઈરાંનીઓએ પોરટગીસ તથા તુરકીઓનો દોર ઘણો તોડયો. શાહ અબાસ પછે નાદીરશાહ ઈરાંનીઓનો મોટો શાનશાહ થઈ ગયોછે, જેણે પાછો હીંદુસતાન સુધી પોતાનો .દસત ચલાવયો હતો.

સાસાનીઅન તબકાની શાનશાહાત સુધી ઈરાંનીઓ જરતોશતી ધરમ પાલતા હતા, પણ છેલા યજદજરદના વખતમા જરતોશતીઓનું રાજ પડી ભાગા પછે આરબોનો મુસલમીન દોર ઈરાનીઓ વચે ફેલાયો, જેઓએ કોરાન અને સમશેહેર હાથમા રાખી સરવે લોકોને વટલાવા માડયા અને જે થોડાક ઈરાનીઓ નાહાસી ગયા તથા જે થોડાકો સઘલો જુલમાત છતાં પોતાની અસલી દીનને વલગી રહયા તેઓ સીવાએ સઘલા ઈરાંનીઓ મુસલમાન થયા. હાલના મોગલો ઘણાખરા અસલી પારસી ઓલાદના છે. તેઓમાના કેટલાકોતો હજીબી જરતોશતી મજહબને બાતેનમા માનેછે. એ મોગલો સઘલા ઈરાંનની અસલી પારસીઓની તવારીખને પોતાની તવારીખ ગણેછે તથા કેખુશરો અને બીજા નામીચા પાદશાહઓના હેવાલો જે ઈરાંન દેશના અમરગ કવો ફીરદોશીએ જાલવી રાખયાછે તે હેવાલો ઉપર તેઓ ગોયા જીવ આપેછે. અલબતાં પારસીઓ તરફનો બીજો સઘલો પેઆર અને પારસી તરીકેના સઘલા જુસા તેઓના દીલમાથી ઝરી ગયાછે અને ઈરાંની લોકોની આજે એક જુદીજ કોમ થઈ પડીછે.

આ બાબતને મથાલે હાલના ઈરાંનીઓનું એક જોડું ચીતારયુંછે. તેઓનો ચેહરો અને અગત્ કરીને તેમાની ઈરાંની ઓરતનો ચેહરો આપણા જરતોશતી ઈરાંનીઓને બરાબર મલતો આવેછે. એ ઈરાંની લોકો બદને ઉંચા અને કદાવર હોયછે. તેઓની ચામડીનો રંગ સફેદ અને સોહામણોછે. તેઓના હાથ પગ જાડા અને ભરેલા છે. તેઓના ચેહરા લગાર ગોલ અને લાંબાછે તથા કાકેસીઅન ઓલાદના તેઓ ગોયા નમુના છે. ઉપરના ચીતરમા તેઓનો જે પોશાક ચીતારયો છે તે ઘણું કરીને ઘરમા પેહરી ફરવાનો છે. તેઓ ઘણું કરીને આંગમા એક ટુંકો દગલો પેહરેછે, પગમા ઢીલી ઈજારો પેહરેછે, માથે લાંબી રૂઆંની ટોપી પેહરેછે તથા પગમાં રંગીન પોહલી સપાટો પેહરેછે. બાહાર બરવાસ જતી વેલા તેઓ બદન ઉપર મોટા જભા જેવું પેહરણ નાખેછે. ઓરતોનો પોશાક માથાના લેબાશ સીવાએ બીજી બાબતોમા મરદોના પોશાકથી જાજો જુદો નથી. તેઓ ઘણીખરી પદદેપોશ રેહછે, કેળવણીથી બેનસીબ છે, પણ ઈરાંની મરદોનો તેઓ ઘણો પેઆર ધરાવેછે.

ઈરાંની લોકો મેહેનતુ, ખરતલ અને ચાલાક છે પણ તેઓ ગલીચ, નજીસ અને ફુવડ છે. એકનો એક પોશાક વખતે એક વરસવેર પેહરી રાખેછે અને તે તદન કોહી

જાય તાંહાંશુધી બદલતા નથી. તેઓનો મોટો ભાગ ખેતીવાડી કરેછે. આખું ઈરાન દેશ કાંઈ ફલવંત નથી. તેનો એક મોટો ભાગ તો ઉજડ અને નીમખ્ખના મેદાનનો છે, પણ વળી જે ભાગો ફલવંત છે તાંહાં એટલો પાક થાયછે કે તેમા સઘલા ઉજડ ભાગ કરતાં વધારે ખંગ વલો રેહછે. એ ભાગોમાં ઈરાંનીઓ ઘણીજ અછી ખેતીવાડી કરા જાંણેછે. જાંહાં નજર કરીએ તાંહાં આંખને તાહાડક આપનારી લીલોતરીના બાગો અને ફુઆરાઓનો ગોયા એક ગાલીચો બીછાવી દીધોછે. અકબી યુરોપીઅન ફુલ એવું નાહીં હશે કે જે ઈરાનમાં મલી નહી આવે. અગત કરીને અંજીર, તરબુચ, દરાખ, બદામ, અને પીચ વગેરે મેવા ઉપર તો લોકોનો મોટો ગુજારો ચાલેછે. એ રીતે ઈરાંનીઓ બાગાએત અને જીરાએતમા ઘણા પાહાવરદા છે. તેઓ એવા તોફો ગોલાબ ઉગાડેછે કે ૧૫ ફીટ ઉંચાં તેમના જાહાડ થાયછે.

ઈરાંનીઓ બાગબગીચાના ઘણાંજ શોકીન છે અને અગત કરીને ગોલાબ ઉપર મોહી પડેલા છે. ગોલાબમાથી તેઓ નાદર અરક બનાવેછે તથા બીજા અતરો તથા ખુશબો પણ ઘણી સરસ બનાવી શકેછે. તેઓ શીરાજની દરાખમાથી ઘણો તોફો દારૂ ગાલેછે. હથીઆરો, ગાલીચા, ઘણા દીપતા રંગોની છીટ, વગેરે બનાવીને તેનો તેઓ વેપાર પણ ચલાવેછે. તેઓનો વેપાર ઘણું કરીને અરબસતાન, હીંદુસતાંન, ટુરકસતાંન, રૂશીયા અને યુરોપના થોડાંક દેશો સાથ ચાલેછે. હમણા તેઓમા અફીણનો વેપાર વધી પડયોછે. ચીન દેશને અફીણ પુરૂ પાડવામા ઈરાનીઓ આપણા દેશ સાથ હરીફાઇ ચલાવા લાગાછે, જે વસતુનો પાક તેઓના બાગોમા દર વરશ વધતો ચાલયો છે. ઈરાંનીઓ ઘોડાનો વેપાર કરેછે. તે મુલકના ચોકસ ભાગોમાં જેમકે આજરબાઇજાનની ઉતરે તથા જાગરોસના હારેકટાર પાહડોની વચે ઘણાં ફલવંત ચરાધા આવેલાછે. તે ઉપર જાંનવરનો ચારો ઘણો અછો છે અને અગત કરીને મેંટાં તથા ઘોડાની તોખ્મ ઉપર તાહના ઈરાનીઓ અતીશય ધેઆન આપેછે. છેક અસલી જમાનાઓથી એ ચરાધા આખાં ઈરાનનેજ નહી પણ દુનીઆના બીજા ભાગોને ઉંચો તોખ્મના ઘોડા પુરા પાડેછે.

ઈરાંનો લોકો કસરતબાજ છે. તેઓ સવારી કરવામા હોશીયાર છે, અને જે પરદેશીને સવારી કરતાં નહી આવડે તેને તેઓ સઉ કરતાં વધારે ધીકારેછે. ઈરાન દેશની બાંધણીજ એવીછે કે આવજાવ કરવા માટે સવારી જેવો બીજો ઉપાયજ નથી. ઈરાંની લોકો કેળવણીથી ઘણા બેનસીબ છે. તેઓની કેળવણી કોરાંન પઢવામા તથા વાંચવા લખવામા આવી રહીછે, પણ વાંચવા લખવાનુ ઘણાખરા સઘલાઓ જાંણેછે. તેઓની ભાશા ફારસી છે, પણ ગામડાંઓમા તે બગડી ગઈછે અને દરી નામથી ઓલખાયછે. એ ભાશામા કવીતા, કાંહાંની કીસા, સહરાગાત અને નશીએતો પુશકલછે, પણ જે વીદીઆ હોનરોથી માણસનુ મગજ ખીલેછે તથા બુલંદીએ પોંહચેછે તેનું કશું જ્ઞાન એ ભાશામાં સાચવેલું નથી. તોપણ યુરોપીઅનોના સંબંધમા આવવાથી ઈરાંનીઓમા એલમ હોનરોનુ જ્ઞાન વધવા માંડશે એવું લાગેછે. અગત કરીને ફરેંચ લોકો ઈરાનીઓ સાથ સારી મીતરાચારી બાંધેછે અને ઈરાનના અમીર ઉમરાવો પોતાના બેટાઓને ફરાનસ દેશમા કેળવણી લેવા સારૂં મોકલવા લાગા છે. ઈરાંનમા હમણા હમણા કાલેજ પણ થવા લાગીછે, છાપાનો હોનર દાખલ થયોછે, વીજલીનો તાર દાખલ થયોછે અને બીજી કલાઓ દાખલ થતાંજ સુધારો ચાલુ થશે એવી આશા છે. વરસો વરસ ધરતીકંપથી નાશ પામતા તબરીજ શેહેરથી ૧૮ માઈલ દુર મારાઘા નામનું શેહેર જંઘીસખાનના દોતરા હલાકુના વખતમા વીખયાત હતું, કે જાંહાં તે શાહજાદાએ પંદીતોને ભેગા કીધા હતા અને જાંહાં એક ડુંગરને મથાલે "આબસરવેટરી" ની નીશાણી હજી નજરે આવેછે.

ફારસી ભાશા જેને યુરોપીઅનો "એશીયાખંડની ઈટાલીઅન ભાશા" કેહેછે, તે મીઠી અને ફશાહત ભરેલી છે. એ ભાશામા શહુરાગાત એટલી થઈ શકેછે કે સાંમો ઘણી ખુશાલીમાં ગરક થાયછે. એ ભાશાના મીઠાસથી તેને બોલનારા ઈરાનીઓની ચાલચલગતમા પણ મીઠાસ આવી ગયોછે અને એ લોકોમાં તાજીમતવાજો તથા અદબ અદાના જેટલા કાયદા જાઓજ છે, તેટલા બીજા કોઈ લોકોમા નહી હશે. માન અકરામના એ કાયદા તે ઈરાંનીઓમા ગોયા એક વીદીઆ થઈ પડીછે અને તેને "કાયદએ નીશેશત વ બરખાશત" ઈઆને "બેસવા તથા ઉઠવાના કાયદા" એવું નામ આપેલુંછે. બચપણથી એ કાયદાની તાલીમ આપવામા આવેછે અને તેથી એક બાલક પણ પોતાના બાપની ગેરહાજરીમા તમારી એવી નમનતાઈથી મુલાકાત લેગે, તથા એવી અદા અને કુરનશ બજાવશે અને એવા મીઠા શબદોમા તમારી તારીફ કરશે કે તમે ખુશી થઈનેજ ઘર જવાના. કેઈ મીજલશમા બેસવું, કેઈ મીજલશમા ઉભા રેહવું, સરઘસમા કેટલી હારમા ચાલવું, અથવા પહરાણાને લેવા કાંહાંસુધી જવું, કેરે અને કેમ હુકો પીવો અથવા કાફી પીવી, એ સઘળી કીરીઆમા તમારી હાજરી એક ઈરાંનીને પસંદ છે કે નહી તેની નીશાણો છે, પણ વધતી સહુરાગાત તે ખુસામતની બેહેન છે અને ખુશામત સાથ જુઠું, દગો, તથા ઠગાઈ જોડાયલી રેહછે. ઈરાંનીઓ જેટલા મીઠાછે તેટલા તેઓ જુઠાંથી વેગલા નથી.

અગત કરીને દરબારમા આ ઉઠ બેસની રીતભાંત ઘણી કંટાલો ઉપજાવનારી થઈ પડીછે અને યુરોપીઅન એલચીઓ તે સઘળા કંટાલામાથી પસાર થવા કરતાં પાદશાહના તખ્તની આગળ જવાનુંજ માંડી વાલેછે. પાદશાહને "કેબલે આલમ" કેહેછે. ઈરાનના હાલના શાહ પાસે એક બાંગડીની જોડ છે, જેની કીમત એક કરોર રૂપીઆની ગણવામા આવેછે. એક બાંગડીમા હીરો છે, તેને "દરીઆઈ નુર" કેહછે અને તેના જેવો ઝલકાટ બીજા કોઈ હીરામા નથી. બીજી બાંગડીમાનો હીરો "તાજે માહ" નામથી ઓળખાયછે અને તે પણ ઝલકાટમા કોઈ બીજા હીરાથી બરોબરી થઈ શકે એવો નથી. ઈરાંનના શાહનું નાદર કારીગરીનું તખ્ત હીંદુસતાનથી નાદરશાહાએ કરેલી લુટમાથી મળયુંછે. એ તખ્ત સોનાનું અને હીરાનુંછે, તથા તેને હેઠેથી મોરનું રૂપ આપેલુંછે. એ તખ્ત અતી ઘણું વખણાયછે.

ઈરાંની લોકોની વસતી ૧ કરોર માણુશની ગણાય છે. તેઓના બે ભાગ છે. પેહેલો ઠરીઠામ વસનારો ભાગ ૭ા લાખ માણુસોનો છે, બીજો ભટકતો ભાગ બાકીના ૨ા લાખ ઈરાંનીઓનો બનેલોછે. હંમેશના રેહનારાઓથી શેહરો અને ગામડાંઓ વસેલાંછે, અને વેપાર તથા ઉદયોગ તેઓના હાથમાં છે. ભટકતા લોકો મોસમ અને વખત પરમાણે પોતાના રેહઠાણુ બદલતા ફરેછે. બીજા ભાગમા તરકોમાન, આફઘાન, અને બીજી કોમોની ભેલસેલ થયલીછે. એ ભટકતા લોકોના ઘણાક ટોલા થયલાછે, જેમાના કેટલાક ટોલાઓ એકેકથી તદન સવતંતર છે, પોતાનું સઘળું રાજ પોતાની જંગલી રીત પરમાણે પોતે ચલાવેછે અને તોપણ સરકારને માન આપેછે જેઓથી સરકારને હંમેશ મોટી મદદ મળેછે. તેઓ ઘણાખરા ભરવાડનું કામ કરેછે અને તે પરજ જીવેછે. એ ભટકતા ઈરાંનીઓના પણ બે ભાગ થયાછે. કેટલાકો ભટકવાની આદત મુકી બેઠા છે, જેથી બીજાઓ તેમને ઉતરી ગયલા વીચારેછે. એ ભટકતાઓ આખું વરસ તંબુઓમાજ કાહાડેછે અને ઘરોમા વસવું તથા સુકું પાકું સીવાએ વધારે ખાવું તેમને મનસે હરામ છે.

સઘળા ઈરાંનીઓ ઇસલામી ધરમ પાલેછે, પણ તેમના ઉપલા બે ભાગ વચે ફરક પડી ગયોછે. "શેહેરેનશીન" ઈરાંનીઓ શીહા ગણાયછે, તેઓ મહમદના પેહલા તરણ ખલીફો અબુબેકર, ઉમર અને ઉસમાનને ના પસંદ કરેછે તથા તેમને માતર ધરમની ગાદીના લુટારા ગણેછે, જે ઉપરથી તેઓ માતર ચોથા ખલીફ આલીનોજ દાવો ઘટતો વીચારેછે. ઈરાંની લોકોની પોણી વસતીનો એતેકાદ એ પરમાણેછે, પણ ભટકતા લોકોથી બનેલો બાકીનો પા ભાગ સુની મુસલમાનોનો છે, જેઓ ઉપલા તરણે ખલીફોને ખરા માનેછે તથા ઘણા ચાહેછે અને તેથી ઈરાંની લોકોના આ બે તડાં વચે ઘણીવાર ઝઘડો ચાલયા કરેછે.

સોજાનું દરદ.

બદનના ભાગો ઉપર સોજો ચહડેછે, તે તરેહવાર જાતનો હોયછે અને તરહવાર કારણોથી થાયછે. નબલાઈનો સોજો ચહડેછે, લોહીમાંથી પાંણી થાયછે તો સોજો ચહડેછે, ઘણાક દરદોની આગળ ઈઆ પાછળ સોજો ચહડેછે. કેટલાંક દરદો જેગકે ભાગેલાં હાડકાંના છેડા ઉપર સોજો ચહડેલો ફાયદો કરેછે અને કેટલાંક દરદોમાં ફાયદો કરવા સારૂ સોજો ચહડાવાની દવા વાપરવી પડેછે. પણ અતરે જે સોજા વીશે બોલીએ છઈએ તે સાધારણ સોજાનું દરદછે, જે સોજો બીજાં દરદોને કારણ આપેછે, જે સોજો લોહી ધાઈ આવવાથી થાયછે. કદાચ એને મારે ઈંગરેજી શબદ વાપરવાથી વધારે સમજ પડશે. જેને ઈંગરેજીમાં "ઈનફલેમેશન" કેહછે, તે બદનના સાધારણ બનાવ ઉપર અમે અતરે થોડુંક લખવા માંગીએ છઈએ.

આ જાતનો સોજો બદનના કોઈ પણ ભાગ ઉપર આવી શકેછે. બદનની ઉપરના ભાગોમાં, જેમકે હાથ પગ વગેરેપર, તેમજ બદનની ઈંદરીઓપર જેમકે આંખ, કાંન, વગેરેપર અને તેમજ બદનના માહેલા ભાગોમાં જેમકે ભેજું, કાલજું, ગલું, ફેફસું વગેરેપર એ સોજાનું દરદ લાગુ પડેછે. એ રીતે જોતાં બદનનો કોઈ ભાગ એવો નહી હશે કે જે કોઈ પણ વખતે આ મરજને આધીન નહી હોય. તેમ કોઈજ એવો મરજ પણ હશે કે જે માણશજાતના બદન ઉપર આના જેટલી અસર ચલાવતો નહી હોય. કોઈવાર આ સોજો જલદી ઉતરી જાયછે અને કોઈવાર તે વધી પડી બીજાં દરદોપર નાખેછે. બદનના કોઈ ભાગ ઉપર તે થોડીજ ઈજા કરેછે, પણ ભેજાં અથવા ફેફસાં જેવા કોઈ ભાગ ઉપર લાગુ પડતાં તે મોટી ધાસતી પેદા કરેછે.

કોઈ પણ ઠેકાંણે આ "ઈનફલેમેશન" અથવા સોજો કેમ થાયછે તેની થોડીક સમજ આપણે ધરાવવી જોઈએ. આ દરદનો જનમ ચામડી તલેની બારીક "કપીલરી" ઈઆને બાલ બરોબરની નલીઓમાં થાયછે, કે જે નલીઓ તનદરોસત હાલતમાં લોહીથી પોશન કરવા તથા પરસેવ વગેરેને બાહેર કાહાડવાનું કાંમ બજાવેછે. પણ તે નલીઓમાં બીગાડ થવાથી તેઓ રાતાં લોહીથી ભરાઇ જાયછે, જેથી તે ઉપસી આવેછે અને તે ઉપર સોજો ચહડેછે. લોહી ભરાઈ જવા છતાં વધતું લોહી તાંહાં આવયા કરેછે, જેથી તે સોજાવાલો ભાગ બાહારથી લાલ થઈ આવેછે તથા ગરમ થઈ આવેછે. અને છેલે તે નલીઓ તંગ, કઠણ તથા ભારી થઈ હેઠલની જ્ઞાનતંતુઓ ઉપર દબાણ કરેછે તેથી આ સોજામાં જેવો બદનનો ભાગ તે પરમાંણે ધટકા ભરવાનું, અથવા હોંસા મારવા અથવા બીજું દુખ થાયછે. આ દરદી હાલતમાં સોજાવાલા ભાગના લોહી મધે ઘણો ફેરફાર થાયછે. તેમાં "ફાઈબરીન" નામની વસતુ તથા પાંણીનો ભાગ ઘણો વધેછે અને લોહીની બનાવટમા જે લાલ દાંણા આવે છે, તે ઘણા ઓછા થઈ જાયછે.

સોજાના દરદની સાધારણ સમજ એટલીજ છે. પછે તે સોજો એક આંગલાંપર હોય ઈઆ બદનના છેક અંદરના ભાગ ઉપર હોય, તોપણ તેનો સબબ અને સધીતી ઉપર જણાવવા પરમાંણેજ છે. ઉપલી સમજણથી એમ નહી વીચારવું કે હંમેશ આ સોજો લોહીમાં બીગાડ થવાથીજ આવતો હોય. લોહીના ફરવામા તથા હાલતમાં ઉપલો ફેરફાર બીજા કારણોથી પણ થાયછે. વાગીયાથી, જખમ થવાથી, ભોકાયાથી, દાજવાથી, હવાનાં અથવા બદનની ગરમીના અચબુચા ફેરફારથી પણ લોહી એ પરમાણે ચોકસ ભાગ ઉપર ધાઈ આવીને સોજો પેદા કરેછે. એ વખતે તે આખા ભાગ ઉપર લોહી ઓછું વધતું ફરેછે; કોઈ ઠેકાંણે ધીમે અને કોઈ ઠેકાંણે જલદી ફરેછે.

ઉપલી હકીકત ઉપરથી "ઈનફલેમેશન" ને પીછાણવાની નીશાણો તરતજ વાંચનારી બાનુઓના ધેઆનમાં ઉતરશે. પેહેલાંતો સોજાવાલો ભાગ લાલ થાય, પછે તે સુજી આવે, તરીજી નીશાણુ એકે તે ગરમ થાય અને ચોથું તેમા બહુ આગ બલે, ધટકા ભરે અથવા ખેંચાંણ અને દુખાવો થાય. ભાગનું લાલ થવું, બીજાં દરદોમાબી થાયછે, પણ જારે આ "ઈનફલેમેશન" ના સોજાથી લાલ થયું હોય, તારે આંગલાં દાબવાથી તે જગા સફેદ થાયછે અને આંગલાં કાહાડવાથી પાછી લાલ થાયછે, તે ઉપરથી આ સોજો માલમ પડેછે. બદનની બાહારના અવીઅયો ઉપર સોજો લાગુ પડેછે તો આ નીશાણોથી તેની સેહેલમા પરીખશા

થાયછે, પણ બદનની અંદરના ભાગો ઉપરનો સોજો એ પરમાંણે દેખાતો નથી અને તેથી જલદીથી ઓળખાતો નથી. નબલાં માણસોને આ દરદ વધારે લાગુ પડેછે અને પોચા ખવાશના આદમીઓને હેરાનગતી વધારે માલમ પડેછે.

વઈદક શાસ્ત્રમા આ દરદના બે ભાગ કરેલા છે. એક "લોકલ" ઇઆને બદનના કોઈ ચોકસ ભાગ અથવા સાંધાને થતો સોજોછે. પણ જારે ઘણું લાગે એવા કોઈ ભાગ ઉપર "ઇનફલેમેશન" થાયછે તારે બદનની એવી હાલત બનેછે કે જે સાધારણ રીતે તાવને નામે ઓલખાય છે અને જારે ચોકસ રગોમા એ દરદ લાગુ પડેછે તારે "ઇનફલેમેટરી ફીવર" થાયછે. એ બીજી જાતના સોજાને "જેનરલ ઇનફલેમેશન" કેહુછે. વળી આ સોજો જુદા જુદા ભાગ ઉપર વધતા કે ઓછા વખતમાં ચહડેછે ઇઆ ઉતરેછે, તેમજ જેવો બદનનો ભાગ તેવો વધતો કે ઓછો વખત તે ટકા રેહછે. દરદના તે પરમાણ પરમાણે આ દરદના બીજા બે ભાગ કરવામાં આવયાછે, એક તીખશણ અથવા જોરાવર સોજો અને બીજો જુનો અથવા નબલો સોજો. દરએક દરદની હાલતમાં ખુદરત પોતેજ તે દરદને મટાડવાની તજવીજ કરેછે અને તેજ પરમાંણે આ દરદની વેળા બદનમાં તેને દુર કરવા માટે પોતાની મેળે હેઠલ ટાંકેલા ઉપાયો થાયછે.

૧ લો ઉપાય "રેસોલયુશન" ના નામથી ઓલખાય છે, ઇઆને ધાઇ આવેલું લોહી ધીમે ધીમે પાછું વીખરાતું જાયછે અને સોજો બેસી જાયછે. સાધારણ ઘડ, ઘુમડાં તથા ફુલા એ પરમાણે બેસી જાયછે. ૨ જો ઉપાય જે ખુદરત કરેછે તે "હેમરેજ" નામથી ઓળખાયછે ઇઆને ફુલેલો ભાગ ફાટે અને તેમાંથી લોહી બાહેર નીકલી જાય. એ પરમાંણે ઘણાક સોજાના સાધારણ દરદો ફાટીને સાજાં થાયછે. ૩ જો ખુદરતનો ઉપાય "સુપરરેશન" નામનો છે, જેમાં લોહીનું પરૂં બનેછે અને તે ચામડી ઉપર ધીમે ધીમે દબાંણ કરી ચામડીને પોતામાં ચુસી લીએછે અને પછે ચામડીની ઉપર મોહડું કરી બાહેર નીકલેછે. ૪ થો ખુદરતી ઉપાય "ગાંગરેન" નામનો છે, તે એમ કામ કરેછે કે સુજેલો ભાગ અતીઘણો સુજી આવીને પછે કોહવા માંડેછે અને તે સુહન મારી જાયછે, જેથી તનદરોસત ભાગ મુવેલા ભાગથી વેગલો રેહછે અને દરદ સોજા ભાગપર જતું નથી. એ પરમાણે આ દરદ સાજું કરવાને ખુદરત પોતેજ કોશેશ કરેછે અને કોઇવાર બાહારની દવા વગર દરદીને ખુદરતના આધાર ઉપર સંભાલથી રાખી મેળવામાં આવેછે, અથવા જો દવા દારૂની અગત પડેછે તો માતર ખુદરતના કામને મદદ આપવાનેજ તે દવા કામ લાગેછે.

આ દરદના ઇલાજો દરદી ભાગ તથા દરદની હાલત પરમાણેના હોયછે. જુદા જુદા ભાગ પરમાણે જુદી જુદી દવા વાપરવામાં આવેછે અને તે દવા આપણે અતરે લખવા બેઠા નથી. તેવી દવા કરવાનું કામ ડાકટરોનું છે. પણ આ દરદના ઇલાજોમાં જે સાધારણ કાયદા ધેઆનમાં રાખવા જોઇએછે, તેની ટુક સમજ આપીને આ વીશય આ પણ પુરો કરીશું. એક કાયદોતો એ છે કે જે બાહેરના કારણથી દરદ થયું હોય, તે કારણ પેહલાં દુર કરવું, જેમકે ગોલી વાગવાથી સોજો ચહડયો હોયતો પેહલાં તે ગોલીને દુર કરવી. બીજો કાયદો એ છે કે દરદી ભાગને જેમ બને તેમ આસાએસ આપવી અને તે ભાગને કાંઈ પણ મેહેનત ઇઆ હીલચાલ કરવા દેવી નહી. તરીજો કાયદો એ છે કે દરદી ભાગ ઉપરથી લોહીને ઓછું કરવું. જો દરદી કુવતમંદ હોયતો ડાકટરની સલાહ લઇને સંઘરાથી અથવા જલોથી લોહી કાહાડવામા ફાયદો છે. તેમજ લોહીનું જોસ ઓછું કરવા માટે જોલાબ પણ ઉપયોગીછે અને અકસર કરીને કબજ પેટવાલા દરદીનેતો જોલાબ જરૂરનો છે. જો દરદી નબલો હોયતો સંભાલ એ લેવો જોઇએ કે તેનું લોહી કાહાડવાને બદલે તેને કઉતીનો ખોરાક આપવો. ધાઇ આવેલાં લોહીપર જેમ જોરાવર માણસમા લોહીનું ઘણું જોસ થતું લગાર અટકાવવું જોઇએ; તેમજ નબલાં માણસમા લોહી ધીમે ફરેછે, તેના ધાઇ આવેલાં લોહીને નીકલી જવા માટે પુશતીકારકર ખોરાકથી કુવત પણ આપવું જોઇએ.

બે જવાહેરોની કાંહાંની.

યુરોપખંડમાં રસીઆ દેશના શાનશાહા પાસ ઘણું જવાહીરછે, પણ તેમાના બે સરવેમા સરસ હીરાછે, તેની તવારીખ જાણવા જોગછે. એ બે હીરામાં એક કબુતરના ઇડાં જેવો છે, અને તેને રસીઅન લોકો "ઓરસુફ" કરી કેહેછે બીજો આપણી નાહાની આંગલીના જેટલોછે અને તેનુ નામ શાહાછે. એ બંને નંગો પેહેલા સોફીસ લોકો પાસ હતાં. તારબાદ તે નાદીરશાહાના તાજમાં બીરાજવા લાગા, જેને ઇરાનીઓ "દરીઆનો આફતાબ" અને "પાહાડોનો માહાતાબ" ને નામે ઓલખતા હતા. જારે નાદીરશાહાને મારી નાખવામાં આવયો, તારે તેનું જવેરાત લુટાઇ ગયું અને તેના જે કીમતી હીરાઓ હતા તે કેટલાએક સીપાઇઓને હાથ ગયા, જેઓએ ઘણી સંભાલથી છુપાવી રાખીયા.

એ પછે શા ફરાસ નામનો એક આરમીનીઅન પોતાના બે ભાઇઓની સાથ તે વખતે બુસોરામાં રેહેતો હતો. એક દાહાડો એક આફગાન તેની પાસ આવીયો, અને એક હીરો, જે "પાહાડોનો માહાતાબ" હતો તે એક પાનું, એક ઘણાજ મોહોટા કદનું માણક, એક સરસ પાણીનું સનીસચર જેને મોગલો "અલ્લાની આંખ" કેહેતા હતા, તથા બીજું કેટલુંક જવાહીર વેચવા જણાવીઉં. પણ આ જવાહીરની કીમત એટલીતો થોડી માંગી કે શાફરાસને શક ગયો કે એમાં કાંઈ દગોછે તેથી પોતાની પાસ ઘરમાં પઇસા નથી કરી બાહાનું કાહાડી તે આફગાનને બીજે દીને આવવા જણાવીઉં. શાફરાસ કાંઈ દગો રમે એવો શક તે આફગાનને ગયાથી તે શેહેર છોડી બીજે શેહેર નીકલી ગયો. સાફરાસ અને તેના ભાઇઓએ પેલી આફગાનની ઘણી પણ તલાસ કીધી પણ કેથે માલમ પડીયો નહી. થોડાંએક વરસ ગુજરવા બાદ એક દીવસ પેલો આફગાન પેલા તરણ ભાઇઓમાના એકને બગદાદમાં મલીયો. તેને પુછપરછ કરવાથી જણાવીઉં કે તેણેતો એક ઘણાજ સરસ ઘોડાની જોડ અને પાંસઠ હજાર પીએસતરે તે સરવે જવેરાત વેચીયું.

એ ઉપરથી સાફરાસે તે જવેરાત ખરીદ કરનારનું ઘા

સોધી કાહાંડીયું કે જે એક જુ અથવા યાહુદી હતો. શાફરાસ તે જુની પાસ ગયો અને તેણે જે કીમત -પેલા જવેરાતની આપી હતી તેના કરતાં બમની સાફરાસે આપવા જણાવીયું પણ તે જુએ આટલી કેમ તે વેચવા ના કહું. પેલા તરણુડે ભાઈઓએ પેલા જુને મારી નાખી તેની પાસનું જવાહીર ચોરી જવાનો ઠેરાવ કીધો. એ પરમાણે એક દીવસે પેલા જુને ઠાર કરી તેની સરવે માલ મતા ચોરી ગયા અને બીજે દીવસે તેના અસલ ધણી આફગાનને પણ ઠાર કીધો કે આ ખુન વીસે કાંઈ પણ પતતો મલે નહી. તાર પછે એ બે જણના ખોખાને નદીમા ઝોકાવી દીધાં. થોડા દીવસ પછે આ ચોરેલા માલના ભાગ કરતી વેળા તરણુડે ભાઈઓ વચે કજીઓ થયો, તે ઉપરથી શાફરાસે પોતાના બે ભાઈઓને જેહેર દઈ ખુન કીધું.

તાર પછી આ બે જવેરાતઃની ચોરીને સારૂં નાતરસ ખુન કરનારો શાફરાસ કાંનસટાનટીનોપલ નાહાસી ગયો, તાંહાંથી હોલંડ દેશમા ગયો, તે દેશમા રહી પોતાની પાસનું જવેરાત ઈયુરોપખંડની મોટી દરબારોમા વેચવા મોકલીયું. રૂશીયાની રાંણી બીજી કેથેરાઈને એકલો "પાહાડોનો માહાતાબ" જ ખરીદ કરવા જનાવીયું, એ ઉપરથી શાફરાસ રસીઆ દેશ ગયો અને તેને દરબારમા રાણીની હજુર દાખલ કીધો. આ એક હીરાની કીમત શાફરાસે નીચે પરમાણે માંગી—તેની જીંદગાની સુધી દર વરસે દસ હજાર રૂબલશનું વરસાન આપવું, પાંચ લાખ રૂબલશ દર વરસે પચાસ હજાર રૂબલસના અફતાએ દસ વરસમાં પુરા કરી આપવા અને અમીરી ખેતાબો આપવા. કાઉનટ કેનીન કે જે તે વખતે પરધાન હતો તેણે આ સાટું કરવાને જેમ બને તેમ વીલમ લગાડીઓ. એટલામાં શાફરાસ ઘણા લખલુટ ખરચથી કરજમાં આવી પડીયો. એ ઉપરથી લાભ લઈ કેનીને આ હીરો ખરીદ કરવાનું સાટું એકદમ માડી વાલીયું.

રસીઆ દેશના ધારા પરમાંણે શાફરાસથી પોતાનું દેવું અદા કીધા સીવાએ આ દેશ છોડી જવાએ નહી અને તેની પાસ પઈસા ન હોવાથી દરબારના જવેરીઓએ પેલો હીરો ઘણીજ જુજ કીમતે પડાવી લેવાનો ઠેરાવ કીધો. આ સધળું તરકટ શાફરાસને માલમ પડવાથી તેની પાસનું બીજું જવેરાત જે હતું તે આ શેહેરમાં વેચી નાખી પોતાનું દેવું અદા કીધું અને શેહેર છોડી કેથે જતો રહો, એની પછવાડે જાસુસો મોકલવામાં આવેઆ પણ તેમને હાથ એ આવીયો નહી. દસ વરસ પછી પેલું સાટું પાછું જારી કરવામાં આવીયું તે વખતે શાફરાસ એસટરાખાનમાં રેહેતો હતો. એ વખતે શાફરાસે જરા ભારી થઈ રાણીને જણાવીઉં કે અગરજો તમારે આ હીરો લેવો હોએતો હું સમીરનામાં આવું અને તાંહાં તમારો એક આડતીઓ મોકલીને સાટું નકી કરવું. કેથેરાઈને એ પરમાંણે કરવાને કબુલ કીધું. અને તે હીરો આ રાણીએ છ લાખ રૂબલસ રોકડા, એક લાખ સીતેર હજાર રૂબલસની નોટ અને અમીરી ખેતાબો એ સરવે મલી નજદીક પચીસ લાખ ફરાનકસે વેચાતો લીધો.

સાફરાસે પોતાના બે ભાઈઓના ખુન તથા એક જુ અને એક આફગાનના ખુન કીધાથી પોતાને વતન જઈ શકીઓ નહી તેથી આશટરાખાનમાંજ રહો અને પોતાની જાતવાલી એક ઓરત સાથ નેકા કીધા. તેઓને સાત છોકરીઓ થઈ. તારપછે તેના એક જમાઈએ પોતાનો વારસો જલદીથી મલવાની ધારણાથી પોતાના સસરાનું ખુન કીધું. આ ખુની સાફરાસે જે મોહોટી દોલત એકઠી કીધી હતી તે શરવે જમાઈઓ વચે વેંહેંચવામાં આવી. એ દોલત નજદીક પચાસ લાખ ફરાનકસની હતી તે શરવે જમાઈઓએ ઉડાવી નાખી, અને આજે આ શાફરાસના કુટુંબ કબીલા આશટરાખાનમાં ભીખારી હાલતે રેહેછે. (ક)

રાત અને રૂત.

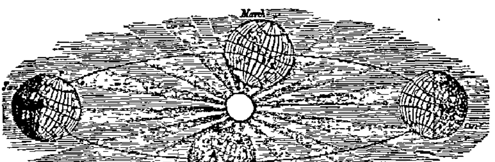

"દુનીયાંના દોડ" ના મથાલાં હેઠલ આપણે આ પરૂથવીના ગોલાની ગતી વીશે થોડીક તપાસ કીધીછે. પરૂથવી ફરેછે કે થંભછે, તે કેમ ફરેછે અને કેટલી ઝડપથી ફરેછે તે સધલાંનો ટુક સાર એ છેલી બીનામા આપણે વાંચયોછે. હવે દુનીઆંની એ દોડના પરીનામનો આપણે થોડોક વીચાર કરીએ. સુરજને થંભ રાખી પરૂથવીને દોડતી કરવામા શું ફાયદો થાયછે? શું ગરજ સરેછે? કોણુની ગરજ સરેછે? એ અગતના સવાલો છે. આ બાબતની સમજ ઘણી સેહેલ છે, તે હેઠલ આપીએ છઈએ, જે ઉપરથી જણાશે કે રાત અને દીસનો દુનીઆમા દરરોજ જે બનાવ બનેછે અને વરશમા જે ચાર રૂતુ બનેછે તે આ પરૂથવીની ગતીનું પરીનામ છે, અને એ દોડ દુનીઆને ફાયદો કરનારી છે.

આગલી બાબતમાં લખેલી તરણ બીના આ વખતે યાદ કરવી જોઈએછે. એકતો એકે પરૂથવી પોતાની ધરી

ઉપર દરરોજ આસરે ૨૪ કલાકમાં ફરી રેહછે. બીજી બીના એકે એ ગતી ઉપરાંત પરૂથવી આસરે ૩૬૫ા દાહાડે સુરજની આસપાસ ફરી આવેછે. અને તરીજી બીના એકે આ બેહુ ગતી વચે પરૂથવીની ધરી સુરજની સાંમે બરાબર સીધી રેહતી નથી, પણ હંમેશ જરા આરકતરી રેહછે. આ પાછલી બાનાની વાંચનારી બાનુઓને આગલ સમજ પાડેલીછે, પણ ઉપલી આકરૂતીથી એ બીના ફરીથી વધારે સારી રીતે સમજ પડશે.

એ આકરૂતીમા પરૂથવીના ગોલાને એક કુડાંલાંમાં સુરજની આસપાસ ફરતો મેલયોછે. તેમાં ઉતરથી દખણ તેની ધરી પાડેલીછે અને મધીઅરેસા (ઇકુવેટર) નો છેડો સુરજની તરફ છે. પરૂથવીની ધરી ઉતરથી દખણ હોવાથી તેની આસપાસ પરૂથવી પુરવથી પશચમ અથવા એક બાજુથી બીજી બાજુએ ફરેછે, જેથી પરૂથવીના ભાગો ૨૪ કલાકમાં સુરજની બાજુએ એકવાર ફરી જાયછે અને તે બાજુના ભાગ ઉપર દીસ અને પછવાડેના ભાગ ઉપર રાત રેહછે. પણ આ ધરી દુનીઆના બેહુ દરૂઓની વચે હોવાને બદલે પુરવ અને પશચમ છેડાની અથવા મધીઅરેસાની વચે હતે અને તેથી જો પરૂથવી પુરવ અને પશચમ વચે અથવા બે આસપાસની બાજુઓ વચે ફરવાને બદલે ઉતરથી દખણ અથવા ઉપરથી હેઠે ફરયા કીધી હતેતો જેમ ઉતરથી પશચમ ફરવાથી સઘલા ભાગ સુરજ આગલ આવી જાયછે તેમ બનતે નહી, પણ માતર અડધાજ ગોલાપરના ભાગ ઉપરથી હેઠે ફરયા કરીને હંમેશ સુરજની બાજુએ રેહતે તથા બાકીનો અરધો ગોલો ઉપરથી હેઠે ફરવા છતાં તે શુરજ ગમ આવી શકતે નહી.

તેનુ પરીનામ એ થાત કે દુનીઆના અડધા ભાગ ઉપર હંમેશે દીસ અને બાકીના અડધા ભાગ ઉપર હમેશ રાત રેહત. પણ એ પરમાણે ધરતીને ઉપરથી હેઠે ફરતી મેલી નથી, મગર એક બાજુથી બીજી બાજુ ફરતી મેલીછે તેથીજ રાત અને દીસ સરવે જગોએ સરખાં પરમાણમા થઈ શકેછે. પણ વળી ચોકસ વખત સુધી ઇઆને શીયાલામા રાત લાંબી રેહછે અને ચોકસ વખત સુધી ઇઆને હુનાલામા દીવસ લાંબો હોયછે. તે ઉપરથી પેહલેથીજ અટકલ કરી શકાયછે કે દુનીયાં એક બાજુથી બીજી બાજુએ ફરતાં તેની ધરી સુરજની સાંમે સરખી નહી પણ જરા આડી અથવા એક તરફ ઘલેલી હોવી જોઇએ. તે કેટલી ઢેલાવદાર છે, તે ઉપલી આકરૂતીમા જણાશે. આ કુંડાલામા ઉતર અને દખણ દરૂની લીટી સીધી નથી પણ કલમતરાસ છે, તે લાંબી ટુકી રાત અને દીસનું કારણછે.

ઉપલાં કુંડાલામા ઉપર અને હેઠે મારચ તથા સપટેમબર મહીનામા પરૂથવીને ફરવાની જે જગા બતાવીછે, તાંહાં પરૂથવીની આડી ધરી સુરજની સામે બરાબર આવે છે તથા તેના સઘળા ભાગપર કીરણો સરખાં પડેછે, જેથી વરસમા એ બેવાર દાહાડો અને રાત સરખી થાયછે, પણ કુંડાલામા આપણા જમના હાથ ઉપર દુનીયાંની ડીસેમબર માસની હાલત ચીતારીછે, જે વેળા ધરીનો ઉતર છેડો સઘળો અંધારાંમા ઘંકાઇ ગયોછે તથા દખણ છેડો સઘળો અજવાળામા રહયોછે. એ છેડાઓ ઉપરથી જેમ ધરતીની વચેની લીટીઓ જોતાં જઇએ છઇએ તેમ તે લીટીઓ વધતાં ઓછાં અજવાળાં તથા અંધારાંમા માલમ પડેછે. એજ પરણે વળી કુંડાલાંના ડાવા હાથ ઉપર જુનમાસમા દુનીઆં ઉતર છેડો સઘળો ઉજરડાંમા રેહેછે અને દખણ છેડો છડામા લપેટાયલોછે. એ પરમાણે જેમ પરૂથવી સુરજની આસપાસ ફરતી જાયછે તેમ તેની ધરી આડી હોવાથી ધરતી ચોકસ ભાગો સુરજની તરફ વધતો ઓછો વખતજ રહીકેછે અને તે મુજબ વધતો ઓછો દીવશ અથવા રાત થાય

પણ હવે એમ સમજીએ કે આ ધરી એટલી આતરી રાખવાને બદલે કુંડાલાંમા સીધીજ રાખી હતેતો પનામ એ નીપજતે કે દુનીઆના સઘળા ભાગોમાં હંમે સરખો દાહાડો અને સરખી રાત રેહતે, પણ તેમ થતાં રસતી આર રૂતુની હાલની ગોઠવણમા ફેરફાર થતે. રલાંબી હોયછે એટલે ધરતી એવે ઠેકાંણે આવે છે કે તેનાકસ ભાગ સુરજ આગળ ઓછો વખત ફરે તાંહાં સુરજ કીરણ પણ તેના ઉપર ઓછાં અથવા આરકેતરાં પડેછે, ને તેથી તેટલા ભાગ ઉપર ઠંડી વધારે લાગેછે. તેમજ ળી ધરતી એવે ઠેકાંણે હોયછે કે ચોકસ ભાગ સુરજની ત વધારેવાર રેહછે તો તાંહાં ગરમી વધારે માલમ પડેછે. પરમાણે દુનીઆંની દર વરસની મુસાફરીમા ધરતીની જી જુદી જગા મુજબ જુદાં જુદાં મુળકોમા એકસરખી આવયા કરેછે. રાત અને રૂતનો એટલો સંબંધ આપ જોઇએ છઇએ અને આશા રાખીએ છઇએ કે રાત અ રૂત કેમ થાયછે તેની વાંચનારી બાંનુઓને થોડીક સમજ ડી હશે.

અજાએબ જેવી કસર.

ડયુક ઓવ માલબરો જારે ઘરડો થયો અને ચાલ ને અશકત હતો, તારે પણ પોતાની કલબમાંથી ઘેરવેર ડતી થંડીમાં અને અંધારી રાતે એક પાવલી બચાવવા સારૂ પગે ચાલીને જતો હતો. અગરજો આ ડયુકને એ વું માલમ હતે કે તેની દોહોડ કરોડની દોલત તથા તેના ખેતાબો તેના કટા વેરી લારડ ટરેવરના નબીરાને મલસે તો તે આવી રીતે નાણું એકઠું કરતે ?

સર જેમસ લુથર એક દાહાડો "સેંટ જોરજીસ કોફી હાઉસ" માં ગયો હતો. તાંહાં પોતે જે કાંઇ ખાધું તથા કાફી પીધી તેના પઇસા આપવા સારૂ એક રૂપાનો સીકો વટાવીયો અને બાકીના પઇસા પાછા લીધા. પછી ચાકરોએ તેને ઉંચકીને ગાડીમાં બેસાડીયો, કારણકે તે લંગડો હતો. તે પોતાને ઘેર જઇને જોએછેતો પેલા તરાંબાંના સીકામાં એક સીકો સારા ન હતો, તેથી પાછો "કાફી હાઉસ" માં આવયો અને પેલો ખરાબ સીકો બદલી લીધો. આ સર જેમસને વરસ દાહાડે સાડાચાર લાખની આવક હતી. અને પોતાના મરણ પછી કોણને વારેસ નેમવો તે તેને માલમ ન હતું.

સર થોમસ કોલબી જે કીનસીંગટનમાં રેહતો હતો તે એક વખત ધરમશાલામાં જઇને રહો હતો. તે એક વખત સીક હતો તેથી પરસેવો પડે એવી દવા ડાકટરે આપી અને જણાવીયું કે એ પીધા પછી બીછાનું છોડવું નહી

અને હવા જરા પણ આંગપર લાગવા દેવી નહી. આ દવાઇ લઇને તે સુતો, પણ હુંગમાં તેને યાદ આવયું કે તે પોતાના દારૂના ગોડાઉનની કુંચી હેઠેના ઓરડામાં ભુલી આવીયોછે, તેથી લાગલો ઉઠીયો, કારણકે રખેને તે કુંચી ચાકરોના હાથમાં જાએ અને તેઓ એકાદ બાટલી પોરટવાઇનની ચોરી કરે. આ તેના ઉઠવાથી અને ઓરંડા બાહાર ગયાથી તેને પવન લાગો અને તેથી આખેરસ તે મરણ પાંમીયો. આ માણુસની દોલત બાર કરોડની હતી. તે વગર વીલે મરી ગયો જેથી તેની સઘલી દોલત ચાર પાંચ પેગારીઓ, જેઓ તેના નજદીકના સગા હતા તેમને વેંહેંચી આપવામાં આવી.

સર વીલીઅમ સમાઇથ જારે સીતેર વરસની ઉમરે આવયો તારે તે બંને આંખે અપંગ થયો હતો. આ સમાઇથને, ટેલર નામના ડાકટરે શંમજાવીયો કે જો તે જરા જરા દેખતો થાએતો તેની મેહેનતના બદલામાં શાહાઠ ગીની આપવી, આ વાત સમાઇથે કબુલ કીધી અને ટેલરે પોતાની દવા જારી કીધી. થોડા વખતમાં ડાકટર પોતાની મેહેનતમાં ફતેહ પાંમીયો અને સમાઇથ પોતાની બાકીની જીંદગીમાં ચસમાં વગર વાંચવા લખવા લાગો. પણ સંમાઇથ પોતાની આંખ પાછી આવેલી જોઇને ખુંસી થવાને બદલે દલગીર થવા લાગો અને પોતાની દોલતમાંથી શાહ ગીની જતી રેહેસે.તેનો વીલાપ કરવા લાગો. અને છેલે ડાકટરને ઠગવાની એક યુકતી સોધી કાહાડી, તે એકે તેણે એક વધું મહીનો પોતાની આંખે પાટો બાંધી રાખીયો, અને ડાકટરને કહું કે મને બરાબર દેખાતું નથી, વાસતે ગમેતો તમારી મેહેનતના બદલામાં વીસ ગીની લેવો. બાપડા ડાકટરે તે વાત કબુલ કીધી.

લોભી માણુસો પોતાના પઇસા બનચાવવાને ગમે તેવી યુકતી કાંમે લગાડે તેને તેઓ ખોટું સમજતા નથી. (ક)

કલેજું.

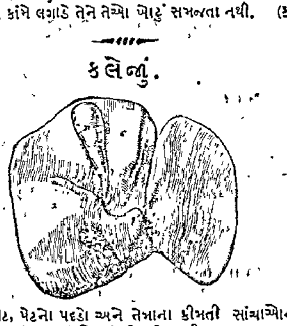

પેટ, પેટનો પદડો અને તેમાના કીમતી સાંચાઓની તપાસ કરતાં કલેજું ઓછું કીમતી અવીઅય માલમ પડતું નથી. હોજરીમા ખોરાક થોડો ઘણો પચેછે તથા પીગલે છે, તાર પછે આંતરડાંમા તે ખોરાકના છેક છેલા તુબકા ઉપર જે ફેરફાર બનેછે તેમા કલેજું ભાગ લીએછે. વાંચનારી બાનુઓને યાદ હશે કે ખોરાક હોજરીમાથી પસાર થાયછે, આંતરડામાથીબી તેમજ પસાર થાયછે, પણ કલેજાંમા કાંઇ ખોરાક દાખલ થતો નથી તે છતાં ખાંનું પચાવાની કીરીઆમા કલેજું કામ લાગે છે. જેમ જુસાઓને દીલ અથવા જીગર સાથ જોડવામા આવેછે તેમ કલેજું પણ પેઆર અને મોહોબતના ખેઆલ સાથ જોડાયલુંછે. એ સાંચો બદનમા કેટલું કામ કરેછે તે તેના નીચલા હેવાલ ઉપરથી માલમ પડશે.

પેટમાના સાંચાઓની આગળ અમે જે જગા બતાવી હતી, તે જે વાંચનારી બાનુઓને યાદ હશે, તેઓ કેહશે કે કલેજું પેટના ઉપરના ભાગમા જમણી પાંસલીની હેઠલ મુકેલું છે અથવા બરાબર બોલીએતો (કરેનીઅમ) પેટના પદડા સાથ તેને બાંધી રાખેલુંછે. એ મોટા ગુંબજ અને ધમન જેવા પદડા સાથ કલેજું પાંચ જુદા જુદા સાંધાઓથી વલગેલું છે. કલેજું ઉપરથી ઉપસેલું અને ગોલ છે, પણ તલીએથી તેમા જરા ખાડો છે અને એ તલીઆંમાથી તેના પાંચ ભાગ થયલાછે. કલેજું ૧૦ થી ૧૨ ઇંચ લાંબુ, ૬ ઇંચ પોહલું તથા ઉપરથી હેઠલ ૩ ઇંચ જાડું છે. ઉમરે પોંહોંચેલાં માણુશના કલેજાંનો વજન ૩ થી ૪ રતલ થાયછે.

એ યંતર પેટમા હોવા છતાં છેલી બે પાંસલીઓ તેને ઢાંકેછે તથા બચાવેછે. તે પેટમા જેમ ગોઠવાયલું છે, તેને ફેરવતાં તલીએથી એ યંતર કેવું લાગેછે તેનો એક દેખાવ મુથાલેના ચીતરમા આપયોછે. એ ચીતરમા કલેજાંના તલીઆમા થયલા પાંચ ભાગ બતાવયાછે, અને તેમા જાંણવા જોગ માતર એકજ ભાગ છે, જે ઉપલાં ચીતરમા 10 નીશાણથી ઓળખાશે. તે પીતો છે, જેમા પીત એકઠું થાયછે. પીતો કલેજાંના આ તલીઆંને વલગેલોછે. તે પેરના આકારની માસની એક કોથલી જેવો છે અને કદમા માતર ૪ ઇંચ લાંબો ને ૨ ઇંચ પોહલો છે. કલેજાંમા પીત પેદા થયછે, તે આ પીતામા એકઠું થઇ રેહછે અને જારે આંતરડામા અડધો પીગલેલો ખોરાક દાખલ થાયછે તારે તે ખોરાકને મદદ આપવા પીતામાથી પીત તેહાં ખાલી થાયછે.

કલેજાંની બનાવટ લગાર નવાઇ જેવીછે. તે રેતીના દાંણા કરતાંબી બારીક કગરસોનું બનેલુંછે. એક કલેજાંમા એવા હજારો દાંણાનો જથો એકઠો થાયછે, પણ તે દરએક દાણાની અંદર અને બાહેર લોહીની જીણી જીણી નેસોની જાલ પાંથરેલીછે. કલેજાંનું એક મોટું કામ લોહી સાફ કરવાનું છે. તેમાં હજારો બારીક નેસોને રસતે લોહી દાખલ થવા પછે જાણે કે ચારણીમાં ગલાતું હોય તેમ સાફ થઇને તથા તેમાં મીઠું અને ચીકણું તતવ હુમેરાઇને તે પાછું નીકલેછે. કલેજાંનું બીજુ મોટું કામ ઉપર કહયું તેમ પીત પેદા કરવાનું છે. જેમ હોજરીમાં ખોરાક પીગલાવાને રસ પેદા થાય છે, જેમ આંતરડાંની બાજુઓમાથી પણ એજ કારણુસર રસ નીકલેછે, તેવોજ પીત પણ એક ખોરાક પચાવનારો રસ છે. એ રસ પાતલો પાંણી જેવો છે, રંગમા અડધો લીલો તથા અડધો પીલોછે અને સવાદમાં કડવો છે.

આંતરડાંમા બાકી વધેલા ખોરાકને એ રસ પીગલાવે છે, એટલુંજ નહી પણ આંતરડાં હીલવવા અને તેની મારફતે ખોરાકને આગલ ઢકેલવામા પણ એ પીત કામ લાગેછે. હોજરીમાંથી પીગલેલો તથા બાકી વધેલો ખોરાક આંતરડાં

મા આવયા પછે, તરણ જાતના રસ તેના ઉપર લાગુ પડે છે. એક રસ "પેનકરીઆસ" નામના એક ગાંઠમાથી નીકલી આવેછે, બીજો રસ આંતરડાંને લગતા બારીક ગાંઠોમાથી પેદા થાયછે અને તરીજો રસ કલેજાંનો પીત છે. આ રસોથી ખોરાકનો પચવા જોગ સઘલો ભાગ આંતરડાં માહેલી નેસો મધે ચુસાઇને પછે તેનુ લોહી બનેછે. એંરીતે ખોરાક ફરતો ફરતો નાહના આંતરડાંમાથી મોટાં આંતરડાંમા આવેછે, તેટલાં તેનું પાંણી વતીક ચુસાઈ જાયછે અને બાકી છુંછો વધેછે તે આંતરડાંમાં બંધાયછે અને સફરાવારે નીકલી પડેછે. નહી પચેલો ખોરાક જે રંગમા નીકલી પડેછે, તે રંગ પીતને લીધે ચહડેછે. એ પીત દર રોજ બદનમા તરણ રતલને આસરે પેદા થાયછે.

સમેદાની રેકાં ઝાડો.

ખુદરતની અજાએબીઓનો અંતજ કાંહાંછે ? પાસેના સફા ઉપર એક જાતનું જાહાડ ચીતારયુંછે કે જે આપણે ઇઆ આપણા વડવાઓએતો કદી જોયું નહી હશે એટલુંજ નહી, પણ જે જોવા પછેબી ખરેખર જાહાડજ છે કે કાંઇ બીજું તે તરત વાંચનારી બાનુંઓના ખેઆલમાં પણ નહી આવશે. આસપાસના દેખાવથી જો આ જાહાડને છુટું પાડયું હોયતો મીનબતી બાલવાની ઘણી દાહાલોવાલી જે સમેદાંની આવેછે, તેવી કોઇ મોટી સમેદાંની મુકી હોય તેમ લાગે. અથવા જો તેને જાહાડ ગણીએતો દુનીઆના હાલના પોપડા તથા પેદાસની આગમચ રાખશી કદના જાંનવરો તથા રાખશી કદના જાહાડોની જે વસતી થઈ ગયલી ભુરચના શાસ્ત્રે બતાવીછે, તે વખતનાં કાંઈ જાહાડનું આ ચીતર હોય એમ લાગેછે. પણ તેમ નથી. તે ખરેખર આપણી દુનીઆનું, હાલના જમાનાનું એક ઉગતું—અને તેનો દેખાવ ગમે એવો નવાઇ જેવો છે, તોપણ પોતાના વનમાં સાધારણ રીતે ઉગતું—દગેદગ ઉભાઇ જતું જાહાડ છે.

આ જાહાડ "ફરન" અથવા પાલાની જાતનું છે. જે જાતમાંથી નાહના "મશરૂમ" (ટોપીઓ) થાયછે, તેજ જાત આ મોટાં જાહાડમા પણ છે. એ જાહાડ અમેરીકાખંડમા મેકસીકો દેશનું વતની છે. કાલીફોરનીઆ દેશ છોડી જતાં તથા તેને લગતી કોલેરાડો નામની નદી વટાવા પછે, મેકસીકોને લગતું "ગલાડસન પરચેશ" નામનું મોટું પરાંત આવેછે. એ પરાંત પાહાડી અને સઘલું ફતરનું છે, અને તેના દેખાવમાં આ જાહાડથી અજાએબ જેવો ઠુમેરો થાયછે. ઉંચી કે નીચી સઘલી જગાઓમાં ઠારેઠાર મોટા સાટકાની મીશાલે જુદાં જુદાં કદના આ જાહાડો ઉગી નીકલેછે અને આખાં મુલકને નવાઇ જેવો દેખાવ આપેછે.

એ જાહાડને "સેરીઅસ જાઇગાનટસ" ઇઆને "રાખશી સેરીઅસ" કેહછે. જેને આપણ સાધારણ રીતે પાતરાં કહીએ છઇએ, તેવાં પાતરાં આ જાહાડ ઉપર મુદલ નથી, પણ સેજ અને બારીક રૂઆં જેવું કાંઇ ઉગેછે. એ જાહાડ ઘેરા લીલા રંગનું છે. તે આખું સીધુંને સીધું વીસથી પચાસ ફીટની ઉંચાઇ સુધી ઉગેછે અને સઘલી ગમથી એકજ સરખું જાડુ છે, જે જડાઈ એકથી બે ફીટની આવેછે. કોઈ સીધુંને સીધું એકજ થાંભલાની મીશાલે ઉગેછે, અને કોઈમા દાહાલીઓ ઉગેછે. તે ઘણીખરી દાહાલીઓ જાહાડના વચલા ભાગથી વધેછે, અને કોઈમા જાહાડને તલીએથી તો કોઈમા તેને મથાલેથી એ દાહાલીઓ ફુટેછે.

પેહેલાં ચાર અથવા બે અથવા એક બાજુએથી આડી દાહાલ નીકલેછે અને પછે તેમાથી વલી ઉભી દાહાલીઓ અસલ જાહાડનીજ મીશાલે સોધીને સીધી ઉપર વધેછે. એ દાહલો પણ જાહાડના જેટલીજ જાડી હોયછે અને તે પણ થાંભલાની મીશાલે ઉગયા કરેછે. કોઈવાર આ જાહાડનો દેખાવ દુરથી કોઇ નાશ પામેલી ઇમારતના થાંભલાઓ રહી ગયા હોય તેવો લાગેછે. કોઈવાર મોટી રાખશી સમેદાનીઓ આસમાનને લાગી હોય તેમ લાગેછે અને કોઈવાર એક માણશ હાથ આડા કરીને ઉભું હોય તેમ લાગેછે. એ જાહાડોનો દેખાવ, તેના કદ તથા તેની દાહાલીઓના આકાર પરમાણેનો છે.

આ જાહાડને મથાલે એક જાતના સફેદ ફુલોનો જુમખો ઉગેછે, જે ફુલ ખરી જવા પછે એક મીઠું ફળ થાયછે. એ ફળ કદમા અને ખવાશમા અંજીરના જેવું લાગેછે અને તાંહાંના જંગલી અપાચી તથા નવેજો જાતના લોકોને એ ફળ સારો ખોરાક પુરો પાડેછે. જે ભુમી ઉપર આ જાહાડ ઉગેછે, તાંહાંની હવા સીતલ, જમીન ધુલ વગરની અને આસમાન ઘણુંકરીને ખોલલું રેહછે અને તેમની વચે આ જાહાડોનું એક વન ઘણી મજાહ આપેછે.

પયાર ઉપર નશીએત.

(અંગરેજી લખનારાઓ ઉપરથી.)

પયારનું શુખ—ઓ શુખી પીયાર ! કાંહા મલે એવો પયાર ! ખુશાલી, જેની હદ નહી ! સુખ, જેની જોડ નહી ! દુનીઆના આએ કંટાલાથી ભરેલા ગોલા ઉપર હું ઘણો ફરયોછું, અને અનુભવી ડહાપણ મારી પાસ જાહેર કરાવેછે જે, જો ઇશવર, આ ઉદાસી ખીણમાં—આ દલદરી જીંદગીમાં આકાશી સુખના શરાબનો એકાદ ગોટ ચખાડતો હોય, તો તે તયારેજછે કે જયારે એક નરમાસ વાલું, એકમેકને જીવેજાનથી ચાહતું જુવાન જોડું એક મેકના હાથમા બંધ થઈ પોતાની નાજુક વાત જાહેર કરેછે.

પયારમાં સુખી—પયારમાં તેજ સુખી જે વરસોનાં વરસ સુધી પયાર જારી રાખેછે, તથા એકજ જણને ચાહેછે.

ખરો પયાર—જેમ વખતસરના વરસાદથી ફુલો કરમાતાં નથી, તેમ ખરો પયાર દુઃખના મોટા ઝપાટાઓથી પણ કમી થતો નથી.

પયારની સુખી હાલત—પયાર કરવો એ ઇનસાની વીચારોથી એક મંદીર બાંધવા બરાબરછે, જયાં એક સુંદર ખબુતરની મીસાલ આશા બેસેછે, જયાં આપણી જીંદ

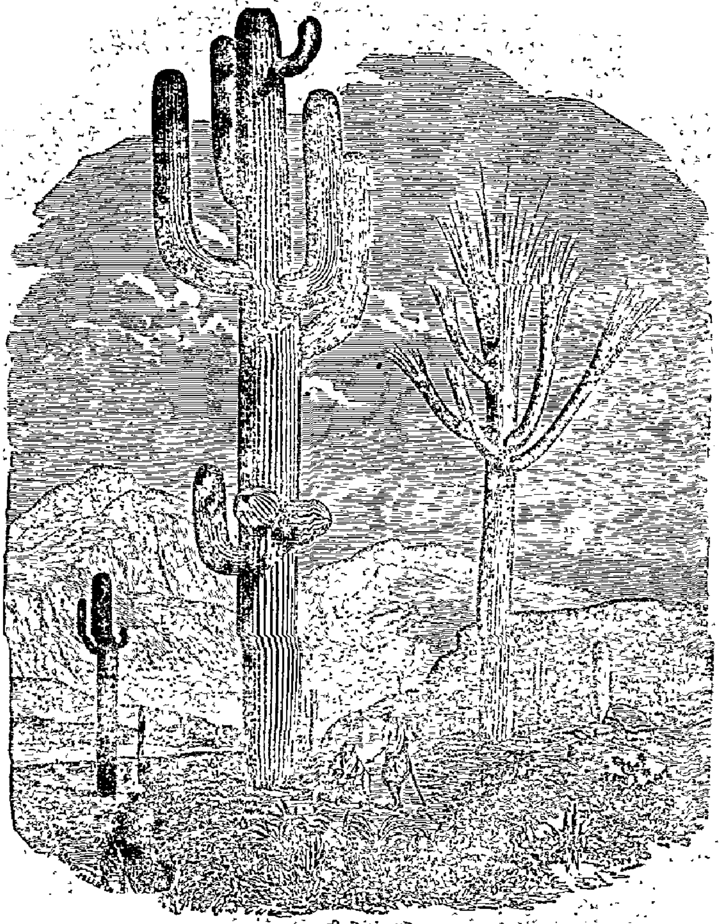

સુમેહાની શોકાં ઝાડો.

ગી એક ખોદાઈ મીન જેવી તથા જુવાન દીસેછે, જેને સઘલી મઝાઓ, સઘલી મોજો તથા સઘલી ઈચછાઓ એકઠી મલી પવીતર કરેછે, જેની ઉપર તારાઓ, વાદલથી ઢંકાયા વીના ખુબસુરતીમા પરકાશેછે, તથા આસપાસ ઝરાઓ પોતાની ફુલથી ભરેલી કોનારીઓને બોસા લીએછે, અને જો દુનીઆં ઉપર બેહસત હોય, તો તે બેહસત એજછે.

કબુલેલા પયારનું જોડું—દીલ જરા પણ હાલીઆ વગર, કાંઈ પણ વીકાર થયા વગર તેઓ એક ઘરમા સાથે રહી શકતાં નથી; એકમેકની પાસે હોવાથી દરેકને કેટલો કરાર થાયછે, તે લાગીઆ વગર તેઓ સાથે બેસી જમી શકતાં નથી; એકમેકને વાસતે સપના આવીઆ વગર, દરરાતે આંસુ પાડયા વગર એક છાપરાં હેઠે તેઓ નીંદ લેઇ શકતાં નથી. દરેક નવી સવાર તેઓના પયારને વધારે નાજુક બનાવેછે, તથા દરેક નવી સાંજ તેને એથી પણ વધારે નાજુક, ને વધારે ઉંડો બનાવતી.

. **પયારના ગુણ**—એક ઠંડીથી ભરેલી ગરમી, કવડાસથી ભરેલો મીઠાસ, મોજથી ભરેલું દુઃખ, જે વીચારોને આંખ, કાન તથા દીલ આપેછે; જે ઇછાથી પળાયછે, ખુશીથી પોશાયછે, અદેખાઇથી છુટું પડેછે, ઢોંગ કરવાથી મરી જાયછે, તથા અપકારથી દટાયછે.

પયારમાં નાસીપાસી—દુનીઆના સઘળાં દુખોમા જે દુખ સઉથી તીખું, સઉથી હરડતું જે દુખ છાતીના તુકડા કરેછે, તથા અકલનો નાશ કરેછે, તે દુખ આપણને તપારેજ લાગેછે જે જેપારે આપણી ખાતરી થાયછે કે જયાં આપણે પયારનો સઘળો વીસવાસ મુકયો, તયાં આપણે ઠગાયા છઈએ.

સદગુણી પયાર—જે પયાર ઉપર સદગુણના કાયદાની સતા ચાલેછે, તેજ પયાર માણુસની છાતીમાં દાખલ કરવા લાયકછે.

પયારને માટે પરણવું—પરણવું હોયતો પયારનેજ માટે પરણજે, પણ તે આગલ જોજે કે જેનાં ઉપર તું પયાર રાખેછે, તે રમણીયછે કે નહી !   • A.

—•✦•—

કા ચ બો .

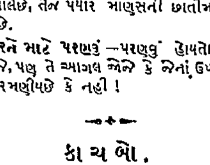

જાનવરોને લગતી વીદીઆમા કાચબો "પેટે ચાલનારાં પરાંણી" ના વરગ મધે આવેછે. એટલે કે તેઓના પગ મુદલ નથી એમ નથી, પણ તેઓના પગ જાજા મોટા નથી અને જાજા કામના નથી, અને ચાલવામા તેઓ સઘલી મદદ બદનની લીએછે. જેમ સરપ પેટે ચાલનારૂં જાનવર કેહેવાયછે, તેમજ દેડકો એ વરગમા આવેછે, ઘલોડી અને સોસવાટ પણ એજ વરગમાં છે અને કાચબાને પણ વીદવાનોએ એજ વરગમા મેલયો છે. એ વરગના સઘલાં જનાવરાંને, કાચબાથી સરપ સુધી બદન ઉપર ભીંગરાં અથવા કોટલાં જડેલાં હોયછે, તેઓ ઇડાં મેલેછે અને તે ઇડાંમાંથી તેમનો જનમ થાયછે, અને તેઓનુ લોહી માછલીની મીશાલે ઠંડું હોયછે. માછલી કરતાં આ જાંનવરોમા તફાવત એ છે કે માછલીને ફેફસાં નથી, પણ આ જાંનવરો ફેફસાંવાટે દમમાં હુવા લીએછે. તેમજ લોહીને ફેરવવા માટે માછલીના બદનમા જે દીલ મેલેલું છે, તેમા બે ખાડાછે, પણ આ વરગના જાનવરોનું "દીલ" તરણ ખાડાનું છે, જેથી પરીનામ એ નીપજેછે કે લોહી બદનમા ફરીને દીલમા પાછું આવવા પછે, તે સાફ થવા માટે તેનો માતર એકજ ભાગ ફેફસાંમા જાયછે અને બાકીનું લોહી સાફ થવા વગર પાછું ફરવા નીકલેછે. આ પરાંણીઓનું લોહી ઠંડુ રેહવાનો સબબ એ છે અને તેઓ ખાઇને સુસત પડી રેહછે તથા ખાધેલું જલદી હજમ થતું નથી તેનું પણ એજ કારણ છે.

ઉપલાં પેટે ચાલનારાં પરાંણીઓના વરગમાં સઉથી પેહલો ભાગ કાચબાનો છે. તેઓનાં હાડકાંનું પાંજરૂં તેઓનો બચાવ કરવા માટે ખાશ રીતે ઘડેલું હોવાથી એ જાતનાં સઘલાં પરાંણીઓનો ઉપલા વરગમા એક આખો જુદો વીભાગ કરી નાખયોછે. કાચબાની પાંસલીઓ ખભાં આગલથી પોહોલીછે તથા પીથ ઉપરની પાસલીઓને કદમા વધારી તથા પોહલી કરીને એવી રીતે જોડેલીછે કે છુટી પાંસલીઓને બદલે ગોયા એક આખું હાડકાંનું કોટલું બનાવેલું હોય તેમ લાગેછે. એ પાંસલીની બાહેર ચામડું નથી, પણ ભીંગરાં અથવા કોટલાંનું પડ કરેલું છે. જેમ આપણા લોહીમાથી નખ અને બાલ ઉગે છે, તેમ કાચબાઓનાં લોહીમાથી પાંસલીનાં કોટલાંની ઉપર આ ભીંગરાં ઉગેછે. હેઠલની ઇઆને કાચબાની છાતી આગલની પાંસલીઓ પણ ઉપરની પાંસલી માફક હાડકાંની પલેટની મીશાલે એકઠી થઇ ગઇછે તથા ઉપરની અને હેઠેની એ બેહુ પલેટો બાજુએથી સાથે જોડાઈ જવાને લીધે હાડકાંની ગોયા એક પેટી બનીછે અને કાચબાનુ આખુ શરીર તે પેટીમાં ગોઠવાયુંછે.

એ પાંસલીઓનાં પીંજરાંમાં કાચબો ધાસતીને વખતે પોતાનું દોકું અને પગ વટીક ખેંચી લઇને આખો પેટીમા બંધ થઇ અથવા છુપાઇ શકેછે. કાચબાની જાતને દાંત, પંજા ઇઆ એવાંજ બીજાં બચાવનાં સાંધનો ખુદરતે આપેલાં નથી, તારે તેને ભરાઇ જવાની આ હાડકાંની પેટી બનાવી આપવામા કુદરતનું મોટું દાહાપણ દીસેછે. કાચબાના જડબાંની આસપાસ પખશીઓની ચાંચ જેવાં સીગડાંનું પડ કરેલુંછે, પણ તેમને હેઠલથી ગોલ કીધેલાંછે, જેથી એ પરાંણીઓ પોતાના દાંતાં વટે કરડી શકતાં નથી, પણ માતર બચડી શકેછે. જે કાચબાઓને પાંણીમા તરવા સારૂં બનાવયાછે, તેઓના હાથ, પગ એક આગબોટના "પાડલ" ની મીશાલે કામ કરેછે. કાચબા કાંઇ સઘલા પાંણીમાં તરતા નથી. પાંણીમાં વસનારા કાચબાની જાત જુદી અને ખુસકીપર વસનારા કાચબા જુદા છે. પે

હેલા "ટરટલ" અને બીજા "ટારટાઇસ" ના નામથી ઓલખાયછે.

પેહલી જાતના ઇઆને પાંણીમા વસનારા કાચબાનું એક ચીતર ઉપર આપયુંછે. એ પરાંણીઓની પાંચ જુદી જુદી જાત છે. એ પરાંણીઓ દરીઆઈ પાલા ઉપર ગુજરો ચલાવેછે, અને માતર પોતાના ઇડાં મેલવા સારૂં જમીન ઉપર આવેછે. એ પરમાણે વરશમા તરણવાર તેઓ ઇંડાં મેળેછે અને દર વખત આસરે ૧૦૦ ઇંડાં મેળેછે. એ કાચબાની કેટલીક જાતનાં પરાંણીઓ ઘણા કદાવર હોયછે; કોઈવાર લંબાઈમાં પાંચ ફીટથીબી વધારે અને વજનમાં ૮૦૦ રતલ હોયછે. જમીન ઉપરના કાચબામાં ભીંગડાં ઘણાં શખત જોડેલાં હોયછે, પણ આ પાંણીમાંના કાચબાના ભીંગડાં જરા ટીલાં હોવાથી તે વધારે વલી શકેછે.

પાંણીમા વસનારા કાચબામા એક "લીલો કાચબો" નામની જાત છે. એ જાનવરોના મોટાં ટોલાંને ટોલાં અમેરીકાના ગરમ મુલકોનો દરીઆવોને તલીએ ઉગતા રોપાઓ પર પડી રેહછે અને વખતે વખત દમ લેવા સારૂં જ સપાટી ઉપર આવેછે અને પોતાના ઇંડાં મેળવા લાએક છુટી રેતીના કીનારાઓની શોધને માટે તેઓ સેંકડો માઇલની મુસાફરી કરેછે. એ કાચબો ખાધામા ઘણો લેહેજતદાર છે. બીજી જાત "ખલીરરોકો કાચબો" કેહેવાયછે. તે ઉપલાં ચીતરમા પાહેલો કાચબો છે. એ જાનવરનું મુડું ખલીરના દોકાં જેવું કઠણ અને અણીદારછે. તેની પીથ ઉપરના કોટલાં વધારે કઠણ, સુમારાં અને શુંદર રીતે રંગબેરંગી હોવાથી, કાંસકી, નીખીઆ, દાબડીઓ વગેરે એજ કોટલાંમાથી બનેછે. દરએક જાનવરમાથી ૧૨ રતલ કોટલું નીકલેછે. એ કોટલાં કીનારી આગળથી એકેક સાથ જોડાયલાં નથી, પણ એકની ઉપર બીજાં પડની મીશાળે ગોઠવેલાંછે.

ઉપલીજ જાતનો એક કાચબો "હોઠ કાચબા" ને નામે ઓળખાતો લુમધીઅ સમુદરમા તથા આટલાનટીક અને પાસીફીક માહાસાગરોમા વસેછે. તેની પીથ ઉપર કોટલાંને બદલે જાડું ચામડું આવેછે. "તાજાં પાંણીના કાચબો" વળી એક બીજી જાત છે, જેમા અમેરીકાની એકજાત લગાર નાશકારક અને કુવતમંદ છે. તેના પંજા અણીદાર તથા પુછડું લાંબું હોયછે અને તે અરધો ઇંચ જાડી લાકડીને કરડી ખાયછે. જમીન ઉપરના કાચબાના બદનપરનું કોટલું વધારે ભારી, જાડું અને કઠણ હોયછે. તેના પગ ટુકા અને જાડા અને હાથીના પગને મળતા આકારના હોયછે. એ કાચબો મજબુત જમીન ઉપરજ ચાલી શકેછે. તે કોઇને ઇજા દેતો નથી, તથા મુલીઆં, પાતરાં અને જીના જાનવરો ઉપર ગુજરાણ ચલાવેછે. તે શીયાલામા રેહવા માટે જમીનમા ખાડા ખોદેછે. એ જાનવર લાંબી મુદત સુધી, નજદીક સો દોહોડસો વરસ સુધી જીવેછે.

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૮ મો.

બજાર કરવું.

આપણા ઘરના ગવરનરને ઘર માંડવાનો ઘણોખરો સામાન અપાવયોછે અને હવે એ જવાન શેઠાંણી ઘર ચલાવાને તઇઆર થયાંછે. ઘર માડનારો નવી ઘર ધનીઆંણીએ અગત જોગ સામાન શું, કેવો અને કેમ ખરીદ કરવો તે આપણે થોડુંક દેખાડયુંછે અને હવે તેવણ ઘરનું કામ ચલાવાનુ શરૂ કરેછે.

પેહલું કામ સહવારના પોહોરમા બજાર મંગાવાનું છે અને હીઆં પણ આપણા ઘરના ગવરનરને ઘણું શીખવાનું છે. ઘરને માટે બજાર કરવું એ કેટલીક જવાન બાનુઓ વીચારેછે તેટલું નજીવું કે સેહેલ કામ નથી. ઘણી બાનુઓ ચાકરને જોઈતાં બજારના નાણાં આપેછે અને ઘણી તજવીજ રાખેતો એટલીજ કે તેની પાસેથી હીસાબ લીએછે.

પણ બજાર કરવાનુ કામ એટલુંજ નથી. પોતાના ભરતાર તથા કુટુંબને માટે સારો ખોરાક દરરોજ પુરો પાડવો એ બજાર કરવાની મતલબ છે. એ કાંમ જો બરાબર કીધું હોયતો કુટુંબના સુખમા તથા શંતોશમા ઘણો વધારો થાયછે. એટલા માટે બજાર સોજુ, તથા તનદરોસતી અને સુખાકારી આપનારૂં મંગાવવું પડેછે. વળી તે સાથે ખરજમા લખલુટ ખરચ નહી થાય તેને માટે કીફાએત તથા કરકસરની સંભાલ રાખવી પડેછે.

પણ કેટલી વાંચનારી બાનુઓને દરરોજ બજાર બાબે કંટાલો થાયછે. જો બજાર સારૂં નહી આવયું હોય, જો ખોરાકી ખરાબ જાતની આવી હોય, જો ગોસન ચરતું નહી હોય ઇઆ તરકારી કાચી રહી ગઈ હોયતો ઘરમા કેટલો બલાપો થાયછે ? સરવે જણ જમતી વખતે કેટલી બડબડ કરેછે ? તેવું બજાર કુટુંબની તનદરોસતીને કેટલું આડે આવેછે ? કુટુંબની સલાહા સંપ અને શંતોશમા કેટલો બગાડ કરેછે ?

વળી ખરચની બાબતમા દરરોજના બજારથી કેટલી બાનુઓને બલાપો થાયછે ? બરાબર ખરચ ચલાવતાં નહી આવડવાથી, ખરચ ખુટી જવાથી, ભરતારે આપેલાં નાણા કરકસરથી નહી વાપરવાને લીધે પુરાં થઈ જવાથી જીવને કેટલો કુહુરાપો થાયછે ? તેમજ કેટલી બાનુઓ ચાકરોને હાથે ઠગાયછે ? કેટલીવાર ભાવ તાલ નહી જાંણવાથી એકના બમના ભાવ ચાકરોને લેવા દઈ પછે પસતાવો અને કંકાસ થાયછે ?

આ સઘળું જો અટકાવવું હોયતો બજાર કરવા બાબે આપણા ઘર માડનારાં ગવરનરજીએ થોડીક તાલીમ લેવી જોઇએ. વાંચનારી બાંનુ પુછશે કે વળી બજાર કરવાની તાલીમ કેવી જોઇએ. અમે કહીશું કે બજાર કરવું એ એક વીદીઆ જેવી વીદીઆ છે, અને તેનાબી કાયદા જાણવાના છે, તારે વાંચનારી બાંનુઓ અચરત થશે, પણ તે કાયદાઓની ટુક સમજ હેઠલ ઉતારીછે, તે ઉપરથી ખાતરી થશે.

એક અગતનો કાયદો આ ઘર માડનારી નવી પરણેલી વહુજીએ એ ધેઆનમા રાખવો કે બનતાં સુધી બજાર લેવા પોતે જવું. પોતે જાતે બજાર કરવાથી જેટલો ફાયદો થાયછે, તેટલો બીજાઓ પાસ મંગાવાથી થતો નથી. પોતે જવાથી ઘણી રીતે નજર ખોલેછે, અકલ ઉંઘડેછે અને દુનીઆના વેહેવારનો અનુભવ મળેછે. પોતે જવાથી પોતાને મનગમતો માલ લેવાને બનેછે, તથા પોતાને મનભાવતો ખરચ કરી શકાયછે. હમણા આપણા મેદાનમા એવું શુંદર બજાર બંધાયુંછે કે તાંહાં પોતે જવાને કોઈબી બાંનુને કસી ગલીચીની ઈઆ બીજી હરકત રહી નથી.

પણ બજારમા પોતે જાય અથવા બીજાને મોકલે તોપણ કાંઈ ખાલી હાથે જવાતું નથી. ખરચ જેટલું રોકડ નાણું સાથે રાખીને બજારમાં જવાથી જે સગવડ થાયછે તે ઉધાર ખરીદી કરવાથી થતી નથી. જેની પાસે રોકડ નાણું હોય તેને જો એક દુકાને નહી પરવડે તો તે બીજી દુકાને જાયછે. પણ જો ઉધાર માલ લેવો હોયતો ઘણું કરીને એકની એક ઓલખીતી દુકાનને વલગી રેહવું પડેછે. તેમ ઉધાર ખરીદીથી ઘણીવાર માલ ખરાબ મલેછે, એટલુંજ નહી પણ દસ પંદર ટકા મોંઘો ભાવ આપવો પડેછે. રોકડાં ઘરાક ઉપર દુકાનદાર પોતેજ વધારે ધેઆન આપેછે, કેમકે રોકડા પઈસા મલવાની લાલચ તેને મોટી છે અને તેવાં ઘરાકને તે ખોહોવા ચાહાતો નથી.

બજારમાં જતી વેલા શું શું જોઈએછે, તે સઘલું આગમચથી તપાસી તથા જાંણી લેવું એ બજાર કરવાનો એક બીજો અગતનો કાયદો છે. આજે શું શું જોઈશે તેજ નહી, પણ હંમેસ ભરી રાખવા જોગ સામાનમાં શું ખુટેછે અને શું કરવાનું છે, તે પણ આગમચથી નકી કરવાથી પછવાડેનો ઘણો કંટાલો ઓછો થાયછે. બજારવેર ફેરો ખાધા પછે કોઈ નવી હાજત નીકલી આવે એ ખીજવનારી બીના છે. વલી આ સઘલું બજાર મોહડેથી યાદ રાખવા કરતાં કાગલપર લખી લેવાથી પણ ઘણો કંટાલો ઓછો થાય છે, બજારવેર ફેરો ખાધા પછે કોઈ ચીજ ભુલી આવવું એ ઓછું ખીજવાટ ભરેલું નથી.

ઘરના ગવરનર બાઈ પોતે બજારમા ગયાં, પુરતા પઈસા પાસે લીધા, શું જોઈએછે તે લખી લીધું, પણ હજી તેવણ બજાર કરવાને પુરતાં લાએક થયાં નથી. બજાર ભાવની વાકેફગારી મેલવવી એ એક બીજી અગતની શરતછે, અને એ શરત ધેઆનમા રાખવા વગર બરાબર બજાર કરતાં આવડશે નહી. બજારમા મલતી સઘલી ચીજોનાં ભાવ બજારમા ખરીદીપર જનારે જાણવા જોઈએ, નહી તો માલ વેચનારને હાથ તે ઠગાવા વીના રેહશે નહી. તે ભાવતાલથી વાકેફ છો કે નહી તે દુકાંનદાર સેજમાં પીછાંણી લેશે. જારે તે જોશે કે તમે ભાવો સારીપઠે જાંણોછો, તારે વધારે ભાવ કેહેવામાં તે પોતાનુંજ નુકસાન વીચારશે, પણ જારે તે જોશે કે તમોને ભાવની કાંઈ ખબર નથી તારે ગમે એવા ભાવ અરાવામાં તે પોતાનો નફો જોશે.

છેલે ભાવ તાલ જાણવા ઉપરાંત માલની પરીખશા કરતાં આવડવી જોઈએ. બજાર કરવામાં એ સઉથી છેલો, પણ સઉથી અગતનો કાયદો છે. બજારમા જવુંતો માલ સારો લાવવો જોઈએ. સઘલી ખોરાકી તાજી, નરમ, અને સોજી જોઈએ. પણ જુદો જુદો માલ સારો છે કે નરસો તે પારખવાની જુદી જુદી રીતી આવેછે. ગોસત તાજું છે કે વાસી, મરઘાં ફરબે છે સુકાં, માછલી તાજી છે કે કોહેલી તે સઘલું પીછાણવાના કાયદા હોયછે. તે કાયદાથી દરએક ઘરના ગવરનરે વાકેફ રેહવું જોઈએ. તેવા થોડાક કાયદા હવે પછેના અંકોમાં આપણી ઉપરતી શેઠાંણીઓને માટે પરગટ કરીશું.

પરચુટણ બાબતો.

તરકારી—તરકારી અથવા વનસપતીના ખોરાકમા કેઈ ચીજ વધારે અને કેઈ ચીજ ઓછું પોશણ આપેછે, તે બાબે ફરાંનસના એક રસાએણીએ પોતાના અખતરાઓનું પરીનામ હેઠલ મુજબ આપયુંછે. ઘહુના આટાના બનાવેલાં પાંઉના ૧૦૦ ભાગમા ૮૦ ભાગ પોશણ કરનારી ચીજોના છે, ફરેંચબીનમા ૧૦૦ એ ૯૨ ભાગ, બીજી સીંગોમા ૮૯ ભાગ, ચણામા ૯૩ ભાગ, અને મસુરમા ૯૪ ભાગ પોશણકારક છે. ૧૦૦ રતલ કોબીજ અને સલગમમા સંગીન ભાગ માતર ૮ રતલ છે, ગાજરમા ૧૦૦ એ ૧૪ રતલ અને પટેટામા ૧૦૦ એ ૨૫ રતલ સુકો ભાગ છે, બાકીનું પાંણી અને એવીજ બીજી પરવાહી છે. સારૂં પાંઉં અથવા રોટી માતર ૧ રતલ હોયતો તે ૨॥ થી ૩ રતલ પટેટાની બરોબર પોશણ કરેછે.

લાગણીઓં—આપણને જારે દરદ થાયછે તારે તેનું દુખ ઘણું લાગેછે, અશંતોશીઓ એ ઉપરથી વીચારતા હશે કે આપણને એવી લાગણી મેળીજ નહી હોતતો કેવું સારૂં, કે દુખ લાગતજ નહી, પણ તેઓ ભુલી જાયછે કે જેમ દુખ જલદી લાગેછે, તેમ જલદી તેનો ઉપાય થાયછે. અગર જો દરદો લાગતાં નહી હોતતો કાંહાં સુધી તે ઉપાય કરવા વના વધયા કરત ?

લારડ બેકનની નશીહતો—"આબાદોની વચે નેકી, મધીઅમપણું છે; શંકટ વચે નેકી, હીમત છે."

"પુસતકખાંના તે મંદીરો છે, કે જાંહાં ખરી નેકીથી ભરેલા આગળના ગુરૂઓની બાકી વધેલી ચીજ ઠગાઈ કે ખોટાં ડોલ વગર મેલીછે તથા જાલવી રાખીછે."

થોડી જગામા બંધ કરેલી હવા માહાભારત કામ બજાવી શકેછે. જેમ બાફની મદદથી સાંચા ચાલેછે, તેમ આ હવાની મદદથી સાંચા ચલાવા પાછલ વીદવાંનો ઘણુ ધેઆન આપેછે અને હમણાથીજ ભુમખા, ગાડીઓ, એનજીનો વગેરે બંધ કરેલી તથા દાબેલી હવાના જોરથી ચલાવામા આવેછે. એરીકસન નામના ઈજનેરે અમેરીકા અને ઈંગલંડ વચે મુસાફરી કરનારી આગબોટોને બાફને બદલે હવાથી ચલાવા માટે એક મોટું એનજીન બનાવયું હતું, પણ તે કામ કરી નહી શકયું હતું; મગર અમેરીકામાં બેથી ચાર ઘોડાના બલના નાહના એનજીનો એન પરમાંણે હવાથી કામ કરનારાં ઘણાં સાધારણ છે. પાછલ

થી કપડાં વણવાના કારખાનામા બાફને બદલે દાબેલી હવા ને કામમા લેવા ઉપર ઇજનેરો મંડયાછે અને એવા સાંચો બનાવાંમા આવયોછે કે જેમાં કાંટલાને એકથી બીજી ગમ ફેરવવા માટે ચામડાંના પાટા, તેલ વગેરેની જરૂર પડતી નથી, પણ હવાનો ફુંફારોજ તે કાંટલાને ફેરવયા કરેછે. હાલના સાંચામાં કાંટલો એક મીનીટમાં ૧૮૦ ફેરા ફરેછે, પણ આ હવાઈ સાંચામાં કાંટલાને દર મીનીટે ૨૫૦ થી ૨૬૦ ફુક અથવા ફુંફારા લાગેછે.

સચાઈ—પકી મજબુતીથી રાસતીને વલગી રેહજો. પણ જારે સચાઈ જાહેર કરો, તારે ખુશી કરે એવા આકારમા જાહેર કરજો. સચાઈ તે એક ચીતરછે, પણ તેને કેહેવાની રીત તેની આરસીછે, જેમા મુકવાથી સચાઈ વધારે શોભેછે. અફલાતુન કેહતો હતો કે સાચું સાંભળવું અથવા બોલવું એના જેવું ખુશી ઉપજાવનારૂં બીજું કાંઈ નથી. તેનું કારણ એ છે કે એક ઈમાનદાર આદમીના જેવી બીજી મનપસંદ વાત એકે નથી, કે જે આદમી કાંઈ પણ દગાની ધારણા વગર સાંભળેછે અને કાંઈ પણ ઠગાઈની ધારણા વગર બોલેછે. (ફેમીલી ફરેંડ.)

મોજ વીશે ઈંગરેજી કેહવતો—"મોજ—ઘણાને વાસતે આપેલાં દુધમાથી થોડા જણને મળતી કીમતી મલાહી."

"મોજ—સુલેહના વખતમા લડાઈનો કારભારી."

"મોજ—એકલપેટા ખુલીઆ દેવોનું દોજખ, જેનો ધરમે હજી નાશ કીધો નથી."

"મોજ—ખહીથી ખવાતી એક પરજાના રોગીશટ ચેહરા ઉપર લોહીનો ધસારો."

સવાલ—ટાઈમસ આફ ઈંડયા છાપખાંનું મજબુત કેમ છે ? જવાબ—કારણ કે તેનો માલેક મલ છે.

ઈંગલંડનો કોલસો—ઈંગલંડના ઉદીઓગ અને આબાદાંનીનો બલકે દરરોજના ગુજરાણનો આધાર તાહનાં કોલસા ઉપર છે, કેમકે તાંહાં લાકડાં બાલવામા આવતાં નથી પણ લોકો કોલસો બાલેછે. આજ કેટલુંક થયું વીદવાનો ધાસતી બતાવેછે કે ઈંગલંડની કોલસાની મોટી ખાંનો ખપી જવા આવીછે અને બસો તરણસો વરશમા તે પુરી થશે. આ બાબત ઉપર મોટી તકરાર ચાલેછે. ઈંગલંડના વડા પરધાન મી૦ ગલાડસટનનુ એવું મતછે કે વેલસ પરગણાની કોલસાની ખાંનોમાં ૧૦૦૦ વરશ સુધી ચાલે એટલો કોલસો છે. વલી ઈંગલંડમાં ગેઆસનો ખપ એવો વધયોછે અને તે એટલી સસતી થઈછે કે માતર રોશનીને માટેજ નહી પણ ગરમી અને ખાનુ પકાવાને માટે પણ ગેઆસે કોલસાની જગા લીધીછે.

વેચવાનોછે—બાનુઓને માટે ઉંચો માલ કે જે વના કોઈબી બાનુએ બકાત રેહેવું નહી જોઈએ, તેની વીગત—

ઉંચું અતર, કે જેની ખુશબો કોઈબી રૂતુમાં ઉડી જશે નહી—નેકી.

ખુબસુરતી આપનારી દવા—નરમાશ અને વફાદારી.

હોટને સુધારવાનો ઉંચો મલમ—સખી જીવનો હસતો ચેહરો.

મગજની સઉથી સરસ તરી અથવા પાખ—હેશાન મંદી.

ઠંડીની મોસમનું સુકથાંનું—મીઠાસ અને માયા.

બાલને જેબ દેનારૂં તેલ—મલાહજો.

"કોલડકરીમ"—દાહાપણ.

આમડીને નરમ રાખવાનું "મીલક આફ રોસ"—પેઆર.

ઉંચામાં ઉંચું પોમેટમ—સબુરી.

લવંડર, કે જે જલદી ઉડી જાયછે માટે મજબુત બુચ દઈ રાખવું—દોસતી.

ચેહરા ઉપરની કરચલી અટકાવાની દવા—ખુશ મીજાજ.

આરસ પાહન અથવા સંગેમરમરનો કુતર હોનરથી બનાવાની કળા નીકલીછે. વીદવાનોએ એવું બતાવયુંછે કે ખુદરતી જે સંગેમરમર જે બનેલોછે, તેની એક જાતમા કાંઈજ નહી પણ પાખ છે, જેમાથી કારખાનીક આસીદનો ગરમ થયલો બાફ પસાર થવાથી તે ચાખનો સંગેમરમર બનેલો છે. એ ઉપરથી ખુદરતની નકલ કરીને આદમી સંગેમરમર બનાવા માગેછે. તે બનાવાની રીત એ છે કે એક કોડીના વાસણમાથી હવાને કાહાડી નાખી તેમા ચાખ અને લાઈમસટોન કુતરની લુકીને ગરમ કરવામા આવેછે, જેથી સંગેમરમર બનેછે.

બોલતી વેળા ઉલટું બોલાઈ જવાથી ઘણીવાર રમુજી ભુલો થાયછે. "પારો ભારીછે," તેને બદલે "પારી ભારો છે," એમ એક ભાશાણ કરતા બોલયોછે. આદુ કાંદાને બદલે "કાંદુ આદાં" કેટલીવાર ઘર ધણીઆંનીઓના મોહમાથી નીકલેછે ! ગલીમા ગાડી આવી એમ કેહતાં "ગાડીમા ગલી આવી" કેહેવાઈ જાયછે. નાટકકારોમા એવી ભુલ ઘણી અચબુચ રમુજ પેદા કરેછે. "બાપ બરા કે બેટા ?" તે બદલે "બાપ બેટા કે બરા ?" એમ બોલતાં એક મીતરને સાંભળયોછે. એક નાટકકાર બોલવા માગતો હતો કે "તેણે બારણું બંધ કરી કુંચી ખીસામા મેળી" તેને બદલે તેનાથી બોલાઈ ગયું કે, "તેણે કુંચી બંધ કરી બારણું ખીસામા મેળયું." એજ પરમાણે "ગાલરીપરથી હાથમા બતી લઈને એક માણસ પસાર થયો" એમ કેહેવાને બદલે "ગાલેરીપરથી હાથમાં માણસ લઈને એક બતી પસાર થઈ" એમ એક નાટકકાર બોલયો હતો.

ધરમ પુસતક, એ ધારાની ચોપડીછે, કે જે ખરૂં અને ખોટું બતાવેછે; એ, અકલની ચોપડીછે, કે જે ઘેલાને ડાહયો બનાવેછે; એ, સચાઈની ચોપડીછે, કે જે દરએક માતવીની ભુલો શોધી કાહાડેછે; એ, જીંદગીની ચોપડી છે, કે જે જાવેદાન સુધી દોજખમાં જવું કેમ તીયાગ કરવું તે દેખાડેછે. એમા, સઉથી સરસ ભરુસો રાખવા જોગ અને મનોરંજક તવારીખો સમાવેલીછે. એ, ઇશવર ગાનની એક સંમપુરણ કેતાબછે એ જીંદગાનીના કેતાબછે. એ મુસા

ફરીની કેતાબછે, એ સફરની કેતાબછે. એ સઉથી સરસ ઈકરારનામુંછે. એ સઉથી સરસ કબાલોછે. એ જુવાનીઆઓનો સરવેથી સરસ દોસતછે. એ નીશાલીઆઓનો સરવેથી સરસ શીક્ષકછે. એ સીખેલા માનસનું મોહોટી કારીગીરીનુ કામછે. એ અનજાનીઆ માણસનો કોશછે, અને દરએક માણસને રસતો દેખાડનાર છે. એ નીમખાહલાલી અને વીસવાસુને ઈનામની કબુલાત આપેછે. ક.

જાનવરોની ઉંમર—રીંછ ઘણુંમા ઘણું વીસ વરસ જીવેછે. કુતરો વીસ વરસ જીવેછે. કોહલું ચઉદથી તે સોલ વરસ જીવેછે. સીંહ લાંમબી જીંદગી ભોગવેછે. બીલાડી સરાસરી ચઉદ વરસ જીવેછે. ખસેરી અને સસો સાત થી તે આઠ વરસ. હાથી બારસો વરસ. ડુકર વીશે એવું કેહેવામા આવેછે કે તે તીસ વરસવેર જીવેછે. ગેનડો વીસ વરસ. એક ઘોડાને સારૂં એવું કેહેવામા આવેછે કે તે બાસટ વરસવેર જીવીયો હતો, પણ સરાસરી ૨૫ થી તે ૨૦. કોઈ કોઈ ઉંટ સો વરસ જીવેછે. સાબર ઘણી લાંમબી ઉંમર વેર જીવેછે. મેંઢો દસથી વધારે જીવતો નથી. ગાય પન દર વરસ જીવેછે. કુલીયર એવું ધારેછે કે કોઈ મગરમછ એક હજાર વરસ જીવેછે. ડોલફીન નામની માછલી તીસ વરસ જીવેછે. વીએનામાં એક ગરૂડ પક્ષી મરણ પાંમીયું તેની ઉમર ૧૦૪ વરસની હતી. જંગલી કાગડો ઘણુંમા ઘણો સો વરસ જીવેછે. રાજહંસ તરતયોને સાઠ વરસ જીવેલાંછે. મી૦ મેલરટ નામના સખસ પાસ એક હંસનું પાંજરૂ હતું, તે હંસ ૨૯૦) વરસની ઉંમરે મરણ પામીયું હતું. કાચબા એકસોને સાત વરસ જીવેલાછે. ક.

ઘરઘતુ નુસકાઓ.

મરઘીની કરી—મરઘીના પીછ કાહાડવા પછે તથા તેને સાફ કરવા પછે, તેના નાહના કકડા કરીને તેમને એક કલાક સુધી ઠંડાં પાંણીમા રાખી મેલવા. એક જુદા "સાસ પેન" માં એક કાંદાને ચુરો કરીને નાખયો, તેપર બે અંઊસ તાજું માખણ નાખવું અને થોડોક મેંદો નાખવો, ને પછે કાંદો, મેંદો અને માખણને ધીમે ધીમે કાલવયા કરવું. આખી મેળવણીનો રંગ બદલાયા પછે મરઘીના કકડાને તેમા નાખવા, એક મોટો ચમચો ભરીને કરી પાઉડર નાખવો તથા તરણ પેંઠ પાંણી નાખીને ચુલાપર મેલવું. મરઘી તદન નરમ થાય તાંહાંસુધી પકાવવું, ને પછે ચુલેથી ઊતારવા બાદ લીંબુનો થોડોક રસ છાંટીને એ કરીને વાપરવામા લેવી.

આઈસકેક—આટો ૨ રતલ, માંખણ તાજું ૧॥ રતલ, ખાંડ ૨ રતલ, ઈંડાં ૧૦, દુધ ०॥ પેંટ, સંતરા અને લીંબુની છાલ (સેકેલી) ०॥ રતલ, જાયફલ ૧, રાઠાબીઆ ૧ વાઈન ગલાસ ભર, આરેંજ ફલાવર વાટર ૧ વાઈન ગલાસ ભર, માન ૨ મોટા ચમચા ભર.

આટાને સારીપઠે સુકવવો, ખાંડને સારીપઠે વાટીને ભુકી કરવી, ઈંડાંને સારીપઠે કાલવવાં, સંતરા અને લીંબુની છાલની ઝીણી કાતરીઓ કરવી, અને જાયફલને ખમણવું. પેહેલાં માખણને લાકડીના ચમચા વડે કાલવીને મલાઈ જેવું કરવું, ને પછે ઊતલાં ઠામમાં વસાણાં, દુધ, રાઠાબીઆ તથા આરેંજવાટર સુધાં તેમાં ઉમેરવાં. તેમને સારીપઠે એકરસ કીધા પછે માન નાખવું. અડધા કલાક સુધી તેને આતશ ઊપર ઊપસવા દેવું, ને પછે માખણ લગાડેલાં તીનમા તેને ૧ કલાક સુધી ભુંજવું. ભઠીમાંથી બાહાર કાહાડતાં વારજ તેના મથાલાં ઊપર ઈંડાંની સફેદી ચોપડીને તેનો પાકો કરવો, ને પછે ખાનની ભુકી તે ઊપર પુશકલ ભભરાવવી અને તે ઊપર મોહરો કરવો.

લીંબુના પફ—ખાંડ ૧॥ રતલ, છાલ ૨ લીંબુની, સફેદી ૩ ઈંડાંની.

પેહેલાં સોજી ૧॥ રતલ ખાંડને ચારવી તથા એકરસ કરવી, ને પછે લીંબુની છાલને સારીપઠે ખમણીને તે ખાંડ સાથ મેલવવી, તારપછે ઈંડાંની સફેદીને ઘુટી કાલવીને તે ખાંડ તથા છાલ સાથ મેલવવી અને તે સંધાને એક કલાક સુધી કાલવયા કરવું. એ પછે મેલવણીને ટીનની પલેટોમા કાગલ પાંથરીને તેમાં પફના આકારમાં રેડવું તથા મધીઅમ ભઠીમાં ભુંજવું.

રમુજે ફુરસત.

૧. પીલો પણ નહી પોપટ, કાલો પણ નહી નાગ,
પંખાલો પણ નહી પંખી, ઊડે પણ નહી કાગ.

૨. કાલો છે, પણ કાગ નહી,
લાંબો છે, પણ સાંપ નહી,
તેલ ચાહડે, હરમાન નહી,
ફુલ ચહડે, માહાદેવ નહી,
બોલો બીજું શું લઈએ ?
નામ ઠામ શું કહીએ ?

૩. છઊં હું કેઆનીઆન ઓરતનું એક નામ,
મારો પેહેલો અરધો માગેછે લોક તમામ.
મારા પેહેલા બીજાથી રેહેછે સરવે સગાઈ,
હોઊં જેની પાસે તેની કરાવું વડાઈ.
મારે વાસતે થાય સારાં માઠાં કામ,
મારા પેહલા અરધાથીજ સઊ કીરતીને નામ.
મારો પેહેલો અને તરીજોછે મોહડાંનો એક ભાગ,
જે ઓરતમા તે પડે તેના માટીનાજ અભાગ.

LUCY.

૪. આપુંછું હર શાળ ચોકસ તમાશાની યાદ,
લાવુંછું કોઈવાર કંકાસ અને કોઈ વખત રીસાદ.
પેહેલા બે અક્ષરોથીછે શરીરનો એક ભાગ,
ને બોલવાને ખાવા કરેછ મેહેનત આઠાગ.
છેલા બે બોલથી છે એક દારૂનું નામ,
ને પીવા તેમજ ભરવામાં આવેછે બહુ કામ.
પેહેલા અને તીજાથી છું હું પક્ષી વાંચનાર !
દેખાવ બહુ રંગીલો ને ખુબસુરતી અપાર !
પેહેલા, બીજા, તરીજાથી વળી છું હું ચીકડો એક,
વપડાસમા થોડો પારખો બેહેનો નેક.

S. E. D.

૫. મારો પેહેલો અક્ષર કાહાડી નાખયા છતાં મારો અરથ જેનો તેજ રહેછે. પેહેલો અને બીજો મળી હું એક જાતનો અનાજ છું, અને પેહેલો અને છેલો મળી હું એક જાતનો મસાલો છું. રોજના વપરાસની ચીજ છેઊં. S. E. D.

૬. પેઆરી બાંનુઓ જયારથી તમો બાર વરસના થયાંછો તયારથી હું તમારી સાથેછું તે છેક તમારી જીંદગીના છેડા સુધી રેહેવાની. મારો જનમ ચીનમા થયો હતો અને પછે યેલાનમા પણ મારી બેહનો જનમેછે. હું સફેદ છઊં, કાલી છઊં, લાલ, પીલી, લીલી, બધુ ને બીજા દરએક રંગની છઊં. ખુશીમા કે ગમીમા તમારી સાથેજ છઊં ને હું ગમે તેવી ખરાબ છેઊં તોબી તમો મને સારીજ કહોછો.

૭. હું સઘળાં માણસોને પેટમાં રાખુંછું સદાકાળ—અને જીઆરે જરાક તેમના પેટમાં હું બાઊંછું ત્યારે તેઓ મને આંચકો મારીને કાહાડી મેલેછે, તો પણ હું એવી હઠીલીછું કે દર પલે જયા વગર રેહેતી નથી. જો કે મારા વગર કોઇને એક પલવાર પણ ચાલતું નથી, તોપણ મને મેલવાને કોઇ કાલજી રાખતું નથી કેમકે હું જ એટલી સોખ છઊં કે પોતે તેમને જઇ મળું છઊં.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧—કર, એટલે હાથ. દસ આંકડા હાથની આંગલી ઊપર ઊપજીઆછે. હાથમાથી ધન પસાર થાયછે. ધનની સખી આંક જેમ પંદર રૂપીઆની સખી ૧૫ છે.

૨—૬ અખશર.

૩—તરસ—સરત—તસ—રસ.

૪—ખબુતર—ખર—બુત—તર.

૫—કુંવરબાઇ.

મી૦ ટી. સી. હોપ.

દોહરા

(નવસારીના રેલવે સ્ટેશન ઉપર જલાલપોરના એક રેહેવાસીએ ગાઇ સંભળાવેલા.)

દેશી જણની બુજની, પારખનો લેનાર,
રૂશવતખોરા લાંચિયા, ધુજાવી દેનાર.
ભાષા ગુજરાતી ભણી, લીધીછે ભરપુર,
શાળાઓમાં સંચરી, પસરી પુરેપુર.
દીલમાં દેખંતી દયા, કરે નહી તે કોપ,
ભરતખંડમાં ભાળિયા, હેતે ટી. સી. હોપ.
અગાડસેં સત્તાવને, નીકળી નોરમલ ક્લાસ,
હેતથી હોપે રચી, રાખી નહી કચાસ.
એજયુકેશન ઉપરે, નીમાયાતા કોપ,
તે અવસરતો તેમણે, વાવયા વિદ્યા રોપ.
સુરત શે'ર સુધારિને, ઇંદ્રપુરી અનુસાર,
કીધું કોડ કારમું, સુશોભિત આ વાર.
ગરીબ ગુરબાઓ તણાં, થયાં દુઃખ સહુલોપ,
કોપ ગયો કથલામમાં, આવયે મીસ્તર હોપ.
રેવરીનીયુની રીતના, ટયાં પુસ્તક જોટ,
ઇલાકા આખા વિષે, પુરી પાડી ખોટ.
જળથી જુદી જઇ પડે, મીન કદી કો વાર,
અવસર એ આવી અડયો, સુરતની મોઝાર.
સપાટ રસ્તા, પુલ ને, નિરમલ તાણી નીર,
હદયેથી રૂદન કરે, ધારી ન શકે ધીર.
ઇમારત ઊંચી અતી, ઘડી ભણવા કાજ,
તે તો કંપારો કરે, મુકી મનની માજ.
દીવા બતીઓ ડોલીઓ, વીચરયા કંથ વિદેશ,
રડાપાની રાતનો, ધારણ ધરિયો પેશ.
મુંબઇવાસી માનવી, આશા રાખે હોપ,
તે જઇ પુરી પાડજો, અડચણ કરજો લોપ.
કરી કાયદો દુરને, તેડયા ઉલટ ભેર,
બાટ માસાની અંદરે, કરજો લીધા લે'ર.

મી૦ કરસનદાસ મુલજી વીશે કવીતા.

પદ (રાગ વિરાવળ).

દેવ અરે તેં આ શું કરયું ? કિધો અકરારે કેર,
કરસનદાસ જે વિરને, લેતાં ઉપજી ન મ્હેર. દેવ અરે૦
મીત્ર તણા સ્વર્ગ વાસનાં, જ્યારે સાંભલ્યાં વેણ,
પેટમાં પડીયોરે ધ્રાસકો, ગળવા માંડયારે નેણ. દેવ અરે૦
મિત્ર તણા પત્ર આવતા, બિજે ત્રીજે હમેશ,
કોણ હવે લખનારરે, રહી આશ ન લેશ. દેવ અરે૦
પ્યારા ભાઈ ફરી મને પત્રતો, લખશે કોણરે મીત્ર,
હેત ઘણું તારૂં સાંભરે, ખરા મીત્ર પવીત્ર. દેવ અરે૦
દુર વસ્યા જઈ તોયપણ, નોતી જરા જુદાઈ,
નિશકપટીપણે પત્રતો, લખતા લાયક ભાઇ. દેવ અરે૦
મનસુબા સૌ મારા મન તણા, રહ્યા મનડારે માંય,
આશાતો પુરી નવ થઈ, ધારયું ધણીનું થાય. દેવ અરે૦
ભર ચોમાસામાં પક્ષીઓ, માળા મુકે ન ભાઈ,
રાજ વૈભવ મુકી કયમ ગયા, કરી કુટંબ જુદાઈ. દેવ અરે૦
દુર દેશથીરે આવતા, મળતા હસતેરે મુખ,
અમારા મનનીરે વાતતો, કેહેતાં ભાઈ સુખ દુખ. દેવ અરે૦
મિત્ર તારીતો માયા ઘણી, નવ વિસરે લગાર,
વિસારીએ પણ તોય તે, આવે એજ વિચાર. દેવ અરે૦
અમે અમારા મન વિષે, રાખતા અભીમાન,
મોટો અમારેરે મીત્રછે, રૂડો રાજા સમાન. દેવ અરે૦
વિશેક વર્ષ આ વિશ્વમાં, રહ્યા હોત જો ભાઇ,
પરમારથી અનેકાં કરી, કરતે ઝાઝી ભલાઈ. દેવ અરે૦
મલતા સ્વભાવના મીત્રને, હવે કયારે હું જોઉં,
ગણતાં ખરો અમે ભાઇ તને, નામે સંભારી રોઉં. દેવ અરે૦
ભાંડું જેવા અમને ગણી, રાખતા ઘણો પ્યાર,
ધીરજતાની રીતીનો, લખતા વારમવાર. દેવ અરે૦
કુટંબ અને સંસારનું, નવ પામી આ સુખ,
કરવા પરમારથ દેહમાં, ઘણું વેઠીયું દુઃખ. દેવ અરે૦
નાનાં બાળક નાની વય તણા, મુકયા ચારે અપુત્ર,
દેવને દયા આવી નહી, ભાગ્યું, તારૂં ઘર સુત્ર. દેવ અરે૦
તારા જેવા તારા પુત્રને, કોણ કરશેરે વીર,
હીમતવાન ને સદગુણી, ધારે ઘણીજ ધીર. દેવ અરે૦
નાનાં બાળક જે તમતણાં, પ્યારી તારી જે નાર;
તેને નોધારાંરે દેખતાં, થાએ દુઃખ અપાર. દેવ અરે૦
પરમેશ્વર પરીવારરે, રાખો સુખીયો હમેશ,
તેને પણ તારા જેવા કરો, વધું શું રે વિશેશ. દેવ અરે૦
મીત્ર છવીશમી તારીખે, પડયો ફેર લગાર,
રાણી ને સૌ રાજી થયાં, દીધાં દાન તે વાર. દેવ અરે૦
પણ અકાવીસમીને દીને, કયાંથી આવી કસાઈ,
નવ કલાકમાં કાળડે, લીધો કરીને ઘાઇ. દેવ અરે૦
અંતર ઉભરા છે ઘણા, લખું કેટલા આંહીં,
લખતાં લેખણ નથી ચાલતી, આંસુ આંખે વ્હે ભાઇ. દેવ અરે૦

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરામજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠો૦ કોટ :—બેહરામજી હોરમજજી સ્ટ્રીટ, નાં૦ ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૧૫ મું. સપટેમબર ૧૮૭૧ આંક ૯ મો.

ભોલો ધોલો

અથવા

ભોલો ભલો—ભુંડાનો ભાઈ.

એક વારતા.

પ્રકરણ ૪ થું.

ભોલા ધોલાની હેમકાત ઉપર તેનો શેઠ ધનજીશાહ અતીશય હેરત રહયો.

જારે એ નીરદોશ ગામડીઆએ જોયું કે ચાર આણા આપવા વગર ટપાલ માસટરતો શેઠનું કાગળ નથી આપતો, તારે પોતાના શેઠને તેના નાણાંનો પુરતો બદલો મળે એવી આશાથી તે શેઠના કાગળ ઉપરાંત બીજાં બે કાગળો ચોરી લાવયો, એવી તેની અકલ ઉપર ધનજીશાહ શેઠને એક હાથ ઉપર હસવું અને બીજા હાથ ઉપર ધીકાર ઉપજયો, તોપણ પોતાના શેઠનું ભલું કરવાની તેની ભલી નેમને માટે તેને દયા પણ ઉપજી.

પણ હમણા તેને ઠપકો આપવાનો વખત નહી હતો. હમણાતો ધનજીશાહને પોતાનો દોળા તનાવનારો કાગળ વાંચવાની વધારે ઉતાવળ હતી, માટે બીજાં કાગળો તરફ તેવણે નજરબી નહી કીધી, પણ પેહેલાં પોતાને નામનો કાગળ ઉખેડીને નીચે પરમાણે વાંચી જોયો.

“સરસવતી શ્રી, પુંજરાધિ માહાસુભસથાંને સરવ ઊપર માહાજોમ શેઠ ધનજીશાહ પેશતનશાહ કોટવાલના, એતાનથી લા૦ પુનેમચંદ માણકચંદ વકીલના જેગોપાલ હજીરાબંદરેથી લખયાછે તે કબુલ કરમાવજો. જત અતરે ખુશી છે, તમારી ખુશીના કાગળો લખતા રેહજોજી, પેલી ખાનબાહાદુરના ખેતાબ બાબત કલેકટર સાહેબ ઊપર મલામણ અને મારફત જારી રાખીછે અને આપ જાણવાથી ખુશી થશો કે સંધી મેહેનત ફળે એમ બાંસેછે. પરંતુ તમારા હરીફ ઊ—વાલા બેહેરામશાહનો વગ પણ સારી પોહોંચેછે અને ડેપુટી સાહેબ પણ તેવણની પખશ ખેંચતા હોય એવો મને સંભવ જાપછે. બેહેરામશાહની પખશવાલા એવું કહેછે કે તમારી આગમચ તેને એ ખેતાબ ઊપર હક પોહોંચેછે અને કલેકટર સાહેબ હજી ચોકસ ઠરાવપર આવતા નથી ને ઘડીમાં આમ ટલેછે અને કોઈવાર પેલી બાજુ ઢલેછે. તેઓ સાહેબ કેહછે કે એકજ વેળા બેનીતો મલામણ થઈ શકશે નહી, તારે બેકમાં કોની મલામણ કરવી તે વીશે તેઓનું મન બહુ આતુર ને શંકાશીલ થયુંછે. તમારી ધારણામા પેલા ઘેલા મોદીના કુટુંબવાલા મંજીભાઈ બહુ નડશે, તેની સંભાલ લેજોજી. આપતો કેહતા કે મંજીભાઈ તમારી પખશે છે, પણ ના, તમે ઠગાશો. તેણેતો બેહેરામશાહની પખશમાં મલામણ લગાડવાને પોતાના લાગવગવાલા સંધાને કહી મુકયુંછે. આપ ધારોછો કે આપે મનજીભાઈને નાણાંની મદદ કરેલીછે, માટે તે તમારો થશે. પણ હવે બેહેરામશાહ શેઠની તેનાપર મેહેરબાની છે અને તાંહાંથી નાણાં મળવાની તેને લાલચ છે, માટે મનજીભાઈતો આપના હરીફની ખુશામત કરશે. તોપણ ચીંતા કરશોમાં, પરમેશવર કરશેતો તમારી ઊમેદ પાર પડશે. એકાદ દીવશમાં મળીશ તારે વધારે વાત કરીશ, એજ વીનંતી.

લા૦ પુનેમચંદ માણકચંદના
જેગોપાલ વાંચજો.

ધનજીશાહને ઘણી રાહા જોવાડનારો કાગળ તે આ હતો અને ખુશીના કરતાં વધુ દલગીરીથી સીંગનપોરના એ શેઠીયાએ આ લાખોટો વાંચયો. બેહેરામશાહની હરીફાઈ વીશે વાંચતાંતો તેને ફકત નાઉમેદી પેદા થઈ; પણ મનજીભાઈની બેવફાઈ વીશે વાંચીનેતો ધનજીશાહને મોટો ગુસો ઉપજયો. સુરતના ઘેલા મોદીના કુટુંબમા મનજીભાઈ સરકાર દરબારે વગવાલો હતો. પણ તેના ખાનદાનનો પડતો વખત ચાલતો હતો અને માતર અસલ પેહડીની આબરૂજ રહેલી હતી. પઈસા ટકાની ગરીબાઈ વચે વળી મનજીભાઈ માંદો ને કાએર ચાલયા કરતો હતો અને લુકમાનજી નામના સુરતના પરખેઆત વોહોરા વઈદની દવા ચાલુજ હતી.

મનજીભાઈની માઠી અવસથામા ધનજીશાહ તેના ઉપર મેહેરબાની રાખતો હતો અને તેણે તેને નાણાંની સારી રકમ ધીરેલી હતી, જેથી તે મનજીભાઈનો એક મોટી રકમનો માગનાર થયલો હતો. એટલા માટે ધનજીશાહની ખાતરી હતી કે મનજીભાઈ પોતાના સઘલા વગથી મારા દાવાને ટેકો આપશે. તે બેહરામશાહની તરફેણ થાય એવું સાંભળવાની ધનજીશાહને મુદલ વકી નહી હતી, માટે આ અચબુચ ખબરથી તે ઘણો ખીજવાઈ ગયો તથા તેના ઉપર શખત થવાનો ઠરાવ કરયો. તે બોલયો કે “વાંસથી સેલડીની આશા રાખવી બેજા છે. ઘેલો મોદી તે દાહાયો થવાનો નથી. મારાં નાણાંની માંગતી ઉઘરાણી હું કરતો નથી, ને હું એ કંગાલને જવા દેઉંછું, તેથી એ મનેજ દગો દીએછે. પણ હવેતો પુનમચંદ મળવા આવે કે તરત એ ક

વાબના હાડકાંને જોર કરવાનો વીચાર કરવો પડશે. પણ હવે આ બીજાં કાગળોનું શું કરવું ? "

આ ઠેકાણે ભોલા દોલાએ ચોરી લાવેલાં બીજાં કાગળો ધનજીશાહને યાદ આવયાં, જે હાથમાં ધરીને તે વીચારવા લાગો કે "આ મુરખ દોલો કોઈ વખત ફાંસી જશે અને મારૂં દોકું ઉડાવશે. આ પારકાં કાગળોની તે ફોકટની વેઠ લાવયોછે."

આ કાગળોનું કરવું કેમ ?

જો ટપાલ આફીસમાં પાછાં મોકલેછે તો દોલા ઉપર લાગલો ચોરીનો વાંક આવેછે.

એ ઉપરથી વીચાર કરતાં ધનજીશાહ શેઠ શેવટ એવું લાવયા કે આ કાગળો જેને નામના હોય તેમના ઉપર મોકલવાં અને તેઓ જોડે આ "ભુલ" ને માટે દરગુજર ચાહાવી.

એટલા માટે ધનજીશાહ તે બીજાં કાગળો ઉપરના સરનામા વાંચવા લાગા.

પણ કેવો અજાએબ સમાગમ ! દાક આફીસમાથી જે કાગળ દોલો ચોરી લાવયો હતો તેમાનું એકતો પેલા મનજીભાઈ પેલા મોદીતાનેજ નામનું હતું ! જે ધણી ઉપર હમણાજ ધનજીશાહ શેઠ ખીજવાયા હતા, તેનેજ જોગ તે લખેલો હતો !

ધનજીશાહ શેઠ તે કાગળને હાથમા ધરી ઉપર તલે ફેરવવા લાગા. એ વખતે જો કોઈએ તેનો ચેહરો જોયો હોતતો તરત કહી શકત કે "જાંણે હમણાં ઉખેડોને વાંચું" એવો તે ચેહરો હતો.

તે કાગળપર લાખે કરીને મોહર કરેલી હતી અને ધનજીશાહએ જરા દાબી કે ઉખેડાઈ આવી. હવે ઘર બેઠાં આવેલું, પોતાની મેળે ઉખડી ગયલું અને વળી પોતાના દુશમનનું કાગળ ધનજીશાહ કેમ નહી વાંચે ?

અલબતાં જરા બીહીકથી તથા એક પોલીસનો સીપાઈ પીઠાંમા દારૂ પીતાં આસપાસ જેમ જોય તેમ જોઈને ધનજીશાહ શેઠ મનજીભાઈનો કાગલ વાંચવા લાગા. તે કાગલ ધનજીશાહ વીશેજ હતો અને વળી પેલા ખેતાબની બાબત ઉપરજ લખેલો હતો.

આ કાગલ જેમ વાંચતાં ગયા, તેમ ધનજીશાહનો ચેહરો લાલ અને લીલો થતો ગયો. પણ તે કાગલના લખનારે મનજીભાઈ ઉપર આ રવેસે લખેલો વાકીય આવયો કે—"પેઆરા મનજી, તમો કહોછો તેમ ધનજીશાહ કોઈ ખરો બુબખ છે," તારે તો ધનજીશાહથી ગુસો તામોસ થવાયો નહી અને તે બોલી ઉઠયો કે "વારૂં મનજી હું તુને બુબખ બનાવી આપશ."

ધનજીશાહએ આતશની નેઆશ કરવા માટે મંગાવેલાં આફરગાનીયામાંનો આતશ પાસેજ એક ટેબલ ઉપર લગભગ બુજવાઈ જવા આવયો હતો, તેમધે ધનજીશાહએ કેહેરમાને કેહેરમાં પેલાં ચોરાઈ આવેલાં બેહુ કાગલો બાલી નાખયાં અને પછે બુમો મારીને દોલાને બોલાવયો.

દોલો આવતાંજ સમજયો કે કાંઈ ધાર આવેલી છે ખરી.

"ઓ કમ અકલ ગધેડા" એમ ધનજીશાહ બોલયા.

"હા સાહેબ—કાંઈ હુકમ ?"

"તું ફાંસી જશે ફાંસી. તું જાંણેછે કે આજે તેં શું કીધુંછે ?"

"હા, સાહેબ, આજે મેં ઘણું કામ કીધુંછે."

"અરે તેં ચોરી કીધીછે. દાક આફીસની ચોર ધીછે."

"સાહેબ, પઈસાની ચોરી થાય, માલની ચોરી થ પણ દાક આફીસની આવડી મોટી ઈમારત તેની ચોર મ થાય ?"

"એ મુરખ, આખી ઈમારતની ચોરી કોણ કેહે તાંહાંના કાગલો તેં ચોરયાંછે. !!"

"જેટલું નાણું આપીએ તેનો ખંગ લેવામાં ક નહી કેહેવાય સાહેબ. !!"

"મુગો રેહ નાદાન, તુંએ ફાંસીની શીખસાને લ ક તકસીર કીધીછે."

"સાહેબ મને ખબર નહી હતી કે એકેક કાગલ વલાનું થાયછે. એમજ છે તારે તો બાકીના બેહુ કા હું પાછાં લઈ જાઉં."

"અરે હવેતો મુગો મરીરેહ. વારૂ એ વીશે આગલ તું બોલયોછે ?"

"કેથે નહી સાહેબ."

"તારે હવે જા—તે કાગલોને મેં બાલી નાખયાં પણ જો કોઈની આગલ એક હરફ કાહાડતો ના."

દોલો ગયો અને માથેથી એક મોટી બલા ગઈ એવી રીતે ધનજીશાહ ખુશી થયા. જેટલી દોલાની સીર હતી તે કરતાં ધનજીશાહએ વધારે તકસીર કરી તી. દોલાએતો કાગલ ચોરયાં તે પોતાના ભોલાપણ ચોરયાં હતાં, પણ ધનજીશાહએ જાંણીજોઈને તે ચો કાગલમાનું એક વાંચયું તથા તે કાગલોને બાલી નાખ અને વળી તે છુપું રાખવાને ભોલા દોલાને શીખાડયું.

ધનજીશાહ શેઠ આબરૂદારમાં ખપતા હતા અને ન તથા ખેતાબોના ઉમેદવાર હતા, પણ તેવણની આ મ કેવી હતી !

તેવણ બીજાઓને શીખામણ દેતા હતા, પણ પોતે વા હતા !

દુનીઆમાં કેટલાં બધાં માણસો એવી ખોડવાલાં હોય

પ્રકરણ ૫ મું.

પેલા મોદીવાળા મનજીભાઈની આવી દગલબાજી ને નીમખહરામી જોઈ ધનજીશાહ શેઠે પકો ઠરાવ કરયો તેને ધીરેલાં જે નાણાંની ઉઘરાંણી વટીક દયા કરીને ઢીલ નાખી હતી, તે નાણાને માટે મનજી ઉપર હવે એકદમ રીઆદી માંડવી, તેને ખુવાર કરવો, તેને હેરાન કરવો ને પોતાનું ભલું કરનાર તરફની તેની આ બેવફાઈના શ દ શખત શીખસાથી તેને બતાવી આપવો.

એટલા માટે પોતાના માનીતા વકીલ પુણ્યમય આવી મળવાની ધનજીશાહ શેઠ ઘણી ઈનતેજારીથી ર જોતા હતા.

ઉપલો કાગળ મોકલવા પછે બે દીવસમાં પુણેમય હજૂરે ઈંગરેજોને હવા ખાવાના મથક ખાતેથી પાછો ફર

અને સુરત આવયો, તેવોજ સીગનપોરમાં શેઠ ધનજીશાહને મળવા ગયો.

ધનજીશાહ હજી ઘણા આકલા ધાબરા હતા. મનજીભાઈપર ફરીઆદી માડવાની તેણે એકદમ વાત છેડી અને પુણેમચંદને પુછયું કે તે દગાખોરની પાસેથી તરતના તરત નાણાં કહડાવાને ધારામાં કાંઈ ઉપાયોછે ?

વકીલ પુણેમચંદે ખાતરી કીધી કે તે ઉપાયો ઘણાબી છે, પણ મનજીભાઈ સાંમે એટલા શખત થવાની એ વકીલે સલાહ આપી નહી, કેમકે તે બોલયો કે "મનજીભાઈ હજી ખોલલી રીતે આપની ખાએશની વીરૂધ ગયો નથી, વેટલામાં તેની સાંમે થવું દરૂસત નથી."

ધનજીશાહને એ સલાહ મુદ્દલ પસંદ આવી નહી. તે બોલયો કે "વકીલ સાહેબ, તમેજ તમારાં કાગળમાં લખોછો કે મારે બદલે બેહેરામશાહને ખાનબાહાદુર બનાવા મારે તે કોશેશ કરેછે અને તોબી વીરૂધ જવાનું શું પુછોછો ?"

"મને એવું લાગેછે. પણ બેહેરામશાહ પાસેથી તેને સારો છાંદો મળવાની આશા હોયતોજ તે આપની વીરૂધ થવાનો".

"થવાનો કે થયો તે બધું સરખુંછે. તેણે મારા તરફ દુશમની ખોલલી બતાવીછે."

"અરે સાહેબ એટલા ખફા નો થાઓ. તેણે દુશમની હજી જાહેરમાં બતાવી નથી."

"હું કહું છઉં કે તે લુચો છે."

"અલબતાં—પણ તે લુચો છે, મારેજ આપને કામનો છે અને મારેજ આપે તેને સાહેબની બોરદુએ રાખવો, નહીતો બીજી બોરદુએ તેના જવાથી પંચાત થશે."

"ના—ના—એવું હું કાંઈ સમજવાનો નથી. મારેતો બસ તેને શીખસા કરવીછે. હું એકદમ તેનું માંથું ભાંજશ. પુણેમચંદ, તરતના તરત ઉપાય શું બનશે ? વારંટ—કેપીઅસ—ઈનટરીમ આરડર—કે બીજું શું હુકમનામુ મેળવશો ?"

"અરર—પેઆરા શેઠ તમેતો કાંઈ ખુબ રસપર ચઢયાછો. પણ કાંઈ ઢીલા ઉપાયથી ધમકી આલોને ? કે સાંમી બોરદુએ તે જાએજ નહી."

"મેં તમને કહયુંની કે તે સામે જાય ઈઆ નહી જાય તેની મને દરકાર નથી. બસ તેણે મારી સાંમે થવા મનમાં ધારયું એટલેજ તે મારો શતરૂ થઈ ચુકો."

ધનજીશાહનો આ ઠરાવ જોઈ વકીલ બહુ અચરત થયો અને તેવણ એટલા બધા કેમ ચીરડાઈ ગયાછે તે સમજી શકયો નહી.

અલબતાં એ ઠરાવનું કારણ પેલું છુપું કાગલ હતું, કે જે ભોલા દોલાની ચોરીથી ધનજીશાહએ વાંચયું હતું, પણ જે કાગલની આ વકીલને ખબર નહી હતી. મનજીભાઈએ ધનજીશાહને બુખખ કહેલો તે કાગલમાં માલમ પડયું અને તેને ઉસકેરવાને તે થોડું નહી હતું.

"બસ દોસત પુણેમચંદ હવે વધારે પંચાત ના કર. હુંતો એનું લોહી પીવાનો, એને બલીસટર મારવાનો. તમારા આટલા બધા લાહમાં એને કોફઈઆ ઉઠે એવું કોઈ ધારાનું બલીસટર નથી ?"

અંતે વકીલને હા કેહેવાની ફરજ પડી. "ઠીકછે તારે મનજીભાઈપર હું તમારે નામે એકદમ ફરીઆદીનુ કામ ચાલુ કરૂં છઉં, પણ બહુ આપદા છે. મનજીભાઈપર સંમન લાગુ પાડવો બહુ મુશકેલ છે."

"તમે તેની ચીંતા ના કરો પુણેમચંદ, બસ તમે તમારે નોટીસ, સમન જે હોય તે મારા ઉપર બીડી દેજો ને જોજો કે તે ગુનેહગારને હું એ ધારાનું બલીસટર કેવું લગાડું છઉં."

"અરે પણ શેઠ એવાતો તેના માગનારા ઘણા છે ને તે આગમચથીજ ભરાઈ બેઠેલો છે. તેણે પોતાનુ ઘર કીલાના જેવું મજબુત કીધુંછે અને જેલના જેવું બંધીઆર કીધુંછે."

"ઓ-હો-હો-આ કાંઈ વકીલને પંચાત લાગીછે ! અરે પણ બાપુ, તે ગમે તેમ રેહતો હોય તેની તારે કાંઈ ફીકર ? તું તારે તારી નોટીસ, સમન જે હોય તે મારાપર મોકલની, હું તેને એ બલીસટર કેવું લગાડું છઉં તે જો."

"ઠીક છે, ઠીક છે. બીજી કાંઈ ખબર બાદ ? આપણો અરદેસર આગા કેમ છે ? તેતો પેલી વીધવા સગીની પુઠે બહુ લાગોછે."

"પુણેમચંદ હમણાં બીજી વાત કરવાનો વખત નથી મે મરજીબી નથી. હમણાંતો તમે વખત ના ખોહવો. બસ એકદમ જાઓ ને તમારા ધારાના ગ્નાનથી તમે મનજીને વાસતે ધારાનું કેવું બલીસટર મોકલોછો તે દેખાડો. હા—હું એના દીલને તે બલીસટના આતશથી ગોયા દહજાડી દેવશ અને એના દીલમાં આગેઆગ લગાડશ."

"વારૂ તારે બપોરે માણુસને લેવા મોકલજો. તમે જે બલીસટર ચાહોછો તે પેહલાંતો એક નોટીસના રૂપમા તમોપર આવશે. સાહેબજી"

વકીલ સલામ કરીને ચાલતો થયો અને ધનજીશાહએ સહવારનો નાસતો તથા ચાહે પાંણી કીધા પછે બપોરનાં ભોલા દોલાને હુકમ કીધો કે પુણેમચંદની આફીસમા જવું અને તે જે દસતાવેજ આપે તે લઈ આવવો.

આ કામમાં કાંઈ દોલાને વધારે હોશીઆર કરવાની જરૂર નહી હતી. બસ કાગળ આપે તે લાવવાનું—ને શું દોલાને એટલુંબી નહી આવડશે ?

દોલો સુપરાં જેવો પોતાનો જોડો પેહરીને બાહેર નીકલતો હતો તેવામા ધનજીશાહના ધનીઆંણીએ તેને બોલાવયો. દોલાની એ શેઠાંનીને છેલી મોટી મેજબાનીથી ખાધેલું જરયું નહી હતું, અને મરદો થયલો હતો, માટે શેહેરમાના પેલા લુકમાનજી હકીમ પાસેથી એક જોલાબ મંગાવાનો હતો. તેણીએ દોલાને પુછયું કે "તું કાંહાં જાયછે ?"

"જી, પુણેમચંદ વકીલને તાંહાં શેઠના હુકમથી એક કાગલ લેવા જાઉં છઉં."

"અરે તારે તો લુકમાન હકીમ પુણેમચંદની પડોશમાંજ રેહછે તાંહાં જજે ને મારે વાસતે એક જોલાબ લેતો આવજે."

"કેવો જોલાબ લાઉં બાઈ ?"

"તુંને વળી યાદ રેહવાનુ ? લે આ કાગલ ઉપર તે જોલાબ લખેલોછે તે લેતો જા. જો સંભાલીને લાવજે. સીસીમા આપેતો ભાંજતોના, ને જો પડીકું આપે—"

"મીઠાઈનુ પડીકું કે ?"

"નહી મુવા મેડ સાંભલ, જોલાબનું પડીકું આપેતો ગઇ કાલે ખાંડ ને પાંણીમાં ભીણુવીને લાવયો તેમ ભીનવતો નાં. જા. સંભાલીને કામ કરજે."

દોલો ચાલયો. તેની ધારણા પેહલાં હકીમજીને દવાખાનેથી દવા લઈ, પછે વકીલને તાંહાં કાગલ લેવા જવાની હતી, પણ શેહરની રચના જોવાના ધેઆનમાં તે રસતો ભુલી ગયો અને તેથી પુણેમચંદ વકીલને તાંહાં બીજે રસતે જઈ લાગો અને લુકમાન હકીમનુ ઘર પછવાડે રહી ગયું.

"હવે તેમાં શું થયું ?" દોલાએ વીચારયું કે "વકીલને તાંહાંથી જતી વખત બાઈની દવા લેતો જવશ."

પુણેમચંદ ધનજીશાહના માણસની રાહા જોતો બેઠો હતો. તેણે મનજીભાઈપર ફરીઆદી માંડવાની નોટીસ લખી રાખેલી હતી અને વળી તે ધનજીશાહપર બે તરણ ચીઠીઓ જુદી હતી. તે સઘલાં કાગલીયાં વકીલે દોલાને આપયાં.

દોલો તે કાગળોને ગજવાંમાં મેળી, સલામ કરી લુકમાનજી હકીમને તાંહાં ગયો અને તેને કહયું કે "સાહેબ, મને જોલાબ આપો."

"કેમ ભાઈ, તને શું છે ! જોઉં તારી નાડી લાવ."

"નહી હકીમજી, મને મારે વાસતે જોલાબ નહી જોઈતો, મારાં ઘરને વાસતે લેવા આવયો છઉં."

"અરે સમી સમી વાતો કર. હંઈ ઘણા ઘરાક આવાંછે, પણ તારા જેવોતો આદમ કોઈ આવો નથી. ઘર આજારી પડુંછે કે ઘરને વાસતે જોલાબ જોઇએછે ?"

"ઘેરને વાસતે એટલે કે મારી બાઈને વાસતે. મારાં બાઈને વાસતે એટલેકે ધનજીશાહ શેઠનાં બઈએરને વાસતે."

"તેવણ કેવો જોલાબ માગેછે ?"

"તેતો હું નથી જાણતો. તમારે ગમે તે આપોની. પણ અરે સબુર, તેવણે જોલાબનું કાગળ લખી આપેલુંછે."

આમ કહીને દોલાએ પોતાના ખીસામા હાથ નાખયો અને જોલાબના કાગળની શોધ કરવા લાગો. પણ વકીલે આપેલાં કાગળોબી તેજ ખીસામા ભરેલાં હતાં, જેની સાથ જોલાબનું કાગળ એવું ભેલાઈ ગયું કે તેને જડયું નહી. એ ઉપરથી હકીમજી બીજાં ઘરાક સાથ વાત કરતા હતા તેટલાં દોલાએ પોતાનો આખો ખીસો હકીમજીની ટેબલપર ખાલી કીધો અને સઘલાં કાગળો બાહાર કાહાડીને જોલાબનું કાગળ ખોલવા લાગો. આમ કીધાથી જોલાબનું કાગળ તેને તરત જડયું જે લઈને તેણે હકીમજીને આપયું.

હકીમજી સીસીમા દવા બનાવેછે, તેટલાં દોલાએ ગજવામાંથી કાહાડેલાં સઘલાં કાગલીઆં પાછાં ગજવાંમાં મેળવા માંડયાં. પણ તેજ ટેબલ ઉપર હકીમજીના પણ કેટલાંક કાગળો મેળેલાં હતાં. તે કાગળો પોતાના શેઠને લગતાં કાગળો સાથ ભેલાઈ નહી જાય, તેને માટે દોળાએ ઘણી ચોકાસી રાખી તોપણ એક ભુલ તેનાથી થવા વના રહી નહી

ટેબલની ઉપર એક પરબીડાંમાં બલીસટર બીડીને હકીમજીએ પોતાના ઘરાકને માટે તરતનુંજ મેળેલું હતું. હવે એવું બનયું કે પુણેમચંદ વકીલે ધનજીશાહને માટે દોલાને "નોટીસ" નું જે પરબીડું આપયું હતું, તે આ ટેબલપરના બલીસટરના પરબીડાંને બરાબર મળતું હતું. માટે દોલાએ તે નોટીસવાલું પરબીડું ટેબલપરજ રેહવા દીધું અને તેને બદલે બલીસટરવાલું પરબીડું ગજવામાં મેળયું, જે પછે "આજે સઘલું કામ સંભાલથી કીધુંછે" એમ ખુશી થતો થતો ધનજીશાહના ઘર તરફ ગયો.

થોડા વખતમાં હકીમજીને તાંહાં એક માણસ આવી પુછવા લાગું કે "પેલા મોદીના મનજીભાઈ શેઠની દવા તઈઆરછે ?"

હકીમજીએ જવાબ દીધો કે "હા પેલી ટેબલ ઉપર પરબીડાંઓ તઈઆર બાંધીને મુકેલાંછે. એમા એક પરબીડાંમાં બલીસટર મેળેલુંછે તેબી લઈ જજો."

બલીસટરનું પરબીડુંતો દોલો ભુલથી લઈ ગયો હતો, માટે મનજીભાઈનો ચાકર જે પરબીડું લઈ ગયો તે તેને બદલે દોલાને હાથે રહી ગયલું વકીલની પેલા મનજીભાઈને જ નામની નોટીસનું પરબીડું હતું !!

પ્રકરણ-૯ મું.

મનજીભાઈ માંદો ચાલયા કરતો હતો અને અકસર કરીને માગનારાઓના દુખથી વધારે માંદો પડયો હતો.

તે માંગનારાઓના સમન, વારંટ, નોટીસ વગેરે લાગુ નહી પડે એટલા માટે મનજીભાઈ પોતાના બંગલાના છેક કાતરીઆંપર રેહતો હતો અને તોબી છેક હેઠેથી બારીબારણા બંધ રાખતો હતો એટલુંજ નહી, પણ વળી માગનારાઓ જે "ભોંશીયાં" મોકલે તેમના ઉપર ભોસવા બલકે તેમને કરડીખાવા મનજીભાઈએ પોતાના કમપાઉંડમાં મોટા જંગલી કુતરા વટીક રાખયા હતા.

એટલુ છતાં પણ મનજીભાઈનો પોતાનો નોકર દવાની સીસી અને પડીકાં સાથે બલીસટરને બદલે વકીલની નોટીસનું પરબીડું લઈ ગયો અને એ રીતે જે નોટીસો સરકારના માણસોથી મનજીને નહી પોંહોંચતી હતી, તે તેના જ માણસ સોડે ઘર બેઠાં તેને પોંહચી !

ભોલા દોલાની ભુલનુ એ કેવું પરીનામ !

મનજીભાઈ એક અઢેલવાની ખુરસી ઉપર પગમાં ગરમ મોજાં અને માથે કાનીયાંની ટોપી પેહરીને બેઠેલા હતા, તથા તેની ઓરત તેની પાસે બેસીને તેને દીલાસો દેતી હતી, તેવામા મનજીભાઈના નોકરે દવાની સીસી, પડીકાં તથા પરબીડું બાઈના હાથમાં મેલયાં.

મનજીભાઈ ઘણો આકલા સવભાવનો હતો, તેમાં વળી માંગનારાઓથી અને માંદગીથી તેનો સવભાવ છેકજ બગડી ગયો હતો. તે સરવે જણ સાથ ચીડડાં ફાડતો હતો અને ગાલબેર તથા મારફાર કરતો હતો.

હકીમજીને તાંહાંનો ચીજો ચાકરે લાવી આપયા પછે મનજીભાઈની ઓરત ધીરે રહીને બોલી કે "આ શું ! આતો પડીકાંછે. જી એ ઉંચાં મેળું, હકીમજી રાતનાં સુતી વખત લેવા કહી ગયાછે."

"હકીમજી ને તું બેહુ જણ કુવામા જઈને પડો. જા પડીકાંવાલી જા હંઈથી, નહીંતો માર ખાશે. પડીકાં પાવા આવીછે."

"વળી તમોને કહું તમે એમ ચેડાં ના કાહાડો. હ

મણા કોણ તમોને પડીકાં પાયછે ? રાતનાં એક પડીકું ગળી જવાનું. હમણાતો આ દવાનો એક ગોટ પીઓ. મરે, કેવી મીઠી દવા છે ?"

"તારી મીઠી બોલીતો છે, લાવ જોઉં."

મનજીભાઇને દવા પીધા વગર કાંઈ ચાલે ? એક ગોટ પીધો, પણ તેની બાયડીની ઠગાઇ માલમ પડી. દવા કડરી જેહેર હતી અને મનજીભાઇએ મોડમા આવીને ગલાસ, દવા તથા પાસેનો કેટલોક સામાન ફેંકી દીધો.

હજી બીચારી સુનાં—મનજીભાઇની બાયડીએ ધીરજ રાખી. તે જરા ધમકાવીને બોલી કે "તમે એમ નાહાંન શું થાઓછો ? વાએ વાએ—તમારી આગળતો બચુંબી હટી ગયું. એ બલાપો તે હોંજીઓ કેમ જોવાય ? ખોદા મોત આપેતો તમારાં દુખથી છુટું."

"પણ અકલા નાં—તારી આગમચતો હું મોત માંગું છઉં."

"વારૂં હશે હશે, મુંગા બેસો ને હવે વખત થઈ ગીઓઉ વેહેલા થાઓ."

"સાંનો વખત થઈ ગયો ?"

"તમારી છાતીપર જરા બલીસટરની આગરી મેળવાનીછે. હકીમજી બે વાગતે મેળવા કહી ગયા તેના તરણ વાગાછે. મોડું મેલશો તો પછે તે ઉડશે કારે ?"

"મુગી મુગી રેહેજે, નહીતો તારાં દીલપર હમણા ઉઠીને છાગરા ઉડાડશ."

"ઓવાએ, પણ પોપટજીની ઓશાલે દુખ લઈને ફરયા કરશો કે ઉપાય કરવા દેશો ?"

"ના હું બલીસટરતો નથી મેલવાનો. તારી જીભલી ઘણી ચાલેછે, વાસતે જોઈએ તો તારી જબાંપર બલીસટર મેલ."

"વારૂં તેમબી કરશું. પણ તમેતો લેવો. ચાલો બદીઆન ઉંચકો. હીરાં, જરા એવણનું બદીઆંન ધર."

હીરાં ભરૂચી મનજીભાઇની ચાકરી કરવા માટે રહેલી ચાકરડી હતી. "બાપ મનજીભાઇ, આ બીલીસટર આએવુંછે તે લગાડવા દેવો."

"જા, ભરૂચી બાજી જા, નહીતો હમણા ખુરશી છુટી મારશ."

"પણ હોવાહે--કાંજી ચુલાપર દાઆજી ચાએલી-વેકો-વેકો."

મનજીભાઈએ જોયું કે એ લોકો બલીસટર મેલવા વના રેહશે નહી. માટે નરમ પડી ગયો અને માંગી લીધુ કે "લાવો, એ બલીસટરનું પરબીડું મારા હાથમાં આપો."

"લાવી બાવા, લાવી મારા બાપ" એમ કહીને હીરાં ભરૂચીએ તે પરબીડું બીડેલુંજ વેહલી વેહેલી લાવીઆપયું.

મનજીભાઇએ મોહોડું કુમલાવી તથા બલીસટરની આગની બીહીક બતાવીને આનાકાંનીથી પરબીડું ઉખેડયું. પણ તે શું જુવેછે ? બલીસટરને બદલે તો લખેલું કાગળ નીકલયું ! અને કાગળબી કેવું ? વકીલને હાથની નોટીસ !

આ નોટીસ જોઈને મનજીભાઇને જહનુનનું જે જોસ ચટયું તેનું બેઆન કરવાને લખનારની કલમ અશકત છે. એટલુંજ કેહવું 'બસ છે કે તે આ નોટીસ જોઈને જંગલી બની ગયો, દુખ તથા માંદગી સઘલી ભુલી ગયો, તેની આંખોમાં ખુન ચટયું, વાઘની મીશાળે તેણે બરાડ મારી અને જે પેહલું હાથમાં આવશે તેને ફાડી નાખશે એવું સરવે જણ ધારવા લાગાં.

કીલા જેવાં ઘર છતાં, કુતરાઓના અટકાવ છતાં, બંધબસત બારી બારણામાથી થઈને આ નોટીસે આચાન મારગ કીધો અને તેના પોતાના માણશને હાથોહાથ તેને નોટીસ પોહોંચાડવામા આવી, એ મનજી જેવા માંજાજી આદમીથી કેમ ખમાય ?

તેની બાયડી સુનાં તો પલંગની પછવાડે કુરટીનના પદડામા છુપાઇ ગઇ અને હીરાં ભરૂચી નાહાસતાં પડી ગઈ તથા દાદર ઉપરથી ગગડી ગઈ તોબી પાછી ઉઠીને રાંધણોમાં મોરીની પછવાડે સંતાઈ ગઈ.

મનજીભાઈ એકદમ બીછાંનાપરથી ઉડયો, હાથમા મોટો સોટો લીધો અને જે હકીમને તાંહાંથી બલીસટરને બદલે આ નોટીસ મળી તે હકીમની ફેંટ પકડી તેને પુછવા તથા તેનુ ખુન કરવાના એરાદાથી વચમાં જે આવયું તે ભાંજફોડ કરતો ધસારાબંધ ઘરની બાહેર નીકલી પડયો.

પેલીગમથી બીજા હાથ ઉપર દોલાના શેઠ ધનજીશાહના મગજની હાલત કાંઇ ઓછી ઉસકેરાયલી નહીં હતી.

દોલાએ લઈ જઇને બીડેલું પરબીડું શેઠના હાથમાં મેળયું અને ધનજીશાહ મોટી ઉલટથી ઉખેડીને જોયછેતો તેમાંથી વકીલની નોટીસને બદલે ખરેખરૂ બલીસટર નીકલયું !

ધનજીશાહ પેહલેતો અચરત થયો, અને એકદમ વકીલની ચીઠી ઉખેડીને વાંચી, તે આ પરમાંણે હતી.

"જત શેઠજીની ખીજમતમાં લખવા અરજ એછે જે આપ સાહેબે મનજીભાઇને માટે જે 'બલીસટર' આજ સહવારનાં માગયું હતું તે આ ચીઠી સાથ મોકલયું છે તે સંભાલી લેજોજી."

હવે આનો ધનજીશાહ શું વીચાર કરે ? દોલો ડાકટરને ઘર યતો આવશો ખરો, પણ ધનજીશાહએ વીચારયું કે આ કાંઈ દોલાની ભુલ નહી હોય. આ બલીસટરતો પુણેમચંદ વકીલે પોતે મોકલયું અને વળી વકીલે સાફ ખોલું લખીને મોકલયું. સહવારનાં શેઠે વકીલ સોડે બલીસટર માંગયું હતું ખરૂં, પણ તે કાંઈ ખરેખરૂં બલીસટર માંગયું નહી હતું. તેતો ટકોરમાં માંગયું હતું. તેતો ધારાનું બલીસટર એવા અલંકારમાં માંગયું હતું. તેતો વકીલની નોટીશને બલીસટરનું નામ આપયું હતું. તેમ સમજવા છતાં પુણેમચંદે ખરેખરૂં બલીસટર મોકલયું, તે કાંઈ જ નહી પણ ધનજીશાહની મશખરી હતી, તેને આ વકીલે સજડ બનાવયો અને તેબી વળી જે વખતે મનજીભાઈપર ફરીઆદી માડવાની મોટી ઉલટમાં તે વખતે બનાવયો !

આવા આવા વીચારોથી ધનજીશાહને અતીઘણો ગુસો ઉપજયો. તેણે એકદમ એ વકીલને પકડવા, પુછવા તથા શીખસા કરવાનો ઠરાવ કીધો. અને તે શીખશા કેવી ? ફેરાવન મગજના ને હોલીઆ ઈંગરેજો પોતાને અપમાન આપનારને "ડાગ વીહીપ" કરેછે, એટલેકે ચાબુક મારી આવેછે, તેમ ધનજીશાહાએ આ વાંણીયા વકીલને ચાબકા મારી આવવાનો ઠરાવ કીધો.' એટલા માટે તેણે એકદમ ગાડી જોડાવાનો હુકમ કીધો અને મોટો ચાબુક લઈને મોટા સુરતી બલદના માફામા દોલતા દોલતા તેવણ નીકલી પડયા.

એકગમથી મનજીભાઈ લુકમાન હકીમને મારવા ગયો, બીજીગમથી ધનજીશાહ તેજ લતાપર પુરૂેમચંદ વકીલને મારવા ગયો અને હવે આપણ જોઈશું કે શું થાયછે!

અલબતાં આ સઘલું ભોલા દોલાની એક ભુલથી હતું!

"ડાનસ."

કસરતના ફાદયા વીશે આ અને બીજાં ચોપાંનીઆંઓમાં ઘણું બોલાયુંછે. કશરતને પડતી મેળવાથી બદન કેટલું નબલું પડી જાયછે, ગોટલાં કેટલાં નરમ થઈ જાયછે, સાંધા કેવા ઢીલા થાયછે, આખું આંગ કેવું સુસત અને સુરદાળ બનેછે અને તેથી બદન કેવી અશુખાકારી અને દરદોને આધીન થાયછે, તેમજ વળી કશરત કરવાથી બદન કેવું ખીલેછે, તનદરોસત અને કુવતમંદ થાયછે, મન વધારે ચપલ થાયછે, હીમત અને હોશીઆરી વધેછે તે સઘળું જો અતરે જણાવવા બેસીએતો એક જણાયલી બ'નાથી વાંચનારી બાંનુઓને કદાચ કંટાલો ઉપજવા વના રેહ નહી. એટલા માટે કસરતના ઉતમ ફાયદાને જે પેઆરી બેહનો કબુલ કરે તેઓને કસરત, ચાલુ કરવાને બની આવે એટલા માટે આ બાબતની તપાસમા આજે આપણ આગળ ચાલીએ અને બદન ખીલવનારી થોડીક જુદી જુદી કસરતો ઉપર નજર પોંહોંચાડીએ. કસરતતો ઘણી તરેહની આવેછે, પણ પસીને ગરકાવ થઈ દંડ ખેલવા અથવા કુસતીમા બાજુ ઠોકવા અથવા ઉનટા સુલટા ગોલાંરોની કશરતો વીશે આપણ હીઆં લખવા બેડા નથી. કેટલીક સેહેલ કશરતો જેમાં અંગની મેહેનત સાથ મોજ અને રમુજ ભેલાયલીછે, અને જે ઘટતા મલાહાજા સાથ સરવેને છાજેછે, તેવી સેહલ અને બાનુઓને લાએક કશરતો ઉપરં આપણ ધેઆન આપીશું.

એવી કશરતોમાં એક "ડાંનસીંગ" છે. આ બાબતને મથાલે એક "ડાંનસ" અથવા નાચનુ ચીતર આપયુંછે. તે ચાતર એક ખેઆલી ચીતર છે. તે ચાતર પરીઆંઓના નાચ જેવું છે, અથવા કોઈ ગામડાંના ટોલાંઓની વધારે છુટી ઓરતો માહોમાહે પોતા વચે રમત કરે તેમાંનો એ "ડાનસ" છે. જે ધંધાદારી મરદ ઓરતો હોયછે, તેમના નાચ તરીકે પણ કદાચ એ ચાલી શકે, પણ આપણ એવા "ડાનસ" વીશે લખતા નથી. ગરહસથ માણસો અને ધંધાદારીઓના "ડાંનસ" વચે સઘલો તફાવત માત્ર બાહેરની ટપછપમાં છે. બાકી "ડાંનસ" તો ગમે તે જાતનો હોય તોપણ તેમાં કસરતતો થાયજછે. એ કશરત ખોદાવંદના પેદા કરેલાં પરાંણીઓમાં ખુદરતી હોય તેમ લાગેછે. મોરનુ નાચવું કેહેવતની મીશાલે જણાયલું છે, બીજાં પરાંણીઓ વજંતરના શરોદ ઉપરં ડાનસ કરેછે. હાથીથી તે સરપ સુધી એ અસર માલમ પડીછે. વાંદર અને ઘોડા ડાનસ શીખી શકેછે. આદમીઓમાં શું જંગલી કે શું સુધરેલાં સઘલાં દેશોમાં જુદી જુદી પરકારનો "ડાનસ" હોયછે અને ખુશાલી ઇઆ ગમતને વખતે તેઓ કુદવાની એ કશરત કરેછે. એવી રીતે હલકા પગે કુદવામાં કેવી ખુશાલી હશે તે માણસના કે પરાંણીઓના બચાંની ખુશાલીને વખતે આપણ જોઈએ છઈએ.

એ કસરતમા મુખીઅ તસદી પગને કુદવામાં પડેછે અને વજંતરના શરોદ તથા તાલ ઉપર પગની સરખી રીતે છલાંગ લેવામા એ કશરત સમાયલી છે. તેમાં શરોદની રાહ, વલાંણ તથા ઢપ અને માપ શીખવું પડેછે. તેમજ જુદી જુદી જાતના ગાએણમાં "ડાંનસ" ની ઢપ પણ જુદી આવેછે. જો કે આ કશરતમાં મુખીઅ કામ કરનારા પગ છે, તોપણ એમા આખાં બદનને કશરત મળેછે. બદનના સઘલા ભાગો ગતીમા રેહછે તથા સઘલાં સાંધાઓને મેહેનત પડેછે. લોહીનું ફરવું વધારે ઉતાવલું થાયછે. તનમા વધારે ગરમી આવેછે. મગજ ઉસકેરાયછે તથા આનંદ પામેછે. સઘલું જે દીલ પેહલાં બોજા સરખું અથવા જે જીંદગો ભારી લાગતી હતી તેને બદલે તન મન સઘલું હલકું હલકું લાગેછે. "ડાનસ" નીજ કસરતમાં એમ થાયછે એવું અમે કેહતા નથી. ઘણી કશરતોમાં બદન આવું હલકું થાયછે, પણ "ડાનસ" માં એ અસર વધારે માલમ પડેછે.

માઠાં ભાગ્યેગે કેટલાંક માણસજાતે જેમ ઘણી સારી ચીજોને બગાડીછે, તેમજ આ "ડાંનસ" ની કશરતને પણ આડે મારગે લઈ જવામાં આવીછે તથા તેને ઘણીવાર બીગાડનું હથીઆર કરી મેળવામાં આવયુંછે. પણ તેમા એ ખુદ કશરતનો વાંક નથી; તેવાં માંણુશોનો વાંક છે. કોઈબી કામ હદની બાહેર જવાથી ખરાબ થાયછે. "ડાંનસ" ની કશરતને બદનામી લગાડવામાં આવીછે, તે બે શબબોથી છે. એકતો એ ખુદ કશરતમાં અંદાજની બાહેર જવાનો શબબ છે. દરએક કશરતનો આતો કાયદો છે કે તે માફકસર કરવી, બદનને ઘણી થાક નહી ચહડાવવી, બરાબર નેમેલા ઠંડા વખતે કરવી, તે વખતે બદનને ઢાંકેલું રાખવું. એ સઘલા કાયદા તોડીને "ડાંનસ" થી મળતી મોજને ખાતર આખી રાત સુધી એ કશરતમાં પડવું, તેથી દીલને થાકવી નાખવું; તેમાં મોડી રાતનો ઉજાગરો કરવો અને તેથી બીજે દાહાડે કામકાજ ચુકીને સુસત પડવું; બદનને ઢાંકવું નહીં અને તેથી શરીરને હેરાન કરવું; એ કસરતને બાંહાંને પોશાક વગેરે ઉપર ઘણો ખરચ કરવો, અને તેથી આઠ દાહાડા આગમચથી તઈઆરી કરવી એ સરવે "ડાનસ" ની બદનામીનું એક જાતનું કારણ છે. બીજું કારણ "ડાનસ" કરનારાં માણસો બુરાં હોય અને બુરાઈ કરે તેથી બદનામી મલેછે.

એ સઘલું હદની બાહેર જનારાઓનું કામ છે. પણ એક કુટુંબ પોતપોતામાં અથવા પોતાના અતલગના સગાં વાહાલાં અને દોસત આશનાવોમા મલીને ફકત કશરતને ખાતર જો થોડો વખત "ડાનસ" મા ગુજારે તો તેમા કાંઈજ હરકત નથી. ઈંગરેજ લોકોના "બાલ" વીશે આપણા લોકોમાં ઘણો હલકો વીચાર ચાલેછે અને તેમા ઉપર જણાવયા તેવા વાંધા નીકલી શકેછે. પણ આબરૂદા

ર લોકોમાં "બાલ" ને માટે ખુદ કાયદા ઘડેલાછે. તેમાં મરદ ઓરતોએ કેમ બેસવું, કેમ ઉઠવું, કેમ ચાલવું, એકેક વચ્ચે કેટલો વેહેવાર રાખવો, "ડાંનસ" કરતી વખતે એકેકને કેમ ધરવું, એકેકથી કેટલા તફાવતે રેહવું, વાતચીત કેવો પરકારનાં કરવી એ સરવેના કાયદા ઘડેલા છે અને તેથી આબરૂદાર ટોલીમાં જે ખરેખરાં સારાં માણસો હોયછે તો "બાલ" ની બાહેરની દેખીતી છુટ છતાં ઘણો અટકાવ થઈ શકેછે. પણ અમે આ ઠેકાંણે એવા "બાલો" ની હીમાએત કરવા બેઠા નથી. અમે આપણા લોકોમાં ખામખા "બાલો" દાખલ કરવા માગતા નથી અને ચાહાતાબી નથી.

પણ વર બઈએર, ભાઈ બેહનો, વગેરે સનેહ સંબંધીઓ એકમેકમાં ફકત બદનની શુખાકારીને માટે "ડાંનસ" ની કશરતનો માહાવેરો રાખે તેમાં કોઈબી સમજુ આણશ વાંધો લઈ શકશે નહી. એક લખનારના આ શબદો છે કે "ચાલવા, દોડવા, લડવા વગેરેના કશરતખાંનાંઓ માણશની એકેક શકતી તથા ગોટલાંને લોહાં જેવા શખત બનાવેછે, પણ 'ડાનસ' બદનની ભાશામાં કવીતાની મીશાળે સરવે ગોટલાંઓને એકજ વખતે સરખાં કરેછે, માહાવેરો પાડેછે અને સોભા દેછે." તેની મતલબ આપણી હીલચાલ તથા ગતીને પુર સોભા આપવાની છે, અને સોભાની સમજ ધરાવવી એ આપણ માણશજાતમાં ખોદાએ મેલેલો એક ગુણ છે તે કોણ ના પાડશે ! ઈંગરેજોમા પણ કેટલાકો આ કશરત વીશે છીટ ધરાવેછે, પણ તે બાબે રોચટરના વીચારો હેઠલ ઉતારી આ વીશય સમાપત કરીએ છઈએ.

"'ડાંનસ' ની રમતને આપણા દેશમાં ઘણાં સારાં માણસો તોડતા આવયાછે અને તે કંઈ તદનજ વગર કારણે નથી. તેઓના મગજમાં 'ડાંનસ' 'બાલ' સાથ ભેલાઈ ગયોછે અને 'બાલ' સંસારી મોજ મજાહનો એક બુરો આકાર છે. 'બાલ' ને માટે તઈઆરી કરવામાં ગુમાવેલો વખત, તેનાં ઉપર ગુમાવેલી મનશકતી, રાતનો ઉજાગરો, કુવતને ચહડતી થાક, એ અને બીજી ખરાબીઓ 'બાલ' ને આ દેશમાંથી દુર કરવા માટે મજબુત કારણ આપેછે. પણ 'બાલ' તરફના ધીકારને માટે 'ડાનસ' ને ધીકારવો નહી જોઈએ. તેથી ઉલટું 'બાલ' ના રેવાજને તોડવાનું આતો એક કારણ સમજવું જોઈએ કે 'બાલ' નીકલી જવાથી 'ડાંનસ' જે હમણા નવાઈના અને કોઈજ વખતના થયાછે, તે હંમેશનાં થઈ પડે અને જે ખરચાલુ થયાછે તે આપણા દરરોજનાં સંસારમા સસતા અને સાધારણ થઈ રેહ."

ગાસ લાઈટની સોધ.

આ દુનીઆમાં કેટલીએક ચીજોનો આપણે ઉપયોગ કરીએ છઈએ, પણ તેનો પેહેલ વેહેલો બનાવનાર તથા સોધી કાહાડનાર કોણ તે જાણવાની આપણ જરા પણ ખાએસ રાખતા નથી એ કેવું અજાએબછે. જે કે ગાસ લાઈટ અથવા આપરા બોલોમાં બોલીએ તો "ધાસ લાઈટ" ની આપરા રસતાપર, પઈસાવાલાઓના ઘેરોમાં, દુકાનોપર અને તેહેવારને દીને કેટલાંએક જાહેર મકાનોપર રોશની દ ઠામાં આવેછે; પણ બેહનો તમોએ કોઈ દાહાડેબી એવો વીચાર કીધોછે, અથવા કોઈને શવાલ કીધોછે કે આ ગાસ લાઈટ પેહેલાં કોણે સોધી કાહાડી ? હું ધારૂછું કે તમો ના કેહેશો. વાસતે તમારી જાણને માટે આ ગાસ લાઈટ કાંહાં, કોણે અને કેવારે સોધી કાહાડી તેનો ટુક હેવાલ નીચે આપુંછું.

ગાસ લાઈટને પેહેલાં સોધી કાહાડનાર ફીલીપી-લી-બોન નામનો એક ફરેનચમેન હતો, તે રસતા અને પુલો બાંધનાર ઈજનેર હતો, જેણે ૧૭૮૫ માં લાકડાં બાલી તેમાંથી ગાસ એકઠી કરી તેહેવારના દાહાડાપર રોશની કરવાનો વીચાર કીધો. આ તેની કાચી સોધને સંપુરણ કરવાના ફાંફાંમા ઘણોએક વખત કાહાડીયો, અને છેક ૧૭૯૯ ના વરસમા પોતાનો આ વીચાર જાહેરમા લાયો. શને ૧૮૦૦ ના સપટેમબર મહીનામા તેને સનદ મલી અને ૧૮૦૧ મા પોતાની સોધનો એક રસાલો છપાવી બાહેર પાડીયો. લીબોને લાકડાં બાલી તેમાંથી ગાસ, તેલ અને તાર કાહાડવા માંડીયો, પણ આ તેના અખતરા ઉપરથી તેલવાળી અને ચરબદાર ચીજેમાંથીબી આવી ગાસ નીકલી શકે એવો તેને જરા પણ વીચાર આયો. શને ૧૭૯૯ થીતે ૧૮૦૨ સુધીમા લીબોને ઘણાએક અખતરા કરી જોયા. તેને પોતાની ભઠી પેહેલાં હેવરમાં કાહાડી, તેમાંથી જે ગાસ નીકલતી હતી તે કાંઈ સવચ્છ ન હતી. રોશની ઝાંખી આપતી હતી, અને નહી ખમાએ એવી બદબો નીકલતી હતી અને તેનું પરીનામ એ નીપજ્યું કે આ નવી સોધને પુરતી મદદ મલી નહી. છેલે લીબોન આવા અખતરા કરવાના ફાંફાંમાજ મરણ પામીયો.

લીબોનની આવી કાચી સોધને ઈંગરેજોએ તરત ઉચકી લીધી. ૧૮૦૪ માં ગાસથી રોશની કરવાના કામની સોધની કીરતીનો દાવો ઉવીંનડસર નામના એક ઈંગરેજે કીધો અને સનદ મેલવયો. ૧૮૦૫ મા બરમીંગામ શેહેરમા ઉવીંનડસર અને મારહોકની રીતે બનાવેલી ગાસથી રોશની કરવામા આવી. પેહેલાં જેઓએ એ ગાસ વાપરી તેમાં બાફથી ચાલતો સાંચો શોધી કાહાડનાર મી૦ ઉવોટ હતો. ૧૮૧૬ માં લનડન શેહેરમાં પેહેલવેહેલી ગાસથી રોશની થઈ અને છેક ૧૮૧૮ માં આ શોધ, કે જે ખરેખર ફરેનચોની તે ફરાનસમાં ગઈ અને તાંહાં ગાસથી રોશની થવા લાગી.

ક.

જલંદરના મરજ.

પેટમાં અથવા બદનના બીજા ભાગોમાં પાંણી જેવો પરવાહી પદારથ એકઠો થવાના મરજને જલંદર કેહેછે. બદનમાની લોહોની લાવ લઈજાવ કરનારી રગો તથા પાંણી વગેરે ચુસી લેનારા અવયવો ઉપર ચોકસ દબાણ થવાથી, લોહી બરાબર ફરતું નથી અને પાછવાંથી બરાબર કામ થતું નથી, તારે લોહીમાંથી પાંણી ઝરરેછે અને એકઠું થાયછે તે જલંદર છે. એ પાંણી બદનના જુદા જુદા ભાગો જેવાકે હાથ, પગ, ચેહેરા વગેરેપર એકઠું થાયછે, પણ મુખીઅ ક

રીને પેટમાં એકઠું થવાનું એ મરજમાં શાધારણ છે. એ પાંણી પેટમાં કાંહાં એકઠું થાયછે, તે બાબે વીદવાંનો એકમત થતા નથી. પણ આતો ચોકસ છે કે હોજરી, ઇઆ આંતરડાં, ઇઆ કલેજા જેવાં પેટ માહેલાં અવીઅપોમાં આ પાંણી જમાવ થતું નથી. તેમજ વળી પેટની ચામડી તલે જે મંઉશનો જથો હોયછે તેમા પણ આ પાંણી એકઠું થતું નથી. પેટમાંનાં ઉપલાં મંતરોની ઉપર પણ માશના પહોતી નીચે એક નાજુક અસતર કરેલું છે, અને એ અસતર ફુલીને તથા પોકલ થઇને તેના અંદર આ પાંણી ભેગું થાયછે. બદનમાં પાંણી જમા થવું સાધારણ છે. કોઇવાર જેમ મગજમાં પાંણી હોયછે, જેમ ગોલામાં પાંણી ભરાયછે, તેમ આ જલંદરથી અગાત કરીને પેટમાં પાણી એકઠું થાયછે.

એ જલંદરના મરજની સમજ છે, પણ જાણવું જોઇએ કે એ મરજ પોતે એક જુદા રોગનાં કરતાં બાજા મરજોની નીશાણ દાખલ તથા બીજા મરજોના પરીનામ દાખલ વધારે ગણાયછે. જલંદર ઘણી જાતનો હોયછે, અને જોકે તેને એક ખાશ દરદ તરીકે ગણવામાં આવેછે, તોપણ કલેજું, અથવા ગુરદા, જેવા સાંચાઓના રોગથી અથવા બદનની નબલાઇથી એ મરજ ઉતપન થાયછે. સાધારણ જલંદરની ઘણી સાધારણ નીશાણ ભુખનું મરી જવું, જીભનું લાલ થવું, ચામડીનું સુકાઇ જવું, સવાસ લેવાનું મુશકેલ થવું, હાંફન અને હોંસો થવો, પરસેવો બંધ પડવો તથા પેટ ઉપર અથવા બદનના બીજા ભાગો ઉપર એવો સોજો ચહડવો કે જે ઉપર આંગલું દાબવાથી તેમા ખાડો પડે અને તે ખાડો જરાવાર રહીને પોતાની મેળે પાછો પુરાય. આ સાધારણ નીશાણોની સાથે અતીઘણી તરસ, અને ચામડીનો ઘણોજ ફીકો રંગ એ પણ જલંદરને પીછાનવાના ચીનહો છે.

જલંદરમાં એકઠું થતું પાંણી એક બંધીઆર મસકમા ભરેલાં પાંણીની મીશાળે ઓલખાઇ આવેછે. પેટને આંચકો લાગાથી તેમાના પાંણીનું હીલવું, દગદગવું અથવા આંમકો લાગવો એક પખાલના જેટલી સેહેલાઇથી આ રોગમા બનેછે. દરદીની એ તપાસ જો કરવી હોયછેતો પેહલાં તેને બેસાડવામાં આવેછે, અને પછે તેના પેટની એક બાજુએ હાથ મેળી બીજી બાજુએ બીજા હાથનાં આંગલાં વડે ટકોરા મારવામા આવેછે અને જેટલા ટકોરા મારવામા આવે તેટલા બીજા હાથને આચકા લાગેતો પેટમાં પાંણી માલમ પડેછે. તે ભરેલાં પાંણીપર ટકોરા લાગાથી પાંણી હીલેછે અને હીલીને બીજા હાથને આચકો આપેછે તથા તે હીલતું લાગેછે. પેટની જુદી જુદી બાજુએથી તરણ ચાર વાર એ પરમાણે તપાસ કીધાથી પાંણી ભરાયુંછે કે નહી તે તબીબોને માલમ પડેછે.

જલંદર પારખવા માટે એ ઉપરાંત બીજી રીત પણ કરવી પડેછે. એક રોગં પીછાણવાના જોખમ ભરેલાં કામમા આવી એકજ તપસ બસ નથી, પણ જેટલી બીજી થઇ શકે એટલી બધી તપાસ કરવી જરૂરની છે, કે જેથી સઘલો શક દુર થાય. તે બીજી તપાસ એ છે કે દરદીને ચતો સુવાડીને તેના પેટની બેહુ બાજુ ઉપર દાવા હાથનું આંગલું મેલી જમના હાથનાં આંગલાંને તે ઉપર ઠોકેછે એ પરમાણે કરવાથી બેહુ બાજુઓ આગલથી સંગીન અથવા બટ આવાજ નીકલેછે, અને દુતી આગલથી પેટ પોકલ ઘોલ'ની મીશાલે આવાજ કરેછે. પણ હવે ચતા સુતેલા દરદી પાસે કોરવલાવેછે તો, પછે ઠોકવા છતાં પેટના બેહુ બાજુએથા બટ આવાજ થતો નહી, પણ હેઠેની બાજુ ભરેલો અથવા બટ અને ઉપરના બાજુ પોકલ આવાજ કરેછે. જારે દરદી ચતો સુનો હોય તારે તેના પેટમાનું પાંણી બેહુ બાજુએ ઢળી જાયછે, જેથી પેટ ઉપરથી પોલું અને બાજુએથી બટ બોલેછે; પણ જારે દરદી કોરવાલેછે, તારે પાંણી સઘલું હેઠલ ઉતરી જાયછે, અને તેથી તે ભરેલો ભાગ બટ અને ઉપરનો ખાલી ભાગ પોકલ સંભલાયછે.

આંગલું દાબવાથી ખાહો પડવાની નીશાંણ, જલંદરનો સોજો પેટ ઉપરાંત હાથ પગપર ચહડયો હોય તારે કામની છે. એ પીછાંણતને માટે આંગલું જોરથી દાબેછે અને જો ખાંડો પડે તથા ધીરે રહીને પાછો પુરાયતો તે જલંદરના જલથી સોજો ચહડેલો મુકરર ઠરેછે. ચરબીથી ફુલેલું પેટ સઘળી બાજુએથી બટ અવાજ કરેછે તેમજ ખાંનું હજમ નહી થવાને લીધે પવનથી ફુલેલું પેટ સઘળી તરફથી ઢોલની મીશાલે પોકલ આવાજ કરેછે, અને તે ઉપરથી પાંણીથી સુજેલું પેટ પીછાણવું મુશકેલ નથી. પાંણીથી સુજેલું પેટ દરદીની હાલત વીશે જેટલી ધાસ્તી પેદા કરેછે, તથા તેની તનદરોસતીમા જેટલો બીગાડ કરેછે, તેટલી ધાસતી અથવા તેટલો બીગાડ ચરબીથી ઇઆ પવનથી ફુલેલાં પેટે થતો નથી.

જે જુદાં જુદાં દરદો ઉપરથી જલંદર પેદા થયો હોય, તે પરમાણે ઉપલાં સાધારણ નીશાંણો ઉપરાંત બીજી ખાશ નીશાણીઓથી પણ તબીબો એ મરજની પીછાણ કરેછે. એ નીશાંણો ઘણી વીગતવાર તથા બારીકીથી તપાસવામા આવેછે, અને એ જુદા જુદા જલંદરોની જુદી જુદી નીશાંણો અનજાંનાને ગુચવણમા નાખે તથા ભુલાવો ખવાડે એવીછે. કલેજાંના દરદથી જલંદર જનમ પાંમેછે, તારે જમણી પાંસલી આગળ જાંહાં કલેજું આવેલુંછે તાંહાં પેહલાં દુખારો થાયછે અને જુદી જુદી પરકારનું દુખ થવા પછે છેલે પેટ મોટું થવા માંડેછે, તે એટલું ઉપસેછે કે તે ઉપરની બધુ નેસો ખેંચાઇ આવેછે. પેટ જોકે ચહડતું જાયેછે, તોપણ બદન સુકાતું અને લેવાતું જાયછે, અને દરદીના મોટાં પેટ સાથ ખાલી હાડકાંનો દેખાવ થઇ પડેછે. ગુરદાના દરદથી જારે જલંદર ઉતપન થાયછે, તારે કોઇવાર માતર તાવ આવવા પછે જલંદર માલમ પડેછે, અને ઘણીક નશાંણો સાથે પીસાબ ઘણી થોડી આવેછે તથા તેનો રંગ બદલાઇને લોહી જેવો લાલ થાયછે. કોઇવાર તાવ ચટવાં વગર ગુરદાના રોગનો જલંદર થાયછે, તે વખતે પીશાબ હંમેશની મીશાલે થાયછે. પણ આ ગુરદાના જલંદરમા કોઇવાર માતર આંખના તોપચાંજ સુજેલાં હોયછે તથા માતર ચેહરા ઉપરજ થોથરો ચહડેછે અને પેટ ઇઆ બાકીનું બદન સુજતું નથી; એ વખતે પીશાબ ઘણી વધારે થાયછે, અને તેનો રંગ સફેદ હોયછે, જે પછે પાછળથી પીશાબ બંધ થાયછે.

ગુરદાના જલંદરવાલા દરદીની પીશાબને એક કામની નલીમાં નાખીને ઇસપીરીટના દીવા ઉપર ધરવાથી તેમા ગાંગડા બંધાયછે, જે ગાંગડા બીજી દવાથી "અલબ્યુમન" નામની વસતુના ઠરેછે. તો ગુરદાના જલંદરની તે એક ચોકસ નીશાણ ગણાયછે. એ ઉપરાંત દીલ ઇઆને લોહી દોડાવનારાં યંતરના દરદથી પણ જલંદર થાયછે. એ સાં

ચો છાતીમા દાવી બાજુએ આવેલોછે, તેની તરેહવાર નીશાણો વચ્ચે દરરોજ સહવારના આંખનાં રોપચ્ચાં સુજી આવેછે, તે હીઆંસુધી કે કોઇવાર ઉંઘાઇ ઉઠવા પછે તરત આંખ ઉંઘડી શકતી નથી. એજ મીશાલે નબલાઈનો જલંદર જુદો થાયછે. તેમાં તાકઉતી, કામકાજની સુસતી અને આલસની સાથે ફીકો ચેહરો, સફેદ હોટ, વગેરે નીશાણીઓથી એ મરજ ચાલુ થાયછે. તેમાં પેટ ઘણું ફુલતું નથી પણ બદનના બીજા ભાગો વધારે ફુલેછે. આ સઘલી જુદી જુદી નીશાણીઓ માતર વાંચનારની સેજ સમજણને માટે તથા એ દરદ બદન ઉપર કેવી બીહામણી અને ભયંકાર અસર કરેછે તે દેખાડવા માટે આપીછે. જેઓને દરદ પારખવાનો અનુભવ નથી તેઓએ એવી નીશાંણીઓ ઉપરથી જલંદર પીછાંણુવાનો કોશેશ કરવી નહી. એ જુદી જુદી નીશાંણો વચ્ચે એટલી બારીકીઓ છે કે તેથી જરા અનજાંનપણાંથી અથવા ગફલતથી એક જાતનું દરદ બીજાં સાથે ભેલાઈ જવા વના રેહ નહી અને દરદીને વગર કારણે ઘભરાટ પેદા થાયે.

આ નીશાણીઓ કરતાં એ મરજના સબબોએ આપણું વધારે ધેઆન ખેંચવું જોઇએ. જલંદરનો મુખીઅ અને મોટો સબબ નબલાઈ છે. પછે તે નબલાઈ કલેજાંનાં, દીલના ઇઆ ગુરદાના રોગમાં થઈ હોય ઇઆ તેથી ઉલટું નબલાઇથી એ રોગો પેદા થયા હોય. પછે તે નબલાઈ દારૂથી, ઘણા ખોરાકથી, બદહજમીથી, ઘણી થાકથી, આલસથી, કસરત નહી રાખવાથી ઇઆ ગમે તે શબબથી ઉતપન થઈ હોય. કલેજાંના સોજાનો રોગ મુખીઅ કરીને દારૂના લખથી પેદા થાયછે. જલદ દારૂ પીવાનો માહાવેરો અને આદત રાખવાથી કલેજું ગોયા ખવાઈ જાયછે. તેના જે ભાગમાંથી ખોરાકને હજમ કરનારૂં પીત પેદા થાયછે, તે ભાગ બીગડી જાયછે એટલુંજ નહી પણ તેની બાંધણી અને રંગવટીક બદલાઈ જાયછે. એ પછે કલેજું ધીમે ધીમે નાહનું થતું જાયછે અને છેક તલીના જેટલાં કદનું થાયછે, તેમાંથી લોહી બરાબર ફરતું નથી પણ એક દેકાણે જમા થઈ રેહછે અને પછે તેમાથી પાંણી ઝરફેછે. ગુરદાના જલંદરમાં પણ દારૂ અને બીજી કેફ એક મુખીઅ શબબછે. દારૂથી અથવા બીજી નબલાઇથી ગુરદાની બાંધણીમાં પણ ફેરફાર થાયછે, મગર તે કલેજાંની મીશાળે નાહના થતા નથી, પણ ફુલીને મોટા થાયછે. દીલ અથવા અંતકરણ એ કજ રોગને આધીન નથી, પણ તેમાનો એક રોગ જેથી દીલ ઘણું ધીમું ચાલેછે, તે જલંદરને કારણ આપેછે.

જલંદરની દવા અને ઉપાય કરવાનું કામ મોટું અને ઘણી સંભાલનું છે. એ કામ ડાકટરનું છે, પણ અતરે એટલુંજ જણાવવાનું છે કે આ ઉપાય કરતાં એક મુખીઅ નીઅમ ધેઆનમા રાખવામા આવેછે, તે એકે જે રોગથી જલંદર થયો હોય તે રોગને પેહલાં દુર કરવો. જલંદરની દવા કરતાં બદનમાંથી પાંણીને બાહેર કાહાડવા માટે દરદીની હાલત તરફ સંભાલ રાખીને પરસેવ અને પીસાબ વધારનારી દવાઓ આપવાની જરૂર છે. તે સઘલા ઉપાયોની મતલબ બે હોયછે, એક એ છે કે લોહીનો ફેલાવો સઘલા ભાગ ઉપર એકસરખો કરવો તથા બીજી મતલબ એકે જમા થતા પરવાહને ચુસી લેવો. જારે પેટ ઉપર પાંણીનો ઉપસાટ અતીઘણો થાયછે, તારે નસતર મેલીને પાંણી કાહાડી નાખવાનો ઉપાય ઘણો લાભકારી છે. જો પાંણી વારે ઘડીએ જમાં થાયતો ફરી ફરીથી તેને ફોડીને બાહાર કાહાડવામા આવેછે અને તેમ થતાં ઘણીવાર દરદીને આરામ થાયછે.

દોહોડ કરોરનો મેહલ.

ઈંગલંડની મુશાફરીના મી૦ ડોસાભાઈ ફરામજી કરાકા તથા મી૦ કરસનદાસ મુલજીનાં કીમતી પુસતકો જે બાનુઓએ વાંચયાં હશે તઓ આ ચીતરમા ચીતારેલા મેહલને તરત ઓલખી કાહાડશે. એ લંડન શેહેરમા એક મેહલ છે, જેની પાછળ દોહોડ કરોર રૂપીઆનો ખરચ બેઠો છે. પણ તે કોણનો મેહેલ છે? દુનીઆના એક મોટા

ભાગ ઉપર કાબુ ધરાવનાર ઈંગલંડની બખતાવર રાંણીનો
શું એ મેહલ છે ? નહી. દોલતમંદ લંડન શેહરના ખજા
ને પુર કોઈ ઉમરાજાદાને રેહવાનો શું એ મેહલછે ? નહી.
સુધરેલાં દેશોમા વગ અને આગેવાંની ચલાવનાર વીલાએ
તી સરકારનો શું એ મેહલ છે ? નહી. એતો ઈંગલંડના
લોકોનો મેહલ છે. એ બલવંત દેશના લોકો જે મેહેલમા
ભેગા થઈ પોતાનું રાજ પોતેજ ચલાવેછે, તે એ મેહલ છે.
જે મેહેલમાં સવતંતર ઈંગરેજી આલમે પોતાના વકીલોને
પોતાના હક જાલવવા સારૂં મોકલયાછે, જાંહાં પોતાના વ
કીલોની મારફતે તેઓ રાંણી થીતે રંક સુધી દેખરેખ અને
સરવે કામોનો રાજ કારોબાર ચલાવેછે, તે એ મેહલ છે.
રાંણીને આટલોજ પગાર આપવો, શાહાજાદા અથવા શાહ
જાદીઓને આટલુંજ સાલીઆનું આપવું, સરકારે આટ
લોજ ખરચ કરવો, રઈએતપર આટલાજ કર નાખવા
વીગેરે બાબતોમાં ઈંગલંડના લોકોને મનપસંદ બં
દોબસત કરી આપવાનો મેહલ એ છે. દેશને માટે
ધારા બાંધવા આગમચ જે મેહલમાં પરધાંનો લોકોની સલા
હ પુછેછે, લડાઈ ચલાવા આગમચ જે મેહેલમા સરકાર
લોકોની રજા પુછેછે, અને દરએક નવી મોસમમાં રાજ ચ
લાવા આગમચ જે મેહેલમા રાંણી પોતાની ધારણા લોકો
આગળ જાહેર કરેછે તે આ મેહલ છે. સરકારના આડાં
કામોને માટે લોકોએ ઠપકો આપવાનો આ મેહલ છે. સ
રકારની રાજનીતી બાબે લોકો તરફથી સવાલો પુછવાનો
આ મેહલ છે; આપખુદ અમલદારો ઉપર ધીકાર નાખવા
અને તેમને સજા ફરમાવાનો આ મેહલ છે. મોટાં મોટાં
રાજયોના મામલા ઉપર તકરાર ચલાવાનો આ મેહેલ છે,
એટલુંજ નહી, પણ હીંદુસતાન અને બીજાં દુરના દેશોની
ફરીઆદો સાંભળવા અને દાદ મેળવવાનો પણ એજ શેવ
ટનો મેહલ છે. ટુંકમા એ ઈંગલંડની પારલામેંટનો મો
ટો, શુંદર અને નામીચો મેહલ છે.

જારે આપણે જોઈએ છઈએ કે આ મેહલ પછવાડે
દોહડ લાખ નહી, કે દસ લાખ નહી, કે પચાસ લાખ ન
હી ઈઆ એક કરોરબી નહી, પણ દોહડ કરોર રૂપીઆનો
ખરચ થયોછે, તારે જોકે આપણે એ ઈમારત નહી જોઈ હો
ય તોપણ આપણ કહી શકશું કે એ કાંઈ મેહેલ નહી પણ
મેહેલોનો મેહેલ હોવો જોઈએ. દોહોડ કરોર રૂપીઆ !
મુંબઈમા ટાંઉનહાલ આવી સોભીતી ઈમારત છે, પણ તેની
પાછળ માંતર ૧૫) લાખ રૂપીઆનો ખરચ થયોછે.
મેદાનમાનું મોટું બજાર બાંધવાનો ખરચ ઘણો લખલુટ
થયો તોપણ ૧૬ લાખ રૂપીઆનો થયોછે. એલફીનસટન
કાલેજ આટલી નાદર બંધાઈછે, તે છતાં તેનો ખરચ મા
તર તરણ લાખ રૂપીઆ થયોછે. મુંબઈમાં યુનીવસીટીનો
"હાલ" બંધાયછે તે ઘણો રોણકદાર છતાં તેનો ખરચ
ચાર પાંચ લાખ રૂપીઆ ધારવામા આવેછે. પણ ચાર
પાંચ લાખમાં જો અતરે આવા મેહલ બંધાયાછે તો તેના ક
રતાં પચાસ ઈઆ પોણાસો ઘણો વધારે ખરચ કરીને લંડ
નનો આ પારલામેંટનો મેહેલ બંધાયો તારે તે કેવી નાદર
કારીગરીનો, કેવી શુંદર રચનાંનો, કેવા ભપકાદાર દેખાવ
નો હશે તેનો આપણા મનમા ખેઆલ પણ ઉતરશે નહી.
એ ખેઆલ મનમાં ઉતારવાને આટલી વીગત થોડીઘણી કા
મ લાગશે. એ મેહેલે ૮ એકર જમીન રોકી છે. તે આ
સરે ૧૦૦૦ ફુટ લાંબો છે. તેમાં ૧૧ મોટા ચોક છે. તેમાં
બે મોટા અને બીજા ઘણા નાહના મીનારાઓ છે. તેમાં
મોટાં દીવાનખાંના સીવાએ ૫૦૦ ઓરડા છે. તેમાં ૪૫૦
પુતલાં છે. તેમા ૯ લાખ ટન ફતર ખપયોછે, ૨ કરોડ
૪૦ લાખ ઈતરડીઓ ખપીછે, અને ૫ હજાર ટન લોઢું ખ
પયુંછે. એ મેહેલનો નકસો પાડવામાં ૯૭ ચીતારાઓ કા
મે લાગેલા હતા, જેમાના એકનો નકસો પસંદ આવયો અ
ને તેને નાઈટનો ખેતાબ મળયો. આવો એક નામીચો
મેહેલ કોણને જોવા નહી ગમશે ! પણ આપણ સરવેથી એ
જોવાને બને એવું નથી, તોપણ કોણને તેનો થોહોક હેવા
લખી વાંચવા નહી ગમશે !

જે જગાપર આ મેહેલ લંડંનની ટેમસ નદીને કીના
રે હાલ બાંધેલોછે તાંહાં આજ ૯૦૦ વરશ થયાં ઈંગલંડ
ની મોટી રાજ સભા મળતી આવીછે, પણ આ મેહેલ
પોતે ૯૦૦ વરશનો જુનો નથી. હાલનો મેહેલતો માતર
૩૫ વરશ થયાં સને ૧૮૩૬ માં બાંધયોછે, જેની આગમ
ચ તે એકવાર (સને ૧૨૩૮ માં) નદીની રેલથી ડુબો હતો
અને તેના દીવાનખાનામાં બોટો ચાલી-હતી, અને તરણ
વાર તે આગમાં બલી ગયો હતો. દર વખત નવો બાંધ
તાં તે સરસ બનતો ગયો અને છેલે હાલના નામીચાં રૂપ
માં તે ઉભો છે. આટલું છતાં પણ આ મેહેલમાં અસલી
મેહેલનો એક ઓરડો અનામત રાખેલો છે. તે "વેસટ
મીનસટર હાલ" ના નામથી ઓલખાયછે, અને તે આજ
૯૦૦ વરશનો પુરાનો છે. એ દીવાનખાનું પુરાંનું છે, તો
પણ તેની ખુબસુરતી થોડી નથી. તે ૨૩૮ ફુટ લાંબું, ૯૮
ફુટ પોહલું અને ૬૦ ફુટ ઉંચુંછે, અને આવડાં રાખશી
કદ છતાં તેના છાપરાંને ટેકાવા માટે એક પણ થામલો આ
પેલો નથી. તેના લાકડાંના છાપરાંપર ફરેસતાઓના આ
કાર અને બીજી નકસી કોરેલી છે, તે છાપરાં સીવાએ આ
રલીઆમણા મેહેલના બીજા કોઈ ભાગ ઉપર બાંધકામમાં
લાકડું વાપરયું નથી. કેહછે કે આ મોટાં દીવાનખાનાં
માં આગલા એક પાદશાહ તરફથી ખરીસટમાસના તેહવાર ઉ
પર ખાંનું થતું હતું, જે વેળાએ દરરોજ બે હજાર માણશો
તેમા જમતાં હતાં અને દરરોજ-૨૮ બલદ, ૩૦૦ મેંઢાં અ
ને મરઘાં બટકાંતો સુમાર વગરના ખપતાં હતાં. આ નાં
મીચું અને તવારીખની જીવતી યાદદાસત જેવું દીવાન
ખાંનું ઉપલાં ચીતરમાં વચોવચમાં ચીતારેલા મીનારાની પ
ડોશમા આવેલુંછે, જાંહાંથી એ વચલા મીનારાની હેઠલ
આઠ ખુણાના મોટા ઓરડામા જવાયછે. એ ઓરડો ૬૦
ફુટ પોહલો છે, તેમા એક ગંજાવર જુમર જમીનથી ૩૨ ફી
ટની ઉંચાઈએ ટાંગેલુંછે. એ ઓરડાની જમની બાજુએ-
થી ઉમરાવોની સભાના ઓરડામા તથા ડાવી બાજુએથી
આમની સભાના ઓરડામાં જવાયછે. જે વચલા મીનારા
તલે એ આઠ ખુણાનું દીવાનખાનું બાંધેલું છે, તે મીના
રાની ઉંચાઈ ૩૦૦ ફીટ છે.

પણ ઉપલાં ચીતરપર એકવાર ફરી નજર પોંહોંચાડી
એ. તેના ઠારેઠારના મીનારાઓ, તેના હારેકટાર કંગુરા
ઓ, તેના જલેહદાર બારી બારણાઓ, તેની ખુશનુમા અ
ગાસીઓ ઈતીઆદીથી નદીની પડોશમા કેવો રલીઆમનો

દેખાવ પતો હશે તેનો ખેઆલ વાંચનારી બાનુઓની ફુરસતપર રાખી, ચાલો આપણે એ મેહેલનાં બીજા અંદરના ભાગોમાં એક ફેરો મારી આવીએ. એ મેહેલના ઉપલાં દીવાનખાંનાંઓતો આપણે જોયાં અને હવે તેમને બાજુએ મેળીએ. પણ એકવાર ફરી જે દરવાજે નામદાર રાંણી પોતે આ મેહેલમાં દાખલ થાયછે તેજ દરવાજે આપણે પણ દાખલ થઇએ. એ દરવાજો ઉપલાં ચીતરમાં દાવા હાથ ઉપરના ઉંચા અને મોટા મીનારા તલે છે. એ દરવાજાનું આરકુંજ ૬૫ ફુટ ઉંચુંછે, આખો મીનારો ૩૪૦ ફુટની ઉંચાઇનોછે, તથા તેની ચારે બાજુ ૭૫ ફુટ પોહલીછે. એ મીનારાનું નામ "વીકટોરીયા ટાવર" છે. તેના આ દરવાજામાં આગલા મોટા પાક માણશોના પુતલાં ગોઠવેલાંછે અને તેઓની સાથે "ઇનસાફ" તથા "દયા" ના બાવલાંની વચે નામદાર રાંણી વીકટોરીયાનું બાવલું મેળેલું છે. આ દરવાજામાં દાખલ થવા પછે શુંદર ચીતરો પસાર કરવા બાદ નામદાર રાંણીનો "રોબીંગ રૂમ" ઇઆને તખત ઉપર બેસતી વખતે.તાજ અને જભો પેહરવાનો ઓરડો આવેછે. એમાં પણ ભલા ગુણોને લગતાં ઘણાક ચીતરો પસાર કરી, ૧૧૦ ફુટ લાંબાં, ૪૫ ફુટ પોહલાં અને ૪૫ ફુટ ઉંચાં એક બીજાં દીવાનખાનામાં જઇએ છઇએ, કે જાંહાંની બારીઓમાં રંગીન કાચો ઘણી સોભા આપેછે. હીઆંથી "શાહાજાદીઓનું દીવાનખાંનું" આવેછે, કે જેમાં નામદાર રાંણીને એક બીજાં ઘણાં રોણકદાર બાવલાંમાં એક હાથમાં રાજદંડ અને બીજા હાથમા બખશેશ કરવાના ફુલોનો હાર આપી ઉભી રાખીછે, અને તેના તાકની બાજુઓપર વેપાર, વીદીઆ, હોનર ઇતીઆદી વીશે શુંદર ચીતરો છે. આ મોટા ઓરડામાંથી થઇને ઉમરાવોની દરબારના દીવાનખાનામાં આપણે જઇએ છઇએ, જાંહાં નામદાર રાંણીનું તખત મેળેલુંછે અને રાંણી પારલામેંટ ઉંઘાડવાની ક્રીઆ એજ દીવાનખાનામાં કરેછે. નામદાર રાંણીને આવવાનેજ રસતે આપણ હીઆં આવી પુગાં છઇએ.

એ દીવાનખાંનું આ મેહેલનો ગોમા સરતાજ છે. તે ૯૧ ફુટ લાંબું, ૪૫ ફુટ પોહલું અને તેટલુંજ ઉંચું છે, તથા તેમા ૧૨૦૦ માણસો સમાય એટલી જગાછે. એ દીવાનખાંનાંની બે બાજુએ બાર મોટી બારીપર બાર મોટા પાદશાહઓની કામમા બનાવેલી તસવીર મુકીછે, તે દરએક તસવીર જુદા જુદા રંગના કાચોને એકઠા મેળવીને બનાવેલીછે. રાતના બારીઓની પાછળ સુંદર રોશની કરવાથી એ ચીતરો ઘણા દીપેછે. દીવાનખાનાના બે છેડાની દેવાલપર આરકાં પાડીને શુંદર ચીતરો મેળવાંછે અને ઉપલી બારીઓ તથા આરકાંઓની વચેના થામલાઓ ઉપર આગલા વખતના ૧૮ નામીચા ઉમરાવોના કાંસાંમાં ઓરેલાં બાવલાં ગોઠવયાંછે. આ દીવાનખાંનામા ફરતી ગેઆલરી કીધી અને આખાં દીવાનખાનામાં જાંહાં નજરં ફરીએ તાંહાં સોનેરી રૂપેરી દોરનો ચકચકાટ દીસેછે. ઓરડાને છેડે નામદાર રાંણીનું તખત છે. સીંહ અને ફુલોના ચીતરવાલા સુનેરી કસબની કીનારી સાથના લાલ ગાલીચા ઉપર, સોનાંનો દોર ચહડાવેલાં માઘનીના લાકડાંના તરણ તખતો મેળેલાંછે, જેમાની વચલી ઇઆને રાંણીની ખુરસીપર તરેહવાર મતલબ દેખાડનારી નકસી છે, ખુરસીને મથાલે તાજછે, પીથે હીરા જડેલાછે, અને આગળ પગ મેળવાને તોકો ફુલ મુકેલું છે. આ તખતની ઉપર અતી શુંદર છતર છે. આ દીવાનખાનામાં ચાર બાજુએ ૧૭ ફુટની ઉંચાઇનાં ચાર મોટાં જુહુમર જમીન ઉપર જડી લીધાંછે. દીવાનખાંનાની સીલીંગ અને છાપરાં વચે ૩૦ ફુટનો ખાંચો છે, તેમા જરૂર પરમાણે ઠંડી ઇઆ ગરંમ હવા દાખલ કરી શકાયછે, તેમજ દીવાનખાનાની તલીએ પણ ગરમ હવા રાખવા સારૂં ભોંએરૂં કરેલુંછે, અને રાજા ઇઆ રાંણી પારલામેંટમાં આવવાની બે કલાક આગમચ તે ભોંએરાંની અંદરથી તપાસ કરવાનો રેવાજ આગલા જમાનાથી ચાલતો આવેલો છે. આ દીવાનખાનાને ફરતી ગાલેરી છે, તથા તેની બાહેર ઉમરાવોને આસાએસ લેવાની જગા કરેલી છે.

હવે આમની સભાનો ઓરડો રહયોછે, કે જાંહાં અમ તરેથી દાબી બાજુએ વચલા મીનારા તલેના આઠ ખુણાવાલા ઓરડામાંથી પસાર થઇ જઇ પોંહોંચીએ છઇએ. એ દીવાનખાંનું પણ ઘણું શુંદર છે. તે ૭૫ ફુટ લાંબું, ૪૫ ફુટ પોહલું અને ૪૧ ફુટ ઉંચું છે. તેની બેહુ બાજુએ કાચની રંગીન બારીઓ, જુદાં જુદાં પરગણાની નીશાણના ચીતરો સાથે જડેલીછે. એ ઓરડાની આસપાસ બાહારના લોકોને માટે ગેઆલરી છે, જેમા ઓરતોની ગેઆલરી પર પીતલની જાલી કરી લીધીછે. સભાના વડાની ખુરશી ઘણી ભપકાદાર છે. આ દીવાનખાનાની સીલીંગમા સઘલો કાચ જડેલોછે અને તેની બાહેર રોંશની થવા પછે સઘલી રોશની અંદર આવેછે. આ ઓરડાની બાહેર એક કલું છે. સભામાં જારે તકરાર થવા પછે મત લેવાનું હોય છે, તારે તે કલું ખેંચેછે, કે જેથી સઘલા ઓરડાઓમાં ઘંટો વાગેછે અને જે સભાસદો ઓરડાઓમાં આસાએસ લેવા ગયા હોય તેઓ તરત મત આપવા સારૂં ભેગા થાય છે. આ દીવાનખાના ઉપરાંત ઉપલા મેહેલમાં મોટાં અને શુંદર પુસતકખાંના તથા એ મેહેલને લગતા વીજલીના તારના અને બીજા ઓરડાઓ છે તથા ઇનસાફના કેટલાંક મોટાં ખાતાં વગેરેની જગા આ મેહેલમાં કીધીછે. પારલામેંટનો મેહેલ લંડન શેહેરની સોભા છે, પણ તેનો વધારે વીગતવાર હેવાલ જાણવો હોયતો ચેક ડોસાભાઇ કરાકાવાલાં નાદર પુસતકનો વાંચનારી બાનુઓને હવાલો આપીએ છઇએ.

લોકો.

આફ્ઘાન લોકો.

આપણા ઈરાંની પડોશીઓની હાલત તથા રીતભાંત ઉપર આપણે ગયા અંકમા ધ્યાન પોંહોંચાડયુંછે, પણ આપણ હીંદુસતાનીઓના વધારે અતલગના પડોશી આફ્ઘાન લોકો છે. તે લોકો, કે જેઓ આજ લાંબી મુદત થઈ પોતપોતામાં લડેછે, જેઓમાં રાજની ગાદી વીશે ભાઈ ભાઈઓમા જઘડો ચાલેછે અને બેટાએ બાપ સાંમે બલવો કરવાનો બનાવ હમણાજ વહી ગયેછે, તે લોકોની લગાર તપાસ લીધા વગર બીજા દુરના લોકો ઉપર આપણુ જઈ શકશું નહી. આફ્ઘાંન અથવા સાધારણ રીતે વપરાતું કાબુલી નામજ તરાસ પેદા કરેછે—કાબુલી લોકો એ શબદજ કતલ અને ખુનામરકીનો ખેઆલ ઉપજાવેછે. ઈંગરેજોને એ નામ આગલી ખુનખાર તવારીખની યાદ આપેછે, જે તવારીખમા ઈંગરેજી લોભ અને ઉતાવલે આફ્ઘાન લોકોના સંબંધમાં ઈંગરેજી નામને દાઘ લાગેલોછે. આફ્ઘાન લોકો તરફનો માહેલો મુલક ઈંગરેજો સાંમે બંધ કરેલોછે. તાંહાં ઈંગરેજોએ જીવ આપયોછે અને જીવ આપી આવેલાઓ લુટાઈ આવયાછે. આ બાબતને મથાલે મેલેલાં ચીતરમાં જંગલી આફ્ઘાંનો વચે એક ઈંગરેજને ફસી પડેલો દેખાડયોછે. જાહાડીની અંદર ભરાઈ બેઠેલા હથીઆરબંધ લુટારાઓ અચયુચ નીકલી આવી આ મુસાફર ઉપર હોમલો કરેછે અને તે એકલા ઈંગરેજને ખુબ ઘબરાવી મેલવાથી તેના માથાં ઉપરથી ટોપી વટીક ઉડી ગઈછે.

હીંદુસતાંનથી નકસા ઉપર આફ્ગાનીસતાન તરફ નજર કરતાં પેહેલાં આપણી વધારે નજદીકનુ જે નાહનું બલુચીસતાન મુલક આવેછે, તાંહાંના બલુચી લોકોને એક દમ પસાર કરી દેવાને બદલે તેઓની પણ જરા ખબર આજ વીશયમા લેવી જોઈએ, કેમકે તેઓ વીશે જાજું બોલવા જેવું કાંઈ નથી અને વળી તેઓ આફ્ઘાન લોકોથી ઘણા જુદા પણ નથી. આપણા આ ગુલજાર શેહરમા કાબુલી તરીકે જે લોકોને આપણે પીછાનીએ છઈએ તેમાં મોટો ભાગ આવા બલુચીઓનો તથા હજારાના અડધા જંગલી રેહેવાસીઓ વગેરેનો છે. બલુચી લોકોનો મુલક પુરાતન તવારીખમા વખનાયલો ગેદરોશીઆ દેશ છે, કે જાંહાંથી પાદશાહ સીકંદર હીંદુસતાનથી પાછો ફરતીવેલા પોતાના લશકર સમેત પસાર થયો હતો અને જાંહાં તેના ઉપર ઘણાં હાંદેસા પડયા હતા. ઈંગરેજી લશકર પણ આ બલુચીઓના મુલકમાંથી થઈને કાબુલ ખાતે સને ૧૮૩૯ મા ગયું હતું. હમણા ઈંગલંડ અને હીંદુસતાન વચેના દરીઆઈ તારના દોરડાંને ઈરાંની આખાતમાથી આ મુલકમા મકરાનના કોસતા ઉપર આણયુંછે અને તાંહાં ઈંગરેજી તાર આફીસ સથાપેલીછે, તે ઉપરથી બલુચી લોકો સાથ આપણુને વધારે પીછાંણ થવાની આશા રાખવામા આવેછે.

સીકંદરના અસલી વખતમાં આ બલુચી લોકોનો જે હેવાલ પરસીધ થયો હતો તેનેજ મળતી ચાલચલણ અને રીતભાંત આબેહુબ આજનાં જમાના સુધી તેઓએ જાલવી રાખીછે. પોતાના મુલકમા પારકો પગ દાખલ નહી કરવા માટે શીકનદરના વખતમા તેઓ જેમ લડયા તેમજ ૧૮૩૯ માં ઈંગરેજ સાંમે તેઓ બાહાદુરીથી લડયા હતા. તેઓનું મુખીઅ શેહેર ખેલાત જાંહાં તેઓની ૧૨૦૦૦ માણસની વસતી છે, તાંહાંના ખાંને ઈંગરેજ સાંમે લડતાં હીમતથી જીવ આપયો હતો, પણ ૧૮૪૦ માં તે શેહર બલુચી લોકોએ પાછું જીતી લીધું હતું. એ બલુચી લોકો ઘણા ખરા ભટકતા છે અને સઘલા મહમદીઆન ધરમ પાલેછે; પણ તેઓની મુખીઅ બે જાત કરેલીછે. એક જાત બલુચી નામની છે, તે કદાવર અને લડાએક છે. તેઓ અછા તીરનદાજ છે અને શેકારના ઘણા શોખીછે. તેઓ લુટારાનો ધંધો કરેછે અને ફારસી ભાશાને બગાડી નાખીને તેઓ બોલેછે. બીજી જાત બરાહુ નામની છે. તેઓ કદમા મધીઅમ, તથા વધારે નરમ ખવાશના છે, અને સંસકરીતમાથી ઉતપન થયલી એક ભાશા બોલેછે. તેઓનો અને અગત કરીને કોસતા ઉપરના લોકોનો સઘલો ગુજારો માછલીપર અને તેબી કરચલાં, કાલુ, વગેરે હલકી જાતની માછલીપર છે. તેઓને દરીઓ ખેડતાં અને માછી મારતાં વટીક આવડતું નથી, માટે ઓટની વખતે ઉંડા ખાડાઓમા જે ખોરાક રહી જાય તે તેઓ ખાયછે. જારે યુનાની લોકો ખજુરના જાહાડો લઈ તેમના દેશમા ગયા હતા તારે જાહાડ પાંનનો ખોરાક મલવાથી તેઓની ખુશાલી અનંત હતી.

ખરા આફ્ઘાંન લોકો સંસારી હાલતમા બલુચી લોકો કરતાં ચહડતા છે. વધારે મોટો દેશ, વધારે વસતી, વધારે ખેતી, વધારે પેદાસ અને વધારે સારાં પહોસીને લીધે તેઓની હાલત બલુચી કરતાં વધારે સુધરતી જાયછે અને અગત કરીને ઈંગરેજના સંબંધમાં આવયા પછે તેઓ વધારે સારો દેખાવ આપેછે, જેના નમુણા તરીકે એક અડધા સુધરેલા આફ્ઘાનનું ચીતર હીઆં આપીએ છઈએ.

એ શેહેરોમાં વસનારા રાજ દરબારી આફ્ઘાંન લોકો પોતાના બદનને વધારે સારીરવેસે ઢાંકેછે તથા વધારે અદબ અદાથી ફરેછે. આફ્ગાન લોકો કદમાં ઘણાં ઉચા નથી પણ ઘણાજ સખત અને તાલીમબાજ હોયછે. તારતાર લોકોથી તેઓ પોતાનાં લાંબા નાકથી અને ગાલના ઉપસી આવેલાં હાડકાંથી ઓળખાયછે. તેઓના ચેહેરાનો રંગ તહરેવાર હોયછે. કોઈ યુરોપનાં લોકોનાં જેવા ખુબસુરત અને વળી કોઈ હીંદુ જેવા

સામરા હોયછે. તેઓનાં બાલ અને દાહાઢી ઘણીખરી કાલી હોયછે. કોઈનં વખત તપકીરીઆ રંગની ઈઆ રાતી હોયછે. તેઓનો હુમેસનો પોસાક એક પોહોલી કાલી સુતરની ઈજાર અને ગુડણવેંર આવે એવો ખમીસ હોયછે. માથાં ઉપર ચપટી ટુકી ટોપી મેલેછે અને તેને ફુમટાં હોયછે. પગમાં અરધાં બુટ પેહેરેછે.

એ લોકો પોતાને આફઘાન નામ નથી આપવા દેતા, તેઓ પોતાને "પશતેના" કેહેછે, અને "પશતુ" નામની ભાશા બોલેછે. જેમ બરમા દેશ, ચીન અને હીંદુસતાનની વચ્ચે આવવાથી બરમીસ ભાશા અરધી સંસકરીત અને અરધી ચીનાઈ છે, તેમ આ આફઘાન લોકો ઈરાંન તથા હીંદુસતાન વચે આવવાથી તેઓની ભાશામા અરધા ફારસી અને અરધા સંસકરીત શબદો આવેલા છે. એ ભાશામાં રંગીન કવીતાઓ અને ગાએણના પુસતકો મલી આવેછે, જેમા કેટલાકો નીતી સંબંધી છે અને તેમાની નીતીનાં એ ફાદ બે નાદર નમુણા અતરે ઉતારીએ છઈએ—

"જો તું અદેખાઈપર કાન રાખવામાં રોકાયલો રેહતો ખજાંનાનો ધણી થવા છતાં પણ તું એક ભીખારી છે."

"તું ઊંચો પોશાક પેહરે, મીઠાંઈ વાંણીઓ ખાય અને સરસરાજી કરે તેથી કાંઈ દોજખના બલતા આતશમાથી સલામત બચવાનો નથી."

આ સઘલું થોડીક સુધરેલી હાલત બતાવેછે. આફગાનીસતાન દેશની વસતી ૫૦૦૦૦૮૦ માણશની ગણવામા આવેછે, પણ તેમા સુધ આફઘાંનો ઉપરાંત ઉપલા બલુચી તથા ઈરાંની અને હજારા લોકો પણ ગણાયછે. સુધ આફઘાનો જુદા જુદા ટોલામા વેહેંચાઈ ગયલાછે, અને ખુદ ટોલાની સરદારી એક જણને સોંપી તેની તાબેદારી કરવાને બદલે સરવેને એકસરખા ગણી તે આખા ટોલા તરફનો તેઓનો ચાહા વધારે છે. આફઘાંન લોકો પોતાની ઓલાદ અને બુનીઆદને માટે ઘણા મગરૂર હોયછે. તેઓ પોતાની પેહડી દર પેહડીની ઘણી સંભાલથી નોધ રાખેછે અને જે ધણી પોતાની ૭ પેહડીબી નહી ગણાવી શકે તે ધણી વીશે તેઓ ઘણું હલકું વીચારેછે: તેઓ પોતાને ઘણી પુરાતન તોખમના સમજેછે, તે હીંઆં સુધી કે અસલી પેહલવાનો રૂસતમ અને શોહોરાબની ઓલાદના તેઓ પોતાને સમજેછે!! રૂસતમ પેહલવાન શાહનામા પરમાણે સીસતાનમા થઈ ગયો અને તે મુલક આફઘાનોનો પોતાનો હોવાથી રૂસતમ, શોહોરાબ, બરજો વગેરેને આફઘાનો ઘણું માન આપેછે. જે મીશાલે કેખોશરો અને બીજા પાદશાહોને માટે ઈરાનના મોગલો મગરૂર છે, તેજ મીશાલે કાબુલના આ પેહલવાંનો સારૂં હાલના કાબુલીઓ શાહનામાઉપર ફીદા થાયછે. હજીબી માલકમના જણાવવા મુજબ તેઓના દેશમાં એક શેહેરનુ નામ શોહોરાબ કરીને આપેલુંછે.

આફઘાન લોકોનો ધરમ મહમદી છે, પણ બીજા મહમદીઆનો જેટલા આફઘાનો જહનુની નથી. તેઓ આતશના જેવો ગરમ મીજાજ રાખેછે અને જો ઉસકેરાયછે તો સઘલું ખુલખાંની કરેછે; તેઓ જુદાં જુદાં માણશની જુદી જુદી પદવી બાબે ઘણા બેદરકાર છે. તેઓની એક ખુબી એ છે કે ઓરત જાતને બીજા મુસલમાનો કરતાં તેઓ વધારે માન આંપેછે અને ઘરડાં માણસોનું પણ તેઓમાં ઘણું માન છે. તેઓનો ચેહેરો ધાટકી લાગેછે. તેઓ શેકારના ઘણા શોકીન છે. તેઓ ઘણાખરા તંબુઓમા રેહછે, તથા ભરવાડનો ધંધો કરેછે, પણ વસતીનો એક ભાગ શેહેરોમાં વસી બીજા ધંધા ચલાવેછે. આફઘાનો વેપાર વનજ કરતા નથી ઈઆ દુકાન માડતા નથી. સરકારી અમલદારો, શીપાઈઓ, ધરમાચારીઓ અને કદાચ થોડાક મજુરો આફગાનો હોયછે. તવંગરોનાં ઘેરોની આસપાસ ફરતી ઉંચી દેવાલો હોયછે. ઘર આગલ તરણ ચાર ચોક હોયછે. હમેસાં દરએક ઘેરમાં બાગ અને ફુવારા હોયછે. દરએક ચોકમાં અકેકી બાંધણીની ઈમારત હોયછે, એ ઈમારતમાં મોટાં મોટાં દીવાનખાના હોયછે. છાપરાં લાકડાંનાં થાંભાઓથી તેકાવેલાં હોયછે અને તે થાંભાઓને રંગેલા ઈઆ કોરેલા હોયછે. ઓરડાની અંદરની દેવાલો અને બારણા શીનગારેલાં હોયછે. જમીન ઉપર ગાલીચા પાથરી ઉંચી મખમલ તથા રેસમી કપડું નાખેલુ હોયછે. તેબલ અથવા ખુરસી વાપડવાને બદલે જાડી સેતરંજી અને મોટા તકીઆ વાપરેછે.

આફગાન લોકો ઘણા ભોલા અને ખોલલા દીલનાં હોયછે, તેઓ ઘણા મીલનસારછે અને વારેઘડીએ ખાનાં આપેછે ને સાથે નાચવાનું, ગાવાનું અને વજાડવાનું જારી રહેછે. ખાના અગાઉ ઘણી રમત રમેછે તેમાં કોઈ કોઈતો બચાંને લાયકની ને હસી કાહાડવા જેવી હોયછે, જેવી કે લખોટા દાવ, નાસોગોસો અને એવી બીજી રમતો. તેઓ વાત સાંભલવાનાં ઘણાં શોકીન હોયછે અને કુદાલું વાલી વાત કરનારની આસપાસ બેસી જાયછે. પરોણાગત કરવામાં તેઓ જાણીતાછે. પોતાના પરોણાપર ફીદા ફીદા થઈ જાયછે અને એક ધણીના પરોણાને બીજાએ બોલાવી લીધો તો તે ધણી પોતાને મોટું અપમાન સમજેછે. આફગાનીસતાનનાં એક છેડાથી તે બીજા છેડા સુધી તમો પઈસા વગર મુસાફરી કરોનો જરાબી અડચણ નહી કારણ લોકો દરરોજ તમોને પોતાના ઘરમાં ઉતારી તમારી ખનતી ચાકરી બજાવશે અને એવાં દેશમાં એક ગમે એવો કરડો હરીફ હોયછે તેબી પરોણાગતનો આસરો પકડી પોતાના જાનપર તપેલા વેરીનાં ઘરમાંજ આબરૂ તથા માન સાથ ખાઈ આવેછે. જો કોઈને બીજા પાસથી કંઈ માગણી કરવી હોયછે તો તે તેને ઘેર જાયછે અને જીઆંસુધી તેની માગણી પુરી પાડીઆમાં નથી આવતી તાંહાંસુધી તે ખાતો નથી ઈઆ જમીન ઉપર બેસતોબી નથી. આએ રસમને તેઓ "નાનાવટી" કરી કહેછે અને કોઈ બીજો એ રસમની ઉલતો ચાલીઓતો તેના ઉપર મોટી બદનામી આવેછે.

પણ જેમ પરોણા ચાકરી કરવામાં તેઓ વખણાયલા છે તેમ તેઓ આરબ લોકોની માફક મોટા ચોરોછે. કોઈબી મુસાફર સરકારનો આસરો લીધા વગર એક પરગણેથી બીજે પરગણે સલામત નઈ શકતો નથી, આવી ચોરીઓ સાથ કદાચજ ખુન થાયછે. આફઘાનોમાં કેળવણી ઘણી પસરેલીછે. દર ગામડામાં એક કાજી ઈઆ ઉપાધીઆનાં હાથ હેઠલ નીશાળ હોયછે. બાજે વખતે આફઘાંનોની એક ટોલીને બીજી ટોલી સાથ બનતું નથી. બનતાં સુધી ઈ

નસાફ દર ટોલીનો વડો ચુકવેછે તેથી નહી બનેતો પછી દ ર પરગણામાં કાજી ડેડવીઓ હોયછે તેની પાસ જાયછે. ખંદાર અને હીરાતમાં બાહાર મોકલવાની જનસો બનાવી આમાં આવેછે અને તે જનસોમાં રેસમ, ઉન અને તરવાર નાં પટા હોયછે જે ઈરાન જતાંજ તરત ખપી જાયછે. ખંદારમાં જે બધી ચીજોનો મોટો ખપ હોયછે, ખંદારમાં જ વેરીની, સોનીનો, ચોપડી વેચનારાઓની, ચોપડી બાંધનારા ઓની, કાગદીની, હથીયારો વેચનારાઓની, સરબતવાલા ઓની, અતરવાલાઓની અને બીજા તહરેવાર ધંધાઓની દુકાંન હોયછે. હમણાં અફગાનીસતાનમાં કેટલાક અસલ નાં વારાનાં બાંધકામો જણાયછે અને તે હીંદુસતાનનાં કોત રી કાહડેલા પાહડોને મલતા આવેછે તે ઉપરાંત જુના સીક કા જડેલાછે તે ઉપર તહરેવાર લેખો અને માણસોનાં ચીતા રો જણાયછે. આટલું બધું જે દેશ આપણી નજર આગ લ ધરેછે તે દેશ હાલ નહીતો આગલા વખતમાં ઘણું પંકા યલું અને જાહોજલાલ હોવું જોઈએ એવી આપણી કેટલે ક દરજજે ખાતરી થાયછે.

તલ્લી, ગુરદા, ઈતીઆદી.

પેટમાના સઘલા મુખીઅ અવીઅયોની સમજણ આ ગલા અંકોમાં આપણે આપી ચુકયા છઈએ. હોજરી, આં તરડાં, કલેજાં વગેરેનાં બાંધા, આકાર, કદ, કામકાજ, મત લબ ઈતીઆદીની થોડીક તપાસ આપણ કરી ચુકયા છઈ એ, પણ હવે કેટલોક નાહનો સાંચો તપાસવાનો બાકી ર હયોછે. તે તલ્લી, ગુરદા અથવા બુક્રા વગેરે છે.

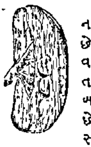

તલ્લીનું ચીતર પાસે આપેલુંછે. એ એક નવાઈ જેવા આકારનું નાહાનું અવીઅય છે. તે હોજરીની દાવી બોરડુએ હોજરીને વલગેલી રેહછે તથા બીજી બાજુએથી દાબી તરફના બુકાને વલગેલી છે. તલ્લી પેટમા જે બાજુએ છે તાંહાં પાંસલીના દાવી બાજુના છેડા તેને ઢાંકેછે, અને તેથી તે હાથની તપા સ કરતાં તલ્લી આપણને લાગતી નથી. એ સાંચો અરધ ગોલ છે, બાહેરથી ઉપસેલો અને અંદરથી બેઠે લો છે તથા અંદરથી હોજરી સાથ અંદરની બાજુએથી જે જે છેડા સાથ વલગેલો છે, તે છેડામા એક નાહાનો જેવો દાંડો અને તેને ફરતી દાહાલીઓ જણાયછે, જે એ સાંમા માં લોહી ફેલાવનારી નલીઓ છે જેથી તલ્લી ઉપલાં ચીત રમાં ઉભી ચોતારી છે, તેને બદલે જો તેને આડી લઈએતો તેનો આકાર એક ભાગી ગયલા દાંડાવાલી છતરીને મળતો આવેછે. તલ્લી નરમછે, તોપણ કકડી અને જલદી ભાગી જાય તેવી છે. તે માતર ૫ થી ૫ાા ઈંચ લાંબીછે, તે ૩ થી ૪ ઈંચ પોહલી છે, ૧ થી ૧ાા ઈંચ જાડી છે અને ૧૦ થી ૧૫ તોલા વજનમાં છે.

તલ્લીનો ઉપયોગ શું છે ? વાંચનારી બાનુઓ સાંભ ળીને અચરત થશે કે આ સવાંળનો મનમાનતો જવાબ હ જુ સુધી વઈદક સાસ્રે આપયો નથી. પેટમાના મોટા સાં ચાઓનો ઉપયોગ આપણ જાણી શકયા છઈએ, પણ તલ્લી પેટમાં શું કામ બજાવેછે, તે જાણવાને હજી આપણ અશ કત છઈએ અને તેને માટે માતર ખાલી અટકલોજ કરવા માં આવેછે. આપણા લોકોમાં "તલ્લી સેકવી" બોલ મ શઅરીમાં સાધારણ છે અને તેનો અરથ માર મારવો થાય છે તથા મારના સંબંધમા એ અવીઅયને લેવામાં આવે છે. ઘણું ચાલવાથી અથવા ઘણું દોડવાથી અથવા ઘણી મેહનત કરવાથી તલ્લીમાં દુખારો થાયછે, એટલુંજ આપ ણ જાંણીએ છઈએ, પણ તેનો ઉપયોગ માલમ નહી હોવા થી એક વખત એવોબી હતો કે જારે પેટમાના એ સાંચાને માણસો ધીકારતાં હતાં. રોમન લોકો વીશે એવું કેહેવાય છે કે જે વખત ઉપર તેઓ અંગબલની કશરતોના મોટા અખાડા કરતા હતા, તે વખતે તલ્લી નકામી છે, તથા એ ર વધારે કશરતને આડે આવેછે, એવા ખેઆલથી તાલીમ બાજ પેહલવાંનો તલ્લીને પેટમાંથી કાહાડી લેવાની કોશેશ કરતા હતા; મગર તેનું પરીનામ શું થતું તે જાણવામાં આવયું નથી.

આજ લાંબી મુદત થઈ એવો ખેઆલ ચાલેછે કે ચી રડાઉ અને આકલો સવભાવ તથા ચીબાવલાપણું તલ્લીથી થાયછે અને જે માણસ ખાંઉ કરડુ કરતો ફરે તેને વીશે એ વું કેહેવામાં આવેછે કે તેની તલ્લી ખરાબ ("બાડ સપલી ન") છે. પણ એ સઘલું હસવા સરખું છે. જેમ હો જરી, કલેજાં ઈતીઆદીને દરદો થાયછે, તેમજ તલ્લીના પ ણ દરદો હોયછે અને કોઈ પણ દરદથી સવભાવ બીગડી શકેછે, પણ તલ્લીને આ ખાસ બદનામી લાગુ પાડવાનો કાંઈ સબબ નથી. એટલુંછે કે બીજાં દરદો ઈજા કરેછે, પણ તલ્લીનું દરદ પોતે એટલી ઈજા કરતું નથી, પણ લાં બો વખત સુધી ચાલયા કરેછે. કોઈવાર એક તાવના દરદી ની તલ્લી ઘણી મોટી થઈ આવેછે, જે વેળા પેટમા મોટાં ઢેકાંની ખીશાળે કડણ થઈ રેહછે તથા ૧૦ કે ૧૫ તોલાના તેના સરેસતાના વજનને બદલે તે ૩૦ થી ૪૦ રતલના બ પંકાર વજનની થાયછે. તોપણ ઘણીવાર આપણ આવી મોટી તલ્લી લઈને ફરતા ફરીએ છઈએ અને સઘલું કામ કાજ કરી શકીએ છઈએ. તલ્લી લોહી થાઈ આવવાના સો જાના મરજને પણ આધીન છે, તેમજ વળી તે તવાઈને નાહની પણ થાયછે, જારે તે વજનમાં માતર ૧ તોલા જેટ લી થાયછે !

ગુરદા અને બુક્રો એકનું એકજ નામ છે. પણ એ બુકા પેટમા બે છે અને કમ રના પાછલા ભાગ ઉપર બે બાજુએથી તે મને મુકેલા છે. એક ગુરદા અથવા બુક્રા નું ચીતર પાસે આપયુંછે. જમની બાજુ નો બુક્રો કલેજાંને લાગેલો છે. અને દા વી બાજુના બુકા ઉપર તલ્લી આવેલીછે. તેનો આકાર ઈંડાં રોકો છે જેની એક બા જુએ વચમાંથી ખાડોછે જે મથેથી એક નલી હેઠલ ઉતરે છે. એ બુકાની બાંધણી વીશે એટલુંજ કેહેવાનું છે કે તે સઘલો બારીક નલીઓનો બનેલોછે, જેમના ઉપર લોહીની નસો એક જાલીની મીશા

લે પંથરાયલી છે. એકેક ગુરદાની લંબાઈ ૪ ઈંચની, પોહોલાઈ ૨ ઈંચની, જાડાઈ ૧ ઈંચની અને વજન ૧૦ થી ૧૨ તોલાનો છે. બારીક નલીઓનો બનવા છતાં અને લોહીની નસોની તે પર જાલ છતાં, આ સાંચાની બાહેરની સપાટી સુમારી છે.

ગુરદા પીસાબ બનાવાને કામ લાગેછે, અથવા બીજા બોલોમા બોલીએ તો જેમ આતરડાંમાંથી ખોરાકના ખરાબ ભાગને છુટો પાડેછે, તેમ ખોરાકનું લોહી થવા પછે તેમા નાખી ગલીચ ભાગને ગુરદા બાહાર કાહાડેછે. લોહીના જો નકામાં ભાગ લોહી સાથ ફરવાથી નુકસાન કરે, તે હીઆં સુધી કે જો તેમાથી પીસાબ નહી બને અને જો તે ભાગં, લોહી સાથ ફરવા દીધા હોયતો શરીરને "યુરીઆ" નામનું જેહેર લાગેછે, તે ખરાબ ભાગને પીશાબના આકારમા ગુરદા બાહાર કાહાડેછે અને એ રીતે લોહીમા જેહર ચહડતું અટકાવેછે. જેમ આ બુક્કાની ઉપર પાંથરેલી જાલમાં લોહી ફરતું જાયછે, તેમ તેમ તેમાથી ટીપે ટીપે પીસાબ બનીને બુક્કાની નલીઓમા ઉતરતી જાયછે અને એ રીતે લોહીમાથી એકક ટીપું ટપકાવાની કીરીઆ આ કીમતી સાંચામા સદા ચાલયું જાયછે. બેહુ ગુરદા મલીને આખે દાહાડે ૨ થી ૩ રતલ પીસાબ બનાવેછે.

આ દરએક ગુરદામાથી એકેક નલી હેઠલ ઉતરેછે, જે દરએક નલી આસરે ૧॥ ફુટ લાંબી અને આસરે ૦। ઈંચ જાડી હોય છે. કમરમાં મુકેલા બુક્કા આગલથી એ બેહુ નલીઓ પીરૂની અંદર પીસાબનો ફુક્કો છે, તેમાં આવીને જોડાયછે તથા મલેછે અને બેહુ બુક્કાઓમાંથી બનતી પીશાબ આ ફુક્કામા રેડાયછે. એ ફુકો ઈંડાંરોકા આકારની માશની એક કોઠલી છે, પણ તે મથાલેથી જરા પોહલો અને તલીએથી જરા સાંકડો છે. કુલાંના પોહલાં તથા જાડાં હાડકાંની વચે જે ખાહો છે, તેમા પીરૂની આગલ એ કોઠલી ગોઠવેલી છે, તેમા પીસાબ એકઠી થાયછે, તારે એ કોઠલી ઘણી ઉપસીને છેક પેટના નીચલા ભાગ સુધી આવેછે. સારોપઠે ફુક્કો ભરાયલી પીસાબથી ઉપસવા પછે, તે સઘલી બાજુએથી દબાવા માંડેછે. જેથી તેમાની પીસાબ ફુક્કા સાથ જોડેલી હેઠલી પીશાબની નલી વાટે બાહાર નીકલી પડેછે, અને એ રીતે ખાલી થવા પછે ફુકો ચીમરાઇને પાછો પોતાનાં અસલી કદ ઉપર આવેછે.

આપણા પેટના પેટારામાં ખોદાતાલાએ મુકેલાં યંતરોની તપાસ હવે આપણુ પુરી કરીએ છઈએ. મોહડાં વાટે ખોરાક દાખલ થયો, તારથી તે હજમ થાય, તેનુ લોહી બને, તથા બાકીનો ભાગ નીકલી જાય તાંહાંસુધીની આખી કીરીઆ આપણુ જોઈ વલયા છઈએ. એ કીરીઆને વાસતે ખોદાતાલાએ કેવો બારીક, કેવો સમપુરણ સાંચો ગોઠવેલો છે, તે આપણે જોયું છે, અને તેમજ વલી એ સાંચો પોતાનુ નેમેલું કામ રાત અને દીસ કેવું બજાવયો જાયછે તે પણ આપણે જોયુંછે. એ સઘલું જોવા પછે કોણ વાંચનારી બાનુ અમારી સાથે પોકાર મારીને નહી કેહશે કે "ઓ ! દાદગર, સઘલું બલ, સઘલી શકતી, સઘલું દાહાપણ ને સઘલા ભેદતો તુંજમાં છે અને અમે આદમીની મગરૂરી સઘલી ધુલ બરાબર છે."

ચંદન રાજાની વાત.

એક રાજો અને રાંણી સાત છોકરા અને એક છોકરીને મેળીને મરણ પામયાં. તે સાતે છોકરાઓ પરણીને સાત બઈરી લાવયા, જેમાંની ૭ બઈરીઓ પોતાની એકપુરી નણંદની અદેખાઈ કરવા લાગી પણ સાતમા છોકરાની બઈરી તે બીચારીપર ઘણી દયા કરતી હતી. છએ રાંણીઓ પોતાની નણંદ ઉપર ભુખમરો ગુજારતી, તારે સાતમી રાંણી પોતાથી બને તેમ તેણીનું પેટ ભરતી પણ તેનું ચાલતું નહી હતું. છએ રાંણીઓએ પોતાની નણંદ વીશે પોતાના ભરતારોને જુઠું સમજાવાથી તેઓએ પોતાની આ બેહનને ગામ બાહાર કાહાડી મેળી અને સાતમી રાંણી એટલુંજ કરી શકી કે તે બીચારીને મુસાફરીમા ચાલે એટલું ભાતીઉં બાંધી આપયું. જતી વેળા આ શાહજાદીએ પોતાનું બેગુનાહપણું જાહેર કીધું, પણ ૭ રાંણીઓએ તેને જવાબ દીધો કે "નીકલ રાંડ નીકલ, અને ચંદન રાજા સાથ પરણે તાંહાંસુધી અમોને તારી સીકલ દેખાડતી ના. જારે તેની સાથના લગનમાં અમોને તેડાં કરશે અને તાંહાં જારે અમો ૭ જણને હલકા લાકડાંના પાટલાપર બેસાડી અમારી આ સાતમી દેરાંનીને સોનેરી પાટલો બેસવા આપશે તારે અમે જાણશું કે તું બેગુનાહછે." એમ કહી તેઓ શાહાજાદીને કાહાડો મેળીને મનમાં મલકાયાં કે આપણો પઠોરાી ચંદન રાજાતો મરણ પામેલોછે, તેની સાથે પરણશે નહી ને બેગુનાહ ઠરશેબી નહી.

ગરીબ બીચારી શાહજાદી દુખી દીલે જંગલે જંગલ ભટકવા લાગી અને તેની દયાલુ નાહાની ભોજાઈએ બાંધી આપેલું ભાતીઉં પણ ખપી ગયું. એમ કરતાં તે એક મોટા તલાવને કીનારે આવી પુગી અને પોતાનું બાકીનું ભાતીઉં છોડીને ખાવા લગી. તે તલાવનાં વચે એક રાખસશનો મેહેલ હતો અને શાહાજાદીએ વીચારયું કે હવે એ રાખસશ આવીને મને ગલી જશે. પણ સારાં ભાગ્યેગે રાખસશ તે વેળા બાહેર ગયલો હતો અને તેના મેહેલના બે રખેવાલ, એક કુતરો અને એક બીલાડીજ તે મેહુલમાં હતાં. તેઓ શાહજાદીને જમતી જોઈને કીનારે આવયાં અને તેને કહયું કે "અમે ભુખાં છઈએ અમોને કાંઈ ખાનું આપ" શાહજાદીએ કહયું કે "તમોને ભાગ આપુંતો પછે હું ભુખી રેહું. પણ તોબી તમોને હું આપું તેના બદલામાં તમે મને શું આપશો." કુતરાએ જવાબ દીધો કે "મારો રાખસશ જે કેસરથી પોતાનું મોહડું રંગેછે, તે કેસરનો હું રખેવાલ છઉં." બીલાડીએ કહયું કે "રાખસશની આંખમા આંજવાનાં સુરમાની હું રખેવાલ છઉં." એમ કહીને તેઓએ થોડો કેસર અને સુરમો શાહજાદીને લાવી આપયો, જેના બદલામાં તેણીએ તે કુતરા અને બીલાડીને ખાંનું ખવાડયું અને પછે તેઓ રાખસશના મેહેલ તરફ ગયાં અને શાહાજાદીએ જંગલનો રસતો ધરયો.

તરણ ચાર દીવસ પછે એક રાતને વખતે શાહજાદી એક ઘુંમજ આગળ આવી પુગી. તે શાહજાદીને ખબર નહી હતી કે તે ઘુંમજમાં પેલા ચંદન રાજાની કબર હતી. ચંદન રાજો મરણ પાંમયો તારે તેના મા બાપ તથા બેશી

ઓએ તેને જમીનમા દાટવાનું પસંદ કીધું નહી, માટે તે
ઓએ એક ઘુંબજ બાંધયો તથા તેને અંદરથી આરાસતે
કરીને તેમાં એક બીછાંના ઉપર ચંદન રાજાની લાસને સુ
વાડી અને તેમા રાજાનું બદન તાજું તથા સલામત રહયું
હતું, તે હીઆં સુધી કે ચંદન રાજો જાણે બીછાનાપર આ
મસથો ઉંઘાયલો હોય એમ દીસતો હતો. એટલા માટે
રાજાના મા બાપ, વગેરે લોકો તેની આ કબર આગળ દર
રોજ આવીને ઘુંબજની અંદર આખો દાહડો રેહતાં અને
રાતે પાછાં જતાં. વળી તેઓએ ઘુંબજની પડોસમાં એક
મંદીર બંધાવયું તથા રખેવાલીને માટે એક બરામણ રાખેલો
હતો. શાહુજાદી જારે આ ઘુંબજ આગળ આવી પુગી,
તારે તે સઘલાં સગાં વાહલાં ઘર ગયલાં હતાં અને ઘુંબજ
ની બાહેર જોસમાં તોફાન ચાલતું હતું તથા એટલો વર
સાદ પડવા લાગો કે શાહજાદી તમામ ભીંજઈ ગઈ. આ
વખતે ઘુંબજમાં જવાનો રસતો નજરે પડવાથી તોફાનથી
બચવા માટે તે ઘુંબજમાં ભરાઈ અને એક ગોખલાપર મુ
કેલી દીવીથી તે જોયછે તો કીમતી છતર પલંગ ઉપર કોઈ
રાજા ઉંઘયો હોય તેમ સુતેલો નજર પડયો.

આ દેખાવથી શાહાજાદી બીધી નહી, પણ હીમતથી
બેસી રહી. રાતના બાર વાગા તારે રાજા જીવતો થયો,
અને આ છોકરીને જોતાં વાર હાથમા દીવો લઈ તેણીની
પાસે આવી પુછવા લાગો. શાહાજાદીએ પોતાની સઘલી
બીના કહી સંભળાવી તથા તેની ભોંજાઈઓએ તેણીને મર
ણ પામેલા ચંદન રાજા સાથ પરણવા બાબે મોહીનું મારયું
હતું, તે પણ કહી સંભળાવયું. આ છોકરીના દેખાવ
ઉપરથી અને વળી તેણીએ ચેહેરાપર કેસર લગાડેલો તથા
આંખમા સુરમો આંજેલો, તે ઉપરથી રાજાએ માનયું કે તે
કોઈ ઉંચાં કુલની શાહાજાદી છે. તે બોલયો કે "બાઈ તું
બીહીનાં, હું તારી સંભાલ લેવશ" એમ કહી તેણીને ગર
મી આપવા સારૂં પોતાના બીછાંણા ઉપરથી કસબી ચાદર
કાહાડીને તેણે શાહજાદીને હોરાડી તથા બરામણને ઘર જઈ
તેણીને માટે ખાવાનું લાવયો. તે જમતી તેટલાં રાજો બો
લયો કે "ચંદન રાજા હુંજ છઉં. હું મરી જવા પછે મા
રી લાસને હીઆં મેળી, પણ હું દરરોજ મરી જાઉં છઉં
અને રાતના થોહો વખત જીવતો થાઉં છઉં. એવી મારી
દરરોજની થોડા વખતની જીંદગી મારે કામની નથી અને
ઓર મારાં સગાં વાહલાં મને દરરોજ મુવેલો જુવેતો તેમના
દુખમા વધારો થાય, એટલા માટે આ વાત તેઓથી મેં છુ
પી રાખીછે અને એકલો હીઆંનો બરામણજ જાણેછે."
એ પછે રાજાએ બરાહમણને બોલાવયો તથા આ શાહાજા
દીને તેણીનાં સંભાલમા આપી ફરમાવયું કે તેની પુરતી
જતન લેવી અને તેને કસી તંગી રાખવી નહી. એટલું ક
હી રાજા પાછો મરણ પામયો.

બરામણ શાહાજાદીને પોતાના મંદીરમાં લઈ ગયો
અને સઘલું સુખ આપયું. દીસનાં રાજાના માંબાપ આ
વયાં, પણ કાંઈજ બનયું નહી હોય તેમ હંમેશની મીશાલે
તેઓ પાછાં ગયાં. રાતનાં રાજા પાછો જીવતો થયો તારે બ
રામણને બોલાવી શાહજાદીની ખબર પુછી અને પોતાનું
ઘરબાર નહી હોવાથી તાંહાંજ રેહવાની મરજી માલમ પડ
તાંજ રાજાએ તેની સાથ લગન કરવા માંગયાં અને બરાંમ
મણે તે બેહુને પરણાવી આપયાં. આ લગનથી શાહાજાદી
ખુશાલ થઈ. એક દાહાડે તેણીએ પોતાના ભરતારને કહ
યું કે "જોકે તમારી સાથ વાત કરવાના મને બે તરણ ક
લાક મળેછે, તોબી એકસો વરસ સુધી એક રાજાની રાં
થવા જેટલી હું જારે સુખી છઉં, તારે જો તમારી જીંદ
તમામ પાછી મળેતો કેટલું બધું સુખ થાય !" રાજાએ
વાબ દીધો કે "તે બને એવું નથી. મારાં ગલાંમાં એ
ચંદન હાર હતો, તેમાં મારો જીવ હતો, પણ એક પ
મુજપર મોહીત થઇ અને જારે મેં તેનીસે પરણવા ના પ
યું, તારે તે મારાં ગળાંમાંથી હાર કાહાડી લઈ પોતાનાં
લામાં પેહરેછે, જેથી મારૂં મોત થયું છે. હીઆં દર રાત
૧૨ કલાકે તે પરી આવેછે અને પોતાનાં ગલાંમાંથી હાર
હાડેછે, એટલે હું જીવતો થાંઉં છઉં, પણ મને ફુસલ
છે અને હું ના પાડું છઉં, તારે તે ચંદન હાર ગલાંમાં
છો પેહરેછે અને હું મરણ પામું છઉં. અગરજો એ હ
મારે હવાલે થાયતો મારી જીંદગી પાછી મળે, માટે એ
ર લુટી લેવાને મેં ઘણાં ફાંફાં મારયાંછે, પણ તે પરી બેગે
થઈ જાયછે અને તેથી હું નીશફળ થાઉં છઉં." આટ
વાત કીધા પછે ચંદન રાજા પાછો મરણ પાંમયો અને તે
આ રાંણી દુખી થઈને પાછી મંદીરમાં ગઈ.

એ દીવસથી આ શાહજાદી ઘણી ઉદાસ થઈ, અ
જોકે બાર મહીના પછે તેને પેટે એક બેટો અવતરયો તો
ણ તે આજારી ને કાએલી ચાલયા કીધી. એ ઉપરથી ચંદ
રાજાએ તેણીને કહયું કે "તું આજારી ચાલયા કરેછે,
સતે બચાંને લઈને મારા મેહેલમાં જા. તાંહાં બાગમાં
ગેમરમરનો એક તકીઓ છે, તે ઉપર બેસવાનો મને ઘ
શોખ હતો, માટે મારાં મા બાપે તે તકીઆને મારી ય
ગારીમા સંભાલી રાખયોછે અને તેપર કોઈને બેસવા દે
નથી. તે તકીઆપર લઈ જઈને તું આપણા બેટાને મે
જે ઉપરથી મારાં મા બાપ તુને હાંકી કાહાડવા આવશે.
વખતે જો તું કેહશે કે તું આજારી છે, તો તેઓ તારાપ
દયા લાવશે અને તુને સુખી કરશે." રાંણી પોતાના ભ
તારના હુકમ મુજબ ચાલી. ચંદન રાજાના બાગમાં જ
પોતાના બચાંને પેલા તકીઆપર બેસાડયો અને પોતે આ
ગળ રમાડવા બેઠી ચંદન રાજાની બેહેન પોતાની બારી
થી આ બનાવ જોઈ, તકીઆ તરફ દોડી આવી, પણ
યું તો તેણીના મરનાર ભાઈ ચંદન રાજાની આબેહુબ સુર
પેલાં બચાંના ચેહરામા હતી. એ વાતની તેણીએ પોતા
મા બાપને ખબર કીધી, જેઓએ આવીને ત બચાંપર ઘણે
પેઆર કીધો તથા તે પેઆરને ખાતંર તેને અને તેની
તને રેહવા માટે એક ઘર આપયું.

આ ઘરમાં ચંદન રાણી ઘણું સુખ પામવા લાગી
ચંદન રાજા પોતે દર રાતે તરણ ચાર કલાક જીવતો એટ
તેણીને મળવા આવતો અને મરવાને વખતે પાછો જતો
એમ કરતાં તેનું બસું બોલતું થયું અને એક દાહાડે રાજા
ની બેહેન ચંદન રાંણીના ઘરમા આવી તારે રોજ રાતન
એક મોટો માણસ આવીને તને કેવો રમાડેછે, તે તે બચ
એ રાજાની બેહેનને કહયું. તેણીએ મેહલમા જઈ પોત

મી૦ જાન બ્રાઇટ.

ના મા બાપને ખબર કીધી અને પોતાની તરફથી પણ કહી
યું કે "ઘરમાં મોડી રાતે વાતચીતના આવાજ તથા દીવા
નો ઉજાસ મને પણ જણાયછે." એ ઉપરથી તે દાહાડે રા
તના છુપી રીતે સઘલાઓ ચંદન રાંણીના ઘરમા ગયાં અને
જુવેછે તો તેમનો વાહાલો ચંદન રાજા પોતે બેઠેલોછે અને
બચાંને હુસાહુસ કરીને રમાડેછે. હવે સઘલો ભેદ પોતાના
મા બાપ તથા બેહનને કેહવાની ચંદન રાજાને ફરજ પડી,
તથા પોતાની રાણીને તેણે જાહેર કીધી. સઘલાંઓ ચંદન
રાજાને જોવાથી ખુશી થયાં અને દરરોજ રાતના ૧૨
કલાકે તેને મળવા આવતાં, પણ રાજો બાકીનો વખત મ
રણ પાંમતો, માટે દલગીર હતાં અને તેનો જીવ બખશના
રો ચંદનહાર પેલી પરીના ગલાંમાંથી કેમ કાહાડવો તે બાબે
ઘણા ઈનતેજાર હતાં.

એક રાતે ચંદન રાજા પોતાના બચાંને રમાડતો હતો
તેટલાં પરીઓનું એક ટોલું તેની આસપાસ ફરી વલયું, તે
પરીઓ એકલા રાજાનેજ દેખાતી હતી. જે પરીએ તેનો
ચંદનહાર લુટી લીધો હતો, તે પરીને આ બાલક ઘણુંજ
ભાવતું હતું અને તેથી તે બાલકને દેખાવ આપતી હતી
તથા એ બાલક તેની સાથ બહુ રમતું હતું. ઉપલી રાતે તે
બાલકને હાથે રમતાં રમતાં પરીનાં ગલાંમાનો ચંદન હાર તુટી
ગયો, જે તરત ચંદન રાજાએ ઉંચકી લીધો એટલે પરી ના
હાસી ગઈ અને રાજાને જીવતદાન પાછું મળયું. હવે મે
હલમાં મોટી ખુશાલી થઈ. આખાં ગામને ખબર થઈ કે
ચંદન રાજા જીવતો થઈ પાછો આવયોછે. તેના માબાપે તે
ને તેની રાંણી સાથ ધુમસર પરણાવાની કીરીઆ કીધી. તે
કીરીઆમાં ચંદનરાંણીના પેલા સાત ભાઈઓ અને તેમની
બઈરીઓને તેડાં કરવામાં આવયાં અને જારે તે સાતે શા
હજાદાઓ પોતાની બઈરીઓ સાથ લગનમાં આવયા, તારે
ચંદન રાંણીએ તેમાના છની બઈરીઓને લાકડાંના પાટલા
પર બેસાડી તથા સાતમાં ભાઈની ઓરતને બેસવા માટે શો
નાનો પાટલો આપયો. એ ઉપરથી તેની છએ ભોજાઈઓ
એ ફરીઆદ કીધી, તારે ચંદન રાંણીએ તેમની નણંદ તરીકે
પોતાને જાહેર કીધી તથા તેમને આગલી સઘલી બીના યા
દ દેવાડી. પોતાની બેહન તરફ તેમની આ અદેખાઈ મા
લમ પડવાથી તેમના ભરતારોએ તેમને ગરદન મારી, અ
ને પછે ચંદન રાજાની છ બેહનો સાથ લગન કરી સઘલાં
ઓ હંમેશગી તલક ખુશખુશાલ રહયાં.

મી૦ જાન બરાઈટ.

બેહનો, પાસેના સફા ઉપર એક એવા માહાપુરૂશની
તસવીર.તમને ભેટ કરીએ છઈએ કે જેને તમે કદાચ
પીછાંનતાં નહી હોવો, તોપણ તે તમારો અને આપણ સ
રવેનો એક ખેરખાહ મીતર છે. મી૦ જાંન બરાઈટનુ
નામ આખી દુનીઆંમાં મશહુર છે, અને તે એક નામી
ચા રાજદુવારી તરીકે, રાજ સુધારાના આગેવાન તરીકે ત
થા જબાંદરાજ, હીમતવાન અને સવતંતર ભાશણકા
ર તરીકે પરસીધછે. ખરેખરા વીચારોને બેદેહેસતપ
ણે જાહેર કરીને ગને એવા મોટાનો મરવત વગર સ
રવેની એકસરખી ધુલ કાહાડવાની તેની જાહેર હીમ
ત અને સવભાવની તેનો ચેહેરો પેહલા દેખાવેજ ગ
વાહી પુરેછે. મી૦ બરાઈટના શુખનો આતશી છે, તે
ના વીચારો તીખા છે અને તેવીજ કડણ નીશાણો તેના
ચેહરા ઉપરથી મલી આવેછે. નેણોની કડણાઈ છતાં
મી૦ બરાઈટનો ચેહરો મીલનસાર માલમ પડેછે. તે ૫૯
વરશની ઉમરનો, કદે ઠીંગણો, પણ બદને માતેલો અને
કદાવર છે. આજ કેટલુંક થયું તે માંદગીથી હેરાંન થા
યછે, પણ મી૦ બરાઈટ પારલામેંટમાં જલદીથી પાછો દેખા
વ દેશે એ ખબર તેને પીછાણનારાઓએ પાછી ખુશાલી
સાથે તારમાં વાંચીછે.

જાંન બરાઈટ રાશડેલ પરગણામાં રેહનાર મી૦ જે
કબ બરાઈટ નામના આબરૂદાર ગરહસથનો બેટો થાયછે.
તે સન ૧૮૧૧ માં જનમયો હતો અને બાલપણ તેણે
સારી કેળવણીમા ગુજારયું હતું. તેણે પુખત ઉમરે પોં
હોંચવા આગમચથીજ રાજદુવારી બાબતો ઉપર ધેઆન
આપવા માડયું હતું. અને ૧૮૩૧ માં માતર ૨૦ વ
રશની ઉમરમાં "કારન લાસ" ની ભાંજગડમાં તેણે મોટો
ભાગ લીધો હતો. એ ભાંજગડ ઘણાં વરશવેર ચાલુ રહી
હતી. ઉપલા ધારા રદ કરાવા માટે ૧૮૩૯ માં ઈંગલંડ
ખાતે એક મોટી મંડળી ઉભી થઈ, તે ઉપરથી "કારનલા
સ" ની સાંમે જઘડો ચલાવાને કરેલી એક રાજદુવારી ટો
લીમાં મી૦ બરાઈટ પેહલ વેહલો સામેલ થયો. તારબાદ
તેણે પારલામેંટમા દાખલ થવાની ઉલટ પકડી. ૧૮૪૩
ના એપરેલ મહીનામાં ડરહામ શેહેરના વકીલ તરીકે પા
રલામેંટમાં જવાની તેણે ઉમેદવારી બતાવી, પણ લોકોએ
વધતાં મતથી એક બીજા ધણીને ચુંટી કાહાડયો, તે વ ત
ને બે મહીના ગયા નહી એટલામાંતો તેજ વરશના
જુલાઈ મહીનાથી મી૦ બરાઈટ તેજ શેહર તરફથી પારલા
મેંટમાં બીરાજતો થયો.

આ વખતથી જાન બરાઈટનુ નામ પારલામેંટના સં
બંધમા પરખેઆત થતું આવયું છે. મી૦ બરાઈટ કાંઈ
મોટો પરધાન થયો નથી ઈઆ રાજદુવારી મોટા હોધાઓ
નો ઉમેદવાર નથી. તેતો માતર એક વેપારી છે અથવા
બરાબર બોલીએતો માનચેસટરના એક મોટાં રૂના કારખા
નામાં મી૦ બરાઈટ માતર એક ભાગીઓ છે. તે કારખાનું
મી૦ બરાઈટ અને તેના ભાઈઓના માલેકપણાં તલે આજ
ઘણા વરશ થયાં ચાલેછે. એ રીતે પોતાના ધંધાની વલાંણ
તદન જુદીજ હોવા છતાં મી૦ જાન બરાઈટે આખી જીંદ
ગી રાજદુવારી ભાંજગડોમા ગુજારી છે અને હજી સુધી તે
એજ ભાંજગડોમાં ગુંતાયલો રહયોછે. કારખાંનાના કાંમકા
જની રોકાણ ઉપરાંત રાત અને દાહાડો રાજદુવારી સવાલો
ઉપર તે ધેઆન આપી શકે એ જેમ એક હાથપર તેના અ
થાગ અભીઆસની તેમજ બીજા હાથ ઉપર પોતાના ખુદ
નફાના કામ તરફ તેના બેદરકારપણાની નીશાણી છે. ૧૮૪૩
માં મી૦ બરાઈટ પારલામેંટમા દાખલ થયો તારથી ૨૮ વ
રશ થયાં તે એ મોટી સભામા રહેલોછે. ૧૮૪૭ માં તે પે
હેલ વેહલો માનચેસટર જીલાના વકીલ તરીકે બીરાજયો જે

પછે ૧૮૫૭ થી આજસુધી તે બરમીંઘામ શેહેરનું આ મોટું માન ધરાવેછે.

આ તીસ વરશમાં ઈંગલંડના રાજદ્વારી સવાલોમા માહાભારત ફેરફારો થયાછે, તે સરવેમાં મી૦ બરાઈટે આગેવાંની કરીછે. તેણે હમેશ એકજ બોરદુ પકડીછે અને તે છુટાપણાની, સચાઈની તથા ગરીબ ઉદીઓગી વરગોની બોરદુ છે. ગરીબોના હક વધારવા અને ત વંગરોનો દોર તોડવા, નબળાની શકતી વધારવા સતાવાળાઓની આપખુદી તોડવાની મી૦ બરાઈટે આજ સુધી કોશેશ કરેલીછે. તેની મુખીઅ શકતી એ છે કે તે એક અસરકારક ભાશણ કરનાર છે. કલાકના કલાક સુધી બોલવા ઉભો રેહતાં તે થાકતો નથી, એટલુંજ નહી પણ તે ના શબ્દોનોનો મારો ઓછો થતો નથી, તેના વીચારોનો પ રવાહ બંધ થતો નથી, તેની ભાશાનું ભંડોલ ખુટતું નથી, કે તેની બોલવાની ઢપછપ અને ફસાહત ફેરવાતી નથી. આવી રીતે આ કાબેલ વાકચાતુરીએ ઘણી સભા જીતી ગયોછે અને જેમ એક બીનગરજુ અને સુધા તથા પરદુખ ભંજન ઈંગરેજ તરીકે તેમજ ઈંગલંડની પારલામેંટના એક સણગાર તરીકે તેણે માન મેળવયુંછે.

ઈંગલંડના રાજદ્વારી ફેરફારોમાં મી૦ જાન બરાઈટે કરેલી આગેવાંની સઘલી વાંચનારી બેહનીઓના ધેઆનમાં ઉતરશે નહી. તોપણ તેના મુખીઅ કામોની એક નાહાની ટીપ અતરે આપવી જોઈએછે. ૧૮૪૩ માં મી૦ બરાઈટે પારલામેંટ મધે જે પેહલ વેહલું ભાશણ કરયું, તે વેપારને કરોના બોજાથી છુટો કરવા બાબે હતું. આયરલાંડમાં મો ટો દુકાળ પડયો તે વેળા તાંહાંને માટે પણ તેણે એવાજ કા નુનની હીમાએત કીધી હતી. ઈંગલંડના લશકરી અને દરીઆવરધી ખરચનો ઘટાડો કરવા માટે તે દેશના નાણાં સંબંધી કારોબારમાં સુધારો દાખલ કરવાને મ રનાર મી૦ કાબડન જે અથાગ મેહેનત કરતો હ તો, તેમાં મી૦ બરાઈટ તેનો એક જોડીઓ હતો. ૧૮૫૧ માં પાસીફીકને લગતા મુંથારામાં મરહુર પરધાન લારડ પામરસટનને ઠપકો આપવાના ઠરાવમાં બરાઈટ સામેલ હતો. હંગરી દેશનો નામીચો પેહેલવાન કાસઠ, જેણે તે દેશના લોકોપરથી જુલમ ટાલવા સારૂં સરકારથી દુખ ખ મયુંછે, તે ૧૮૫૨ માં ઈંગલંડ આવયો તારે તેને પુરતું આદરમાન આપવાની મી૦ બરાઈટે આગેવાની કરી હતી. રૂશીઅન લડાઈની વખતે મી૦ બરાઈટ મજબુતીથી સર કારની સામે થયો હતો. ચીનની લડાઈની વખતે તે પ ણ લારડ પામરસટન જેવા પરધાનની સામે થઈ તેને હ રાવામાં બરાઈટ સામેલ હતો. પારલામેંટની અંદર અધી કારીઓને ચુંટી કાહાડવાનો રઈએતનો હક વધારવા તથા ગરીબ ઉદીઓગી વરગોને તે હકો અપાવવા માટે મી૦ બરાઈટ આજ ઘણા વરશ થયાં બાથ ભીડેછે. એ અને ઉપલા સઘલા સવાલોમાં થોડોજ વખત નહી પણ હંમેશ એકી ટગર મી૦ બરાઈટે ચરચા જારી રાખીછે અને એ સઘલી બાબતોમાં જે કાંઈ બનયુંછે તેને માટે એ ભલા નરને મોટું માન મલેછે.

મી૦ બરાઈટ ફરાનસ, આયરલાંડ અને અમેરીકા જઈ આવયોછે, જાંહાં છુટાપણાના હીમાએતી દાખલ તેણે ઘણી હોરમત મેળવીછે. આયરલાંડમાં જે ઘણું અંધેર ચાલેછે, તે બાબે ફરીઆદ ઉઠાવામાં અને તાંહાંના લોકો ને માટે વધતા હકોનો દાવો કરવામા મી૦ બરા ઈટે કશું બાકી રાખયું નથી. અમેરીકાની છેલી લ ડાઈમાં ગોલામોની તરફેણ કરવા તથા તે બીચારાઓ ની તરફવાલાં રાજયોને ટેકો આપવામાં મી૦ બરા ઈટે એકસરખી રીતે આગળ પડયો હતો. જમેકાના બ લવાની વખતે તાંહાંના બીચારા દેશીઓ ઉપર ઈંગરેજ સ તાવાલાઓના જુલમાતનો બદલો લેવાને ઈંગલંડના ભલા નરોએ જે દાવો કીધો હતો તેમાં મી૦ બરાઈટનો ટેકો હતો.

પણ હવે વાંચનારી બાનુઓ પુછશે કે આપણ હીંદુસ તાનીઓની મી૦ બરાઈટે કેવી સેવા બજાવીછે? આ સવા લનો જવાબ પણ એટલોજ મનમાનતો આપી શકાયછે. પા રલામેંટમાં મી૦ બરાઈટ હીંદુસતાનનો એક ખરો ખેરખાહ છે. આજ થોડાંક વરસ થયાં ઈંગલંડના રાજદ્વારી ગુંથા રાઓમાં મી૦ બરાઈટ રોકાઈ જવાને લીધે હીંદુસતાન ઉપર તે ઓછું ધેઆન આપેછે. પણ દસ બાર વરશ ઉપર જા રે હીંદુસતાન ઉપર પારલામેંટમાં ધેઆન આપનારાઓ થો ડા હતા, તારે અને અગત કરીને ૧૮૫૭ ના બલવાના વ ખત ઉપર મી૦ બરાઈટે હીંદુસતાનના સતાવાલાઓ સામે એવો ધુજારો ચલાવયો હતો, સરકારના અંધેર સામે એવો પોકારો ઉઠાવયો હતો, સરકારના મોટા ખરચો બાબે, રસ તા વગેરેની તંગી બાબે, કેળવણીની માઠી હાલત બાબે મી૦ બરાઈટે એવી ફરીઆદો ચલાવી હતી કે કોઈ અનજાનો કદાચ એમજ વીચારી શકે કે મી૦ જાન બરાઈટ ગોયા હીં દુસતાનનોજ રેહેવાસી હોય.

ભરતી અને ઓટ.

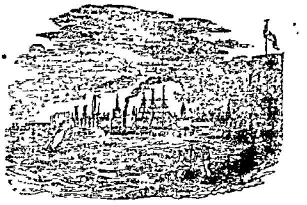

દરીઆના કીનારા ઉપર આપણ એક બે કલાક ઉભા રહીએ છઈએ તો કેવો નવાઈ જેવો દેખાવ આપણી ન જરે પડેછે. જાંહાં થોડા વખત ઉપર મુલશું પાંણી નહી હતું તાંહાં પાણી ભરાયછે; જાંહાં આપણ ચાલયાં જતાં હતાં, તાંહાં પાંણી ચાલયું આવેછે; જાંહાં આપણ સલા મત ઉભાં રેહતાં હતાં, તાંહાં આપણ ડુબી જઈએ છઈએ; અને જાંહાં સઘલું ચુપચુપ અને સમાધાન હતું તાંહાં મો ટા સુસવાટાના અવાજ સાથ જોસભર મોજાઓ એક ઉપર એક ઉછલેછે. આ ઉદીઓગી શેહેરનું બંદર પાંણીના મો જાથી છલાછલ ઉભાઈ ગયુંછે અને આગબોટો સરસરાટ

છેક ધકા સુધી ચાલી આવેછે. થોડો વખત પાંણીની ભર
તી થવા પછે તે પાછું ઓસરી જાયછે અને સઘલી જગા
પાછલ ખાલી મેલી જાયછે.

દરરોજ ચંદરને ફરીને આસમાનમાં આપણે માથે
આવતાં ૨૪॥ કલાક લાગેછે, તેટલા વખતમાં બેવાર ભર
તી અને બેવાર ઓટ થાયછે. દુનીઆંના દરીઓના કર
તાં વચલા ભાગો તરફના દરીઆવમા ભરતી ઓટ વધા
રે થાયછે કેમકે પરૂથવીના ગોલાના વચલા ઉપસેલા ભા
ગના પાંણી ચંદરની જરા નજદીકના છે. આદમી જાત
ની સપરપેહલી તપાસમાં ભરતી અને ઓટ સાથ ચંદર
નો સંબંધ માલમ પડી આવયોછે. અગત કરીને દરી
એ કીનારે રેહનારી કોઇ પણ વાંચનારી બાનુ જો ધેઆન
થી તપાસ કરશે તો માલમ પડશે કે દરરોજ જેમ ચંદર
ફરતો જાયછે, તેમ ભરતી ઓટનો વખત બરાબર તેનાં
સુમારપરજ ફરતો જાયછે.

ઉધાંણુ ઇઆને અમાસ અને પુનમ ઉપર ભરતીનુ
જોસ વધારે છે તેથી પણ ચંદર સાથનો સંબંધ પુરવાર
થાયછે. તથીના સુમાર ઉપરથી ભરતી અને ઓટનો સ
મો સાધારણ ખલાસીઓ સમજેછે. ફલાંની તથીપર ફ
લાંને વખતે ચંદર ઉગે તો ફલાંને વખતે ભરતી થાય, એ
પરમાણેની ગણતરી રાત દીસના માહાવેરાથી વીદીઆ ભ
ણવા વગર દરીઓ ખેડનારાઓ શોધી શકયાછે. એ
જ બાબત અસલી વખતના ફીલસુફો જણાવી ગયાછે.
દરીઆવનાં પાંણીને માહાતાબ ખેંચેછે એ બીના પેહલ
વેહેલી નામીચા જયોતીશ કેપલરે જણાવી હતી. નામાં
કીત ગાલીલીઓએ તેનો ઇનકાર કીધો તથા કહયું કે દુ
નીઆંના ફરવાથી તથા ગગડવાથી તે પરનાં પાંણી એક બા
જુથી બીજી બાજુએ ધોલાવાથી ભરતી ઓટ થાયછે.
આ દરીઆઈ તલેસમાતમાં ચંદરનું ખેંચાણ બતાવી આ
પવાનુ માન સર અઇજાક નીયુટને મેલવયુંછે.

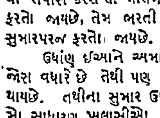

અગરજો ધરતીના ગોલાપર ચોત
રફ પાંણી ફરી વલેલું સમજીએ, તો
તે પાંણી પાસેની આકરૂતીમાં (ધ) ધ
રતીની આસપાસ પ નીશાણથી બ
તાવા મુજબ ગોલાની ચારે બાજુએ
એકસરખી પોહોલાઈ, ઓહોલાઈ અ
ને સપાટીપર રેહશે. પણ પાંણી એક
ધોલાતી અને રેલાતી ચીજછે, તથા ગમે એટલાં સેહેજ દબા
ણને તાબે થાયછે અને તેથી ઠારેઠાર ખીસી જાયછે.
હવે એવી એક ચીજનું દુનીઆંની આસપાસ ચોતરફ એક
સરખું પડ થવા પછે, તેની એક બાજુએથી જો તેને ખેં
ચાંણ થાયતો ઉપલી એકસરખી સપાટીને બદલે તે કેવો

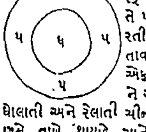

આકાર પકડે તે દીસતું છે. આ
આકરૂતીમાં કની બાજુથી જો ખેં
ચાંણ થાયતો ઉપર તથા હેઠેની
બાજુ ખ આગલથી તે ખીસી
જાય અને ક આગલ એકઠું થઇ
ઉપસી આવે.

હવે પરૂથવીનાં ગોલાને જો
ઉપર મુજબ પાંણીમા લપેટેલો હોયતો, તેની જે બા
જુએ ચંદર આવે તે બાજુએ એક મોટા ખુદરતી
કાયદા મુજબ કામ થાયછે. તે કાયદો આ છે કે દુ
નીઆમાં દરએક ચીજ એક બીજાંને ખેંચેછે, જે મ
ધે મોટી ચીજ નાહનીને વધારે ખેંચેછે. એ અકરશ
ણના કાયદા મુજબ ચંદર ગોલાની આસપાસના પોતાની
તરફના પાંણીને ખેંચેછે, તારે ચંદરની બાજુએ પાંણી ટ
લી આવીને તેનો મોટો જથો ઉપસવો જોઇએ એ પાસેની
આકરૂતીમાં બતાવયુંછે. ધરતીના ગોલાના (પ) પાંણીને
ચંદર (ચ) ખેંચેછે, તેને આપણ ભરતી કહીએ છઈએ.

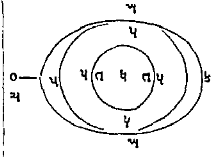

પણ ભરતી એટલી
જ થતી નથી. તેમાં
ચ આગળથી પ પાંણી
ખેંચાયછે, એટલુંજ ન
હી પણ તેજ વખતે
સામેની બાજુ ક આ
ગલ પણ પાંણી વધારે
જમા થાયછે. ખની
બાજુજ ખાલી થાયછે,
ઇઆને ચંદરના ખેંચાણથી પાંણી ભરાયછે તે એક બાજુએ
જહી પણ આમન સામનની બેહુ બાજુએ ભરાયછે. આ
ની સમજ દીસતી છે. ચંદરની બાજુએ (પ) પાણીના ત
લીઆં (ત) આગળ ચંદરતું જેટલું ખેંચાણ છે, તે કરતાં
સાંમી બાજુ (ક) આગળના પાણીનાં તલીઆં (ત) માં ખેં
ચાંણ ઓછું છે. પણ વળી તે બાજુએ પાંણી (પ) ને તલી
એ (ત) માં જેટલું ખેચાંણ છે તે કરતાંબી તેની સપાટી
(ક) તરફનું ખેચાંણ હજી ઓછું છે, અને ખેંચાંણ એટલું
નીકલી જવાથી પાણી છુટું અથવા ઢીલું પડી તે બાજુએ
પણ એકઠું મળેછે. બીજા બોલોમાં બોલીએતો ચંદરની
બાજુએ જારે પાંણી ખેંચાઇને ભરાયછે તારે સામેની બાજુ
એ ખેંચાણ નહી હોવાથી ભરાયછે. એક ગોલ કમાનને
ખેંચવાથી તે એકજ તરફ ખેંચાતી નથી પણ બેહુ બાજુ
એ ઉપસીને ઇડાંરેકો આકાર પકડેછે, તેજ મીશાલે ધર
તીના ગોળાની જે બાજુએ ચંદર આવે તે તથા સામેની
બાજુએ ભરતી થાયછે.

પણ વળી ઉધાંણપર ભરતીનું જોર વધારે કેમ થાય
છે ? તે દીવસોપર પાણી ઘણું વધારે ભરાયછે તથા વધારે
ખાલી થાયછે તેનો શબબ શું છે ? આ સવાલની તપાસ
કરતાં દરીઆના પાણી ઉપર એક નવું ખેંચાણ માલમ પડે
છે. તે સુરજનું ખેંચાણ છે. પાંણી જેવી હલકી ચીજ જો
ચંદર જેવા નાહના ગોળાથી ખેંચાયતો સુરજ જેવા તેથી
કરોર ઘણા મોટા ગોળાએ નહી કાંએ ખેંચાય ? પણ સુરજ
લાખો માઇલ દુર પડેલોછે અને તેથી ચંદર જોકે નાહનો
છે, તોપણ નજદીક હોવાથી સુરજ કરતાં તરણ ઘણું વધારે
ખેંચાંણ કરેછે. હવે જે વાંચનારી બાંનુઓએ ચાંદરાત અ
ને પુનમ થવાના કારણો આ ચોપાનીયાંમા વાંચયાં હશે તે
ઓને યાદ હશે કે ચાંદરાત અને પુનમપર ચંદર તથા સુર
જ એક સીધી લીટીમાં આવેછે. તે વખતે બેહુ ગોળાઓ
નું જોર એકઠું થવાથી પાંણીપર વધારે ખેંચાંણ થાયછે. પ
ણ જારે સુરજ એક બાજુએ અને ચંદર બીજી બાજુએ થા
યછે તારે બે બાજુએથી આમન સામન બે ખેંચાંણ થવાને

લીધે, એકના ખેંચાણનું જોર બીજાના ખેંચાણથી તુટેછે અને તેથી ભરતી ઓટ ઓછી થાયછે. એ બાબતની વધારે સમજ નીચલી આકરૂતીથી પડશે, જેમાં ધરતીના ગોળા (ધ) ની આસપાસ ચાર બાજુએ ચંદર (ચ) પાડયોછે તથા દુર એક બાજુએ સુરજ (સ) છે. હવે ચંદર જારે અમાસની જગા (અ) પર આવેછે તથા તેમજ જારે પુણેમની જગા (પ) પર આવેછે તારે (સ) સુરજ સાથ એક લીટીમાં રેહવાથી એ બેહુ નુરાંની ગોળાઓ એકઠું ખેંચાણ કરી શકેછે તે તેથી ખેંચાણ વધારે થાયછે ને ભરતીનું જોસ વધુછે. પણ ક ખ ની બાજુએ ચંદર છુટો જાયછે તારે સુરજ એક તરફ અને ચંદર બીજી તરફ ખેંચાણ કરવાથી એકેકના ખેંચાણ થોડાં થોડાં તુટેછે ને ભરતીના પાંણી ઓછાં રેહછે.

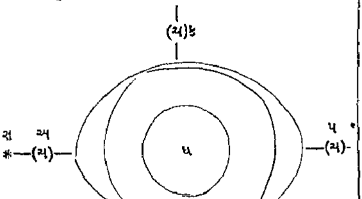

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૯ મો.

બજાર—ગોસત.

બજારમાં ખરીદી કરતી વખતે ધેઆનમા રાખવાના થોડાંક સાધારણ કાનુનો નોંધી લેવા પછે, હવે આપણ તે ખરીદીઓ કરવા માંડીએ. માલ તાજો અને સોંઘો લેવો છે. સોંઘં બજાર ઉપર તનદરોસતીનો ઘણો આધાર છે. માટે ખપજોગી વસતુઓને સારી માઠી કેમ પીછાણવી તે બાબે થોડીક સમજ મેળવીશું. પેહલાં ગોસત અથવા મંઉશ એટલેજે જાંનવરી ખોરાકની પરીખશાથી આપણ શરૂ કરીશું.

જાંનવરી ખોરાકમાં તે જાંનવરનાં ગોસત, ચાંમડાં, લોહી, હાડકાં, સાંધા, સાકા, દુધ, ઈતીઆદીના પરમાણ પર માંણે ખોરાક તરીકેની વધુ ઓછી શકતી ગણાયછે અને એજ પરમાણ મુજબ જાંનવરી ખોરાકની જુદી જુદી જાત કરવામાં આવીછે. તેમજ વળી તે જાંનવરના પોશણ, ચાલચલણ, આદત, તથા તેને ઉછેરવાની રીત ઉપર પણ ખોરાક દાખલ તેના સારા નરસા ગુણનો આધારછે.

જેમકે કુમલાં અથવા જવાન પરાંણીઓનું ગોસત બુઢાં પરાંણીઓ કરતાં વધારે કુમળું હોયછે. તેમજ નરનુ ગોસત માદાના ગોસત કરતાં વધારે જાડું અને ચીકટ હોય છે. વળી જાંનવરને જેવો ખોરાક આપયો હોય, જેવા ચારાપર તેઓ ચરયાં હોય, જેવી આબોહવામાં તેઓ રહયાં હોય, જેવા પાહાડી ઈઆ મેદાનની જીંદગી તેઓએ ગુજારી હોય, તે પરમાણે તેઓનું ગોસત નરમ ઈઆ કઠણ હોયછે. તે સઘલાંની વીગત જણાવવાને બદલે આટલુંજ કેહેવું બસ છે કે જેમ ગોસતના સાકા ઢીલા અને નરમ હોય તેમ તે ગોસત વધારે જલદી જરપત થાયછે, પણ જેમ તે વધારે મજબુત ને કઠણ હોય તેમ તે વધારે કુઉતી આપેછે.

"મટન" અથવા મેંઢાંનાં ગોસતની પરખ કરતી વેળા નહી ઠગાવા માટે ઘણી અજમાશ અને સમજ જોઈએછે. આપણા લોકો "મટન" નો માતર એકજ ભાગ ખાધામા લીએછે, પણ તેના હજી વધારે ભાગો ઈંગરેજોના ખોરાકમા જાયછે અને તે સઘલી ખરીદી કરતાં ઉપર કેહેવા મુજબ અનુભવની અગત પડેછે. "મટન" માં સઉથી સરસ ભાગ થાપાનો છે, જેમાં લટાંગરી ("લેગ") આપણાં સાધારણ વપરાસમાં આવેછે, તે ઉપરાંત એજ ભાગમાં પેટ અને કેડ તરફ બીજા ભાગો ("શાંક," "ફલાપ" ઈતીઆદી) આવેછે તથા આખા મેંઢાના બીજા જુદા જુદા ભાગો પણ ઈંગરેજોમા સારીપઠે વપરાયછે.

મેંઢાંની પાંચ વરશની ઉમરમાં તેનું ગોસત સઉથી સરસ ગણાયછે, જે વખતે તે વધારે રસીલું, સુગંધી, લેહેજતદાર અને પુશટ થાયછે, પણ જાડું અને ચીકટ થતું નથી. તેની ચરબી પણ એજ વખતે સારીપઠે બંધાયછે. તે ગોસતને આંગલી અને અંગોઠા વચે દાબતાં તે કુમલું લાગેછે, તે સોજું અને લાલ હોયછે તથા ચરબી સઘલી સફેદ હોયછે. જો ગોસતનો રંગ ફીકો હોય તથા ચરબીનો રંગ પીલાસપર હોયતો તે ગોસત વાસી જાંણવું. મેંઢામા નાહાની ઘુડનું ગોસત સઉથી સરસ ગણાયછે.

તરણ વરશની અંદરનું મટન કુચા જેવું હોયછે અને ફીકા રંગથી માલમ પડી આવેછે. પાંચથી વધારે વરશનું મટન પણ ઉતરતું હોયછે. અગરજો ગોસતપર હાથ દાબવા છતાં કરચલી વલી રેહ તથા જો ચરબી ચીકાસમા લપટાવલી અને સાકા સાકાવાલી હોય તે મટન વધારે જુનું અથવા ઘરડું જાણવું. પેઠાંનાં તાજાં ગોસતનો દાંનો ઘેરા રાતા રંગનો હોયછે તથા તે ચીકટ અને લગાર કસવાદ છે. મેંઢીના ગોસતનો રંગ ફીકો હોયછે. જો બે વરશની અંદરનું ગોસત હોયતો તે ખાધામાં સારૂં છે, પણ તારબાદ તે કઠણ અને ચીકટ થાયછે.

હલવાંનનું ગોસત મટનના કરતાં વધારે નરમ છે, પણ જલદીથી જરપત થતું નથી. ઘણું કુમલું અને નાહનું હલવાન એક કુટુંબમાં કદી બસ પડે નહી. પાંચ મહીનાંનાં હલવાંનનું સારૂં કદ હોયછે. હલવાંન સારૂં નરસું પીછાણવાની પરીખશા મટનના જેવીજ છે. તેમાં પણ ચરબી સફેદ અને બંધાયલી, ગોસત લાલ, અને આંગલાં તથા અંગોઠા વચે દાબતાં કુમલું દીસે તે તાજું જાણવું. તાજાં હલવાનમાં ગરદન મધેની નેસ લાલ અથવા જરા બ

લુ રંગની જોઈએ, પાછલા પગનાં ટાંચાં શખત જોઈએ ત થા લુકો નાહાનો અને તાજો જોઈએ. પણ હલવાનની સઉથી સરસ પરીખશા તેની મુદીની આંખ ઉપરથી થઈ શકેછે, જાંહાંસુધી તે આંખ ભરેલી અને ચલકતી હોય, તાં હાંસુધી ખરીદદારે ખાતરી રાખવી કે તે હલવાન તાજુછે.

પરચુટણ બાબતો.

પઈસા કમાવા વીશેના ઉપાયો—"પઈની સંભાલ રાખજે, કે પઈસા તમારી રાખશે". "ઉદપેગ સારાં નસી બની આવશે". "વગર મેહનતે ન હોય લેહઝત". "કદ વાશ વીના ખીકાશ કાંહાંથી"! "મેહનત કર, તુંને મલયા વીના રેહેશે નહી". "દુનીયા એ સંતોશી અને ઉદપેગી માણસને કીનજાછે". "કરજથી માથું સહવારે ભારી લેઈને ઉઠયા કરતાં વગર ખાનું ખાવે ખાબ કરવો બેહતરછે". "કીડી પાસે જા, અએ આલશુ અને તેણી કેમ કામ કરેછે તે તપાસ, અને ડાહાપણ વાળો થા". "જે મેહનત કરવામાં આળશુછે તે મોટા ઉદાઉ (દીવાલીયા) નો ભાઈછે". પા.

દરીયાના પાણીનું વજણ!—નવસારીનો એક મો બેદ પોતાના બે નાહાના છોકરાઓનાં લગન કરીને તેમને ઉ દવારાના આતશબેહરાંમને પગે લગાડવા લેઈ ગયો, અને તાંહાંથી બીખીઅરજાણીના દરીયાને સૈજદો કરવા ગયો. હંઈઆં ફુંફાલ દરીયાને જોશમાં આવેલો જોઈને એક છોક રાએ પુછયું કે—"બાવા એ દરીયામાં કેટલાં બધાં પાણી હશે"? બાપે જવાબ દીધો કે—"હોશે સાત આઠ હજાર મણ! કાંએકે મુંબઈના દરીયામાં બાર હજાર મણછે, ને તેથી તો એ દરીયો નાનોછે"!

એક આંધલો કુવામાં પડયો તારે પાસે ઉભેલાઓ ને ધમકી આપવા લાગો કે—"અરે કોઈ મને કાહાડોછ કે! કાહાડોતો જલદી કરો નહીતો કેયો ચાલી જવશ જો!" પાસે એક લંગડો ઉભેલો હતો તેણે કહયું—"અરે ભાઈ તું કુવામાં પડયો તે મરયા બરાબરછે; તું કેયો ચાલી જાય તે કરતાં બેહેતર એકે તારા પગ મને આપ કે હું સાજો થઈને નાચતો કુદતો ફરૂં". પા૦

"છાબ મારૂં નામ લખો; બાપનું લુછો!"—એક દાહાડે નવસારી કસબા મધે એક જાણીતા જમીનદાર ને તાંહાં એક નવો સાંઠીયો જમીનનો પટો કરાવા આવયો. અલબતાં તેની સાથે તે જમીનદારનો જુનો સાંઠીયો હાજર હતો. બંધે બેરકુ વચે સમજુતી થવાથી જમીનદારે પટો લખવો શરૂ કીધો, અને જે ઠેકાંણે તે પટાદાર સાંઠીયાનું નામ લખવાનું તાંહાં જારે તેવણ આવયા તારે તેનું નામ પુછયું. પટાદાર ખેડુતે કહયું કે—"છાબ, મારૂં નામ લખો." જમીનદાર—"શું તારૂં નામ?" ખેડુત—"છા બ; મારૂં નામ લખો." જમીનદાર—"પણ તે શું લખું?" ખેડુત—"લખો છાબ, ને મારા બાપનું નામ લુછો!" આ ઠેકાંણે જમીનદારનો ખીજાજ ગયો અને પુકારી ઉઠયો કે—"પણ વગર નામ જાણવે શું લખું ને વગર લખવે શું લુસું!" "લખો, છાબ, ને બાપ લુછો," ફરીથી પેલો સાં ઠીયો એમજ બોલયો. "જેહાનમમાં જાઓ તુંને તારો બા પ બંધે! લુસો ને લખો, લખો ને લુસો, શું તારૂં કપાલ!" એમ બોલીને જમીનદારે હાથમાંથી કાગજ, કલમ વીગરે નાં ખી દેઈ, મોહોડું ફેરવયું. અંતે પેલા સાથે આવેલા જુ ના સાંઠીયાએ સમજ પાડી કે, એ નવા સાંઠીયાનું નામ "લખો" યાને લખુભાઈ છે, અને એના બાપનું નામ "લુછો" (લુસો) યાને લુલાભાઈછે, તારે જમીનદાર સમજ યો અને પટો લખવો શરૂ કીધો. પા૦

ઘરઘતુ નુસકાઓ.

"ટરાંસપેરંટ પુડીંગ"—તાજુ માખણ ના રતલ; ખાં ડ ના રતલ; ઈડાં ૮; જાયફલ ખમણેલું ૧ અમચીભર.

એક નાહના પેનામા માખણ, ખાંડ તથા સારીપઠે કાલવીને ઈડાં નાખવાં તથા તે ઘાટું થાય તાંહાંસુધી તેને ચુહુલાપર કાલવયા કરવું. એ પછે તે મેલવણીને ઠંડું રાખવા ઠંડા પાંણીમા તે પે ણો મોરી મેલવો તથા તેમાં જાયફલની ભુકી નાખવી. પછે એ ઊંડી રકાબીમાં પફનુ માંન પાંથરીને તથા ઊપલી મેલવણીને તેમા રે ડીને ભુંજવું, તથા ખાતી વખતે લોરઝગરની ખાંડ ભભરાવીને ખા વાખા લેવું.

નાલીએરના મકરૂન—નાલીએર ના; ખાંડ ૧) રતલ સફેદી ૮ ઈડાંની.

તાજા નાલીએરને છાલી તથા ભાંગીને એક ઊંડી રકાબીમાં પાંથરવું તથા બે દાહાડા સુધી તેને ધીમે ધીમે સુકાવા દેવું. એ પછે ખાંડ સારીપઠે ચાલીને તથા સફેદી મજબુત કાલવીને તેમાં હુ મેરવું. એ મેલવણીના નાહના લાડવા કરવા તથા તેમને માખ ણ ચોપડેલાં એક ટીનપર મેલીને ધીમી ભઠીપર ૨૦ મીનીટ સુધી ભુંજવાં. તે ગરમ હોય તેટલાંજ તેમને ટીનપરથી કાહાડી લઈ તે ઠંડા પડે તેવાજ એક સુકાં કાનીસટરમા ભરવા.

મટનના કટલેટ—એક લરાંગરીને જાંહાંસુધી ખરાબ નહી થાય તાંહાંસુધી ટાંગી રાખવી. પછે તેમાથી આડી કાતરીઓ કા પીને તે એકક કાતરીને મરી તથા મીઠાંમાં આથવી; તેમના ઊપર થોડો અજમો જીરૂં, વગેરે ભભરાવયો; તેમને આરામાં ખમેટવા અને પછે થોડાંક માખણ સાથે તેમને તેજ આતશવાલા ચુહુલાપર મેલવા. ના કલાક ઈઆ ૨૦ મીનીટમાં આ કટલેટ તઈઆર થશે, જે પ છે તેપર ના પાંઇટ આગમચથી તઈઆર રાખેલી ગરેવી તથા બી જો ગમે તે મસાલો નાખી તેને ખડખડાવીને ખાધામા લેવા.

કહુતીદાર કસ્ટર—દુધ ૧ પેંટ; ખાંડ ના રતલ; દાર ૬ ઇડાંની; બરાંડી ૨ ચમચો ભર; મેદો ૨ ચમચો ભર; નીમખ સુમા ૨ પરમાણે.

બરાંડીની અંદર મેદો, ઇડાંની દાર, તથા નીમખ મેલવવું; સારીપઠે મેલવયા પછે ખાંડ તથા દુધને તેપર નાખતાં જવું અને કાલવતા જવું; જે પછે માખણ લગાડેલાં, ટારટ બનાવાના વાસણમાં તે સઘલી મેલવણીને રેડી એક મધીઅમ ભઠીપર ના કલાક ભુંજ વું; તથા ખાતી વખતે તેપર બીજી ખાંડ છાંટવી.

જરદઆલુનુ કીણવાલું શરબત—ઘુંદેલાં જરદઆલુનો રસ ૧ પેંટ ભર લઈને તથા ગાલીને તેમાં ના રતલ ખાંડ નાખીને સીરો બનાવવો તથા પછે તેમાં ૧ આંઊસ ટારટારીક આસીડ ના

બીને તેને બાટલીમાં ભરી મજબુત બુચ મારવો. એ પછી જારે પીવું હોય તારે પીણાં ટંબલરમાં પાંણી ભરી ઊપલો સીરો ૨ ચમચા ભરી નાખવો તથા "કારબોનેટ આવ સોડા" ૧ સકરૂપલ નાખીને હીલવવાથી જેવું રીણ ચહડે કે પીઇ જવું.

રમુજે ફુરસત.

૧. મારે શાલ પણ મુરગ નહી,
નહી સસલો ને સવાંન,
દોક ઊંચી પણ નહી ઊંટ,
નહી વાંદરો, હેવાંન.

૨. લાંબી પુછ નહી વાંદરો,
ચાર પગ નહી ઢોર,
સીર ચંમર અને ચમરી,
પણ નહી હંસ નહી મોર.

૩. મારો પેહલો અને છેલલો અકશર લેવોતા તે એવી ચીજ થશે કે તેને લેવાને કોઇબી લોક ના નહી પાડશે—મારો પેહલો ને બીજો અકસર લેવોતા તે એવી ચીજ થશે કે તે હરેક માનશને જરૂરીઆતની તથા ઇશવરની એક મોટી બખશેશછે. મારો ચોથો અને પાંચમો અકશર લેવોતા એવું રેહઠાણ થશે કે જેમાં કોઇબી માણશ રેહવાને ના પાડશે. મારો તરીજો અને પાંચમો બોલ લેશોતા તે એવો બોલ થશે કે જેમાં બપવાને સઊ ખુશી થશે, પણ મારો આખો બોલ લેશો તો તે એક રેગ થશે જે મારા પેહલા ને બીજા પરથી જ ઊલો થયોછે તોપણ એ પેહલા બીજાને પસંદ કરી આખાને તમો નાપસંદ કરશો.

૪. ઊલટાવેલાં નામો.

૧ ગોશને પ સસશ રરરા તતાતી અઅકા.
૨ જાંજ મેશે દન.
૩ બસ ચાર મા મુઇ.
૪ મુઇ મુંક બચા.
૫ બાગ ખરે સો અરદા.
૬ માણસપર આદર.
૭ તઅમી રરીઆ.
૮ તરાતર જશુમાં.
૯ દુમસે હરસ બાહાર.
૧૦ પીટીઓ અને નીવન.
૧૧ કાદુર ઇસપ.
૧૨ શાદુર મરી રહી.
૧૩ યાદ આઇ ટામ રસાઇ.
૧૪ બે બાંજેટ ગે.
૧૫ ઇંડર આ પાર ઇંસદાર.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧—ભમરો.
૨—ચોટલો.
૩—જરબાંતું—જર—જરબાં—બાંતું.
૪—મોહોરમ—મોહો—રમ—મોર—મોહોર.
૫—મગરૂરી—ગરૂરી—મગ—મરી.
૬—સારી.
૭—હવા.

શેઠ કાવસજી જાંહાંગીરજી રેડીમની.

રાગ શોરઠ—(પદ).*

શુનો તુમ ઇખ્યાર પરદેશીઃ બચન કેશે નીભાવોગે. (એ રાહાપર).

ચલો શબ મીલકે ગાવો, ઉમંગશે એ બીન બજાઆ હએ.

ધંન ધંન માંત પીતા તુમકુ, કે જાએઓ એશો શપુત જીનકુ;
જગાએઓ રેડીમની વંશકુ, જો ધાએઓં હએ શદા પુનકુ.

શેઠ કાવશજી નાંમ પાએઓ હએ, દાંનશુર દાતા કહાઓ હએ;
જગમેં જીનકો જશ છાએઓ હએ, એશો તેં ધરમ બહાઓ હએ.

જાંહાં જાંહાં ભીર પરીધંનકી, પુરી હએ આશ શબી જંનકી;
નહી ગીનતી લઓ લખકી, ધન ઉદારતા તેરે દીલકી.

ઓ ધરમકી બેલ ઇંગલંડ પોંચી. માહારાંણીને દીલમેં શોચી;
એશો નર પરઉપકારી જાંન, દીઓ શી. એશ. આઇ. કો બહુ માંન.

કોંહાં ફરાંનશ શુની પુરશીઆ કાને, દુખીઆ રંણ ભુમીકો જો દુખ જાંને;
દઆકર કીની શાહેતા બહુદાંને, જાત કુલ બરંન કછુ નાંહી માંને.

બરંન બરંન ને જદ જંની કીરતી, શકલ શભા ભરકે કીની શુરતી;
ભરી શબને ઉમંગશેં રકમ પુરતી, મંગાને ઓ નેક નરકી શુંદર મુરતી.

ચીરકાલ રહે એશો શાહાશીક નાંમ, શ્થાપનાં ઉશ બાવેનકુ માંહાં શુભ ધાંમ;
ભઓ જેએ જેએકાર બુવખંડપર, ધન જરથોશતીમે ભઓ એશો નર.

શેઠ જાંગીરજી હએ પીતાકો નાંમ, જીન બૈકુંઠમે કીઓ હએ ધાંમ;
માંતાજી નેકનાંમ મેરબાઇ, જો નીત શદાબરત ધાઇ.

કરતાશેં એઇ બરમાંગો, શદા એશો નર જીઓ જાગો;
અચલ પુરથી નીરોગ કાએઆ, અખંડ શુખકો છત્ર છાએઆ.

રહો કાએંમ દાએંમ તેરા ડેહેરા, શકલ કુટુંબ પરીવારા;
જાંહાં રતનાંગર લે રહી લેહેરા, વુતો હએ રાંમકા પેઆરા.

પ્રીરત જીશ નરકી ગાઇએં, આવંતેં જન શુખ પાઇએં;
શદા ઉશ પંથકુ ધાઇએં, નીર બભતિ બૈકુંઠકુ જાઇએં.

અશીશ હંમ દીલશેં આએઆ, ગુનીજન કે મન શદા બાએઆ;
નાંમતો હંમ દાશકા પાએઆ, શગુન જાંનકે એ જશ ગાએઆ.

*• જે પારસી ગરહસથે આગલ મરહુમ સર જમશેદજી પીશે હીંદુસતાંની બાશામા "હોરી" જોડી હતી, તેજ ગરહસથે ઊપકું પદ બનાવયુંછે.

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરાંમજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠેo ફોટ:—બેહરામજી હોરમજજી સ્ટ્રીટ, નાo ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૫ મું. | અકટોબર ૧૮૭૧ | આંક ૧૦ મો.

ભોલો દોલો

અથવા

ભોલો ભલો—ભુંડાનો ભાઇ.

એક વારતા.

પ્રકરણ ૭ મું.

પુણેમચંદ વકીલને કોરડે કોરડે શખત માર મારવાના એકજ ખેઆલે ધનજીશાહ શેઠના મગજમા મજબુત ઘર કીધું હતું.

ઘેલા મોદીના મનજીભાઈ પર ફરીઆદી માંડવાના સમન ઇઆ નોટીસને બદલે ભોલો દોલો એ વાંણીયા વકીલને તાંહાંથી બલીસટર લઈ આવપો એ શું અપમાન થોડું હતું !

માટે સીગનપોરના પોતાના બંગલોમાથી એ પારેખને સજા કરવા સારૂં ધનજીશાહ શેઠ પોતાના માફામા બેસી નીકલી પડયાં, તે વખતે માફો સુરત શેહેરના કટાર ગામના બજાર-અને બીજા ઘણા ભાગોમાથી પસાર, થવા છતાં ધનજીશાહ શેઠના મગજમાથી આ અપમાનનો ગુસો જરા નરમ પડયો નહી.

આ ટુંક મંજલ વચે રસતા મધે તરેહવાર વસતી નજરે પડી, તરેહવાર દેખાવો આંખ આગળ ફરતા અને બદલાતા ગયા, તરેહવાર બનાવોથી ધેઆંન ખેંચાતું ગયું, પણ તોબી પુણેમચંદે મોકલેલાં બલીસટર ઉપરથી ધનજીશાહનું ધેઆન એક પલવાર ખસીઉં નહી. આ વાંણીયા વકીલના ઘર આગળ માફો કારે જઈ પુગે તેનીજ માતર એ શેઠને ઇનતેજારી હતી.

માફામા ધનજીશાહ શેઠ એકલા નહી હતા, તેવણે રૂસતમ આગા નામના પોતાના સગાને પોતાની સાથે લીધો હતો અને તેવણનો ભોલો દોલો પણ શેઠ નહી જાંણે તેવી રીતે માફાની બાહેર હાંકનારની પાસે ચહડી બેઠો હતો. ઘણેક દુર જવા પછે ધનજીશાહની નજર દોલા પર પડી, પણ તેની તેવણે કાંઇ પરવા કીધી નહી.

તેવણની સાથે બેઠેલો તેવણનો સગો રૂસતમ આગો સુરત શેહેરમાં ઘણો જાંણીતો, નગીનો હતો. તે કાંઈ લુચો ચોટો નહી હતો, પણ તોફાંની તાલીમબાજ હતો. જુદી જુદી કશરતોનો તે અછો ખેલાડી હતો, તે જોરેમંદ તેમ ચપરખંદો અને ફેસાદીઓ હતો. દરરોજ એકબી કુસતી લડવા વગર તેને આરામ થતો નહી હતો અને એકબી જણ સાથ મારામારી નહી કીધી હોય તો તેના હાથ ચવરચા કરતા હતા.

તેના આ અરબંગ કુવત ઉપરથી તથા જરા જરામાં બાહે ચહડાવીને ઉતરી પડવાના તેના જહનુન ઉપરથી લોકોએ તેનુ નામ રૂસતમ આગો કરીને પાડયું હતું. તેણે શેહરના જુદા જુદા ભાગો ઉપર ઘણીક તાલીમો કાહાડી હતી અને તેમાં કુસતીના ઘણાક અખાડાઓ થતા હતા, તે અખાડાઓમાં સારા સારા ખાનદાની પારસીઓ લડવા ઉતરતા હતા, કે જેઓ ઘણાખરા રૂસતમ આગાના ચેલા હતા. હાલના બાયલાપણાના વખતની મીશાલે તે વખત ઉપર મરદાનગીની કશરતો સાંમે આબરૂદાર લોકોને છીટ નહી હતી અને તેથી રૂસતમ આગો તાલીમબાજ છતાં આબરૂદારમા ખપતો હતો.

પુણેમચંદ વકીલ ઉપર લડાઈ લઈ જતી વખતે તાલીમબાજ રૂસતમ આગાને પોતાની સાથે રાખવામા ધનજીશાહની કાંઈ બીહીક ઇઆ બીજી મતલબ નહી હતી. રૂસતમ આગાએ પોતેજ ધનજીશાહ તથા પુણેમચંદ વચેની મારામારીની મજાહા જોવાની ખાએશ બતાવી હતી અને તેને પોતાની સાથે આવવા દેતાં ધનજીશાહાએ માતર એટલોજ વીચાર કીધો હતો કે "કદાચ તે મને કામ લાગશે."

ગાડીની અંદર ધનજીશાહએ જાજી વાત પણ કીધી નહી. તે એકનો એક વાકીઅ ઘણી વખત બોલયો અને તે એકે "હું હવે જોવશ કે ખરૂં બલીસટર કોણ ઉઠાડેછે અને વધારે મોટા ફોકઈઆ કોણ પાડેછે."

રૂસતમ આગાએ ટકોરમા કહયું કે "ધનજીશાહ શેઠ બીચારા પુણેમચંદને છેક જીવથી નો મારતા. ગમે તે પણ બીચારો પોતીઆંદાસ વાંણીઓ છે."

ધનજીશાહાએ પોતાના બળપર વીસવાસ રાખી જવાબ દીધો કે "ગમે તે પણ એ વકીલ મુવેલો છે. જો કોઈ બીજા આદમીને સવાદ ચખાડવો હોયતો, હું તેને જરામાં જતો મેલું; પણ આતો વકીલ છે. હું જાંણું છઉં કે તે મારાં ઉપર મારામારીની ફરીઆદ ચલાવાનો ને મને દંડાવાનો, તારે દંડ ભરવા અગાઉ આ કોરડા વટે તે દંડનો પુરો બદલોજ એની સોડે લઉંની."

આમ કરતાં પુણેમચંદનું ઘર જે ગોઈપરાંમા હતું તાંહાં ધનજીશાહની ગાડી આવી પુગી. ધનજીશાહ અને રૂસતમ દુરથીજ ઉતરયા અને વકીલના ઘરમાં જોવાડયું તો તે બાહેર ગયલો હતો. ગોઈપરાંની પાસેના ચકલાપર તે વખતે હાલના જેટલી વસતી નહી હતી, માટે આ વાણીયા વકીલને કોરડાનો સવાદ દેખાડવા એ જગા ધનજીશાહને ઘણી પસંદ આવી અને હાથમાં કોરડો તઈઆર રાખી ધનજીશાહ શેઠ તાંહાંજ થોભયા.

થોડા વખતમાં પુણેમચંદ પોતાના દોસત અરદેસર સાથ વાત કરતો આવી પોંહોતો. વાંચનારી બાંનુઓને યાદ હશે કે આ અરદેસર વીશે પુણેમચંદે આગળ એકવાર ધનજીશાહ આગળ વાત કીધી હતી, તે અરદેસર ધનજીશાહનો પણ ઓળખીતો હતો અને તે આલીબાઈ નામની એક વીધવા સાથ પરણવાના ફાંફાં મારતો હતો. પુણેમચંદ અરદેસર સાથ તે વીધવાનીજ વાત કરતો આવતો હતો અને ખુશ લાહાંટપર આવીને હસતો હતો.

તે નજદીક આવયો એટલે ધનજીશાહ એકદમ બાહેર નીકલી તેની રૂહુબરૂ ગયો. પુણેમચંદ તેને જોઈને અચરત થયો, તોપણ પોતાના નીરદોશપણાથી પોતાની ખુશાલી બતાવી કે "ઓ-હો ભાઈ શાહાબ, કારે પધારયા ?" પણ ધનજીશાહ એક સવાલ પુછવા ઈઆ જવાબ આપવા થોભયો ·હી. તે બોલયો કે "ભાઈ શાહાબના બચા ભીખારી, બલીસટર કેમ મોકલવું તે હું તુંને શીખાડું છઉં." આમ કહીને ધનજીશાહએ સપોસપ કોરડાના ફટકા લગાવા માંડયા. પુણેમચંદ બુમો મારવા લાગો, અરદેસર ઘભરાટમાં પડયો, રૂસતમ આગાને હસવાનું થયું અને ભોલો દોલો તો એટલો દઘાઈ ગયો કે નાહાસીને ગાડીની અંદર ભરાયો.

થોડાક શખત ઝપેટા ખાધા તાંહાંસુધી બીચારો પુણેમચંદ આ સઘળા માર વીશે કસો વીચાર કરી શકયો નહી, પણ અંતે રૂસતમ આગાએ આસરે દજણ ફટકા ગણવા પછે અરદેસર ચીરડાઈને વચે પડયો, રૂસતમ આગાએ ધનજીશાહનો હાથ પકડયો અને પુણેમચંદે બુમો પાડી તારે આ શીગનપોરનો શોકીયો પોતાનું જોર ચલાવતો અટકયો.

જો કે પુણેમચંદની પીઠ ઉપર ફટકા ઘણા પડયા નહી, તો પણ તે મજબુત પડયા હતા અને એકગમથી પુણેમચંદ ચમચમતી ચામડીને પસવારતો ગયો તથા બીજીગમથી પોતાનું પોતીઉં સંભાલતો સંભાલતો ગડબડ ઉઠાવી બેઠો અને આ અપમાનનું કારણ પુછવા લાગો.

અરદેસરે બેહુને ઠંડા પાડયા અને પછે પુણેમચંદની તરફથી ધનજીશાહને ઠપકો આપયો. પણ આ હાથ ચલાવીઆથી તેને કાંઈ ધીરજ આવી નહી, માટે અરદેસરે સમજુતી કરવા જતાં શેવટતો એ આવયું કે ધનજીશાહએ પુણેમચંદ સાથ કુસતી રમવા માંગી.

અલબતાં રૂસતમ આગાને એ વીચાર ઘણો પસંદ આવયો. કેટલા દાહાડા થયા કુસતી જોવા વગર તે અધીરો બનયો હતો અને તેમા વળી આજના આ કોરડાપાખથી તેના હાથ ચવરી રહયા હતા, વાસતે આગો પોતે લડે નહીતો કોઈની લડતમાં મદદબી શું નહી આપે ?

ધનજીશાહાએ પોતાના અપમાનના બદલામા વકીલ સાથ કુસતી માંગી, તે માગણી બાહાલ રાખવાને વકીલની જાજી મરજી નહી હતી, તો પણ આગાએ સમજાવાને કાંઈ બાકી રાખયું નહી. તેણે કહયું કે "મારા સાહેબ તમારો વાંક નથી તારે તમે બીહોછો શા માટે ? તમેતો તાલીમ ખેસેલીછે, તારે તમારા ઉસતાદના નામને ખાતરતો બાહાર નીકલો.".

પુણેમચંદે એક અછું બાહાનું કાહાડયું, તે બોલયો કે "મારા બરદા ઉપર શખત સડ ઉડયાછે, માટે મારાથી ઉંઘાડાં દીલે કુસતી કરાશે નહી, હુંતો માતર ધારાની મદદથી બદલો લઈશ." રૂસતમ આગાએ એ વાંધોખી તરત રદ કીધો. તે બોલયો કે "તમે ઉંઘાડે દીલે નો રમતા, પણ બદીઆન પેહેરજો." ધનજીશાહાએ કહયું કે "હું પણ મારૂં જાડીદાર ટીનનું બાકા પટા પટાની તરાંહવાલું બદીઆન પેહેરીને રમવાનો છઉં."

અંતે ધનજીશાહએ માગેલી કુસતી બાહાલ રાખવાની પુણેમચંદને ફરજ પડી. એ વખતે લોકોના દેખતાં જાહેર જગામાં આવી મારામારી ઠીક નહી હતી, માટે ધનજીશાહએ પોતેજ અકલ ખરચીને દરખાસત કીધી કે સાંજ પડવા આવેલીછે, તેટલાં થોહોવાર થોભીને નદીના કીનારા પર રાતના ૮ કલાકે આ લડત કરવી.

એ દરખાસત સાંમી તરફથી બાહાલ રહી. પુણેમચંદ ચવરતી ચામડી સાથ અરદેસરને લઈને પોતાને ઘર ગયો; ધનજીશાહને આસાએસ આપવા સારૂં રૂસતમ આગો તે તરફના પોતાના એક તાલીમખાનાંમા લઈ ગયો અને ભોલા દોલાને હુકમ થયો કે શેઠનું પટાપટાની તરાંહવાળું બદીઆન તથા સુરવાલ લઈ નદીના કીનારા પર ઠરાવેલી જગાએ સકારેથી જઈને બેસવું.

પેલા લુકમાનજી હકીમનું ઘર તથા દુકાન પણ, વાંચનાર જાંણેછે કે, એજ મોહલામા હતાં. પુણેમચંદ પોતાના દોસત સાથ અફસોસ કરતો આ વઈદની દુકાન આગળથી જતો હતો, તેવામા તેઓએ જોયુંતો એ વઈદની દુકાનમાંથી મોટી અફાડ જીખનો આવાજ આવયો. ટેબલો ઉંધી વલવાનો, દવાની સીસીઓ ઉડી જવાનો અને બારી બારણા ફોટ થવાનો તે ભેગો આવાજ હતો અને તે અવાજ થતાં તરતજ દુકાન બાહેરનું બારણું જોસથી અફડાયું તથા હકીમજી ઉંઘાડે પગે અને ઉંઘાડે માથે બાહેર નીકલીને જોસથી નાહાસતા જણાયા, જેની પાછળ ઘેલા મોદીનો મનજીભાઈ ડુંબાલે દોડતો માલમ પડયો. આ નવી મારામારીનો શબબ પુણેમચંદ ઈઆ અરદેસરને કસો સમજાયો નહી. માતર મનજીના મોહમાથી તેઓએ એટલાજ શબદો શાંભળયા કે "બચા તુંએ બલીસટરને બાંહાંને પડીકાંમાં મારાપર નોટીસ મોકલાવી."

આ બનાવનો ખોલાસો પુછવાને પુણેમચંદ થોભયો નહી. તેણે જોયું કે મનજી ખુનપર ચઢેલોછે ને પુણેમચંદ પરબી તે ખીટેલોજ હતો, વાસતે ગોપા સેતાન દુર કરવા આ વગર વાંકે માર ખાનારો વકીલ બીલાડીની મીશાળે દોડીને પોતાના ઘરમાં ભરાયો.

પોતાના મુરબીના હુકમ મુજબ કુસતીના મેદાન તરફ ભોલો દોલો શેઠનો લડવાનો પોશાક લઈને જઈ બેઠો. એ વખતે પાંચમ ઈઆ છઠની સેજ ચંદની પડતી હતી, નદી

કીનારે સઘલું એકાંત અને ગુપચુપ હતું તથા પવણની ઠંડી લેહેકી દીલને તાહાંડક આપતી હતી.

દોલાનો સઘલો વીચાર પેલા પટાપટાના બદીઆન તથા સુરવાલ ઉપર રોકાઈ રહયો. ઘણાક વીચારો કીધા પછે એ પોશાક પેહરવે હું કેવો લાગું છઉં, તે જાંણવાની તેને ખાએશ થઈ. માટે તેણે પોતાના કપડાં ઉતારી પટાપટાનુ બદીઆન પેહરયું, તથા કાનમા રેતી નહી જાય, એટલા માટે કાંનીયાંની ટોપી પેહરી અને પછે સુરવાલ લટકાવી તે ઉપર તંગ કાછો બાંધયો. આ તંગ અને હીમત આપનારો પોશાક દોલાને અતીશય પસંદ આવયો અને કોઈ સાથ કુસતી રમવાની તેને પોતાને ખાએશ થઈ. આ વાતના વીચાર ઉપરથી તેને બીજો એખ્યાલ એ સુજ પડયો કે "પુણેમચંદ વાંણીયા સાથ કુસતી રમવાની શેઠ મેહેનત લીએ, તે કરતાં શેઠને બેસાડી હુંજ તેવણને બદલે કુસતી રમશતો શેઠ ઘણાં ખુશી થશે ને મારો ઉપકાર માંનશે. મારા જેવા કામ કરતારા નોકરો છતાં શેઠે શા વાસતે કામ કરવું જોઈએ ? હું તેવણની વતી લડનાર કેવો છઉં, વાસતે હુંજ લડશ અને તેવણને જીતાવી આપશ."

આ વીચારથી શેઠનો પોશાક પેહરી દોલો ઉલટઆને ઉલટમાં રેતીપર બેસી રહયો.

કુસતીના આ અખાડામાં અરદેસર સાથ પુણેમચંદ પેહલ વેહલો આવયો, અને આવતાંનેવાર દોલાને લડતના પોશાકમા બેઠેલો જોઈ તે સમજ્યો કે ધનજીશાહ છે. તેણે હાંક મારી પુછયું કે "કેમ એ સીગનપોરીઆ તઈઆર છે કે ?" આતો એકદમ ભીડી પડવાની દોલાને ગોયા સીગનલ હતી. તે એક બોલ બોલવા વગર દોડીને પુણેમચંદને વલગી પડયો અને પુણેમચંદનો સોબતી અરદેસર જે દુર ઉભો રહીને જોતો હતો, તેને નવાઈ જેવું એટલુંજ લાગું કે "ધનજીશાહ જેવો માણશ આજે એટલો જીવપર કેમ આવયોછે કે લડતી વેલા એક બોલ પણ ઓચરતો નથી!" આ સવાલનો જવાબ પણ અરદેસર નાજ મને આપયો કે "સાંજે કોરડા મારવાથી એ ઘણી અચબુચ બોલવા વગર નીકલી પડયો હતો, તેમ હમણાં પણ કરેછે."

પુણેમચંદને જમીન ઉપર અબરૂ પાડતાં કદાવર દોલાને જરા વીલમ લાગો નહી. એ કામ એટલા થોડા વખતમા થયું કે પુણેમચંદ પોતાના હમનબરદને ઓલખી વટીક શકયો નહી. જમીનદોસત થવા પછે, પુણેમચંદે રેતીમાં અબરૂ પડયો પડયો દોલાને અતીશય હંફાવયો અને કુસતીના કાયદા પરમાણે ચતો થયો નહી, તેમાં લગારે વધારે વખત ગયો.

પણ આ રસાકસી ભરેલી કજએહેસી ચાલેછે તેવામા ધનજીશાહ રૂસતમ આગાની સાથે આવી લાગા. તેણે ભારી અચરતી સાથ જોયું તો તેને બદલે દોલોજ આ વાંણીઆ સાથ ભીડી ગયલો અને ખુબ હાંફતો તથા ફુંફારા મારતો હતો.

ધનજીશાહાએ અને રૂસતમ આગાએ બુમ મારી દોલાને ઉઠાડયો. આ બે જણાઓને જોતાંજ પુણેમચંદ અચરતીમા ગરક ગયો અને અરદેસર પણ દુર બેસીને તમાસો જોતો હતો તાંહાંથી દોડી આવયો.

અગત કરીને પોતાના હમનબરદને આ મુરખ નોકરે આગમચથી રોકી રાખવાથી તેનીસે લડવાની ધનજીશાહની બાજી ગઈ માટે તેને ઘણી નાસીપાસી ઉપજી; પણ પોતાના જુના સાગરીદનુ બલ તપાસવાની તક હાથથી ગઈ તે માટે રૂસતમ આગાના ગુસાની તો હદજ નહી હતી.

પણ હવે શું ચાલે ! બીચારા પુણેમચંદને હજી વધારે કાંઈ હેરાંન કરાય નહી. ધનજીશાહાએ સાફ જોયુ કે હવે ઘણું થયું અને તેથી તેણે મોટી નાસીપાસી સાથ કુસતીના દાવો જતા મેળયો. ધનજીશાહને નરમ પડેલો જોઈને પુણેમચંદે પણ જરા નાખતી કરી અને અરદેસરે વચે પડી સાંજનાં માર વીશેની ફરીઆદ માડીવલાવી તેઓ વચે સલાહા કરાવી.

આ જોસપર ચઢેલા હમનબરદોએ લડવા આગમચ એકેકથી જે ખોલાસો મેલવવો હતો, તે હવે સુલેહ કરવા પછે તેઓ એકેકને પુછવા લાગા. પુણેમચંદની તરફથી અરદેસરે ધનજીશાહને ગુસે થવાનો સબબ પુછયો. રૂસતમ આગો, જેને દોલાની ભુલથી આ કુસતી બંધ થવા ઉપર અગત કરીને ગુસો લાગો હતો, તેણે જવાબ દીધો કે પુણેમચંદે નોટીસને બદલે બલીસટર મોકલી શેઠને અપમાન આપયું. પુણેમચંદે આ વાતનો તદન ઈનકાર કીધો. ધનજીશાહ બોલયા કે "દોલાને હાથોહાથ મને તે બલીસટર મલયું."

આ અરસામા નદી કીનારે આવતાં જતાં થોડાંક આદમીઓ એકઠાં થયલાં હતાં. ઉપલી બીનાં સાંભલવાથી "દોલાને પુછી જુવો" એવો પોકાર નીકલવાથી દોલાને નામની બુમ પડી રહી. દોલો બીહતો બીહતો આગલ આવયો. તેને ધનજીશાહાએ પુછયું કે "પુણેમચંદે તુને મારે નામનું પરબીડું આપયું હતું તેનું તેં શું કીધું?"

"મેં લાવીને તમો સાહેબને આપયું."

"ના-ના-" વકીલે બુમ પાડી "તે પરબીડાંની તેં કાંઈ ભુલ કીધી છે."

"સાંની ભુલ સાહેબ ! મને તમે આપયું તેવું હું ઘર લઈ ગયો."

"તું મારે ઘરથી તારા શેઠને ઘર પાધરો ગયો હતો ?"

"હા સાહેબ, હું પાધરોજ ગયો, અને રસતામાં લુકમાનજી હકીમને તાંહાં થઈને ગયો."

હવે ખોલાસો થયો. વકીલે ધનજીશાહને કહયું કે "હીઆં આ મુરખે ભુલ કીધીછે. નોટીસના પરબીડાંને બદલે તે વઈદને તાંહાંથી બલીસટરનું પરબીડુ લઈ ગયો."

"પણ તારે" ધનજીશાહએ પુછયું કે "નોટીસનુ પરબીડું કાંહાં છે ?" વકીલ પુણેમચંદેજ આ સવાલનો ઉતર વાલયો કે "હવે મને સમજ પડેછે. હમણાજ થોડા વખત ઉપર લુકમાન નાહાસતો હતો અને મનજીભાઈને તેની પુઠે દોડતો મેં જોયો, જે દોડતાં બોલતો કે આ વઈદે તેને બલીસટરને ઠેકાણે નોટીસ મોકલાવી દોલાની ભુલથી પરબીડાં અદલ બદલ થયાંછે અને વઈદને તાંહાંથી મનજીભાઈનું બલીસટર ધનજીશાહને ને ધનજીશાહની નોટીસ મનજીને પોંહતીછે."

હવે ધનજીશાહએ પુણેમચંદ જોડે માફ માંગી અને હીઆં મોટી હસાહસ થઈ રહી. આ સઘલી મારામારી અને ધલબાટ ફોકટનો સાબેત થયો અને ધનજીશાહાએ વ

ગર તેહેકીકે આ ફીતનો ઉડાડવા માટે તે ઘણો મુરખં ગણાયો.

તોપણ ધનજીશાહતો ખુશીજ થયો. સારૂં થયું કે દોલાએ ભુલ કીધી, જેથી પોતાની નોટીસ મનજીભાઇને મળવી હતી તે મળી અને સારૂં થયું કે દોલાએ બીજી ભુલ કીધી, જેથી પુણેમચંદ વકીલ ધનજીશાહને હાથ બીજીવાર માર ખાતાં બચી ગયો.

પણ આ ફુસતીનો દાવ બંધ પડયો તે રૂસતમ આગાને નહી ગમયું. તે દોલા પર અતીશય ગુસે થઇને ધસયો, તથા આવા એક જોરેમંદ ખેલાડોને પોતા પર આવતો જોઇ દોલાએ તેમાં પોતાનું મોહોતજ વીચારયું.

એટલા માટે દોલાએ નાહાસવા માડયું. એ ભોલો ગામડીઓ ચાલવે અને દોડવે જબરો હતો. રૂસતમ આગો ઘણાં જોસથી તેની પુઠે દોડયો, પણ દોલો એક સપાટામા દુર નીકુલી ગયો અને રૂસતમને દોડતાં એક ઠોકડ એવી લાગી કે નદીને કીનારે કીચલની અંદર ચતોપાટ પડી ગયો! હવે સરવે લોકો તેને હસવા લાગાં. તેની મગરૂરી તથા ગુમાનને ઘણો ઘા લાગો કેમકે બીજાઓની મદદ વગર તેનાથી કોચલમાંથી નીકલાયું નહી અને નીકલયો તારે માથાંથી પગ સુધી કાડવમા લપટાઈ ગયો હતો.

પણ બાહીકથી બાવરો બની ગયલો દોલો પછવાડેની આ મજાહા જોવાને ઉભોબી રહયો નહી. તે દોડયોતો આંખ વીચાને દોડયાજ કીધો અને તેવામા કીનારાપરથી નદી ઓલંગા પેલી પાર જવાને તઇઆર થયલી એક તર ઉપર ચઢી બેઠો. તે બીજે કીનારે પોતાના ગામમા ઉતરયો તેવો તાંહાંના કીનારા પરથી પાછો દોડવા લાગો અને પોતાના ઘર આગળ આવયો તાંહાંસુધી કેથે ઉભો રહયો નહી. પોતાના ઘરમાબી તે દોડીજ ગયો અને પોતાની માં ઇઆ બેહેનને જોવા વગર ઇઆ તેમને મોહડું દેખાડવા વગર લાગલો માંના ઓરડામાં ખાટલાની તલે જઇને ભરાઈ રહયો.

વાંચનારી બાનુઓ જાંણેછે કે જારે દોલાને ઘણી બીહીક લાગતી તારે પોતાની માના ખાટલા તલે સંતાઈ જવાની તેને ટેવ હતી.

હમણા પણ તે ખાટલા તલે ભરાવાની તેની માને મુદલ ખબર નહી હતી.

પ્રકરણ ૮ મું.

જારે ભોલો દોલો રૂસતમ આગાથી પોતાને બચાવા સારૂં પોતાના ઘરમા નાહાસીને પોતાની માતના ખાટલાની તલે ભરાયો, તારે દોલાની મા વીલર ઘરની પછવાડેના પોતાના ખેતરમાં ગયલી હતી અને દોલાની માસીની છોકરી રતન ગામમા ઇડાં વેચવા ગઈ હતી.

રતન એક મા બાપ વગરની જવાન છોડી હતી. તેની માસી વીલરનું તેના ઉપર ઘણું હેત હતું અને તેથી તેણીએ તેને પોતાના ઘરમા રાખી હતી, જાંહાં જવાન અને શુંદર દેખાવની રતન ઘરનું વહીતરૂં કરી ખાધા બદલે રહેલી હતી.

વીલરે પોતાના નાહના ખેતરને પોતાના સંભાલમા રાખયું હતું, જાંહાં તે દરરોજ પોતાને હાથે કામ કરવા જતી હતી. તે મોસમ ઉપર જમીનના સુકા તરગરા-પોતાને હાથે બાંજતી, પોતાને હાથે હોળ ખેડતી/ અને વાવણીથી કાપણી સુધી પોતાને હાથે કરતી. તેની મેહેનતના બદલામાં થોડું પોતાના અગતજોગ અનાજ અને તરકારી તે મેળવતી હતી.

રતનને ઘરના જન જનાવરોની સંભાળ સોંપેલી હતી. બે ચાર બકરી તથા ગાયને ચારન ઉપર લઈ જવા, નાલાંમા પાંણી પાવા, નહવાડવા, દુધ દોહોવા, તથા ખવાડવાનું કામ; તેમજ થોડીક પાલેલી મરઘીઓને દાંણો આપવા, સહવારના છુટી મેળવા, સાંજના એકડી કરવા, તેમની સેવણ બેસાડવા, અથવા નહીતો તેમના ઇડાંને બજારમા વેચી આવવાનું નાહની રતનનું કામ હતું.

વીલરનું આ ઘર પાકી બાંધણીનું નહી હતું. તેની દેવાલો કાદવ અને કામરીની બનાવેલી હતી, તેના છાપરાં પર જાવલી નાખેલી હતી અને તેની જમીન છાનથી લીપેલી હતી. આ ઘર નહી પણ ઝુપડું હતું, મગર વીલરને મનસેતો ત તેનો મેહેલ હતો અને તેના ઘડપણમાં દોલો પછવાડેથી સારીપઠે પઇસા કમાવી આપીને આથી સરસ મેહેલમાં તેના બાકીના દાહાડા ગુજારશે એવી વીલરને ઉમેદ હતી!

હમણાતો દોલાએ પોતાના ઘરની અંદર કોણ છે, ને બાહાર કોણ છે તે જાંણવાનીબી દરકાર નહી કીધી. જાંહાંસુધી રૂસતમ આગાની બીહીકથી તે માના ખાટલા તલે ગયો નહી, તાંહાંસુધી તેને ધીરજ આવી નહી. પણ ખાટલા તલે ભરાવા પછે તે કીલામા ભરાવા જેટલો પોતાને સલામત સમજવા લાગો. આ પાટીના પલંગ તલે તેને એવી આસાએસ મળી કે જે છતર પલંગમાં મખમલના તકીઆ અને સાટીનના બીછાનાપર સુનારાઓને પણ મળતી નથી.

માટે રૂસતમ આગાના ખેઆલમાને ખેઆલમાં દોલો ઉપર કેહેવા મુજબ ઢોલીયા તલે ઉંઘાઈ ગયો.

થોડાવારમાં વીલર પોતાના બેટાની હાજરી વીશેના તમામ અનજાનપણામાં થોડાક વેંગણા અને મુલાને એક ટોપલીમાં ભરીને ઘર આવી તથા બીજીગમથી રતનબી આવી લાગી, જેને આ તરકારી ધોવાનો હુકમ કીધો. રતન કુવા પરથી બાલદી ભરી લાવી તરકારી ધોયછે તથા વીલર સુહુલો ફુંકેછે, તેવામાં બજો બોગો નામનો ઝાડાંમાં રેહનારો એક પડોશી મળવા આવયો. આજે વીલર તથા રતનને ઘરમાં આવતાં મીઠા જુડાના પીઠાંમાં તાડી પીવા જવાથી વધારે મોડું થયું હતું, પણ ખાંણું પકાવેલું તઇઆર હતું, માતર ગરમ કરવાની બોટી હતી.

આવે મોડે વખતે બજો બોગો મળવા આવયો તેથી વીલર જરા તાજુબ થઇને બોલી "આવરે બાપા બજા, બેસ, બેસ, ખુશીતો છે? તારો બગલી કેમ છે!"

"હઉ હારી પખીન છે."

હીઆં રતને સવાલ કરયો કે "ભાઇ બજા આજે છેક અતારે કીકાથી ભુલો પડેલો!"

બજાએ પોતાની સાથ લાવેલાં એક બાંડાંની અંદરથી એક વાટકામાં ભકલક તાડી રેડીને વીલર તથા રતનને પીવા આપી, જવાબ દીધો કે "ખરેખાતર આજતો હું ભુલો જ પએરો પાર. મને કાંઈ હુજતુંજ નથી, ને ચાલવાની તાકાતબી નથી, તે હારૂં જરા તમારા ઘરમાં પગ પેહાડીઓ."

વીલરે તેને આસાએસ લેવા સારૂં તકીઓ લાવી આ

પયો, તથા રતને તેને સઘલું સુઝ પડવા સારૂં મીઠા જુઠાના પીઠાંમાંથી લાવેલી પોતાની તાડી બજાને પીવા આપી, જે પીતાં બજો બોલયો કે, "હું કહું બાઇ વીલર, આજેતો મને ભુતે ઘેરેલો."

ભુતનું નામ સાંભળતાંજ વીલરે હબતીને "હેં" કરી પોકાર મારયો અને રતન સુકી માછલી ભુજવા જતી હતી તે ઘાઘરજ તેના હાથમાંથી પડી ગયું.

"હેં ? શું ? ભ-ભ ભુત ! બજા, તુને ભુતે ઘ-ઘ-ઘ-ઘેરેલો ? ભુત ક-ક ક-ક કીકા છે ?"

બજાએ ભુતની વાત ચલાવી અને વીલર તથા રતન બીહીકથી દાચાં વકાસીને સાંભલવા લાગાં.

બજો બોલયો "અરે કીકા હજામના વાડા પાછલથી હું હમણા આવતોતો, તાંહાં મેં એક જબરો આકાર દીઠેલો, તે આલુ કીધુને ભુતના જેવો લાગેલો, પણ ભુત નહી હોય હં, પણ તોએ મને ઘેરેલો."

આ બેઆંન એવું હતું કે બજો બોલે ને બજોજ સમજે. "ભુતે ઘેરેલો," "તે ભુત નહી હતો"! "તો પણ ઘેરેલો" !!

પણ વીલરતો એટલાંથીજ બીહી સુકી. તેણીએ હીમત પકડીને ધીરજ આપી કે "પેલા રે, ભુત કાંઇ અતારે બાહાર નીકલે ? તેતો રાતના બાર વાગતે પાવરી પેહરીને ફરે."

"જોજે હં વલી. હું તે નથી જાણતો કે ? હું કાંહાં કેહું કે તે ભુતજ હતો, પણ હું ઘેરાયો. બાપરે મને બહુ બીહીક લાગેલી, ઓ ! ઓ ! જરા તાડી લાવતો."

રતને આખું બાંકું પાસે મેલયું અને બજો બોગો એક દાંસે તેમાની બાકીની તાડી સઘલી પી ગયો.

વીલરે ફરી પુછયું કે જે આકારથી તે બીધો તે આકાર કેવો હતો.

બજાએ ખોલાસો કીધો કે તેમા ભેંસનું માથું હતું, તે પર ગાયના સીંગડાં હતાં, તેનાં માથાંપર પાઘડી પેહરેલી હતી, તલીએથી એક જામો જુહુલાતો હતો, ને તેના હાથ લાકડાંના હતા, જે પર જબાનાં બાંહે પોહલી કીધેલી હતી. ખરૂં કહું બેહેન વીલર કે તું જોતેકેની તો જીવતી ના ફરતે."

"અરે તારે એ કાંઇ ભુત નહી." વીલરે ધીરજ આપી. "એતો પેલું પરમ દાહાડે ખુન થયલુંની, તાંહાં નીશાણ કરેલી."

"ખુન ! કોણનું ખુન ? કોણે કીધેલું ? ઓ બાપરે."

"તુંને ખબર નહી કે ?"

"ના હુંતો વલહાડ ગીએલો, આજેજ આએલો."

"અરે પેલા જગુ બાહેલાનો તરવારો કેંની તે પરમ દાહાડે તાડી છેજીને આવતો, તેવામાં ભાણા લુહાડની ભેંસે શીંગડું મારીને તેનું ખુન કરેલું. બાહેલાએ આવીને ભેંસનું ખુન કીધું. તેનું દાકું પડેલું તે પર કોઇએ ખેતરમા જનાવરને બીહીવાડવા સારૂં આ ચેડાં કાહાડેલાં"

"હાએ હાએ—જગુનો તરવારો મરી ગયો. આઠ દાહાડામાં કેટલાં બધાં ખુન થયાં ! આઠમે દાહાડે આર બલદ મારયા ગયા; પાંચ દાહાડાની વાતપર કોઇ પીંધારાઓએ ખીમા કનીઆંની દુકાન ફાડીને તે કનીઆને મારી નાખેલો તે તમે હાંભલેલું કે."

જેમ આ વાત ચાલતી ગઇ તેમ બીચારી રતન બીહીતી ગઈ અને વીલરના પાસાંમાં વધારે ને વધારે ભરાતી ગઈ.

પણ બજા બોગાએતો આ બીહીવાડનારી વાત ચાલુ રાખી. "એ કનીઆનાજ કાકાને તેની દુકાનમા કોઇ ચોર બાંધીને તેની બાયડીને ચોરી લઈ ગયા તે યાદ છે કે ? બીચારા કનીઆના હાથ પગ બાંધીને ગાંહડો કીધો, તે ગાંહડાને ગાડામા લાખી નદીમા નખાએવો ને તેની બઇરીને ઉંચકી ગીયા. બાપરે ! મનેતો બહુ ધુજરાં છુટેલાં, હું ઘેરે કેમ જવાહ."

એક મરદ આટલી બીહીક બતાવે તો, આ બીહામની વાતો સાંભળનારી ઓરતો નહી કાંએ બીહે ? અગત કરીને તાડી પીધા પછેતો એની વધારે વકી રાખી શકાય.

વીલરે બજાને અરજ કીધી કે તેણે આજની રાત હીઆંજ કાહાડવી. પણ તેમ કાંઇ બને ? તેની બગલી ઘરમા એકલી બીહીને લાકડું થઇ જાય ? વાસતે હવેતો બજો ઉઠયો, પણ એક મોટું દીગોલું હાથમા રાખીઉં. વખત છે રસતામા કામ પડેખી.

જેવો બજો વદેઆ થયો તેવાજ "બાપા બજા આવજે" એ શબદોની સાથેજ વીલરે વેહલું વેહલું બારણું બંધ કરી લીધું. કોઇ દાહાડે વાલર પાછલું બારણું ઘાંકતા નહી હતી, પણ આજે તેબી ઘાંકયું અને કોઇ દાહાડે વીલર બારીને સાંકળ દેતી નહી હતી પણ આજે તેબી દીધી

જેટલી વીલર બીધી હતી, તે કરતાં રતન વધારે બીધેલી હતી અને વીલરની બીહીકે રતનની ધાસતીમાં ઘણો વધારો કરી મેળયો. વાડાનું બારણું તપાસી આવવા સારૂં વીલરે ધારયું કે રતન જાય અને રતને ધારયું કે વીલર જાય; જે પછે અંતે બેહુ જણ સાથે જઇને ઘાંકી આવયાં અને તેબી એવાં જોસથી ઘાંકયું કે ગોયા પછવાડે ખચીત ચોર આવેલાજ હોય—તો જો કે તે રાતબી રોજના જેરીજ વગર ધાસતીની હતી.

હવે વીલરે ભાણું કીધું, પણ ખાવા કોણને ગમે ? વીલરેતો જરાબી ખાધું, પણ રતન બીચારી મોહમા એકેક બુક લીએ ને દુચા વલી જાય અંસે રતન ખાતી ખાતી ઉઠી ગઇ અને બીહીકને બદલે બાહનુ કાહાડયું કે મોડી રાત થવાથી ભુખ મરી ગઈ.

વીલરને પણ એવુંજ બાહાનુ જોઇતું હતું. ખુન અને ભુતની બીહીકમા તેઓ ભુખાં ઉઠયાં અને દરરોજ રાતના વાસણ ઉજતરીને સુતાં હતાં, પણ આજેતો વાસણ ઉજારવાનુબી સહવારપર રાખી જલદીથી સુહુલો જાલવીને તેઓ ખાટલાપર સુવા ગયાં.

વીલર અને રતનનો સુવાનો ખાટલો એકજ હતો, અને તેઓ ચાંપીને કોટી કરીને ઉંઘાવા ગયાં, પણ ઉંઘ કોણને આવે ? રતનના મનમા ભુતના અને ખુનનાંજ વીચારો આવયા કીધા અને અંતે તે બોલી કે "મરેરે, મુવો બજો બોગો આજે કાંહાં આવી લાગો ? જગુના તરવારાની, ને ખીમા કનીઆની વાતજ નહી કીધી હતેતો સારૂં, તેની તેજ વાત મનેતો યાદ આવીઆ કરેછે."

"ને મને ખીમાના કાકાની વાત યાદ આવેછે. મુવા ચોરો તેની બઇર ને ચોરી લઇ ગયા હશે તારે મરે બીચારીએ કેવી ચીચારી પાડી હશે."-

રતન હવેતો ઘણીજ બીધી "એ, માસી તમે એ વાત ના કરોરે."

પણ ના કરો, ના કરો, કરતાંજ તે વાતો વધારે યાદ રહી અને હજી વધારે બીહીક થવા લાગી. વીલરની છાતીતો જાંણે બેસી જતી હોય તેમ થતી હતી; તોબી પોતાને હીમત આપવા રતનને ધમકાવતી કે "ચાલ હવે સુગી સુગી પોટ, એનુ એ શું યાદ કરયા કરેછે !"

વીલરને પોતાને યાદ આવતું તેથીજ તે રતનને ધમકાવતી. પણ રાતના બાર વાગા, બરાબર ભુતને બાહાર ફરવાનો વખત થયો ! તોબી ઉંઘતો નહી આવી. હવે બીચારી રતનના મનમાં ચોર અને ભુતના વીચારમાં લુતબી હુમેરાયો અને તે ઘણીજ ઇનતેજારીથી બોલવા લાગી કે "ઓદા સહવાર કારે પડશે !"

વીલરે પચાસ વખત આંખ વીચી હશે, પણ દર વખત તે પાછી ઉંઘાડી. ગામના કુતરાં દર રાતે ભોંસતાં હતાં તે વખતે વીલરનુ ધેઆનબી નહી હતું, પણ આજે વીલર બોલવા લાગી કે "અરે આ કુતરાં કેમ ભાંસેછે !" આ વાતથી રતનનુ ધેઆન વળી તે પરબી ખેંચાયું અને જેમ કુતરાં ભાંસતાં તેમ રતન પોતાની માસીને વધારે લલગતી અને તે બીચારીને આવતી ઉંઘ પાછી જતી.

એવામા રતનની નજર પડી કે ખાટલાની સાંમેની બારી બંધ કીધેલી હતી, તે જરા ઉંઘડેલી જણાઇ ! હવે !! રતને વીલરને કહયું. વીલરે પુછ્યું કે સાંકલ દીધીતી કે નહી ? રતને જવાબ દીધો કે સાંકલ કીટાયલી હોવાથી આવતી નહી હતી તોપણ બારીને ચપટાવેલી હતી, તે ઉંઘડી કેમ ? બીચારીને એટલો ખેઆલ નહી આવયો કે પવણથી કદાચ ઉંઘડી હશે અથવા છેક ચપટાવાને લીધે પોતાની મેલે ખેંચાઇનિ ઉંઘડી હશે. વીચારને વીચાર તેને એજ આવતો કે રખે પછવાડે કોઇ માણસ હોય.

પણ વળી બારીને મથાલે એક ખોલલો તીરકસ હતો. તે આજેજ નહી પણ હંમેશ ખોલલો રહેતો હતો, મગર રતનને આજેજ સુજ પડયું કે "આ તીરકસ બંધ કીધેલો હતેતો કેવુ સારૂં" આ ખેઆલમાને ખેઆલમા જેમ રતન બીહતી ગઇ, જેમ કુતરાં ભાંસતાં ગયાં, જેમ સામેની બારી વધારે ને વધારે ઉંઘડતી ગઇ, તેમ રતનનાં હાથ પગ જાંણે ટાટ થતા ગયા.

વીલર આ સઘલો વખત જાગતી હતી, તોપણ ઉંઘાવાનુ દોલ ઘાલીને પડી રહી હતી. પણ તેને ઉંઘાયલી સમજીને તથા પોતાને એકલી પડેલી જોઇને રતન વધારે બીહીતી હતી. તેણીએ બે વખત પોતાની માસીને ઉઠાડી કહયું કે "માસી, માસી, તમે ઉંઘાઇ જાઓછ, ને મનેતો બીહીક લાગેછે"

વીલરે કંટાલીને ધમકાવી કે "કોઇ આવીબી અભાપણી દુકતી છે ? સુગી સુગી પડી રેહની. ઓઢીને સુઇજા. બારી ને તીરકસગમ જોયા શુંકામ કરેછે ?"

રતને મોહડાંવેર હોઢયું, પણ તેથી કાંઇ ઉંઘ આવે ? જરા ખપ્પડાટ થાય કે રતન ચાદરમાથી દેકું બાહાર કાહાડીને જોતી. એમ કરતાં કરતાં રતનની બીહીક એટલી વધી ગઇ કે હવેતો તેના અરધાં ઉંઘરેટાં મગજમા બીહામના આકારો ઉભા થયા. તેણે ધારયું કે તીરકસમાથી કોઇ દેકું કરીને જોયછે, એટલા માટે પોતાની જાગતી પણુ ઢોંગ કરીને સુઇ રહેલી માસીને વળી પાછી જગાડી અને માસીએ જાગીને વળી પાછી બેચાર ગાલ દઇ ઠપકો આપીઓ.

પણ આ વખતે વીલરે આંખ ઉંઘાડી હતી, તેવામાં એક એવો બનાવ બનયો કે વીલરનો ઢોંગ ઉડી ગયો અને પોતાની બીહીક જાહેર કરવાની તેને ફરજ પડી.

વીલર રતનને ઠપકો આપેછે, તેવામાં સાંમેની બારી જોરથી અફડાઇને ઉંઘડી ગઇ, ઠંડા પવણનો એક ઝપાટો આવયો અને તેજ ઝપાટા સાથે ઓરડામાં દીવીપર મેલેલાં કોડીયાંમાંનો દીવો જે જુંફતો હતો તે એકદમ બુજવાઇ ગયો.

આ બારીના આવાજ સાથ માસી ભાંણેજ બંને ચોંકયાં અને હવે ઓરડામા સઘલું અંધારૂં થઇ ગયું એટલે તેઓના જીવ ઉડી ગયો. રતને માસીને ઠપકો આપયો કે "હું તારની તમોને કહું છઉં કે કોઇ ચોરનું મોહડું તાકમાથી દેખાયછે."

આ અણગમતી વાત વીલરે માનવાને ના પાડી અને દીવો પાછો સલગાવાની પોતાની છાતી ચાલી નહી માટે રતનને તે કામ સોંપયું. રતને ખાટલાપરથી ઉઠવાને ના કહયું, તેમજ વીલરે તેને ઠપકો આપવા સીવાએ વધારે કર્સી.હીમત ચલાવી નહી.

હવે આ બેહુ જણુ જાગતાં રહયાં, પણ બેહુ જણ અંધારાંમા રહયાં અને બારી ઉંઘાડી હોવાથી બેહુ જણને લાગુ કે કોઇબાં માણસને અંદર કુદી આવવાને હવે અડચણ રહી નથી.

આ કેવો ભયંકાર ખેઆલ !

પણ વળી એજ વખતે આગમા તેલ નાખવા દોલો જાગયો !

તે આજ ખાટલાની તલે સુતેલો હતો, તેની બારીના ખપ્પડાટથી ઉંઘ ગઇ અને તે જાગી ઉઠયો.

પણ હજી ઘણો ઉઘરેટો હોવાથી આ વખતેતો માતર જરા હાથ લાંબા કરીને તેણે કોર વાલી. તેના હાથ લાંબા કરતાં ઢોલીયાના તલીઆંને અડડયા, કોરવાલતાં તેનું માથું વાગયું અને તેના પગથી ખાટલાના પગને લાત વાગી.

રતને હલુસેથી માસીને પુછ્યું કે "માસો હમણા ઢોલીયાને કોઇનો લાત વાગી, તે તમારી લાત હતી ?"

"નહી, રતન, મેંતો પગબી નથી હીલવયો."

"પણ તમોને લાગું કે નહી ?"

"શું દીકરી ?"

એજ વખતે દોલાએ બીજી કોર વાલી અને વળી ખાટલાને આંચકો લાગો.

"હે ! માસી જોયું કે ?"

વીલરબી હવે ઘબરાઇ ખરી અને રતન અડધી બંધ થયલી છાતીએ જેમ તેમ બોલી કે "માસી, માસો ઘોલીઆની તલે કોઇ ભરાયલું છે."

હવે શું કરવું ? કોઇ તલે હોવા વગર પલંગને આટલા ગોદા કેમ લાગે ? ઇઆનો કોઇ માણસ હોય અથવા ભુત હોય.

દોલાનો આ આંખો ઉંઘમા તે દાહડાના બનેલા બનાવનો સવપનો આવેલો હતો. તે દાહડાનો કોરડાનો માર

અને કુસતી અને રૂસંતમ આગાનુ દોલાપર ધસવું તથા દોલાએ તાંહાંથી નાહાસી આવવું, એ સઘલું ખાબમાં જોઈ સંજાગરૂ થવા જતાં દોલાથી ઉંઘમાં બોલાયું ગયું કે "રૂસતમ, રૂસતમ, મને કોરડો આપ."

રતને રડમસ થઈ પેતાની માંસીના કાનમાં ફુક મારી કે "જોયું કે કોઈ બે જણ ભરાયલાછે ને તેઓ વાત કરેછે ને વળી કોરડો માંગેછે."

"અપરે—રતન જરા ચપ."

રતન ચુપ રહી અને વળી જરાવાર રહીને દોલો સવપનામાં બોલયો કે "અરે લાવરે પાર લાવ. ચાબુક, કોરડો, લાકડી, સોટો, કાંઈબી લાવ."

"ઓ ખોદા! માંસી, સાંભલયું કે? આપણને મારવા સારૂ સોટો મંગાવેછ."

વીલરનું તો ગલુંજ ગુંગલાઈ ગયું. તેણીએ રતનને કહયું કે "ર-ર-ર-રતન બ-બ-બ-બ-બુમ પાડ-બુમ, બુમ, બુમ, બુમ પાડ."

"મ- મ- માસી, મારીથી તો બ બ-બ-બોલાતું" નથી બોલતો રતનથી બોલાયોજ નહી.

પણ વળી ખાટલાતલેથી દોલાનો સાદ નીકલયો "રૂસતમ, તું મને જવાદે-જો હું તુને સાંફ કહુંછ, તું મને જવાદે."

રતન પાછું બોલી "માસી આપણને મારી નાખવા એક જણ પેહેલે આવવા માગેછે."

"રતન, આપણે ઉડીને નાહાસી જઈએ."

"પણ મારીથી તો પગબી નથી હીલવાતો."

હીઆં દોલો સવપનામા બુમ પાડી ઉઠયો કે "પકડ-પકડ-પકડ-" અને એટલાં જોરથી કોરવાલી કે ખાટલો તલેથી ખુબ અફડાયો.

"માસી હું તો હવે મરી જાઉંછ. ઓ! મોત નજદીક આવયુંછ. વીલર ઉઠ, ખોદાની છેલી બંદગી કરી લે."

આ ઠેકાંણે દોલાએ ખાબમાં એવું જોયું કે રૂસતમ આગાએ તેને અંતે પકડયોછે, એ ઉપરથી દોલો ખાટલા તલે ઉંઘમાં બુમ પાડવા લાગો કે "મારેછ રે! મારેછ રે!."

આ બુમની સાથે વીલર અને રતન પણ બુમ પાડી ઉઠી કે "ઓ! મારેછ રે! મારેછ રે! મારી નાંખયાંરે! ઓ કોઈ આવો રે! બાપ રે! માએ રે!

દોલાનું પણ બોલવું જારી રહયું. "રૂસતમ મને ના ગારે! રૂસતમ મને જવા દે! બચા તારો જાંન લેવશ."

આમ બોલતો ગયો ને દોલો અરધી ઉંઘમાં ઉઠતો ગયો. જારેબી ઉઠતો તારે તેના માંથામાં ખાટલો વાગતો ને સે પાછો જમીન પર પડતો; તથા જારેબી ખાટલો અફડાતો તારે વીલર અને રતન એકેક ચીસ વધતી પાડતાં.

પણ બારણાંતો સઘલાં અંદરથી બંધ કરેલાં હતાં, તારે ચીસ બાહેર સંભળાય કેમ ને લોકોની મદદ અંદર આવે કેમ!

આ વખતે જવાન રતનને એક ઉપાય સુજ પડયો. ઘરમા હીરા નામનો રતનનો માંણીતો કુતરો હતો અને રતને વીચાર્યું કે કોઈ માણસની નહુંતો એ કુતરાનીતો મદદ લેઉં. એટલા માટે રતને બુમ પાડી કે "હીરા દોડ, હીરા દોડ, પકડ."

પોતાની બાઈનો આ સાદ સાંભળીને નીમખહલાલ હીરો લાગલો દોડયો. પણ કાંહાં? જારેબી વીલરના ઢોર એકઠાં નહી થતાં હતાં, તારે હીરો તેમની પાછળ જઈ તેમને દોડાવી, ભડકાવી તથા બુમ પડાવીને એકઠાં કરતો હતો. માટે હીરો પોતાની જવાંન બાઈનો હુકમ સાંભળતાંવાર મધરાત છતાં વાડાના ચોકમા જાંહાં બકરાં, વગેરે ઢોરો સુતેલાં હતાં તાંહાં દોડયો અને પછે માલીઆ પર જાંહાં મરઘાં બટકાં સંતાડેલાં હતાં, તાંહાં દોડયો અને એ બેહુ જગામા એ નીરદોશ પરાંણીઓને જગાડીને એટલાં ઘબરાવી મારયાં કે તેઓ દોડાદોડી, કલાબકોર અને બુમાબુમ કરવા લાગાં. મરઘીઓના કચકચાટ અને બકરાંના બકારા વચે ખાટલાની તલે દોલાની બુમ તથા ખાટલાની ઉપર વીલર અને રતનની બુમતો ઢંકાઈ ગઈ, પણ સરવેની બુમ મળીને કાંઈ દોજખ ઉલટયું હોય એવો શોહોર થઈ રહયો.

દોલો ખાટલાની બાહેર નીકલવા માંટે એક બાજુએથી ઢોલીયાનો પગ પકડવા ગયો, પણ ઢોલીઆને બદલે રતનનો બાહેર ઝુલાતો પગ તેના હાથે પકડાઈ ગયો, અને રતન તથા વીલર બંનેએ બુમો મારી કે "ઓ મુવા છુટાં, હવેતો ઉપર આવયા. ઓ રતન! ઓ વીલર!"

આ અરસામા રતન અને વીલર નામ સાંભળવાથી દોલાની સુધ આવી. તે ઉભો થઈને પોતાની માં પાસ ગયો અને બોલયો કે "માંએ શું છે, માએ શું છે?"

એજ વખતે હીરો કુતરો માળીયા પર જઈ લાગો હતો અને તેનાં ઘભરાટથી પીલું કોકકોક કરતું ઉડીને નીચે દોલાના માથાપર પડયું, અને દોલાએ કંટાલીને બુમ મારી "છી! ફુ! ફુ! આ શું થયું!"

વીલરે અંધારામાં સુતાં સુતાંજ પુછવાની હીમત કીધી કે "તમો લોક કોણછો, યારો!"

દોલાએ પુછયું "મા, તું મને નથી ઓળખતી."

વીલરે અલખતાં કાનપર હાથ મેળયા. હું તમોને નથીજ ઓળખતી. ખોદાને વાસતે, હમોને દુખ ના દેવો પણ મુગા મુગા આ ઘરની બાહેર જાવોતો ઘણી મેહેરબાંની થશે."

આજ વખતે એક મરઘી એક અભડાઈ ઉપર જઈ પડી જેના આચકાથી બરની, બાટલી અને રકાબી, પીઆલાં સઉ મોટા કડાકા સાથ જમીન પર પડીને ભાગી ગયાં.

વીલરે આ ચોરોનું કામ સાંભળીને બીહીતાં બીહીતાં અરજ કીધી કે "યારો મારો સામાન નો લાંજો. એક ગરીબ રાંડીરાંડને દુખ દેવાથી તમારા હાથમાં શું આવવાનુંછે!"

દોલાએ કંટાલીને પુછયું કે "તુંને કોણ દુખ દીએ છે? તમે લોકો આંધલાં છો? હીઆં કોણ છે? જોતાં નથી એતો હું દોલો છું."

હવે આ બંધે અબલાઓને સુધ આવી. વીલર ઉઠીને બોલી "શું દોલો? અરે તારેતો અમોને બચાવ?"

"પણ ઈએ! તમોને મારેછ કોણ?"

"આ તારી સાથે આવેલાછે, તે લોકો. હમણાંજ સોટાની વાત કરતા હતા."

"ઓ પેલી ધામટ હીઆં કોણ હોય?"

"ખાટલાની તલે ભરાયલાછે."

"પણ ખાટલા તલેનો હું એકલો હતો."

"તારે તે લોકો સોટો લેવા ગયા હશે."

એવામા વળી એક બીજી મરઘીના આચકાથી બીજી અબરાઇ તુટી પડી.

"હે! જોયુ દોલા જોયુ ! હું કહુંછની કે કોઇ ભરાયલોછે."

"અરે યાર મેંડ, એતો મરઘી તોફાંન કરેછ."

"ને બકરાંબી ઘેલાં થયાંછે."

હવે વળી જરા સમાધાન થયું. દોલાએ ધીરજ આપી કે તમો લોકો ઘભરાવો ના. વીલરે દોલાને પોતાની પાસે બેસાડપો અને રતનને દીવો સલગાવા કહયું. દોલાની હાજરીથી રતનને જરા હીમત આવી, તોપણ દોડતી જઇને ચુહુલામા દીવાસલી ખોસી દીવો સલગાવી લાવી. તે કોડીયું લાવીને દીવીપર મેળેછે, તેવામાજ તેની નજર પાછી પલંગ તલે ગઇ અને વળી પાછી "બાપ રે!" કરીને બુમ પાડી તે બીછાંનાંપર ગોદરાંની તલે ભરાઇ ગઇ.

વીલરે અને દોલાએ બંને જણે પુછયું કે વળી શું થયું?

"છે, છે—હજી ચોર ભરાએલોછે."

"કોહાં છે ?"

"ઢોલીપાની તલે."

"પણ હજી સુધી ઢોલીયા તલે કોણ ભરાઈ બેસે. તમો લોકોને થયું શું ! ઇએ !"

"છે કોઇ ભરાપલોછે. મેં નજરે જનર જોયું. કોઇ માણસ છે, તેના દીલમા કપડાંબી નથી."

દોલાએ જોયું કે આ બીહીકણાઓની ખાતરી કરવી જોઇએ, મારે ચુહુલાવાટી પરથી એક મોટી બાવળની ચીર ઉંચકી લાવયો અને ગોયા કોઇ પેહેલવાન સાથ લડતો હોય તેમ લાકડું હાથમા ધરી તથા ખાટલા આગળ મજબુત ઉભો રહી બોલયો "આ ઢોલીઆ તલે કોણછે ! નીકલ, અતરક્ડી બાહાર નીકલ."

દોલાનો આ હુકમ થતાંજ તલીએથી પલંગ હીલયો અને વીલરની ખાતરી થઈ કે તલે કોઇ ભરાયલુંછે.

પણ તલેથીતો એક બકરો નીકલયો! દોલો પલંગ તલેથી બાહેર આવયો કે તરત આ બકરો જે હીરા કુતરાના ડરથી કંટાલી ગયો હતો તે આવીને ઢોલીપા તલે ભરાયો. રતનને નજરે પહેલો કપડાં વગરનો ચોરતો આ બકરો હતો !

પણ હજી રતનની ખાતરી થઈ નહી. તે બોલી કે "એતો ભુત હોશે તે આપણને ખાવા આવયો, ને આપણ જાગયાં તારે બકરો થઈ ગયો."

પણ દોલાએ દીવો લાવીને દેખાડયું કે એતો ઘરમા પાલેલો બકરો હતો, હવે દોલાએ બારણાં ઉંઘાડી નાખયાં અને વીલર તથા રતન ઢોલીપા પરથી ઉતરયાં.

ઉતરીને જોયછેતો આખા ઓરડામાં સામાન વીખરાઈ પડેલો, મસાલો વેરાઈ ગયલો, દારૂ ઢોલાઈ ચાલેલો, પાંણીના માટલાં ફુંટી ગયલાં, અનાજની બરણીઓ ઉંધી વળેલી.

વીલરે દીવો લઈને આખાં ઘરમા શોધ કીધી અને જારે કોઇજ નહી મળયું અને જારે ખાતરી થઈ કે ઢોલીપા તલેતો દોલો ભરાયલો હતો તારે બુમ પાડી ઉઠી કે "મુવા, ચોર, તું રાતને વખને આવી ખાટલા તલે ભરાયલો કાંએ?"

"મારો જીવ બચાવવા. હું નાહાસી નહી આવતે તો મારૂં ખુન થતે."

ખુનનો બોલ સાંભળતાંજ રતનને રાત વાલી સઘલી વાત યાદ આવી. પણ હવેતો વધારે હીમત હતી. તેણીએ પુછયું કે "તારૂં ખુન કોણ કરવાનો હતો ?"

અરે "પેલો રૂસતમ આગો."

"પણ રૂસતમ આગો તો સારૂં માણુશ દેખું. ખચીત માસી આ કાંઈ દોલાની ભુલ થયલી."

હવે વીલરથી થોબાયું નહી. તે સાવરની લઈને દોલા પર ધસી આવતાં બોલી કે "કમબખત, તું તારો જીવ બચાવા સારૂ ઢોલીપા તલે ભરાઈને હમારા જીવને ઘભરાવે કે ?" આમ કહી દોલાની પીઠ ઉપર જપાજપ ઝપેટા લીધા અને બીચારો ભોલો દોલો આ મારના દુખથી કંટાલી અને થાકી ગયો.

સવારી.

"ડાનસ" ની કશરત વીશે ગયા અંકમા આપણે થોડું ધ્યાન પોંહોંચાડયુંછે. આપણે જોયુંછે કે એ કસરત અકસર કરીને બાંનુઓને છાજતી છે, અને જો મર્યાદમ હદમા રહીને કીધા હોયતો એવી બદન સારી રીતે રગડાયછે, તથા તેથી લોહીનું ફરવું, પરસેવ અને બીજી ગલીચોનું બાહેર નીકલવું, આંગમા ગરમી આવવી, ગેટલાંઓને કુવત વધવું તથા સાંધાઓનું છુટું થવું વગેરે બીજા ફાયદા થાયછે. ઓરત જાતને "ડાનસીંગ" જેવી કશરતની આ પણ અકસર કરીને એટલા માટે ભલામણ કરીએ છઈએ કે તેઓને મરદોની મીશાલે ઘરની બાહેર, ખોલલાં મેદાંનોમા બીજી રમતો જાહેરમા ચલાવાને બનતું નથી. મરદો ખોવલી જગામા દોડવાની, દડા ખેલવા ઇઆ બીજી કશરતો કરી શકેછે, તેટલી જોગવાઈ ઓરતોને મળતી નથી. તેઓને પોતાના ઘરોના ટુક મંડળમાં પોતાના સનેહીની સાથે ખેલવા જોગ રમત અને કશરત "ડાનસીંગ" છે.

પણ ઘરની બાહેર ખોલલી હવામા બાંનુઓને છાજતી એક કશરત છે અને તે સવારીની કશરત છે. કસરતોનો પુરતો લાભ મેળવવા માટે એક મોટો અને અગતનો કાયદો એ છે કે જેમ ખોલલી હવામા કશરત બની શકે તેમ સારૂં. આ કાયદા ઉપરથી સવારીના કશરત એકનખે "ડાનસ" કરતાં પણ ચહડતી છે. કશરત કરતી વેળા આપણા ફેફસાં વાટે જોરથી દમ ચાલેછે, અને જેટલો જોરથી દમ ચાલે તેટલાં ફેફસાં વધારે ઉંચકાયછે તથા તેટલી વધારે હવા દમમા જાયછે અને તેટલો વધારે ગુણ થાયછે. એટલા માટે ઘરમા અથવા બંધીઆર ઓરડાના કરતાં ખોલલી હ

વાની કશરત વધારે ફાયદાકારક છે. જોકે તનદરોસતી જાલવવાનો આ એક કાયદો છે કે જારે બદન ઉપર પરસેવ પડેલો હોય તારે તે પર પવન ખાવો નહી, તોપણ ખોલલી હવામાં કશરત કરવાથી આ કાયદો તુટેછે, તે છતાંબી ઈજા થતી નથી.

કશરતમા વીદીઆ એવું શીખાડેછે કે જે વખતે કશરત ચાલતી હોય, તે વખતે જો અંગમા ગરમ કપડું પેહેરેલું હોયતો પછે તે વખતે પરસેવ પડવા છતાં તેટલો વખત હવા લાગાથી નુકસાન થતું નથી, પણ જેવી કશરત બંધ પડી કે પછે પરસેવથી બીના દીલ ઉપર પવન લાગવા દેવો નહીં. એટલા માટે પવન લાગવાના કાએદાને વંટીક એક કોરે મેલીને ખોલલી હવામા ચોકશ કશરત કરવાની મજબુત ભલામણ કરવામા આવેછે. ઈંગરેજોની ઘણુંખરી કશરતો ખોલલી હવામાજ હોયછે. ઈંગલંડની કશરતશાળાઓમા બંધ ઓરડાઓ પણ કશરત કરવા માટે રાખેછે, મગર જારે વરસાદ ઈઆ ઠંડીને લીધે બાહેર કશરત નહી બની શકે તારેજ તે ઓરડાઓનો વધારે ઉપયોગ કરવામા આવેછે. બાકી ઘણીખરી કશરતો હવા વાળી જગા મધે હોયછે.

એ પરમાણે બાંનુઓને ખોલલી હવાની કશરતનો લાભ લેવાનો ઉપાય સવારી છે. બઈરી જાત ઘોડેસવાર થાય એ એઆલજ કેટલીક બાંનુઓને કમકમાટ ઉપજાવનારો લગશે, પણ એ માતર લાંબા વખતની ચાલતી આવેલી છૂટ છે. અસલી ઈરાન મુલકમા ઓરતોએ ઘોડેસવાર થઈ તરેહવાર હીમતના કામો કરેલાં આપણ જાણીએ છઈએ. હીંદુસતાનમા રજપુત, મરાઠા વગેરે લોકોમા ઓરતોમા સવારીની કસરત સધારણ હતી. હમણા પાછળથી એ રાબેતો નીકલી ગયોછે અને તેથી એ ઘણું કહોર લાગેછે, પણ યુરોપીઅનોમાંતો ઓરત જાત એ કશરતનો ભારી ઉપયોગ કરે છે. પોતાના મરદ સાથ તેઓ દરરોજ સવારીએ જાયછે અને લાંબી મંજલ કરી પોતાના બદનને કશરત આપેછે. તેઓ સવારી કરતી વેળા કોઈબી રીતે કઢંગાં, ઈઆ બેડોલ, ઈઆ નઠારાં લાગતાં નથી. તેઓનો દેખાવ વધારે ખુશનુમા અને તેઓ પોતે વધારે ખુશી દેખાયછે તથા આપણ સરવેની તેથી ખાતરી થાયછે કે સવારીની કશરત ઓરતને તદન બને એવી, માફક આવતી અને છાજતી છે.

કસરત કરતાં બદનને રગડ આપવી પડેછે અને રગડ કરતાં માણસ જલદી કંટાલેછે. એટલા માટે કશરતો એવી હોય કે જેથી બદનને મેહેનત પડવા છતાં મંનને ખુશી, મોજ ઈઆ ગમત ઉપજે અને તે ઉલટમા બદનની થાક ઈઆ મેહેનત માલમ નહી પડે, તો તેવી કશરતો વધારે પસંદ કરવાં જોઈએ. સવારી એ કીસમની કશરત છે, તે ખોલલી હવા મધે થવાથી, હવાની લેહેર તથા તાહાડકથી ઘણી તાજગી અને કરાર મળેછે. વળી એકની એક જગા પર નહી પણ એ કશરત કરતી વેળા લાંબા તફાવત વચે જુદી જુદી જગાઓ, જુદા જુદા દેખાવો પસાર કરવા પડેછે અને તેથી મગજને ઘણું સોહોવાઈ જાયછે, નવરાંત મળેછે, અને આનંદ ઉપજેછે. સવારીની કશરતનો તરીજો લાભ એ છે કે ઘોડા જેવું ઉમદા, અમીરી ખવાશનું જાંનવર જેના ઉપર એ કશરત થાયછે તે જાંનવર પોતેજ પોતાના મરોરથી, પોતાની સોભાથી, પોતાની લટક ચાલથી, પોતાની તાબેદારીથી બેસનારને ખુશી ઉપજાવેછે, બલકે પેઆર અને બીજા ખુશ મીજાજ ઉસકેરેછે.

એતો બાજી કશરતો સાથ સરખાવતાં સવારીની કશરતના ખાશ ફાયદા થયા, પણ એ બદનને પોતાને ખરો કશરત શું થાયછે, તે પણ જરા જણાવવું જોઈએછે. સવારીની કશરતમા આખાં બદનને ગતી મળેછે, પણ અગત કરીને બદનના ઉપલા ભાગોને તેમા વધુ કશરત પડેછે. બરડો, થાપો, છાતી, ગરદન તથા હાથને એ કશરત તસે સારો માહાવેરો પડેછે. એ ભાગો રગડીને મજબુત તથા કુવતમંદ થાયછે અને તેમના બાહેરના ગોટલાં તેમજ અંદરના અવીઅવોને સારી શકતી વરેછે. આ કશરતમા દમ જલદી ચાલેછે, લોહી જલદી ફરેછે, દીલની ગરમી વધેછે, પરસેવ સારોપડે છુટેછે અને ચરબી જો વધારે હોયતો તવાયછે. એ ૫ છલાં કારણને લીધે, જેઓ વધારે ફરબે હોય તેઓને સવારીની કશરતની અગત કરીને ભલામણ કરવામા આવેછે. સવારી તરેહવાર ટપની હોયછે, પણ કોઈબી ટપની એ કશરત બાંનુથી નહીં બને એવી નથી. અગત કરીને ઘોડાના ચારે પગે દોડવાની કશરત ("ગાલપ") મા ગોયા એક પાલખીમાં આરાંમથી જતા હોઈએ તેમ લાગે છે. આ કશરત લગાર મેંઘી છે અને સઘળી બાંનુઓથી તેટલા માટે બને એવી નથી, પણ જેઓથી બને, જેઓને મવસર હોય, જેઓ પાસ ઘોડાબી પઈસા હોય તેઓમા આ કશરતનો શોખ વધવાની અમે ઘણી આરજુ રાખીએ છઈએ.

રગતપીતનો રોગ.

માણસ જાતને થતાં દુખદાએક અને હરામના દરદોમાં એક આ રગતપીતનો રોગ છે. એ દુખે હમણાં આપણા શેહેરમા લગાર વધારે ધેઆન ખેંચયું છે, કેમકે આપણી ટાપુના પંકાયલા તબીબ ડાકટર ભાઉ દાજી તરફથી એવું જાહેર થયુંછે કે તેઓએ આ ભયંકાર દરદનો ઉપાય શોધી કાહાડયો છે. જેમ કોલારામાં તથા બીજાં ઘણાક દરદોમાં ચોકસ ઉપાય કરવાને વઈદક શાસ્ત્ર આટલાં બધાં પોતાના બળ છતાં હજી નીશફળ થાયછે, તેમજ આ રગતપીતના રોગ ઉપર હજી સુધી કોઈ પણ ચોકસ ઈલાજ ચાલી શકતો નથી. જુદી જુદી વખતે જુદા જુદા વઈદો તરફથી જુદા જુદા ઉપાયો આ દરદને માટે થોડા કે ઘણી સીફારસ સાથે જાહેર કરવામા આવેછે, પણ બીજાઓ તેના ઉપર બેવીસવાસપણે જુવેછે. કોલારા ઈઆ બીજા દુશટ મરજીનો મીશાલે આ રોગ કાંઈ દરદનો તતકાલ અંત આણનો નથી. એ દરદ ઘણાં વરસો સુધી ચાલેછે અને પોતાના શેકારને જીંદગી ભોગવવા દીએછે, તોપણ એ દરદ પોતે સાજું નહી

થાય એવું ગણાતું આવયુંછે અને તેનુ દુખ એટલું બુરૂં છે કે જેબી ઘણી એનો ઈલાજ બતાવે તે માંણસ જાત ઉપર એક મોટો આસીરવાદ બખશે અને મોટો ઉપકાર કરે એટલો તેનો ગુણ જાણવામા આવેછે. ડાકટર ભાઉ દાજી પોતાના એલાજ ઉપર ઘણો વીસવાસ રાખેછે અને કેટલાક દરદીઓ તેથી પોતાને આરામ થયલો જણાવેછે. પણ જાંહાં સુધી એ ઈલાજ છુપા રહયાછે, તાંહાં સુધી તેમની ખુબી ચોકસ પુરવાર થતી નથી.

અગત કરીને એશીયાખંડના લોકોમા રગતપીત વીશે ઘણો ભય ચાલેછે અને તે પુરાતન વખતથી છે. અસલી જમાનાઓથી આ રોગ ખાકી માણુશ જાત ઉપર વારશા દાખલ ઉતરયોછે અને તે એટલી દરામની સુરતે માણુશના બદન ઉપર પરગટ પડેછે કે છેક તે વખતથી તેના તરફ મોટો ધીકાર બતાવામા આવેછે. એક મરકી અથવા એક આફતથી જેમ લોકો દરે તેમ આ રોગ વીશે અસલના લોકો દર બતાવી ગયાંછે અને ગોયા એ રોગ કાંઈ પરજા તરફનો અપરાધ હોય અથવા કોઈ અપરાધની સજા હોય તેટલા ધીકારથી અસલના લોકો તેને ગણી ગયાં છે. બાઈબલ અને બીજાં અસલી ધરમ પુસતકોમા એ રોગને ઘણા બીહામના આકારમા મેળયોછે અને રોગવાલાં માણશને મંડલીથી દુર કરવા, તેને નહી અડકવા અને તેની આગલથી નાહાસી જવા જેટલો દર બતાવેલો છે. જારેબી માણસોને શરાપ દેવો હોય તારે કોહોર અને રગતપીતના શરાપ આપવામા આવેછે. કોઈવાર એ દરદીઓના એકઠા આખા ટોલા દેશ બાહાર જઈ વસેલા જણાયલા હતા. આજના વખતથી એ રોગના ભોગ જે ઘણાખરા ગરીબો હોયછે, તેમને હેલાએદી હાસપીટાલ મધે રાખવાની ભલામણ કરવામા આવેછે.

પણ આ રોગ સંબંધી આગલો ધીકાર હાલના વખતમા ઘણો ઓછો થયોછે. તેવાતો રગતપીત સંબંધી હાલના જમાનાની વધારે સારી સમજને લીધે હોય અથવા એ રોગ હાલના કરતાં અસલ કાંઈ વધારે જબુન આકાર પકડતો હોય. પેહેલી અટકલ વધારે ખરી છે. રગતપીત વીશેની સમજ જો કે પુરતી નહી તોપણ સારી વધીછે. માણસ સમજવા લાગુંછે કે આપણ દરએક જણ ખામીવાલાં છઈએ અને આપણું ફાંની તન કાંઈને કાંઈ છુપાં દરદને આધીન છે. માટે એક ખુદરતી દરદને ખાતર આપણાજ સરખા એક ભાઈબંધને હીનવો તે આપણે પોતાને હીનવા બરાબર છે. એવા આપણા ભાઈબંધ ઉપર તો આપણી વધારે દયા લાગવી જોઈએ, તેના દુખમા આપણે વધારે ભાગ લેવો જોઈએ, તેની આપણે વધારે માવજત કરવી જોઈએ. રગતપીતના દરદીને સારો ખોરાક, સારી હવા, સારાં કપડાં, તનની સફાઈ વગેરેથી ઘણો ફાયદો થાયછે અને આજના વખતમા વઈદક શાસ્ત્ર એટલું પણ શીખાડેછે કે જો એ રોગ શરૂઆતમા હોયતો ચાંપના ઉપાયો, પરહેજી અને સફાઈથી તે દુર વટીક થઈ શકેછે આ અનુભવ પછે જો માણસ આગળા વેહેમને વલગી રહી આ માઠાં ભાગ્યેગના દરદને હીનેતો તે પાપી ઠરેછે અને ખોદાતાલાને અપમાન કરેછે.

રગતપીત માતર એક ચામડીનો રોગ છે અને તેનું મુળ બગડેલું લોહી છે. "ઈસકરાફોઉલા" નામની બદનની દરદી હાલત, જે દરદી લોહી અને બદનના બાંધાની નબલાઈ સાથ નીશબત રાખેછે અને જે હાલતમાથી ખહી તથા બીજાં તેને મળતાં દરદો થાયછે, તેજ હાલતનું એક પરોનામ રગતપીતછે. બદનને પુરતી પુશટી નહી મળે, ખોરાક પુરતો નહી હોય અથવા હોવા છતાં તે સારી પઠે જરપત થઈ લોહીને પોશન નહી કરે તેથી લોહી બગડેલી અને રોગીશટ હાલતમા રેહવા પછે રગતપીત ઉતપન થાયછે. તેમજ મેળું શરીર, મેળાં કપડાં, તથા બીજી ગલીચીથી પણ લોહી બગડીને આ રોગ થઈ આવેછે. ઘણા મુફલેશ લોકો, જેવા કે ભીખારી, ફકીર ઈતીઆદીમા એ રોગનો ફેલાવો વધારે જોવામા આવેછે, તે એટલાજ શબબથીછે. પણ બીજા હાથ ઉપર કેટલીકવાર સારી હાલતવાલા તવંગરોમા પણ એ રોગ નજરે પડેછે, તે અલબતાં ગરીબાઈ અથવા અધુરા ખોરાક સીવાએ બીજા શબબોથી લોહીનો બીગાડ થવાથી હોયછે. એ રોગ વલી હોધે ઉતરતો છે, મા બાપને થયો હાયતો બચાંને પણ થાયછે. કોઈવાર રસી લાગવાથી એ રોગ બીજાને થાયછે, પણ તોબી તેને ઉડતા રોગમા ગણવાને ઘણા ડાકટરો ના પાડેછે.

હવે લોહીમા બીગાડ થવાથી આ રોગમાં બદન ઉપર શું ફેરફાર થાયછે ? ઉપર કહયું તેમ એ ચામડીનો રોગ છે અને તેનુ ઘણ ખરૂં દુખ સઘલું બદનની બાહેરથી શરૂ થાયછે; એ રોગ ૧૫ થી ૩૦ વરસ શુધીનો વએમા વધારે થાયછે અને કોઈ વખત માતર બે ચારતો કોઈવાર ૨૦ વરશ શુધી તે જારી રેહછે. કેહછે કે ઓરત કરતાં મરદમા તે વધારે યાયછે અને દેશના માહેલા ભાગ કરતાં કોસટાઓ ઉપર તેનો વધારે ફેલાવો હોયછે; એ સઘલી હાલતમાં તેની મુખીઅ અસર ચામડીને લગતી પતલી ઝીલી ઉપર થાયછે. ચામડીનું એકજ પડ નથી. એમા જે પતલું ઝીલીનું પડ છે, તે આ રોગમા શખત થાયછે અને તેના નોહના નાહના છુટા કકડા બંધાઈ અથવા ગંઠાઈ જાયછે અને એકેકની ઉપર એ સુકા ગાંઠ એકઠા થઈ માણસની ચામડી માછલીના ભીંગરાં જેવો આકાર પકડેછે. રગતપીતથી ચામડીમાં થતો પેહલો ફેરફાર એ છે, પણ તાર પછે તે ઘણો દરામનો આકાર પકડેછે. ચામડી કોઈવાર સુજીને તે પર ગાંઠ અને ટેકડા બંધાયછે અને કોઈવાર રંગ બદલાઈ ચામડી સુહુન મારી જાયછે. આ પછે એ રોગ જે ભયંકાર દેખાવ પકડેછે તે જાંણીતો છે અને તેનું અતરે બેઆન કરવાનું દરૂસત નથી. એટલુંજ કે તેમા શેવટે બદનના ભાગો ખરી જાયછે અને અતીશય પીડાકારીથી દરદી મરણ પામેછે.

અલબતાં આવા એક રોગમા સંભાલ અને જતન ઘણીજ જરૂરની છે. એને માટે ચોકસ ઉપાય નથી, તોપણ વઈદો જે ઉપાય ફરમાવેછે તેની મતલબ એ રોગમા બદનના માહેલા બીગાડને સુધારવાની છે. લોહી તથા બીજા માહેલા પરવાહોની અપવીતરાઈ દુર કરવા, ખોરાકને બરોબર પચતો કરવા, અને ચામડીની ખોહેલી શક્તી તેમા પાછી લાવવાની મતલબ ધરાવનારી દવાઓ આપવામા આવેછે. એટલા માટે ગરમ પાંણીએ નાહાવું, કઉતીની દવાઓ,

કશરત, અને ચામડી નુછવાના બરશ વગેરેની મુખીઅ મદદ લેવી પડેછે. જેમ બને તેમ તાજો અને પુશટીકારક ખોરાક, તેમા મુખીઅ કરીને ગોસત; દુધ, માખણ, ઘી, ઘઉં, ઍડાં અને પટેટા વગેરેની માવાદાર તરકારીની ભલામણ કરવામા આવેછે. તીખી, ખાટી, વીસરી, ઘણી મીઠી, વાસી અને કેફી ચીજોની શખત મના કરવામા આવે છે. બીજી જે ઘણી મોટી જતન આ દરદીમા જોઈએછે તે સફાઈનીછે. દરરોજ અંગને ગરમ પાણીએ સાફ કરવું અને દરરોજ સોજાં કપડાં બદલવાં એ વગરતો ચાલેજ નહી. તેમજ વળી આ રોગના માણશને કસરત પણ જરૂરનીછે અને કસરત વગર પણ ઉપલી સઘલી જતન ફોકટ છે. ઘણી શખત કસરતની કાંઈ જરૂર નથી, પણ દરરોજ સહવાર સાંજ ચાલવાની કસરતનેતો દરદીએ પડતી મેળવી નહી જોઈએ. આવી પરહેજી અને જતન ઘણી મુદત સુધી જરાબી અટકવા વગર જારી રાખવાથી રગતપીત શરૂઆતમા હોયછે તો તદન દુર થાયછે અથવા કોઈવાર તે વધતો અટકી પડેછે.

માહારાંણીને રેહવાનો એક મેહેલ.

શ્રી બોધની વાંચનારી બાનુઓ આગલ ગયા અંકમાં લંડન શેહેરના રઈએતના એક મેહેલનું ચીતરં તથા બેઆન આપયું હતું; હવે આ અંકમાં લંડનની આગલ માહારાંણીજીના એક મેહેલનું ચીતર અને બેઆન આપીએ છઈએ. તે મેહેલને બાંધતાં ૧॥ કરોર રૂપીઆનો ખરચ લાગો હતો. આ મેહેલને બાંધતાં નહી પણ તે બંધાવા પછે આજસુધી તેને ફકત સમારતાં ૧ કરોર રૂપીઆ લાગા છે. તે મેહેલનો એક ભાગ ૯૦૦ વરસનો જુનો હતો; આ મેહેલ પેહેલો બાંધયાને ૮૦૦ વરશ થયાંછે. તે પારલામેંટનો મેહેલ હતો, આ વીંડસર કાસટલનો મેહેલ છે. માહારાંણીજી જારે લંડનમા રેહછે, તારે આ મેહેલમો ચોકસ મોસમપર ઉતારો કરેછે. જો કે તે મેહેલ છે તોપણ તેને કીલલા (કાસટલ) નુ નામ આપેલુંછે, અને મેહેલના જેટલી ખુબસુરતી છતાં ખરેખર તેમાં કીલલાના જેટલી મજબુતી પણ છે. જો કે મેહેલ તરીકે તેમા રેહવાયછે, તોપણ કીલલા તરીકે તેમાં બચાવ કરી શકાય એવી રીતે તેને બાંધયોછે અને વલી જારે અગત પડે તારે કામ લાગે તેવી સારી હાલતમા તેને રાખયોછે. પણ આજ ઘણા જમાના થયા એ મેહેલ કીલલા તરીકે ખપમાં આવયો નથી અને ખોદા તેનો એ ચહડતો સેતારો જારી રાખે !

લંડનથી ૨૧ માઈલ દુર વીંડસર નામનું ગામ આવેલુંછે, તે ગામમા આ મેહેલ બાંધયોછે. વીંડસરથી આસરે ૪ માઈલને તફાવતે ટેમસ નદી ઉપર "માગનાચારટા" નામનુ ટાપુ છે, એ નામ તેને "માંગનાચારટા" ("માહા ભારત ખત") ઉપરથી મલયુંછે, કે જે સનદ ઉપર સને ૧૨૧૫ માં સહી કરવાની ઈંગલંડના રાજા જાનને ફરજ પાડવામા આવી હતી, અને જેથી ઈંગરેજોને છુટાપણું મલયું હતું. તે ખત આવક ઉપર થવાથી તેને એ નામ આપવામા આવીઉંછે. આ ગામ પડોશમા પાંચ માઈલ ઉપર "વરજીનીયા વાટર" નામની એક બીજી જગાને માટે પણ જાણીતું થયલુંછે, કે જે જગા ઉપર નાલાં હોનરથી બનાવેલાં નાલાં, ખડક, વગેરેથી ખુદરતને મલતો પણ ઘણો ખુશનુમા દેખાવ આપવામા આવયોછે. વલી એ વીંડસર ગામમાં એક મોટું અને નામીચું જંગલ આવેલું છે, કે જેનો ૧૮૦૦ એકરનો વીસતાર છે. એ રણમાં મુખીઅ ઓકના જાહાડ છે.

આ વીંડસર ગામમાં જંહાંથી ટેમસ નદી વેહેછે, તેની નજદીકમાજ ઉપલો વીંડસરનો મેહેલ બાંધેલોછે. આ મેહેલમા દાખલ થવા આગમચ તેનો જે બાગ આવેછે, તે ફકત બાગજ ૫૦૦ એકરનો વીસતાર ધરાવેછે. એ ઉપરથી તેમજ એ મેહેલને બાંધવાનો નહી પણ ફકત તેની મરામતનો ખરચ જે રૂ૧) કરોરનો ગણાયછે તે ઉપરથી આ મેહેલ કેવો નામીચો હોવો જોઈએ તેનો પુરતો ખેઆલ પણ મનમા ઉતરયે નહી. એ મેહેલેનો દેખાવ બાહેરથીજ ગંજાવર લાગેછે. તે દુરથી હવામાં એક મસ મોટી જગા રોકનારી હવેલીનાં જેવોછે, અને તેના બુરજો તથા કંગુરા ભારી ઉંચાઈએ વાદલાંઓ સાથે વાત કરતા હોય તેમ દબદબાથી ઉભેલા દેખાયછે. ઉપલાં ચીતરમાં એ મેહલનો માતર એક છેડા તરફનો દેખાવ ચીતારયોછે, પણ તે કાંઈ તેની ઘટાનો ખેઆલ મનમા ઉતારવાને બસ નથી. એ મેહેલ છેક ૮૦૦ વરશ પર "વીલીઅમ ધી કાનકરર" રાજાએ બંધાવયોછે, તાર પછે તેમા ઘણા ફેરફાર થતા આવયાછે, પણ સઉથી મોટો ફેરફાર તેમા માહારાંણી વીક્ટોરીયાની આગમચ થઈ ગયલા રાજા ચોથા જારજે કરયો હતો.

આ મેહેલમાં લંડનથી ૧ કલાકમાં રેલવેથી જવાયછે, જેથી તે લંડનમાજ હોય તેમ લાગેછે. એ મેહેલમા ઘણાંક શુંદર દીવાનખાનાંઓ છે, જેમાના મુખીઅઓનો થોડોક હેવાલ હીઆં ઉતારીએ છઈએ. "સેંટ જારજીસહાલ" નામના દીવાનખાનામા નામદાર રાંણી પોતાના ઉમરાવોને નાઈટના ખેતાબનો ચાન પેહેરાવેછે. એ દીવાનખાનુ ૨૦૦ ફુટ લાંબુ અને ૩૪ ફુટ પોહલું છે. હીઆં રાંણીને માટે શુંદર તખત છે, તથા તેની દેવાલ ઉપર ઈંગલંડના આગલા પાદશાહાઓની તસવીરો તેમજ આગલા નાઈટોનાં નામ અલમત વગેરે લટકાવયાછે. નામદાર રાંણીને મલેલી કેટલીક કીમતી ભેટો પણ હીઆંજ મેલીછે, જે મધે ટરાવનકોરના રાજાએ મોકલાવેલી શુંદર

અંમારી, પાલકી તથા ગાડી, તથા ટીપુસુલતાનના વખતની એક ટોપ આ દીવાનખાનામા ગોઠવીછે. જારે માહારાણી ખાંનુ આપેછે, તારે આ દીવાનખાનામા ખાનુ થાયછે, અને પાસે એક મોટાં તથા શુંદર દીવાનખાનામાં "બાલ" થાયછે, કે જેની સઘલી દેવાલ નાદર તસવીરોથી ભરેલા છે.

વીંડસર કાસટલનુ એક બીજું મોટું દીવાંનખાનુ તે છે કે જેમા માહારાંણી સાહેબ લોકોની મુલાકાત લેયછે. તેની સીલીંગ, જે ઉપર ફરેશતાઓ વગેરેની તસવીરો પાડેલીછે, તાંહાંથી તે તેની જમાન સુધી સઘલા ભપકા અને સણગારમા કશી મના નથી. તેની દેવાલ ઉપર "ગાબલીન" જાતના ભરતના રોણકદાર ચીતરો છે. તેની પાસેના એક ઓરડામાં રંગીન કાચ ઉપરની તસવીર છે. એક દીવાનખાંનુ આખું "વાટરલુ" નામનુ છે. "વાટરલુ"ની નામીચી લડાઇ કે જેમાં, ઈગરેજ બચાએ આખાં યુરોપને ધુજાવનાર નેપોલીઅનને શીકસત ખવાડી હતી, તે લડાઈની વખતના સઘલા પાદશાહાઓ, સરદારો, વગેરેના ચીતરો આ દીવાનખાનામાં છે જે મધે તે લડાઈ જીતનારા નામાંકીત ડયુક આફ વેલીંગટનની ફતેહના પોશાક સાથની તસવીર છે. "શાહાજાદી" ને નામનુ દીવાનખાનું વલી જુદાજ ઠાઠથી દીપેછે.

"ગારડ" ના દીવાનખાંનામાં સઘલી લડાએક નીશાનો ભરીછે. વેલીંગટન અને નેલસન જેવા ઈંગરેજ સુરાઓના બાવલાં તથા આખાં બખતર સાથના મોટા આકારો હીઆંછે, નેલસનનુ બાવલું તેનાજ વાહાણના ડોલ ઉપર ગોઠવેલુંછે તથા તેનો આજુ બાજુએ પંજાબની લડાઈમાં જીતેલી ટોપો છે. આજ મેહેલમાં રાંણીનું રૂપાંકામ બે ઓરડાઓમાં ગેઠવયુંછે અને એ ઓરડા આગમા નહી બલે એવી રીતે બનાવયાછે, એ ઉપરાંત "વીંડસર કાસલ" માં બીજા ઘણા ઓરડાઓ છે. એકેક ઓરડાને ચોકસ જમાનાનુ નામ આપી, તે ઓરડાની બાંધણી તેજ જમાનાની રાખીછે, તથા તે ઓરડાનો સણગાર પણ તેજ જમાનાની ઢપમા કરયોછે, જેથી આ મેહેલમા આગલા વખતના ઓરડાઓનો ગોયા એક સંગરહ કરયોછે. આ મેહેલનો પેહલ વેહલો દાદરજ, તે ઉપરના બાવલાં તથા હથીઆરોના સણગાર સાથ અતોશય ભપકો મારેછે. મેહેલના છેક ઉપરના મજલાપરથી બીજું ૧૦૦ પગતી ચહડવા પછે છેક ઉપરના બુરૂજપર જવાયછે, જાંહાં અસલ રાજદુવારી કેદીઓને રાખતા હતા. આ મેહેલને લગતુ એક ખાશ દેવલ જુદું બાંધેલુ છે.

લોહડાં ઉપર "લોહરાં."

સ્ત્રી બોધના એક છેલા અંકમા "કોરીની કાંહાંની" એવાં મથાળાં હેઠલ ચીનાના કોરા પેહલવેહેલી યુરોપમા દાખલ થઈ તારે તેના ઉપર કેવી કાહાંની વીતી હતી તેનું બેઆન આપવું હતું. હવે આ અંકમા એવીજ રીતે લોઢાં ઉપર વીતેલા ગજબ અને કાંહાંનીનું થોડુંક દાસતાન આપીએ છીએ, જે વાંચનારી બાંનુઓ કહવા વના રેહશે નહી કે લોહડાં પરખો થોડાં "લોહરાં" પડયાં નથી. આજે દુનીઆંના ઉદયોગમા લોઢાંએ મોટો ભાગ લીધોછે. આપણી જમાદાંના સાથ લોઢું જોડાયલુંછે. દરએક કામમા લોઢાંનો ખપ પડેછે. લાકડાં કરતા લોઢાંનો ઉપયોગ વધતો જાયછે. ખાવા, પીવા, પેહેરવાના હોનરોમા—ખેતીવાડી, મુસાફરી ઇઆ રેહેવા કરવાના ઉદોઓગોમા જાંહાં જોઈએ તાંહાં લોઢાનું કામ વધતું જાયછે. એક ઝીણા ખીલાથી તે મોટાં બાઇલરો અને બાફના સાંચા લોઢાંના બનેછે. મનવારો અને વાંહાણો લાકડાંને બદલે લોઢાંના બનેછે. ટુકમા આજને કાલતો લોઢું ઉદોઓગનો રાજા છે અને આ જમાનાને "લોઢાંનો જમાનો" કેહછે, પણ એ માહ કીમતી વસતુનો આટલો ઉપયોગ સેહેલ સહુજે થયો નથી. ફકત ઈંગલંડ દેશનો દાખલો લઈશું તો જણાશે કે તાંહાં કારખાંનાનો ઉદયોગ કેટલો બધો વધયોછે, તો પણ તાંહાં વટીક લોઢાં ઉપર થોડાં "લોહરાં" પડયાં નથી.

સાધારણ વીચાર હેવોછે કે ઈંગલંડમા રોમન લોકો ચહડી આવયા, તે વખતથી લોઢાંની ખાન ખોદવાનો ઉદયોગ ચાલતો હતો. એ ખેઆલ ખોટો છે. છેક પાછલા જમાના સુધી લોઢાંના ઉદયોગની એ બળવંત દેશમા નવાઇ હતી. તે હીઆંસુધાં કે ૩ જા એડવરડ રાજાના ખજાનચીખાંના મધેની તપીલા, કહડા વગેરે લોઢાંના વાસણો પાદશાહી ઝહવેરાત લેખે નોધેલાં હતાં. ઈસપાંનીઅરડ લોકો જે વખતે જાહોજલાલીમા હતા, તે વખતે "આરમેડા" ના લડાએક કાફલામા ઈંગલંડના લોઢાં કરતાં સપેન દેશના લોઢાંની વધારે કીમત ઉપજી હતી. ૧૪ મી અને ૧૫ મી સદીમા સપેન તથા જરમની દેશોથી લોઢું ઈંગલંડ આવતું હતું. તાર પછે સુવીડન દેસે એ બાબે મોટાઈ મેલવી હતી અને છેક ૧૮ મી સદીની અધવચ સુધી ઈંગલંડમા ખપતાં લોઢાનો પોણો ભાગ સુવીડન દેશથી આવતો હતો. એ રીતે જોતાં લોખંડી ધંધામા ઈંગલંડે હાલ જે બુજરગી મેળવી છે તે માતર તરતની અને થોડા વખતની છે. ઘણું તો એક સદીમા ઈંગલંડ દેશના લોઢાંના કારખાંનાઓએ આટલી બધી અરસાઇ મેળવીછે.

લોઢાંનો ઉદયોગ ઈંગલંડમા આટલી લાંબી મુદત સુધી પડતો રેહેવાના શબબ દાસતા છે. લોઢું ખાનમાથી ખોદવા પછે તેને ગાડવાની ભઠીઓમા આગલા વખત ઉપર લાકડાંનો ઘણો ખપ પડતો હતો. લોઢાંનો એક લાથો બનાવા મારે હાલ જેટલો કોલસો ખપેછે તે કરતાં ચાર ઘણું લાકડું ખપતું હતું અને લોટાંના "બાર" બનાવા પાછળ કોલસા કરતાં સાત ઘણું વધારે લાકડું જોઈતુ હતું. એકતો આગલા વખતમા કાંઈ રેલવે નહી હતો, તેમજ વળી ઈંગલંડના જંગલો થોડાં એટલે લોઢું ઉપજાવાના ઉદીઓગમા આ લાકડાંને લીધે મોટી અગવડ થતી હતી. લોઢાંની ભઠી જંગલોની નજદીકમા બધવી પડતી હતી, પણ જાંહાં બી એ ભઠીઓ બંધાતી તાંહાં થોડાં વરસમા આખું જંગલને જંગલ કપાઇને સફા થઈ જતું હતું. લાંબહુરસટના જંગલમાંથી દર અઠવાડીએ માતર પાંચ ટન લાકડું કાપતાં બી દર વરસે બે લાખ મોટા ભાડાંનો ખપ થતો હતો. એ મરપાંણું લેતાંનો કેંટ, સરરે અને સસેકસ નામના પરગણાઓમાના મોટાં રણ તદન નાશ પામવાનો વખત આવયો

હતો. ઘણીખરી લોટાંની ભઠીઓ એ જંગલો આગળ બાંધી હતી અને તેથી ઈંગલંડના એ મોટાં જંગલોમા કોરાડીનો ખુબ મારો પડયો હતો.

પણ જંગલોનો નાશ કરવામા ઈંગલંડને એક બીજી ધાસતી હતી. આગળી સદીઓમા ઈંગલંડ એક મોટું દરીઆવરધી રાજ હતું અને દરીઆઈ લડાઈમા તેની બરોબર બીજું કોઈ ગણાતું ન હતું. તેની એ સઘળી મનવારો લાકડાંની હતી, જેને લાકડાંના કીલલા કેહેવાને ઈંગરેજો મગરૂર હતા. ઈંગલંડની એ દરીઆવરધી મોટાઈને ટેકવી રાખવા માટે તાંહાંના નામીચાં લાકડાંના જંગલોને અનામત જાલવી રાખવાની જરૂર હતી; માટે લોટાંની ભઠીઓથી જંગલોનો નાશ જેવો માલમ પડીયો કે આ ભઠીઓ ઉપર બદનામી આવી પડી. લોટાંના કારખાંના ઈંગલંડની મોટી આફત અને શરાપની મીશાલે ગણાવા લાગાં અને જેમ બને તેમ એ કારખાંનાઓને બંધ પાડવા ઉપર દેશહીતકારી લોકોનું તથા સરકારનું ધેઆન લાગું. એટલા માટે ૧૬ મી સદીની આખરીએ ઘણાક ધારાઓ પસાર થયા, જેમા એક એવો હતો કે લંડનથી ૨૨ માઈલ સુધીના તફાવતમા કોઈએ 'લોટાંની ભઠી કાહાડવી નહી. આ હુકમથી સસેકસ ખાતેના ઘણા કારખાંનાઓ બંધ પડયાં. ૧૭ મી સદીમા ઈંગલંડ મધે જે માહોમાહેની લડાઈ ચાલી, તે વખતે પાદશાહી ટોલીવાળાઓના સઘળાં લોટાંના કારખાંનાઓનો નાશ કરવામા આવયો, પણ તેથી કાંઈ તે વખતે ધણીઓ સીવાએ બીજાઓ દલગીર થયા નહી. તે એટલે સુધી કે પાદશાહી પાછી ચાલુ થવા પછેબી સરકારે પોતે રાજની તરફના મોટાં લોટાંના કારખાંનાઓને ઉપલીજ ધાસતીને લીધે બંધ કરયાં.

એ વખતથી ઈંગલંડનો લુહાડનો રોજગાર તદન બંધ પડતો ગયો. સને ૧૭૪૦ મા આખાં ઈંગલંડ દેશ મધે સઘળી મળીને માતર ૫૯ ભઠીઓ હતી, જેમાની માતર ૧૦ ભઠીઓ સસેકસના મુખીઅ મથક ખાતે હતી. થોડાં વરસ પછે સસેકસમા એક પણ ભઠી રહી નહી અને એ કારખાંના બીસમારં થઈ ગયાં. લોહાડના હથોડાનો રાત દીસ જે આવાજ ચાલતો હતો તે ચુપ થઈ ગયો; ભઠીઓના આતશ બુજવાઈ ગયા. ધમનના ફુંકારા બંધ પડયા અને તે પરગણું ખેતીવાડીની પોતાની આગળી હાલત ઉપર પાછું આવી ગયું. ભઠીઓને લગતા કેટલાક અભારાઓમા જવ વગેરેનો પાક ઉગાડયો; બીજા અભારાઓ આસપાસના બગીચાઓમા શુંદર સરોવર જેવા થઈ પડયા; અને બાકીની ભઠીઓના કુવા તલાવના પાંણીથી રેંહેંટ અને ચકીઓ ચાલતી થઈ. તાર પછે લોટાંનો ઉદયોગ પાછો સજીવન થયોછે, અને લોટાંનાં કારખાના તથા કારીગરીમાં ઈંગલંડે પેહેલી પદવી મેળવીછે. ઈંગલંડમાં કારખાંનાં એટલાં વધી પડીયાંછે કે જાંણે હજારો વરશથી એ ઉદીઓગ ચાલતો આવયો હોય. પણ ઉપલા હેવાલથી જણાશે કે માતર બે સદીનાખી એ ઉદીઓગ નથી. તે કેમ થયો તેની તપાસ બીજા અંકમા કરીશું.

લો કો.

ટારટાર લોકો.

એશીયાખંડના મધીઅ ભાગનો મોટો મુલક જેને આપણ ટારટરી કહીએ છઈએ અને જેને તાંહાંના લોકો તુરકસતાન કેહેછે, તે દેશના લોકોની તપાસ ઉપર હવે આપણ આવીએ છઈએ. પારસીઓની પેહેલી પાદશાહાત એ દેશના એક ભાગ ઉપર હતી. જમશેદ અને ફરેદુન પાદશાહુઓના રાજ હીઆં થઈ ગયાં હતાં અને જરતોશત પેગામબરે પોતાની દીન પણ એ દેશમા જાહેર કીધી હતી. હીઆંથી હેઠલ ઉતરી આવતાં મીડીયા અને ઈરાંનના રાજયોને આપણા પુરાતન વડવાઓએ પાયો નાખયો હતો. પણ વલી તે બાકતરીયાની પાદશાહાતને દુખ આપનારા તુરાનીઓ, જે ઈરાંનની પાદશાહતની વેલા "સાઈથીઅનસ" ને નામે ઓલખાતા અને જે પાછલથી "તુરાંની" ગણાતા હતા તેઓની અસલ ભુમી પણ એજ મુલુકની ઉતરે હતી, અને આજેબી સર અલેજાંડર બરનસ આપણને કેહછે કે બોખારા શેહેરની હાલની તવારીખમાં પણ "અફ્રાશીઆબના મશહુર નામ" સાથ એ પુરાતન શેહેરને જોડવામા આવયું છે. આ ટારટાર લોકો તે ઈરાંનીઓના દુશમન તુરાનીઓ છે અને અસલ તુરાંનીઓની જે આદત અને ખવાશ હતા તે આજે એ ટારટાર લોકોમા જલવાઈ રહયાછે.

તુરકસતાન દેશ ઘણા બાગોમાં વેંહેંચાઈ ગયલો છે અને તે જુદા જુદા બાગો ઉપર જુદા જુદા ખાનોનો અમલ ચાલેછે. સમરકંદ, બોખારા અને બલખ શેહેરો, તેમજ યારકંદ, કાશધર, કોકંદ, કુદુસ, બદખશાન અને બીજા મુલુકો પણ એશીયાના એજ બાગમા ગણાયછે. તેમા વસનારા લોકો પણ ઘણી જાતમા વેંહેંચાઈ ગયાછે, મગર તે ઘણાખરા તારતાર અથવા તુરકસતાંનીના આખાં કુટુંબમા સમાયછે. બોખારા, બલખ વગેરે બાગના તારતારો ઉઝબેગને નામે ઓલખાયછે અને તે ઉપરાંત ટરકોમાન, અને બીજી જાતો અને તેના વીબાગો કરેલાછે. કેટલાકોના ધારવાપેરે તુરકોમાન નામ "તુરક ઈમામ" ઉપરથી નીકલયુંછે, પણ સર એ. બરનસના ધારવા મુજબ તુરકમી ઈઆને "ભટકતા" એ બોલ ઉપરથી મજકુર નામ નીકલયુંછે. તેઓ સરવે મહુમદીઆન ધરમ માનેછે. મહુમદના ખલીફો સાથ મલી જઈ મહુમદી પાદશાહાતનું બલ પેહેલ વેહેલું વધારનારા તેઓ છે, અને પછે તેઓમાથી હા

લના તરકી દેશનું રાજ યુરોપ અને એશીયાખંડ વચે ઉલું થયુંછે. ટારટાર લોકો હાલ ઘણી સવતંતર હાલતમાં છે, તોપણ તેઓ તરકી દેશના સુલતાનને માન આપેછે અને બોખારાનો મીર તે સુલતાનના ખેતાબોને માટે મગરૂર છે.

સુધ ટારટાર અથવા તરકોમાન ઉપર આવવા આગમચ ટારટરી દેશની નાહાની નાહાની સવતંતર કોમોની થોડી તપાસ લઈએ. બદખશાનના રેહવાસીઓને તાજક લોકો કેહેછે. તેઓ મંડળીઓમા રેહવાને ઘણું પસંદ કરેછે, અને પહરોણાગતના એટલા ખાએશમંદ છે કે બરનસ કેહેછે કે તેઓના મુલકમાં રોટી અને નાન વેચાતી મળતીજ નથી. આ લોકો બીજા ટારટારો કરતાં સુધરેલા છે, જોકે તેઓ મહમદીઆન છે, તોપણ જહનુનથી વેગલા છે. તેઓ ફારસી ભાશા બોલેછે, તથા કીરતારને "ખોદા" બોલથી પીછાંનેછે, અને એવું પણ કેહેવાયછે કે તેઓ અસલ ઈરાંની હતા, તથા ટારટારોનો તેમના ઉપર હોમલો થવા આગમચ તેઓ બળખની પારસી પાદશાહાતમાથી હીઆં આવયા હતા. બદખશાન અને યારકંદની વચે પામીર નામનો પાહાડી દેશ આવેલો છે, તાંહાંના ટારટારોને કીરઘીસ કેહેછે. તાંહાં હંમેશ પાહાડોપર બરફ રેહછે અને એટલી ઠંડી પડેછે કે કીરઘીસ લોકો આખાં બદનપરજ નહી પણ મોહડાં અને હાથો ઉપર પણ મેંઢાંનું ચામડું પેહરેછે. તાંહાં અનાજ ઉગતો નથી. કીરઘીસ લોકો સઘલા ગોસત અને દુધ ઉપર જીવેછે. તેઓ આટાનો ઉપયોગ પણ કરી જાણતા નથી અને જો તેમને લોટ આપયો હોયતો તેની રોટી બનાવતા નથી, પણ તેને પકવાનમા નાખીને ખાયછે. આ લોકો ભટકતા છે.

બદખશાંનની પડોશમા કાફરીસતાંનનો મુલક આવેલોછે. તેમાં વસનારા ટારટારો તેઓ બકરાંના કાલાં ચાંમડાં પેહરેછે, તે ઉપરથી તેમને "શીહાપોશ કુફરો" કેહેછે. તેઓ મહમદી ધરમને મળતો મજહબ પાલેછે, પણ બીજા મહમદીઆનો તેમને કુફર કેહછે. તેઓ હીંદુ કુશને લગતાં ઉંચાં પાહડી મુલકમા વસેછે અને તેઓ ઘણીજ જંગલી હાલતમાં છે. તેઓ રીંછ અને વાંદરાને ખાયછે, તીરોથી લડાઈ ચલાવેછે, તથા પોતાના દુશમનોનું માથાંનું ચામડું ઉખેડી કાહાડેછે. તેઓ અતીઘણી કેફ કરેછે તથા પોતાના દેશમાં સોનાંની ખાન મળી આવેછે તેના વાસણો બનાવેછે. કેટલાકો એ લોકોને યુનાની ઓલાદના ધારેછે. તેમની ઓરતો ઘરની બાહેર એટલું વહીતરૂં કરેછે કે હોળ ખેડવામા તેણીઓને બલદની મીશાલે જોતરવામા આવેછે.

યારકંદનો મુલક ટારટરી અને ચીનની સરહદ ઉપર આવેલોછે અને ચીનને તાબે છે. ચીનના ચીનાઓ તથા ટારટાર મુસલમાનો વેપારને માટે યારકંદ ખાતે ભેગા મળે છે કે જાંહાંથી એકેકની શરહદમા દાખલ થવાની તેમને રજા નથી. યારકંદમા ચીનાઓની વસતી ૫૦૦૦નીબી નથી, પણ આસરે ૧૨૦૦૦ ટારટાર કુટુંબો વસેછે, કે જેઓના હાથમા ચીનાઈ સરકારે રાજના હોધા રેહવા દીધાછે. તુનગાની નાંમના ટારટારો સીકંદરના લશકરની ઓલાદમા ખપવાનો દાવો કરેછે, પણ તે મુસલમાનો ચીનાઈ પોશાક પેહરેછે, તેમાથી યારકંદી લશકર બનેલુંછે. એ લશકર ૧૪ અને ૧૫ વરસના છોકરાઓમાથી ઉભું કરેછે અને બીજાં તેટલાંજ વરસ સુધી તેમની નોકરી લીધા પછે તેમને રજા આપવામા આવેછે. આ ટારટાર લશકરમા પરણવાની મના કરેલીછે અને જેઓ પરણેલા હોય તેઓને શેહેરથી ૧૫ મંજલ સુધીમા પોતાની બાયડીઓને લાવવાની મના કરેલીછે.

ટારટારોની કાલમક નામની એક જાત યારકંદ અને તેની આસપાસ વસેછે. તેઓના મોટાં માણસો પોતાની પીછાંણને માટે નવાઈ જેવી નીશાણી પેહરેછે. વડા તરીકે ઓળખાઈ આવવા સારૂં તેઓ પોતાની ટોપી ઉપર સાબરના સીંગડાં ખોસેછે ! જેમ એક ટારટારની પદવી વધતી, તેમ તે વધારે મોટાં ને સોભીતાં સીંગડાં પેહરેછે. યારકંદના ટારટારો બીજા મુસલમાનો કરતાં એક વાતે સુધરેલાછે અને તે એકે તેઓ પોતાની ઓરતો ઉપર જાપતી રાખતા નથી. તેમની ઓરતો મરદનો દોસત મળવા આવે તારે ઓરડામા બેસેછે, બુરખો પેહેરતી નથી, ઉંચી એડીના સોભીતાં બુટ પેહરેછે. તેઓના માથાનો પોશાક પણ શુંદર હોય છે અને તે ઓરતો પોતે ચેહેરે ઘણી ખુબસુરત છે. બોખારાના વેપારીઓ જારે યારકંદ આવેછે, તારે દરેક વેપારી ઉપલી જાતની એકેક ઓરતને ૧૫ કે ૨૦ રૂપીએ ખરીદ કરે છે, તેની સાથ પરણેછે, તેના ઉપર ઘણો પેઆર કરેછે, અને જારે તે વેપારી પાછો પોતાને વતન જવા નીકળે તારે તે મરદ ઓરત રાજીખુશીથી તથા પેઆર ભરી મુલાકાત લઈ છુટાં પડેછે. ટારટાર લોકો ઓરત જાતને ચાહેછે તથા કેટલાકોતો માન આપેછે. એવો એક ટારટાર પોતાનું ઘર છોડી પોતાના ભટકતા ધંધા ઉપર જતી વેળાની તેની બાયડી સાથની મુલાકાતનું એક ચીતર આ બાબતને મથાલે મેળયુંછે.

તરકોમાન જાતના સુધ ટારટારો આખું વરશ ભટકતા ફરેછે. તેઓની મોટી મગરૂરી એ છે કે "અમે કદી એક જાહાડ તલે અથવા એક રાજા તલે આરામ લેતા નથી." તેઓનો આ હેંકાર ખોટો નથી. વારી કે બાગ બગીચા જેવું કસું તેઓ સમજતા નથી. તેઓ કોઈબી રાજાને તાબે રેહેતા નથી. તેઓની આખી જીંદગી લુટ અને ખુન કરવામાં ગુજરેછે અને તેઓ ફરજંદોને પણ બચપણથી એજ તરબીએત આપેછે. તેઓનો એક બીજો હેંકાર એ છે કે "ઘોડેસવાર ટારટાર માંને કે બાપને ઓલખતો નથી." તેઓ છેક અસલી જમાનાથી દખણના દેશો ઉપર વખતે વખત ધસારો કરતા આવયાછે અને જંઘીસખાંન તથા તેમુરના છેલા દાખલા તેની ગવાહી આપેછે. એ ખરા ટારટારોની કુલે વસતી ૧॥ લાખ કુટંબની ગણવામાં આવેછે, પણ તેમાબી જુદી જુદી ગ્નાતો થયલીછે. તેઓ જોકે અસલના જેવા રહયાછે, તોપણ બીજી ગ્નાતો સાથ પરણવાથી તેઓના અસલ રંગ રૂપમા ફેરફાર થયોછે. તુરકસતાંની ટારટાર ઓરતની ખુબસુરતી આખાં એશીયાખંડમાં મશહુર છે અને ઈરાનના નામીચા શાહેર હાફેજની આ બેતો તેની સીફતમાં છે—

"અગર આં તુરક શીરાજી બદસતઆરદ દેલે મારા,
બખાલે હીંદુઅશ બખશમ સમરકંદો બોખારારા."

ઇઆને "અગરજો હું સીરાજની તે તુરકી ઓરતને મેળવી શકું, તો તેના રોખશારા ઉપરના એક તલને માટે સમરકંદ અને બોખારા શેહેરોની તમામ દોલત આપી દઉં." ટારટાર ઓરતની આ તારીફ ખરી હોય એમા

નવાઈ નથી, કેમકે આપણે વાંચયુંછે કે ટારટરી દેશમા રો કસાના નામની ઓરત સાથ સીકંદર જેવો જીહાંનશાહ પ રણયો હતો અને તેણે કબુલ કીધું હતું કે ઈરાનના પાદશા હા દારાંની રાંણી સીવાએ તેની આ ખાથુકની બરોબરની કોઈ ઓરત તેણે એશીઆખંડમાં જોઈ નથી.

ટારટાર અને ચીન દેશ વચે કાયદાસર અને માફક સર વેહેવાર ચલાવા માટે મજબુત તેમજ નવાઈ જેવા બં દોબસતો કરેલાછે. ટારટારોને ઉપર કેહેવા મુજબ ચીનમા દાખલ થવાનો હુકમ નથી, પણ જો અગતને સર કોઈને જ વું પડેતો તેના ઉપર તકેદારી રાખવા માટે ખાશ ટારટારો ની ચોકીઓ રાખીછે, તેને જાંહાં જવું હોય તાંહાંથી વધા રે આગળ જવા દેતા નથી, તેનું કામ પુરૂં થતાંજ તે જે ર સતે આવયો તેજ રસતે તેને પાછો જવાની ઉપલા ચોકીવા ળાઓ ફરજ પાડેછે. વળી ચીન મધે દાખલ થનારા દરએક ટારટારની આ ચોકીઓ મધે તસવીર ઉતારી લીએછે તથા તેમની નકલો બીજી ચોકીઓમા મોકલેછે કે જેથી તે ટાર ટાર આડો ફારેતો પકડાઈ આવે. યારકંદથી વંજાર સાથ પીકીન જતાં પાંચ મહીના લાગેછે, પણ ખાશ દાક કાહાડયો હોયતો ૨૫ દાહાડા લાગેછે, અને અગતને વખતેતો ૧૫ કે ૧૦ દીવસમાંબી કાસદ જઈ પુગેછે. એટલા માટે આખે રસતે દર ૮ કે ૧૦ માઈલે ઘોડા બદલવાની ચોકીઓ કરેલી છે અને એક કાસદને બીજા કાસદ સાથ વાત કરવાની પ ણ મનાઈ છે. વળી આ દરએક ચોકી આગળ લાકડાંની મોટી ચેહ તઈઆર રાખેછે અને જારે કોઈ બલવા કે બી જા બખેડાની ખબર પોંહોંચાડવી હોય તારે આ ચેહ સલ ગાવાથી પીકીન ખાતે જલદી ખબર પોંહોંચેછે. એક ચોકી વાળાએ ચેહ સલગાવી, તો બીજો ચોકીવાળો જોઈ શકેછે અને પોતાની ચેહ સલગાવેછે, તેને જોઈને તરીજો આગ લ ગાડેછે અને એ પરમાણે આગ લગાડતાં લગાડતાં ચીનના, પાએતખત સુધી ખબર પોંહોંચાડી શકાયછે !

નડી—ગલામાનું વાજું.

માણશના પેટમાં ખોદાતાલાએ શું શું અવીઅયો મે લેલાંછે કે જેથી તેના બદનનો સાંચો ચાલેછે, તેની તપાસ પુરી કરવા પછે આપણ માણશની છાતીની તપાસ ઉપર આવીએ છઈએ. છાતીની બીના કાંઈ ઓછી જાંણવા જોગ ઇચ્મા રસીલી નથી, કેમકે છાતીના આ હાડ પીંજરાં ની અંદર ચાલતો સાંચો પેટમાના સાંચા કરતાં થોડો અ જાએબ જેવો અને કરામત ભરેલો નથી. પેટમાંનો સાંચો ઘણું કરીને ખોરાકને પચાવી તેમાંથી લોહી બનાવાનું કામ કરે છે, છાતીમાનો સાંચો તે લોહીને દોડાવા તથા તાજી હવા થી સાફ કરવાનુ કામ કરેછે. પેટમાં હોજરી, આંતરડાં, ક લેજાં, પીતો, બુકો વગેરે છે. છાતીમા ફેફસું અને "દીલ" એ મુખીઆ ભાગ છે, કે જે ભાગોની તપાસ આપણ હવે શ રૂ કરીશું.

પણ છાતીની અંદર તપાસ કીધા આગમચ એક અ ગતના સાંચા તરફ ધેઆન પોંહોંચાડવું જોઈએછે, તે છાતી અને મોહડાં વચેની નલી છે. જેમ મોહડાંમા લીધેલો ખોરાક હોજરીમાં જવા માટે ગલાંની અંદર પછવાડેથી એક લાંબી નલી ખોદાતાલાએ મુકેલી આપણે જોઈછે, તેમ જ એક બીજી નલી મોહડાંથી ફેફસાં સુધી જોડેલીછે, કે જે નલી વાટે ફેફસાંમા દમ લેવાની હવા જાયછે. એ રીતે ગ લાંમાં બે નલ મેલેલાછે. હોજરી સાથ જોડેલા નલને પછ વાડે અને ફેફસાંને લગતો નલ આગલ મુકેલોછે. પેહેલા ને "અનનાલ" કેહેછે, પણ બીજાને નડી કહીએ છઈએ. ઈંગરેજીમાં તેને "ટરેચી" અથવા "વીંડ પાઈપ" કેહેછે. "ટરેચી" નો અરથ ખબરાયલું થાયછે અને એ નડીનો નલ હારેકટાર કડીઓ અથવા વલાંઓનો બનવાથી તે ખ બરાયલો છે, તે ઉપરથી તેને યુનાની ભાશામા એ નામ આ પયું છે.

આ બેહુ નલ મોહડાંમાં હોવાથી, મોહડાંમાં લી ધેલો ખોરાક હોજરીના નલમા જવાને બદલે કદાચ દમ લે વાના નલમાં જતો રેહે અને તેથી દમ લેવાનો નલ બંધ પડવાથી માણસ ગુંગલાઈને મરણ પામે. આ ખરાબી અટકાવા માટે ખુદરતે નાદર ઉપાય કીધોછે હવા દમમા જવાના નલ ઉપર ખોદાતાલાએ એક પતલું અને ગોલ ઘાં કણ કીધુંછે. એ ઘાંકણ રાત દીસ દમ લેવા સારૂં ઉંઘા ડું રેહેછે. મોહમા ખોરાક લેવા પછેબી તે ઉંઘાડુંજ રેહે છે અને દમ ચાલયા કરેછે, પણ ખોરાક ચાવયા પછે જેવો ગલવાનો વખત થાયછે કે તરત તે ગલાવા આગમચ જી ભના આયકાથી દમનાલનું આ ઘાંકણ ધંકાઈ જાયછે અ ને પછે ખોરાક તેના ઉપરથી થઈને હોજરીના નલમા જા યછે તોપણ તે હવાના નલમાં ભરાતો નથી. કોઈવાર આ પણને બુક ખુટેછે, તેની સમજ એ છે કે ખોરાકનો કાંઈ ભાગ અચબુચ દમ લેવાના નલ ઉપર પડેછે અને હવાની આવજાવ બંધ પડવાથી આપણ ગુચવાઈએ છઈએ. કો ઈવાર બુક ખુટવાથી માણશનો જીવ જાયછે, તેનુ કારણ પ ણ એજ છે. જો હવાની નલી કસાંબી કારણથી બંધ થઈ જાયતો માણસથી જીવાયજ નહી. ગલાંપર દાહાડીની હેઠ લ હાથ ફેરવતાં હાથને જે કડણ કડણ લાગેછે, તે આ ન ડી અથવા સવાસ નલ છે.

નડીનો નલ કીમતી છે. તે બે કામ કરેછે. જે બી જ વના આપણને એક ઘડી નહી ચાલે તેવી કીમતી ચી જ જે હવા તેને ફેફસાંમાં લઈ જવાનું તે કામ કરેછે, પ ણ તે સાથે ગલાંમાંથી નીકલતો આવાજ પણ એજ નલમાં થાયછે. એ રીતે નડી જેમ દમ લેવાની તેમજ બોલવા ની પણ નલી છે. એ મોટા નલના બે ભાગ કરેલાછે. તે નો હેઠેનો ઈચ્માને ફેફસાં સાથ લાગેલો સીધો ભાગ માત ર હવાનીજ આવજાવને મારેછે, પણ ઉપરના ભાગમાં આ પણો આવાજ કાહાડવાનું વાજંતર મુકેલુંછે. નડીનો એ ભાગ તરીકોનાકાર અથવા તરણ ખુણાનો છે, અ ને તેની બાહેરની સપાટીના વચલા ભાગ આગળથી એ ક છરા જેવું હાડકું નીકલી આવેલુંછે, જેને આપણે ઘાંટી નું હાડકું કહીએ છઈએ. આખી નડી કુમલાં હાડકાંના વલાં અથવા કડીઓની બનેલીછે, જે કડીઓની એક ઉપર એક ચોર કરવામાં આવીછે. આ મોટા નલના ઉપલા ઈ આને વાજંવાળા ભાગમાં ૯ કુમલાં હાડકાંછે અને નીચલા

અથવા સવાસ લેવાના ભાગમાં ૧૫ થી ૨૦ કડીઓ છે. એ નીચલો ભાગ ૫ ઈંચ લાંબો અને ૧ ઈંચ જાડો છે.

હવે આ નડીના ઉપલા ભાગમાથી અવાજ શી રીતે નીકલેછે, તેનો જરા વીચાર કરીએ. વાંચનારી બાનુઓ જાંણેછે કે અવાજ થાયછે તે હવામા થાયછે. એક સારંગીના તાર હીલવાથી હવા હીલેછે અને તેઆંથી આપણને અવાજ માલમ પડેછે. એજ મોશાળે નાડીની અંદરથી હવા ફેફસાંમાં આવતી અને જતી વેળા નડીના ગળાંના ઉપલા ભાગમાં અવાજને મારે કામ લાગતી આવેછે અને જાયછે. એક વાજાંની પેટીમાં જેવાં પડ હોયછે તેવાં પડ આ અવાજના નળમાં છે, અને એક સારંગીમાં જેમ તાંત મેળેલી હોયછે તેવી તાંત પણ તેમાં ખેંચીને બાંધેલી છે. વીદવાંનો આપણાં ગલાંને એક હારપ અથવા તંબુરા સાથ સરખાવેછે. એ નલ માહેલી તાંતની બે જોડ છે. જારે અવાજ કાહાડવો હોય તારે એ નલને લગતાં ગોટલાંઓની હીલચાલથી ઉપલી તાંત ખેંચાયછે અથવા ઢીલી થાયછે તેથી ગમે એટલો અવાજ નીકલેછે. અવાજમાં બુમ, સોહોર, ખીસ, હસવું, અને રડવાના સાદથી તે ગાએણના સઘલા રાગો અને સુરો નીકલેછે. ગલાંમાની આ ચાર તાંત ચોકસ જુદી જુદી રીતે ખેંચાવાથી એ સઘલો તરેહવાર આવાજ નીકલેછે. પણ યાદ રાખવું કે ગલાંમાંથી આવજાવ કરતી હવા તાંતના ખેંચાણથીજ આવાજ આપેછે તે માતર સુર અથવા રાગછે. ગલાંમાથી કાંઇ બોલો નીકલતા નથી. જેવો આવાજ નીકલેછે તેવો જીભે કરીને તેના બોલ બનેછે અને તેથી આપણી ભાશાઓને જુબાન કહીએ છઈએ. ખોદાતાલાની આ કેવી કરામત કે માતર ચાર તાંતને ગોટલાંઓની મદદે હીલવવાથી આટલો તરેહવાર અવાજ નીકલેછે.

મી૦ ગલાડસટન.

ઈંગલંડના જે એક રાજદુવારીનું ચીતર ગયા અંક સાથ વાંચનારી બાનુઓને અમે ભેટ કરયું હતું, તે કરતાં એક વધારે મોટા રાજઅધીકારીની તસવીર આ અંક સાથ આપીએ છઈએ. જાંન બરાઈટના જગ પરસીધ નામ કરતાં ગલાડસટનનું નામ વધારે મશહુર છે એમ આપણ કહીશું નહી, પણ જાન બરાઈટ કરતા ગલાડસટન પદવીએ વધારે ચહડતો છે. તે હાલ ઈંગલંડની પરધાન ટોલીનો વડો છે. ઈંગલંડનાં આખાં રાજપાટને મારે એ વડો પરધાન છે, અને ઈંગલંડની બખતાવર રાંણીનો મુખીઅ રાજકારભારી તથા સલાહનો આપનાર છે. હીંદુસતાંન ઉપર એ રાજઅધીકારી જાજું ધેઆન આપતો નથી. તેમજ દુનીઆના બીજા ભાગો તરફ પણ જાન બરાઈટની મીશાળે તેનો ચાહા નથી. તેની સઘલી મેહેનત ઈંગલંડના રાજકારભારમા રોકાઈ છે, પણ ઈંગલંડ સાથ આપણો સરવે તાલુકોછે અને તેથી આપણ સરવેના એ વડા પરધાનની આપણે પીછાણ ધરાવવી ઘટેછે.

રાઈટ હાનરએબલ વીલીઅમ ઇવરટ ગલાડસટન મરનાર સર જાન ગલાડસટન બેરોનેટનો દીકરો થાયછે. એ સર જાન લીવરપુલમા એક માતબર વેપારી હતો, જે શેહેરમાં ગલાડસટનનો જનમ તા૦ ૨૯ મી ડીસેમબર ૧૮૦૯ ને દીને થયો હતો. તેમ ગણતાં મી૦ ગલાડસટનની ઉમર હાલ ૬૨ વરસની છે, પણ એટલી બુજરગ વએ તે ખુસુખી અને તનદોરોસત છે તથા તેની મન શકતી જોર વધારે ચાલાક અને તેજી હાલતમા રહીછે. તેણે બચપણમાં ઈટનની જાંણીતી કાલેજમા તથા આકસફરડમા કેળવણી લીધી હતી અને નાહાનપણના પાલનામાથીજ તે પનોતો માલમ પડયો હતો. ૧૮૩૧ માં તેણે પોતાની છેલી પદવી યુનીવરસીટીમા લીધી, જે પછે તે યુરોપખંડમા મુસાફરીએ ગયો અને માતર ૨૩ વરસની જવાન વએથી, ૧૮૩૨ માં તો મી૦ ગલાડસટનને ઈંગલંડની મોટી પાદશાહી પારલામેંટને મારે ચુંટી કાહાડવામા આવયો.

તે વખતથી આજ સુધી મી૦ ગલાડસટને પોતાની આખી જીંદગી રાજદુવારી ખટપટ અને ધુટાળાઓમા ગુજારીછે. ૩૯ વરસની લાંબી મુદત સુધી પારલામેંટના જઘડાઓ ચલાવયાછે અને હજી અથાગ ઉલટથી તે એજ જઘડાઓમા પડેલોછે. પારલામેંટના જઘડા તે શું તે બાબે વાંચનારી બાનુઓને ટુક સમજ આપવી જોઈએ. ઈંગલંડની એ મોટી દરબારી સભામાં મુખીઅ કરીને બે ટોલીઓ છે અને તે બેહુ ટોલીવાળાઓ એકેકને હરાવા તથા પારલામેંટનો તેમનો કાબુ ઓછો કરી પોતાનો કાબુ વધારવાની કોશેશ કરેછે. ઈંગલંડનું રાજ પારલામેંટના હાથમા છે, એટલે પરધાનો ઉપર પારલામેંટ ગમે તેમ સતા ચલાવી શકેછે અને તેમા રાજા રાંણીને વચે પડવાનો હક નથી.

જે મીશાલે અતરે સુધારાવાળા અને જેમ ચાલતું આવયું તેમજ ચાલનારા એવાં બે તડાં પડેલાંછે, તેવી કીસમની ઈંગલંડની પારલામેંટની ઉપલી બે ટોલીઓ છે. તાંહાં સુધારા સંબંધી સઘળી મતફેર રાજદુવારી સુધારા ઉપર અટકી રહયોછે. જેઓ સુધારાવાળા છે, તેઓ "વીગ" અથવા "લીબરલ" અને તેની સામે વાળા "ટોરી" અથવા "કાનસરવેટીવ" કેહેવાયછે. અમલ ચલાવનાર પરધાનો આ બેમાંની એક ટોલીના હોયછે અને તેઓ પોતાની ટોલીને મળતા વીચારો મુજબ રાજમામલો ચલાવેછે. સામી ટોલીવાળાઓ તેમના તે કામોને તોડવાના ફાંફાં મારેછે. આવે વખતે પરધાન ટોલીની ફતેહનો આધાર પારલામેંટના અધીકારીઓનો વધતો ભાગ જે તરફ હોય તે ઉપર રેહેછે અને તેટલા મારે પારલામેંટના અધીકારીઓ મુકરર કરતી વેળા પોતાની સંફનાને મેળવવાને બેહુ ટોલીવાળાઓ ઈનતેજાર રેહેછે. જારે પરધાનોના ચોકસ કામની સામો ઠરાવ કરવામા હરીફ ટોલી ફાવેછે, તારે પરધાનોને ઓધો છોડવાની ફરજ પહેછે અને તે વખતે રાજા અથવા રાંણી રાજની લગામ સામી ટોલીવાળાઓને આપેછે.

આવી રીતનો જઘડો પારલામેંટમા હંમેશ ચાલેછે અને મી૦ ગલાડસટન આજ નજદીક ૪૦ વરશ થયાં એવા ચુંથારાઓમા પડેલોછે. એ નામાકીત રાજદુવારી સુધારાવાલા "વીગ" ની ટોલીનો છે, પણ એ ટોલીમાં તે પાછળથી આવયોછે. ઉપર જણાવવા મુજબ ૧૮૩૨ માં તેને નીઉઆરકના લોકોએ પોતાના "ટોરી" અધીકારી દાખલ ચુંટી કાહાડયો હતો, તે ૧૮૫૨ સુધી એ ટોલીમા હતો, પણ તાર પછે તે નીકલી જઈને "વીગ" ટોલીમા આવયો, જે

મી૦ ગ્લાડસ્ટન.

નો જુહુનતો આજ સુધી તેના હાથમા છે. પારલામેંટમાં તે દાખલ થયો તે વેળા સર રાબરટ પીલ પરધાન હતો, જે મીo ગલાડસટનની કાબેલીઅતથી એટલો ખુશી થયો કે થોડાજ વખતમા તેણે ગલાડસટને પરધાન ટોલીમા દાખલ કરયો. ૧૮૩૪ મા સર રાબરટની પરધાન ટોલીએ હોધો છોડયો, તેની સાથ મીo ગલાડસટન પણ ગયો અને ૧૮૪૧ સુધી એ પરધાન ટોલી બાતલ રહી. એ વરશમા સર રાબરટ પીલ પાછો પરધાન થયો, તેની સાથ મીo ગલાડસટન પાછો હોધા પર આવયો. ૧૮૪૬ મા અનાજને લગતા ધારાની તકરારની વેળા મીo ગલાડસટને નીઉઆરક શેહર તરફની પોતાની વકીલાત છોડી દઈ કેટલાક મહીના પારલામેંટની બેઠક વગર ગુજારયા. ૧૮૪૭ માં નવી પારલામેંટ થવા પછે, યાહુદી લોકોના હક તથા યુનીવરસીટીના સુધારા બાબે ઘણી ભાંજગડો ચાલી, તે વખતથી મીo ગલાડસટને પોતાની "ટોલી" તરફના થોડા થોડા વીચાર ફેરવવા માંડયા અને ૧૮૫૨ મા લારડ ડરબી સાથ એ ટોલીની પરધાન ટોલીમા જવાને તેણે ના પાડયું.

આ લાંબા અરસામાં મીo ગલાડસટને તીજોરીનો લારડ, સંસથાંનોનો અંડર સેકરેટરી, બોરડ આફ ટરેડનો સરનશીન, ટંકસાલ માસટર, પરીવી કાઉનસીલનો મેંમબર, સંસથાંનોનો પરધાન, અને બીજા હોધા ચલાવયા હતા. એ ઘણાખરા ઓધાઓમા વેપાર વનજ સાથ વધારે કામ લેવું હતું અને તે સઘળું મીo ગલાડસટને પારલામેંટની ખાતરી ભરેલી રીતે બજાવયું હતું. ૧૮૪૨ મા તેણે જગાતના નવા દર રજુ કીધા તે પારલામેંટે એકદમ બાહાલ રાખયા. મીo ગલાડસટન વેપાર વેહેવારના અતીશય અનુભવ વાલો છે, અને હીસાબ, આંકડા, મેહેસુલ, આવક, ખરચ વગેરેની બાબતતો તેને મનસે બચાંની રમત જેવી છે. પોતાની જુની ટોલીને તજવા પછે નવી પારલામેંટમા નવી ટોલી સાથ દાખલ થતાં વારજ ૧૮૫૨ માં મીo ગલાડસટને સાંમી ટોલીને પેહેલીજ કોશેશમા હરાવી નાખી. લારડ ડરબીની પરધાન ટોલી તલે ખજાનચી મીo ડીસરાએલીએ રજુ કરેલા રાજના હીસાબના મીo ગલાડસટને વાવરે વાવરા ઉરાડયા અને તે હીસાબ રદ થવાથી આખી પરધાન ટોલીને નીકલી જવાની ફરજ પડી. એ પછે અરલ આફ આબરડીને બેહુ પખશને ભેલીને નવી પરધાન ટોલી ("કોઆલીશન મીનીસટરી") બનાવી, તેમાં મીo ગલાડસટન દેશના ખજાનચી દાખલ પેહેલવેહેલો નેમાયો.

એ હોધા ઉપર ગલાડસટને પોતાની મુખીઅ આબરૂ વધારી છે. આબરડીનની પરધાન ટોલી ઝાઝીવાર ટકી નહી અને ૧૮૫૫ માં લારડ પામરસટને "વીધ" ની નવી ટોલી બનાવી, તાંહાંસુધી ગલાડસટને ખજાનચીનો હોધો જારી રાખયો, પણ ૧૮૫૫ માં સીબાસટપોલ આગલ ઈંગરેજી લશકરની માઠી હાલત બાબે તપાસ ચલાવાની જીકર નીકલી, તારે લારડ પામરસટને તેની સામે થવાને ના પાડયું, તે ઉપરથી મીo ગલાડસટને હોધો છોડી દીધો. આટલું છતાં પણ તેણે કેટલીક મુદત સુધી પામરસટનને મદદ આપયા કીધી. ૧૮૫૯ માં આયોનીઆના ટાપુ બાબે ઉઠેલો ગુચવાડો મટાડવા સારૂં ગલાડસટનને મોકલવામા આવયો, જાંહાંથી તેજ વરશમાં પાછો આવયા બાદ તેને પાછો ઈંગલંડના ખજાનચીની પદવી મલી, જે પદવી આસરે દસ વરશ સુધી તેણે પોતાના હાથમાં જાલવી રાખી. આટલાં વરશોવેર એ પરમાણે એકજ ખજાનચી ઈંગલંડમાં કદાચજ ટકેછે, પણ મીo ગલાડસટન ટકયો તથા પામરસટનની પરધાન ટોલીને તેણે ટેકવી રાખી તેમા ગલાડસટનની જાતી હોશીઆરીનો ભાગ મોટો હતો.

ઈંગલંડના ખજાનચીની પદવી ઉપર ગલાડસટનના જેટલી મોટાઈ કોઈ ખજાનચી મેલવી ગયો નથી. મીo ગલાડસટન જેટલો કાબેલ તેટલો જબાંદરાજ છે અને તે ભાશણ કરવાને એટલો શકતીવાન છે કે આવક ખરચના વારશીક હીસાબો પારલામેંટમાં બીજા ખજાનચીઓ રજુ કરતા તારે કંટાલો ઉપજતો હતો, પણ મીo ગલાડસટનને મોહડે એ હીસાબ સાંભળવાને લોકો ઘણી આતુરતા રાખેછે. બીજો એક દાખલો આ છે કે ઈનકમ ટાકસનો કર ઈંગલંડના લોકો ઉપર લાગુ પાડવાને આગળ કોઈ ખજાનચી ફતેહ પાંમયો નહી હતો, પણ મીo ગલાડસટન ફાવયોછે. કર તથા જગાત સંબંધી તેણે ઘણો સુધારો કરયોછે, જેમા કાગળ ઉપરની જગાત એક છે, જે કાહાડી નાખવા પછે વાંચવા તથા લખવાના હોનર અને એલમને મોટો ટેકો મળયોછે. ફરાંનસ સાથના ઈંગલંડના વેપારને છુટો કરવાની કાબડન અને બરાઈટની કોશેશને મીo ગલાડસટનથી હંમેશ ટેકો મળયોછે.

વડા પરધાનના હોધા ઉપર મીo ગલાડસટનને માતર તરણજ વરશ થયાંછે. લારડ પામરસટનનાં મરણ પછે એ માન લારડ રસલને મળયું હતું અને તારપછે ગલાડસટન વડો પરધાન થયોછે. તેણે પારલામેંટને લગતા ધારાઓમા ઘણો સુધારો કરયોછે. એ સુધારાની બાબત ઉપર ડીસરાયલીની પરધાન ટોલીને હરાવા પછે ગલાડસટન પરધાન થયોછે. આસટરીઆ અને પરૂશીઆ વચેની લડાઈને ટાંકણે પરધાનોની રાજનીતી ઉપર ડીસરાયલીની ટોલીએ જબર ધસારો કીધો હતો, પણ તે વખતે ગલાડસટનના માઆકુલ બચાવથી પરધાનો નીભયા હતા. પારકાં રાજયો વચે સમાધાની અને પોતાનો દરજો હાલ ઈંગલંડ જેમ જાલવી રાખેછે, તે ગલાડસટનની સલાહ અને રાહનુમાઈથીછે.

કોલીકુઈના કાગળ.

સવસતી શ્રી, મુંબઈ બંદરે, માહાસુભસથાંને, પુંજરાથે, સરવે ઉપર માહાજોગ, અસતરી બોધકના અધીપતીજી સાહેબને માલમ થાય જે લાo તમારા હુકમા તમોને ફુવાની માગનારી કોલાઈકુઈના ફુવા વાંચજોજી. જત લખવા કારન એ છે જે આજે ઘણા મહીના થયા તમારી ઉપર કાગળ લખયો નથી તે તસદી માફ કરજોજી. તમારાં અસતરી બોધક ચોપાંનીઆં નામના મહીના દાહડાના નુસમાં મારૂં કાગળ છાપામે દાબીને છાપી કાહાડીઉં તેને વાત કરતાં વરસેક થયું હોશે. મરે વખત જાએછ કે જાણે પાણી

નો રેલો. એટલા વખતમા મારીથી કાગળ નહી લખાયો,
તે વાસતે તમે કેહેશે જે કોલીફુઈ પઈસાવાલી થઈ હોશે,
તે વાસતે આએ કાગળ હમણા ઘણે મહીને લખવું પડેછ,
તે વાસતે તમે કેહેશે જે કોલીફુઈ રહી રહીને કાંહાંથી જા
ગી, પણ તે વાસતે ભુલ ચુક માફ કરીને આએ કાગળબી
તમારા છાપામા દાબી કાહડજોજી ને તમારા અસતરી બો
ધક નામના નુસની વાંચનારી આઈ બાઈઓ પર મોકલજો
જી; કારણ કે મારી અરજ ઘણી અગતની છેજી, એજઅરજ.

હવે લખવા અરજ એછે જે તમે કેહેશો જે કોલીફુ
ઈ મોટાં લોક થઈ, પણ વારૂં મરૂં એમતોએમ, તમારે મો
હડે સાકર. તમે શું જાંણો જે સાત મહીના ખાટલે અ
ડીને કોલીફુઈના માદમા ગીઆ ! તમે પુછશો જે બા
કીના મહીના શું કરીઆ કીધું જે કાગજ લખીઉં
નહી, તેનું જાણવું એજે મરે હું ઘણી વખત મં
ન કરીને બેઠી જે ચાલ બે માતરા લખું જે જરા
જીવને મળીઆ જેવી ધીરજ આવે જે પછે તમુને બોલવા
નું રેહ નહી, પણ પરવાર કોણને આવે જે અક હરફબી
લખે જે તમેબી જરા જાણે જે કોલીફુઈ તમોને ભુલી ગે
ઈ નથી. "કોલીની જાત ફુલે, લખે લખેને ભુલે" તેમ
મરે લખું લખું ને ભુલી જાંઉં, કોઈ વખતે એક બે લી
ટી લખી રેહું કે મુઈ સહીતો ફેજે મારૂં કામ તે એવો ડપ
કો પડે કે તલેના તરણ ચાર કાગળો વેર દાધ પડે. કોઈ
વખત લખવા બેસીને જોઉંતો કારમખાં ફુકતાંઓએ કલમ
ભાંજી નાખેલી ને અખઈ રહેઓ આદરજી આવે તારે ઘડી
આપેકેની ! એકતો મુવો જીવ વીસરફામનો તે લખેલું વી
સરી જાંઉં ને નહી લખેલુંબી વીસરી જાંઉં, ને યાદ કરૂં
તારે ભુલી ગયલું યાદ નહી આવે ને યાદ આવેલું ભુલી ન
હી જવાએ, ને આદરજી ગરમી વધયો કામ લાગે નહી, ને
તેતો ઉનીવરસીમાં પરીખશા લઈને પસાર થવાનો, તે પસાર
થાય તારે હું લખી જણાવશ તેનેબી તમારા છાપામાં દાબી
કાહાડજોજી.

પણ લખવા અરજ એજે તમે હસશો જે એવું ઠીકે પારે
લખવા વગર શું જીવ રરતોતો ! પણ હુંતો આએ કાગજ લખી
નેબી તમોને તસકી નહી આપતે, પણ જરૂરની અરજછે
તે વાસતે આઈ બાઈઓને લખી જણાઉં છઉં. તમારૂં
અસતરી બોધકનું કાગજ છપાયું તારથી હું વાંચુંછ, ને
કોઈ વખતતો તેમો એવું એવું વાંચવું પડેછ કે લખીઆ
વગર મુવો જીવબી નથી માનતો. આએ કલજુગના કોત
ક કાંઈ થોડાં વધીઆંછ માએ ! હરવાયા છાપાવાળાઓનેબી
રોજ નુસનું ટીપરૂં છાપવાનું તે લાવેબી કાંહાંથી ને ભરી
ભરીને છાપેબી તે શું ! તે વાસતે હમણાંતો ધરતી ફાટે એ
વાં કોતક જોઈએછ ને વાંચવાં પડેછ તારે થોડું લખીને બે
ચાર વીચાર આપવા વગર મુવો મારો જીવ રેહતો નથી,
ને તમે વળી મારાં કાગજ છાપીને ઉતેજાન ઘણું આપોછ
તેથી લખવાનો જીવ થાએછ. જેમકે પેલી પારસણો "લે
સન" લાવી તારે શેઠીઆઓ નાતખાહાર મેળવા બેઠા. તા
રેજ મારૂં લખવાનું મન હતું કે હંઈઆવો એ શેઠીઆ
ઓ તે પારસણો છે કાંહાં ! નામ નીશાણ કે ઠાર ઠેકાણું
તો શેઠીઆઓનેજ ખબર નહી ને લાગલા આંતજુમનું ભ
રીને ગડબડ કીધી ને પારસીની હમજાતને દરવંદ લોકમાં
નરસું લગાડીઉં, પણ તે વખતેતો હું મુગી બેઠી ને મુઈ
લખવાની પરવાર નહી મળી.

છેલું કોતક જોયોની કે પુણામા કોઈ શેઠીઆના [illegible]
ની બઈરી અંગરેજ લોકના નાચમાં જઈ આવી, તારે પે[illegible]
રસતાગોપતાવાલાએ તે છાપીઉં, તારે તે કેહેજે તેને નાચ [illegible]
લ નહી લખાએ પણ તારે કેહેજે એને "ડાન" કેહેવો [illegible]
ઈએ, તારે વળી પેલો જામા જમશેદજી નુસવાલો નીકલીએ
કેહેજે કોણ બાનું "દાનસી" આવી તે જણાવ, તે પર
"રાસ ગોફતર" ને "જાંમાજી જમશેદ" ના નુસવાલાઓ વ
સલગીઉં. હરવાયા એ બે જણાઓને દોલે દીઠું વેર છે,
બારમાં ચંદરમાં છે, તેનાઓને સાથે બાનતુંજ નથી,
રાસ ગોપતરની રાસં જાંમાવાલા સાથ નથી લાગતી; તે
મણા છેડાઈ પડીઓછ, ને વળી જાંમવાળોખી દારૂની [illegible]
મ પીતો હોય તેમ છેડાયોછ ને બેહુ જણ લડેછ. પ[illegible]
એમ કોઈની બઈરીને વાસતે એટલા કાંએ લડતા હોં[illegible]
એક પારસણ બાઈ "ડાંનસી" આવી તે કોતકતો છે. [illegible]
રી ચાલીસ ને પાંચ ઉપર વરશની ઉમરમાં એ એ[illegible]
કોતક મેં નથી દીઠું. પણ જમાનોજ ઉલટાયોછ ને આ[illegible]
એવું કોતક કાંહાં આએ પેહેલું બનીઉં ! આજે તો [illegible]
થાએ તે મુંગે મોહોડે જોવાનુંછે, તારે ભલાં માણસ જા[illegible]
જી જમશેદજીના નુસવાલો અમસથો કાંએ ખીજવાઈને
માઈ બપાઈનો જીવ કાહાડતો હોશે ! રાસ ગોપતારવાલા
બી કાંઈ છાપવાનું છે કે નહી કે એનું એજ ભરીઆ [illegible]
છ ! ને જમશેદજીના જામાવાલાનો અધીપતીજી લોહી પાં[illegible]
બાલેછ તેથી મારો જીવ બલી જાંએછ, તારે મુંકું લખ[illegible]
વગર ચાલતું નથી, એજઅરજ.

હવે લખવા અરજ એછે જે તમે કેહેશો જે કોલી
ઈબી ખાખાવરખી અમથી લખું લખું કરીને માથું દુ[illegible]
છ ને લખતી નથી. હા-બાવા મારીતો ખાંમી થઈ કે [illegible]
જે ઘણા મહીના, થયા તમોને મારીથી લખાયું નહી.
ણ અધીપતી સાહેબ, લાલાજી તમે મને ઠપકો આપો
વાસતે તમોને હમે અસતરી બોધકની વાંચનારીઓ કેટ
લો ઠપકો આપશુંજી ! તમારા પગ તલે બલેછ ને અધીપ
તીજી લંકાં હોલવવાં કાંહાં જાઓછ ! તમે અસતરી બોધ
કનું નુસ કેટલે કેટલે મહીને છાપોછ તેં યાદ છે કે ! હમેતો
જાંણે કે બઈરાં માણુશ, લખીએબી, નહીબી લખીએ તે
સઉ ચાલે. હમારો કાંઈ ધંધો લખવાનો નથી, પણ ત
મારો તો ધંધોજ લખવાનો છે ને તમેતો કેહે જે હવેથી મ
હીને મહીને ચોપાંનાઉં કાહાડતાં જઈશું તે કાંહાં છે ! ચા
ર મહીના થવા પછે તમે મોહોડું દેખાડો તો હમે લખતાં
મહીનાંના મહીના કાહાડી નાખીએ તેની શું નવાઈ ! વ
ચમાં તો તમારીપર એવી ચીડ લાગીતી કે ફરીથી તમારી
પર લખુંબી નહી ને તમારૂં મોહોડુંબી નહી જોઉં. પ
ણ મુવો જીવ નહી માનતો, તે વાસતે એક અગતની અ
રજ કરવાનીછે તેથી આએ કાગજ લખેઓછ, તેથી તે ત
મારાં નુસમાં તમે છાપજો, તેથી આઈબાઈઓ વાંચશે, તેથી
તમોને તસદીર થશે તેથી માફ કરજો. એજઅરજ.

હવે લખવા અરજ એ છે જે તમે અરજ કરયો કે

મારી અરજ શુંછે; તેનુ જાણવું એ જે બધી વાંચનારી બાઈબાઈઓને હું અરજ કરૂંછ જે આપણી માહારાંણી વીકટોરીઆ બાઈની ઉપર બધી દુનીઆની પારસણો તરફથી એક માન પતર મોકલવું, ને ખોદા સલામત રાખે, તેવણની ઉપર એમ લખવું કે તમારો જીબરાયો વડો દીકરો સાજો થયોછ તેથી હમે ઘણા ખુશાલ છઈએ, એમ લખીને માહારાંણીજી માએને દીલાસો આપવો ને અરજ કરવી કે તમારો દીકરો અખઈ રહયો પખોડી નાખીને સાજો થઈને રેહ ને ઉઠીને ઉભો થાય પછે હમુને મલવા સારૂં તેને હમારા મુંબઈ ગામ તરફ મોકલજો. એમ રાંણીબાઈ પર લખશું તો આપુણે બધી પારસણોને સોભા મલશે, એ મારી બે ચાર લીસોટી છાપામા દાબી કાહાડજોજી. પછી તો જેમ તમારી મરજી, કામકાજ ફરમાવજોજી, થોડે લખવે ઘણું કરી જાણજોજી. એજઅરજ.

લા૦ કોશીફુઈના
ઘણા ઘણા દુવા વાંચજોજી.

લંબુચાં પખશીઓ.

પખશીઓના વરગમાં વીદવાંનોએ લંબુચાં પખશીઓનો એક આખો ભાગ જે જુદો કરયો છે. તેઓને જાનવરી વીદીઆમા "ગરાલેટોર" અથવા "સ્ટીલટબરડ" કેહછે. કેટલાક મદારીઓ લાંબી લાકડીઓ ઉપર ઉંચા ઉભા રહીને ચાલેછે, તેમ આ પખશીઓ ગોયા કોઈ લાકડી ("સ્ટીલટ") પર ચાલતાં હોય એવાં દેખાયછે તે ઉપરથી તેમને ઉપલાં નાંમ આપવામા આવયાંછે. તેમને ઉંચાં ચાલવાંની એ લાકડી તે તેમના પગ છે, જે બીજાં પખશીઓ કરતાં ઘણા લાંબાં છે. તેમજ એ પખશીઓના દોકાં પણ કુદરતે લાંબાં મેળયાંછે તથા વળી તેમને લાંબી પાંખો આપીછે, પણ તેઓના પુછડાં હંમેશ નાહના માલમ પડેછે. આ લંબુચાં પખશીઓની ઘણી જાત આવેછે, પણ તે સઘળી જાતનો બાંધો ઉપલાંને મળતોજ છે. લાંબા પગ, લાંબી દોક, લાંબી પાંખ, પણ ટુકું પુછડું સરવેમા છે.

આ પખશીઓના લાંબા પગથી તેઓના બદન ઘણા ઉંમાં જાયછે, કે જેથી કરીને તેઓ નદી ઇઆ દરીઆવને કીનારે ઉભાં રહી પાંણીની અંદરની જીણી મછીઓ તથા જનાવરોનો ભખશ કરી શકેછે. કીનારેથી દુરવેર ચાંચ બોરીતે ખોરાક ઉંચકવાને તેમની લાંબી દોકી તેમને મદદ કરેછે. લાંબી પાંખ મોટા તફાવતો સુધી ઉડવાને તેમને શકતીવાન કરેછે. તેઓ મોસમ પરમાણે પોતાના વતન બદલેછે અને એક ગામથી બીજે ગામ વાસો કરેછે, તારે તેમને લાંબી મુસાફરી કરવી પડેછે. આ વરગના એક બગલાંની જાત યુરોપખંડમાં વસેછે, તે હજારો પખશીઓ જારે જુમથીઅ સમુદર ઉપર ઉડીને ઉતરથી દખણ જાયછે તારે તેમનો દેખાવ ઘણો જોવા લાએક થઈ પડેછે. તેઓ ૨૦ ઇઆ ૨૫ના ટોલાં થઈને નીકલેછે તથા તેઓનું એક વડું પખશી સરવેથી આગળ ઉડેછે.

ઉડતી વખતે આ લંબુચાં પખશીઓ પગને લાંબા કરેછે, જેથી એક છેડેની લંબી દોકને લીધે તેઓ પડી જતાં બચેછે અને બદનને સમતોલ રાખી શકેછે. પખશીઓનું પુછડું તેમને ફેરવવા માટે સુખાન તરીકે કાંમ લાગેછે. પણ આ લંબુચાં પખશીઓના પુછડાં ટુકાં હોવાથી તેઓના પછવાડે લંબાવેલા પગ સુખાન તરીકે કામ લાગેછે. એ પખશીઓ ઘણું કરીને જમીન ઉપર માળા બાંધેછે, અને તેમના બચાં સેવણ બેસતાંવારજ ઉડી શકેછે. ઉપલાં બગલાંની જાતનું લંબુચું પખશી પાંચ ફીટ ઉંચું હોયછે અને દસ રતલ વજનમાં છે. "હેરન" નામની બીજી જાતનું પખશી ૩ા ફીટ ઉંચું હોયછે. "બીટરન" નામનું ઉંચું પખશી જે નાશ પામેલી ઇમારતોમા વસેછે તેના આવાજનો ધુંધવાટો છેક એક માઇલ સુધી સંભલાયછે. "સટારક" નામનું પખશી ૪ ફીટ ઉંચું હોયછે અને કીડી મકોડીનો નાશ કરવા માટે ઘણું અગતનુ ગણાયછે. હાલંડ દેશમાં ઘરોને મથાલે એ પખશીને માટે ખાશ રેહેઠાંણો બાંધવામાં આવેછે.

આ બાબતને મથાલે મેલેલો ચીતાર "ફલેમાંગો" નામનાં લંબુચાં પખશીનો છે. તેને વીદવાંનો "બલતી પાંખનુ પખશી" કેહછે, તે નામ તેના ખુશનુમા રંગ ઉપરથી આપવામા આવયુંછે. તેની પીઠ ઉપર જાંબુરો રતાસ છે, તથા તેની પાંખો ગોલાબી રંગની છે. એ પખશીની પાંખો લગાર ટુકી છે. એ પખશી તરણથી ચાર ફીટ ઉંચું હોયછે. તે ગરમ દેશોમા વસેછે તથા પાણીમા વસનારાં જીના જનાવરો ઉપર ગુજારો ચલાવેછે. તેઓ ભીણી અને ખારી જગાઓમા માલા બાંધેછે, પણ તેમના પગ એટલા લાંબાછે કે પોતાના ઇંડાં ઉપર તેઓ બેસી શકતાં નથી, માટે બેસવાને બદલે તેના ઉપર આડાં થઈને પડેછે.

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૧૦ મો.

બજાર—જાંનવરી ખોરાક.

મેંઢાં વગેરેના ગોસત ઉપરાંત આપણને મરઘાં, બટકાં, માછલી વગેરે બીજા જાનવરી ખોરાકનું બજાર કરવું પડેછે. તેમા પણ તાજા અથવા સારા માલની પીછાંણ કરવા માટે કેટલીક માહેતગારી અને ખબરદારી જોઈએછે, માટે ચાલો આપણે એ ચીજોની પણ થોડી પીછાણતા શીખી લઈએ.

ખોરાકના પંખીઓમા માદાના કરતાં નર વધારે ખાવા લાએક છે. તેમજ વળી એ પરાંણીઓની ઉમર પરમાણે પણ તેમના સવાદ અને ખવાશ બદલાયછે. ચોકસ ઉમર પછે પંખીઓનું માસ ટફ અને જાડું થાયછે. આ

તે સપેન દેશનો એક સીધી બનાવતો હતો જેણે પોતાનો હુનર જાહેર કરવાને સાફ ના પાડી હતી. બીજી સતા ઉપરથી માલમ પડેછે કે તે સીધીના મરણ પછી સોએ બનાવવાનો હુનર નાબુદ થયો, પણ સને ૧૫૬૬ માં આ હોનર એક જરમને પાછો તાજો કીધો. ક.

રમુજે ફુરસત.

૧. લાંબી પુછ નહી વાંદરો,
   ચાર પગ નહી ઢોર;
 શીર ચમર ને ચમરી,
   પણ નહી હંશ ને મોર.

૨. પાતલી પેટી ચોમુખી,
   નારી નામે નામ;
 રાખે પેટ મધે છુરી,
   દીસે લાકડ કામ.

૩. હું એક જાતની બંદગી છઊં. ગામેણ રૂપી મારી ટપ મારો પેહલો ને તરીજો દરીઆવમા ધુમ મચાવેછે; પેહલો ને ll માણશનો જમ છે અને તરીજ તથા ચોથાનો જે અરથ તેજ મગ બીજા અને ચોથાનો છે. S. E. D.

૪. ઊલટાવેલાં નામો—
 ૧ રસ લીલા સાત કથા મંડપ કસ.
 ૨ એક મંજલી ગાળી ણુડતે.
 ૩ ભાશકર હવાવી પુજન હોતે.
 ૪ નાહનું મામાએ જરા અહીશ.
 ૫ સાકર પર નેન ગયા.
 ૬ શી મુધ કવર.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧. દેડકો.
૨. જલંનદર—જર—જલ—દર—નર.
૩. ઊલટાવેલાં નામો.
 ૧ રાસત ગોફતાર અને સતીઅ પરકાશ.
 ૨ જામે જમશેદ.
 ૩ મુંબઈ સમાચાર.
 ૪ મુંબઈ ચાબુક.
 ૫ અખબારે સોદાગર.
 ૬ સમાચાર દરપણ.
 ૭ આરીઅ મીતર.
 ૮ ગુજરાત મીતર.
 ૯ સમશેહર બાહાદુર.
 ૧૦ નેટીવ ઓપીનીઅન.
 ૧૧ ઈંદુ પરકાશ.
 ૧૨ હીંદુ રીફારમર.
 ૧૩ ટાઈમસ આફ ઈંડયા.
 ૧૪ બાંબે ગેજેટ.
 ૧૫ ઈસટાર આફ ઈંડયા.

શાહાજાદા વીશે ઈશવર પરારથના.

કાહારવો.

(બનમે ગુજરીયાં લુટી, હાહીરીયાં લુટી લુટી લુટી મદન ગોપાલ, બ૦ એ રાગે.)

કર કુવરજીને સારૂ, કુવરજીને સારૂ,
 સાર સારૂ કર વિશ્વાધાર,
કર કુવરજીને સારૂં—ટેક.
રેમ નજરથી, સામુરે જોની;
 હારે ધાની ધાની એની વાર—કર૦ ૧.
ભર દરીયામાં, વહાણ પડ્યુછે;
 તેને તદબીરે તું તાર—કર૦ ૨.
તું વિના કોઈ દાદ નહી સેતું;
 માટે તું રાખ દરકાર—કર૦ ૩.
તુંજ પ્રતાપે શીજછે સારૂ;
 કાઢ તું રોગથી બાર—કર૦ ૪.
લ્હેરી જગ કરતાં, સૌ દુખ હરતા;
 તેથી કરો ઉપકાર—કર૦ ૫.

પાણીની ખોટ વિશે.

રોલાવૃત છંદ.

સંભવ એવોછે, થશે મોઘવારી ભાઈ;
પેપર કરે પોકાર, દેશ દેશાવર માંહી.
મેઘે કીધો ક્રોધ, હોણ જાણે નહી આવ્યો;
છની ખરચ નહી કીધો, કરપીને ઠીકજ ફાવ્યો.
પણ કાંઈ દુકાળ પડે, કંજુસ કાંઈ મનમાં લાવો;
ઈશ્વર નહીં દેખડાવે, આપણને એવો દહાડો.
વિના પાણી વગર, છોડ અનાજ સુકાયાં;
વિના પાણી વગર, કેટલા સરોવર સુકાયાં.
વિના પાણી વગર, હાલમા બુમો પાડું;
કેમ થશે રે યાર, આખર ખરે ઉનાલે.
માટે મ્યુનીસીપાલ, હવેતો સંભાલ રાખો;
કરો કંઇક વિચાર, ઉગાડો તમારી આંખો.
પણ જો એની ખંત, જરા નહી મનમાં ધારો;
તોતો ખમવા પડશે, તમારે લખાણ મારો.
વળી જાજુ નહી ફરાય, સરીયામ રસ્તામાંહી;
લોક આંગળી કરે, કેહેશે કે કરે સુઘરાઈ.
માટે કુવાની જ્યા ખોટ, હોય ત્યાંતો ખોદાવો;
જુના જે જે હોય, તેને ફરીથી સુધરાવો.
એમ કરેથી માન, તમારૂ સઘળે વધશે;
લોક અને સરકાર, તમારી ફરજ શમજશે.
અરે સુધરાઇ વાળાઓ, મીત્રની સામુ જોઈ;
બને એટલું કરો, દુખી થાય જન નહી કોઇ.
લ્હેરી મીત્રો ભાઈ, મનમાં ઓટું ન લાવો;
જગ કર્તા દાતાર, બનાવે નહી એ વારો.

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહેરામજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠો૦ કોટ:—બેહેરામજી હોરમજજી સ્ટ્રીટ, ના૦ ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસતક ૧૫ મું. નવેમબર ૧૮૭૧ આંક ૧૧ મો.

ભોલો દોલો

અથવા

ભોલો ભલો—ભુંડાનો ભાઈ.

એક વારતા.

પ્રકરણ ૯ મું.

ભોલા દોલાને તેની માના ઘરમાં પડતો મેલી પેલાં કુસતીના મેદાન તરફ થોડોવાર પાછા ફરીએ.

એક હાથ ઉપર ધનજીશાહ અને બીજા હાથ ઉપર પુણ્યમચંદ વકીલ વચે મોટી મારામારી થઈ પડી તે બલીસટર વીશેની દોલાની ભુલથી હતું અને કુસતી વીશેની દોલાની ભુલથીજ તેઓ વચે પાછી સુલેહ થઈ.

અરસ પરસના ખોલાશાથી તેઓ ખુશી થયા અને વગર તેહકીક કરવે ચલાવેલી મારામારી સારૂં તે બેહુ બોરડુવાલા પસતાવા લાગા. અલબતાં ધનજીશાહ શેઠનો વાંક વધારે હતો, માટે તેને પસતાવો પણ વધુ થયો. વકીલ પુણેમચંદ વાંણીઓ હતો, પણ વગવાલો અને કામનો માણસ હતો, તેને વગર વાંકે કોરડાનો સવાદ ચખાડવા માટે ધનજીશાહનો પશચાતાપ અનંત હતો.

જેટલી લડાઈ જોશમંદ હતી, તેટલીજ આ સુલેહ હવે જોસ ભરી થઈ. જેટલી અદાવત અને દુશમની વધી પડી હતી તેટલીજ મોહોબત અને મીતરાચારી હવે આ બેહુ આબરૂદાર લડવઈઆઓ વચે વધી પડી. તેઓએ પેઆરથી કોટી કીધી, શંતોશથી ગોફતેગો કીધી અને ખુશીથી તે રાત સાથે ગુજારવાનો ઠરાવ કીધો. આવી મજબુત દોસતી બંધાવા પછે શું થોડા વારમાં તેઓ છુટા પડી પોતપોતાની જગે જાય! આ નવી ખુશાલીનું શું એટલામાંજ શેવટ લાવવામા આવે? થોડો વખત પણ સાથે ગુજારવા વગર, પેટભરીને અરસપરસ વાતચીત કીધા વગર ધીરજ કેમ આવે?

આ સુલેહ અને દોસતીની મુબારક બાદીમા ધનજીશાહાએ પુણ્યમચંદને તથા બીજા સોબતીઓને નદી વટાવી રાંદેર ખાતે પોતાના બંગલામા મોજ કરાવા લઈ જવાની ખાએશ બતાવી. પુણ્યમચંદ વાંણીઓ પડયો, તેને એક ખાનાર પીનાર પારસી સાથ શું ગમત પડે? પણ ધનજીશાહએ કબુલાત આપી કે પુણ્યમચંદ જે ચાહાશે અને જે પોતાના શાસ્ત્રને અનુસરતું માગશે તેજ ખાંનુ પીણું આપવામા આવશે. વાંણીયા ભાઈ ગોસત મરઘી નહી ખાશે, પણ ભાજી તરકારીતો ખાશે કે ના? દારૂ તાડી નહી પીશે, પણ દુધતો પીશે કે ના? અને તે કરતાં કસીબી અડચણ લાગતી હોયતો પુણેમચંદ પોતાની સાથે પોતાના બરામણ ભટને લઈ જાય એટલે સઘલી પીડા ઓછી. આ પાછલો વીચાર પુણેમચંદને ઘણો બંધબેસતો દીસયો અને રાંદેર જવા માટે તેણે પોતાના બરામણ ખીદમતગારને પોતાની સાથે લીધો.

આ સંગની સાથે અલબતાં રૂસતમ આગાતો જવો જોઈએ, તેમજ પુણેમચંદનો દોસત અરદેસર પણ જવો જોઈએ. પણ તેની સાથે સરવેને જાંણીતા વીકાજી વઈદને લઈ જવાની દરખાસતતો આ બેહુ દોસતોની હતી. લુકમાનજી હકીમને પણ લઈ જવામા ગમત હતી અને આ વીચાર કરતાં રાંદેરની ખેપને માટે તઈઆર થતો આ સંગ વધી ગયો હતો.

પણ ધનજીશાહની આ ધારણા પાર પાડતાં અલબતાં વીલમ લાગવા વના રહયો નહી.

પેહેલાંતો રૂસતમ આગા જે ખીજવાઈને દોલાની પુઠે દોડયો હતો, અને કીચલમાં ફસી પડયો હતો તેને પાછો ફરતાં કેટલોક વાર લાગો.

તારપછે વળી અરદેસર જરા ભારી થયો. તેણે જે વીધવા સાથે તરતની દોસતી બાંધી હતી, તેણીને છોડી આવવાનું તેને ગમીઉં નહી અને તેથી તેને સમજાવતાં જરા વીલમ લાગો.

વળી વીકાજી વઈદ જે આ કુસતીની ખબર સાંભળીને નદી કીનારે આવી લાગો હતો પણ જે આ સુલેહ થવા પછે પોતાના એક દરદી ઘરાકને જોવા ગયો હતો, તે પાછો આવવાની બોલી કરી જવા છતાં પાછો ફરયો નહી, તેમા થોડો વખત ગયો હતો.

છેલે લુકમાનજી હકીમને આ "પારટી" મા કેમ બોલાવવો તે એક સવાલ હતો, જેના ચુકાદા ઉપર સઘલાઓનું ધેઆન લાગેલું હતું, તેટલાં બીજા હાથ ઉપર નદીમા તર તઈઆર કરવાનું તથા રાંદેરમાં વજીફે પેગાંમ પોહોંચાડી સઘલી તઈઆરી રાખવાનું કાંમ ચાલયું હતું.

રૂસતમ આગો આવી પુગા પછે વીકાજી વઈદનેબી આવતાં વખત લાગો નહી. પણ વળી લુકમાંનજીને પણ હીઆં તે સાથે લેતો આવયો હતો. તે બુઢો નીમહકીમ પુણેમચંદ વકીલની શોધમાં હતો. દોલાની લુલને લીધે ઘેલા મોદીના મનજીભાઈપર ગયલી નોટીસ ઉપ્રથી તેણે બીચારા આ વોહોરા વઈદરાનને નાહેક માર મારયો હતો, અને તે મારામારીનો બદલો શી રીતે મેળવવો તે બાબે પુણેમચંદ વકીલની સલાહા પુછવા સારૂં લુકમાનજી તેને ઘર જતો હતો; પણ વાટમાં તેને વીકાજી વઈદ મળવાથી તેને ખબર થઈ કે એ વાંણીઓ વકીલતો નદીપર ગયલો હતો માટે હીઆં તે વીકાજીની સાથે આવી લાગો.

લુકમાનજીના ચેહેરાપર મનજીના મારથી ઘણો ખબરાટ ચહડેલો હતો, "પણ ખાલી ખબરાટજ ચહડયો હોત તો જુદી વાત હતી. ખબરાટ કરતાં કાંઈ બીજી વધારે શખત ચીજ એ બુઢા હોરાને ચેહેરે ચહડી હતી અને તે મારથી સોજો ચહડેલો હતો. મનજીએ મારેલા સોટાથી કપાલ ઉપર ચાર ઠેકાણે લોહુ જેવડાં દીબાં ઉડયાં હતાં અને ચાર ઠેકાણે ચીરા પડવાથી ઝલમપટો કરેલો હતો. એ ઉપરાંત હાથની ઉપર પણ લુકમાનજીએ પાટો બાંધેલો હતો અને તેનો પગ લંગડાતો હતો.

ઘેલો મનજી તેને એ પરમાણે શખત માર મારીને નાહાસી ગયો હતો અને થોહોવાર લુકમાનજી એકલો બેસુધ હાલતમા પડી રહયો હતો, તેને આસપાસના એકાદ બે રાહાદારીઓ ઉંચકીને ઘર લઈ ગયા, જાંહાં સુધીમાં આવવા પછે તેણે પેહલવેહેલાં પોતે પોતાની વઈદની સલાહ લીધી અને તેથી ફારેગ થવા પછે તે આ વકીલની સલાહા લેવા આવયો હતો.

લુકમાનજી તરેહવાર ગુણનો માણુશ હતો. તેને આવડ થોડી અને તેનું ઢોલ ઘણું હતું. પોતે ગામઠી હકીમું કરતા હતા, પણ તોલ તથા માપ ઈંગરેજી વાપડતા અને તેથી પોતાને ઈંગરેજી હકીમમાં ખપાવા જતા હતા. વળી લુકમાનજી પોતાના ધરમપર સુસ્ત હતો, પણ તેબી બાહારથીજ. ધરમનું એક પાકીજે ફરમાન કે કેફ નહી કરવી તેજ ફરમાનને તે છુપું તોડતો હતો અને "જાંહાં મળી તાડી તાંહાં છોડે ગાડી" તેમાનું આસામી હતો. તે નામા આ ઓઢો સાથ સમજની કોતાઈ હતી, અને જેમ બેહેકાવે તેમ સઘળું માનવાની તેની ખાશીએત હતી. આ ચાલથી સાધારણ ગરીબ ગુરબાંમા લુકમાનજીનો વકર અને દમર ઠીક હતો, પણ ધનજીશાહ, અરદેસર, રૂસતમ, વીકાજી અને પુણેમચંદ જેવા આ પકા અને ડાવકા આસાંમીઓ માતો લુકમાનજી મજાખ મશખરી કરવાના એક રમકડાં જેવો હતો.

વળી "વઈદ વઈદનો વેરી" એ કેહેવત પરમાણે વીકાજી અને લુકમાનજી પણ એકેકના "પેટમા છુરી" રાખતા હતા. વીકાજી પણ ઈંગરેજી દવાના ડાકટરમા ખપવાનો ફાંકો રાખતો હતો, કેમકે તેણે સરકારના લશકર ખાતાંમા ઘણા વરસ સુધી "અપાઠીકરી" નું કામ કરેલું હતું અને તેથી દવાદારૂનું તેણે થોડુંક ગ્નાન મેળવેલું હતું. તે લુકમાનજીની ચહડતી દેખી શકતો નહી હતો, તો પણ બાહેરના દેખાવમાતો સઘળી દોસતીજ દેખાડતો હતો, અને અંદરખાંનેથી લુકમાનજીને બેહેકાવામા ઘણા હોશથી સામેલ થતો હતો.

નદી પર લુકમાનજી પુણેમચંદ સાથ મસલત કરેછે, તેવામા વીકાજીએ પેહલેથીજ સઘળાઓને શીખવી મેળયું કે લુકમાંનજીપર માર પડવાથી આપણને ઘણી દયા લાગતી હોય તેવો સઘલાઓએ દેખાવ કરવો અને તેની સાથ સારી પઠે મળી જવું, પણ જો એવા ઢોંગ નહી કરીશું તો તે આપણી સાથે રાંદેર આવશે નહી.

આ સુચના સઘલાઓએ કબુલ કીધી અને અમલમા પણ આણી.

સઘલાઓ લુકમાનજીની આસપાસ ફરી વળયા અને તેના જખમો બાબે ઘણી દલગીરી બતાવા લાગા. એકે મનજીના મારને "ઘણો હીચકારો હોમલો" કહયો, બીજાએ મનજીને "જંગલી ડુકર" કહયો, તરીજાએ મનજીની ચાલને "ફાંસીની સજાને લાએક" જણાવી અને ચોથાએ આ માર મુગે મોહડે ખાવા સારૂં લુકમાનજીની ધીરજ અને સબુરીની સહરાગાત શરૂ કીધી. પુણેમચંદ વકીલને ધનજીશાહએ ઘણા દયાલુ દીલથી નહી પણ દોલથી અરજ કીધી કે "લુકમાનજીની તરફથી મનજીભાઈ સામે જેટલાં તો હોમત મુકી શકાય તેટલાં મુકવાં અને તેનો સઘલો ખરચ હું આપશ." તેમજ પુનેમચંદે કબુલાત આપી કે "હું દોસત લુકમાનને પુરેપુરો બદલો જીહતાવી આપશ." વીકાજી વઈદતો લુકમાનજીના હકીમાંનીજ તારીફ કરવા મંડેલો હતો. તે બોલતો કે "મનજીએ કોણને હાથ લગાડયો! બીચારા એક ફરેસતા જેવા બોજેરગ હકીમને. શું કહું દોસતો લુકમાનજીના હાથને. એટલો જસ છે કે વાપરેછે તારેતો જમાલગોટા અને પારાની દવાઓ, પણ તેઓથી મુવેલાં માણશને જીવતાં કરવાનુંજ એવણે બાકી રાખયુંછે."

આ સઘલી મોહોબત અને સીફતના શુખનોથી લુકમાનજીનું દીલ તમામ પીગલી ગયું અને તેવણ ખુશાલીના સાતમા આસમાને ચહડી ગયા. માર ખાવાથી જાંહાં તેવણ આબરૂ જવાની ધાસતીમા હતા, તાંહાં આ લોકોએ તે ધણીને એટલી આબરૂ આપવાથી તેવણ ગોયા જીવતા જીવત બેહેસતમા ગયા. તેવણની છાતી એટલી હરખાઈ ગઈ કે બોલતાં તેવણની જીભ પણ લથરવા લાગી કે—"મેહેરબાનો, હું હીઆં આવો તેવારે તમારી મેહેરબાનગીને માંનથી, મેં ખાધો, માર ખાધો, તેથી તમારો દીલગુરદો, મને ગુશો આવો, તારે"—

આ પરમાણે ફાટું ફાટું બોલતો જોઈ વીકાજી વઈદ વચમાં પડયો "સાહેબો, હકીમજી એટલા હરખમાંછે કે તેવણ તરફથી હું બોલું છઉં. તમારો આવો દીલગુરદો જોઈ લુકમાનજી તમારો પાડ માનેછે. જમાલગોટાના ગમે એટલા મલમથી અથવા ગમે એટલા મેથી પાખથી હકીમજી સાજા નહી થાય તેટલો કરાર તમારા આ શુખનોથી તેવણને મલયોછે."

લુકમાનજીએ વીકાજીની આ શેવાને માટે હુશાનમંદીથી તેનો બરદો ઠોકી શાબાસી આપી અને રાંદેર સાથે મોજ કરવા જવાની ધનજીશાહની અરજ પણ તેવણે ખુશી સાથે કબુલ રાખી.

મછવો, તેમા લાધેલાં બજાર, સુવાના બીછાનાં, અને બીજાં અસબાબ સાથ તઈઆર હતો અને એક ચરબેદા ૨ માણસના ગાલતી બીશાલે પવણથી ફુગેલા સડ પા કલાકના અરસામા આ દોસતોની ટોલીને રાંદેરને કીનારે લઈ ગયા, જાંહાંથી તેઓએ પાધરાજ ગામની પાદરે ધનજીશાહના વડવાઓથી ઉતરી આવેલા જુના વજીફાની નાહાની બંગલીમા ઉતારો લેવા જવા માડયુ.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

તાડીની મોજ અને મસતીની આરજુમંદ આ દોસતોની મંડલીએ ધનજીશાહના બગીચાનો રસતો લેવા આ સમય તેઓની સંફમા એક નવો દોસત હુમેરાયો. ધનજીશાહના વજીફા તરફ જતાં વોહોરાઓના આ વતન રાંદેરમા જુની મસજીદની પાસે એક ભાટ અથવા ચારન કવીતા બોલતો હતો અને તે સાંભલવાને લેકોનું મોટું ટોળું ભેગું મલયું હતું, તાંહાં ધનજીશાહના દોસતોનો આ નવો દોસત ઘોડા ઉપર બેસીને ભાટની ભટાઈ સાંભલતો હતો.

ધનજીશાહ અને તેના પારસી દોસતો ચારન લેકોના કથાવરનણનો શોખ નથી એમ કેહેતા હતા, પણ ખરી વાત એ હતી કે તે પારસીઓને આ બટકબોલા ભાટ લેકોની વારતાની સમજ નહી હતી. પાંણીના રેલાની બીશાલે જારે આ ભાટ વગર અચકવે પોતાનુ વરણન કરયો જાયછે, તારે ધનજીશાહની જાણે બલા કે તે શું બોલેછે. ભાટની ભાશા તેને મનસે પેહલવી ઈઆ સંસકરીત જેવી હતી અને વળી ધનજીશાહ તથા દોસતોનું મન તાડીપર વધારે તપેલું હતું.

પણ પુણેમચંદ વકીલ હીંદુ હોવાથી તેને આ કથાવરનણ ઉપર બહુ શોખ હતો અને તેણે બજીદ થઈ ઉપલી આખી ટોલીને તાંહાં થોભાવી. તેઓ થોબપાતો સારૂં થયું કે તેઓના દોસત જાંહાંગીરશાહને નવો હુમેરવાને બની આવયું. તેને ધનજીશાહએ પોતાના બગીચામાં આવવાને નોતરૂં દીધું, અને જાંહાંગીરે લગાર આનાકાંની કરીને તે કબુલ રાખયું.

જાંહાંગીર આ ભાટની જબાંદરાજીનો તમાશો જોવા હોંશથી ઉભો રહેલો હતો અને વળી ઘોડેસવાર થયલો હતો, એજ બીના વાંચનારી બાનુઓને કહી આપશે કે ઓલપાડવાળો જાંહાંગીર પોતાના ઉપલા સુરતી દોસતોથી જુદાજ ખવાશનો હતો.

જાંહાંગીરશાહ ઓલપાડ તાલુકાનો રેહેવાસી હતો અને પોતાના ખાંનદાંનથી, પોતાના માલ મીલકતથી, તેમજ પોતાના જાતી ગુણથી તે જાંણીતો થયલો હતો. તેના હાથમા બાપદાદેથી મળેલું એક ગામ હતું, જેની તેને સારી ઉપજ થતી હતી તથા જે ગામને તેણે પોતાની મંમલાઈ તથા ચપલાઈથી ઘણું સુધારયું હતું. જાંહાંગીર સખી જીવનો, મોટાં દીલનો અને ઉદાર મંનનો હતો. તે બાહાદુર, હીમતવાન અને જોરેમંદ હોવાથી લેકો તેને જાંહાંગીર જંગીને નામે ઓળખતા હતા.

જાંહાંગીર જંગી માતર ૩૦ વરસની વએનો ગબરૂ નોજવાન હતો. તે જેટલો મગજે ચાલાક તેટલો દેખાવે શુંદર અને કદે કદાવર હતો. તેની ચાલચલણ ગંભીર પણ મીલનસાર હતી. તે ગરીબમા ગરીબ દોસત સાથ ભેલાતો હતો અને તોપણ પોતાનો દેકાવ રાખી શકતો હતો. તે મશખેરો અને હસમુખો હતો, પણ પોતાને અથવા પારકાને અપમાન સાંખી શકતો નહી હતો. નબલાને હીમાએતે બાજુબળ બતાવાને તે તઈઆર હતો. તેને કસરતનો, સવારીનો અને ગાંએણનો ઘણો શોખ હતો. આ બાપ બાળપણમા મરણ પામેલાં હતાં અને તે એક મોટી પીડામાથી બચયો હતો. તે બાલ લગનની પીડા હતી, જેમાથી આજ સુધી તે કુમારો રહયો હતો અને પોતાને મનભાવતી મેહેબુબ મેળવવાને શકતીવાન હતો.

આવા એક દોસતને પોતાની સંફમા જોવાથી ધનજીશાહ અને તેના સઘળા "કંપનીઆરો" ખુશ થયા.

ધનજીશાહએ પોતાના વજીફામા સરવે પહરોણાઓની એકસરખી મદારત અને માવજત કીધી. પોતાના આ ૫ચરંગી પહરોણાઓને પોતાની મરજી અને એતેકાદ પરમાણે સાથે ઈઆ જુદા જુદા જમવાની છુટ મેળી હતી, પણ જુદા જમનારને માટે તરદદ ઈઆ મોજ કાંઈ ઓછી નહી હતી.

જુદા જમે એવા પહરાણા અલબતાં બે હતા. એક પુણેમચંદ વકીલ અને બીજો લુકમાનજી હકીમ.

પુણેમચંદને પરગનેઆત સાથ જમવાની ખરેખરી છોટ હતી અને તેથી તેણે પોતાના ભટને હાથનું પકાવેલું ભોજન જુદું લીધું હતું.

લુકમાનજી મુસલમાન હતો તેને જુદું જમવાની જરૂર નહી હતી અને તે આ સઘલા દોસતો સાથ એક સુફરે બેઠો હતો.

બાકીના દોસતો પારસી હતા. તેઓમાં જાંહાંગીર જંગીને જુદદીન સાથ જમવાની મુલગી છોટ નહી હતી અને તેથી તે હીમતથી બેદેહેસત બેઠો હતો.

ધનજીશાહને છોટ હતી, પણ તે નામની અને દેખામની હતી. તેવણ સુરતમા શેઠીયા ગણાતા હતા અને લોકોના માનના ભુખ્યા હતા એટલે લેકોમાં પાકીજગી ઘણી બતાવતા હતા. પણ બાતેનમાં તેઓ પરગનેઆત સાથ જમનપરસાદ કરતા હતા અને આજ વજીફામા ઘણા ઈંગરેજ અમલદારોને જમાડવાની નોધ હતી.

રૂસતમ આગા વગેરેને છોટ હતી, પણ ધનજીશાહ શેઠને છોટ હતી એટલાજ માટે અને જાંહાં તેવણ બતાવે તાંહાંજ તેઓ પણ છોટ બતાવતા હતા.

ખોરાટાન અને મસાલેદાર પકવાનોની શી મના ! તાડી અને મસાલેદાર બેવરાની લેહેજતની શી મના ! ધનજીશાહએ પોતાના ખાશ ખજુરાંની તાડી મંગાવી હતી.

પેહેલાં આ દોસનોની મીજલશના ટોલ ટપા હદમા હતા અને તે જાંહાંગીર જંગીની હાજરીની ખુબી હતી. પણ જેમ ગોલાબ અને ચંમેલીના મખવાશનો ફરમાસુ ગાલેલો બેવરો આસપાસ ફરવા લાગો અને જેમ તાડીની તાંસ તણાવા લાગી તેમ જાંહાંગીર જોનો કે હદ અને મરીઆદા પછવાડે પડતી હતી.

મજબ મશખરીનું મધીઅ મીઠું સઘલું લુકમાનજી હકીમપર હતું. તે સુરીઆની આસપાસ આ સઘલા મસત ગરેહોનું મંડળ ફરતું હતું. ગરેહો મસત તારે સુરી

આ વધારે મસત હોવો જોઈએ અને તેમજ હતું. લુકમાનજી તાડીના બાંડાં પર બાંડાં ઉઠાવતાં અકસુર થઈ ગયા હતા.

પણ તેને બાંડાં ઉઠાવાની ફરજ પાડવામાં આવી હતી. તેને દારૂ અને તાડી પાવાનો સંપ થયો હતો. સઘલા સુરતી દોસતો તેને છાકટો કરવા બેઠા હતા અને તે ધારણામા તેઓ ઘણે દરજે ફાવયા હતા. થોડો વખત જતાંમાં લુકમાનજી ટાટ થઈ ગયા હતા અને બીજા દોસતો ખુશ લેહરમા ઉલરયા હતા.

લુકમાનજીની તારીફપર તારીફ કરવા, સલામતીપર સલામતી લેવા અને તેને તરેહવાર રીત બેહેકાવાની યુકતી આ કારણુસર વાપરી હતી. એ સઘલા હોનરની કુંચી વીકોજી વઈદના હાથમાં હતી અને તેણે ચાલાકીથી એ ચાવી ચલાવી હતી. લુકમાનજી પોતાને વીદવાનમા તથા સઘલી નવી શોધોના અભીઆશીમાં ખપાવાનાં ગુમાનથી ઘણા ફસયા હતા અને તે ગુમાનનો વીકાજીએ હમણા ફાયદા ભરેલો ઉપયોગ કીધો.

લુકમાનજી પોતેજ એક કોપટું ઉઠાવીને બોલયા કે "ભાઈઓ આદમજીના વખતની વાતો તો હવે બધી લુલી જવાનો વખત આવો છે. દોસત વીકાજી તમને તો ખબર હશે કે આજે વીજલીનો ખપ કેવો વધોછે. સામાનને ઢોર ચઢાવામા વીજલીછે તો છે પણ મેં સાંભલુંછે કે નાહના જીવડાઓ વીજલીથી નાચેછે."

"હા. પણ મેંતો સાંભલયુંછે હકીમજી કે વીજલીથી માણશની લાશમા પણ જીવ આવેછે."

"અને મારા વાંચામાં તે વાત આવીછે." તેમાનુ કાંઈ મળે નહી. હકીમજીએ વાંચેલું નહી છતાં, દોલ જાલવવા સારૂં અરાવી દીધું. પણ વીકાજી વઈદને વાત બેહેકાવાને તેથી બની આવયું.

"વીકાજીભાઈ હુંનેતો વાંચવામા એવું આવું કે મુવાં આદમ વીજલીથી જીવતાં થાયછે."

હીઆં હકીમજીએ થોડી તાડી ટાંસી અને વીકાજી થોડી નવી તાડી આગળ રેડી ચાલયો.

"અરે તારે હકીમજી તમોને ખબર નથી. મેં લશકરી દવાખાંનામા ચાકરી કીધેલીછે અને તાંહાં મારા વડા ડાકટર વાલશોડે નજરે જોએલી વાત મને કહીછે. હા, પણ શું આ તાડી ફરમાસુ છે!"

"શું દોસત ડાકટર સાબના દીઠામા શું આવું?" આમ કહીને હકીમજીએ વળી કોપતું ઉઠાવયું અને પીતાં પીતાં બોલયા "તેઉ સાબે શું વીજલીથી જીવતું માણશ દીઠું!"

"માણસ? અરે મુરદું ને તેબી કોણનું? ખુનીનું, પણ હકીમજી તમે થોબયા શું? વેકો આટલી તાડી પુરી કરો."

"તમો કોઈ લેતા નહી ને મનેજ પાવોછો."

"કોંએ નહી કાંએ? હું તમારી સાથે લઉં છઉં. વાંક ધનજીશાંહ શેઠનો છે. શેઠ લેવો, કાવલા બધા સાહેબો ને તાડી નામ, ઓ હો, આતો સીગનપોરનો માલ છે, હકીમજી જરા તપાસી જુવો, આપણ બધા તપાસી જોઈએ."

બીજાઓએતો ખરેખર તપાસી જોઈ તારે હકીમજી સઘળી ખલાસ કરીને વધારે તઈઆર બની રહયા અને વીકાજીએ વાત આગળ ચલાવી.

"કેહેછે કે વીલાયતમાં એક ખુનીને ગએ વરસ ફાંસી દીધો, તેની લાસ ઉપર વીજલીના ફીલસુફે તપાસ કીધી અને તે મુરદું જીવતું થયું."

રૂસતમ આગાએ વચમાં ખોટી તાપસી પુરી. "એ મેં વાંચેલુંછે. કેહે કેજે તે મુરદાંનો કાંન ફડફડયો, હાથ હીલીઓ ને પગ ઉંચકાયો."

"એટલુંજ નહી પણ જે વીદવાન તપાસ કરતો હતો તેને કકડાવીને એક લાત જે જાહાડી કેની તે વીદવાંનતો ચાર વાર ઉડી ગયો. તાંહાંથી તે ખુની ઉઠયો તેવો પાસે એક છુરી પડેલી હતી, તે લઈને દોડયો, ઘુમાવતો ઘુમવતો મોહલામાં દોડયો અને પછે તે કોહાં નાહાઠો તે આજના દાહાડા ને કાલની ઘડી સુધી કોઈને ખબર નથી."

"ખરે ભાઈ વીકાજી આ બનાવ તમારા ડાકટર સાબના જોવામાં આવો?"

"નજરો નજર—ખોદાના બંદા હોવોતો માનજો."

"પણ આતો હવે મોટી શોધ થઈ ને આદમજાતનું ભલું થીઉં."

"અરે પણ હકીમજી આપણુને ભુખે મરવાનો વખત આવયો. આપણ વઈદોનું કામ હવે વીજલી સારશે. આપણુને દવા છોડીને વીજલીનો સાંચો વાપરવો પડશે. મારો ડાકટર વાલશોડતો પોતાની સાથે લઈને ફરેછે."

"ઓ હો—તારેતો જરા આપણે દેખાડોતો બહુ મેહરબાની".

"હા—હમણાં હીઆંજ મંગાવીને બતાઉં, મેં ઘણી વાર તપાસેલોછે. ડાકટર વાલશોડ નદીના કીનારાપરજ રેહેલો છે, ને હું ચીઠી લખી મંગાઉં તો એક કલાકમા સાંચો આવી લાગશે."

આમ કહીને વીકાજી થોડોવાર ખાંનાના સુફરા ઉપરથી ઉઠી ગયો, પણ સાંચાની વાટ જોવા જેવી લુકમાનજીની સુધ રહી નહી. પુણેમચંદ વકીલની ફરમાશથી જાંહાંગીર જંગીએ એક મધુર ગીત ગાયું, તેટલાં બીજાઓએ લુકમાનજીને એટલી તાડી પાઈ કે તેના પગ ઈચ્છા જબાં બેહુ લથરવા લાગાં, પણ જાંહાંગીરે એક ખેઆલ એવો ગાયો અને રૂસતમ આગાએ તેનો એવો જવાબ આપયો, તે ઉપર સઘળાનું ધેઆન રોકાઈ ગયું, તેવામાં લુકમાનજીએ ઉઠીને ચાલવા માંડયું. ધનજીશાહએ અસારત કરી વીકાજીનું ધેઆન ખેંચયું પણ વીકાજીએ ઈસારત કીધી કે "અખાડા કરીને બેસી રહો, એને જવા દેવો, એનાથી જવાઈ શકાવાનું નથી."

વીકાજીનું સઘળું ધેઆન લુકમાનજી ઉપરજ રહેલું હતું. લુકમાનજી ઉઠયો તેવો ચાલવાની શકતી નહી હોવાથી દેવાલને હાથ લગાડતો તથા ઠોકસતો દરવાજા તરફ જતો હતો. તે રાંદેર આવેલો પોતાને ભુલી ગયો હતો અને સુરત પોતાને ઘર જવા નીકલયો હતો, પણ ચલાય કોણથી કે ચાલે. જે ઓરડામા જમતો હતો તેના બારણા પર જતાં તેણે એક એવોતો જબરો લપેરો ખાધો કે જો તેણે બારણાનો આદગરો ધરી લીધો નહી હતેતો ઓરડાની અંદરજ

જીહીખાઇ જવા વના રેહતે નહી, પણ ઓરડામા અફડાતાં તે બચયો તારે ઉંબરના આંચકાથી તે ફસયો અને એક ઠોકડમાં તે એવો જીહીખાયો કે અડધો ઓટલા પર અને અડધો સીહીડીપર જઇ પડયો. પડતાંવાર તાડીની કેફની જુમ તેને પુરતી ચહડવાથી તે તદન બેસુધ હાલતમા પડી રહયો, પણ વીકાજી વઇદ જે બાહેરથી જાંહાંગીરના બેઆલ સાંભલવાનું દોળ દેખાડતો હતો, પણ જેણે બારીકીથી લુકમાનજીનાં હીલચાલપર કાન રાખેલા હતા, તે આ પડવાનો અવાજ સાંભળતાં તરતજ ઓટલા આગળ દોડી ગયો અને મુદડાં જેવી હાલતમા લુકમાનજીને ઉંચકીને ઓટલાની એક બાજુએ એક ઓરડીમા બીછાના ઉપર સુવાડયો.

પણ લુકમાનજીને તેના છાકટપણાને માટે સજા કરવાં અને તેમાથી પોતે મજા મેળવવાનો વીકાજીએ રૂસતમ આગા તથા ધનજીશાહ સાથે સંપ કરયો. જેથી ધનજીશાહ ખાનાના સુફરા ઉપર પોતાના દોસતોને વાતે વલગાવી બેઠો અને વીકાજીએ રૂસતમ આગાની મદદથી પોતાની ધારણા પાર પાડી.

તેણે રૂસતેમ પાસે થોહોક ગુલાલ અને કુંકું પાંણીમાં ભીંજવી મંગાવયું અને જેમ આપણી બાનુઓ બારણા ઉપર ખરપટું કરેછે તેમ લુકમાનજીના ચેહેરાને, બરડાને તથા દીલ ઉપરના સઘળા પોશાકને આ મેલવણીમા લપેટી નાખયો. એ પછે રૂસતમ અને વીકાજી બંને જણ જાંણે કાંઇ બનયું નહીં હોય તેમ દોસતો વચે પાછા આવી બેઠા.

સઘળાઓને ઉંઘના જોંહોકા આવવાને હવે જાજો વીલમ નહી હતો. સાંજના કુસતી ખેલી તારથી તે અતાર સુધીમા આ દોસતોના મગજ ઉસકેરવાને કસું બાકી રહયું નહી હતું, મારે દોસતો પોતાના બીછાના ઉપર જવા સારૂં ઉઠયા, પણ તરત લુકમાનજી કાંહાંછે તે પુછવાની અરદેસરને સુધ આવી. અરદેસરને જોઈ પુણેમચંદ અને બીજાઓને પણ એજ સવાલ સુજ પડયો. વીકાજી અને રૂસતમ આગા પણ જાંણે કાંઇ જાણતા નહી હોય તેમ એજ પરપુછમા પડયા અને ધનજીશાહાએ પણ ઢોંગમા અનજાનપણું બતાવી પોતાના કાવલા બબરચીને બોલાવીયો તથા લુકમાનજી કાંહાં છે તેને પુછયું. કાવલો આ સઘળોં વખત પાછલા ખાંડમા બીજા ચાકરો સાથ રોકાયલો હતો, મારે એ બાબે કાવલાએબી કાન પર હાથ મેળયા, તારે ધનજીશાહએ જરા ઘબરાટનું દોળ કરીને લુકમાનજીની શોધ કરવા કાવલાને ફરમાવયું. કાવલો ઓટલાગમ ગયો, પણ તે વામાતો જાનકી નામની ઘોડાવાળી "બાપરે, બાપરે" બુમ મારતી પોતાના શેઠ તરફ આવતી જણાઇ. તે બીહીકથી ઉજલી પુની જેવી થઇ હતી અને તેના હોટ સઘળા ફીકા થઇ ગયા હતા. તે આવતાંનેવાર ધનજીશાહને બુમ પાડી કેહેવા લાગી કે "મારી લાએબોરે મારી લાએબો, લુકમાનજી હકીમને મારી લાએબોછે, તે ઓરડીમા પએરોછે ને આખું દીલ લોહીએ ખરડાઇ ગયુંછે."

આ છાકટા વઇદને મુદડાંની હાલતમા કુંકાંએ ખરડીને સુવાડવાના ઢોંગની મજાનો હવે વખત આવયો. ધનજીશાહ દોસતો સાથે જાનકીની બતાવેલી જગા ઉપર દોડી ગયો અને સઘળાઓએ જોયું કે લુકમાનજી તંદન બેહોશ પડેલો હતો અને ખરેખર લોહીમા ખરડાયલો હતો.

જાંનકીએ તરત તરક બાંધી અને જેઓ અનજાના હતા તેઓમાના ઘણાખરાઓએ ટેકો આપયો કે ઘેલા મોદીના મનજીએ તેને મારેલા મારથી આ પરીનામ નીપજયું.

જાનકી ઘબરાટમા બુમો પાડવા લાગી, અને ચાકરોથી મોટી ગડબડ થઇ ગઇ તે હીઆં સુધી કે ગામમા વટીક બુમ ચાલી કે લુકમાનજી હકીમને મનજીભાઇએ મારીના ખયોછે.

વીકાજીએ નાડી જોઇ સરવેને કહયું કે "હવે બોચારે ઘોહોજ વખત જીવશે." ધનજીશાહે પોતાના બંગલાપર બદનામી આવવાની ધાસતી બતાવી. પોલીસ પટેલને ખબર થવાથી તે પરપુછ કરવા આવયો, પણ ધનજીશાહનો ગામમા એટલો વગ હતો કે તેણે પોલીસ પટેલને સમજાવી, ઠગી અને તાડીનું એક ઘડીઉં આપી કાહાડયો.

આ ગડબડની વચે લુકમાનજીને જરા જરા સુધ આવવા લાગી. કોર વાલતાંજ તેની આંખ ઉંઘડી ગઇ અને જોયું તો તે લોથપોથ પડેલો હતો અને ઘણાક જણ બતીઓ લઇ આસપાસ ઉભેલા હતા.

વીકાજી બોલી ઉઠયો કે "દોસતો તમો સઘળા જણ જરા અંદર જાઓ. ખોદાની કરમબખશેશથી દરદીમાં જરા હોશીઆરી આવેછે, તેને આ ભીડથી ઘબરાવવો નહી જોઇએ."

આ હુકમ મુજબ ધનજીશાહ અને રૂસતમ આગા સીવાએ સઘલાઓ બીજા ઓરડામા જઇ કચકચાટ અને વાતચીત કરવા લાગા.

લુકમાનજીમા હજી ઉઠવાની તાકાત નહી હતી. તેણે પડયો પડયો આંખ ઉંઘાડી પુછયું કે "અરે હું કાંહાં છઉં!"

વીકાજી તેને ઘબરાવા હાજર હતો. "ભાઇ તું તો મરણ પામયોછે અને તારી લાસ ઉપર હમણાજ જુરી ભરવાનીછે."

લુકમાનજીની કેફ હજી ઉતરી નહી હતી, તેણે જુમમાને જુમમા ઘબરાટથી પુછયું કે "શું હું મરી ગયો?"

વીકાજીએ ઘંભીરાઇથી જવાબ દીધો કે "હા તું મરી ગયોછે."

લુકમાનજીએ જરા હોશ લાવીને વીકાજીનેં ઓલખી કાહાડયો કે "તમે વીકાજી વઇદછો નહી?"

જાંણે આ સવાલ સાંભળયો નહી હોય તેમ વીકાજીએ અખાડા કરીને ધનજીશાહ સાથ વાત કરવા માંડી, "શેઠ જોયું કે, આ વીજલીની અસર જોઇ કે!"

"હા—ડાકટર. શું અજાએબ અસર છે!"

"પણ ધનજીશાહ શેઠ, હજીતો વીજલી બરાબર લાગી નથી. લાગશે તારે માલમ પડશે."

લુકમાનજી હવે વધારે ઘબરાયો અને અરધી કેફમા બોલયો "ધનજીશાહ શેઠ હું જીવતો છઉં."

"નહી હકીમજી, તમેતો મરી ગીએલાછો, એતો ડાકટર વીકાજીએ પોતાના વડા ડાકટર પાસથી જે વીજલીનો સાંચો મંગાવયો હતો તેની અસરથી તમો જરાવાર જીવતા થયાછો."

"અરે આ શું થઉં! ડાકટર હું મરી ગઓતો?"

"સાહેબ તમે 'ટેમપોરરી ઇનસાનીટી'મા આવેલાછો."

હકીમજી સમજતા મરે. જાંણે કોઇ વીદીઆનો બો

લ હોય તેમ વીકાજીએ ખોટો બોલ અરાવી દીધો અને હ
કીમજી ઘબરાયા.

"મારી હાલત ખરાબ જોવુંછું. અરે હું મરી જ
વાને કેટલોક વખત થીઓ?"

"એક અઠવાડયું અને સાડા તરણ કલાક ઉપર.
એતો વીજલીથી તમારૂં દીલ સલામત રહયુંછે."

ધનજીશાહ જરા દાહાયા થયા. "આફરીન ડાકટર,
આફરીન તમારી વોદીઆ ઉપર, તમે પારસી ટોળાનું ના
મ રાખયુંછે, પણ ડાકટર બીચારા લુકમાનને આટલા દા
હાડા સલામત બચાવયો તારેતો એને તદનજ જીવતો કરવાં
ની કોશેશ કરો."

"ખોદા કરશેતો તેમખી થશે. હમણા જરા મુદદું જી
વતું થયુંછે, તેટલાં મને સવાલ કરવા દેઓ. લુકમાનજી
આ જરા પીઓતો, તમોને સવાદ લાગેછે?"

આમ કહી પાણીનું ટંબલર આપયું અને લુકમાન
જીએ કયું કે પાણી જેવો સવાદ લાગેછે.

પણ વીકાજીએ ફેરવી મારયું "જોયું, ધનજીશાહ શે
ઠ હજી બરાબર અસર થઈ નથી. દવાનો સવાદ એમને
પાણી જેવો લાગેછે. હું ધારૂં છઉં કે હજી એવણને વધારે
વીજલી લગાડવી જોઈએ."

વીકાજીની એસારત ઉપરથી ધનજીશાહે એક લોઢાંનો
સલીઓ ગરમ કરી મંગાવયો અને ગરમ ગરમ લોઢું લુક
માનજીને એક બે વાર લગાડયું કે તેણે બુમો પાડવા માડી.

"હવે લુકમાનજી જરા આ દવા ચાખી જુવો." આ
મ કહી તેને ખરેખર દવા ચખાડી અને લુકમાનજીએ ક
બુલ કીધું કે તે દવા હતી.

ધનજીશાહએ મોટી ખુશબખતીનું દોળ ઘાલયું. વી
કાજીના અખતરાની કેવી ફતેહ થઈ! ધનજીશાહાએ તેને
મુબારકબાદી આપી અને લુકમાનજી આ ઢોંગ સમજી શકે
એવી સુધીમા હજી આવયો નહી હતો.

વીકાજીએ હજી કારસતાન આગળ ચલાવયાં "જાં
હાં સુધી મુવેલું માણસ વીજલીથી ઉભું થાય અને ચાલે
નહી તાંહાંસુધી અસર પુરતી ગણાય નહી. હકીમજી જ
રા ઉઠશો."

હકીમજી ઉઠયા ખરા, પણ હજી તેના પગ લથરતા હતા
અને તે પોતેજ બોલયો કે "મારામા ચાલવાની તાકાત નથી."

"કાંઈ ફકર ના કરો, હકીમજી તમે આટલુંબી ઉઠયા
છો, એટલે હવે ગનીમત છે. હું સોગંદ ખાઈ કહું છઉં
કે હવે તમો જીવતા થશો. હાલ તરતતો જરા ઉંઘાઓ, ત
પાસી જોવોની વારૂં તમોને ઉંઘ આવેછે. તમે એને શેવ
ટની ઉંઘ નો સમજતા. તમારી ઉંઘમા હું વીજલી ચાલુ
રાખશ, તમે બેફીકર ઉંઘાજો."

છાકટા લુકમાને ઉંઘાવાની કોશેશ કીધી, વીકાજીએ ક
હયું કે હું બસો વેર ગણી જાઉં તાંહાં સુધી આંખ ઉઘાડ
તાના. લુકમાને તેમ કીધું અને પચાસ ગણયા નહી તેટ
લામાતો આ વોહોરાજી સાહેબ ઘરાઘર ઘોરવા લાગા.

વીકાજી પોતાના હોલીઆ સોબતીઓ સાથ બાહેર આ
વયો અને ઓરડાના બારણાને ચાવી દીધી. બાહેર દોસ
તો તરેહવાર અટકલ કરતા ઉભેલા હતા તેઓ જાણવાથી
ખુશી થયા કે લુકમાનજી તનદરોસત હાલતમાછે અને સા
રીપઠે ઉંઘ કાહાડેછે અને તેઓની ધાસતી નરમ પડવાથી
તેઓ પણ સારીપઠે ઉંઘાયા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સહવાર સુધીમાં લુકમાનજી પુર હોશીયારીમા આ
વયો અને સઘલાઓને ઉઠવા આગમચ પોતે ઉઠીને
બારણું ઠોકવા પડયો. તેણે એકતો પોતાને કેદ થય
લો જોયો, બીજુંતો પોતાના બદનને કુંકાંમાં લપટાયલું જો
યું, તરીજુંતો બદન ઉપર દહજાડવાના દાઘ જોયા, એ સ
ઘલી નીશાણો ઉપરથી આગલી રાતની તેની કંગાલ હાલ
ત તેને યાદ આવી, તે ઘણાજ ગુસાથી બારણું અફાડવા
પડી ગયો અને જે સઘલા દોસતોએ તેની આ પરમાણે મ
શખરી કીધી તે બાબે ખોલાસો પુછવાને તઈઆર થયો હતો.

લુકમાનજી હકીમને સહવારના પોહોરમાં પોતાના ઘ
રાકો સાચવવાં હતાં. તેણે રાતે ગમે એવો બેવડો ચહડા
વેલો તોપણ સરેસતાના વખતે તેની આંખ ઉંઘડી
ગઈ હતી અને તેને જલદી પોતાના ધંધા ઉપર રવાને થ
વાની ઉતાવલ હતી.

એટલા માટે જારે તેણે બાહેર નીકલવા માટે બારણું
ઠોકવા માંડયું તારે તે બમનો ગોસામા ચઢેલો હતો અને
બમના જોસથી બારણું અફાડતો હતો.

પણ વલી તેણે વીચાર કીધો કે આ સઘલા દોશતો
મજાખપર ચઢયાછે, માટે જો આ વખતે સાજું તાંણું કર
શતો મને વધારેવાર હીઆં કેદ રાખશે માટે છુટો થવા
સારૂં તેણે ખુસામતનો રાહ એખતીઆર કીધો. તે બોલ
વા લાગો કે "દોસતો બારણું ઉંઘાડો, ધનજીશાહ શેઠ! બા
રણું ઉંઘાડીને જરા જુવો તો ખરા હું કેવો જીવતો થઓ
છઉં. ઓ! વીકાજી, તમારા અખતરાથી હું જીવો છઉં
અને મારૂં હેશાન જાહેર કરવા સારૂં બાહેર આવા મા
ગું છઉં. ઓ ખોદા! વીજલીએ મને જીવાડોછે. ઓ
વીજલી, વીજલી, તારી અજબ કરાંમત છે. મને શખત
આચકા લાગા, પણ હું સજીવન કેવો થઓ છઉં. યારો
મને બાહાર કાંહડો."

બાહાર ઉભેલા દોસતોને આ ઉપરથી નવી રમુજ પે
દા થઈ. વીકાજી અને રૂસતમ આગાએ દોસતોમા એવો
વીચાર બેસાડયો કે "લુકમાનજી રાતના મુવેલો દીસતો હ
તો, તેમાથી સજીવન થયો ખરો પણ બીચારો દેવાનો થયો
છે." સઘલા દોસતો પણ સમજી શકયા નહી કે એ વી
જલીની અને અખતરાની કેમ વાતો કરેછે? તેઓની ખા
તરી થઈ કે પેલા મનજીના મારથી અને રાતની શરાબની મ
સતીથી તેનુ ભેજું ચેઠવાઈ ગયુંછે અને મગજ ફરી ગયુંછે.

વીકાજીએ આ વેહેમનો લાભ લીધો, તે બુમ મારી પુછવા
લાગો કે "કેમ વીજલીના દેવ! તમારી તબીઅત કેમ છે?"

લુકમાનજીએ વીચારયું કે હમણા જો ના કહીશ તો
કાંઈ મારો રસતો થવાનો નથી, માટે પોતે જવાબ પણ
તેવાજ આપવા લાગો. "વીકાજીભાઈ, હું વીજલીનો દેવ
જ છઉં. વીજલી માતા મુંપર પરસન છે. વીજલીય
મારા દીલમા આવુંછે, પણ હવે મને બાહાર કાહાડો."

"પણ દેવજી તમે બાહેર નીકલી અમને હેરાન કરશો."

"ના હું તેમ ન કરૂં."

"અમોને ખાઈ જશો."

"ના હું ન ખાઉં."

"અમોને ગાલો દેશો."

"હું કસમ ખાઇ કબુલાત આપું છઉં કે તેવી માહી ચાલ ના ચલાઉં. હવે મુને બાહાર નીકાલો."

એવામા પુણેમચંદ વકીલ રૂસતમ આગા સાથે આવી પોંહોંચયો, રૂસતમે ધનજીશાહના હાથમા પઇસાની એક ઠેલી મેળી, જે જોતાંજ વીકાજીએ બારણું ઉંધાડી નાખયું.

લુકમાનજી ગુસાથી લાલ થયલો બાહેર નીકલયો, પણ તે પોતાના બલતરા બોલવા જાયછે, તેવામા પેલી પઇસાની ઠેલી ધનજીશાહાએ તેના હાથમા મેળી કહયું કે "લેઓ હકીમજી તમારે લાએક કાંઇ નથી."

લુકમાનજીએ જોયુંતો આ ઠેલી ઉપર આ પરમાણે ચીઠી વલગાવેલી હતી—"બાંઈ ફાતમાબુ તે મરનાર લુકમાનજી હકીમની વીધવા જોગ, આ રૂ૨૦૦ ની રકમ પોંહચે."!

આ ચીઠી જેટલી અજાએબ જેવી હતી તે કરતાં વધારે અજાએબી લુકમાનજીને એમ ઉતપન થઇ કે "આ ચીઠીમાંના અખશર મનજીભાઇ પેલા મોદીના હતા—તે કે રાંદેર મગનનો મોદી કે જેણે એક દાહાડો આગમચ ભોલા દોલાની ભુલને થકી બીચારા લુકમાનજીને શખત કોદરી જીહીલાવી હતી.

તેની આ ભેદ ભરેલી ચીઠી કાંહાંથી આવી અને વળી તેણે આ રૂપીઆ કાંહાંથી મોકલયા !

જારે લુકમાનજીને ઓરડીમા બંધ કરી તેના ઉપલા મશખરા દોસતો બાહેર આવયા, તારે તેઓએ લુકમાનજીને બેહેકાવા સારૂં કરેલાં સઘળાં ફેલથી પુણેમચંદ વકીલને વાકેફ કીધો અને તેને અરજ કીધી કે આ ઓલીઆ હકીમને કાંઇ મજબુત આકારમા તેની મશખરીનો બદલો વાળી આપવો જોઇએ.

ધનજીશાહાએ એવી સુચના કીધી કે પુણેમચંદે વકીલ તરીકે મનજીભાઇ પાસેથી તેના મારના બદલામા નાણા મેળવવાની તજવીજ કરવો. આ હેકમત પાર પડવાની વધારે આશા એમ ઉતપન થઇ કે જે વેળાએ લુકમાનજી કુંકાંમા ખરડાંયલો બેહોશી પડીને છાકટપણાના ફુંફારા મારતો હતો, અને તેને મરણ પામવાની બુમ આસપાસ ઘભરાટ સાથ ચાલી રહી હતી, તેજ વેળાએ પેલા મનજીનો એક નોકર રાંદેરમા કાંઇ કામ સારૂં આવેલો પાછો પોતાના શેઠને ઘર જતાં હીઆં થઇ ગયો હતો. તેણે ધનજીશાહની ઘોડાવાળી જાનકીનો ઘભરાટ સાંભળી તે ઘરમા દોકીઉં કીધું હતું અને તેના જાણવામા આવયું કે તેના શેઠ મનજીભાઇએ લુકમાનજીને શખત માર મારયો, તે મારની અસરથી બીચારો એ હકીમ મરણ પામયોછે. આ વાત સાંભળતાંજ તે નોકર મનજીભાઇને એ વાતથી વાકેફ કરવા ધસયો હતો અને તે બનાવની ખબર ધનજીશાહના નોકરોએ આવીને ધનજીશાહને કહી હતી.

એટલા માટે ધનજીશાહના દુશમન પેલા મોદી પાસેથી નાણા ઓકાવી લુકમાનજી હકીમને લાભ કરવાની આ સારી તક હતી.

તે ઉપરથી પુણેમચંદ વકીલે પેલા મનજી જોગ એક "નોટીસ" ઘડી કાહાડી. વકીલોના સરેસતા પરમાણે એ નોટીસમાં ઘણી સંભાલથી લખેલું હતું. લુકમાનજી કાંઈ મરી ગયો નહી હતો અને તે મરી ગયોછે એવું "નોટીસ" મા લખીઉંબી નહી હતું, તોપણ આ "નોટીસ" એવી રીતે ઘડેલી હતી કે તેને વાંચતી વેલા મનજી એવુંજ સમજે કે તેના મારથી લુકમાનજી મરી ગયોછે. તે નોટીસ આ પરમાણે હતી.

"સાહેબ,

ગોઇપરાંમા રેહનાર કમતાલેના શેઠ લુકમાનજી હકીમ તરફ તમોએ જે ઘાટકી ચાલ ચલાવી અને જેનુ માઠું પરીનામ ઘણુંજ દયા આંણવા જોગ આકારમા આજ રાતે નીપજયું છે, જેથી એ અાબરૂવાલા વઇદનું કુટુંબ મોટી ઊદાશીમા પડયું છે, તે તમારી ચાલથી તમોને હવે શખત પશચાતાપ થવો જોઇએ. તમોએ શેઠ લુકમાનજી તરફ મોટો અપરાધ કરયોછે અને એ અપરાધને માટે તમો કેવી શખત શીખસાને લાએક થયાછો, તે તમો જંણોછો. તો પણ એ માહાં ભાએગના હકીમની કમનસીબ ઓરત તરફથી તમોને લખી જણાઉ છઉં કે તમારા વાંકને માટે જો તમો વધુ અરચા ઊઠાવા નહી ચાહાતા હોવો તો તતકાલ નાણાની એક મોટી રકમ મોકલાવી, એ કમતાલેની બાઇ અને તેનુ કુટુંબ જે દુખ અને ગમમા આવી પડયુંછે, તેનો પુરતો બદલો વાલવો, એજઅરજ."

જારે લુકમાનજી નીરદોશપણે બંધ ઓરડામા ઉંઘ કાહાડતો હતો તારે રૂસતમ આગો ધનજીશાહના ઘોડા પર સવાર થઇ આ "નોટીસ" પોંહોંચાડવા સુરત ગયો. તેણે મોડી રાતે મોદીના ઘરનો દરવાજો ઠોકયો, અને તેના ઘરનો જે હેવાલ અમે આગળ આપયો છે, તે જે વાંચનારી બાંનુઓને યાદ હશે તેઓને જણાવવાની કાંઇ જરૂર નથી કે આ મોડી રાતે રૂસતમ આગાએ બારણું ઠોકવાથી મનજીભાઇના ઘરમા કેવો ઘભરાટ થવો જોઇએ.

પેહેલાંતો તેના પેલા જબરા કુતરાઓએ ભોંસવા માંડયું અને રૂસતમ આગો પાછો ગયો તાંહાં સુધી એ કુતરાઓની ગડબડજ એક નબલાં માણસને ઘેલો કરે એવી હતી.

અલબતાં રૂસતમને એકાએક દાખલ થવાની રજા નહી મળી, પણ દરવાજે રાખેલો ભઇઆજી સીપાઈ રૂસતમને ઓળખતો હતો, તે તેને દરવાજા પર ઉભો રાખી અંદર શેઠને પુછવા ગયો

પોતાના માદા મીજાજી શેઠનો ગુસો ખેંચવાની ભીમસીંગ પરદેશી દર પલે વકી રાખતો હતો. મનજીભાઇ જેવા મરડાતવાળાં માણસને મોડી રાતે ઉંઘમાથી ઉઠાડવો એ થોડી ગાલ ખાવાનો ચોકસ રસતો હતો, પણ વળી જો ભીમસીંગ એ કામ નથી બજાવતો તો રૂસતમ આગા જેવા તાલીમબાજથી કોદરી જીહીલવાની તેની પકી ખાતરી હતી.

પણ તેને એકજ દીલાસો હતો. ભીમસીંગની આગમચ પેલા ચારપગીઆ ચોકીદારો—કુતરાંઓ એજ શેઠને જગાડવા જોઇએ. પણ નહી—મંનજીભાઇ તેનીબી આગમચ જાગતો હતો. વધારે બરાબર બોલીએતો તે રાતના તેને ઉંઘજ આવી નહી હતી. પોતાનો મીજાજ ઠંડો પડતાં, લુકમાનજીને મારવા સારૂં તેને ઘણોજ પસતાવો થયો હતો, પણ તેવામા વળી પેલા તેના નફરે રાંદેરથી આવીને જારથી તેને લુકમાનજીના મરણ પામવા વીશેની ખબર કહી તારે તેને ઘણોજ ઘભરાટ અને ફીકર પેદા થઇ હતી.

ાંસીની શીખસા ગેયા તેને દુરથી ઘુરકીને જોતી હતી, અને લુકમાનજીપર પહેલા ઘા અને જપેટા ઘણા બીહામણા આકારમા તેની આગલ આવી ઉભા હતા. લુકમાનજી પોતે જાંણે લુત થઈ તેની સામે આવીઓ હતા અને જાંણે તેને કેહતા હતા કે " ઓ ઘાતકી મરદ મારી એાૈરત અને બચાંના શું હાલ ? " પોતાની બીમારી વચે આ બેએની વધવાથી મનજીભાઈના મગજની હાલત એટલી કંગાલ થઈ હતી કે ઉંઘાવાનીતો વાતજ નહી હતી.

આવી હાલતમા જારે તેણે રૂસતમ આગાને આવી પોંહોંચવાની ખબર સાંભલી તારે તે દલગીરને બદલે ઓર ખુશી થયો, કેમકે લુકમાનજી કેમ મરણ પામયો અને શી હાલતે પોંહોંચયો તે બાબે વધારે તેહેકીક કરવાની હતી. તેણે એકદમ રૂસતમને પોતાના ઓરડામા બોલાવયો અને જો કે રૂસતમ તેના દુશમન ધનજીશાહનો સગો હતો, તો પણ તેની આગલ હવે મનજીભાઈ રડવા લાગો. રૂસતમ આગાએ ધીરજ આપી, પણ કહયું કે " લુકમાનજી સાથની સાહેબની મારામારી વીશે મારે કશી વાત કરવી નહી એવો મને હુકમ થયોછે, પણ હું માતર આ કાગજ લઈ આવયો છેઉં તે વાંચી જોવું."

આપણે આગલ કહયું છે કે મનજીની પુઠે "નોટીસો" ઘણી ફરતી હતી અને તેમને દુરની દુર રાખવા સારૂં મનજીભાઈ ખામખા આ એકાંત ઘરમા કેદી જેવો રહયો હતો. પણ આ વખતની " નોટીસ " લેતાં તે મીજાજ સઘલો ભુલી ગયો. તેણે ધ્રુજતે હાથે " નોટીસ " લીધી, વાંચી અને જારે તે વાંચી રહયો તારે ઓર ખુશી થયો કે તેને હાથે થયલાં ખુનની કાસર થોડાક પઈસામા પતેછે. તેણે એકદમ, એક બોલ બોલવા વગર પસતાવા ભરેલો જવાબ લખી આપયો અને રૂ૨૦૦ નું પડીકું વાલી આપયું અને રૂસતમ એક બોલ બોલવા વગર તે પડીકું લઈ ચાલતો થયો અને રાંદેર આવી ધનજીશાહના હાથમા મેળયું.

આ નાણાની રકમ જોઈ લુકમાનજી હકીમ ખુશ થઈ ગયા. તેવણ ધનજીશાહ તથા વીકાજીને આગલી રાતના અપમાનોને માટે ગુસો જાહેર કરવાના હતા; તેને બદલે જારે તેણે મંનજીના પોતાના જવાબમા વાંચયું કે " બેહેસતી લુકમાંનજીને માર મારવા ખાતર હું ભારી પસતાવામા પડેલો છઉં," તારે તેવણ ખુશ થઈ પોતાના દોસતોનું હેશાન માંનવા લાગા, પણ તેવણને એકજ આંદેશો હતો કે "મનજી મને બેહેસતી શાવાસતે કેહછે અને મારી ઓરતને વીધવા શાવાસતે કેહેછે ! રાતના હું ખરેખર મુવેલો હતો કે શું ! ને ખરેખર વીજલીથી જીવતો થયો કે શું ! "

અંતે ધનજીશાહે ભેદ ખોલીને રાતની સઘળી મશખરાંનો હેવાલ જાહેર કીધો અને આંખ વીચીને દારૂ અને તાડી પીવા બાબે આ વઈદરાજને ઘણોક બોધ કીધો. લુકમાનજીએ જારે પોતાના છાકટપણાને માટે માફ માગી, તારે તેના મશખરા દોસતોએ પોતપોતાની મશખરીને માટે માફ માગી અને જારે સઘળાઓએ જાણયું કે રાતના લુકમાનજી મરણ પામવાની બીના સંઘળી ગલત હતી અને મનજીની મગરૂરી તથા મરડાટ નરમ પાડવાની તેથી અછી જોગવાઈ મળી હતી, તારે તે દોસતો પણ ખુશી થયા.

હવે પુણેમચંદ વકીલ, અરદેસર, લુકમાનજી અને બીજા દોસતો સહવારના પોહોરમા સુરત ગયા. ધનજીશાહ હવા ફેરફાર કરવાના એરાદાથી રાંદેરમાજ રૂસતમ આગા સાથ રહયા.

દોસતોથી છુટા પડતી વેળા ધનજીશાહએ પુણેમચંદ આગળ ખાનગી રીતે પેલી ખાન બાહાદુરના ખેતાબ સંબંધી પોતાની ઉમેદ તાજી કીધી. હજી પેલા ઉમરે હઠવાવાળા બેહેરામશાહની હરીફાઈ હઠે નહી એવી હતી, પણ પુણેમચંદ ધીરજ આપી ગયો કે " પેલા મનજીનો વગ ખોદા કરશે તો હવે પાછો તમારી તરફ આવશે. દોલાની ભુલથી તેને હાથોહાથ તમારી ફરીઆદીની નોટીસ પોંહોંચી તેથી એ પેલાએ જોયું છે કે તમે તેનાપર રીસે ભરાયાછો. વળી આજે મેં વચે પડીને તેના પાસેથી પઈસા મંગાવયા છે, તેથી તે નરમ પડયોછે. માટે હવે તે પોતાનીમેલે ઠેકાંણે આવશે અને બેહેરામશાહ તરફનો વગ કાહાડી નાખી આપ તરફ પાછો વગ ચલાવાની તેને શીખામણ દેવાને મને બની આવશે. "

દોસતો સઘલા સહવારે છુટા પડયા, પણ પેલો દોસત ઓલપાડવાલો જાંહાંગીર તો રાતનોજ છુટો પડયો હતો. જાંહાંગીર જંગીના સાવધ અને ગંભીર સવભાવને લુકમાનજીની મશખરીઓ પસંદ આવતી નહી હતી. તેણે જારે જોયું કે વાત બેહકેછે, તારે રાતોરાતજ તે પોતાના ઘોડા પર સવાર થઈ પોતાના ગામ તરફ આવવા નીકલયો. જાંહાંગીર જંગી આગલ ચાલતાં કામનો થવો જોઈએ.

તીરકામઠાં.

બાનુઓને બરની કશરતો, જેથી શરીરની સુખાકારી વધે, અંગબલનુ કુવત વધે, બદનની ખુબસુરતી વધે અને વલી ફુરસતને વખત આનંદ, મોજ અને ગમત પરાપત થાય તેવી કશરતો જે છેલા બે અંકોમા આપણે તપાસી છે, તેમના કરતાં કોઈબી રીતે ઉતરતી આ તીરકામઠાંની કશરત નથી. એ રમત ઓરત જાતને બરાબર છાજતી અને માફક આવતી છે અને જેમ " ડાંનસ " અથવા જેમ સવારી તેમજ આ તીરકામઠાંની કશરત કુટંબોમા દાખલ થયલી આપણ જોવા ચાહાશું. એ કશરત જેમ ઓરતો એકલી કરી શકેછે તેમજ મરદોની સંગાથે ભેગાં ટોલાંમાં મલીને પણ એ કશરત રમી શકાયછે. ઈંગલંડના કરતાં સકાટલંડના લોકો એ કશરત વધારે રમે

છે. ઈંગરેજોમાંથી તેનો શોખ રફતે રફતે ઉતરતો જાયછે, પણ ઈંગરેજોમાં ઘણી ફાયદેમંદ ચીજો ઠાલી બીસતી અને આલસાઈથી બગડેછે તેમજ આ બાબે પણ જાણવું. અતરે મેદાનમા કેટલીક ઈંગરેજ બાનુઓ તીરકામઠે રમતી માલમ પડેછે. આપણામાં પણ બાપ બેટી, ભાઈ બેહેન અને વર બઈએર મલીને આ કશરત કાંએ નહી ખેલે તે અમે સમજી શકતા નથી.

તીરકામઠાંની અમસથી મન રીઝવનારી રમત નથી પણ બદનને મેહેનતમા નાખનારી કશરત છે. માણસ જાતને લડાઈ ગાના ઇઆ શેકારગાના બીજા હોનરો સુજ પડયા તેની આગમચ જે પેહેલ વેહેલો હોનર માણસે શોધી કાંહાડયો તે તીર મારવાનો છે. દરએક દેશમાં જંગલીઓ પણ તીર મારી જાણે છે અને કેટલાક લોકો એ હોનરમા વધારે માહેતગારી ધરાવેછે. પારસીઓના બાપદાદા એકવાર અછા તીરનદાજ હતા અને તેઓમા કેટલીક બાહાદુર સ્ત્રીઓ તીરકામઠે લડતી હતી. તેમના તીર કમાન તેમના પોતાના બદન કરતાં લંબાઈએ વધારે આવતા હતા અને તોપણ તે ચાલાકીથી ઉંચકીને દુરથી ફેંકવાને તેઓ શકતીવાન હતા. તેઓના વખતમા બંદુક ઇઆ દારૂગોલો નહી હતા, માટે દુશમનને દુરથી મારવા સારૂં તીર કમાન ઉપયોગી હતાં. તલવાર, ગુરજ વગેરે તો નજદીકથી લડવાના હથીઆર હતાં. પણ આજના વખતમા તીરકામઠાંનો ઉપયોગ સુધરેલી પરજાઓ મધે માતર કશરત દાખલ રહયોછે.

તીરકામઠાંની કશરતથી આખાં બદનને મેહેનત પડેછે. એમા એવી રીતે પગ આગલ કાહાડીને તથા ઠેરવીને ઉભું રેહેવું પડેછે કે જો બરાબર નહી ઉભાં તો તીર છોડતાં આચકો લાગેછે અને તાકેલી નેમ જતી રેહછે. કમાન ખેંચવાનુ પેદરપે જારી રેહવાથી હાથના ગોટલાંને કશરત મલેછે. આ કશરતથી નજરની ચુંગાલ વધેછે અને બરાબર નેમ તાકવાનુ, દુરની ચાજ જોવાના શકતા વધેછે. આ કશરતથી વળી છાતી ખીલેછે, હોશીઆરી અને હીમત વધેછે તથા એવા જ બીજા ફાયદા થાયછે. આ કશરત ખોલલાં મેદાન મધે કરવાથી સહવારના સકારે ઉઠવાની, ઘરની બાહેર નીકલવાની, અને ખોલી હવામા ફરવાની ટેવ પડેછે. આ નીરદોશ કશરત જારે બીજાંઓની સાથે ખેલી હોય તારે એક બીજાંની હરીફાઈથી મગજ ઉસકેરાયછે અને આખો વખત ગમત લાગયા કરેછે.

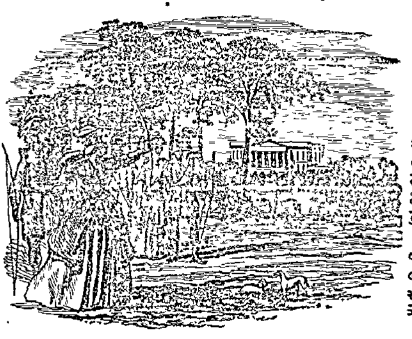

આ કશરતને માટે જોઈતાં તીરકામઠાં મથાળે ચીતર મધે બતાવેલા આકારનાછે. તે ખચાંને ખેલવાના તીર મોટા કદનાં અને વધારે સારી બનાવટના જાંણવા. તેમાં નરમ લાકડાંને મરડીને તેની કમાન બનાવેછે, તેને બે છેડે મજબુત દોરી બાંધેછે, તે દોરીની વચે છુટો તીર આડો ધરેછે, પછે દોરીને ખેંચી કમાનને વધારે મરડેછે, જે પછે દોરી છોડી દેવાથી તે પાછી આગલી હાલતમાં જાયછે, પણ તેની સાથેનો તીર છુટોને દુર જાયછે. એક અછા તીરનદાજ મરદના તીરમાં ૫૪ રતલના જેટલું જોસ આવે છે. પણ ઓરતોના તીરમાં ઓછું જોસ હોયછે. કમાન પાંચથી છ ફીટ લાંબી હોયછે અને તેની લંબાઈ પરમાણે જ તેનાં સુતલી તથા તીર રાખવામા આવેછે. પાંચ ફીટની કમાનની દોરડી તેનાં વચોવચમાંથી ગણાતાં પાંચ ઇંચ કરતાં વધારે તફાવતે બાંધતા નથી, તેમજ લાંબામા લાંબી કમાન અને તેની દોરી વચે પા અને ૬ ઇંચની વચેનો તફાવત જોઈએછે. ૫ ફીટની કમાનને માટે ૨૪ ઈંચ લાંબો તીર જોઈએછે, અને છ ફીટની કમાનમાં ૨૮ થી ૩૦ ઈંચ લાંબા તીર વગર કામ ચાલતું નથી.

આ કશરતમાં સઘલી મકસદ ચોકસ ઠરાવેલા તફાવત ઉપર ચોકસ જગામાં તીર ફેંકવાની રેહછે. એટલા માટે ખોલલાં મેદાન મધે દુર કપડાંના મોટા પડદા મેલવામા આવેછે, તથા તેમાં ચોકસ પોહોલાઈના કુંદાલાં પાલેછે અને પછે ચોકસ કુંદાલાંમાં તીર ફેંકવો, તેની શરત તથા હરીફાઈ ચાલેછે, સઘલા રમનારાંઓ તે પડદાથી ઠરાવેલા તફાવતે ઉભાં રેહછે. નવાં શીખાઉને માટે ૧૦૦ ફીટનો તફાવત પેહેલ વેહેલાં ઘણો કેહેવાયછે તથા "ટારગેટ" માં ૪ ફીટ પોહોલું કુંદાલું કરવું પડેછે. જેમ જેમ માહાવરો વધતો જાય તેમ તેમ તફાવત વધારવામા આવેછે અને કુંદાલું નાહાનુ કરવામા આવેછે. એ તફાવત ૩૦૦ થી ૪૦૦ ફીટ સુધી વધવા છતાં તાંહાંથી એક અણી અથવા ટોંચ ઉપર આબાદ તાર ફેંકી શકાયછે. કમાન ખેંચવા અને તીર ફેંકવાના નીઅમાત કાયદાઓ છે, જેની મતલબ એટલીજ છે કે કમાન ખેંચતી વખતે હાથને ઉંચે કે નીચે લઈ જવો નહી, પણ મકમ અને સીધો રાખવો; દોરીને એકદમ છોડી દેવી, પણ તે વખતે જરાબી જોક લેવો નહી; કેમકે નેમ તીકવામા એક આચકો લાગાથી છુટતી વેલા જો તીર સેજ વાંકો છુટેછે, તો જતાં જતાંમાં તીકેલી જગાથી એકસો ફીટ આડો જઈ પડેછે.

આપણા માતબર તથા વચલે વાયેના કુટુંબોવાલી બાનુઓ જેઓ શેહેર બાહાર બાગ બગીચાઓમાં રેહેછે, જેઓને

આ કશરત ખેલવાને લાએક એકાંત અને ખોલી જગા ઘણી મલેછે, તેઓને પોતપોતાની એક ટોલી કરી આ કશરત ખેલવાની સારી તક છે. તેઓનો વખત ઘરના કામકાજ વગર આલસમાં જાયછે, તેમને થોહો વખત આ નીરદોશ રમતમા રોકવા જેવું સેહેલ બીજું કાંઈ નથી અને એમા હરકત કસી નથી. આ કશરત શીખાડે એવી ઈંગરેજ બાનુઓ આપણી વસ્તીમાથી ઘણી મલી આવશે અને એકવાર શીખવા પછે એ કશરતનો ગુણ આપણી શકતીવાલી બેહેનીઓને માલમ પડશે. બીજાં ચીતરમાં આબરૂદાર અને કુલવંત સ્ત્રીઓ એક શુંદર મેદાનમાં તીરકામઠાની કશરત કરે છે. તેમનો દેખાવ તથા તેમની આસપાસનો દેખાવ, તે મેદાન તથા તે માહેલો મેહેલ કહી આપેછે કે આ સ્ત્રીઓ મોટે ઘરનીછે, અને મોટે ઘરનાં ઈંગરેજ બઈરાં કશરતમાં વખત ગુજારેતો મોટે ઘરની પારસી બાનુઓએ શા માટે ડરવું જોઈએ.

બે માહા પાપીઓ.

ઈલાઈઝા બરેડા નામની એક હંગેરીઅન ઓરતે સતરમી સદીની સરૂવાતમા હજારો નાહાની છોકરીઓને કતલ કરી હતી. આ ઓરત પોતાના ધણીને ખુશી કરવા સારૂં ઘણા ભપકાદાર પોશાક પેહેરતી હતી અને અરધો દાહાડો પોતાના કપડાં પેહેરવામા અને બાલ હોરવામાં કાહાડતી. એક દાહાડો તેણીની દાસીએ તેના માથાંના બાલમા કાંઈ ખામી હોવાથી પોતાની બાઈને જણાવીયું. આ તેના કહાના બદલામા તેની શેઠાણીએ તેને એવીતો એક મુકી મારી કે તેણીની નસકોરી ફુટી ગઈ અને તેમાથી નીકલતી લોહીની સેરથી આ બાઈનું મોહો ખરડાયું. જારે તેણીના મોહોડાં પરથી લોહીના ટીપાં ધોઈ નાખીયાં તારે તેણીની ચાંમડી આગળ કરતાં સાફ અને ખુબસુરત દેખાવા લાગી. આ ઉપરથી ઈલાઈઝાબેઠે પોતાની ખુબસુરતી વધારવાને વાસતે પોતાનું મોહોડું અને આખુ દીલ માનવીના લોહીથી ધોવાનો ઠેરાવ કીધો. આ તેણીના કામમા બે બુઢી ઓરતો અને ફીસકો નામના એક ચાકરે તેણીને મદદ કીધી. આ રાખ્શન પોતાના હાથમા આવેલાંઓને મારી નાખી તેઓના લોહીથી પાછલી રાતના ચાર વાગતે પોતાનું આંગ ધોતી હતી. આવી રીતે નાહયાથી તે આગળ કરતાં વધારે ખુબસુરત દેખાવા લાગી. ૧૬૦૪ મા તેણીના ખાવીંદના મરણ પછી બીજો વર મેલવવાની આશામા આવું દુશટ કામ કરવું જારી રાખીયું, ઘણીએક બેનશીબ છોકરીઓને ચાકરીની લાલચ આપી તેણીઓને મેહેલમા લઈ જઈ એક ભાખરામા બંધ કરવામાં આવતી. આ જગામાં તેઓને એવો માર મારવામાં આવતો હતો કે તેથી તેઓનું દીલ સુજી આવતું. ઈલાઈઝાબેઠ ઘણીએક વખત પોતે આવો સીતમ તેઓપર પાડતી. વારેઘડીએ તેઓના લોહીથી ભીંજાએલાં કપડાં કહડાવતી અને પછે નીરદયપણું ચલાવતી હતી, જે ભાગો સુજાઈ ગયા હોય તે અસતોરા વડે કાપતી. કેટલીક વાર તો આ બચારાં સપડાએલાં નીરદોસોને કડકા કરીને બાલી નાખતી, છેલે આ કરપીણ ઓરતનું નીરદયપણું એટલુ વધીયું કે ગાડીમાં પોતાની પડોસમાં બેઠેલી ઓરતોને ટાંચનીઓ ભોકવા લાગી. એક વેલા તે માંદી પડી અને પોતાની આવી નીરદય ચાલ ચલાવી શકી નહી તારે એક વીકરાલ હેવાનની માફક પોતાની પાસ આવેલા એક માણસને કરડીયું. શઘલાં મલી તેણીએ ૬૫૦) છોકરીઓના ખુન કીધાં હતાં. તેમાંની ઘણીખરીઓને તરાચીટામાં, કે જાંહાં આવાં દુસટ કામને સારૂજ એક ભોએરૂં બનાવીઉં હતું તાંહાં અને થોડાંઓને બીજે ઠેકાણે ઠાર કરવામાં આવી હતી. ખુન કરવું અને લોહી કાહાડવું એ તેણીની એક અગતની ટેવ થઈ પડી. પછી આવી ટેવ ઘણી વધી પડી અને પેલાં નીરદોશ બાલકોના માબાપોથી વધારે વાર ખમી ન શકાવાથી તેઓ આ ખુનની તલાશ કરવાં તેણીના મેહેલમાં જબરીથી દાખલ થયાં, અને ખુનની નીશાણ સોધી કાહાડી. પછે આ બુજી ખુનીઓની તલાશ થઈ તેમાં આ ચંડાલ રાંડને જનમસુધી બંદીખાનાની અને તેણીના મદદગારોને ગરદન મારવાની સજા થઈ.

આ ઉપર જણાવેલી રાખ્શનના ખુનો કરતાં વધારે ખુનખાર અને દુખદાયક કાંમો રીટઝના બંદીખાનાના રખેવાલ ગીલીસ ડી લેવેલે કીધાં હતાં. આ બંદીખાનાતી રખેવાલને તેના મમાવા જાન ડી કરેઓનના મરણ પછી મોહોટી દોલત મલી, કે જેની આવક વરસ દાહાડે રૂપીઆ ૧૨૦૦૦૦) ની હતી. દેખાઈતી રીતે આવી મોહોટી દોલત મલીયાથી આ મારશલનું મગજ ફરી ગયું, અને પોતાની ચાકરી છોડી દઈ ઘણીએક બદીમાં ગીરફતાર થયો. પોતાની પછવાડે ચાપલુસીઆ નોકરોનું એક નાહાનું જેવું લશકર રાખવા લાગો; પણ પોતાના અતલગીઆ અને માનીતા નોકરો સીવાએ બીજા સરવેને પોતાના નીચ ખવાસ અને દુશટ કામથી અનજાનીઆ રાખનો હતો. નાનટસ, કે જાંહાં એક રાજાના જેવા ભપકાથી તે રેહેતો હતો તાંહાં, અને બીજે ઠેકાણે એકને મોહોડેથી બીજાને મોહોડે એવી વાત ચાલવા લાગી કે આ મારશલ પોતાના બાહારના ભપકા અને પાકીજેહ છતાં એક બદીનો દેવછે. જારે તે ફરવા જતો તારે એવું કેહેવાતું હતું કે, જાંહાંથી તેનાં માણસો પસાર થતાં તાંહાંના નાના બાલકો ગુમ થતાં, જાંહાં તે પોતાનું મુકામ કરતો હતો તાંહાંના રેહેવાસીઓ પોતાના નાના બાલકોપર ઘણી ચોકસી રાખતાં હતાં, કે રખેને તેઓ ગુમ થઈ જાએ. એવું કેહેવામાં આવેછે કે તેના વીસવાસુ નોકરો નાના બચાંઓને ફુસલાવીને મેહેલમાં લઈ જતા હતા, અને એક વખત કોઈ પણ બચું એ મેહેલમાં ગયું કે તેની બાહાર આવવાની આસાજ છોડવી. આવી વાતો મુખીય કરીને મારચીકોસનો મેહેલ કે જે આ મારશલની આરાસતે રેહેવાની જગા હતી તે વીસે કેહેવામાં આવતી હતી. આ મેહેલની નજદીકના રેહેવાસીઓ કે જેઓના બાલકોને મારી નાખીયાં હતાં તેઓ, આ પાપીને સજા કરાવવા સારૂ ઘણી કોશેસ કરતાં હતાં અને છેલે તેઓની મેહેનતનું ફલ આ આવીયું કે ૧૪૪૦) માં મારચીકોલના મેહેલમાં આ કરપીનને પકડવામાં આવીયો, અને નાના બાલકોને મારી નાખવાનો અનીયાય તેનાપર મુકી તેની તપાસ એ

જ શેહેરમા થઈ. આ વાંક તેનીપર, તેના બે ચાકરો, હેનરીએટ અને પોનટો, કે જેવોએ તેને આવા કામમાં મદદ કીધી હતી તેઓની સાખશીથી સાબેત થયો. આ તપાસની વેલા એવું સાબેત થયું કે, મારચીકોલના મેહેલના એક ચોકસ ઓરડામાં પોતાના મલતીઆની મદદથી નીરદોશ બાલકોને ધીમાં અને અતી વેદના ઉતપન કરે એવી રીતે મારી નાખવામાં આવતાં હતાં. કોઈ કોઈવાર તે બાલકોને કાપતી વખતે જે લોહીની સેર નીકલી તેના દીલપર પડતી હતી તારે ઘણોજ ખુશ મીજાજમાં પોતાના કોચપર પડી રેહેતો હતો.. જારે આ ભઅંકાર કામ થઈ રેહેતું અને તે બાલક મરણ પામતું અને તેના ચાકરો તેની લાસને એક મોટી ભઠીમાં બાલી નાખતા અને લોહીથી ખરાબ થયેલી જગા ધોઈ નાખતા હતા તારે આ મારશલ, પોતે જે કીધું તે સારૂં દલગીર થતો હતો અને કોઈ કોઈવાર પોતાના આંગને અફાડતો અથવા ગુડણ પર પડી પોતાના ગુનાહની તોબેશ કરતો હતો. જારે આ માહા પાપી મરદ ઉપર ગુનાહ સાબીત થયો તારે તેણે પોતાનો વાંક કબુલ કીધો અને કહું કે "આ વાત ખરીછે કે કેટલીએક માતાઓના બાળકોને મેં ચોરીયાં અને તેઓને મેં મારે હાતે મારી નાખીયાં અથવા બીજાઓ પાસ તેઓને છરી અથવા બરછીથી ગરદન મરાવીયાં અથવા હથોડાથી તેમના માથાંની ખોપરી ચીરી નખાવી, જારે આવું કરવામા આવતું તારે મને બેહદ ખુશાલી ઉપજતી હતી. આવાં કામ કરવાની ખાએસ આ જ આઠ વરસ પર મને થઈ હતી. મારા મમાવાના મરણ પછી તેની આખી દોલતનો હું વારેસ થયો તારે હું તેના મેહેલમા જઈને રહો. તે મેહેલમા એક પુસતકખાંનું હતું તેમા એક દાહાડો હું વાંચવા ગયો તાંહાં મને એક લાટીન ચોપડી હાથ લાગી. તે ચોપડી હું ધારૂંછું કે શીઓતોનીઅસ હતી, કે જેની અંદર રોમના પાહાદશાહો, લોકોપર કેવી રીતના દુખો પાડતા હતા તેનું વરણન હતું. મેં, ટાઈબેરીઅસ, કારાકાલા અને બીજા સીઝરોની જનખુશ કરનારી તવારીખો વાંચી, અને તેમાં તેઓ બાલકોને રીબાવી રીબાવીને મારી નાખી કેવી મજાહા લેતા.હતા તે વાંચીયું. આ વાત ઉપરથી તે શીઝરોને, આવા તેઓના કામમા હરાવવાનો વીચાર કીધો, અને તેજ રાતના મારૂં કામ કરવું સરૂ કીધું."

એક વરસમા ૧૨૦) ખુન કીધાં એવું તેને કબુલ કીધું. આ કરપીણ ડી રેટઝને ફાંસી દીધામા આવી. આ અજાએબ ખવાસનું માણુસ, જે દરરોજ નાહાના બાલકોના જીવ લેતો હતો તે દરરોજ દેવલમા ભકતી કરવા જતો હતો અને જારે તેને ફાંસી દીધામા આવીયો તારે ફાંસીના લાકડાં આગળ, જાંહાં તેને જોવાને એક મોહોટી ઠઠ મલી હતી તાંહાં એક શુભાશીત ભાશાણ કરી સંભલાવીયું હતું. ક.

કોહેલા દાંત.

માણુશજાતને થતાં દરદોમાં નજીવું અને ધાસતી વગરનું પણ અતીઅંત દુખ ભરેલું અને કંટાલો ઉપજાવનારૂં દરદ દાંતનું છે. દાંતનુ દરદ ઘણી જાતનું છે, પણ તેની હેરાંનગતી અને પીડાકારી તો એક દાંતનો દરદીજ જાંણેછે. તેનાથી ખવાતુ નથી એટલુંજ નહી, પણ પીવાતું નથી અને વળી તેને દીસંના બેસવાનો કે રાતના સુવાનો પણ કરાર નથી. તેના માથાં સુધી હલાકી પોંહોંચેછે, તેનો હાથ દાહાડો રાત દાચાંની ઉપર રેહછે અને ઘણીવાર તે દુખ ખમવાના કરતાં દાંતનો દરદી જીવ આપવા ખુશી બતાવેછે. તે બુમ મારેછે અને તખલ તખલ કરતો ફરેછે, પણ તેના જડબાંની અંદરની કલતર અને અંકડાસાટ ચાંપતા ઉપાયો સીવાએ જતો નથી.

પણ આટલાં દુખ છતાં દાંતનુ દરદ નજીવુંછે અને તે માણુશના પોતાના વાંકથી થાયછે. ઉપર કહયું તેમ દાંતના દરદ ઘણી જાતના હોયછે, પણ જે દરદથી સઉથી મોટી પીડા ભોગવવી પડેછે, જેથી દાંત ગોપા કલીને નીકલી પડેછે અને જેથી દાચું હીલવતાંબી દુખ થાયછે, તે દરદ દાંત કોહોવાથી થાયછે અને દાંત કોહોવાનુ કારણ માણુશની પોતાની ગફલત અને ખામી છે. દરએક જડબાંમા બેહુ બાજુએથી એક નાહાનાં છીદરને રસતે એક નેસ દાખલ થાયછે, જે જડબાંની આરપાર દોડેછે અને પોતાના મારગમાં દરએક દાંતને એકેક નાહાની દાહાલ પોંહોંચાડેછે, અને પછે તે નેસ હોટમાં પેવસ કરેછે. દરએક દાંતમાં આવેલી નેસની ઉપલી નાહાની દાહાલથી દાંત જીવતો રેહછે, અને સલામત રેહછે.

પણ દાંત કોહોવાથી તે નેસ દાંતમાં ખોલલી થાયછે, અને તેને હવા લાગાથી અથવા ખોરાકની કગરસો તથા બીજી ચીજો લાગવાથી આ ભારી બુમ પડાવનારૂં દરદ પેદા થાયછે. તનદરોસત હાલતમાં ઉપલી નેસ દાંતના હાડકાં તલે તથા તે ઉપરનાં સુમારાં રોગાન તલે ઢંકાયલી રેહછે. પણ ખોરાકમાં પરહેજી નહી રાખવાથી, મોહોડું સાફ નહી કરવાથી અથવા દાતન બરાબર નહી કરવાથી દાંત કોહોવા માડેછે. જડબાંના મુલમાંથી નહી પણ ઘણીખરી વખત મથાલેથી સડવા માડેછે, જેથી તેમા ખાડો પડેછે અને તે ખાડો વધતો જઈ, આખો દાંત વચમાથી ખવાતો જાયછે તે હીઆં સુધી કે તે તદન પોકલ થઈ આસપાસની બાજુઓનુ ખાલી ખોખું રહી જાયછે. કોઈવાર એ રીતે દાંત મથાલેથી કોહોતો નથી પણ બાજુએથી કોહોવા માડેછે, જેથી તેના ઉપરની રોગાનની પોપડી ખરી જાયછે, અને તેની તલેનો હાડકાંનો ખરબચડો ભાગ દેખાઈ આવેછે.

મથાલેથી દાંત કોહીને ખાડો પડવા આગમચ તે મથાલાંની વચોવચમા કાલો દાઘ પડેછે અને પછે તેમાં નાકું પડેછે. તેમજ બાજુએથી કોહોવા આગમચ દાંતના રંગમા ફેરફાર થાયછે. પેહેલાં તેનો સફેદ રંગ મેલો દેખાયછે, પછે તે ફેરવાઈને રાખના રંગનો થાયછે અને પછે આખો દાંત કાલો થઈ જાયછે. આ રીતે દાંત કોહોવાથી નેસમા અતીશય દરદ થાયછે અને એ નેસ સઘળા દાંતોની નેસ સાથ મળેલીછે, માટે સઘળા દાંતોમા અકડસાટ માલમ પડેછે. ખાટી, મીઠી કે ખારી વસતુઓ દાંતને લગડાતી નથી. ઠંડું પાણી લગડાતું નથી. એ સઘળી ચીજો લાગતાંજ દાંત કળી પડેછે.

એ રીતે દાંતને કોહોવાનું કારણ બેદરકારપણું છે. દાંતને સાફ રાખવા માટે દરરોજ દીસના અને રાતના દાતન કરવું જોઈએછે. તેમ નહી કરવાથી ખોરાકના સાકા તથા કચો દાંતના ખાંચાઓમા ભરાઈ રહી કુલેછે તથા કોહેછે, જે કોહવાટ પારાને લાગેછે અને તેથી દાંતમા સડો પેસેછે. વળી દાંત ખવાઈ તથા કોહી જંવાનું મુખીઅ સાધન ખટાસ છે. ઘણું ખાટું ખાધાથીજ દાંત કળેછે અને કોહેછે એટલુંજ નહી, ખાટા તેજાબો અને દવાઓથી દાંત કોહેછે એટલુંજ નહી, પણ ઘણું મીઠું ખાવા પીવાથી પણ ખટાસ પેદા થાયછે. અતીઘણી મીઠી ચીજો બદહજમી પેદા કરેછે અને તેથી મુહમા ખટાસ વધેછે તે દાંતને કોહોવાડેછે. ઘણી ઠંડી અથવા ઘણી ગરમ ચાહ, કૉફી, પાણી વગેરે પીવાની ટેવ રાખવાથી દાંત દોદરા થઈ કોહેછે. દરરોજ જે ખોરાક પુરતો અને તાજો લેવો જોઈએ તે જારે નહી મળે ત્યારે પણ થતા રોગમા દાંતનું ખરી પડવું થાયછે.

આવી રીતે કોહેલા દાંતનો ખાડો પુરવો, જે ખાડાથી ઉપલી નેસ ઉઘાડી પડી ગઈ હોય તેને તાંહાં ઢાંકવી એ આ દુખ મટાડવાનો ઉપાય હોવો જોઈએ અને તે પરમાણે સડેલા દાંતો ઢાંકવા અથવા પુરવામા આવેછે. કોઈવાર લવંગનું તેલ અથવા વાટેલાં લવંગનું પાણી પારા તથા દાંતપર ચોપડવાથી દુખ નરમ પડેછે. કોઈવાર "લાડનમ" મા રૂ બોરીને દાંતપર દાબી રાખવાથી તેમાંનું દુખ ઓછું થાયછે. કોઈવાર અફીણ અને કપુરને મેળવીને તેમાથી બનાવેલી એક ગોલી દાંતના ખાડા મધે દાબવામા આવેછે. કોઈવાર દાંત તરતનોજ કોહોવા માંડયો હોય અને હજી ચાવવાની શકતી હોય તેટલાં સુંઠ અને અકલગરાના કકડા ચાવવાથી આ દુખ ઓછું થાયછે. "કલોરોફારમ" મા અથવા "સલફ્યુરીક ઇથર" નામની દવામા ભીંજવેલો રૂ દાબવો અથવા "કરીઓસોટ" ના એક બે ટીપાં આ ખાડામાં નાખવાં અથવા "કાસટીક" ની એક કરચ જેથી પેહેલાં આગ બલશે તે દાબવાથી પણ આ દરદ નરમ પડેછે.

પણ એ સઘલા થોડા વખતના ઉપાયોછે. એ ઉપાયોથી કાંઈ દાંત પુરાતો નથી, પણ તરત વેળા કરાર મળેછે. એ દુખ સદાનુ દુર કરવું હોયતો તેને સદાનો પુરવો જોઈએ. તેને પુરવા સારૂં તરેહવાર ચીજો વપરાયછે, પણ તે ઘણીખરી થોડા વખતમાં નીકલી જાયછે. રૂપાંની ભુકી અને પારાની મેળવણી ખાડામાં પુરવાથી અને અગત કરીને એક ભાગ સુતું, બે ભાગ રૂપું અને બે ભાગ કલાઈને પારા સાથ મેળવી નાખવાથી જે મેળવણી બનેછે તેથી ખાડો પુરવાથી ઘણી મનમાનતી અસર થાયછે. પેહેલાં સુનાં, રૂપાં અને કલાઈને ગરમ કરી તેનો લાડો બનાવા પછે, તેને કાનસે ઘસીને તેની ભુકી કરવામાં આવેછે; પછે તે ભુકીના જેટલો ભારોભાર પારો લઈ તેમા હાથની હથેલીપર તે ભુકીને મસલવામાં આવેછે અને પછે તે આખી મેળવણીને ઈસપીરીટમાં ધોઈ સાફ કરવા પછે દાંતમાં સમાએ તેટલીને સલીએ કરીને દાબી આખો ખાડો પુરવામાં આવેછે.

સોનાવાલી મેળવણી દાબતાં ઘણું જોર કરવું પડેછે, પણ જો દાંત ઘણો કોહી ગયો હોયતો આ જોરમા તે ભાગી જવાની ધાસતી રેહેછે. એવે વખતે સોનાને બદલે રૂપાં અને પારાની મેળવણી દાબવામાં આવેછે. પણ કોઈવાર દાંત એટલો સડી ગયલો હોયછે કે કસીબી રીતે ખાડો પુરવો બેજા છે. એવી હાલતમાં દાંતને તોડી પાડવો એજ મુખીઅ ઉપાય છે. તેને તોડી પાડવા પછેબી આ શીખસાથી સમજીને જે માણસ બરાબર જતન લીએ તેના બાકીના દાંત ઘણા વરશ સુધી ટકેછે.

ગરીબ બીચારી બીલાડી.

આ ગરીબ, એકમારગી, રાંક, શરમાઉ અને બીહીકન પરાંણી ઉપર દુનીઆમાં માણશ જાતે કેટલી બધી બનાવટ કીધીછે. માણશનું ગીબતખોર મોહડું માણશને છોડતું નથી, એટલુંજ નહી પણ પસુ જાનવરને પણ છોડતું નથી. આપણા લોકોમાં એવો વેહેમછે કે, અગરજો આપણે બાહાર જતાં હોઈએ અને બીલાડી આડી ફરી જાએતો અપસગણ નડીયા સમજેછે. પણ કેટલાએક લોકો આ જાનવરને કેટલું માન આપતા તથા પરીત બતાવતા હતા તે નીચલી વાત ઉપરથી માલમ પડશે.

આ જાનવરને દેશેદેશમાં તાંહાંની જુદી જુદી રીત પરમાણે આદરમાન મલેછે. ઈજીપશીઅન લોકો આ જાનવરને એક દેવીની માફક પુજતા હતા અને એના મરણ પછી એની મમી કરતા અને ઘોરમાં ડાટતા હતા. અગરજો હીરોડોટસે જે લખીયુંછે તેપર ભરૂસો રાખીએતો, એક વખત એક ઈજીપશીઅનના ઘરમાં આગ લાગી તારે પેહેલાં તે પોતાની બીલાડીને આગવાલા ઘરમાંથી બાહેર કાહાડી, પછી પોતાની બાયડી અને છોકરાંની તલાશ કરવા લાગો. યુરોપનાં કેટલાએક ભાગમાં આથી ઉલટોજ રેવાજછે, તેઓ "સેંટ જોનસ ડે" ને દાહાડે એક બીલાડીને બાલી નાખેછે. બફુનનો એવો વીચારછે કે બીલાડી "એક નીમકહરામ અને એકલપેટું પરાણીછે." રોશું, કુતરાના કરતાં બીલાડીને વધારે પસંદ કરતો હતો, કારણકે બીલાડી પોતાની સવતંતરા જાલવી રાખેછે અને કુતરો માણસની સેવા બજાવવામાં ખુશીથી સામેલ થાયછે. પીટરારક આ જાનવર ઉપર બહુ પીયાર કરતો હતો. મોહોમદને વાસતે એવું કેહેછે કે આ જાનવર ઉપર એવો પીયાર કરતો હતો કે, અગરજો તે કયેબી સુતું હોયતો તેને સુવા દેતો હતો. કવીઓએ આ જાનવરની વખાનમાં કવીતાઓ જોડીછે અને ચીતારાઓએ પોતાની અકલ વાપરીછે. શવીટઝરલેનડ દેશમાં ગોડફરી માઈંડ નામનો એક ચીતારો આ જાનવરના ચીતાર પાડવામાં વખનાઈ ગયેછે, તેણે આ જાનવરની તરેહવાર રીતે સબી ઉતારીછે. ક.

લંડનનો એક રસતો.

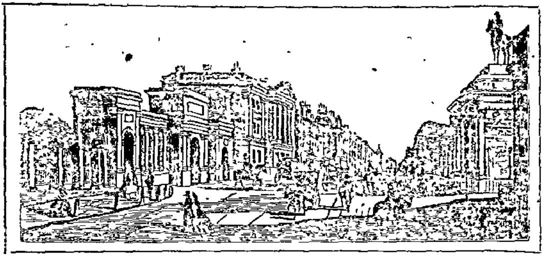

લંડનનો એક રસતો દુનીઆંની એક અજાએબી છે. સુધરાઈ અને ચડતી કળાથી એક શેહેર કેટલું ખીલેછે અને કેવા દરજાપર ચઢેછે, તેનું ગોપા સાંકલીઉં તે શેહેરનો રસતો છે, અને લંડનની વસતી, વીસતાર, દોલત, આબાદી, વેપાર, વેહેવાર, આવજાવ સઘલાંની હદ અને ફેલાવો લંડંન શેહેરના એક રસતાની તપાસ ઉપરથી માલમ પડેછે. તે ઉપરની ભીડ, ગાડી ઘોડાનો મારો, રાહદારીઓની આવજાવ, ઉતાવલ, દોડાદોડી; વળી તે રસતાઓની બાંધણી, ગોઠવણ, રચના અને સોભા; તે ઉપરના ઘરો, મેહેલો, આફીસો, નીશાળો, ધરમખાતાંઓ, બેંકો, પેહડીઓ, દુકાંનો, બાગો વગેરેનો દેખાવ; અને તેમનો ખરચ, તથા. તેમાં રેહેનારાઓની શંખયા, હાલત, ઈતીઆદી એ સઘલું આપણને લંડનની મોટાઈ તથા બુજરગી બતાવેછે. લખનારાઓ લંડનને દુનીઆં કેહેછે અને લંડનના એક રસતામાં તે ઘણીખરી દુનીઆં હલમળી રેહેછે.

મોટા ખરચે બાંધેલા પુલો, જેવાકે બે કરોર રૂપીઆને ખરચે બાંધેલો ૯૨૮ ફુટ લાંબો "લંડન બ્રીડજ," અથવા એક કરોરને ખરચે બાંધેલો ૧૩૦૦ ફુટની લંબાઈનો "વાટરલુ બરીડજ" વગેરેને પડતા મેલીએ, તેમજ "તરાફલગાર"ના અને બીજા મીનારાઓ તથા ફુવારાઓ વાળા ચોકોને પણ પડતા મેળીએ અને ફકત શેહેરની વચેના રસતા અથવા મોહોલાનીજ તપાસ કરીએ તો પણ તેમાથી અભીઆસીના મગજને લાએક થોડો ખોરાક મળી આવશે નહી. લંડનમા રસતા, મોહોલા તથા ગલીઓ મળીને ૧૧૦૦૦ છે, જેમાના ૫૦૦૦ રસતાઓ ઉપર ગાડી ઘોડાના મારાને લીધે ફતરની લાદીઓ જડેલીછે અને ફકત તેમને બાંધવા પાછળ ૧૪ કરોર રૂપીઆનો ખરચ થયોછે તથા તેમની મરામત પાછળ દર વરસ ૧॥। કરોર રૂપીઆ બેસેછે.

ફકત લાદીવાળા ૫૦૦૦ રસતાની એકંદર લંબાઈ ૨૦૦૦ માઈલની છે, અને સઘળા ૧૧૦૦૦ મારગોના વીસતારનો ખેઆલ મનમા બેસાડવાને આટલીજ બીના બસ છે કે એ સઘળા રસતાઓ જોઈ વલયો હોય એવો એક પણ રેહેવાસી લંડનમા મળી આવવો મુશકેલ છે અને લંડનમા ફરનારને શેહેરનો નકસો શીખવો પડેછે. આપણા નવા મોટા રસતાઓની પોહોલાઈ જોઈ આપણ અચરત થઈએ છઈએ, પણ વાંચનારી બાંનુઓ લંડનના મોટા રસતાઓની લંબાઈ પોહોલાઈ વીશે શું વીચારશે, જારે તેઓ જાણશે કે "નયુ રોડ" નામનો એકજ મોહલો ૩ માઈલ લાંબોને લાંબો સલંગ બાંધેલો છે, અને ૧ માઈલની લંબાઈના મોહલ્લાતો વધારે છે. તેમની સાધારણ પોહોલાઈ આસરે ૪૦ ફીટની ગણવામા આવેછે.

જે શેહેરમા ૩૦ લાખ માણસની વસતી છે, જે શેહેરમા દરરોજ ૧૭૫ જીવ મરેછે અને ૨૭૫ જીવ જનમેછે, અથવા બીજા બોલોમા બોલીએ તો જાંહાંની વસતી એટલી મોટી છે કે એક એક આદમીને છુટુ ઉભું રાખી જો આખી વસતીની હાર કીધી હોયતો ૧૩૪૦ માઈલ લાંબી હાર થાય, તેવાં શેહેરની વસતીને માટે જો આ પરમાણે રસતા નહી હોયતો આવજાવ કરતાં લોકો ગુંગલાઈને મરવા વગર રેહે નહી. તેમજ વળી જે શેહેરમાં ૧૫૦૦ આમનીબસ એક મહીનામા ૩૦ લાખ માઈલની મુસાફરી કરે છે, ૭૫ લાખ ઉતારૂઓની લાવ લઈજાવ કરેછે, અને ૭॥ લાખ રૂપીઆનો તો ફેકત ગાડીનો છાપો ભરેછે; જે શેહેરમા "કયાબ" તથા બીજી ભાડુતી ગાડીઓ ૫૦૦૦ છે, અને ૧૫ લાખ રૂપીઆતો તેમના ફકત છાપાથી ઉપજે છે તથા નજદીક ૧ કરોર રૂપીઆની ભાડુતી ગાડીવાલાઓને કમાઈ થાયછે; વળી જે શેહેરમા આસરે ૧૨૦૦૦ ઘરઘટ ગાડીઓ છે, અને સઘળી મલીને આસરે ૨૦૦૦૦ ફકત ઉતારૂઓનીજ ગાડીઓ દરરોજ દોડેછે, તેવાં શેહેરમા જો ઉપલા મોટા રસતા નહી હોયતો લોકો કચડાઈ જવા વના રેહે નહી.

લંડનના રસતાઓ ઉપરની ભીડ અનજાનાઓની છાતીને દંગ કરી નાખેછે. એક મુસાફર વીશે કેહેછે કે તે એક ઘરની બારીએથી એક ગીચ રસતાની ભીડ ઓછી થવાની રાહા જોતો બેઠો, પણ રાહા જોતાં તેનો આખો દાહાડો નીકળી જવા લાગો. તેણે વીચારયું કે જે ઠેકાણે લોકોની મોટી આવજાવ થાયછે તાંહાં કઈ તમાસા હશે, પણ જારે તેણે જાણયું કે એ લોકોની આવજાવતો માતર કામ ધંધાને લગતી હતી, તારે તે બારી હેરત

રહૃષો અને ઉપલી ગણતરી કહી આપશે કે ખરેખર તે ભીડ મોટી જાતરા અથવા મેળા જેવી લાગવી જોઈએ. જાંહાં આપણા મુંબઈ શેહેર કરતાં ચાર ઘણી વસતી, જાંહાં ૭ લાખ ઘર અને જાંહાં દર વરસે ૫૦૦૦ નવાં ઘર બંધાતાં ને બંધાતાંજ તેવાં શેહેરમા રસતાઓ ઉપર દરરોજ જાતરાના જેવી ભીડ નહીં થાય એ માનવા જોગજ નથી.

એવું કેહેવાયછે કે દરરોજ ૭ લાખ માણસો પગે ચાલનારાંજ લંડનના રસતાઓ ઉપર નીકલેછે, અને ગાડીમા ફરનારાંઓતો જુદાં. એટલા માટે વસતીવાળા રસતાઓ ઉપર લોકો એકેકને અઠડેછે, ગાડીઓને ધીમે ધીમે દોડાવવી પડેછે અને રસતો ઓલંગી જતાં ગાડીઓની હારથી રાહદારીઓને એટલું ખોટી થવું પડેછે કે હવેતો મોટા રસતા ઓલંગી જવા સારૂં પુલ બાંધવાનો ઉપાય સુજ પડયોછે.

આ બાબતને મથાલે મેળેલું ચીતર લંડન શેહેરના એક મોટા રસતાનુંછે. એ રસતો "હાઈડ પારક" નામના લંડનના મોટાં અને નામીચાં મેદાન આગળનો છે, જે મેદાનમા લોકો પુશકલ ફરવા જાયછે, તારે આ રસતા ઉપર ભીડ થાયછે. બાકીનો વખત તાંહાં જાજી ભીડ થતી નથી, પણ ભીડ શીવાએ બીજી કોઈ બાબતમા એ રસતો લંડનના મોટા રસતાઓથી ઉતરતો નથી તેની સોભા ભારીછે. તે પોહોલો અને ફસારે છે. ઉપલાં ચીતરમા આપણા દાવા હાથ ઉપર છેડેથી "હાઈડ પારક" નો શુંદર મેહેરાબરોકી દરવાજો અને કટેરા ચીતારયાછે, જેની પછે ઉંડો મોહલો આવેલો છે. જમના હાથ ઉપર હાઈડ પારકના દરવાજાની સામે એક મોટી ભાગળ ઉપર ઈંગલંડના પેહેલવાન વેલીંગટનનું ઘોડેસવાર બાવલું ગોઠવયુંછે. "હાઈડ પારક" માં સઘળા મોટા લોકો ફરવા આવેછે અને વાજાંને દાહાડે ફકત ઘોડેસવાર આવનારાં મરદ ઓરતોની શંખયા ૧૦૦૦ ની થઈ જાયછે.

માણશની છાતીમાં ચાલતું ધમન અને ભઠી—ફેફસાં.

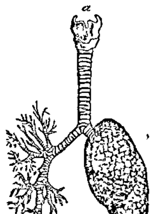

એક લુહાડની દુકાન વાંચનારી બાનુઓએ જોઈ હશે. તે લુહાડ જે ધમન ચલાવેછે, કોલસો બાલેછે અને ભઠી સલગાવેછે, તેને મલતો સાંચો તે બેહદ કરામતના કીરતારે માણશની છાતીમાં મેલેલોછે અને પેટના જુદા જુદા અજાએબ જેવા સાંચાઓની વાંચનારી બાનુઓને સમજ આપવા પછે છાતીના સાંચા ઉપર આવતાં છાતી મધેનુ આ ધમન અને ભઠી આપણું પેહેલું ધેઆન ખેંચેછે. આપણી છાતી મધે એ ધમન ઉંચકાયછે અને દબાયછે, તથા તે ધમન દબાવાથી છાતીમાં ગરમી પેદા થાયછે, કોલસોપણ ખિલેછે અને છેવટે ધુમાડો પણ નીકલયા કરેછે. એક લુહાડ અરધો કલાક ધમન દાબતાં થાકી જાયછે. તે સાંચાથી ધમન ચલાવેછે તો રોજના ૧૦ કે ૧૨ કલાક ચલાવતો હશે. પણ માણશની છાતીમાનુ આ ધમન આખો દાહાડો ને આખી રાત ચાલેછે, તે જનમે તારથી તે મરે તાંહાંસુધી ચાલયા કરેછે. તે જરા થાકતું નથી, જરા થોભતું નથી, પણ ધમન ચાલતું ને ચાલતુંજ છે, ભઠી સલગેલીને સલગેલીજ છે.

એ રીતે ચાલતા છાતીના સાંચાને આપણ ફેફસાં કહીએ છઈએ. ફેફસાં તે માણશને હવા દમમા લેવાનાં યંતર છે. ફેફસાં બે છે. તે છાતીમા દાવી અને જમની બેહુ બાજુએ ગોઠવેલાં છે. મથાલેના ચીતરમાં એ બેહુ ફેફસાં આપયાંછે, પણ તેમા એક બાજુએ તેનો બાહેરનો આકાર તથા બીજામા તેનો અંદરનો દેખાવ ચીતારયોછે. મોહોમાથી જે હવા જાયછે તે એ યંતરમાં જાયછે, ગરમી જે પેદા થાયછે તે એજ યંતરમા થાયછે અને કોલસાનો બાફ જે નીકલેછે તે પણ એજ યંતરમાથી નીકલેછે. સુતેલાં કે સધીર બેઠેલાં માણશની છાતી જે ઉંચકાયછે અને દબાયછે તે આ ધમનના ઉંચકાવા તથા દબાવાથી થાયછે. એ ધમન ઉંચકાયછે તેવીજ આસરે ૧ પેંટ તાજી હવા મોહોડાંને રસતે તેમા દોડી જાયછે અને તે દબાયછે તેવીજ કોલસાની ભરેલી જેહેરી હવા બાહેર નીકલેછે. એ સદાની ચાલતી કીરીઆને આપણ સવાસ અથવા દમ લેવો કહીએ છઈએ. ગલાંમાની નડી અથવા હવા જવાની જે નલીનું બેઆન ગયા અંકમાં કરયુંછે, તે નલીનો એક છેડો જેમ મોહોમાં તેમ બીજો છેડો ફેફસાંમાં છે. મથાલે આપેલાં ચીતરમાં એ ફેફસાંની ઉપર નડી પાડીછે. નડીનો નીચલો ઇઆને ફેફસાં તરફનો છેડો ફેફસાંમા જવા આગમચ તેની બે દાહાલ ફુટેછે અને પછે એકેક દાહાલ એકેક ફેફસાંમા દાખલ થાયછે.

ફેફસાંની બનાવટ તે અપરમપાર કીરતારની અજાએબ જેવી કારીગરી બતાવેછે. એ દરએક ફેફસાંનો આકાર પડારોકી કોઠલી જેવો છે, અને દરએકનો વજન આસરે ૧॥ રતલ થાયછે, પણ દાવાં કરતાં જમનાં ફેફસાંનું કદ અને વજન જરા વધારે હોયછે. એ બેહુ ફેફસાં એકજ લીટીમાં બરાબર પાસે ગોઠવેલાં નથી પણ એકેકની લગાર આગલ પાછલ છે, તથા તેમની વચે "દીલ" નો સાંચો આવેલોછે, જેથી દીલ દાવી છાતીમા મુખીઅ કરીને રહયુંછે અને દાવું ફેફસું તેની લગાર પાછલથી આવેલુ છે. આ ફેફસાં નરમ અને વાદલાંની મીશાલે છીદરવાલાં છે. એ ફેફસાં કાંઈ આખી એક ચામડી ઇઆ જીલીના બનાવલાં નથી, પણ જીની જીની કરચોને એકઠી કરીને બનાવયુંછે તથા તેમાં અગણીત આંધરાં અને ખાંચાઓ રાખેલા છે. હીઆં ખોદાતાલાનુ દાહાપણ માલમ પડેછે. એકજ સપાટ ચામડીની ડેલી બનાવાથી તેમા જેટલી હવા સમાઈ શકતે તેના કરતાં વધારે હવા સમાવાની જગા આ જીના જીના દાણાની ડેલી બનાવાથી મળી આવીછે. એ દાણા પોકલછે તેમા તથા વલી દરએક દાના વચેની ખાલી જગા અને આંધરાંઓમાં હવા ભરાયછે. એકેક ફેફસાંમા

એવા ૩૦ કરોડ દાંણા સમાવેલાછે અને તેથી આટલાં નાહાના ફેફસાંમાં હવાને માટે ૧૪૦૦ ફીટ જેટલી જગા મલેછે !!

હવે હવા દમમા જવાની નલી નડી જે બે ભાગમાં વેહેંચાઈને બે ફેફસામાં જાયછે, તે એકેક ભાગ એકેક નલની ગીશાલે તેમા દાખલ થતો નથી, પણ દાખલ થતાંજ એક જાહાડની મીશાલે તેની બીજી દાહાલી એકમાથી બે, બેમાથી ચાર, એ પ્રમાણે વેહેંચે અને શેવટે મોટા નલમા થી બાલ જેવી બારીક નલીઓ થઈ જાયછે અને તે દરએક નલી ફેફસાંનાં દરએક બારીક છીદર સાથ જોડાયછે અને એ રીતે એકેએક કરચમાં હવા દાખલ થાય છે. આ નલીની બારીક વેંહેંચણી ઉપલાં ચીતરમા એક ફેફસાંનું બાહારનું પડ કાહાડી નાખીને દેખાડીછે. હવે ફેફસાંને લગતાં માસના લોચાઓ મુકેલાછે, અને દરએક દમ લેતી વેળા તે માસના લોચા સંકોચાયછે, તેજ પરમાણે વળી છાતી તલેનો પેટનો પદડો જે ઉપસેલોછે, તે પણ બેસી જાયછે અને એ રીતે છાતી પોહોલી થાયછે તથા ફેફસું ઉંચકાયછે કે તરત ઉપલા મોટા નલમા અને પછે તેનો તારીફ લાએક દાહાલીઓમા થઈને ફેફસાંના દરએક દાંણામા હવા જઈ એકઠી થાયછે. એ દરએક દાંણાનું પડ રેસમ કરતાંબી પાતલું હોયછે. બરોબર બોલીએતો એકેક ફેફસાંમા ૩૦ કરોડ જીણી જીણી કોથલીઓ હવાને એકઠી કરવા માટે ખોદાતાલાએ મેળીછે !

એ રીતે ધમનમા હવા ગીઆ પછે શું થાયછે ? ફેફસાંના ઉપલા એકેએક દાંણાના પાતલાં પડની ઉપર લોહીની ઘણી બારીક નેસો એક જાલની ગીશાળે પથરાયલી પડેલીછે. બદનમા તાજુ લોહી ફરી આવવાથી ગદલું અને કાલું થાયછે, તે લોહી "દીલ" માથી થઈને ફેફસાંના દાંણા ઉપરની આ બારીક નેસોમા આવેછે. હવે તે દાંણામા તાજી હવા ભરેલીછે તથા નેસોમા વાસી લોહી ભરેલુંછે અને તે નેસ તથા દાણા એકેકને લાગાથી અરસપરસ કેટલોંક અજાએબ જેવો ફેરફાર અને આવજે માવજે બનેછે. મેલાં લોહીમા "કારબાન" ઈઆને કોલસાનો ભાગ છે તથા તાજી હવામા "આકસીજન" નામની કોલસાને બાલનારી હવાનું તતવ છે, અને જોકે આ બે વચે દાણા તથા નેસનું પડ છે, તો પણ દાણાાની "આકસીજન" (બાલનારી) હવા લોહીમાના "કારબાન" (કોલસાના ભાગ) સાથ મળી જાયછે અને આ રસાએણ સંજોગથી "કારબાંનીક આસીડ ગાસ" નામની જેહેરી હવા પેદા થાયછે અને જેમ તાજી હવા લેવા સારૂં ફેફસું ઉંચકાયછે, તેમ તે હવાના "આકસીજને" લોહીમાના કોલસા સાથ મળીને પેદા કરેલી આ જેહેરી હવા બાહેર કાહાડવાને તે ફેફસું તરત દબાયછે, જેથી તે હવા બાહેર નીકલી જાયછે.

એ રીતે તાજી હવાનું "આકસીજન" લોહીમા જવાથી તથા મેળાં લોહીનો "કારબોન" બાહેર નીકલવાથી લોહી સાફ થાયછે, જેમ જો ન થાય, જો "આકસીજન" દર પલેપલ માણસના દમમા ન જાય અથવા જો "કારબોન" બાહેર નહી નીકલેતો એક ઘડીબી માણસ જીવી શકે નહી, પણ ખોદાતાલાએ એવો સાંચો ગોઠવયોછે કે તાજું લોહી શરીરમા ફરી જે કચરાને લેતું આવેછે, તે ગદલું લોહી ફેફસાંમાં પલેપલ જાયછે, તાંહાં દર પલે ફેફસું ઉંચકાઈને તે લોહીને તાજી હવા પુગાડેછે, દર પલે તેથી લોહી ઉપલું કોલસાનું જેહેર નીકલી જવાથી સાફ થાયછે, એટલે એક હાથ ઉપર તરત સાફ થયલું લોહી તાંહાંથી જતું રહી બીજા મેળાં લોહીની જગા કરેછે તથા ફેફસું જેહેરી હવાને દુર કરી તરત બીજી તાજી હવા દમમા લેયછે.

હવે આ ફેફસું ઉંચકાયછે તથા દબાયછે તે ધમન છે એટલુંજ નહી પણ ફેફસાંના દાંના અને મેલાં લોહીની નેસ વચે જે ફેરફાર બનેછે તે કાંઈજ નહી પણ ભઠા જેવો છે. જેમ બલતું બલેછે તે કોલસાના ભાગને બાલનારી "આકસીજન" હવા લાગાથી બલેછે. ફેફસાંમાં પણ ગદલાં લોહીના કોલસાવાલા ભાગને આ બાલનારી હવા મલતાંવાર ગોયા તે કોલસો ફેફસામાં બલતો હોય તેમ ગરમી પેદા થાયછે અને પછે ધુમાડો નીકલતો હોય તેમ "કોલસાનો ભાગ" ખપીને ઉપલી જેહરી હવા બાહેર નીકલેછે. જો કે છાતીમાંની આ આગ અને બલતું દીસતું નથી, તોપણ એથી જે ગરમી પેદા થાયછે તે ગમે એવી ઠંડી હવા છતાં પારાની સીસીમાં ૧૦૦ અંસ જેટલી હોયછે અને એ ગરમી એટલી બધી હોયછે કે આપણા બદનમાંની એક આખા દાહાડાની ગરમી જો એકઠી થઈ શકેતો ૬૦ રતલ બરફ પીગલેજ નહી પણ તેનુ પાંણી ઉકલે અને તેમા કકલા પડે એવી ગણતરી કરવામા આવીછે, !!

લોહાંની ચહતી કલાની કાહાની.

ઈંગલંડમાં લોહાંના કારખાનાએ હાલ બોહલો ઉદીઓગ અને આબાદાની નીપજાવીછે, પણ તેની એ સઘલી ચહડતી કલા કેટલા થોડા વખતની છે, કેટલા થોડા વખત અગાઉ લોહાંનો ઉદીઓગ ઈંગલંડમાં સઘલો બંધ પડી ગયો અને નાશ પામયો હતો તેનો ટુક હેવાલ "લોહડાં ઉપર લોહરાં" ના મથાલાં તલે આપણે તપાસયો હતો. હવે તે પડતા વખતમાથી લોહાંની ચહતી કલા પાછી કેમ થઈ તેના થોડાક હેવાલ ઉપર આવીએ. આગલા હેવાલ ઉપરથી વાંચનારી બાનુઓને આટલુંતો યાદ હશે કે લોહાંના કારખાના બંધ પડવાનો સબબ એકે તે કારખાનાઓમાં લાકડું બાલતા હતા, પણ લાકડુ તે વખત ઉપર ઈંગલંડને તરેહવાર મોટા ખપની વસતુ હતી અને તેથી લુહાડની ભઠીમાં તેનો ખપ અટકાવાની જરૂર પડી હતી.

એ ઉપરથી ખોલલું દીસેછે કે અગરજો આ ભઠીમાં બાલવા માટે લાકડાંનો બીજો કોઈ બદલી મલી આવયો હશે તે વખતથીજ લોહાંનો ઉદીઓગ પાછો સજીવન થવો જોઈએ. લાકડાંનો તે બદલી અલબતાં કોલસો છે. બાલવાના કામમાં કોલસાનો ઉપયોગ ઈંગલંડમાં હાલ ગમે એટલો વધી ગયોછે, તોપણ જે વખત વીશે આપણુ લખીએ છઈએ તે વખતે કોલસાનો ઉપયોગ એટલો જણાયો નહી હતો. તેથી ઉલટું તે વખત ઉપર કોલસા વીશે લોકોમાં વેહેમ અને સક હતો. તેઓ સમજતા હતા કે ઘરમાં કોલસો બાલવાથી તનદરોસતીને નુકસાન પોહોંચેછે, અને કારખાનામા પણ એ ચીજને ધીકારવામા આવતી હતી. તોપણ વખત જતાં કોલસાની ખુબીઓ

વધારે પરસીધ થઈ. સાઈમન સરવાંટ નામના જરમને કોલશાથી લોહુ ગાળવાની પેહેલ વેહેલી સનદ મેલવી પણ જેમ તે નીશફલ થયો તેમજ બીજા જરમનો પણ કેટલુંક શુધી નીશફલ થયા કીધા.

અંતે આ કામમા દડ દડલી નામના એક ઈંગરેજે ફતેહ મેલવી. તે લારડ દડલીનો દીકરો હતો. દડલી શેહેરમાં તેના બાપની ઘણી ભઠીઓ હતી અને તે લાગી પડવાના અંત ઉપર હતો. પણ તેનીજ પડોશમા કોલસો ઘણો મલતો હતો, તાંહાં દડ દડલીએ ઘણીક તપાસ કીધા-પછે, જારે પોતાના બાપના કારખાના પોતાને સવાધીન થયાં તારે સને ૧૬૨૦ માં બાફની મારફતે તેણે કોલસાથી ભઠી ચલાવાની સનદ મેલવી અને તેની ફતેહ એ પાછલથી લોહાંનાં પડી ભાગેલાં કારખાનાઓને એકજ મોટે આમકે ગતી આપી દીધી. દડ દડલીની શોધને પેહેલાં ઉતેજન મલયું નહી. એ પછે ઘણાં વરશ શુધી લાકડાં બાલવાનુ કામ જારી રહયું. પણ થોડાંક વરશ રહીને આબરાહામ ડારબી નામનો કારખાનાંવાલો હાલંડ દેશ જઈને નવી શોધ લઈ આવયો અને તેથી નવો ટેકો થયો.

ડારબીના વખતમાં ગરીબ લોકોના રાંધવાના વાસણો ઘણાખરાં ઓટેલાં લોહાંનાં હતાં. તે વાસણો વટીક ઈંગલંડમા બનતાં નહી હતાં પણ ઉપલાં વલંદાઓના દેશથી આવતાં હતાં. એ ઉપરથી તેમની બનાવટ જોવાને ડારબી તે દેશ ગયો અને તેણે મોટી ખુબી એ જોઈ કે ડચ (વલંદા) લોકો "મોલડ" ને મારે મરોડીને બદલે સુકી રેતી વાપરતા હતા. તેણે ઈંગલંડ આવીને પોતાના કારખાનામા વલંદાઓની નકલ કીધી અને તેમાં તે ફાવી ગયો. તેણે પોતાની ભઠીમાં કોલસાનો ખપ કરવા માંડયો, પણ તેના મરણ પછે તેના દીકરાએ ખાનમાથી ખોધેલા કોલસાનો ખપ એટલો વધારી મેલયો કે લોહાંનો અને ખાન ખોધવાનો ગોયા નવો ધંધોજ સજીવન થયો. કોલસાની ખાંનોમાથી પાંણીને બુમબાથી ખેંચી કાહડવાની જરૂર પડી, તેમ કરતાં બાફનાં સાંચાની શોધ થઈ અને એ સાંચાની શોધે જેમ કોલસાને ખોધવાનુ વધારે સવલ કરી આપયું તેમ લોહાંનો ઉદયોગ વધતો ગયો.

ઉપલા આબરાહામ ડારબીના દીકરાએ કોલસો ખોધીને વાપરવા પછે, ડારબીનાજ એક જમાઈએ લોહાંના પાટા ઉપર ગાડાં ચલાવી કોલસાની ખાંનોથી તે કારખાના સુધીના વેહેવારને નવો ટેકો આપયો તથા તારપછે ડારબીનાજ દીકરાના દીકરાએ પેહેલ વેહેલો લોહાંનો પુલ બાંધયો. એ તો લોહાંનો તેની ખુદરતી હાલતમા ઉદયોગ વધયો. પણ લોહાંના ધંધાને મોટો આસરો તીખાંની બનાવટ પછે થયો. એ તીખાંની શોધ જો કે ઈંગલંડમા થઈ, તોપણ તેમાંની સઘલી કીરતી એક પરદેશીને ઘરેછે. તે હંટસમાન નામનો એક ઘડીઆલી હતો. તે જરમન હતો, પણ ઈંગલંડમાં ધંધો ચલાવા આવયો હતો. તે ઘણો સમજુ અને ખબરદાર હોવાથી કાંઈ પણ સાંચો બગડતાં સરવે લોકો તેની પાસે સમરાવા આવતા, તે હીઆં સુધી કે નાજુકમાં નાજુક સાંચો જે શરીરનો સાંચો છે, તેની મરામતને મારે પણ તેઓ હંટસમાન પાસ જતાં હતાં! આ અરસામા તેને એક અડચણ નડતી હતી અને તે એકે તેના લોહાંના હથીઆરો નરમ ઘણાં હતાં.

એ ઉપરથી તેને વધારે કઠણ લોહું બનાવાની જરૂર પડી અને અંતે બીજી મેળવણીઓ કરીને લાંબી મુદતની મેહેનતે તેણે તીખું બનાવયું, પણ આ ધાતુનેબી ઈંગલંડે પેહેલાં આસરો આપયો નહી. શેફીલડનાં નામીચા કટલરોએ વાંધો ઉઠાવયો કે એવાં કઠણ લોહાંને શું કરીએ! બીચારા હંટસમાનનુ તીખું ઈંગલંડમાં નહી ખપવાથી તેના બીજા દેશો ખાતે ઘરાકી શોધવાની ફરજ પડી, અને ફરાંસ દેશ મોટી ખુશીથી તેનું ઘરાક થયું. સાધારણ ખપમાં તીખું ખપાવાનું માન ફરાનસ દેશને ઘરેછે. ઈંગલંડના લોકોએ ફરેંચ હથીઆરોમાં તીખાંના મોતેબર ફાયદા જોયા તારે તેઓએ પોતાની મેળે એ ચીજનો ઉપયોગ કરવા માડયો. તીખાંને લીધેજ લોહાંનો ઉદયોગ વધયો. નામાંકીત વારે બાફનો સાંચો બનાવયો ખરો, પણ ભારી કાંમોમાં એ સાંચો બનાવાને જોઈતી કઠણાઈની ધાતુ નહી હોવાથી એ માહા કીમતી સાંચો પણ પડતો રેહેવાની એક વખત ધાસતી હતી. સારાં ભાએગે તીખું બનવા પછે એ ધાસતી મટી ગઈ અને તીખાંએ તથા બાફના સાંચાએ મળીને લોહાંની હાલની તમામ ચડતી કળાનો પાયો નાખયો.

લોકો.

આરબ લોકો.

આરબસતાંન દેશના રેહવાસીઓને આપણ આરબ લોકો કહીએ છઈએ. મુંબઈમા ઘોડાઓ લઈને ઘણા "આરબાઓ" આવેછે અને મોટા ઘાબરી જેવા જબા પેહેરી તથા આખા કાન ઘાંકી નાખનારી તથા લાંબાં અને ઝુલતાં ફુમટાંઓની પાઘડી લપેટી સંતોક અને ફકીરાના તમેલાસા તેઓની જે શંખયા નજરે પડેછે, તે ઉપરથી વાંચનારી બાંનુઓ તેમને ઘણાજ જંગલી વીચારશે, અને ખરેખર આરબ લોકો હાલ ઘણા જંગલી હાલતમા આવી ગયાછે; પણ આગળા વખતમા આરબોની એક ઓહોલી, બાહાદુર અને કીરતીવાન પરજા થઈ ગઈછે. પેઆરી બાંનુઓ એટલુંજ યાદ કરો કે જેઓને તમો જંગલી ગણોછો તેઓજ

પારસીઓની ઈરાનની પાદશાહાતને ફતેહ કરનારા હતા. એ લોકો પોતાના દેશને "જેઝરા અલ આરબ" કેહેછે. "આરબ"શબદના તરેહવાર અરથ કરવામા આવેછે. એ બોલ શેમીટીક મુલને છે અને કોઈ ધારેછે કે "આરાબાહ" ઈઆને "ઉજડ જમીન" ઉપરથી એ બોલ નીકલ પોછે. બીજાઓ "એબર" અથવા "ભટકતા લોકો"માં એ નામનુ મુલ વીચારેછે, અને બીજા કેટલાકો વળી એમાં "આરેબ" ઈઆને "નીચે ઉતરવું" એ બોલ ઉકલાવે છે; કેમકે ઈરાન તરફના પેહેલાં સુધરેલાં દેશોને સુરજ એ દેશ તરફ આસમાનમાથી નીચે ઉતરતો અને અસ્ત પામતો દીસવાથી તેઓએ એ નામ આપયુંછે. ગમે તેમ કહો, પણ આરબ લોક મોટા થઈ ગયાછે. તેઓ ૧૫૦૦ માઈલ લાંબાં અને ૮૦૦ માઈલ પોહલાં દેશમાં ૧૦ લાખ ચોરસ માઈલના વીસતાર ઉપર વસેછે અને જો કે તેઓનો મુલક ઘણો બંધ પડેલોછે, તોપણ આજેબી તેમા સુધારો માનવામા આવેછે.

આરબ લોકોનો મુલક દુનીઆના ઘણા મોટા ભાગની યાદદાસતમા પવીતર છે. મહમદ પેગામબરે પોતાની દીન પેહલ વેહેલી એ લોકમા જાહેર કીધી અને પોતાના સાગરીદોને તે દીનના ફેલાવાને માટે દુનીઆમાં ચોમેર મોકલયા, એટલા માટે મુસલમાનોની આખી વસતીને આરબનો મુલક પવીતર છે. એટલુંજ નહી, પણ વળી યાહુદી તથા ખરીસટીઓની પણ તમામ વસતી આરબ લોકને યાદ કરેછે, કે જેઓના દેશને ખરીસટી ધરમ પોઠીમાં ઈસરાએલની જમીન તરીકે જણાવીછે, અને ઈસराએલના નીકલી જવા પછે બનેલા મોટા બનાવોનુ સથળ આરબોની ભુમી જણાવીછે. એ મહમદીઆન તથા ખરીસટીઓથી દુનીઆની વસતીનો લગભગ પોણો ભાગ થાયછે; પણ આરબોનો પાડ એટલાંથીજ વલતો નથી. આપણ સરવે જણ, આખી દુનીઆં, આજના વખતનુ આદમજાત કુસે એક લેખે આરબ લોકોને આભારી છઈએ અને તે વીદીઆ હોનરની બાબતમાં છે.

શાસતરો અને વીદીઆમા આરબ લોકો ઘણા પુરવીણ થઈ ગયાછે. જારે યુરોપ અને એશીઆખંડના મોટાં સુધરેલાં દેશોનો એલમ પડી ભાગો તારે આરબ લોકો એલમમાં ઘણા ખીલેલા માલમ પડયા, તેઓથી સઘલો એલમ જલવાઈ રહયો અને પાછલથી યુરોપમા તે પાછો સજીવન થયો, જાંહાંથી તે એલમ આપણુને તથા દુનીઆના બીજા ભાગોને મલતો જાયછે—તે સઘલું આરબોની મારફતે થયું છે. કેહેછે કે આરબોની તવારીખ, વીદીઆ અને ભાશાના ભંડોલ આગલ યુરોપનો હાલનો સઘલો સુધારો વટીક નજીવો છે. યુનાની લોકો માતર આરબોના નકલ કરનારા હતા, અને યુનાની લોકોનો લોભ એજ હતો કે આરબસતાન જઈ, તાંહાંનુ ગ્નાન ઉછીનુ લાવવું. નામાકીત પીકાગોરાસ કાલડીઆના લશકરમાં ચાકરીએ ગયો હતો અને સોલન, પલેટો, વગેરે ફીલસુફ દાખલ આશકારા થવા આગમચ આરબસતાનમા શીખવા ગયા હતા.

યુનાનીઓ ઉપરથી રૂમીઓ શીખયા અને ઈંગરેજ વગેરે લોકો યુનાની તથા રૂમી ઉપરથી શીખેછે તેને બદલે હેક અરબીની મદદ લેવાને લખનારાઓ તેમને ભલામણ કરેછે. વારતાઓ તથા કાહાની કીસાઓ આરબ લોકથી નીકલેલા ગણાયછે. "અરેબીઅન નાઈટસ" અને "ટેલસ" ની વારતાઓ ઘણી બાંનુઓએ વાંચી હશે. એ વારતાઓનો દુનીઆની સઘળી મોટી ભાશાઓમા તરજુમો થયોછે. તેના ઈંગરેજી અને ફરેંચ તરજુમાઓતો હજી ઘણા અધુરા ગણાયછે. એક અસલી લેખ ઉપરથી એ વારતાઓનો આખો તરજુમો બરેસલું ખાતે તરણ જરમન ઉસતાદોએ ઘણીક સરેહ સાથ કરયોછે. એ તરજુમાના ૧૫ વાલમ થયા છે. તેમા જણાવા મુજબ સુલતાન શેહરોઆરે પોતાની બાયડીઓ ઉપર બંદી મેળી હતી, પણ રાંણી શેહેરાજેદે બે વરશ અને નવ મહીના સુધી આ વારતાઓ ચાલુ રાખીને તે બંદી દુર કરાવી હતી.

વારતાઓ ઉપરાંત આરબ લોકોથી આપણુને બીજું ઘણું મળયુંછે. આંકડા, ગણીત શાસ્ર, નજુમ, જોતીશ શાસ્ર, વઈદક શાસ્ર અને રસાએણ શાસ્ર આરબ લોકોએ વધારયુંછે; તે હીઆં સુધી કે યુરોપમા ચાલતી એ વીદીઆઓમા હજીબી ઘણાક શબદો આરબી ભાશાના છે. વળી નઉકા શાસ્ર અને વેપારને પણ આરબ લોકોએ ઘણી મદદ આપેલી છે. આરબી ભાશા મોટી અને ભરપુર છે. કોરાનની અંદર વાપરેલી ભાશાને "કુરીશ અરેબીક" કેહછે, પણ તે ઉપરાંત ૯ ઈઆ ૧૦ જુદી જુદી લઢણમા હાલ અરેબીક ભાશા સાધારણ રીતે વપરાયછે તે જુદી છે. છેક પુરાતન અરબી ભાશા યુફરેટીસ નદી ઉપરના "કુફા" નામના ગામ ઉપરથી "કુફીક" કેહેવાતી હતી. હાલની અરેબીક ભાશામા તફાવત છે. એ ભાશા માતર ૧૦૦૦ વરશ ઉપર ઈસવી સને ૯૩૩ મા મોલાક નામના વીદવાનની બનાવેલી કેહેવાયછે.

એ ભાશામા મોલાકે પોતાને હાથે તરણવાર આખું કોરાન લખયું હતું. મલાઈ લોકો ભાશા જુદી બોલેછે, પણ તેઓ અરબીક હરફ લખેછે. આરબ લોકોમા ઘણા નામીચા ફીલસુફ થઈ ગયાછે. તેઓમા અલ ફરબી, બેન સીના, અલ ગઝાલી, બેનબાની અને બેન રોશડ મુખીઅ ગણાયછે. એ ઉપરાંત તેઓમા ૮ કે ૧૦ મોટા અંક ગણીતના પંડીત થઈ ગયાછે, તથા ૪૦ થી ૫૦ મોટા ઈતીહાસ કરતાઓ થઈ ગયાછે. ટુકમા એલમ હોનરનો જારે તેઓમાં શોખ અને વજન હુતો, તારે તેઓમાં ઘણાં નામીચાં ગરંથો થયાંછે, જે ગરંથોનો હાલની ચાલુ વપરાતી ભાશાઓમા તરજુમો કરવાની ઘણી જરૂર વીચારવામા આવેછે.

લડાઈમા અને દલેરીમાં, રાજપાટ મેલવવાની ફતેહમંદીમાં આરબ લોકો ઉતરતા માલમ પડયા નથી. તેઓની તલવાર, કોરાન અને જુબાન યુરોપમા છેક સ્પેન દેશ સુધી, હીંદુસતાનમા ગંગાના કીનારા સુધી, ટારટારીના છેક ઉજડ પાહાડો સુધી અને આફરીકાના ભીતરસુધી પોંહોંચી વલી હતી. ઈસવી સનેની આગમચની તેઓની તવારીખ જાજી જણાયલી નથી. એટલુંજ દીસેછે કે હીમએરના સાબી પાદશાહાતમાં મેરીબ નામનુ પાએતખત હતું, અને તાંહાં ૨૦૦૦ વરશ સુધી નજુમ તથા સેતારા

પરસતી ચાલુ હતી. ઈસવી સનેની ૩ જી સદીમા મા રીબનો નાશ થયો. સને ૬૨૨ મા મહમદે પોતાની દીન જાહેર કરી આખાં આરબસતાનને વટલાવ્યું. સને ૬૪૨ મા આરબોએ ઈરાંન જીહોતી લીધું. સને ૬૭૫ માં બારબરી દેશ સુધી પેવસ.થઈ તેઓ આટલાનટીક મા હાશાગરને કીનારે પુગા. સને ૭૧૭ મા એશીયા મા ઈનર પોંહોંચી ઈસટમબોલ વેરનો મુલક તેઓએ હાથ કરી લીધો. અને ૭૩૨.મા તેઓ સપેન દેશ ઉપર ફરી વલયા. તાર પછે તેઓનો સેતારો પડતો આવયો અને તેઓ ફના થઈ ગયા.

આરબ લોકોની હાલની હાલત જાજી જણાયલી નથી. તેઓનો ગરમ મુલક કોસટાઓ ઉપર પાહાડોથી ઢંકાયલો છે અને મુસાફરોને તાંહાં હજી ઘણી તપાસ કરવાનીછે. આરબ લોકો એરીઅન ઓલાદના છે. તેઓ સોહામના, કદાવર અને મજબુત કાઠીનાછે. રીલી નામનો મુસાફર કેહુછે કે જંગલોની અંદર કેટલાક આરબો છેક ૨૦૦ વરસની ઉમર સુધી જીવેછે ! તેઓ લાંબા જભા અને કાંન ઢાંકી નાખે એવી પાઘડી પેહરે છે. તુરાંની ઓલાદના તારતારોને તેઓ એટલાજ મળતા છે કે એ આરબ લોકો લટકતા છે. તેઓ ઘણાખરા તંબુમા રેહેછે, હુકા પીએછે અને વંજારની મદદથી વેહેવાર ચલાવેછે. એ વંજારમા ઉંટોની તથા અગત કરીને સાનશીની મોટી શંખયા હોયછે. એકેક આરબ ૪૦૦ થી ૫૦૦ ઉંટ અથવા સાનશી રાખેછે અને એકેક વંજારમા કોઈવાર ૪૦૦૦ ઉંટ હારેકટાર ચાલેછે. આ વનજારોનો દેખાવ કોઈ આખું ગામનું ગામ ચાલતું હોય એવો લાગેછે. આ બાબતની શેવટે એવી એક વંનજારનું ચીતર આપયુંછે.

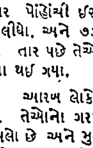

જેમ ઉટ તેમજ ઘોડાના આરબ લોક આછા શોકીન છે. એ અમીરી ખવારાનું પરાંણી આજ હજારો વરસ થયાં આરબસતાંનમા પલાયું જાયછે, અને હજારો વરશના ચાલતા આવેલા મોટા ચરાધામા આરબોએ ઘોડા વીશે મેલવેલી અજમાશ સઉથી ચહડતી કીસમની છે. આરબસતાંનના જંગલોમા ઘોડાની વસતી ઘણી છે અને તેમને પકડવાને આરબ લોકો ઘણી ચાલાકી બતાવેછે. તેમને પકડી લાવવા પછે પાલવામા વળી આરબો એથી સરસ છે અને એક પાલેલા ઘોડા ઉપર તેઓ એટલો પેઆર રાખેછે કે ગોયા તે પોતાનુ એક ફરઝંદજ હોય. જેમ ઉંટને આરબ લોકો "જંગલમાનુ વાહાણુ" કેહેછે, તેમ ઘોડો "આરબની મગરૂરી" ગણાયછે. ઘોડો પણ તેટલાજ પેઆરથી પોતાના શેઠ સાથ વરતેછે અને ગોયા કબીલાને ભાઈ બેહેન સમજતો હોય તેમ નાહના બાલકોને પોતાની સાથ ખેલવા દેયછે. અરબી ઘોડાની તાખગ અને પેશાની ખુદરતથીજ ઉંચી છે. એક આરબ પોતાના ઉંચા ઘોડાની સવપના સરખી કીમત માગેછે અને અતીઘણી જરૂર સીવાએ તે કદી પોતાનુ જાનવર વેચતો નથી. તેની ઘોડીએ જારે જણયુ હોય તારે પોતાને તાંહાં એક બેટો જનમયો હોય એટલી બધી ખુશાલી તે કુટુંબમા પેદા થાયછે.

આરબસતાન દેશનો તરણ મોટા ભાગ કરેલા છે. એક ઉતંર તરફનો "બેહર અલ તુર સેના" નામનો સેનાઈપાહાડ તરફનો ભાગ, જાંહાં પેટરાનું અસલી શેહેર નાશ પામેલુંછે અને જાંહાં ઈસરાએલના મુસા વગેરેને લગતા બનાવો તથા જગાઓની નીશાંણોને હજી આરબ લોકો માન આપેછે. બીજો ભાગ "અલ હેજાજ" ઈઆને હાજીઓનો મુલક છે, જાંહાં મકા અને મદીનાના પવીતર શેહેરો તથા ઓરફતની કીરીઆનો પાહાડ આવેળોછે. એ ઠેકાંણે દર વરસ થતી મોટી હજની જાતરા આરબ લોકો વચે બનતો મોટામા મોટો બનાવછે, પણ એ હજને આરબ લોકથી અગત મળી નથી તેને અગત આપનારાં બાહેર દેશાવરોના લોકો છે અને તેથી આરબ લોકના હેવાલ સાથ એ હેવાલને ભેલી નાખવાનો જરૂર નથી. બરખારડટ નામનાં નામીચો મુસાફર જેનો હેવાલ અમારા ગયા એપરેલ મહીનાના અંકમા આપયોછે તેણે ઓરફતની કીરીઆને વખતે ૩૦૦૦ તંબુ, ૨૦૦૦૦ ઉંટ અને ૭૦૦૦૦ આદમીઓ ગણયાં હતાં, જે ૪૦ જુદી જુદી ભાશા બોલનારાં હતાં.

દેશની દખણમા તરીજો ભાગ યમનના નામથી ઓળખાયછે અને તાંહાં મખા, મશ્કત વગેરે શેહેરો છે. હીઆંની વસતી વધારે ઉદીઓગી, વધારે સંસારી તથા વધારે વેપારી વલાણ ધરાવનારીછે. કાફીની ખેતીવાડી ઉપર તેઓ ઘણું ધેઆન આપેછે અને ફલમાં અંજીર, કેલાં, નારંગી, સંતરા, તથા ગુંદમાં લોબાન, એલીઓ વગેરેનો પાક કરેછે. હીઆં સેના શેહેરમાં બે મોટા મેહેલો, ઘણાક બાગો, કુવાઓ અને ૪૦ હજાર આરબોની વસતી છે. મખામા ૫૦૦૦ આરબો વસેછે, જેઓ ખજુર વગેરે જીણસો ઉપરાંત ૧૦૦૦૦ ટન કાફીનો દર વરસે વેપાર કરેછે. એદનમાં ૪ હજાર માણશની વસતીછે, પણ તેમા પરદેશીઓનો મોટો ભાગ ભેલાયલો છે, એ શેહેર સાથ આરબસતાનના માહેલા વેપારીઓ વનજારથી મોટો વેપાર ચલાવેછે. મસકતના પણ ભેલ સેલ લોકોની સંખયા ૬૦ હજારની છે. બેરેહીનમા આરબો માછલીનો વેપાર કરેછે, જેથી વરસ દાહાડે ૧૫ લાખ રૂપીઆ ઉપજેછે. નેજદ શેહેરમા અબદુલ વાહાબે વાહાબી ટોલાનો પાયો નાખયોછે, કે જેઓ ઈસલામી ધરમમાં ઘણોક સુધારો કરનારામા ઠરવા માગેછે.

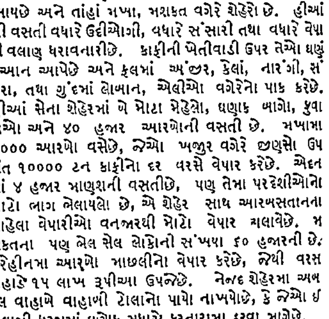

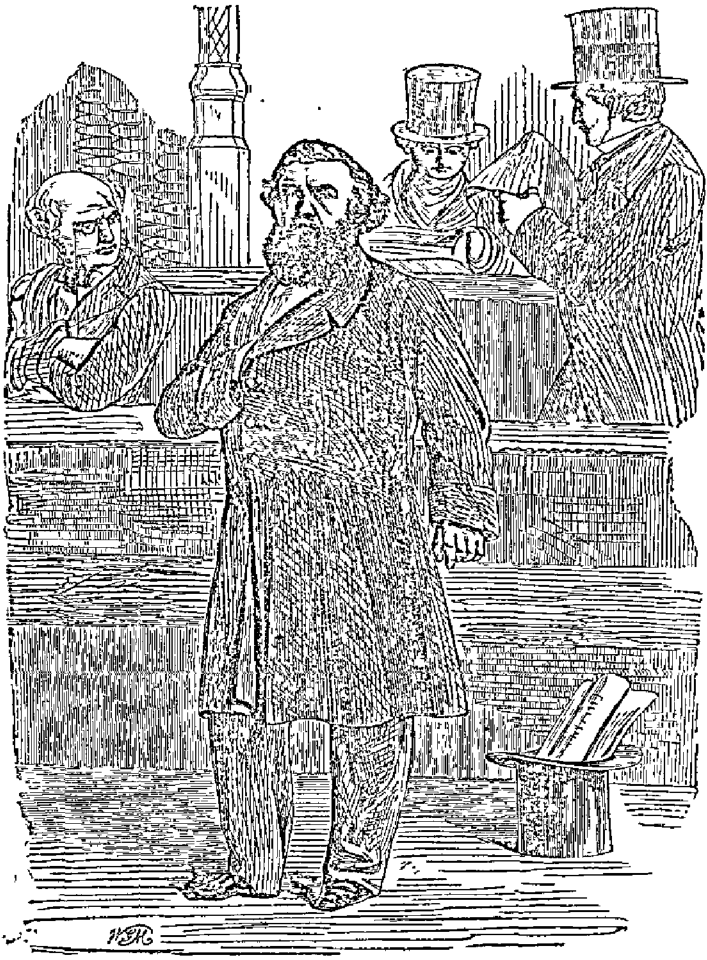

મી૦ એ. એચ. સિઅરડ.

મી૦ એ. એચ. લેઅરડ.

મોટાં રાજપાટ બાંધતાં ઘણો વીલમ લાગેછે અને ઘણી કીરતી મળેછે. તેમને ફના થતાં તેટલો વખત લાગતો નથી અને તેમા કીરતીબી વધતી નથી, પણ તેમને ફના થવા પછે હજારો વરસે મગજની કલપણાથી તેમને શોધી કાહાડવાં તથા જેમ તે અસલ હતાં તેજ તેમને પાછાં તેમની જગા ઉપર નહી પણ કાગળ ઉપર આબેહુબ ઉભાં કરવાં એ કામ થોડી કીરતીનું નથી. એવી રીતે ફના થયલાં રાજયો, મેહેલો, ઈમારતો, બાંધકામો તથા લેખોને તેમજ ફના થયલાં લોકો, તેમની ભાશા, રીત રીતભાંતો અને કીરીઆ કરમોને પાછાં સજીવન કરવાં, તે તેમને પાછાં બાંધવા અથવા વસાવાના પરથમ કામ કરતાંબી વધારે કીરતી ભરેલું છે અને એવી કીરતી પામનાર એક નરનુ ચીતર આજના અંક સાથ વાંચનારી બાનુઓને ભેટ કરીએ છઈએ.

મી૦ એ. એચ. લેઅરડ આજના જમાનાનો એક મોટો મુસાફર અને શોધક છે. પણ તેણે સઘલી શોધ આપણ પારસીઓના અસલ વતન ઈરાંનની પડોશમાના આસીરીઆ તથા બાબેલાંનના અસલી રાજયોમા કીધીછે, કે જે રાજયો ઈરાનની પાસે અને કેટલીકવાર ઈરાનને તાબે હોવાથી મી૦ લેઅરડની શોધોએ ઈરાંનના રાજ ઉપર પણ કેટલુંક અજવાલું નાખ્યુંછે તેથી એ ગરહસથ આપણાં વધારે ધેઆનનો દાવો કરેછે. વળી એ મુસાફર હીંદુસતાનમા પણ મુસાફરી કરી ગયોછે, અને અતરેના લોકોમાં સારી પીછાણ ધરાવેછે. તે સાથે મી૦ લેઅરડ માતર મુસાફરજ નથી. તે પારલામેંટમાં ઘણા વરશનો એક અધીકારી અને ઈંગલંડનો એક રાજકુવારી છે, માટે એવા એક ગરહસથના જનમારાનો થોડોક હેવાલ રદ નહી જશે એવી આશા રાખીએ છઈએ.

આસટીન હેનરી લેઅરડ તા૦ ૫ મી મારચ ૧૮૧૭ ને દીને પારીસમા જનમયો હતો, તેની ઉમર હાલ ૫૫ વરશની થઈછે. તે ફરેંચ તોખમનો છે. તેના મા બાપ ફરાનસમા "પરોટેસટંટ" પંથમાં હતાં, પણ એકવાર સરકારના હુકમથી પરોટેસટંટોને કાહાડી મેલવામા આવયા અને લેઅરડનુ કુટંબ ઈંગલંડ આવી રહયું. તેનો બપાવો બરીસટલમાં પાદરી હતો અને મી૦ લેઅરડનો બાપ પણ આબરૂદાર ગરહસથ હતો. તેણે પોતાની જવાંનીમાં ધારાનો અભીઆસ ચલાવયો તથા એજ ધંધો પકડવા ધારયો હતો, પણ તેના મગજની વલાંણને એ અભીઆસ માફક નહી આવવાથી તે તેણે છોડી દીધો. ૧૮૩૯ માં ઈઆને પોતાની ૧૯ વરસની જવાન વએમા તે એક મીતર સાથ યુરોપની ઉતર તરફના મુલકોમા મુસાફરીએ ગયો, જે પછે તે આલબેનીઆ અને રૂમેલીઆ થઈને ટરકી દેશમા ઈસટમબોલ ખાતે ગયો અને તાંહાં તેણે ઘણુંક સુધી લંડનના પતરોમા હેવાલો લખી મોકલયા.

એકવાર એશીયાખંડમા પરોટાવા પછે એ ખંડના દેશો બાબે તેને શોખ અને ઉલટ પેદા થઈ. કાનસટાનટીનોપલથી તે એશીયાખંડના ઘણાક ભાગોમા મુસાફરી કરી આવયો અને એ અરસામા મુસાફરીને માટે જરૂરના જે ભાશા અરબીક અને ફારસી તે તેણે સેતાબ હાંસલ કીધી. તેની મુસાફરી આખાં ટરકી દેશમા, મીસરમા, અારબસતાનના ચોકસ ભાગ ઉપર ઈરાનમા અને હીંદુસતાનમા થઈ. આ સઘળી મુસાફરી તેણે એકજ વખતે પાર પાડી નહી, પણ વખતે વખત કાનસટાંનટીનોપલ જઈને પાછો ફરતો અને નવાં મુલક જોતો હતો. અગતકરીને એશીયાટીક ટરકીની સરહદમા મંજલો કરતી વખતે જે શેહેરો નાશ પામેલાં હોય તેમની જગા ઉપર તપાસ કરવાને મી૦ લેઅરડે વધારે ધેઆન રાખ્યું હતું અને તેમ કરતાં નીનીવી તથા બાબીલાનની તે મોટી શોધોનો તેણે પાયો નાખયો કે જે શોધોએ લેઅરડનું નામ યાદગાર અને આશકારા કીધુંછે.

તવારીખ અને દંતકથા મુજબ ફના થયલાં અસલી શેહેરોમા શોધ કરવાની લેઅરડની ખાએશ અજાએબ જેવી હતી. જે શેહેરો એટલાં ફના થયલાં કે તે ઉપર હજારો વરસનું મટોડું ફરી વળેલું તથા જે ગોયા ખાખ અને માટીમા દટાઈ ગયલાં, તેવાં શેહેરોની શોધને માટે ઉજડ જગાઓમા ભટકવું અને વળી તેબી એવાં મુલકોમા કે જાંહાં નહી હવા, પાંણી, ખોરાક કે રસતાનું સુખ અથવા જાંહાં નહી સરકાર ઈઆ દેશીઓ તરફનું સુખ, પણ જાંહાં ભુખમરો, રોગ અથવા લુટારાઓની ધાસતી, તેવા મુલકમા નાશ પામેલાં શેહેરોની શોધમા ભટકવું હોયતો તેને માટે સાધારણ માણસો કરતાં કાંઈ ઘણોજ ઓર તરેહનો શોખ અને કોઈ જુદીજ તરેહની કાલજી જોઈએ. એવા શોખને સાધારણ માણસો ઘેલાપણું કેહેશે, પણ જો મી૦ લેઅરડ એટલી કાલજી નહી પકડી હોતતો આજે જમીનની અંદરથી તેણે જે ગોયા એક અસલી જમાનો ઉભો કીધોછે તે તેનાથી બનત નહી.

ટરકીમા ફરતાં ફરતાં મી૦ લેઅરડના સાંભળવામા આવયું કે બોટા નામનો એક ફરેંચમેન ફરેંચ સરકારને ખરચે કેટલુંક ખોદકામ ચલાવેછે અને તેને ઘણાક કીમતી ફતરાઓ મળયાછે, તારે એજ કામમા પોતે પણ મંડી જવાનો તેને ઘણો લોભ પેદા થયો. પણ તેની પાસે પઈસાની અને બીજી જોગવાઈ નહી હોવાથી કેટલોક વખત સુધી તે અમસથો મુજાયા કીધો. અંતે તેણે ઈસતમબોલ જઈ ઈંગરેજ સરકારના એલચી લારડ ઈસટરાટફરડ ડી. રેડકલીફની મુલાકાત લીધી તથા તેની મદદ માગી અને તે ઉમરાવે પુરાતન નીમરાદમા ખોદકામ ચલાવવા ના ખરચમા અડધો ભાગ આપવાને કબુલ કીધુ. ૧૮૪૫ મા લેઅરડ મોસલ ગયો અને તાંહાં એકાંત જગામાથી જમીન ખોદવા માડી. હીઆંથી ઘણીક રંજ અને શકતી ખેંચી બાંધકામ, નકસી, વગેરેના ઘણાક કીમતી નમુણાઓ તેણે શોધી કાહાડયા. તેણે મેહેલો તથા શેહેરો તથા સોક્રો તથા કીલાઓ, તથા ઓજારો તથા વાસણો તથા પોશાકો વગેરેના નમુણા શોધી કાહાડીયા.

મી૦ લેઅરડની આ સઘલી શોધથી લંડનના બરીટીશ મંઉજીઅમનો એક આખો ઓરડો ભરાઈ ગયોછે. તેની શોધના મોટા મોટા પુસતકો અને ઘણા મોટા તથા જોવા લાએક નકસાઓ બનયાછે અને તેનુ પરીનામ એ નીપજીઉં કે આસીરીઅત શાનશાહાતની ગોયા આખી તવારીખ તેની શોધ ઉપરથી મલી આવેછે. તેણે ઈમાર

તો તથા બીજી જગાઓના ભાગો શોધી કાહાડયા તથા તે ભાગો ગોઠવીને આખી ઇમારતો ચીતારી, તેણે લેખો ઉકલાવયા, લાદીઓ વગેરેના નકસોની નકલો ઉતારી, તસવીરોની સમજ ઉઠાડી અને તે સઘલુ પોતાને વતન લઈ જઈ જેમ એક દટાઈ ગયલી કુર્નીઆંને જીવતી કીધી હોય તેમ યુફરેટીસ નદીના કીનારા ઉપરના આ જાહોજલાલી ભરેલાં એક રાજને નવી હસતીમા આણ્યું.

મી૦ લેઅરડની આ સઘલી સેવાની કદર બુજવામા ઈંગરેજ સરકાર અને વીદવાનો પેહેલાં લગાર પછાત પડયા, પણ પાછલથી તેને તરકીના એલચી ખાતાંમાં સરકારે હોધો આપયો અને ૧૮૫૨ માં પારકાં રાજયોના પરધાન ખાતાંમા તેને દાખલ કરયો. એ પછે તરતજ એલીસબરીંના લોકોએ તેને પોતાની તરફથી પારલામેંટને માટે ચુંટી કાહાડયો અને લંડન શેહેર તરફથી તેને "ફરીડમ" નું માન આપવામા આવયું. તે વખત પછે મી૦ લેઅરડ ઉગમણ તરફના દેશોને લગતી રાજનીતી ઉપર ઘણું ધેઆન આપતો આવયોછે. જેબી હોધા ઉપરથી એ કામ નહી બને તેવા હોધા તેણે નાપાડયાછે અને સઘલી મલીને ચારવાર તેણે પોતાના સવતંતર વીચારને ખાતર પરધાન ટોલીમા મોટી પદવીઓ જતી મેલીછે. ૧૮૫૪ માં રૂશીઆની લડાઈ જોવા સારૂં મી૦ લેઅરડ પોતે ગયો હતો અને કરાઈમીઆની લડાઈ સુધી તાંહાં રેહવાબાદ જારે પાછો ફરયો તારે ઈંગરેજી લશકરની હાલત બાબેની જેસ ભરી ભાંજગડમાં તેણે મોરો ભાગ લીધો હતો.

૧૮૫૭ મા પારલામેંટમાં તેને હોધો નહી મલવાથી અતરેના બલવાની વેલા મી૦ લેઅરડ હીંદુસતાન આવયો હતો અને બલવાના કારણો વીશે તેણે પોતે પરપુછ કીધી હતી. ૧૮૬૦ મા ઈંગલંડ જવા પછે સાઉઠવારકના લોકોએ તેને પારલામેંટને માટે ચુંટી કાહાડયો અને તાંહાં તેણે હીંદુસતાન તરફ ઘણાજ મીતરાચારી ભરેલા તથા નાદર વીચારો આપયા હતા. તારબાદ તેને પરધાન ટોલીમા પાછો દાખલ કીધો હતો. પાસેના ચીતરમા મી૦ લેઅરડને પારલામેંટ મધે ભાશણ કરતો ચીતારયોછે.

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૧૧ મો.

બજાર—તરકારી.

આપણી ઘર માંડનારી જવાન ઘરધનીઆંણીને જુદા જુદા ગોસતના ખોરાક બાબે ખબર આપવા પછે હવે થોડીક તરકારીનું ગ્નાન આપણા એ ઘરના ગવરનરે જાણવું જોઈએ. તરકારી ખોરાકનો અગતનો ભાગ છે. પુશટી અને પાચણના જે સાંધનો ગોસતમા નથી તે જાહાડ પાણમાં છે, અને જેમ ગોસત તેમજ વનસપતી ખોરાકને માફકના માણશના દાંત ખોદાતાલાએ બનાવેલાછે.

પેહેલાં સઉથી સાધારણ તરકારી પરેટાથી શરૂ કરીએ તો તે બાબે જણાવવાજોગ જાજું નથી. એવી ખોરાકીમા તરકટ હોતું નથી, અને કોહેલો માલ પારખવાને આંખ સીવાએ બીજા કસાંની જરૂર નથી. પરેટા ઘણી જાતના આવેછે અને અલબતાં મામલેસરી પરેટા ઘણા સરસ ગણાયછે.

પરેટાને ઠારની સાંમે જાલવી રાખવા માટે ઈંગલંડમા તરેહવાર ઉપાયો કામે લાગેછે. સુકી વખારમા નાખી તે ઉપર ઘાસનું પડ કરવાની કોઈવાર ભલામણ કરવામા આવેછે. એ ઉપરાંત તાજા પરેટાને જમીનમાં તરણ ચાર ફીટ ઉંડા ખાડામાં નાખી તેજ ખાડાનું મટોડુ પુરવા તથા તે મટોડાંને વધારે ઢગ વચોવચમાં થાય એવી રીતે પુરવાથી પણ પરેટા જલવાઈ રેહછે. જમીનની ઉપર પણ મટોડાંના ઢગ કરી તેમા પરેટા રાખવામા આવેછે.

કોબીજ બે જાતની આવેછે. સફેદ કોબીજ ખાંના સાથ ખાવાને વધારે સારી ગણાય છે. જે કોબીજમાં રતાસ આવેછે તે અચારને માટે ઘણી સારી છે. કોબીજ જલદી કોહેછે, માટે તાજીને તાજી પકાવી ખાવી જોઈએછે. ટાટ અને કડણ કરતાં નરમ ખાધેલી કોબીજ ગુણ કરેછે.

સલગમના મુલીઆંને એક જાતની માખી લાગુ પડે છે. પણ જે સલગમના પાતરાં ખભરાયલાં અને જાડાં હોયછે તેને વીશે જાણવું કે તે પાકને આ નુકસાન થયલું નથી. સલગમમાં કોઈવાર ખરાબ ખેતીથી રોગ લાગેછે, જે વેળા તેનાં મુલીઆં ઉગવાને બદલે તે પર ગાંઠ બંધાયછે. તે પછે તેમા કીડા પાકેછે અને આ તરકારી કોહોવા માંડે છે. સલગમ સોજા ખરીદવામા કાંઈ ઘણી હોશીઆરી જોઈતી નથી.

ગાજર ગુણગારી તરકારી છે. તેને ઉગતી વેળા આસપાસનાં જાંખરાં કાહાડી નાખવા પર મેહેનત લીધેલી હોયછે તારે તે ઘણાં તાજાં ઉગેછે. તેમને સરદ રૂતમા જાલવી રાખવા માટે રેતી અને કોલસાની બારીક રાખના પડો મધે રાખવાનો ઉપાય ઘણો સારો ગણાયછે. ઉપરના પડ નીચેના પડ કરતાં સાંકડાં કરવામા આવેછે.

મુલા ગાજરનેજ મળતા છે, જે કુમલા જોઈને ખરીદવામા આવેછે. તે ખોરાકને પચાવામા મદદ આપેછે. કાકરી ઘણી જાતની આવેછે. એક જાતની કાકરી જેને "નીપાલી" કેહછે તે ૧૨ રતલ સુધીના વજનની અને ૮ ઈંચ જાડી હોયછે. કાકરી ઠંડી છે, અને ખોરાક દાખલ સારી છે, પણ નબલા બાદાના માણસે તે ખાવી નહી જોઈએ.

જેમ કાકરી તેમજ દોધી કુમલાં વધારે પસંદ કરવા જોગ છે. વેંગણ ઘણી જાતનાં હોયછે, પણ થોડાં બીઆં વાલી જાત ખોરાકને માટે વધારે પસંદ કરવાં જોઈએછે. વેંગણ ખોરાક દાખલ જાજાં ગુણગારાં ગણાતાં નથી અને તેમાનાં બીઆં હરકત કરેછે. હલકી પણ માતબર માટીમા ઉગેલાં વેંગણ સરસ હોયછે.

ઉપલી તરકારી આપણી તરફજ જણાયલી છે. કંદ રોપાના જાડાં મુલીઆંછે. તેની જુદી જુદી જાત હીઆં ખપેછે, પણ યુરોપના દેશોમાં તે જણાયલો નથી. રતાલુ અને બીજા કંદોનો આટો કરી તેમની રોટી બનાવી શકાયછે અથવા તે પુડીંગમાં પણ માલેછે.

"બીટ રૂટ" નામની વેલાતી તરકારી આપણામા હમણા જરાજરા દાખલ થવા માંડીછે અને તેનો ખપ વધેલો

સારો છે. એ તરકારી કંદ અથવા મુલીઆના ખોરાકના વરગની છે. તે એક મીઠો અને સવાદદાર કંદજ છે. એ તરકારી બે જાતની આવેછે. રાતો "બીટ રૂટ" બજારમાથી ઘણો ખરીદી લાવવાની ભલામણ કરાતી નથી. તે ખોરાક દાખલ સરસ છે, પણ ઘણો ખાવા જોગ નથી. સફેદ "બીટ રૂટ" નો ખપ વધારેછે.

સીંગો, જેમા પાપરી તથા ફરેંચબીન પણ ગણીછે તે મજબુત બાંધાના માણસોને માફક આવેછે. સીંગો સારીપઠે બાફવાથીંજ ખાવા લાએક થાયછે. સીંગના લીલવા આટાના સરખા ગુણ ધરાવેછે અને આટા તરીકે ઘણા કામનાછે.

ભાજીઓ જેમ કેટલીક ખોરાક તરીકે તેમજ બીજી મસાલા અને મખવાશ તરીકે ઉપયોગી છે. તુલસીની ભાજી પણ વેંગણની મીસાલે પોચી અને ફળવંત માટીમા ઉગાડેલી સઉથી સરસ જાણવી. પણ તે સરસ તારે જાણવી કે જારે તેના પાક ઉપર કોઈ પણ ઝાહાડનો ઓથો પડયો નહી હોય, પણ વળી તેના પેહેલા દાહાડા પર તે જમીનની કીનારીએ ઓથામા જોઈએ. ભીણી જમીનમાં ઉગાડેલી આ ભાજીનું બીઉં સહેલું જાણવું.

વરીઆલી અને તેના પાતરાં ભારી અને ખટાસ વાળું ખાંનું હજમ કરવામાં મદદ આપેછે અને તે તેવી મતલબથી ખરીદેલી વરીઆલીની ભાજી ખપની છે. કુદતાના મથાલાંનાં દાંખલાં તાજાં અને લીલાં તથા ૧ થી ૬ ઈંચની લંબાઈનાં થાય તારથી તે ખોરાકમા વાપરવા જોગ અને તોડવા જોગ ગણાયછે. અજમાની ભાજીના પાતરાં ચાવવાથી કાંદા વગેરે ખાવાનો વાસ મરેછે. અજમો તેમજ કોથમીર મસાલા તરીકે ઘણો ઉપયોગી છે.

પરચુટણ બાબતો.

એક રાખશી પનીર—નયુયોરક અને કેનેડામા જે સંગરહસથાનો ભરાયાં હતાં તેમા એક રાખશી પનીર દેખાડયામા આવીયું હતું જેનું વજન ચાર હંજાર રતલ હતું. તેને એક વખત મોનટરીસ શેહેરમા એક આગ ગાડીની મારફતે લઈ જવામા આવતું હતું તે વખતે એ આગ ગાડી પાટા પરથી ઉતરી ગઈ અને પેલું પનીર, એક પાટલાના જેવી આકારની ગાડીમા મુકેલું હતું તેમાંથી નીચે પડી ગયું અને તેના ટુકરે ટુકરા થઈ ગયા. આવા બનાવથી આ પનીરના માલિકને બહુ રોશ ચહડી અને રેલવે કુંપનીપર રૂ૪૦૦૦) ની ફરીઆદી માડી પણ તેનો નીવેડો ઘેર મેલે આવીયો. ક.

ગાયના દુધની તપાસ કરવાથી એવું માલમ પડીયું છે કે, ગાય સવારના જે દુધ આપેછે તેમા માખનનો ભાગ સાંજના જે દુધ આપેછે તે કરતાંને વધારે હોયછે, અને ખાંડનો ભાગ બપોરના ઘણો હોયછે તે સાંજ થતાં ઓછો થતો જાએછે. ક.

તમારી છુપી વાત તમારીજ પાસ રાખજો, કારણ કે જે કોઈ પોતાની છુપી વાત જાહેર કરેછેતો તેની ઉપર તેની સતા રેહેતી નથી. જો તમારીજ છાતી તમારી છુપી વાત રાખી સકતી નથી, તો જે ધણીને તમારી છુપી વાત જાહેર કરો તે કેમ રાખી શકે !

દુનીઆં કદાચજ નગુણી હોયછે; અગરજો તેની ચાકરી ખરેખર કેમ કરવી તે જો આપણે જાણીયે.

દોસતોની ખુટછે એવી ફરીઆદ આખી દુનીઆં કરેછે, તોપણ દોસતો મેલવવા અને તેને સંભાલીને કેમ રાખવા વીશે જે અગતના ખવાસો જોઇયે તે સંગરી રાખવા કોઈ પણ ધણી પોતાને મેહેનત આપતું નથી. ક.

ઘણું ખાનારાઓ લાબબો વખત જીવતાં નથી—આકરાતી ભુખ જો કે સારી તનદરોસતીની નીશાન પણ ચોકસ દુખની ચેતવણીછે. કેટલાંએક બાદીની દેહેવાલાં માણસોને હમેસાં ભુખા હોય એવું લાગેછે. જારે તેવો ખાયછે તારે તેમને આરામ થાયછે અને જેવું તેવો ખાઈ રહા કે તેઓને એક જાતની એવી બેચેની થાયછે કે બાપદા મોહોત માંગેછે. સારી તનદરોસતી વાળાની ભુખ એવી છે કે તેને થોડું ખાવા જણાવેછે. હજારો લોકો પોતે કેટલું ખાયછે તે ઉપર પોતાની તનદરોસતીનું માપ રાખેછે, અને દસમાથી નવ જણ ઘણું ખાવું એ પોતાની તનદરોસતાંને સુધારવાની એક નીશાનછે એવું સમજી ખુશી થાયછે, પણ ચરબાનનો વધારો તેના પરમાણ પરમાણે દુખની ખરેખરી સાબેતીછે, અને તે દેખાડી આપેછે કે પાચન શકતી તેની ફરજ અદા કરતી નબલી થઈ જાએછે, અને તારબાદ રોંગા થવાની અને ભુખની વલણ વધતી જાએછે અને છેલે તે એક બેજા જેવી થઈ પડી મોહોત તેનો અંત લાવેછે. ક.

ધણીઆંણી—બાયડીનો પીયાર, સુકા જંગલમા ખીલતા ગોલાબની માફક, માણસ જાતના હંયાના વેરાંન મેદાન પર પોતાની ખુશબો પાંથરેછે; અને જારે તેની આસપાસ સરવે ચીજ ગંભીર અને વેરાનછે તારે બીજા સરવે દેખાવોની ગેરહાજરીમા ઘણીજ જોસભરી રીતે બાહાર ખીલી નીકલેછે. ધણીયાંની કરતાં કોઈ પણ સ્રીનો પીયાર કોઈ પણ ઠેકાણે વધારે જોસભરી રીતે સુંદર દેખાતો નથી. મા બાપ, ભાઈ ભાંડુ અને દોસતો પીયાર કરેછે પણ ધણીયાંનીનો પીયાર કાંઈ જુદીજ ખુબી ધરાવેછે. એક બેટી પોતાના મા બાપની અને એક બેહેન પોતાના ભાઈની સંભાલમા પોતાની આખી જીંદગી કાહાડે પણ આવું કરવાને જે લાગણીઓ તેણીને સીખવેછે તે લાગણીઓ એક ધણીયાંનીને પોતાના ધણીના સંકટ અને દુખના વખતમા તેની પછવાડે રેહેવાને સીખવેછે તેથી જુદીજછે. ખાસતીમા તેની સંભાલ રાખવી, ગરીબાઈમા ધીરજ આપવી અને શરમ અને બેઆબરૂના ઉંડા ગારમા તેની બાજુએ વગર ફરવે રેહેવું એ થાને બીજું સરસ શું છે ! ક.

પૈસા એ એક સારો ચાકરછે પણ ઘણો ખરાબ શેઠ છે. એ માણસ જાતપર ગેરઈનસાફી કરેછે એવો અનીયાય એના પર મેળી શકાશે, કેમકે ઘણાજ થોડા માણસ ખોટા પઈસા કરેછે પણ પઈસા ઘણાક માણસોને ખોટા કરેછે. ક.

સવાલ—મુંબઇના પોલીસના વડા માજીસટરેટની ખુરસી હમણા હલકી કેમ થઈ પડીછે ?

જવાબ—કાંએકે તેની ખુરસી ઉપરથી બારટન (૧૨ ટન) ઓછા થયાછે.

ઘરઘતુ નુસકાઓ.

ઠંડીની ઋતમા ગરમી આપનારાં શરબતો—૧. સારો અને ઊંચો "એલ" દારૂ એક પાંઇટ ભર લઈ થોડું ખમણેલું જાયફલ તથા થોડી ખાંડ નાખીને ઊકાલવો. એ પછી તરણ ઇડાંને કાલવી તથા તેમા થોડો ડંડો "એલ" નામી, તેમા ઊપલો ઊકાલેલો "એલ" ધીમે ધીમે રેડતા જવું તથા તે ઊપર છારી નહી બંધાય એટલા માટે આ મેલવણીને કેટલોક વખત એક વાસણમાથી બીજાંમાં રેડયા કરવી. તારબાદ તેને ચુલાપર મેલી તે ધારો થાય તાંહાંવેર તેને હીલવ હીલવ કરવા બાદ એક ચમચો ભરી બરાંડી નામી "ટોસ્ટ" અથવા પાતલાં કેક સાથ તેને ગરમ ગરમ પીવો.

૨. બે બાટલી પોરટર અથવા "એલ" ને એક પેણામાં ઊકાલવા, પછે તેમાં અડધી પેંટ "રમ" દારૂ અને ૦॥। રતલ લોફ શુગર નાખવી. આ મેલવણીને થોડીક મીનીટ શુધી ઊકાલવા પછે, તેને ચુહુલાપરથી ઊતારવી અને સાત ઇડાંની દાલ તથા સફેદીને આગમથી અછી તરેહથી કાલવીને તેમા ઢુમેરવી. એ સઘલું એક બે મીનીટ સુધી કાલવવા પછે એક "પંચ બાઊલ" (કોરીનાં ઊંડાં વાસણ) મા નામવું અને ટંબલર ભરીને પીવું.

૩. એક કહડાઈમાં તરણ બાટલી પાંણી નામીને ચુહુલા પર ઊકાલવું. તે ઊકલે તેટલાં એ સઘલું ધારૂં થાય એટલા ચણાના આટાને એક પેંટ ઠંડાં પાંણીમા કાલવવો અને જારે ઊપલું પાંણી ઊકલે તારે આ આટા પર નામીને ૨૦ દલેલાં મરીની ભુકી તેમા નાખવી. એ પછે જરા ધારૂં થાય તાંહાં સુધી સઘલું ઊકાલીને તેમાં ગમે એટલી ખાંડ, ૦॥ પેંટ એલ, ૧ વાઈન ગલાસ ભર જીન, સાથે ગરમ કરીને ઢુમેરવું અને ગરમ ગરમ પીગામા લેવું.

૪. ૧ સેર દુધ અને ૧ સેર પાંણી મે પાંઊના થોડા પીપડા, જાવંતરીની એક કાતરી તથા સારી પઠે ખાંડ સાથ ઊકાલવું, તાર પછે આ મેલવણીને ૦। કલાક ઠરવા દીધા બાદ તે ગરમ ગરમ પીઈ જવું.

રમુજે ફુરસત.

૧. હું દસઘણો દસ, દસવાર કહેલો છઊં. મારૂ પેટ કાપી નાખુતો તમે મને કાહાડી મેલોછો, પણ પેટ સાથે હું હજારના પેટ ભરૂં છઊં.

૨. જાંહાં હું નથી તાંહાં ઓરડો નથી. ઓરડો મારામાં નથી મગર હું ઓરડામાં છું, પણ ઓરડામા છું તોપણ ઓરડાની બાહાર છું. હું ઓરડામાં જવાનો રસતો છઊં, પણ રસતો બંધ કરવાનો અટકાવ છઊં.

૩. મારા વગર દાહાડાની રાત થાયછે અને રાત તે દાહાડાના સરખીજછે. જમની કે દાવી બાજુએથી હું એકસરખી જ વંચાંઊં છઊં.

૪. દુનીઆમા એક એવી કેઈ ચીજ છે જે સઊથી લાંબી છે, અને તોપણ સઊથી ટુકી છે, જે સઊથી ઊતાવલી છે, અને તોપણ સઊથી ધીમી છે; જે સઊથી વેંહેંચાઈ ગયલીછે અને તોપણ લાંબી સલગ છે; જે સઊથી નજીવી કીમતની ગણાયછે અને તોપણ સરવે તેને માટે રડે છે; જે નાહાનામાં નાહની ચીજને ગલી જાયછે અને તોપણ મોટાંમા મોટી ચીજને જીવ આપેછે ?

મોશીઊ વાજ.

૫ ઊલટાવેલાં નામો.

૧ જમને જેની બેહન અ.
૨ ફો સતરૂરામ બસોને.
૩ જદને હાઅકમ જોશે.
૪ રંજઅને ખફ ધીસી આવંશ.
૫ બાજના ગ જ ઠ ણ દ અ મ ને હ.
૬ હાં જં અરખ બને ખશરૂ શુસાલ.

સંતોષ.

(દોહરા.)

હરિએ આપ્યૂં જે જેટલૂં, તેથી સંતાખાય;
અસંતોષિને સુખ નહી, કોઈ રીતે થાય. ૧.
બીજાનાં જોઇ સુણી, વસ્ત્રાભૂષણ અહ્;
મા બાપો પાસે કદી, માગ નહી કરિ હઠ. ૨.
હોય ગજૂં નહિં તેમનૂં, ગજવૂં ખાલી હોય;
આપે કયાંથી બાપડા, સમજી ધરાઇ જોય. ૩.
જે સંતોષી નિત્યનો, તે સાચો ધનવાન;
લોભી ઇચ્છા જેહની, દરિદ્રિ તે તો માન. ૪.
હું દુખિયારો છઉં ખરે, થાયે મનમાં આમ;
અદકા દુખિયા જોઇને, સમાધાન તૂં પામ. ૫.

કરજ.

(દોહરા.)

જનસ ઊધાર ન આણવી, ચડાવવો ન હિસાબ;
કરજ કરીને ખરસતાં, ધબ્બા ખાય ધબાબ. ૧.
આવકથી જાવક અધિક, કરજદારને થાય;
કરજદારને દુઃખ છે, બહુ બહુ તે પસ્તાય. ૨.
જો ચૂકાવીવ્યો વાયદો, રસ્તે આબરૂ લેય;
સાહુકાર જે માંગતો, શરમ ખીજિ શી કેહ. ૩.

ધીરજ.

વિપત્તિ મૃત્યૂ આદિથી, સંકટમાં બહુ વાર;
ધીરજ રાખી સહન કર, કરશે પ્રભૂ નિવાર. ૧.
સંકટમાં બહુ ડગમગે, બાવરૂ મંન ધડક;
ધીરજવાન ડગે નહીં, જેમ સમુદ્ર ખડક. ૨.

(ન૦ ક૦)

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરાંમજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠે૦ કોટ:—બેહરામજી હોરમજજી સ્ત્રીટ, ના૦ ૬ તથા ૧૧.

સ્ત્રીબોધ.

પુસ્તક ૧૫ મું. ડીસેમબર ૧૮૭૧ આંક ૧૨ મો.

ભોલો દોલો

અથવા

ભોલો ભલો—ભુંડાનો ભાઇ.

એક વારતા.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

દોલાને તેની માના ઘરમા આપણે લાંબો વખત થયો પડતો નાખ્યોછે. સીગનપોરવાળા શેઠીયા ધનજીશાહ સાથે, રૂસતમ આગા સાથે, લુકમાનજી હકીમ સાથે, પુનેમચંદ વકીલ સાથે, વીઠ્ઠાજી વઈદ સાથે અને જાંહાંગીર જંગી સાથે આપણો ઘણો વખત રોકાયોછે, પણ હવે તે ઠોલીઆ અને મશખેરા દોસતોની ટોલી શંહેરથી વીખરાઈ પડીને પોતપોતાને વગે જગે લાગીછે, તારે પેલો લુલથાપનો સરદાર દોલો જેની ભુલોથી આ સઘળું બનયું હતું, તેના ઘર તરફ એકવાર ફરી નજર પોંહોંચાડીએ.

રૂસતમ આગાના પંજામાથી નાહાઠો તેવો પોતાની માના ખાટલા તલે ભરાઈને પોતાની મા વીલરને તથા માસીની દીકરી રતનને બીહીવાડી મારયાં, તેનો ગુસો જોકે વીલરને ઘણો લાગો હતો, પણ અંતે તે દોલાની માતજ હતી અને "માની ગાળ તે ઘીની નાલ" એ કેહવત મુજબ વીલરના માર તથા ગાળો થોડાજ વખતની હતી.

દોલાએ આ સઘળો જુલમ મુગે મોહડે ખમયો, તો જોકે તે સમજી નહી શકતો હતો કે "મારો વાંક શું થયો?"

તાર પછે જે વખત ગયોછે તે વખતમાં સઘળું સમાધાન થઈ રહયું, મા દીકરાં વચે સમજુતી થઈ, વીલર પોતાના નગીના બેટાને પાછી હીરા તરીકે હાંક મારતી થઈ અને તેને એક મોતી સમજીને મગરૂર રહી, અને આ ગામડીયાં કુટંબ વચે સંપ અને એખલાસ ચાલુ થતાં કાંઇ વખત લાગો.

પણ હવે દોલાનું શું કરવું!

એ તેની માતાના મગજમા એક મુશકેલી હતી.

દોલાનું શું કરવું! વીલરને તે ગમે એવો વાહાલો હતો, તો પણ એતો હવે પાછો આવીને તે માનેજ માથે પડયો. ધનજીશાહ શેઠને તાંહાં તે પોતાના બેટાને નોકરીએ રખાવી આવી, પણ તાંહાંતો તે એવો ધુંટાળો કરીને પાછો ઘેર આવયો કે બીજીવાર તાંહાં નોકરી મળે એ નહી બને એવું હતું.

હાલ તરતતો ગોયા તે પોતાની માતાનીજ ચાકરીમા રહયો અને ખેતરની અંદર માનું કામ કરવા લાગો. વીલરના ખેતરમા એક ભાગ ઉપર ઘાસ સારૂં ઉગતું હતું અને તેથી વીલરને સારી ઘરાકી હતી. દોલો આ કામમા માને મદદ આપવા લાગો તથા દરરોજ ખાંધે કોઇતું મારીને ખેતરમા જવા લાગો.

પણ એવો દંન કોણનો કે જારે દોલાથી કાંઇ ભુલ થાય નહી? ઘણા દીવસ થયાં ભુલાવા ભરેલાં ગોતાં ખાવાના પોતાના રાબેતામાથી મોકલો હતો. પણ તેમ કાંહાં સુધી ચાલયા કરે? દોલાએ પારકાં લોકો વચે ઘણી હોશીઆરી અને અકલ બતાવી હતી, પણ હવે પોતાની માનીજ મીરાસ ઉપર એ ગુણી બેટાને કાંઇ મોટુ કામ બજાવાનો વખત આવયો!

વીલરના ખેતર આગળ નાહના ખડકોની મીશાળે ઢેકાં ઢરીઆં હતાં અને દોલાએ એક દાહાડે પોતાની અકલ એમ ચલાવી કે ઘાસ કાપીને એક ખડક ઉપર તેના પેંડો બાંધયો. અલબતાં ખડકની ઉપર ઘાસ એકઠું કરવાથી તે પેંડો ઘણો ઉંચો થયો અને વળી આસપાસ ઘાસ પડવાથી તલીએનો ખડક ઢંકાઈ ગયો, અને એ રીતે તે ઘાસનો પેંડો ઘણો મોટો ને શુંદર દીસવા લાગો.

વીલર આ પેંડો જોઈને ખુશ ખુશ થવા લાગી. તેના ખેતરમા જેટલું ઘાસ ઉગવું જોઇએ તેથી વધારે ઉગેછે એવો વીચાર આ પેંડાના દેખાવ ઉપરથી પેદા થયો, અને વીલરના મોહોમાથી વધાઈના શુખનોની કાંઇ હદ નહી રહી.

તે બોલી કે "ઓ હું મરૂંરે મારા બાપા, તારા હાત બહુ સબકતા દેખું, તારાં પગલાં બહુ પનોતાં દેખું, કે તું આએવો ને મારાં ખેતરમાં પાક બેવડો ઉતએરો. આહા! મારા દોલાને હાથનો આ પેંડો કોઇ જોવોરે! આટલો ઉંચો પેંડોતો પાદશાહને તાંહાંબી નહી હશે."

હરખમા પડેલી વીલરને ખબર નહી હતી કે આ ગંજીની તલેતો ખડક હતો અને તેથી આ પેંડાનું કદ વધી ગયું હતું, બાકી તેમા ખરેખરૂં ઘાસતો સાધારણ ગંજીઓ કરતાં ઓછું હતું.

વીલર દોડતી પોતાના ઘરાકને તેડવા ગઈ અને બજા બોગા જેવું બીજું ઘરાક કોણ હતું ? બજ્જો બોગો જે ભા હાંના ઘણાં ઢોરોનો ધણી હતો અને તેથી જેને તાંહાં ઘાસ નો ખપ ઘણો હતો.

આગળ એક વખત ઉપર દોલાએ જે ભેંસને નાલાંમા તેરવી નાખતાં મારી નાખેલી હતી, તે અલબતાં આ બજા બોગાની હતી, પણ તાર પછેતો બજ્જો દોલા ઉપરનો પોતાનો ગુસો ભુલી ગયો હતો.

તાર પછેતો બજ્જો બોગો વીલરના ઘરમા પાછો આવતો જતો થયો હતો અને જે દીને દોલો ચાકરી ઉપરથી નાહાસી આવીને માના ખાટલા તલે ભરાયો તે દીને તાડીના ઘડીયાં ટાંસીને વીલરને અને રતનને ભુતની અને ચોરોની ધાસતી આપી જનાર પણ બજ્જો બોગો હતો.

વીલર હસતી અને બોલતી બજા બોગાને ઘાસની આ મોટી ઠરી આગળ તેડી લાવી. બજ્જો આ મોટો જથો જોઈને કુરબાંન થઈ ગયો. તેણે એકદમ સાટું કીધું અને સઘળી કીમત તાંહાંને તાંહાંજ વીલરને ચુકવી આપી. વીલર દોલાને ગળે વલગીને ખુશી થતી ઘર આવી અને બજા એ ઘર જઈને ઘાસ ઉંચકી લાવવા સારૂં પોતાના માણસો તથા ગાડાંઓ મોકલયાં.

પણ માણસો ગાડાંમાં ઘાસ લાધે શું ? પેહેલોજ ભારો બાંધતાંમાં માલમ પડી આવયું કે આ પેંડો કાંઈ આખો નહી હતો અને તેની વચમાંતો ખડક આવેલો હતો. એક ગાડું માનમાનબી નહી ભરાયું અને માણસોની ખાતરી થઈ કે બીચારો બજ્જો બોગો જબર ઠગાયોછે.

ગાડું ભરીને લઈ જતાં તેઓ વીલરના ઘરને રસતે ગયા. વીલર પોતાના આંગણામા બેસીને પડોશીઓની સાથે ગપ સપ ચલાવતી હતી, તેણીને બજાનો ગાડાંવાળો ટકોરમાં કેહતો ગયો કે "વીલર આજના તારાં ઘાહનું દલ બહુ મોટું હતું !" વીલર બીચારી ટકોર સમજી નહી, પણ સામી ખુશી થઈને "બોલી કે હા દીકરા, આખાં શુરતમા એવું ઘાસ નહી મળશે." ગાડાંવાળો હેવે એટલુંજ કહીને ગાડું હાંકી ગયો કે "ઘાહતો તુંએ એટલું બધું વેચ્યું કે બજ્જો બોગો તારે નામે રડતો હમણા આવી લાગહે."

આ ખરી બીનાને વીલર મશખરી સમજી, પણ ગાડાંવાલાના આ શબદોની મતલબ થોડા વખતમા તેણીને માલમ પેડી, જારે કે બજ્જો બોગો પોતાને ઠગાયલો વીચારી હાંકતો હાંકતો આવી લાગો અને ઘાસની ગંજીમા ઠગાઈ કરવાનો વીલર પર બટો મેળી તેની સાથ વહડવા લાગો. વીલરે સરીઆમ કાનપર હાથ મેળયા. તે કસું જાણતી નહી હતી કે ઘાસમા શું ઠગાઈ થઈછે. તે બોલી કે "કોઈ પારકે હાતે આ ઠરી કીધી હોતતો હું ઠગાઇ માનત, પણ આ ગંજીતો મારા દોલાને પોતાને હાથે કરેલી હતી."

દોલાનું નામ સાંભળતાંજ બજ્જો સમજીઓ કે આતો તેના હાથે ગોંદલ થયુંછે, મારે બજ્જો લાગલો ઘરમા જાંહાં દોલો બેસીને સેલડી કાપતો હતો તાંહાં ગયો અને એક ધપો મારીને તેને પુછવા લાગો કે "કેમરે ઓ હજામ, તું મારી એક ભેંહને મારીને ધરાયલો નહી કે વળી ફતર પર ઘાહ ઢાંકીને તેમા મોટો પેંહો દેખાડી મને ઠગેલો ?"

"અરે બજા શેઠ હુંતો એક કીડીનેબી નહી ઠગું."

હીઆં વળી વીલરે ટેકો આપયો. "હા, હા, બજા મારો દીકરો કેહછે તે સાચુંછે."

આ જોઈને બજા બોગાનો પીતો ઉછલી આવયો. તે બોલયો કે "બેહ રાંડ ઠગ મુગી બેહ, મારા બધા પઈહા તુંએ ઠગીને લીધા."

"ને પઈસાને બદલે મારી પાસે જેટલો માલ હતો તેટલો આપેલો કેની ?"

"તું એ ઢોંગ કીફાથી હીખેલી ? ખડકની ઉપર ઘાહ મુકીને પછે ઘાહને બદલે ફતર વેચેલા."

"ભાઈ બજા એ ઘાહ બાંધવામા મારો હાથ નહી હતો. એ બધું કામ મેં દોલાને સોંપેલું."

હવે બજ્જો વળી દોલા પર ધસયો. "ઓ ગધેડા ! તારાં મોહોડાં પર નાખછે કે ખુપરો ? તુને કંઈ હરમ નથી લાગતી ?"

"પણ બજા શેઠ મેં કીધેલું શું કે મને શરંમ લાગે ?"

"કીધેલું હું ! હજીતો પુછેછે ? તુંએ દાનચોરી કીધી. લે હવે હું કેહે ?"

"મેં જે કીધેલું તે દાહાપણનું કામ છે. મેં બીજા સારાં મનખને જોઈને કીધેલું !"

"હારાં મનખ, એ બકેહ હું ? ખડક પર ઘાહ બાંધીઉ તે હારાં મનીખનું કામ કે ?"

"હા; સરકાર ખડકપર કીલલા બાંધેછે કેની ? તે સા વાસતે ? તે વધારે સોભે ને કોઈ લુટી નહી જાય. તેમ મેંબી ખડક પર ગંજી બાંધી."

દોલાના આ જવાબથી બજા બોગાને સઘળા ગુસા છતાં હસવું આવયું અને આવા મુરખ સાથ કાંહાં કામ પાડયું તે બાબે ફફડતો ચટકતો ચાલી ગયો.

દોલાની માને દોલાની આ નવી ભુલ ઉપર લગાર નારાજીતો ઉપજી ખરી, પણ વળી દોલાની આ ભુલથી વીલરનું ગજવું તાજું થયું અને ઘરબેઠાં નાણા ચાલી આવયાં તે મારે તેને મનમા ધીરજ અને ખુશી પેદા થયલી હતી. તો પણ તેણીએ દોલાને ધમકાવયો અને તે જવાને કબુલાત આપી કે ફરીથી ખડકની ઉપર ઘાસની ગઠરી નહી ચહડાવવી.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

આ ભુલથી દોલાને ઘણી પશેમાની અને પસતાવો થયો, મારે બીજે દીને સહવારના ખેતર મધે કામ કરી બપોરનું ખાનું ખાવા પછે તે બજા બોગાને ઘર ગયો. બજાના ઘરમાથી દોલાને ખબર મળી કે બજ્જોસો ભાઠાં અને રાંદેરની વચેનાં એક બીજાં ગામમા પોતાના પીઠાંમાં ગયો હતો.

તે ઠેકાણે બજાનું પીઠું પરખેઆત હતું. તે પીઠું ગામના એક ધોરી રસતા ઉપર આવેલું હતું અને તાંહાં જુદાં જુદાં ગામોમા જવાના રસતા મળેલા હતા, જેથી બજાના પીઠાંમાં ઘરાકી મોટી હતી. તે પીઠું પણ ઘરાકી પરમાણેનુંજ હતું. તે મોટું અને કુસાદે હતું, જાંહાં મુસાફરો ઉતારો વટીક લેતા હતા. તેઓને ખાવા પીવા ઉપરાંત સુવાની ગોઠવણ પણ આ પીઠાંના માળા ઉપર

બજાએ રાખેલી હતી તથા મુસાફરોને એક ગામથી બીજે ગામ લઇ જવા માટે બજો ગાડીઓને ભાડે ફેરવતો હતો. તેના તરણ ચાર માફા હતા અને ઉંચા તથા કદાવર સુરતી બલદોની ઘણીક જોડો હતી.

બજો જારે પોતાના ઘરમાં નહી મળયો તારે તેને આ પીઠામાં મળવા જવા સારૂં ભોલો દોલો પોતાને ગામથી નીકલયો. પોતાના સુરતી જોડાને ખડે વાલીને ધસારાબંધ ચાલતાં આસરે એક કલાકમાં તે બજાનાં પીઠાંમાં જઈ પોંહતો, જાંહાં બજાએ તેને ગઈ કાલના ગુસા છતાં પેઆરથી પોતાનાં પીઠાના બાજટ ઉપર બેસાડયો અને તેની સાથ ખુશીસે ઘણીક વાતો કીધી.

કાલના બનાવ વીશે દોલાએ ઘણી દલગીરી બતાવી. "બજા શેઠ માફ કરજો હું. મારી બહુ ભુલ થયલી ને મારી ભુલથી તમને ખોટ ગયલી, પણ યાદ રાખજો કે જારે હું ચાકરીએ રેહેવશ તારે મારા પગારમાંથી તમારાં નાણાં પાછાં વાલશ."

દોલાની આ ભોલાઇને માટે બજો ખુશહાલ થયો અને બોલયો "અરે કાંઈ નહી દોલા. મારા પઈહા વધારે ગયા, પણ બીચારી એક વીધવાને મળયા એટલે બહ. હું તુંને માફ કરૂં, ને ખોદા તારૂં ભલું કરહે. હવે બીજીવાર જારે હું ઘાહ લેવા જવાહ તારે રખે તારી કાંની-કોઈ હરકારની મીહાલે કીલલો બાંધતો હોય તેની હું હંભાલ લેવાહ."

આમ કહીને બજો કોઈ ઘરાકની વરદી લેવા માળા ઉપર જતો હતો, તેવામાં દોલાએ જાંણે કાંઈ ઘણું અગતનું કામ હોય તેમ તેને હાંક મારયો.

"શેઠ, બજા શેઠ."

"કેમ ભાઈ દોલા ?"

"મને એક વીચાર આવેછે".

"ઓ હો—તુંને હું વીચાર આવેલો !".

"હું ચાહુંછું કે મને એક માફો હાંકવાનો મળે".

"વારૂં—તેનું મને હું કેહ ?"

"તમારોજ એક માફો મને હાંકવા આપો"..

"ને મારા બલદનેબી મારી લાખવા આપું".

"નહી નહી, બજા શેઠ, આખાં શુરતમાં મારા જેવો કોઈ હાંકનાર નથી".

"તે ઓહે—પણ મારે તાંહાં તો કીકો ઘાંચી ને તેનો ભાઈ ભીખો ઘાંચી હાંકનાર પહેલા, જગા ખાલી નથી".

"વારૂં કાંઈ તબેલામા જગા હશે ?"

"કાંઈ જગા નથી. પણ તોએ જારે ખડકપર ઘાહ ચહડાવવું ઓહે તારે હું તને બોલાવાહ".

બીચારો દોલો નાસીપાસીથી પાછો ફરયો, તેની મતલબ જેમ બજા ખોગા જોડે માફ માગવાની, તેમજ તેને તાંહાં ચાકરી માગવાની પણ હતી. તેને એટલી સમજ નહી હતી કે બજાનું કાંમ બગાડી નાખવા પછે બીજેજ દીને તેજ ધણી ચાકરી કેમ આપી શકે !

પોતાની નાઉમેદીપર વીચાર કરતાં દોલો પોતાના ગામ તરફ આવવા નીકલયો, પણ અરધે રસતે આવતાંજ અંધારૂં થયું. બજાની ચાકરીમાના બે ભાઈઓ કીકા તથા ભીખા ઘાંચી કેવા ભાએગસાલી છે, અને પોતે ચાકરી વનાં દુનીઆંમાં કેવો નકામો પડી રહયોછે, તેના વીચારમાં ને વીચારમાં દોલો આસમાન તરફ જોઇને રાતને વખતે રસતો કાપેછે તેવામાં દોલાના પગને એક થોકડ લાગી અને તેના આચકા સમેત તે તુટી પડયો.

ઉઠીને જોયછે તો તેણે એક આદમીને રસતાની બરોબર વચમાં પડેલો દીઠો અને તેથી દોલાની અચરતીનો પાર નહી રહયો. તેણે તે આદમીને હીલવીને ઉઠાડી જોયો, પણ તે ઉઠયો નહી. રાત એટલી અંધારી હતી કે તેનો ચેહરો દીસતો નહી હતો, પણ દોલાએ ધારયું કે રાતને વખતે કોઈ હીઆં આવી હાલતમા પડયોછે તારે તે મુવેલોજ હશે અને લુટારાઓએ તેને મારી નાખયો હશે.

આ આદમીની પાસે ઉભો રહી દોલો વીચાર કરેછે કે હવે એનું શું કરવું ! કોઈ પણ માણશનું ભલું થાય તેમ કરવું એવો ભોલા દોલાનો સવભાવ હતો. આ કમ તાલેના આદમીને રસતાપર એકલો મેળી જવાને દોલાને ઘાસતી ઉપજી તેમજ તેને લઈ જવો કેમ તે તેને સુજ પડયું નહી.

પણ આ વીચારમા દોલો ઉભોછે તેવામા એક બીજી વધારે મોટી અડચણ આવી નડી. સાંમેથી મોટા બે બલદો જોડેલો એક માંફો જોસથી દોડતો આવવા લાગો અને થોડા વખતમાં રસતા ઉપર પડેલું આ કંગાલ મુદડું જેને માટે ભોલો દોલો આટલો બેચેન થયો હતો તે માફા તલે કુચડાઈ જવા વના રેહશે નહી.

દોલાએ માફો ઉભો રાખવા માટે હાંકનારને મોટે સાદે બુમો પાડીને કહયું, પણ જેમ દોલો બુમ મારતો તેમ હાંકનાર તેની દરકાર ન કરતાં બલદોને પહરાંણી વધારે ને વધારે ભોકી તેમને જોરથી દોડાવતો.

અંતે માફો છેક નજદીક આવી લાગો અને હવે દોલાએ મજબુત ઉપાય લેવાનો વખંત હતો. તે રસતાની વચોવચમા આડો થઇને ઉભો અને હાથ આડા કરીને તથા ધમકાવીને "સબુર ! ઉભો રેહે, સબુર ! ઉભો રેહે" એવી બુમો પાડવા લાગો.

દોલાના આં અવાજની સાથે માફાની અંદરથી એક પીસટોલનો અવાજ સંભળાયો અને એક દારૂથી ધકધકતી ગોલી દોલાના માંથા ઉપરથી પસાર થઈ.

તે માફામાં સુરત જીલાના કલેકટરનો સરેશતેદાર બેઠેલો હતો અને તે કાંઈ અગતના કામ ઉપર જતો હતો. જે રસતા ઉપર દોલાએ માફો અટકાવયો તે રસતા ઉપર ચોરાણું અને લુટાણું ઘણું ચાલતું હતું અને "સબુર, ઉભો રેહ" એવા તાકીદનાં અને ધમકાંના બોલો તાંહાં ચોરોના મોહમાથીજ સાધારણ રીતે નીકલતા હતા. સરેશતેદારે ધારયું કે કાંઈ અગતના કારણસર માફો ઉભો રખાવવો હોયતો આસતેથી કેહેવામા આવે, પણ આતો ધમકાવીને ઉભો રાખવાની વાત હતી તારે તે વાટપાડાનુંજ કામ હોવું જોઇએ.

એટલા માટે વધારે તેહકીકને માટે થોભવા વના શરેસતેદારે ચોરોની બીહીકથી પોતાની પાસે ભરી રાખેલી બે બારની પીસટોલમાથી એકદમ એક ગોલી ફોડી, પણ સારાં ભાએગે તે ઘભરાટમાં નેમ ચુકી ગયો અને તેથી દોલો બચયો.

શરેસતેદારે બીજું બાર જાહાડયું, પણ એ વખતે

દોલો બુમ મારતો બલદીઆની તલે સંતાઇ ગયો હતો અને હાંકનાર પણ રખે ગોલી લાગે તેની ધાસતીથી વાંકો વલી અરધો બલદો ઉપર સુઈ ગયો.

આ હાલતમા દોલાનો ચેહેરો હાંકનારના મોહો સાંમે આવી જવાથી દોલાએ તરત તે ચેહરો પીછાંનીઓ. તેણે જોયું કે એતો પેલા બજા બોગાનો માફો હતો અને તે ઉપર કીકો ઘાંચી હાંકવા બેઠેલો હતો.

દોલાએ બુમ પાડી કે "કીકા, કીકા, સંભાળ મને મારવા નો દે."

કીકો ઘાંચી આ વખતે થોડી જંજાલમા પડેલો નહી હતો. એક ગમ દોલાની ગડબડથી અને બીજી ગમ પીસટોલના બારથી બલદીઆઓ ચોકીને એવી પછાડી જાહાડવા પડયા હતા કે કીકા ઘાંચીને બેસી હાંકવાની બેઠકના કકડા થવાની તથા તે ઉપરથી ઉડી જવાની તેને દર પલે ધાસતી હતી.

કીકો ખબરાટથી ખીજવાઈને બોલયો કે "ઇએ, ઇએ તું કોણ સે કોણ ? ને માંગેસ છું !" કીકો ઘાંચી સુરતી લાલીયાની જાતનો હતો, તે છ ને બદલે સ અને સ ને બદલે છ બોલતો હતો.

"અરે પણ છંભાલ, છંભાલ, ખછતો જા, તું કોણ સે કોણ ? કાંઇ બોલછે ?"

"અરે ભાઈ કીકા હુંતો દોલો દેખુંરે".

"તું છું માગેછ ?"

"અરે એક જણનો જીવ બચાવાનોછે".

દોલો એટલો બીધેલો હતો કે આ જવાબ ઘણો આસ્તે આપવાથી માફામાં બેઠેલા શરેસતેદારને એ જવાબ માહેલો ફકત "જીવ" શબદ બરાબર સંભળાયો અને "જીવ બચાવા" ને બદલે જીવ મારવાનું સમજી તેણે ખાતરીથી માનયું કે "આ કોઈ વાટપાડો મારો જીવ માંગેછે".

દોલો બાહાર ઘભરાતો હતો, કીકો પોતાની બેઠકપર ઘભરાતો હતો અને હવે શરેસતેદાર માફાની અંદર ઘભરાવા લાગો. તે એક વાંણીઓ હતો, પણ લગાર બોબરો હતો અને તેની તોતરી જબાંનથી ર ને બદલે વ બોલતો હતો. બુમ પાડી બોલયો કે "અલેઆ ગાડીવંન તાદો જીવ લઇશ નહીતો જલદી હંકાલ".

"છાબ તમે છાંના અમથા બીહોસ. એતો મારો એક દોછ સે".

દોલો કીકાનો દોસત હોય તેથી શરેસતેદારે કાંઇ પોતાની વધારે સલામતી વીચારી નહી. "તાવા મીતવને તાવે ધવ બોલાવ, વસતા વચે વાત કવવા ઉભો કે ? હંકાલ, જલદી હંકાલ".

પણ કીકાએ દોલા સાથ વાત જારી રાખી.

"દોલા કોણસે ? કીઆં માણછનો જીવ મરવા છુતેલો!"

"અરે યાર રસતાપર એક જણ મુદદું થઇને પડેલો ને તું માફો હાંકી જાશેતો ખચીત તેને મારી લાખવાનો."

"પણ તેતો મુવેલો મુંદદું સેજ તારે તેને વળી મારી કેમ લાખસ ?"

"હવે તેની કાંઇ પંચાત ? તું ઉતર ને તેને ઉંચકવા લાગ."

કીકો ઘાંચી ઉતરયો અને બેહુએ મળીને તે માણસને રસતાની વચેથી ઉંચકીને બાજુએ સુવાડયો.

કીકાએ સમજ પાડી કે આ આદમી કાંઈ મુવેલો નથી, પણ છાકટો થઈ પડેલોછે. તેણે અચરતી બતાવી કે આટલા આંચકા અને ગડબડ છતાં તે ઉઠતો કેમ નહી.

દોલાએ તેને ઉઠાડવા માટે ઘણાક આંચકા મારયા અને કીકો શું જુવેછે ? તે માણસ જરા હોશીયારીમા આવતો હતો તેવામા. કીકાએ બુમ પાડી કે "હાએ, હાએ, એતો મારો ભાઇ ભીખો દેખું ? ભીખા ભીખા, આ છું થીઉં ?"

ભીખાએ કેફમાને કેફમાં બે ચાર ગાલ દઇને પાછી ફોર વાલી. કીકાએ શમજ પાડી કે "છવારનો તે માફો હાંકવા ગયલો પાસો આવેલો નહી, તે હમે ધાછતીમાં હતાં કે છું થીઉં હોછે—તો આ તો રછતામાજ સાકતો થઇને પડેલો દેખું. ઓ ભગવાન, રખે હીઆ મરી જાય ? ભીખા ભીખા, તુંને કોઇએ મારીબારી લાએબો કે."

કીકો ઘાંચી રડવા લાગો અને તેમ તેમ માફામા બેઠેલા શરેસતેદાર સાહેબના ટાંકા ઢીલા થવા લાગા. તેણે ધારીઉં કે હાંકનારને લુટારાઓ મારેછે. તેણે દોકીઉં બાહાર કાહાડીને વળી બુમ મારી કે "કેમ અલેયા હંકાલેછે કે નહી ?"

" "હાએ હાએ મારી લાખયોરે ! ઓ મારા ભાઈને મારી લાખયોરે ! ઓ કોઈ આવોરે ! ઓ છરેછતેદાર છાબ આવોરે."

શરેસતેદારથી બાહાર શું નીકલાય ? ઘભરાટમાં તેની પાઘડી છુટી ગઈ હતી.

તેણે માફામા બેઠા બેઠા પુછયું કે "અરે શું છે ? તાવા પોકાવ કેમ આવેછે ? અલેઆ કીકા વવેછે (રરેછે) કેમ ને ગાલી કાં નથી હંકાલતો ?"

"અરે છાબ આ રછતાપર એક જણને મારી લાખેલો."

"ચોવોએ માવેલો હશે."

"હોય, હોય, છાબ એ મુદડાંને તમારી છાથ ગાલીમાં લાખી લઈ જઈએ."

"શું ? અલયા શું બોલયો ? મને ને લાસને એક ગાલીમાં લઈ જવા માગેછે ?"

"પણ તારે છાબ મારા ભાઈને રછતામા મેળીને હું કેમ જાઉં."

"કોણ ! તાવો ભાઇ ! ને તાવા ભાઇની ને માવી પદવી તું એકજ ગણેછે કેમ ! મલ વેહેલો ગાલી હંકાલ."

હવે શરેસતેદારે જોયું કે ચોરો તો કોઈ નથી, તારે માફામાથી ઉતરી આવવાને તેને હીમત થઈ.

પણ કીકા ઘાંચીએતો ભાઇને છોડીને ગાડી હાંકવાને ના પાડયું અને શરેસતેદારને જવાની ઉતાવલ હતી.

આવે વખતે દોલો કામે લાગી ગયો. તેને માફો હાંકવાની ખાએશ પણ હતી અને આવી તક કારે મળે ?

કીકાએ દોલાને અરજ કીધી કે ભાઇ તું આ છરેછતેદાર છાબને હંકાડી લઈ જા અને પસે તેને ઉતારી ગાલી પાસી લાવ એટલો વાર હું હીઆં થોભુંછ ને તું ગાલી લાવછે તારે ભીખાને છાથે લઇ જવાછ."

દોલાએ પુછયું કે "આ શેઠ કાંહાં જવાનાછે ?"

કીકાએ જવાબ દીધો કે "અરે આપણા મોટા છેઠને

તાંહાં. મોટા છેઠને બંગલે એને ઉતારી તું જલદી પાછો આવજે હં."

દોલાએ કબુલ કીધું. તે લાગલો માફાપર ચઢી બેઠો અને શરેસતેદાર બરાબર બેઠેલો નહી તેવામા દોલાએ ગાડી હાંકી દીધી. બીચારો શરેસતેંદાર જેમતેમ ઘસડાતો ચઢયો અને દોલાની હાંકવાની ઝડપ એટલી બધી હતી, ઢેકાં, ટરીઆં, .ખાડા, વગેરેમા આંખ વીચીને એવો માફો જીહીપલાવી દેતો કે આચકાથી શરેસતેદારના હાડકાં દોદરાં થઈ ગયાં અને તે અધમુવો થઈ ગયો. અંતે બલદીઆ થાકા તારેજ દોલાના હાથ પણ ધીમા થયા અને તેવામાં ઢેકાં ઢરીયાંનો રસતો વતાવીને ગાડી એક સપાટ ખેતરમા દાખલ થઈ.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

આખે રસતે દોલો સરેસતેદારની પીસટોલથી એટલો બીયેલો હતો કે આ પોતીઆં પારેખ અમલદાર સાથે ગાડી હાંકતાં હાંકતાં તેને વાત કરવાની પણ હીમત થઈ નહી. તેણે આ તોતરા વાંણીઆ સાથ માતર થોડીજ વાત કીધી અને તે નીચે પરમાણે હતી.

"શેઠ આજે તમે મને મારી નાખયો હતે."

"તુને મારા હાથે માવતે ને તું મવી જતેતો તેમા માવો વાંક ઈઆ તકસીવ શી હતી ? વસતાની ઉપવ ચોવો કેહે તે પવમાણે તેં મને ઉભો વેહેવા કહેઉં."

"હા સાહેબ, મેં તમોને ઉભા રેહવા કહેલું પણ ચોરો કહીને ઉભા રાખતા નથી, ઉભાં રાખીને પછે કેહેછે, તારે મારામા અને ચોરમા ઘણો તફાવત છે."

"પણ વસતાપર વહીને તે આદમી શું કવતો હતો, અલેઆ ?"

"કાંઈ નહી કરતોતો, સાહાબ, પણ તે મુવેલો પહેલો હતો, પછે કીકા ઘાંચીએ તેને ઉડાડયો તારે તે જીવતો થયો. તે સાહાબ દારૂ પીને છાકટો થયલો હતો."

"પણ હાંકનાવે કહયું જે એ માવો ભાઈ થાય ?"

"ખરૂં સાહાબ, ભાઈ થાય ને વળી તેબી હાંકનારજ થાય, સાહાબ. પણ એટલુંજ કે બલદને માફો કેથે ખોહી આવયો ને પોતે છાકટો થઈને રસતાપર ખોહોવાઈ ગયો."

આ વાત ચીત ચાલતાંમાંતો સરેસતેદાર માફામા તકીઆને અઢેલીને ઘરાંઘર ઘોરવા લાગા, અને રાંદેરમા ધનજીશાહ શેઠના વજીફાને દરવાજે માફો આવી પુગો તાંહાં સુધી દોલાએ પોતાના આ ભાડુતને ઉંઘમાંથી ઉઠાડયો નહી.

આજે દોલાની મોટામા મોટી ભુલ થઈ.

આના જેવી ભુલ તેણે આજ સુધી નથી કીધી.

હવે પછેનીતો ખોદાને ખબર પણ શરેસતેદાર સાહેબ વાલા માફાને દોલો ધનજીશાહ શેઠને ઘર હાંકી લાવયો એના જેવી મોટી છકર તેણે આજે પેહેલીજવાર ખાધી અને બીજાં બધાંને છકર ખવાડી.

કીકા ઘાંચીએ જારે સરેસતેદાર સાહેબને "મોટા છેઠ" ને તાંહાં હંકાડી લઈ જવા દોલાને કહયું તારે સીગનપોર વાલા ધનજીશાહને તાંહાં નહી પણ ઘેલા મોદીના મનજીભાઈને તાંહાં લઈ જવા કહયું હતું અને તેને બદલે દોલો સરેસતેદારને ધનજીશાહના ઘરમાં લઈ ગયો.

વાંચનારી બાનુઓ જાણેછે કે જેમ ધનજીશાહ તેમજ મનજીભાઈ સુરતમાં આબરૂદાર, વગવાલા અને કુલવંત શેઠીયાઓ હતા. જો કે આગળ જણાવયું તેમ મનજીભાઈ ગરીબ થઈ ગયો હતો તોપણ ધનજીશાહ કરતાં વધારે નહી તો તેટલુંજ તેનુંબી નામ તેના બાપદાદાઓની આબરૂને લીધે જણાયલું હતું અને તેથી જેમ ધનજીશાહ તેમજ મનજીભાઈ પણ "મોટા શેઠ" ને નામે ઓળખાતા હતા. રાંદેર અને તેની આસપાસ વાલા ગામડીયાઓમાં ધનજીભાઈ "મોટા શેઠ" હતા—ભાઠાં અને તેની પડોશના ગામોમા મનજીભાઈ "મોટા શેઠ" હતા.

ભાઠાંની પડોશમાં મનજીભાઈનો એક વજીફો હતો અને જે વખતે આ સરેસતેદાર જવા નીકલયો હતો તે વખતે મનજીભાઈને તેની સાથ કામ હતું, માટે માગનારાઓના દોરથી પોતાની ઉંચી મેડી પર છુપાઈ રહેલો એ "મોટો શેઠ" આ સરેસતેદારને મળવા સારૂં પોતા ઉપરના સઘલા જાપતા છતાં રાતના અંધારા પડદામા પોતાનું મકાન છોડીને પોતાના ઉપલા વજીફામા ગયો હતો, જાંહાં તેણે આગમચથી સરેસતેદારને મળવાની ગોઠવણ કરેલી હતી અને તે ગોઠવણ મુજબ ભાઠાંમાં બજા બોગાનાં પીઠાંમાંથી માફો ભાડે કરીને સરેસતેદાર સાહેબ મનજીભાઈને મળવા સારૂં નીકલયા હતા.

એટલા માટે કીકા ઘાંચીએ માંફો હાંકતાં હાંકતાં થોબીને રસતાની અધવચમાં પોતાના છાકટા ભાઈની સંભાલને માટે પોતાના પાટીયાંની બેઠક ઉપરથી ઉતરતાં માંફાની અંદરના ભાડુતને જે "મોટા છેઠ" ને તાંહાં હાંકી લઈ જવા ભોલા દોલાને કહયું તેતો પોતાની તરફ વાલા મનજી શેઠ હતો પણ ભોલો દોલો તે "મોટા શેઠ" ને રાંદેર તરફ વાલા ધનજી શેઠ સમજીઓ અને તેથી બલદીઆઓને રાંદેરનાં રસતા ઉપર તે હંકાડી ગયો.

દરવાજા પર ગાડી ઉભી રાખીને દોલો મોટે સાદે દરવાજો ખખડાવા લાગો અને સરેસતેદાર જાગી ઉઠયા. તેનો આ હાંકનાર હાંક મારવાને બદલે બારણું કાંએ ખખડાવેછે તેની સરેસતેદારને સમજ પડી નહી, માટે પુછયું કે "અલેયા, પોકાવ માવીને કોઈને બોલાવને, બાવણું શા માટે અફાડેછે ?"

"કાંઈ નહી સાહાબ. મારા અવાજ કરતાં બારણાનો ખખડાટ વધારે છે, ને તેથી ઉંઘાયલાં હશે તો આખું ઘર જાગી ઉઠશે."

કદાચ વાંચનારી બાનુઓ પુછશે કે ભોલો દોલો ભુલથી મનજીભાઈને બદલે ધનજીશાહના ઘર આગળ સરેશતેદારને લઈ આવયો તો તે શું સરેસતેદાર ઓળખી શકયો નહી ?

નહી—ખરેખર નહી.

આ શરેસતેદાર સાહેબ સુરતથી ઘણા અનજાના હતા અને તેથી દોલાની ભુલ વચે ફસયા હતા.

આ સરેસતેદારનું નામ પાણાચંદ હતું. તે અમદાવાદનો રેહેવાસી હતો અને તરતનોજ સુરત ખાતે કલેકટર સાહેબની ચાકરીમા આવેલો હતો. તેણે ધનજીશાહ તથા મનજીભાઈનાં માતર નામ સાંભળેલાં હતાં, પણ તે બેહુ

"મોટા શેઠો" ને તેણે કદી જોયલા નહી હતા, કે નહી એ શેઠીયાઓ ઇચ્આ તેમના બેહદ રસાલાના માણસો આ પાણાચંદ શરેસતેદારને પીછાણતા હતા.

પાણાચંદ, અથવા દોલાની ભાશામાં બોલીએતો પોણાચંદ જોકે અમદાવાદી હતો, તોપણ મુંબઈમાં શીખેલો હતો અને તેથી તેની મગરૂરી તથા તકોબરીનોતો અંત નહી હતો. તે પોતાને એટલો શીખેલો તથા સુધરેલો સમજતો હતો કે બીજા સઘલા તેને મનસે જંગલી હતા અને એ જંગલી બોલ તેના મોહમાં ઘણો રમી રહયો હતો. તેને મનસે સુરત શેહેર જંગલી, હવા જંગલી, લોકો જંગલી, ભાશા જંગલી, રીતભાંત જંગલી, સંધું જંગલી.

અને પોતાને એ સરવે વચે સુધરેલો દેખાડવા સારૂ પોતે ઓલખાઇ આવે તેવી રીતે ફરતો હતો. તેણે અંગરખો કાહાડીને દગલો, ધોતીઉં કાહાડીને પાટલુન પેહેરેલું હતું. ઘડીઆલની શાંકલીનો છેડો તે જુલાતો રાખતો હતો. રેગાનના બુટ, ઈસટાકીન, તથા હાથમાં લાકડી રાખતો હતો. ટુકમાં તે પોતાને જાંગલો સમજતો અને જાંગલો બનાવા ચાહતો હતો.

એવો આ વાંણીયાનો પનોતો પુત પાણાચંદ હતો. તેને રાતને વખતે મનજીભાઈનું ઘર શોધતો જવાની જરૂર એ હતી કે ખાંન બાહાદુરના ખેતાબની પેલી ઉમેદવારી, જેને વીશે એક હાથ ઉપર સીગનપોર વાલા ધનજીશાહ શેઠ અને બીજા હાથ ઉપર ઉમરે હઠવા વાલા બેહેરામશાહ શેઠ વચે હરીફાઇ ચાલતી હતી અને જેમાં ઘેલા મોદીના મનજીએ ધનજીશાહ તરફ દગલબાજ થઈ બેહેરામશાહ તરફ પોતાનો સઘલો વગ ચલાવયો હતો, તેના સંબંધમાં કાંઈક વાત કરવા સારૂં કલેકટરે પોતે પોતાના આ સરેશતેદારને મનજીભાઈ પાસ મોકલયો હતો.

પણ તે બીચારાને ખબર નહી હતી કે દોલાની ભુલથી તે મનજી શેઠને બદલે ધનજી શેઠને તાંહાં—પેહેલાના દુશમનનેજ તાંહાં ઘસડાઇ આવેલો હતો,

તે રાતનાં ધનજીશાહ પોતાના ઘરમા ભરૂચથી ભલા મણ પતર લઈને એક વાંણીયા પહરોણાની વકી રાખતો હતો. તેને માટે ધનજીશાહએ પોતાના વજીફામા એક જુદી કોઠડી આરાસતે કરાવેલી હતી. પણ પોતાને આવવાના વખત ઉપરાંત તે આવયો નહી તારે એ યારબાજ શેઠીયો તેની રાહ જોવા બાદ જમવા બેઠો અને જારે ભોલો દોલો માફાની અંદર પાણાચંદને દોડાવી દરવાજા પર આવી ઉભો તારે તેનો તે જુનો શેઠ ખાઈ રહીને "ફ્રૂટ" વડે "મોહડું સમારતો" હતો.

દરવાજા પર ખખડાટ સાંભળી રૂસતમ આગાએ બાહેર આવી બારણું ઉંઘાડયું. તેની પેહેલી નજર અલબતાં દોલા ઉપર પડી, કે તરતજ પોતાનાં ભુલાચુકા જુના દોસતની પીછાંણત તરીકે તાલીમબાજ આગાએ તેનાં કોઠાંમા એક મુકી પેહેરાવી અને મુકી તે ગોયા સલામ હોય તેમ એ ફરજ અદા કરવા પછે પુછયું "કેમ ભાઈ કાંઈ તમુને આવવું પડયું? પેલી કુસતી રમવા પછે તું નાહાઠો તે પાછો ફરયોજ નહી."

"રૂસતમજી શેઠ, હુંતો આપણાં ધનજીશાહ શેઠના શાજમા એક એલચીને લાવનાર દેખું. જુવો આ સાહેબ શેઠને પુછેછે."

રૂસતમે વીચારયું કે પેલો જે વાંણીઓ આવનાર હતો તે આવપોછે. તે બોલયો કે "પધારીએ મેહરબાન. અંદર ચાલો સાહેબ. દોલા, શેઠનો શામાન અંદર લઈ આવ. સાહેબનું નામ હું ભુલી ગયો."

-"પાણાચંદ" એવો પોતાનો જવાબ પાણાચંદે લગાર ભપકામાજ વાલયો.

રૂસતમ તેને ધનજીશાહ શેઠ જાંહાં જમવા બેઠેલા હતા તાંહાં લઈ ગયો. તે મોજીલા અને ફુલા શેઠીયાએ ઉઠીને તેને "શેકહાંડ" કીધી, પણ પાણાચંદે તે "શેકહાંડ" ઘણી "જંગલી" વીચારી.

"સાહેબ, થાકી ગયલાછો. આ ખુરશીપર આરામ કરો. આપ જરા મેવો ચાખી જોશો! આ જમરૂખ ઘણું મીઠું છે."

"વેહેવા દેવો, વેહવા દેવો, માફ કવો, મને જમરૂખની કાંઈ નવાઇ નથી."

રૂસતમ આગાએ પગથી તે માથાં સુધી આ પહરાંણા ઉપર નજર ફેરવી લીધી અને તેનીતો ઉપલા એકજ જવાબમા ખાતરી થઈ તથા ધનજીશાહને એસારત કરી જણાવી કે "આતો કોઈ નગીના છે. બોલતાંતો જીબ લપેરા ખાય છે અને તોપણ દમામ ને તોરતો સાહેબ ચલેખી જેવો છે."

મોટાં મનના ધનજીશાહએ એટલું જલદી એવું હલકું મત બાંધયું નહી. તેણે રૂસતમ આગાને એસારત કીધી કે એવી ચાલ નહી ચલાવવી.

પણ તાર પછે આ પહરાંણાના બીજાજ જવાબમા ધનજીશાહની ખાતરી થઈ. તેવણે પુછયું કે "કેમ સાહેબ! અમારાં સુરત શેહેર વીશે તમો શું ધારોછો?"

"કાંઈ જાજું નહી. જંગલી બહું, મુંબઈને ના પોંહચે."

"વારૂ હીઆંના લોકો વીશે મુરબી સાહેબ આપ શું મત ધરાવોછો?"

"નબલા અતીઅંત. નાકુવત ભારી, તેઓના વગમાં ગોયા શકતીજ નથી."

"સાંના વગમાં મેહેરબાન."

"અરે વગમાં એટલે કે નેસમાં કુવત નથી."

"અં હં! રગમાં, રગમાં, હવે હું સમજીઓ. સાહેબ બેઅદબી માફ છે, પણ હીઆંના લોકો વધારે મીલનસાર અને નમનતાઈવાળા છે. અગરજો તમો કાંઈ માન ઇઆ ખેતાબ ધરાવતા હોવોતો એ લોકો તમારા ઉપર મરી ફીટશે."

હીઆં પાણાચંદ જરા હશયા તથા ખેતાબો બખશવાનું ગોયા પોતાનું કામ હોય તેમ એક રાજાના સરખાં દોલથી બોલયા કે "ફીકર ના કરો ભાઈ, થોડા વખતમાં તમો જોશો કે તમારો દુશમન ઉંધો પડશે અને ખાન બાહાદુરના ખેતાબની શનદ આવી પોંહોંચશે."

"દુશમન ઉંધો પડશે? કીઓ દુશમન?"

"પેલો કમબખત ધનજીશાહ. ખરૂં કહુ છઉં શેઠ મનજીભાઈ કે તમે ખાન બાહાદુરના ખેતાબ તમારા દોસત બેહેરામશાહને અપાવાને જે તજવીજ કરોછો તેમાં એ ધનજીશાહ એક મોટું હાડકુંછે."

હવે સઘળી સચાઈ અજવાળામા આવી. આ પોતીઆંદાસતો ધનજીશાહને કેયો મનજીભાઈ સમજેછે અને

ધનજીશાહનાતો હેતનો કકડો છે. ધનજીશાહને આ બીના સધળી ખોલલી જણાઈ નહી, પણ રૂસતમ આગો તરત સધળું ચેતી ગયો અને તેણે સમજ પાડી કે આતો ભોલા દોલાની ભુલથી આ વાંણીઓ દુશમનનેજ તાંહાં આવી લાગોછે.

પાણાચંદ પોતાની કપડાંની ગાંસડી જોતો હતો તેવામાં રૂસતમ આગો ધનજીશાહના કાનપર પડીને બોલયો કે "એ હજામ શું ચાહે પીએછે ! પણ શેઠ આતો સજડ શેકાર આપણે હાથ લાગોછે, અને એનાથી આપણને જે મજાહા પડશે, તેની આગળ લુકમાનજી હકીમવાલી પેલી મજાહાખી હુટી જશે. મારૂં કહયું માનોતો તમે થોડો વખત મંનજીભાઈજ બની જાવો અને ધનજીશાહના દુશમન થાઓ. તેમ કરશુંતો એ મુજીઓ આપણી સાંમે થવા શું શું કાળાં ઢોળાં ચલાવેછે તેનો બધો ભેદ આ વાંણીયાથી આપણને માલમ પડશે."

ધનજીશાહે એ વાત કંબુલ રાખી. તે બોલયો કે "પાણાચંદ શેઠ, આપે હમણા મારા તરફ જે સારા વીચારો બતાવયા તેને માટે આપનો ઉપકાર માનવાની મારામા તાકાત રહી નથી. તમારા કદમ અમારી ગરીબ જુપડીમાં મુબારકછે. પેલો મુરખ ધનજીશાહ ફોકટ પતરાજી મારેછે, અને બીજાઓ સાથના વેહેવારમાં પોતાને વધારે સાચવેછે, પણ તમો જોશો કે હું કાંઈ ધનજીશાહ જેવો મુરખ નથી. સેવક તમારો દાસ તમ સરખા મેહેરબાંનોની ફકત મીતરાચારીનોજ ભુખો છઉં. હું જારે ખાંન બાહાદુરનો ખેતાબ મારા માતર એક દોશતને થકી માંગું છઉં, તારે ધનજીશાહતો ખાન બાહાદુરનો ખેતાબ પોતે લેવા તપેલોછે."

"પણ તે પોતાની ઉમેદમાં વડતો વહી જશે. ધનજીશાહનું ચાલવાનું શું છે ? તે બેવકુફનેતો એક ઘડીની વચમાં ઠેકાંણે પાડીશું. તેનો કાંઈ વગજ નથી લાગતો. તમાવા દોસતનો દેહેવો પાવ જાંણજો. કલેકટવ સાબે તેને માટે પુખત ઉપાયો કવી મેળયાછે, અને તે સઘલા ઉપાયો,તમને જણાવા સારૂં મને હીઆં મોકલોછે."

"તમારાં પગળાં કોણને બારછે. હાલ તરતતો મુરબી સુવાના ઓરડામાં પધારો અને આરામ લેવો."

"તાવેતો તમાવી મેહેવબાની. મુસાફવી કવતાં થાક લાગીછે. વાસતે જવા આવાજ લઈશું કેમકે વાત બહુ ટુકીછે."

"વાત ટુકી કે લાંબી હોય તો શું ચીંતાછે ! સહવારે વાત કરીશું."

"વાત—વાત—દીવસ નહી પણ વાત"

"હં—હં—રાત—તમો સાહેબ રાત વીશે બોલોછો કે ટુકીછે. ઠીકછે, સાહેબ અંદર પધારો."

પાણાચંદ અંદર સુવા ગયા અને ધનજીશાહ તથા રૂસતમ આગો આ સજડ બીલુ હાથ લાગવા માટે ખુશી થતા પોતપોતાના ઓરડામાં ગયા.

હલેસાં.

તીરકામઠાંની રમત જે એક અગતની અને ઉપયોગી કશરત દાખલ ઈંગરેજ લોકમાં રમાયછે તેની થોડીક સમજ ગયા અંકમાં આપવા પછે, હવે એક બીજી અગતની કશરત ઉપર આપણુ આવીએ છઈએ. તે હલેસાં મારવાની કશરત છે. એ કશરત તીરકામઠાંની કશરત કરતાં વધારે ગમત આપનારી અને બદનની કશરતના તરેહવાર લાભ સાચવનારી છે. એ કશરતને માટે પણ ખોલલી હવામાં જવાની ફરજ પડેછે. વળી એ કશરત પાંણીની સપાટી ઉપરજ થઈ શકવાને લીધે સાધારણ કશરતોથી તે જુદીજ નવાઈ ધરાવેછે. આજારી અથવા નબલાં માણસોને દરીઆવમાં ફરવા જવાની ડાકટરો હંમેશ ભલામણ કરેછે. મછવામા અથવા બંદરબોટમાં બેસીને જેબી વાંચનારાંઓ ફરી આવયાં હશે તેઓને વધતી ભુખ, ચેહેરા ઉપરનો રતાસ અને એવાજ બીજા આકારોમાં તે દરીઆઈ ખેપની રૂડી અસર માલમ પડી હશે. એ અસર ફકત દરીઆમા બેસી ફરવાની છે, પણ તારે પાંણીની સપાટી ઉપર મેહેનત કરવાથી, બદનને રગડવાથી કેટલું વધારે સુખ થાય તે સેહેલથી વીચારી શકાશે.

સમુદર અથવા નદીની સપાટી ઉપરની વધારે નીરમલ અને સવછ હવામાં શરીરને રગડ આપવાની કશરત તે હલેસાં છે. એ કશરતની મકસદ એવીછે કે પાંણીની ઉપર એક મછવા અથવા બોટને ચલાવામાં નડતી પાંણીની જ અડચણને બદનની મેહેનતથી મટાડવી અને તે અડચણ વચેથી તે બારકસને ચલાવી લઈ જવું. સડ અથવા સાંચાથી પાંણીની એ અડચણ ઉપર માણસ ફાવયોછે; પણ તેવી કલાનો હીઆં વીચારજ નથી. હાથ અને બદનની મદદથી બારકસ હંકાડવાની કશરતને માટે બારકસોને ખાશ ઢપના બનાવવામાં આવેછે તથા હલેસાંને પણ ચોકસ કદ તથા આકાર પરમાણે બનાવામા આવેછે. એ સધલી તપાસ સુધરેલા લોકોની હલેસાંની કશરત મધે જોવામા આવેછે. આપણા દેશમાં અને બીજાં મુલકોમાં હલેસાં મારવાનો હોનર ગોયા પેહેલી વસતી સાથ પેદા થયોછે, પણ એકેક વાંસો અને તેને જડેલી એકેક મોટી લોઢાંની ચમચ કરતાં વધારે કસી કળા આપણા દેશી હોનર મધે જણાતી નથી.

ઈંગરેજ લોકોમાં કશરતને અરથે હલેસાં અને બારકસો કેવી રીતના બનાવામા આવેછે તેનો કાંઈક ખેઆલ આ બાબતને મથાલે મેલેલાં ચીતર ઉપરથી આવશે. એ બોટો લાકડાંની બનાવામા આવેછે. તે સાંકડી પણ લાંબી હોયછે અને હીઆં આપણા માછીમારો

ના કોટીપાં પણ એજ પરમાણે લંબુંચાં બનાવામાં તેઓએ વાપરેલી અકલ આપણને માલમ પડેછે. લાંબાં હોવાથી એ બારકસો મોજાની ઉપર ચહડી શકેછે તથા પાંણીના એક ઈઆ બીજા ઉછાલાની' તલેને તલેજ રેહવાથી તેની ગતીમા ઘણો વધારો થાયછે. ઈંગરેજ હલેસાં મારનારાઓના કોટીપા આપણો કોટીપા કરતાંબી વધારે લાંબા હોયછે. લંબુચુ મગર ઈઆ સોસવાટ પાંણીપર જેવી રીતે પડી રેહછે તેનાં ગોયા નમુણા પરમાંણે આ બોટો બનાવેલી છે. હલેસાં પણ લાકડાંના બનાવેછે, પણ તે આપણા કોલીઓના હલેસાંની મીશાલે લાંમબી ચમચ ઈઆ તવાથાના આકારના બનાવતા નથી. તેના દાંડાની ઉપરથી કરીકેટ રમવાના બાટની મીશાલે વધારે પોહલો પણ લાંબો આકાર આપવામાં આવેછે. આ સઘલાં હલેસાંની મતલબ પાંણીને કાપવાની છે. જેમ ચાલતી વેળા આપણે હાથે કરીને હવાને કાપીએ છઈએ અને તેથી આપણથી બરાબર ચાલી શકાયછે અથવા જેમ પખશી પાંખે કરીને હવાને ખીસાડતું ખીસાડતું ઉડેછે, તેજ મીશાળે હલેસાં ચલાવનાર બોટમાં બેસીને જે બાજુએ બોટ લઈ જવી હોય તેની સાંમેની બાજુના પાંણીમા એક છેડે હલેસાં નાખી બીજે છેડે કાહાડેછે અને એમ કરયા કરીને પાંણીને કાપેછે. પાંણીમાં નાખવા પછે હલેસાંની બાજુ પોતાની મેળે ફેરવાયછે, જેથી પાંણી સફાઈથી કપાયછે અને તેમાં બારકસને રસતો મળેછે. હલેસાં સફાઈથી મારવાં પડેછે અને પાંણી ઉછાલવા વગર અથવા બદન ઈઆ હાથને આચકો આપવા વગર આશાંનીથી હલેસાં મારયાં હોય તોજ મછવો હંકાડવાનું કામ બરાબર રસતાસર થાયછે.

હલેશાંની કશરતથી બદનના ઘણાખરા ભાગોને કશરત મળેછે. બેસીને હલેસાં મારતાં પગને મજબુત ટેકવવો પડેછે, અને પછે હલેસાંને આગળ કાહાડતાં આખાં બદનને પગના ટેકાપર પાછલ લઈ જઇ સીધું કરવું પડેછે તેથી પગના ગોટલાં ઘણા મજબુત થાયછે. તેમજ વળી હલેસાં મારતી વેળા છાતી કાઢીને તરૂં બેસવું પડેછે તથા હલેસાં પાછળ જાય તારે બદનને આગળ કાહાડવું પડેછે તેથી બોચી, છાતી, બરડો, ખભું, કમર, થાપો, વગેરે ભાગોના લોચાને ઘણી અછી હીલચાલ થાયછે અને તે સઘલા ભાગો ખીલેછે. છાતી પોહોલી થાયછે અને બેહુ બાજુએથી એકસરખી થાયછે. ખભાં ખીલેછે. જરા બેસવાથી બરડો ભરાઈ આવવાનું દુખ જતું રેહછે. છેલે હલેસાં મારવાથી હાથને જે કશરત થાયછે તે સઉથી મજબુત છે. પાંણીમાં હલેસાં ફરતાં ઘણું જોર માગેછે અને નબલાં માણશો થોડા વખતમાં થાકી જાયછે. આ મેહેનતથી ગોટલાં ઘણાજ મજબુત થાયછે. માછીઓ ઘણાજ કદાવર, ખીલેલા, અને ગંઠાયલા રેહછે તેનું કારણ માતર તેઓની આ ઉમદા કશરત છે. આ કશરતથી તેઓનો ઉધરભાવ એટલો સુધરેછે કે તેઓનું ૧૨ વરસની વએનું એક બાલક ૧૮ અથવા ૨૦ વરશની ઉમર જેટલું મોટું લાગેછે. માછીની ઓરતો હલેસાં મારવામાં સામેલ થાયછે. વધારે સુધરેલા લોકોમાં ઓરત જાતમાં એ કશરતનો માહાવેરો પડેલો નથી; પણ હમણાજ થોડુંક થયું બાંનુઓની હલેસાં મારવાની કલબો કરવાની કોશેશ યુરોપમાં ચાલુછે અને એ કશરત ઘટતા મલાહાજા તથા બંદોબસત સાથે ઘટતી હદ સુધી ઓરત જાત કાંએ નહી કરે તેનો કશો શબબ જણાતો નથી.

"ટાઈફાઈડ" તાવ.

જે તાવનો મરજ ઈંગરેજી વઈદક શાસ્ત્રમાં "ટાઈફાઈડ" નામથી ઓલખાયછે, તે તાવ વીશે હમણા હમણા આપણા લોકોમાં ઘણો સાધારણ દર પેઠોછે. તેનો સબબ એછે કે એ તાવે હાલ એક એવા દરદીને બીછાના પર નાખયો હતો કે જેના તરફ 'આખી દુનીઆંનું ધેઆંન ખેંચાયું હતું અને જેને એ દુશટ મરજમાથી છુટો થવા કાજે આખી દુનીઆંએ ઈનતેજારી બતાવી હતી. આપણી માહા રાંણીનો ભરતાર પરીનસ આલબરટ એ તાવથી દસ વરસ ઉપર મરણ પામયો હતો અને તાર પછે હાલ આપણી માહ રાણીના વડા પુતર પરીનસ આફ વેલસ ઉપર એજ દુશટ તાવે ગલબો કરી તેની એવી હાલત લાવી નાખી કે જેથી એકવાર એ નામદાર શાહુજાદાની અને આપણા હવે પછેના રાજાની જીવવાની આશા નહી હતી અને હરઘડી તેના મરણની ધાસતી રાખવામા આવતી હતી. સારાં ભાએગે એ ધાસતી ખોટી પડીછે. પરીનસ આફ વેલસ આખી આલમના દુવા અને આસીરવાદ વચે સાજો થયોછે, પણ જે મરજ એ રીતે આપણી રાંણીના પાદશાહી કુટુંબનો દુશમન થઈ લાગોછે, તે મરજ વીશે એ બનાવથી લોકોનો ભય ઘણો વધયોછે.

તાવનો મરજ ઘણી જાતનો છે. "ટાઈફાઈડ" તાવ ૨૧ દાહાડા સુધી રેહેછે. પરીનસ આફ વેલસ સાજો થયો તે એટલી મુદત પછેજ સાજો થયોછે. એ ઉપરથી સાધારણ તાવ થોડો વખત જારી રેહેછે તો આપણા કેટલાક લોકો "ટાઈફાઈડ" તાવ આવવાની ધાસતી કરવા પડી જાયછે. પણ એ બાંબે પેહેલાંતો એકજ ખોલાસો કરવાની જરૂર છે અને તે ખોલાસો આ સઘલી ધાસતીને એકદમ દુર કરવા માટે બસ છે. તે એછે કે "ટાઈફાઈડ" તાવ કાંઈ આપણા દેશનો રોગ નથી. એ જાતનો તાવ આ દેશમા જણાયલોજ નથી. એ તાવ ઈંગલંડ અને તે તરફના બીજાં દેશોનીજ હવા સાથે જોડાયલો છે અને તાંહાંનાંજ લોકોને થાયછે. આપણા દેશમાં તાવનો મરજ તરેહવાર બુરા આકારમાં થાયછે અને ઘણાં ભોગ ઘસડી જાયછે, તે હીઆં સુધી કે મુંબઈમાંતો તાવ એક હંમેશનો ચાલુ રોગ થઈ લાગોછે. તોપણ આ સઘલા ફેલાવા વચે "ટાઈફાઈડ" તાવ કોઈજ વારે નજરે પડી હશે. એ રીતે "ટાઈફાઈડ" વીશેનો ભય દુર કરવા પછે, તેની થોડીક પીછાંણ કરવા સારૂં એ મરજની કાંઈક સમજ મેળવવાની હેકલ કોશેશ કરીએ.

વઈદક શાસ્ત્ર પોતાની હાલની હાલતમા એવું સમજાવેછે કે "ટાઈ ફાઈડ" તાવ એક જાતના જેહેરનું પરીનામ છે. તે જેહેર હવાની મારફતે બદનમાં જાયછે અને લોહીને મલેછે તથા તેને જેહરી બનાવે છે. એ રીતે જોતાં જે મીશાલે સીતલા અથવા ગોવરૂં હવાના જેહરથી થાયછે તેજ મીશાલે આ તાવનુ મુલ પણ હવાનું જેહેર છે. હવા

મધે એ જેહેર કેવી હાલતમા વસેછે અથવા બદનમાં કેવી હાલતમાં તે દાખલ થાયછે તે શોધી કાહાડવાને વીદીઆ હજી અશકત છે. પણ એ રોગ હવાનાં કોઇ જેહેરની અસર છે, એ વાતની સાબેતી એમ મળેછે કે એ રોગ એકજ વખતે જુદાં જુદાં આદમીને થાયછે, તથા સીતલા ઈઆ ગોવરાંની મીશાલે તે એક ઉપરથી બીજાને ઉડેછે. પરીનસ આફ વેલસને જારે આ તાવ આવયો તારે તેનીજ સાથના એક બીજા ઉમરાવ ઉપર તથા તે નામદારના ઘોડાવાલા ઉપર પણ એ મરજે હોમલો કીધો હતો, જેઓમાંનો છેલો મરણ પામયોછે. એ રીતે આ રોગ ઉડેછે, પણ તે સીતલાની મીશાલે નાહાની વયમા વધારે હોમલો કરેછે તથા ૧૫ કે ૨૦ વરસની ઉમર સુધી મુખીઅ કરીને થાયછે અને એ ટલાજ માટે એ રોગના દરદીની આગળ ચાકરી કરવા માટે ઉમરે પોંહાંચેલા માણુસોને રાખવાની ડાકટરો ભલામણ કરેછે.

"ટાઇફાઇડ" નું જેહેર ગલીચીથી ઉતપન થતું ધારવામા આવેછે. સંડાસ, ખાલકુવા અથવા મોરીની ગલીચીથી, નજીસ પાણીના જભોલીઆં પડી રેહવાથી, ગલીચી જવાના ગટર, નલ ઈતીઆદી ખોલલા રાખવાથી એ જેહેર જનમ પાંમેછે અને હવામા ભેલાયછે. જે જગા ઉપર ઘણા માણસો સાથે રેહતાં હોય અને જાંહાં સફાઇ તથા સુઘડાઈને માટે બંદોબસત રાખેલા નહી હોય તાંહાં એ મરજ ઘણો જલદી પેદા થાયછે અને તેટલાજ માટે કેદખાનાઓમા, નીશાળોમા, લશકરની છાવણીમાં તથા એવીજ બીજી જગાઓ ઉપર એ મરજનો ફેલાવો વધારે માલમ પડેછે. એજ પરમાણે વળી કોહોવાટની દુરગંધી, વનસપતી, માછલી, વગેરે જીવડાઓના સડવાથી જે ગલીચી થાયછે તેમા પણ આ જેહેરના બીઆં સમાવેલાંછે. ખરાબ ખોરાક ખાનાર, ઘણો દારૂ પીનાર તથા જોસા વાલા આદમી ઉપર એ મરજ જલદી તરાપ મારેછે. એ તાવ વાલા દરદીના દમમાથી જેહેર નીકલેછે, તેમજ તેના જાહાડા વાટે જેહેર નીકલેછે અને તેની ગલીચીથી પણ એ મરજ ફેલાવો કરેછે.

આ જેહેર બદનમાં જવા પછે તેની અસર તરત માલમ પડતી નથી. ગોવરાંની મીશાલે તે માલમ પડતાં ૧૪ દાહાડા લગાડેછે. પણ તે માલમ પડવા પછે તે ઘણા ભયંકાર આકાર પકડેછે તથા પોતાના શેકારને ઘણી હેરાનગતી આપેછે. મેહેલાં આલસ લાગવી, ભુખનું ઓછું થવું, બેચેની ઉપજવી, માથું દુખવું, હાથ પગ કલવા, ચેહેરાનો રતાસ નીકલી જવો, એવી એવી અસરોથી એ રોગ શરૂ થાયછે. તારપછે તાહાડ વાગીને ધુજરી લાગવા માંડેછે અને જરા જરા તાવ ભરાવા માંડેછે, તે વખતે પીસાબનો રંગ લાલ થાયછે અને તરસ બહુ લાગેછે. સાત આઠ દીવસ ગયા મછી પેટનો મરજ લાગુ પડેછે અને ઘણા દુખ સાથ પીલાં પેટ આવેછે, તે ઘણો બદઓ મારેછે. એ શરૂઆતની નીશાણો પછે દરદનું જોર વધતું જાયછે. તે દરદીને માથાં, કમર તથા હાથ પગના દુખાવાપર નાખેછે. હોટમા ચીરા પડવાથી દુખ શરૂ થાયછે તે હોઠ ઉપર મેલ અને કાલો થરો બંધાવા સુધી વધેછે. ચાંમડી ઉપર જીણી જીણી લાલ ફુલીઓ ફુટયા કરેછે, નબલાઇ અતીઘણી વધી પડેછે, આવાજ બેસી જાયછે, આંખની કોકીઓ મોટી થાયછે. છેલે દરદીને બકારો લવારો થાયછે, તેના મગજની હાલત બગડેછે અને ભેજાંના તાપની મીશાલે નાક, નખ, કપડાં વગેરે ટુપયા કરેછે, ચાલા કરેછે તથા સાહાવજ જેવો રેહે છે. આ પાછલી નીશાનીઓ ઘણી ભય ભરેલીછે. જેે મરજ સાજો થવાનો હોયતો ૨૦ દાહાડા પછે તાવ ઉતરવા માંડેછે અને દરદીને ૩૦ દાહાડામા આરામ થઇ રેહછે, નહી તો કે છેલે ઘણી નબલાઇ તથા દુખ વચે દરદી મરણ પામેછે.

આ દુશટ મરજના ઉપલા ટુંક હેવાલ ઉપરથી માલમ પડેછે કે એ દરદ ગમે એવું બુરૂં અને જીવલેણ છે, પણ તે માણુસની પોતાની ગફલતનું પરીનામ છે. "ટાઇફાઇડ" તાવને દુર કરવા માટે એલાજો કારગત લાગતા નથી. પણ એ દરદ થવાની આગમચ તેને અટકાવવાનું માણસના હાથમા છે. જે ગલીચી અને નજીસાતમાં એ મરજ જનમ પામેછે તથા જેની સફાઇથી તે મરેછે, તે ગલીચીથી દુર રેહેવુ અને રેહેવાની જગાઓથી તે ગલીચીને દુર કરવી એટલે "ટાઇફાઇડ" તાવનું નામ નાબુદ કરવા બરાબર છે, અને વળી તાવ આવવા પછે સાજો કરવા કરતાં એ હજારો દરજે બેહેતરછે. તાવના બીજા મરજો ઉપર કુઇનીન એક અકસીર દવાછે. પણ "ટાઇફાઇડ" તાવ ઉપર એ દવા પણ લાઇલાજ થઇ પડેછે અને તેનું કશું ચાલતું નથી. એ મરજ સાજો કરવા માટે કાંઇ ખાશ દવાઓ નથી. તેણે ગલઓ કરવા પછે દરદીને ખોદાના વીસવાસ ઉપર અને તેની કુદરતના આધાર ઉપર રાખી મેળવામા આવેછે અને દવા દારૂ જે આપવામા આવેછે તેની મતલબ કાંઇ તાવ કાહાડવાની નહી પણ એ તાવને રેહેવા છતાં તેના ઉપર ફાવવાની મતલબ હોયછે. આ તાવમાં દરદી જેમ વધારે નબલો થાય તેમ વધારે ઘાસતી રેહછે અને એટલા માટે આ મરજ વચે દરદીને સઘલી કઉત્ની આપનારી તથા બીજાં દરદો નહી થાય તેના સંભાલની દવાઓ આપવામા આવેછે. "પરીનસ આફ વેલસ" ને છેલો આ મરજ થયો તારે એવા શાહાજાદાના દરદનું કારણ પણ જેહેરી હવા માલમ પડીછે. તે નામદાર એક ઠેકાણે હવા ફેરફાર કરવા ગયો હતો, તાંહાં વાડા તથા ગટરોની હાલત ખરાબ માલમ પડીછે. એ નામદાર શાહજાદાની શુખાકારી પાછી થઇ તે માતર બારીક સંભાલ અને જતનથી થઇછે.

ખરો પીયાર—પાપીને વાજબી સજા.

લારા હેઅરડ નામની એક ઘણીજ ખુબસુરત ઓરત લંનડન શેહેરમાં રેહેતી હતી. તે પોતે ખુબસુરત છતાં પોતાની ખુબસુરતી વધારવાને અનેક ઉપાયો કરતી હતી. તે ખુબસુરત હતી, પાસે ઘણા પઇસા હતા અને તેણીને કાંઇ દુખ થયું ન હતું તેથી આ દુનીઆમાં મારા જેવી ભાગ્યેસાલી બીજી કોઇ ઓરત હસે નહી એવું તે સમજતી હતી. એક દાહાડે તેણીને એવી ખબર મલી કે તેણીનો હાથ મેલવવાને જે બે જવાન સખસો ખાએસ રાખતા હતા તેમાનો એકજણ મરણ પામીયો અને બીજાને પેહેલાનું ખુન કરવાના વાંક સારૂ પકડવામાં આવીયો છે.

આ વાત તેણીને કોઇ કેહેતું હતું તે બીલકુલ માનતી ન હતી. પણ એક દાહાડે તેણીને એક બીજેજ રસ

તેથી ખબર મલી અને તે એકે, તેના પીયારા હેનરી વાલેસ તરફથી એક કાગજ મલીયો. તે કાગજ નીચે પરમાણે હતો:—

"મારી પેઆરી, તું મને ધુનેગાર સમજસે નહી. તું એવું કબુલ કરશે નહી કે જે કામને સારૂ હાલ મને તકસીરવાર ઠેડવવામાં આવીયોછે તે મેં કીધુંછે, એવી મારી ખાતરીછે. સરવે લોકો કરતાં તુને વધારે રોશનછે કે, જે માણસને લોકો હમણા મરણ પાંમેલો સમજેછે તેની સાથ દુસમનાઇ કરવાને મને શું કારણ હતું. લોકો કેહેછે કે જાન લો અજાએબ રીતે ગુમ થઈ ગયો, તેને છેલો મેં જોયો હતો, અને તેની સાથ છેલી વાત મેં કીધી હતી, તે સીવાએ તેઓ પાસ બીજી શું દલીલછે કે જેથી મને ધુનેગાર ઠેડવી શકશે તે હું કહી શકતો નથી. આ થાને વધારે મારી સામે સાખશી નથી તેથી, માહારી વાહાલી તારે કાંઈ દલગીર થવું નહી અને આશા રાખુછું કે આ કાગજ મલીઆ પછી તરતજ હું પોતે તને આવીને મલસ અને મારા સારૂં તને જે દુખ પડીયું હશે તે દુર કરશ."

આ કાગજ, એક ઓરત, જેની ઉપર હેનરી વાલેસની આખી જીંદગાનીનું શુખ હતું તેપર, લખવામાં આવીયો હતો.

હવે લારા હેઝરડે, આ કાગજ, પોતાના મોહોપર જરા પણ ફેરફાર લાવવા વગર વાંચીયો અને પોતાની ગાડી જોડાવી તેમાં બેસીને વાલેસને મલવાને સારૂ બંદીખાનામાં ગઈ. પોતાનો ભપકો અકડ અને મગરૂરી બાહેર મેલી, ગંભીર પણ પીયારથી ભરેલા ચેહેરા સાથ, પોતાના આ અને પેલી જાહાનના સાથીની સામે ઉભી.

આ નાખુશ બનાવ વનવાનું તે પોતે કારણછે એવું તે સમજતી હતી. જે માણસનું ખુન કરવાને સારૂં તેણીના પીયારાને પકડવામાં આવીયોછે તે માણસ જબરીથી તેણીની સાથ નેકા કરવાને ચાહાતો હતો એવું તેણે કબુલ કીધું. પણ હવે તે પોતાને ઠપકો આપવા લાગી; કારણ કે અગરજો તેણે પેહેલેથીજ જાન લોને દુર કીધો હસેતો આવો બનાવ બનતેજ નહી.

આ બનાવથી લોકોના મનમાં, લારા અને વાલેસ કે જેની સાથ તે આગમજથી જોડાયલી હતી, તે વીશે હજારો વીચારો આવવા લાગા અને તેથીજ વાલેસને શક ઉપરથી લોનુ ખુન કરવાના વાંકસર પકડવામાં આવીયો.

આ ઓરતે પોતાની ભુલ જોઈ અને આ નાખુશ બનાવ બનીયો તે ન બને એવું કરવાને વાસતે કાંઈબી કરવું બાકી હોયતો તે કરવાને તઈઆર હતી. વાલેસ સાથ એકદમ પરણવાને તે તઈયાર થઈ કે જેથી તેની સામે જે કાંઇ બોહોતાન આવે તે રદ કરી લોકોને દેખાડે કે આ માણસ હજુર નીરઅપરાધી છે એવું તે માનેછે. આ નાખુશ બનાવનો બોજો તેણીના વાહાલાના સર ઉપર લોકોએ મેલીઓ હતો તે સઘલો પોતાના સર લેવાને તે તઈઆર થઈ અને તેના કારણમાં જણાવવા લાગી કે આ બનાવ તેણીની પોતાની બેવકુફાઈ અને માન મેલવવાની આશાથી થયો છે.

વાલેસની સામે જે શાખસી પડી તે એવી કીસમની હતી કે જેબી ધણી તેના નીરઅપરાધીપણાપર દરૂઢ હોય તેની પણ ખાતરી કરી મંન ફેરવવાને બસ હતી.

જે માણસનું ખુન કરવા સારૂં તેને ઉભો કરવામાં આવીયો હતો તેની સાથ વાલેસને બોલાચાલી થઇ હતી એવું સરવે કોઇ જાણતા હતા. તેઓ એક દાહાડે એક ઠેકાણે મરાયા હતા. તાર પછી લોનું મુરદુ ઘણાક માઈલ દુરથી, માછલીઓએ ખાઇ નાખેલું અને નહી ઓળખાએ એવું કરી નાખેલું હાથ લાગું તાંહાંસુધી તેનું શું થયું તે કોઇ જાણતું ન હતું. વાલેસે કબુલ કીધું કે લો સાથ તેને દુસમનાઈ હતી અને એક વખત તેઓ મરાયા હતા. તેણે આવી જાહેર કીધું કે એક દાહાડો એક નદી કીનારે તેઓ સાથે મલીયા તાંહાં લોએ ઘણાક ખરાબ શબદો તેને કહા, તાંહાં તેઓ કેમ મરાયા તથા મરાતાં મરાતાં પાણીમાં પડીયા તે પણ જણાવીયું. વાલેસે આ વાત ખાતરીથી કહી કે નદીને બીજે કાંઠે લોને તરી બાહેર નીકલતો તેણે પોતે જોયો હતો.

જે જગા તેણે જણાવી તે જગાની તપાસ કરતાં માલમ પડીયું કે તાંહાં મારામારી થઇ હશે, પણ લો તરીને પેલે કાઠે ગયો તેની કાંઇ પણ ઈધાણી જણાઇ નહી.

આતો ચોકસ હતું કે તેઓ મરાયા તાર પછી કોઈએ લોને જોયો ન હતો. તેનું મુરદું હાથ લાગું તે પણ એવું હતું કે ઓલખી શકાય નહી, પણ કપડાંપર લોનું નામ તથા તેમાથી બે તરણ કાગજના કડકા, જેપર લોએ કાંઇ લખીયું હતું, તેથી માતર ઓલખાતું હતું.

આ તપાસની વેલા કેટલાએક માણસોએ સાખસી આપી કે તેઓએ લો અને વાલેસને નદી કાંઠે જોયા હતા. અને તાર પછી વાલેસને, દુખ ભરીયા ચેહેરે એખલો પાછો જતાં જોયો હતો. એક માણસ તાંહાં જાહાડ કાપતો હતો તેણે કહું કે મેં, લો અને વાલેસને મરાતાં જોયા હતા. મરાતાં મરતાં તેઓ મારી નજરથી દુર ગયા તેથી તેઓ જાંહાં હોય તાંહાં જઇને જોવાની મારી ખાએશ થઈ. તાંહાં જઈને જોવુંછું તો વાલેસ એકલોજ હતો.

વાલેસ સીવા કોઈ પણ શખસે, લોને તરી પેલેપાર જતાં, જોયો ન હતો. કેટલાએક તો એવું ધારવા લાગા કે અગરજો તે પાણીમાં પડીયોબી હોય, તોપણ પાછો નીકલીયો નહી હશે. કેટલાએક એવું ધારવા લાગા કે તરીને પેલે કાંઠે તે ગયો નહી પણ તેના દુશમને પાણીમા દુબાડી મારીયો હશે.

હેનરી વાલેસ એકમારગી અને જરા તાતા સવભાવનો માણસ હતો. બીજા હાથ ઉપર લો મલતીયો, સરવે સાથ ઝડપમાં દોસતી કરે એવો અને ઘણાએક દોસતોવાલો હતો. લોના દોસતોએ આ કજીઓ ઉપાડી લીધો અને વાલેસને ઘણા ખરાબ સખુનો ઓચરવા લાગા.

વાલેસની તપાસ બે દાહાડા ચાલી, તે પઇસાવાલો હતો તેથી બારીસટરો રાખીયા હતા, જેઓએ બનતાં સુધી પોતાની હુસીઆરી વાપરી પણ છેલે તાબે થવું પડીયું. જુરીએ પોતાનું કામ ટુકમાં પતાવીયું, એટલે કે પોતાની જગા છોડીયા વગર વાલેસને ધુનેગાર ઠેડવીઓ.

વાલેસ આ સઘલી વખત, એક હીમતવાન માણસની માફક, તેનાપર જે તાનાજની ભરીયા સખુનો વપરાતા તે

મુગે મોહોડે ખમતો હતો; અને તે પરમાણે તેણે વધુ ખમીયું હોત પણ એક ઓરતની ભયંકાર ચીસ તેને કાને પડી-અને જે બાજુથી તે ચીસ આવી તે બાજુ પોતાની નજર ફેંકી અને તાંહાં શું જોય, કે તેની વાહાલી લારા, તેની સામે તગર તગર ટાંકતી હતી, તેના હોટ સફેદ બરફ જેવા હતા અને તે ફસડાઈ પડી હતી. આ દુખ ભરી યો અને શોક ઉતપન કરે એવો દેખાવ તેની નજરે પડીયો. જોકે તે એક હીમતવાન માણુંસની પેઠે તેનાપર પડતાં સરવે વીધનો સહન કરતો તોપણ મોહોતનો દેવ તેને પોતાની વાહાલીથી છુટો પાડશે-એટલુંજ તેના દીલમા લાગતું હતું.

આ પછી વાલેસને ફાંસી દેવાનો હુકમ થયો જે તેણે હીમતથી સાંભળીયો અને પછી પોતાના મનમાં બોલીયો— "ઓ મોહોત, ઓ મોહોત, તારી થંડી બગલમાં આવવાને માતર તરણ અઠવાડયાં બાકીછે."

આ બનાવ પછી લારા કાંઈ મુગી બેઠી નહી. તેણે પોતાથી જે બનીયું તે કીધું અને એક અરજી ઉપર સરવે મલતીયાઓની સહી લઈ તે અરજી સરકારમાં પોતે લઈ ગઈ અને ફાંસી દેવાનું કામ થોડાં અઠવાડીયાં મુલતવી રખાવીયું. પછી બીજી કેટલીએક અરજીઓ કરી વાલેસને ફાંસીની સજામાંથી છોડવીને જનમ સુધી બંદીખાનાની શીખશા મેલવી.

લારા આ ખબર પોતાના વાહાલા પાસ પોતે જાતે લઈ ગઈ અને તે વાત તેને જણાવતાં તેના હાથમાં બેસુધ થઈ પડી. આ બનાવથી જેટલી લારા ખુસી હતી તેથી વધારે ખુશી વાલેસ થયો, કારણ કે મોહોતના મોહોમાંથી છોડવનાર તેનો ભલી અને હવે પછેની વાહાલી દીલદાર હતી. આ બનેની ખાતરી હતી કે વખત જતાં સરવે ભરમ ખુલો થશે અને ખરો ખુની જાહેરમાં આવશે, તારે તેઓ આ દુનીઆમાં સરવેથી સુખી જોડાં તરીકે સાથે રેહેસે.

લારાએ પોતાના આગલા ભપકાને તીયાગ કીધો અને સારા સારા કપડાં પેહેરવાનું મુકી દીધું, અને વાલેસનો છુટકારો થવા પછી એક ભલી ઓરત તરીકે કેમ વરતવું, તે સીખવા પછવાડે પોતાનો વખત ગુજારવા લાગી. તે પોતાના વાહાલાપર કાગજો લખતી તેમાં તેને હીમત આપતી તથા તે પાક પરવરદેગારપર આશા રાખવા વીશે જાબજા લખતી હતી.

વાલેસ કોઈ કોઈવાર પીંજરામાં પડેલા સીંહની માફક ચીરડાતો હતો. કોઈવાર એક મગરૂર અને બાહાદુર માણસની માફક પોતાપર પડેલો ગજબ મુગે મોહોડે ખમતો હતો. કોઈવાર તે, આગમજ કોણ હતો અને હમણા કોણછે તે વીસે વીલાપ કરતો હતો.

લારા આ સરવે ફેરફારને બારીકીથી જોતી હતી પણ પોતાના વાહાલાને એ વીસે જરા પણ ખબર પાડતી ન હતી, પણ ઉલટી તેની હજુરમાં, તેને ખુશી કરવાને સારૂ હસતા મોહોથી આવતી અને ખુશીથી તેની સાથ વાતચીત કરતી.

લોકો આવા બનાવની વખતે હજારો બુટાઓ કાહાડેછે તેમ લારાને સારૂંબી થયું. તેઓ પુછવા લાગા કે આ માણસ, જે જીવતાં મોહોતના ઉંડા ખાડામાં પડેલોછે તેને સારૂ આ ઓરત, જે એક વખત સરવે ઓરતોમાં સરસ ગણાતી હતી, તેને પોતાનો ભપકો તીયાગ કરવાની શું ગરજ પડી?

આ વાતને થોડો વખત થયા પછી એવું માલમ પડીયું કે લારા, એક અનજાનીયા માણસની સાથ, હાથમાં હાથ લઈ ફરતી જણાઈ અને પોતાનો આગલો ભપકો પાછો જારી કીધો, અને તેજ અનજાનીયો માણસ વારેઘડીએ તેણીના ઘરમાં જતો આવતો માલમ પડીયો. તે માણસ કોણ હશે તે જાણવાને સરવે કોઈની ખાએશ થઈ.

આ અનજાનીયો માણસ એક ફરેનચમેન હતો, જેનું નામ જીરારડો કરી હતું. તે ઘણો પઈસાવાલો હતો. લોકો એવું ધારવા લાગા કે લારાને પોતાના વાહાલાની મદદે જતાં તેણે કાંઈ મદદ કીધી હશે તેથી લારા તેની દોસતી રાખતી હશે. આ ફરેનચમેન સાથ લારા ઘણી ખુશીથી ફરતી હતી અને બાલો તથા બીજી જગામાં તેની સાથ આમેજ થવાને ઘણી આતુર રેહેતી માલમ પડી, તે મરદને રાજી રાખવા સારાં સારાં કપડાં પેહેરવા લાગી. લારાનાં કરચલીવાલા જુલફો, જે વાલેસના બંદીખાનામાં પડવા પછી, તેણીની રૂપેરી ગરદનપર લટકતાં બંધ થયાં હતાં તે પાછાં જારી થયાં. ટુકમાં, લારા પાછી પોતાની આગલી હાલતપર ગઈ.

બેહનો, તમો એવું ધારસો કે એક ઓરત જેણે પોતાના પીયારાને સારૂ ઉપર જણાવેલી રંજ ખેંચી તે તરણ વરસની ટુક મુદતમાં બેઈમાન થઈ જશે, અને પોતાના પીયારાને જાહેર કરશે કે તે એક બીજા મરદપર લોભાઈછે?

એક દાહાડો લારા અને જીરારડો એક અગાસીપર ઉભાં હતાં. બીજા દોસત આસનાવો એક ઓરડામાં બેસી વાતચીત કરતાં હતાં, તે વખતે જીરારડોએ લારાના કાનમાં કાંઈ કહ્યું તેથી લારા ચોંકી ઉઠી. આ બનાવ કેટલાંએક માણસોએ જોયો તથા પેલો ફરેનચમેનબી ઘભરાટમાં ચુપ થઈ ઉભો રહો. લારાને જરા હીમત આવી અને બોલી "સાહેબ, તમો જાણતા હશો કે હું પેલા વાલેશ સાથ લગનના પવીતર ગાઠમાં આગમજથી જોડાએલી છું."

"કોણ સાથ"" જીરારડો બોલીયો "પેલા બંધવા અને ખુની વાલેસ સાથ!"

આ બનાવ પછી બધું સાંત થયું અને લારા હીમત ધરી જીરારડોના માથા સામે આંગલી કરીને બોલી "સાહેબ, તમોએ તો ખોટા બાલની ટોપી પેહેરીછે નહી!" આ વાત કોઈએ ધીઆનમાં લીધી નહી અને સરવે એક બીજા ઓરડામાં ગયાં. આ વખતે જીરારડોના હોટ બરફની મીસાલ સફેદ થઈ ગયા હતા. તેઓ ઓરડામાં આવીઆ પછી, એક જીહીતેલા સરદારની માફક પોતાના મોહોપર ખુશાલી લાવી લારા, જીરારડો પાસ ગઈ અને તેની ખોટા બાલની ટોપી અને દાહાડી મુછ કાહાડી નાખી, બોલી—

"અરે! આ હું શું જોઉંછું! અરે, એ કોણ?"

આ વખતે એકેઅવાજે સરવે બોલી ઉઠીયાં, "અરે, એ તો પેલો જોન લો!"

આ બનાવથી લો એક જીવપર આવેલા માણસની માફક નફટ થઈ સરવેની સામે જોવા લાગો, અને બોલીયો "હવે હું કોઈનીબી દરકાર કરતો નથી અને બાપોકારથી જાહેર

કરૂછું કે, આ ઓરતના પીયારમાં હું ગીરફતારછું અને એનાજ સારૂં આ ખોટો પોશાક મેં આધીન કીધો હતો, અને હું પોતે જોન લો છું."

"ઓ પાક પરવરદીગાર તારી કેટલી કરમ બખશેસ, હજુર કાંઈ મોડું થયું નથી. એક ભલા માણસને અયોગીય સજામાંથી બનચાવવાને હજુર વખત રહોછે, અને તે સજા આ નીચ પાપી (લો) ના સરપર ઓ દાદાર, તું લાવ." આ પરમાણે લારા મોહોટા અવાજે તે પાક પરવરદેગારની તરફ મોહોડું કરીને બોલી.

બેહેનો, હવે આ વાતનો છેડો આપો. જાન લો કાંઈ ખરેખર પાણીમા ડુબી મુવો ન હતો પણ વાલેસે કહું તે પરમાણે તરીને પેલે પાર ગયો હતો. તે પાણીમાંથી બાહાર નીકલીયા પછે વેર લેવાના વીચારમાં નદી કાંઠે ભટકતો હતો તેવામાં તેના પગની સાથ એક મુવેલાં માણસની લાસ અથડી. આ વખતે તેને એક વીચાર આયો કે વેર લેવાનો વખત આજછે. લોએ તે મુરડાંને પોતાના કપડાં પેહેરાવીયાં અને પાણીમાં પાછું ઢકેલી દીધું, તે એવી મતલબથી કે જારે તે પાછું બાહેર આવસે તારે તેના કપડાંની નીશાન ઉપરથી લોકો તેનુંજ (લોનુ) મુરદુછે એવું ધારશે, અને તે પરમાણે બનીયું. લોને પાછલથી માલમ પડીયું કે તેનું ખુન કરવાને સારૂ વાલેસને પકડવામાં આવીયોછે. આ બનાવથી તે મધન થયો અને તારબાદ ફરાનસમાં જઈ વસીયો. તાંહાં તેના છુપા જાસુસોથી ખબર મલી કે લારા પોતાનો આગલો ભપકો છોડી દઈ એકાંત રેહેછે. આ વાત સાંભલી, તે જે છટાથી ફરેંચ ભાશા બોલતો હતો તેની મદદથી તથા પોતાની ખોટી દાહાડી મુછ તથા માથાંના બાલથી લોકો તેને ઓલખશે નહી એવા વીચારથી આપણે જોયું તેમ તે પાછો લારા પાસ આવીયો.

લારા તેને આગમચથીજ ઓલખતી હતી તેથી સરવેને ભુલાવામાં નાખવા સારૂ તેની સાથ આવી અતી દોસતી બાંધી અને છેલે તેને સજાએ પોંહોંચાડી પોતાની આશામાં પાર પડી.

છેલે થોડા વખતમાં, વાલેસને જે બંદીખાનામાં નાખીયો હતો તાંહાંજ લોને નાખવામાં આવીયો, અને જે દાહાડે વાલેસ બંદીખાનેથી છુટો અને પોતાના સરપરથી ખુનની કાળી ટીળી ભુસી નાખી તેજ દીને લારા અને વાલેસના ઘણી ધુમધામથી લગન થયાં.

બેહેનો, આતો ખરો પીયાર, પેલી જાહાન તથા આ જાહાનનું ખરૂં શુખ અને જાવેદાન સુધી અમર રેહે એવી કીરતી. ક.

—ᴏᴏᴏᴏ—

લંડનની એક ચીતરશાળા.

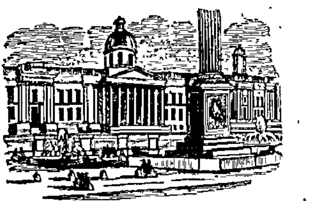

ઉપલું ચીતર લંડન શેહેરની એક ચીતરશાળાનું છે. ચીતરશાળા એ નામજ વાંચનારી બાનુઓને નવાઈ જેવું માલમ પડશે. ચીતરશાળા એટલે શું ? આપણી તરફ તો એવું કાંઈ નથી ? ચીતરશાળા તે ચીતરોનો અભીઆસ કરવા, ચીતરોનો શોખ પેદા કરવા, ચીતરોની નકલ કરવા, ચીતરોનો સંગરહ કરવાનું ઠેકાણું છે. આપણી તરફ એવું કાંઈ નથી તેનું કારણ એછે કે આપણા લોકોમાં ચીતરો પાછળ એટલો બધો શોખ નથી. પણ સુધરેલાં દેશોના રેહેવાસીઓ, આપણા યુરોપીઅન પડોશીઓ ચીતરોનો એટલો બધો શોખ રાખેછે કે તેને માટે લખો રૂપીઆની ઈમારતો બાંધેછે, તેમા લખો રૂપીઆનાં ચીતરો એકઠાં કરેછે, તેમા લખો માણસો જોવા જાયછે અને તેમા લખો રૂપીઆનો ખરચ ચાલેછે. આવી એક લંડન શેહેરની ચીતરશાળા ઉપલાં ચીતરમા ચીતારીછે અને લંડનની જેમ સઘલી બાબત અજાએબ જેવીછે, તેમજ આ ચીતરશાળાનો હેવાલ પણ અજાએબ જેવો અને ઈંગરેજોના ભારી શોખનો ચીતાર આપનારો છે.

આ ચીતરશાળાની ઈમારત લંડનના સઉથી શુંદર ભાગ ઉપર આવેલી છે. તે ભાગ "ટરાફલગાર સકુવેર" નામનો મોટો, કુસાદે અને રોણકદાર ચોક અથવા ચકલો છે. યુરોપીઅન શેહેરોની બાંધણીમા આવા ચકલા સઉથી સોભાએમાન ભાગ છે. પારીસમા એવા ચોકો ઘણા છે, જેમાં શુંદર સતંભો, મીનારાઓ તથા બાવલાંઓની વચે ફુંવારાઓ તથા કેઆરાઓ કરેલા હોયછે અને જેને ફરતી રોણકદાર હવેલીઓ બાંધેલી હોયછે. લંડન શેહેરની સઘલી રચના છતાં આવા ચોક તેમા માતર બે છે. તેમાનો આ "ટરાફલગારનો ચોક" સઉથી શુંદર છે. ઉપલાં ચીતરમાં એક બાજુએ મીનારા સરખું જે દેખાયછે તે ૧૫૦ ફુટ ઉંચો છે, તથા તેની ઉપર મરનાર દરીઆઈ સેનાપતી લારડ નેલસનનું ૧૮ ફુટ ઉંચું બાવલું મુકેલું છે. એ મીનારા પાછળ ૩ા લાખ કરતાં વધારે રૂપીઆ ખરચાયાછે, જે ખરચ ઈંગલંડના લોકોએ ઉઘરાંણાથી આપયોછે અને તેમાં રૂશીયાના શાનશાહે રૂ૫૦૦૦ ભરયા હતા. ગોયા ચીતરશાળાની સાંમે આ મીનારો આવવાથી તેના તાકની ચારે બાજુએ લારડ નેલસનની હઈઆતીના ચાર નાદર ચીતરો કોતરયાંછે. એજ ચોકની બીજી બાજુઓ ઉપર જારજ રાજો, સર ચારલસ નેપીઅર અને જેની

ગસના બાવલાં મુકેલાંછે તથા ચાર બાજુના એ બાવલાંઓની વચે ચોકમાં બે શુંદર ફુવારાઓ ઉડેછે.

એ પરમાંણે લંડનનો જે સઉથી ખુશનુમા ભાગ, જાંહાં રાજાઓના મેહેલ અથવા મોટા શરીમંતોના બગીચા બાંધવા જોઈએ, તાંહાં ચીતારાના હોનરને માટે લોકોએ આ મેહેલ એનાએત કરયોછે, તારે એન ઉપરથી એ હોનર બાબે તે લોકોનો શોખ કેવો જબરો હશે તે આપણુને માલમ પડેછે. આ મેહેલ ઉપલાં ચીતરમાં ચોકના અગાશીરોકા કટેરાની પુછવાડે અને નેલસનના મીનારાની સાંમેજ આવેલોછે. તેની બાંધણી અતરેની ટાઉનહાલને મળતી આવેછે, પણ તફાવત એટલોજછે કે આ મેહેલને મથાલે હારેકટાર કટેરાની કંગઈ વચે છાપરાંને ટાંકી લીધુંછે તથા મેહેલની વચોવચમાં એક ગુમબજ સાથનો મીનારો બાંધેલોછે. એ મેહેલનું નામ "નયાશનલ ગાલેરી આફ આરટસ" કરીનેછે. તેના પેહેલા ઓટલા ઉપર આઠ સોભાઈતા થામલાઓ છે, અને બે બાજુએ મચાર થાંભાના બીજા શોભીતા ઓટલા કાહાડેલાછે. તેની અંદર એક મોટું અને કુસાદે તથા બીજાં નાહનાં દીવાનખાંનાંઓ છે, જેમાં આખી દેવાલ ઉપર જમીનથી તે સીલીંગ સુધી પોંહોંચે એમ ઘણુંજ તાફી કારીગરીના ૫૦૦ ચીતરો લટકાવયાંછે તથા જડી લીધાંછે. દીવાનખાંનાંની વચોવચમા એક "વાસ" અથવા કુંડું મુકેલુંછે, જે નેપોલીઅન બોનાપારટે જીટી લીધેલા સંગેમરમરના તરણ કકડાનું બનાવેલુંછે. તે ૧૬ ફીટ ઉંચું, ૧૦ ફીટ પોહલું અને ૨૦ ટનના વજનનું છે.

આ મોટાં દીવાનખાંનામા તરેહવાર કદ અને આકારની તસવીરો મેળવામા આવીછે. તેમાં જાંહાં જોઈએ તાંહાં નાહની મોટી રાજા રાંણીઓની તથા મોટાં માણસોની છબીઓ, ખુદરતી દેખાવોના ચીતરો, લોકોની જીંદગી, હીલચાલ તથા રીતભાત તથા બનાવોના ચીતારેલા નમુનાઓ વગેરે સરવેના ઘણાજ શુંદર દેખાવો નજરે પડેછે. પાંણી સાથ મેળવેલા અને તેલ સાથ મેળવેલા રંગોથી તેમજ ભાંત ભાંતની સાહીઓથી ચીતારેલાં ઘણાંજ રોણકદાર ચીતરોનો હીઆં સંગરહ કરેલોછે. તેમા કેટલાંક ચીતરોના કદ ઘણાં મોટાં છે, તેમજ વળી જે કદમાં નાહાનાંછે તે ખુબસુરતીમા ઓછાં નથી. એ ચીતરો કાંઈ સાધારણ ચીતારાઓને હાથના નથી. આજના વખતના લાંડ સીઅરથી તે આગલા વખતના રફાએલ અને રોબન જેવા નાંમાંકીત ચીતારાઓના ચીતરો આ જગોએ એકઠાં કીધાંછે. જારે તેમના તરફ જોઈએ છઈએ તારે કેટલીકવારતો તે ચીતર જેવાં લાગતાંજ નથી, પણ ગોયા ખરેખરો દેખાવજ જોતા હોઈએ, ગોયા ખરેખરો બનાવજ બનતો હોય તેમ આ ચીતરો જોતી વેળા આપણુને લાગેછે. માણસનું એક બીલસનુ મગજ ખુદરતની કેવી નાદર નકલ કરી શકેછે તે આ ચીતરોમા જોઈએ છઈએ, એટલુંજ નહી પણ આપણ એવુંબી જોઈએછે કે એજ મગજમા મંતર જીવ મેળવાની શકતી નથી, બાકી સોભા અને ખુબસુરતી બનાવામાંતો ગોયા એ મગજ ખુદ ખુદરત કરતાંબી આગળ ગયુંછે અને જેવા નમુના ખુદરતમાં નહી તેવા નમુના જાણે માણશનું ભેજું બનાવી શકેછે.

પણ આ ચીતર સંગરહ કેટલો નામીઓ હશે તે બાએ જારે આ ચીતરશાળા મધેના ચીતરોની કીમત જાંણીએ છઈએ તારે આપણુને ખરેખરો ખેઆલ આવેછે. જે ચીતરોના મેહેલ પાછળ લખો રૂપીઆ ખરચાયાછે, તેમાંના ચીતરો લખો રૂપીઆના હોય તારેજ તે મેહેલને છાજે અને આ નાશનલ ગાલેરીમા તેમજ જોઈએ છઈએ. વાંચનારી બાનુઓ એકેક ચીતરની કીમત શું વીચારશે ! એક શુંદર આરસી રૂ૫) કે ૧૦) ની કીમતે આપણે વેચાતી લાવીએ છઈએ તો તેમાંની ખુબસુરતી ઉપર આપણ મધન થઈએ છઈએ અને તેથી આખો ઓરડો ભીરાજી નીકલેછે, પણ હજારો અને લાખોની કીમતના જે ચીતરો આ ગાલેરીમા મેળયાંછે તે કેવાં શુંદર, અને સુસોભીત હોવાં જોઈએ. આ ચીતરશાળામા રૂ૧૦૦૦ થી ઓછી કીમતનું ચીતરતો એક નથી, અને અધલાખ અથવા લાખની કીમતના ચીતરો ઘણાં છે. એકજ ગરહસથે આ ખાતાંને ૩૮ ચીતરોનો એક સટ વેચાતો આપયોછે, જેની કીમત ૫॥॥ લાખ રૂપીઆનીછે. સર જારજ બોમંટે ભેટ મોકલેલાં ચીતર ૧૬ ચીતરો ७॥॥ લાખ રૂપીઆ કરતાં વધારે કીમતનાછે. ઈરાનના પાદશાહ દારાંની છાવણીનુ એક ચીતર આ ચીતરસંગરહમાં છે, તે ઈટલીથી નજદીક ૧॥ લાખ રૂપીઆ ખરચીને લાવવામા આવયુંછે. એ ઉપરાંત ૨૫૦૦૦ થી ૫૦૦૦૦ રૂપીઆની કીમતના ચીતરોનીતો જાણેકે આ હેકાણે કસી નવાઈજ નથી. આ ચીતરશાળામા ચીતરો ખરીદ કરવાનો ખરચતો એકકોરે રહયો, પણ ચીતર સંભાલ રાખવા અને કારોબાર ચલાવાનો બીજો સાધારણ ખરચ દર વરશે ૧૦૦૦૦ રૂપીઆ થાયછે અને તેમા દર વરશ પાંચ લાખ માણસ, ઈઆને મુંબઈની પોણી વસતી જેટલું લોક દર વરશે જોવા આવેછે !

—

શરીરની અંદર ચાલતું ઘડીઆલ—દીલ.

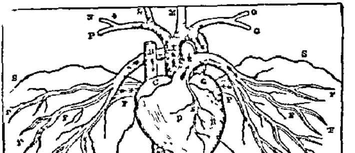

માણશની છાતીમા ફેફસાં પછે જે અગતનો સાંચો આપણું ધેઆન ખેંચેછે તે દીલ અથવા અંતકરણ છે. દીલ બોલ સાધારણ રીતે આપણ આખાં શરીરને માટે વાપરીએ છઈએ, પણ બરાબર રીતે જેને દીલ કહીએ છઈએ તે છાતીમાં ડાબી બારકુએ ગોઠવેલું યંતર છે. જારે એક

જણ દીલના જુસાની વાત કરેછે તારે તે છાતી પર હાથ મેળીને બતાવેછે. જારે તે અંતકરણની લાગણી વીશે બોલે છે તારે પણ તેનો હાથ છાતી ઉપર જાયછે. હવે ખરાં દીલનાં જોસા અને અંતકરણની શીખાંમણો, જે સાંચા વીશે આપણ બોલીએ છઈએ તે સાંચા સાથ કાંઈ સંબંધ ધરાવે છે કે નહી તે આપણુ જાંણુતા નથી, પણ તેથી એ "દીલ" નો સાંચો ઓછો કીમતી અથવા થોડો અજાએબ જેવો નથી.

છાતીમાં જે બાજુએ ધપકારો સંભળાયછે તે બાજુએ દીલ છે. દીલ તે છાતીનું ગોયા ઘડીયાલ છે. તેમાથી ટક ધક, ટક ધક, અવાજ એક ઘડીઆલની મીશાલે નીકલયાજ કરેછે. રાતનાં કે દીસના, જાગતાં કે ઉંઘાતાં, ઉઠતાં, બેસતાં કે કામ કરતાં સઘલી વખત આ ઘડીયાલની ટકોરીઓ ચાલુજ છે અને તે દીલની ટકોરીઓ છે. જેમ ઘડીયાલની એકેક ટકોરી વચે એકજસરખો અંતર છે, તેમ જ દીલની ટકોરીઓ એકસરખાજ વખતે વાગયા કરેછે. એ ધપકારો દર મીનીટે ૭૦ થી ૭૫ સુધી થાયછે, અને એ વાત જાંણવા પછે ઘડીયાલની ગેરહાજરીમાં એ ધપકારા ઉપરથી ગોયા વખતની ગણુતરી થઈ શકે એવુંછે. માંણુશ પોતાની કારીગરીથી બનાવેલાં એક ઘડીયાલ ઉપર મગરૂરીથી જોતો હશે, પણ આ દીલનું ઘડીયાલ કોઈ મોટાં ચકરો ઈઆ ગુચવણ ભરેલા સાંચા વગર, ખુદરતના હાથે એક વખતે જે કુંચી અપાયલી છે તેજ કુંચીએ જીંદગીના છેલા દમ સુધી ચાલયું જાયછે.

પણ આ ઘડીયાલનું કામ વખત આપવાનું નથી. તે ઘડીઆલજ નથી. તેનુ કામ વધારે મોટું છે. તે કામ લોહીને ફેરવવાનું તથા દોડાવાનું છે એ કામ અતી અગતનું છે. એ કામ ખુદ જીંદગીને ચલાવાનું છે. એકેક ધપકારે લોહીનો નીઅમીત ગોટ દીલમાંથી નીકલેછે અને તેને એકેક આચકે તે બદનમા ફરેછે. એ કામમાં જો જરા હરકત થઈ, દીલનાં સાંચાને જો જરા અલપલ આવી, લોહીને ચલાવાનું જો એક પલવાર અટક્યું તો તેમા તતકાલ મોહોત છે. એ દીલનો સાંચો પણ શરીરના બીજા સાંચાઓની મીશાલે દરદોને આધીન છે. પણ એ સાંચાનાં દરદો ખરેખર જીવના જમ છે, તે જીવ લેણ છે, અને તેથી અતીઅંત ધાસતી ભરેલાં છે. દીલના દરદો ઘણી જાતના છે, પણ વઈદક શાસ્ત્ર તેના ઉપાયો કરવામાં ઘણે દરજે લાઈલાજ થાયછે. એ દરદ દગાખોર છે. તનદરોસત માણુશને ઘડીની વચમા અચબુચ તે મારી નાખે છે. એવો નાજુક, પણ એવો કીમતી અને એવો કામનો દીલનો સાંચો છે.

એ દીલ આપણી છાતીમાં બે ફેફસાંની વચે દાવી બાજુ ઉપર આવેલું છે. ઉપલાં ચીતરમાં રમવાના કારડ માહેલા "બુરના" એકાના આકારની જે કોઠલી દેખાયછે તે દીલ છે. બુરના એકામાં તેનું દીચકું નીચે અને અણી ઉપર હોયછે, દીલમાં પોહોલો ભાગ ઉપર અને નીચે છે અથવા એક બુરના એકાને ઉંધોવાલીને મેલયો હોય તેમ એ દીલ ગોઠવેલું છે. બરડાના કાંડાના જમણી તરફના ૩ હાડકાં આગલથી દીલનો પોહોલો ભાગ લાગેલો છે, તેનો સાંકડો અથવા અણીવાલો ભાગ છાતીની દાવી ગમની ૫ મી અને ૬ ઠી પાંસલીને લગતાં કુમલાં હાડકાંની વચે આવેલો છે અને દાવી ધાઈ અથવા થાંનથી આસરે ૧॥ ઈંચ હેઠલ તેનો ધપકારો થાયછે. ઉપલાં ચીતરમાં દીલની આસપાસનાં દાહાલ પાખરાં તેને લગતો તથા તેમા લોહીની લાવ લઈજાવ કરનાર જુદી જુદી નેસો જાંણવી.

એ નેસોને રસને દીલ લોહીને કેમ મોકલેછે, તે જાંણવા આગમચ દીલની બનાવટ જાણવી જોઈએ છે. આ દીલ માસના ઘણાક અગણીત સાકાંઓને એકઠા કરીને બનાવેલું છે. "વઈદક ગ્યાન" કેહેછે તેમ તેનુ કદ હાથની એક મુઠી જેટલું લાગેછે. તે ઉપલાથી નીચલા છેડા સુધી આસરે ૫ ઈંચ લાંબુ છે, ઉપરનાં પોહોલા ભાગમા આસરે ૩॥ ઈંચ પોહોલું છે અને તેની જાડાઈ ૨॥ ઈંચની છે. મરદ ઓરતનાં દીલમાં વજનનો ફરક છે. મરદનું દીલ આસરે ૦॥। રતલ તથા ઓરતનું દીલ આસરે ૦॥ રતલ વજનમા થાયછે. તે અંદરથી પોકલ છે, પણ તેની વચોવચમાં એક સીધું પડ છે, જેથી અંદરથી તેના બે ભાગ થયાછે તથા એ દરએક ભાગમા વલી એકેક પડ આવવાથી આખાં દીલના ચાર ભાગ થાયછે. એ ભાગોને દીલની અંદરના "ઓરડા" કેહછે.

આ ચારે ઓરડાની વચે આવજાવનુ એકેક નાકું છે, અને વલી તે નાકાંની ઉપર એકેક ઢાંકણ કરેલું છે. એ ઓરડાઓના બારણાં એવી રીતે બનાવેલાં છે કે તે અંદરથી ઉઘડેછે, પણ બંધ થવા પછે તે ઉપર બાહેરનું ગમે એટલું જોર થવા છતાં તે ઉંઘડતું નથી. દીલની આ આખી દેવાલની અંદર ફરતું એક ચામડીનું પતલું અને નાજુક અસતર છે, જેને દીલની અંદરનો પડદો કેહછે. એ સઘલી અંદરની ગોઠવણ થઈ. બાહેરથી એટલીજ ગોઠવણ કરેલીછે કે આખાં દીલની આસપાસ એક મજબુત અને જાડો પડદો ફરી વલયોછે. તે સફેદ રંગનો છે, અને તે એક બંધીઆર કોઠલી જેવો છે. આ પડદાની કોઠલી દીલની આસપાસ લપેટેલી નથી, પણ છુટી છે, અને તેમાં એક જાતનો રસ પેદા કરયોછે, તે રસની અંદર દીલને રમતું મેલયું છે, કે જેથી તેના ધપકારા તથા કામકાજ વચે તે બાહેરથી ઘસાય નહી. આ કોથલી વચે જો કે દીલ છુટું છે, તોપણ ફરતું નથી. દીલનું ફરવું, અથવા ઉલટાઈ જવું અથવા ખીસી જવું, એ દીલના જુદાં જુદાં દરદોમા ગણાયછે.

આ અગતનો સાંચો કેમ કામ કરેછે તે તપાસીએ. દીલની દાબી બાજુના ઓરડામાં રાતું લોહી અને જમની બાજુના ઓરડામા કાલું લોહી હોયછે. શરીરમા ફરવા નીકલવા આગમચ લોહી રાતું હોય છે. તે શરીરમા ફરતીવેલા દરએક ભાગને પોશણકારક તતવ પોંહોંચાડી તે ભાગની ગલીચી તથા બગડેલા તતવથી તે મેલું અને ગદલું થઈ પાછું આવેછે તેથી કાલું થાયછે. હવે ઉપલાં ચીતરની મદદ લઈએ. તે કાલું લોહી (A અને B) મોટી બલુ નેસોને રસતે દીલની જમની બાજુએ (C) ઓરડામા દાખલ થાયછે. લોહી દાખલ થતાંજ તે ઓરડાની

દેવાલ જે માસના સાકાથી બનેલીછે, તે માસના સાકા સંકોચાયછે અને તંગ થાયછે, તથા તે ઓરડાનું બારણું તરત ઉંઘડી જાયછે તેથી તે કાલું લોહી, એજ બાજુના બીજા (D) ઓરડામાં હંડસેલાયછે. લોહી તાંહાં જવા પછે તે બારણું પાછું બંધ થઈ જાયછે અને તે બીજા (D) ઓરડામાથી લોહી ખાલી થાય નહી તથા તાંહાંસુધી એ બારણું કદી પાછું ઉંઘડતું નથી. જેવો (D) ઓરડો ખાલી થયો કે તરત બારણું ઉંઘડેછે, અને ઉપલા (C) ઓરડામાં તરતનુંજ જમાં થાયલું લોહી નીચલા (D) ઓરડામાં જાયછે. એ રીતે બારણું ઉંઘાડ ઢાંક થયા કરેછે અને દરવેલા ગોટ ગોટ લોહી જયા કરેછે.

કાલું લોહી આ (D) ઓરડામાથી બીજા પાસેના ઓરડામા જતું નથી પણ હીઆંથી તે મથાલેની નલી (E) માં જાયછે. એ નલીના બે ફાંટા છે, એક આગલ અને એક પાછળ તે બેહુ ફાંટાઓમાંથી કાલું લોહી બારીક નેસોની જાલ (F F) માં ફેલાઈ જાયછે. ગયા અંકમાં ફેફસાંનો જે હેવાલ આપયોછે, તેમાં નેશોની એ જાલ આપણે ફેફસાંમા પંથરાયલો જોઈછે. હીઆં કાલું લોહી પોંહોંચયા પછે ફેફસાંમાં આવતી તાજી હવાથી એ લોહી સાફ થાયછે અને તેથી તેનો રંગ પણ બદલાઈને પાછો લાલ થાયછે, તાંહાંથી એ સાફ થયલું લોહી દીલ તરફ પાછું ફરેછે અને હવે દીલનાં જમનાં ભાગ ઉપરનાં પેહેલા ઓરડા (G) માં તથા તેમાથી બીજા ઓરડા (H) માં હડસેલાયછે. એ કામ પણ પાસેનાજ ઓરડાની મીશાલે માસના સાકા સંકોચાવાથી બને છે. હવે એજ ભાગની સાથ મોટો નલ અથવા એક ધોરી નેસ (I) લાગેલીછે એ નેસ આ સાફ થયલાં લાલ લોહીને પાછું બદનમા લઈ જાયછે. તેનો ઉપલો છેડો સરીરના ઉપલા ભાગમાં તથા નીચલો છેડો નીચલા ભાગમાં જુદી જુદી નલીઓમાં લોહીને વેંહેંચી આપેછે.

આ રીતે ફરવા નીકલેલાં લાલ લોહીને બદનના સઘલા ભાગોમાં ફરીને બલુ નેસને રસતે દીલના જમના ભાગમાં પાછું આવતાં ૧ા મીનીટ લાગેછે અને એ રીતે લોહી સઘલો વખત ફરયા કરેછે. દીલનો ધપકારો જે સંભલાયછે, તે તેનાં માસનાં સાકા તંગ અથવા ટીલા થતી વેળા દીલની અણી છાતી સાથ અડહેછે અને એવી દરએક સંકોચાતી વેળા એકેક ધપકારો થાયછે. સઘલા ઓરડાઓ એકજ વખતે સંકોચાયછે અને તોપણ જુદું જુદું લોહી જુદી જુદી જગામાં મોકલેછે. દરએક ધપકારા સાથે બે આંઉંસ લોહી દોડેછે, અને દર મીનીટના ૭૨ ધપકારાથી તે જથો ૧૪૬ આંઉંસનો થાયછે. એ રીતે દીલ દર કલાકે ૪૫૦ પેંટ લોહી દોડાવેછે, અને આખા દાહાડાનું તેનું કામ ગણીએતો ૧૧૦૦૦ પેંટ લોહીને ફેરવવાનું તે કામ થવા જાયછે. લોહીને એક ચકરાવો લેતાં આસરે ૧૧૦ સેકંડ લાગેછે, અને તેથી ૨૪ કલાકમાં તેના ૫૪૦ ચકરાવા થાયછે. આં સઘલું કામ એક મુડી જેટલાં દીલથી થાયછે.

લોકો.

ટરક લોકો.

આરબ લોકોની થોડી મુલાકાત લેવા પછે હવે આપણ ટરકી દેશના રેહેનારા ટરક લોકો તરફ નજર કરીએ. આફગાંનીસતાંનથી તે અરેબીઆ સુધી જે લોકોની આપણે તપાસ લીધીછે, તે સરવે વચે મહમદીઆન દોર આપણા દીઠામાં આવયોછે; પણ હવે આપણ એવા લોકો વચે આવયા છઈએ કે જાંહાં વડામા વડા અને સુધરેલામા સુધરેલા મહમદીઆનો રેહેછે; જાંહાં એ લોકોની સઉથી ચહડતી સથોતીની હદ જોવાને બની આવેછે. ટરકી દેશની મુસલમાંન શાંનશાહાત ઉપર સઘલી ઈસલામી આલમ માનની નજરથી જુવેછે. ઈરાંનનો શાહ, કાબુલનો મીર, ટારટારનો ખાંન, આરબનો ઓમાંન જોકે ટરકીના સુલતાનથી સવતંતર છે, તોપણ તેના ચહડતા દસતને માન આપેછે. લોકોની તપાસ લેતા લેતા હવે આપણ એવા લોકો વચે આવયા છઈએ કે જેઓ એશીયાખંડના પરાચીન અને યુરોપખંડના અરવાચીન ખંડોની વચે વસેછે; જેઓ પેહેલા ખંડના અસલ અને પાછલા ખંડના નકલ વીચારોમા વસેછે; જેઓ એશીયાની પડતી અને યુરોપની ચહડતી વચે વસેછે; જેઓ એશીયાના પાછલા જંગલીપણા તથા યુરોપના પાછલા સુધારાનાં બે સાંમાંસાંમી દબાંણ વચે વસેછે.

હાલનો ટરક અડધા સુધરેલા અડધા વેહેમી એક મુસલમાનનો નમુનોછે. તેના એક હાથમાં હુકો, આવસ, કેફ અને નીશાની નીશાંણ બતાવેછે, તેના બીજા હાથમાં સમશેહેર, હીમત, કળા અને લડાઈની નીશાણ છે. એશીયાખંડના અસલ રેવાજોને તેણે જાલવી રાખયાછે તેમજ યુરોપખંડના કેટલાક સુધારાઓ તેણે દાખલ કરયાછે. તોપણ એશીયાટીક ઢપછપ હજી તેમાં ઘણી વધારે રહીછે અને યુરોપીઅન રાજયો વચે આ એકપુરૂં એશીયાટીક રાજ બચી રહયું છે. યુરોપની સરહદની અંદર ગોયા એશીયા ઘુસી ગયોછે. ટરક લોકોનું અસલ રેહેઠાણતો એશીયાટીક ટરકી હતું. ૧૩ મી સદીની અધવચ સુધી માતર એશીયા માઈનરના પોતાના મુલકમાથી તેઓનો રાજા એરઠોગરલ યુરોપ તરફ આવયો તથા ફરીજીઆ તથા બીડીનીઆના મુલકો જીતીને તેમા તેણે રેહેઠાણ કરયું. હીઆં તેનો બેટો ઓસમાન અથવા ઓથમાંન કેળવાઈને મોટો થયો. તેણે ૧૪ મી સદીની શરૂઆતમાં લડાઈઓ ચલાવી

ને ટરકીનું રાજ વધારયું તથા એ રાજને "આટોમન શાંનશાહાત" નું જે નામ મલયુંછે તે આ "આથમન" રાજા ઉપરથી છે. તરીજા પેહેલવાન અમુરાદે આડરીઆનોપોલ જીહીતી લઈને યુરોપમાં પગ પેસાડયો, તથા કાનસટાનટીનોપલ શેહેર સને ૧૪૫૩ માં ટરક લોકોના હાથમા આવયું. સને ૧૫૧૭ માં સુલતાંન સલીમ ૧ લાએ મીસરને જીહીતી લઈ આફરીકામાં પણ કાબુ મેળવયો અને તે પછેના બે સુલતાંનો "દબદબાવાલા સુલેમાને" અને સલીમ ૨ જાએ તીઉનીસ તથા તરીપોલીના ખુશનોમા શેહેરોને એ રાજમા લીધાં.

તારપછેથી જેમ સઘલી જગોએ તેમ હીઆં એકની એક હાલતમાં પડી રેહેવાને. લીધે ટરક ઘણો પછાત પડી ગયોછે. યુરોપના બીજાં મુલકો સુધરયાં તારે તે નબલો, વેહેમી અને અપટ રહયોછે. દરએક નવા સુલતાંનને તખતે બેસતી વખતે ઈસટમબોલ ખાતે યુબની નામીચી મસજીદમાં તે સુલતાનની આસપાસ બે ધારની એક તલવાર ફેરવવાની કીરીયા થાયછે, જે તલવાર ટરકના રાજનો પાયો નાખનાર ઓઠમનથી પોતાના વારસોને મલતી આવીછે. પણ એ સઘલી કીરીયા નામનીજ છે. એક પછે એક થતો સુલતાંન ઓઠમનની તલવાર લીએછે, પણ તેના લખશણ લેતો નથી. મરનાર લારડ પામરસટનની ભાશામા ટરકીનું રાજ "યુરોપનો આજારી માણસ" ગણાયછે. તે મરેહાલ થઈ રહયુંછે, પણ યુરોપીઅન રાજયોની દયાથીજ તે જીવેછે. ઘણા યુરોપીઅન રાજયો એવા એક પડોસીને પોતાની નજદીક રાખવાને ના પાડેછે. તેઓ પુછેછે કે આપણા સુધરેલા મુલકમાં આવાં એક અસલી ફાહાશીનના જંગલી રાજની શો જરૂર છે. પણ ટરકના સારાં ભાએગ કે યુરોપના રાજયો પોતેજ એકેક વચે હસદ અને અદેખાઈ ધરાવેછે. તેઓ પોતેજ એકકથી ચહડતા થવા અને ફાવી જવાનો લોભ રાખેછે. એટલા માટે એકેકનો મરડાટ ભાંજવાને, આ હરીફો વચે સમાધાની રાખવાને, રાજયોના બલ સમતોલ રાખવાને તેઓએ ટરક લોકોના રાજને વચમાં એક ઓઠું કરી રાખયુંછે અને તેથી તેને સલામત જાલવી રાખવાને યુરોપના રાજયોને પોતાનાં લાભને અરથે અગત પડીછે. વળી ટરક લોકોની સલતનત એશીયાખંડ ઉપર અને અગત કરીને હીંદુસતાન ઉપર ઉતરી આવવાના મારગ આગળજ આવેલીછે અને હીંદુસતાંન ઘણા લોભી રાજાઓને લલચાવે. માટે તેના મારગ ઉપરના આ મુલકને સલામત રાખવું એ ઈંગરેજના ફાયદાનું ગણવામાં આવે છે. માણસની મતલબ પરમાણે વખત કેવો બદલાયોછે કે ખરીસટીઓનો પવીતર દેશ ટરક લોકોના હાથમાં હોવાને ખાતર આગળ જાંહાં ખરીસટીઓ તેમના સાથ વરસના વરશો સુધી જાયુકની અને ખાંટેલી લડાઈ ચલાવતા હતા, તાંહાં આજે તેઓને મદદ તથા ટેકો આપીને સલામત બચાવી રાખેછે!

ઈરાંન અને આરબસતાનના લોકોને આપણી પોતાનીજ એરીઅન જાતના આપણે જોયાછે. પણ ટરક લોકો આપણી એ જાતથી ઉતરતી બીજી ઈઆને તુરાંની જાતવાલા છે અને તેથીજ ઉપલાંજ લોકો કરતાં તંન અને મનની શકતીમાં તેઓ ઉતરતા છે. ટરક તે અસલ ટારટારની ઓલાદનાંછે તેઓની ખાશીએત ભરવાડી અને ખેડુતને મલતી છે. તથા આદતે તેઓ ભટકતાછે. પણ પોતાથી રાજ સથાપવાથી, એક ઠેકાણે રેહેવાથી, દોલતથી અને લગનથી તેઓની આદતો ઘણી સુધરી છે. અસલ ટારટારના ભટકતા ખવાશ એશીયાટીક ટરકોમા લગાર વધારે જણાયછે. પણ યુરોપીઅન ટરક લોકો પોતાને "ટરક" કેહેવાને ધીકારથી ના પાડેછે. એ બોલને તેઓ જંગલી વીચારેછે અને પોતાને ઓટોમાન અથવા ઓસમાનલી કેહેછે. યુરોપીઅન ટરકીની વસતી ૧॥ કરોર માણશની છે, પણ તેમાં ટરક લોકોની વસતી ૨૫ લાખનીબી નથી. એશીયાટીક ટરકીમાં એ લોકો ઘણાખરા વસેછે, પણ પાહાડી ભાગ ઉપર વસનારા ભટકતા ટરકોમાન તથા બીજાઓ સાવાએ સુધ ટરક લોકો ઘણાખરા એશીયા માઈનરમા વસેછે, જાંહાં તેઓની હાલત ઘણી કંગાલ છે. યુરોપીઅન ટરક લોકો ઘણાખરા ઈસટમબોલ અને તેની આસપાસના પરગણાઓમા વસેછે અને તેઓની હાલત સાથ, યુરોપના સંબંધમા આવવા પછે તેઓ કેટલા સુધરયા તે સાથ આપણને કામછે. ટરક લોકોના ચેહેરા બીજા તુરાનીઓ કરતાં વધારે સોહાંમના થયા છે અને યુરોપની આબોહવાથી તેઓના દેખાવમા ફેરફાર થયોછે. તેઓ મધાંઅમ કદનાં, સારા ઘટમ તથા ચેહેરાના અને મોજીલા છે. પાસે એક ટરક ઓરતનું ચીતર આપીએ છઈએ. મરદ ટરક લોકોનો પોશાક, ઉપલાં ચીતરામાં બતાવવા મુજબ, ઢીલો, લાંબો અને ફરાગાત છે. તેઓ મોટા જબા પેહેરેછે, પોહલા પાયજાની લેગોઓ પેહેરેછે. પગમાં ખડેવાલેલા જોડા પેહેરેછે, અને માથે પાઘડી લપેટેછે. આ બાબતને મથાલે જે ટરક લોકો ચીતારયાછે તે મોટા સોદાગર લોકો છે. તેઓનો પોશાક ઘણો કીમતી અને ભપકાદાર હોયછે. તેઓના મોટા જબા તમામ ચીકણ અને વણતથી ભરેલા, કસબી અથવા રંગ બેરંગી કોનખાબ અને બીજા મોઘાં કપડના હોયછે. જબાની હેઠલ દગલા સરીખું પેહેરણ હોયછે અને તે ઉપર કમરબંદ બાંધેછે. ટરક ઓરતો પણ દગલો પેહરેછે, જેના ઉપર કમર બાંધેછે, તથા વળી એક બીજો ટુંકો જબો દીલપર ઓરવેછે. તેઓના બાલ છુટા હોયછે તથા માથાં ઉપર હંમેશાં એક કપડું નાખેછે, જે વટે બેગાના મરદોના દેખતાં તેઓ મોહડું ટાંકી દીએછે. પણ આ ચીતરમા દેખાડવા મુજબ જારે તેઓ માથાં ઉપરથી પદડો ખસેડેછે, તારે ઘણું કરીને નાજુક, નખરાંબાજ, અને મરોરદાર ગરદનવાલો તથા ગોલ ઠુંઠી, અનીઆરાં નાંક અને ભમરા સરખી આંખવાલો શુંદર ચેહેરો બતાવેછે, કે જે ચેહેરાની ખુબસુરતીપર કવીની કલમો ઘણીવાર કામે લાગેલીછે. આ ખુબસુરત નાજનીનો ઉપર આપણી સુધરેલી આંખ પરમાણે જે જાસતી ગુજરેછે તે એજકે તેઓને જનાનખાનાઓમાં બંધ રાખવામાં આવે છે તથા એકેક મરદ ઘણી બઈરીઓ કરેછે, પણ તે છતાં આ ટરકીશ ઓરતો ઘણું સુખ ભોગવેછે. તેઓના જના

નખાનામા દુનીઆંની દરએક મોજ અને સુખ દાખલ કરેલું છે. જનાનખાનાંની બાહેર એ બીબીઓ ખુશનુમા બાગોમાં ફરેછે અને જનાનાની અંદર સાટીનના પડદા તથા મખમલના ગાદી તકીઆ ઉપર તેઓ એશ આરામ કરેછે. તેઓના દીવાનખાનામાં ખુરસી ટેબલ અથવા કોચો નહી હોવાથી, આપણ તાજુબ થઇશું કે તેઓ કેમ બેસતાં હશે. પણ તેઓના આખાં દીવાનખાનામાં બીછાવેલા સુમારા ગાલીચા તથા પોચા ગાદી તકીઆ એટલા લલચાવનારા હોયછે કે આપણે કોચ તથા ખુરસી ટેબલોને ભુલી જઇએ અને એક ખુરસી ઉપર અકડીને બેસવા કરતાં આ બીસતરા ઉપર ગમે તેમ લેટવાનું મન થવા વીના રેહેજ નહી. ટરકીશ મરદ ઓરતનાં એક પેઆર કરતાં જોડાંનું ચીતર હેઠલ આપીએ છઇએ અને આપણને એવું લાગેછે કે જાંણે જનાનખાનાંનાં દુખો છતાં જો દીલ મળયાં હોયતો સુખ પણ ભેલાયલાંછે. આ ચીતરમાં ટરકીશ પોશાક લગાર જુદો છે, તેની સમજ એકે પાછળથી તવંગર યુરોપીઅન ટરક લોકોએ પોતાના ઉપલા પોશાકમાં ઘણો સુધારો કરયોછે અને પાઘડીને બદલે ટોપી તથા ઢીલા જામાને બદલે તંગ પોશાક પેહેરવા માંડયોછે.

ટરક લોકોના ઘરો નીચાં, લાકડાં તથા ઈંતરડીએ બાંધેલાં અને બાહેરથી રંગેલાં હોયછે. તેઓની ઈમારતની બાંધણી મુસલમાન ટપની છે. ઘુંમજના જેવા મેહેરાબ, ગોલ ઘુંમજ તથા ઉંચા મીનારા, એ તેઓની મોટી ઈમારતોની મુખીઅ ખુબી છે. પાદશાહ તથા ઉમરાવોના મેહેલ મોટા અને ઘણી જગા રોકનારા છે. તેમના ઘરોની અંદર લાકડાંનો સામાન ઘણો થોડો હોયછે. વેપાર, ધંધો, તેમજ ખાવા, બેસવા, ઉડવાનું સઘલું કામ જમીન ઉપર થાયછે. પલાવ અને મેવો તેઓનો મુખીઅ ખોરાક છે. શરબત અને કાફીના તેઓ ઘણા શોકીન છે. સેતરંજ અને ગંજીફો તેઓની મુખીઅ રમતછે. હુકાનું તો સરવેને વીઅસણ લાગેલું છે. બાગ અને ફુવારા દરએક મોટાં ઘરમા હોયછે, તથા ફરવા હરવાની મોજ ટરક લોકોને ઘણી ભાવેછે. તેઓના મોટાં જાહેર હમામખાનાં, જાંહાં સરવે લોકો જુદી જુદી ગરમીના પાંણીમા નાહીને પછે મજેથી આરામ કરેછે અને બદન પર ચમપી કરાવેછે, તે હમામખાંના આખાં યુરોપમા મશહુર છે. તેમજ તેઓના કાવાખાંનાએ જાંહાં કાફીનું એક કપ પીતાં સાથે હજામત થાયછે તથા તરેહવાર ગામગપાટા મળી આવેછે તેની પણ પારીસમા અને બીજાં યુરોપીઅન શેહરોમા અછો નકલ કરવામા આવીછે. આ સઘલી મોજમજાહને લીધે ટરક લોકોમા આલસ વધારે અને ઉદીઓગ ઓછો છે. તેઓનો એક સારો ભાગ ખેતીવાડી કરેછે અને અનાજ તથા મેવો સારો ઉગાડેછે. બંદરો ખાતે ઘણાખરા ટરક લોકો વેપાર ચલાવેછે. કેટલાક ટરક લોકો ઉંચો દારૂ ગાલેછે અને ટરકીશ વાઈન તથા ગોસેલ યુરોપીઅન પીનારાઓમા વખનાયછે. પણ ટરક લોકોનો સઉથી નાદર હોનર ગાલીચા બનાવાનો છે, જેમાં તેઓએ ઘણી નામદારી મેળવીછે. આટલું છતાં ટરક લોકો આલસુ, મોજીલા અને ઘણા જારભાવી પરજા દાખલ ગણી શકાશે. સઘલી મોજ છતાં તેઓ છાકટા ઈઆ દુરગુણી નથી. ખાવાપીવામા તેઓ ઘણો અંદાજો રાખેછે અને તેટલાજ માટે તેઓ શરીરે સુખી વધારે છે. જો કે તેઓ આલસુ છે તો પણ લડાઈના મેદાનોમા તેઓએ બાધુરી બતાવીછે. જો કે તેઓ બેદરકાર છે, અને તેથી જલદી ઉસકેરાતા નથી, પણ એકવાર ઉસકેરાવા પછે તેઓ ઘણાં ઘાતકી થઈ જાયછે. તેઓનો ખુદરતી સ્વભાવ મીલનસાર અને માયાલુપણાનો છે. તેઓ સાચવટથી અને ઈમાનદારીથી અછી પહરોણાગત કરેછે. તેઓ જાંનવર ઉપર ઘણી માયા કરેછે. પકડાયલાં પખશીઓને ફક્ત છુટાં કરવા સારૂં તેઓ ખરીદેછે. કુતરાં તથા બીલાડીઓને માટે પકાવેલું ખાનું ટરક લોકોના મોહોલાઓમા વેચાવા આવેછે અને તેનો ઘણો ખપ થાય છે.

ટરક લોકોની ભાશા અરબીકને મળતી છે, પણ તેમા અરેબીક કરતાં કેટલાક વધારે અખશરો છે, તથા તેમાં પારકી ભાશાઓના શબદો વધારે ભેલાયા છે. ટરકીશ ભાશા બોલવી સેહેલ છે, પણ વાંચવે લખવે મુશકેલ છે, કેમકે લખતી વેલા એ ભાશામાંથી સઘલા સવરોને કાહાડી નાખેછે તથા કસો ટાંપ વગર લખાણ કરવામા આવેછે. ટરક ભાશામાં કવીતાનાં, તવારીખના, તરજુમા કરેલા તેમજ અસલ પુસતકોની સારી શંખયા છે, જેમાના કેટલાંક હાથના લખેલાં અને કેટલાંક છાપેલાં છે. ટરકી દેશમા પેહેલવેહેલું છાપાખાનુ સને ૧૭૨૮ માં નીકલયું હતું. તે વખતે હજારો મુનશીઓનું સારા અખશરે લખવાના હોનરથી ગુજરાન ચાલતું હતું, તે સઘલા આ છાપાખાંનાની સાંમે થયા હતા. તે લોકોનો ધંધો બંધ નહી પડે એટલા માટે સરકારે એવો હુકમ આપયો કે કોરાંન તથા ધરમને લગતાં સઘલાં પુસતકોનો ફેલાવો હાથે લખીનેજ કરવો, તે છાપવાં નહી, પણ બીજાં પુસતકો છાપવાં. આ હુકમને લીધે ટરકીશ ભાશામા ૨૮ વરશે માતર ૧૮ કેતાબો અને તેમની ૧૬॥ હજાર નકલો છપાઈ. તાર પછે ૨૭ વરસ સુધી એ હોનર તદન પડતો રહયો, પણ સને ૧૭૮૩ માં સુલતાંન અબદુલ હામદે તેને પાછો સજીવન કરયો. તેણે વધારે સારાં બીબાં કરાવયાં. "માંનીટીઉર" નામનું સરકારી વરતમાન પતર પેહેલ વેહેલું ટરકી દેશ માંહે ૧૮૩૨ માં સથાપવામા આવયું. એ પતર યુરોપીઅન અખબારની ઢ ચલાવેછે. એ ઉપરાંત ટરકી દેશમાં બીજાં કેટલાંક વરતમાન પતરો નીકલેછે, જેઓનાં વાંચનાર જોકે થોડા છે.

તોપણ કાવાખાંનાઓમાં અને બીજી જાહેર જગાઓમા તે ઘણા ખપેછે.

ટરક લોકોનો ધરમ મહમદી છે. તેઓ ધરમ ઉપર ઘણા ચુસત છે અને સઘલી પરહેજી, અપવાસ, અને બીજી મનાઈ સત એકીનથી પાલેછે. રમજાંન મહીનાના રોજા તેઓ એટલી મજબુતીથી પાલેછે કે યુરોપીઅન મુસાફરો ઘણી અચરતી બતાવી ગયાછે. અગત કરીને જારે રમજાનનો મહીનો હુનાલામા પડેછે, તારે એક પાણીનો ગોટ પીવાનીબી મના હોવાથી લોકો ભુખે અને પેઆસ ઘણુ દુખ સોસેછે. એક મુસાફર કેહછે કે "ખલાસીઓને તેમના હલેસાંના ટેકા ઉપર લગભગ બેશુધ હાલતમા પડેલા મેં જોયાછે, પણ મેં એકબી એવો નથી જોયો કે જેણે આ અપવાસ તોડયો હોય." સુરજ અસત પામવાની ઘણી આતુરતાથી રાહ જોવામા આવેછે અને દરરોજ રોજા ખોલવાને વખતે તોપ મારીને લોકોને ખબર આપવામા આવેછે, તેજ વખતે આખા દાહડાના ભુખાં સરવે લોકો ખાવાપીવા તુટી પડેછે અને જેમ દાહાડો અપવાસમાં તેમ આખી રાત મોજમાં ગુજારવામા આવેછે. આ વખતનો ટરકીના શેહેરોનો રાતનો દેખાવ અજાએબ જેવો થઈ પડેછે. રસતાઓમાં મોટી ભીડ થાયછે અને કાવાખાનાઓ ભરાઈ જાયછે. મસજીદો, જે એકેક શેહેરમા બસો તરણસો હોયછે તે સઘલી ઉઘડેછે અને તે મ મોટી રોશની કરવામા આવેછે. દરએક મસજીદમાં મુકરર કરેલા ઘણાક અમલદારો હોયછે. ઈમામ, શેખ અ બુએતબ લોકો દર જુમાં (સુકરવાર) ને દીને નમાજ કરે . બંદગોના બાંગીને "મુએજમ" કેહેછે. કોરા વાંચનારનું નામ "વરખુનદેના" છે; મરશીઆ ગાણારને "નાઅત શુરને" કેહેછે. "રેવાબ" તે દરબા છે. આશીરવાદનો બોલ "ઈશઅલા" છે, તથા તોબા નો બોલ "ઓસતફર અલા" છે. અજાએબોનો બોલ "અલા કરીમ" તથા શંતોશનો બોલ "શોકરે અલા" છે. આ સઘલી રીતે ટરક લોકો, ખરીસટી યુરોપની હદમાં ઈસલામી મજહબ જાલવવાને કેટલા શકતીવાનછે અને બીજા મુસલમાનોને કેટલા મળતા આવેછે તે એ મજહબવાલા અમારા વાંચનારાઓને ઘણું જાણવાજોગ છે. ટરક લોકોના એક ધરમગુરૂની તસવીર પાસે આપીછે. તેઓ ઘણા કીમતી અને ઉંચા પોશાકમાં ભપકાથી ફરેછે. પણ મહમદીઆન ધરમની જાહોજલાલી તથા દમામતો ઈસટમબોલમા થાયછે. દર જુમાને દીને સુલતાન મસજીદમાં નીમાજ કરવા જાયછે. ઈસટમબોલ શેહેરમા એવી શાનશાહી મસજીદ સાત છે. ઈસટમબોલ શેહેરનો આગલો રોમન શાનશાહ કાનસટાનટાઈન, જેના ઉપરથી એ શેહેરને કાનસટાનટીનોપલ નામ આપેલું છે, તેણે સેંટ સોફીઆ નામનું દેવલ બંધાવયું હતું, જેને રોમન સાનશાહ જસટીનીઅને ફરીથી બંધાવયું હતું, તે દેવલની ટરફ લોકોએ મોટી મસજીદ બનાવી છે. તે એક મોટી ચોરસ ઈમારત છે, જે ઉપર એક મોટો ઘુંમજ અને શુંદર કલસ છે. એ ઈમારતમા ટરક લોકોએ ફેરફાર એટલોજ કરયોછે કે તેને ચાર ખુણે ચાર શુંદર મીનારા ઉભા કીધાછે. ઘુંમજની અંદર "જમીન અને બેહેશતનું નુર તે અલા છે" એવા શબદો કોરાનમથી મોટા સોનેરી હરફે દબદબા સાથે લખેઆછે અને રમજાનની રાતે એ હરફો ઉપર ઘણી રોશનીનો ગોયા એક દરીઆવ ચલાવામા આવેછે. પણ જે મસજીદમા શાનશાહ જાયછે તે સુલતાન આહામદને નામની છે. તે દરીઆવના કીનારા ઉપર આવેલીછે અને સુલતાન બોટની મારફતે જાયછે. ઈસટમબોલના બારાંમાં આસરે ૮૦૦૦૦ બોટો ફરેછે અને તેમાની કેટલીક ઘણી શુંદર કારીગરીની છે. પણ સુલતાનની બોટ સઉથી સરસ છે. તે ઉપર સોનેરી ધોર ચહડાવેલો છે, તથા તેને તરેહવાર રંગથી રંગી છે. તેને પઠાણ આગળ મોરનો આકાર આપયોછે, જાંહાં પાદશાહનો સમશેહેર બરદાર બેસેછે. સુલતાંનની બેઠક એક સોનેરી છતર હેઠલ હોયછે, તાંહાંબી અને બીજી સઘલી બોટોમાં બેઠક સઘલી ઉંચા ગાદી તકીઆની છે અને સુલતાનની સાથે તેના બાડીગારડ રેહેછે. પોતાના વજીરો તથા ઉમરાવો સાથે નીમાજ કરવા સારૂં ભપકાદાર પોશાક અને સણગારથી જારે સુલતાંન દર શુકરવારે નીકલેછે તારે ભપકાદાર ખલાસીઓ સાથનું બોટોનુ સરઘસ ઘણું જોવા લાએક થઈ પડેછે. પણ વલી શેહેરમાં વડો ગેખ અને મુલાં પણ પોતાના રસાલા સાથ જડાવદાર ઘોડાઓ ઉપર બેસીને મસજીદમાં જાયછે, તારે પણ મહમદીઆન ધરમ ઘણી જાહોજલાલીમાં દીપી નીકલે છે.

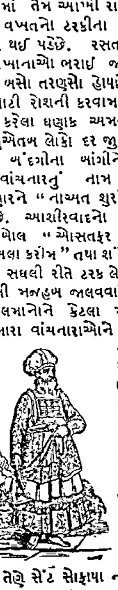

જુમાંને દીને બપોરના નીમાજે જવાની ફરજ સુલતાનને માથે નાખીછે અને માદગી શીવાએ બીજું કોઈપણ બાંહાંને તેનાથી ગેરહાજર રેહવાતું નથી. સુલતાંનનો મોટામા મોટો ખેતાબ "શાહોનો શાહ" છે. એ ઉપરાંત "ખોદાનો નબી", "પેગામબરનો વારસ", "મુસલમાંનોનો ધરમ બાપ", "દુનીઆનો આસરો", "ખોદાનો છાંયો" અને "માંણસને કાપનાર તથા લોહી પીનાર" એવા ખેતાબોથી સુલતાનને હાંક મારવામા આવેછે. છેલો ખેતાબ ઘણો નવાઈ જેવો છે. આગલ દરરોજ ચઉદ માંણસોને કસું કારણ બતાવા વગર કતલ કરવાનો સુલતાંનને હક હતો, તે ઉપરથી આ ખેતાબ ચાલયો છે. ૧૮૩૩ માં જે જગા ઉપર રૂશીયા સાથ સુલતાંનને કોલકરાર થયા હતા, તે જગાને "અંકીઆર સકેલેસી" ઈઆને "લોહી પીનારનો દાદર" એવું નામ આપેલું છે. ટરક લોકોના રેવાજ પરમાણે સુલતાંનની છોકરી પોતાના મરદ, ફરજંદને તખત આપી શકતી નથી. ટરક લોકોના કેટલાક રેવાજ યુરોપીઅનોથી નવાઈ જેવી રીતે ઉલટા છે. માંથું ખોરવાનો ટરકોનો રેવાજ છે, પણ યુરોપીઅનોમાં તે એક શીખસા છે. યુરોપીઅનો પાદશાહ આગલ હાથ ખોલા રાખેછે, ટરક લોકો હાથે પદાંન કરેછે. પેહેલાઓ માથું ખોલું રાખવામા અને બીજાઓ પગ ખોલા રાખવામા માન સમજે છે. પેહેલાઓમાં મરદો સાદા તથા ઓરતો ભપકાદાર કપડાં પે

તોપણ કાવાખાંનાઓમાં અને બીજી જાહેર જગાઓમા તે ઘણા ખપેછે.

ટરકલોકોનો ધરમ મહમદી છે. તેઓ ધરમ ઉપર ઘણા ચુસત છે અને સઘલી પરહેજી, અપવાસ, અને બીજી મનાઈ સત એકીનથી પાલેછે. રમજાંન મહીનાના રોજા તેઓ એટલી મજબુતીથી પાલેછે કે યુરોપીઅન મુસાફરો ઘણી અચરતી બતાવી ગયાછે. અગત કરીને જારે રમજાનનો મહીનો હુનાલામા પડેછે, તારે એક પાણીનો ગોટ પીવાનીબી મના હોવાથી લોકો ભુખે અને પેઆસ ઘણુ દુખ સોસેછે. એક મુસાફર કેહછે કે "ખલાસીઓને તેમના હલેસાંના ટેકા ઉપર લગભગ બેશુધ હાલતમા પડેલા મેં જોયાછે, પણ મેં એકબી એવો નથી જોયો કે જેણે આ અપવાસ તોડયો હોય." સુરજ અસત પામવાની ઘણી આતુરતાથી રાહ જોવામા આવેછે અને દરરોજ રોજા ખોલવાને વખતે તોપ મારીને લોકોને ખબર આપવામા આવેછે, તેજ વખતે આખા દાહડાના ભુખાં સરવે લોકો ખાવાપીવા તુટી પડેછે અને જેમ દાહાડો અપવાસમાં તેમ આખી રાત મોજમાં ગુજારવામા આવેછે. આ વખતનો ટરકીના શેહેરોનો રાતનો દેખાવ અજાએબ જેવો થઈ પડેછે. રસતાઓમાં મોટી ભીડ થાયછે અને કાવાખાનાઓ ભરાઈ જાયછે. મસજીદો, જે એકેક શેહેરમા બસો તરણસો હોયછે તે સઘલી ઉઘડેછે અને તે મધે મોટી રોશની કરવામા આવેછે. દરએક મસજીદમાં મુકરર કરેલા ઘણાક અમલદારો હોયછે. ઈમામ, શેખ અને ખુએતબ લોકો દર જુમાં (સુકરવાર) ને દીને નમાજ કરેછે. બંદગીના બાંગીને "મુએજમ" કેહેછે. કોરાન વાંચનારનું નામ "વરખુનદેના" છે; મરશીઆ ગાણારને "નાઅત શુરને" કેહેછે. "રેવાબ" તે દરબાન છે. આશીરવાદનો બોલ "ઈશઅલા" છે, તથા તોબાનો બોલ "ઓસતકર અલા" છે. અજાએબીનો બોલ "અલા કરીમ" તથા શંતોશનો બોલ "શોકરે અલા" છે. આ સઘલી રીતે ટરક લોકો, ખરીસટી યુરોપની હદમાં ઈસલામી મજહબ જાલવવાને કેટલા શકતીવાનછે અને બીજા મુસલમાનોને કેટલા મળતા આવેછે તે એ મજહબવાલા અમારા વાંચનારાઓને ઘણું જાણવાજોગ છે. ટરક લોકોના એક ધરમગુરૂની તસવીર પાસે આપીછે. તેઓ ઘણા કીમતી અને ઉંચા પોશાકમાં ભપકાથી ફરેછે. પણ મહમદીઆન ધરમની જાહોજલાલી તથા દમામતો ઈસટમબોલમા થાયછે. દર જુમાને દીને સુલતાન મસજીદમાં નીમાજ કરવા જાયછે. ઈસટમબોલ શેહેરમા એવી શાનશાહી મસજીદ સાત છે. ઈસટમબોલ શેહેરનો આગલો રોમન શાનશાહ કાનસટાનટાઈન, જેના ઉપરથી એ શેહેરને કાનસટાનટીનોપલ નામ આપેલું છે, તેણે સેંટ સોફાયા નામનું દેવલ બંધાવયું હતું, જેને રોમન સાનશાહ જસટીનીઅને ફરીથી બંધાવયું હતું, તે દેવલની ટરક લોકોએ મોટી મસજીદ બનાવી છે.

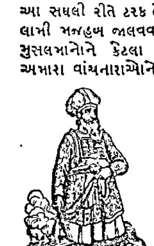

તે એક મોટી ચોરસ ઈમારત છે, જે ઉપર એક મોટો ઘુંમજ અને શુંદર કલસ છે. એ ઈમારતમા ટરક લોકોએ ફેરફાર એટલોજ કરયોછે કે તેને ચાર ખુણે ચાર શુંદર મીનારા ઉભા કીધાછે. ઘુંમજની અંદર "જમીન અને બેહેશતનું નુર તે અલા છે" એવા શબદો કોરાનમાંથી મોટા સોનેરી હરફે દબદબા સાથે લખેઆછે અને રમજાનની રાતે એ હરફો ઉપર ઘણી રોશનીનો ગોયા એક દરીઆવ ચલાવામા આવેછે. પણ જે મસજીદમા શાનશાહ જાયછે તે સુલતાન આહામદને નામની છે. તે દરીઆવના કીનારા ઉપર આવેલીછે અને સુલતાન બોટની મારફતે જાયછે. ઈસટમબોલના બારાંમાં આસરે ૮૦૦૦૦ બોટો ફરેછે અને તેમાની કેટલીક ઘણી શુંદર કારીગરીની છે. પણ સુલતાનની બોટ સહુથી સરસ છે. તે ઉપર સોનેરી ધાર ચહડાવેલો છે, તથા તેને તરેહવાર રંગથી રંગી છે. તેને પડાણ આગળ મોરનો આકાર આપયોછે, જાંહાં પાદશાહનો સમશેહેર બરદાર બેસેછે. સુલતાંનની બેઠક એક સોનીતાં છતર હેઠલ હોયછે, તાંહાંબી અને બીજી સઘલી બોટોમાં બેઠક સઘલી ઉંચા ગાદી તકીઆની છે અને સુલતાનની સાથે તેના બાડીગારડ રેહેછે. પોતાના વજીરો તથા ઉમરાવો સાથે નીમાજ કરવા સારૂં ભપકાદાર પોશાક અને સણગારથી જારે સુલતાંન દર શુકરવારે નીકલેછે તારે ભપકાદાર ખલાસીઓ સાથનું બોટોનુ સરઘસ ઘણું જોવા લાએક થઈ પડેછે. પણ વલી શેહેરમાં વડો ગેખ અને મુલાં પણ પોતાના રસાલા સાથ જડાવદાર ઘોડાઓ ઉપર બેસીને મસજીદમાં જાયછે, તારે પણ મહમદીઆન ધરમ ઘણી જાહોજલાલીમાં દીપી નીકલે છે.

જુમાંને દીને બપોરના નીમાજે જવાની ફરજ સુલતાનને મથે નાખીછે અને માદગી શીવાએ બીજું કોઈપણ બાંહાંને તેનાથી ગેરહાજર રેહવાતું નથી. સુલતાંનનો મોટામા મોટો ખેતાબ "શાહોનો શાહ" છે. એ ઉપરાંત "ખોદાનો તખી", "પેગામબરનો વારસ", "મુસલમાંનોનો ધરમ બાપ", "દુનીઆનો આસરો", "ખોદાનો છાંપો" અને "માંણસને કાપનાર તથા લોહી પીનાર" એવા ખેતાબોથી સુલતાનને હાંક મારવામા આવેછે. છેલો ખેતાબ ઘણો નવાઈ જેવો છે. આગલ દરરોજ ચઉદ માંણસોને કસું કારણ બતાવા વગર કતલ કરવાનો સુલતાંનને હક હતો, તે ઉપરથી આ ખેતાબ ચાલયો છે. ૧૮૩૩ માં જે જગા ઉપર રૂશીયા સાથ સુલતાંનને કોલકરાર થયા હતા, તે જગાને "અંકીઆર સકેલેસી" ઈઆને "લોહી પીનારનો દાદર" એવું નામ આપેલું છે. ટરક લોકોના રેવાજ પરમાણે સુલતાંનની છોકરી પોતાના મરદ, ફરજંદને તખત આપી શકતી નથી. ટરક લોકોના કેટલાક રેવાજ યુરોપીઅનોથી નવાઈ જેવી રીતે ઉલટા છે. માથું બોરવાનો ટરકોનો રેવાજ છે, પણ યુરોપીઅનોમાં તે એક શીખસા છે. યુરોપીઅનો પાદશાહ આગલ હાથ ખોલા રાખેછે, ટરક લોકો હાથે પદાંન કરેછે. પેહેલાઓ માથું ખોલું રાખવામા અને બીજાઓ પગ ખોલા રાખવામા માન સમજે છે. પેહેલાઓમાં મરદો સાદા તથા ઓરતો ભપકાદાર કપડાં પે

હેરે છે, ટરક લોકોમા ઓરતના કપડાં સાદાં અને મરદના ઉંચાં હોયછે. પેહેલાઓ દેવાલને રંગેછે તથા સીલીંગને સફેદ રાખેછે, છેલાંઓ દેવાલને સફેદ તથા સીલીંગને રંગીન બનાવે છે. પેહેલાઓમાં ચાકર પાસથી શેઠ સરટીફીકેટ માગેછે, પણ ટરક લોકોમાં તો ચાકર શેઠની ચાલચલણ વીશે સરટીફીકેટ પુછેછે! ટરકોમાં ધીરધારનો વીસવાસ નહી હોવા ઉપર ઈંગરેજો હસે છે; ટરક લોકો ઈંગરેજનાં મોટાં દેવાં ઉપર હસે છે. ઈંગરેજો જાહેર રમતોને પસંદ કરે છે; ટરક લોકો ઘરની રમતોને પસંદ કરે છે.

એક ગરીબનું ઝુપડું.

વાંચનારી બાનુઓ, પાસેના સફા ઉપર નજર પોંહોંચાડો. તાંહાં એક ગરીબ પણ સુખી ઝુપડાંની અંદરનો દેખાવ તમારી નજર આગલ ધરીએ છઈએ. તવંગરોને ઘરનો દમામ અને ભપકો, પેઆરી બાંનુઓ, આપણે ઘણો જોયોછે. ખાલી ટેહેકરાઈ અને પતરાજીના મોટા ખરચોની ઠાલી વડાઇ આપણે ઘણી જોઇછે. રોશનીની ભભુક વચે દીપી નીકલેલા બાગો, ઝુમરો અને હાંદી આરસીથી સણગારેલા ઓરડાઓ, મોકાં મીશટાંણો અને ઉંચાં દારૂઓથી ખોચોખીચ ભરેલી ટેબલો આપણે ઘણી જોઈ છે. 'સલામતીઓના, "હુરરે," નોબતના આવાજ, ફતેહના પોકાર, નગારાંનાં રાગ, અને રામશગરોના શરોદ સઉ જોઈને આપણુ ધરાયાં છઈએ. એ જોઈને આપણા દીલમા થોડી દયા, થોડો ગુસો, થોડો ધીકાર પેદા થયોછે. જેઓને દોલત વાપરતાં આવડતી નથી તેવાઓના હાથમા ખોદાએ પઈસા મેળ્યાછે, જેનાં બેખબરાઈથી બીચારાં ગરીબોના હકનું નાણું ગેરમારગે જાયછે. તેવાઓને પઈસાની કદર હોતી નથી. તે આલસુઓને, ખુસાંમતીઆઓને ફકત ઈંદરીની મોજ આપવામાં ઘણી દોલત વેરેછે અથવા પોતાની વડાઇ લેવા માટે આખાં ગામને પોતા તરફ લોભાવેછે, અથવા પોતાની મતલબ કાહાડવા માટે વગ ઈઆ શકતીવાલાઓને રાજી રાખેછે, પણ આ સઘલા દોલ દમામમાં ઘણું પોલું, ઘણું ખાલી, ઘણું ફાંની, ઘણું બે ઘડીનું, આપણે જોયુંછે. આપણે જોયુંછે કે એવા પરપોટા તો ઘણા દીપી નીકલેછે, પણ પોતાના વખતે ફુટી જાયછે.

પણ હવે વાંચનારી બાનુંઓ આ ગરીબના ઝુપડાં તરફ નજર કરો. તેમાં દોસતોની એક મંડલી મલીછે. હમણાજ સઘલા જમી ઉઠયાછે અને ખાધા પછેની રમત તથા ગામગપાટામા સઘલા રોકાયાછે. પેહલાં તે ઝુપડું જુવો. તેમાં ભપકો નથી, પણ કર્સી તંગી ઈઆ શંકટ નથી. દુખ, ફીકર, ધાસેતી તો દોલતમંદોનેછે. વાંહાંણ ડુબી જવાની, મીલકત બલીજવાની, દાગીનો ભાગી જવાની, સામાન લુટાઈ જવાની, પોડા મરી જવાની તનદરોસતી બગડી જવાની ચીંતા તો પેલા તવંગરને છે. પણ હીઆં છે શું કે લુટારાઓ લુટી લેશે? હીઆંતો લુટારાના પગલાં આવશેજ નહી. તે પેહેલી ધાડ પેલા મેહેલ ઉપર પાડશે. આ ઝુપડાંમાં ગરીબાઈ છે, પણ કંગાલીએતપણું નથી એટલે બસ છે. સામાન મુકવાની, બેસવા ઉઠવાની, ખાવા પીવાની જગા છે એટલે બસ છે. હાંડી ઝુમર નથી, પણ દીવાના ટંબલર છે એટલે બસ છે. કબટો, ચીફોનીઅરો, અંને પીઅર ટેબલો નથી, પણ અભડાઈ અને ઓરણો, ખુંટી અને ખીલાછે એટલે બસ છે. ગરજતો સરેછે? ભુખતો મટે છે? દુખતો નાહાસેછે? સુખતો મળેછે? પેટતો ભરાય છે? ઉંઘતો આવેછે? મોજતો પડે છે? વળી હસવાનું, વાતચીત કરવાનું, નાચવા કુદવાનું, ગાવા બજાવાનું તો થાયછે? વધારે શું જોઇએ? પઈસાવાલો મેહેલમાં રહીને એથી વધારે શું મોજ ભોગવેછે? પઈસાના ઢગલાને તે કાંઈ ખાતોતો નથી? મખમલના તકીઆને તે કાંઈ ખાંધે બાંધતોતો નથી? કપડાંની આખી ચોરને તે એકઠી પેહેરતોતો નથી? આખા મેહેલને તે કાંઈ હોઢતો ઈઆ પાંથરતોતો નથી? તારે આ ગરીબ ઝુપડાંમાં અને તવંગરના મેહેલ તથા ભપકામાં શું ફેર રહયો?

વળી નેક બાંનુઓ આ ઝુપડાંમાંના માણસો તરફ જુવો. સઘલા ખાઇ પીને તર થઈ બેઠા છે. જમણી બાજુએ વધયાં સધીઆં ખાંનાંના વાસણને અબરૂ વાલી એક કુતરાને પણ પોતાનું પેટ તર કરવાને બનેછે. પેલું લુછું બાલક પોતાના બુટ કાહાડીને હરૂસેથી ચાલીને કબટ આગળ ગયોછે તથા કેકની એક કાતરી સેરવી કાહાડીને ખાવા જાય છે તથા બીજો કુતરો કેવા વીસવાસથી તેનાગમ જોયછે તથા તેમા ભાગ માગેછે અને તે ભાગ આપવાને ના પાડી હાથ ઉંચો કરનાર આ લુચાં બાલકને ધમકી આપેછે. ઓરડાને પેલે છેડે ઘરનો વડો છોકરો પાઠ કરતો બેઠોછે. આજની મેજબાંનીની ગડબડમાં તે પોતાનો પાઠ કરતાં ભુલી ગયોછે, માટે પોતાના મા બાપની એ આશા, આ ઝુપડાંનો એ મોભ અને આધાર, હવે પછેનો કોઇ વાટ અથવા જાનસન ખુણામા ફાંણસની આગળ બેસી તથા પોતાની કેતાબ છેક આંખની આગળ લઈ પોતાનો અધુરો ધડો પુરો કરેછે. પણ વળી ઓરડાને છેલે છેડે નજર કરો. તાંહાં બારણું ઉંઘાડીને તથા હાથમાં એક દારૂની સીસી લઈને મોટાભાએ ઓરડામાં દાખલ થાયછે. તેવણ મેહેમાનોની ખીજમતમાં ગોથા અટવાઈ ગયાંછે. પોતાના વરને, દીકરાને તથા તેમના દોસતોને એટલું બધું ખવાડયું, કે પછવાડે બાજટપર બધું ખાંણું એમનુંએમ વધયું છે, રોસટનો કકડો, અને ફરૂટતો કોઈથી ખવાયું નથી; તેમજ તેવણે તેમને એટલો શરાબ પાયોછે કે હજીતો ડીકાનટર ભરેલીછે અને વળી ટેબલની પાસેજ ટોપલીમા સીસાંઓ છે, તે જાંણે થોડું હોય તેમ મોટાંમાએ હજી બીજું લાવેછે.

પણ આ ગરીબના ઝુપડાં સઉથી શંતોશકાર દેખાવ એ ગરીબોના ચેહરા છે. કેવા સુખી, અને આસુદેહ, કેવા સાદા અને સાચા, કેવા આતુર અને ભોલા એ ચેહરા છે! મોટાબાવા એક અછા વાંચનાર હોવાથી, તેવણ જમી રેહવા પછે આંખમાં ચસમો ઘાલીને તથા એક વાત કાહાડીને વાંચવા બેઠાછે. વાંચતાં વાંચતાં એક એસારો એવો આવયોછે કે જે મોટાબાવા સમજતા નથી અને તેથી બરાબર વાંચી શકતા નથી. તેવણ પોતાનું મોકડું પસવારતા વીચાર કરેછે કે એ શું હશે? સઘલાઓ વીચારમાં પડયાછે. પણ બાવાનો બેટો સાંમેજ બેઠોછે, તેને સમજ પડીછે અને ખુ

બ ઉલટમા આવીને સમજાવેછે. વાત ઘણી ભય ભરેલીછે. ગામમાં કોઈને લુટવા ઉપરથી એ વાત નીકલીછે, સઘલાઓના ચેહેરા દંગ થઇ ગયાછે, પણ મોટાખાવાં, જેવણ ચસમામાંથી નહી પણ, આપણા દોસત શેઠ નવરોનજી ફરદુનજીની મીશાલે ચસમાની ઉપરથી ટીકેછે, તેવણનો ચેહેરો જેમ ધ્યાનથી સાંભળવાની નીશાણ બતાવેછે તેમજ ખુશાલી ભેલી તાજુબી પણ બતાવેછે કે "આજે છોકરાઓ બાપોનાં કરતાં હુશીઆર નીકલયાછે." પેલું બીજું ટોલું કાંઈ એ કસરખી રમતમા મશગુલ થયુંછે. પણ જાંહાં જોઈએ તાંહાં સાદાઈ નજરે પડેછે. હીઆં ખુસામતતો નથી; સઘલા એકસરખા છે અને તરને ફર મોહડાંપર કહી દીએ છે. હીઆં બાહેરથી હસંતા પણ અંદરથી છુરી રાખતા ચેહેરાતો નથી; સઘલા એકેક સાથ તરાતરીપર આવેછે પણ તોબી એકેકને ચાહેછે તથા મદદ આપેછે. હીઆં મોટાને માખણ લગાડનારો અને ગરીબને દુખ લગાડનારો તવંગર તથા ગરીબ વચે તફાવતતો નથી; સઘલા સાથે બેઠાછે; સઘલા એકજ વાંજી ખાયછે અને એકજ દારૂ પીએછે. ખરે ખર, વાંચનારી બાનુઓ, જો તમો સુખને જોવા માંગતાં હોવો, તનદરોસતી જોવા માંગતાં હોવો, સાદાઇ, ભોલાપણું, અને નીરદોશપણું જોવા માગતાં હોવોતો તવંગરના મેહેલમાં નહી પણ ગરીબના ઝુપડાંમાંથી તમોને મળશે.

ઘરનો ગવરનર.

અંક ૧૨ મો.

બજાર—પરચુટણ.

ખોરાક અને તરકારીની ખબર રાખવા ઉપરાંત ઘર ચલાવનાર ઘરધણીએ બજારના બીજા ઘણા સોદાની માહેતગારી મેલવવી જોઈએ. તેવા થોડાક પરચુટણ માલનો તપાસ લઈ, ઘરના ગવરનરનું મથાલું આ અંકમા સમાપ્ત કરીશું.

આરોરૂટ બચાં તથા માંદાંઓને માટે અકસીર ખોરાક છે. પણ તેમાં દગો સેહેલથી થઈ શકેછે અને પીછાણવો મુશકેલ છે, તેથી એ જીણસમા જેટલો દગો થાયછે, તેટલો બીજા કસામા થતો નથી. પણ બારીક તપાસ ઉપરથી ખરાથી ખોટો આરોરૂટ માલમ પડી આવેછે અને તેની વીગત આ પરમાણે છે.

ખરો આરોરૂટ લગાર ઘેરા સફેદ રંગનો હોયછે અને આંગલાંમાં દાબતાં તે લગાર કકરો લાગેછે અને બારીક કડકડ અવાજ કરીને કચડાયછે તથા વલી આંગલાંનો તેમાં ખાડો પડી રેહછે. તેમાં સવાદ ઇઆ વાસ કાંઈજ નથી અને ઉકલતાં પાંણીમાં ભીજવતાંબી તે એજ ગુણ ધરાવેછે.

દગાથી બનાવેલા આરોરૂટમાં ઘણી રીતની ઠગાઈ થાયછે. ઘણુ કરીને પટેટાનો આટો અને સાબુચોખાનો આટો સરખે ભાગે મેલવામા આવેછે. ખરા આરોરૂટ કરતાં આનો રંગ વધારે સફેદ હોયછે, તેમાં ચલકતી કરચો દોડતી ફરેછે, હાથને ઘણો નરમ લાગેછે, અને તેમા કાચા પટેટાનો સવાદ તથા વાસ હોયછે. બંધ કેનીસટરોના કરતાં આરોરૂટ ખોલલો ખરીદ કરવામા વધારે ફાયદો હોયછે.

સાબુચોખા જેમ સફેદ, સોજા અને મોટા દાણાના હોય તેમ તે વધારે પસંદ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવેછે. "પરલસેગો" ની જાતના સાબુચોખા વધારે ગુણગારા છે. ટાપીઓકા જેની કાંજી તથા બીજી ખોરાકી બનેછે, તેને પણ જેમ બને તેમ મોટો જોઇને પસંદ કરવામા આવેછે.

ચાહેની ખરીદી કરતાં સંભાલ રાખવાનું ઘણું છે. એ જીણશની અંદર અતીઘણો દગો થાયછે. કાલી ચાહેમાં બીજા પાલાના પાતરાં ભેલે છે, અથવા વપરાયલી ઇઆરદ પહેલી ચાહેને ફરીથી બનાવે છે, અને તેને રંગ તથા ખવાશ આપવાને તેમ સુકાં પાંતરાંની સપાટીને સારી દેખાડવાને તેને બીજી ચીજો સાથ ભેલે છે.

લીલી (ગરીન) ચાહેમાં પણ ઘણી જાતનો દગો થાય છે, એ ચાહેનો લીલો રંગ તેના પાતરાંને તરીજી વાર ભુંજતી વેલા ચહડે છે. પણ બજારોમાં કાલી તથા ખરાબ ચાહેને જુદી જુદી જાતનો રંગ આપવાનો દગો ઘણી વાર પકડાયો છે. આ રંગ મોટી ચીજ દેખાડનાર કાચની મારફતે, અથવા એક બે પાતરાંને છરીથી ઘસવાથી, અથવા પાંણીમા ભીંજવીને રંગ ઓગારવાથી માલમ પડી આવે છે. આવી રીતના દગા યુરોપના બજારોમા ઘણા મોટા પાયા ઉપર ચાલે છે.

પરચુટણ બાબતો.

અજમાશ—દુખમાંથી છુટવું એજ પોતે શુખછે પણ તે જાણવાને સારૂં દરએક જણે દુખ ખમીયું હશે. ક.

ઉંચામા ઉંચી આફીસ—આખી પુરથવીમાં સરવેથી ઉનચાઈએ રેહેવાની જગા પીરૂમાં એનકો મારકોની પોસટ આફીસછે જે દરીઆની સપાટીથી નજદીક ૧૬૦૦૦) ફીટ ઉંચીછે. ક.

પીઆર—પીઆરથી આપણું હઈડું એક સોહામણો અને ફલવંત બાગ થાયછે. સુરજના કીરણથી તે પરકાશેછે, અને મીઠી ખુશબો બાહેર પાંથરેછે. પણ તે વગર આપણું હઈડું થુવરથી ભરેલું વેરાન જંગલછે. ક.

તનદરોસતીની ચાર કુંચી—એક જાણીતો વઈદ એવું કેહેછે કે, રોશટ કીધેલું ગાએનું ગોસ, મનની સફાઈ, ઠંડાં પાણીથી નાહાવું, પરીતી પાતર અને સોહામણી ઓરત કોઈબી માણસને ઘણોખરો તનદરોસત, પઈસાવાલો અને ડાયો કરેછે. ક.

દુખ ખમનારૂં ખાસડું—અગરજો તમારી કોઈ ચુગલી કરતું હોય અને હેરાન કરતું હોયતો તમારે સબુરી પકડવી જોયે અને તમારા બુટનો દાખલો લેવો જોયે કે જેને દરરોજ કારૂ કરોછો તોપણ ઘણોજ સફાઈથી જહલક આપેછે અને તમારા બરસના દરએક ઘસારા મુગે મોહોડે ખમીયા કરેછે. ક.

સુરજની તસવીર—ફોટોગરાફીની મદદથી સુરજના કીરણે કરીને તસવીર લેવાના હોનરથી વાંચનારી બાંનુઓ વાકેફ છે, પણ સુરજના કીરણથી સુરજની પોતાની તસવીર લેવા બાબે તેઓએ કદાચજ સાંભળયું હશે. પણ એ વાત નવી નથી. સુરજનાં કીરણથી દરએક દુનીઆઈ ચીજની તસવીર લઈએ, તારે સુરજને પોતાને વીદીઆ શી રીતે ભુલી જાય ! આજ ચાર પાંચ વરશ થયાં આસમાનમાં અવલોકન કરનારી "આબસરવેટરીઓ" મધે સુરજના ફોટોગરાફ લેવાનું કામ ધુમધોકાર ચાલેછે, જેથી સુરજના દરરોજના દેખાવની આબેહુબ નકલ રેહછે અને તેથી એ આતશી ગોલા ઉપર દરરોજ થતા ફેરફાર, તેના ધાબાં, તેમના આકાર, તેમની ફેરબદલી તથા વધતા ઓછા પરકાશ બાબે નકી શોધો કરવાપર જોતીશોને નવું ઉતેજન મળયુંછે.

પરવારતો કેવો હોય ! આતો ચોકસજછે કે, જે માણસ વારેઘડીએ બીજાઓને ઠપકો આપવા નીકલે તે પોતે સમજુ હોતો નથી. કારણકે પોતાને કાંઈ કામ ન હોવાથી બીજાઓની સાથ છેડતી કાઢીયા કરેછે. જેવોને પોતાને માન હોયછે તેવો બીજાઓના માનની અદેખાઈ કરતા નથી. ક.

છોકરાઓને બે બોલ—કોણને માન આપવામાં આવેછે ? જે છોકરો કે જે સારી રીતે ચાલતો હોય, જે ઉદીયોગી, ઈમાનદાર અને દરએક ચીજમાં આધીન હોય, જે પોતાના બાપને દરએક રીતે માન આપવાની કોશેસ કરતો હોય અને તેના દરએક ફરમાનને તાબેદાર હોય; જે બીજા નાહાનાં છોકરાંઓને ચાહાતો હોય; જે વડા આદમીઓને માન આપતો હોય; જે કોઈવારબી સંકટમાં આવતો નથી અને પોતાના દોસત સાથ મરાતો નથી; જે દરરોજ અકલ અને ગનીયાનમાં પોતાનો સુધારો કરવાને એક પણ તક હાથથી જવા દેતો નથી; જે બીજાઓના ભલાને સારૂં દરએક સારૂં કામ કરવાની કોશેસ કરીયા કરેછે તે. કોઈબી છોકરો દેખાડો કે જે પોતાના માબાપને તાબે હોય, જે ઉદીયોગી હોય, જે વડાઓને માન આપતો હોય, જેનો સવભાવ મીલનસાર, ગનીઆન મેલવવાને આતુર અને બીજાનું ભલું કરવાને ખંતી હોય તેને જો માન ન મલતું હોયતો અને સરવે પીયાર કરતાં ન હોયતો હીમતથી કહીએ કે આ દુનીયાંમાં સચાઈ નથી. છોકરાઓ, ઉપર જે કહું છે તે યાદ રાખજો અને બીજા સરવે તમને માન આપશે. અને જારે તમો મોહોટા થશો તારે સરવેને ઉપીયોગી થશો. ક.

પેટગોનીયામાં મુરદાઓને દાટવાની રીત—એ દેશના અસલી રેહેવાસીના મરણની વેલા એક અજાએબ જાતની કીરીયા થાએછે. તે મરનારનું માસ જેમ બને તેમ તેના હાડકાંથી છુટું પાડવામાં આવેછે. અને પછી તે હાડકાં, નેતર અથવા ડાંખલીઓને વણીને તે પર ઉનચે ટાંગવામાં આવેછે કે વરસાદ અને સુરજના તાપથી શફેદ થાય. આ તેનાં માસને હાડકાં ઉપરથી છુટું પાડવાનું કમકમાટ ભરેલું કામ સરવેથી સરસ ઓરતને સોંપવામાં આવેછે. આ કાંમ જારે કરવામાં આવેછે તારે કેટલાએક દેશીઓ ચામડાંની લાંબી કામલો ઓઢી અને ચેહેરા મેસથી કાલા કરી જે જગામાં તે મુરદું રાખીયું હોયછે તાંહાં ભુત અથવા દેવ આવે નહી એવી મતલબથી તેની આસપાસ, લાંબા બાંમબુઓ હાથમાં લઈ, ગંભીર ગાયણો ગાતા જાયછે, અને જમીન ઠોકતા જાયછે. વળી મરનારના જો ઘોડાઓ હોયછે તો તેમાથી એક રાખી બાકીના શરવેને મારી નાખેછે કે જેથી તે મરનાર બીજી દુનીઆમાં તેપર સવાર થઈને જાય. પછી એક વરસ રહી તે સરવે હાડકાંને એક ચાંમડામાં એકઠાં કરી તે બાકી રહેલા ઘોડાપર લાધી કોઈ ઘણીજ દુરની જગા, કે જાંહાં તે મરનારના સગાં વાહાલાંને દાટવામાં આવીયાં હોય, તાંહાં લઈ જાયછે. તારબાદ તે મરનારનાં સરવે હાડકાં તેનાં સાંધા પરમાંણે ગોઠવવામાં આવેછે, અને તેને સુતલીથી બાંધી લેછે. આ ખોખાંને, એક ચોરસ ખાડામાં, કે જેની અંદર ઘણાં સારાં કપડાં પાથરવામાં આવેછે અને તેની ઉપર દાના, પીછો શીવાએ બીજી ઘણીક ચીજો મુકી તેની ઉપર મુકવામાં આવેછે. મરનારના હથીઆરો તેની સાથેજ દાટવામાં આવેછે; અને તેની ઘોરની આસપાસ લાકડીના પગ ઉપર મુવેલા ઘોડા ઉભા કરવામાં આવેછે. કોઈ કોઈવાર ઘોરની ઉપર પથરનો ગરકો કરવામાં આવેછે. ક.

જાહેર ખબર—વેચવાનોછે—બાંનુઓના સોલે સણગારનો કીમતી માલ—"કોઈ દાહાડે જોયલોબી નહી"; "લોઢાંની આગબોટમાં આવેલો", તેની વીગત—

સુકાયલા હોટની દવા—હસતા ચેહેરાના ફાટેલા હોટ.

પમરતું પોમેટમ—દાહાપણ.

સારીમા સંતાડવાની ખુશબો—મલાહાજો.

ગાલપર લગાડવાનો ગોલાબ—પરીતો.

ચેહેરાને તાજો રાખવાનો ઠંડો મલમ—સહવારના સકારે ઉઠવાની ટેવ.

સુરતી કાંસકી—તાજીમ તવાજો.

ઉપલો માલ જેને જોઈએ તેઓને સીબોધમાંથી વગર ખરચે મલશી.

રમુજે ફુરસત.

૨. જાને હું પાતલો અને નાજુક છું,
નથી માહારા શરીરમાં કંઈ હાડકાં,
પણ ચાંમડાંનાં પડમાં હું લપટાએલોછું,
શીખવુંછું તમને લાએકી કાએદા. ૧.

હું શફેદ છું તેમજ કાલો પણ છું,
જીનદગી છે ઘણી ટુંકી મારી,
પણ જમાનાઓ તક હું જીવુંછું,
અગર રાખો તમે જતન કરી. ૨.

પીછાનેછ તેમનો પેયારો હું છું,
કાજાં બદનથી આપુંછું દાહપણ,
ગરીબ યા તવંગરનાં ઘરમાં હું છું,
ન રાખતો પાલનારમાં કશી ખાંપણ. ૩.

હીમત અને દાહપણ બહુ હું ધરાઉછું,
કરે જે શેવા બીશીઆર માહરી,
ઓહધે એલમે તેમને ચહડાઉછું,
રાખે જે મગજમાં યાદગારી માહરી. ૪

મદદ તમને હું કરી શકું,
જો નોકદાર શલીનો ઊપીયોગ એક કરો,
કયો તમારા હાતને હું ખાતરીથી કહુંછું,
નાહશશે દલીનદર તમારૂં બંને શરતનો ધોરો. ૫

૨. કેટલીએક ભેંશ તરણ રશતે વેંહચાઈ ગઈ ને શાત તલાવમાં પાંણી પીઇને નવ ઝહાડ તલે વીશાંમો લીધો. હવે કહો બેકની એ કે દરએક રશને કેટલી ભેંશ ગઈ. દર ૧ તલાવમાં કેટલી ભેંશે પાંણી પીધું અને દર ૧ ઝહાડ હેથે કેટલી ભેંશ બેઠી?

૩. તાંકી વાલો ૪તર તાંકે,
ઊપર બેસે પાંએ રે.
તે ૪તરમાં એવું શત નહી,
કે તાંકી વારાને ખાએરે.

૪. પાંદી પાંદી માલન વીને,
તે પાંદીમાં જીવ રે.
જે કારણથી પાંદી વીને,
તે શ ૪તર હીનરે.

ખોલાસો ગઈ વેલાનો.

૧. હજાર—હર.
૨. બારણું.
૩. આંખ. eye.
૪. ઉવા.
૫. ૧—બેજન અને મનીજેહ.
 ૨—રૂસતમ અને સોહરાબ.
 ૩—જમશેદ અને જોહાક.
 ૪—શીયાવખશ અને ૪રંધીજ.
 ૫—હજામબાદ અને દમણનાજ.
 ૬—જાંહાંબખશ અને ગુલરૂખસાર.

ઈરાંનીઓ ઊપરનો ગજબ.

(હરિગીત વૃત્ત.)

આજ કાલ શો પડપો કાળ, દેશ ઇરાન આંહિં રે;
પૂર્વ વતંન રે તમ્હારૂં, યશસ્વિ પારસિ ભાઇરે. ૧.
ચતૂર વર્ષ થયાં આજ પણ, દેશમાં વૃષ્ટિ નાંહિં રે;
ઝાડ પ્રાણી મનૂષ્ય કોટિ, સુકાએ બહુ તાંહિં રે. ૨.
શો ગજબ કયાંનિ ટોળા પ્રતિ, ગુજરે આજ મ્હોટરે;
ક્ષુધા તૃષા રોગે થાયે, નાશ નહિં કંઈ છોટરે. ૩.
કુમળાં બાળક રત્ન સર્ખાં, દધિમાં ભોગ થાયરે;
અબળા શીલ રથાણિ કેરા, અરર જીવ જાયરે. ૪.
વણ માબાપ રઝળે બાળ, પડે ગાંડાં થાઇરે;
પ્રદેશ આવિ ફુસકે રુવે, બેલી નથી કોઇરે. ૫.
ખળહીણ થઇ જુવાન મર્દો, મંતો આવે આંહિં રે;
ક્યો કહેર કાળે કાળો, જોડો નથી કાંહિં રે. ૬.
રસ્તે લુટાતાં સર્વ ભમતાં, મર્તાં આવે આમરે;
સ્વદેશતણો ત્યાગ કરિને, આપો લોક ધામરે. ૭.
રે ઉઠો પારસિઓ તમે, લાવિ હૃદયે રહેમરે;
કાળ રિપૂથિ હમજાતિઓ, મર્વા દેછો કેમરે; ૮.
નિરાશ્રિત રંક મર્તા પેખિ, સહૂ લો ઉગારિરે;
તન મન ધને ધર્મ કેરી, બિડો હામ વિચારિરે. ૯.

(દોહરા.)

સકલ શેઠીઆઓ સહુ, સમજો ચતુરસુજાણ;
ટળવળતા ઇરાનિને, આપો જીવતદાન. ૧૦.
દીન હીન ભૂખે મરે, થાયે બહુ હેરાન;
જાતિભાઇયો આપણા, આપો જીવતદાન ૧૧.
જનો વખાના મારથી, મરે થઇ બેભાન;
ટહાડ તડકામાં મરે, આપો જીવતદાન. ૧૨.
વના મા બાપ કકલે, બાળક રે નાદાન;
દુઃખ દેખી તેઓતણું, આપો જીવતદાન ૧૩.
શરૂ થઇ નવ બેસવૂ, ધરવિ વાત એ કાન;
પિગળાવી લાવી દયા, આપો જીવતદાન. ૧૪.
સુજતાની આફતસં, રૂઠયું રે અસમાન;
ઉગારવા તેથી ખરે, આપો જીવતદાન. ૧૫.
દયા દાન મનૂષ્યપ્રતી, એજ ધર્મ ફરમાન,
લક્ષ પૂર્વક ધરી અને, આપો જીવતદાન. ૧૬.
સઃ પારસિયો આ સમે, દેખાડો અભિમાન;
જાતિ ભાઈ રક્ષણ અર્થ, આપો જીવતદાન. ૧૭.
ઈશ્વર તમ મનમાં વસો, કેહે નોશિરવાન;
ધરમ ધુરંધર કયાનિયો, આપો જીવતદાન. ૧૮.

ગણદેવી, ફેબ્રુઆરી ૧૮૭૨.

નસરવાનજી દરતમજી સિપા

ભણવા વિષે.

(પદ—રાગ સોરઠ)

"રે જગનાથા, કાજ તું સાર"—એ રાગ.

રે જનરે[1] પ્યારાં, માન વધાર. ટેક.

વિદ્યા સાગર પાર વિનામાં,
સૂખ તરંતાં મોટું; રે જન પ્યારાં૦ ૧.
વિદ્યા ધામેર[2] બ્રહ્મ વસેછે,
સદ્ભણી તે જો તૂં; રે જન પ્યારાં૦ ૨.
વિદ્યા વૃક્ષે[3] નીતીફળ ઉગે,
ચાખનિ સંધિ ન ખો તૂં, રે જન પ્યારાં૦ ૩
વિદ્યા આરી[4] વ્હેમ શત્રુનૂં,
વેહેરે બેટ મોટૂં; રે જન પ્યારાં૦ ૪.
વિદ્યા ભાવે[5] બહુ દુખ ભોગે,
કચડાઈ જન રોતૂં; રે જન પ્યારાં૦ ૫.
વિદ્યા લાવે લાભ ઘણા જો;
અર્દે બકે નહિં ખોટૂં; રે જન પ્યારાં૦ ૬.

અર્દેસી

૧ મનુષ્ય (પછી નર હોવો કે નારી.) ૨ ઘર. ૩ ૪ કરવત. ૫ વિદ્યાને અભાવે (વિદ્યાની ગેરહાજરીથી.)

મુંબઈ, દફતર આશકારા પરેસમાં બેહરાંમજી ફરદુનજીની કંપનીએ છાપીયું તથા પરગટ કીધુંછે. ઠો૦ કોટ:—બેહર હોરમજજી સ્ટ્રીટ, ના૦ ૯ તથા ૧૧.